

DI XATE DÎROKA KURDISTANÊ DE, FELSEFE Û PÊŞKETINA ZIMANÊ KURDÎ

Abdusamet Yîgît

Weşanên han,

DI XATE DÎROKA KURDISTANÊ DE, FELSEFE Û PÊŞKETINA ZIMANÊ KURDÎ

Weşanên HAN e

Dîrok û ziman.

2013

Edîtor : Zeynel Abidîn Han

Berpîrsiyariya Redaksiyonê: Zagros Baran

Grafîk û Design : Gazîn Han

email: han-grafik@hotmail.de

Çap û Grêdan : Concept Medienhaus GmbH

Bûlowstr. 56-57 10783 Berlîn

ISBN 978-3-940997-38-4

DI XATE DÎROKA KURDISTANÊ DE, FELSEFE Û PÊŞKETINA ZIMANÊ KURDÎ

Zimanê kurdî, destpêka wê diçêt ta demên sûmerîyan û wîrdetir jî. Emê li vir, bigiştî, zêde kevn neçûn û tenê bi demên Gûtî, hûrî û Mîtanîyan re bi sînor bimênin û werênina ser ziman. Ji ber ku ev em pirr giring in. Temenê hemdemîya şariştanîyên ku piştîre pêşketina jî, li ser ziman, nîrx û dagerên heyînî û têgihîştinî na.

Li ser rêzimanî û zimanê Hûrîyan

Ji dema sûmerîyan û ta ku mirov bi ber deme ve tê, pirr demên şariştanî hatina û çûna. Bi teybetî, dema Sûmer (kiengir) îyan, akad û babil, Urî, Qasît, gûtî, hûrî û mîtanî û hwd, hatina û çûna. Li herême, ev dem, weke demna ku di temenî serdemî de têna ser ziman. Ji bilî wê, bêgûman gelek demên ku mirov dikarê wan bêne ser ziman jî hena. Lê ev demên serekê ên ku weke serdem in, di temenê wan de bi teybetî li ser zimên re em li ser pêşketina deman sekin in. Ziman, bi teybetî, heyîn û hebûna pêşketina deman pirr baş radixe li berçav. Her wusa, di dema sûmerîyan de jî gotinên weke "ga", "gir", "tî ri" û hwd, gotinên ku em di destpêkê de bînin ser ziman hena. Lê di demên berî demên hûrî û gûtîyan de gotina "gir" û hwd, bi rengê "gur" jî tê tê dîtîn. Lê di hin terçûme kirina de, gur, weke nav jî tê dîtîn. Di kurdîya î ro de jî gur, her wusa navek sawalekî ku li çolan dijî ê "gur" a ku bi heman rengî tê ser ziman.

Dema sûmerîyan, zimanê wê, heta ku tê dema Urîyan bixwe jî guharîn têde dibin. Minaq, Zal, çend ku di wate zelzele û ankû ardhejê de ya, her wusa weke nav jî heya ku î ro jî di kurdî de bi navî zal heya. Her wusa, Ji teliyê re 'til', ji gazî re 'gaz', ji mêşin re 'meşanî', ji ter re 'tur' û hwd tê gotin. Lê minaq, gotina ter ku jê re 'tur' tê gotin, di dema hûrîyan de jê re "terh" jî hatîya gotin.

Pêşketina bi ziman re, dema ku em li ser bisekin in, em nikarin bi teybetî û tememî weke ya roja me bînin ser ziman. Ji ber ku ziman, cewherê xwe jî jîyandinê digirêt, êdî di wê demê de çawa û çî tê jîyîn, her wusa wê li gorî wê gotin biafir in û ziman pêş bikeve. Hin gotinên weke nav û hwd, mayindabûna wan dibêt ku bibe. Lê ên rewşan, hertimî bi derfeta ku bi rengna din jî werina ser ziman. Lê hin gotinên ku pêşketinê minaq, ên weke "pêş" û hwd jî hebûna xwe dikarin biparêzên. Minaq, di dema urîyan de gotina "pêş" bi heman rengî xwe heya. Mirov, wê jî wê demê kifş dike.

Bi demê re ku mirov li ser ziman dihizirê, mirov gotinan kifş dike. Her demna mirov di wan de gotinna kifş dike. Lê ku mirov bi deman re wan gotinan li dvû hevdû tene ser ziman jî, êdî rengêkî pêşketinê ê bixatî ku bînavber hebûna xwe dide domandin mirov rastî wê tê. Her wusa, di kurdî de jî, mirov rastî wê awayê pêşketinê tê. Kurdîya ku î ro em bikar dihênin, weke kurdîya mîretea ku jî hemû deman teden gotin hena. Di wê temenê de emê bi kortasî jî dema Urîyan û Qasîtan dest pê bikin û pêde herin û herina dema gûtî û hûrîyan. Bi vî rengî, emê xateka pêşketinê jî bînin ser ziman. Lê dema gûtîyan, bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku weke dema me ya ku em î ro dijîn bi têgihîştin û pêşketî dijî. Ji ber wê yekê jî, gotinên wê jî, bi heman rengî na. Gotina "zanîn"ê, bi heman rengî ku em î ro bikar dihênin, em di dema wan de jî kifş dikin.

Di nav gotinên kurdî ên ku em î ro bikar dihênin, em dikarin pirrên din jî kifş bikim, minaq, weke sawalake çolî navê "gur" heya. bi wê re ez vê jî bibêjim ku navê masî jê weke "maş" û ankû "maş'-maş'" tê ser ziman. Mah-e(meh ankû heyv). Mu(mî û ankû mû) -- Gur(gur). še (Û -sa) --(sa û ankû kûçik). Kir (ker ankû dahşik). Heta ku dem tê dema Ûrîyan jî ev nav bi vî rengî hena û tîna bikarhanîn. Lê ku ji dema Sûmerîyan buhurîna dema Ûrîyan bûya, di wê demê de gotinên dirêj ên ku têna afirandin û pirr baş jî tîne nas kirin hena. Minaq, gotina "bi-iş-ki" mirov dibînêt. Ev gotin, di kurmançiya î ro de ji du aliyan ve mirov dikarê lê binerê. Yek ku weke sawalake ku navê 'gîskê' ya. Gisk, sawala bizinî ku ji dema kahriktîya xwe buhurtîya û hinfidîk maya bibe bizin a. Yanî gisk, bizina salê ku hê ne zaya lê wê êdî di wê salê de bizê jî ya. Ji kerîyek bizin re jî tê gotin "kerîya paz". Mirov, kifş dike ku gotina 'paz' jî di wê dema sûmerîyan û ankû Ûrîyan de bi rengê "ba-zi" heya. Gotina 'paz', cih bi cih li cihê gotina sawal jî hatîya bikarhanîn. Lê bi teybetî ji kerîya bizinan, kahrikan û gîskan re hatîya gotin. Her wusa rengê dîn jî bi gotina 'bîskê' ya ku î ro di kurmançî de di wate biskek pova jinê de ya. De ne, di kurdî de di dema hûrîyan de, wilo tê dîtin ku dema ku tê gotin "pov" hingî bahse mûyên serê jinê ên dirêj tê kirin. Pov, tîgihîştin û wate dirêjbûnê jî di xwe de dihawêne. Lê ku tê gotin "por" jî, hingî bahse mûyên serê mîrê tê kirin. Por jî, vajî povê di wê de tîgihîştin û wate kinbûnê tîde bicih a. Ji ber wê yekê ya, ku heta roja me jî, botî weke sêfekê û ankû bêdûayekê dibêjin "por kurê". 'Kur' jî, di wate ya kin û ankû hafî birrîn û ankû qûtkirinê de û ku kin a de. Lê bi rengê ku hatîya terçûme kirin gotina "bi-iş-ki" 'em dide nîşandin ku dibêt ku di wate düyemin de jî bê. Minaq, rengê wê yê ku hafî kifşkirin ev a ku "A-bi-iş-ki-in du-mu-ni" ya. Di gotinê de "du-mu.ni", weke nav tê dîtin. "a" ya destpêkê jî, weke ku di wate 'yek'ê de ya û bi wê re jî ku mirov lê dinerê dibê 'a biske dumunî' û ankû '(y)ek bîskî dumunî." Di dema ku em di nivîsênin (yek bîsk.. û ankû 'a bîskî .." bi awayekî xweza ji aliyê rêzimanîyê ve li dawîya gotina 'bîsk'ê, ji dêla "ê" êdî "î" tê û bicih dibêt.

Zimanê Ûrîyan ê ku êdî dibê zimanê tîgihîştin, pêşketin û felsefê.

Ûrî, berî zayînê di dora 2 hezar û 5 sadî de jîyan di naqabîna dîclê û firatê de li cihê ku cihê ku lê gûtî û hûrî jîyan a. Dema xanadana Ûrîyan a sêyemin, weke demeke teybet ya piştî dema Sûmer(kiangirî)yan a. Di dema ku em tenê zimên ji xwe re dikiina mijar û lê dihizir in. em rastî pirr pêşketinên demî ên girîng tîne. ev dema Ûrîyan û demên wa ên berê jî wilo zêde zanîn di destê me de nîn in. Lê weke demeke teybet, di dema Ûrîyan de biu teybet, ku bi navê ' dema xanadana Ûrîyan a sêyemîn' tê nasîn, ev dem di derbarê wê û pêşketina wê de pirr hizir jî hatina ser ziman. Piştî wan demên dirêj ên sûmerîyan re, ev dem, weke dema pêşketinê a pêşketî bi teybetî tê ser ziman. Bi teybetî e, em jî bibêjin ku dema Ûrîyan, demeka ku li ser pêşketinên demên berî xwe re pêş dikeve ya. Li ser wan re, pêş dikeve. Kevneşopîya wan pêşketîya. Statûqû di wê demê de bi renegekî xwe yê demî jî pêşketî ya. Bi vî rengî, dema Ûrîyan, hin teybetmendiyên wê ên demî û pêşketinî dihên dîtin li berçav.

Ji aliyê zimên ve ku em li wan dihizir in, em tiştêkî teybet kifş dikin. Gotinên ku em î ro hem di zimanê kurdî di kurmançî de kifş dikin û her wusa ku em di demên hûrî û gûtîyan de jî kifş dikin, em di dema wan de kifş dikin. Minaq, di dema Hûrîyan gotina "za-an-nî" nê di wê demê heya. em î ro di kurdî bi rengê 'zanîn'ê wê hê bi kar dihênin. Di dema Ûrîyan de jî, bi heman rengî û bi rengê "za-ni" wê kifş dikin. Bi heman rengî, gotinên weke "na-za", ku bi gotina zanînê re ji aliyê neyînî ve bahse 'nezan' bûnê dikê hena. Ku mirov bêje "zane", her wusa, mirov bahse yê zane û ankû bizanebûna xwe re di derbarê tiştêkî xwediyê agahîyê ya dikê. Lê dema ku mirov bi rengê "nizanim" jî nivîsand, hingî tê wate yê ku agahîya wî jî tîne ya dike. "Na-za", dikeve cihê hevoeka kort de ji ku dema ku yekî ji

mirov pirsî û got ku "ma tû dizanê", hingî ku mirov dikarê bersivê bide û bibêje ku "na-za" û ankû 'nizanim'. Her wusa di dema ûrîyan de bi rengê "i-za-nûm" jî mirov rastî wê têt. Ev dema Ûrîyan, ku di wê demê de, serdemên giring ên ku weke ku Urukî dijîn hena. Mînaq, ku em bahse uruk dikin bi teybetî, navê 'Gilgamêş' dihê bîra me ku î ro pîrr tê nasîn. Navê gilgamêş bixwe jî, di kurdî de ji bêjeyên weke "gir", "ga", "gamêş" û hwd dihê li holê û dibê. Gir, di wate girbûnê û mazinbûnê de ya. Ga, navê sawalekî gir û bihêz ku di dema sûmerîyan û piştê kî pîroz jî hatîya ku jê re 'gamêş' jî tê gotin a. Her wusa, di nava hin gotîna bi rengê "Gu-za-ni" de jî têt dîtîn. Her wusa bi rengê "Am-mi-da" jî ku weke ku weke navê herêmê mirov dibînêt. Ûrî, zimanê wan, di rengê ku bi ber zimanê pêşketinê ve diçe ya. Lê di wê de, aliyên pêşketî ên teybetî jî hena. Mirov bi teybetî, wan kifş dike.

Gotina 'Hödiyyä' û ankû 'Hödüyä' ku di dema qasîtan de bi rengê "hudha" heya û î ro jî em di kurdî de bi rengê "xûda û ankû "xwûdê" bikar dihêne heya. Bi gotina xûde û ankû 'Hödüyä' re, gotinên ku bûyîne tînina ser ziman jî hena. Mînaq, gotina "hu-bu-ni" jî ku weke 'hebûn'ê ten zanîn jî mirov wan dibîne û kifş dike. Bi wê re ku "ha-aş-ma-nu-um" û ankû "ha-aş-ma-ni --heşmôn" jî weke ku di wate 'azman' ankû 'asîman' de jî tê dîtîn. Ev rengên gotinê û rengên bikarhanîna wan jî, bi xwe re rengêkî têgihîştinê diparêzê. Bi wê re jî, ku mirov lê dihizirê, mirov dikarê bibêje ku mirov dikarê awayê pêşketina demê di wê de kifş bike. Ûrîyan, gotinên weke "da-su", "Şa-bi", "Na-di", "Nu-hi" û hwd, mirov di dema wan de dibîne. Lê hinek gotinên ku weke navê heyvan in di dema wan de pîrr baş dibîne. Î ro mînaq, navê "adar"ê di nava kurdan û di demê de pîrr tê nasîn a. Her wusa di dema Ûrîyan de jî navê "E-lä-nu-um" û ankû "I-lä-nu-un" heya. Bi rengê "'êlön"ê jî heya. Î ro, em navê "'êlön"ê bi rengê "êlonê" û ankû "îlonê" bikar dihênin weke navê heyvekê. Her wusa bi rengê "hu-un"ê jî mirov 'hûn'ê dibînin. Hûn, cînavka keseyetê ya ku jî dêla nav dihê bikarhanîn a. Ûrîyan, bi teybetî, di dema xanadana wan a sêyemin de demeka pêşketinê a teybet dijîn. Lê dem, berî ku were û bigihîjê wê demê, demna pêşketinê ên teybet dihên û dijîn. Her wusa, weke ku em di dema hûrîyan de kifş dikin di dema Ûrîyan de jî ji bo ku bahse laşê mirov were kirin gotina "laş" hatibû dîtîn, bi heman rengî, lê bi tememî salixkirina wê bi tememî ne safî jî bê mirov bi rengê "läşû" dibînêt. Ji bo bahse 'bahskirin' û ankû 'axiftinê' were kirin gotinên weke 'qal' em bikar dihênin û dihê gotin "dê ka qal(bahse) bike." Mînaq, î ro jî li herêmên kurdistanê ên weke serhed û Çolemergê û şamzînanê û hwd ev gotina 'qal' dihê bikar dihî. Her wusa gotina "qal", em bi heman rengê di dema Ûrîyan de jî dibînin ku bi wate 'axiftin' û ankû 'bi axiftinê re bibahskirinê' dihê kirin.

Di dema Ûrîyan de gotinên ku em dikarin, weke "na.za" bêne ser ziman ên weke "kir", "Kir-ba-nu-um" mirov dibîne. Kir, î ro jî di kurdîya kurmançî de bi heman rengî weke "kir" heya. 'Kirbanûm', dema ku mirov lê dihizirê, mirov dikarê pîrr wateyan jê derxe. Wate pêşî ya ku mirov dikarê jê derxe jî ew a ku 'kirbanî' ya. Yanî, ev gotin dikeve wate "yê ku kiriban' de. Weke wê gotinê gotina "ha-ma-wi" tê dîtîn. 'Hama wî', î ro jî bi rengê wê mirov dikarê bi wate bêne ser ziman. Ji gelek aliyan ve î ro di kurîya botîyan de dihê bikarhanîn. "hama ..", tenê bi serê xwe weke bêjeyeka ku bi wê hevokê tê destpêkirin û ava kirin a. Hama wê, î ro bi rengê 'hema wî' jî tê dîtîn û xwandin û dikeve wate nîşandan û an jî nîşankirina mirovekî re û bibêje hema wî û hwd. Bi heman rengî "la-aw-ma" î ro jî ku em dibêjin "lewma" û hwd, dikeve cihê wê de. Lê di kifşkirinê de, bi rengê "la-aw-ma- ha-ma-wi" bi hev re û bi hev ve hatîya nivîsandin. Ku weke gotina, di nava hevokê de û ya pêva girêdanê heya û 'êdî' ya, bi rengê wê mirov rastî gotina "E-ti-um--'êdî'-um" têt. Bi wê re jî, gotina "hu-bu-ni" ku mirov bi navê 'hebûn' û ankû 'hebûnê' bixwêne, mirov rastî wê têt. Ev gotin, rengê wan, rengê gotinên dema aqil in.

Minaq, gotinên weke "tarîş" û hwd ku mirov dikarê ji dema Êrîyan bixwêne, î ro jî di roja me de di wate "tarîşiyê" de bi heman rengê xwe hena. Tarîş, î ro jî di kurdî de di wate tarîşeka ku ji paçekî û ku hinekî weke tayekî dirêj a tê kirin a. Bi wê re ez bibêjim ku î ro jî boi şahiyê gotina "şa" û hwd jî mirov dikarê ji wê demê kifş bike. Her wusa ku navek jî navê "Dumu-zi" ya, "tammuz" ku bûya heyvê jî ya, weke navê heyvê tê ser ziman. Her wusa navê "Ha-az-ra-an" di wate 'hezîren'ê û ankû di wate 'hazran' de heya. Bi rengê hevokî "Edin-"ne"-na- sê-gin-na" Rengê ku mirov dikarê wê di kurmançî de terçûme bike dibê weke "Êdîn ne nasê kî na". Ev gotin, di wate 'yekî ku nayê nas kirin' de jî tê fahm kirin. Ez, vê jî bi sr gotinê ve bikim ku em di terçûmekirinên dema Êrîyan de pîrr rastî gotina "Lugal" tê. Weke navekî jî tê dîtîn û weke gotinekê jî tê dîtîn. Î ro jî, ev di kurdî de bi rengê "ligel" heya. Gotinên weke "amar gud mu", mirov dikarê di wate "e bi me r, got me" jî bixwêne. Bi renekî din jî xwandina wê "yê bi me re got me" ya. "E", tenê bi serê xwe î ro jî di çerçova têgihîştine gotinê û zimanê î ro de mirov dikarê bi vî rengê weke ku hatî bikarhanîn di wate "yekî" de were bikarhanîn.

Di zimên de, mirov gotinên din jî rastî wan tê. Minaq, "La-za-wi", bi forma zimanê î ro re dikeve wate "leza wî" de. Her wusa gotinên weke "şikestin", " gul-ba-nu-um", "se-ba gir-sê-ga" jî, mirov rastî wan tê. Bi van gotinan re ez gotina "geştin" û ankû bi "geştû" jî ku heya wê bênima ser ziman. Geştin bi navê 'geştin' û ankû "Geshtinanna" navê yazdaka sûmerî ya. Tê gotin ku piştî mirina Dammûzî re, êdî gihandina roj û şevê tefsîr dike. Bi wê re bi rengê "pêş-am-ga" ku mirov dikarê di wate "pêşîya min de" bixwêne jî mirov dibînet. Gotina "gin-nu-me" û ankû "gin-na-me" ku mirov weke ku dikarê bi rengê "genim" bixwêne, ên weke " da-ni-iş -rne" û ankû bi rengê "da-ni-iş-me" ku mirov di wate danişînê de bixwêne û gotinên ku mirov dikarê di wate 'badanê' de bixwêne ên bi rengê "ba-na-dim-ma" jî hena. Banadim, bi rengê neyînî gotinê ava bike tê de bahse ne kirinê bike, hingî banadin bahse wê dihê kirin. Koka gotinê, dibê " badan". Badan, bi heman awayê di gotina vajî ya banadanê jî ya. Di banadimê de hebûna "m" yê jî, dide nîşandin ku weke ku yek jî bo xwe bibêje û bibêje ku ' ez banadim' û hwd, hevokên weke "da-gan-a-bu lû kin-gi-a lă-ši-li-im" â hwd, di wate ku yekî tiştê kir û piştê got ku dema ku bû êdî lê hizirîm û ankû ponjîm û hwd, tê de "kin-gi-a" mirov dibîne ku dikeve wate gotina "kengî" û î ro em hê jî wê bikar dihênin a. Gotina "Sarrum-ili" û ankû "şar-ru-um" jî, di wate 'zaro' û ankû 'zarok' de tê dîtîn. Her wusa gotina "kur" ku ji bo 'kûr' a jî mirov rastî wê tê. Î ro, botî bi kurmançîya xwe car bi car gotina "malî" û ankû "malîyên min" jî di wate jin û zaro bi hev re ku ténin ser ziman dibê. Di wê demê de jî ku mirov di heman wateyê de "ma-li-kum"ê mirov dibînet.

Weke demeka bi ber pêşketin û têgihîştina aqilê safî ve dema qasîtan

Qasîti, weke Hûrîyan û gûftîyan bi sadasalan serdest mana û serwerî kirina. Zimanê wan jî, weke zimanê dema hûrî û gûftîyan pêşketîya. Bi teybetî, zimanê qasîtan ku em asta wê lê dihizir in û kifş dikin, em dibînin ku weke zimanekî ku ber zimanê têgihîştin û pêşketinê ve diçe ya. Gotinên dema aqil têde bi cih bûna. Minaq, gotinên weke "Taşî" û hwd, mirov di zimanê wan de rastî wê tê. Her wusa weke amûrê ta badanê î ro jî 'teşî' û ankû "teşî" heya jî bo rêstinê. Ev gotinên bi vî rengî jî ziman û dema wan, têgihîştinekê bi xwe re di hawênin û didina me. Her wusa navê "Zînî" û hwd jî mirov di zimanê wan de rastî wê tê. Li ser wate wê, zêde saffibûnek bi mirov re çend ku çenebê jî, lê mirov dikarê bibêje ku weke ku 'Zîn' navek û ankû navê yazadeka jin jî ya. Her wusa, " Gîdar", navekî yazdane wan ê şer a. Gîdar, î ro hê jî bi watee û rengê "qadar" yê ku zilmê dike, tê ser ziman. Bi wê re, navê

"Harbe" jî, heya û ev nav di nav gotinên têgihîştinî ku weke navê yazdanên demê jî tên ser ziman ji wan re rêz heya, hena. Gotina 'Harbe', bandûr û heyîna wê ta dema hûrîyan jî tê.

Her wusa, navê "hala" û an jî ku "Sala" ku weke nave yazdanekî jî tê dîtîn û weke navê jina "adar" û an jî ku "Nusku" tê dîtîn. Adar, î ro çend ku navê heyva sêyemîn a di salê de jî ya, her wusa ku mirov li wate wê dihizirê, wate "a dar", "ê dar", "ya ku dar xwedîyê wê ya", û hwd tên û jê derdikevin. Lê hemû wate bi têgihîştina ku têde ya di temenê "yê xwedî" û ankû "a darê" tê dîtîn. Dar, navek a. Di dema qasîtan, hûrî û gûfîyan de jî ku tê bikarhanîn a. 'Dar', î ro navê dara çandî û ku mazin bûya jî ya. Di vir de, tişta ku bala mirov dikişêne ew ku 'adar', ku heta roja me jî, weke navê heyvekê ya û di wê demê de navê yazadenekî ku bandûra wî jî hebûya. Her wusa navê jina wê 'sala' jî, bi wî rengî tê dîtîn û sala di kurdî de tê wate 'sal'ê. Yanî navê sala, weke wê ku tê bi navkirin dibê navê salê jî. Bi heman rengî, navê keyê qasîti "Kûrdûnas" jî heya û kurdûnas, navê xwe ya daya welatê xwe jî. Her wusa tê ser ziman û bawer kirina ku wî ev navê xwe daya babil jî û xwestîya ku ewder jî bi navê wî were ser ziman û nasîn. Lê ya ku em dibînin, navê xwûdê, ku di dema qasîtan de di zimanê wan de tê dîtîn a. Wilo tê û bi me re bi têgihîştin dibê ku ev di dema gûfî û hûrîyan de jî bi bandûr bûya. Di dema qasîtan de navê xwûdê bi rengê xwe yê ku em dibînin, bi rengê "Hudha" heya. Xudha, tê wate 'yê ku xwe da' û ankû 'yê ku da' jî. Î ro ku di zimanê kurdî de bi rengê "xûda" û ankû "xwûdê" heya. Di zimanê farîsan de jî bi rengê "xûde" heya.

Ku em li ser navan re bi meşîn û herin di dema qasîtan de, emê bibînin ku navên wê yên ku hena, em dikarin î ro jî wan bi rengê wan yên ku hena bi wate bikin. Mînaq, navê yazdanê mazin ku di asta Merdûk de tê ser ziman û an jî ku tê gotin ku navekî wî yê din jî ya navê "Şipak" û ankû "Şipaq" û "Şipag" heya. Di wate mazin bûn û pakîyê de jî hatiya bikarhanîn. Î ro, em 'pakîyê' bi heman rengê bi wate mazinbûn û başîyê tînin ser ziman. Mînaq, ku em di nava hevokê de bikar bînin wê bê gotin "mirovê pak .." û hwd. Wilo tê xûya kirin ku gotina 'pak'ê ji wê dihê û di domê. Her wusa ku em weke gotinê bînin ser ziman "sihu", weke nav tê ser ziman. Sihu, bi rengê "sî" û "sih", î ro di wate sihê de tê bikarhanîn.

Ev gotin û awayê wan ê ku me hanî ser ziman, têgihîştinekê didêt me ku gotinên pêşketinê hin bi hin bi wan re bide pêşketina xwe dikin. Li ser vê yekê re, em dikarin bibêjin ku dem tê dema hûrî û gûfîyan, êdî em dibînin ku gotinên ku tên bi karhanîn û hwd, bi awayekî safî û zelal, gotinên êqil û têgihîştinê na.

Gotinên weke "Burra-Şuhizabil" weke nav tên kifşkirin, di xwe de, didin nişandin ku weke navê keseyetîna na. Her wusa, wate ku mirov jê digirê jî, weke wê ya ku yan "mala Suhizabil" û ankû "birra Suhizabil" û hwd mirov dikarê bixwêne. "Birra ..", î ro di kurdî du û an jî sê çar wateyên wê hena. Bi teybetî, pîrr navekî cûreyekî marşên li ser rûniştinê ya. Bi wê re, navê amûrekî ku bi wê tişt tên birrîn a. Ji ber çî em jê digihîjina vê têgihîştin û gotinê? Ji ber ku "birr" jî, jî di wate birrîn û ankû "qûtkirinê" de ya. Her wusa, di kurdî de barrî, heya û ev gotin ji sawal û ankû teyrikên ku ne kedî na û ne jî yên ku di malan de tên xwedî kirin jî, ji wan re jî tê gotin. Bi heman rengî, "Ardu-Şi-ig-mi" jî têgihîştinekê ji xwe didêt me. Ev gotin, weke navekî tê ser ziman. Bêjeya destpêka wê ya "Ardu" jî, weke ku dibê ku gotina "ard" ya ku em î ro ji bo ardê bikar dihênin bê. Çend ku mirov bi vî rengî weke ku me hanî ser ziman bi rengê ard, mirov dikarê ancamê jê derxe û bixwêne jî, her wusa bi heman rengî weke ku gotin heya bi rengê 'Ardû' jî, î ro di kurdî de gotin heya û wate wê di zivistanan de dar û qirşikên ku di sobayan de ji bo ku mirov xwe li ber germ

bike jî tê bikarhanîn. Ji bo wan dar û ankû 'tapikên' û 'pêvadanên' ku ji bo şawatê tîna çê kirin gotina 'ardû' tê bikarhanîn. Hemû tiştên ku di zivistanan de ji bo şawatê têna berhevkirin bo şawitandinê ku xwe li ber germ bikin û ankû xwarinê li ser agirê wê çê bikin, ji wan re ardû tê gotin. Qasî bixwe jî, weke nav, wê têgihîştina ku bi gotina ardû û ku bi wê re ya têgihîştina 'war' di nav de red nakê.

Li ser awayê axiftina gûfîyan û awayê rêzimanîya wan

Zimanê gûfîyan, bi teybetî, ku mirov lê dinerê, tişta ku pêşî tê dîtina a, tîpên weke "û" ku bi dengê xwe pêşketina na. Her wusa divê ku mirov tîpa "Ê" ku rengê "ê" tê xwandin bêne ser ziman. Her wusa bi bêjeyê jî bi rengê "Ê-ù-la-ni" dihê berçav. Bi rengê hevokî ku ji zimanê gûfîyan tê xwandin gotinên weke "me-bi şa-ba" ku têna xwandin, di wê de "şa" ya ku heya jî, î ro em di kurdî de bi navê 'şa' dixwênin û dikeve wate şabûnê û hwd de. Di berdewam wê de gotinên weke "ba-ba-a" ji dema gûfîyan in. Baba û ankû baban, î ro jî navên ku hena na. Her wusa gotinên weke "gawir" û hwd, bi tememî bi rengê xwe yê ku tê dîtina û xwandin di wê demê de hena. Î ro jî jî gotina gawir heya. Î ro wateya wê ya ku heya, dema ku yekî ew gotin bi karhanî, wê jî yekî ku ne ji ola ku ew jê ya wê jî bo wî bikar bêne. Di wê demê de, weke ku î ro di çî wate de tê bikarhanîn heya, lê em di aliyê wê ku bi kîjan rengê hatîya bikarhanîn de, me bi tememî ne serwax in. Î ro, dema ku tê bikarhanîn, dema ku ji yekî re hat gotin, weke ku 'sêfek' jê re were kirin tê kirin. Lê di wê demê de jî, bi heman rengî hatîya bikarhanîn, em wê nizanin. Di rengê ku em î ro har dihênin de bi bêjeyî, bêjeya 'temen' heya. wate wê î ro li ser asta binî û bingihîni tê ser ziman. Di wê dema gûfîyan de jî "temen-bi" heya. Her wusa bi heman rengî ku di nava hin terçûmeyan de hatîya kirin, gotina "banî" hatîya kifşkirin di nav de. Bi rengê "si ba-ni-sá" heya.

Li ser gotina "gûfî" bi xwe jî, mirov divê ku tê wate "gotin"ê û ankû "yê ku gotin gotî" û an jî ku gotina ku hatî gotin a. Bi vî rengî, gotina ku em î ro weke navê gûfîyan bixwe jî wê tîna ser ziman, di zimane me yî î ro de, dibê xwedîyê pîr wateyên din jî. Di gotina "gûfî" têgihîştinaka bi navê "xwedîbûnê" jî heya ku mirov dikarê bi rengê 'yê xwedî war' bixwêne ya.

Di dema gûfîyan de gotinên ku weke nav hatîna bi karhanîn jî, ku mirov li wan dinerê, mirov bi awayekî vekirî dikarê wate di zimanê me yê roja me de bide wan, Minaq, "Pi-zir" ku dibê navê kurkeyê gûfî û piştre jî dibê keya, wate wê ya î ro dibê "ya navê" û ankû "ya di hundur" de. Î ro, ev gotin bi rengê xwe yê "iz û pizir" û ankû "iz û pizûr" jî heya. "Pizûr, î ro, di devê botîyan de di wate rûvî, dil û ûr û hwd, ku hemû ûzwên hundurê mirov de jî tê bikarhanîn. Lê her wusa ku mirov bi gotinî li zimanê wan dihizirê, hin gotinên ku di rengê rêzimanîya xwe de dihêne ser ziman jî bi vî rengî na. "î-lî", wate wê dibê "a na lê" û ankû "a niha lê" ya. Gotina "malku", mirov wê jî zimanê gûfîyan dixwêne. Lê di wate "key" de hatîya terçûme kirin. Î ro, "mal" û ankû "mal ku .." navê malê ya. Zimanê gûfîyan de gotina "Sîn", heya. Heta ku ev gotin, bi ser navê keyên wê yê demê ve jî hatîya kirin. Minaq navekî keyê gûfî ku 'sîn' bi dawîya wê ve kirina "Puzur-Sîn" a. Sîn, di wate rohnîya ku ji tîrêja rojê ya ku dide dunyê ku jê derdikeve ya. Lê ev nav li heyvê jî kirina. Piştre, ew navê ku wan li heyvê kirîya ê 'sîn', bûya navê yazdanekî wan ê ku weke yazdanê heyvê jî hatîya ser ziman a.

Zimanê gûfîyan, di ast û pêşketina xwe de, zimanê dema aqil a weke zimanê dema hûrîyan. Her wusa minaq, gotina "geştin" di zimanê gûfîyan de heya û î ro jî ev gotina bi rengê xwe yê 'gihîştin' heya. 'Geştin'a ku gûfî bahse wê dikin di zimanê xwe de, di wate

şînbûna şîtlên çandî û mazinbûna wan de tê ser ziman. Ar-la-ga-an-da-nûm- Gu-ti-um" , "Arlagan danî serê(wek key) gûti." Di hevoka ji dema gûtiyan de "danûm" heya. Her wusa ku mirov bi rengekî rêk û pêk wê di kurmancîya î ro de dinivîsîne, mirov dibîne ku di terçûme wê ya î ro de jî "danî(n)" li cihê wê tê danîn. Di vir de, tiştêkî din jî bi ber çavê mirov dikevê. Ew jî, her wusa ew a ku wate ku di herdûyan de jî hatîya salixkirin û ew pê tîr ser ziman, di heman rengî û awayê de na. Bi vê rengê "da-nûm", beremberê wê dibê "danîn(.)"

Di zimanê gûtiyan de "-am" weke dawiekê jî tê dîtin û her wusa di wate "am" de jî dihê xwandin. Di zimanê gûtiyan de gotina "sa-bi" ku tê dîtin û kifşkirin, çend ku li ser salixkirina wê ne ewlabûn hebe jî, lê em î ro bi rengê "sabi" ku ji zaroyên piçûk re tê gotin, em xwediyê heman gotinê na. Heman gotinê, em di dema wan de jî kifş dikin. Lê di derbarê têgihîştina heman gotinê ku di wê demê de ku ka bi heman wateyê hatîya bikarhanîn û an jî na, em li ser wê ne bi tememî ne safî na. Mînaq, hevokên weke "be-al né-me-li-su-nu", ku me hewl bidin û li gorî kurmancîya î ro terçûme bikin, emê di wate "bê al li şûnê nemê(n)" ku terçûme bikin, jî wê demê mana û li ser terçûmekirina wan di terçûme kirinê de saffibûn nebûya. Bi hin hizirna, mînaq ev hevoka ku me da, di wate "walatê wan" de hatîya terçûme kirin. Di hundurê hevokê de "al", î ro ku ku em di kurmancî de jê re dibêjin 'al', bi wê têgihîştineka ku em bi tememî di derbarê wê de safî nabin dike serê mirov de. Bi vî rengî, pîr gotinên ku em dikarin ji zimanê me yê î ro ê kurmancî bi awayekî pîr hesanî ku karibin wan bisalix bikin û terçûme bikin hena. Her wusa, ku mirov bibêje ku çend navê yazdanekî jî wê demê jî ya navê "Nintu" bixwe jî î ro em dikarin di wate "heyîna te", "nên tû", "yên tû", "Nîn tû" û hwd dikarê bi wate bike. Navên wê demê, ên ku me li wan dihizir in, em dibînin ku em dikarin wan pîr bi hesanî bi wate bikin. Gotinên jî zimanê gûtiyan ên weke "d[a]-nîm" jî, î ro ku em terçûme dikin, wate "danîm" bixwe didina me. Danîm", î ro di kurmancî de wate, "danîm", ankû dayînê didêt. Lê di kurmancî de danîm, danîna tiştêkî li ardê û hwd jî çend ku bi xwe re dide me, her wusa bi navê "dan" û ankû "danî" û hwd jî, ku ji genim tê çêkirin dibê navê xwarinekê jî. Î ro di kurmancî de ew xwarin jê re tê gotin "danûk" jî. Bi heman rengî gotinê weke "ger-ru-ma", î ro ku em dikarin di wateyên weke ên "ger rû ma", ger li rû ma", gerû me(di wate çûn û gerîne de) ku em dikarin salix bikin jî, jî wê demê hatina dîtin. Ku nêzî wê gotinê ya û di wate "çûmê" de jî ya "akâsum" tê dîtin. ev gotina dawiyê, her wusa têgihîştinekê bi gotinên weke "a naka çûm", "a ka çûm" û hwd jî didêt me.

Her wusa, ne tenê bi rengê gotinan û wate wan re, ku em hinekî jî di çerçova rêzimanîyê de jî lê dinerin, em dibînin ku rewşeka ku ji bo me û î ro pîr nasa tê dîtin. Em jî wê rewşê beyenîyê nakişênin. Ku em carek din li vir "ger rû ma", bicih bikin û bahse wê bikin, mirov wê di wê hevokê û ankû gotinê de jî, wê rewşê kifş bike. Î ro ku heman gotinê bi heman tîpan binivîsîn jî, wê wek xwe bê û wê di wateyên ku me li jor jî bo wê nivîsandin de bêt. Dahûrkirina gotinê, di çerçova etomolojîyî, fonolojîyê û morfolojîyê de jî, ku mirov lê dinerê, heman tiştî ku mirov dikarê jî bo wê bibêjê. Her wusa gotinên ku em dikarin li vir bicih bikin û bi heman rengî wan jî roja me jî bibînin, mînaq, ên weke "u-şa-sà-ku-", Îro(kurmancî) 'wûsa kû ." "şa", î ro(kurmancî) 'şa', "utu", î ro (kurmancî) 'û tû ..'şu-a", î ro (kurmancî) 'şu' û ankû 'şû', '[a-na]', î ro (kurmancî) 'a na' û ankû 'a naka', an jî ku dibê ku mirov di wate neyînî de bi 'na' re lê binerin û hwd, heman rewş û têgihîştinê didina me. Her wusa jî dema gûtiyan gotina "Kifri" jî, divê ku mirov bahse wê bike. Di dema terçûma kirina gotina 'kifri' de, weke navê herêmekê jî hatîya terçûme kirin. Lê î ro, em bi heman rengê gotinekê di kurmancîya xwe de jî dibînin. Mînaq, gotina 'kifri' ku em î ro bikar dihênin, wate wê, ew a ku yê ku di olê de gunah kirina û bi gunehê ku kirina êdî jî rê derkeftiya û êdî pîr xirab û ne baş tê nasîn û dîtin a. Ji mirovê bi vî rengî re tê gotin. Di

têgihîştinekê, mirov dikarê gotina 'kifrê' li cem gotina 'gawir' di wate "ji olê derketinê" û ankû "ne ji wê olê" bicih bike.

Lê em vê jî bibêjin ku gotinên ku ji zimanê gûtfîyan mana, em nikarin tenê bi aliyekî û wateyekê bînina ser ziman. Divê ku em bahse hin wateyên wan ên din ên ku hatina kifşkirin û ên ku ne hatina kifşkirin jî bikêt. Ji ber ku zimanê gûtfîyan pêşketîya û zimanê têgihîştinê ya. Ji ber vê yekê, divê ku ez bibêjim ku wateyên yekemin, ên duyemin û heta ku ên sêyemin jê li wan hatîya kirin. Minaq gotina "zal", çend ku naveka jî, di wate mênîyê û yê mên de jî dihê bikarhanîn. Her wusa gotina 'zal'ê, em wê di dema Ûrîyan û bi teybetî xanadane Ûrîyan ye sêyemin de em wê dibînin bi rengê "-zal".

Zimanê gûtfîyan, têgihîştinaka din jî didêt me ku em nikarin zêde dûr ji ê hûrfîyan bînina ser ziman. Pîrr xalên rêzimanî ên hevbeşî hena. Lê ez vê jî bibêjim ku herêmbûn di zimên de heya. Minaq, li gorî herêma bi teybetî bi hin rengna cûda jî pêşketinên cûda di zimên de bûna. Piştî jî, çend ku hin ji wan pêşketinan tevî hevdu bûna jî, hin ji wan jî, bixwe û serê xwe bidest pêşketina xwe kirin. Bi vê rengê devk û awayê axiftinê û wate dayîna peyvan û hwd, di wan de dibê ku hin cûdabûn werina kifşkirin. Lê di asta xwe ya bilind a ser de jî jev ne dûr in û ji hevdu derdikevin.

Rêzimanîya dema hûrfîyan û pêşveçûnên di zimanê wan de.

Hûrî, weke civateka ku li ber diclê û firatê û bi teybetî li bakûrê Mesopotamya jîya ya tê zanîn. Lê rojavayê kurdistanê û jî ber diclê heta ku digihîjê firatê li qadaka mazin bûna xwediye serwerî, serdestî û desthilatdarî. Hûrî, weke "xûrî" û ankû "hu-ur-ri" jî hatina binavkirin. Hûrî, piştî dema Sûmer(kengîr)îyan re, weke demeke zêr ya li herêma ku pêşketîya ya. Di temen û awayê mîrgehî û xanadantîyê de awayê rejim û desthilatdariya zdihê li holê. Hûrî, zimanê wan, piştî dema Sûmerîyan re, weke zimanekî ku ku li ser esas û temenê tîpbûnê û bêjebûnê ku ava ya. Hûrî, zimanê wan. bi teybetî deme ku mirov lê dinerê, di serî de, ji aliye girametîkîtiyê ve hin nîşanekê wê, em di kurdîya î ro de dibînin in. Minaq, weke ku î ro em di kurdî jî bo ku bi bêjeyekê dema buhurî bêne ser ziman, "ît" û an jî "êt" weke bêyena ku afirandinê bi rengê dembuhurîna. Minaq, di dema ku em dibêjin "dibê", hingî tiştêkî ku hê dibê têne ser ziman. Lê dema ku em dibêjin "dibêt!" hingî, bi "êt" a li dawîya xwe de, wê rewşa ku bi wê bêjeyê re tê ser ziman û vê demê têne ser ziman, hingî, wê rewşê di deme buhurî de têne ser ziman. Bi vî rengî, şeklekî dembuhurîna ku î ro hê li herêma Şamzînanê û dihê û hwd li wan herêman ku heta ku digihîjê ber cizirê û hwd, li cihekî ku tê bikar hanîn.

Ji aliye fonolojiyê ve zimanê Hûrî, dengên bitîpan re tê ser ziman, bi teybetî dengê Dengê x, w, q, j, f, h, k, t, r, ş, ê, î û hwd, dengna ku pîrr pêşketî na. Tîpên bideng jî, ên weke a, û, ê, e, o, î, û hwd zêdeyî tên berçav. Rewşa ku weke di nava du bêjeyan de bi "û" re tê ser ziman, di zimanê hûrî bi "wa" tê dîtin. Minaq, ku li gorî zimanê hûrî bibêjin "Mem û Zîn", emê bêjin "Mem wa Zîn". Lê di demên dawiyê ên hûrfîyan de weke rewşeka bi ber "û"yê ve çûyîna re "au" û ankû "eu" weke ku pêşketîya. Bi teybetî, dengên tîpên ê, î û hwd, ên bi vî rengî ku bi komikên li ser re têne tenikkirin, bi teybetî, di zimanê wan de pêşketîya. Hin bêjeyên ku ji kêvalbarên ku ji dema wan mana ku ji wan tê xwandin, minaq ên weke "männatta" û ankû bi kurdîya î ro; ma na te, bi ser kurmançîya berê ve diçêt. Bi gotina ma na te, wate wê dibêt "tû". Lê hatiba gotin ma na ez, hingî wê wate wê bûba ez. di gotinê di serî de ew "ma na", dibina pêvek ku rengê didina gotinê û wate wê safî û salix dikin in. Î ro jî, li herêma botanê li ber diclê "ma na", bi vî rengê di serê pîrsîrsîna de û di serê gotinan

de ji dev tê gotin û weke bêjeya ku wate xwe bi bêjeyê re distenê ya. Wate vê gotinê jî ev a ku "ez" a. Lê di kurmancîya berê de hê ku li herême botanê ku ên pîr diaxivin, bi vî rengî ku hevokê ava dike, di wate "tû" de jî ava dikin. Dengê ku di zimanê hûrî de ê bi "h" re bi dengêkî jî qirikê û stûr tê. Hinekî weke ku qirik were xiritandin, dengêkî derdixe. Lê dengê ku derdixe jî stûr a.

"Û", di wate ku em î ro bikardihênin de ya. Lê "u", weke dengê "o" ya. Bi vî rengî tê û derdikeve li holê. Dengê ku ji "û"yê derdikeve, weke dengêkî safî ya. Lê di zimanê hûrîyan de, rewşaka din jî ku weke ya di kurdîya î ro de heya û hê ew bi tememî di kurdîya î ro de jî ne hatîya kifşkirin heya. Ew jî sentezkirina hanîna li ser ziman ya rewşan bi bêjeyan re. Wê sentezbûnê jî bi kurdîya î ro, em dikarîn bi vî rengî bînina ser ziman. Ku mirov bibêje 'ji wî re û an jî ji wê re, ku di kurdî de were sentezkirin, mirov dikarê bêje 'jê re'. Jê re, bêja û an jî gotinaka ku hem wate ji wî re û hem jî ya ji wê re jî bike nava xwe de ya. Bi vî rengî sentezkirina bêje û hevokan weke teybetmendîyaka giring ya zimanê hûrîyan a. Hin jinên kurd ên botî, di dema ku diaxivin û ku mirov li wan dihisêne, mirov dibîne bêl ku ew jî di farqê de bin, bi awayekî xweza di axiftinên xwe de dikarin bêjeyan bi hev re sentez bikin. Rengê axiftina wan a sentezkirina bêjeyna jî minaq; ji dêla ku bêjin "ji wî re" û ankû "ji wê re", ku dikarê bikeve cihê herdûyan jî tenê dibêjin "jê re" û hwd. Bi vî rengî, "jê re", "pê re", "rêyna", "jevra", "pevra", "revna", "pêrene", "werêne", "levna", "pevçna" û hwd, gotîna sentezkirî na. Ev gotinên sentezkirî, tenê ew bi minaqî dan jî, pirr bêja di wan de hena. Tenê, ji aliyekê ve ku mirov bêjeyên ku di wan de hatina sentez kirin bidin ev in: "jê re", temenê wê 'ji wê re ya. Ankû, ku em bêjeya "jevra" bidin, temenê wê "ji hevdu re" ya. Mirovekî ku hinekî jî serdestî zimên bê, dikarê bi awayekî pirr hesanî di her bêjeyê de sentezkirinê bide kirin. Her wusa "pevra" dibê "ji hevdu re". Lê tenê van bêjeyan jî, mirov dikarê jin aliyna din ve jî ji tememî ve werêne ser ziman. Bi vê gotina sentez kirinê re jî, rêzimanî divê ku bi teybetî di serî de ji xaynî aliyê xwe yê temenî ê ser zimên û fêrbûna wê re ku heya, divê ku di serî de ji hin aliyna din ve jî hebe û were dîtin. Sentez kirin, bi teybetî, li ser dîtina wate û an jî razberîya bêjeyê bi awayekî li berçav ku weke bêjeyê re ya. Bi vî rengî, aliyekî têgihîştinê ê ku bi felsefeyê re jî tê dîtin, di temenê sentezbûnê û kiirna wê de heya. Sentez kirin, di kurdî de, hem weke teybetmendîyeka wê ya û hem jî li ser aliyekî têgihîştina wê ya li ser felsefê re ya. Tenê ku em di çerçova gotinên sentezkirî ên ku me li jor hanîna ser ziman de bibêjin, li herême botanê li Cizîr û Nisêbînê, bi teybetî jinên kurd ên di serê xwe de pirr serdestî zimên bûn û pîr bûn, ev sentez kirin, bi jîr û şahrazatîyeka hizrî û ankû felsefîkî dikir in. Bi wê sentezkirinê re, bêjeyên ku diafrandin, dikirin û dixwestin ku bi çend gotinên ku bînina ser ziman jî bê pirr zanîn û têgihîştinê bidina mirov. Pirr tiştî bi me bidina fahm kirin. --

Di kurdî de, ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku têde sentez kirin heya. Minaq, bêjeya "têde" ku me di hevoka berî vê hevokê de hanî ser ziman, ji aliyekî ve sentez a. Lê bi demê re bûya weke bêjeyeka asayî jî. Bi demê re, çend sentez kirin bûna, ew jî gelek jî wan, heta ku dem hatîya roja me, bûna weke bêje û gotinên esayî ên ku em î ro wan di zimên de bikar dihênin. Bi vî rengî, dema ku em li hin bêjeyna dihizir in, ne tenê jî aliyê razberî û şenberîya wê ve, lê ku ji vî aliyê sentez kirinê ve jî, têgihîştinekê bi sentez kirina bêjeyan re bi me re didê çê kirin. Di kurdî de, ji demê buhurîna li demê, hinek bêja, bi teybetî li ser vê awayê sentezbûna bêjeyna re buhurîna û bûna bêjeyên dema nû. Bi vî rengî, dema ku em li van bêjeyan bi hizir in û van fahm bikin, hinekî jî, emê di derbarê zimanê berê de jî hin bi hin bina xwediyê zanîn û têgihîştinekê.

Li ser mînaqan re ku em her in. Gotinên ku em sentez bikin di çerçova mijarê de; "ji hevdû re", sentez kirina wê; "jevra". Lê hin gotinên weke "ji hevdû re", ji awayna wan ên teybet ên din jî hena. Minaq, weke "ji hev re" û hwd. Ev rewş, rewşna xweser ên di rengê tekene de na. Ji ber ku di demê de gotinên ku hatina sentezkirin jî di nav de bi demê re pîrrwateyî jî bi xwe re êdî pêxistina, êdî car bi car tenê bi wateyekê kifşkirina wan re, êdî ew hatina salixkirin û êdî aliyên din jî li şûn mana. Tenê ên ku di demên berê de di kurdî de perwerde dîtî û hildane, ev kifşkirina û ankû jî bikarhanîna bi wateyên wê ên din.

"Ji wî re û ankû "ji wê re", sentez kirina wê; "jê re" ya. Li vir, di minaq me ya dawiyê de hat dîtî ku di gotina pêşî de "wî" hebû û di gotina dawiyê de jî "wê" hebû. Lê di dema ku hatin sentez kirin de, herdû bêje jî, bêî ku di naqabîna wan de ti farq û çûdabûn bikeviyê de hatina sentez kirin. Ku mirov li kurdîya berê bînerê, minaq li ya dema hûrîyan di hizirê, weke ku ji bo kifşkirina wê, hin awayna gotinê jî hatina bikar hanîn. Ew jî bi vî rengî na: Minaq, ji aliyê "mê" û tişt û rewşên mê re, "jê re" hatîya gotin. li dawiyê tîpa "e" hatîya dayin. Bi vî rengî, çendî ku weke di rewşeka esayî de hatibê bikarhanîn jî, aliyekê wê bikarhanînê ê bi vî rengî jî heya. Lê ji bo rewşên "nêr" jî ku bi kirpandina tîpa "r" re "jê ra" hatîya gotin. Ê di dawiyê de, jî dêla tîpa 'e' li cihê wê tîpa "a" hatîya danîn. Di deng derxistinê de, di rewşna de dengê ku têde tê derxistin ji vê awayê me me bahs kir de, rewşa ku mirov dikarê wê bitîp bike jî weke "Jêrre" derdikeve li holê. Yanî, ew dengê kirpandina tîpa "r" bi vî rengî rewşeka teybet bi xwe re dihêne ser ziman. Dengê wê hinekî stûrtir û bêhtirî bi bandûrtir tê xwestin ku were gotin.

Sentez kirina di zimên de di serî de bi xwe re, weke ku zimên jî nû ve biafirîne jî, rewşekê bi demê re bixwe re dihêne li holê. Ev awayê sentezkirinê, hê di dema Hûrîyan de dihê dîtî. Zimanê hûrîyan pêşketîya. Wan, zimanê xwe bi pergal kirina. Bi vî rengî, mirov jî zimanê wan fahm dike ku di derbarê zimanê xwe de xwediye zanîna teybet a bi têgihîştin in jî. Li vir, di çerçova gotina sentezkirinê de, emê ji hevoka xwe ya berî vê hevokê gav biavêjin û tiştêkî giring ê di ziman de pêşketî bînin ser ziman. Di zimên de, dema ku me di hevoka xwe ya berî wê hevokê de nivisand, me got "bi vî rengî, mirov jî zimanê wan fahm dike ku di derbarê zimanê xwe de xwediye zanîna teybet a bi têgihîştin in jî." Di vê hevokê de, li gorî rêzimanîya zimên, hemû bêjeyên ku rewşê tîna ser ziman, hatina gotin. Lê î ro, minaq, dema ku hin botî diaxivin, dema ku hevoka xwe diafirînin jî dêla bêjin "di zimanê wan de", dibêjin "têde" û ankû "jê" û hwd. Van herdu bêjeyan dikarin li cihê vê gotina di hundurê hevokê de bicih bînin. Yanî di hundurê hevokê de, bêî ku hemû bêjeyên werina rêzkirin li dûv hevdû, hin ji wan bi vî rengî, bi rengê weke ku "kirde"ya wan veşartî bê, lê ku di aslê xwe de bêjeyna sentezkirî na, bikar bînin. Di vir de, di naqabîna "kirdeye veşartî" û gotina sentezkirinê û wate wê ya têde, xateka pîrr tenik jî heya. Herdû jî, di aslê wê de weke makên hevdû na. Bêja sentezkirî, bi yekdîmenî û dû dîmenî û hwd bê, bi gotinekê pîrr kirdeyan bi hevdû re bi wate tîne ser ziman. Bi vê yekê re, divê ku em balê jî bikişînin ser têgihîştinaka teybet ya di zimên de.

Bêjeya "jê" bixwe jî, bi teybetî, bêjeyaka di vî warî de a teybet a. Hem di cih de dikarê bikeve cihê bêjeyeka ku were sentez kirin de û hem jî dikarê bi serê xwe were salixkirin bi rewşê re. Ev jî, tiştêkî dide nîşandin. Ew jî, ew a ku peresendina di navbera gotina sentezkirî û bûna wê ya di demên piştî a esayî de jî dide têgihîştin. Bi vî rengî, rengê wê gotinê, bi xwe re, awayê têgihîştinê dide diyar kirin.

Sentez kirina di zimên de, bi teybetî di roja me de, di kurdî de çend mirovên ku dikarin baş bi kurdî biaxivin û di bin destatê bişavtinê de ne hatina buhurîn dikarin bikin. Wekî din

jî, ji wê zêdetir na buhurê. Lê kurdî, di vir de, bi teybetî, sentez kirina wê, yekî ku di kurdî de perwerde hildayî ku ne xwediye zanebûnaka mazin û aqilekî pirr pêşketî jî bê, dikarê bike. Bi vî rengî, tenê xwezabûnekê di zimên de ku bi serwerîya re ya ji mirov dixwezê û hwd.

Bi teybetî, ne tenê di gotinan de temenê sentez kirinê heya. Di navan bixwe de jî ew temen heya. Minaq, navê "zelal"ê ku navekî kurdî ê bingihîn a, di temenê kin kirinekê de jê re "zîlo" û ankû "zilê" hatîya gotin. Ev kinkirin, aliyekî wê sentez kirinê jî heya. Ji ber ku bi têgihîştina kinkirinê re bi têgihîştikeka sentez kirinê re pêk tê. Bi zanebûnî bê û ne bizanebûnî bê, pirr caran, pirr hevokên xwe yên ku em wan diafirênin, di wan de di rex gotinên ne sentezkirî de gotinên sentezkirî jî em bikar dihênin. Minaq, em "jê re, bibêja ku ezê êvarî werima malê" Lê ku ev hevok, hemû bêjeyên wê ne ji yên sentezkirî bin, wê bi vî rengî bê, ku "ji wê re bibêja ku ezê êvarî werima malê." Di cara pêşî û nivîsandina wê de di destpêkê de "jê re" hat bikarhanîn. Jê re kortkiran a. Kortkiran, li ser têgihîştina sentezkirinê re di zimên de wate xwe dibîne. ..

Bi vî rengî, em karin bêjin ku ev sentezbûn, hê di dema hûrî û mîtanmîyan de bûya. Gelek gotinên ku di wê demê de dihatina bikarhanîn, î ro hinekî bi hariken di wan de bi ên fonolojîk etimolojîkî re tên gotin. Minaq; ku î ro tê bikarhanîn, bişên ankû pişên, di wê demê de tê gotin "paşš-ien"=paşşên, bi kurdîya î ro, dê wan tiştên na(dibînê), di ya wê demê ya hûrîyan de "tiwêna tãn-ôs-au-şşe-na" ya, bi kurdîya î ro "ku lê(sekinî)", di zimanê hûrîyan de "kul-le", her wusa, gotina "min" jî di dema wan de weke "mãn" heya. Paşên, di wate li şûnê de jî hê heya. Di dema me de roj û an kû ro, hûrî wê weke "ru" tênina ziman. Lê hûrî bi wateyên duyem jî heman bêja afirandina. Gotinên weke "bûrî" ku hena jî di vê dema hûrîyan de, di wate "lûle" û ankû di wateya 'rêya di 'têre hundurê' de ya. Gotinên weke "bûrî", ên ku ji dema Qasîtan heta wê demê mana na. ..

Hûrî, di derbarê axa xwe de di serî xwe de xwediye têgihîştinê na û lê xwedî derdikevin. Ji ber vê yekê jî gotina "war" û ankû "awarê" û an jî "awarre" bi wan re heya. Ev gotin, di bilêvkirina wan de ne tenê bi wateyekê ya di serî de di wate cihûwar, welat, û hwd tê ser ziman. Temenê gotina welatê jî, ji gotina war û ankû warê tê ji aliyê fonolojî û etimolojiyê ve. Gotina "welat(bi hûrikî: 'wa-lu-ti-in'an jî ku ' wa-ri-i-ta' an jî, ' wa-ar-ri--ma:) " bixwe jî, bi temenê xwe ve gotinaka ji dema hûrîyan a. Hûrîyan bi dilxweşî digotin "welatê hûrîyan" û ankû "warê hûrîyan". Gotina "war", gotinaka ku di dema wan de pirr rengê xwe daye der û bitêgihîştin a. Hûrîyan ji gotina war re digotin "awarî" ankû "awar-ra" û ankû "war". Ji aliyê tawandina gotinê ve, minaq, ku em ji "misrê re dibêjin 'misrê', ew hûrî jî dibêjin "mizrî". Her wusa ku mirov bi rengê gotina 'war' bibêje, bi rengê "'wa-rane" di dema Gûfîyan de jî dihê bikarhanîn. Ev awayê tawandinê ê bibêjeyê re awayekî teybet û ku î ro jî di zimanê kurdî de tê bikarhanîn. Bi vê re pêveke "îya" ankû "îye", ku dikarin cihê hevdu bigrin. Di wê demê de di gotin û axiftinê de bixwezayî hena. Î ro ku em di mirîya, bi wê re ne tenê pêvekek tê çêkirin û tê dîtin. li gorî "îya" ku em çend minaqan bidin. Minaq; "jirîya ..", hirîya ..", "bêrîya" û hwd, weke ku tê ser ziman, di nava bejeyna hevokî na. Her wusa, dembuhurînekê jî bi xwe re tene ser ziman. Î ro dema ku em di zimên de jin, ji bîrayê mêrê xwe re dibêje "tî", di wê demê de jî ev heya. Tî, di wate bîrayê mêrê jinê de ya. Li gorî vê levkirinê ku em minaqê ji dema hûrîyan bin, emê karibin vê bibêjin. Minaq, î ro, ku temenê gotinên weke "xweşik", "xweş" û hwd a, gotina xweş di dema hûrîyan de weke "hoş" û ankû "xoş" heya. Tîpa "h", di zimanê hûrîyan de ji qirikê dengêkê nêzî "ğ" bi ber dengê tîpa "x" de dide, deng derdixe. Bi vê yekê û rengê, êdî mirov dibîne ku "xoş" bi "kokatîya "xo" re bi wan re pêşketîya û bitêgihîştin bûya.

Hûrî, di zimanê wan de "nûpî" di wate hezarî de ya. Hijmarên wan, ênku hatina kifşkirin ev in. 1. şukko(şuki), 2.şînî yan jî şînzî, 3.Kîke yan jî kişkî, 4.Tûmnî yan jî tûmnûşşê, 5.Nariya ankû narîza, 6.şêş ankû şêşê, 7.Şîntî yan jî şîntîzê, 8. kîrî ankû kîra, 9.tamrî, 10.êmanî yan jî êmanzê, 13 yan jî 30, kîkmanî, 17 yan jî 70, şîntîmanî 18 yan jî 80, kirmanî yan jî kirmanzê, 1000. Nûpî

Di zimanê hûrîyan de "a" tenê bi serê xwe di wate "herê" de jî tê bikarhanîn, Minaq, afî nîn a, di gotinê de bal tê kişandin li ser "rastî"yeka ku heyî a di dest de û tê gotin ku ma ya te jî weke vê ya di destê min de nîn a(..). Hûrîyan dema ku "alf" didan dîyar kirin, digotin "alf" û ankû "olî". Bi vî rengî, bahse rastîyê bi pîrsînê û pîrskirinê tê kirin. Lê "a" bi serê xwe deme ku tê ser gotin û an jî bêjeyên ku bi hevokî li dûv hevdû têne rêzkirin jî, hinekî weke pêşaka "mä" ankû ma, wate distêne. Lê di van herdû mînaqan de rewşna teybet hena. rewşa pêşî ya bi gotina ma re ya. Di dema ku ma hat gotin di serê hevokê de di gotinê de dema ku dengê "m" hat buhurandin û hat ser tîpa "a", hingî dengê "a" yê bipêş ve tê dirêjkirin bi stûrahîya dengê wê re. Bi vî rengî rewşa weke bi vî rengî jî derdikeve li holê maa .. Lê dema ku ev deng tê derxistin, ne tenê bistûrahîyê ya. Hinekî jî weke wê rewşa tîpa "h" ku hinekî stûr û xiritandinê di qirikê de weke wê deng reng û awa distêne. Di vê rewşa ma de bi teybetî axiftin û hinekî dengê bi pîrsînê di xwe de dihêne li holê. Lê dema ku tîpa "a" bi tenê di deng de gotin wusa ew stûrahî di deng de dibê û bi pêş ve dirêjkirin bi rengê aaa tê kirin. A, bi vî rewşê re du rewşan bi xwe re derdixe li holê. Rewşa pêşî, ew a ku di dema ku yek li ser rewşekê diaxivê û bi tememê bi zanîna di derbarê mijara ku li ser diaxivê û bi tememî li ser ne serwaxta, hinekî ew dirêj kirin dibê. Rewşa dûyemîn jî, bi vî rewşê vre girêdayî, di dema ku di gotina xwe ya ku wê bilêv bike û bibêje, hingî şaşbûnek û ankû jibîrkirineka di serî de jî bi xwe re dihêne ser ziman. Ev herdû rewş, heta roja me jî di kurdîya bota de hatîya berdewam kirin.

Hûrî, di zimanê xwe de, weke ku î ro di kurdî de heya tişî" yê, ji bo dagirtinê bikar tînin. Tişî, di zimanê hûrî de "tiş", ku weke koka wê tê ser ziman a. Di wergerandinê(tercûmekirinê) de bi wate "zêdekirinê" hatiya wergerandin. Lê dema ku tê ser ziman, ku rewşna bi wê re were salixkirin û "an" ku weke pêveka li dawîya ku tê danîn û weke ya zêde kirinê ya û wate "gelek tiştan" didêt, tê dawîya wê û dibê "tiştan". Hûrî jî, bi vî rengî ji weke ku hatiya wergerandin bi "zêdebûnê" re "tiştan" ankû "tişşan" dibêjin. Lê ev gotin, jî wê demê ta wê demê di wate "dagirtî" de di nava kurdan de hebûna xwe parastîya. Dîsa di zimanê Hûrîyan de nû "hennî" ya. Hennî, ku mirov wergerêne li kurdîya î ro, wateya ku distêne ev a, "hê nû na", "hê nû ya", û wateyeka din jî bi wate "henî" distêne, yanî ji deverêke din tiştê henî deverêke din û hwd. Di vir de, bi vir ve girêdayî, vê jî bibêjim ku weke ku li dawîya "hê nû ya" û hê nû na" ku "na" û ya" hena, ku li gorî bêje jî rewşê di heman wateyê de tînin bikarhanîn. Lê di vir de, aliyekî zimanê hûrîyan ê pîrr girîng heya. Ew jî, di aslê xwe de, ku mirov wê bêne ser ziman û fahm bike, mirov wê bûn û afirîna gotina kurdistanê jî bi teybetî jî wê karibê fahm bike. Hûrî, di zimanê wan de, "..îstanî" weke pêvekeka dawîyê û ku di hin rewşna de ya navîkê ya jî di zimanê wan de, pêvekeke bingihîn a. Li gorî vê, mînaq, ku navê wan yê hûrî were nivîsandin wê bê "hûrîstan". Û ku bi gotina gord ku ji dema Gâtîyan ve ma ya, ku bi wê ve bê kirin jî, wê gordîstan derkeve li holê. ..

Koka "îstanî" dibê "..îsta.." û di nava hundirê gotinê de jî dihê bikarhanîn. Minaq, weke "daristanek" û ankû ku daristanîyek were nivîsandin bi dirêjahîya wê, ev pêvek jî dibê ya navîkê. Ji vê, mirov fahm dike ku bêje û ankû gotinên dirêj jî hatina afirandin. Lê tiştêkî din jî bi awayekî em karin bibêjin ku bi şahrazatîyaka mazin hatiya bikarhanîn heya.

Ew jî, danîna "î"yê li dawîya "..îstan"ê ya. Bi vî yekê re, ew têgihîştina gotina xwedîbûnê(yawêtîyê) dide mirov. Yanî weke yê xwedî û hwd. Yên ku li kurdîstanê dijîn, kurdîstanî na. Di wê pêveka dawîyê de bi bêheya ku ew lê ya ku tê afirandina, xwezabûnekê dihê dîtin. Ev "î" ya di dawîya gotina kurdîstanê de, xwedîtîyê têne ser ziman. Bi vî rengî, weke ku hûrîya "î" bi gotina war ve kirîya û gotîya "warî" û hwd. Warî, dikarê weke warê, ware, awarê, aware û hwd, bibe xwedîyê heman wateyê. ..

Lê pêveka dawîyê "..îstanî", di serî de temenê hemû bêjeyên bi "..îstanî" jî dide dîyar kirin. Di kurdî de, gotinên bi şahî û dil jî pîrr li dawîya "..îstanî" hatîya danîn. Gotinên bingihîn, minaq, "gûlîstan", "Şahiştan", "Şarîstanî", "astan" û "xweştanî" û hwd, in. Bi teybetî, gotina Şarîstanî, yawêtîyeka teybetî biteybetmedî têne ser ziman. Di nava bêjeyên me de, bêjeyên weke şarîstanî, ku dawîya wan bi "î" bidawî dibe, di xwe de yaxwebûnê û yawêbûnê biteybetî ténin ser ziman. Minaq, bêjeya "gûlîstan", ku em "î" dênina dawîya wê û dibêje gûlîstanî, hingî, wê yawêbûnê di xwe de bitêgihîştin dikêt. Divir de divê ku em bibêjin ku zanînek wilo li vir dikeve mejîyê mirov de ku "kanî" jî ji wê hatîya derhanên. Minaq, "keçkanî", "rûkenî" û hwd, bi "..kanî"yê re tén ser ziman. Li dawîya gotin û dawik û pêvekên bi vî rengî hemû "î"yên ku têna danîn li dawîyê, xwedîbûn û yê xwedîtîyê(yawêtîyê) û hwd ténina ser ziman. Yanî didina nîşandin, ku mirov ji devereke û dereke ya. Bi wê "î" re, ew cihê ku ew lê ya, ew weke ji wir û an jî ku weke yê ji wir tê ser ziman. bi vî rengî têgihîştina xwedîbûnê tê ser ziman.

Di tefsîrkirinên ji dema hûrîyan de, minaq, bêjeya "fûrî" heya. Ê ew bêja wate wê, bi "nerîne" re tê tercûme kirin. Lê fûrî, î ro di kurdî de di wate kelandina şîr û hwd de, ku ew şîr kelî û êdî bi wê kelîne re bi ser ve ket û hat ku ser kevîyê ku êdî birijihê, êdî jê re tê gotin ku fûrî. Bi vî rengî, weke ku hinekî wateya gotinê hinekî xişiqî ya di tercûme kirinê de. Lê di wate xwe ya ku heta î ro jî dijî wê tercûmeyê bi "nerîne" re jî înkâr nakê. Bi wê re, ku bahse keseyetîyê tê kirin, ji bo keseyetîyê "etî" tê ser ziman. Di bêjeya de "ti", weke koka gotinê û bêjeyê ya. "Ti", î ro jî di haman wateyê de ya di kurdî de. Ti, bahse keseyetîyê dike. Lê dema ku bahse keseyetîyê dike, bi nîşandinê(!) re, ti bahse wê keseyetîyê dike. Minaq, demek ku yek li hemberê yekî sekinî bê û yê li hemberê wî sekinî bê, jê re bibêje ku ew karê ku bi qancî bê û bi xirabî bê ku bipîrsê ku ew kar kirîya, hingî yê li hemberê wî telfîya xwe bi wî ve dike û jê re dibêje ku "te kir". Te, koka wê ji "ti" ya. Ew keseyetîya ku bi gotina "te kir" re hat nîşandin, deme ku keseyetîya wî were salixkirin û razberkirin, hingî ew keseyet bi wê razberîya bi rewşê û salixkirina wê keseyetîyê re bi bêjeya "ti" û an jî "tî" tê salixkirin û ser ziman. Bi vî ve girêdayî, ez vê jî bibêjim ku dema ku Hûrî bahse kesekî kirin ku ew kesê ku bahs tê kirin ku ne hatibê naskirin ji aliyê ê ku bahs tê kirin ve, tê gotin "akî". Akî, di zimanê hûrî de di wate yek de ya. Akî, divê koka "yek"ê jî. Î ro, em di kurdî de dibêjin "yek". Yek, kesek a. ..

Di wê demê de ji dêla gotina "yekî" ya ku em î ro di kurdî de bikar ténin, "akî" û ankû "akkî" û an jî "ekî" ku dihat biharhanîn. Di vir de, di gotina "akî" de, ku hûrî bahse mirovekî dikin, hinekî ev bahskirin di meji de razber a. Yanî, ne xwedîyê naskirin û dîtîne ya.

Di zimanê Hûrîyan de, me û ma, du bêjeyên jev cûda na. "Me", komek kes ku mirov ji aliyê têgihîştina xwe ve salix dike têne ser ziman. Yanî navê kesê yekemin a. Kesê yekemin jî, bi bêjeyên weke ez, em, min û hwd re tén ser ziman. Lê ma, pêşeka hevokê ya. Lê bi hin rengên din jî bikarhanîna wê bi tawandinê re tê kirin. Di tefsîrên ji dema hûrîyan de jî ew tê dîtîn. Minaq, "ama" jî, weke wê ya û bi qasî ku tê fahm kirin, wateyeka ku "lêbelê" re pê re

ser ziman. Bi hanîna keseyetîyekê ya li ser ziman re jî, dibê navê rewşaka ku tê dîtîna jî. Di kurdî de, deme ku em î ro dibêjin "hengî", di dema hûrîyan de "îna" tê ser ziman. Îna, di kurdîya î ro de di wate ya "nûha" û ankû "vê kêfîkê" jî tê wergerandin. Bi wê re, hinekî di wate bêje, bi "wê çaxê" re jî tê dîtîna. Bi vê re, tê dîtîna ku weke gotîna jî destpêkê pirsîna û ankû bi wê re ya ku wê tê destpêkirina axiftîna jî, didê nîşandin.

Weke "...îstanî", di dema hûrîyan de, hin pêvekên din ên giring jî hena. Mînaq pêvek, pêşek dawika "na" ya. Ev pêveka bi dû "nn" yan, di serî de pirralîtîya û ankû pirranîtîyê di gotîna de têne ser ziman. Mînaq, jî î ro, ku em çend mînaqan bidîna de, ev in: "kirîna", "hebûna", "ramana", "axiftîna", û hwd. "NNA", di kurdî ya î ro de jî weke wê demê dijî. Mînaq, jî dêla dû "nn"yan, ku "n"yek bi "y" ve tê kirin û ku were bikarhanîn weke "yn" ê, jî vê re jî vê mînaqê, mirov karê bide: "kevneşopîna", "Rastîna", û hwd in. Ji kurdîya î ro, mînaqekên ku em bidîna bi vî rengî jî ev hena. Ku bi heman wateyê, lê "n"yekê mirov bikar bêne jî hena. Ev jî, bi vî mînaqê em dikarin bi mînaqî bidîna. Mînaq; "mirovna", "hevalna", "xezalna" û hwd in. Her wusa bi "mn" jî, ku mirov mînaqê bidîna; "demna", "ramna", "rojna" û hwd, in. Bi vî rengî, mirov dikarê gelek awayê rêzimanî ê nivîsandîna kifş bike jî roja me jî. Mînaq; "rn", "mn", "kn" û hwd, in. Lê ev awayê rêzimanî, weke teybetmendîya rêzimanîya hûrîya ên teybet û demî jî derdikevîna ber me. Yê ku î ro tenê biaxiftîna xwe hê wê awayê diparezên jî botî na.

Bi vî rengî, xamilandîna gotîna jî hatîna kirin. Her wusa pêvek, pêşek û dawikên weke "...îtanî", "...îlanî" û hwd, ku weke pêvek, pêşek û dawikna ku pirralîtî û ankû pirranîtî na. Lê rewşna ku bi wan re hatîna salixkirin, bi awayê yekane jî li gorî rewş û bêjeyna hatîna xwandîna. Mînaq, kurdîstan yek a. Em, dikarin bêjîna kurdîstanek jî. Gotîna kurdîstanê, bi navaroka xwe re çendî bi mirov û xalk û komên ku têde dijîna pirralîtîyê dide der, her wusa bi salixkirîna kurdîstanê re jî yekaneîyekê têne ser ziman. Bi vê yekê, aliyê pirralîtî û aliyê ne pirralîtî jî, li gorî rewşê û salixkirîna wê, di gotîna de dikarê were xwandîna û ser ziman. Ev awayên rêzimanî, awayna giring ê rêzimanî ên zimanê hûrîyan in.

Di bêjeyên pirsîna de jî, zimanê Hûrîyan xwedîyê hin teybetmendîyên pîrr girin a. Hin bêjeyên wan yên pîrr pirsîna ku hene û ku ew bêje bi serê xwe jî werîna gotîna, pîrrê didîna pirsîna. Mînaq, bi zimanê hûrîkî, di wateya hengî! de, Îna tê ser ziman, bi heman gotîna re mirov dikarê bike kesene û bipîrrê û bibêje kî ya jî. Îna, rewşê bi hevoka pirsîna re herî zêde rewşê û jîyandîna de gotîna de derdixe li pêş. "Au" û ankû "eu", çend ku mirov dikarê bi nîşankirîna, yekî û an jî kesna bide nîşandin jî, ku tenê deng ku tîpa "a" û ankû "e" û an jî "ê" bidengî tê dirêjkirin û stûr tê gotîna, dikarê bêkirin di wate "kî" de ku bi wê bipîrrê. Weke ku di kurdîya î ro de em di pîrrîna û dibêjîna "ew" û hwd. Lê teybetmendîya au, ku çendî ku pirralîtî di zimên de dibêt, her wusa bi nepirralîtî jî dibêt. Hûrî, jî kesê ku weke pênaber û ankû derwîş digerihe jê re dibêjîna "Hapîrî". Li gotîna hapîrî, weke ku jî dawikê tê dîtîna û xwandîna, wateyeka pîrrîyê jî lê tê kirin. Li gorî Au, ku em bîna ser ziman wê bê "au hapîrî". Bi kurdî î ro jî, dibe "ew hapîrî". Hinekî jî hapîrî, beremberî bêjeyna roja me ya "nawserî" xwe ya jî.

Zimanê hûrî, herêma ku lê pêşketîya û bicîh bûya, bi teybetî herêma rojavayê kurdîstanê û bakûrê kurdîstanê jî ber diclê heta ku tê û digihîjê ber firatê ya. Li vê herêmê, ev ziman, bi teybetî, pêşketîya û bicîh bûya. Mînaq, ev pêvek û dawikên ên weke "na", "...îtanî", "...îlanî", "...îstanî", "ê", "na", "nn", "mn", "ana", "iya", "ama", "la" û hwd, ku mirov dikarê gelek pêvekên weke van ên zimanê hûrîyan ku di dema wan de dihat bikarhanîn, hê jî, li vê herêmê tîna bikarhanîn. Bi teybetî, mirovên ku di destarê bişavtîna de

ne buhurtina û perwerdehîya tirkî li dibistanên tirkî ne hildena, ji zimanê wan, ev pêvek û dawik, di axiftina wan de mirov dikarê bibîne. Ji aliye rêzimanîyê ve, bi vî rengî rêzimanîya hûrîyan jî, di kurdîya van herêmana de jî dijîn. Rengê bikarhanîna rêzimanê hûrîyên, di kurdîya botîyan(Cizîrî û Nisêbînî) de dijî. Botîyên ku weke ên xwediyê "welatê botî" jî tînan zanîn, ku ji dora Hezaxê heta ku digihîjê Cizîr û nisêbîne, li vê herêmê dijîn, ku mirov li axiftina wan û ev şewayê rêzimanîyê wan û axiftina wan dinerê, mirov dibîne ku ew bi teybetî, di xwezabûnekê wê rêzimanîyê bikar dihênin. Piştî ku min hinekî li ser rêzimanê hûrîyan lêkolîn kir û hinekî ez lê serwaxt bûm; bi teybetî, bale min çû ser axiftina botîyan. Ji ber vê yekê bi teybetî, ser pêncih jinên botî ên ku hîc neçûna dibistanên tirkî, xosîsî ji bo ku ez li wan bihîsênim, ez çûm û min li wan hisand. Di dema ku min li wan hisand de, bi teybetî min ev şewayê rêzimanê hûrîyan jî bi wan re kifş kir. Lê piştî wan re, ser 20 ciwanên kurd ên ku dibistane tirkî qadandibûn û zanko xwandibûn, min li wan jî hisand. Ev ciwanên ku min li wan hisand, hinek ji wan di dema ku di axiftin de, mirov wusa fahm dikir ji wan ku weke ku ti pirsgirêk di zimanê wan ê axiftinê ê kurdî de nîn a. Mirov bi rengekî, ji axiftina wan hinekî weke ku xweza bûn jî têdigihîşt. Lê kurdîya wan, ne weke ya wan jinên kurd ên botî xweza bû. Çend ku hinek pêvek û dawikên piçûk ji wanên ku me li jor hanîna ser ziman ên weke "nna", "yn", "îstan", "Îtannî", "îlannî", û hwd bikar dihanîn jî, lê diketina zorê de di bikarhanîne de. Mirov, ji axiftinên wan, ev kifş dikir. Lê mirov, ne dikarî zêde wan baş fahm bike ku ew pêvek û dawik bikar dihanîn. Lê di axiftina jinan de ew, pîrr bi safî û hesanî dihat bihîstin, dîtînan û fahm kirin. ..

Di dema ku bahse kevneşopîyê dikirin de, bi awayê pîrralîti ku bikarhanîn digotin "kevneşopîyna". Di dema ku bahse mirov dikirin û ku pîrralîti bahs dikirin û digotin, hingî jî digotin "mirovna". Ku bahse jinê dikirin digotin jî digotin "jinna". Mînaq; ku mirov gotina "bêjeyê" digoti in bi pîrralîti û ankû pîrranîtiyê, , digoti in "bejeyna". Ku li gorî pîrranîtiyaka ku newê salixkirin bê û nikaribê were hijmartin, hingî jî digotin "bêjeynena". Nivîsandina bi awayê "bêjeyna(bahse çend ku tê kirin tînan hijmartin)", tê salixkirin û hijmartin. Lê di awayê nivîsandina "bêjeynena(bahse gelek beje dike. Lê nayêna hijmartin bi gelekîya wê re)" de, sînorê zêdebûnê jê re nîn a. Yanî nayê hijmartin. Jinên botî, gotinên weke navê hemû jî di axiftinên xwe bikar dihanîn.

Gotinên weke gotinên navê jî ku ew dibêjin ev : Jin, bi pîrranîti, "jinna", Hermet, bi pîrranîti jî "hermentna", Pîrek" bi pîrranîti "pîrekne", Xatun, "Xatûnna". Gotina xatûnê jî bo weke ku di ingilizî de jê re dibêjin "lady", beremberê vê tê. Lê li deverna di wate jinê bixwe jî dihat bikarhanîn. Bêjeyek, di nava xwe de weke ku di bêjeya jinê de ya ku bi awayê pîrranîti bi "jinna" ku du "nn" bê û an jî ku bi weke ku bi awayê bêjeya "kevneşopîyna" bê ku wê tede "yn" bê, ew li gorî rengdayîna bêjeyê bê. 'Qarater'ê bêjeyê, wê û berê wê dide kifşkirin. Ku mirov bahse gelek jinan bike, gotina "jinna" û ku bahse gelek jîyanan bike bêje "jîyanna", awayekî giring ê rêzimanê hûrîyan jî ya. Lê dema ku di gotin jinna(bi hûrî: aştî-i-nna), hingî ew herdû "nn" di navê de pîrr bi deng û stûrahîyekê dengê wan di nava bêjeyê de derdixistin, di kirpandin. Lê di gotinê de "aştî" mirov dikarê weke "Aştî" bixwêne. Di kurdî de aştî, gotinaka din ya bi navê aştîyê beremberî wê jî tê. Gotina "aştî" di wate jinê de hatîya tefsîrkirin. Aştî, bi vî rengî, ji xwe di kurdîya î ro de jî weke gotinekê heya lê bi navê aştîyê heya. Di zimanê hûrîyan de, mînaq, weke ku di gotina 'kevneşopîyna' de tê dîtînan, awayê gotinê tê gotin. Di vê awayê gotinê de jî ya giring ew a ku "yn" di bêja û ankû gotinê bi teybetî di bêjeyê de tê kirpandin. Her wusa ji bo navok, pêvek û dawikên ku di destpêka paragrafê de me hanîn ser ziman, ev rêgez yê serdest e.

Min, di axiftinên wa jinên kurd de ên botî de ev jî bixwezêyî dît. Her peyvên wan ên ku wan bikardihanîn jî, ji wan te bi awayekî pirr xweşik û safî fahm dikir û têdigihişt ku çi tîp di wê de bikarhanîn in. Çend ku car bi car di axiftin û gotîna peyvên xwe lez jî dikirin, lê dîsa ev fahm kirin û têgihîştin bi safî dibût. Di dema ku bahse "gulistan"ê dikirin û dixwestin ku bi pirranîti baha bikin di gotin "gûlîstanîna". Lê dema ku gotîna gûlîstanê di serê axiftina xwe bikar dihanîn jî digot in "gelek gûlîstan ...". Ev rengê gotinê jî di wê de pirranîti hebû. Li cihê ku gûtîna "gûlîstan" li dawîya xwe "nna" digirt, ew der ya di nivê hevokê de bû û yan jî di dawîya hevokê de bû. Bi vî rengî, du "nn" bi hev re dihanîn ser ziman. Ev teybetmendîya du "nn"an, di zimanê hûrîyan de weke pêveka û dawîka "...îstanî", pêvek û dawîkê bingihî ya temen bû. Li gorî vê, minaq, ku em navê "Mîtanî" bi nivîsên in, wê di hundurê wê de du "nn" wê hebin û wê werina cem hevdû û wê bi rengê "mîtanî" were nivîsandin.

Mirovê ku di kurdî de xwandina û di ti zimanên din de neçûna dibistanê, bi vî rengî, van pêvek û dawikan bi xwezeyî di axiftinên xwe de bêî ku di farqê de jî bin, bikar tênin. Bi vî rengî. li kurdistanê, bi teybetî di wê xate naqabîna Cizîr û Nisêbînê de, ev rengê axiftinê serdest a. Bi xosîsî, divê ku ez bibêjim ku bi jinan re pirr li pêş a. Ji ber ku jin bêhtirî xweyî civaknasîyeka hem di nava xwe de û hem bi civatê û civakê re na, ew di wê temenê de bi civaknasîyekê peyvên xwe bikar dihênin û diaxivin. Î ro, minaq, em, deme ku gotîna "jinê" bi pirranîtiyê bînina ser ziman, pêveka pirranîtiyê e "an", pêve dikin û dibêjin "jinan". Hingî, em bahse zehf jinan dikin. Lê ez vê jî bibêjim, di hin rewşna rêzimanî de, di zimanî hûrî de, ku em li gorî wê şrove bikin, li gorî gotinê û hanîna ser ziman, ku tu tenê bêje "jin" jî, dikarê wateya pirranîtiyê û zehf bûnê bidîyê de. Di kurdîya îro de jî û di dema Hûrîyan de jî, ev rewş heya. Minaq, "gelek jin", di hin rewşna de ya ku herî zêde ku li hevokê tê û ku ev awayê gotinê yê ku dikarê di wate zehftîya jinan de bêne ser ziman a. Minaq, bo hevokên bi vî rengî, mirov dikarê bêne ser ziman, ku "gelek jin li male me bûn." Ev hevok, li gorî rêzimanê ne xelat a. Lê tê de gotîna "jin" jî, bêî ku pêveka pirranîtiyê ya "an" û ankû ên" pêve were kirin, heman wateyê didêt. Em hevokeka bi vî rengê ava bikin. "Dema ku ez çûma malê, min dît ku li malê gelek jinên cîran li malê bûn." Di vir de jî, jî dêla jin, gotîna jinên" tê gotin. Ev jî, bi wê re di heman wateyê de ya. Lê di vir de, ez vê jî bibêjim, ku di dema rêzimanê de "t", weke tîpeka ku hevokan di zimanê hûrîyan de dike li gorî dema buhurî. Em, li gorî kurdîya î ro ya roja me, ku li Cizîrê û Nisêbîne tê axiftin, ku em minaqna bidin, wê hemû minaqên me yên ku me dane wê li gorî rêzimanîya li ku me hanî ser ziman û ew rêzimanî ya dema hûrîyan jî ya. Minaq; " min dî", bi teybetî li gorî demê deme nû ya tê jiyin tene ser ziman. Lê dema ku hat gotin, li gorî rêzimanê hûrîyan, "min dît", hingî ew "t" ya li dawîyê ku hildaye, wê bê şert û merc dike nerîneka deme buhurî. Bi heman rengî, di dema buhurî de ku dema pêş were ser ziman, tîpa "î" pirr derdikeve li pêş. Ev herdû rewş jî, î ro jî tîp jiyin di kurdîya botîyan de.

Ev rewş û pêşketina zimanê hûrîyan, dide nîşandin ku ew jî, ne di astaka piçûk de dijîn. Zimanê wan û ev awayê rêzimanê wan, dide nîşandin ku ew pêşketî na. Di derbarê zimanê xwe de jî, bitêgihîştin in. Û pirr jî, girîngîyê didina xweşik û spehî axiftinê. Rêzimanê hûrîyan, dide nîşandin ku çendî ku em î ro di kurdî de bi tememî ne xweyîyê zanîn û têgihîştina wê jî bin, lê ava kirîna bêjeyên bi dawîka "ann", ên weke "jinna", "jîyanna", bi "yn"ê "kevneşopîyna", "xanîyna", bi "...îstanî"yê, "şarîstanî", "malîstanî", "kurdîstanî", "hûrîstanî", û hwd, ku em dikarin hê jî aliyê rêzimanîyê ve bînina ser ziman, didina nîşandin ku hûrî demeke hemdem di hemdemîya xwe de dijîn. Ji ber vê yekê, divê ku em carek din bibêjin ku ji dêla ku em hemû deman bikîna nava hevdû de, bi wê re lê li dûv hevdû ku lêbikol in, weke dema Hûrî, Mîtanî, Gûtî û hwd, yek bi yek, ku mirov hildê li dest û lêbikolê, wê xateka pêşveçûnê di zimên de derxe ber me û bi me bide têgihîştin. Ji ber ku

pêşketinên van deman, gelek ji wan, weke ku di pêşketina zimên û hwd de bûya, ji deman ne buhurîya deman. Di deman de maya. Lê ji demê, dema ku buhurîna li dema nû ya tê bûya jî, têra wê jî ku mirov dikarê têde bijî û pêşketina xwe di demê de bide domandin jî buhurî ya. Hinek jî, çend ku ji du û an jî sê deman buhurîna jî, lê ji dema çaran ne û an jî ji dema pêncan ne buhurîna. Di naqabîna dema Hûrî û Mîtanîyan de jî, ev bûya. Ji ber vê yekê, dema ku êdî buhurîna li dema nû çênebûya di hebûna hin peyvna zimên de, êdî di demê de ji nû xwe ve bi zimên weke dema berî xwe êdî xwe afirandin bûya.

Bi vî rengî, mînaq, biqasî ku ji tefsîrên ji dema Hûrîyan tê xwandin, bêjeya ku em î ro jê re dibêjin "azman", hûrîyan navê "hafûmî" jî lê kirîya. Hafûmî, wateyeka wê ya din jî ku lê hatîya kirin a 'bihûşt'ê jî ya. Di nava kurdan de, heta roja me jî hatîya bawer kirin ku bihûşt li ser azmana li ser me re weke dinyeyekê ya. Hûrî jî, weke Gûtîyan, di qada stêrzanî ankû astronomiyê de, bi zanîna wê bê û zimanê wê bê pirr pêşketî na. Li azmana, dunya û stêr û komstêrên ku hena û tîn dîtin, wan kifşkirina û bi navkirina. Bi wê re û li ser wan re têgihîştinaka bi pergal jî ku li ser rêmildaran re bi rê ve diçêt afirandina. Li ser vê zanîne û zimanê wê re, rêmildartî jî pirr pêşketî ya. Ji ber vê yekê, wilo diçê ber zane mirov ku navê Hafûmî, dibê ku navê yazdanekî jî bêt. Bi wê re, afirandinên nû jî, pirr bûna. Î ro, tenê ji bo rewşekê, em di kurdîya xwe de rastî sê û an jî çar û heta ku li cihna rastî şeş û an jî heftan bêjeyan bi heman wate û têgihîştinê re tê. Em, vê rewşê, bi gotina "dewlemendîya zimên" re tînina ser ziman. Lê em, di çerçova wê gotina dewlemendiyê de li deman dem bi dem lêbikolîn, emê her gotinekê di demekê de bûna wê û wateya wê ya demê jî kifş bikin. Ji ber vê yekê, girîngiya, lêkolîna demên gûtî, mîtanî, hûrî û hwd, yek bi yek pêdivî û pêwîstî pê heya. Bi vî re jî, hem ji aliyê têgihîştinê ve bê û hem jî ji aliyê dîrok û zimên ve bê, emê bina xwediyê kifşên û û ên mazin jî. Ew dewlemendîfî, bi vî rengî, di demê de û bi demê re bi vî rengî afirîya. Bi vî rengî, teher û dîyelektîka pêşketina zimanê kurdî, ne li ser temenê zaravabûnê ava ya. Lê li ser buhurîna ji demê ya li demê afirîya di demê de. Zimanê hûrîyan, berî zayîne di dora du hezaran(nûpî) de, helbestên ku bi dengbêjî jî têde hatina nivîsandin. Yek ji wan helbestan jî ku ji kêvalbarên wan hatî xwand in û tefsîr kirin jî, ev a:

qáb-li-te ... ir-bu-te ... qáb-li-te şa-aḡ-ri i-şar-te uş-ta-ma-a-ri

tî-ti-mi-şar-te zi-ir-te şa-[a]ḡ-ri şa-aş-şa-te ir-bu-te

Ez dixwezim lingê xwe yê rastê biavêjim dîwanê... (bi ber taxtê pîroz ve)

Ez dixwezim (paqij?) bi guharim(ji gunah) ..

(... carkê bi gunah ..) dirêj veşerî namêne û pêwîste ne dirêj guharin bê

Ez xwe weke kurbanaka bi dil his dikim

..(.. carek bê) yazdan .., ewê jî hêz min bike ji dil

...peyman a ku ez bigrim, wê gunehê min ser veşerê

..wê bi rûne kunciyê werê li ber hêtê min kar kê

Ezê bi dilxweşê herê kim ..

... ewê ji sitewrîya min berekete min çêke ...

... ewên jî genim bênîn dênina li pêş

Ew(jin), jin(jina bi mêr), dixwezê zaroyê barkê(di zikê xwe de) ji bavê re

Lê, ew, kî ya hê zaroya wê yê barkirî jê ne bûya.

Di helbestê de tê dîtîn ku weke ku ev helbest ji devê jinekê ya. Ji xwe weke wan helbestên jinî jî ya. Jinek têde derdê xwe têne ser ziman. dixwezê ku zaroyaka wê çê bibe. Bi wê armançê derketîya ber taxtê yazdenê mazin. Di helbestê de dibêje ku zaro, çebû, "ewê jî hêz min bike ji dil". Nebûna zarokê weke ku tê fahmkirin, weke guhanekê dibîne. Weke gotinên jinaka ku pîr hij mêrê xwe dike û dixwezê ku evîndarîya wî ji hilde li xwe. Awa û rengê helbestê, weke awa û rengê ku jinên kurd î ro di roja me de, ku mirin bê û an jî ku mêrenî bê û an jî ku kuleka ji dil bê ku diavêjina ser û distirênin, ew reng û awayê helbestê heya. Lê bi stirênî û dengbêjî ev tê gotin.

Ji aliyekî din ve jî mirov dikarê li ser wê hêza xwe afirandinê ya bi vî rengî rawastihê. Ew jî, weke aliyekî din ê zimên a. Lê tiştek bi vî re dihê berçav. Ziman, bi vî rengî ji kokê ve bi pêşketinên dem re di xwe afirandinê de ku carê li ser carê dike, bêhî ku rewşeka xort ya civaknasî mirov wê fahm bike, mirov wê nikaribê wê fahm bike. "Civat"ên kurdan, ji ber vê yekê, ez karim bibêjim ku î ro jî, hê wate û giringîya wan ne hatîya fahm kirin. li Herême botanê di nava wê xate di naqabîna Cizîr û Nisêbînê de kurdîya ku li wir tê axivîn, di roja me de jî bi teybetî hê ne bi giştî bi bêjeyên wê re bû ne jî bigiştî bi têgihîştinên wê re hatîya kifşkirin û malî civatê hatîya kirin. Minaq, gelek bêjeyên ên weke "kurban" û hwd hena. Di kurdî de gotina "sarq"ê li cihê wê tê bikar hanîn. Ev gotinên weke "sarq" ku li wê herêmê hena, mirov rengê dengê wan di dema hûrîyan de jî dibîne. Î ro jî, ku jinek ji ya din tiştek bi deyn dihildê û piştê ku tiştek hate serê wî tiştî û ku ew jina din çû cem ya ku jê tişt deyn kirîya, êdî jina ku jê tişt hatîya deynkirin, dibêje, "xemê nexwe, dê bila sarqa serê zaro û birayê tê bê!". Bi vî rengî hem jêbuhurînê û hem jî helalkirinê têne ser ziman.

Lê bi heman rengî, di dema Gûtîyan jî ku em li ser zimên bisekin in, emê rastî awayekî pêşketinê ê teybet werin. Bi teybetî Gûtîyan, ber çiyayê Cûdî û Diclê ji xwe re kira navend. Ji wir jî, bi ber zagrosan de bidedê herikê kirin û pêşketin. Bandûra wan li qafqasan û anatolîyan jî bû. Cihê ku ew lê pêşketin û lê serdest bûn, weke navend bû. Ji ber vê yekê, ji van herêman bi pêşketinê bi ber herêmên din de herikîn bû. Li ber diclê, Gûtîyan jî, weke Hûrîyan, bi vî rengî, bûna xwedî pêşketin. Şariştanîya wan jî bi teybetmendiyên xwe re heya. Çawa ku piştî Sûmer(kengîr)îyan re Qassîtan weke ku di dema Kardûnas de kir, babil jî kira nava axa xwe de û serdestîyaka mazin li herêmê kirin, her wusa ku mirov tê dema Gûtîyan jî mirov wê awayê pêşketinê dibîne. Bi Hûrîyan re, mirov dikarê Mitanîyan jî bêne ser ziman.

Di naqabîna dema Hûrî û Mîtannîyan de jî ji aliyên zimên ve pêşketinên teybet ên ku mirov wan kifş bike hena. Çend ku demên hûrî û mîtannîyan di herikîna dîrokê û mejûya wê de di berdewamîya wê de di berdewama hevde bi pêşketina xwe re dijîn jî, ew pêşketinên teybet ên ku mirov dikarê wan kifş bike hena. Lê di çerçoveyekê de mirov nikarê Hûrî, Mîtannî û Gûtîyan jî ji hevdû dûr şîrove bike û bêne ser ziman. Çend ku di hatina li ser ziman de, bi navî û dîrokî û têgihîştinê jî cuda hatina wan ya li ser ziman bibe jî, di çerçoveyekê de hevdû temem dikin. Lê ew cudahî jî, çûdahiyên bi pêşketinên wan ên bi demê û dîrokê re na. Her sê dem jî ji pêşketinên hevdû, pirr sûd werdigir in. Bi vî rengî, mirov dikarê bibêje ku Hûrî, dema wan, çend ku piştî demeka pêşketinî ya Mîtannîyan pêşket û piştî, bû weke demeke wan ya antikk û piştî wan re dîsan Mîtannî cara dîyemin bi pêşketina xwe re hin bi hin serê xwe bilind kirin û derketina ser dika dîrokê, her wusa mirov dikarê Gûtîyan jî bi wan re şîrove bike û bêne ser ziman. Li divê ku ez bi teybet bibêjim ku weke dema Gûtîyan ya dawiyê, dema hûrîyan û dema Mîtannîyan ya dawiyê jî demên dîrokî û ên antik in ji bo herêmê û pêşketina li herêmê. Bi vî rengî ku em weke kurdîya kevn jî bi nav bikin zimanê hûrîyan, pêşketina wê, di xwe de demna antikî ên li herêmê ku pêşketina dihawêne. Pergale zimên, di vê demê de li gorî hemdemîya wê ya ku em î ro bikar tînin pêşket û afirî. Piştî jî, çend ku guharîn û serdemên nû têde (di zimên de) afirîn jî, esasê wan pêşketin û pêşveçûnan li ser wê pergaliya dema hûrî û mîtannîyan bû. Dema Gûtîyan jî, bi vî rengî, divê ku mirov bi deme hûrî û mîtannîyan re weke serdemekê demdirêj û pêşketî bêne ser ziman. Her wusa, dema Medîya jî ku piştî bi gelekî re tê jî, di temenê wê de pêşketinên dema Hûrî, mîtannî û gûtîyan heya. Ji aliyên zimên ve jî û ji her aliyên din ve jî ev wusa ya. Bi kifşkirina di zimên de, bi vê re emê ne tenê zimên kifş bikin, emê vê dîroka herêmê ya antik ku wê bê rohnî ji herêmê re jî û ji kurdistanê re jî kifş bikin. Ji aliyê pêşketina ziman û bi rêzimanîyê re bi pergalbûna wê re bê, dema hûrî, Mîtannîyan û berî yan ya Uran, demna teybet in ku divê ku mirov wan di çerçova têgihîştin û pêşketina zimên û şariştaniyê de hilde li dest û fahm bike. Pêşketinên bi şariştanî, ên piştî ên li herêmê û ên ne li herêmê, wê sûd ji van pêşketinên van deman bigrin û li ser wan re bidest pêşketina xwe bikin. Bi vê yekê; dema hûrîyan, ji her aliyê ve pêwîstî pê heya ku divê ku mirov bi teybetî hilde li dest û bi teybetmendiyên wê re fahm bike.

Ji aliyê pêşketin û pêşveçûnê ve dema hûrîyan, di bin sê serdemên wê yên pêşketinê de jî ku were lêkolîn kirin, wê were dîtin ku ev dem, demeke teybet a bi awayekî antik a li herêmê. Dema sûmerî(kengîr)yan, dema berî wan a û hemû pêşketinên wê li ser temenê bûyinekî bi destpêkî dibin. Dema Hûrî û Mîtannîyan, van cerb û fêran jî dike temenê xwe û li ser wan re pêş dikeve. Bi vê yekê, bi kevneşopîyê re, êdî ku wan dirijînênina ser rûpel û dikina destûrên nivîskî û hwd, re temenê xwe yê şariştanî pêş dixin. Kevneşopî, destûrên bingihîn ên jîyane şariştanîyê na. Li ser vê re, Hûrî, bi têgihîştin in. Teybetmendîya wan ya sereke ew a ku ew a, ku ew bizanîne û têgihîştinê dijîn û pergal ava kirina. Bi vî rengî, hizir û têgihîştin, temenekî xwe yê hemdem ji wan digrê. ..

Li ser rêzimanîya dema hûrîyan, ku mirov dihezirê, mirov dibîne ku awayna teybet hena. Di roja me de, çend ku bi teybetî li herêma botanê, di axiftin û bi peyvyan re ew tê biikarhanîn jî, hê bi awayekî rêk û pêk ne hatîya kifşkirin. Ev rengê rêzimanî ê pirr kevn, di roja me de jî car bi car jî û hinekî di kurdî de me pêde diçin bi zanebûnê û têgihîştinê, mirov bi ber wê û bi karhanîna wê ve diçêt. Ji ber vê yekê, divê ku ez bibêjim ku ev reng jî, dide nîşandin ku astaka bilind ya rêzimanî bi wan re heya. Zanîn, felsefe û têgihîştina zimên, bi me dide têgihîştin ku ziman, di peresendina wê ya bi demê re, guharîn têde bin. Lê bi demê re jî, çendî ku pêşketin di zimên de bû jî, ew buhur in û ankû ku jîbîrkirin bin û an jî ku hin rêgezên ku êdî nayêna bikarhanîn bin, êdî di nava jîyanê û jîndîtiya zimên de bidest girtina

cihê xwe dikin. Ev yek jî, mirov divê ku bibêje ku bi zanîn û pêşketinên ku di demên dawiyê de di nava civate kurd de dibin, ku mirov li wan dinerê, mirov dibîne û fahm dike.

Li vir, li ser temenê vê temen û rengê û axiftinê, rêgez û rêzimanîya wê û di çerçova û heyîna wê de, emê hinekî din jî lêbikol in. Çendî ku mirov di vê temenê de di tégihîştina wê de kûr dibê, hingî jî, mirov kifşên nû ên bi rêzimanî bin û ankû ên bi pêşketina wê bin, mirov kifş dike. Ziman, bi dîrok, tégihîştin û heyîn û rêzimanîya xwe re, xwediyê pergalfyeka civakî ya. Ji vê awayê rêzimanî, tégihîştina hûrîyan jî û awayê hizirkirina wan jî em weke ku hinekî wê kifş dikin.

Hûrîkî ankû zimanê hûrîyan, di wê de sentezkirina bêjeyan heya. Di wê de, temenekî baş ê rêzimanîyê ku li pêşîya ya deme me bixwe jî ya tede heya. Mirov vê yekê kifş dike. Di roja me de, tevî hemû pêşketinên di zimên de ku dibin jî, hê me ziman dernexistîya ast û rada wan. Gotinên weke "war" ankû weke ku ji kêvalbarên dema wan tèn xwandin "awar-re" û hwd, ku bahse "war" dikin jî, di roja me de bi heman reng û hebûna xwe dijîn. Hûrîkî, hinekî jî, rengê rêzimanîya wan ya li ser cînavkan re bê û ankû li ser tawandina bêja û gotinan de bê, xwediyê temenekî pêşketî ê ku ew di dema xwe de di nava xwe de bikar dihênin a.

Rengê axiftinê, ê li gorî dema buhurî û ankû li gorî dema li pêş û hwd, di dema wan de kifşkirinên wê hena. Bi vî rengî, wan, di nava xwe de, zimanekî hevbeş ê pêşketî jî çê kirina. Ev di serî de, divê ku bibêjin ku weke ku ji kêvalbarên ku ji dema hûrîyan mana û tèn xwandin dawikên gotinan ên weke "..ann", "a", "..îtannî", "..îstanî", "..îsta" û hwd, ku tèn xwandin, li gorî wan axiftinên ku em di roja de kifş dikin li herêma botanê li Cizîrê û Nîsêbinê na. Ku em bi teybetî bibêjin, li ser ".. ann" re minaq "jîna", li ser "..îtannî" re minaq "mîtannî", li ser "..îstanî" re minaq "şaristanî" û hwd, di temenê afirandina gotinan de tê ser ziman. Lê dawikên weke "îsta" û hwd jî, ji wan dawik û an jî ku navikan in ku tékiliya rewşan û an jî ku ya gotinan bi hev re didina danîn, weke "û", "jê", "ê" û hwd.

Di roja me de, minaq bêjeyên weke "jê" û hwd, bûna weke bêjeyna pîrr wateyî jî. Pîrr rewş bi wan re tèn ser ziman. Di hin dengna de bûna tenik bûnê û hwd, bûna wê, ku em li ser çav bigr in, emê ne tenê peresendina li ser zimên re kifş bikin, her wusa emê pîrr wateyîya wan jî kifş bikin. Her rewş û an jî afirandinên bêjeyî, hatîna biwate kirin. Î ro, minaq, di roja me de "wan" di wate pîrr kesan de tê ser ziman. Lê li heremna botanê, di nava hevokê de ji dêla 'wan' di hevokê de "wa" tê bikar hanîn. Ew "n" ya li dawîya bêjeya 'wan'ê, tê rakirin. 'Wa', di wate wan û ankû pîrr kesan de tê bikarhanîn. Lê ku mirov tenê li ser bêjeya "wa" re hinekî bi şûn de diçê, mirov dibîne ku hin wateyên din jî ên ku bi vî bêjeyê û bi vê rengê wê yê gotinê jî hatîna gotin. Minaq, di dema hûrîyan ('hu-ur-ri') de, li cihê "û" ya î ro ku bi hev ve dike tê bich kirin. Lê ji xaynî wê, bi hin wateyna din jî hatîya bikarhanîn. Minaq, dema ku mirov hevokê li gorî rewşeka wê ya sêyemin biafirîne, mirov wê vê ancâmê bidest bixe. Ku em hevokê bi navê "bi wa re" ava bikin, emê di vê hevokê de bibînin ku weke ku di kurdî de, dikeve cihê "jê", "lê", "..sta" û hwd de jî. Lê bi heman hevokê re, bêjeyên ku tèn bichkirin, wateyna nû ên teybet ji xwe re distênin. Minaq, "re" ya dawîya hevok, dikeve wate pîrr kesan de jî. Lê heman hevok, bi regekî din jî tê gihîştinê jî dide çê kirin. Minaq, ku "bi", dikeve cihê tégihîştina ku em î ro dikarin bi "bi hev re" û ankû ku têvgerîna du hevalan ya bi hev re jî. Bi hildane "n" ê ji pêşîya "wan"ê, rêgez û xalna din ên fonolojiyê jî dikevina dewrê de.

Di heman hevokê de ya ku rewşê di tawanê û di perisêne jî, nebûna wê "n" ya li dawîya "wa" ya. Bi wê re û nebûna wê re, rewşeka teybet jî derdikeve li holê. Li ser heman gotinê re, mînaq, bi nîşankirinê re û bi nîşandina pîrr kesan re û bahskirina yekî ku di heman gotinê de navê wî weke kirde heya jî tê kirin. Yê ku tê gotin "bi wa re" ya, di gotinê de razber a û kirdeya di gotinê de. Li vir, li ser wate û têgihiştinên ku "wa" bi teybetî dide jî ku mirov bisekinê û çend gotinan bibêjê jî ev in. Di serî de wate û kirdetîya ku bi î ro gotinên "wan", "pevre", "li wê derê", û hwd dide ser têgihiştinê. Lê bi wê re jî, bi nîşandinê re rewşek tê ser ziman. Li ser temenê dawik û navikên ên weke "ann", "yna", "na", "nena", "mama", "îya" û hwd jî, ku mirov tenê li ser navna re bi rêzimanî bi nivîsêne mirov wê bi vî rengî bi nivîsêne û bigihijê ancamekê;

Bêja: Bêja= (tekane) -----Kevneşopî: Kevneşopî

-Bêjeyna= (pîrr bêja û tîn hijmartin) -----Kevneşopîyna

-Bêjeyan û an kû bêjeynena= (pîrr bêja û nayêna hijmartin) -----kevneşopîyan û ankû kevneşopîynena

Jin: Jin= tekane-----Mirov: Mirov

-jinna=pîrr jin û tîn hijmartin-----mirovna

-Jinan û ankû jinnana= pîrr jin û nayêna hijmartin----mirovan û ankû mirovnana

Lê di vir de divê ku mirov bibêje ku "yna", ne tenê rengdayînê li vir dike. weke dawik û ankû pêvek, hin karên wê ên din jî hena. Mînaq, bêja "tişî"

-Tişî

-Tişîya

-Tişîyna

-Tişîyan û ankû tişîynena

Bi vî rengî, ne tenê rengdêrên navan pêk tînin, her wusa rewşa deman jî tînina ser ziman.

Mirî: Mirîya-----Kurdistan: Kurdistan

-Mirîyna(n)-----Kurdistanîyna

-Mirîyan û ankû mirîynena----Kurdistanîyan û ankû kurdistanîynena

Hûrîstan; berika ku dide nîşandin ku jê tê:-----Berika ku dide nîşandin ku ji wir a

-----Ji hûrîstan-----Ji hûrîstan ê

Berika ku dide nîşandin ku bi wê re ya:-----Berika ku dide nîşand ku yawêtîya wê têne ziman a

-----Kirta bi şûra(seya) serê wî herê-----..a hûrîstan ê.

Berika ku dide nîşandin ku arîxen(ewla bûnî) a

-----Ji dilla,

-----Bi bawer a

Navika ku li bi hev re bûnê têne ziman

-----Bi wa re

Li vi rhewceyî pê heya ku em di derbarê hevokê de gotinekê bibêjin. Di hevoka "bi wa re" de, rengdêra navê ku bi hev re dide nîşand in "wa" ya. Lê di hevokê de "re" tê wate ya pirr kesên bahse wan tê kirin jî. Bi vî rengî, kirdeyeka veşartî jî, di wê de dihê kifşkirin. "bi", bi teybetî, rewşa hebûna kesên ku bahse wan tê kirin salix dike.

Li ser temenê "yawêtîyê" û "yawênetyê" li ser temenê jêbûn û xwedîbûnê re, mirov ku lê dînerê, bi vî rengî, hin ancamen giring jî derdikevina li holê li berçav. Gotinên ku di dema hûrîyan de li ser wan re rewş hatina salixkirin û ser ziman, di vir de, di serî de, mirov ku li ser wan dînerê, mirov fahm dike ku xwediyê çi pêşketinê na jî. Ji ber ku gotinên ku diafir in û rewş bi wan re tîs ser ziman, hinekî jî sînorê pêşketina wan jî didina berçav. Minaq, gotina "war" hwd. Minaq, gotina "tişî" û hwd. Hûrî jî gotina 'tişî' re dibêjin tişî. Yanî bi heman rengê bikar dihênin. Pêveka zêdekirinê" ya "..an" didênina dawîya gotinê û jê re dibêjin "tişan" Bi vî rengî, bahse "zêdebûnekê tê kirin. Lê ne bahse tişteki tenê ê zêde tê kirin. Bahse pirr tiştên ku zêde na tê kirin. Tişî, wate zêdebûnê red nakê, ew jî lê tê. Lê bi teybetî, minaq, bi tişîkirina tişteki re lê zêdekirinê tîna ser ziman. Minaq, di demên berê de di nava kurdan de bi teybetî ku pirr zêde hebûn "cêr" hebûn. Cêr, tişî av dikirin û tîde av di cemedandin. Wê wê germehîya havînê de ava cêr ya cemedî, dilê mirov hinik dikê. Ku were kirin li cêr de, hingî wê jê re gotina tişî were bikarhanîn. Minaq, wê bê gotin "cêr, hat tişî av kirin." Têgihîstineka zêdebûnê bi gotina tişî re tê ser ziman. Lê ew zêdebûnê ku bi gotina tişî re tîs ser ziman ne ji wan zêdebûna ku yek bi yek dikarê were hijmartin a. Nayê hijmartin. Her wusa, gotina "zehf" jî, gotinaka weke wê ya. Têgihîstina ku bi gotina zehf re

tê ser ziman, nayê hijmartin. Ne ji nêz ve lê weke ku ji dûr ve bahse zêdebûneka ku nayê zanîn ku çiqas a tê kirin.

Heta roja me, li herême botanê û bi teybetî li dora Cizîrê û Nisêbinê, weke gotinna dawîkirinê na û ku hê tene bikarhanîn "...ma na" û " ".ma ya" hena. "..Ma na", cihê lê ket, wate pirranîtiyê didiyê de. "..Ma ya", bi heman rengî pirranîtiyeka ku nayê hiljartin tene ser ziman jî, lê mirov dikarê di cihê ku ew lê tê bikarhanîn de di wate nepirranîtiyê de jî dikarê bê bikarhanîn. Minaq, hin hevokna kin ên di wate li şûn mayîne û ankû di cihê de xwe mayîne ku tîn bikarhanîn, hinek ji wan di rengê "ma mana na?" Ev gotin, gotinaka pirsîkirinê ya. Di dema ku ev tê gotin, hingî tê pirsîn jî. Bi heman rengî, gotinên kin û xwezê ku bi wan di temenê pirsînê de hene, bi vî rengî na. "ma na ez ...?", Ma na tu ...? û hwd in. Ev gotinên ku me hanîna ser ziman jî, ji gelek aliyan ve mirov dikarê wan şrove bike û bêne ser ziman. Ev gotin û rengê rêzimanîya wan, ên di tijbihina yê dema hûrîyan in.

Î ro, di roja me de, gelek gotinên ku hatina yekkirin jî hena. Minaq, di dawîya paragrafa li ser vê paragrafê de me bêja "tjbandinê" bikarhanîn. Tjbandin, wate wê, ew ku dema ku mirov yek dît û bitijbihene yekî ku me berê dîtîya ya. Lê ev gotina tjbandinê bi ya "şibandinê" de hatîya yekkirin. Lê di aslê xwe de, ev yek in. Şibandin jî, wate wê cûda ya. Şibandin jî, wate wê, ew a ku dema ku mirov bizanebûn yekî weke yê din bide nîşandin û bi xosletên wî û an jî wê re bêne ser ziman. Herdû gotin jî, çend ku wek hevdu tîn dîtîna jî, lê di kirde ku wan de hatî salixkirin de bi vî rengî ne wek hevdu na. Minaq, navê "gilgamêş" navekî ku hatîya şibandin a. Keyê Urukî ê ku bi navê gilgamêş, hatîya şibandin li gayekî. Ev cûreyê şibandinê, bizanebûn, ku yek bixwezê, wate gotinê di yeke din de bêne ser ziman, û li ser wate re wê şibandinê bike ya. Bi vî rengî, mirov dikarê bibêje ku tjbandin û şibandin, du gotin û ankû bêjeyên ku jev cuda na.

Di vê temenê de, di serî de pêwîstî bi têngiştin û awayekî hizirkirinê ê li ser fonolojiyê re heya. Divê ku bi vî rengî, em heyîna gotinan, bi wate ya wan ku di wan de weke kirde hatî salixkirin re fahm bike. Bi vî rengî, di dema afirandina gotineka nû de, wê hingî, hesantîyek jî di aslê wê de derkeve ber mirov. Zanist û zanîyê fonolojiyê, di vir de, weke pêwîstîyêkê derdikeve ber me, ku divê ku em bi wê hem bêjeyan û hem jî kirde wan ya di tê de fahm bike. Bêjeyên bi vî rengî ên kurdî, derfeteke didîma mirov ku mirov zanisteka bi navê bêjeyê wê binav bike û biafirîne jî dide me.

Di temenê vê awayê rêzimanî de ku mirov dihizirê, minaq, gotina "ji dilla", li vir, çend ku em karibin wê li gorî rêzimanîya ku me di deme xwe de pêxistî wê bîna ser ziman jî, lê weke ku xwediyê awayekî xwe yê teybet, ku di wê bixwe de hin rewşna rêzimanî hena. Minaq "ji dil", weke di temenê hêstê bê û ramanê, ji dilê mirov hatibê tene ser ziman. Lê dema ku hat nivîsandin "ji dilla", hingî, bi bawerbûnekê re û ji xwe ewlabûnekê re bahse wê hatinê dihê kirin. Ya ku vê carê jî, wê ewlabûnê, salix dike, "...lla" li dawîya gotinê ya. Bi vî rengî, hin gotinên din jî ji ên ji roja me em dikarin weke minaq bidin. Bi teybetî, gotina "kel" bi kirde xwe re tene ser ziman ku tiştêkî ku di nava avê de li ser êgirê tê kelendin. Kel in, bi teybetî li vir, dema ku em li gorî rêzimanîyê li ser wê rewşa biewla û bûyî û biêmin bîna ser ziman, wê çawa were ser ziman. Bi teybetî, di temenê pirsînê de ku yek weke ku bersivêkê bide û dibêje kelî ya, dikarê bêje ku bi "kella". Î ro, dema ku em vê bîna ser ziman, vê bi vî rengî were ser ziman, ku bi "kel a". Lê di dengdayîne de heta roja me jî, li hin herêman botanê, tê gotin bi bi "kel a". Lê dema ku dibêjin bi kel a, hingî bi dengê ku tê derxistin, weke dengê wê ya ku du "ll" werina cem hevdu û bi wê re bêja were ava kirin. Li vir, yek girîng, ew a ku em bi teybetî ji aliye fonolojiyê ve li ser bisekinê û wê fahm bike. Di

temenê nêzîkatî û têgihîştina fonolojiyê de, dengna car bi car li ser wê bêja û ankû wê gotina ku bi wê tê xwestin ku ew deng were dayin û nayê dayîn, bûya sedeme pîrr nîqaşên ku li ser dengên zimanê kurdî jî. Gelek zaneyên kurdî ên ku li ser ziman tawahana û xwestina ku fahm bikin, bi pêşniyarî jî gotina ku "ûpna kurdî kêm in."

Di vir de, gelo pîrsgirêk tenê pîrsgirêka tîpê ya? Ji wê zêdetir, pîrsgirêkeka fonolojikî û salixkirina etîmolojikî ku li gorî dema me jî heya. Lê bi rastî, em vê jî bibêjin ku hemû kifş û salixkirinên ku di derbarê zimanê kurdî de hatina kirin jî têrê nakin ku em bi tememî zimanê kurdî bînina ser ziman. Ji ber ku zimanê kurdî, hinek xoslet û teybetmendiyên wê ên dîrokî hena. Ku em wan bi tememî fahm nekin jî, di roja me de di karhanînê de, wê aliyekî wê kêm bimêne.

Bi teybetî, salix kirina rêzimanîya zimên, ji hin aliyna ve giring a. Minaq, di dema ku ez bixwe jî dinivîsênim de jî, ez bi tememî ne li gorî rêzimanîya kurdî ya ku tê zanîn û hatîya nivîsandin dinivîsênim. Li ser vê yekê re jî, dibêt ku ji vî aliyê ve jî, ev awayê nivîsandina min, ji ber wê yekê êdî kêm jî dihê dîtî. Ya ku ez esas digir im çî ya? Di serî de, ez wê astê û radê bibêjim. Di rêzimanîya ku ez wê dinivîsênim de, ez wê awayê ku esas digir im, ez bixwe jî di rêzimanîyên ku hatina kifşkirin de nabînim. Minaq, gotinên weke "jinna", "bêjeyna", "kevesopîyna" û hwd, ên ku ez bikar dihênim, nûha ji nû ve ez bixwe jî kifş dikim ku rêzimanîya wan di tîjbihe ya dema hûrîyan. Bi vî rengî, ne tenê li herême botanê, lê li herême şamzînanê, Çêlê, dihê û hwd jî, teybetmendîya rêzimanî ên ku divê ku bi teybetî di kurdî de werina kifşkirin hena. Minaq, î ro bêjeya ku em dibêjin "bêl tê", li wir bidengî di temenê "bêlê" re tê derxistin. Bi vî rengî, rengna dengî ên ku bi demê re derketina li holê hena. Heta roja me jî, li herême botanê di dema ku bahse hin bêjeyên dirêj dihata kirin hê jî li derne tê gotin ku "bêjeyena dirêj .." û hwd. Di dawîya bêjeyê de ew "...nena" ku pêve tê dirêj kirin, bi teybetî, ne tenê bêjeyê di deng û gotinkirinê de dide temem kirin, her wusa, rengê û têgihîştina wê ya navendî ya bi bêjeya ku piştê tê re jî heya. Lê di heman gotinê de ew pêvekirina "...nena" jî, di dema ku dihê dawîya wê gotinê, tede hingî bahse pîrr tiştan dide kirin û bi wê pîrranîya wê re ku nayê hijmartin jî didêt. Lê bêjeya ku di wate pîrranîyê were gotin bi rengê "bêjeyna" jî, hingî dîsa bahse pîrr tiştan û ankû pîrr bêjeyan dihê kirin, ew pîrr bêje jî çend û çiqas in jî, nayêna hijmartin. Lê bêjeyên ku deng û fonolojiya wan di demê de ji nû ve hatina salixkirin, wate û dengê xwe yê berî wê salixkirinê, hê weke kirdeyeka veşartî di heman bêjeyê û di nava tîpên wê yên ku hatina berhevdu de diveşerên.

Li awayê zimanê hûrîyan, piştî ku min bi dest lêkolînê kir, min pêşî, weke bêjeyên ku di dema wan de dihatina bikarhanîn kifşkirin. Minaq, gotinên ku heta roja me di nava kurdan de hem pîroz in û hem jî di pêşketina wan de ên bingihîn in ên weke "lales(bi hûrikî 'la-la-aş-ha-ri'.... 'Lālašha') " û hwd.ji dema hûrîyan weke gotinên bingihîn tên kifşkirin. Ji vî yekê, mirov fahm dike ku navê laleş, di dema hûrîyan de, navekî bingihîn a û kifşkar a.. Her wûsa, bêjeyên weke "zanîn(bi hûrikî: 'za-an-ni-in:') ", "war('war" ankû 'awar-ra')", û hwd jî, wî kifşkirina. Bi vî rengî, me jî, di lêkolînê xwe de, lêkolînên wî jî, li herçav girt û me ferhengîya bêjeyên kurmançî û hûrikî nivîsand. Me hemû ne nivîsand. Bi teybetî, di ferhenge ku min bixwe jî kifşkiribû de, gelek ji wan min jê derxistin û tenê yên ku Crag, di kevîrên dema hûrîyan ku mana ji wan kifşkirina û derxistin, bêjeyên bi vî rengî, min ji nava yên xwe jî naqandin û nivîsandin. Lê tiştêkî din jî ya ku mirov li vir bibêje ev a ku pîrr bêjeyên din ên ku di kurdî de ku em bi kar dihênin jî, mirov wan ji dema hûrîyan kifş dike, çend ku hinek ji wan wate wan û kirde wan, weke ya roja me û an jî ku nêzî wê bin, hinek jî wan jî bi kirdeyena din jî hatina salixkirin û bi wate kirin. ..

Mînaq, di roja me de di kurdî de "bahrê" heya. Bahre di wate bahrê de ku ava mazin têne ser ziman. Mînaq, "bahre sipî", "bahre reş" û hwd. hena. Heman gotin di dema hûrîyan de jî bi rengê "bahrî" heya. Lê di dema ku hatîya kifşkirin de di wate "başiyê" û ankû "teze" bûnê de hatîya terçûme kirin û bi wate kirin. Lê "bahr" û ankû "bahrê, î ro, di kurmançî de ne tenê di wate bahre avê de ya, her wusa di wate "beşkirinê" di weke hevde jî em bikardihênin. Gotina "lev bahrkirinê" û ankû lev beşkirinê, ji wê tê. Gotina Beşkirinê, di aslê xwe de, em çend ku bi Bahrkirinê re di haman wateyê de bikar dihênin jî, bi tememî ne di wê wateyê de ya. Beşkirin, dikeve wate, qatkirin, lev bevkirin, di nava hevdû de belavkirin û hwd bi xwe re têne ser ziman. Lê carna gotina "pişikê" ankû "pişkirinê" jî di haman wateyê de hatîya bikarhanîn. Lê pişkirin, dema ku sê mirov hebin û du tişt hebin, hingî, wê tiştê were dayîn li yekî lê tiştê duyemîn di nava herdû mirovên din de were pişkirin. Yanî wê Her wusa bi heman reng di dema hûrîyan jî "agir" re "tarî" hatîya gotin. Heman gotina "tarî", mirov wê di avesta de jî bi rengê "atar" mirov wê kifş dikêt. Di avesta de jî, di wate êgir de mirov wê kifş dikêt. Lê ji agirê pîrr gurr û reş re tarîti hatîya gotin. Temenê gotina tarî ya ku em î ro di kurdîya xwe de bikar dihênin jî ji wê tê. Lê agirê ku pêketî û ne zêde reeş û bi soratîyê ve ya, ew jî jê re bi awayekî hesanî "agir" hatîya gotin. Tarî, hinekî jî, wate wê, ew "şawate ku pîrr bişawat û ku hê nebûya tiraf û pîrr sot a." Agir ku mivirt, êdî li şûn ax dimêne û di kurdî de em ji wê axê de pêşî "xweli" û piştê "tiraf" dibêjin. Mînaq, gotina "tirafa êgir" ji tê ku heta roja me jî li herême botanê dihê bikarhanîn di kurmançî de heya. Lê bi heman rengê, mînaq gotinê weke "zane" jî, mirov wan kifş dike bi heman rengê wan. Mmînaq; "zanîn(bi hûrikî: 'za-an-ni-in:') ya. Î ro di roja me de jî, heman bêja di heman wateyê de heya. Avesta, ku mirov lê dinerê, mirov hinekî guharîna di zimên de, ya di naqabîna wê demê û dema hûrîyan de jî dibînet. Lê avesta, herikîna zimanê wê jî hinekî weke ku bûya. Mînaq, î ro em di kurmançîya xwe de ku jê re dibêjin 'hasp', di avesta de "aspa-" ya. Lê divê ku ez bibêjim ku zimanê dema Hûrîyan jî û yê dema Medîya jî, di herikînan demê de guharîn dikevina navê de, weke ku çawa ku dem heta ku tê dema me û bi demê û herikîna demê re guharîn û pêşketinên nû tînin û derdikvin û dikevinê de. Bi vê yekê, min tenê bêjeyên xwe yên ku ku naqandibûn û ku di nava lîsteya wî de hebûn naqandin û li vir bicih kirin. Lê yê din jî, piştê, ku ez wan di bin navê ferhena hûrîyan û kurdî de lev bidîma hevdû min li cem xwe hildan in.

Di dema min, bidest vê lêkolîna li ser hûrîyan kir, min hizir kir ku ez tenê nivîsekê binivîsênim. Lê dema ku ez ketîma nav de, min dî ku wa gelek tiştên ku divê ku mirov bêne ser ziman, ji bo pêşketin û pêşveçûna roja me hena. Ji ber vê yekê, min hewceyî êdî bi lêkolîneka hê maztir û demdirêjtir dît. Ev jî, di demên pêş de emê bi nivîsênin û bi dawî bikin.

Divê ku mirov bi ser gotina xwe ve bike, ku dema ku mirov gotinê dema hûrîyan li gorî wateya wan ya ku di wê demê de hatîna bikarhanîn, ku mirov wê bi heman awayê wê kifş dike, mirov bi rehetî kifş dike ku gelek ji wan wateyên wan hema bêja weke ên roja me na. BI teybetî li herême botanê, di kîjan wate û rengê de tînin bikarhanîn, mirov wê bi heman rengê wê bi awayekî rast jî kifş dike.

Di dema hûrîyan de gotina "laleş" 'ê

Dîroka kurdistanê, di çerçova pêşketinê wê de ku were dîtin, wê were dîtin ku çendî kevn a. Bi teybetî, dîroka kurdistanê, heta ku tê sadsalên piştî zayînê û derketina îslamîyetê, bi êzîdîtiyê û pergaliya wê re pêşketîna xwe jîyan kirîya. Cihê bergkirinê êzîdîyan, heta î ro jî jê re tê gotin "laleş, Ev gotin, tenê bi serê wê jî, ku mirov lê dinerê û lê dihizirê, mirov

dibîne û kifş dike, tenê dîroka êzîdîtîyê diçêt demên berî zayînê sadsalên dora duhezara û hwd. Lê em dizanîn ku wê bêhtirî diçê.

Wek tê zanîn ku hûrî, weke pro-kurdên demên buhurî na. Li ser jîyane hûrîyan, ku mirov dihizirê, mirov dikarê bibêje ku bi pergali pêşketîya û pêş ve çûya. Mirov, nikarê bi tememî jîyane hûrîyan û mitannîyan, bi nêzîkatîyên aşîrî û hwd bêne ser ziman. Wan herême xwe yanî hûrîstan û ankû bi navê î ro kurdistanê, lê serdestîya xwe ava kirin. Hûrî, di dema wan de gotina "welat" hatîya afirandin. di dema wan de, gotinên weke "wa-lu-ti-in(1) 'an jî ku " wa-ri-i-ta" an jî , " wa-ar-ri--ma" û hwd hena. Gotina van tê derhanîn. Lê hin rengên jî ên gotinê û bahskirina wê hena. minaq, hûrîyan gotina welat bi rengê "ku-wa-li-i-tî" jî hatîya gotin. Ev gotina di hin watena din de jî hatîya tefsîr kirin. Lê bi vî rengê hanîna welêt, giringîye wê heya. Bi gotina welêt re, bi teybetî heyîn û hebûna pergaliya civatê û ya welêt tê kifşkirin jî. Her wusa, hûrîyan, ev pergaliya teybetî ya welatî ya wan ya ku hebûya, bi ola êzîdîtîyê ya hebûya. Êzîdîtî, bi vî rengî, weke ola bingihîn a dema hûrîyan û pêşketina wan a. Ku ez bi teybetî, vê demê bi vî rengî, lê dihizir im, rengê pêşketina wan bi awayekî pirr vekirî dihê berçavê min.

Êzê ji vir û pê de, berdewam bikim li hanîna li ser ziman, lê berî wê çend gotinên ku bi teybetî ji herême botanê min bi devkî ji devê mirovan bihistîya jî li vir bicih bikim. Di zane min, bi tamî cihê wê ya û pirr giring a jî. Di dema ku bahse dîrokê û bi teybetî jî bahse ola êzîdîtîyê dihê kirin, dihê gotin "ku di demên berê de di wê olê de hatina nivîsandin, bi hezaran nivîsar û pirtûk hebûn" Lê li derna bi ser gotinê ve dikin û tê gotin ku "elfebete wan ya xosîsî jî hebû ku tê de bikurdî dihat nivîsandin." Piştî jî, dîsa bi ser gotinê ve tê kirin û tê gotin ku "bi wan tîp û wê şeklê nivîsandinê, çî nivîs û pirtûk hebûna, hatina jî holê rakirin, tofan bi serê wan de hanîn." Ev gotin û gotinên bi vî rengî jî pirr hatina guhê min. Ev gotin, hinekî bi serê xwe, dîrokekê tînina ser ziman, ku mirov bi kûratîyeka bi têgihîştina dîrokê re lê dihizirê.

Ev gotin pirr rast in. Divêt ku ez jî bibêjim ku di ola êzîdîtîyê bi hezaran û heta ku bi deh hezaran nivîsar û pirtûk hatina nivîsandin. Lê î ro, yek jî ji wan di destê me de nîn a. Tenê dema hûrîyan, herî kêr bi serdemên xwe re ser hezar salî re jîyan. Di wan deman de jî ev ol, weke ola serdest bû û bi wê û navê nivîs û nivîsar dihatina nivîsandin.

Ola êzîdîyan, temenê pergala civatî û welatî ya bingihîn diafirîne. Nirxên kurdan bi kevneşopîya wan re bandûra wê li ser wan heya. Di dema hûrîyan de laleşê pirr mazin ên bilind hatina çê kirin. Î ro jî, gelek laleş û kirmanên kevn ên li herêmê ku hena ên ola êzîdîyan in. Lê mixabin, yek ji bi navê wan nayê ser ziman. Bi teybetî, li herême botanê, ku ji ber diclê heta ku digihîjê ber firatê yanî Reha'yê û ji wir jî heta ku digihîjê şangelê, ew parastgahên bikirmanî, ên dema hûrîyan ku hatina çê kirin in. Heman tiştî ji bo gelek parastgahên di herême rojhilatê kurdistanê de mirov dikarê bibêje.

Hûrî, ji laleşê re, ku î ro gotina "Lālaşa"" bikarhanîna, her wusa bi rengna din ên weke "- la-la-aş-ha-ri" "[la]-a-la-aş-ha-an-da-ru: " hatîya bi nav kirin. Lê ji bilî vê navê jî nê navê "la-li-ni-[-ş]a" tê dîtîn. Lalişa, di wate xamilandinê de jî tê ser ziman. "la-la-mi-eş" jî, di wate, "mekbûzê" de tê terçûme kirin. Ji xaynî wê navê ku tîn kifşkirin ên weke navê laleş jî ev in. 1. laliş(la-li-iş). 2. La-la-aş-şi-. Gotina laleşê jî, di rengê dawîyê de ku me hanî ser ziman a "La-la-aş-şi- .. di wate "ziman" û "axiftinê" de jî hatîya terçûme kirin. An jî kû, 'bi axiftinê re şîretkirin'. Weke koka gotinê jî, "lāla/i-" tê ser ziman. "la-li-i-na-i-me-iş:(la-li-in-na-i-me-eş): " û ankû "la-li-na-i-me-en-zi:" jî, di wate xamilandinê de tê terçûme kirin

û ser ziman. Her wusa, navê " lu-li-mi-eş" jî, weke navekî pîroz tê ser ziman. Weke navê "yazdanekî" jî hatîya terçûme kirin. "KUR" jî, weke navekî din ê welat ê teybet a. Lê 'kur', navê xalkekî jî ya. Navê " lu-la-hi-iş:" jî, weke navê çîya ankû xalkê li ber çiyê ankû li kevîya çiyê dijî ya. Peyva "la-ap-na-al-li-iş" jî, di nivîsên pizmarî de di wate "karmend" û anku "karmendê laleşê" jî hatîya terçûme kirin. Ev binavkirin, navê laleşê ku î ro jê re tê gotin Lalêşê Nûranî jî, Laleş, cih û warna bergê ên pîroz in. Li wan, pîrr mazin mirov lê dicivin. Bi teybetî, mirovên kal û hwd, lê pîrr lev dicivin. Kifşkarîya mirovên kal ankû pîr, li wanderan pîrr mazin li pêş a. Gotina wan kal û pîran., bandûra wê, bi hatina wê ya di van laleşan de hê bêhtirî dibû. Ew gotinên wan, êdî dibûna weke gotina şêwîr û şîretî jî. Bi vî rengî, pîr û ankû kal, cihekî wî yê teybet hebû. Di nava wan pîran de jî, ê pîrr pîr, li serî dirûnişt û gotina xwe digot.

Lê vê yekê, mirov fahm dike û dibîne. Mirovên kal, piştî temenê pîratîyê re, êdî wî û an jî ku wê, weke ku xwe li laleşê dida xwandin û dane xwandinê. Ji bo vê yekê jî, ew hertimî weke yekî ku laleş male xwûdê ji xwe re dikara mal û lê dima. Bi vî rengî, li wir jî, hertimî mirov dihatin û li dora wan dirûniştin û bi wan dişewîrin û şîret ji wan digirt in. Gotina "qewl" jî, bi vî rengî, di temenê dilsozîyekê de bi wan êdî pêwîstîya wê jî dihat hanîn li cih. Lê gotinaka dîtî jî a ku ji dema hûrîyan maya û nêzî gotina laleşê tê xwandin bi rengê "la-li-ni-şja" 'ê heya. Ev nav jî dibê ku navê "wê kûnçîka pîroz ku pirtûka pîroz hertimî lê dihanîn jî bê. Reweka bi vî rengî, di wê demê de li laleşê heya. Pirtûka pîroz jî, biawayekî pîrr baş dihat parast in. Yê ku lê dinerî û hertimî an li nêzî wê û an jî li ber wê disekinî bû. An jî, dibê ku navekî din ê ku ji pirtûka wê ya êzîdîtyê dihat gotin bê. Di terçûme kirinê de hat dîtî ku di wate "xamilandin" ankû cilên ku wan kokandin û xamilandin tê kirin de ya. Lê têgihîstinek jî mirov re çêdibê ku dibê ku bikeve wate tiştina weke ku li cem pirtûka pîroz ku bi heman rengî pîroz tên dîtî a.

Laleş, ev rewşa wan li hemû cihên ku laleş lêê ava ya hebû. Hundirê laleşê mazin bû. Cihê herkesekê ku dihat û lê dirûnişt dikir. Yên ku dihat in, pêşî, diçûn û rêza xwe bi silevkirina xwe re ku li yê kalê serê civatê dikirin û piştre li hevdu dirûniştin.

Leleş, wilo ji kêvalbar û ankû nivîsên bizmarî ên ku ji ser kevirên ku ji dema hûrîyan mana ku tê xwandin, ji wan tê dîtî û fahm kirin, cihna kifşkar in di nava civatê de. Gelek cihên ku î ro weke "parastgah" tên dîtî û ser ziman ên li herêmê ên ji bo bergê, bi vî rengî di wan demên berê de hatina ava kirin. Ji vî aliyê ve hûrîyan, giringî daye nîrxdayîkirinê. Ji bo vê jî, pîrr li ser wê sekinî na. Ku mirov di vê temenê de lê dihizirê, mirov wê rastîyê baştir dibîne û fahm dike.

Zimanê kurdî, bi rengê ku weke li botanê tê axiftin ku bikurmancî tê bi navkirin, weke ku di wê demê de pêşketîya. Di dema hûrîyan de, weke ku î ro jin û mîrên kurd li civatan bi dengbêjin dibêjin û distirênin, di wê de ev rewş pêşketîya û hebûya. Jin jî bê û mîr jî bê, dikarî herê ber cihê pîroz û derd û kula dilê xwe bêne ser ziman û ji xwûdayê xwe alîkarî û dermanê wê bixwêzê. Ev helbesta ku di wê demê de hatîya kifşkirin ku weke helbesteka stirandinê ya, bi vî rengî derd û kula jineka ku hê zaroya wê çênebûya û çûya ber cihê pîroz û ji xwûdayê xwe zaroyekî dixwêzê, hinek têgihîstinna didê mirov.:

Ez dixwezim lingê xwe yê rastê biavêjim dîwanê... (bi ber taxtê pîroz ve)

Ez dixwezim (paqij?) bi guharim(ji gunah) ..

(... carkê bi gunah ..) dirêj veşerî namêne û pêwîste ne dirêj guharin bê

Ez xwe weke kurbanaka bi dil hîs dikim

..(.. carek bê) yazdan .., ewê jî hêz min bike ji dil

...peymanê ku ez bigrim, wê gunehê min ser veşerê

..wê bi rûne kunciyê werê li ber hêtê min kar kê

Ezê bi dilxweşê herê kim ..

... ewê ji sitewrîya min berekete min çêke ...

... ewên jî genim bêmîn dênina li pêş

Ew(jin), jin(jina bi mêt), dixwezê zaroyê barkê(di zikê xwe de) ji bavê re

Lê, ew, kî ya hê zaroya wê yê barkirî jê ne bûya

Ev helbesta stiranê, ji dema hûrîyan ma ya. Cara pêşî ji nivîsaka ser kevir hatîya xwandin û hatîya wergerandin li inglîzî. Lê ev stiran, stiranaka dema hûrîyan a. Di stranê de jinek kula dilê xwe ji bo zaroyê têne ser ziman.

Ji dema hûrîyan ta dem û roja me laleş, xateka wê ya pêşketinê ya bêmavber bûya. Dem bi dem, çend ku rastî pîr tûfanan jî hatîya, lê wê hebûna xwe li ser pîyan girtîya. Bi vî rengê jî, heta roja me hatîya û maya. Lales, bi vî rengî, tenê weke cihê û navê wê yê bergkirinê ê di ola ezda de ya. Her wusa, bi vî rengî û mayîndabûna xwe re, dîrokeka demdirêj ya kurd jî ya. Li ser vê temenê, bi teybetî, divê ku mirov rawastihê û lêkolînan bike. Bi teybetî, ev dîroka ku hê ne hatîya kifşkirin bi tememî, ku hin bi hin tê kirin û derdikeve li holê, bi xwe re dem û dîrokeka ku hê ji gelek aliyan ve di tarîyê de maya jî rohnî dikêt. Ku mirov ji vî aliyê ve lê dînerê, mirov dibîne ku dîroka êzîdîtîyê, dîroka wê jî, bi kevnarîya wê re te dîtî. Dîroka hûrîyan berî zayînê, li gorî ku hatîya kifşkirin, di dora du hezaran de dest pê kirîya. Hin lêkolîn didina nîşandin, ku dîroka hûrîyan hê bi ber pêşîya xwe ve bi ber dema sûmerîyan ve diçê. Yanî hê kevntir a.

Li gorî ku ji kevnaran tê xwandin hin dîrokzan, dibêjin ku navekî hûrîyan ên di serdemên wan ên pêşî de ku hatîya bikarhanîn li cem navê "xûrî" û hwd jî, "Atal-şen" a. Ilse Wegner, vê yekê di pirtûka xwe ya ku wê li ser rêzimanîya hûrîyan, hewl daya ku binivîsîne jî, di wê de têne ser ziman. "şenn", ku weke bêjeya düyemin ya di hundurê atal-şen'ê de ya, tê wate "bira" jî, bi vî rengî, hatîya terçûme kirin jî. "Futkî", navê kur a. Gotina "yabu" ku weke navê bav jî di wê demê de heya. Hûrî, demên wan ên demdirêj, di wan de, pêşketinna mazin ên dîrokî bûna. Î ro, di derbarê, pêşketina wan de bi şenberî kêm agahiyên me hena. Lê wê pêşketina bi sadsalan, piştî xwe re jî bûya temen û bingih ji gelek

şariştanî û pêşketinên wan re. Ya ku herî zêde jî tê kifşkirin jî ev bixwe ya. Di vê pêşketina bi temen û bingihîn de jî, ola êzîdîtîyê û pergaliya wê ya civatî, bingeh a. Bi vî rengê bi êzîdîtîyê û navê laleşê re, mirov kifş dike ku zimanê kurdî jî xwediye dîrokaka pîrr demdirêj a. Zimanê kurdî de, bi vê kifşkirinê re mirov kifş dike ku têgihîştina civatî û ya ola yek-xwûdayî ber zayînê bi hûrîyan di kurdî de pêşî dest pê kirîya. Dîroka hûrîyan, dîroka civatîyê jî ya di nava kurdan de û li herêmê.

Ku mirov li ser dîroka herêmê û bi teybetî ya êzîdîtîyê hizirê, mirov dibîne ku hin pêşketinên mazin bûna. Lê ew pêşketinên mazin ku bi teybetî dema hûrîyan de bûna, piştî zayînê weke ku hatina birrîn. Bi teybetî, bi lêkolînên min ên li ser dîrokê û bi teybet li ser vê dema hûrîyan û êzîdîtîyê, bi min didina têgihîştin û hîskirin, ku laleşî pîrr mazin weke cihna bergê pêşketî bûna. Lê piştî ku îslemiyet derketîya, bi teybetî, weke ku bi tememî ew pêşketina ji holê hatîya rakirin. Hata ku navê laleş û êzîdîtîyê jî hatîya qadaxa kirin. Bi vê yekê re, gelek laleşên ku herêmê hebûna ji demên berê, yan hatina xûrûxandin û yan jî hatina wergerandin laleşîyê û bûna tiştina din. Minaq, piştî derketina îslemiyetê, gelek dêrên ku hebûna, piştê hatina mizgeft kirin. rewşna bi vî rengî li ser laleşan re jî bûya.

Li bi gotina laleşê re ez vê jî bibêjim. berî zayînê, laleşên ku ser dû hezar salî re li jîyane heyîn û hebûna xwe bi bandûr parastina, di wan de pîrên wan ku mirov wusa fahm dike ku di dema hûrîyan de yê sereke ku weke ku di filehîyê de keşa û di îsleme de mele û hwd ku hena di êzîdîtîyê de ji wan re "Lalînîş" jî hatîya gotin. Di dema hûrîyan de Lalînîş bi rengê "la-li-ni-[-ş]a" ê hatîya gotin. Lê bi tememî mirov vê jî bi vî rengî nikarê bide kifş kirin. Lê ev gotin, ji dema hûrîyan maya weke ya Laleşê ku di wê demê jê re "Lâlaşa" dihat gotin. Ku mirov gotina lalenîş bixwe jî dahûr(analîz) dike, mirov dibîne ku wateyaka bi vî rengî jî jê derdikeve. Minaq, laleş, cihê bergê ê pîroz ku lê civat dibê ya. Lê ew dawika "...niş" ku li dawîyê hatîya danîn jî, tê wate rûniştinê. Heta roja me jî, 'niş' di wate rûniştinê hatîya bikarhanîn. niş, dibê koka gotina 'danişînê'. Danişîn jî, gotina ku mirov bi rêz û hûrmet hevdû dewetî rûniştinê li hevdû bike ya. Heta roja me jî, ku çend mirov tenê cem hevdû û dikin û dixwezin ku li hevdû rûnihin, ji hevdû re dibêjin "dê ka em li hevdû danişin." Bi vî rengî, rengê bikarhanîna gotinê heya. Lê gotina "lalînîş"ê, bi têgihîştinî kirdeyeka din jî ya ku giring e weke ku di xwe de dihawêne û wate wê didêt me. Ew jî, bi wateyî "cihê lê rûniştinê ya." Bi vî rengî, ku mirov lê dihizirê, weke ku di gotina lalînîşê de, "lale.." pêşî ya gotinê, di vê gotinê de di wate malê de jî hatîya bikarhanîn, tevî ku di dema hûrîyan de gotina "malê" bixwe û weke xwe heya jî. Gotina malê, di dema hûrîyan de bi rengê "/ma-li-i" Heya. Wekî din jî, bi rengê "māl" û ankû "māla" jî heya. Ev gotinên bingihîn. Lê li gotinekê pîrr wate lê kiirn û bi rengên cuda jî bûya. Yanî, bi wate yekemin, wate düyemin û hwd jî, wate kirin û hanîna li ser ziman jî di dema wan de bûya.

Avakirina malê û têgihîştina malê, di dema hûrîyan de pîrr pêşketîya. rêza jî malê û qadrê wê jî mazin a. Ji ber vê yekê, dema ku em nivîsên bizmarî ên kêvalbarên ji dema hûrîyan ku wan dixwêne, rastî pîrr gotinên malê tên. Minaq, di wate male wî de, "ma-li-wî", di wate malîyê de "ma-al-li-ta-a-ti" û hwd rastî wan têt. Ev gotin, weke gotinna bikevneşop in. Di rengê hatina wan ya li ser ziman de, di cih de mirov rêz û hûrmetekê pîrr bi awayekî vekirî hîs dike û dibîne. Ji vê yekê jî, mirov dibîne û fahm dike ku hûrî di dema xwe de pêşketina û di jîyane xwe de bi pergala in. Di nava wê jîyane bi pergala û pêşketî de laleş, weke cihê pîroz û ku weke ku li ser hemû malan re û malan jî diparezê tê dîtîn. Bi vî yekê û rengê, mirov dikarê bibêje ku di dema hûrîyan de, weke ku di roja me de heyî, pergale civatî ya pêşketî heya. Heta ku ez karim bibêjim ku ji rengê pêşketina wan a ku di van gotinan de tê ser ziman de tê dîtîn ku weke ku li pêşîya ya roja me jî ya. Mîrov, wê bi

teybetî kifş dike. Ew hîs jî, pîrr bixortî bi mirov re çê dibet. Dîroka laleşê, ya ku em tenê di dema hûrîyan û berî zayînê de bënina ser ziman, ser dû hezar salî re ya. Di vê demê de bi awayekî vekirî, pêşketîna wê bûya û doma ya. Pergale bawerî û olê, civatê û civaknasîyê, welat û rêveberîyê, di temenekî têgihîştinê de ku di rêvebirna wê de jî weke ku di van cihên pîroz rêvebirina wê hatiya kirin bûya. Leleş, bi vî rengê, xwediyê dîrokaka mirovatîyê ya ku di wan de hatiya dinivîsandin in.

Dema hûrîyan. ziman, zanîn û pêşketin

Hertimî tê gotin ku "ya ku mirov dike mirov hizirkirina wî ya". An jî, bi ser vê tê kirin û tê gotin ku "hizirkirin, teybetmendiyeka ku mirov ji sawalan û cihane wan cûda kirîya ya". Dîroka mirovatîyê ya hizir, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku bi teybetî xwediyê demdirêjîyeka pîrr dirêj a. Ev demên wê yên berê, heta roja me jî, çendî ku mirov demên wê ên weke yên hûrîyan û hwd li ser gotinên wan ên ku wan di nava xwe de bikarhanîna ku li ser wan re bihizirê, wê têgihîştinekê di derbarê pêşketina demê de jî bide me. Ziman, hinekî jî hebûna pêşketinê ya. Ziman, rastîya wê û pêşketina wê ya ku di wê de bi demê re bûya, hebûna têgihîştinê jî dihêne li holê. Fahmkirin, hizirkirin, zanîn û hwd, gotinên ku bi têgihîştinê re bi demê re temenê xwe diafirên in. Bi vê yekê re ziman, gotinên wê ku diafir in, bi têgihîştinaka çawa gotinên wê tên bikirdekirin, bi wê rengê pêşketin hebûna xwe bi pêş de dide domandin. Di vê çerçovê de, ku mirov li ser dema hûrîyan dihizirê, mirov dibîne xwediyê pêşketineka mazin a. Pergalîya civatî û civaknasî û hwd, bi gotinên wê re li pêş a. Di zimanê hûrîyan de, gotinên civatî û civaknasî zêdetirî derdikevina li pêş. Ev jî, renegekî pêşketina wan dide nîşandin.

Gotinên ku bi heman rengî û wate î ro jî di kurdî de hena ên weke "wa-aş-şa-a-ri:" ku di wate vêşarîyê de ya, " şî-it-tar(şittar)" û ankû " şî-it-tar-tî" ku di wate starîyê(ewlatî û ankû parastin) de ya, " hu-u-wa-ar" ku di wate hawariyê de ya û hwd, mirov di dema hûrîyan de jî bi rengê wan ê ku me hanî ser ziman, mirov dibîne ku hena. Gotina 'hawar' jî, ya ' vêşarîyê' jî, ya 'starê' jî û hwd di roja me de ên pîrr têna nasîn in. Gotinên weke van û hwd, ku şenberîya wan pîrr bitêgihîştin bûya û heya, têgihîştina wan de, bi xwe re hizratîyaka pîrr mazin didina berçav. Hemû jî gotinên dirêj û wate û kirde wan di wan de ku safîya na. Ev yek tenê bi serê xwe jî, asteka têgihîştinê û pêşketinê radixe li berçav. Di vê çerçovê de êdî li zanebûna wan hizirîn, wê mirov bêhitîr û baştirî bigihêne ancamna baş. Gotina "zanînê" jî, di vê çerçovê de bi têgihîştinî di zimanê wan de heya. Gotinên ku li ser me weke minaq dan, didina nîşandin ku bi zimanê xwe re gotinên çawa afirandina û di asta xwe ya zanînê de di çî astê de na jî. Bi wê re jî, di têgihîştina û pêşketina wan de şenberîyekê jî didina berçav jî. Lê divê ku ez bibêjim ku di demên wê yên berê de, pîrr mazin demna aqil û pêşketina jîn bûna. Bi teybetî, ku mirov tenê weke demên hizirkirinê ên bi awayekî hizirkirina felsefê hilde li dest û bêne ser ziman, demên hûrî û gûftîyan bi teybetî derdikevina ber me.

Ku mirov bahse wê dema hûrî û gûftîyan bike, divê ku mirov biu teybetî pîrr mazin bêne ser ziman. Lê emê mijare xwe, vê naqlê tenê bi dema hûrîyan re bisînor bikin. Dema hûrîyan, demeka ku di temenê aqil de weke demeke şariştanîyê ya teybet a. Bi vî rengî, divê ku mirov wê bêne ser ziman.

Ev dema hûrîyan, ku em bahse wê dikin, di dora duhezaran de berî zayînê heta ku tê û digihîjê dora hezarî berî zayînê ya. Ev dema ku weke ku biqasî hezar salî ya. Bi teybetî, divê

ku mirov bibêje ku demeke teybet ya pêşketinê ya. Lê divê ku em bibêjin ku dema gûtfyan jî, weke dema hûrfyan demeka antîkî ya ji bo herêmê û pêşketinê herêmê.

Tenê ku mirov li gotinên ku ku di dema hûrfyan de hene û mana heta roja me li ser keviran û bi navê "nivîsên bizmarî" û hwd, di wan de gotinên ku em di temenê gotinên aqil de bi teybetî ku kifş bikin û bînin ser ziman hena. Ev gotin, hinekî jî, reva dikin û didina nîşandin ku di wê demê de awayekî çawa êqil û pêşketina wê di wê demê de hebûya. Di roja me de, em di kurdî de gotina "zanebûnê" bi teybetî ji bo aqil û heyîna wê bikar dihênin. Lê ev gotina ku em nûha di wate aqil û aqilbûnê de tînin ser ziman, di wê de pîr wate jî hatîya bicih kirin. Mînaq, çend ji wan wateyan, ku bi gotinên weke ""jîr", "bîr", "zanin", fahm", "hiş", "şahrazatî" û hwd, bi wê re em tînin ser ziman. Gotina hiş, di dema hûrfyan de bi rengê "hi-îş-şa(hiş(şa)-" tê ser ziman. Lê ev gotina "hişsa", mirov bi tememî fahm nakê ku ka weke ku me li vir hanî ser ziman beremberî bêjeya hiş a û an jî di wate ku dema ku yek ji yekî re dibêje "hiş be!" û wî bédeng dike ya. Ev gotin, bi rengna din jî ji dema hûrfyan maya. Mînaq, "hîşa" û hwd. Cih bi cih, ku van wateyan û hinek wateyên din em weke van ku dikê nava xwe de em bi wê dihênin ser ziman. Gotina "zanebûnê", bi tememî, gotinaka aqil û ya zanebûnê ya. Gotina zanebûnê gotina dema aqil û felsefe û kirina felsefê ya.

Zanebûn, di serî de çi ya? Zanebûn, weke ku di gotinê û kirdeya wê de jî tê ser ziman, fahmbûna di derbarê jîyane û tevgerên mirov de ya. Mirov, ku çawa gava xwe bi avêje û çawa di derbarê xwe û jîyanê de û hewîrdora xwe de bibe xwediyê zanebûn tîne ser ziman. Bi vê rengê, zanebûn, dihê ser ziman.

Gotina zanebûnê bixwe jî gotinaka ku ji dema hûrfyan maya ya. Ev gotin zanebûnê, di dema hûrfyan de bi rengê xwe yê ku weke ku em bikar dihênin hebûya. Zane jî, bi rengê "za-a-nî" heya. Zanî ya ku ew tîne ser ziman, weke zane ya roja me ya. Her wusa zane, bi tememî, tenê beremberê wê dibê "fahm" û ankû "yê fahm kirî". Lê dema ku em bi nivîsênin û bibêjin "Zanîn" jî, hingî jî, em dîsan bahse zanebûnê dikin. Lê di temenê rêzimanîyê de salixkirina wê, dibê weke gotinaka ku hatî salixkirî. Yanî, em dikarin "zanîn" ê jî dînin beremberê wê û hingî jî wê gotina zanîn ê ya ku êdî saf aqile û heyîne û wê tîne ser ziman, wê bê navê têgihîştinaka ku saf aqil û têgihîştin a. Gotina zanîn ê, bi teybetî divê ku ez bibêjim ku rengê aqilê kirde tîne ser ziman. Lê ew aqil jî aqilê kir ku hatî salixkirin û bêjekirina tê ser ziman a. Bi vî rengî, bi navkirina aqil bi naskirina wê re dihê ser ziman. Gotina zanîn ê, vê yekê bi xwe re dihêne ser ziman.

Zanîn, bi têgihîştina ku ew tîne ser ziman û kirdeya ku di wê de hatî salixkirin û cemidandin jî, di wê demê de rengê awayê êqil bi xwe re, bi mirov dide fahm kirin. Weke ku ku carna di civatan de hin zaneyên kurd ên demên berê, digotin ku "hingî mirov êdî dizanê ku ka zanîn çi ya û an jî çawa ya." Zanîn, bi rengê xwe yê gotinê û bêjeyî jî di dema hûrfyan de heya. Mînaq, gotina zanîn ê, di dema hûrfyan de bi rengê "za-an-nî-in" ê heya. Bi vî rengî tê ser ziman jî.

Gotina zanînê, bi vî rengî, divê ku mirov bibêje ku bi wate û kirdeya di xwe de, hizra ku dihêne ser ziman, hizratîya. Hizratîya ku bi wê re dihê ser ziman jî, mirov divê ku bibêje ku bi aqil û jîrê hatîya şîştin a. Yanî, aqil ku dema ku êdî ji dema xwe ya vegotinîyan xilas dibê ya. Êdî aqil weke aqil tê ser ziman a. Di wê demê de, bi vî rengî, bi gotinên aqil, êdî pêşketin hatîya çê kirin. Lê em ku ji dema hûrfyan dûrnekevin û di çerçova ziman û rêzimanê wan de li vê gotinê biner in û wê ji nû ve biafirênin, emê rengna din ê wê jî ku di

roja me de tèn bikarhanîn kifş bike. Mînaq, ku em "..îya," dawikê ku li dawîya gotinê dênin, hingî emê gotina zanînê bikina "zanîyarî". "..îya", weke dawikak rêzimanî ya dema hûrîyan a. Di dema wan de hatîya bikarhanîn. Zanîyarî, bi rengê ku em wê î ro bi wate û kirde dikin jî, dihê wate zanebûna zanîyarî. Zanîyarî, î ro bi gotinaka din jî jê re "zanist" jî dibêjin. Minaq, beremberê wê yê zimanên îngilizî û hwd de jî dibê "science". Lê zanist, dikarê bi wate xwe re bi rengê "zanîyarî" jî were xwandin. Herdû gotin jî, heman wateyê bitêgihîştin dikin di xwe de û didine me.

Di vir de, bi gotina "zanînê" ve girêdayê divê ku mirov bibêje "zan" heya. Zan jî, bi serê xwe gotinaka bingihîn a aqil a. Zan, hişariyê dihêne ser ziman. Yanî gotinaka ji temen a. Bi vê rengê, di wê de du wate û kirde hena. Î ro jî, di roja me de bi herdû wateyan bi teybetî li herême botanê dihê bikarhanîn. Aliyekî wê bi awayê ku tê ser ziman "zen" kirinê re tê ser ziman bi awayekî din jî zen kirin bi navê "rawêj" kirinê jî dihê ser ziman. Ev aliyê gotina zanê, li ser tiştêkî ku neyê zanîn lê ku mirov li ser aqil bimeşêne û bi wê meşandina aqil re, bike û bixwezê ku bigihîjê wê rastîya ku bi aqil meşandinê re dihê xwestin ku were fahm kiirn. Ku ew newê û nebe jî, li cihekî nêzî wê û ankû nêzî aqil, kifşkirina wê kirin a. Bi vî rengî, carna, tiştina ku pêşî heya me jê nebûya û ku dibû û ku piştê agahî dihat guhê me, dihat gotin ku "haa min zan fikir ku wê wusa bûba." Ev rengê gotinê, li ser temenê zan kirin û an jî rawêj kirinê, bi teybetî, aliyekî gotina zanê ku ji zanebûna ku heyî bi ber nezaniyê ve bikeve rê de û nezaniya ku ew bi ber wê ve diçê wê kifş bike û fahm bike. Bi vê rengê, aliyê li pêşîya gotina zanê, ne bi nedîyarîya wê re wateya wê û temenê kirdeya wê diafirêne. "Min zan kir ..", minaq, li ser temenê gûman kirinê ava ya. Zan kirin û gûman kirin, bi hev re bi vê yekê di temenê kirdeya di hundurê gotina "zan" de, digihîjina li hevdu. Zan kirin, tiştêkî ku di serî de nayê zanîn a. Di derbarê wê nezaniyê û ne dîyarîyê de aqil tê meşandin ku ka wê çî bêt.

Lê aliyê din ê Zanê jî, ji xal û nûqta zanînê gav diavêje ya. Di vê aliyê wê yê dîyemin de jî, nezani û ne dîyarî tede tûne ya. Safîbûn û zelalbûnek di têgihîştina wê de heya. Li ser aqilekî re bahse wê dihê kirin. Bi vî rengî gotina zan, bi aliyê xwe yê dîyemin re jî ku mirov ne di temenekî vajîtîya wate pêşî de bêne ser ziman, lê ku mirov di temenê xale zanê de ku ku jê gavê biavêje bêne ser ziman, wê rasttir bê. Ev xal û ankû nûqta, xaleka weke ku di nêvî de ya. Berî wê, yanî dema ku li pişt xwe hiştî aliyê wê yê dîyar ê zane diafirêne û dihêne ser ziman. Lê aliyê wê yê li pêşîya wê jî, aliyê ne dîyar ku were dîyar kirin dihê dîtîn û ser ziman. Bi vî rengî, zane, weke gotinaka bingihîn ya ji temen dihê ber me.

Hûrîyan, di dema xwe de ev gotina "zan" ê jî, fahm kirina. Bi wê re, di hewldaneka ku fahmkirinê de bûna. Ji ber vê yekê jî, li ser wê hizirî na. Hûrî, di dema xwe de, bi rengê "zan-an-" ew hanîna ser ziman. Li vir, divê ku em tiştêkî bibêjin û bidina kifşkirin. Î ro jî, di deng derxistinê de, ku dengê "zane" ê ku tede "a" hebe û bi rengê "Zane" bê, di wate û kirdeya xwe de nêzî zan kirin û ankû gûman kirinê ya. Lê li tede "a" jî hebe û ji dengê "zane" berî wê hinekî teniktir deng were derxistin jî, hingî, aliyê wê bizane weke ku tê ser ziman. Hîs û qîneateka bi vî rengî jî ev rewş di xwe de dide dîyar kirin. Gotina "zanebûnê", ya di kurdî de, bi vî rengê temenekî gûmankirinê jî bitêgihîştinê di xwe de dihawêne. Bi vê rengê têgihîştina gûman kirinê bi wê re dihê têgihîştin.

Bi vî rengî, dema ku mirov bahse gûmankirina di gotinê de bêne ser ziman, hingî jî "zane te .." derdikeve li pêş. Minaq, pirsêka bi wê re, wê bi rengê "zane te çî bû?" bê. Di vê pirsînê de, dema ku tê pirsîn tede gotin, ji aliyekî ve hem hizira wî tê pirsîn û hem jî gûman bi wê hizrê re tê ser ziman. Bi vî rengî, tede gotin ku "zane xwe bibêje". Di vê rengê gotinê de,

gotina "gûmanê" weke ku nabê beremberê wê û an jî weke wê. "Zane xwe bibêje," bi teybetî, zanebûneka ku hê bi tememî jî temen ve ne dîyar a têne ser ziman. Di vir de, êdî mirov dikarê bi têgihîştina ku ji gotinê digirê, pêşniyara hizirkirinê berdeham kirina wê bike. Ya ku gotin jî dide kirin ev a.

Heta vir, di çerçova gotina zanebûnê de me hanî ser ziman. Gotina zanebûnê, temenê wê û rengê wê yê pêşketinê, mirov divê ku bi awayê pêşketina wan li berçav bigirê û biwê re bi mînaq bike û bêne ser ziman. Zimanê hûrîyan, ne zimanekî ku ji nû ve pêş dikeve jî ya. Di nava gotinên ku têne afirandin de gotinên dirêj hena. Bi teybetî, hûrî, bi têgihîştin diafirênin û tînina ser ziman. Gotinên ku mirov ji dema wan dixwêne, bi teybetî, hîs û hizreka têgihîştinî a bi civaknasîya civatê re didina me. Bi teybetî, mînaq, ku î ro jî di nava kurdan de weke navekî kurdî "gûlîstan" pirr li pêş a û pêşketîya di wê demê de jî em rastî vî navê tî. Nav, birengê ku em î ro wê dinivîsênin û dixwêne, heya. Navê gûlîstanê di dema hûrîyan de bi rengê "gul-lu-uş-ta-an-n(gul-lu-uş-ta-an-ni--gul-lu-uş-ta-an-ni--gul-lu-uş-ta-a-an-ni--[gul-lu-uş-t]a-an-na-ti:--ku-lu-uş-ta--na-ti) " heya. Her wusa bi rengna din jî heya. mînaq, bi rengê "gulluştanna" heya. Di navê gullustanna de, hebûna "ann" e dawiyê, wê navê bi pirranîyê têne ser ziman. Yanî bahse gelek gulîstanan dikêt. Gûlîstan, ne tenê weke nav a jî mirov re. Her wusa, navê baxçeyan jî ya. Ku mirov bibêje gullustanna, hingî mirov dibêje gelek baxçe jî. Ev yek jî, di nava jîyane herêmê de bi derfet a. Ji ber ku her malê ku hebû, baxçeyekê ku wê yê ku têde fêkî bê û an jî tiştên din ên demsalî bin ku têde dihatina çand in hebû. Ev baxçe, ji ard û warzan û hwd, çûdatir bû.

Weke navê gullustana 'ê, mirov dikarê pirr navên din jî bi mînaqî ji dema hûrîyan bidêt. Ev navê kume de, ji bo ku em li ser re bahse têgihîştinê pêşketina wê ya li dema hûrîyan bikin me hanî ser ziman. Lê navê gullustanna, me naqand. Ji ber ku ev nav hem pirr tê nasîn di nava kurdan û hem jî dirêj a û bi wê re jî rengê zimên û heyîna wê, teybetmendîna wê yê teybet ku em li ser bisekin in hena di çerçova pêşketina têgihîştin û zanîna de.

Navê gullustan û ankû gûlîstan. navekî ku têde civaknasî di jîyanê de bêhtirî tê hîs kirin a. Navê jinê ya. Her wusa dem bi dem hin herêmên ku ne zêde dûr ji cihên ku lê bi bicijbûnê re lê jîyane heya û bi dora wan bidar û bi wê heebûna daran re nêvî bi nêvî weke daristan a jî, ji wê re jî dikarê were gotin. Lê bi teybetî herêmê weke baxçe ku tişî darên ku têde hatibûbûna çandî bin û her wusa bi çandinîyên din bin, ku têde heya re, ji wan deran jî dihê gotin. Hûrîyan, pêşketinaka teybet bi xwe re jîn kirina. Mînaq, kirde û wateya gotinan û bêjeyan di serê xwe de safî kirina û bi danîna li cem hevdû ya gotinan û bêjeyan re karîna ku gotinên nû bi afirînin. Hanîna du bêjeyan û bi wê re bêjeyeke din û an jî ku gotinaka din afirandina wê, di serî de ji mirov dixwezê ku mirov di derbarê fonolojîya gotinan û etîmolojîya(kokezanî) wan de xwediyê zanîna wê û di serê xwe de safî bê. Ev yek, ji bo wê yekê jî pirr giring a. Hûrî, bi vî yekê divê ku ez bibêjim, ku di serê xwe de safî na û bizane na. Me hinekî li jo gotina gûlîstanê hanî ser ziman. Em zêde ji vê dûr nekevin û gotinaka weke wê ku nêzî wê ya lê ku mirov lê dinerê mirov pirr bi awayekî vekirî dibîne û fahm dike ku ji du bêjeyên ku hatina cem hevdû afirîya ku mirov dibîne, emê weke bîna ser ziman. Di dema hûrîyan de, weke gotina gullustanna û ankû weke ku em î ro jê re dibêjin gûlîstanê, gotina "Gul-za-an" heya. Gotina 'gul-za-an' î ro di kurdî de dibê "gûlzan." Gotina "zan" jî, em li jor hanî ser ziman. " gotina gûl" jî, ji gotinê mirov fahm dike, weke ku çawa ku em î ro dibêjin "gûl" a. Yanî, weke xwe tê ser ziman.

Gûlzan, naveka. Navê jinekê ya. Ev navê bi vî rengî navê jinê na. Navê gullustanê û ê gulzanê jî navên jinê na. Ev navên weke wê, di wan de, hîseka teybet çê dibê. Her kurd,

dema ku van navan û navên weke van his dike û ankû dibihîzê, hîseka ku mirov dikarê di nava civaknasiyê de bi teybetî bêîne ser ziman bixortî çêdibêt.

Bi vî rengî, afirandina navan bi awayekî safî, dide nîşandin ku hûrî, di serê xwe de pêşketî na. Têgihîştin û zanîna ku dijîn jî ya dema aqil û felsefê ya. Ev navên ku me hanîn ser ziman, ku mirov ji aliyê rengê têgihîştin û pêşketinê ve li wan binerê, mirov wê bi awayekî pirr baş û qanc fahm bike ku yê dema aqil in. Demeka weke deme me ya ku em î ro wê dijîn, mirov wê hîs dike di dema hûrîyan de. Ya rastî, dema ku ez li ser dema hûrîyan di hizirim û lêkolînan dikim, ez ji xwe re herdemî dibêjim ku 'ew li pêşîya dema me jî na bi têgihîştin û zanîne re."

Hûrî, ev nav û rengê wan, didina nîşandin ku ew di astaka li pêş de na. Di dema xwe de li pêş in. Di jîyane xwe de jî li gorî wê pêşketina xwe jî xwediyê kevneşopîyê jî na. Î ro, di nava kurdan de hê gotina "xelat"ê heya. Xelat, di wate dîyarî dayîne de ya. Her wûsa ku mirov li dema hûrîyan dinerê mirov bi navê "ha-la-ta" û ankû Xelat ê, mirov rastî wê tê. Lê ev gotin, di roja me de, ne tenê bi wateyekê ya. Her wusa, ji xaynî wateya dîyarîyê, wateyên din jî, ên ku bi heman gotinê têne ser ziman hena.. Minaq, "xelat", dema ku yekî tiştekî ne rast got û ankû tiştek xira kir an jî xirab çê kir, jê re tê gotin ku "te xelatî kir". Bi vê re, rewşeka din jî bi wê re tê ser ziman. Hûrîyan jî, çawa ku di wate dîyarîyê de ew hanîna ser ziman her wusa bi rengê "Ha-a-la-a-t[a]", bi wê wateyê jî hanîna ser ziman. Bi vê rengê, mirov fahm dike ku wate li gotinan kirin û bi wateyên jev cûda ew hanîna li ser ziman, di dema wan de û di zimanê wan de bûya. Ev yek, tiştekî pirr baş bi me dide têgihîştin. Ew jî, ew a ku di serê xwe de li ser wate û kirdeyên gotinên ku bikardihênin re xwediyê saffî û zanebûnaka baş in di serê xwe de. Ev jî dide nîşandin ku di nava wan de felsefe dihê kirin.

Ji ziman, bêjeyên ku têde na ku weke nav bin û weke gotinên û bêjin din ên ku rewşan tînina ser ziman bin û her wusa di bikarhanîna wê bê, ji van hersê awayan mirov dikarê hebûna hizratîya wan ya di nava wan de û ya di serê wan de fahm bike. Peyvên xwe, dema ku ew wan dibêjin, di serê xwe de li ser wan xwediyê zanebûnê na. Di derbarê wate û kirdeya di wan de xwediyê nasînaka baş in di serê xwe de. Ev yek jî, hem bi kirina felsefê û hem jî bi zêde bikarhanîna wan re dibêt. Her wusa peyva "aşşatta-(aş-şa-at-ta-aş-şi-iş:)" di dema wan de heya û bi têgihîştin a. Peyva "aşşatta", î ro aşîti ya. Aşîti, dengê wê yê ku î ro em di gotina "aşîtiyê" de derdixin, di peyva ji dema hûrîyan de jî tê derxistin. di naqabîna dengê peyva wê demê û ya wê demê de, wilo zêde ti farqîti nîn a. Bi vê rengê, dema ku em li wan dihizir in, hem bi gotinên ji dema wan re nêzîkatî û têgihîştina wan tê zanin û ser ziman û hem jî asta ya wan ya hizirkirinê dihê kifşkirin. Her wusa ku têde gotinaka din ya ku tê dîtin, gotina, hilaşîti(ya)-((hi-la-aş-şi-ti-ya) ya. Gotina "hi-la-aş-şi-ti" 'yê beremberî gotina 'xilasîtiyê' tê. Di wate 'xilasîyê' û ankû 'xilasîtiyê' de dibêt. Ziman,bixwe jî ku mirov ji devê hûrîyan bahse wê bike, hin gotinên ku weke navê zimên in ji dema wan mana. Minaq, gotina "zamman-" û ankû "zamni" og "za-am-ma-an", ji dema hûrîyan mana. Her wusan, weke gotinên ku navê zimên, çend gotinên din jî, em dikarin li vir bicih bikin. Minaq; "za-a-ma-a-na", "za-am-ma-ni-ya-an", "za-am-ni-ya-an", "zaman" û hwd jî hena. Gotina "Zamman", her wusa "za-am-ma-an-ti" û ankû "za-am-ma-an-ti", di terçûme kirina wê de wate "xwedî û ankû "tişte ku bi me re heya" lê hatîya dayin. Her wusa bi rengê "zuwani-" û ankû, "zû-wa-i-ni" jî tê dîtin.

Hûrîyan, bi vî rengê pêşketina xwe, bandûra wê li dora wê pirr bû. Zimanê hûrîyan, piştî wan re, bandûra wê li hemû pêşketinên zimanî ê pişt wan re bûya. Piştî wan re, nivîsarên nivîskî û berhemên wan ên ku bûna, bandûra wê demên piştî wan û herêmên li

dora wan bûya. Piştî hûrîyan, minaq, Urartû hatin. Ûrtartûyan jî, di bin bandûra hûrîyan de jîyan. li gorî nîrxên wan jîyan. Zimanê hûrîyan, di nava wan de bicih bûya. Bi vê yekê, ez divê ku bibêjim ku hertimî kirina ku xwe li gorî wan bidina jîn kirina. Sedemeke vê yekê ya teybet jî heya. Sedeme wê ya teybet jî, ew a ku hûrî, di dema xwe de pîrozîya xwe ya ku bi olê bê û her wusa bi nîrxên xwe yê pîroz bin, ew dane kirin. Minaq, yazdanên Hûrîyan ên weke Şewînî, di nava hûrîyan de jî bicih a. Ûrtartû bawerîya xwe pê ténin. Minaq di zimanê Ûrtartûyan de, gotinên weke "pur(r)a-" û hwd, gotinên zimanê hûrîyan in. Hûrî, ji wê re dibêjin "purra". Zimanê hûrîyan, bi vî rengî, ew pergaliya tède a xort, dike ku serdestîya wê zêdetir bibe. Bi wê rengê, ew pergaliya, dibê lingê duyemîn bi nîrx û têgihiştin û pîrozîyên wan re. Bi vê yekê re, divê ku em bibêjin ku têgihiştina wan jî li pêş a û kifşkar a. Bi teybetî, gotinên têgihiştinên di dema wan de diafir in û li jîyane serdest dibin. Dikarin dem bi dem weke ku piştî wan re di dema medîya de bi mirovên weke Zerdest re ku derdikevin û hizrên xwe ténina ser ziman û bandûra wê dibê, derdikevin. Berî zerdest jî, yê weke wî bi bandûr û bi navê xwe re di nava wê têgihiştin û zanîna wan ya pîroz de navê wan cih digirê derdikevin. Di vir de, divê ku em ji bîr nekin ku dema ku bahse Zerdest ku di dema Medîya de dijî ku dihê kirin, hin hizirna din jî bi wî re tèn ser ziman û tê gotin ku "ew Zerdestê sêyemîn."

Zimanê hûrîyan, serdemna dirêj ên li ser têgihiştinê re buhurandîya. Hundurê wê ne tang a. Hundurê wê pîrr fireh a. Bi wê firehiye wê re, ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku cihane xwe afirandîya. Di salixkirin û saffikirina gotinan de pîrr li pêş a. Bi vê rengê, hizrên ku di dema wan de tène ser ziman, di temenê hizrên felsefikî de na. Bi vê rengê, ew bi têgihiştinê dihizir in û diafirênin. Di serî de ji aliye rê zimanîyê de dawik ên weke "...îstani", "...îtanni", "...îsta", "...ann" û hwd, xwediyê awayê rêzimanîya hemdem in. Ew di serê xwe de bi têgihiştinê dihizir in û pîrr dikarin bibînin bi têgihiştinê. Bi wê dîtina xwe re êdî dikin ku li gorî wê zanîna di serê xwe de bi têgihiştinê peyv û gotinan bidina afirandin û bi wê êdî wê têgihiştina xwe bênina ser ziman. Hizirkirin û ankû têgihiştin, ku di serî de bi pêşketina xwe re afirî, êdî ji mirov dixwezê ku mirov zimanê wê jî biafirêne û wê bi wê zimanê ku biafirê bêne ser ziman. Ev yek, weke rêgezeke pêşketinê ya bi têgihiştinê jî ya. Ya ku mirov dibîne di dema hûrîyan de bi aqil, têgihiştin û zimanê re, di vê teherê û ahengê de bi pêşketinê re ya. Hûrîyan, wilo tê xuyakirin ku girîngîyeka pîrr mazin dane axiftinê di dema axiftinê de. Li ser axiftinê hin gotinên ku em di çerçova karîna axiftinê de bêne ser ziman hena. Minaq, gotina "la-la-a-at-ti" heya. Gotina lalatîyê, di dema ku yek diaxivê û peyvên xwe dibêje û dimanê wî di devê wî de dialiqê, ji wî re û wê aliqîna wî re tê gotin. Î ro jî gotina laletîyê heya. Ev terçûme kirin, nêzî wê rewşê ya. Ji ber ku dema ku ku yek axift û peyvên xwe kir ku bibêje, û di wê demê de zimanê wî aliqî û bi wê re êdî bi xwe re ket hewldane kirinê de, hingî, ew rewş derdikeve li holê.

Bi heman rengî li ser awayê jîyane û jîyandinê jî, hin peyv fahmekê û têgihiştinekê di derbarê wan de didina me. Minaq, gotina "pa-la-a-ti:---(i-pa-la-a-ti-[n]---i-pa-la-a-ti-en)" heya. Palatî, dema ku demsale hildane genim ji ardê hat, hingî dema palatîyê bi wê re tê dest pê kirin. Her wusa gotina 'palatî'yê, karkirina di demsala palatîyê de ya. Di vî karî de, berhevkirina genim, ce, nîsk, nahk û hwd ku dema ku piştî ku jînbûn û piştîre hişk bûn, êdî piştîre tène berhevkin. Bi vî rengî, karkirineka demsalî jî ya palatî.

Hûrîyan, ji bo karkirinê gotina "kar" jî di zimanê xwe de bikar dihanî. Hûrîyan, ji kar re "kar" di got. Her wusa hûrîyan ev gotina karê jî, di wate pîrranîyê de bi reng û awayê "karna-" û ankû " kar-na-an" bihar dihanî. Divê ku mirov bibêje ku piştî palatîyê şahîkirin jî, weke kevneşopîyeka ku heta roja me di nava kurdan hebûya. Palavanî, rewşeka

jîyanî ya xwezê di jîyane mirovên herême de di demên berê de têne ser ziman. Ji ber ku ev palatî, pirr bû û weke karekî malî û ê mazin hatîya dîtîn, pirr stiranên ku di dema palayîyê de ku dihatina gotin jî bûna. Gotina palatîyê, pirr dihat ser ziman. Lê ev gotina palatîyê, em ji aliyekî ve li ser bi tememî ser waxt nebûn. Di nava kurdan de hin gotinên din jî ên weke wê hena. Mînaq, "Palûta" ku heta roja me tê ser ziman heya. Kirina palutê, karekî ku ji ber ku li her deverê heya û gotina palutê jî, bi wê re pirr hatîya gotin, dibê ku bahse wê jî dihê kirin.

Zimanê hûrîyan, zimanekî pêşketî û hevbeş a. Ya ku weke aliyekî din ê pêşketina wan mirov kifş dike jî ev a. Bandûra zimanê wan, belav bûya. Di vê demê de, hizir û têngihîştinên xwe yê ku afirandina, pîroz jî kirina. Bi wê re, bandûra wan mazintir jî kirina. Kirina ku ji aliyê herkesekî ve werina herê kirin. Ev rewş, tiştêkî din jî bi me dide têngihîştina. pergaliya olî ya yek-yazdanî ya. Li gorî awayekî bi vî rengî, ji vê awayê pêşketinê û têngihîştinê tê fahm kirin ku pêşketin heya û bûya. Ji xwe di dema hûrîyan de ola êzîdîtiyê serdest a. parastgeh ankû Laleş, di dema wan de heya. Laleş, weke ku di cûhûtiyê de kenîşt hena û di filehiyê de dêr hena, ew jî di êzîdîtiyê de hena. Di dem hûrîyan rengê "la-li-iş" û ankû "La-la-aş-şi" û an jî ku bi rengê "la-la-aş-ha-ri" û "[la]-a-la-aş-ha-an-da-ru" hena. Ku ji dema hûrîyan in gotinên weke ên "harşani" ("har-şa-a-ni-in" û ankû "har-şa-an-da-na-hi-ti") hena. Her wusa, bi rengna din jî ên weke "har-şa-ni-en-zi" û "har-şa-ni-in-[zi]:" jî hena. Gotina hersanî, di dema hûrîyan de, weke ya navê têngihîştinekê jî ya. Bi pirr rengan hatîna wê ya li ser ziman bûya. Ji vê jî tê fahm kirin ku bandûr û hebûna wê di wê demê de mazin a.

Gotina "haşt" û ankû "ha-a-şa-ti", navê "hastû" na, ku î ro jî di kurmançî de jê re hastû tê gotin. Ev gotin û awayê gotina wan, didina nîşandin ku ji wê demê ta vê demê de di wate û kirdeya gotinan jî de zêde guharîn nebûna. Çend ku herîkîn hebin jî, lê bi rengê ku kirde bi gotinê hatîya salixkirin û bi tîpkirin û hatîya nivîsandin, êdî wilo maya bi kirde û wate xwe re. Gotina "haşt" û anku weke ku î ro em dibêjin hastû, bi heman rengî heyîn û hebûna kirde xwe bi rengê wê parastîya ta roja me. Gotin, ji aliyê fonoloji û etimolojiyê ve, salixbûna wan ku bû, êdî piştre jî dikarin wê biparêzên. Lê herîkînên di wan de, tenê bi afirîne pirrdengîyên ku êdî bi gotinê ku têne salixkirin re dibêt. Lê ew jî, li ser wê cewherê kirdeyî ên di gotinê de xwe dijî. Ji vê yekê jî, êdî mirov karê bibêje ku kirdeya pêşî ya ku êdî piştre dibê temenê û arda binê ling ji dengên din re, xwe diparezê. Di gotinên weke "haşt" û anku weke ku î ro em dibêjin hastû de jî, ev rewş dihê berçav. Li vir, ya ku tê dîtîn, pêvajoyên pêşketinê ên bi rengê fonolojikî û etimolojikî û hwd jî, bi rengê peresendinê xwe dijîn. Lê regekî din jî ew a ku dema ku bi ji bîrkirinê û piştre bi salixkirinê re ku dibin jî, dibê. Ev jî, êdî dîke ku li ser heman kirdeya gotinê kirdeya duyemîn were li holê. Bi vê re jî, piştre bi demekê re ku kirde yekemin ya pêşî jî car din hat kifşkirin, êdî di navbera herdû kirdeyan de jî presendineka ku wan bi ber hevdu de didiyê de û dîke û dixwezê ku ji nû ve salixkirinekê bibe, dibêt. Di zimanê kurdî de ku hewce nakê ku em zêde dûr herin, di vê demê de jî ev rewş di zimên de bûna.

Lê divê ku ez vê yekê bi teybetî careka din bibêjim ku hûrîyan zimanê xwe tekûzkirina li gorî dema têngihîştin û felsefê. Li ser wê re pirr jê afirandina û nivîsandina. Ya ku tê dîtîn û kifşkirin jî ev a. Bi teybetî, laleş, weke cihna ku mirov xwe li wan bidina xwandin û fêrkirinê na jî. Bi vê yekê, bi salan êdî demên fêrkirin û fêrbûnê buhurîna û hatîna buhurandin. Bi vê yekê û awayê ku mirov li laleş û ole êzîdîtiyê dihizirê, mirov dibîne ku yekkirin di gotinê de bi têngihîştinê daye kirin. Ya ku piştre bûya rewşeka pêşketî jî ev bûya. Her rewşa pêşketî ku dema xwe jîya, wê li gorî aqil, pêşketin, têngihîştin û awayê xwe ku heyî, wê afirandinekê di reng û dimen û dîtînê de jî bide çê kirin. Bi vê rengê, ez karim

bibêjim ku êzîdîtîyê û ola wê, hemû pêvajo û serdemên dema aqil û yek-yazdantiyê di olê de ên pêşî afirandina. Hemû pêvajoyên destpêkê wê jînkirina û bitêgihîştin jî kirina. Li ser wan pêvajoyan û wê têgihîştina wan re, êdî demên aqil bi awayekî xort pêş dikevin. Ku demên aqil dest pê dikin, êdî weke olên wê dema aqil û têgihîştinê ku bi felsefe û têgihîştina wê demê re derdikevin olên yek-yazdanî ên weke cûhûtîyê jî derdikevin. Ev derketinên bi vî rengî ên bi cûhûtîyê re, di aslê wê de, weke pêvajoyana nû ên wê pêvajoya olî ya êzîdîtîyê ku wê dane destpê kirin û jînkirina na. Bi vî yekê, êdî demên nû destpêka wan dibêt.

Tenê ku mirov li hin gotinên ku ji dema hûrîyan mana û ku mirov li wan û têgihîştina di wan de ku li ser dihizirê, ev têgihîştin û pêşketina wê bi awayekî vekirî dihê dîtin li berçav. Ev pêvajoyên êzîdîtîyê jî di dema hûrîyan dest pê dikin û derketina ola cûhûtîyê jî di nava wê demê de ya. Bi vî rengê, ji wê sûd digirê. Bi vî van gotin û têgihîştina wan re ku mirov li cûhûtîyê dihizirê û li jîyane nebî Mûsa dihizirê jî, mirov digihîjê wê têgihîştinê. Nebî Mûsa, dema ku ji Misre kevn di ravê, hingî diravê û tê welatê(hûrîkî:-wa-la-tî) Medîya. Ev dem, demeke ku hûrî lê serdest in. Hingî hûrî jî misre kevn re dibêjin "mizrî". Nebî mûsa, bi salana li wî cihê ku diçiyê de lê dimêne û lê xwe pêş dixê. Hingî, ew wê têgihîştina wan pêvajoyên pêşketinê dixweêne û fahm dike. Li ser wê re, temenê hizrên xwe yên olî diavêje. Ev jî, wê di demên piştre de, bê temenê pêşketinên nû.

Nêzîkatîyên bi aqil, di vî demê de hemû jî êdî destpêkekê ji xwe re dikin. Di nava wan destpêkan de mirov dikarê destpêka cûhûtîyê jî bêne ser ziman. Ev destpêk hemû jî, tiştêkî didina nîşandin. Ew tişt jî, serdeme aqile ku êdî li ser pêvajo êdî pêvajo dihê jîyîn a. Hûrîyan, ya ku di dema aqil de bi aqil kirina, ew a ku wan pergale ku ew serdemên aqil têde di xate xwe de pêş bikevin pêşxistina û dane têgihîştin bi mirovan. Bi vî rengî, wan, pêşî aqil di nava xwe de çê kirîya û jê jî heta ku tû bibêje bes a sûd girtin a. Hûrî, bi aqil ya rast û ya ne rast didina nîşandin. "duîtiya" ku î ro bûya weke herîkînaka têgihîştinî û jê re "dûalîsm" jî tê gotin, di dema wan de bi têgihîştinî û pêşketî heya. Li ser wê re ya ne rast di bin navê "Darawa-" de li dijî disekin in. Bi vî yekê, em bibêjin ku gotina derewê di zimanê hûrîyan de bi rengê "Darawa" û ankû "Da-ra-û-wa-an" heya. Weke derewê,gotina "şaş" jî ku em î ro bikar dihênin di zimanê hûrî de birengê "şaşa" û ankû "şa-aş-şa(şa-a-şa-tî)" heya. Gotina şaş jî, dema ku tiştêk rast ne hat kirin, jê re "şaş" tê gotin. Her wusa gotina 'malê' jî rengê "mâl" û ankû "[m]a-a-la" Heya. Li cihna jî bi rengê "ma-a-li-i" û an jî "ma-li-wî" heya. Her wusa ku weke rengêkî gotina malê ya û ji bo hêfina teyrik û çûkan jî tê gotin 'hêlîn' jî bi rengê "hé-el-li-in" 'ê heya. Ev gotin bi rengê xwe ku me hanîn ser ziman re, bi têgihîştina ku di wan de salixkirîya û bi wate heya re, rengê jîyane wan jî jî aliyna ve dide berçavê me. Hûrî, xwediyê jîyaneka çawa pêşketîna, bi vî yekê, mirov dikarê li ser bibe xwediyê têgihîştinê. Bi rengî, gotinên ku di jîyane esayî û xweza de tên bikarhanîn, rengê jîyane wan dide li der. Çandin û karê çandinîyê di nava wan de li pêş a. Genimê ku bidest dixin, jê dikarin bi pîrr cûrayan bikar bînin. Minaq, gotina "dan" î ro di kurdî de heya. Wate wê gotinê, ew a ku genimê ku ji ardê hatî hildan, di korçalên li ser kevir bi mêkûtan dikûtan û jê re dihê gotin "dan" heya. Genimê ku pêşî hinekî dihat kelandin û piştre dihat zûwakirin û bi mêkût hat kûtandin û piştre jî bi destê re dihat hêrtin û dihat hûr(bi hûrîkî: hu-u-ra-at-tî:) kirin, û ku êdî piştre dibû "savar" û hwd. Gotina 'dan' jî, ji zimanê hûrîyan bi rengê "dān" û ankû "da-a-an" heya. Bi vî rengî, di çêkirina savar û tiştên bi vî rengî de ew li pêş in. Di bi karhanîn genim bi vî rengî di reng û awayê cûda ê xwarin û çêkirina wê de, têgihîştinaka pêşketî a şariştanî dide nîşandin. Ev rengê kirina genim "dan" û piştre bi hêrtinê kirina savar û hwd, hinekî bi têgihîştinê re mejiyekî teknîkî û biolojîkî jî dide nîşandin. Pêvajo û merheleyên kirina genim bi kûtandinê 'dan' û piştre kirina savar jî, hinekî vê dide têgihîştin.

Li vir, di aslê wê de, mirov rastî hin sedemên pêşketina hûrîyan jî tê. Di serî de, hûrîyan, aqil bi civaknasî û aqil jîn kirin. desthilatdarî, weke ku ji hin aliyna ve cûda bi rê ve birina. Çend ku bandûr û aqilê oldaran di rêveberînê de hebe jî, lê wan weke ku zêde guhdane aqil û civaknasîyê. Ji vê yekê jî, wilo zêde li ser serdestbûna li ser xalk û gelên din ne kirina rojeve xwe de. Lê bi aqil û pergaliya xwe ya bi vî rengî, wan hertimî biserketina û karîna ku xwe ji hemû hêrîş û tofanen rizgar bikin. Bi vê yekê, mirov dibîne ku kifş dike ku xate wan ya têgihîştinê di serê wan de bi saffbûna xwe re zelal û bitêgihîştin a. Her gotinên xwe yên di serê xwe de li wan serdest in. Bi vê yekê, pergaliya wan ya olî heya. Bi wê re, di pêşketina xwe de rê digir in û diçin bi pêş de. Weke ku di demên piştî de bûya di temenê rêveberîyê de "mîr" û di temenê oldarîyê de şêx û hwd afirîna di nava kurdan de, xateka bi vî rengî ya pêşketinê di deme hûrîyan de jî hebûya. Ew ahange di nava herdû aliyan de jî pîrr bi başî hatîya kirin.

Bi têgihîştinê re, ku mirov li zimanê hûrîyan dihizirê, mirov dibîne ku bi hin guharînên bi demê re ku têde bûna. Lê ziman, di gelek awa û bikarhanîna xwe de bi rêzimanîya re jî kurdîya roja me ne dîr. Minaq, 'ziman û ankû "za-am-ma-an-tî", zanîn û ankû "za-an-ni-in", Laş(laşê mirov) û ankû "la-aş-şa-an", Gûlîstan û ankû "gul-lu-uş-ta-an-ni", Aşîfî û ankû "aşşatta", Laleş û ankû "La-la-aş-şî" û hwd, ku mirov dikarê pîrr gotinên din ên weke van kifş bike û li vir bicih bike, hizrekê, têgihîştinekê û hevbeşîyeka ku di nava wê demê û vê demê de didêt me. Li vir, farqîfîyeka ku di nava zimanê î ro û yê wê demê de ku heya jî ez li vir bînim ser ziman. Minaq, dengê "a", ku bi stûrîya xwe di wê demê de heya, çend ku dem bi ber deme me ve hatîya di wê dengê de peresendineke bi ber tenikbûnê ve çêbûya. Minaq, ku di dengna ji "a" bi ber "e" bûnê bûn, di dengê "h" stûr ku jî qirikê bi xiritandinê weke ku tê derxistin bi ber dengê "h" 'yê ê esayî ve hatin û hwd, peresendineka ku jî bingihîn ve mirov dikarê bêne ser ziman bi demê re bûya. Lê zimanê hûrîyan, zimanê dema têgihîştin û aqil a. Gotinên wê bi teybetmendiyên xwe re gotinên êqil in. Ev jî, dide nîşandin ku zimanê hûrîyan, jî ya ku em di derbarê wê de dizanîn ji wê û bêhtir jî, li pêş û pêşketîra. Ev jî, bi xwe re têgihîştina ku bi me re didêt têgihîştin, ew a ku dem di asta dem û serdemeke hemdem dijî. Biqasî ku tê xwandin, gotina 'laş' û ankû "la-aş-şa-an", ji bilî hanîna bi wê ya laşê mirov ser ziman, bi wate jî hatîya kirin û wate "yek" û ankû "tekane" hatîya dayîn li lê. Her wusa ku mirov weke gotina beremberê gotinê "Zaro' bêne ser ziman "za-ar-na:" heya.

Bi gotinên zimên re, têgihkirina rewş û tiştan di jîyanê de, temenê afirandine têgihîştinê ya bîaqil a di dema aqil de. Piştî bi levkirina kirde û ankû wate di wan de ku bi wê ava kirina hevokan û hwd jî, êdî hanîna li ser ziman weke ku hûrîyan digot ya "za-an-ni-in" ê ya. Zanîn, heyîn û hebûna wê û têgihîştina di wê de, heyîneka afirînerî ya ku afirî ya. Piştî ku me bi zimên re gotinên xwe çê kirin û di wan de kirde bi têgihîştina ku me jî jîyanê girtî ku salixkir, piştî li ser wê zanîna di gotina de ku hatîya bitêgihîştin re êdî mirov rewşa salix dike û bi wate dike û êdî fahm dike. Pêvajoya pêşî ya têgihîştinê ya salixkirin û naskirinê, piştî xwe re pêvajoya duyemîn ya watekirinê ku kir êdî têgihîştin dike ku bîafirê. Pêvajoya sêyemîn jî ya fahm kirinê, li ser temenê hişkirinê û hişkirina bi têgihîştinê û di derbarê têgihîştinê de ya. Bi vê yekê re êdî di jîyanê de bi pergalbûn, bi rêxistinîkirina wê têgihîştinê ya. Hûrîyan ev jî bi olda êzîdîtîyê di dema aqil de kirîya. Laleş û ankû "La-la-aş-şî" cihê wê rêxistinê na. Zagûratên deme sûmrîy(kengîr)an, di dema hûrîyan de 'laleş' in. Bi vê yekê û rengê, êdî mirov dikarê bibêje ku hûrîyan, ew rêxistinîya wan, bi pergale wan ya civafî de dihê li holê û ser ziman. Hûrî, di vir de dîyar dibê ku di pergale xwe ya civafî de pîrr pêşketî na û têde jî bi têgihîştin in. Bi wê têgihîştinîya xwe re, serwerîya xwe dikarin ji demê bi buhurênina li demê. Pergale serdestîyê ya têgihîştinê bi awayekî rêxistinî di dema xwe de

ava kirina. Bi vê rengê, mirov divê ku serdestî, serwerî û desthilatdariya hûrîyan ya demên wan jî bi wê têgihîştina wan re bêne ser ziman.

Dengdêr û dengzanî û bi zimên re peresendina di wan de..

Morfolojiya zimanê hûrîyan, li ser tîpên wê û peresendina wan re, ku mirov dinerê, rengê ku hem hatîya kifşkirin û hem rengê mirov kifş dike jî, bi rengê "u/ [u<=>o]" û "i/ [i<=>ê]" çûyina wê heya. Ev rengê wê yê peresendinî, didêt nişandin ku tenikbûna di dengê tîpan de çawa bûna. Dengê ku di tîpan de hatîya salixkirin, bi wan tîpan afirandina peyvan û dengdayîna wan peyvan, bi wê re rewşa ku dihê li holê, bi wê re guharandinê didêt çê kirin. Di dema hûrîyan de ku bi tememî di terçûme kirinê de ne saffbûn jî hebê "taşe(?)" gotina ku dikeve beremberî gotina 'mahrê' de. Tîpên dengên wan ku weke xwe hatina kifşkirin ên ku hatina kifşkirin jî "/i/, /e/, /a/, /o/, /u/, Ev hena. Bi teybetî, ev rengê dengên tîpan, bi demê re tê dîtîn. Bi teybetî, demên hûrîyan ên dawiyê, di wê serdeme wan ya dawiyê de ev deng hene. Êdî wê piştê hin bi hin dengê tîpên wan, pêşbikewin. Lê di wê demê de dengê /î/ê/û/ û hwd, weke dengna teybetî jî wê hena. Hûrîyan, gotinên weke "wi-, -wa-, -wu-, û -we-" di dema wan de pîrr pêşketî na. Wî, bi wate xwe heya. Wa, di wate "wa", "ma" "û" de heya. Bi teybetî, rengê wê yê "û" pîrr bi teybetî dihê kifşkirin. Di rengê gotinê de gotinên weke "Eh-li-te-" û ankû "E-he/hé-el-te" tên dîtîn. Bi wê re, ku mirov dikarê bixwêne gotina "", Ew "ma-aş-şi-ya" têde, di wate 'masî' û ankû 'meşî' de tê ser ziman, hinekî jî ya ku nayê kifşkirin ev a.

Hûrî, ku em î ro bikar dihênin û dibênin 'hineka' û ankû "heneke" di zimanê wan de bi rengê "Hanakka" heya. Heneke, bi vî rengê heta roja me jî ku bi heman rengê xwe yê ku heyî, ku weke bahse "henek mirov" dike, her wusa, "hanak" heta roja me jî navê 'hanakkirinê' û ankû 'lakirdîkirina' bi hev re ya. Hanak, her wusa navê wê rewşa ku yek dema ku "hanakê xwe bi yekî bikê jî ya." Her wusa ev gotin î ro bi rengê "henek" jî heya. Lê di devê botîyan re bi tîpên "a" tîpên wê ên 'e' tên nivisandin. Lê dema ku ew "k" di dawîya wê de were dirêj kirin di dengdayîne de, hingî jî, nabê navê 'henek' kirinê, her wusa êdî tê wate 'hinek' û ankû 'hanak[k]' mirov jî. Bi wê re weke gotina beremberî 'peyvê' jî "tiwe-" hatîya kifşkirin. Lê ne tenê di wate peyvê de her wusa di wan 'tişt' de jî hatîya terçûme kirin. Gotina "nihari" jî weke ya beremberê 'ceyîz' û ankû 'çehîz'ê ya. Gelek gotinên ku weke "" ku mirov dikarê weke beremberê "tirh" bêne ser ziman hena. Gotina "", di wate berberîyeka di nava mirovan de jî hatîya terçûme kirin. Her wusa, ku mirov herê koka gotinê, koka gotinê dibêt "ti-ir-h". Î ro "ti-ir-h" jî, beremberê wê 'tirh' tê. Yanî wate wê dibê ku tiştêkî ku ji nû ve hatî çandin û hê tirhika. Ku hê tirhika, tê wê wate ku hê şîn bûya. Ku şînda, wê hingî 'zîl' bide. 'Zîl' dayîn, ji nû ve ku tirhika ku hatî çandin ku serê xwe derxist ji binê ardê ya

Zimanê hûrîyan, gelek aliyên wê yên ku mirov li sere bisekinê hena. Bi teybetî, di çerçova hinek gotinên ku em î ro wan dizanin de li wê demê jî biner in, emê hinekî di derbarê wê de pîrr bina xwediye têgihîştinekî jî. Gotinên ku em î ro dizanin û weke navê destanaka dema sûmerîyan a destana "gilgamêş" di dema hûrîyan de ku navê wê "Galgamiš" mirov wê dibînêt. Ev destan di dema wan de jî bi navê xwe re hebûya. Ku mirov ji aliyê morfolojiyê ve lê dinarê, mirov dibîne ku herîkîn di zimên bûya. Mînaq, di dema Medîyan de kuji hasp re tê gotina "aspa" û di avesta de jî bi vî rengî cih digirê di dema Hûrîyan de bi rengê "eššip" tê dîtîn. Awayê gotinê bi fonolojiya wê re bi aliyê Haspiyê ve dide tawandin. Her wusa di wate barkirinê de jî "giban" heya. 'Giban', î ro bar dihêne ser ziman. Hûrîyan, gotina kûrahîyê "yê tînina ser ziman. Her wusa Mîtra jî di

dema Hûrîyan bi rengê "Mitra" heya. Navê mîtanî jî bi wan re bi rengê "Mittanni" heya. Di dema ku yekî karek kir û piştê yekî din hat û gotiyê de êdî wî kare "nake" û tû serbestî, her wusa hûrî jî, bi heman rengî ev gotina "nake" bi rengê "" Bi vî rengî jî, di wate serbestbûnê de hatîya terçûma kirin.

Li ser awayê axiftina hûrîyan, ku mirov lê dihizirê, ya ku pêşî derdikeve ber mirov, ew a ku rengê "a" bi awayekî xwe dengî û morfolojikî hê li pêş a. Dengê "a"yê li pêş a. gotinên weke "wa-aş-ša-a-ri:" , " ši-it-tar(šittar)" û hwd, tenê ku mirov lê dinerê, mirov wê awayê wê yê morfolojikî û teybetî kifş dike. Î ro, di roja me de ku em gotina "wa-aş-ša-a-ri:" dinivîsênin, bi rengê "vêşarî" em wê dinivîsênin. Lê ji dêla "ê" di ya dema hûrîyan de "a" heya. Ev rewş, ne ku tenê bi tîpeka ku di hundurê gotine ve girêdayî ya. Ji wê zêdetir, weke rewşeka teybet ya fonolojikî ya jî. Em bi domênin û bixwênin ji nivîsên bizmarî ên dema hûrîyan; "ti- we- e- na", "ú - ú- ri- a- a- aş-še-na", "ti- ša- a- an- na", "e- ni- i- wä", "e- ti- i- ta", "tiš-ša-an", "za- ar- ma-a-an", "ta- še- e- e- na-" ... Rengê gotinên ku me hanîn û danîn û nivîsandin, ji mirov beyenî nayê. Minaq; "tiš-ša-an", hilde li dest, di rengê "tišî" de î ro tê xwandin. Lê bi wê re, wate "dagirtbûnê" jî di xwe de dihawêne. Di gotina "tiš-ša-an" de, dengê wê yê ku derdikeve, bi teybetî "...an" dawiyê, bi deng dike û bilind dike. Bi vê yekê re, kirpandina ku di wan herdû tîpên dawiyê de dide kirin, rengê wê yê afirandinê têne ser ziman. Lê "...an", ku têna ber gotinekê wê wate pirranîfîyê lê bikin. Bi wê yekê re jî, aliyekî din ê gotinê derdikeve li holê. Di dema ku bahse "pirrbûnê" û ankû "tişbûnê" dike jî, bi wê "...an" dawîya wê re êdî bahse pirr tiştên tiştî û pirr dike.

Her wusa, ku mirov "ta- še- e- e- na-" dihilde li dest, mirov dibîne ku wateyeka nêzî wî di wê de heya. Lê ne heman wate ya. Gotina "ta- še- e- e- na-", ku em bi xwênin, emê bi rengê "tişî na" û ankû "tişe na" bixwêne. Wate herdû gotinan jî yek a û wate wan ew a ku tiştina ku hena didina nîşandin ku tiştî na. Di vir de, rengê gotinê xwe bi awayekê xwe teybet radixe li berçav. Bi wê re ku mirov li "za- ar- ma-a-an" bînerê, mirov wê hinekî din zelaltir bêne ser ziman. Gotina "za- ar- ma-a-an", wek ku tê dîtîn, ne tenê i peyveke û ankû bêjeyekê pêk tê. Her wusa jî du pevan û dawika wan pêk tê. Ku bi rengê xwandina wê mirov wê binivîsîne wê weke "zar man" were nivîsandin. Wate wê gotinê jî, dibêt ku yek û ankû zarokên ku li berçav dihên dîtîn bi nîşandina wan re bahse wan tê kirin û weke ku dê û an jî bavek dibêje ku ev zar zaroyên manan. Bi vê nîşandinê re, rewşa ku dihê dîtîn, êdî weke ku rewşeka teybet a. Bi dane naskirinê û ankû nasandinê re zaro têne nasîn ji aliyê dê û ankû bav ve.

Li vir, rewş, hinekî, bi têngihîstinekê re dihê li berçav. Lê bi rengê gotinê ve ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku stûrbûna di deng jî mirov wê kifş dike. Ji vê yekê jî, tê fahm kirin ku ziman çend ku bi ber roja me ve hatîya, êdî peresendin bi ber tenikbûnê ve çêbûya û tenikbûn di dengên gotinan de bûya û afirîya. Ji aliyê guharîna deng jî, divê ku mirov bibêje ku dema ku guharîn bi aliyê tenikbûnê ve bê û ankû bi aliyê stûrbûnê ve bê û ku bû, hingî jî aliyê fonolojikî ve jî, rewşên nû diafir in û derdikevina li holê. Ev jî, dike ku car bi car û ankû dem bi dem, gotin jî nû ve were salixkirin ji aliyê kirdeya ku di hundurê wê de. Ya ku dihê dîtîn ev a. Dengê "a", bi ber dengê "e" û ankû "ê" ve ketîya ber herîkînekê de. Bi vê herîkînekê re, guharîna ku di deng de bûya, êdî bi wê re bi demê re di zimên de jî bicih bûya. Lê deng, jî ber ku bi teybetmendîya wê ya di gotinê de, jî ber ku awayekî wê yê cemidandinî heya, êdî bi wê re heya ku bibêt sedeme gotinên ku ku bi afir in û ankû gotinên ku êdî jî demên piştê de newina bikarhanîn jî. Em vê jî bibêjin ku her guharîna ku di dengê gotinan de bû, weke ku pêlek li ava bahrekê bixe ji aliyekî û heta aliyê din, wê bi wê re peresendinê bi heman rengî di dengên din ên gotinên zimên de jî bide çê kirin. Ev yek, awayekî teybet û

xweza ê ku bi peresendinîniyê ku ziman dike ku bi demê re ahange xwe ya di xwe de bide çê kirin re pêk tê.

Ku mirov tenê ji gotina "ú - ú- ri- a-a- aš-še-na", tenê " aš-še" derxe û bixwezê ku wê fahm bike, wê bi rengê "asê" û ankû "ase" were dîtin û xwandin. Asê jî, wate wê pêşî lê girtin û an jî ku mirov di deverê de "asê" bimêne, dihêne ser ziman. Lê gotina "ú - ú- ri- a-a- aš-še-na", bi hemûtip û rewşa xwe re wate ku dide mirov ew ku "..û rêya ku asê na" û an jî "...û rêya ku asê ya." na. Di vir de, wek ku tê dîtin, weke ku hevok nîvrê maya. Em nizanin ku di pêşîya "..û" de çi heya. Wê gotin li dawîya "an" hilde û ankû "ya hilde weke ku di nivîsandina me ya duyemîn de, wê ew beşa ku nîn a û ne hatî kifşkirin wê bide kifşkirin. Lê gotin bi rengê "..û rêya ku asê na" ku hatîya nivîsandin jî, dide nîsandin ku di hevoka ku maya de di dawîya wê de "..-an heya. Ku em wê esas bigrin, divê ku em bibêjin ku gotin nivê wê nîn a. Bi heman rengî ku mirov li gotinê bînerê, mirov wê bibîne ku gotin rengê du mirov ku bi hev re diaxivin û yek ji yê din re dibêje ku "..û rêya ku asê na." Bi wê re gotina "e- ti- i- ta", ku mirov lê dihizirê bi heman rengî, ew jî, weke gotinaka ku jî hevokeka ku nîvrê maya. Bi rengê ku "ê tí ta" û ankû "e tê ta" tê xwandin. Ev gotin, bi vî rengî mirov dikarê ji pîr alîyan ve pîr wateyan jê derxe. Mînaq, weke yek çûna bi ser yekî de û yekî din ku wê bihîstîya dibêjiyê de ku "ew e tê ta". An jî ku yekî hêz keçekê kirîya û hinek yên li cem bihîstîna ku wê werinê de û wê bixwezî, ew jî jî wê re dibêjin ku "ew e tê ta" ku te bixwezê. Di vir de, kirde veşartî ya di bêjeya "xwestinê" de ku bicih a, ew a ku yekî tê keçekê ji dê û bavê wê dixwezê ku bi wê re bizewicê û mala xwe êdî ava bike ya.

Bi heman rengê gotina ku ji dema hûrîyan maya ya "wü-ri- i- ta", ku mirov dikarê ne tenê di wateyê de bixweîne û di pîr wateyan de bixweîne jî, bi heman rengî dahûrîyeka morfolojikî têde heya. Gotina "wü-ri- i- ta", mirov dikarê di wate "warî ta" de bixweîne û her wusa ku yek diçê bi ser yekî ku pêre ceng bike û yekî dibîne û an jî ku dibihîzê û jê re dibêje ku "wûrî te" û an jî ku ji bo yekî çavtirsandî bike jê re bê gotin, wê "wûrî te" hee" û hwd. Her wusa rengê gotinê bi xwe re hin wateyna di hawêne.

Hûrîyan, hin gotinên di dema wan de hena ên weke " tapşuh-" ku mirov dikarê di wate "tevşû" de bixwêne jî, dihê dîtin ku guharîna di wê de çawa ya. Gotina " tapşuh-" di "bîrrînê" de hatîya bi wate kirin. Bi heman rengî "pig" di wate "pî" û ankû "pîyê(lîngê) mirov" de ya. Lê di dema terçûme kirinê de di wate guzekê û ankû "du ling!" de hatîya terçûme kirin. Her wusa gotina "<şi-(i)-ir->" û ankû "şîrîk", wate wê "şîrîk" û ankû "şîrîkatî(hevkar)" a. Bi wê rengê mirov dibîne ku gotina şîrîkatîyê, bi rengê xwe yê ku î ro jî di kurmançî de heya, di wê demê de heya. Di dema terçûme kirinê de jî bi heman wateyê hatîya terçûme kirin. Her wusa "" jî, heya ku mirov dikarê ku di wate "werîs" de bixwêne. Gotina werîs, di demên berê de gotinaka ku pîr tê nasîna û pîr jî tê bikarhanîn a. Weke gotina "Şîrîk", bi awayê wê yê rast jî dema hûrîyan hatîya xwandin di wate şîrîkatîyê û ankû hevkarîyê de heya, bi heman rengî gotina "kadih" heya. Gotina "kadih", di wate "ketinê" û ankû "ketina ardê" de ya. Di terçûme kirina wê de jî bi heman wate wê ya ku weke ku î ro heya hatîya terçûme kirin û di wate "ketinê" û ankû "ketina ardê" de hatîya terçûme kirin.

Her wusa di wate "şakirina serî" û ankû weke amûrekî "şa" bixwe de gotina "kişa(i)-" heya. Şa, dema ku jînak û ankû mêrek pora xwe ya serê xwe di şûyê û piştî şîstîne re ku pora xwe şa dike û xwe sipahî û ankû xweşik dike, ji bo wê tê gotin. Bi teybetî, î ro, gotina "şa" navê amûrê por şakirinê ya. Di wê demê de jî ev amûr heya û bi navê xwe yê weke yê roja me heya. Î ro jî, ku em pora xwe şa dikin, em dibêjin "me pora xwe 'şa' û ankû 'şe' kir.

Gotina 'şa' û ankû "kişa(i)-", di wê de dengê wê, bi teybetî tîpa "a" bi dengêkî stûr û dirêj re dide kifşkirin. Gotina "şerr" û ankûşarri" "di wate "serî" de ya. " Serîyê mirov" û ankû "serê mirov" xwe de heya. Di dema terçûmekirinê de di wate "mîrovê li ser" û ankû "yê key" de jî hatîya terçûme kirin. Dî gotina "şarri", î ro bi rengê "serî" heya. Di wê de li şûna tîpa "e" ku di gotinê de heya tîpa "a" hatîya bikarhanîn. Dengê wê yê fonolojîkî weke ku me di gotîna "wa-aş-şa-a-ri:" de hanî ser ziman û ku çawa têde "a" jî dêla "e" û ankû "ê" hatîya bikarhanîn, di wê demê de di gotîna "şarri" tîpa "a" hatîya bikarhanîn. Morfolojîgiya dengê zimanê hûrîyan bi vê rengê xwediyê awayekî teybet a ku mirov wê fahm dike û dibîne. Bi vê re ku gotîna "arde" di wate "cihekî lê bicihbûn bûya" û ankû "cih", gotîna "awarîku di wate "war" û ankû " di wate "warî" de ya, gotîna "henni" ku di wate "hîna" û ankû "nûha" ya, Gotîna "" ku "hirî" û ku "" yê ku "hiritîyê dike" hena. Lê gotîna "hi-i-ri" di wate "demê" û hi-ri--i-ti" jî di wate "bendava pêşî girtinê" û ankû "sîpera parastinê" de hatina terçûme kirin. Weke van gotinan, gelek gotinên ku wê dema hûrîyan ku hê di roja me de jî tên bikarhanîn bi heman rengê xwe, mirov dikarê wan kifş bike. Ev yek û kifşkirin, hem rastîyekê bi demê re dide nîşandin û hem jî bi wê re ji aliyê fonatîka zimên ve ku bi wê ve girêdayî jî berdewamîyeka heyînî dide berçav û bi têgihîştin dike bi mirov re.

Zimanê hûrîyan gotinên ku di zimanê wan de hene û ku î ro hê jî di kurdî de hebûna xwe di parêzên, mirov di demên din jî dibînet. Mînaq, Di dema babîlyan de "şîşset, ku mirov tê dema "Akadîyan jî bi rengê "şeşset" û ankû "şîşset" dibînet. Di kurdîya me ya î ro de jî "şeşe". Şeş, weke bêjeya kok a û tê wate şeş an. Lê ku bi rengê weke ku tê dîtin di dema babîl û akadîyan de jî weke ku tê dîtin bi rengê "şeşset" jî dibêt sêsed. Sêsed û û ankû sêsad, î ro di kurdî de wate wê ji ya 'şeşe' cûdatira. Hûrîyan, di rengê "şeşe" de bikarhanîya. Lê herdû bêje cûda jî hena. Herdû bêje ku rengê xwe yê cûda jî, î ro di kurdî de bi wateyên jev cûda jî hena. Her wusa "şeşset", tê wate 'sêsed û ankû sêsad î. Lê 'şeşe' tê wate şeş ê. Hûrî, di nava gotinên xwe de dema ku wan di hevokê de bi hev ve girêdidin, bi qasî "wa", "we", "eû" û hwd, gotinên di nava hevokê de ên weke "êdî" jî bi rengê "adi" bikar dihênin. Ev rengên gotinên di nava hevokê de, nîşanaka têgihîştineka pêşketî ya di zimên û rêzîman û morfolojiya wê de ya. Gotîna "adî" jî bi bi rengina din ên weke "edi-da(î ro; êdî dê ..)", "edi-wa(î ro; êdî wê) ..", "edi-ye(î ro; êdî yê)" hena. Gotîna "Aranzah" weke navekî din ê çemê diclê hatîya terçûme kirin. Lê dibê ku navê çemê nisêbînê ku di wê demê de weke ku bilind bûya jî. Û ankû, dibê ku navekî din ê çemê hêzil bê. ..

Zimanê hûrîyan, bi gotinan û li ser gotinan re ku mirov lê dinerê, mirov fahm dike ku xwediyê pêşketinekê ya. Her wusa, di nava zimên de afirandina gotinên dirêj û ên aqil jî pêşketîya, li gorî rewş û cihan afirandina gotinan jî heya. Bi vê rengê, dema ku mirov li zimanê hûrîyan dinerê, mirov bi awayekî vekirî dibînet ku ziman li pêş e. Mînaq, gotîna 'rê' û ankû çûyîna bi rêyekê de û an jî ku herîn, di zimanê hûrîyan de bi rengê "hari" mirov wê kifş dike. "Harî", dikeve wate çûyînekê û ankû herîneka di rêyekê de. Di kifşkirinê de, tenê bi wate 'rê' hatîya kifşkirin. Lê gotîna 'harî' û ankû ya "" di çûyîna di rêyekê de rewşekê vedibêje. Lê wilo tê dîtin ku di wate rê de jî hatîya bikarhanîn. Mînaq, î ro, dema ku ji yekî re bê gotin "bikeve rê de û here!" hingê wê jê re bê gotin "her!" û ankû "here!". Lê ku ji gelek mirovan re bi carekê yek bibêje weke ku fermanê bide, wê bêje "herin" û ankû "her in". Bi vê rengê rewş bi wê re dihê ser ziman. Gotîna "hari" gotîna weke ku a fermandayînê ku tê gotin "bikevina ser 'rê' de û her in".

Bi vê rengê bi gotinên weke ""hari" re em bidom in û pêde herin. Bi wê re ez gotîna "hilda" û ankû "hildan", yanî ku wate wê bi bilindkirinê re dihê dîtin, emê wê bîna ser

ziman. Hûrîyan, di dema ku bahse 'bilind' û ankû 'hildanê' gotina "heldi" dihê gotin. Ji rengê gotina ""heldi" ya ku tê dîtîn û xwandin ew a ku weke ku yek ji yekî din re dibêje ku 'tiştêkî hilde ser milê xwe' û bar kê. Bi wê yekê gotina "hilda!" û ankû "hildanê" em dibînin ku wa tê bikarhanîn bi rengê bi karhanîna "", tenê di temenê bilindkirinê de tê ser ziman. Ji xwe ya di heman wateyê de jî hatîya terçûme kirin.

Hûrî, zimanê wan, ji aliyê rêzimanîyê ve, çend ku pirr guharandin têde werina dîtîn jî, lê ez nikarim bi teybetî jî ya kurmançîya roja me û bi teybetî ya herême botanê ya li dora Nisêbînê û Cizîrê dûr bînina ser ziman. Bi vê rengê, dema ku mirov li ser gotinên di zimanê wan de na, ku mirov li ser wan dimeşêt û tene ser ziman, her wusa, mirov li awayekî baştir û paktir wê dibînet û fahm dikêt. Minaq, gotina "" di wate 'şaradar' û ankû rêveberîyê bajêr de hatîya terçûme kirin. Lê bi heman rengî ku bi rengê 'hazîyanê' ku mirov dikarê î ro bêne ser ziman, hê gotinên ku em bikar dihênin hena. Hazîyan, bi teybetî, ye ku bi hêrsbûna xwe re pirr bi kahr bê tene ser ziman. Yanî yekî ku hazîyanek jîn dike tene ser ziman.

Bi heman rengî î ro ku di kurmançî de gotina 'mohr'ê heya, her wusa di dema hûrîyan de jî gotina "mahiri" heya. Bi kurmançîya î ro 'mohr' û ankû bi ya dema hûrîyan jî "mahiri", mohrkirinê û ankû mohr lêxistinê tene ser ziman. Ji gotina "mahiri", mirov fahm dike, desthilatdarîyeka hûrîyan ya pêşketî ku mohrê bi awayekî fermî bikardihêne jî heya. Lê ev gotina ku me weke beremberê mohrê hanî ser ziman ya ""mahiri", ku mirov weke beremberê wê bêne gotinaka din jî heya di kurmançîya me de. Ew gotin jî î ro di kurmançî de 'mahr' a. Mahr, î ro di wate zewîcandin û ankû mahrkirinê de dihê bikarhanîn. Di gotina ku zimanê hûrîyan de "mahiri", tîpa "a" heya. Ev jî, dikê hişê mirov de ku dibêt ku di wate 'mahre' de jî bêt. Ji zimanê hûrîyan, mahr û ankû zawac, bi gotina "taşe(?)" hatîya terçûme kirin. Lê di wê de jî, ne ewlabûn û ankû ne êminbûn heya. Yanî têde gûman heya ku ew ji bo zawacê ya. Lê gotina ji zimanê hûrîyan ji 'ketin'ê jî bi rengê "kadih" jî bi wate xwe ya rast hatîya kifşkirin ji zimanê hûrîyan. Lê gotina "ka-ti-hi", di wê de çend ku bahse 'ketin'ekê dikê jî, bahse ketineka ku di dema buhurî de dike. Minaq, ku em gotinakê bi wê ava bikin, emê bibêjin ku "ew yekî ketihî ya." Yanî ew berê ketîya û zirerek ghiştiya devereka laşê wî. Bi wê re, ew rewşa ku wî mirovî berê jîn kirîya, ew di wê de tê ser ziman. Bi vê rengê, "ka-ti-hi" û ankû "katih", ketinê tene ser ziman, lê di dema berê de ketineka ku bûya tene ser ziman.

Î ro di roja me de jî, carna ku zarokna ji malê harbûnîyan dikir û har dibûn, êdî dê û ankû bavê wan û an jî ku yekî ji dora wan ji wan re digot ku "dê êdî hinekî haş bin û ji xwe re rûnihin û harbûnîyan nekin." Di vê hevoka ku me berê nivîsand de du gotinên giring ên weke 'hişiyarî' û 'ku şîreta jî têde hena Yek ji wan "haş" a û ya din jî her wusa "har" a. ev herdû gotin jî, xwediyê kirde û wate xwe ya teybet bin. Ku em li dema hûrîyan dinerin em jî zimanê wan gotina 'haş'ê bi rengê "haş-" heya. û an jî ku "" û ankû "haşaş-" a, di wate haşbûnê û an jî ku wê dema ku zarok li mazinên xwe dihîsênin û êdî di cihê xwe de disekin in, ew jî bi vê gotinê di dema hûrîyan de dihê ser ziman. Gotina "haş-" û an jî ku "" û ankû "haşaş-" a, vê rewşa haşbûnê û hisandinê dihê ser ziman. Divê ku mirov bibêje ku ev gotin, dema ku yekî mazin bi hêrs bû, hingî hinek mirovên li dora wî jî, jê re dibêjin ku "dê ka hinekî haş ba" Yanî, jê re gotin ku ji wê hêrsbûna xwe dîrkeve û ankû dawiyê li wê hêrsbûna xwe bêne. Bi vê rengê, gotina "haş-" û an jî ku "" û ankû "haşaş-" a, di hin wateyna cuda de jî hatîya bikarhanîn. Di dema hûrîyan de ku mirov dikarê weke navê "kawir" û ankû "kavir" mirov bêne ser ziman, navê "" hatîya kifşkirin. Lê ev gotina ku weke navê "kawir" û ankû "kavir", mirov dikarê bi navê "hewir" û ankû "hevîr" jî

bixwêne. Hewîr, ji bo ku nan were çê kirin ew ardê wê yê yê ku av hatîya kirin li navê û hatîya hevîrtin a. ..

Zimanê hûrîyan, bi rengê ku mirov wê dibîne, ji aliyê dengzanî(fonolojî)ya xwe ve, xwediyê heyînaka teybet ku mirov dikarê wê kifş bike ya. Hûrîyan, gotinên xwe di dema ku bikarhanîna de, ne tenê wateyek her wusa pîrr wate jî cih bi cih li wan kirina. Di afirandina gotinan de, ew li pêş in. Ji aliyê fonolojiyê û morfolojiyê ve jî zimanê wan bi afirandina wê re pêşketîya. Bi vê yekê, mirov di zimanê wan de kifş dike ku xwediyê pêşketiêka çawa na. Dema ku mirov li zimanê wan dinerê û mirov li ser têgihîştin û kirdeyên gotinên wan re dimeşêt, hingî jî, mirov bi rengekî û awayekî jî pêşketina wan û rengê û awayê wê jî dibîne û kifş dike.

Zimanê hûrîyan de gotinên weke "kadi" û ankû hena. Ev gotin bi teybetî di wate "zad" û ankû 'zadê genim' de hatîya terçûme kirin. Lê ku mirov li awayê wê yê nivîskî û ên dîn ên ku hena û ku mirov wan dibîne, mirov fahm dike ku di wate "kedê" de ya. Minaq; "kadi" û ankû "kade" û an jî ku "", rengê wê yên ku hatina kifşkirin in. Ji van rewşên nivîsandin û awayên wan tê dîtin ku gotina 'ked' a. Gotina kedê, bi teybetî, awayekî wê yê bi demê re ê pêşketinê heya ku dema ku mirov li nava ard 'palayî' dikir û ankû zadê xwe jî ardê dide hevdû, dihat bîra mirov. Ji vî aliyê ve ku mirov lê bînerê û wê gotinê bi wate bike jî wê ne xelat bêt. Bi heman rengî, di dema ku em diaxivin de, û em peyva 'go' û ankû 'got' bihar dihênin. 'Go', bi heyîna xwe re temen û koka gotina "got" û ankû "gotin"ê ya. Ji bo bê peyvê jî, ji dema hûrîyan gotina "gul-" di wate 'gotin'ê de hatîya terçûme kirin. Her wusa bi rengê "kad-" jî bahse peyva 'gotin kirinê' dihê kirin. Bi wê re ez vê jî bibêjim ku ji bo gotina "hûr" kirinê û ankû 'şikandinê' jî "hub" ya. Minaq, ku mirov jî vê gotina dawiyê tenê peyva "" hilda li dest, hingî wê bibîne ku ev tê wate "hûr bû!" Bi vê rengî wate xwe ya ku hafî terçûme kirî tê dîtin. Ji vê yekê mirov dikarê bigihîjê wê ancâmê ku gotina "hûr" bixwe jî, bi awayekî zelal û bi têgihîştinî di dema hûrîyan de hatîya bikarhanîn. Lê ku em li ser koka "hûr" re herin, hingî emê ancamna din jî li vir bîdest bixin. Minaq, "hûr", çend ku tê wate 'hûrkirin' û ankû 'qatkirinê' jî, lê "hûr" di wate demê de jî dihê bikarhanîn. Minaq; gotina "buhurî" koka wê hinekî li ser vê kokê rûniştîya. Bi vê yekê ew dema ku di nava şev û rojê de heya û di buhurê di dema hûrîyan de jî bi gotina "hurri" heya. Lê wekî din jî, çend ku bi vî rengî "hurri" di wate şev û rojê de hatîya terçûme kirin jî, her wusa bi rengê "xûrî" jî ku tê nivîsandin, dikeve wate xanî û an jî tiştêkî bilind ku were xûrûxandin jî. Her wusa bi rengê "xurri" jî, ji nivîsên bizmarî ên hûrîyan hatîya nivîsandin. Bi vê rengê, ev gotin li ser koka wê ku mirov lê dinerê, wateyên demî, bi xûrûxandinê re kavilkirin, û bi qatkirinê re hûrkirinê bi xwe re diafirêne.

Di derbarê rewşa rojê û azmana de, di zimanê Hûrîyan de "hasîman" jî "azman" û ankû "asîman" re tê gotin. Her wusa bi heman rengî gotina "hawurni" heya ku tê wate "hewa" û ankû "asîman". 'Hawurni', dema ku mirov li ser xwera dinerê û azmana dibîne, jî wî dîtîne meya li ser me re ku em dibînin û ankû "azman" a têna ser ziman. Her wusa, 'ziman' bixwe jî "za-am-ma-an-ti", û ankû "zaman" heya. Lê bi rengê "zamāru" jî, tê biwate kirin, weke dengê hêlsbestî û ankû dengbêjiyê. Bi wê re, tê gotin ku di dema akadîyan jî bi vî rengê di wate "denbêjiyê" de hebûya jî. Rengê gotina " zamāru", di temenê rêzimanîyê de beremberî "zimên" tê. Bi vê rengê nivîsandin jî, teybetmendîya kurdî ya tawandina gotinan a jî ya. Her wusa bi rengê "zamaru" û ankû "" jî heya. Ev rengê gotinê ê ku me hanî ser ziman, weke ku di hemûyan de jî tê dîtin, dengê ku tê derxistin li ser tîpên weke "a" û hwd re bê, bi stûrahîyekê re heya. Ev yek, weke teybetmendîyeka axiftina hûrîyan jî dihê dîtin. Her wusa, mirov dibîne ku gotina "arde" û ankû "" di zimanê hûrîyan

de heya. Weke gotina li cihê 'çavçe' hatîya terçûme kirin. Lê di wê de jî, hatîya bitêgihîştin kirin ku bahse deverekê û ardekê dike. Gotina "arde, î ro jî, bahse ardê dike. Bi vê yeke re, gotina 'arde' ku î ro jî bi rengê "arde" û ankû "ardê" heya, î ro jî di xwe de têgihîştine bi ardê re ya herêmekê înkâr nakê. Her wusa, gotina "ax" jî ku î ro d zimanê me de bicih a û bahse axê(xwafî) dike, bi wê re têgihîştina herêmekê û bicihbûnê jî di temenê yawêtîyê û ankû xwedîbûnê de di wê de heya. Her wusa ku em î ro dema ku rada û pilekê bênina ser ziman di temenê 'astekê' de bahse heyîna li ser serî dihê kirin. Ast, weke koka wê li ser hîmê "ashu" weke ya li "serî" têne ser ziman. Î ro bi tememî jî bo ya herî serî bênina ser ziman, gotina "kahf" di kurmançî de heya ku di demên berê de pîrr hatîya bikarhanîn. Kahf, bi teybetî, bahse serî dike. Lê ku bahse serê serî were kirin, hingî jî nayê gotin kahf hingî tê gotin "patik". Heta roja me jî, botî dibêjin "patika serê te" û hwd.

Patik û kahf, herdû jî bahse serî û ankû ya herî bilind a bi ast dikin. Lê di têgihîştina ku di wan de hatîya bicih kirin de teybetmendîyên cûda hena ku di wan de hatîna bicih kirin. Minaq, 'patik', bahse asta herî bilind dike. Lê asta ku bi patikê re ku tê ser ziman, astaka ku çend ku herî bilind a, lê di wê de firehbûnek jî heya. Lê kahf tengbûn têde heya. Bi vê rengê bi wate têne kirin û têna ser ziman. Bi wê re, minaq, ku di demên berê de ku weke baxçeyên çandinê û di wan de fêkî dihat çand in û ji wan re "tîyare" dihat gotin, di wê demê de jî, mirov rastî navê wan bi rengê "tîyarihena. Tiyar, ne zêde mazin in li ber malan û ankû hinekî ji malan dîr tên çê kirin. Lê ne zêde jî dîr in ji malan. Ji bo ku dema ku kengî pêwendî û pêwîstî pê bû, herina nav û tiştê ku ji wan re lezîm bû wê jê hildin û bênin û ji xwe re êdî xwarinê çê bikin. Di tîyaryan de, bacan, îsot, pîvaz, tivv, û hwd, tiştên weke wan di demsalan de dihatina çandin. Lê ku demsal buhurt û ku piştê di demsala ku hat de ku wê çî bihata çand in, wê di wan tîyareyan de bihatan çand in. Tiyare, weke cihna malî ên çandinê ku wan mal dikira mal bûn.

Tiyare, ne tenê nîşanaka jîyaneka rûniştî li ser temenê xwe bûn. Her wusa, nîşanaka pêşketinaka pîrr baş in jî. Her mal, ne xwedîyê tîyare ya. Male ku xwedîyê wê ya, ew mal, weke maleka baş û baş jî tê dîtin. Di hundurê tîyarê de xatên çandinê tên çê kirin. Ji wan xatan re jî tê gotin "mişar". Her mişar jî, bi firehîya xwe, ji metroyekê zêdetir dibû û ne digihîştê di metroyan. Lê dirêjahîya wê, heta ku bihata xwe xwestin dihat dirêj kirin. Wê mişar çiqasî fireh ban, ew firehbûna wan wek hevdû bû. Ku mişarên di hundurê tîyareyan de li kuderê bihatan çê kirin jî, hema bêja ' , wek hevdû firehîyeka wan hebû. Ji ber çî mişar di hundurê tîyarê de dihatina çê kirin? Ji ber ku di tîyareyekê de pîrr tişt bi hev re dihatina çandin. Minaq, ku mişarek ya bacanan ba, wê ya din ya îsotan ba. Her wusa pîrr tiştên din jî dihatina çandin û mişarên wan dihatina çê kirin. Weke ku dihat gotin û ankû bi hûrîkî her mişar "tişî" û ankû "tişşan" dihat çandin.

Ji vê yekê û awayê pêşketinê mirov hinekî jî li ser awayê jîyane demê jî digihîjê têgihîştinê. Mal hena, û tîyarê malan hena. Û di tîyaran de ji bo tiştên ku bi wan xwarin were çê kirin tên çandin. Ew jî, di bina temenê debara malê. Cihê çandinê minaq, ku mirov bi rêzê li gorî mazinatîya wan bêne ser ziman di kurdî de bi vî rengî navê wan hena. Pêşî tîyare hena û li ber malan tên çê kirin. Bi wê re "warz" hena ku di wan de tiştên weke şebeş û hwd tên çand in. "Raz" jî hena ku di wan de tîrh û hwd tên çandin. Gelek cûrayên tîrh hena. Minaq, li herêma botanê bi teybetî tîrhê "mazrona" pîrr tê çandin. Tîrhê ku zêde reş jî ya û jê "hafîl" û "basîq" û hwd tê çê kirin. Her wusa "dîms" jî jê tê çê kirin. 'Dîms', ne weke "rêçelê" û hwd a. Ew cûda ya û bi teybetî tê çê kirin. Dîms, gotinaka bingihîna di kurmançî de li ser wê re pîrr rengên wê yên din jî hatina afirandin û bi wan re cûreyên dîmsê ku dihatina çê kirin bi wan dihatina ser ziman. Bi rengê heta roja me jî di kurmançî

de tê bikarhanîn. Her wusa gotina weke gotina "kuwar" û hwd ku em di dema hûrîyan de rastî wê têt, ji wateyên din ên bi wê werina salixkirin, weke nav ku mirov dikarê weke tiyareyan bêne ser ziman in. Kuwar, di malan de dihatina çê kirin ji hariyê weke 'tanûr'an. Çawa ku tanûr dihatina çê kirin, bi heman rengê kuwar jî dihatina çê kirin. Axa ku weke ku çawa ku pê tanûr dihatina çê kirin teybet bû û bi teybetî dihat amede kirin, her wusa ya kuwaran jî bi heman rengî dihat çê kirin û amede kirin. Kuwar, ji bo ku genim, ce, mîsk, nahk û hwd, dihatina xistina wan de. Kuwar, bi dirêjahîya mirovekî dirêj dihatina çê kirin. Lê bi heman rengî kuwar, navekî din ê kuwarên mêşên hingiv jî bûn. Lê rengêkî kuwaran kin ku ne zêde bilind bûn dihatina çê kirin û ji wan re "kolîn" dihat gotin. Ew jî, ji bo ku sawalên malê ên weke mîrîsk û hwd ku tede bijîn dihatina çê kirin.

Li ser peresendina dengdêr û dengzanîyê ji dema Qasîtîyan bi ber dema Gûtî, Hûrî û Mîtannîyan ve. ..

Zimanê hûrîyan giringîya wê pîrr mazin a ji bo fahm kirina pêşketinên li herêma jî. Zimanê hûrîyan, ku zimanê qasîtîyan, weke pêvajoyaka wê ya berî wê ya, divê ku mirov hinekî jî, wê pêvajoya wê ya berî wê dem ya hûrîyan, pêvajo û dema qasîtîyan bi zimanê wan re hinekî fahm bike. Bi vê yekê re, em pêşî li vir, weke temen ji vê demê re em li zimanê qasîtîyan û pêşketina wê û pêşketina wê ya tede lê biner in:

Zimanê qasîtîyan û pêşketina ku tede...

Qasîtî, weke Hûrîyan û gûtîyan bi sadasalan serdest mana û serwerî kirina. Zimanê wan jî, weke zimanê dema hûrî û gûtîyan pêşketîya. Bi teybetî, zimanê qasîtîyan ku em asta wê lê dihizir in û kifş dikin, em dibînin ku weke zimanekî ku ber zimanê tégihîştin û pêşketinê ve diçe ya. Gotinên dema aqil tede bi cih bûna. Minaq, gotinên weke "Taşî" û hwd, mirov di zimanê wan de rastî wê têt. Her wusa weke amûrê ta badanê î ro jî 'teşî' û ankû "teşî" heya ji bo rêstinê. Ev gotinên bi vî rengî ji ziman û dema wan, tégihîştinekê bi xwe re di hawênin û didina me. Her wusa navê "Zîmî" û hwd jî mirov di zimanê wan de rastî wê têt. Li ser wate wê, zêde safibûnek bi mirov re çend ku çênebê jî, lê mirov dikarê bibêje ku weke ku 'Zîm' navek û ankû navê yazadeka jin jî ya. Her wusa, "Gidar", navekî yazdane wan ê şer a. Gidar, î ro hê jî bi wate û rengê "qadar" yê ku zilmê dike, têt ser ziman. Bi wê re, navê "Harbe" jî, heya û ev nav di nav gotinên tégihîştinî ku weke navê yazdanên demê jî têt ser ziman ji wan re rêz heya, hena. Gotina 'Harbe', bandûr û heyîna wê ta dema hûrîyan jî têt.

Her wusa, navê "hala" û an jî ku "Sala" ku weke nave yazdanekî jî têt dîtî û weke navê jina "adar" û an jî ku "Nusku" têt dîtî. Adar, î ro çend ku navê heyva sêyemin a di salê de jî ya, her wusa ku mirov li wate wê dihizirê, wate 'a dar', 'ê dar', 'ya ku dar xwedîyê wê ya', û hwd têt û jê derdikevin. Lê hemû wate bi tégihîştina ku tede ya di temenê 'yê xwedî' û ankû 'a darê' têt dîtî. Dar, navek a. Di dema qasîtîyan, hûrî û gûtîyan de jî ku têt bikarhanîn a. 'Dar', î ro navê dara çandî û ku mazin bûya jî ya. Di vir de, tiştên ku bala mirov dikişê ew ku 'adar', ku heta roja me jî, weke navê heyvekê ya û di wê demê de navê yazadanekî ku bandûra wî jî hebûya. Her wusa navê jina wê 'sala' jî, bi wî rengî têt dîtî û sala di kurdî de têt wate "salê". Yanî navê sala, weke wê ku têt bi navkirin dibê navê salê jî. Bi heman rengî, navê keyê qasîtî "Kûrdûnas" û ankû "kardûnas" jî heya û kurdûnas, navê xwe ya daya welatê xwe jî. Her wusa têt ser ziman û bawer kirina ku wî ev navê xwe daya babil jî û xwestîya ku ewder jî bi navê wî were ser ziman û nasîn. Lê ya ku em dibînin, navê xwûdê, ku di dema qasîtîyan de di zimanê wan de têt dîtî a. Wilo têt û bi me re bi tégihîştin

dibê ku ev di dema gûtî û hûrîyan de jî bi bandûr bûya. Di dema qasîtan de navê xwûdê bi rengê xwe yê ku em dibînin, bi rengê "Hudha" heya. Xudha, tê wate 'yê ku xwe da' û ankû 'yê ku da' jî. Î ro ku di zimanê kurdî de bi rengê "xûda" û ankû "xwûdê" heya. Di zimanê farîsan de jî bi rengî "xûde" heya.

Ku em li ser navan re bi meşîn û herin di dema qasîtan de, emê bibînin ku navên wê yên ku hena, em dikarin î ro jî wan bi rengê wan yên ku hena bi wate bikin. Mînaq, navê yazdanê mazin ku di asta Merdûk de tê ser ziman û an jî ku tê gotin ku navekî wî yê din jî ya navê "Şipak" û ankû "Şipaq" û "Şipag" heya. Di wate mazin bûn û pakîyê de jî hatiya bikarhanîn. Î ro, em 'pakîyê' bi heman rengê bi wate mazinbûn û başîyê ténin ser ziman. Mînaq, ku em di nava hevokê de bikar bînin wê bê gotin "mirovê pak .." û hwd. Wîlo tê xûya kirin ku gotina 'pak'ê jî wê dihê û di domê. Her wusa ku em weke gotinê bînin ser ziman "sihu", weke nav tê ser ziman. Sihu, bi rengê "sî" û "sih", î ro di wate sihê de tê bikarhanîn.

Ev gotin û awayê wan ê ku me hanî ser ziman, têgihîstinekê didêt me ku gotinên pêşketinê hin bi hin bi wan re bide pêşketina xwe dikin. Li ser vê yekê re, em dikarin bibêjin ku dem tê dema hûrî û gûtîyan, êdî em dibînin ku gotinên ku tên bi karhanîn û hwd, bi awayekî safî û zelal, gotinên êqil û têgihîstinê na.

Gotinên weke "Burra-Şuhizabil" weke nav tên kifşkirin, di xwe de, didin nîşandin ku weke navê keseyetîna na. Her wusa, wate ku mirov jê digirê jî, weke wê ya ku yan "mala Suhizabil" û ankû "birra Suhizabil" û hwd mirov dikarê bixwêne. "Birra ..", î ro di kurdî du û an jî sê çar wateyên wê hena. Bi teybetî, pîrr navekî cûreyekî marşên li ser rûniştinê ya. Bi wê re, navê amûrekî ku bi wê tiştên birrîn a. Ji ber çî em jê digihîjina vê têgihîstin û gotinê? Ji ber ku "birr" jî, jî di wate birrîn û ankû "qûtîkirinê" de ya. Her wusa, di kurdî de barrî, heya û ev gotin ji sawal û ankû teyrikên ku ne kedî na û ne jî yên ku di malan de ten xwedî kirin jî, ji wan re jî tê gotin. Bi heman rengî, "Ardu-Şi-ig-mi" jî têgihîstinekê jî xwe didêt me. Ev gotin, weke navekî tê ser ziman. Bêjeya destpêka wê ya "Ardu" jî, weke ku dibê ku gotina "ard" ya ku em î ro jî bo ardê bikar dihênin bê. Çend ku mirov bi vî rengî weke ku me hanî ser ziman bi rengê ard, mirov dikarê ancamê jê derxe û bixwêne jî, her wusa bi heman rengî weke ku gotin heya bi rengê 'Ardû' jî, î ro di kurdî de gotin heya û wate wê di zivistanan de dar û qirşikên ku di sobayan de jî bo ku mirov xwe li ber germ bike jî tê bikarhanîn. Ji bo wan dar û ankû 'tapikên' û 'pêvadanên' ku ji bo şawatê tên çê kirin gotina 'ardû' tê bikarhanîn. Hemû tiştên ku di zivistanan de jî bo şawatê têna berhevkirin bo şawitandinê ku xwe li ber germ bikin û ankû xwarinê li ser agirê wê çê bikin, ji wan re ardû tê gotin. Qasît bixwe jî, weke nav, wê têgihîstina ku bi gotina ardê û ku bi wê re ya têgihîştina 'war' di nav de red nakê.

Li zimanê qasîfîyan, dema ku mirov dihizirê, mirov wê bi awayekî pêşketina ku têde kifş dike. Bi teybetî, di serî de divêt ku ez bibêjim ku zimanê qasîfîyan, jî aliyê rengê pêşketina di têde mirov nikarê jî ya dema hûrîyan cûda bêne ser ziman. Ku mirov pêşketina hûrîyan li berçav digirê, hingî mirov wê rengê pêşketina qasîfîyan jî fahm bike. Di zimanê qasîfîyan de, hinek gotinên ku em î ro bikar dihênin jî hena. Lê gelek jî gotinên jî dema wan, tenê di dema wan de mana. Mînaq, gotina "Ha-aş-te-e" ku di wate "hiskirin" û ankû "bihîstinê" de ya, di dema qasîfîyan de mirov rastî wê tê. Î ro "Ha-aş-te-e", ku di wate "hiskirinê" de ya, di gotinê de "haz" ku weke koka gotinê ya, î ro di gotinê de dema ku tê bikarhanîn tê gotin ku "min his kir" Di gotina "min his kir" rinê de, peyva "his" tê beremberê ya "haz" ê. 'His', weke gotina ku navê deng a. Î ro jî di kurdî de tê bikarhanîn.

Minaq, gotinên ku bêdengîyê ténin ser ziman ên " weke "hisandin", "bihisêne", ankû gotina ku ji dêla ya 'dengê te' "hisa te", ya ji dêla deng kir "his kir", hêz û his('evîn' û ankû 'hêst)) kirin, His(pêjn), û hwd hena. Weke kok "hi", di temenê gotinên weke "hilandin", "hildan", "hinartin", "hiş", "hindik" û hwd ji hena. Her wûsa li ser vê kokê pîrr gotinên ku î ro ji hatina avana hena. ku Ji bo cînavkê, ku weke gotina hanîna ser ziman ya nav û ankû mêr a "Ta-tî" jî, qasîfîyan, di dema xwe de, tê wate "te' û ankû 'ti' û an ji ku "ew" ku mirov û mêr a. Bi heman rengî, divê ku ez bibêjim ku dema ku bahse 'dayîna' tişteki li yekî jî, gotina 'da' û ankû 'dayê' ku li ser koka 'da' û ankû 'di' ava ya, di dema kasîfîyan de bi rengê "şim-di" dihê dîtin. Di gotinê de 'di', di keve wate 'dayê' de. 'Dayê' jî, wate wê, dayîna tişteki li yekî ya. Gotina "Şim-di-Şi-pak" ankû wate wê re "Sipak, wê bide mi", regekî gotinê ê teybetê dîde li berçav. Awayê rêzimanîyê ê ku hevok bi wê hatîya nivîsandin jî, ji ya roja me ne cûdatira.

Ha-şi-ib-ni-nu= Hisa wan a

Ha-şi-in-na=Hisêna wî û ankû 'hisêna nîna'

Ki-in-na-an-ni= Kî na ewnakan û ankû 'kî nana'

Ev gotinên ji zimanê qasîfîyan, ji aliyê rêzimanîyê ve dema ku em wan dinivîsîn, hema bêja ku weke wan in, em gotinan ji zimanê me yê roja me dibînin û dikarin binivîsîn. Gotina pêşî ya dem buhurî û ku dikarê di dema nûha de jî were bikarhanîn a. Gotina duyemîn, ku weke gotina dema buhurî ya. Yanî ya dema berê ya. Gotina sêyemîn jî, gotina dema weke ya dema nû ya. Lê bi heman rengî ku tenê bi guharandina deng dikarê were kirin li dema buhurî re jî. di kurdî de teybetmendîyeka herî girîng ew a ku gotinên dema nûha, hinekî dikarin bi têgihîştina xwe re his û hizreka dema buhurî jî bidina ma.

Zimanê Qasîfîyan, cûdahîya wê ew a ku bi gotinên kin û kirina wan ya hevokî re tê dîtin. Bi vê rengê re wate kirina gotinê dihê kirin. Ev rewş, bi xwe re aqilekî kirinî û ankû ê 'prefîkî' jî pêwîstî pê dibê. Ev yek di zimanê qasîfîyan de heya. Bi vê yekê, dema ku em lê dinerin, em dibînin ku zimanê qasîfîyan, ne weke yê hûrîyan bi rêzimanîya xwe re pîrr tevlihev a ji aliyê rêzimanîyê û pêşketina wê ve. Gotinên di dema hûrîyan de, mirov dikarê gotinekê bi yek, an jî du û an jî sê wateyan bi wate bike. Lê zimanê qasîfîyan, çend ku weke rewşeka ku mirov dikarê vê yekê bike jî, lê ev rewş di zimanê qasîfîyan de, weke ku di zimanê hûrîyan de pêşketîya di zimanê qasîfîyan de pêşneketîya.

"Ha-şi-ia"= hisîya û ankû 'wî ew his kir'

"A-ri-be-ia", Ar-bi-(ia)= 'Erê bê yê' û ankû 'herê wê bê yê' (di wate 'wî da wê' de jî hatîya terçûme kirin)

"Şi-ma-a-a"= Ew ji bo [bi]bê de ê'

Ji van gotinan, mirov fahm dike ku têgihîştin di serî de heya di derbarê kirde gotinan de di serî de. Gotin, her wusa reng û awayê rêzimanîya ku bi wê hatîya nivîsandin jî dihê dîtin.

Minaq;"Ha-aş-te-ia"= his çê ya

"Ha-aš-te-e"= his çê yê

"Ha-ši-it-te"= his çê tê

Ev hersê gotinên dawiyê ji aliyê rêzimanîyê ve jî têgihîştineka baş ji aliyê rêzimanîyê ve didina me. hevoka pêşî li ser temenê ku mêr diaxivê û dibêje ku deng diçiyê de. Di dawiya wê de "ya" û ankû "a" hinekî jî aliyê rêzimanîya wê dide li berçav. "A", bi serê xwe, bi vî rengî, têgihîştineka "nêr" tîyê di xwe de parêzê. Hevoka dûyamin, ku jinek dibêje deng diçiyê (de). Di wir de tenikkirina deng bi "ê" rewşa "mê" tîyê dihêne ser ziman. "Mê" nav û nîşanaka mêtîyê ya. Di vir de, ew tenik kirin bi têgihîştinê û dengî di zimên de hatîya kirin. Hevoka sêyemin jî, bahse yekî dikê dibêje ku deng diçiyê. "tê" ya dawiyê, wî yekî dide ser ziman. Lê her wusa, ne tenê wê dide ser ziman. Her wusa aliyekî giring ê rêzimanîyê dide ser ziman. Ew jî ew aku bi dengê re dirêjkirina "t" re giradane bi gotina 'has'ê re jî dide çê kirin. Di gotinê de mînaq, gotina "A-bi-an-ni" ku di wate pranîyê de "ên bèn" û ankû "yên ban" û an jî ku "ên ku bihatan". Bi vê reng tewang û ankû leparandina gotina pirranîyê dide ser ziman.

Bi gotinê re ku em hewl bidin rewşên rêzimanî ên qasîftîyan fahm bikin, rewşna teybet bi mînaq û tezew tèn berçav. Her wusa gotina "A-ki-be-(e)-i" ku dikeve wate ku "ê kî bêne yê!" ku di wate hanîna yekê de tê ser ziman. Bi wê re jî gotina "A-ki-a-a-an-ni" ku di keve wate "ew kî wê bê hanîn" a. Di vir de, em balê bikişênina ser gotinê û peyva di hundurê vê gotinê de ya "...-an-ni". Ev di wate "hanînê" de ya. Di vir de, aliyê duyemin ku em balê bidina ser ew a ku dirêjkirina tîpa "a" re hem girêdan pêk tê û hem jî wate pirranîyê diafirîne. Gotin, dema ku li dût hevdu tèn afirandin, êdî di hundurê hevokan de jî nû ve bi rengna din bi watekirina peyvan diafirê. Mînaq, "A-ki-ib-ba-şâ-ah", ku mirov bi awayekî hesanî li rengê gotinê dinerê, bi rengê ".. e kî baş a" tê xwandin. Gotin bixwe jî di wate "Tsah wê te bêne" hatîya terçûme kirin. Bi wê re gotina "A-gi-im-ni-nu" jî heya û di wate "ew wê wî bèn in" a. Bi wê re jî pevên weke "ba-di" ku di wate "bide" de tê xwand di wate hanî de hatîya xwandin, peyva "dî" di wate 'dayê' de ya, û hwd hinekî rengna teybet in gotinî na. Di wate ku "ezê bidim te" de jî gotina "A-ra-am-pa-te" heya. Lê gotin, di rengê ku "...herim bi tê .." û an kû " bi wî re çûyinekê ku kesek ji aliyê ve û jî bo xwe dibêje têne ser ziman. Di gotinê de A-ra-am-" ku weke wate "herim" de tê xwandin û weke ku di dema dema pêş de têne ser ziman. Ji bo vê peyva A-ra-am"ê, pîrr zêde peyv bi heman rengê hena. Dema ku mirov li wan dinerê di têgihîştin û watekirinê de bêhtirî bi vî rengî tèn dîtin. Mînaq; "zelA-ri-im-mu" gotinaka ku di wate "Wan da wî" de ya. Ji gotina radestkirinê ku mirov gav biavêje dahûrîyê bike, mirov wê bibîne ku koka gotina 'radestkirinê' "ra" ya. Di wê de "ra", tê wate dayîne jî. Her wusa, di vê hevoka "A-ri-im-mu" de "ri-im" ku weke peyvê di wê de heya, bi wê têgihîştinê û awayê bi awayekî al tê dîtin û xwandin.

"A-ri-ki-ir-me"= dîyarî kir me û ankû 'dîyarî me kir'

"Ar-mî"= da mî û ankû "da wî"

"Aş-ta-a-a" =jîna (di dema hûrîyan de jî heman gotin di wate jinê de heya)

"Aş-du-ia"= jinaka(?)

"At-ta-a-a"= ada, bav

"Bur-ra-Mi-ni-zi-ir"= di wate "hêz" de hatîya terçûme kirin. Lê di dema hûrîyan "ba" weke navekî cihê lê jîyînê û ankû xanî jî hatîya dîtin.

"Bur-za-ra-aş" (?)

"Bur-za-an-di" (?)

"Du-ha-a-a"= tu hat ..

"E-zu-ú-a" = ew çûya

"Ha-ni-e"= wîne ya. "enî" di dema hûrîyan de jî heya û di wate "rast" û ankû "wîna" de hatîya terçûme kirin.

"Hi-ti-im-pa"= "ew" û ankû "hat im a"

"pa-e-a"= pê ya

"Iz-zi-ia" =ez î (ya) .. û ankû ´ew´

"Ga-in-na-ni"= ewan, (?)

"Kaş-şum-bi"= kesen bî(?)

Bi vî rengî hê gelek gotinên ku ji dema qasîfîyan ku em dikarin biniuvîsênin hena.Ev gotinên ku me nivîsandin jî ji bo ku em şibîna di nava gotinan de û rêzimanîyê de bînin ser ziman jî me nivîsand. Her wusa navê Qasîfîyan bixwe jî weke beremberê "galdu" mirov dibînet. Gotinên ku bingihîn ku em ku em di dema hûrîyan de jî dibînin, minaq, ku di dema qasîfîyan de "kî" di dema hûrîyan de jî weke "kî" di wate kirinê û ankû xistina hundurê wê de ya. Bi heman rengî, her wusa "Gu-ur-pa-za-ah", weke ku di "...gur pazê.." ku mirov bixwêne, mirov dikarê ancama ku jê derxe ew a ku "weke ku gur ketibê nava kerîyê paz de" jî mirov dikarê bixwêne. Lê di wate "gur bazîya" de jî mirov dikarê lê bînerê. Ji aliyê rê zimanîyê ve jî, ku mirov lê dinerê minaq, gotina "Ku-ti-ia-ni" ku mirov dikarê di rengê "kûtanî" û ankû "ku di tanî.." û an jî ku "ku di anî", mirov dikarê ancaman jê derxe. Ev rengê gotinê, weke gotinên destpêkê ên hevokê ku mirov wan pêşî diafirîne, dide mirov.

Gotinên destpêkê ên afirandina hevokê ên weke "kû", "kengî", "lê" û hwd, weke gotinên di nava hevokê de ên bi hev ve girêdanê na jî. Di zimanê qasîfîyan de, mirov pîrr gotinên bi "ku" re dibînet, minaq, çend jî wan ev in;

"Ku-ut-ta"= "ku ew hat",

""Ku-ri-Gal-zu",

"Ku-zi-lu-ia",

""Ku-uz-zi"= "ku ez" û ankû "ew",

"Gu-za-ar-za-ar",

"Ma-a-a"= "ma(e)" û ankû "we",

"Ma-hi-ia"= "meyîya" û ankû "mehîya" ji gotina 'meyandinê'. Lê gotina "Mehîr"ê ku weke navê xarinaka teybet ya di nava kurdan de jî dihate çê kirin jî heya.

"mali"= "malî"

"Mi-le-e-ma-an-ni" ji (male) berdayê

"Me-le-Ĥa-la " = "Ew tahfdan .. (di vir de "me-le", mirov dikarê bi rengê "me lê" jî bixwêne. Hingî dibe "me lê hê la")

"Me-le-Ĥar-pa" = harbê tahfda. (Bi heman rengê, ku mirov li vê hevokê jî dinerê, dibê "...me lê Harpa ..")

"na-aş-bu"= di wate "nas" û "bûn"ê de ya. Di dema terçûme kirinê de, wate "jîyan" û "gel" lê hatîya dayin. Heta roja me jî botî car bi car dibêjin "nasên me". Bi vê gotinê bahse pîrr mirovan bi hev re dikin.

"Nu-zi-ia"= nnûzanîya, di wate "wê" de jî hatîya dîtin.

"za-an-dî"= zan dî, û ankû 'zan te'

"Şa-an-da-a-a"= şanda(?)

Ji van gotin ku me dan ên ji dema Qasîtîyan tê dîtin ku rengekî teybetî ê ku pêş dikeve ê rêzimanê heya. Lê gotinên bi zane jî afirî na. Minaq" tî" ku weke ku tê de dawîya gotinekî "yawêtîyê" û ankû têgihiştina "xwedîbûnê" têde bicih dîke, di wê demê de mirov rastî wê tê. Minaq; "ti", di dema qasîtîyan de heya. Her wusa, di dema hûrîyan de jî mirov rastî wê tê. Di hevokê de, bi têgihiştina "dê", û "da", "dide" û hwd, bi wê re tê dayîn. Minaq, "şa-ga-rak-ti" di wate ("wê û ankû wî) şahî da min" de hatîya terçûme kirin. Her wusa gotinê bi rengê wê yê bixwe jî bi vî rengî bi nivîsêne, mirov wê bi rengê "min şa girtî (ya)" Bi dilxweşiyekê re ku mirov carna yê li dora xwe û ankû yekî jîndî û zîndî dîke û têne li xwe, jî wê re rewşê re hatîya "te ez carek din zîndî kir im". Zimanê qasîtîyan, di rêzimanîya xwe de weke yê hûrîyan a. Zimanê Hûrîyan weke asta wê ya li pêş ya pêşketî ya. Bi vê rengê, mirov bi astî û radî dikarê wê farqîya di nava wan de bêne ser ziman. Minaq, gotina astê ya ku "hûrî wê bi rengê "ashu" ténina ser ziman. Her wusa "gotina "aso" jî ku em î ro ji bo bergeha pêşî bikar dihênin jî, mirov dikarê weke beremberî wê gotina hûrîyan bêne ser ziman. 'Ashu', bi hin regna, mirov dikarê bi rengê jî bixwêne. Lê bi teybetî, tê dîtin ku hûrîyan jî bo ku 'ast' û ankû 'rade' yekê bênina ser ziman, ew biharhanîn a.

"Ta-a-ta"

'(...)

"Ta-ta-a-a ""= 'ew tê ..

"Ta-ti ""= 'tu' û ankû 'tî' û an jî kû 'ew"

Bi heman rengê, ev gotinên ku me li jor nivîsand in, gotinên tewang û ankû laperand in. Lê em dikarin van gotinan jî bi regna din jî bixwênin. Minaq, "Ta-a-ta", "heta te" mirov dikarê bixwêne. Di vir de, ez vê jî bibêjim ku dema ku ez li ser zimanê qasîtîyan û ê hûrîyan dihizir im, ez wan weke dû pêvajoyên pêşketinê ên zimên ku li dûv hevdû dijîn dibînim. Ji hin aliyana ve jî hevdû jî temem dikin. Gelek gotinên ku em li dema hûrîyan rastî wan tê, em di dema qasîtîyan de jî rastî wan tê. Ez vê jî bibêjim ku weke gotinên hûrîyan ku mirov dikarê bi pirranî li ser kurmançî re wan dahûr bike, her wusa rewşek di zimanê qasîtîyan de jî heya. Lê rengê rêzimanîyê wan, wilo tê dîtî ku li ser rêzimanîya kurdan ya ku em î ro bikar dihênin re jî ya. Bi vê rengî, ew zêdetir jî ji ya ku em î ro dizanin bêhîtîrî bike nava xwe de. Lê ez vê jî bibêjim ku minaq, Peyv û hevokên ku dema qasîtîyan ên ku 'Arnaud Fournet' di lêkolîna wî ya bi navê "The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean" de hanînîna ser ziman, mirov dikarê di kurmançî de hemûyan jî di zimanê me yê î ro de bi wate jî bike. Wî, pirranîya gotinan, ya bê bersiv hiştîya û yan jî bersivên ku dane li ser wan gûmana wî heya. Lê ku ez bi çavekî kurmançî li wan dinerîn, bi awayekî hesanî ez dikarin bêjim ku bersiva wan di bi rengna di zimanê me yê î ro de mirov biafirîne. Gotinên ku di wê de hatina afirandin, di çi wateyê de hatina afirandin? Ew jî, weke aliyekî din ê mijare me ya û ew di serî de, pêwîstî pê dibîne ku mirov wê demê bi pêşketin û têgihiştin û asta wê re pêşî bizanibê. Lê li ser gotinên wê yên ku me kifşkirina re jî, em dikarin hinekî di derbarê pêşketina wan de bibina xwedî têgihiştin û zanebûn.

Dema hûrîyan û li ser navên dema hûrîyan re ziman û pêşketina wan .

Li dema hûrîyan û zimanê wan ku mirov dinerê, mirov awayê rêzimanîyê wan, fahm dike. Ne tenê li ser hin gotinîna re, her wusa, ku mirov li awayê rêzimanê jî dinerê, mirov wekhevîya wê ya bi kurmançî re pirr baş û mazin kifş dike. Lê ji aliyê wate kirin û salixkirina gotinan ya bi rewşan re jî, cih bi cih wateyên cûda jî mirov rastî wê tê. Minaq, ku em dibêjin "me lê hisand û me fahm kir", li vir, dema ku mirov dibêje 'me lê hisand û fahm kir, hingî bi awayekî vekirî tê dîtî ku di nava gotinê "his", weke navê deng jî tê dîtî. Ev navê deng, mirov di dema hûrîyan de jî û di dema Qasîtîyan de bi rengê "haş" û ankû "haz", mirov rastî wê tê. Bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku heta vê sadsala me jî, ev gotin bi heman rengî li herême botanê hatîya bikarhanîn. Bi teybetî, mirovên ku tenê kurdi dizanin, wê pirr bikar dihênin.

Di dema hûrîyan de weke ku em î ro bikar dihênin gotina "kurd" û ankû "kûrd" weke nav dîtîna wê jî, bi teybetî, aliyekî din ê ku mirov wê bêne ser ziman a. Di serî de, gotinên weke "Dussaud" ku di wate 'dúsadî' de ya, "i-di-im-me-ni" ku mirov dikarê weke beremberê 'dîmen'ê û ankû 'dimêne' bibîne, "na-ar-zi" ku di wate rehet nesekinîna zaroyan de tê bikarhanîn û ankû 'nearzîya', "kimma" ku weke ku weke 'kî me' dîtî û hwd, gotinên ku di serî de em dikarin jî dema hûrîyan bènîna ser ziman in. Gotinên me naqandin û hanîn ser ziman, ên aqil in. Ji gotinên ku weke nav hatina qaydkirin li ser navê hûrîyan, em dikarin ji bi kurdîya î ro jî yekî ku bi kurdî perwerde hildabê û kurmançîya wî pirr baş bê, dikarê pirranîya wan bi wate bike û salix bike. Ev jî, weke aliyekî din ê ku em

wê bënina ser ziman. Hûrî, zimanê wan pêşketîya. Hem jî, pîrr pêşketî ya. Li ser navên wan re jî, ku mirov gava xwe biavêje û bimêşê, mirov wê êdî wê kifş bike. Ji vir û pêde, jî bo ku di derbarê pêşketina hûrîyan de em baştir bi têgihiştin û bi fahm bikin, emê li ser navan û wate wan re bi meşin.

Di berdewama wê de ku mirov li ser dema Mîtannîyan jî sekin in pîrr giring a. Dema Mîtaniyan, weke demeka giring ya pêşketî ku li ser demên pêşketî ên hûrîyan pêşketîya tê dîtin. Bi teybetî, serdeme wê ya dawîyê ku mirov lê dinerê, mirov vê yekê bi teybetî dibînet. Zimanê wan pêşketîya. Minaq, di zimanê wan de ku bahse 'pênca' dikin dibêjin "panca" ku bahse 'darê' dikin, dibêjin "dar". Her wusa ku bahse ku ba neh(9) dikin jî dibêjin "nava". 'Nava', î ro bi rengê 'neha' heya. Her wusa, ji bo ku bêjin navê te çîya jî, vê gotinê bikar dihênin. Di wanê wan de, bi vî rengî, mirov weke gotinên destpêkê rastî wan tê. Mîtannî, jî bo ku bahse serê sibehê û ankû bi navê ku î ro em jê re bêjin 'şavaqê', ew jê re dibêjin "visuva". Her wusa ku mirov li gotina "vîsuva" dinerê, di wê de, mirov wate "zû" jê derdixe. Di gotinê de "suva" dikeve wate "zûva" de. Î ro jî, ev gotin bi vî rengî dihê bikarhanîn. Mîtannî, gotina "vartana", di wate 'gilovariyê' de ku em î bikardihênin bikar dihênin. Ku em zimanê Mîtannîyan, bi ser yê Hûrîyan de dike û li wê dihizirê, mirov dibîne ku weke berdewama wê ya. Her wusa gelek gotinên ku em î ro jî dikarin di kurmançî de bibînin, em di zimanê wan de dibînin. Mîtannî, ku bahse 'yekê' dikin jî "Aten" bikar dihênin. "Aten", tê wate "a-ten" û ankû "a-tenê". Mîtannî, jî 'şevê' re dibêjin "khipa" û ankû "şepa". Bi wê re jî 'yek' î re dibêjin "eka".

Navên hûrîyan û nivîsandina wan û jî dema hûrîyan gotina 'kurd'...

Ji dema hûrîyan, ku mirov li ser navên wê re ên ku di nivîsa bizmarî ya 'Marî' ku hatîya dîtin de, gotina "zi-ri-it-ta-an" weke hatîya dîtin. Lê "zirîtan", her wusa di kurdî de dibêt ku beremberê gotina "zirt" jî bêt. 'Zirt', her wusa dema ku mirovek bi ser yekî din de herê û jî bo wî bide tirsandin, her wusa gotinên tirsandinê jê re dibêje. Ew gotin, jî wan re 'zirt' tînin gotin. Zirt, cûreyekî 'gef' xwarinê û ankû 'gef' lê danê jî ya. Di dema hûrîyan de, ku weke navekê ku jî nivîsar û ankû 'teksta Marî' hatîya nivîsandin a ya "kur-da"(*) ya. Piştî gotina 'zirîtan' re û di heman rêzê de ev gotin tê nivîsandin. Her wusa gotinên weke "na-ka-ar-tum", ku weke nav hatina nivîsandin hena. Bi wê re gotinên nêzî vê ên weke "qu-ru-ud"(*) û ankû "ku-ru-um" (*) jî hena. Ji vê gotinê, wilo tê fahm kirin ku weke ku yek bersivê bide û bibêje ku "na kurd im", û ankû "na, ez kurd im". Bi wê re, ku weke nav "kur-d[a .."](*) jî dihê dîtin. Bi wê re, bi rengê "ku-ud-di" jî tê dîtin. Her wusa di dema Akadîyan de jî bi rengê "kur-ti-(*1)" mirov rastî wê têt. Her wusa gotina "zi-ni" û ya "Ziwe-ni" jî ku li ber hevdu hatina nivîsandin tê. Her wusa bi heman rengî mirov rastî gotina bi rengê "ma-di-ya"(*) û ankû "Medhâ" têt. Her wusa ku weke gotinaka teybet li herêmê botanê gotina "Şêwînê" heya. Şêwîn, bi teybetî demsale havînî de ku di şevê de bi derketina heyvê re dunya rohmî bê, êdî mirov jî ji xwe re 'koz' û ankû cihên bi vî rengî çê dikin û sawalên xwe lê dihêlin. Di wê demê de sawal nayêna malê. Ji wê rewşê şêwîn tê gotin. Kirina 'şêwînê', heta salên dawiyê jî dihata kirin. Lê piştê jî ber bûna şer li kurdistanê, weke ku dawî lê hat. Her mirovê ku sawalê hebû li gundan, ne biderfet bû ku pazê xwe li şêwînê ne hiştiba. Şêwîn, weke gotinê jî di dema hûrîyan de jî heya û bi rengê "se-wi-i-ni-ri" heya. Bi teybetî li herêmên botanê şêwîn û kirina wê her sal weke kevneşopîyekê jî bû. Ti mirovê ku sawalê wî hebû, xwe ji wê dûr ne digirt û dikir weke pêwîstîmîyekê jî. Her wusa navê 'teyr' jî bi rengê "Tai-ra" mirov wê kifş dike. Bi wê re jî gotinên weke "a-hu-ya-a[-tum]" ku hena jî, têgihiştinekê didina me ku weke ku beremberî "xûh" û ankû "xweşk" tê. Gotinên weke "ka-ri-ta-an" jî mirov rastî wan têt.

Li ser rêziman û zimanê hûrîyan sekinîn û fahmkirina wê, di aslê xwe de gelek rûpelên dîrokê jî li herême rohmî dike. Zimanê hûrîyan, bûya bingeh ji zimanên herêmê û ênku piştî derketina jî. Bi teybetî, di dîroka me kurdan de, ji ber ku em heta nûha zêde bi awayekî baş li ser dîroka ne rawastîhana û me lêkolîn nekirina, êdî em nikarin li ser zêde biaxivin. Lê ev jê kêmesîyeka. Nivîsandina dîrokê û tûna hasibandina dîroka kurdan, bi teybetî, di temenê wê de nezaniya kurdan ya dîroka wan û ji aliyê hêzên serdest ên li herêmê ku wê bikardihênin heya. Bi vê yekê, êdî ew jî li gorî xwe dîrokekê di nivîsênin û didênina ber me. Heta nûha, minaq, deroka kurdan beşa wê ya dema "medîya" ku em dizanin, biqasî ku em dizanin, berî zayîne di navbera demên sadsalê 6' min û 5' min de tê zanîn û nivîsandin. Lê hin bi hin jî derdikeve li holê ku dîroka medîya ji wê jî bi wîrdetir diçêt. Hûrî, berî Medîya jîyane na. Piştî wan re weke demeke antîkkî dema Medîya li herêmê dihe û dijî.

Lê ku mirov li dîrokê dinerê bi teybetî li dema hûrîyan dinerê, mirov di dema wan de rastî navê "laleş" jî, "mîtra" jî û "Medîya" jî tê. Her wusa di tewratê de jî bahse Medîya dihe kirin û tê gotin ku "dema ku Nebî Musa ji mîzrê ravîya, hat û sipart welatê Medîya". Lê bi wê re di dema hûrîyan de jî, navê Medîya bi rengê "ma-di-ya" heya. Ev navê Medîya di nava navên hûrî de heya. Her wusa, navên weke "a-zi-za-an", "Zuza-n", "za-zi-ya", "ha-bu-ur-ri", "S'e-er-za-an", "sa-an-ba-ri" û hwd jî hena. Her wusa navên weke "ha-zi-ya-ba", "Kana-n", "hazip-Nawar" ha-ri-ya", û hwd jî hena. Navên dema hûrîyan, dema ku mirov li wan dinerê, gelek navên kurdî ên ku em î ro jî bikardihênin di wê demê de hena. Navê herême rojavayê kurdistanê kobanê jî bi rengê "ku-ba-an" di wê demê de heya. Navê weke "Kutti", "Kuwari-ya", "Kuzi", "na-na-ak-ka", "na-na-ta-an", "bu-ra-ma-an", "bu-ur-ra-an", "ba-la-mi", "bi-ir-ba-ya", "bi-ru-ya-an" û hwd, navên ku ne tenê weke navên mirov in, her wusa navê tiştên ku hena jî di jîyanê de na. Minaq, navê "bi-ru-ya-an", navê barûwê ya ku weke guhîj û behîvan bi darê ve şîn dibin in. Bi wê re jî, minaq, navê "na-na-ak-ka", û ankû "na-na-ta-an", navê 'nan' in. Navê "Kutti" jî, navê yê kin û ankû yekî ku pirziki li laşê wî hatina û laşê wî xîra bûya bi bîrînan, ew jî jê re "kotî" tê gotin. Lê gotina "kuttî", nêzî gotina 'kûrd' jî tê xwandin. Navê "Kuwari-ya", bixwe jî, navê wan kûwarên ku ji bo ku genim, ce, nahk, mîsk û hwd werina xistin li wan de û weke tanûran tên çê kirin û dema ku hatina çê kirin di hundur de biqasî qama mirovekê bilind û ser girî tên çê kirin in. Ev nav, heta salên dawiyê jî, me di kurdîya botîyan bihîstina.

Her wusa navên weke "sa-as-ka-ru" û ankû bi navê wê yê î ro 'sûsk', "Putan", "ta-[i]-zi" û hwd jî navên teyrikan in. Minaq "ta-[i]-zi", sawala weke sa û ankû kuçik a û bi pirranî jî di nêçîran de dihat bikarhanîn. Tazî, bi bazndana xwe re pîr navê wê hebû. Lê divê ku mirov bibêje ku 'tazî' ji mirovê rût ku ti cil li ser nîna re jî tê gotin. Mirovê ku rût bê û ne bi tememî rût, hingî jê re rût tê gotin. Lê ku mirov bi tememî rût bê û ti tiştê li ber haya wî nebê, hingî jî 'tazî' û ankû tipûtazî' tê gotin. Gotina 'tazî, em bi rengê "te-zi-id" jî rastî wê tên. Bi vê yekê, em divê ku bibêjin ku heya di wê wate de jî bê. Bi wê re "ta-al-mu-a-si-hi" jî, weke navê cûreyekî masî tê dîtin. Lê minaq, navên weke "ki-li-ya", "ka-ri-ya", "ta-mar-zi" û hwd jî, navna rewşan û herêman in. Min navê Navê "ta-mar-zi", ku mirov weke beremberî wê bêne ser ziman, heta roja me jî li herême bota, herême û ankû gundê "temerzê" û ankû mezrê heya. Bi wê re navê "ka-ri-ya", weke ku navê "kerîyê ya û ankû "kerîyek paz" û an jî kû kerîyek sewal a. Navê "ki-li-ya", weke ku navê 'kil' û ankû navê 'kilê çav' a. Kil, hertimî, jinan çê dikir û li dora çavên xwe dixistin û pê dora çavên xwe hinekî reş û xweşiktir dikirin. Ev yek, jî weke kirinaka ku pîr dihat kirin bû.

Navên "za-zi-ya", "za-ar-ru[-um]" û hwd jî, dibina navna teybet. Navê "za-zi-ya", ku heta sadsale me jî li herême botanê dihat çê kirin, navê cûreyk panîr ku î ro jê re "jajî" tê gotin a. Jajî, bi teybetî, dema ku şîr ji bo ku werê kirin panîr û ku "firşik"ê ku bi wê dihat kirin panîr, ku dihat xistin nava şîrê panîr de û ku demekê hat hiştin û sekinandin, êdî ew şîr xwe digirt û hişk dibû. Piştî ku hişk bû, wê bê xistin hundurê 'kîs' de. bi vê re jî ez bibêjim ku 'kîs' ji kîsê ne zêde mazin re tê gotin. Lê ji kîsê mazin re jî "tilîs" tê gotin. Tilîs, di dema hûrîyan re jî bi rengê " Tuli-s" tê gotin. Her wusa î ro, ji tilîsên herî mazin re jî "bala" tê gotin. Bi rengê "bala" û ankû "balan" jî mirov rastî gotina weke di dema hûrîyan de rastî wê weke nav tê. Di dema ku hat xistin kîs de, wê hingê ewa di nav de wê biparzinê û jê derkeve. Malîyan, ew av jî ne dirijandin û dihiland in. Piştî, wê wê avê jî bi li ser êgir kelandinê re wê jî wê cûreyekî din ê panîr ê ku jê re dihat gotin 'jajî' jê dihat derxistin. Jajî, ku jê hat derxistin, wê jî, bikina sênî û ankû ku tiştina ku bikinê de û dênina ber rojê weke qadarekî. Ew jî, piştî dihat û dibû panîrê jajî, Panîrê jajî, weke şerebe roja me ku bi deh salan di hilênin û çendî ku ma jî têj û tema wê xweştir bê, wusa bû. Ji ber wê yekê jî, êdî panîrê jajî, dikirina cêran de û dikirina binê ardê de, ku ew hat xistin binê ardê de, herî kêr bi pêwîstî û ankû mecbûrî wê nîvsalê zêdetir bin ardê de maba. Hinek jî, bi salan dima. Lê çendî ku dima jî di bin ardê de, ewçendî jî têj û tema wê xweştir dibû. Panîrê jajî, dema ku ji binê ardê dihat derxistin jî, di rojê teybet û ankû dema ku mêhvan dihatina malan, hingê bikar dihanîn û dixwar in. Lê divê ku ez vê jî bi ser gotina xwe bikim ku 'firşik' bi teybetî dema ku sawal, weke bizin, meh û ankû çêlek dihatina gurandin, ji wan dihat derxistin. 'Firşik', tenê di van sawalan de heya.

Weke ku ji navê wê jî, mirov dibîne ku weke ev cûrêyên pêşketinê ên weke panîr û hwd, di dema hûrîyan de pirr pêşketî na. Ji bo çêkirina, van cûrêyên panîr û hwd jî, zanînaka teybet pêwîstî pê hebû. Her kesekî jî ne dizanî ku çê bikira. Bi teybetî, dema ku hinekan jî xwe re çê bikira, ku wan zanîban jî xwe êdî wan jî xwe çê dikir, lê ku wan nikarîba û bi tememî ne xwediyê wê zanîne ba, wê çûban cem yê ku ew zanîna wan heyî û wê ji wan alikarî bixwestan. Wan yên ku bizanîyan, wê wan jî alikarîya ji destê wan dihat bidan. Ev yek, weke rewşeka teybet û pirr pêşketî bû. Pirr jî dihata kirin bû.

Ev rewşên ku me hanîna ser ziman, pirranîyên wan heta dema me hatina. Lê di van demên dawiyê de hingê şer li kurdistanê bi kurdan de hatîya kirin, ew rewş hemû jî, weke ku ji holê rabûbin li wan hatîya. Lê di derbarê wê zanîn û têgihiştina demê de jî, divê ku mirov bibêje ku hê jî hin zanîn mana bi mirovan re. Bi teybetî jî, yê ku di wan kar û kirina de bi teybetî weke yên xwedî zanebûn bûn jin bûn. Wan, wê her sal li male xwe bihizirîya û li sale xwe ya piştî ku wê bihata jî wê bihizirîya.

Gotina din ya "za-ar-ru[-um]" , navê zaroyên malê ya. Weke ku ji nav û rengê wê yê nivîsandinê jî tê dîtîn û fahm kirin, weke yek bahse zaroyên xwe bike ya. di dawiyê de heyîna "um" , bi teybetî wê yawêtîya wî yê ku bahse dike û ku bahse zaroyê xwe dike dihêne ser ziman. Zaro, bi teybetî, di malê de, weke yên herî zêde ku qadrekî wan heya bû. Ew qadrê wan, bi teybetî jî aliyê dê û bavê wan de dihat dayîn li wan. Her wusa gotin ku weke nav di nav navên hûrî de hatina bicih kirin jî ên weke "si-me-ta" û hwd jî, mirov nikarê tenê weke nav bêne ser ziman. Lê têde nav jî heya. Mînaq "si-m" û ankû bi rengê "si-me" jî, dibê nav. Ev rengê navê ne ji mirovan re tê gotin. Bi teybetî, mînaq, weke navê keran ku weke sawala bûya bahse gotinan jî, tê gotin ku "simê kerê". Sim, ji lingên kerê re bi teybetî tê gotin. Bi vê rengê, ku zêde ji hin sawalên din re jî nayê gotin û bi teybetî jî kerê re tê gotin navê "simê" heya. Car bi car, weke navê kerê, navê "çar sim" jî hatîya gotin. Lê ev gotina

‘çar sim’ ankû ‘ker’ jî, bi teybetî, weke navê teybetmendîyekê ji mirovên bêaqil re jî hatîya kirin. Bi wê rengî, ji bo ku ew werina piçûk xistin, ev gotin ji wan re hatîya gotin.

Di nav navên hûrî de gotina "ta-gi-is-na-ti-e" mirov rastî wê tê. Ev gotin, weke ku beremberî ya tégihîştinê jî ya. Bi wê re gotina "ta-hi" heya. Tahî, weke nav hatîya bikarhanîn. Lê bi teybetî, ev gotin, her wusa navê rûnekî teybetî ku ji hingiv tê derxistin a. Ji wê re tê gotin "tahî". Tahî, weke gotinaka ku navê wî rûnê û ankû cûreyê hingivê teybet jî, ta roja me jî hatîya bi karhanîn. Tahî, weke cûreyekî hingivîn ê ku di hat bawer kirin ku ji bo pîrr nexweşîyan jî pîrr baş bûya. Ji ber wê yekê, biqadr jî bû. Her wusa, ku weke ku navê dohukê jî bê navê "da-hu-uk"ê mirov rastî wê tê. Gotinên weke beremberî gotina bernadinê jî bînina ser zima bi vî rengî "li-bur-na-di-in-sa" heya.

Ku weke nav hena ""tu-un-di"", "tu-za-a", "usta-an-ni" û hwd jî hena û tên dîtin: Navê "tu-un-di", weke navê giranîyekî jî ya. Lê tûnd, di kurmançî de weke nav weke navekî 'pinga' pîrê û ankû pîrepindê jî heya ku di hundurê xaniyan de tê çê kirin. Cûreyê tundê ên em bahs dikin, bi tememî ne ji pîrepindê ya. Her wusa, ji 'hînbûnê' yanî waxmgirtina di hundur de ku wê dide çê kirin, di bin cilan de jî, ji wê re jî tê gotin. Bi wê re navê "tu-za-a" jî, navê 'tûzafiyê' ya. Bi wê re gotina "usta-an-ni", weka navê pîsporîyeka bi zanebûn a. Lê ji dema hûrîyan, ev gotina "ûstayî" bi reng û navê "lehengîyê" jî hatîya terçûme kirin. Ku mirov lê dihizirê, her wusa mirov dikarê bibêje ku navê kirinake ku mirov dikê ya. Lê ew mirovê ku wê kirinê dike ku di wê de pîrr bi zane bûya û dizanê ku wê edî çawa were kirin û an jî ku li ser wê kirinê re bi wî mirovî û zanebûna wî tê şewirîn, hingî ew dibê "usta-an-ni". Zimanê hûrîyan, dema ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku ew çendî pêşketîya û pêşve çûya. rengê navên wê pêşketî na. Bi navê kirin, di rewşekê û zimanekî de ya herî giring a. Lê ne tenê ew giring a. Her wusa bi navkirin pîrr giring a. Ku ziman ji wê re bi derfet û pêşketî bê, hingî, mirov dikarê bahse pêşketinê bike. Ya ku mirov ku wê di dema hûrîyan de dibîne jî ew a. Her wusa weke vê gotinê ku gelek gotinên ku weke nav jî hatina nivîsandin hena. Bi rengê "u-di-na" jî gotinên ku hatina nivîsandin hena. "u-dî-na", ku mirov wê bixwêne, mirov wê bi rengê "û dîna" û ankû "yê dîn a" mirov wê bixwêne. Gotina "zi-ir-ri" jî, weke navê zêr tê dîtin. Gotinên ku weke nav hatina nivîsandin mînaq "zu-zu" û ankû "Zuzu", ku di kirinekê de yek ji yekî din re bibêje ku "zûzû, her û zûzû wer", bi vî rengî di roja me de jî gotina weke qalib heya. Lê yê ku di zimanê xwe de serwer bê, di wê tégihîştinê de û dengdarîya wê de dikarê wê bikar bîne û bibêje. Dengê vê gotinê, yê teybet heya.

Teybetmendîya navên hûrîyan hem yên ku me li vir hanîn ser ziman û yên ku me ne hanîn ser ziman, mirov dikarê wan bi wateyekê re bîne ser ziman. Yekî ku bi awayekî hesanî li wan bînerê, wê karibê wateyekê bide wan. Di zimanê hûrîyan de ku beremberê gotina 'kahnîyê' ya "ka-an-ni", beremberê 'kenze' "ka-an-zu", beremberê ayazê ""a-ya-zi" û hwd jî mirov rastî wan tê. Lê gotinên weke nav ên weke "ha-ri-ya", çend ku mirov dikarê weke nav bibîne jî, navê axa ku av ketîye nav de û bûya 'harî' jî ya. Ku av ket nava axê û ax rahn bû, hingî jî dibê harî û jê re "harîya" tê gotin. Her wusa gotina ku em weke beremberê 'azip' bînina ser ziman di nava navên hûrî de bi rengê "ha-zi-ba" heya. Bi awayekî din jî em dikarin bi rengê azib û ankû 'hazib' jî bixwêne. Ev gotin, ji yê ku gihîştîya dema zawacê lê hê ne zewicîya re tê gotin.

Î ro em di kurmançî de, ji dilopek av re dibêjin dilop, ji hinek av re dibêjin 'peşk' û em ji ji dema ku yek lingê wî li kevirêkî û an jî li deverêkî aliqî û bi pêşîya xwe ket, em ji wê re dibêjin 'pekî' li pêş. Yanî, dema ku me tiştekan avêt û li deverêkê xist û ji wir zivirî û çû û li

devereka din ket, em dîsan dibêjin ´ ji devera ku lê ket, ji wir pekî û li ber wir ket.´ Her wusa gotina pekandinê û ankû pekînê di dema hûrîyan de bi rengê xwe yê "pa-ki-an-na-ê" heya. Rengê "pa-ki-an-na-ê" , di çerçova rêzimanîyê de salixkirin û bi kirde gotinê ya. Yanî, ew rewş bûya gotin. Lê bi wê re, rewşa dema buhurî têne ser ziman. Bi wê re em vê jî bibêjin ku gotina "Şehhi-ya", em rastî wê tîn, weke ku beremberî gotina 'şahîyê' tê. Lê em di wê de bi tememî zelal û safî nabin ji bo wê. Bi wê re ji bo gotina "su--ur-su-ya" jî heya û weke ku beremberî "serşûyê" ya.

Bi heman rengî, ku mirov di temenê rêzimanîya hûrîyan di nvisênin, minaq, gotina 'hemû´ û ankû 'hemîya´ bi rengê "ha-am-mi-ya" heya. Ev rengê, rêzimanîyê, bi teybetî di wê de, tawandina gotinan, bi awayekî hesanî dihê kirin. Bi vê rengê, mirov dikarê vê jî bibêje ku hûrî di zimanê xwe de pirr li pêş in. di salixkirina rewş û navan de û tawandina wan de jî zimanê wan bi vê rengê derfetê didêt. Ji gotinên dema hûrîyan, mirov dikarê ku weke nav û her wusa bi rengên li vir di berdewamîya nivîsandina li vir biçih bikin û bînina ser ziman. Hemû nivîsandinên me jî, wê li ser vê esasê û li gorî vê teybetmendîyê bin û bîn tawandin. Her wusa, ku em gotina "zîzikî" ku î ro di kurdî de bi wate xwe zivîrandin û piştî wê re dunya li dora mirov piştî xwe zivîrandinê re digerihe ji wê re zîzikî tê gotin. Mirov wê karibê bibêje ku "zîziya". Ev rewşa rêzimanîyê, di salixkirina rewşan de rewşeka pirr giring û ya pêşketîya. Her wusa mirov rastî navê "Puh-tani" û ankû "pu-uh-ta-ni" tê. Weke ku navê "botanê" tê dîtîn. Gotinên weke nav ku hatina nivîsandin jî minaq, bi navê "ra-za-ma-a" ku mirov lê dînerê weke gotina "razê me ,," mirov dikarê wê bixwêne. Di wê de jî nav heya, lê navê ardekî ku jê re ´raz´ tê gotin û têde tiştên weke ´şebes´ hwd têde hatina çand tê xwandin. Bi heman rengî navê guzê jî bi rengê "gu-zi" mirov rastî wê tê. Bi wê re gotina ""gu-za-an" weke ku di temenê pirranîtiyê tê dîtîn heya. Lê bi heman re rengê ku weke guzê tê nivîsandin û navê bêhna´genî´ ya, gotina bi rengê "ga-an-ni" ku weke navê genîyê mirov rastî wê tê.

Ji dema Qasîtiyan û heta dema Gûtfî, Hûrî û Mîtannîyan, ziman û bi pêşketina wê re zanîna wê. ...

Dema ku em bahse pêşketina ziman ji dema Sûmerîyan û bi vir ve bikin, gelek tiştên ku em dikarin bibêjin hena. Lê tevî ku wilqas gelek tiştên ku em dikarin bibêjin û divê ku bibêjin hena jî, di derbarê van deman de, gelek zanînen ku em bi tememî karibin wan fahm bikin jî tûna na. Ev dema ku bi navê gotina "sûmer" ku navê wê yê rast ê ji dema wê "kîngir" a, bi wê re demeka ku ne bin çar û ankû pênc hezar salan re em bahsê dikin. Dibêt ku ji vê zêdetir jî bibe. Em navê beremberê navê babilîyan jî bi rengê "Kadingirra" dibînin. Ev jî, bi hevdu re û di nava hevdu de buhurandîna bi hevdu re dide li berçav. Lê divê ku mirov herê bike ku Sûmerî, şarîştanîyê bi xwe re destpêkeka mazin didin dest pê kirin. Piştî dema pêşî a Sûmer, hatina demên babil û Aqad û hwd, û piştî hatina dema dûyemin a Sûmer û pêşketina dema Ur´an û hwd, demna dirêj in ku em dikarin bahse wan bikin.

Dema ku em dihên dema Xanadana Ur´, em dibînin ku wa di dema Ur´an de, kevneşopî pêşketîya. Xanadantî pêşketîya. Bi wê re jî, destûr û zagonên jîyanê bi awayê ´jîyane civatî´ û hwd pêşketina. Heta ku em ji demên wan di buhur in, demên Lolo, qasît û piştî jî, weke demna hemdem ên herêmê dema Gûtfî, hûrî û mîtannîyan û hwd pêşdikevin. Bi teybetî, piştî jî, demên ku piştî Hûrî û mîtannîyan re tîn, em dikarin di rengekî hemdem ên ku jî ya serdema me ya ku em î ro têde dijîn dûr şrove nekin. Her wusa, dema Hûrî û mîtannîyan, di aslê xwe de, demna teybet in, ku rafarasanên pêşketin û pêşveçûnê ên serdemên piştî re heta roj û dema me tîn, wê biafirênin.

Di vê temenê de, zimanê wan jî pêşketîya. Min, di nivîsa bi navê "li ser rêzimanî û zimanê hûrîyan" de hanî ser ziman. Lê divê ku em bibêjin ku çendî ku em di demên wan de kûr dibin, em hê pirr têgihîştin û heyîna ziman a ku mirov divê ku wê bêne ser ziman, mirov rastî wê tê. Ziman, hinekî jî, giringîya wê, ji pirr aliyan ve heya bo şariştaniyekê. Bi teybetî, reng û sinorê şariştaniyekê dide kifşkirin. Her wusa, piştî ku ziman pêşketin û bi derbarê gotinan de hiş û têgihîştina wê afirî, êdî bi wê re temenê pêşketina kevneşopîyê jî êdî dide afirandin. Bi teybetî, dema ku em li dema Qasîtan dinerê, em pêşketinaka ku bi jîyanîya xalkî re di dema wan de dibîne. Dema Aqadîyan û dema Qasîfîyan bi hevdû re di buhurê. Di wê demê de, bandûra wan jî li ser hevdû bûya. Ya ku em dema ku li ziman dinerin vê yekê dibînin. Di dema aqadîyan de zimanê qasîfîyan pêşketina wê, divê ku mirov bi teybetî, bi wê re bahse pêşketineka mazin bike. Gotina "xuda" ku î ro jî em di kurdî de bi rengê "xwûde" û ankû "xwedê" di xwûnin, di wê demê de em wê kifş dikin. Bi vê rengê, pêşketina ziman, dema ku em lê dinerin, û di ziman salixkirina gotinan, dema ku em li wê dinerin, em rastî kifşkirinekê bi pêşketina jîyane wan re tê.

Dema Gûtîyan, bi teybetî, em dikarin weke demeka teybet bêne ser ziman. Di wê demê de gotinên weke "bapîr", "tu", "zuzan" û hwd tê. Her wusa, gotinên weke "gawir" û hwd jî, em di dema gûtîyan de kifş dikin. Ev gotin, ji aliyekî ve giringî û teybetmendîyeka wan ya mazin heya. Ew jî, her wusa, gotinên hiş û têgihîştinê na. Bi heman Rengê, di dema hûrî û mîtannîyan de gotinên weke "zanîn", "laleş", "hawar", "gûlîstan", "hiş", "Aşîfî", "hastû", "laş" û hwd, mirov kifş dike. Di dengdêriya zimanê hûrîyan de, pirr teybetmendîtî pêşketîya. Dema ku deng tê derxistin, pirr dengî heya. Bi wê re jî, bi gotinê, pirr-wateyî heya. Ev rengê ziman ê di dema hûrî û mîtannîyan û hwd de, dema ku mirov lê dinerê, dem heta ku tê dema Medîya û ankû dema Zerdeşt ku ew di wê demê de avêsta bidest hanîna wê ya li ser ziman dike de, em dibînin ku ziman êdî zimanê têgihîştinê ya. Ji gotinan gotin afirandin û bi wê re hiş û têgihîştin fahm kirin, mirov dibînet. Zimanê avêsta, di kurdî de pirr zêde nêzî kurmancîyê ya. Lê ew kurmancîya ku ez bahse wê dikim, em zaravayên kurdî ên weke soranî û kirmanckî û hwd jî bi wê re dihizirin. Yanî, wan bi hevdû re û di çerçoveyekê de li berçav digirim bi wê hewl didim ku avêsta fahm bikim. Di warê têgihîştine de jî, avêsta weke bineteraka pirr mazin ya têgihîştinî ya serdema aqil û hemdem û nûjen a. Di wê temenê de, dema ku em lê bihiizirin, emê bibînin ku di herdemê de jî, dikarê vê teybetmendîya xwe diparêzê. Gotinên weke "juya" "ju" û hwd, ku î ro di kurmanckî de bi rengê "jîya"(n) "jî" û hwd ku mirov dikarê bêne ser ziman. Peresendîna di nava zimanê de, ji dema gûtîyan heta dema hûrî û mîtannîyan û ji dema hûrî û mîtannîyan heta dema Medîya û hwd, divê ku mirov wan deman bi serê xwe û bi teybetî hewl bide ku fahm bike. Hingî, mirov wê êdî wê peresendîna di ziman de ku bi dengzanî, dengdêrî û hwd, ku bi gotinan û wate û kirdeya wan re ku dihê dîtin emê kifş bikin.

Şîroveya bi zimanê dema medîya re, wê me bihêne û bigihîjêne kurmancîyê ku em soranîyekî û zazakî jî di nav de bihasibînin. Bi wê re jî, hewramî, weke zaravayekî pirr kevn a. Divê ku em wê jî, ji bîr nekin. Ev rewşa ziman, tiştêkî bi me dide fahm kirin. Di roja me de, bi zaravayîyê, di serî de, ew tangbûna ku di ziman de bûya, em çendî ku bixwezînin ku bi wê zimanê dema berê fahm bikin û bînin ser ziman jî, em hem kêmesîyê û hem jî tangbûnê bi awayekî vekirî dibînin. Bi vê re, em tiştêkî din bi teybetî, bînin ser ziman. Ew jî, her wusa ew a ku ji dema Medîya û pêde, dem bi dem, tangbûn di kurdî de bûya. Piştê jî, pêşketina zaravayan û bi serê xwe bûyîna wan, ew tangbûn, kûrtir kirîya. Ne hiştîya ku ziman, di warê têgihîştinê de bi tememî û baş xwe bîne ser ziman. Sê sedeman bi vê re jî, em dikarin bînin ser ziman. Yek, ew a ku gotinên têgihîştin, zanîn û hişt, weke ku di nava zaravayan de hatina beşkirin. Wusa rewşek bi zaravayan re afirîya. Êdî, her zarava jî,

dema ku hewldide ku bi serê xwe bêne ser ziman, Heta devera ku gotinên wê têgihîştinê hena dikarê xwe bêne ser ziman. Ji wir pêde jî, li bendê ya ku xwe biafirêne.

Î ro, mînaq, dema ku ez li zimanê dema hûrî û mîtannîyan û hwd dinerim emdbînîm ku pirranîyan gotinên ku pêşketina wê dihênina ser ziman, di dema zaravayên kirmancî, soranî, hewramî, kirmancî û hwd de belav û beş bûna. Bo vê yekê, ez dikarim bêjim ku zimanê roja me, ji dema hûrî û mîtannîyan, bi wê beşbûn û qatbûna bi zaravayan re, ji dema hûrî û mîtannîyan heta ku hatîya dema me, weke ku biqasî dema ku ji wê demê heta vê demê ku buhurîya, wilqasî ziman bi şûn ve kefîya û pêşketîya wê sekinî ya. Gelek pêşketinên ku di roja me de, dihên û dibînin ku weke pêşketinên "nû" û ankû "kifşên nû" tînin ser ziman, em gotinan ji van deman ji wan re kifş dikin. Ev jî, tiştêkî dide nîşandin bi têgihîştinê re. Ew jî, her wusa, ew a ku pêşketina ku zimanê hûrî û mîtannîyan û hwd de bûya, hê jî li pêşîya ya dema me ya. Salixkirinên wan ên di ziman de, hê jî rênîşan in. Em nikarin, bêjin ku em li pêşîya wan salixkirinên wan in.

Bi teybetî, ku em salixkirinekê bi demê re li ser ziman re bikin, em divê ku bibêjin ku dema qasîtîyan û loloyan, demeka ku di wê de pêşketin û pêşveçûn bi rê ve diçe ya. Dema gûftîyan, demeka ku bi hemdemî dijî a pêşketinê ya. Di vê demê de, ku weke pêxemberekî pêşî ku hatîya weke 'Saoşyant'ê pêşî" ku tê bi nav kirin Mahabad tê. Piştî wî re Hoşeng ku weke 'Saoşyant'ê duyemîn tê. Hoşeng, rastî dema Hûrî û Mîtannîyan tê. Tê gotin ku Hoşeng "Bîrehêm xelîl" bixwe jî ya. Her yekê ji wan, demek bi xwe re daye dest pê kirin.

Berî wan, di dema qasîtîyan de, gotinên weke "his" ku navê 'deng' in, û koka gotinên weke "hisandinê" û hwd ku dihê ava kirin, mirov rastî wan tê. Bi rengê "du", "tu", "zu", "za", "ta" û anku "te" û hwd, mirov rastî wan tê. Ev gotinên bingihîn in. Em di vê temenê de bi teybetî di dema aqadîyan de rewşa ziman çawa ya, em lê binerin. Emê bi vê re jî, li ser tîp û gotinan re, peresendina di nava ziman de bi dengzanî, dengdêrî û hwd ku bi demê re bûya jî bibînin. ...

Di dema Aqadîyan de rewşa ziman: Akadî, î ro di derbarê zimanê wan de, hinek zanîn me hena. Çend ku ew zanînen me têrê nekin jî ku em bi tememî hem dema wan û hem jî rewşa wan baştir fahm bikin, lê di temenê hinekî jî bê fahm kirina wan de, hinekî jî ji me re dibîna alîkar. Di wê dema ku têde Akadî serdestîya wan heya ku tê gotin ku ya wê demê ya ku hatîya dîtînin nivîsa bizmarî û ankû kêvalbara bi navê "old akadiyan writing and grammar" ku ji aliyê I. J. Gelb' ve hatîya pirtûkkirin, di wê demê de, rewşa zimanî ya ku em kifş dikin, em durrî ya dema Qasîtîyan nabinîn. Ji ber vê yekê, hizrek bi me re çê dibe ku ev temenê wê li ser heyîna zimanê qasîtîyan jî ava ya. Dema ku em li lêkolîna Arnaud Fournet ya bi navê "The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean" ku em lê diner in, em bi teybetî, ji aliyê rêzimanî û gotin û ankû bêja û kokên wan ve kifş dikin wê nêzîkatîya li hevdû. Ku mirov li I. J. Gelb' a li ser "ziman û rêziman"ê dema Akadîyan ku hatîya nivîsand, em gotina "zêman" ku weke navê "ziman" a ku tawandîya di wê kêvilbarê de, em dibînin. Her wusa, gotina Ziman ku weke navê zimanê, em bi rengê "za-am-ma-an-tî" û ankû "za-am-ma-an-tî", em di dema Hûrî û Mîtannîyan de kifş dikin. Her wusa, em heman gotinê di wê demê de jî kifş dikin. Ji vê yekê, ew têgihîştin bi me re çêdibe, ku ew dema ku bi navê serdestîya Akadîyan ku tê bi navkirin, weke demeka serdestîya qasîtîyan dihê dîtînin.

Zimanê dema Akadîyan, dema ku mirov lê dihizirê, bi teybetî, di dizimanê wan de, hin bi hin gotinên dirêj ên ku têna ava kirin, mirov rastî wan tê. Bi vê yekê re mirov dema ku li ser zimanê wan lê dihizirê, mirov dibîne ku pêşketina zimanê mazin a. Di aslê xwe de, ku mirov li pêşketina zimanê wan dihizirê, hinekî jî di derbarê demê de têgihîştinek mirov re çê dibe ku demên ku Akadîyan jîn kirina ji ya ku tê ser ziman ji wê zêdetir in. Lê tiştêkî din jî, divê ku mirov fahm bike ku zimanê dema Akadîyan, weke ku zimanekî ku ji bêjeyên piçûk bi ber bêjeyên mazin ên dirêj de xwediyê heyîneka sentezkirî na jî. Ji vê yekê jî, divê ku mirov wê fahm bike.

Dema xanadana Ur a sêyemin ku weke "ronasensa dema sûmerîyan" jî tê ser ziman, di wê demê de mirov rastî hin gotinna ji wê demê tê. Lê ev dema Urîyan, tiştta ku mirov hinekî jî fahm dike ku weke demeka ku xwe diafirêne ya. Rewşên di zimanê xwe de têne ser ziman bi salix dike û bi nav dike. Bi vê yekê, gotinên vê dema Urîyan ku mirov lê dihizirê, mirov mirov rastî gotinên pîrr dirêj dihê. Lê tiştêkî din jî mirov kifş dike, ew jî ew a ku hin gotinên dema Akadîyan ku ên piçûk, weke kok jê hena. Her wusa, dema urîyan, ji dema Qasîtîyan jî bi heman rengî pêşketina ku mirov dibîne, ne dûrî wê ya. Lê dema Qasîtîyan, ku weke dema Akadîyan demeka xwe ya teybet dijî, bi heman rengî pêşketinê wê jî, ji demên piştêre bi binatar û nivîsarên dema xwe re weke bingeh a. Bi teybetî dema Akadîyan, gotinên weke "ak-ka", ..."ap-pa .."at-ta" .."as-sa" hwd, temenê rêzimanî ku mirov lê dihizirê, dihên dîtî. Zimanê qasîtîyên wê pêşketîya. Her wusa bi wê re bi heman rengî ên bingihîn "da", ..."di".."du". bi wê re "ta"..."ti"..."tu".. Bi wê re di berdewamîya wê de "za".."zi".."zu" û hwd, weke kokna bingihîn ên ku em rastî wan tên. Ev gotinkên piçûk, em dikarin hemûyan jî, î ro di kurmançîya xwe de bi bîn in. Minaq, "ak-ka" 'yek', "ap-pa" li ser koka "pa" ku bi wê re gotinên weke "par", pêr", "parî", û hwd ku mirov ddikarê ava bike, "Da", Î ro 'da', "di" î ro "dî", "du" î ro 'du', "ta" î ro 'ta' ankû 'te', "ti", î ro 'ti', "tû" î ro 'tû' û ankû 'tu', "za" î ro 'za' ankû 'zayîn', "zi" î ro 'zû', "zu" î ro 'zû' û ankû 'zu' û hwd, mirov dikarê beremberê wan di kurmançîya î ro de bibîne. Xale van gotinan ya vê demê ên wê demê û ya wê demê ya hevbeş ew a ku hem weke bêje bi wate hatîna salixkirin û bi navkirin û weke kok in hem bi rengê rêzimanî û hem jî bi rengî gotinî û hwd.

Ji aliyê ziman û hevbeşiyê ve ji aliyê me hanî ser ziman, wekhevîya ku di navbara dema akad û babil de divê ku em ji bîr nekin û bînina ser ziman. Lê dema akadîyan minaq, êdfî hin bi hin gotinên weke "guzalû" û ankû "Azugallu" û hwd, mirov wan dibîne. Lê li vir, ku ez bi zimanê î ro gotina duyemin terçûme bikim li gorî zimanê me yê roja me "azugallu" dihê wate "ez û gel" jî. Ji demên berê ên sûmerîyan de jî mirov rastî heman rengê gotinên kokî ên rêzimanî tê. Minaq, di dema Sûmerîyan de gotina "za", di demên berê ên sûmerîyan de weke "za", ankû "sa" û "sâ" û an jî ku " bi rengê "şa" heya. Di zimanê dema Akadîyan de gotinên weke "ga-ri-ni" mirov rastî wan tê. Ev gotin, weke gotinka ku hafî tawandina ji aliyê rêzimanîyê ve. Ev gotinên ku weke ji dema sûmerîyan dihên dîtî, weke "gotinna ji zimanê demên sûmerî" hatîna deynkirin" tên dîtî. Lê mirov dikarê gelo bi tememî vê bibêje? Ev jî, weke pîrseka bêbersiv di serê mirov de dimênê.

Ji zimanê dema Akadîyan, ji alî û awayê rêzimanîya xwe ve jî, wê hevbeşiyê û wekhevîyê didê nîşandin. Bi wê re, dema ku em diçina dema Qasîtîyan", minaq, gotinên weke "da", "haş û hwd ku hena, mirov rastî wan tê. Gotina "haş" k u di wate 'deng' de ya û ya "da" jî di wate "dayîne de û ankû gotinaka ku bahse kes dikê mirov rastî wê tê, ji awa û rengê xwe ve ji wê demê dûr nayê dîtî. Akadî, di dema xwe de, piştî ku pêşketin di dema "sûrûkê duyem û hwd de, pîrr mazin pêşketin û li herême mesopotamya serdest bûn. Serwerîya wan mazin bû. Lê Sûrûkê duyem bixwe jî, bi derbeyê tê ser desthilatdarîyê. Pêşî

ew leşkerek û ankû serokfermanderek a. Herêmên ku dike bin destê xwe de, bi wan re dikeve şer de. Di vê demê de Akad û babil, bi hev re pêşketina wan li herêmê û li ser herêmê bûya. Lê wan, ne kirîya ku bi tememî herêmê bikina bidenstê xwe de. Hingî jî ku "Marî" û "Nûzî" û hwd, li ber firatê na, bandûra xwe bi pêşketina xwe dijîn. Uruk, her wusa divê ku mirov ji bo wê bibêje. Adab, lagaş, Susa, Nîppur û hwd, ji dema sûmerîyan jî, heyîn û hebûna wan bi serdestî û mazinatîya wan re didomê. Navê Naram-sin, sar-kali-sarri û Dudu di nivîsara Nîpûrrê de jî dihê dîtîn. Di dema Akadîyan de, wê evder jî bi wê re bijîn. Lê bi serê xwe dijîn. Weke ku di temenê desthilatdarîya akadî de bi hev re bi peymanî dijîn. Mirov ku li rewş û jîyandina wan dinerê, mirov weke ku levkirinekê di nava wan de dibîne. Ji xwe, yekî weke Sûrûkê duyem ku bi derbeyê tê ser desthilatdarîyê, çend ku dixwezê serdest bibê jî, bê ku jê re piştgirî hebê jî wanderan, wê nikaribê serdest bibê. Ji ber vê jî, wilo tê dîtîn ku nabê biderfet ku herê û li dijî wan bimeşê û bikeve nava hewldanê de.

Bi gotinên kokî ên ku me li jor hanîn ser ziman re minaq gotinên weke "ma", "ma" û hwd jî, mirov dikarê wan bêne ser ziman. Bi rengê "am" û "mä" ev gotin dihên xwandin. Ev gotin, weke gotinên destpêkên avakirina hevok û axiftinê jî na. Bi vê rengê, bahse keseyetê û ankû keseytna jî dikin. Her wusa, dema ku mirov dihê dema Hûrîyan û ankû sûbarîyan jî, bi heman rengî em gotin û ankû tîpên ku di dema Akadîyan de hatina bikarhanîn rastî wan tên. Di dema akad û sûmerîyan tîpa "s" hûrîyan û ankû sûbarîyan, bi rengê "š" her wusa peresendin di dengê wê de dibê.

Ev "s" î ro di kurmançîya roja me de, bi rengê xwe "ş" pêşketîya". Lê ji wê derhanîn jî bûya. Î ro bi du rengan jî dihê bikarhanîn. Bi rengê "s" jî û bi rengê "ş" jî dihê bikarhanîn. Di vir de, dubûna dengê bi demê re dihê dîtîn. Di dema Hûrî û ankû Sûbarîyan de ev dengdayîna "ş" heya. Minaq, gotina "tiššan" î ro di kurmançî de bi rengê "tišî" heya û tê xwandin. Di wê de tîpa "š" dengê "š" bidest dayîne kirîya. Lê wusa tê dîtîn ku tîpa "š" bi rengê xwe re dimêne û di wate "s" de pêş dikeve lê li cem wê "ş" edî pêş dikeve. Lê ya hîm û bingeh jî diafirêne weke temen dibê ew. Her wusa ji dema Akadîyan gotina "dam-ši-il-su û ankû "dam-si-il-su", ku weke ku heman gotina lê bi rengên jev cuda hatîya nivîsand in a. Gotina "dam-si-il-su", têgihîştinekê bi gotina "demsalê" re didê çê kirin. Î ro gotina demsalê, di kurmançî de di wate beşek ji çar beşên salê têne ser ziman

Li vir, em vê jî bibêjin, ku li jor di paragrafa ser de me bahse gotina ""tiššan" kir. Ku weke ku dihê heman wateyê di dema akadîyan de dihê dîtîn bi rengê "tu-sa-bu" û ankû "ti-su" heya û mirov rastî wê tê. Li vir tîpa "u" bi ber ya "i" û ankû "î" ve herikîna wê bûya. Di vir de, ya ku weke farq dihê dîtîn ev a. Lê di roja me de jî, di herdu rengan de bikarhanîna wê heya. Ev awayê bikarhanînê bi hinek guharîna, heta roja me jî domîya na di kurdiya kurmançî de.

Rengên ku di temenê rêzimanîyê dihê dîtîn ên weke ""išši", "akkum" û ankû "harsi" û hwd dihên dîtîn. Di herdu awayê pêşî ên ku me nivîsand de bi heman rengî di rêzimanîya hûrî û ankû sûbarîyan de jî di temenê "ann" û hwd re mirov rastî wan tê. Bi vê re, li ser vê temenê têgihîştinekê didîna me, gotina "ba-se", "ba-si-um", di temenê "basäum" de ku weke "bûnê" ku hatîya terçûme kirin, î ro têgihîştina "baş im" û ankû "baş î" bi me re didê çê kirin. Gotina "ba-se", "ba-si-um", rewşek ku bi "bûnê" re dihê ser ziman, di temenê "baş î" de jî rewşekê têne ser ziman. Lê rewşa ku têne ser ziman bi "başbûnê" re dihê ser ziman.

Zimanê dema Akadî, gotinên dirêj di dema wê ya dawiyê û ankû ku mirov weke deme wê ya duyemîn bi nav bike de dihên dîtin. Mînaq, gotinên weke "ra-si-im" û hwd tê de tîn. 'Rasim, î ro di kurmançî de weke wê gotina 'rasim û ankû 'razihim' heya. Bi wê re nêzî gotina "rast" jî dihê xwandin. Her wusa, bi rêzimanîya vê re mirov dikarê bi hev re bêne ser ziman jî gotinên weke "sar", "şum", "muş" jî, mirov dikarê werêne ser ziman. "Sar", mirov weke "sar"ê, "şum" weke şum'ê û "muş" weke mûs ankû 'muş û an jî kû 'mûz' hwd mirov dikarê weke awa û rengdêran jî bêne ser ziman. Lê bi serê xwe weke nav jî dibin weke ku tîn dîtin.

Bi vê ve girêdayî li ser tîpan re awayê nivîsandinê, dema ku mirov lê dinerê, divê ku mirov qasîfyan di hiş de bigirê. Her wusa, di tîpan de, p>b, d/t, t >d g/k, k>g, z/s, s>z, k> k, awayê pêşketinê dihê kifş kirin. Lê li ser ş -- t, t> s, dihên dîtin. Li vir de, dema ku mirov li dema qasîfyan dinerê, mirov dibêne ku ş> s mirov dibînêt. ..

Di dema gûfyan de, ziman û bi pêşketina wê re têgihîştina wê: Li herêmê heta nûha lêkolîn û kifşên ku hatina kirin, jî wan bi teybetî, nivîs û ankû "teksta m-iti", ku tê dihê kifşkirin ku jî "Umna" hatîya derxistin, di derbarê rêzimanîyê gutîyan de hinekî têgihîştinê didêt me. Bi teybetî, di serî de divê ku em bibêjin gutî, berî zayinî li gorî ku dihê kifşkirin, li dora du hezar û 4 sadî û hwd jîya na. Di wê demê de, demeka aqil ku mirov kifş dike heya. Bi teybetî, li herêmê, ku weke "keyê kurda" û ankû "kings of kurda", berî bahse wê dihê kirin ku di heman dema ku bahse wê dihê kirin de bahse heyîna "hammûrabî ku di wê demê de jîya dihê kirin. Gûfî, dema ku mirov bahse wan bike, di serî de divê ku mirov bibêje ku wan pêşketinaka mazin jîyana. Serdemên mazin jîya na.

Gutî, li ber diclê û bi teybetî li ber çîyayê Cûdî jîya na. Bi wê rengî, bahse wan dihê kirin. Lê tişta ku li vir herî zêde bale mirov dikirşêne jî, ew a ku navê "Umma" ya. Navê "Umma" weke navê bajarekî dihê kirin. Navên weke navên herême ên pîrr bi kifşî dihên li berçav, navên Umma û Zabala ya. Ev herdû nav demên du herêman ku di dema gutîyan de bûna.

Li herêmê bi teybetî, bi teybetî li ber diclê dema ku bahse gutîyan dihê kirin, di hin gotinna û ankû vegotinna de jî êla gotina "gutî" gotina "kurda" jî hatîya ser ziman. Her wusa, car bi car dema ku bahse kurdên botanê dihê kirin, jî dêla kurd jî gotina "kurmanç" û ankû "kurmanca" hatîya bikarhanîn. Di demên berî zayinî, gotinên ku taqabûlî gotina "kurmançî" dikê jî, ên weke "kummanî" jî kirin.

Lê bi teybetî divê ku mirov bibêje ku gutî, demeke serkevî û bi aqil dijîn. Serdestî û serdemîya wan bi sadsalan didomê. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku pîrr binatarên ku weke binatarên piştî sadsalên 20' min ên berî zayinê dihên kifşkirin jî, ên dema wan in. Lê gutî, li ser navenda wan û ankû ber diclê û çîyayê cûdî mirov divê ku hinekî li ser bisekinê. Bi teybetî, di navê "dara" jî di nava kurdan de weke navê bajarekî pêşketî û ku demeke zêr dijî jî dihê kirin. Ev navê ku me hanî ser ziman ê "dara", di çîrok û çîvanokên kurdan de dibuhurê. Her wusa, li herême botanê ku weke navendekê jî wê demê maya û dikeve başûrê rojavayê Şîrnaxê û 35 kîlometreyan jî vî aliyê Şîrnaxê dûrkeve herême 'finîk'ê heya. Li wir, heta roja me jî ku mana, pîrr bermehîyên ku jî wê demê mana hena. Di van salên me yê dawiyê de di nava wî şerê ku bi kurdan re dewlet dide de pîrr jî wan kirman û ankû bermehîyên kevnar hatina xûrûxandin. Lê tenê, ên ku mana, hêkel, keleh û xanîyên ku jî keviran hatina çê kirin û pîrr xweşîkin hena. Her wusa, 'zindan' û 'sarnic' jî hena. Li wê herêmê ku hinekî bi aliyê çîyayê Cûdî ve dihê çûyin, rastî çihên du bajarên jî wê demê dihê

kirin, Ev herdû der jî, heta roja me li herême di nava weke cihna ku pîrr tîn nasîn mana û yek jê navê wê "Harîkulad" a, ê din jî navê wê "bajarîkard" dihê gotin. Ev herdû navê wan, heta me jî di nava çîrok û çîvanokên kurdan de jî pîrr hafina gotin û bahsa wan hatiya kirin. Ev herême ku weke herême finîkê tê zanîn û î ro nêzî "basan"ê ya, li ber çîyayê Gabarê ya. Di heman 'teksta m-iti' jî navê "gaba-ru" û ankû "gaba-ri" mirov rastî wê tê. Lê ev nav, bi vî navî re dibe heman nav û ankû nabê heman nav, ew jî, hinekî bi gûman dimênê.

Dema gutiyan, divê ku mirov bibêje ku pêşketina wê ya bi zimanê wê, mirov pîrr baş ji hin aliya ve kifş dike, minaq, gotinên weke "maş(rû:54)", "bappîr(rû:30)", "geştin-anka(rû:81)", "Ama-ê-dan(rû:85)", "kur-ra(rû:107)", "ba-zi (rû:60)", "da-kam(rû:41)", "mah-ra(rû:11)", "sa-lik(rû:107)", "na-la(rû:37)", û hwd, çend ji wan gotinên ku me jî tekstê naqandî û ku mirov dikarê bi heman rengê wan di roja me de jî beremberê wan bibîne hena. Weke van gotina, hê pîrr gotinên ku em dikarin weke van li vir bicih bikin hena.

Di serî de, ev gotinên ku me bi cih kirin li jor, teybetmendîya wan ya sereke ew a ku gotinên ku bi têngiştin in. Mînaq, gotina "geştinaka", ku mirov lê dihizirê, mirov dikarê di wate gotina î ro di kurmancî de ya "geştin û ankû gihiştinê de bêne ser ziman. Lê rengê gotinê bi teybetê, li pêşîya wê weke ku "...aka", weke dawika li dawiyê ya ku wê bi tememî gotinîya wê ji aliyê rêzimanîyê ve temem dike û dide kirin a. Gotina "salik" ya din ya ku me naqandî, weke navê "salikê" ya. Î ro jî, salik bi navê xwe dihê çê kirin. Salik, ku ji zilîkên ku di nava avê de hatina nerm kirin û ji wan dihê çê kirin, weke teştêka ku tişt dihên xistin li hundurê wê na ya. Teşt, î ro ku tê gotin, têngiştina, teştêka ku ji hesin û ankû ji naylonê hatiya çê kirin di nava xwe de dihêne ser ziman. Lê Salik, teştêka ku ji zilîkan û ankû ji darikan hatî çê kirin têne ser ziman. Salik, ji bo barkirina tiştan û xistina tiştan di hundurê wan de dihên çê kirin. pêvekên dawiyê ên weke "m", "a", "-ni", "-kam" û ankû "na-kam, "Dati" û ankû "-ti", Nigir-da û ankû "-da", "ê", "-eş", " û hwd, dihên dîtin. Hinek din jî mirov dikarê bi ser van ve bike. Mînaq, dema ku em bahse "-kam" di gotinê de û di dema gutiyan de bikar bihênin, we bi rengê "şara-ka-kam" dihê dîtin.

Dengdêrîya tîpan de, minaq, weke ku dengê "a" ji qirikê û stûr dihê û derdikeve, bi wî rengî, rewşêka ku bi wê re were salixkirin heya. Bi wê re, rengê gotinên weke "şu-ba-tî", bi teybetî, awa û rengêkî bi karhanîna "tî" dihêne ser ziman. Di nava gotinê de "-sar" weke gotinna ku mirov wê kifş bike di sekin in ji wê demê. Gotina "En-an-nî" û ankû ya "udu-ur-ra" rengna gotinê ên ji wê demê na. Gotina "barag", dihê dîtin. Rengê gotinê, weke gotinaka temem kirîya. Lê bi hin gotinna din re jî her wusa bi rengê "Barag-nita-ra" dihê dîtin. Bi wê re gotinên weke "dub- sar-pi" hena, di wan de "pi", weke gotinekê bi serê xwe dihê dîtin. Î ro, gotina 'pî' navê ling a. Dema ku em dibêjin 'pîyê me', em dibêjin lingê me' hwd. Her wusa, '-sar-pi' bi wê re têngiştina ku didêt me, ew a ku tê wate ku "yek li ser pîyan" sekinî ya. "Sar", li vir, wilo tê dîtin ku weke ku di wate li ser lîngan sekinê, wê rewşê dihêne ser ziman. Her wusa, gotinên ku weke "g [a-r]a-[...]" dihê dîtin. Çend ku weke ku gotin, ne bi tememî hebe jî, lê bi wê re, divê ku em bibêjin ku "gara" bi vî rengî, dikeve wate "garînê" û ankû "garanakê" de. Mînaq, 'garanak' çêlek", ankû 'garanak ga' û hwd.

Çend ku bi gotinî jî bê û wilo dihê dîtin jî, gotina "in-na", ji gotinekê wîrdetir jî weke dawikaka pîrranîyê jî dihê dîtin. Di dema hûrîyan de, dawika pîrranîyê ya "ann" û ankû "...nn" û hwd heya. ku dema ku dihê bikarhanîn di gotinê de wate pîrranîyê didêt me. Mînaq, gotina "jinna" û ankû weke ji dema hûrîyan gotina "aştî-n-na" ku dihê û dikeve

wate 'jin'ê de, ku du "...nn.." di wê de dihên bikarhanîn, êdî bahse pîrr jinan dike. Lê çend jin in, ew jê zanîn û dikarê were hijmartin. Ji dema gutiyan, gotina "zû-lum" heya. Ev gotin, bahse zordariyekê û ankû zilmekê dike û an jî kû weke navê 'mirov' dihê bikarhanîn, ew bi tememî nayê kifşkirin. Lê rengê gotinê hinekî jî ji aliyê rêzimanîyê ve tememtiyekê dihêne li berçav. Gotin, gotinaka têgihîştin û dema têgihîştinê ya. Her wusa weke gotina "Lû-erin" û hwd. Bi rengê hevokî jî, minaq, "lû-ki-innim-ma-bi-me" jî, rengê wê yê ku dihê dîtin, weke ku dihê dîtin, gotinaka ku weke ya ku 'bahse hanîna hin mirovna li cem yekî' dike. "Inim-ma nu-na-gâ-gâ-şê", weke gotinaka ku bi heman rengê ku mirov dikarê bêne ser ziman a.

Gotina "bappir", weke gotinaka ku di dema gutiyan de û di zimanê wan de ku em rastî wê tên in. Gotina 'bappir', wate beremberê wê yê î ro di kurmacî de "bapîr" a. Bapîr jî, mirovên kal ên ku xwedî newî û ankû zarokên wan xwedî zaro na. Ji wan mirovan re tê gotin. Di zimanê gutiyan de, gotina "maş-e", rastî wê tê di nava gotinan de. Gotina "maş-e", di dema hûrîyan de jî bi heman rengî heya. Herwusa di dema Medîya de jî mirov bi heman rengî rastî wê tê. Gotina "maş-e", weke beremberê wê ku em bîna ser ziman gotina 'masî' heya. Masî jî, weke nave ajalekî ku di avê de diji ya.

Weke gotinna bingihîn, ku em bîna ser ziman û ku em dikarin ji nava teksta 'm-itî' derxe, gotinên weke 'pî, 'da', 'du', 'tu', 'tî', 'lî', 'î' û hwd, ku mirov dikarê di kurmacîya î ro de her yekê jî wan bi gelek reng û awayan biwate bike jî, mirov rastî wan tê. Bi teybetî, gotina me ya "salik"ê em li vir carke din vegehihîna li ser wê, di çend cihan de em rastî wê gotin tên. Minaq, rengê "î-lî-sa-lik" 'ê jî mirov rastî wê tê. Li vir, rengê gotinê, wê têgihîştinê didêt me ku weke ku tiştek di hundurê 'salik'ê de heya û bahse wê dihê kirin û dihê gotin ku 'ew di hundurê salik'ê de ya. Di teksta din de jî ku li herêma 'dîyala dihê gotin ku bi nivîskî hatîya dîtin, gotina "şibşum" a. Ev gotin, bi teybetî, di wê de, weke ku bahse roja din ya ku wê were dikê. Di hundurê gotinê de "sib" dikeve wate 'siba' û ankû roja din a ku were de. Bi heman gotinê re gotinên weke "'gu-su-ra-im", û ankû "kuşurrâ-um" û hwd jî dihên dîtin. Lê weke gotina 'pî' gotina 'pû' jî mirov rastî wê dihê.

Dema ku em lê dinerin, em dibînin ku zimanê gutiyan, dema ku gotin bi wê jî dev derdikevin û deng jî wan tê, bi dengê stûr û tişî tê. Gotinên weke "î-da-sig", ku mirov rastî wan tê, jî awayê rêzimanîya wan ve ku mirov lê dihizirê, mirov, dibîne ku dengdayîna tîpan di gotinê de bi awayekî safî ya. Gotina "îdasig, mirov dikarê di serî de weke beremberê du gotinan bêne ser ziman. Gotina pêşî ya 'das' a. Gotina din jî ya ku tê bîra mirov ya "dasî" ya. Dasî, di kurmacî de wate wê ew a ku serê simbilên genim de, hin zilîkna weke ta zîrev ku hena û bilind dibin û dema ku sawal jî wan dixwûn di qirîqa wan de dimênin, jî wan re dasî tê gotin. Dasî, navê cûreyekî stirîyan a. Ew cûre jî, di dema ku li ardê, di bin tava hevînê de ku ard zûwa bû û geya hişk jî bû, hingî derdikeve li holê. Çawa ku dema ku ji ava kahnîyan dema ku mirov di vexwart û ku di nav wê avê de zîro diçûn û diketina qirîka mirovan de û di wê de diman û piştê bi demekê re mazin dibûn, her wusa, ew jî bi heman rengî jî geyayê ku sawalan dixwar diçû û diket qirîqa sawalan de.

Di heman tekstê de, em rastî gotina "zag-şuş" û ankû "zag-nu-şuş" tê. Ji rengê gotinê dihê dîtin ku bahse deverekê dihê kirin. Di serî de, dema ku mirov rastî gotinê dihê, navê çîyayê 'zagros' dihê bîr û hişê me. Lê dibê ku navê rewş û ankû tişî û an jî derna din jî bêt.

Rengê rêzimanîya gutiyan, dide nîşandin ku gotinên dirêj ên ku bahse rewşan dikin hatina afirandin bikarhanîn. Gotina "dû sîpa" û ankû "si-dû-sîpa", bi dirêjahîya wan re

hatina afirandin. Di hundurê gotinê de, weke gotina kok, "sipa" dihê dîtîn. 'Sipa, hizrekê bi 'şibaha' û ankû şibandîne re dike serê me de. Yanî, dema ku mirov tişteki bi tiijbihêne tişteki din. Bi rengê "dûsipa", jî, wê hizrê bi me re xorttir dike. Bi heman rengî î ro gotina "dûsipa" mirov dikarê weke beremberê wê bêne ser ziman, ku ev gotin, dihê û dikeve wate 'duşibaha' û ankû 'dişibeha' û hwd. Di gotinê de "dû" ku weke ya ku ji aliye deng ve rengdêr bû, ku mirov bi vî rengî lê dihizirê û wê dibîne, ev hizra me xorttir dibê. Her wusa gotina "A-kal-li" jî, bi heman re rengî mirov dide hizrandin ku bi danîna li dawiyê "î" bi wê re tawandinê didêt kirin. Î ro di kurmançî de gotina "kal" heya ku wate mirovê pîr a.

Gotinên weke "kud-du" ku ji dema guti û ji teksta 'm-iti' dihê dihê dîtîn, gotinên pêşketî di dema wan de pêşketî û serdest in. Zimanê gutiyan, kifşkarîya wê li herêma heya. Bi van gotinên ku me hanîn ser ziman, em di rengê rêzimanê û afirandina gotinan de awayekî ku ne dîrî dema hûrî û mîtanîyan jî dibînin. Her wusa, bi vir ve girêdayî em bibêjin ku weke ku tê dîtîn, dawika gotinê ya "mêş" mirov dibînet. Bi vêgotinê, minaq, afirandina gotinê weke 'gilgamêş' 'lales' û hwd, ku tên afirandin, di wê demê de heya. Koka vê dawikê li ser "êş" û ankû "eş" û an jî kû "es" ava ya. Di dema gutiyan de, minaq ku ji teksta 'm-iti' dihê xwandin "gi sa mes", weke gotinaka teybet ku di vir de, em bênina ser ziman û balê bikişênina li ser heya. Lê ev dawika ku me hanî ser ziman a bi rengê "mêş" û ankû "mes", weke gotinna jî heya. Minaq, 'mêş' ku weke nav, 'mêşin' ku weke navekî kerîyê kavir û ankû mehan û hwd, meş ku bahse di rê de çûyîne û ankû meşinê dike, û hwd dikê. Lê bi wê re, di dema gutiyan bi rengna din jî em gotinê dibînin. Minaq, "ur-mes", "mes", "meşkim" û hwd jî hena. Gotina 'maşkim' di nava gotinaka bi hevokî ya bi rengê "meşkim di si-sâ-a-bi" dihê dîtîn. Lê weke kok di gotina "gi sa mes" 'ê de, heyîna "gi s" weke ku dibê beremberî 'giş' û ankû 'gişt'. Bi wê re, ku em di berdeme vir de bênina ser ziman, gotina "giş-şê" jî dihê dîtîn. Di kurmançî de 'gişê' û ankû 'gişkê', wate wê dibe 'hemû' jî. Bi wê re, gotinên dirêj ên weke "bar-ra-ni-şê", bi heman rengî têgihîştinekê didêt.

Di dema gutiyan de, ji vê teksta 'm-iti' weke navê 'kurda(rû:394)' mirov rastî gotina "ur-d[a]" dihê. Di teksta 'mari' de jî gotina kurd, bi rengê "kur-da(rû:394)" heya. Di heman teksta mari de bi rengê "kur-d[a]" jî mirov rastî wê tê. Di teksta 'm-iti' de ji ber xirabûnên di tekstê de weke ku tememê wê ne hatîya xwandin. Heman tekst 'm-iti', pîr cihên wê ên ku diviya ku bihatan xwandin di berdewama wê de jî, jki ber ku pîr xirabûbûna, ne hatina xwandin. Li vir, di berdewama gotina kurd de, em dikarinê vê jî bibêjin ku di wê demê de ku ji dema ku bahse "keyê kurda", weke gotinaka ku dihê nivîsand in a(*1).

Bi wê re, ji dema gutiyan "ba-za", "da-da", "du-du", û hwd ên dema gutiyan in. Bi vir ve girêdayî, ji bo ku rengê ava kirina gotinan ji wê demê were fahm kirin, gotina "A-bî-nar sipa-" weke ku têgihîştinekê di serê mirov de dide çê kirin. Gotinê ku em bi kurmançîya î ro binivîsênin, wê bikeve rengê "ê.. biner sipa". Ev jî dihê û dikeve wate ku yek ji yekî re dibêje ku binere. 'sipa', weke nav dihê dîtîn. Rengê rêzimanîyê û ku ji kîjan aliye wê bidest ava kirina hevokê dikin, ev gotin, têgihîştinekê didêt me û bi me re çê dike. Her wusa gotina "giş-gan-na ab-ta-bal" û ya "Nin- päd-da" jî bi wê re ji aliye ava kirina hevokê ve xwediyê heman awayê na. Bi wê re gotinên weke "Inim-ma-ni" jî, weke gotina ku têde bahse nerîne dike û di afirandina xwe de xwediyê wê awayê rêzina li dûv hevdu ya. Gotina A-bi-nar", weke ku dibê beremberê 'biner e'. Bi rengê "A-a-bî-nar-e" re jî heya. Her wusa bi wê re, gotina "pisan-udu-ta" jî, ku mirov lê dinerê, wê têgihîştina di derbarê awayê avakirina hevok û gotinê de didêt me.

Dîroka gutiyan, î ro di derbarê demên wê de zêde zanîn me nîn in. Lê divê ku em bibêjin ku dibêt ku ji ya ku em dizanin kevnti bê. Bi teybetî, demên qasît, babil û akad, li ser wê çanda gutiyan re dijîn. Minaq, navê "humbaba", ku ji destana gilgamêş jî tê dîtîn û xwandin, di demên qasîtiyan de bi rengê "huwawa" jî dihê dîtîn. Bi vî rengî di nava akad û piştîre asûriyan de jî bicih dibêt. Dema gutî û hûriyan ku weke demeka serdemeke bi hev ve girêdayî û demên guti û hûriyan ku têde wele dem û pêvajoyina girîng ên mejûyî ku mirov dikarê bêne ser ziman, di van deman de navê 'humbaba' û ankû 'humbaba', bi reng û navê "kupapa" dihê dîtîn. Hûrî, di dema xwe de ji humbaba re dibêjin "kupapa".

Di tevsîran de, rûyê humbaba, weke rûyê şêr tê nîşandin. Humbaba, daristana 'sedîr' a ku yazdan têde dijîn wê diparêzê. Di dema hûriyan de, bi çandaka ku bi wê re weke çanda civatî jî, tê ser ziman û dihê dîtîn. Bi vî rengî, bandûra wê di dema hûriyan de pirr mazin a.

..

Her wusa divê ku ez bibêjim ku bandûra "kûpapa" hûriyan ji sînorê wan jî di buhurê. Bi lêkolînên ku hatina kirin, dihê dîtîn ku bandûra "kupapa" li anatolia jî bûya. Minaq, Çanda "kîbelê" ku bahse wê dihê kirin, ji wê çanda "kupapa" hûriyan dihê û derdikeve û diafirê. Li gorî hin lêkolîna jî, dihê gotin ku "kîbelê, bixwe 'kûpapa' bixwe jî ya." Bi vî yekê û rengî, tê gotin ku "kîbelê bixwe jî, 'kupapa' bixwe ya û ew çanda wê çanda 'kûpapa ya û ankû bi demê re ji wê hatîya derhanîn a." Lê divê ku ez bibêjim humbaba, ku weke dema qasîtiyan de jê re tê gotin çanda 'humbaba' û ku weke ku di dema hûriyan jê re tê gotin 'kupapa', bandûra wê mazin a. Di destana gilgamêş de jî, dihê gotin ku Enkîdû bi gilgamêş re dibê yek û wî dikujê di daristana sedîr ya ku têde yazdan dijîn. Ji ber vî yekê, êdî lipît Îstar jê bihêrs dibê û gayê bavê xwe ê ku weke xwediyê hêza herî mazin tê dîtîn dişêne ku ew tola humbaba hildê ji Enkîdû û Gilgamêş. Çanda humbaba, di dema hûriyan û gutiyan de bi navê "kûpapa" jî dihê jîyîn û bandûra wê pirr mazin a. Di dema hûrî û gutiyan de tevsîrkirina wê, weke ku ji nû ve dibêt. Çanda ku "kûpapa", hanîna wê ya li ser ziman ji nû ve bi şîrove kirinê dibêt. Humbaba, di dema kevn ya dema sûmeriyan de, weke 'birayê 'Enkî' jî dihê dîtîn û ser ziman.

Bi vir ve girêdayî divê ku ez bibêjim ku heta dema me jî, di nava kurdan de 'ga', weke sawaleka bi nav û deng dihat zanîn. Hinekî jî, bi pîrozî jî, bahs dihat kirin. Her zaroya ku li li dora Cizîrê û ankû Nîsêbînê ji temen ku mazin bûya, di jîyane xwe de di derbarê 'gê('gê' dibê awayê tawandina gotina 'ga') de carekê jî bê, çîrokên di derbarê gê de bihîstina. Minaq, di çîroke jî wan de ku weke ku min bixwe nûha lê hisandîya tê bîra min ku têde dihat gotin ku "ga, bi du kiloç û ankû 'stirha', "dunya, li ser stirhên wê di ahangê xwe de ya."

Çand û tîgîhiştina dema gutî û hûriyan, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku xwediyê pêşketinaka xwe ya teybet a. Zimanê wan jî, bi pêşketina wan re, weke pêvajoyên li dûvhevdu divê ku mirov bêne ser ziman. Minaq, navên bajarê kurdistanê, 'zaxo', 'dohuk', 'kobanê' û hwd, navên dema guti û hûriyan in. Navê dohukê jî bê navê "da-hu-uk(rû:369) ê, navê herême rojavayê kurdistanê kobanê jî bi rengê "ku-ba-an(rû:394)"ê mirov rastî wan tê. Navê Zaxo jî, tê bawer kirin ku ji navê newîyê Nebî Nuh 'Eziyex' tê. Gotina 'zozan' û ankû 'zozanan' jî, bi rengê "Zuza-n", mirov rastî wê tê. Zozan jî, her demsalê koçer ku ji herême serdehedê diketina rê de û dihatina herême botanê û ku demsal bi dawî dibû jî di vegehiyan malê xwe. Ev çûna zozana jî, weke kevneşopîyekê her sal li kurdistanê koçeran bi kirina koçerîyê dûbara dikir. Bi wê re jî, divê ku mirov ji bîr nekê ku navê 'Cizîra bota' û ankû 'botanê' jî mirov bi rengê "Puh-tani(rû:386)" û ankû "pu-uh-ta-ni" rastî wê tê. Di

berdewama wê de jî gotinên weke "[š]um-ma ur-ra-a-am" mirov rastî wê tê. 'Sûmaram', bi awayekî, navê şahmaranê roja me dihêne ber bîr û hişê me. Bi vî rengî, li ser gotinan re ku mirov li wê demê dinerê û hinekî jî hewl dide ku wê têgihîştina ku di wan gotinan de bicih kirin û hanîna ser ziman ku hewl dide ku fahm bike, ew jî bi serê xwe hizrekê û têgihîştinekê di derbarê wan û demên wan û têgihîştina wan de didê me. Gotina 'zanînê' ku hûrî di dema xwe de jî jê re "za-an-ni-in" dibêjin û ku navê zanînê ya, têgihîştinekê di derbarê wê demê de didê me. Ev gotina "zanîn"ê, gotina dema aqil û têgihîştinê ya. Bi heman rengî, mirov dikarê ji bo gotina "Ku-um-me-ni-en" bêne ser ziman. Gotina "kummenî" jî gotina aqil û dema aqil a. Bi vî rengî, mirov dikarê bibêje ku ew dema aqil dijîn. ...

Jî dema hûrî û Mîtannîyan, gotina 'kurd' û pêşketina zimanî. ...

Gelek, bi navê xwe heya. Navê wî gelî jî, bi dîroka wê re di derbarê kevnarî û demên wê ên jîyanê de jî hin agahîyan didina me. Navê 'kurd'an, weke navekî ku di sadsale me de, ku bikarhanîna wê jî, weke ku 'gunah' dihê dîtin a. Bi teybetî, navê 'kurd' û 'kurdistan'ê bixwe jî, ev herdû nav qadaxa na. Li tîrkiye, mînaq, dema ku em bahse wan bikin, weke şûcekî destûrî dihê dîtin. Her wusa, piştî ku kurdan dest bi tekoşîna xwe ya azadiyê kirin jî, êdî bêhtirî bahse wan hat kirin û navê wan hat ser ziman. Navê 'kurd'î, dema ku mirov lê dinerê, mirov weke navekî pirr kevn dibîne. Navê kurd, bi vî rengê 'kurd' ku î ro em bikardihênin, em î ro kifş dikin ku ji dema gutîyan û hûrî û mîtannîyan pê de dihê bikarhanîn. .

Di 'teksta Marî' ya ku ji binê ardê hatîya derxistin û ku nivîsên dema hûrîyan têde nivîsîna, em di wê de, rastî gotina kurd bi rengê 'kurda' tên. Ji wê zêdetir, divê ku mirov bibêje ku di demên berî vî demê de jî, qînaetek bi mirov re çê dibe ku hatîya bikarhanîn. Ji nivîsên li ser kevîran ku ji dema Sûmerîyan mana, di wan de bi rengê 'kur' hatîya xwandin. Bi wê re jî, dem bi bi vir ve yanî bi ber dema me ve dihê, êdî em rastî wê dihên ku bi rengê 'kurd' dihê bikarhanîn. Tîpa 'd', di dema gûtî û hûrîyan de, em rastî wê dihên ku dihê danîn dawîya 'kur'. Lê dema ku em li nivîsên wê didemê dinerîn, divê ku em bibêjin ku dema gûtî û hûrîyan, weke demeka pêşketî dihê ber me û em wê dibînin. Mînaq, di dema hûrîyan 'navê 'gûlîstan' bi rengên "gul-lu-uş-ta-an-n(gul-lu-uş-ta-an-ni--gul-lu-uş-ta-an-ni--gul-lu-uş-ta-a-an-ni--[gul-lu-uş-t]a-an-na-ti:--ku-m-lu-uş-ta--na-ti) " mirov rastî tê. Her wusa, gotina aşîti bi rengê "aššatta-(aš-ša-at-ta-aš-ši-iš:)" mirov rastî tê. Navê 'laleşa Nûranî bi rengên "la-li-iš" û ankû "La-la-aš-ši" û an jî ku bi rengê "la-la-aš-ha-ri" û "[la]-a-la-aš-ha-an-da-ru" mirov rastî wê tê. Navê Malê bi rengê "mallê", navê hêlînê bi rengê "hé-el-li-in" mirov rastî wê tê. Navê 'war" ku weke navê welat û ankû cihûwarê mirov jî bi heman rengê "awarre" û ankû "aware" û an jî kû bi rengê "war" û hwd mirov rastî wê tê. H. Crag Melchert, di pirtûka bi navê " Cunneiform Luvian Lexicon" de bi awayekî vekirî bi gotina "gul-lu-uş-ta-an-n" re van gotinên din ên weke 'laleş' û aşîti ji dema hûrîyan radigihêne me.

Bi vî re, divê ku mirov bibêje ku gotina kurd jî di dema hûrîyan de di HURRIANS AND HURRIAN NAMES IN THE MARI TEXTS de ku ji gotinên ji 'teksta Marî' ku hatîna xwandin hatîya afirandin jî di wê de bi rengê "kurda" û ankû "kur-da" mirov rastî wê dihê. Di heman 'teksta Marî' de bi rengê "kur-d[a]" jî mirov rastî wê dihê. Di rûpela wê ya 394'an de weke ku çawa ku bi rengê "kur-da" heya, herwusa bi rengê "kurda" jî mirov rastî wê dihê. Herwusa, navê kurd, bi vî rengî, di heman pirtûk û ankû teksta Marî' ku ji dema berî mîladê ji sadsale 14'min û ankû 15' min maya de bi vî rengê bi rengê xwe yê ku em î ro bikar dihênin heya. Di rengê û awayê peresendina gotinê û bikarhanîna awayê wê yê

wê demê de wek yê roja me ya. Her wusa, divê ku mirov bibêje ku navê kurd, di dema gûfî û hûrîyan de, bi tememî bi rengê xwe yê ku em î ro bikardihênin bi rengê 'kurd' weke ku me hanî ser ziman di wê demê de heya û dihê bikarhanîn. Ku weke ku di temenê lêkolînên zanyarî û arkoloji de hatîya herê kirin ku em bipejirênin, divê ku em bibêjin ku berî zayîne heta sadsale 14' min bi 'teksta Mari' re em karin bêjin ku weke ku çawa ku em gotinê bikar dihênin, gotina 'kurd' hatîya bikarhanîn. Di heman berhemê û ankû teksta Marî de, tenê ku em hinekî çav lê digerênin di rûpelên 394, 397, 395, 383, 363, 386, 369 û hwd, çend ji wan rûpelên ku em têde rastî gotina 'kurd' dihên ku ji dema hûrîyan û ankû ji 'teksta Mari' ku hatîya xwandin mirov rastî wê dihê.

Navê kurd, her wusa bi vê rengê weke ku mirov ji 'teksta mari' jî dibîne û fahm dike ku pîrr kevn a. Di demên berê zayîne de di sadsalên 14' min, 15' min û hwd de hatîya bikarhanîn. Navê kurd, di van deman de hatîya bikar hanîn, her wusa, weke ku di pirtûka bi navê "The indo-european elements in hurrian by Arnaut Fournet and Allan R. Bomhard" de, navê Mîtra bixwe jî bi rengê "'''''' mirov rastî wê dihê. Di heman tekst ku me li jor navê wê da de jî mirov rastê navê mîtra bixwe dihê. Tenê ku di çerçova van tekstên ku me navê wan dan de ku em bînina ser ziman, divê ku em gotina 'mîtra' bixwe jî weke ya 'kurd' bibêjin ku berî zayîne di sadsale 14' min ' ankû 15' min û hwd de ku hatîya bikarhanîn.

Gûfî, berî zayîne li dora du hezar çersad salî û hwd de jîyan a. Zimanê Gûfîyan, ji awayê gotinê ê ku di dema wan de dihê bikarhanîn û rengê gotinan ên ku afirîna ku mirov lê dinerê, divê ku mirov bibêje ku zimanê wan pêvajoyaka pêşketinê ku bi ber ya hûrîyan peresendina xwe dide kirin, mirov awayê wê rastî wê dihê. Minaq, gotinên weke "gawir" û hwd ji dema gotîyan dihên kifşkirin. Dema hûrîyan ji aliyê zimên ve divê ku mirov bibêje ku demeka pîrr pêşketî ya. Divê ku mirov di çerçova wê pêşketina wê de bahse wê bike û wê bêne ser ziman. Di wê çerçovê de, divê ku mirov pêşketina wê bêne ser ziman.

Zimanê hûrîyan, di asta ya roja me de ya. Em karin bi awayekî din bibêjin ku ji aliyê rêzimanî, avakirina hevok û dengdayîna gotinan û hwd, ji ya roja me û bi teybetî ji kurmancîya heremê botanê ne cudatira. Di dema hûrîyan de, bi dengê stûr re deng dayin heya. Minaq, "wa-aš-ša-a-ri:" ku di wate vêşariyê de ya, " ši-it-tar(šittar)" û ankû " ši-it-tar-ti" ku di wate sîttariyê(ewlatî û ankû parastin) de ya, " hu-u-wa-ar" ku di wate hawariyê de ya û hwd, çend gotinên ji dema hûrîyan in û di derbarê awayê gotin û afirandina gotinan bi dengê wan re têgihiştinekê ji dema wan didina me.

Di zimanê hûrîyan de, weke ku me li jor hanî ser ziman bi gotina 'gûfîstan'ê re, pêvek û ankû dawîka gotinê ya bi rengê "..îstanî" û hwd mirov di dema hûrîyan de rastî tê. Îlse Wegner ku nivîskareka Almanî ya û lêkolînên xwe bigiştî li ser zimanê hûrîyan dike, di pirtûka xwe ya bi navê "Introduction to the Hurrian Language" de, piştî lêkolîneka xwe ya bi çend salan re di pirtûka xwe de dinivîsîne ku di gramara zimanê hûrîyan de "..îstanî" û hwd hena. Li vir, ji aliyê giramarê ve bi vir ve girêdayê, gelek tiştên ku em divê ku bînina ser ziman hena. Lê li vir, emê mijarê tenê bi gotina xwe ve bi sînor bihêlin. Pêveka "..îstanî" giringîya wê, ji aliyê ziman ve dide nîşandin û rewakirin ku çendî pêşketin û pêdeçûyin bi zimên re heya. Weke ku me ji dema hûrîyan ji teksta Marî dît û xwand gotina 'kurd' bixwe jî, ji heman demê ya. ..

Di çerçova afirandina gotina "gul-lu-uš-ta-an-n" ku mirov lê dihizirê, bi awayekî vekirî û xweza, mirov bi gotina 'kurda' ya ji wê re demê re dikarê bigihijê wê têgihiştinê ku gotina 'kurdistan'ê bixwe jî hatîya afirandin û bikarhanîn. Heta Nûha, ti binetarên ji wê demê ku

di wan de bi awayekî vekirî 'bi yekçarê gotina 'kurdistan'ê di wê de dihê nivîsandin ji wê dema hûrîyan mirov rastî wê nayê. An jî ji holê rabûna an jî hatina rakirin. Lê bi awayekî vekirî, temenê afirandin û bikarhanîna gotinê pîrr vekirî jî heya. Zimanê hûrîyan, zimanê pêşketî ê hemdem a. Gotinên me yê kurmançî, ên ku em bikardihênin ên kevn, pîrraniya wan, ji wê demê na. Lê bi vê rengê, dema ku mirov lê dihizirê jî, mirov digihîjê wê têgihîştinê ku gotin hatîya bikarhanî. Meji û têgihîştina wê ya ku gotina "gul-lu-uş-ta-an-n" ku dikarê biafirîne û ankû ku afirandiya, ma gelo biderfeta ku gotina 'kurdistan'ê ne hizirî bê û bikarne hanî bê? Rengê gotinên weke "Şahmaran", "Aqbatan", "gul-lu-uş-ta-an-n" û hwd, bi awayekî zimanî û giramarî û ankû rêzimanî, mirov rastî dihê ku di wê demê de heya. Lê gotina 'kurd', bi awayekî vekirî di binertar û ankû 'tekstên nivîskî ên ji wê demê ku mana li dema me ên weke 'teksta Marî' û hwd de, di wan de mirov rastî wê tê.

Di dema hûrîyan de ziman, weke nîşanakeka pîrr mazin ya pêşketinê derdikeve li berçav. Bi navkirin û salixkirina rewşan, di dema wan de pêşketîya. Di dema hûrîyan de gotina "war" ku î ro jî di kurmançî de bi heman awayê û bi heman wateyê dihê bikarhanî di wê demê de heya û dihê bikarhanî. Lê divê ku ez bi teybetî bibêjim ku di dema Hûrîyan de ji gotina war, gotin û navê 'welat' hatîya derhanî û bikarhanî. Gotina 'war' bi rengê "awarî" û ankû "awar-ra" dihê dîtî ji wê demê. Her wusa ji nivîsên li ser kevîran ên bizmarî û ankû kêvilbarî de bi rengê "wa-ri-i-ta" an jî, "wa-ar-ri-ma:" mirov rastî wê tê. Gotina 'welat' jî di heman nivîsên bizmarî û ankû ên li ser kevîran ku bi navê 'kêvilbar' de jî bi rengê "wa-lu-ti-in" û ankû "-wa-li-i-ti" dihê dîtî. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku gotina 'war' jî û ya 'welat' jî, di dema hûrîyan de bi heman rengê ku em î ro bikar dihênin heya. Gotina 'welat', î ro, weke navê welatê ya. Temenê gotinê jî li ser gotina 'war' afirîya û heya.

Hûrîyan, gotina 'kurd' weke ku çawa ku em î ro bikardihênin, di wê demê de jî wan bi heman awayê û wateyê bikarhanîya. Her wusa, ji bo gotina 'welat'ê jî divê ku mirov heman tiştî û gotinê bibêje. Bi vê rengê, gotinên dirêj û bi têgihîştin, di zimanê hûrîyan de dihê bikarhanî. Hûrî, bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku weke ku em di gotina "gul-lu-uş-ta-an-n" de dibînin, gotinên di temen û rengê 'gûlîstan', û hwd dihê afirandin. Ev jî, reng û awayê gotinên weke ên 'kurdistan'ê û hwd in. Bi vê re, ji aliyê giramarî ve jî, em vê jî bibêjin. Ne tenê, pêvekên weke "..îstanî", her wusa "..êfî", "..stan", "..sta" û hwd jî mirov rastî wan tê û wan kifş dike û dibîne. Her wusa bi vî re jî, divê ku ez bibêjim ku "î" ku weke ku çawa tê dawîya gotinê bahse 'yawêtiyê' di gotinê de dihê ser ziman, di wê demê de heya. Mînaq, ku 'î' hat dawîya gotina 'kurdistan'ê dibê 'kurdîstanî' û ew jî bahse mirovên ku di kurdîstanê de dijîn dike. Î ro, em wê("î") jî, ji rêzimanê hûrîyan kifş dikin. Ev rengê pêvek, dengdêr, navdêr û hwd'an, yê dema hûrîyan in didina naşandin ku zimanê wan, di asta awayê rêzimanî û zimanî ê dema me de di awayekî pêşketinê de ya. Î ro, ev gotinên weke ên 'gûlîstan' û hwd li herême botanê di kurmançîya wan de ên bîngê in û bi gelek cûre û awayên wan, afirandinên ên bi demê re bûna ..

Mînaq, weke 'bîstan' û hwd. Bîstan, di kurmançî de, tê wateya baxçeyekî ku di nav de av diherikê û ku baxê çandinê ya û têde çandin dibe û pîrr xweş û xweşik a. Baxçe, wek tê zanîn navê wê yê din jî 'gûlîstan' a. Bi vê rengê jî, mirov bi rehetî tê digihîjê ku hûrîyan, di dema wan de bi derfet a ku weke gotina 'kurd', gotina 'welat' û hwd, gotina 'kurdistan'ê jî bikarhanîna di dema xwe de di zimanê xwe de û di nava xwe de ji bo war û welatê xwe.

Bi vir ve girêdayî û di berdewam wê de, ku em li demên berî dema hûrî û mîtanîyan dinerîn jî, em bi heman rengî rastî rewşa dît. Bi teybetî, dema Qasîtiyan, ku weke dema ku

hê ji pirr aliyên xwe ve di bin nepenîyekê de dijî, ku hin bi hin em wê kifş dikin, em rastî pêşketinaka mazin bi wan re tên ku pêşketinên piştî wan ên weke yên gûtfî, hûrî û mtannîyan û hwd, li ser pêşketina wan re xwe afirandina, pêşxistina û dane domandin li demên xwe yên pêş. Zimanê Qasîtîyan, ji aliyê dengzanî û gotin û hwd ve, di rengekî di berdewamîya hevdû de dihên li berçav di dema ku em lê dihizirin.

Ji dema Qasîtîyan bi ber dema gûtfî, hûrî û mtannîyan ve hişmendî..

Navê 'dengê', ji dema qasîtîyan minaq mirov bi gotinê re bi rengê "haş" weke navê "deng"ê dibîne. Î ro di kurdîya kurmançî de 'hisandin' bahse deng dîke û têde heyîna gotina "haş" rengê 'his' dihê dîtîn. 'His', weke navê deng di koka hisandinê de cih digirê. Ji dengê vê gotinê ê ku li herême botanê dihê derxistin, hinekî dengê "s" ji kûrahîyekê dihê derxistin û stûr a di dev de.

Di dema hûrîyan de, minaq gotina weke 'tişî' werina ser zimanê wan û dengê zimanê dema wan were nivîsandin, bi rengê "tişşan" dihê nivîsandin. Wilo dihê dîtîn ku du "şş", wî dengî didin. Deng, di hundurê xwe de weke dengê du tîpan a. Lê bi awayekî din jî, bi derketina wê re, di dema ku derdikeve de bi stûrahîya wê re weke dengê stûr derdikeve û ew awayê du dengê ê bi tîpan re weke ku winda dibêt. Di vir de, em bi gotinan re peresandinaka dengî dibînin û kifş dikin. Lê ji wê zêdetir, hinekî jî, dema ku bêjeyên dirêj dihêna afirandin, bi wê re salixkirina dengê bi awayekî xweza dihê kirin. Bi wê re jî, weke ku ji nû ve bi dengkirin û ankû salixkirina dengê tîpê dihê ber me. Her wusa vê rewşa bi tîpan a > s di dema sûmerîyan de jî dihê dîtîn. Ji vir, mirov dikarê bêje ku ji dema sûmerîyan bi ber dema qasîtîyan ve jî ev guharîn weke ku bûya. Ku mirov vê jî, bibêje ku wilo li mirov tê ku wê ne xelat bê. Lê divê ku mirov vê jî bibêje ku ev guharîn jî, bi pêşketina têgihîştinê re dihê û dibêt. Êdî gotinên dirêj û ên aqil ku ji mejî derdikevin, wê didina kifşkirin.

Bi vir ve girêdayê divê ku mirov vê jî bibêje ku ev rewşên dengî ên bi tîpan re, em pirranîya wan di dema qasîtîyan de dibînin, ku weke ku hena. Lêkolîna 'Arnaud Fournet' ya bi navê "The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean" de, bêjeyên dema qasîtîyan, dengdêrîya wan, vê hîzrê bi awayekî xort bi mirov re dide çê kirin. Ji wê awayê pêşketina ê ku Arnaud Fournet' dihêne ser ziman, mirov kifş dîke ku bandûra qasîtîyan li pêşketina Asûrîyan û demên wan ên pêşketinê jî pirr heya.

Di vir de, tişta ku mirov di vir de bi vir ve girêdayî kifş bike jî, ew a ku qasîtî, demna têgihîştinê dijî. Bandûra wan, li demên piştî wan re bûya. Qasîtî, zimanê wan, minaq, gotinên weke "haş" û hwd, gotinan dema wan ên aqil in. Minaq, "<Şa-an-har-ra>", "Kar-dun-ia-aş", ên dema qasîtîyan ên dirêj ên aqil in. Di aslê wê de, li ser navê "Kar-dun-ia-aş" re, temenê gotina 'kurd' î hê di dema qasîtîyan de em kifş dikin.

Gotinên ku em bînin ser ziman, çend ku piçûk in jî, weke gotinna mazin in. Minaq, "bu", em dikarin di beremeberê "bû" 'ya î ro de wê bînin ser ziman. Yanî dihê wate tişt û ankû rewşa bûyî. Li vir, "dawika "hî" jî dihê dîtîn. Li vir, hê di têgihîştina "ku di dema buhurî de bûya" dihê ser ziman, minaq, dema ku dihê dawîya "bu", wê di dema buhurî de bûyîne werêne ser ziman. Qasîtîyan, wilo tê dîtîn ku minaq, "gotinên bi wê rengê ên di rengê "bûhûyî" û hwd de, bi wê ava kirina. Her wusa, bi rengê "bûyîhîna", gotina bingihîn ya dema berê lê ku di dema nûha de dihê gotin a. Ev rengê rêzimanî, ê dema qasîtîyan a. Lê

di dema Mîtannîyan de jî bi awayekî baş mirov dikarê bêje ku hatîya bikarhanîn. Xatek pêşketinê a ziman ji dema qasîfîyan buhurîya heta dema hûrî û mîtannîyan. Di dema Qasîfîyan de "dup", di dema hûrîyan de mirov bi rengê "duppi" rastî wê dihê. Her wusa, li ser vê gotina me bixwe ya ku me bikarhanî em gotinekê bibêjin. "Dihê", çawa ku li dawîya dawika "hê" heya, her wusa ew bahse tiştêkî bûyî dikêt. Di vir de, li ser bi hev ve kirina kirtan re, wate kirin, dihê dîtî ku di zimanê qasîfîyan de, pêşketîya. Ji ber vê yekê, mirov nikarê bêje ku kirta û salixkirina wan û bi wan re salixkirina gotinan nabê.

Lê her wusa, gotinên weke "za", "zi", "zu" û hwd ku hena. li ser wan re dihê dîtî ku bahse heyîneka bûyî dihê kirin. "Za", bahse bûyîn û ankû bûyîna ji dayikbûnê jî dikê. Î ro, bi gotina ku em dizanin bi a 'za' re, di zimanê xwe de ew gotin bi vî rengî heya. Bi vê re, "zu", wate wê ya zubûnê heya. Lê heman rengî, weke ku ji gotinên dema hûrîyan dihê fahm kirin ên ku 'Arnaud Fournet' di lêkolîna xwe ya bi navê "The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean" de hanîna ser ziman, dihê fahm kirin, ku "cihna weke ku "z" dikeve cihê "ç" de jî. Ji vê yekê, mirov weke ku 'Arnaud Fournet' dihêne ser ziman, "zû" di wate 'çûyînê' û ankû 'hatinê' de hê dihê dîtî. Rengê dengdayîne ê pergale bi tîpên 'a, ê, î, û' jî, ji vê demê û ankû dema sûmerîyan berdewama wê heya ta dema Gûtîyan. Lê bi demê re, heta ku dem tê vê demê, awayê ku distênin, weke ê 'ä, ê, î, û' ya. Bi awayê rêzimanîyê re afirîna 'ê' û hwd jî, dengdayîna ku bi awayekî têrî tê dayîn, bi wê re û bi rewşa xwe re dipêşê û ji awayê e>ê ve dihê û diafirê.

Qasîfî, weke xalkî pîrr kevn ê herêmê, çend ku zêde di derbarê wan de newê zanîn jî, tê zanîn ku ji sadsale 16' min (berî zayînê) ta ku sadsale 12' min, babil di bin bandûr û destê wan de ya. Desthilatdarîya wan, li ber Çîyayê Zagrosan diafirê û pêşdikeyê û di domê. Piştî ku li ser babîlîyê hemû serdestî û desthilatdarîya xwe ava dikin, piştê piştê xwe didina çîyayê Zagrosan û bi ber bakûrê ve diçin. Heta bi ber firatê û wir jî bandûra wan lê dibê. Di vê dema ku ew mazin dibin û dema xwe ya zêr bi vî rengî û mazin û bi hêzbûna xwe re dijîn jî, li herêmê, Kardûnas; dike ku navend û ankû paytaxta xwe li herêmê ava bike. Kardûnas, wê vê yekê bike. Ji ber vê yekê û temenê û wî avêtiya li herêmê, wê bike ku xanadan û ankû desthilatdarîya qasîfîyan bi sadsalan piştê jî li ser temenê xwe bijî û li herêmê desthilatdarîyê bike. Di sadsale 18' min (berî zayînê) de hatina Hamûrabî, wê bike ku babîlî li herêmê bikeve demeka nû de. Lê ya ku tê dîtî ev a ku ne di temenê bindestiyekê û ankû serdestiyeka li ser serê hevdû de bi hev re dijîn. Ji ber vê yekê, piştî hatina Hamûrabî, wê ev rewş her wusa di temenê herîkirina wî ya ji aliyê qasîfîyan ve jî. Piştê hatina keyê qasîfî ê bi navê 'Burnaburiaş' ku weke dema kardûnas, demeka mazin ya bi hêz û xort dide jîn kirin, weke ku hamûrabî li ser babîlî û qasîfî hat nasîn, wê 'Burnaburiaş' jî li ser qasîfî û babil û weke keyê wan jî were dîtî. Di dema 'Burnaburiaş', wê qasîfî û babil, weke hêzekê bibin. Li herêmê bi wê rewşê re, çawa ku di wê demê misre kevn bi firawûnan re desthilatdarî li herêmê mazin ava kirin, her wusa bi heman rengî desthilatdarîya ku bi mazinbûn û hêziya xwe ne bin wê re êdî bi wî rengî di bin desthilatdarîya 'Burnaburiaş' de dihê ava kirin. Li herêmê bi vî rengî du navendên giring ên bi desthilatdarî diafir in. Yek Misre kevn a. Ya din jî, ku bi qasîfîyan re li ber diclê û firatê bûya. Ew kevnepîya qasîfîyan, bi heman rengî wê piştî wan re bi gûfî û hûrîyan re mazin berdewam bibe.

Ev rewşa bi desthilatdarîyê re ku dihê dîtî, ji aliyê pêşketina bi hev re û ya di demê de têgihîstinekê didêt mirov. Bi hev re, hevbeşkirin û jîyandin dihê dîtî. Desthilatdarîya qasîfîyan a demdirêj, wê piştî wê re bi awayekî bênavber wê bê heta dema Gûtîyan. Ji xwe, piştê çendî ku gûfî pêş dikevin û li herêmê serdest dibin, ku weke ku qasîfî dihê desthilatdarîyê ji wan re bihêlin rewşek diafirê. Ev rewş, li ser temen û xateka pêşketinê ya

bi hev re û di berdewama hevdû de dibêt. Bi wê re, weke wê xate di berdewamîya hevdû de, divê ku mirov demê bêne ta dema hûrî û mîtannîyan jî. Hûrî, teybetmendîya wan ya sereke ew a ku li ser vî temenê qasît û gûtfîyan, demna zêr bi mîtannîyan re dijîn li herêmê. Bi vê rengê, peresendina ku di desthilatdarî û jîyane wan de dibêt, bi heman rengî di zimanê wan de jî dihê û dibêt. Ew rewşa ku me hanî ser ziman a "Rengê dengdayînê ê pergale bi tîpên 'a, ê, î, û' .." ku piştî bi rengê e>ê û hwd presendin dibêt, bi vir ve girîdayî dihê û dibêt. Bi vê rengî, desthilatdarî, dest diguharênin. Ji bo qasît û babilîyan, zor nabê ku bi hev re bijîn. Bi hev re jîyina wan, di dema gûtfîyan û hûrîyan de jî dibêt. Ew bi hev re bûn, wê êdî were û bigihîjê heta dema Medîya û hwd

Ziman û rewşa dengzanîya wê ji berê...

Li vir, bi vê rewşa deng û ankû peresendina li ser tîpan re em divê ku tiştêkî din bibêjin. Dema ku deng afirî, çend ku peresendin di deng de bû û awayên din ên ku tenik, stûr, kûr, zirer û hwd ku ji nû ve diafir in, ew awayên pêşî ên bi deng ku afirîna, ew jî holê ranabin. Ew bi awayna dimênin. Her wusa, xêva me bixwe jî, wan dangan di xwe de diparêzê. Di dema ku piştî wan demên peresendinê re ku em rastî rewşna bi wan dengên nû re hatin û ku me ew hanîna ser ziman, heya ku em wan dangan jî û awayên wan ên pêşî jî bibîr bikin. Di aslê xwe de, ev rewş, weke rewşeka xwemal, piştî dihê li holê û bi serê xwe ya. Ev jî, dike ku em aferîndêrîyên nû bi gotinî bin û ankû bi rewşna din ên zimanê û hwd bin, em bikin.

Î ro, minaq, hin bi hin ku rewşenbîrîya kurd pêşdikeve, ew rewş jî bi ziman û ankû gotin û dengên wan re dihên kifşkirin. Heta ku bahse "kêmbûna dangan di ziman de" jî dihê kirin. Ev gotin, çendî ku ne xelat jî bê, di temenê wê de li gorî ku di roja me de tê ser ziman, ji binî ve kêmesîyek di zanîna ku bi wê re dihê ser ziman de heya. Ew jî, her wusa divê ku em ji aliyê dengzaniyê ve lê biner in.

Dema ku em ji aliyê dengzaniyê ve lê biner in jî, divê ku em bi sê sedeman wê bi temen bikin û bêna ser ziman. Sedemek bi peresendina bi dengên gotinî re ku di demên berê de hebûna. Sedema duyemîn jî, her wusa bi jibîrkirina dengên berê di roja me de ya. Î ro, ez dikarim bêjim ku bi teybetî dengên ku di kurmancî û gotinên wê de hena, ji sadî pêncih(50)ê wan jî nayêna bikarhanîn. Ji ber ku civate kurd, hatîya bişavtin û perwerde bi zimanê xwe yê dayikê nabîne. Bi wê re jî, î ro jî, gelek mirovên ku kurdî fêrbûna, ew jî, piştî fêrbûna. Ev jî, biserê xwe rewşeka din ya cuda dihêne ber me. Mirovê ku piştî ziman fêrbûya. Di zimanê xwe yê bingihîn ê ku di wê de perwerde hildayî, bi wê re qirik û muskulên qirikê ên deng li gorî wan şekil û awa standina. Ji xwe mirovekî ku hafî bişavtin û ku ji destpêkê perwerde xwe bi ziman xwe yê dayikê ne hilda, wê êdî hema bêja ji sadî pêncihî wan dengên zimanê xwe yê dayikî wê nikaribê bikarbêne. Lê ji ber ku ew zimanê din ê ku bi wê ji temen ve perwerde hildayî ew jî ne zimanê wî yê dayikê ya, wê nikaribê dengên wî zimanî jî hemûyan ji temen bikarbêne. ..

Yanî, wê ji herdû alîyan bibe. Ku ew mirov mazin bibe û di zimanî de kare rewşenbîrtîyê bike jî, wê ev rewş wusa bê. Ji ber ku ziman, li ser darêjkîya wê re rakendîtîya wê û bi heyînîya genetîkî a mirov re jî xwediyê wateyekê ya. Her wusa, li ser hişkirinê û bihişbûnê re di temenê zimên de xêva mirov jî heya. Mirovê bişavtî, wê di demên xwe yê pêşketinê jî bikarhanîna darêjkên zimanê xwe yê dayikê mahrum bimêne. Her wusa, çendî perwerde hildabê jî di zimanê ku têde xwe perwerdekirîya jî, wê nikaribê darêjkên wî zimanî jî li gorî rastîya wan bikarbêne. Ji ber vê yekê, wê di dangan de, darêjk û ankû awayna xwe ên teybet ku di nava darêjk û awayê herdû zimanan de cihdigirê wê

biafirêne. Mirovê ku hatî bişavtin, wê bi rengî valahî bi dengên zimên re pêre çê bibe. Lê wê li gorî xwe hin bi hin, mejiyê wî rewşeka dengdayinê bike ku bide afirandin ku ew rewş, ne bi tememî li gorî zimanê wî yê dayikê û ne ji bi tememî li gorî wî zimanê ku ew li gorî wê mazin bûya.

Ev rewşên ku me base wan kir, bi teybetî li ser dengên gotinan û ankû ên ziman re diafir in. Tenê, mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde hilday, dikarê di ziman de xweza bibe û bi xweza ziman bikar bihêne. Dengên gotinan, çend ku weke ku bi gotinan re li berçav weke ku mayindetiyeka wan hebê jî, bi mejî re temenekî wan li ser 'jiberkirinê' jî heya. Ev afî, bi teybetî bi perwerdê re pêş dikeve. Aliyê ji berkirinê, hinekî jî, bi teybetî ne di wê temenê ku weke ku dema ku em çend gotinan ji pirtûkekê di aqilê xwe de digirin a. Her wusa, hinekî jî, ev bi rengê kodkirinê, hoyandin û hwd, mejî li ser xêvê û hwd re dike. Di vê temenê de jî, êdî bi demê re ew afrînerîya mejî, di dema ku gotinak levhanî û ankû ku bi gotinekê re wateyek levhanî, wê mejî bi hiş û zanebûna xwe ya di derbarê de, bi wê bide kirin. . . .

Gotina "rab", ji dema Mîtannîyan a.

Ku mirov li dema hûrîyan û pêşketina wan dinerê, mirov bi teybetî, weke demeka aqil û ya pêşketî wî dibîne. Dema hûrîyan ji çand û pêşketinên herêmê re dibina bingeh. Hem di dema wan de û hem jî piştî wan re pêşketinên şariştanî ku dibin, súdeka mazin ji hûrîyan digir in. Lê divê ku ez vê jî bibêjim ku î ro gelek gotinên weke bingihên bixwe jî, mirov dibîne ku temenê wan digihîjê dema hûrîyan. Lê ji dema hûrîyan ku em hinekî bi ber dema 'Mîtannî' ve tê. mirov hinekî din jî bi vî rengî, gotin û pêşketinê dibîne. Olên semewî û ankû semîtîkî û hwd, pêşketina wan, hinekî divê ku mirov di vê dema mîtannîyan de lê bigerihê. Dema Mîtannîyan, bi vî rengê, hê jî ji gelek aliyên xwe ve bi teybetî divê ku mirov lê bihizirê. Bajar û ankû "hana" ku di dema Akadyan de jî bi navê "hanû" dihê dîtin, di vê dema mîtannîyan de, li ber kevîya nivê rojavayê firatê bi pêşketina xwe re derdikeve li pêş. Ji aliyê ramyarî û aborî ve jî, evder pêşketî û bi bandûr a li ser hewîrdora xwe. Bi teybetî, gotinên weke "qal", "kál", "gal", "rab" û hwd, mirov di dema Mîtannîyan de mirov rastî wan tê. Bi teybetî, navê "rab" û ku weke navekî girîng ê di hemû olên yek-xwûdayî ên semewî û semîtîkî de jî bicih bûya, di wê demê de bi rengê pêşketina xwe pîrr mazin dijin. Lê temenekî van pêşketinan jî bi teybetî heya.

Gotina "rab", di wê demê de mirov rastî wê tê. Her wusa, gotina weke "sîn" û hwd jî, mirov di vê demê de rastî wan tê. Navên weke navê "Îbrahîm" û ankû "Ebrahîm" jî, di wê demê de mirov wan dibîne. Ev jî, tégihîstinekê bi me re dide çê kirin ku Birehim di vê demê de ku jîya ya. Bi vê yekê, hinekî mirov weke ku dikarê hizir bike ku Birehim xalîl di vê demê de pêşketîya û di vê demê de jîya ya jî.

Navên dema hûrîyan ku hena, minaqên weke navên "aştî" ku weke navê jinê jî tê dîtin, di vê demê de mirov rastî wê tê. Her wusa, divê ku mirov bibêje ku heman gotinên gotinên demên berê ên dema hûrîyan bixwe na jî. Gotinên weke navê "xabûrê" û hwd jî bi rengê "Hâbûri", gotinên ku di dema Mîtannîyan de bi tememî peresendina xwe gotinê ên ku temem kirina na. Her wusa mirov dikarê ji bo navê 'mîtannî' bixwe jî vê yekê bibêje. Di demên berê de ên demên hûrîyan de bi rengê xwe ya. Bi rengê ku heya jî rengê "Mî-ta-an-ni hani-a-ah-hi" ya. Di vî awayê de nivîsandina navê mîtannî de, hinek teybetmendiyên wê hena. Minaq, di gotinê de "hanî" û hwd, bi teybetî, weke navê keseyetna jî di demê de haya. Minaq, weke navê "Hani-Ashari", "Hani-izza", "Hani-ku(ya)" û hwd hena. Ji nav bixwe jî

tê dîtin, 'hanî', weke navekî teybet tê dîtin. Lê tişteki din jî tê dîtin. Ew jî, ew a ku di dengdarîyê de dengên ku tên dayîn ên gotinan de tîpa "a" û hwd jî, bi dengekî dagirtî û tişî tên dîtin. Bi vê rengê bi vir ve girêdayê jî bo mînaqa dengî û tîpa "a" û hwd, gotina "wa-aş-şa-a-ri:û", ku mirov lê dinerê, mirov dibîne ku di wê de jî heman rengî rewş heya. Î ro, em gotina 'waşarî' bi rengê "vêşarî" û hwd di nivîsênin. Ji vê yekê em dinerin ku guhartin di dengdayîne de bûya. Dengzanîya deng ya tîpan, di wan de guharîn bûya. Di temenê dengzanî de em kifş dikin, ku weke bi gotina 'vêşarî' dîtin, wê di rengekî pêşketina peresendinî de wê tîpa "a" cihê xwe li cihna bi tîpa "ê" re parve bike.

Bi vê rewşê re, mirov divê ku vê jî bibêje ku rengê zimanê ku em î ro bikar dihênin, temen û awayê wê bi teybetî di dema hûrî û mîtannîyan de afirîya û pêşketîya. Î ro, ku bi gotinan bê û an jî ku bi awayê rêzimanî bê, bi hin guhartinna, em wî zimanî bikar dihênin. Gotinên olî ên ku î ro di hemû olên semitikî û ankû semevî de ku tên bikarhanîn temen û etmolojî û formolojiya wan jî vê dema mîtannîyan mirov dibînet.

Gotina, 'rab', ku î ro weke gotinaka temenî û heya, jî vê demê ya. Bi wê re, minaq, weke gotina 'waşarî' û hwd gotina 'rabûna ser xwe' hwd, di dema Mîtannîyan de "rabû" û hwd, mirov di wê demê bi rengê dibînet. Ev gotina 'rabû', gotina ku wate wê ew a ku 'rabûnê' û ankû 'bilindbûnê' dihêne ser ziman a. Her wusa rengê û morfolojiya gotina 'rab' jî bi gotina "rabîya" û ankû "Rabîa" tê dîtin. Gotina "rab", gotinên weke "rabîtu" û ankû "Rabî" û hwd tê dîtin ku weke bingihên wê na. Gotina "rab" ku weke koka wê "jî rabû"yê ya, di temenê wate 'mazinbûn' û ankû ê 'mazin' de ya. Ji vê gotinê, wate "yê herî mazin" jî jê tê xwand in. Bi vê rengê, gotina "rab", di wate "mazin" û ankû "yê mazin" û an jî kû "yê ser" û an jî "yê rabûyî" serxwe û hwd tê ser ziman.

Di nava dem û serdema hûrî û Mîtannîya de farq ku heya, di temenê 'mazinbûna' wan de bêne ser ziman. Hûrî, bi mazinbûna xwe re, ku î ro, em weke herême botanê dihênin ser ziman û di wê demê de jî navê wê weke ku tê dîtin bi navê "Puh-tani" û ankû "pu-uh-ta-ni" ku hebû, hûrî bi tememî lê xwediyê serdestîyeka mazin bûn. Ji ber firatê û heta ku digihîşt ber Diclê yê, di wê demê de serdema hûrîyan jîya. Lê piştê, weke ku tê dîtin, di nava wê serdemê û serdestîya hûrîyan de du navendîti pêşketîya. Ber diclê û ber firatê, weke du navendan pêş dikevin. Ji dema gûtiyan jî ber diclê ku ber çiyayê Cûdî bû, weke navenda wê bû û lê mazin û serdest û xwedî desthilatdarî bû. Ji wir Gûtiyan, piştê mazin bûn û heta ku ber çiyayên Zagrosan de vebûn û serdestîya xwe li herême bigiştî mazin kirin. Piştê jî, hûrîyan, ew di nava xwe de dane domandin. Lê piştê, bi pêşketin û pêşveçûnên ku dibin re herêmîti weke ku pêşketîya. Mîtannîyan, wilo tê dîtin, wan çend ku bandûra wan li ber diclê li ser desthilatdariya gûtiyan ya ku heta demê piştî wê re doma ya re heya jî, lê di aslê wê de serdestî û serdeme wê li ber diclê û başûrê rojavayê kurdistana roja me, biteybetî qada wê ya serdestî û pêşketinê ya. Bi wê rengê, 'şamizat' û Reha ya vê demê jî navenda wan bûya. Mîtannîyan, di dema xwe de xwestina bixwe bijin. Ji ber vê yekê, wilo zêde vebûna wan ne bûya. Pîrr hêrîş jî li herême û Mîtannîyan bûna, lê wan ev hemû vala derxistin û bi şûn ve dane de.

Ku mirov li dema Mîtannîyan di hizirê, mirov wê demê weke demeke serdestîyê herêmî û kevnera (antîkî) ya piştî serdem û pêşketina mazin ya hûrîyan re ya. Dema Mîtannîyan, mirov nikarê tenê weke demekê wê bêne ser ziman û şîrove bike. Serdemên wan hena. Serdema Mîtannîyan, wusa tê xuyakirin û fahm kirin ku rasî derketin û serdestbûna pêşketina Mîtra dihêt. Mîtra, di wê xate têgihîştinî û olî û hwd, de weke donemeka teybet a. Ew wê xate ku ew li ser pêşdikeya ya olî ya Mazdaîsmê jî holê ranake. Wê biguharênê li gorî

demê û bi têgihîştin bike. Lê ew wê, bi têgihîştin û zanîna aqil, di astaka mazintir de dihêne ser ziman. Di dema Mîtannîyan de gotina navê Mîtra bi rengê "Mitra" heya. Lê ev serdeme ku em bahse wê dikin, serdeme wan ya ku herî pêşketî ya dawiyê ya. Wê dema Mîtannîyan, bi teybetî, divê ku mirov weke dem û ankû serdemeye ku têgihîştinên hemû demên xwe yên berê û demên hûrîyan di xwe de bi têgihîştin kirina û sentez jî kirina ya. Bi vî rengî, ev dem, demeye pêşketî ya. Ev dem, di aslê xwe de, bi gotinên wê re û bi têgihîştin û pêşketina wê re bi demê re demekê dest pê dike. Ew dema nû, bi teybetî, awayê wê yê pêşketinê êdî bi tememî li ser aqil zelal a.

Dema Mîtannîyan, weke demeka teybet ku mirov lê binerê wê baştir bibe. Ji aliyê dîroka xwe ve ku mirov lê dinerê bi teybetî di temenê du serdema de mirov lê binerî baştir bibe. Serdema pêşî ku weke ya destpêkê û herî pêşketî di serdem û salên 1350 û hwd wan de dibê. Serdema din ya duyemîn jî di dora salên 7 sadî û hwd de ya. Lê dema Bi wê re, dema hûrîyan jî dijî. Demên hûrîyan û Mîtannîyan ên ku bi hev re di dîrokê de di pêşketinê de, mirov dikarê bi tişbihêne dem û serdemên dema Sûmer, akad û babilîyan. Piştî serdema dirêj ya Sûmerîyan re ku dema Akad û babilî weke demeka piştîre ya 'zêr' ku hat û dest pê kir û pêşket û piştîre ku weke demeka piştî wan re û ku pêşketina wan jî kirîya temenê xwe de pêşketîya û lê ku zêde ne doma ya 'dema duyemîn a sûmerîyan', bi teybetî, bi vî rengî awayekî pêşketinê ji bo dema Mîtannî û Hûrîyan ku ew bi hev re dijîn didêt me. Serdemên Hûrî û Mîtannîyan bi hev re di nava hevdu de di buhur in. Ji ber vî yekê, bi hev re li ser wan sekin in jî giringîyeka wê heya. Lê Mîtannî, pêşketina Hûrîyan hem ya desthildadarî û hem jî ji aliyên din ve dike temenê xwe de li ser wan re pêş dike.

Dema Mîtannîyan hin teybetmendiyên wê ên teybet hena ku divê ku em bi teybetî li ser wan bisekin in. Awa û sûretên ku ji dema wan mana, ku mirov li wan dinerê, mirov ji aliyê têgihîştina wan ve di derbarê wan de dibê xwediyê hin têgihîştinan. Mînaq, wêneyên kahrîkên ku serî serîyê zaroyan û bi perên teyrikan in, hinekî jî di derbarê têgihîştina wan de têgihîştinekê didêt me. Dema ku min bi teybetî bi vî rengî ji dema Mîtannîyan dît, hingî, bawerîyaka ku heta roja me jî di nava kurdan de li herême botanê hat bîra min. Ew jî, her wusa ew a ku zarok, dema ku piçûk in weke "sabî" tên dît in û tê bawer kirin ku ferîste hertimî li wan meyze dikin. Her wusa bi wê re tê bawer kirin ku zaro ferîşteyan dibînet. Lê ku zaro hê ku piçûk a û ku tiştê hat serî û mir, hingî jî li heman herême li herême botanê di nava kurdan de, tê bawer kirin ku 'zaro pîrr dibin û difirrin. Dema ku dayik û ankû bavê wan mirin û çûna aliyê din û jîyan, hingî, ew wan dibînin û êdî jîyaneka bêdawî bi wan re ji wan re dest pê dike. Bi vî rengî, bahse wan dihê kirin. Bi vî re jî, pîrr vegotin li ser zaro dihên gotin. Hemû vegotin jî di temenekî olî de dihêna gotin.

Di dema Mîtannîyan de, bi qasî ku tê dît in çanda Mîtra û ankû 'mîtrasî' di wê demê de serdest a. Çanda mîtra, di wê demê de di temenê oldarîyeka yek-xwûdayî de dihê jîyîn. Bi wê re, çanda mîtra, bi çanda melekê tawis re di wê demê de pêşketî ya. Çanda mîtra di nava wê de heya û dijî. Bi vî yekê divê ku em bibêjin ku oldarîya wê demê li ser ola melekê tawis re bi Êzîdîtiyê re dihê jîyîn. Hemû çêkerin, wêna û her wusa afirandin jî di wê temenê de hatina û bûna û hatina pîroz kirin. Pîrozkirina wê li wan hatiya kirin.

Zimanê Mîtannîyan, pêşketîya. Her wusa zimanê wan û zimanê Hûrîyan mirov nikarê bi tememê ji hevdu dûr bêne ser ziman. Mînaq, dema ku Mîtannî, bahse "yek"ê dikin di bêjin "eka". Her wusa Hûrîyî jî dibêjin "ekk", "ekî", "ek" û hwd. Bi rengê ku Mîtannî bikar dihênin di wê demê dihê bikar dihênin. Bi qasî ku dihê kifşkirin û dît in, Mîtannî ji 'pênca' dibêjin "panca". Ji neh(9)an re dibêjin "nava" û hwd. Ev rengên bêjeyî û ankû ên

gotinî ta roja me jî di di kurmacî de hebûna didina domandin. Lê ku mirov li dema Mîtannîyan dihizirê, bi teybetî, gotina weke "rab" hwd mirov rastî wan tê. Ev gotin, heta roja me jî, di olên semewî û hwd de, weke gotinna bingihîn in. Gotina "rab", ji aliyê pêşketin û têgihîştina wê ve dihê gihîştandin li Birehîm xefîl. Bi vê yekê, di olên mazin de bahse wî dihê kirin. Gotina 'rab', bi teybetî, weke 'yê li ser' û ankû 'ê serek' jî dihê dîtîn û xwandin. Yê ku bûya serek, hinekî wate wê jî distêne. Di dema Mîtannîyan de "Ha-ni-rab-bat = Hani-Rabbat" ji wê dihê derhanîn. Gotina 'rab', di kurmacîya î ro de jî di wate "rab" û ankû 'rabûna li ser xwe' de ya. Lê di kurmacî û hwd de, gotina "rab" tenê bi ser xwe hat gotin jî, wate û kirdeya 'ferman dayînî' jî di xwe de dide. Mînaq, "rab!", "deka, hedê raba!", "raba!" û hwd jî, hena. Dema ku ev gotin ji yekî re hatin gotin, ji wê re tê gotin û fermankirin ku ew 'rabê ser lingê li pîyan!.' Miguel Valerio di pirtûka xwe ya bi navê "Hanî-Rabbat as the Semitic Name of Mîtannî" de gotina "rab" bi gelek rengên wê re li ser disekinê bi nivîsên li ser keviran ku ji dema Mîtannîyan hatîyan dîtîn. Her wusa, wate 'yê li ser serê' jî jê dihê xwandin. Di nava mîtannîyan de gotinaka bicih a. Lê ev gotin, di dema hûrîyan de jî û di zimanê wan de jî heya. Bi vê re, mirov dibîne ku ev gotin hatîya bi têgihîştin kirin û di çerçova têgihîştina wê de bi rêxistin bûyîn bûya. Bi vê yekê, weke pergalek di dema mîtannîyan ji xwe heya.

PIŞTÎ DEMA MÎTANNÎYAN, ÊDÎ DEMA AVESTHEYA ZERDEŞT Û ZIMANÊ WÊ

Li ser zimanê avesta, heta roja me, bi kurdî re zêde ti lêkolînên li berçav û bicîdî ne hatina kirin. Ên ku hatina kirin jî, li sînore nezaniyê qalibîna û mana. Heta roja me jî, ev zimanê ku em bikar dihênin zimanê kurdî, ku em bikar dihênin, î ro, gelek gotinên ku em bikar dihênin jî, di wê demê de jî hena û hatina bikarhanîn. Zimanê 'avesta', ji kurdîya zaravayê kurdî "mûkûranî" ya. 'Mûkûran', bi rengê "mû-'kûran'" hatîya xwandin. Ev zaravayê kurdî pîrr kevn û ku navê wê 'mûkûranî' û ankû 'mûkûranî' ya, di dîrokê de ma ya û di roja me de, nayê axiftin. Kurdîya 'avesta', bi devokêkî vî zaravayê kurdî ya. Tenê bi vegotinê bê û ankû bi çend beşên xwe bin beşên avesta û ankû "gatha"yên avesta ku mana roja me, ku bi çavekî ferhengî lê dinerin, em bi teybetî li ser gotinan re, kifşkirinan dikin. Lê em kifş dikin ku çendî cudahî jî, di nava zimanê me yê ku em bikar dihênin ê roja me û ê wê demê ku di wê de hatîya bikarhanîn jî, em kifş dikin. Minaq, di avesta de, gotina "naire" jî dêla ya "mêr" ku em bikar dihênin dihê bikar dihênin. Gotina "nar" jî heya ku di wate "mêrek" de ya. Ev gotin, di aslê xwe de, li vê gotinê tê, çend ku weke ku bi tîpan cuda jî bê. Minaq, dema ku em î ro bahse "mê" dikin, em bahse jimîfîyê û nîrxên wê dikin. Lê ku em dibêjin "nêr", ti tiştê vajî ya 'mê' ankû jinê hena, em wê bi wê re dihênin ser ziman. Gotina "naire", ne beremberê gotina 'mêr' tenê ya. Gotina "naire", beremberê gotina 'nêr' ku bahse "zayend(cins)a nêr" dikê ya. Zayenda mê jî, bi gotina ku vajî gotina 'nêr' tê bi gotina 'mê' re dihê ser ziman. Navê 'mêr' jî, di nav wê de ya. Lê li vir, bi rengê "mê" em weke navê zayenda mê bikin heya. Navê zayenda mê, vajî navê zayenda nêr a. Zayendetîfîya mê, hemû zayendên mê bi jinê re dike nava xwe de. Her wusa nave zayenda nêr jî hemû navên zayendê ên nêr bi navê mêr re dike nava xwe de. Lê bi awayekî din jî, di dema ku em di temenê ferhengî de li gotinan dihizirê, em bi awayekî li ser gotinan re kifş dikin ku weke ku ji dêla tîpa 'm' yê di wê demê de tîpa 'n' yê hatîya bikarhanîn. Her wusa, ku weke ku li cihê 'nayê' û ankû 'na' ku em dînin dihê bikarhanîn "mô" heya. Ji aliyê fonolojîkî ve bi vî rengî nivîsandin gîyane gotina "no" û "na" û ankû "nay" jî dike nava xwe de.

Emê li ser kurmançî re herin. Bi vê yekê jî, bi kurmançî re, emê mijare xwe bi sînor bigrin. Li ser kurmançî re emê gotinên avesta bînin ser ziman. Î ro, em çawa ku gotina 'nû' bikar dihênin, di wê demê de "nû" heya. Bi heman rengê ku em nûha bikardihênin heya. Bi wê re jî, bi rengê "nava" jî jî ku bi wate 'nû' dihê bikar hanîn heya. Î ro, bi teybetî, di kurmançîya bota de, "ka" weke gotinaka ku hem di dema ku hevokê tê avakirin de, dikarê bibêje destpêka wê, dikarê hevokê bike hevoka pîrsê û dikarê bibpîrsê ku "li kûderê ya" û hwd, ku li gorî hevokê ku mirov dikarê bi wate bike, di wê demê de jî, bi heman rengî û rola wê ya di ziman de em rastî wê tên. 'Ka', bi rengê "kva" jî di avesta de heya.

Di avesta de, bi teybetî, di dema ku em li zimanê wê dihizir in, li ser gotinna re, em kifş dikin ku ji dêla "i" yê di gotina de "a" hatîya bikarhanîn. Minaq wê jî, ku î ro, em dema ku bahse yekî ku jîyane xwe jî dest da, em dibêjin "mir" û ankû "mirîya!". Di wê demê de jî, gotina "mar" di temenê gotina 'mir' de dihê bikarhanîn. Mar, beremberê wê yê roja me 'mirin' a. Lê dema ku dihê gotin, bi renekiî din jî dihê gotin ku "mahrka". Bi vê rengî, em kifş dikin ku peresendin, di ziman de li ser tîpan re di temenê bikarhanîna wan a di gotinan de bûya. Ev jî, dide nîşandin ku bi demê de di deng û dengzanîya wan de guharîn bûya. Lê gelek gotinên ku em dibênin û î ro ku em bi tawandîna gotinan re, em dikarin wan biafirênin, di wê demê de bi rengê gotinê pêşî ku dihat bikarhanîn mirov dibînin. Minaq,

dema ku em bahse 'heyv'ê bikin, em dibêjin "meh", hinekî jî bi rengê tawandî dikarê bi rengê 'mêh' jî were nivsandin û ankû bikarhanîn. Ji avesta, em gotina meh'ê bi rengê "mâh" kifş dikin di ferhengîya wê de. Di dema ku tê gotin î ro 'hevyane' û ankû mehane' di wê demê de jî, em ji avesta û ferhengîya wê fêr dibin ku bi rengê "mâhya" dihê bikarhanîn.

Her wusa, navê jîyanê, di kurdî de weke gotinaka bingihîn a. gotina jîyanê di avesta de bi rengê "juyô" û "juya" dijî dîtin. Li vir, di gotina jîyan de weke kok "jî" heya. Ev jî, wate vê kokê bixwe jî jîyan a. Li ser wê re, bikarhanîn heya. Li vir, li ser gotinê re, ya ku em dibînin peresandin ji "u" 'yê bi ber "î" 'yê de bûya. Di temenê stûrkirina dengê "î" û direjkirina wê re deng derxistina wê dibêt. Lê ji aliyê dengzaniyê ve jî, heyîn wê dihê kifş kirin. Ji xwe li devereka din jî "jvô" û ankû "jva" di wate "jî" de dihê bikarhanîn. Bi wê re jî, bi ber gotina 'jîyanê' ve jî bi dengdarîya xwe re weke ku di nava rêwîtiyê de ya. Bi heman rengê gotina "xwarinê" ku dihê wate di dema ku em li ser sofere di rûnihin û xwarinê dixûn jî jî wê re jî "hvarô" û ankû "hvar" dihê bikarhanîn.

Ji aliyê rêzimanîyê ve jî, di kurmançî de, gotina "heta" weke gotinaka bi demê re berê çûyina wê dide dîyar kirin. Minaq, ema ku em bêjin "heta meha adarê", "heta heyva gulanê", "heta dema Zerdeşt" û hwd. Di wê demê de jî, ji dêla 'heta' gotina "hadha" heya, di vê temenê de minaq "hadha zaoster" û hwd. "Hadha", rengê dengdarî ya wê mirov kifşkirina derxistina deng, bi bêhneka dirêj û ji qirikê ku dihê derxistin mirov wê kifş dike. Bi vê temenê re, 'hadha' dengê stûr derxistin. Ev rengê, deng derxistinê bi stûrahî, em di dema hûrî û mîtannîyan de jî dibînin. Minaq, gotina "şi-it-tar-tî", "wa-aş-ša-a-ri:", "hu-u-wa-ar", çend ku gotinên ku ji ema hûrîyan in. Sittar, wate wê xwe parastine, gotina waşarî jî, xwe vêşartin a, û ya huwar jî hawar a. Ev gotin, î ro jî di kurdî de hena û dihên bikarhanîn. Lê li vir, ya ku em dixwezin balê bikişênina li ser jî ew dengdarîya stûr ku bi gotinan re dihê derxistin a. Ji dema Hûrîyan heta(hadha) dema Medîya ku çend ku guharîn di ziman de bûbin jî, wusa mirov kifş dike ku ne zêde dûrî hevdu na.

Her wusa, î ro em di ziman bo mêr ku di temenê rêzimanî û keseyetîya dîyemîn de ku tê ser ziman de gotina "wî" bikar dihênin. Di wê demê de jî, her wusa "î" ku li pêşîyê bê "hî" mirov wê dibîne ji dêla wê. Bi heman rengî, di temenê pirsînê de, weke gotina pirs û navê pirs jî "pirs" heya. gotina pirs, di wê demê de bi rengê "pares" heya. Bi awayê din ê gotin pirs "pirsandin" jî bi rengê "peresanguha" mirov rastî wê tê. Gotina "par" jî, ku di wate sale buhurî de dihê bikarhanîn û tê gotin 'par', bi heman rengê xwe mirov di ferhengîya avesta de wê kifş dike. Ji avesta û fergengîya wê "par" di wate 'dema buhurî', 'ya berî', 'ya pêşî', 'ya berî wê û hwd dihê bikarhanîn. Ev gotin, î ro jî, bi rengê par ku navê salê dihê bikarhanîn. Her wusa, ku di temenê wate "li paş ma" û ankû 'li paşket' jî di ferhengîya wê de mirov bi rengê "paskât" ku di wate "li şûn ma" de hatîya xwandin, mirov rastî wê tê. Lê bi wê re "paş" bi heman wateya roja me ya di kurmançî de heya. "Pas" û ankû "pasne" û an jî kû bi rengê "pasu" hwd, mirov rastî wê tê. Wate wê, "paş" û ankû "şûn" û hwd a.

Î ro, dema ku em bahs pîrr tiştan dikin, em dibêjin 'pîrr' û ankû 'gelek'. Lê botî li herême botanê, ku weke gotinaka pîrr kevna û li ser zimanê wan a gotina "zehf" jî di heman wateyê de bikardihênin. Di avesta de pîrrbûn bi rengê "pouru" cih digirê û mirov wê kifş dike. Ji deng derxistina gotinê ya ku em fahm dikin, di gotinê de, dîsa deng ji ji qirikê û kûrahîya hundûr dihê derxistin. Yanî, di dema ku yek bêhna xwe digirê û weke ku bêhna wî diçikêhê lê tê, her wusa, ew rewşa dirêjahîyê ya ku bi wê navbera wê re heya, mirov di temenkî wusa de wê dirêjehîya deng derxistinê a ji kûrahîyê kifş dike. Heman

rengê deng derxistinê lê ku hinekî din korttir ku em dibînin ku bi gotina "spanyâ" ku di wate 'sipahî'bûnê de ya. Î ro, dema ku em bahse xweşikbûnekê bikin û ji wê bi xweşî û xweşikî bahs bikin, em jê re di kurmancî de dibêjin 'sipahî'. Medî jî, weke k di avesta de dihê kifşkirin bi rengên "spanyâ" û "spanyangh" mirov kifş dike.

Ziman, hertimî xwediyê wê teybetmendiyê ya ku em çend gotinan ku hindik jî bin û gelek jî bin, ji wan dêrhanîn û ankû afirandin hertimî dibêt. Ya ku em di rewşa zimanê avesta de kifş dikin jî ev a. Hinekî jî, ev rengê afirandin û ankû ji gotinan dêrhanîna gotinan ên nû, dike ku ew zimanê xwe bi gotinên nû û bi demê re pêşbixin. Bi vî rengî, ji nû ve salixkirina rewşan jî weke ku bûya. Yanî, ku di dema hûrîyan de, rewşekê bi gotinekê hatibê kifşkirin, di dema medîya de, bi gotina ku nêzî wê bê û ankû rengêkî din jî bê afirandin bûya. temenê wê afirandinê jî, ne hildina gotinna nû ji deverna din a. Gotinên ku hena, bi hizirîna li ser wan re ev yek hatîya kirin. Yanî, li vir, bi awayekî vekirî, em dikarin bêjin ku zimanzanîyeka wan ya teybet weke ku heya. Di vê temenê de ji ferhengîya avestan, gelek gotinên ku em dikarin bi heman rengî kifş bikin û beremberê wan û ankp weke berêmeberê wan nêzî wan bibînin hena di roja me de. Minaq, gotina "Ushî", di wate 'zanebûn', 'jîrbûn', 'hiş' hwd de dihê bikarhanîn. Herî zêde, dema ku wê bi gotina 'hiş' ya roja me ya di kurmancî de ku em wê bikardihênin ku bi wê re lê bihizir in, rewşekê bi wê re dihêne ser ziman. Botîyan, di demên xwe yên berê de, di dema ku gotina 'hiş' bikardihanîn, di gotin "hiş bike!" Lê di deng derxistinê de, ev gotina 'hiş bike'" ku di hat gotin, weke ku ew "h"ya li destpêkê, weke ku dikuştin di deng de. Bi wê re jî, dema ku em li dengê wan dihizir in, û ankû li gorî dengê wan bînina ser ziman wê bi rengê "...iis bike!" wê ber me. Ew "i" ya ku deng didanê de ya di hundurê gotina 'hiş' de jî, hinekî dengê wê di dengdayîne de dihat dirêj û stûrkin. "uş" û ankû "iis", ji avesta bi wê re dihê dîtin bi ferhengîya wê re.

Her wusa, gotinên weke "vanât" ku di rengê "vanaka"ya roja me de em dikarin bixwênin û "kâmcit" ku em dikarin di rengê 'ka çî' de bixwênin û hwd, e dibînin. Ev rewş, rewşekê dihêne berçavê me. Hinekî jî, gîyane rengê pêşketina gotinan a bi zaravayê Soranî û hwd re ku pêşketi ya li kurmanciyê re dihê dîtin. Em li vir, divê ku soranî û kurmancî tevî hev bikin û bi hev re li berçav bigirin bi awayê wan ê ku ew bi wê pêşketina re û li ser wê awayê ku xwediyê gîyane herdû zaravayan bi hev re ya, divê ku em li avesta û pêşketina wê ya zimanê û ankû ferhengî bihizir in. Rengê, zaravayê soranî di kurmancî de, weke ku li herêmên bakûrê kurdistanê ên colemergê û şamzînan û hwd ku em kifş dikin li ser gotinên weke "bête" û hwd re dih ber me. Ev rewş, weke rewşe di nava kurmancî û soranî de maya. Gotinên avesta, bi pirr awayên xwe weke ku di roja me de dijîn. Î ro, dema ku em dibêjin "hemû" avesta dibêje "hama". Bi rengna din jî, gotina hemû dihê dîtin, rengên din di ferhengîya avesta de bi rengên "hâmô", "hama", "hâma" û hwd dihên dîtin. Ev gotin, wate wê 'hemû' ya. Weke gotina 'hama' ku beremberê gotina hemû ya roja me tê, gotina "me" jî em di zimanê aveste de weke beremberê gotina "me" û ankû "min" ku bahse keseyetê di rewşa yekemin de dike ya.

Avesta, gotina "rast" jî, bi rengê "eresh" dihêne ser ziman. Eresh" û ankû bi rengê xwandina wê "ereş" rastbûn û ankû dûrûstbûna bi aqil re dihêne ser ziman. Bi wê re jî, dema bahse dûratîyê em dikin em dibêjin 'dûr, Avesta jî, dibêje "dûra" û "dûrât". Gotina "dûrât" weke ku î ro em bikardihênin 'dûr' a. Bi wê re, avesta, dema ku bahs hasp dike dibêje "aspa". Ji van gotina, û dengdêrîya wan, mirov wê rewşa stûrbûna deng fahm dike. Minaq, 'aspa' û ankû 'dûra' ku di avesta dihên ser ziman, rengê wan, bi dengê stûr ku ji qirikê derdikevê ya. Li vir, di rex hevdû dengê ku bi fîpa "ê" û yê ku bi fîpa "a" re

derdikeve, bi hev re pîrr baş hatîya bikarhanîn. Em di levhatina dengên gotinan de dengêkê pêşketî kifş dikin. Ji ber vê jî, divê ku em bibêjin ku demna pîrr demdirêj hatina buhurandin li ser wî dengî re. Çend ku piştîre, ew deng bigotin û rengna din jî hatibibê bikarhanîn jî, ya ku em bikifş dikin, ew a ku deng weke ardê ku li ser gotin hatina çand maya. Gotinên wî dengî hatina afirandin. Dengê gotinan ne hatîya afirandin. Ji ber vê jî, mirov kifş dike ku nûbûna gotinan jî, bi kevnûbûna deng re dihê kirin. Minaq, dengê bi gotina 'ka' û ankû 'kva' re derdikeve jî, wê rewşê bi stûrahîyekê dihên li holê û didêne li berçav.

Her wusa, bi wê re, dema ku em li gotinên pirsînê dihizirê, "kahe" di wate 'kanî' de dihê dîtî bikarhanîn. "hvare" bi wate 'verê' û ankû 'were', "dvara" di wate 'derî' û ankû 'derîyê malê' de dihê bikarhanîn. Ev gotinên ku me li vir, hanîn ser ziman, gotinên aqil in. Li ser wan re hizirîn pîrr bûya û ne tenê bi wateyekê jî hatina bikarhanîn. Lê bi aqil, hertimî hatina bikarhanîn. Li vir, jî gotina 'bikarhanînê' a ku me li dawîya hevoka xwe ya pêşî bikarhanîn gav biavêjin û gotina 'kar' li ser bisekin in. gotina 'kar', gotinaka ku dema ku mirov karek kir ji wê re dihê gotin, jî wê gotinê, î ro, gotinên weke 'karmend', 'karker', 'karkirin' û hwd hatîya afirandin. Lê koka wê 'kar' re. Di ferhengîya avesta de gotina 'kar' bi rengê "kar" û ankû "kara" mirov wê kifş dike. gotina "kar" bi vî rengî di ferhengîya avesta ya wê demê de heya. Weke ku li ser gotina 'kar' a avesta û dîsa gotina "hvarô" ku di wate 'xwarinê' de ya û ya avesta ya, dengdêrîya wê, dihê kifşkirin ku li ser deng meşîn bûya. Dengê ku gotina "hvarô" bo ya î ro ya 'xwarinê' derdixe, jî wê ne dûra. Lê deng, heta ku hatî roja me jî, ku em bi rastî wê kifş bikin, emê kifş bikin ku heyna xwe parastîya. Minaq, î ro, dema ku em dibêjin 'şûr û mirtal' em bi gotina 'şûr' re bahse amûrekî ku bi wê tê ser kirin dikin û bi ya 'mirtalê' re jî, bahse amûrekî xwe parastinê dikin. Gotina 'şûr', avesta wê bi rengê "Sûra" dihêne ser ziman. Her wusa, em di gotina "sata" de jî, wê dibêjin. Avesta dibêje "sata" û î ro, em dibêjin "sad". Gotina "sad" ku em î ro weke hijmara sad dihênina ser ziman, di dema hûrîyan de jî heya. Heta ku berî wan jî, dihê kifşkirin ku heya.

Zimanê kurdî, li ser van kokên xwe pêşketîya û heta ku hatîya roja me, bi dehan devik û zaravayên wê afirîna. Bi wê rengê, weke ku gotinên wê jî, belevbûnek di nava wê de bûya. Berî hertiştî, li vir ya ku ez divê ku bibêjim ku ji bo ku mirov bi awayekî pîrr rast, ferhengîya avesta binivîsîne û wê bêne ser ziman., divê ku mirov bi wan devik û zaravayan re jî, xwediyê zanîn û serdestiyê bê. Divê ku mirov bizanibê ku di wan de çî gotin û rewş hena. Î ro, li vir, di dema ku min ev nivîs li ser zimanê avesta û ankû zimanê dema Medîya de ku xwest binivîsênim, min di dewama nivîsandina nivîsê de kifş kir ku divê ku em soranî û kurmançî bi hev re li berçav bigir in û li rewş, rêzimanî û nivîsandina gotinên avesta binerê. Ji ber ku hin rewşên ku bi wê re werina ser ziman di soranî de na. Û hin ji wan rewşan jî di kurmançî de na. Di zaravayên din jî hena. Lê ya ku bi awayekî vekirî derket li berçav, ew a bû ku soranî û kurmançî li ber ferhengîya avesta, ne weke du zaravayan, weke zaravayekî û ankû zimanekî dihê li berçavên mirov. Gotinên me ên roja me, zelalbûne bi wan re bûya. Weke ku di temenê bikarhanînê de naqandî na. Minaq gotina 'şevê' ku em î ro bo êvarî bikardihênin di avesta de bi rengên "xshafna" û "xshapan" dihê dîtî. Di dema mîtannîyan de jî bi rengê "şepa" dihê dîtî. Î ro di kurdî de şevê ya ..

Li vir, bi rengê nivîsandina gotina şevê, weke "şafna" û "şafan" jî giringîyek wê ya di temenê rêzimanîyê de ku bi pirranîyê de ser ziman dihê li berçav. Şev, û ankû bi rengê ku jî koka gotinê ku weke "Şaf" dihê dîtî, dihên beremberî hevdu. 'Şafna' ku weke gotina roja me em binivîsênim wê bê "şevna". Yanî, wê bi gotinê re bahse pîrr şevan were kirin. Li vir,

li ser gotina şevê pirranîti heya. Lê ev herdû gotin jî hem ya 'şafna' û hem ya 'şafan' jî di temenekî rêzimanî ê cuda de pirranîtiya xwe cuda dihênina ser ziman. 'Şafna', bahse çend şevên ku hijmara wan tê zanîn dike. Yanî kifşa ku çend şafn ku bahse wan dihê kirin. Lê gotina 'şafan' bi heman rengî bahse gelek şafan' dike, lê hijmara wan nayê zanîn ku çend in. Ev rengê rêzimanîyê, heta roja me jî di kurdîya kurmançî a botanê de heyîna xwe parastîya û hwd. Her wusa, divê ku vê jî bi ser gotinê ve bikim ku di dema hûrîyan de jî ev rengê rêzimanî heya. Ji dema hûrîyan gotina "tişşan" bi heman rengê xwediyê rêzimanîyê ya. Koka gotina "tişşan" li ser 'tişî' ya. Tişî jî, wate wê dagirtina tişteki ya. Yanî tiştên weke avê, genim, ce, nîsk û hwd ku dema ku tê dagirtin li tiştina, têne ser ziman. Ji ber ku ev tiştên bi vî rengî ên weke avê û hwd, mirov nikarê lib bi lib bi hijmêrê, êdî bi awayekî bixweza, weke ku pirranîtiyeka wê hebê dihê dîtin. Ku di nava gotinê de dihê bikarhanîn dihê gotin ku "min, tişî kir". Lê dema ku bi rengê Tişan û ankû weke ku di dema hûrîyan de hatîya nivîsandin "tişşan", bahse gelek tiştên bi hevdu re hatina tişî kirin dike. Di vê temenê de li gorî gotinan, ev rengê rêzimanî xwediyê teybetmendiyên pirr girîng a. Bi rêzê, li gorî, herdû rewşan emê gotinan bînina ser ziman, Li gorî rewşa pêşî ya "şafan", wê 'rastîyan', 'mirovana', 'karan' û hwd dihê ser ziman li gorî rewşa pêşî rewşa dîyemîn a rêzimanî jî bi rengê "şafna" ya, minaqên wê jî, ku em heman gotinan li gorî wê bînina ser ziman 'rastîyana', 'karna', 'mirovna' û hwd dihê dîtin û li ser ziman. Her wusa, bi rengê gotina "xshapan", minaqên me yên pêşî tîn. minaqên me ên dawiyê jî bi rengê gotinê "xshafna" dihê ser ziman. Her wusa ev rengê rêzimanî, di kurmançîya navendî ya herêma botanê de aliyekî wê yê girîng û bingihîn diafirîne..

Ev rengê rêzimanî û her wusa hanîna li ser ziman, li ser gotinê û ankû ziman re, têkilîyê bi me di naqabîna zimanê hûrî û Medîyan de jî li ser rêzimanîyê re didê çê kirin. Darêjkên gotinê û rêzimanî û her wusa gotinî, didin nîşandin ku di dewama hevdu de di temenê peresendinekê de pêşketin bûya û ji demê buhurandina li demê bûya. Di zimanê avesta de, bi teybetî, dema ku em lê dîner in, em dibênin ku weke kok "ka" û ankû "kva", "ta", "stê", "sti", "asti", "stu", "xâ", "ha" û ankû "hva", "vir", "vis", "vid", "vas", "tûrô [tûra]" û hwd re dihên dîtin. Li ser van kok û ên weke van re afirandina ziman bûya. Bi teybet, "yasna", "vispa", "asna", "ashî" û hwd jî, jî ji wan gotinên ku rengê wan didina afirandin in. Zimanê avesta, hinekî, ku dema ku em zimanê hûrîyan li berçav bigrin û wê bibînin bi reng û awa û pêşketina wê re, emê weke derhanîna wê ji bibînin. Lê zimanê avesta, hemdemîya wê jî pirr li pêş a. Zanîna ziman, ya derbarê deng û hevok û gotin û afirîna wan de, mirov kifş dike. Li vir, mirov, zanebûnêka teybet kifş dike. Avesta, weke hewgirtin(sentez)eke têgihîştinî û zimanî ya. Zimanê demê, pêşketina wê, li gorî demê û pêşketina wê ya. Lê zimanê demê, î ro, gotinên weke "us", "uz", û hwd, ku dihên bikarhanîn ên aqil û ên wê demê na.

Tiştêkî din jî, mirov kifş dike, ew jî, her wusa, ew a ku gotineke, ne tenê biwateyekê hatîna wê ya li ser ziman heya. Dikarê bi çend wateyan were biwate kirin. Yanî, ev jî aliyekî din ê li ser watekirinê de ku mirov wê kifş dike ya. Bi wê re jî, her rewş, bi gotin û navkirina wê heya. Gotinên kevn û ên nû ku hatina afirandin, li cihna ku weke ku wate wan yek û ankû di heman rengî de ya, lê di temenê dîmenîtiyeka cûda û ankû dîtineka wêneyeka cuda de rewş jî heya. Ev jî, aliyekî din dihên li berçav. Pêşketina avesta, bilind astaka heya. Gotina "ast"m di dema hûrîyan de bi rengê "asu" mirov wê kifş dike. Lê di dema avesta de, bi wê re jî ku li ser gotinên aqil re ên weke 'uz', 'us' û hwd de hatîya salixkirin. Ast û bilindbûn, bi aqil û zanîna re hatîya kifş kirin. Ji vê awayê pêşketinê ê ku em kifş dikin, tenê jî wê jî mirov fahm dike ku pêşketina wan jî ya ku em dizanîn, pirr û gelekî jî zêde û mazin a. Çend ku hin beşna wê pêşketinê di nava pêşketinên olî hizrî û hwd de weke hizra "dûalîsmê" û hwd ku hatîna buhurandin li demê jî, em nikarin vê bi tememî weke pêşketina

giştî û fahmkirina wê ya bi demê re fahm bikin. Ji wê zêdetir, heya. Aqilê avesta, bi zanebûn û hişmendîya wê re, mirov kifş dike. Gotinên wê, giştîyên wan jî, bi aqil û hiş hatina şîştin û zelal kirin. Bi wê rengê dihên bikarhanîn. Gotinên weke "ish" û hwd jî, di temenê 'vênakê' de dihên kifşkirin. Lê 'ish', ku î ro em bikardihênin, 'hiş' dihênê berbîra me û wate wê jî didêt me. Her wusa, weke rêngdêrên "ishtî" ku em kifş dikin jî, em kifş dikin. Dema ku em bi "ît" ku di avesta de di wate 'vê' de hatîya kifşkirin re ku em dihênina cem hevdû dibê 'ishtim'. Ev jî, dikarê wate 'hemû', 'wênakê', 'vê', 'yek' û hwd bide. Bi vê re, gotinên weke "jan" hena. Ev jî, î ro di wate 'jîyan', û ankû 'êş kişandinê', û hwd dihêne ser ziman. Lê bi rengê "janaitî" û ankû "janat" jî ku em lê dihizir in, em di temenê jîyandin û ankû kişandinaka biêşî a jidil dihêne ser ziman. Êşeka ku di jîyanê de dihê kişandin, î ro ku em wê dihênina ser ziman, em gotina 'jan'ê bikardihênin. Di kifşkirina vê gotina "jan"ê ji avesta di temenê 'çewsandin' û ankû 'tûnakirin' a. Divê temenê de, ev wate ku bi vê gotinê em î ro bikardihênin, ji wê nedûra. Vajî wê, hevdû temem dikin.

Gotina 'jan' giringîyeka wê heya ku temenê wê û koka wê "jî" ya û ev gotina 'jî', weke gotina gotinaê jîyanê jî ya. Yanî, wate jîyanê û ankû jîyandinê di xwe de dihêne ser ziman. Her wusa, 'jan, bi rengê gotinê û afirandin û wate kirina wê, bahse tiştêkî di hundurê jîyanê de jîyandinê dike. Ew tişt wê çi bin? Minaq, êş, xamgîni û hwd. Ku weke kok û navê jîyanê 'jî' di avesta de bi rengê 'jvô' û ankû "jva" em kifş dikin, herwusa, weke gotina jîyanê jî hem gotina "juyô" û hem jî ya "juya" dihên dîtî. Ev rewşa bi gotina jîyanê û 'jan'ê re ku dihê dîtî, temenê vê gotinê û rengê wê dihêne li holê û dide nîşandin. Her wusa, ji aliyê rêzimanî ve, ku em nêz bibin, di temenê dema buhurî de 'jîya' dihê dîtî, î ro, dema ku em di 'jîyan bû'. Lê di rastîyê de, di dema buhurî de bahskirin, wê 'n' ya li dawiyê ji dawîya xwe dirakê û dibê 'jîya'. Ev jî, wê dike beremberê gotina avesta ya ku bi wê dihê ser ziman a "juya". 'Juya' bi rengê ku di avesta û zimanê wê de dih bikarhanîn, î ro, bi rengê 'jîya' dihê bikarhanîn. Ev gotin, bahse jîyanê dike. Herwusa weke navê jîyanê jî dihê bikarhanîn. Bi wê re, ez divê ku bibêjim ku weke navê 'jin'ê jî ya. Di avesta de weke navê jine gotina "jahika" heya. Lê ev gotin jî, di temenê ku bahse jinê bi xirabî dikê ya. Jineka di nava civatê de weke ku ji aliyê rewîstê ve baş nayê dîtî, bahse wê dikê kirin. Lê li vir, bi gotina "jahîka" re, tišta ku mirov kifş dike, î ro di kurmançî me de, gotina "jinikê" heya. Ev gotin, di wate, "jinebîyekê" de jî car bi car hatîya bikarhanîn. Gotina 'jinabî', car bi car, di temen û wate "bêserûberîyê" de jî hatîya bikarhanîn di nava civatê de. Jin ku ji mêrê xwe cûdabûyî û mêrê ku ji jina xwe cûda bûyî, ji wan re "bî" tê gotin di kurdî de. "Tî" jî, ji mêrê ku birayê mêrê jinê ya, ji wî re tê gotin. Yanî, ji aliyê ve, ew rewşa ku bi vê gotinê hatîya bikarhanîn, weke jineka ku jê ewlabûnê nabê ya. Ji vî aliyê ve jî, mirov dibîne ku weke ku di hin rewşna de ev gotina avesta "jahîka" û ya roja me 'jinikê', weke ku ji hin aliyana nêzî hevdû dibin. Di avesta de, ji dest re "zasta" tê gotin. Ji zûwa (lezbûnê) re jî "zâvare" tê gotin. Ji 'zer' re jî "zâire" tê gotin.

Weke pêveka keseyetî ".. mruyê" ku derdixe, mirov wê di zimanê aveste de kifş dike. Mirov, hinekî din bi zelalî ku em ji aliyê dengzaniyê ve li ser di rawastihin, em nêzî dengê gotina 'mîrov' dibînin. Ev deng, weke dengê ku weke navekî jinê ê ku di zimanê aveste de di buhurê ê "jahîka", rewşekê bi rêzimanî diafirîne. Ji zimanê aveste "me", zimanê î ro "me" ankû "min", bi zimanê avesta "ta" û ankû bi rengê "tvêm" ku ji avesta ya ku bi rengê "tu" tê xwandin, î ro bi zimanê me "te" û ankû "ti" û an jî kû "tu", û hwd, rewşên keseyetî û bahsa heyîna keseyetîyê dikin in. Dendêrîya zimanê avesta, pirralî ya. Em bici awayê jî lê biner in, em dikarin bêjin ku ziman, dengên gotinan salixkirina wan bûya. Li ser salixkirina wê re, gotina dihên afirandin. Dema ku deng di temen de bin, hingî, divê ku mirov bahse naskirina dengên bike. Ev jî, di derbarê dengzanî û têngihîştina di derbarê kirdeyîtiya gotinê de têngihîştinekê li ser wan re didêt me. Gotinên zimanê avesta, gotinên zanînê û ên dema

zanînê na. Di wê temenê de, afirîna wan bûya. Ez dikarim bêjim ku her gotina wan, weke hewgirtin(sentez)sekê bi xwe re dihêne li holê. Têgihîştina gotina pêşketîya. Ne tenê, li ser gotin û dîtina xwezayê re tîn ser ziman. Her wusa, ku bi wê re jî, di temenê levkirina wate û kirdeyên gotinan û bi wê re bi pergali aqil afirandin dihê dîtin. Di bi hev ve girina gotinan û li ser wan re nîşandina aferîndêriyekê jî, bi 'yekkirina' wate' û ankû 'kirde'yê re dihê dîtin. Ev jî, rewşeka bi aqil re a pêşketî dihêne li holê. Ev di aslê xwe de, tiştêkî din jî dide nîşandin. Ew jî, her wusa, pêşketina felsefe a bi wan re dide nîşandin. Felsefe, têgihîştina gotinan û kirdeya wan ya di hundurê wan de bi pêşketinaka civatî dixwezê jî mirov. Zerdest, di nivîsandina avesta de, em nikarin bêjin ku wî tenê li xwezayê meyîzendî ya. Ji wê zêdetir, ew li ser wate û kirdeyê re meşîya ya. Bi vê rengê, wî pêşî naskirîya û bi wê naskirinê fahm kirîya. Bi wê re jî, di dema ku nivîsandîya, hem bi gotinên xwe re rastkirin di ziman de kirîya û ankû rastbûna ku di ziman de bûyî wî hatîya ser ziman. Ku em vê rastiyê bizimanê avesta re kifş nekin, di fahmkirina me de, weke ku wê aliyek lêm bimêne.

Ji vê rengê pêşketinê, em fahm dikin ku Medîya bixwe jî, di dema xwe de bi pêşketina re li ser temenekî pêşketî û mazin heyîn û hebûna xwe ava kirîya û demezrandîya. Li ser wê re, êdî pêşketina xwe di demeka kort de mazin jîyan kirîya. Zimanê, avesta, ku em li ast û rada wê dihizir in, em kifş dikin ku bi felsefê re jî em bînina ser ziman, divê ku bînina ser ziman û bibêjin ku asta têrbûyî û ku di xwe de tişî zanîn bi wê re heya. Bi vê yekê, weke ku têrbûnek heya. Zerdest, wê bi avesta re radixe li berçav. Lê avesta, nivîsandina wê bixwe jî, weke hewgirtin(sentez) kirina wê aste a ku heta wê demê heyîn û hebûna xwe bi pêşketina xwe re daye çê kirin û domandîya. Avesta wê asta li ser serê wê ya. Weke tace serê wê ya herî bilind a. Li ser ziman û awayê gotin û nivîsandina wan re, hinekî jî, ev yek weke aliyekî pîrr bi balkeş û ku heya mirov dikîşene dihê ber mirov di têgihîştin kirinê de. Avesta, weke ku bû manifestoya demên piştê ên ku wê heta me bijîn û wê bina temenê pêşketina me. Pêşketina ziman, hertimî astaka civatî bi xwe re dihêne ser ziman. Asta pêşketinê û bikarhanîna wê jî, her wusa, heman tiştî dihêne ber me û bi me dide fahm kirin. Pêşketinê demê û bi gotinkirina rewşan û bi navkiirna tişt û rewşan û hwd, wê bi xwe re di nava xwe de pêşketina demê jî bi wêne bike. Bi vê rengî, ya ku em dibînin ku wê demê, bi vê rengî bi terehiyekê ev jîyan kirîya. Têrehî, hinekî jî, bi têgihîştinê di ziman de xwe dîyar dike. Têrehî, bi ziman û têgihîştinê re, di jîyanê de bi bikarhanîna ziman re xwe radixe li berçav. Bi vê rengê ya ku em di serî de li vir kifş bikin, ew têrehî ya. Ew têrehî, bi asta têgihîştin a zanînê re xwe radixe li berçav. Tîrbûn û têrehî, bi hev re bi têgihîştinê re xwe didin li der. Tîrbûn, bi mirov re xwe dide li der. Têrehî, weke ancama wê têrehiyê ya. Ew jî, xwe li ser ziman û pêşketina bi wê re xwe dide li der.

Li ser aqûbeta hatî serê 'avesta'

Zerdestî, berî zayinê li dora sadsale 6' min û hwd, pêş dikeve. Pêşketina Zerdestîyê, hin teybetmendiyan wê ên cûda hena. Bi teybetî, divê ku mirov wan fahm bike. Dema ku em li avesta jî bînerin, emê bînin ku gotina "yazdan" ku weke navê xwûdê ya, heya. Gotina 'yazda', bi rengên "yaozhdâ" û ankû "yaozhdâ" dihê watey saffibûn û ankû xasbûnê. Bi rengê "yaozhdâthrem" ankû "yaozhdâthra" bi wateye xabûn û saffibûnê re bijartinê bi xwe re dihêne ser ziman. Her wusa ku di çerçoveya vê wateyê bi rengên "yaozhdâiti" û ankû "yaozhdâyân" jî heya. Gotina "yaozhdadhâiti" û ankû "yaozhdâ" bi wate saffî, paqijî û ankû dilpaqijî jî bi xwe re bi wate dike û li ser vê wateya wê ya ku diafirê re jî gotina "yasna" dafirê, ku êdî bi vê wateyê tê wê wateya ku paqij ku xwûdê bêkirin boraq(korban). Di vê çerçoveyê de, 'tişt a ku ji yazdanê mazin re tê dayin(korbankirin), bahse wê dihê kirin. Gotina, 'yazdan' di wê temenê de, bi gelek rengê wê, em di avesta de dibînin. Zerdest jî, bawerîya xwe bi wê dihêne ser ziman. Li vir, divê ku em di serî de, balê bikişênina li ser vê xalê. Î ro, bi vegotinî bê û ankû li gorî hin bineterên ku ji wê demê mana, ku mirov

dixwêne, mirov dibînê ku Zerdeşt, bawerîya xwe bi 'yek-yazdanî' hatîya. Hata ku tê gotin ku "yek-yazdanatî, bi wî re pêşketinaka wê heya ku ji pêşketinên olî re jî dibe mînaq. Li gorî ku, mirov dibîne û kifş dike jî, mirov dibîne ku yek-yazdanî, bi wî re heya. Heta ku di dema wî de, pîrsgirêka ku i nava wî oldarên demê de diafirê jî, di wê rengê de ya ku Zerdeşt, dibêje ku "tenê yazdanak, heya ku xwediyê hemû tiştî." Li gorî gelek bineteran jî, dihê gotin ku "Zerdeşt, weke pêxemberê ku ji wî re 'jî xwûdê jî wî re pâyame pîroz hatîya'" dihê ser ziman. Di vê temenê de, di demên destpêka îslamê bixwe de jî, hebûna Zerdeşt, di vê temenê de ditin û herêkirina. Zerdeşt, weke "pêxemberekî" jî dîtina. Di temenê gotina pêxemberîyê de, ku mirov li mijarê jî binerê, pêxemberî jî yên ku ji wan re jî xwûdê peymanî pîroz hatîya re dihê gotin. Yanî, bi gotina xwûdê re, dîsa hîyarerşiyek bi vî rengî jî 'yek' îfîya xwûdê bi ber wê tê, mirov wê dibîne. Bi vê rengî, rewşek heya. Heta vir, bi şîrove kirinê re, weke ku hertîşt asayî û aram a di gotinê de. Lê li vir, ya ku mirov, dibînê ku Piştî, de Avesta de, di temenê 'dû gîyanên pîroz' Ahûra Mazda û Ahrîman de bahse navê xwûdê hatîya kirin. Yanî, li vir, hebûna xwûdê, weke 'dû'yan dihê ser ziman. Li vir, di aslê xwe de, di temenê nivîsandina avesta de jî, dema ku mirov lê dihizirê, mirov weke ku tevlihevîyek heya dibînê. Yanî, li cihekî bi navê Yazdan re, 'yek-yazdanî' dihê ser ziman. LI cihekî jî bi navê 'Ahûra Mazda û ahrîman jî 'dûîtî' dihê ser ziman. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê bibêje ku weke ku di avesta de guharîn bûbin rewşna mirov kifş dike. Bi teybetî, di vê warê de jî pîr gûman hena. Divê ku em wê dûîtîya di felsefeya Zerdeşt de, weke ku çawa ku di Êzdatîyê de jî, di cihûtîyê de jî, di xirîstîyanîyetê de, di îslamê de jî û hwd, ku dihê ser ziman, ku bi gotina "dojehê" re aliyê xirab û bi gotina "bihûstê" re aliyê baş dihê ser ziman, divê ku mirov di vê çerçoveyê de wê dûîtîyê jî hilde li dest. Lê li ser wê dûîtîyê jî gotina Yazdan heya. Avesta, piştî ku care pêşî di dema îskenderê Zûrquerneyn de hat tûna kirin û piştî jî di care duyemîn de jî di dema destpêka hatina îslamê de bi hênceta wêja, û ankû 'ebêbiyet' a "ne li gorî wê" ku hatîya jî holê rakirin. Bi van tûnakirin û jî holêrakirinan re cewher û aslê avesta jî hatîya jî holê rakirin. Piştî dema ku îskender avesta tûna kir, wê Ardîşêrê yekem, di dema xwe de hewl bide ku wê kifş bike û cardin bêne li holê. Lê Wî jî, di dema xwe de, hemû beşên wê ne dîtina.

Wek tê zanîn, berî zayînê ku di dema sadsale 3' min de Îskender mekedonî ku di nava kurdan de weke "îskenderê Zûrquerneyn" jî dihê nasîn, sefer wî li kurdistanê kirîya. Tê zanîn ku îskender, di wê sefera xwe de pirtûkxaneyên Medî, ku avesta jî di nav de, hemû şawitandin û jî holê rakirina. Ev rewş, piştî weke rewşeka ku ji wê îbret were girtin, di nava kurdan de jî hatîya ser ziman. Avesta, piştî ku hatîya şawitandin, wan alîgirên wî, piştî tiştî ku 'jîberkirina' û ankû di aqilê xwe de hiştina, nivîsandina. Li vir, rewşek heya. Bi vî rengî, êdî hatîya gotin ku "avesta, cardin hatîya nivîsandin" û ketîya jîyanê de. Bi teybetî, ku mirov bi dîrokê re tê dema sasanîyan, mirov wê bibîne ku wê sasanî, Zerdeştîyê jî desthilatdariya xwe re bikina 'ola fermî'. Bi wê re, wê Zerdeştî, êdî bi demê re pêş bikeve. Di dema Sasanîyan de, wê pêşketinaka mazin jî li herêmê li ser Zerdeştîyê re biafirê. Zerdeştî, weke 'ola fermî' were pêş bikeve. Li ser wê xate Zerdeştî re, wê piştî Manîtî, Mezdekî, hûremî, Babekî, û hwd pêşbikevin. Dema ku em bi teybetî li pêşketina Manîyê dinerin, em dibînin ku gelek hevbeşiyên wê ên bi Êzîdîtîya roja me re hena. Ji aliyên bergkirinê û hwd ve bê, mirov vê yekê dibîne. Her wusa, di beşên din ên weke Mezdekî, hûremî, babekî û hwd de jî, heman rewş heya. Piştî wan re, Yarsanîtî ku wê piştî îslemîyetê re bi navê 'yarsanî' were binavkirin û naskirin û ku di demên berî îslemîyetê de bi navê 'hersanî' û hwd dihê nasîn jî, mirov heman rengê dibîne. Mînaq, Yarsanî, nîrx û pêxemberîya Melekê Tawis û pîrozîya wî jî xwe re dikin temen û pêş dikevin. Ev rewş û gelekên rewşên din ên ku pêş dikevin, divê ku mirov li ser gotina "yazdan" re, di temenekê û xatekê de hilde li dest û şîrove bike. Gotina Yazdan, em divê ku bibêjin ku di demên berî Zerdeşt de jî heya. Mîtra jî, ew kifşkirîya û oldarîya xwe bi wê gotinê kirîya. Di dema Zerdeşt de, rastîya ku ditin ev a. Ya ku di serî de ku divê ku mirov wê kifş bike ev a. Lê divê ku mirov vê jî kifş bike ku wê piştî Dema Sasanîyan, weke care duyemîn, wê pirtûka

‘avesta’ were ji holê rakirin. Piştî, ew ji holê rakirin, wê heta sadsale 17’ min wê bidomê. Di wê demê de, wê şahê sewewî, wê komek ji zayanran ava bike ku avesta kifş bike û derxin li holê. Ji ber ku Zerdeşt, weke "pêxemberekî" hatîya ditin û hatîya xwestin ku pirtûka wî kifş bikin û bînin li holê. Ew jî, wê yekê dikin.

Di dema Sasanîyan de, di dema Ardişîrê yekem de, wî bi çend şewirmendên xwe re hewldaya ku nûshayên avesta bibîne û bîne cem hevdû. Tê gotin ku hinek hatina ditin û hinek jî, ji devkî ku ji mirovên ku ew jiberkirina ji wan hatîya girtin û hatîya nivîsandin. Di vê demê de, di dema Ardişîrê yekem de, bi beşên ku hatina ditin û ên ku hatina nivîsandin, ku gelek rastkirin di avesta de hatina kirin. Ardişîrê yekem, di dema xwe de çend beşên wê ên ku ditin û ên ku bi nivîskî hanîna berhevdû, wê heta sadsale 6’ min û hwd, li gorî wan were jîyandin. Li gorî ku gelek dirokzan jî kifş dikin û dibêjin ku di vê demê de bi hatina ola îslamê re, wê di seferên ku li van herêman dikin de, gelek çand û nivîsarên ku berê û ku ne li gorî îslamê hatina ditin, piştî jî hatina ji holê rakirin û avesta jî, di nava wan ji holê rakirin û ankû "tahrîp" kirinan de bûya.

Di aslê xwe de, avestayaya ku Ardişîrê yekem bixwe jî berhevkerî, di wê de guharandîna bûna. Ji ber ku hemû beşên wê di dest de tûna na û bi beşên ku di dest de û ankû nivîsarên wê ên ku ji mejî de hatibûbûna ‘jiberkirin’ û piştî hatina nivîsandin, bi wan hatîya xwestin ku avestayeka bi hevdû re di ahangekê de çêbikin û dînin û li gorî wê bikin. BI wê rastkirinê, weke ku gotina dîtîya ahûra Mazda û ahrîman, derketîya pêşîya ya gotina ‘yazdan’. Piştî wê care duyem, ya piştî hatina îslamê di dema seferan de, wê care duyem avesta rastî tûnakirinê were. Di vê demê de jî, weke ku di dema Ardişîrê yekem de dike guharîna di wê de dibin. Li vir, divê ku em kifş bikin û bibêjin ku avesta, di çend pêvajoyên tûnakirinê de buhurtîya, heta ku hatîya roja me. Bi wê re jî, gelek guharandîna, li navaroka wê bûna. Di ast û care dawî de jî, bi wergerandina bi devokê pehlewî re, weke ku ji nû ve hatibê nivîsandin lê hatîya. Li vir, em divê ku vê pîrsê jî bipirsîn û bersiva wê bidin. Çend ku Zerdeşt, piştî, li ser xate êzdatîyê hatîya jî, î ro di ti qawl û beytên êzîdîyê bahse wî nayê kirin. Ev yek, pîrr bale me dikişîne. Lê li vir, weke bersiva wê pîrsê jî, divê ku mirov ji sê alîyan ve gotinê werênina ser ziman. Aliyê pêşî, ew a ku Zerdeşt, piştî êzîdîyê re hatîya û di xate wê de hatîya. Li gorî gotina ‘yazdan’ hanîya ser ziman. Ev gotina Zerdeşt, pîrr giring a ku mirov li vir, ji v aliyê fahm bike. Zerdeşt, bixwe ji aligirên xwe re dibêje ku "hevaltîyê bi êzîdîyan re bikin weke zêr". Ev gotina Zerdeşt a. ev gotin, du tiştan dide nîşandin. Yek, ew a ku dide nîşandin ku êzîdî, berî wî jî, heya. Ya duyemîn jî, ew a ku Zerdeşt, piştî wê re hatîya û li ser wê xate hanîya ser ziman. Lê piştî, wê aligirên Zerdeşt, bi teybetî, di dema Sasanîyan de, weke ku ji wê xate êzîdîyê dûrkevin. Ji ber ku weke ku çawa ku şaha Sasanîyan Bahramê Yekem hanîya serê Manî û aligirên wî, bi heman rengî gelek tiştên xirab hanîna serê Êzîdîyan jî. Bi vê yekê re, êdî wê dûrketin bi dubendî êdî weke ku bikeve naqabîna wan de. Di wê demê de, yekî ku aligirê Manî ba, ku li kûderê bihata ditin, dihat girtin û piştî êşkencekirin û kuştin. BI wî rengî, rêveberîya demê, çûya bi ser êzîdîyan de jî û bi sadan ji wan qatil kirina. Ev jî bûya durketina ji hevdû. Ev dûrketin, wê piştî bidomê. Lê xate êzîdî jî, xwe didomêne. Ya Zerdeştîyê jî. Êzîdîyê, hertimî bi ax û xalkê re û bi zimanê civate xwe re xwe hanîya ser ziman. Lê Zerdeştîyan, piştî, bi bandûra Sasanîyan, bi desthilatdarîya ku bi wê re jîyane, xwe hanîna seer ziman. Navê Xalkê re kifşnekirina û ne hanîna ser ziman. Weke hizreka di destê desthilatdarîyê de, ku hertimî li gorî wê bijî maya. Ev aliyê Zerdeştîyê, kirîya ku Zerdeştî bi tememî ‘bênasnema’ bibin. Ji dema Sasanîyan û heta roja me jî, ev rewş, wûsa ya. Î ro jî, ya ku Zerdeştîyên kurd jî û ên faris jî, kêm wê dihênin ser ziman û ankû di farqe wê de na, ax û netewa wan ya ku ew jê na. Li vir, divê ku em bandûra wan guharîna di avesta de jî, li wê ‘bênasnema’ tiyê bibînin. Dem bi dem, pîrr guharîna lê bûya. Piştî wan seferên destpêka îslamê ên ku li herêma bûna, ku hinekî sekinîna wan bû û hinek dem bi ser ve buhurt û pê

de, wergerandina avesta li arabî dibe. Hebûna Zerdeşt bixwe jî, weke 'pêxemberekê' ji aliye ola îslamê ve jî di wê demê hatîya herê kirin. Piştî, ew herêkirin, wê çêtir were ser ziman. Di wê temenê de, êdî wê dîsa di temenê yek--yazdanî de ji nû ve weke ku şîroveya wî were kirin.

Zerdeşt, tê gotin ku "di dema ku wî avesta nivisand de, li ser 16 hezar çermî nivîsandîya. Li gorî, hinekan jî tê gotin ku li ser 18 hezar çermî nivîsandîya. Bi wê re tê gotin ku "21 pirtûk" bûna. Lê piştî ku ji aliye Îskender pirtûkxaneyên Medîyan hatina şawitandin, ew jî di nava wê şawitandinê de dihên ji holê rakirin. Minaq(kopîya)yên ku piştî hatina nivîsandin, wê hinek ji wan werina kifşkirin. Di dema Ardişîrê yekem de, wê hinek ji wan werina kifşkirin. Lê dîsa di wê demê de jî, hemû nayêna kifşkirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê bibêje, ku î ro êzîdiyek rabê û bêje 'ez zerdeştî me, dibêtu ku ji aliye dîrok û hiyararşiya olî ve jî rast nebe. Lê ku Zerdeştîyek bêje 'ez êzîdî me' wê rast bê. Sedema wê jî, ew a ku êzîdîti, berî Zerdeşt jî hebûya. Î ro, di demê me de bineter hena ku em bêjin ku gotina 'laleşê' bi navê 'Melekê Tawis' re di dema gûti, hûrî û mîtannîyan de heya. Her wusa, di dema gûti, hûrî û mîtannîyan de weke gotina 'laleşê' navê Melekê Tawis jî pîr bi serdeştî heya. Avesta, di dema ku hatîya nivîsandin de, pîr dirêj hatîya nivîsandin. Di wê de, weke navê xwûdê, navê "yazdan" heya. Lê dibêtu ku bi guharînen ku bi avesta re û bi demê re ku bûna û bi bandûra beşên wê ên ku hatina ji holêkirin û wîna na. Êdî serdeştîya gotina 'yazdan' ya di wê de, weke ku li şûnî gotinên 'dûtiya ahîra Mazda û ahîrman ya. Avesta, di sale 1771 î de, wergerîna wê ya li zimanê ewropî ê Firansîzi ji aliye 'Abraham Anquetil-Duperron' ve hatîya kirin. Di wê demê de, vî mirovî, biqasî ku tê gotin ku sefer li hindistanê û ji wir jî li Îranê kirîya. Ev herê mîtina. Piştî li Îranê, rastî mirovekî ji bawerîya Zerdeştî bi navê 'Hemîn şahardayê Camaş' tê û jî wî zimanê avesta fêr dibe. Ji vê rewşê, mirov fahm dike ku zimanê ku avesta bi wê hatîya nivîsandin ew zaravayê zimanê kurdî 'mekrî' û ankû 'mû-kûranî', heta vê demê mirovên ku bi wê hê diaxiftin û ankû baş fahm dikin hena. Lê piştî, ew zaravayê zimanê kurdî ku avesta wê bi hatîya nivîsandin, ji holê rabûya û wîna bûya. Ev zarava, hinekî bi ser hawramî û kûrmançîya jorîn a herêma botanê ve diçe.

Avesta, î ro, beşên wê ku bi nivîskî hena jî, piştî wergera wan li farisî bûya. Yanî, avesta li farisî jî hatîya wergerandin. Avesta, xwemalê(orjînalê) wê, ji sadsale 3' min a piştî zayînê û pê de, weke ku ne buhurtîya li demên piştî. Ji xwe, dema ku em di vê demê de dinerin, bi teybetî, wê di sadsale 2' min û 3' min de, pîrsgirêk, di nava bawermendên vê xatê de jî derkevin. Kuştina Manî, û piştî çûyina bi ser Mezdek, hûrem û Babek û hwd jî, hinekî nişanaka vê yekê na. Bi teybetî, bineterên ku heta roja me dîrokzan jî wan esas digirin û jî wan dikin ku wê demê fahm bikin û şîrove bikin jî, ji wan dihê fahm kirin ku di fahmkirina pirtûka avesta bixwe de jî cudahî hena. Minaq, Manî bixwe jî, çend ku li ser wê xate hatîya, ji ber wê parastina wî ya 'yazdanî' hatîya qatî kirin. Pîrsgirêk, di nava wî û oldarî fermî ên sasanî de pîrsgirêk rû daye. Yê di wê demê de, weke ku ew rewş, hinekî weke ku fahm kirîya Şapûrê yekem a. Wî, hewldaye ku Manî fahm bike. Bi vê yekê, derfet jî daye ku Manî hizrên xwe werêne ser ziman di nava sînorê Sasanî de. Piştî Şapûrê yekem re, ku Bahramê yekem tê ser taxt, ew wê rewşê biguharêne û herê bi ser Manî de. Êdî, tiştî ku bi Manî û alîgrên wî were kirin jî, wê di dema wî de bibe. Çend ku î ro, di temenê avesta û weke hizrên Zerdeşt, em gotina 'dûtiyê' û hwd, werênina ser ziman jî, divê ku bibêjin ku dibêtu ku Zerdeşt ew dûti bi tégîhiştinî û dîrokî di avesta nivîsandibê û hanîbê ser ziman. Lê Zerdeşt, bi wê re weke ku dîrokek hanîya ser ziman. Weke ku xwestibê temenê gotina 'yazdan' a ku ew bi avesta re dihêne ser ziman çê bike ew dîrok hanîya ser ziman. Î ro, dema ku em li kîjan pirtûkên pîroz ên olan binerin, ku ew 'tewrat' bê, ku ew 'încîl' bê, ku ew kûran bê, û hwd, wê di wê de bûyarên baş jî û ên ku ne baş jî ku di temenê ku divê ku

newina kirin de jî mirov wê bibîne ku dihêne ser ziman. Her Pirtûkan jî, bahse "firawûn" jî dike, bahse "birehim" jî dike, bahse 'nemrûd' jî dike, bahse "Nûh" dike û hwd. Yanî, ên qanc jî û xirab jî bi hevdu re bahse wan di heman pirtûkan de hatina kirin. Ev yek û rewş, bo olên din jî wusa ya. Xatekê di nava qancî û xirabîyê de bi wan minaqan dikişênin. Li ser wê re, gotina "bihûştê" li aliyê baş didênin û gotina "dojehê" jî li aliyê xirab wêre vajî hevdû bicih dikin û dihênin seer ziman. Zerdeşt jî, di dema xwe de, minaqên bi vî rengî ku bi Ahûra Mazda qancî bê û ku bi ahrîman xirabî bê, di avesta de hanîya ser ziman. Lê bi wê re, temenkî bo gotina yazdan diafirîne û dide çê kirin. Di aslê xwe de ya ku jî pirtûkên ku divê ku were fahmkirin û ku nayê fahm kirin jî ev a. Ev rewş, herî zêde, wê di rewşa Manî de xwe bide der û li berçav. Ev rewşên cuda ku li ser guharînên di avesta re bûna, ghiştina wê avestê ku nakokîyên olî ên kûr jî di nava oldarên heman xatê de biafirîne jî. Kuştina Manî, jî aliyê rêveberîya Sasanî ku xwe weke Zerdeştî di denezend û çûyina wê ya bi ser êzîdîyên demê de jî, nişanaka vê yekê na.

Li vir, bi vir ve ez gotinekê li ser Zerdeşt bixwe jî bibêjim. Bavê Zerdeşt bixwe pîrîsaba(di kurdî de bi vî rengî tê gotin) û ankû ku weke tê gotin "poruşaşapa", oldarekî demê ê jî êzîdî bûya. Zerdeşt, jî wî pirr fêrkirîya. Lê piştî Zerdeşt, hizra xwe afirandîya. Zerdeşt, bi hizra xwe re temenê pêşketinaka din ya olî çêkirîya. Avesta, nişanaka vê yekê ya. Lê avesta jî, temenê wê li ser wê xate êzîdîtîyê ku di wê demê de bi navê 'yazdan' dihê binavkirina. Li vir, divê ku em vê yekê jî bibêjin ku berî Zerdeşt jî êzîdîtî hebûya. Ev gotina Zerdeşt ya bi navê "hevaltîyê bi êzîdîyan re bike weke zêr", hinekî jî nişanaka vê yekê ya. Ev gotin, gotina Zerdeşt a. Zerdeşt, ola berî xwe ya bavûkalan dibîne. Ne dixwezê ku ew jî wê dîrkeve û ne jî dixwezê ku aligirên wî jî wê dîrkevin. Her wusa, em vê jî li vir bibêjin ku her sal, di dema ku cejna laleşê' dihê pîrozkirin de, wê Zerdeştî jî cejna Mihregan di heman demê û heftayê de di hundurê şeş rojan de pîroz bikin. Yanî, li vir, dide nişandin ku Êzîdîtî, di wê de jî di temen de heya. Êzîdîtîyê, xwe weke oleka pêşketina civate kurd bi rêxistin nekirîya. Çend ku weke ku di dema Gûtî, hûrî û mîtanîyan û hwd de, bûya ola desthilatdarîyên kurd jî, lê êzîdîtîyê karîya ku wê cewherê xwe yê civatî û kokî ku li ser temenê aslê xwe û koka xwe ya weke wê bi wê re di jîyanê de biparêzê. Bi vê re, em vê jî bibêjin ku yekî Êzdayî rabê û bêje ku ez ji ola zerdeşt im, wê ev gotin li wî newê. Ji ber ku ola êzda, ola herî kevn a. Berî Zerdeştîyê û Cihûtîyê jî hebûya. Lê ku yekî zerdeştî rabê û bêje ez êzdayî me, wê lê were.

Lê Zerdeştîyan, çend ku Zerdeşt ev hanîbê ser ziman jî, nekarîna ku biparêzên. Di wê nekarîna ne parastinê de, bandûra bûyîna ola fermî bo rêveberîya Sasanîyan bi xirabî lê heya. Lê çend ku ev rastî, weke ku ji navaroka ola Zerdeşt hatîya derxistin jî, divê ku mirov bi teybetî bibêje ku hertimî Zerdeşt bi wê 'pêxemberî' ê û bi wê 'bawerîya wî ya li yek-yazdanî' re hatîya ser ziman. Zerdeşt li gorî wan herdu gotinên ku ji bo wî dihatina gotin yên bi rengê "ew pêxember a" û "bawerîya wî ya li yek-yazanî ya", lê ne hatîya nerîn û ew jî van gotina dîr hatîya şîrove kirin. Vê jî, ew tenê kirîya felsefevanek. Li vir, bi demê re, di aslê xwe de, têgihîştina di derbarê Zerdeşt û ya bi Zerdeştîtîyê bixwe re jî, hinek cuhahî di gotinê de ketina nava wan de. Ew cudahî jî, li vir, di vê xalê de bûna. Ew gotina "yazdan" ku Zerdeşt dihêne ser ziman û di avesta de jî heya, mixabin piştî ji navaroka ola wî hatîya derxistin û ankû hatîya jê dîrkin. Bi vê re jî, ola zerdeşt, jî olekê zêdetir weke herîkîneka felsefêkî reng û awa standîya. Bi vê rengê, di aslê wê de Zerdeştî, jî rastîya wê ya dîrokî ku bi wê pêşketîya û hebûya dîr ketîna. Zerdeştî, bi bûna 'ola fermî' bo desthilatdarîya Sasanîyan, ev rewş jî dest berdaya. Bi vê yekê, êdî piştî jî, bi tememî ji rojeve wan derketîya. Lê ji bîrkirin jî heya û bi wê re bandûra wan guharînên bi avesta re jî ku dervî vîna mirov bûna jî heya. Pîrsgirêka herî mazin ya Zerdeştîtîyê, bi demê re ew a ku çend ku di avesta de jî weke gotinaka binghîn a, lê ku di jîyanê de gotina 'yazdan' a ku Zerdeşt jî

biwê bawer dikir, weke ku jêçûya. Bi vê yekê jî, çend aliyên wê felsefêkî, weke di temenê 'dûîtîya' wê de ku mana, êdî bi wan weke hizrekê hatîya heta roja me.

Li vir, divê ku em vê jî bibêjin ku Zerdeştî, bi kirina ola fermî bo desthilatdarîya sasanîyan re, xwe jî nava xalkên ku ji nava wan afirîya, xwe bênasnema' kir. Di dema Sasanîyan de, hemû beşên civat û kêmnawên din ên ku di bin desthilatdarîya sasanîyan de dijîn, çûyina bi ser wan de a ji aliyê wê desthilatdarîyê ve bûya malê bawerîya zerdeştîyê jî. Bi vî rengî, piştî ku bi demê re bawerîya zerdeşt bi avesta re bû olaek fermî bo desthilatdarîya Sasanîyan, êdî wê olê xwe tenê biwê desthilatdarîyê re hanî ser ziman. Ev jî, hin bi hin bû temenê wê ku ev ola ku afirî, ji aliyê xalkan bêbingeh bibe. Piştî ku desthilatdarîya Sasanîyan ol guharand û ankû ji holê rabû, êdî zerdeştî jî weke ku ji holê rabê lê hat. Yanî, avesta û Zerdeşt, bi vî rengî, dikevina rewşeka ku hatina bikarhanîn ji aliyê desthilatdarîya sasanîyan ve. Di dema Sasanîyan de jî, weke ku di sadsale me de bi gotina "netew"îyê re û ku hemû tişt bi wê re dihê xwestin ku were şrove kirin, hatibû kirin. Bi wê re, weke ku çawa ku gel û ankû xalk, hatibûbûna bêdîrokkirin, weke ku di zerdeştîyê de dihê dîtin ol û ankû baweriyên ku hebûn jî, bi ji xalkê qûtkirinê re bbûn hizirna desthilatdarîyê û êdî tenê bi wê re dijîn. Lê piştî ew desthilatdarî jî holê rabû, êdî ew jî ji holê rabûn û di jîyanê de nema hatin bikarhanîn.

Ev rewş, wê bike ku Zerdeştî piştê êdî ji jîyane derkeve. Desthilatdarîya ku Zerdeştî ji xwe re kir olek fermî, bi hemû xalk û baweriyên din re ket şer û nakokîyê de. Bi wê re, êdî weke ku zerdeştî bikeve wê rewşê de lê hat. Minaq, şahên sasanîyan bi sadan ji bawermendên Manî kuştin. Bi heman rengî, bi sadan û ankû bi hezaran êzîdî kuştin. Piştê, weke ku di sadsale 4' min û hwd de dihê dîtin, wê bide bi ser rengên din ên bi bawerî ên weke mezdekîyan û hwd de jî. Serhildane Mezdekîyan ya di dema şahê sasanî Kawê de, pîrr bi nav û deng a û bûya malê dîrokê. Mazdekîyan, şahê sasanî Kawê bixwe jî ji taxtkirin û bi tememî xwestin ku dawî li wê desthilatdarîyê werênin. Lê bêrêxistin bûn. Tevî ku biserketin jî, piştê, nekarî ku wê serkevtina biparêzên û mayînda bikin. Piştê, şahê sasanî ku Mazdekîyan ew girtibû û avêtibû zindanê, ku ew zindanê ravî û piştê, wê hêzeka xwe mazin çê bike û herê bi ser mazdekîyan de û Mazdek jî, wê piştê were dil girtin û tiştê ku hat hanîn li serê Manî, heta li serê wî bixwe jî. Sasanî, bi kiryarên xwe yê ku dike re, wê pîrr xirab bi vî rengî bibe malê dîrokê. Bi wê re jî, êdî Zerdeştî jî, ku tenê weke hizrek û bawerîyaka wê desthilatdarîyê maya, wê li jîyanê zêde di nava xalk de lê xwedî derketinên wê zêde nebin. Hinekî jî, ew hêrsa ku di nava xalkan de li dijî desthilatdarîya sasanîyan afirî, wê Zerdeştî jî bi vî rengî bahre xwe ji wê bigrê. Ji xwe, piştî ku îslam hat û şahên sasanî bûn misilman, wê êdî navê zerdeştîyê jî nemêne. Bawermendên Zerdeşt, bi banûra wê desthilatdarîyê, li dijî koka xwe û şûnpêya xwe ya dîrokî jî pîrr ne başî kir. Çend ku Êzîdî, berî wê jî hebû û zerdeştî li ser wê temenê pêşketibû jî, piştê bi çûyina sasanîyan bi ser wan de, zerdeştî bûya berpirsîyar ji wan çûyînên bi ser Êzîdîyê û reng û baweriyên din jî. Derbeya pêşî di dema sefera Îskenderê Zûrqerneyn de li Zerdeştîyê ket. Hingî, Îskenderê Zûrqerneyn, ku avesta jî di nav de wê pirtûkxaneyên Medîyîyan bişawitênê. Di wê demê de û ankû weke ku tê gotin "di wê tûfanê de" wê avesta jî were tûna kirin. Derbeya duyemîn jî, wê bi Sasanîyan re li temenê Zerdeştîyê bikeve. Sasanîyan, wê zerdeştîyê ji xwe re bikin ola fermî. Bi wê re jî, Zerdeştî bû oleka serdest û ku tenê li qasrê û di nava mirovên ku li dora qasrê dijîn de ma. Sasanîyan, xwest ku li ser Zerdeştîyê re ji xwe re nasnema civatî çê kin. Çêkirin jî. Lê Zerdeşt jî, bênasnema kirin û ji nava xalkê dûr kirin. Ew bênasnematî, wê bi Zerdeştîyê re heta roja me were. Di aslê xwe de, ya ku di di temenê wê kirina Zerdeştîyê ya tenê weke felsefeyeka 'dualîst' û ankû hizreka felsefêkî, ji temenê ve bi wê nêzîkatîya sasanîyan ve girêdayî divê ku mirov hilde li dest û şrove bike.

-III-

**BI PÊŞKETINA ZIMAN RE, DÎROKA WÊ YA BI PÊŞKETINA WÊ YA HEMDEMÎ
RE JI DEMA GÛTÎ, HÛRÎ Û MÎTANNÎYAN Û BI VIR VE..**

Di çerçoveya pêşketina wê de, dema ku mirov mejûya ziman hewl dide ku fahm bike, mirov wê re gelek rastiyên civatî ên ku pêşketina jî, mirov kifş dike. Di destpêkê de, em ji têgihîştinê bii kevneşopîya civatî re bînina ser ziman.

Kevneşopî, aqil û ziman. ..

Li ser zimanê kurdî, heta nahaka pîrr nivîs, pirtûk û roman hatina nivîsandin. Hemû jî di derbarî kurdî, bi karhanîna kurdî û fonolojî û nasîya wê de ya. Di derbarê bi karhanîn û awayê bi karhanînê û denêg peyvên wê de jî heta roja me pîrr nivîs û nivîsand in bûya. Çend ku mirov beşekê jî wan nivîs û nivîsandinan di qada qdademikî de bihasibêne jî, mirov nikarê bi temennî, weke berhemne hûr û kûr yên diderbarê dîroka kurdî zimanê

kurdî ên zanistî bi hasibêne. Zimanê kurdî, hê, ji aliyê xwe yê zanistî ve ji pirr aliyên xwe ve divêt ku bi serekeyî were lêkolîn û lêkolîn li ser werina kirin. Di vê qadê de, bi teybetî kar û bar dikeve ser milê kurdan bixwe de. Kurd, divêt ku dîroka zimanê xwe bînina ser ziman. Dîroka ziman, di aslê xwe de, li gor min, weke beşek ji dîroka civatê jî ya. Bi vê yekê re mirov divêt ku bibêje ku ziman, bi hebûna xwe re, di aslê xwe de, xwediyê dîrokaka pirr giring û mazin a jî. Di derbarê kurdîya berê ya kevn de, wilo zêde di destê me de zanîn kêmin. Gelek berhemên ku hatina nivîsandin jî, ji ber ku hatina xuruxandin, êdî di destê me de nîn in. Ev nikarim bahse wan bikim. Bi teybetî, ku weke karekî adademûkî, pêdivîya zimên bi bi nivîsandina ansiklopediya xwe heya. Bi wê re giringiya wê û rastiya wê êdî wê baştir were li holê û fahm kirin. Zimanê kurdî, xwediyê dîrokaka pirr kevn a. Divêt ku mirov bibêje ku zimanê kurdî, dîroka wê, hertimî jî ji ya me zanîya bêhtirî piştî derketiya ber me û me dîtîya. Ji ber vê yekê, ez karim bêjim ku zimanê kurdî, hertimî jî ya ku em dizanîn bêhtirî xwediyê hebûn û rastiyeke ya. Ji gelek zimanên ku di roja me de tên bikarhanîn ên weke farsî bi xwe re jî hin aliyên ve ji pêşketina wê dayikî jî kirîya. Zimanê kurdî, ji ber çî, î ro, çendî ku qadaxaya mazin li ser heya û hê jî karê xwe bide afirandin. Di aslê wê de, ew pêşketin û demên pêşketinê ên ku di demên berê de jî ya na, ew dem û serdem hemû jî, bi hev re di xêva her kurdekî de dijîn, ew jî bi awayekî ku rêşanî hebûna genetike wî dide, pêşketina wî bi ya civatê re dide der û kifş dike. Bi vê yekê re divêt ku em di serî de, hebûna ziman û fahmkirina wê, pirr baş û qanc fahm bikin û bînina ser ziman.

Di vê çerçovê de ziman, rastiya wê çî ya? Di serî de, em bersiva wê pirsê xwe bidin û bi buhur in. Ji ber ku ev yek, her weha giring a û ji vir û pê de, hanîna li ser ziman ya dîroka zimên, giringiya wê bi me bide fahm kirin. Di serî de, zimanê kurdî, dîroka wê ku ji destpêka wê bidina dest pê kirin, em karin deme Sûmerîyan ku weke deme şaristaniyê li herêma ya pêşî jî tê ser ziman û nasîn. Ji wê jî, di zane min de mirov karê hinekî dîn bi wir ve herê. Di derbarê çanda kurdan de, ku mirov bû xwediyê zanîne, mirov wê hinekî bi wê re hin kodên kevnûbûna zimanê kurdî jî bi serekeyî bixwêne û fahm bike. Kevneşopî, di aslê xwe de, jîr û bîrewerîya ku bi bûna civatê re diafirê ya. Bi vê yekê re, hebûna wê, bi xwe re giringiyekê di afiurêne. Aliyekê wê yê bi ziman re, di aslê xwe de, divêt ku mirov hinekî li ser vê yekê bi teybetî bi sekinê û wê fahm bike. Kevneşopî, di aslê wê de, bi avabûna gotinên wê yên ku dibina weke qalibên têgihiştinî di nava xalkê de, bi wan re, rastiya ku bi xwezatiya zimên re tê ser zimên heya. Ji ber vê yekê, bi teybetî, mirov karê li ser wê kevneşopiyê bi sekinê û fahm bike. Bi sereke bi çend xalan jî bê, ez karim bêjim ku kevneşopî, Ji çend aliyên ve giringiya di pêşketin û hebûna civatê de heya. Ev jî bi sereke ev in. Kevneşopî, bi ziman, çand, nirxên olî û bîrewerîyê ên wêjeyî û hwd re dihê ser ziman. Bi vê yekê re, em bi teybetî li ser vê yekê divêt ku bisekin in û wê fahm bikin û bînina ser ziman.

Di dîrokê de, çawa hatiya jîn kirin? Ev awa, di serî de ez bêjim ku giringiya wê bi ziman re û hebûna ziman re dihê ber mirov. Li gor min ziman, her gotina wê, giringiya wê, bi şeklê pêşketina civatê re jî heya. Bi vê yekê ve girêdayî ku ez vê giringiyê jî berçav dur nekim, ezê kim ku wê pêşketina zimanê kurdî bi serekê bînina ser ziman. Ji ber vê yekê, êdî divêt ku mirov bi dîrokê re, wê û pêşketina wê fahm bike û bîne ser ziman. Di vê çerçovê de, emê mijare xwe ku çend xalan bi hev re li berçav bigirin bi wan re bikin ku ji destpêkê wê bi sereke jî bê bînina ser ziman. Bi vê yekê re, emê hew bidin ku zimanê çawa afirîya bi teybetî zimanê kurdî çawa afirîya wê bidina berçav. Di vê deme ku li ser zimanê kurdî pirr nîqaşên qirêt tên kirin. Bi teybetî, ev nîqaşên ku bi awayekî weke hêrîş in li zimanê kurdî, ji bo ku ez bi teybetî bi çand, kevneşopî, pêşketina ziman û çanda wê ya pêşketî ya li kurdistanê re bersivê bidine wan nîqaşan min ev nivîs hilde li pênuşê. Ziman, weke xalaka giring ya ku mirov pirr bi giringî li ser bisekinê ya. Bi vê yekê re, ziman, divêt ku

mirov bi pêşketinê re wê hildê li dest û bêne ser ziman. Bi vê yekê re, wê êdî bi awayekî rast û pak were ser ziman û mirov wê karibê bi teybetî bi awayekî baş û qanc wê fahm bike.

Ku mirov pêşîya xwe nizanibê û li ser zimên bidest nivîsandinê bike, wê nivîsandinên mirov weke axaka zûwa ku ji têhan bikelbûya wê werina li holê. Ji ber vê yekê, hewceyî pê heya ku mirov wê dîrokê bi awayekî rast û pak fahm bike û bêne ser ziman. Ku mirov zimanê kurdî, hildê li dest û destpêka wê ya pêşî bêne ser ziman, mirov divêt ku bi wê re pêşketina gelek şaristaniyên ku bi wê re jînbûna bi wê re di rêza wê de bînina ser ziman. Bi vê yekê re, wê hingê ew pêşketina wê, bi awayekî rast û pak were ser ziman. Di ziman de, gotinên ku dihêmn bi kar hanîn, bi demê re bi wê pêşketina bi xwe re û bi mirov re dide çêkirin re dibina weke xêvna ku bîrê di jîrê di xwe de bar dikin a. Jîr. Ew zanebûna ku di hundurê xêvê de ku afirîya û êdî di wê de şenber e, mirov ji wê re dibêne. Bîr jî, hebûna wê ya ku mirov derxe têgihîştinê ya. Di derbarê zaney van herdû gotinan de bi demê re pîr pêşketin bûya. Ji ber vê yekê, li ser van herdû gotinan re, biteybetî, mirov karê hinekî li vir bisekinê û piştêre bi buhurê û herê. Ziman, hebûna wê, di aslê xwe de, bi vê yekê re, wê giringiya wê ya bi gotinên wê re ku heya jî, wê ji aliyekî xwe ve were fahmkirin û ser ziman.

Jîr, di aslê xwe de di kurdî, weke gotinaka şenber a aqil a. Bi wê re bi tememê ne aqil lê aqilê du hundurê gotina aqil de ku heya bi wê re dihê ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê di asta kirdeyê zimên de jî bi zanebûnê re û têgihîştin pû hebûna zanebûnê re werêne ser ziman. Jîr, ji wê bîrewerî dihê li holê. Ew jî, weke ku em di carna di jiyane xwe dibêjin "me bibîr kir" û an jî "me hingê li bîr da" û hwd, dihê ser ziman. Di wê de, hebûnaka bi aqilî dihê ser ziman. Bi vê yekê re mirov karê bibêje ku aqil, bi vê yekê re hinekî dîn mazin bi têgihîştin heya. Ji vê gotinê, mirov karê kirde aqil bi gotina wê re fahm bike. Bi vê yekê re, mirov karê rastiya zanîna aqil bi wê re bi têgihîştin fahm bike.

Jîr, gotinaka ku di kurdî pîr kevn a. Afirîna wê mirov karê bêje ku hê di deme Gûtîyan heya. Ji wê wîrdetir jî heya ku hebe. Lê di vê demê de, weke gotinaka ku dihê bi kar hanîn a. Car bi car ku dihat bi karhanîn di hat gotin "de bijîr ba, êdî" Weke deme ku mirovekî ku tiştêkî kir û di wê kirinê de xelatîyeka ku di demeke berê de ku kiribû weke hebû jî ew kiribû û di wê demê de jî heman xelatî kir, êdî ev gotin dihat gotin. Bi gotina vê gotinê û vî rengî re, êdî dihat gotin ku "êdî hinekî di serî xwe de bihizira û û fahm bike û bêne ser ziman. Yanî, pêwîstiya zanebûnê bi têgihîştin di wê gotinê de dihat ser ziman. Bi vê yekê re, êdî ew zanebûn, bi teybetî, dihat ser ziman û fahm kirin. Yên ku ev gotin digotin, êdî ew mirovna ku ew xelatî bi zanebûn dîtibûn ku êdî ew dîtina xwe digotin. Bi vê yekê re, êdî gotina jîrê dihat ser ziman. Li dûvê gotinê, gotina ku dihat, ev bû, "bi bîr ka". Yanî, êdî fahm bike, derxe têgihîştin û zanebûnê û êdî heman kêmesiyê dûbare neke. Bi vê yekê re, mirov tiştêkî din jî fahm bike. Ew jî ev a, ku xelatî ji nezaniyê dihat hasibandin û lê nerin. Mirovê ku xelatî dikir, weke yekî nezan di hat ser ziman. Ji bo van mirovan jî, her weha, hin gotinên ku rewşa wan mirovên ku xelatî dubare dikirin dihat ser ziman hebû. Gotina "şevêkorî"tiyê gotinak ji van gotinên ku bi teybetî dihat serr ziman bû. Ji wê gotinê, mirov karê fahm bike. Mirovê ku xelatî kir, ji nezaniya xwe kirîya. Lê ku mirov bi zanebûn xelatîyêk bikira, êdî ev gotin jê re ne dihat bikarhanîn. Gotinaka din dihat bikar hanîn. Ew gotin jî bi teybetî di kurmançî "xirabî"ti bû. Ji bo ji xwe qayîlbênê jî, bi teybetî ji mirovên ku pîr ji xwe bi qayîl diaxiftin û gotina xwe li ser hevdu dikirin, ji wan re dihat gotin 'melaq'. Bi vê yekê re, ew dihat salixkirin. Ku yekî, bi gotina xwe re quratî kir, piştêre wê yek çûba ber wî û gotibayê de " hey gidî ti, ti çi meleqî!" Di gotinê de bêjeya "gidî", di wateya yemantîya mirov de dihat ser ziman. Bi wê re êdî ew dihat gotin. Bi wê re êdî ew bahse wî dihat kirin. Gidîti, di aslê wê de, di kurdîya berî ya kurmançî de pîr bui teybetî

dihê ser ziman. Di gotinê de serewerbûn û pirr baş bi karhanîna zimên jî ji wê hinekî serweriya wê dihê xwandin. Bi wê yekê re, di nav kevneşopîyê de buhur in û çûyin jhî dihê serr ziman. Ji ber ku bi kevneşopî û çandê re êdî nîrxên ku weke xal û destûrên nêzîkatîyê êdî afirîna û herkesek di derbarê wan de bûya xwediyê têgihîştin û zanebûn.

Di deme Gûtîyan de ev gotin heya. Gûtî li herême Cizîrî û li dora wê demne dirêj ên şaristaniyî jîyan. Kurdîya wan jî, ji wê kurmançîya ku î ro weke ku bi li botanê û li dora wê dihê axiftin ji wê ne dûr bûya. Di deme wan de, pêşketinaka mazin heya. Serwerî ziman û bi karhanîna wî pirr xort bûya. Bi wê yekê re mirov karê bêje ku zimanê wan di astaka zanistî de bû bi wan re ku wan bi kar dihanî. Bi wê re, mirov karê bêne ser ziman ku têgihîştina bi ziman û di derbarê zimanê de bûya û heya. Di civatên wan de, ku ew lev dirunuştin. Wê bi hev re, êdî bidin û bidestênin. Di deme ku yekî ji wan re ji civatî vegotinek û an jî tiştek ji derekê hiskir û li wir ji civatê re got, wê di civatê de tiştek di deme lê hisandinê de wê lê bê lêgerîn. Ew jî, herikandina vegotinê û bi hev re ku di vace xwe de bê. Ku lev bike. Ku gotinênku hatina ser ziman hevdû vala dernexin. Ev lê dihate lê gerin. Ev kirin û nêzîkatî, heta demê me yên dawiyê jî li civatên kurdan li herême botanê ku lev dirûniştin, bi hev re ku didan û distandin, wê wilo bikiran. Di deme ku vegotinek ba, û na jî çîrokek ba ku bihate gotin û an jê ku jîyane mêrxasakî weke rûstemê kurê zal ba û hwd, wê di vegotinê li levkirina vacî lê bihate lêgerîn. Bi wê yekê re, ku yê ku digot ku di levkirina vacî de hanî ser ziman, wê hingî, bi hatîba hasibadina ku ew bizaneya û bi aqile û li gor wê bizanebûn û aqiliya xwe hanîya ser ziman. Ev lêgerîn, tiştekî bi me dide têgihîştin. Ew jî, her weha ew ku di gotinê de zanebûn bi têgihîştin bûya û mirov jî di farq wê de ya.. Mirov karê wê bi teybetî êdî bi gotinên xwe re bêne ser ziman..

Gotin, di wê de, zanînaka ku mirov wê fahm bike heya. Her bêje, tîp û dengên wan yên ku bi hev ve hatina hunandin, bi wê re xwediyê pergala xwe ya teybet in. Ew deng, bi wê re çî tene ser ziman, ew dihê zanîn. Ew dengê ku dihê derxistin, ji wê hîsek dihê girtin. Ew hîs jî, weke aqilekî ku di ji wê levkirinê ku mirov re di deme aqil çêkirinê di serî de rê şanî mirov dide di afirandina aqil û hanîna wê ya li ser ziman de. Gotin, bi teybetî, di kurdî, deme ku mirov li awayê bi karhanîna wan dinerê, mirov fahm dike ku gotin, bi serê xwe afirîna û hatina ser ziman. Lê gotin, çî tene ser ziman, li ser wê jî dihê hizir in. Bi wê yekê, mirov karê bêje ku li ser aqilê gotinê dihê hizirin û fahm kiirn. Aqilê gotinê, di aslê xwe de, aqilê ku afirîya û bi jîrbûya ya. Mirov karê wê yekê di vir de kifş bike.. Aqil, di aslê xwe de, di xwe de xwediyê pêvajoyîna pêşketinê ya. Aqil, bêî ku xêve mirov hebe, nîn a û na afirê. Bi wê yekê re, di serî de, ev gotinên ku di serî de xêve kifş dikin û jê jîrê dikê ku fahm bike, ku mirov wan dibîne, mirov dibîn û fahm dike ku Gûtî û demên berî wan yên kurdî ji ya ku em dizanîn bêhtirî xwediyê pêşketin aqiliyaka bixwe re ya.

Li ser gotinê serî hişandin, weke xalaka teybet ya li pêşîya me ya. Ji gotinê, biqasî ku mirov karê pêşketin û kevneşopîya civatê ji aliya vê ve kifş bike, her weha bi awayê bi karhanîne ji wan gotinên ku tén bi karhanîn, mirov karê ji wan, wê gotinê, têgihîştina wê û deme wê ya asta wê ya pêşketinê fahm bike. Kevneşopî, weke gotinaka ku di nava kurdan de giringiyaka wê ya ku li ser nayê nîqaşkiirn heya. Ku bahse wê dihê kirin, cidiyete diaxiftinê xwe dide li rû. Gotinên ku dihên ser ziman, bi zanebûn dihên seer ziman. Di temenê ku yê ku dihê ne ser ziman ku ew di têgihîştina wan gotinên xwe yê ku dihêne seer ziman de, mirovên li dorê jî cidiyetê didin û wê gotinê fahm dikin û li ser disekin in. Di vir de, divêt ku ez bibêjim ku kurdî, dîroka wê ya demên berê, li ser wê sekin in, di serî de, hêzekê di me de çê dike. Ez bixwe, deme ku li ser disekin im, bi min re ew kêf û dilxweşî, dibe. Ji ber ku deme ku ez li ser gotinên wê re bi hizirkirinê dimeşim û qavzên xwe diavêjim

û gotinên xwe dihênim ser ziman, hingî, ew fahmkirina ku bi wê re bi min re çêbû, ew min bi dilxweş dike. Kurdîya demên berê, bi teybetî ku mirov ji deme sûmerîya hilde li dest, mirov wê fahmkirina wê ya dirokî bibînê. Di serî de, em hinekî weke gotinaka giring, li vir lis er gotina Gilgamêş bisekin in. Gotina Gilgamêş, weke gotinaka ku herî zêde tê zanîn, me ew hilbijart. Di kurdî, de, weke ku tê zanîn, "ga" di wateya gamêşekê de dihê ser ziman. Ga, sawalaka gir a. Bi vê gotine me ya li pêşîya wê, di aslê xwe de, e hinekî dest avêta navaroka gotina gilgamêş. Di serê gotina gilgamêş de weke ku herkesek dihêne ser ziman "gil" heya. Gil, di aslê wê de, hebûn û wate xwe ji bêjeya "gir" digirê. Gir, di kurmançî de û bi teybetî, di zaravayên kurdî ên din de jî di wate bicûsebûnê, mazinbûnê, zaxmbûnê û hwd de tê ser ziman. Gayek, haçiyê ku lê dinerê di zanê ku ew çendî gir e û mazin a. Pirr ji qelew a. Ji aliyekî ve bi ew girbûna ga, bi qelewbûna wê re jî dihê ser ziman. Ev gotin, li herême botanê weha weke gotinaka teybet ku dihê sert ziman weke "girga" jî hatiya ser ziman, Hata roja me jî ev hatiya bi karhanîn. Bi girbûna ga re, rastîyek û mazinbûnak û an jî zaxmbûnek û an jî hêzbûnek hatiya ser ziman. Ga, ku pirr mazin bû û êdî ji wê mazinbûna ku hatiye de êdî wê mazin nebe, hingî, jê re tê gotin "Gamêş" Gamêş, êdî tê ser ziman. Girgamêş, ji wê afirîya û hatiya ser ziman. Di roja me de jê re tê gotin "gilgamêş" Gotina girgamêş, di aslê xwe de, tişteki bi me dide fahm kirin. Di serî de afirîna gotinan û bi fahmkirina wan a. Ji wê di vir de ji du aliyên ve bisereke mirov digihîjê fahmna. Fahma pêşî ew e ku gotin û an jî bêj, bi wê wateya xwe ku heya ya binav a ji wê êdî wateyên din dihên derxistin û afirandin. Mînaq, weke ji wate navê 'ga' derxistina wateye zaxmbûn û hêzbûnê hwd. Bi vê re mirov karê bahse van jî bike, di deme sûmerîyan de ji mê re mî, ji gamêş re gameş, ji bapîr re pabil-ga, ji guh re gu, ji gel re gal, dihat gotin. Di wê demê de "nîn" jî navê jin û jîyanê bi hev re ya weke ku î ro hê navê "jîn" hem dibê navê jin û jîyanê. Ku mirov li kêvalberên tûfana nuh dinerê, mirov van kifş dike. Hê jî, mirov karê zêde bike.

Ji vir, emê hinekî dîmn jî bi berdewamî bînina ser ziman, ev yek di vir de, weke ku pêdivîya wê bi wê heya. Di serî de, bêje "ga", dihê ber me. Di vir de, di serî de, em vê jевсудабûnê bikin. Bêje "ga" ya û gotin "girgamêş" a. Di vir de, çendî ku mirov karê wan di wate hevdû de bi kar bêne ser ziman jî, lê disa, bi sereke ew jевсудабûn di wan de û di nava wan de heya. Bi têgihîştin û watekirinê re ew jевсудабûn afirîya û dihê ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku kurdî, di vê yekê de, wê demê de bûya xwediyê pêşketina xwe ya dirokî. Kurdî, bi gotina "bêje"yê, bêjeyên weke ên "ga" û hwd tînen ser ziman. Bi teybetî nav in. Lê bi ya "gotinê" jî, mînaq, gotina "girgamêş" dihê ser ziman. Temen û koka bêjeyê, ji gotinkirinê dihê û afirê. Bi wê re, çendî ku "gotin" piştî ya "bêjeyê" jî ku weke ku dihê ber mirov, lê ji wateyê û têgihîştina di hundurê gotinê de, berî wê demê afirandin bûya. Bi vê yekê, êdî mirov fahm dike ku ji bêjeyên ku ji çend bêjeyên bi hatina wan ya li cem hevdû ku pêktê, ji wan re tê gotina gotinê dihê bi karhanîn. Bi vê yekê re mirov tişteki kifş dike, ew jî ev a, ew zanîna di gotinê û di naqabîna gotinan de. Ew mirov wê fahm dike. Di kurdî de, ev pêşketîya. Ew zanîna di nava gotinan de. Bi hanîna li cem hevdû ya bêjeyan re û afirandina gotinên dirêj û mazin û bi wateyên kûrtir re dihê ber mirov. Di vir de, di serî de pêşî em hinekî li ser zanîna di naqabîna bêjeyan de li ser wê bi sekin in. Ev yek, weke mijareke giring li vir xwe dide ber mirov. Ji ber vê yekê, divêt ku em hinekî li vir li ser wê serî biqastênin û wê fahm bikin. Ev yek, wê bi wê re, wê têgihîştina wê ya ziman, ya ku bi wê re afirandina gotin û bêjeyan ji hevdû wê bi me bide têgihîştin. Deme ku mirov got "gayê gir", hingî, em du gotinan nayênina ber hevdû. Em didênina cem hevdû û bi wan hevokê ava dikin. Lê deme ku me got "girga", hingî, em ji wê afirandinekê çê dikin û beêyekê jê derdixin û diafirênin. Bi vê yekê re ziman, êdî digihîjê bêjeyeke xwe din ya nû. Bi vê yekê re, ev li ser çî diafirê? Ya ku wê afirandinê bi mirov dide çêkirin, li ser wê sekin in û fahm kirina wê di vir de weke zanîna di bin û bingihê wê afirandinê de ya dihê ber mirov ku mirov wê fahm dike.

Di vir de, ew zanîna gotinê ya ku wê diafirêne, di aslê wê de, tişte ku ew bi gotina bêjeyên "ga", "gir" û "mêş" re didêne ber mirov fahmkirina wê hinekî giring a. Hê di dema sûmerîyan de, gotinên biçûk ên weke "GA" û hwd, ku î ro jî, hê hebûna xwe di zimanê kurdî de diparêzên, dihê bikar hanîn. Hebûna wan gotinan, wilo zêde ne dirêj in. Hevok û gotinên kin in û tiştan tênin ser ziman. Mînaq, heta roja me jî tîpa "A" bi serê xwe, di zimanê kurdî de, di wate "herê" de dihê bikar hanîn. Di wate herêkirinê û pejirendinê de dihê bikar hanîn. Kurd, bi teybetî li herê mêt botanê, heta vê roja me jî, wê tîpê bi vê rengê bikar dihênin û di gotinên de dibêjin. Gotina "GA", di wate gayekî de tê bikarhanîn. Piştî, di demên şaristaniyê de, hin bi hin ku dem buhurtîya, hin wateyên weke hêzî jî, bi wê re hatina bikar hanîn. Mînaq, ji mirovekî re bikarhanîna "tû weke gagamêşekî yî", wê hingî, jê re bê gotin ku ti hingî, bi zaxmî û bi hêzî, wê bê gotin. Navê destena "Gilgamêş" jî, ji wê gotinê tê. Dema ku ji Gilgamêş re gilgamêş tê gotin, hingî, jê re tê gotin ku ew biqasî gamêşekî "gir" a. Yanî, hevokên "ga" û "gir" dihêne cem hevdu û bi hev re temenê wateya gilgamêş diafirênin. "Gir", wek ku tê zanin, heta roja me jî, do kurdî de, wate ya wê ne guharîya û wateya wê mazinbûnaka bi zaxmî têne ser ziman. Bi wê re û bi wê watê re, girbûnekê dihêne ser ziman. Girtîya gilgamêş, bi bêjeya "gir" re dihê ser ziman. Bi wê re bi bêjeya "ga" ya di hundurê gotina 'gilgamêş' de jî ew şibandina gayekî tê kirin. Bi wê şibandinê re, girbûna wî dihê ser ziman. Wek tê zanin, ji xwe ga jî, pîr gir a. Bi vê yekê re, bi gotina gilgamêş re, girbûna ga jî, bi teybetî tê fahm kirin. Bi wê re, dîtinek tê salixkirin. Bi vê salixkirinê re, mirov karê bibêje ku zimanê kurdî, êdî hin bi hin, ne bi hevokên biçûk tê axiftin. Bi wê re, bi hevokên mazin tê axiftin. Mînaq, bêjeyên "ga" û "gir" tîpê cem hevdu. Ew di dema afirandina hevokekê de dihêne cem ev hevdu. Ev bi serê xwe, ast û pêvajoyeka zimanê kurdî bi xwe re radixe li berçav. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku zimanê kurdî, êdî pîr mazin dihê bikarhanên. Bêjeyên ku hê ji wê demê û berî wê demê hatina afirandin, ên weke "ga" û "gir" hewd, êdî tenê bi serê xwe nayêna bikarhanîn. Ji wê zêdetir, mazitir têne bikarhanîn. Hûrî û Mîtanî, wê ji herêma botanê dest bi pêşketina xwe bikin. Her weha mirov karê bêje ku Gûtî jî wê ji Cizîra bota bidest pêşketina xwe bikin. Ji yekê mirov fahm dike ku ev herê, êdî bi teybetî, wê demna pêvajoyên civakî wê bijî. Ji xwe, hem pêşketina Hûrî û Mîtanîyan û hem jî ya Gûtîyan, pêşketinaka dema civakî ya. Civata wan li darketîya. Kevneşopîya wan afirîya. Êdî tevger û gavavêtinên xwe bi aqilê xwe re karin bisalix bikin. Bi vê yekê re, êdî mirov karê bêje ku demeka kevneşopîyê wê bijî. Hem demên ûrîyan û hem jî demên Hûrî û mîtanîyan û piştî wan re demên Gûtîyan jî, deme ku têne ser ziman, şibandina awayê pêşketinî yê "xanadantîyî" jî, divêt ku mirov bi vê yekê ve girêdayî hilde li dest û bêne ser ziman. Mînaq, tîrkî, çawa ku rastîya kurdan înkara dike û hwd. Zimanê wan înkara dike û hwd. Ev înkara zimên, di aslê xwe de înkara şaristaniyên ku bi wî zimanî hatîna jin kirin in. Vê gotinê ku mirov vajî wê bixwêne, dîsa mirov wê rastî heman tiştî were. Şaristaniyên ku hatina jînkirin înkarkirina wan, bi awayekî xweza, dibê înkara wî zimanî û pêşketina wê ya bi deman re jî ya. Demên berî zayînê, demna ku zimanê kurdî bi hebûna xwe re weke demne zêr dijî na. Mînaq, dema Medîya û hwd demne bi vî rengî na. Berî Medîyalîyan demên Gûtîyan ku em karin bi sadsalan bênina ser ziman, bi heman rengî demna civakî ên zêr in. Bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku ev zaraveyê kurdî ku em nahaka pê dinivîsênin ê kurmancî bixwe jî, weke zimanê kurdî yê deme civaktîyê ya. Kurmancî, hemû pêşketin û pêvajoyên wê yê pêşketin ku bi demê re bûna, yê dema civaktîyê na. Li ser wan pêvajoyên wê re, mirov karê pêvajoyên civaktîya kurdî bixwêne. Zimanê kurdî, bi koka xwe re bihêz a. Ji ber vê yekê, bandûra wê, bêhtîrî li zimanên din ên ku nêzî wê jîyanan bûya. Em kurd, nikarin bêjin ku me di sadsale 19 û an jî 20'an de, me zimanê xwe ji nû ve pêşxist. Me giramatika wê ji nû ve adiland. Ku em vê bêjin, wêl ne rast bê. Hemû zanistên zimên ên weke C. Bedirxan bixwe jî, kirina ku kurmancîya ku berê dihat axiftin û di wê demê de jî, hê dijî, kifş bikin û bidina pêşîya mirovan û hwd. Tenê ku mirov li ferhengên ku wan nivîsandin û hwd jî bînerê mirov wê vê yekê di cih de kifş bike. Zimanê kurdî, bi sadsalan ku di bin pêvajoyên bişavtinê re

buhurtîya jî, hê jî, kariya xwe ku xwe bijî. Tenê ev jî, dide nişandin ku ev ziman, xwediyê çi koka saxlam û bikeveşop a. Di serî de, li gor destûra rêzimanê kurdî, afirandina wê gotinê afirandina wê ya bi "girga" re rast a. Lê pêveoka "mêş", di vir de, hatina wê ya li dawîya herdû bêjeyan û bi wê re afirîna gotinê, weke ku bi wê re hin teybetmendiyên cuda ên zimanê kurdî ku mirov wan kifş bike, bi wê re dihêne ber mirov, Bi vê yekê re, di roja me de jî, ev awayê afirandinê hê heya. Lê çend ji gelek aliyên xwe ve hatibê ji bîr kiirn jî, ji ber ku demêmn dirêj bi demê û dirokê re bi ser wê bi karhanîn û afirîna xwe re buhurandina, êdî qalibekî wê afirêne afirîya û ew di serî û mejîyan de bicihbûya û ew dihê bi karkanîn. Bi vê yekê re, wê xwe li ser lingan hiştîya. Ev xwe hiştina li ser lingan, weke xaleka zimên ya teybet ya bi demê û kevneşopîyê hişkirinê re ya. Kevneşopîya hişkiirnê, bi xêvê re û bi zanîna di wê de ya. Ewe zanîn çawa û bi çi awayê di wê de biçî bûya deme ku biçî bûya? Bersiva wê pirsê, wê me bigihêne wê kevneşopîya zanînê ya hiş bixwe jî. Bi vê yekê re, êdî divêt ku mirov vê yekê, fahm bike ku dimên û şeklê wê yê ku di mirov de di xêve mirov de bi bi awayê xwe re bi xêv bûya, ew di aslê xwe de, divêt ku mirov bibêje ku temenê kevneşopîya hiş ya bi gotinê re ya. Ji vir, ku mirov hinekî dî bi wir de diçê, mirov ku li dûv hevdu rêz bi rêz mirov rastî qaydkirînê demî yên ku bûna tê. Bi wê yekê re, êdî mirov karê bêje ku bêjeyên din xwe ji wê diafirênin. Lê divêt ku mirov bibêje ku ew zanîna xêvî ya dixêvê de. Bi wê re rastkirinaka bi hev re ku dem bi dem bi wê re bûya heya. Li gor wê ya. Ya ku êdî bi wê qaydkirina di xêvê de êdî bi mirov re weke ku temenê zanîne di afirêne ew a. Bi vê yekê re, ez karim bêjim, ku hemû demên ku mirov ji destpêkê jîn kirina û hata ku tene roja me, di wê xêvê de dimên bi demen hene û qaydkirî na.

Ziman, ji wê re, bi gotinkirinê re tenê weke ku hebûna navitîyê û navîtiya çûnûhatinî dike. Bi vê yekê re, ew bêje bixwe jî, di wê de, di aslê xwe de ew kirdeye wê ya ku ew bi wê salix bûya, ji wê re, mirov karê bêje ku temenekî mazin ê xêvî heya. Lê ser wê temenê re êdî mazin dibe. Bi wê temenê dihêne ser ziman. Bi wê temenê, êdî weke ku bi awayekî barkirinê, bêje, wê zanîne dihêne ser ziman. Lê di vir de, divêt ku ez bibêjim ku bêje, hebûna wê ya ku afirîya, di vir de, bi kijan wateyê ew hatiya salixkirin û xwediyê çi kirdeyê ya, di wê deme barkirinê de xwe notr dike ji aliye bandûra kirde xwe ve. Kirde wê bixwe, ya ku ew ji wê afirîya û bi wê afirîya, ew weke kirdeyeye veşartî di wê gotinê û wateya ku ew dihê de ser ziman de diji. Di gotina "girgamêş" de, ji iyekê zêdetir pîrr wate yên ku salizkirî hene. Yek, navê ga ya. Ya din navê gir a. Girî, rewşekê ku berçav dihêne ser ziman. Minaq girbûna ga û hwd. Ya din jî girga ya. Ya din jî ku em bêjina ser ziman, mêşîya, ku şibandin û tijbandinê bi xwe re bi salix dike û dihê ser ziman. Bi vê yekê re, mirov fahm dike, yek û an jî tiştê li ber mirov heya. Ji wê şibandin û tişjbandinê, mirov wê fahm dike. Ew tê şibandin li çi? Tê şibandin û tijbandina li gayekî. Ew ga çawa ya? Ji gotinê tê fahm kirin ku gir a. Lê di vir de, divêt ku ez vê jî bêjim, çend ku mêşî ji aliye xwe ve temenê şibandinê di afirêne, lê bi awayekî din jî, temenbûna navê ga bi awayê gamêş dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, Êdî pêvoka dawiyê, du wateyî ya. Yanî du kirde di wê de heya, ku mirov wê fahm bike.

Zimanê kurdî, ev demên wê yê destpêkê, demne ku bêjeyên wê ne zêde dirêj in. Lê di wê demê de, hin bi hin dirêj dibin û piştre bi hev ve kirina bêjeyan re gotin tenn afirandin. Bi vê yekê re, êdî ziman demeke xwe ya pêşketinê diji. Lê di vir de, ez vê jî bêjim ku bi navê weke ên girgamêş û hwd re, mirov fahm dike, ku bi zimên re û hwd re, pêvajoya pêşketinê ya ku jînbûya, ne pêvajoyaka hesanî û ji rêzê ya. Ji peyvên ve demê, mirov fahm dike ku demne pêşketinê ên dirêj hatina buhurandin. Ev jî, vê qînyatê bi mirov re çêdike ku ji demên ku tenn gotin ku wê demê û demên piştre jîn kirin a, bêhtir û dirêjtir dem hatina jîn kirin. Di aslê xwe de, ew deme ku ev bêjeyên bi vî rengî tenn afirandin û bi karhanîn, di asta ziman û gotinkirinê de, ne kêmtêgihîştin û zanîn a. Heta ku ez karim bêjim ku bi pêşketin,

têgihîştin û zanîn û zimanîya xwe re ji ya î ro, ne kêr pêşketîra. Di serî, ya ku dihê berçav û mirov wê kifş dike, ev a ku bêjeyên dirêj dihên êdî afirandin û bi karhanîn. Minaq, berê, bêjeyên weke "ga", "jin", "bî", "tu" hwd hene û tên bi karhanîn. Gotinên "mirin"ê û "jîyan"ê, "sar" û "germ"ê, "hewa" û "baran"ê, "berf" û "bahoz" û hwd hene. Gotinên ku di wan pirr tîp hene û tên afirandin, di wê de kirpandina ku dihê kirin, ku mirov li wan dihizirê, mirov qaraqterê demê bi wê re kifş dike. Bi teybetî, di nava kurdan de, hertimî, ku bûya bahs bi gotinê, "kurd, xwediyê xêveke xort in û karin ji ber bikin, ji ber bibêjin", Ev gotin, di demên berê de pirr dihat gotin. Temenekî vê gotin bi awayekî vekirî ku mirov li ser bisekinê heya. Ji vê yekê re, divêt ku ez bibêjim kurdan, mejiyê xwe weke ku ji vê gotinê dihê fahmkirin, pirr baş û qanc bi karhanîya. Di aslê xwe de, ku mirov ji vê havoka dirêj ku me hanî ser ziman, ji wê, emê bêjeya" jiber" hildinê li dest û hinekî li ser bisekin in. Ji ber kirin, di wê de wate di hiş de hiştin a. Ev jî, du tiştan ji mirov dixwezê. Yek xêveka bi aqil ku têr a û ya din jî her weha têgihîştina di mejî de ku di derbarê wê xêvê de çêbûya ya. Ev herdû alî, bi hin aliyên din re temenê ji ber kirinê di afirênin. Lê di vir de divêt ku mirov bibêje ku jîr, di vir de, weke gotinaka ku mirov wê hilde li dest a. Li vir, ku mirov gotina jîr hilde li dest, divêt ku mirov di serî de bêje ku di duwateyan de ev wê were ser ziman. Yek, bi zanîna ku di derbarê zanîne de di mejî de çêdibe ya. Ya din jî, ew cewherê ku em wê bi gotina zanîne bi nav dikin û weke zanîne dihênina ser ziman a. Ev herdû alî, di aslê xwe de, bi hev re di vir de, temenê wê di afirênin. Ku jîr di derbarê wê zanîna ku di mejî de bûbê, hingî wê hişkirin baştir bibe. Lê ew tenê bi serê xwe ne bes e. Bi wê re, hebûna xêvê pirr mazin pêdivî pê heya. Weke xaniyekî ku mirov ji binî bidest çêkiirne dike û binê cihê ku lê xanî çêkiriya ew ku hebûna wê bi tendurûst bê,. Bi vê yekê re, wê êdî hiş, ji wê aqilê di xêvê de ya, wê ji wê hêz û fêzekê bigirê. Ew hêz û fêze ku jê girt, ew êdî wê temenê wê hişkirinê bi afirêne. Di vir de, êdî divêt ku ez bibêjim ku wê hişkiirn bibe. Bi vê yekê re, hebûna ziman jî, di aslê xwe de ku xêv di bingihê wê de ya. Xwediyê bingeh û parzemînekê ya.

Bi vir ve girêdayî, disa emê hinekî li gotina xwe ya li ser bivegerihin û hinekî ji wê bînina ser ziman. Di serî de, me gotina girgamêş hatina ser ziman û em li ser sekin in. Ji wê, me hinekî hanî ser ziman. Bi vê yekê re, em hinekî di vir de di çerçova vê derê de wê bînina ser ziman. Emê gotina xwe ya berê disa bi wê minaqekên xwe bidin ji bo ku êdî bi zêdegotinan re fahmkirin zor nebe.

Di serî de, me di çerçova hebûn û afirandina bêjeyan de bahs kir û me got ku çawa bêje bi kirde, wate û darêjkîya xwe re xwediyê afirînerîyaka çawa ya. Şeklê tîpan ku em wan karin li ser rûpelan xîz bikin, ew darêjkên kirdeye ku em bi navê têgihîştinê bînina ser ziman in. Lê kirde yanî wate ya di gotinê de û darêjk yanî bêje bi tîpên xwe yên ku ew bi wan dihê nivîsandin, ku mirov li wan dihizirê, mirov di vir de fahm dike ku ji awayê bêjeyê û an jî gotinê, ew bêje û an jî gotin, di xwe de û bi xwe re xwediyê sistemeke aqil ya ku em bi navê jîrê bînina ser ziman a. Bêje ji aliyê xwe yê darêjkî ve yanî ji aliyê bi tîpî ku li berçav a ve dihê dîtin û ew mirov karê wê di serê xwe de bi wêne bike. Ew wêne kirin, di aslê xwe de, notr(bêalîkirin) kirina bêjeyê bi xwe re dihêne li holê. Bêalîkirin ku êdî bi wê re mirov karê têgihîştinê din jî bêne ser ziman. Ew nivîsandina tîpna di vir de mirov karê bêne ku weke pêvajoyaka girîng û ku mirov weke şoraşekê di qada ziman û pêşketina wê de bibêne ser ziman a. Lê ji wê zêdetir û wîrdetir, di aslê xwe de, girîngiyeke wê ya dîrokî ku mirov bahse wê bike heya. Gotin, deme ku di serî de, bû. Bi dengên ku bi tîpan re hatina çêkirin, bi wan re ku bi bêjeyê re hatina levkirin, bi wê re êdî xwandin dibêt. Lê divêt ku mirov bibêje ku ev bpêvajoya ku mejî êdî fêrê tîp û nivîsandina wan û bi karhanîna wan bû jî, bi serê xwe, wê pêvajoyana pêşketinê ku bi sadsalana, wê di mejî de bide çêkirin. Meji, wê bi wê pêşketinê re, êdî hin bi hin, sistemen ava bike. Pergalên(sistemen) axiftinê, bikarhanîne, çêkirinê, bi bîrkinê bi hişkirinê, fahmkirinê û hwd, wê hê gelek sistemen din bi hev re ku bi hev re

hevdû temem dikin wê di xwe de çê bike. Mejî, bi vê yekê re êdî bûya û dibe mejiyê mirov. Mejî, ji wan pêvajoyên pêşketinê, wê ji aliyê fizîkî ve jî bi guharê û ji ast, rada û awayê were asta, rada û awayekê. Bi vê yekê re, wê mejî, êdî bi xwe re bikeve dem û pêvajoyaka nû ya ku êdî karê bi hizirê, bihizirkirinê bi afirêne, di hiş de bigirê, bi di hiş de girtinê re mayinda kirina bi xêvê û hwd re, wê pêvajoyên aqilî û aqiltiyê bi xwe re bi buhurêne. Di vê demê de, du pêvajoyên pêşketinê, wê bi hev re birê ve biçin. Yek ya afirîna ziman a û ya din jî ya fahmbûnê ya. Ev herdû pêvajoyên, wê bi hev re di ahangekê de bi hev re bi rê ve herin. Yek, ji vê demê û şekil standinê û pê de, wê ji ya din êdî ne buhurê û bi wê re bi buhurê. Weke du riyên ku di rex hevdû dirêj dibin û li ser wan re mirov dimeşin û diçin. Wê, wilo li wan bê. Lê di wê navberê de wê mejî, bi xwe re êdî di temenê wê fahmkirinê de, wê bidest salixkirinê bike. Di aslê xwe de, temenê fahmkirin û ziman herdûyan jî salixkirin di afirêne. Salixkirin ku bû, êdî wê bike ku ziman û fahmkirin bibê. Salixkirin, weke destpêka pêşî û di deme ziman û fahmkirinê de jî asta sereke ya bi wan re ya. Ji vê yekê, mirov karê bêje ku wê ziman û fahmkirin, weke ku dîsa di deme pêşketin û pêşveçûna xwe de jî li dûv salixkirinê bimeşin. Salixkirin, wê weke şivanê wan yê ku rê şanî wan dide bê. Wê bi xwe re, tişte ku dît, wê di xêvê de heman awayê bicih bike, û piştê wê salixkirin ji wê re nav bibîne ku dengê ku tevgeran re derdikevin û piştê wê fahmkirin û zimanê wê pêş bikeve. Bi vê yekê re, ew hiyararşiya wê ya ku heya, êdî wê di deme ziman û fahm kirinê de bi hev re bi rê ve herin. Di vê demê de mirov karê bêje ku ziman, êdî bi fahm kirinê re diafirê. Aqil, Jîr, bîr û hwd, ast û radayên pirr piştê na. Ew ast û rada, êdî didina nîşandin, ku li ser wê temenê û pêşketinê re hinek pêvajoyên pêşketin û pêşveçûnê hatina buhurandin.

Di vê demê de, aqil, jîr, bîr û hwd, gotinên bi vî rengî, diafir in. Di dem û asta ku ew ev bêjeyên bi vî rengî diafir in, êdî mirov karê weke demeka aqil di zimên de bi nav bike. Gotina aqil jî û ya jîrê jî û ya bîrê jî, li jîyanê ti darêjkên wan nîn in ku mirov ji wê gav biavêje û wê fahm bike. Ji ber vê yekê, êdî mirov fahm dike ku mejî, bidest afirandin û çêkirina di xwe de kiriya. Çêkerî û afrînerî, êdî mirov karê ne du bêjeyên ku vala na. Êdî nava wan, mejî bixwe tişt dike.

Di vê demê de, mejî, ku hat û gihişt wê asta afirandina bi vî rengî, êdî mirov karê bêje ku mejî bixwe êdî di hundurê xwe de bi aqil û hiş çav û mejiyê xwe yê di hundurê xwe de çê dike. Bi vê yekê re, êdî mejî jî û aqil û afirandina wê jî ketina pêvajoyaka nû ya din de. Di vê pêvajoyê de êdî aqil, ji xwe jî buhurandiya. Ji wê asta ku di wê de heya buhurandiya. Lê tişteki dî di vê demê de dimejî de dibê û temenê wê awayê pêşketinê di afirêne. Mirov karê wê weke şoraşaka ku êdî di hundurê mejî de pêk tê bi nav bike, sentezkirin dihê li holê. Sentezkirin, di aslê xwe de temenê wê awayê pêşketinê yê ku dibe diafirêne. Di xêvê de, dîmenên ku ketina hundurê wê de, êdî mirov ji wê sentezbûnê fahm dike ku di xêvê de sentezbûna wan diafirê. Pêvajoya sêyemin ya herî giring ya bûna ziman û fahmê di alê xwe de jî ev a, ku divêt ku mirov pirr wê fahm bike. Di vir de mirov karê pirsêkê bi pirsê, Gelê deme ku ew sentezbûn bûn, êdî ew dimeşin ku ji wan sentezî bûna, ji holê winda dibin? Na, wê winda nebin, bêhn û hewa wan di hundurê wê senteziyê de bi dîmenîya xwe ku heya re dijî. Ew êdî namirê. Aliyê mirov yê nemir ji xwe bi wê re heya. Aliyê mirov yê nemir, ku ez bibêjim, aliyê ku piştî wî re êdî namirêjî ev a. Mirov, êdî xwe weke ku ji mejiyê xwe jê di buhurêne û di hundurê xwe de bi wê sentezbûnê re ew şenberiya ku bû, wê weke beşeke û an jî perçeyek ji mejî û an jî jê, wê êdî bijî û bi buhurê zaroyê wî mirovê ku bûn jî. Ev jî, rakendî ya. Rakendî, bi vê yekê re, weke hebûna ku bûya bi buhurîna li awayekî dî û bijî jî ya. Lê sê gotinên ku mirov di vir de wan bibîr bike û li ser wan re hinekî li ser vê gotina rakendiyê bisekinê ev in. Gotina pêşî xêv a. Gotina duyemîn sentez kirin a û ya sêyemin jî, ew bûna ku em nahaka wê bi navê rakendiyê dihênina ser ziman.

Di vir de, ku ez vê yekê lê dihizirim, ev vê xalê di serî de weha dibînim. Di serî de, weke ppêvajoyaka ku pirr pêvajoyan di nava xwe de dihawêne ez dibênim. Di serî de, ew pêvajoyên ku dîmen di xêvê de bicih dibin û salix dibin û bi nav dibin û piştre bi fahm dibin. Bi wê re, ew pêvajoyên piştî wê re ên levkirina zanîna, bi hev re bûna wan, bi hev re afirandina şekil û dîmenne din di hundurê xêvê de û piştre ku meji ji wan bi hiş bû, êdî salixkirina wan û bi wê re bi nav kirina wan û piştre jî fahma wan û hwd. Bi vê yekê re ku ew pêvajo bûn, êdî wê di sentezbûnê de ew wê bi xwe re bijîn. Wê ew salixkirinên asta duyemin, weke aqilê saf ku ez nahaka wan bi gotinên weke jîr, bîr û hiş û hwd bînina ser ziman. Hiş jî, di aslê xwe de, gotinak ji wan gotinan a. Bi wê yekê re, êdî aqilê wê yê ku dihê li hole, bi wê re diafirê. Hiş, bûna wê, tiştekî bi mirov re dide nîşandin. Ew jî, her weha ev a ku êdî meji, di xwe de karê bi afirêne û bi salix bike. Ew salixkirin, naskirin, fahmkirin, piştre di bîrê hiştin, wê temenê wê gotina hiş û hanîna wê ya li ser ziman bi afirênin. Bi vê yekê re, mirov karê hinekî dî jî pêde herê. Bi vê yekê re, êdî divêt ku mirov bibêje ku êdî aqil, ji wê asta xwe buhurtiya û ketiya astaka giring ya din ya xwe de. Ji vir, hinekî dîn ezê pêde herim û bi ber gotina sentez kirinê asta wê ya duyemin de herim, ji ber ku ew yek, di vir de li gor min giringiya wê heya. Di serî de divêt ku mirov wê asta wê ya duyemin fahm bike. Piştî ku ew sentezîfî bû, êdî wê ne sentezeke. Ji wê wîrdetir, êdî ew beşeke bi beşên din re ku wê êdî sentez bib. Lê bi wê asta duyemin de, di aslê xwe de zanebûn hinekî dî mazin bûya û bi xwe re bûya. Bi vê yekê re ew zanebûn, êdî bi astaka xwe ya nû ya din re dihê jiyin. Di vê astê de, êdî fahmkirin, weke ku xwediyê zanîna ku bi qata bi qat heya ya. Li ser wê re wê xwe bêne ser ziman. Bi vê yekê re, weke ku em hinekî dî aliyê gotina xwe ya girgamêş fahm dikin. Aliyê pêşî, û an jî ast û pêvajoya pêşî, ew a ku bêjebûn, çekirina bi hev ve bûn û bi wê re ji wê wateyên din afirandina wan a. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, em di wê xalê de digihijine xwe û têgihîştina xwe. Asta duyemin ya salixkirina gotinê di vir de heya. Ee asta wê, di aslê xwe de, divêt ku mirov bêje ku fahmkirina aqil bi wê bêjeyê re ya. Bêje bi vê yekê re, di aslê xwe de, du wateyî ya. Wateyekê wê şenber û ku ew ji jî afirîya ya.. Lê ya din, bi wê zanîn û têgihîştina ku êdî di mejî de diafirê ya. Ev aqil a.

Vê rewşê jî, ez karim weha bînima ser ziman, di serî de, deme ku bêje "ga" me hanî ser ziman, me got ku ji tiştekî salix bûya. Ew jî sawalaka gir û mazin a. Bi wê û dîtina wê, ew gotin bûya. Lê ew piştre gotin "ga", êdî wateyeka dîn li xwe kir, minaq, mazinbûn û girbûn û hêzbûn a. Ev xoslet û teybemendi, bi wî gayê ku hatî din re hene û deme ku me lê nerî di serê me de ew jî bi fahm bûn. Piştre weha dibe. Deme ku em gotina ga bibîr dixin, em dibêjim ew gayek û gir a û zaxma. Ev hersê xoslet, xosletên ku gotina ga di serê mirov ku bûya salix dikin. Ga bixwe, ew ne di serê me de ya. Lê me ew bi dîmenê wî re di serê xwe de bicih kirîya. Hin bi hin jî, xoslet û teybemendiyên wî gayê ku me fahm kirina, emê bi wan re wî bibîr bînin û bi dîmen bikin. Êdî di serê me de, ew dîmene kirdeyî, weke ku ji xwe re wê şenberiyekê biafirêne.

Ziman, di vir de, bi vê yekê re êdî hin bi hin mazin bûya. Gotinên wê afirîna. Lê ziman, di aslê xwe de, êdî mirov karê wê bi teybetî bi serê wê re bêne ser ziman. Ew bûna aqil û hiş û jîre wê, dike ku êdî ziman bi serê xwe re were dîtin û ser ziman. Lê çend ku ew wilo dihê ber nerîn û zanîna mirov jî, mirov karê bêje ku ziman, dîsa ne bi serê xwe ya û wê ne bi serê xwe jî jî bê. Wê bi mejî û wanqas pergala pêvajoyên pêşketinê ku di mejî de wînda nabin û şenber dibin bi demê re, wê bi wan re, wê bijî. Bi wê yekê, di aslê xwe de, mirov karê bêje ku ziman, ne tenê pergaliya derayî yanî ya di nav mirovan de ya. Bi wê re aliyê wê yê dîn jî di hundurê mejî de bi heman awayê dihê li holê û ku mirov wê fahmbike.

Aqil û ziman

Heta vêderê hanîna me ya bi aqil, jîr, bîr, hiş, xêv, sentezkirin û hwd re, temenek ji me re diafirêne ku em êdî karibin bi kevneşopîyê re fahm bikin û bênina ser ziman. Kevneşopî, mirov divêt ku bibêje ku bi serê xwe aqil û jîra aqil a. Ji wê pê de, ne ti tiştêk a. Divêt ku mirov vê yekê bi vê re bi teybetî bêne ser ziman. Lê di vir de, divêt ku mirov di serî de bibîr bixe ku ev asta ku êdî em karin bahse kevneşopîyê bikin. Astaka pirr pêşketî û li pêş a. Ji wê astê û pêşketinê re mirov karê bêje ku êdî jîyan bi aqil re û bi jîra wê re bi vê re diçêt. Zimanê ku hata ku hatiya wê demê bi kevneşopî, êdî mirov karê bêje ku bûya xwediyê pêşketinekê ya. Ziman, bi gotinên xwe re di jîyanê de li pêşîya mirov û li dora mirov ku mirov di wê çerçovê de dijî, çerçeyekî xalekî çê dike. Mirov biaqil di wê xalakê de di hundurê wê xalakê de dijî. Hin bi hin, di jîyanê de, bi ziman re salixkirin di afirê. Bi wê re salixkirina bûya, êdî nav lê kirin, nas kirin û bi wê re bibîr kirin, hin bi hin di afirê. Di jîyanê de, kevneşopî, hinekî ji wê zêdetir mirov karê bahse wê bike û bêne ser ziman.

Kevneşopî, bi dîtîna û bi têgihîştin kirina tevgeran re ya. Bi teybetî, minaq, di hundurê malê de jiyin, çûna bersawêl, nêzîkatîya dê û bav li kur û qîzên wan. Di hundurê wê nêzîkatîyê de, wê nêzîkatîya li qîzê çawa bê û ya li kur bi teybetî wê çawa bê, ev hemû tîna dîtîna. Di meji de tîna salixkirin, naskirin, bi wate kirin û piştî li gor wan tîna jiyin. Ew li gor wê jiyin, dine bi kevneşopî jiyin. Di nava wê kevneşopîyê de wê çawa were jiyin. Wê çî nêzîkatî were nîşandin, hatiya salixkirin û naskirin û bi wate kirin. Bi wê re jî, hatiya bi hiş kirin. Bi wê bi hişkirinê re, êdî mirov dernekeve dervî wê. Di çerçova wê de jî dijî. Li gor wê dijî. Bi li gor wê jîtinê re, wê êdî di wê çerçovê û xalakê de bijî. Bi wê re wê ew tevger, wê bi kevneşopîyê re wê zêdetir bibin. Minaq, gotinên ku dê bi kar bêne, gotinên ku bav bi kar bêne, gotinên ku qîz bi kar bêne, gotinên ku kur bikarbêne û hwd, wê ev hemû werina kifş kirin. Çawa tîna kifşkirin? Li wan û rastiya wan ya ku li berçav tê nerîn û tê kifşkirin. Kevneşopî, di aslê xwe de, destûra jîyane mirov a ku bi xwe re û jîyane mirov re afirî ya. Bi wê re ee wateye ku li wan tevgeran dihê kirin, hin bi hin wê bi wan re nirx bi afirê. Ew nirx ku afirî, êdî wê bidest kifşkirina jîyane mirov bikin. Minaq, çîra û sêfkirin ya mirovan li hevdu xelat a. Divêt ku newê kirin. Ji ber çî, ji ber ku ew dilê mirov dihêşene. Bi zanîna ku piştî ku hin bi hin afirîya jî, ku mirov lê dînerê, êdî mirov dibîne ku hem ji bo mirovê ku dibêje, weke derketina dervî nirxên xwe ya û ji aliyê yê lê dibin jî hêrişî nirxên wî ya. Bi vê yekê re, êdî ev dihêşene. Ji ber vê yekê, wê êdî ji ber çî ne baş a, ew wê were salixkirin. Li ber wê, ya rast çîya, ew were kifşkirin bi aqil û ser ziman. Bi wê re, wê êdî li gor wê ya rasat wê di aqil de were girtin bi hiş û wê ne derketina dervî wê wê were li berçav girtin. Bi vê yekê re, sînorên kevneşopîyê dihên kifşkirin. Di deme guharinaka rêzeke kevneşopîyê de jî, ev xal li berçav dihê girtin.

Hin bi hin, wê gotinên ku werina gotin wê hebin. Ew jî, wê zimên bi xwe re li gor wê bidina afirandin. Minaq, weke gotina ku ji wan demên kevne heta î ro ku di nav kurdan de dihê bi karhanîn û dihê gotin ku "di çerçova kevneşopîyê de jiyin aqilî ya", heta roja me dihê gotin. Di vê çerçovê de hem, di wê çerçovê de jiyin rast tê dîtîna û hem jî li gor wê rastiya û bi wê re bi aqilî û ji zanebûnê dihê dîtîna. Zanebûn jî, ji rastiya mirov dihê hasibandin.

Di vê çerçovê de pêşketin û pêşveçûna zimên dibêt. Ziman, weke xalaka ku di bi gotinên xwe re çerçova wê sînorê wê kevneşopîyê bi gotinên xwe yên ku bi wê tîna gotin re êdî şenber dike. Bi vê yekê re, ez karim bêjim ku ziman, êdî ji vir û pêde, mazin dibe. Ziman, di temenê wê de kevneşopî lezîm e. Bêl ku kevneşopî hebe, bûn, pêşketin û pêşveçûna wê jî nabê. Bi vê yekê re divêt ku mirov, weke xalaka nirxî û ya ku di temenê de kevneşopîyê kifş bike. Kevneşopî, bi wê re hem pêvajoyên bi aqil ên pêşketin û pêşveçûnê

hene û hem jî ziman bi wê re pêşketin û pêşveçûna wê heya. Di hanîna li ser ziman ya aqil de, û çêkirina gotinan û nivîsandina wan, aliyekî pêşketinê ê bi zimên re ya. Bi vê yekê re divêt ku ez bibêjim ku ziman, di aslê xwe de, temenê pêşketina bixwe jî ya. Lê divêt ku ez vê jê bêjim. Kevneşopî bê û an jî tiştêkî din jî bê, ku di derbarê wê de gotin hate gotin, û ew rewş û an jî tişt bi nav hat ser ziman û bi salix bûn û hat naskirin û hat fahmkirin, êdî ew astaka pêşketinê ya. Bi vê yekê re, ziman giringiya wê, di aslê xwe de, bi çêkirin û mayinda kirina pêşketinê re jî dihê ser ziman. Ziman û aqil, di vir de, bi awayê ku ew hevdû bi wê bi hev re ku diafirênin xatekê jî dixizênin û wê weke riye tere çûnê dinîşanênin. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bêje ku aqil, di serî de, weke kirdeyekê ku ziman jeer darêjk a. Ziman weke darêjk a. Aqil jî weke kirde ya. Ev darêjk û kirde, di jîyanê de bi jîyanê re hevdû diafirênin. Bi gotina ku hat gotin re, wê yek ya din bi pêş ve bibe. Lê ku yek bi pêş ve çû, wê ya din jî, bi wê re bi pêşve here. Bi vê yekê, êdî ew bi hev ve weke ku girêdayî dimênin di jîyanê de. Ziman, bi vê yekê re, çerçova, xalax û sînore gotinê diafirêne. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku aqil jî, sînore ku xwe dide hanîna li ser ziman, wê êdî awayekî xwe yê pîrr pêşketî li gor demê bêne li hole. Lê aqil, hertimî jî, ku weke darêjka wê gotinê zimên, tere hanîna salixkirin û naskirina wê aqilê ku mirov di wê demê dike ku bêne ser ziman dikin û nakin jî, weke aliyekî din ê ku mirov bi hizir û felsefe wê re li ser bisekinê ya. Hertimî jî aqilê ku mirov wê afirandîya, jî wê derxistîan dengne ku mirov bi bêjeyî biu salix bike û piştre weke darêjk wê bi tîp û bêje bike biderfet e.

Di vir de, aqil, divêt ku mirov wê fahm bike, aqil, di serî de, di hundurê wê de ne tenê bi zimên, lê bi gotina wê û têgihîştina hundurê wê ku mirov fahm bike bi awayekî felsefêkî jî di vir de pêdivî bi wê heya. Ku mirov vê yekê, her weha bi teybetî, nekê, wê weke ku aliyekê hanîna me ye li ser ziman, wê lêm bimêne. Gotinên ku aqil dihênina ser ziman, çerçovaya wan, di vir de bi gotin û bêjeyên zimên re ya. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ziman, di aslê xwe de, sînore wê bi salixkirina bi bêjeyê re ku hatiya kirin re ya. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ziman, di aslê xwe de, bi xwe re, wê têgihîştinê jî tine ser ziman. Di vir de, têgihîştin û ziman bi hev re, weke bêjeyê û kirde wê, jev re dibina darêjk û zanîna di hundurê darêjkê de. Di vir de, ku mirov vê yekê her weha bi awayekî teybet hanî ser ziman, êdî mirov wê aqilê di hundurê wê de fahmbike. Ew awayê wê yê teybet jî, di deme hanîna li ser ziman de, hebûna hiş bixwe ya. Aliyê gotinê yê ku ew dihê afirandin û aliyê wê ku di hundurê de zanîn tê têgihîştin, bi hev re bi vê yekê re du aliyên giring ên ku diu jîyane mirov re mirov bi wan djîna jî. ..

Di vir de, ziman û aqil, hebûna wan bi hev re di rê de dimeşin. Ziman, divêt ku mirov bibêje ku çerçova wê ya ku afirandî, her demê beşek jî wê hebûna ku di wê de, weke dunya wê hatiya ser ziman a. Kevneşopî, sînore wê, bi wan gotinên ku kifşbûna ên ziman û têgihîştina di hundurê wan de bi wê ver girêdayî ya. Lê divêt ku ez vê jê bibêjim ku kevneşopî, pergelaka jî êqil û jîra wê ku afirîya ya. Bi vê yekê re divêt ku mirov bahse wê bike. Ew pergal, bi sînore wê re û zimanê wê re dem bi dem bi xwe re pêşketinê çêdike. Bi wê yekê re, her gotina ku wê her tevgerîya wê salix dike û dihêne ser ziman bi xwe re, bi demê re wate xwe pîrr wate dike. Bi vê yekê re, êdî hin bi hin, pêşketina wê mazin dibe. Lê mirov di wê çerçovê de dijî, wan gotinên wê fahm dike û bi wê re pêşketina xwe çê dike. Ziman, bi vê yekê, divêt ku mirov bibêje ku ew pergaliya kevneşopî ku heya bixwe re dide jîn kirin. Di xwe de dide rûnandin. Bi wê yekê re û bi wê jîyanê re, wê êdî pêşketina wê bibe. Di vir de, divêt ku mirov bibêje ku gotineka ku hertimî di nava kurdan de kurd bixwe jî wê dihênina ser ziman, ew a ku "kurd, li kevneşopiyên xwe ve pîrr girêdayî na". Ev gotin, di aslê xwe de, divêt ku mirov bêne ser ziman, rastiyekê bi aqil dihêne ser ziman. Ev gotin, du û an jî sê tişt û an jî pêvajoyên pîrr giring û demdirêj bi xwe re dihêne ser ziman. Di serî de, ku çendî demên dirêj ku pêvajoyê bi pêvajoyê ew demên xwe yên bi kevneşopîya xwe re jîyana,

wê dihêne ser ziman. Bi wê re weke xala din ya duyemin, bi wê re aqilê ku girtin û di xwe de dana rûnandin û mejiyê xwe li gor wê çendî û çiqasî xort û bi kûrahî dana jîn kirin a. Bi vê re ku mirov weke xalaka sêyemin bêne ser ziman, pêşketina wan ya bi dîrokê re bi bi hezar salana ku jîn bûya. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku pêşketinaka mazin jîyana. Zimanê wan, li gor wê di wan de rûniştîya. Ast bi ast jîn kirina. Di kurdî de, ku mirov di vir de di vê çerçovê de weka asta zimên ya li pêş bêne ser ziman di kurdî de pêşketina kurmançî ya. Kurmançî, î ro, weke zaravayekî kurmançî dihê naîn û ser ziman. Lê di aslê xwe de, kurmançî, ji wê zêdetir û bêhtirî xwediyê wate û pêşketinaka ku mirov bi teybetî li ser bisekinê ya. Ku mirov li dîrokê dinerê, hem di deme Gûtîyan de jî û hem jî dideme mîtanîyan û hûrîyan jî de jî, kurmançî, weke zimanê demê ya. Li gor demê gotjn û bêjeyên wê afirandin a. Bi wê re, giringiya ku ew dîdina kevneşopîya, divêt ku mirov bi teybetî liser bisekinê û wê bêne ser ziman.

Ev demên ku me bahse wan kir di dîroka kurdan de, demne civaktîya wan jî na. Divêt ku mirov bi vê aliyê ve wê hilde li dest û bêne ser ziman. Gûtîyan, ne bin 400 û an jî 500 salî re bûna xwediyê serweriyekê. Di her deme wan de jî, pêşketinaka ku mirov wê bi teybetî hilde li dest bûya û divêt ku mirov bahse wê jî bike. Ji ber ku her pêşketin, hinekî hebûn û pêşketin pêvajoyên zimên ên ku pêşketina û bi rê ve çûna dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, ji ber vê yekê, divêt ku mirov hinekî ku di roja me de jî giringiyê bide herême botanê. Ji ber ku zimanê kurdî bi kurmançî li vê herêmê û li dora wê demên xwe yîn civatîyê û civaktîyê dijî û di buhurêne. Li wê herêmê, ne tenê ku di kurdî de bi wê yekê re di kurmançî de devikên kevn afirîna. Kurdên wê derê, ji ber vê yekê gelek ji wan, î ro jî, ji xwe re ji dêla gotîna kurd gotîna "kurmanç" bi kar dihênin. Dibêjin "kurmanç, halo bûn û kurmanç wilo bûn". Bi vê yekê re, li ser wê re pêvajoyên demên berê ên kurdî ku buhurî na, bi vê yekê re, pêvajoyên giring ên mazin buhurandina. Di ziman de, afirîna devikan, ne tenê nîşanaka herêmtîyê ya, ji wê wîrdetir, nîşanaka bi wê awayê çendî afirandin hatiya kirin bi nivîsandîni û xwandin bûya. Hinekî jî bi vê girêdanên wê hene. Di nava kurdan de ziman, bi vê yekê re, heta roja me, gelekî wan gîringî dayê de. Ji ber çî. ..? Ji ber ku wan di zimên de xwe dîtina û hebûna jîyane xwe bi kevneşopîya wê re dîtina a. Bi vê yekê re, ew giringiya ku ew didînd de, ku mirov di çerçova gotinên zimên û zimên bixwe de li ser bisekinê, mirov wê kifş bike ku ziman, bi wan re bi pêvajoyên xwe yên ku jîyana, bûya pergaliyaka aqilî û jîrî û bîrî bi wan re. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bahse wê bike. Bi vê re, divêt ku mirov bibîr bike ku xoslet û teybetmendiyên mirov jî bi zimên re dihên li holê û diafir in. Ziman ku çawa were bikarhanîn, li gor wê aqil û mejiyê mirov dikeve awayekî afirandinî de. Şekl û awayê tîpan jî, hinekî bi vê ve girêdayî ku mirov gotinakê bibêje, mirov karê bibêje ku di çerçova qarakterê mirov de hinekî xwediyê hebûn û heyînê ya. Di vê çerçovê de kevneşopî dihê afirandin û diafirê. Kevneşopî, ku li ser tevgerîyan bê, wê tevger çawa biafir in, ew tevger jî, ku çawa werina nnîşandin di wê temenê de wê kevneşopî xwe bide li holê li berçav.

Di vir de, em careka din bahse gotina girgamêş ji aliyekî din ve bikin, heta nahaka me ji du aliyan ve bahs kir, Aliyê pêşî biçêbûnê û afirînê re bêje û gotin, me bahse wê kir. Aliyê duyemin duyemin jî, bi deme ku bêje di bikarhanînê de çawa ku bi têgihîştin, weke ku xiyalî di mejî de bitêgihîştin ji aliyê jîrê ve çawa tînan afirandin û watekirin û salixkirin û ew salixkirin ku çawa tê nasîn. Aliyê pêşî bi şenberî li ser heyîna bêjeyê re di rê de dimeşî û dihê bi ber me ve. Lê aliyê duyemin li ser têgihîştina kirde bêjeyê re dimeşê û dihê bi ber me ve. Çawa ku bi pêvajoya pêşî ya ku me bahs kir deme ku me got "girgamêş çû dîya xwe", mirov wê rewşê salix bike û bêne ser ziman. Lê deme ku me got "girgamêş pîr hêstîyar a", hingî jî wê aliyê wê yên din yê têgihîştinê mirov wê dihêne ser ziman. Di vir de, di deme ku me hanî ser ziman de, cara duyemin, wê ne weke cara pêşî bê ku deme ku çawa ku me gotîna girgamêş jev perçekir û bêjeyên di hundurê wê de ên weke "ga" û "gir" dîtina û hwd, bê. Vê

carê, wê di temenê têgihîştina di hundurê wê de bê. Di temenê aqiliya di hundurê wê de bê. Ga, ku sawalaka gir dihêne ser ziman, Girbûna mazinbûn û qelewbûna wê ya li ber dihêne ser ziman, bi wê re deme ku mirov bi wê gotina "gîrgamêş" çêkir û hanî ser ziman, wê yek û an jî tiştêkî mazin û qelew were ser ziman. Di çerçova vacê têgihîştina gotinê de ev wilo dibe.

Ev asta duyemin ya di zimanê kurdî de, weke astaka pêşketî ya pirr li pêş a. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ev ast, weke astaka bi têgihîştinê û hişê wê diafirê û dihê li holê ya. Asta ku bi têgihîştinê û hişê wê diafirê û bi wê re ziman bêje û gotinên wê hene û di jîyanê de kevneşopî bûya, bi wê re mirov karê bêje ku astaka jîyanê ya bi aqil a. Jîyan, biveşopiyê re lê nerîn, bi aqil re lê nerîn a. Kevneşopî, sibakayaka biaqil a jîr, bîr û hiş têde bûya ya. Bi vê yekê re, mirov nikarê bêje ku ev buhurîya û an jî ne buhurî ya. Li gorî rewşa berê ya ku buhurî, li gorî rewşeka din ya ku were, dibêt ku ya ku di buhurê(têw) bê.

Ji vê yekê, mirov karê bi zimên re pêde herê. Ji ber ku ziman, weke xalak girîng ya wê derdikeve li pêş. Ziman, çerçova wê ya pergali ya. Ew çerçova, bi bêjeyên zimên re diafirê. Lê bi bêjeyan re gotinên ku hatina çêkirin, yanî vegotinên ku bi xwe re êdî weke hevokên kin in û rewşekê salix dikin, bi wan re, xalbûn diafirê.

Her bêje, weke cama ku şikeştî û kevîyên hatin rastkirin wek hevdû na, piçna jîr in. Bi vê yekê re, mirov karê karê bêje, çendî ku mirov ket nava wê de bi dahûrkirinê pêde çû, mirov wê bibîne ku weke mirov di nav awreke jî dû ku mirov di nav de herê û herê wî wilo li mirov were. Dawîya di wê de çûyin, wê weke ku nebe. Weke bîreke ku bibinê ardê de kûr diçê û diçê ya. Bi vê yekê re, ew zanîn, bi gotinê hatiya kifşkirin. Sînorê wê hatiya kifşkirin. Deme ku mirov bahse kevir kir, mirov dizanê ku mirov bahse çî dikê. Ji ber ku min kevir dîtîya û zanîm ku hişka û ku mirov di rajiyê de giran a, di deme ku mirov dirajiyê de jev belav nabê û hwd. Lê ax wilo ya? Na, ew jî ez dizanim ku ne wilo ya, min ew dîtîya û dizanim ku deme ku dirajime de dizanim ku hûr a û piç û piç a., rengê wê sor û an jî reş û hwd. Ev hemû, jî wê dîmene ku min ew berê bi wê re dîtîna na. Bi wê re tenê di di kevinan bîre min de. Deme ku ez navê gotinekê jî van herdû gotinên ku min navê wan hildan wê ev dîtînen min ên bi dîmenî ku di xêve min de na, wê werina bîra min. Ezê wan bi bîr bikim. Ew bibîrkin, di wê demê de, bi dîmenê di xêve min de ya. Lê deme ku min kevirê û yan jî axaka din dît û ne bi wan xoslet û teybetmendiyên ku di xêve min de na, hingî ew şeklê dîn yê ku min dît, wê şeklê ku min dîtîya yê berê yê di xêve min de bu guharêne? Ji guharîne xêdetir, wê dîmenekî dîn wê di xêve min de çê bibin bi herdû şeklê min dîtina re. Bi vê yekê re, wê jîra yê ku min jî nû ve dît jî, wê di xêve min de bicih bibe û mayînda bibe. Bi vê yekê re, wê hinekî dîn , ew dîtina min bi cûre bibe. Êdî jî dêla cûreykê du cûreyên ku min dîtina jîra wan di xêve min de hena. Ew rewşê di aqil de, wê bi xwe re, di derbarê kevir de, deme ku min de hizir kirin û an jî hanî bîra min, wê ne tenê yekê bîne bîre min. Wê herdûyan bi hev re bêne bîra min. Bi vê yekê re, ew xêv, êdî di xwe de xwediyê herdûyan jîra wan a. Lê ziman, wê herdûyan weke kevir bi navkê. Lê wê deme ku got ku ev herdû kevir in jî, wê bizanibê ku xoslet û teybetmendiyên wan jev cuda na.

Kevneşopî, di asta wê de, divêt ku mirov bêne ser ziman, ku asta wê deme wê, pirr pêşketîya. Di jîyane jî li çûn û hatinên mirovan nerîn û bi tevger û kirinan de vegotin û çîrokênku dihêna vegotin, weke astaka mazin ya wê demê û astê ya. Asta wê demê û bi wêje û û hwd re dihê li holê. Bi aqil û hev re tê ser ziman. Hizir, di wê demê de, pêşketîna wê êdî mazin a. Di deme kevneşopiyê de, pêşketîna wê, derdikeve li pêş. Kurd, kevneşopîya wan, hizreke wan ya dîrokî bi hebûna xwe ya ku afirî de bi xwe re diparêzê. Bi vê yekê re, divêt ku mirov wê bêne ser ziman ku aqil, û êdî cûreyên êqil û hwd, pêşketîna wê diafirê. Hê di

deme Gûtfîyan de bê û di deme Mîtanîyan de bê ku bi devkî bê û bi awayekî din ên vegotinê de bê afirîya. Êdî hizrên xwe dinivîsênin û dihênina ser ziman. Kurd, di wê yekê de di wê demê li pêş in. Hem bi zimên re hem bi pêşketina demê re û hem jî bi gelek aliyên din ên pêşketin û pêşveçûnê, deme Gûtfîyan, weke deme antikk a li ber diclê ya ku hatiya jîyin. Di wê demê de, civat hene. Li dora mîr û key bi hev re levcivin heya. BI devkî her deme ku lev dirinihin, karin pîrr jî hevdû re bênina ser ziman. Zimanê wan jî bi vê yekê re, mirov karê bêje ku pêşketîya. Gûtfî, hem kevneşopîya xwe û hem jî nirxên xwe ji aqlî hemûyan bi jîyane xwe re bi aqil dijîn. Mîtanî, Hûrî û Urî, di wan de, kevneşopî pîrr mazin li pêş bûya. Di deme wan de, kevneşopî, bi wan re pîrr li pêş bûya. Bi ser jîyane xwe re sadsal buhurandina. Bi wê re û bi wê buhurandinê re kevneşopîyên xwe afirandina. Di olîtfîya xwe de jî yek xwûdatiyê dihîjîn. Bi wê re divêt ku mirov bibêje ku deme Qassît û Lorîyan, demne ku weke deme Gûtfîyan in ji aliyê qarakterê xwe ve. Pîrr mazin bi aqilê xwe re li pêş in. Li herême serwerîya wan heya. Bi jîyane re li pêş in. Gotina kevneşopîyê, bi awayekî ku dihê heta demde Mediya û ji wê bi vir de tir jî, li pêş a û car bi car ez karim bêjim ku diçê ser ya mîr jî û key jî. Bi vê yekê re, mirov nikarê tenê di wê çanda wan de bahse kifşkirina mirovekî tenê bike. Ji wê zêdetir mirov karê bahse kifşkirina kevneşopî bi wan re bike.

Ev dem û hemû pêşketinên wan, bi kevneşopîyê li pêş in. Ku mirov li bersiva ku kurd heta roja me jî çawa karin ku hebûna xwe weke civatî bi parezên, divêt ku mirov di serî de li wan xalên kevneşopî ku li ser mîr re ne jî na bînerê. Mîrê kurd, ku mîrê bota jî bê, ku çendî karibû ku li gor wê kevneşopî bijîya û bi aqil gotina bi wê bigota, wê ewçendî bikariya xwe bi xalkê û dora xwe kjî bide herê kirin û pejirendin. Zimanê wî, pîrr mazin li pêş a. Di deme ku diaxivê, pîrr bi safî û sade di axivê. Gotinên xwe bi zanebûn dibêje û li dora xwe dide herê kirin. Her mîr, weke kui berê bûya deme ku bû mîr, wê pêşî di bin çîavderîya zaneyên civatê ku ew pîr û kalên civatê bûna, wê bi buhurîya. Ku karibû li ber wan gotina xwe bi rastî bide herê kirin û baş biaxifta, wê hingî ew bihata herê kirin. Bi vê yekê re, wê êdî piştigirî ji civatê jî bîstanda. Bi vê yekê re, êdî wê mazin bûba. Çanda civatê, çû bûya, wê li gor wê gav bihate avêtin û jîyan bi hate jîyin. Mîr, ew mirov bû ku bi kevneşopîyan bi rê ve diçû û xalkê jê bi wê çûna wî re li dûv diçû.

Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku wêje derketîya û li pêş a. Gotina ku dilê mirov xweş dike, dihê gotin. Gotin, hem deme ku mirov ew bihîst û hem jî yê ku got, ku dilê wan xweşkir bi gotinê û an jî êşand, hingî, hêst divêt ku mirov bahse wê bike. Hest, di aslê xwe de, pêvajoyaka pêşketina bi aqil dihênina ser ziman. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku ew pêvajoya aqil, pêvajoyaka meji, bi wê re pîrr mazin pêşketîya. Hişê meji, pîrr pêşketîya û xwe dide der. Hişê mejî, dike ku ew hîstiyarî biafirê û çê bibe. Mirov, bi wê re êdî dike ku mazin bibe. Bi wê re mazin bûn, wê hin bi hin, aqilê mirov di nava xwe de zûtir bi pêvajoyên pêşketinê ên dimeji de bi pêş ve bibe. Hest, temenekê pîrr bi hiş û hestiyarî ji aqil re di meji de diafirîne. Li ser wê temenê re bi hêstiyarî hişbûn diafirê. Ji wê demê re ku aqil êdî pîrr bi tevgeriyekê ku dimeji de dijî re, jîra hêstiyar diafirê. Ev jî, bi teybetî mirov karê bi jîrê re bêne ser ziman. Ev rewş û afirandin, hemû jî, xwediyê pêvajoyan teybet ên bi meji û pêveçûnên di wê de re na. Bi vê yekê re meji, deme ku mirov hestîya dibe, ji hemb aliyên xwe de di xwe de bi tevger a.

Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku di demên Gûtfîyan de, ew pêvajoyên pêşketinê ên bi aqil û jîrî hatina jînkirin. Bi vê yekê, mirov karê bahse pêvajoyên teybet ên pêşketinê bi wê demê re bike. Heta mirov dihê deme mediya, mirov karê bahse wê pêşketinê bike. Zimanê zend-avesta, ku mirov lê dinerê, mirov fahm dike ku çendî pêşketineke mazin heya. Bi wê re demên piştê biteybetî deme Şadadî û merwenîyan demne ku bi aqil re zimanê kurdî

pêşketinna dîrokî jîyane. Divêt ku mirov bibêje ku bi teybetî zimanê Êlî Herîrî ku mirov bahse wê bike, mirov divêt ku hinekî bi teybetî bahse wî bike. Wî di nav wê pêşektinê de bi zanîna xwe re zimanê xwe yê teybet ê wêjeyî afirand. Li ser wê re hanî ser ziman. Di xweşik axiftinê de Êlî Herîrî, xwediyê teybetmendîyeke mazin a. Wî ziman, di wê de xweşikatiyak didît û bi wê re dihanî serr ziman. Ew xweşikatiya wî didît, wî bi wê dihanî ser ziman.

Di deme wî de, zimanê kurdî, astaka ku weke wê asta pêşektinê ya ku em î ro di vê sadsalê de dijîn jîn kir. Bi awayekî pîrr bi êmin ez karim bêjim ku ew di zimanê xwe de ji aliyê têgihîştin û bi karhanîna bêjeyan û gotinan bi awayekî bi zanebûn ji asta roja me di buhurt. Vê yekê, ez karim di serî de weke xalaka sereke bînina ser ziman. Mirov ku bi zimanê xwe re di serê xwe de rehet bê, mirov wê di afirandina bi wê de hê bêhtirî karibê bike. Çend ku berî Êlî Herîrî bi çend sad salan jîyana, Bawê Tahîrê uryanî û bawê Henîfê Dînwerî jî hena. Van zanayan jî ji sînorê xwe derbas kirin. Pîrr pirtûk nivîsandin. Divêt ku ez bi teybetî bêjim ku çend ku î ro di destê me de pirtûkên wî nîn jî, Êlî Herîrî bi xwe jî, nekemê van zaneyên mazin nivîsandiya. Berî Êlî Herîrî zaneyê ku bi aslê xwe kurd bûn ên weke Weysel qaranî jîyan. Zimanê Weysel qaranî ji aliyê fesihîya wê ve heta roja me jî di nav xalkê de liser gotin bi rêz û û hûrmet tên gotin. Navê van zanayan bi teybetî bi navê zanyêên olî derket. Ew di deme xwe de wilo jî bûn. Lê di deme xwe de, wan mirovan pîrr aqil hanîna ser ziman. Aqilê bi xalkê di civatê de dana herê kiirin. Bi wê re mazinatiya xwe jî dana herî kirin.

Weysel qaranî, heta roja me jî, bi teybetî li herême botanê bahse wî û zimanê wî yê xweşik tê kirin. Ku bahse wî dihê kirin, car bi car yê ku bahse wî dikin, hin gotinan ku weke gotinên wî na û ku wî gotina û bi devikî û bi awayekî dîn bi nivîskî bê ku hate roja me hatina jî tînin ser ziman di nav axiftinên xwe de. Ji wan gotinan û levkirina wan gotin û xweşik gotina wan gotin, mirov hê bêhtir fahm dike ku ew çendî xwediyê zimanekî pîrr mazin ê pêşketî ya. Bi wê zimanê xwe re xweşik hanîya ser ziman ji xalkê re û bi wê re xwe bi xalkê bi wê xweşgotinîya xwe re xwe daya herê kirin. Di wê demê de, zaneyên ku heben, ku kî ban û ji kîj derê û deverê jê ba, jê zimanekî baş yê xweşik axiftinê ku têde zanebûn li pêş a dihat xwestin. Bi wê re, wî jî ku heta jê hatiba gotina xwe xweşik dikir û bi zanebûn dikir û dihanî ser ziman. Bi wê yekê re zimanê wî, bi wî re dihat herê kirin. Ev weke xoslêtekî demê bû. Dem heta ku tê deme herîrî ev yek wilo ya. Di nav kurdan de heta î ro jî, ku bahse herîrî dihê kirin, bi gotinên wî re, weke ku bahse nebiyekî were kirin a. Ku bahse wî dihê kirin, gotina pêşî ew a ku ew çendî bi xweşikgotin bû. Çendî dikarî ku xweşik bi axifta û bihanîya ser ziman. Herîrî bi du tiştan bi teybetî derkete li pêş. Yek zanebûna wî bû û ya din jî zimanê wî bû. Lê car bi car hem di gotinê û hem di deme ku piştî wî re bahse wî dihat kirin de di gotinê de ew bahsîya zimanê wî dihat derxistin li pêşîya wê zanebûna wî jî. Çend ku mirovna di gotina xwe de ew digot jî, divêt ku em bêjin ku ziman bi xweşikatiya xwe re dernekeve pêşîya zanebûnê. Bi wê re dimeşê. Di Êlî Herîrî de jî ev wilo bû. Lê yên ku bahse wî dikirin, hin di xwestin ku wî zimanê wî yê xweşik bînina ser ziman, carna wilo digotin. Gotinaka ku heta î ro jî di nav kurdan hebûna xwe domandiya heta î ro bi Êlî Herîrî re heya. Ev ev a. Di deme ku yek di civatê pîrr xweşik di axiftî û êdî dilê mirovên li dora xwe lê dihisandin ji xwe xweşik dikir, êdî digotinê re "ti deme ku axiftî ten herîrîyek da nîşandin." Ev gotin ku digotin "te herîrîyek da nîşandin", di wê wate dihat gotin ku ti hingî xweşik axiftî, di biqasî herîrî xweşik axiftî. Herîrî di axiftinê de û di xweşik axiftinê de heta vê deme me jî di gotinê de û xweşik axiftinê de weke astakê ya. Ew ast, ji her mirovî re dibû weke astaka ku mirov xwe bigihênîyê de bû. Bi vê yekê re, mirov karê bahse herîrî bike. Di rastiyê de, tenê ku mirov li wê gotina ku di nav xalkê de tê gotin ya ku digotin "te herîrîyek da nîşandin, di deme ku ti axiftî", ku mirov tenê li vê binerê, mirov wê fahm bike ku ew çendî li pêş a bixweşik axiftina xwe re.

Zimanê kurdî, bi zanistîtiya Êlî Herîrî re dikeve demeke xwe ya nûjenî ya nû de. Ew dem jî, ev deme ku em î ro wê dijîn a. Ev deme ku em wê dijîn, di aslê wê de, temenê wê bi awayekî zanî û têgihîstinî, hê di wê demê de hata avêtin. Di wê demê de, Êlî Herîrî, pêşketina ku da çêkirin, di deme wî de ku hebûn, desthilatdariya merwenîyan û bi wê re jîn bû. Ew deme nû ya bi êqil ku pêş dikeve, di kirin û jîyanê de, wê bi deme desthilatdariya Şadafîyan û Merwenîyan wê kargerî û pêşketina xwe bibîne. Zanistê vê demê bizanî, hê ji deme zanistê mazin Manî ve dest pê dike. Manî bi kevneşopî, di wê demê de pêşketina ku bi hizra di serê de dihê ser ziman, wê piştê ji wê pêşketina piştî wî re ku wê bê jîyin re jî wê bê temen. Ew wê di ziman, çand û kevneşopîyê de demeke nûjen bixwe re bide dest pê kirin. Piştî re, wê ne bi gelekî re wê derketina ola misilmantiyê bibe. Bi wê re, wê êdî ew pergaliya ku manî li gor wê hizra xwe hanîna ser ziman ya Êzîdîtîr û Zerdestitiyê, wê zêde di jîyanê de karîgerîya wê nebe. Lê wê hizrên wî, bandûra wan jî pîrr mazin bibe. Zanistên weke bawê tahirê Uyanî û Bawe henifê dinwerî derdikevin. Ew, wê hizra ku li gor awayê pêşketina nû ya Misilmantiyê ku bi temen dike wê bîna ser ziman. Ew bi vê yekê re, di aslê xwe de, bi hizrên xwe yên ku tîna ser ziman, wê di naqabîna kevneşopî, çand û olê de wê ahangekê bidina çêkirin. Ew ahange ku ew çêdikin, wê piştê di jîyanê de wate xwe bibîne. Li ser wê kevneşopîtiyê re wê ne li kurdistanê ne jî li herêmên yên dorê weke ku di nava farîsên ku di wê demê de bi navê sasanîyan tîna nasîn wê Manî bandûra wî bibe. Manî, çî tê kirin jî, pêşîya pêşketina wî nayê girtin. Zimanê ku ew pê dihêne ser ziman, ew ziman, di roja me de bi awayê wê re êdî kêr dihê bi karhanîn. Ew awayê nû, ku dihê li holê, wê bi zimanîya xwe re wê holê rabê.

Di deme nû de, ku dem tê deme Êlî Herîrî, di aslê xwe de, Êlî Herîrî wê olê çawa bi kevneşopîya xwe bijî, wê bi awayekî rast û pak tîna ser ziman. Wê çawa herdûyan bi hev re bihunê wê tîna ser ziman. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku wî demeka bi aqil bi vî rengî li kurdistanê û li herêmên din ên herêmê da dest pê kirin. Êlî Herîrî, weke weysel qaranî, wê nav wî û hizra wî ji sînorê xwe bi buhurê wî li ne tenê li kurdistanê, wê li herêmê bigîştî were ser ziman. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku ew deme wî ku wî jîn kir, di aslê xwe de, deme ku mirov divêt ku wê bi teybetî fahm bikê ya.

Êlî Herîrî, çendî ku mirov wî weke mirovekî mazin bîna ser ziman jî, wê kêr bimêne li ber wî û navê wî. Ew zanistê mazin, bi teybetî, wî zimanekî xwe afirand. Di aslê xwe de, ku mirov li hizrên wî bînerê, mirov tehere wî divêt ku mirov fahm bike bi zimanê wî re. Ew xwediyê zimanê xwe yê teybet a. Ew berî vê roja me bi hezar salê berê jîya ya. Lê ew zimanê wî yê xweşik û teze û ku wîlo xweşik levhatîya, di roja me de rastî minaqên wê mirov nayê. Ti mirov ne gihiştîya wê asta wî ya ku mirov wê weke wî bi wê teherîya wî bîna ser ziman. Zimanê wî yê teybet, yê zanebûnê heya. Bi vê yekê re, ziman û teher, bi wî re levkiriya û bi hev re afirîya. Bi vê yekê re, ew di asta zanistîtiya mazin de dihêne ser ziman. Bandûra wî, bi vê yekê re bi zimanê wî yê xweşik ku karê lev bîna û wê teherîya wî ya ku bi aqilê wî re ku pîrr bi zanebûn ku karê bide berçav, bi wê re mirov karê bahse wî û zanebûna wî bike. Bandûra wî, bi vê yekê bi ziman û teherîya wî li ser dora wî bûya.

Berhemên wî yên ku wî bi destê xwe nivîsandin, gelek ji wan ne gihiştina me û destê me. Lê ji wan berhemên wî û axiftinên wî jî, hin beşne ku gihiştina destê me ên biçûk jî, ku mirov tenê li gotîniya wan dinerê, mirov wê hêza levhanîna wî di cih de kifş dike. Mirov, bi rastî jî wê awayê wê pîrr acemayî dimêne. Bi awayekê ku bi zanebûnaka pîrr û pîrr mazin ew lev dihêne. Ew deme ku hevokên xwe ava dike, hem di wateya gotinan de ku bi hev re levkirina wan li gor rewşê pîrr xweşik çê dike û hem kî, gotinê pîrr xweşik dizanê ku wê çawa bikarhanê. Wî bêje di çî awayê de bi kar bîna, pêvakoçaka çawa pêve bike û an jî di

kijan rewqşê û zanebûnê de pêde bike, ew wê di derbarê wê de xwediyê zanebûna xwe ya ku ew pirr serwerî wê ya. Zanebûna wî, di vir de, divêt ku mirov bibêje ku ew wê di astaka bi zanebûnî de dihêne ser ziman. Ziman, bi karhanîna wê û di levkirina gotinên wê de zanebûnaka zimên ya teybetî ku pêdivî bi wê heya, ew xwediyê wê ya. Bi vê yekê re mirov karê bêjê ku ew di derbarê zanîna zimên de, bi vê yekê, xwediyê zanebûnaka mazin ya xas a.

Ziman, bi du tiştan mirov karê wê pirr baş û qanc bi kar bêne. Yek ji wan, li serwerî û zanebûna zimên re serwerbûna bi zanebûnî ya di derbarê zimên de ya. Gotinên ku hene, zanîn û wan û bi karhanîna wan, di derbarê wê de, zanînaka teybet ya zimên divêt. Mirov, vê yekê, bi wî re di cih de bi wî re kifş dike. Bi vê yekê re, aliyek tê ser ziman. Lê aliyê din jî, mirov çiqasî bi xwanda û zanebûna, ev jî aliyê din yê teybet yê ku mirov bi wê re karê bibe serwerî zimên. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ew mirov bi xwandinê û perwerde xwe re li pêş a û bi zanebûn a. Bi vê yekê re, êdî ew çawa karê zimên bi kar bêne, dikarê bikar bîne. Zanebûna zimên, bi wî re heya. BI wê re bi wê zanebûna zimên re, zanebûna aqil ya felsefê bi wî re pirr xort a. Ew, tiştêkî dike. Ew jî, her weha ev a. Wê zanebûna mazin ya felsefîk, bi zanebûna xwe ya di derbarê zimên re bi hev re dihunê. Bi vê yekê, êdî ew digihijê serwerîya teybet ya bi zimên re. Çendî ku êdî karê ziman bi xweşikati bi kar bêne, êdî bi wê re karê hizra xwe jî bêne ser ziman bi wê re.

Hêrîrî, di vir de, mirov karê bêje ku, deme ku mirov li ser wî dihizirê, mirov bi teybetî digihijê perspektifeke zimên ya teybet. Bi wê re mirov digihijê wê perspektifê ku mirov çawa karê zanîne û zimên bi hev re bihunê. Ew ji xwe, zimên û zanebûnê, bi hev re û ji hevdû dibîne. Ji ber vê yekê, ew gihiştina yekê gihiştina ya din jî dibîne. Bi vê yekê,.. Wî giringî daya xwandin û gihiştina zanîne. Bi wê re êdî zimanê xwe wî çendî bi zanebûn kiriya, ewçendî jî kirîya ku zimanê xwe baştir bike. Bi vê yekê re, riya wî ya bi zimên di zanebûnê de di buhurê û diçêt.

Di vir de, deme ku mirov li berhemên wî yên ku gihiştina destê me, ku mirov li wan dihizirê, mirov tiştêkî kifş dike, ew jî her weha ev a. Ew xwediyê perspektifeke ku zanebûnê, zimên û jîyanê de bi hev re di ahangekê dibîne. Li gor wî, zanebûn, xwûdê daya mirov ku mirov karibê di jîyanê de di riya baş ya ku xwûdê daya pêşîya wî, di wê de herê û bimeşê. Bi vê yekê re, ew meşîna di jîyanê ya bi jîyane mirov re, li gor wî, meşîna pirr bi teybet e. Jîyane, bi wê re, weke ew cihê ku ew meşîn têde dibê cihê ku azmûna me lê dibê ya. BI vê yekê re, ew roja zanebûnê di vir de bi wê meşîn re mirov çendî ku karibê aqil bi kar bêne mirov wê karibê û di jîyanê de serkevtî. Lê deme ku mirov li Hêrîrî dihizirê, mirov tiştêkî din jî kifş dike. Bi teybetî di berhemên wî di destê me de bahse wê nîn a, lê weke ku ew aqil, mazin yê biçûk ku hebe, û aqil li gor cureyên xwe li beşan hatibe beşkirin, mirov hilme têgihîştinekê di deme ku mirov wî dixwêne di hilde. Êlî Herîrî, bi felsefe û têgihîştina xwe re xwediyê metafizîka xwe ya teybet a. Ew di çerçova zimên de û bi teybetî bi zimên re hinekî weke ku dike ku wê metafizîka xwe bêne ser ziman. Bi vê yekê re, deme ku mirov hizrên wî dixwêne, mirov dibîne ku ew bêjeyan bi du awayan bi kar dihêne, awayê pêşî, bi bêje û gotinîya wê re ya. Ku ev ava di çerçova darêjkîya gotinê de dihê ser ziman a û ew di vê de ku bi dubeşan bê, beşa darêjkê ûya kirdê ku hebe, ew 'xwediyê nêzîkatiyekê ya. Bi vê yekê re, ew aliyê din yê ku ew bi wê nêzîkatiyê li gotinê dike, ew jî ew ku ew wateya ku bi aqil, jîr, bîr û hêstê re li gotinê hatiya kirin a. Di çerçova nêzîkatiya duymîn de, wî hest û hwd bi teybetî hilde li dest û wî hêvî û mûddetek ji hêstê weke ku kirîya. Mirov, vê yekê, bi wî re kifş dike.

Piştî wî re zaneyên weke teymiyê Harranî tên. Şêx teymiyê harranî bi aslê xwe ve kurd bûya. Wî, zanebûna ku hanîya ser ziman, di aslê xwe de, divêt ku mirov bi teybetî li ser bisekinê. Wî aliyê olî di zanebûna xwe de pîrr derxistîya li pêş. Di olê de "cihan" û hwd, hin ji wan mijarên ku ew bi teybetî li ser sekinî ya. Şêx teymiyê Harranî, bi pirtûkênku di nivîsandin re wê pergalka perwerde bi serê xwe afirand. Li Medresa harranê piştî wî bidusad salî û an jî hata sêdsalsalî re jî pirtûkên weke pirtûkên perwerde yên ji temen hatina bi karhanî û xwandin. Sisteme Şêx teymiyê harranî ya perwerde ya ku wî li kurdistanê li medresê bicih kir, heta roja me jî, hê bi teybetî li ser lêkolîn ne hatiya kirin û ne hatiya fahm kirin. Wî, bi serê xwe, ku tere medreseyekê bike pirtûk nivîsandina. Ji bo her temenî pirtûk nivîsandin. Pirtûkên wî, ne piştî wî re ji sînorê kurdistanê derbas kirina û li cihanê îslamê bixwe jî bûna pirtûkên perwerdê. Şêx teymiyê Harranî, demeke ku di naqabîna deme Êlî Herîrî û piştê heta ku dem tê deme Meleyê Cizîrî û hwd, ew, demekê di afirêne. Bi teybetî, bigihê demê çê dike. Zanebûna wê dihêne ser ziman. Zimanê wê çê dike û dihêne ser ziman. Bi wê re, aqilê wê jî li gor demê dihêne ser ziman.

Ji wê deme ku tede Êlî herîrî jîya bû, ku ji wê demê dem tê deme meleyê Cizîrî û hwd, êdî wê di wê deme Meleyê Cizîrî de, wê ew awayê pêşketinê yê deme nû ku bi Êlî Herîrî re dest pê kiriya, wê bîaqil pêşketina xwe hê maztir bike. Di vê demê de, gotinên ku pîrr li ser serî tê hêşandin û wastandin, hemû jî, gotinên aqil ên weke jîr, bîrê û hwd in. Bi vê yekê re, êdî wê bi deme Meleyê Cizîrî re, wê demeka nû ya pêşketinê wê heyîn û bebûna xwe bi teybetî derxistin. Meleyê Cizîrî, teybetmendiya wî ya sereke ew a ku wî ew deme aqil ku li gor deme nûjen û nû, wî bi aqil re û bi pirtûkên ku nivîsandin re bitemen kir. Wî 43 berhem nivîsandin. Pirtûkên wî li medresa sor, pirtûkên perwerdê bûn. Li ser wan re perwerde dihat dîtîn. Ziman xweşî bi awayê helbestgerî, wê weke ku Êlî Herîrî û zanistên ên kurd re heya, wê bi wî re jî wê hebe û wê derbikewe li pêş. Di dîroka zimanê kurdî de, Meleyê Cizîrî, weke demeke nûya teybet e. Ew deme wî, bi wî re bi wê teybetmendiya xwe re, dihê li holê û ser ziman.

Di serî de divêt ku mirov bibêje ku xoslet û teybetmendiya Meleyê Cizîrî ji aliyê Zimên ve, ku weke Êlî Herîrî, wî jî zimanê xwe afirandiya û di nav civatê de daya rûniştandin. Bi gotinên teybet ên ku bi kar dihanî û bi awayê zimanê xwe re meleyê Cizîrî, demeke di zimanê kurdî de. Ew nûjenîya zimanê Êlî Herîrî, wê xwe bi Meleyê Cizîrî re bi awayekî pêşketî bide der. Meleyê Cizîrî, wê ew wî zimanê, tenê wilo weke ziman nehêle, wê bike zimanê xwandin û nivîsandinê jî. Bi vê yekê re, wî, li medresa sor, ew dem û pêşxistin daya kirin.

Li Medresa Sor, zimanê Nûjen ê perwerdehiyê ku bi meleyê Cizîrî re li gor pêşketina nûjen wê rûniştinê bi xwe re li medresa sor çê bike. Medresa sor, bi vê yekê re, di aslê xwe de, weke zankoyaya teybetî e nûjen e. Divêt ku mirov wê bi teybetî bibêje. Heta ro jî, li ser wê pêşketina di zimanê perwerdekirinê ê medresa sor de ku hatî bikarhanî, li ser ti lêkolîn ne hatina kirin. Lê ku lêkolîn werina kirin, wê were dîtin ku zimanê medresa sor, zimanê nûjen ê pêşketî ê demê ya. Di wê demê de, civate kurd, bi pêşketina xwe re di astaka pêşketî ya mazin de bû. Di nava wê de zanistên wê yên zana û mazin hebûn. Hemû jî, xwedî pirtûk û dîwan bûna. Li dûv wan, bi dehan pirtûk mana. Lê î ro, yek ji ji wan ku em bi xamgînî bêjin di destê me de nîn in. Ev jî, xamgîniyeke mazin dike dilê mirov de. Gotinên êqil, ên weke ên jîr, bîr, bîrewerî û hwd, di wê demê de li pêş in û li ser wan hizirkirin heya û hizir tî ser ziman. Bi teybetî, li ser aqil hizrên ku tî ser ziman di zimên di vê demê de pîrr in. Di vê demê de, aqil, weke ku ji nû ve li gor demê û pêşketinê û pêşveçûnên wê tê kifşkirin. Ya ku mirov wê di serî de di wê demê de dibîne ev a.

Ziman, bi vê yekê re, mirov karê bêje ku di vê demê de bi teybetî bi gotinên xwe yên êqil pêş dikeve. Gotinên biaqil tîna kifşkirin fahmkirin û bi wan re hizir tîna ser ziman. Zanîn, bûya weke qadaka ku zanistek ji deme nemaya ku dest neavêtîyê de û jê ne hanîya ser ziman. Di vê demê de, gotîna ku pirr dihat ser ziman û hata deme me jî dihat gotin hebû. Ew ev bû, "biaqil ba" û na jî dihat gotin "ku ti axiftî û te gotinên xwe got bi zanebûn bibêj". Ev gotin, berî wê demê gotinên ku dihatina gotin bûn. Lê di vê demê de bi wan re têgihîştinek çêdibe. Di aslê xwe de, ew gotin bixwe jî hem bi deme ku tîna gotin re û hem jî di xwe de zanebûnaka ku mirov wê fahm bike heya. Bi wê gotinê re hem hevdu dewefî bi zanebûn gotinê dihê kirin û hem jî li ser zanebûnekê gotin tîna gotin. Yêna ku gotina xwe dibêje, dide der û dixwezê ku bide kifşkirin bi dora xwe ku ew çendî bi zanebûn a jî. Bi vê yekê re, ev dihen ser ziman. Ev dem, bi vê yekê re, demeke ku bi aqil û gotinên aqil re xwe ji nû ve weke ku dide kifşkirin û nivîsandîna a. Gotinên biaqil, divê demê de do kurdî de pêşketîna wan zêde na. Li gor demê û zanîna wê pêşketin dibin. Di nav kurdan de, ku weke kevneşopîbûna û ji demên berî zanîne hebûna wan xwediyê pêşketinê bûya beşên astronomî, fen û hwd jî di vê demê de di nav wê zanîne de dihenê ser ziman. Bi teybetî, di vê demê de hizreke ku bi teybetî di derbarê zanîstîtiya bi vî rengî de heya. Mînaq, heta ku demekî hinekî bi piştî deme meleyê Cizîrî wê zanîstên kurd ên weke mele Xalîlê kurdî derbîkevin ji herême Sêrtê û wê bi azman û fezeyê ji xwe re bikina mijar ku li ser binivîsîn. Zanîna van mirovan ku di roja me de, hê jî, li bendî kifşkirin û hanîna xwe ya li ser ziman a jî, divê ku mirov bibêje ku di qada zanîstiyê de gavaka giring bi kifşên kirina ên di qada têgihîştina mekanîk û fizîkî de avêtina. Di van deman de bi vê yekê re, wê gavak giring were avêtin. Lê piştê ji ber ku rêveberîya siyêsî ya kurd ku piştê wê bigirê û bipiştgirî bike kêmbû, êdî ew pêşketin û projeyên wî jî nîvrê mana.

Ev demên ku bi aqil pêş dikevin, wê aqil êdî bi awayekî ku ne tenê pêş dixin, ku wê çawa di jîyanê de bikarbênin jî li ser serî di wastênin. Bi vê yekê re, ew dem ji aliyê pêşketin û aqilê xwe ve demeke ku bi aqilê mazin bûya. Zanyariya van demên û ya zanîstên van deman jî ti aliyê ve bi zanîstî lêkolîn heta roja me jî ne hatiya kirin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ew hê li bendî kifşkirina xwe na. Wan hizir hanîna ser ziman ku mirov wê çawa bi wê bi rê ve herê pêş bikeve. Di serî de rîya pêşketinê ya bi aqil û zanîstî raxistin li berçav û li holê. Bi vê yekê re, xwestin ku li ser wê rîyê mirov bimeşin.

Aqilê Meleyê Cizîrî, di roja me de jî hê ji aliyê kurdan bixwe ve jî bi tememî ne hatiya kifşkirin. Di roja me de, ew zanîstê mazin bi hinek qasidên wî re tenê weke "helbestvan"ekî dihê ser ziman. Ya ku hinekî jî, mirov dihêşene di rastiyê de ev a. Ew raste ku ew aliyê wan yê xweşik gotinê û hanîna li ser ziman hebûya û li pêş bûya. Lê wan bixwe jî, ku î ro ew sax ban û jî wan bihata pirsîn, wê wan jî wê zêdetir bi aqilê ku hanîbûn ser ziman, wê bixwestan ku bihatan kifşkirin û ser ziman. Bi vê yekê re, wan di rîya zanîstîtiyê de çi da pêş? Çi pêşniyar kirin ji bo pêşketîna mirov? Wê bi xwestina bersiva van pirsan re, wê bixwestan ku aliyê aqilî ê zanîstî yê ku di demê de wan dixwest ku wê bîna ser ziman bihata kifşkirin û ser ziman.

Meleyê Cizîrî, gotina aqil hildaya roja xwe û li ser sekinîya. Wî pirr pirtûk nivîsandina. Bi wê aqil û zanebûna xwe ya ku hanîya li ser ziman re ew jî zaneyên kurd û ên herêmê ên ku piştê tîna re dibe bingeh. Bi vê yekê re mirov divê ku bibêje ku Meleyê Cizîrî, aliyê wî yê aqilî li pêştira. Heta î ro jî, di nav zanîstên ku ji wê demê bi agahdar in ên li herême botanê, ku mirov bi wan re dide û distêne, mirov jî ziman û hanîna wan ya li ser ziman fahm dike ku wî aqilekî mazin hanîya ser ziman. Bi teybetî, deme ku bahse wî dihê kirin, pêşî, bi vegotîna bahse aqilê wî bidîrêjî dihê kirin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku aqilê wî

li pêş bûya. Felesfe bi wî re li pêş bûya. Di roja me de, ku mirov wî zanistî tenê weke helbestvanekî şîrove bike û tenê wilo bêne ser ziman, wê hem li wî û hem li wê zanista wî jî, weke nêzîkatîya ku pirr xelat bê. Bi teybetî, aqilê wî, li bendî kifşkirina xwe ya li gor zanariya ku wî hanîya ser ziman. Di serî de di vir de ku ez bêjim ku çend beşên ji zanista aqil ku ji wî li bendî hanîna xwe ya li ser ziman in ev in. Yek bi teybetî bi felsefeye aqil hanîna li ser ziman felsefe vacê ya. Ya düyemin, ku di roja me de jî wilo zêde zansta wê hê wilo nayê kirin, Meleyê Cizîrî gotinên jîr û bîrê, weke gotinna teybet ên aqil dihilde li dest û li ser wan dihizirê. Hizirna dike ku ji wan werêne ser ziman. Heya wê ji xêve mirov heyra û ew bi bizaneya di derbarê xêvê de ku xêv bizanînê re tiştya. Ew li ser wê serî dihêne. Ew pêşî, bi aqil li ser serî dihêşene û dixwezê ku wê fahm bike. Bi "ew zanîna bi me re" ku hata roja me jî li ser navê wî ji gotinên wî bal dihê kişandin li ser vê xalê. Di vir de, divêt ku ez bibêjim ku ji wan vegotin û gotinên ku bi serê xwe diderbarî wî tînin gotin, mirov ji wan fahm dike ku ew di vê xalê de bi zaneye û dike û dixwezê ku di serê xwe de bi wê re bi pêş de ferê. Meleyê Cizîrî, li ser aqilê jîrê û aqilê bîrê serî wastandiya. Bi wê re, wî giringî pirr mazin daya hişkirinê. Li ser temenê hişkirinê û sebebên wê xwestîya ku bigihijê hin zanîna. Lê hiş, ji bo wî weke gotina giring bûya. Hişkirin, wî ji rastî û nirxê mirov ya baş û qanc dihasiband û dihanî ser ziman. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku gotina aqil, weke gotinaka ku di bin wê de di serê wî de ku xwediyê hin gotinên din ên weke jîr, bîr û hwd in, heyra. Bi vê yekê re, ew serê xwe li ser aqil di wastêne. Li ser perwerdekirinê û pedegojiya perwerdê hizirkirinên wî hene. Ew bixwe, mamosteyekî ku mirov bi perwerde dikir bû. Li ser wê yekê jî bi zanî disekinî. Ji bo ku mirov di serê xwe de bigihijê zanîna mazin, ew di xwe de di tahbaka mazin de bû. Bi vê yekê û tégihîştinê, wî di deme xwe de pirr hanîya ser ziman û nivîsandiya. Meleyê Cizîrî, divêt ku mirov bibêje ku bi vê yekê ji aliyê felsefe wî ve hê divêt ku were kirin. Hê divêt ku aqilê wî were ser ziman. Bi vê yekê re, wê hingî wê were dîtin jî ku wî di zimanê kurdî de çendî pêşketinaka mazin daya kirin di deme xwe de û çendî aqilek jî bo tégihîştin û pêşketinê danîya li holê. Bi vê yekê re, wê were dîtin ku ew biserê xwe, weke pêvajoyekê re di pêşketina zimanê kurdî de û di dîroka zimanê kurdî de.

Çend rewşên dengzaniya ziman kurdî ji demên berê.

Di bêjeyê de, dengên ku derdikevin, mirov çendî di derbarê wan de xwediyê zanîn û agahiyê? Bersiva vê pirsê di serî de, mirov di zimên û zanîna wî de kûr û didûr dibêt. Ziman, dengên wê yên ku têde dihên ser ziman, bi di serê de, bi wan dangan tişte ku mirov qastî wê kir û hanî ser ziman a. Bi vê re, deng, deme ku mirov jê re da hingî, mirov wê bi deng dike. Dengdan, di aslê xwe de, di bêjeyê de, hinekî jî qarakterê gotinê yê bi tişte ku hatîya salixkirin jî dihêne ser ziman û bi xwe re diparazê. Bi vê yekê re deme ku mirov deng da, hingî ew dengdan, mirov di gotinê de digihijîne tégihîştinaka ku mirov wê di vir de bi teybetî hildê li dest a. Dengdan, dengê ku ji bêjeyê yê derdikeve, ku mirov çawa lê hisand, wê wilo di xêve me de cih bigirê. Lê di kurdî de, ku mirov li ser dihizirê ji aliyê fonolotika wê ve, mirov dibîne û kifş dike, hin bêjeyên wê yên ku bi qarakterê xwe yê qayim jî hene. Bi vê yekê re, êdî deng dan, hinekî, din kûr didihê li holê ku mirov wê fahm bike. Qarakterîtî, hinekî jî bi pêvajoyên bêjeyê yên ku buhurandina re girêdayî ya. Di vir de, ku mirov hinekî dîn li ser dihizirê, mirov fahm dike ku zimanê kurdî, zimanîya wê, di demên xwe yên pêşketinê de, bi fonetikên cuda hatina gotin. Bêje ku ku di xwe de bûyî xwediyî qarakterîtîyê, hingî, mirov karê vê yekê bi teybetî bibêje. Di dem de bi yek ji wan an afiriya û na ji hatiya bi karhanîn. Ev dengtî jî, di aslê wê de, di bêjeyê de.

Bêje, qarakterê wê, bi teybetî ku mirov li ser temenê wê yê fonektikî dihizirê mirov fahm dike ku hinekî jî di wê qalib girtina wê ya bideng û bi wê re kirdetiya wê ya ku heya re, di awayê xwe yê ji temenî de xwediyê qarakterê bûyîni ya. Deng, çawa di bêjeyê de hatiya kifşkirin, bêje ku hatîya afirandin ku ew wê dengê bide, wê dengdana wê dengî kifşnakê. Di aslê wê de, ya ku kifş dike, ew qarakterê wê yê ya. Qarakter, hinekî jî li ser tîpê re di rê de dimeşe. Zanîna tîpî ku ez jê re bêjim tîpologî, bi wê re hebûna xwe ya ku mirov wê fahm dike de, dengê ku dihê derxistin bi bêjeyê re kifşkirinekê dide li der. Minaq, deme ku me bêja "jê" hilde li dest, di vir de, di vir de, mirov wê bibîne ku qarakter dide deng, tîpa "j" ya. Tîpa "j"ê, qarakterê jê bi dengî didiyê de. Di vir de, tenê mirov di serî de wê kifş dike. Mirov bi vê yekê re, ku tenê weke bêjeyekê "jê" hilde li dest, mirov wê weke ku ji kirdê hatî vala kirin wê kifş bike. Jê, di serî de divê ku mirov bibêje ku bi "j" yê re dihê kifşkirin. Lê tîpa "j", bixwe jî, bi serê xwe, di xwe de bi dengdariya xwe re hin qarakterên weke ku veşartîna di wê de, di dengê wê de dide li der. Di serî de, li gor zimên, ew dengdariya "j", wê bi xwe re wê hîsa ku bi mirov re çê dike, weke ya "ji wê ya" û hwd ku mirov karê hê gelek kifşkirinên din weke aîdiyete wê ya qarakterî ku di xwe de dide li der, ku mirov wan kifş dike, mirov vê yekê her weha weke xalaka sereke di binê qarakterê de wê kifş dike. Di vir de, ya ku wê hîsê bimirov re çêdike, ew zanîna me ya di xêve me de ya. Bi vê yekê re, mirov karê vê jî bêje ku bi wê re weke hîs bi mirov çê dibe û dihê bertêgihîştina mirov ew hîsên ji wê tîpa "j" jî, mirov fahm dike ku di temenê wê bixwe de jî hin pêvajoyên wê yên jînbûyî ku têgihîştina wê di xêve me de heya û di deme ku mirov bahse wê kifş û ew qarakterê wê kifşkir û pêde çû, wê ew zanîn û têgihîştinên pêvajoyî jî, wê xwe bidina der ku mirov wan bi teybetî fahm bike.

Di vir de, deme ku mirov gavê ji qarakterê tîpê biavêjê û pê de herê, mirov wê bigiijê wê têgihîştinê û wan pêvajoyên wê yên ku di xêvê de bûna na. Tîp, dengê wê yê ku mirov derdixe, ew deng, di wê de, konsûnanta wê ya dengî, bi dengê ku li gor rewşê bi sîstem dibê re diafirê û dihê derve. Lê di wê de, qarakterê rewşê, bi dengê ku derdikeve di wê de ew tîpên ku me rastkirina, bi dengdayîna wan re diafir. Di bêjeya "lîstik"ê de fonatika dengê "l" yê, ku kifşkariyê de bi qarakterî dide li der, wê rewşê bi dengê gotinê re jî bide kifşkirin. Ku rewş bi dengê gotinê re hat kifşkirin, êdî weke ku dengê gotinê birewşê re hatî rastkirinê wê li mirov were. Lê di vir de, divêt ku mirov bibêje ku ew pêvajoya rastkirinê ya deng bi bêje di rewşê de, dualî dimeşe. Aliyê dawiyê ya rewş di kirinê de. Pîratîze kirina deng bi rewşê re, wê dengê ku bi pratîze bûya, bi wê re rewşê êdî çerçova xwe ya ku heya wê bi bêjeyê re bide kifşkirin. Kêlîkeke ku di bêjeyê de hatî cemidandin, wê afirandina bêjeyê salix bike. Bêje, piştî wê çawa wê kêlîke ku di xwe de salixkirî û li gor wê salix bûya, wê nas bike? Di vir de, êdî bersiva wê pîrsê, di aslê wê de, êdî di temenê wê de li ser sekin, giringiya wê dibê. Qarakterê bêje ê tîpî û ê bêjeyî jî, di vir de, wê tîrê nekin ku rewşa ku hatî salixkirin bi tememî werê naskirin. Jê re sembol divêt. Sembol, wê bi demê re bê. Hingî, li wê sembolê nerin û bi wê re bibîrkirina bêjeyê, wê rewşê bi ber hişê me ve bêne. Ev hanîn, bixwe jî rewşî ya. Deng, di vir de, divêt ku mirov bibêje ku di gotinê de berê wê, ku temenê afirandina qarakterê bêjeyê diafirîne, dengdana tîpê di bêjeyê de ya. Bi vê re, rêya ku bêje berê xwe tîrê dide û dice jî, ev a. Bi bêjeyê re qarakterê xwe yê gelemperî ku bi rastkirina pîpan ya bi hev re ji wê distîne bêje, bi wê re ew dengê ku bi gelemperî jê derket, sîstemetîza wê, di aslê wê de, hinekî jî, ku mirov li navaroka wê dinerê û li ser wê navarokê disekinê, mirov dibîne ku di temenê wê de, ew dengdariya tîpê heya. Yanî qarakterê binî yê asta pêşî ê teybet ku ne gelemper e heya.

Bêje, di temenê wê yê tîpî de, deng, awayê dengê û bingihê dengê, bi hev re, di konsantrabûna wan, di vir de, ku mirov li ser dihizirê, mirov fahm dike ku bi dengî jî binî ve, ji tîpê bi ber bêjeyê ve ku bi deng û temenê dengê re sîstemetîya wê ya ku heya, di wê de,

dengê ku li gor rewşê hatîya salixkirin, ew deng, bi sere wê jî, ku bi awayekî serbest, wê dengê dihêne ber me. Ev yek jî, rewşa din derdikeve ber mirov. Ev jî, ev a, ku deng, bi nerîne me re li rewşê bûya. Lê deng, di xwe de, bi derketina xwe re, hinekî serbestiyeke wê heya. Lê bi balbûna li rewşê re, êdî deng bi wê balbûnê, rewşa serbestbûna xwe ji dest dibe û bi wê balbûnê re dikeve rewşa rewşeyî de. Dengê bêje, ku mirov temenê wê ya, wê bi gotinê û piştî, êdî wê bê dengê gotina ku nave rewşê ya. Êdî bi wê re rewş, weke ku me bi salixkirîya bi nerîne û qaydkirîya, êdî bi nav a. Ew deng, êdî ne dengê serbest e û ne dengê ku êdî tenê di temenê balbûnê lê biqarakter bûya, ew êdî dengê ku bi rewşê re bi têgihiştina ku mirov bi wê re girtiya re, rewş bixwe ya. Bi vê yekê re, rewş, dengê wê, êdî bûya. Ev bûyin, di aslê wê de, bi sere xwe pêdivî bi wê heya ku mirov li ser wê bisekinê. Ji ber ku hem fonatika dengî, dengdarîya tîpî, levkirina bidengî û ku êdî di ancama wê de sistemetiyeke bêjeyî bi wê heya, ûş hwd, wê bi hev re, bi jîreke me ye xêvî wî bijîn. Bi vê yekê re, mirov, heyîna wî, êdî weke ku bi xêvî re êdî çendî ku wê hebe, bi wê re êdî ew ne tenê mirov a û jîndîyaka, ew bixwe salixkirina rewş û demê bixwe jî ya bi wê re.

Dengdarîya peyvê, di vir de, wê rewşê bê. Bi rewşê tîp hatina cem hevdu û bêje afirî. Lê ku bêje afirî û bû bi sere xwe, êdî bêje heya û heyîneke ku mirov wê bi sere wê re jî salix bike ya. Bi vê yekê re, êdî navdarîya peyvê ji wê dibê. Bêja, êdî rewşeke ku di deme de lê êdî ne bi demê re ya. Wekî din jî, mirov karê bêje ku êdî ne bi demê ya. Dem, êdî jê hatîya razberkirin. Ew razberbûna demê ya ji bêjeyê, bêjeyê di hundurê demê de dike bi sere xwe. Bi sere xwe bûna bêjeyê, weke kifşaka rewşî ya di jîyanê de ya. Dengên tîpî, weke ku di hundurê demê de û herîka wê de, weke dengne ne salixkirî ku hene na. Lê êdî dem bi wê razbûna wê ya bêjeyê, dike ku ew weke ku ev bi salix dibin û tên nasîn. Naskirina deng, salixkirina deng bi rewşê, wê hişa ku êdî bi wê re diafirê, wê bi hev re, weke pêvajoyaka pêşketinê ya bêjeyê û têgihiştina wê ya bi mirov re jî bê. Mirov, divêt ku mirov bibêje ku kirdeye demê ya ku mirov wî bi tememî fahm bike ya. Bêje, di temenê dengdarî, kirdarî, heyîndarî û hwd ya bixwe de jî kirdeyîya mirov û mejiyê wê heya.

Çend rewşên rêzimanîya kurdîya berê. ..

Zimanê kurdî, ku mirov li demên wê yên pêşketinê dinerê, mirov dibîne ku di wê de, dem bi dem hin guharandinên ku bûna mirov wan dibîne. Bi teybetî ku mirov li demên piştî zayinê dinerê, mirov dibîne ku wa dem bi dem guhartin bûna. Bêgûman demên berî zayinê jî bûna. Deme Bawê tahirê uryanî, demeke ku bi çend sadsalan re berî deme Êlî Herîrî jîya ya. Di wê demê de, zimanê Êlî herîrî ku mirov lê dinerî mirov fahm dike ku guhartin bûna. Bi teybetî, zimanê bawê tahir, ku mirov li wê dinerê, mirov fahm dike ku ew guhartin, hinekî din jî maztir in. Ev guhartinên ku bûna, dem bi dem êdî bi demê re li gor bi karhanîn ziman, zêde û maztir bûna. Ji bo fahmkirina guharandinê di ziman de bi bêje û pêvakan re ku di zimên de ku bûya ji bo mirov bibîne çend minaq;

Ji zimanê ku bawê tahir bi karhanîya û kurdîya î ro ku li dora botanê ya herî de serwer bû

Bawê tahir ji zimanê wî Soranî kurdîya î ro(kurmancî)

Mûmin... ez

Te.. to, tûwe. tê

Bûşîm **bûşim**.....**bêjim**
Dost dirî..... **dost dirî**.....**hiş dike**
Vîn..... **bîn, bin**.....**Bîn**
Sîye.....**sîye**..... **reş**
Rûj..... **roj**.....**roj**
Zûn.....**zan**..... **zan**
Neçîrvan..... **neçîrvan**..... **nêçîrvan**
Ej.....**je**..... **ji**
Ce.....**le, je**..... **jê**
Wed..... **wa**.....**wûsa**
Bîşe..... **biço**..... **biçê**

.....

Zimanê Êlî Herîrî û kurmancîya deme wî û kurmancîya î ro

Jûr **jor**
Xûn **xwûn**
Têt**tê(t)**
Vêr **vir**
Çe çe.....**çi**
Nêv **nav(hundir)**
Sîr**şir**
Am **em**

Zimanê Êlî Herîrî, wilo zêde ji ya î ro ji bilî guharîna û pê de, ti guharînen mazin nîn e. Lê yê Bawê Tahir, pir guharandin heya. Di vir de, divêt ku bibêjim, zimanê bawê tahir, bi soranî re li başûrê kurdistanê pirranîya wê hin bi hin zîndî û jîndî bûya û dijî. Zimanê Êlî Herîrî, bi teybetî, li herême colemergê û hwd li wanderan hê jî dijî. Mînaq, î ro jî çolemergî ku dibêjin "bêtê(î) di wê demê de, weke ku ji helbestên Êlî Herîrî yên ku hatina roja me, mirov dibîne ku di wê demê de heman bêje tê bi bikarhanîn. Lê Hêrîrî, dibêje "betê" tê bi karhanîn, mînaq, di vê helbeste wî de ev beyta wî bi vê yekê heya, "Bebête şer du esleh dir 'heta vî qasidî can tê" Lê di zimanê Êlî Herîrî de, ji aliyê giramatikî ve pîr pêvakên ku têne bi karhanîn ên weke "dir" û hwd,. Î ro wilo zêde nayê bi karhanîn di kurdî de. Lê kirina wan nava tirkî de bûya. Lê divêt ku mirov bibêje ku heman rewş, bi zimanê meleyê Cizîrî re jî heya.

Mînaq, bêjeyên weke "nêv" û hwd di tawandina bêjeye nav de î ro tê bi karhanîn. Weke ku deme ku mirov got "mal" ku mirov tawand di gotinê de "mêl" jî tê bikarhanîn bi vî rengî tawandin, di gotinê de heya. Bi vê yekê re, car bi car sê û an jî çar bêje ku bi awayên jev cuda werîna nivîsandin hem karin heman wateyê bidin û hem jî karin wateyên jev cuda bidin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku di wê demê de, Êlî Herîrî, weke ku di zimanê xwe de, weke bawê tahir, di deme xwe de, hinek cudabûn bi teybetmendî çêkirina. Bi vê yekê re, ew dide nîşandin ku ew bi zanabûna xwe re derketiya ser asta û rada zimên ya deme xwe re. Mînaq ku î ro di kurdîya zazakî de jî hê di hê bi karhanîn jî ziman re tê gotin "Ziwan", di wê demê de di zimanê Bawê tahir de heya. Gelemperbûna bi Bawê tahir re di wê demê mazin a. Ew xwediyê têgihîştina hereman a. Bi vê yekê re em karin bêjin ku ew zimanê gelemperî ê kurdistanê bi kar dihêne. Lê jî wê zêdetir, zimanên ên weke erebî û fersî jî weke ku dizanê. Fersî, jî wê demê û jî demên wê yên berê jî, ku mirov bi awayekî bi zanistî lê lêkolîn bike, wê kurdîya wan deman hildê nava xwe de û li ser wê re mazin bibe. Mînaq kurdîya "avesta" wê devikna wê yên herêmî jî wê re piştevaniyê bikin û mazin bibin.

Di dengê gotinan de, wilo zêde cudabûn nîn a. Lê herêmbûn heya. Mirov vê yekê bi teybetî bi Êlî herîrî bi xwe re jî dibîne. Bi mînaqên weke "bêtê" û hwd re.

Zimanê Meleyê cizîrî, ji aliyê deng û bi kirpandin deng dana peyvan de ji Êlî herîrî bi dengtira. Ew, di sînorê dengên xwe de ji yê dengên ku em î ro di kurdîya xwe de bi kar dihênin, hinekî di buhurê. Mînaq, ew dengê "x" yê ku derdixê hinekî ji qirikê derdixê û hinekî kûr derdixê. Bi vê yekê re, ew deme ku bêjeyên weke ên "tahl" dihêne ser ziman, wê "h" ye tê de, ji kûrahîya qirikê ku weke hinekî bi xirtêne deng derdixê û bi wê re stûr dike. Dengê "b", bi wî re, bi dev tişîkirinê pêre heya. Deme ku bêje "banî" hinekî tişîkirina dev û di deme gotinê de weke ku heta herdû argûşkên mirov ku tişîna û bi warmin, di wê rewşê de deng derdikeve. Ew şeklê gotinê, heta roja me jî, li herême botanê bi teybetî li herême wê ya li ber Çiyayê Sipî li wanderan li gundên wanderan tîn bi karhanîn. Mînaq, li wê herêmê, gundên weke Xirabêtûwa, xirabê nêrîya, reşmil û hwd hene. Li van deran devikên kurdî yek in, wek hebûna. Li wê herêmê, î ro jî, ku çawa ku em botî li navande wê gotina "wilo" zêde bi kar dihênin, ew jî heman bêjeyê bi kar dihênin. Lê ew çendî ku dibêjin "Wilo", wilqasî û bi pirranî jî dibêjin "wihlo", di vir de "h" yekê dikina nava "i" û "l" de. Di deme ku bi vê yekê ev gotin dihê gotin, di wê kêfika gotinê de, weke ku bêhn bi ser dilê mirov ketibê li mirov dihê. Bi vê yekê re, ew mazin dibêt.

Bi teybetî, ziman, di vir de, ku mirov li ser dihizirê, bi teybetî, herême botanê û dordora wê, weke leboratûwarekê derdikeve ber mirov. Di vê demê de, di deme gotinê de, çendî botî di axiftina xwe xweza na, deme ku mirov li wan dihisêne, mirov wan baş û qanc

fahm dike. Kurdîya wan, bi teybetî, di devê jinan de, weke zêrê ku dibêjin ku dideme hatiya halandin hingê bêhtir bi qadr û qiymet e, ew jî wilo ya. Dengê gotinan, bi wan re, bêhtirî bi stûrî ya. Bi vê yekê re, hinekî, deme ku mirov li wan dihisêne. Ew stûrîya di zimanê wan de, hinekî erebî dengên wê bi bira mirov dixê. Lê di tawandina bêje û peyvên xwe de xas û xweza na. Di dengê botîyan de, ji dengê wan yê berê, ev tîpa weke ya navikê ya "û"yê, di aslê xwe de çendî ku î ro em bi kûm bi kar dihênin di nivîsên xwe de, ew ne bi wê kûmîyê bi kar dihênin.

Zimanê meleyê Cizîrî ku mirov çend mînaqan bide, her weha ji ya roja hinekî cudabûnên wê bi bêjeyan re heya:

Kurmancîya Cizîrî ya wê dema wî û kurmancîya î ro ya vê demê

Hemî.....hemû

Dî.....dît

Ma.....ma

Î ro..... î roj

Du dû,..... dûman

Tu tu, tû,..... te, tê

Te te,..... tê

Çûma.....çima

Werêne bêna

Meleyê cizîrî, di aslê xwe de, bêjeyên wî, pîrrani, yên ku em î ro bi kar dihênin. Ew deme ku ji rojê de dibêje "ro" ew bi kifşkirinê û nişandinê rojê şanî dide, lê deme ku gotina "roj" bi kar dihêne, êdî wê weke tişteke ku ne kifşkirî, û nayê fahmkirinku çi tê qastkirin, têne ser ziman. Di vir de bi vir ve girîdayî, divêt ku ez bêjim, ku meleyê cizîrî, bi hanîniya xwe li ser ziman re, weke xwediyê elfebetêke xwe ya teybet e jî. Bi vê yekê re, ew zimanê xwe bi vê yekê re, derxistîya asta mazin. Di axiftina meleyê Cizîrî, ku weke ku heta roja me di kurdîya botîya doma ya "pêşake "ma", weke pêşaka pêşî û ya pirsînê ya. Bi vê yekê re weke tê gotin û pirsîn:

MA:

PÊşaka "ma"

Ma karê xwe kir?

Ma tu çûyî gund?

Weke "ma"´yê pêvaka û an jî pêreke din jî "KA" ya.

KA:

Ka tu çûyî?

Ka tu dibîne?

Bi hev re bi karhanîna wan jî heya û bi awayekî xweza pîrr jî li herême botanê dihê bi karhanîn. Minaq:

MA KA;

Ma ka tê vî karî bike?

Ma ka tê tê herê malê?

Vajî vê bi karhanîna wan:

Ka ma dibê?

Ka ma leyist?

Di vê awayê dawiyê de di vajîkirina wan de, pîrsên ku tên pîrsîn, pîrsên li hemenê ne. Yên di wê kêfike ku li ber hevdû ne, yê ku dipîrsê bi mereqa ku dixwezê di cih de fêrî rewşê bibe, di cih de dipîrsê. Bi vê yekê û rewşê re di rewş "KA MA" de bi vê awayê, ev teybetmendî jî pêre heya. ..ev rewşên me hanîn ser ziman bi rêzimanê re, ji aliyekî din ve heta roja me jî, weke teybetmendiyên axiftina botîyan a.

Di axiftinê, deme ku pîrs hatina pîrsîn, hingî, car bi car, li pêşîya "ma"´yê, "qay" bi "a"´yê yê danîn tê gotin "ma qay!"Hevokaka ku bi MA QAY re mirov karê we bêje.

Ma qay te tu duhû çûbû bûyî male hisêne!(?) Pêvaka navîkê ya "qay", hinekî şaşbûnê û weke ku ne li bendbûnê têne ser ziman. Lê pêvaka QAY, bi serê xwe car bi car dibe bersivaka ji pîrsên ku tên pîrsîn jî, bi serê xwe. Minaq;

Ka lo tu çûyî gund? ...Erê ez çûm, ..qay?

Di roja me de di pêvaka QAY de ji dêla "a" di peyvê de êdî "e" tê bi bikarhanîn. Lê di aslê xwe de, qey, bi serê xwe weke beêjeyekê dihê ser ziman û wate cuda heya. Qey, bi serê xwe pîrsînaka weke qay a. Lê di aslê xwe de, jev cuda na. Minaq, qay, çendî ku rewşeka ku bûbe û an jî wê bibe di wê re te salixkirin û tê ser ziman, lê qey di pîrsînê mirov bi navê mirov a. Di wê de bi teybetî keseyet heya. Bi qey, ku mirov minaqê bide mirov wê weha bide;

Qey kir(?) ...

Bi vê yekê re mirov karê bêje ku bi vê rengê ev peyv karê bikeve dewsa "çima"yê de û bi wê re bi vî rengî bi pirsê.

Qey, navê ku têne ser ziman bixwe re, di wê de di deme gotinê de bi teybetî navê ku veşartî û an jî bidizî tê ser ziman a. Bi vê yekê re, em destûreke zimên ya bi stûrbûn û zirevbûn(nermbûn)ê re ku diafirî bi tîpî bênine ser ziman. "a" stûr fîne ser ziman. Lê "e", hinekî jî nermbûnê dihêne ser ziman, li gor rewşan. Minaq;

A:

Ev gotin bi serê xwe stûr a

E:

Ji vê re zanîn lezim e

Di zimên de, stûrbûn û nermbûn, bi karhanîna wan, bi perwerdeyê re rast dibêt. Ziman, ku fêrî gotinan û awayê dengê wan bû, wê êdî karibê bibêje. Di vir de, perwerde, weke xalaka giring ya pêşî ya. Ew fonolojiya dangan, wê di nava hiskirinê de were girtin. Heta ku mirov deng his nekê, mirov wê nikaribê, weke wê dengê deng derxe. Ji ber vê yekê hiskirin giring a.

Me bahse deng kir. Li ser deng jî, bi gotinê bê em gotinekê bibêjin. Di roja me de "bihîst" tê bi karhanîn. Bihîstin, hatina deng ya li mirov têne ser ziman. Lê deme ku mirov bahse bihîstinê kir, hingî, mirov ne bahse mirovekî ku li ber mirov diaxivê û mirov dengê wî his dike ya. Bihîstin, ji dereke dûr û an jî bi rêya mirovekî din ku mirov agahîyek bihistiya. Di deme ku mirov deng hat mirov û mirov ew deng hilde, hingî, mirov ji wê re dibêje, "min his kir". His, bi serê xwe jî, deng e. Ji vê re mirov minaqê bide;

BIHÎST IN:

Min ev tişt berî hingî bihîstibû

Min ji te bihîstibû

HIS:

Ji Nûha min his kir

Lê te hisa min kir?

Di minaqâ duyemin de, bahse demê nakê. Lê di demekê de, deme ku mirovekî ji wan tiştê kiribû, yê din agahîya wê ji dereke din û an jî ji mirovekî din di derbarê wî de hilde bû. Deme ku êdî di wê kêlikê de rastî wê hatibû, bi bîra wî dixe ku wî ew kirina wî bihîstibû.

Di minaqên hisê de jî, mirov li cem wî ya, di wê kêlikê de ew li ber wî axiftîya û wî dengê wî kirîya. Piştî ku wî axiftina xwe bi dawî kirîya, êdî tê cem wî û jê di pirsê ku ka hisa wî kir.

Deme ku mirov li Êlî Herîrî û meleyê Cizîrî bi hev re dihizirê, mirov kifş dike, ku Hêrîrî, hinekî nermtir dike ku gotina bilêv bike. Lê Meleyê Cizîrî, çendî ku bi wate û xort û safî têne ser ziman jî, ew di gotina xwe de qayim û jidahî ya. Saffibûna meleyê Cizîrî, mirov bi ber zanîna di serê wî de didiyê de. Di serê wî de zanînaka mazin heya.

Di gotinê de saffibûn û nermbûnê ku bi hev re bê jiyin, wê hingî, fahmkirin, were ser ziman. Têgihîştina estetisme felsefîk a Êlî herîrî ku mirov bi zimên re û bi wî re kifş bike, lingekî wê di vir de ya. Ew têgihîştin û zanîn bi meleyê Cizîrî re ku mirov bi zanîna wî re kûr diçêt kifş dike ji hin aliyna ve. Lê Êlî Herîrî, têgihîştinê bi wê re bi gotinê re bilêv kirîya. Ji ber vê yekê ya ku heta î ro jî, li herême bota û li herêmên din ên kurdistanê, ku ji bo yekî ku pîrr xweşik axift, tê gotin ku "te herîrîyek nîşan de, di deme ku ti peyvî de".

Zimanê kurdî, divêt ku mirov bibêjê ku bi teybetî, weke zarava ku î ro tê nasîn, kurmancî, kurîya sereke ya ku temenê hemû şîve, zarava, devik û hwd ku hene, di temenê wan de ya. Kurmancî, bixwe jî, î ro em di derbarê wê pêşketina wê ya di demên berê de zêde ne xwediyê zanîn û agahiyê na. Lê em dizanîn ku dîroka wê ya pêşketinê bi teybetî bicivaktîya kurdî re dest pê dike. Li kurdistanê, bi teybetî li rojhilatê kurdistanê, pêşketinê wê ya bi teybetî di deme medîya de heya. Di vir de, divêt mirov bibêje ku medî, di nava dîroka ku tê gotin jîyana, di nav wê demê û dîrokê de, demeke xwe ya zêr jîyan na. Lê dîroka wan dîrêj a. Ez karim bêjim ku ji demên berî zayinê, ji sadsale 9 û hwd bi teybetî pêşketina medî dest pê dike. Herême bi herêm pêşî dest pê dike. Lê mirov karê bêje ku deme Medîya, bi destpêka pêşketina xwe re diçêt berî deme wê demê jî. Medî, wê di nivîsandinê de pêş bikevin. Tenê, ku mirov li dîrokê bi li kifşkiirînê ku di kolanên de ku di wan de ji bin ardê derketine, ku mirov li wan dînerê, mirov fahm dike ku medî kevn in. Li rojhilatê kurdistanê, li herême zêwê ji bin ardê tepsîyeke ku zîv û ku li ser nivîs hebû hat derxistin ji bin ardê, tepsî ji deme berî zayinê ku sadsale 8' min mabû. Li ser tepsîyê nivîsa bi zimanê kurdî hebû. Di wê demê de, ji nivîsa li ser tepsî dihê fahmkirin kurd xwediyê elfebeteke xwe ya ku wê di wê demê de bi teybet jî bi kar dihên in.

Evnakê dide nîşandin ku zimanê kurdî di wê demê de, zimanê nivîsandinê ya. Lê ku mirov li demê dînerê, î ro, di destê de hin zanîn hene ku em bi wan karin bêjin ku kurdan, di demê de hin elfebetên din jî bi kar hanîna. Minaq, zanistê ku tê gotin ku bi aslê xwe ereb e Ibnî Wahşîya, bahse elfebete kurdî dike û ku minaqê dide. Elfebetê jî dinivîsêna û dibêje ku kurdan ev elfebet bikarhanîya. Ibnî Wahşîya, di sadsale 8' min de jîya. Elfebeya ku ew bixwe, wê nivîsêna di pirtûka xwe ya bi navê "Şewqu'l musteham fi marîfetî rumuzu-l aqlam" de û dibêje ku ev elfebete kurdan a, hê gelek tîpên wê bixwe jî, wêna na. Heta vê deme Ibnî Wahşîya jî, di nava kurdan de ku ê dinivîsandina, elfebeyeka wan ya teybet hebû. Piştî, ew bi hemû nivîsandinên di hundurê wê de ên bi sadsalan re, hatîya ji holê rakirin. Bi awayekî, hatîya qadaxakirin, bo ku êdî newê bikarhanîn. Minaqe î ro, di destê me de ya. ku ew tepsîya ku li herême rojhilatê kurdistanê li Zêwê hatî dîtin û ku ji deme berî zayinê ji sadsale 8' min û hwd maya, ew jî, bi awayekî teybet ê nivîsandinê ê zimanê kurdî ya.

Ji vê derê, mirov fahm dike ku kurdan, elfebet bi karhanîya. Hemî di demên berî zaynê de pîrr bi demeke zû de. Zêde di derbarê wan demên berî zayinê de di destê me de nîn in. Lê ku em li ser lêkolînan re her in, ew tepsîya ku li herême rojhilatê kurdistanê li zêwê hat dîtîn, derfetê didime ku em heta sadsalê 8' min a berî zayinê herîn. Lê di demên berî wî de, deme Gûtîyan de jî, ev dizanin ku wan nivîsandin bi kar hanîya û pîrr jî di wê de pêş ve çûna. Bi vê yekê re, mirov karê bahse nivîsandinê bi hûrî, mîtanî, lorî, qasîti, û heta ku tê deme mediya, ew pêşketinên xwe di nivîsênin. Piştî mediya re ku bi hinekî jîyan û hinekî di deme wan de jîyan, Êrtartûyan, gelek nîrxên xwe ji hûrîyan girtin a. Zimanê wan tê gotin zanîn a. Xwûdayê hûrîyan şewîna, bi wê bawerî hanîn a. Ji aliyê nivîsandinê de jî ji wan hinek sûd girtina.

Demên berî zayinê, ên dawiyê ên weke yên sadsale 5 û pê de, mirov karê bêje ku demne ku di derbarê wan de bêhtirî zanîn di derbarê wan de di destê me de hene. Di wê demê de, rojava ber derya reş bidest pêşketina xwe dike. Çend ku pêş dikeve, êdî berê xwe dide bi ber rojhilatê de. Dike û dixweê ku wan dewlemendiyên wan bikine destên xwe de. Bi vê yekê, êdî ji vê demê û pê de, seferên talanê ên ku li rojhilat bûna, çand û mejiyê wê ku nivîsî ji holê rakirina. Minaq, duse caran berî zayinê şawitandina pirtûkxanaye îskenderîya. Hatina îskenderê Zûrquerneyn û kevilkirina her cihê ku gihiştîyê de, çend ji wan minaqa in. Kurdan ji ber vê yekê û xadariya wî, paşnavê "Zûrquerneyn" bi navê îskenderê mekedonî kirin û jê re gotin îskenderê zûrquerneyn. Ew navê zûrquerneyn 'tiyê, kurdan daya wî û bi wî ve kirîya. Li Kurdistanê, pîrr deman şawitandin û talana mejî bûya. Heta wê sadsale ku em tede ne jî bûya. Ji aliyê tirkî, Îran û hinekî welatên din ve jî. Minaq, di serê duyeminê Îraqê de ku emarika kiribû de, di deme şer de, bi hezaran kevilbarên nivîskî ên ku li ser wan ji demên berî zayinê mabûn, hatina dîtîn û birina emarika. Ew hemû xêv û mejiyê wê derê bû. Lê di serî de, Hatina Îskenderê Zûrquerneyn ya wî ya li kurdistanê, wê talanaka mazin bi xwe re bêne. Piştî wî re, piştî ku derketina islamê bû û çûna bi ser êzîdîtiyê de bû, êdî bi hezaran nivîsên ku bi nîrxên wî hatina nivîsandin û di rêza wê de na, hatina qadaxa kirin û jhi holê hatina rakiirn, Ji xwe, bi wê elfebete wan, ew nivîsên ku hebûn, li wan nerîn jî, weke "kûfrekê" hat dîtîn. Pişt wê re, hatina Şahînşah û pişt wî re kurê wî Siltan Sancar bi ser kurdistanê de, wê bi xwe re talanaka mazin bêne. Tê gotin ku "Şahînşah, nivîs û pirtûk ku ji hundurê xwandingaha derdixistin û li derve didanîna ser hevdû û ku deme ku ew didanîna ser hevdû kaş ji wan çê dibûn, piştire agir bi wan dihat xistin û şawitandin." Di roja me de jî, ew talana hê didomê, ew talan bi du şeklan heta î ro didimê, bi awayekî bi qadaxakirinê zimên re nehiştina afirandina wê re didomê, wekî din jî, bi nîrxên ku hatina afirandin di demên berê de, jî dêla ku bi nav û destê kurdan were ser ziman, ew li gorî xwe ténina ser ziman û ne ji kurdan ji xwe didina nişandin. Bi vê yekê re, talana çandî, hizîr hê didomê.

Li ser zimanê kurdî lêkolîn kirin, mijareka ku mirov di nav dîrokê pîrr kûr û dûr dibê ya. Bi vê yekê re divêt ku bêjim ku heta vê kêlîkê, tişta ku di derbarê zimanê kurdî de hafî ser ziman, weke dilopeke ku di deryayê de ya. Hê, zimanê kurdî, li gorî xwe û rastîya bi haqî ne hatiya ser ziman. Bi teybetî, di serî de, ji bi bingihîn ve, hê jî, pêdivî bi pê heya ku ji jî aliyê fonolojiyê ve lêkolîna mazin werina kirin in. Dengên kurdî ku em î ro bi kar dihênin, ne xelat in. Lê divêt ku ez bêjim ku ji aliyê fonolojiya wan ve, hin deng xwe nabînin di hatina li ser ziman de. Minaq, deme ku ez bêjim "hawî" û an jî "tahl", ezê bi "h"yê wê bixwênim. Lê "h" ji wê dengê wê hinekî nerm û zirav dimêne. Meleyê Cizîrî, deme ku mirov lê dînerê, mirov dibîne ku wî di deme xwe kariya bîne ser ziman. Lê wî, ji "h" ji stûr ji jî qirikê deng derdixe ya erebî jî sûd girtîya. Di serî de, ku mirov divêt ku kifş bike. Î ro, car bi car, li bakûrê kurdistanê, hin bêjeyên kurdî, bi dengên wan yên di tirkî de jî hene tèn bi kar hanîn. Ez karim bêjim, pîrraniya tûpên kurdî, di deng û fonolojiya xwe de hinekî ji yên tirkî cudatir in. Ji ber vê yekê, li gor wê hanîn û hizirkirin, wê tenê di dengên tîpan de erezyon,

herîkînê û peresendineke ku ne li gor kurdîya wê bi xwe re bîne li holê. Ji ber vê yekê, giringiya feonologiyê ya dengzaniyê di kurdî pêdivî bi wê heya. Zanistekê fonolojik di kurdî de, wê ne tenê wê rastkirinê bike. Wê şoraşekê jî bi kifşkirinên di zimanê berê de ku afirîya jî ji bo zimanê vê demê wê bike. Divêt ku ez bibêjim ku her denge ku hatî kifşkirin, di xêve mirov de wateyeke wê heya. Bi vê yekê re, mirov karê hinekî jî bi wê zanîne wê re girêdayî jî aliyna vê de bêne ser ziman. Bi vê yekê re, ez karim bêjim ku rastî û dûrûst kifşkirin û di wê de pêşketin, wê hingê ew pêşketina dehza ya mazin bi xwe re bêne li holê. Î ro, minaq, her zaroya kurd ku di dibistanaka tirkî de dixwêne, çima êdî nikarê serwerîyê li wê fonotîka dengên gotinên zimanê xwe bike? Ji ber ku ew bi keseyetîya wî ya ku heyî re jî gelek aliyan ve hatîya qatilkirin. Ew mirov, ku piştê nivîskariyê jî bike, wê tenê li dûv herê, ew jî ku karibê. Wê nikaribê derkeve li pêş bi zimanê xwe yê dayikê bi kurdî re. Temenê zimên jî pîrr aliyan ve fonotîka dengên zimên a. Ku ew hatina windakirin, êdî temenê afirandina bi wê re winda dibe. Mirovêkî ku nexwandî û bi çanda xwe ve mayî û di kurdî de dimeşe, jî yekî di dibistanên tirkî de xwandî de qat zanetir û afrîntira. Ji ber ku ew di zimanê xwe de ew windahiyên fonotîkî jîn nekirina. Lê yên xwandî jîn kirina. Di aslê xwe de, yê ku xwandî, jî ber ku tirkî ne zimanê wî yê dayikê ya, wê nikaribê bi tememî serwerîyê di yê tirkî de jî bike û wê yê xwe bixwe jî winda bike. Bi vê yekê re, wê êdî di nivî de bijî. Ew rewş, di demên piştê de, ku mirov çendî mazin jî bê û çend salî jî bê, heya ku piştê bi pîrsgirêkên deronî re jî ev rewş xwe bi mirov re bide dîyar kirin. Ji ber vê yekê, ez divêt ku di vir de bi teybetî, balê bidim û bikişênime ser perwerdehiya bi zimanê dayikê. Ji ber ku ev di vir de, weke xalak herî giring ya pêşketina mirov xwe dide dîyar kirin. Mirov, ku bi zimanê xwe yê dayikê temenê xwe hilda, heya ku piştê di zimanên din de bixwêne û pêş bikeve. Lê ku temenê xwe aslî winda kir, wê di wê de jê mafê pêşketina xwe winda bike. Ziman, bi vê yekê re, weke ku Êlî Herîrî jî û Meleyê Cizîrî jî pîrr bal kişandina ser, ez dizwezim bi wê balkişandina wan, vê gotinê bînim ser ziman û bibêjim ku zimanê dayikê di wê de pêşketin xwe perwerde kirin û bi wê re mazin bûn pêşketin, mazin û bi têgihîştinbûna aslî ya herî mazin a di dîroka keseyetîya mirov ya pêşketina wî de.

Zimanê kurdî, dem bi dem bi xwe re hem di asta bêjeyan û awayê wan yê bi karhanîne bê û hem jî bi ji nû ve bi navkirinê bê, pêvajoyên peresandinê buhurandin a. Minaq, tenê ku mirov jî deme bawê tahirê Uryanî hata ku dem tê deme meleyê Cizîrî, ku di naqabîna wan de nêzî nehsadsal heya, di vê demê de jî mirov wê bi teybetî kifş dike. Di bi nav kirina heman tiştî de çend ku di çewherê de car bi car wekhevî derkeve ber mirov jî, mirov guharandinan bi tîpan dibîne: minaq;

Deme Bawê tahirê Uryanî, deme Êlî Herîrî, deme meleyê Cizîrî

----Kîf -----kêf----- keyf

---- Bîn-----bun-----bûn

Ji vê minaqê, mirov dibîne ku dibêjeyan de guharîn bûya. Ev guharîn, bi salixkirina wê re, deng, êdî di wan de jî guharîn dibin. Herîkîna di zimên di vir de, ez karim bi sê awayan bînim ser ziman, yek, bi herîkîna li ser tîpan re, herîkîna duyemîn ya li ser guharîna wateyê re, herîkîna sêyemîn ya bi demê re ku li ser bêjeyê re ya. Hersê awa û tîp jî, mirov karê bêje ku jî demê hata ku mirov buhurîya li demê, dem bi dem, bi tememî guharînên ku bûna hene. Minaq, ku di wate xwe de weke xwe maya li ser tîpan re guharîna buhurandiya gotina "derew"ê ya. Di deme Medîya de, biqasî ku jî avêste tê fahmkirin di wê demê de bi navê "drug" dihat bi karhanîn. Ev guharandin, di aslê xwe de, bi demê re, êdî reng û awayê

zîmên bixwe jî weke ku li gor demên ku jî nû ve tên di guharêne. Zîmanê kurdî, zîmanê ku em î ro bi kar dihênin. Ez bi teybetî, nikarim bêjim ku bi tememî zîmanê demekê ya. Ji wê zêdetir, zîmanê pîrr deman di nav hevdû de ya. Ji her demên wê gotin di nav de hene. Mînaq, ji deme Sûmerîyan, ku î ro jî hê jî tê bi karhanîn bêja "ga" ya. Bêja "ga", î ro jî weke xwe dihê bi karhanîn. Ev bêjeyên bi vî rengî bi du sedeman hebûna karîna bi vî rengî bi parêzên. Sedeme pêşî di derbarê jîyanê û bi karhanîna wî sawalî de ya. Bi vî yekê re dayimî ew bêja hatiya bi karhanîn. Sedeme duyamin jî, tîpa "g" û ya "a" jî, bi serî xwe dengê wan stûr a û li dev dirûnihê. Bi vî yekê re mirov karê bêje ku jî aliyê fonolojîkî ve lêhatinî û pêre dûbara bikarhanîna wê, wê diparêzê. Gotina "gel" ku em î ro bi kar dihênin, di deme Wê demê de, weke ku di bineterên tufana nuh de di buhur ê wek "gal" dihê ser zîman. Ji wê tîpa navê ya "a" bi tîpa "e" re guharîya. Ev herîkîn, bi demê re bûya. Sedeme din jî bi zanebûnê re mirov karê ku weke sedeme herîkînê bêne ser zîman heya pû ev a. Çendî ku bi demê re zanebûn zêde dibe, êdî têgihîştin dibê û di derbarê deng de têgihîştina fonatîkî çêdîkê. Bandûra wê guharînê, di nav civatê de xwe bi awayekî vekirî jî dide nişandin. Lê bi awayekî weke ku pêleka ku li ser avê re bi lêxistina bayê re awayê peresendinê bi xwe re dide berçav. Zîmanê kurdî, di deme Gûtfîyan de, pêşketina wê, bêgûman, ji ya cudatir a. di wê demê de zîman, hevbeşbûn çêkirîya. Bi civînên civatî re ku xalk di nava xwe de çêdikin, dibê. Di aslê xwe de, xoslet û teybetmendîya kurdî, ku mirov bêne ser zîman, di vî xalê de, divêt ku mirov kevneşopîyê re jî bêne ser zîman. Kevneşopî, bi pêşketina meji re bandûraka wê ya mayinde di mejî de heya. Bi wê re, di nava kurdan de jiberkirin êdî pêşketinaka xwe ya mazin çêdike. Jiberkirin, hinekî têkiliyeka wê ya bi zanebûna di xêvê de heya. Ji demekê û pê de, bibîrkin yanî jiberkirin, weke ji rêz û cîdîyeteke civatî tê dîtin. Bi vî yekê re, ji ber kirin, derdikeve li pêş. Çawa hatiya hiskirin û bihîştin, wilo weke wê jiberkirin û dimejî de di hiş de hiştin, wê bibe. Bi vî yekê re, xêv û bîr, lev dikin, bi hev re têkiliyeka wan ya li ser kevneşopîyê re diafirê. Kevneşopî, bi awayekî ku î ro, em dikevîne zorê de ku wê bi tememî fahm bikin, weke rûpelna zîndî û jîndî ku li ser bi penûsê nivîs tê nivîsandin dihê bi kar hanîn. Di temenê wê rûpelê de xêv û bîr awayekê bi hev re weyn û rol dileyizin.

Kurdîya roja me, bi tememî ez dîsan nikarim bêjim ku bi tememî ya. Pîrranîya wê hatiya ji bîrkin. Ku ez tenê kurdîya ku di sadsale 15´min de ku meleyê Cîzîrî û feqiyê teyran ku diaxiftin ku tenê li gor wê bihiir im, ez karim bêjim ku dibê ku nêvî wê jî, î ro jî aliyê kurdan ve di jîyanê de nayê bi karhanîn. Di vî yekê de, kêmbûn bûya. Sedemeke wê kêmbûnê, nebûna perwerde ya. Bi wê re, di aslê xwe de, ez karim bêjim ku wê kêmbûnê, ferheng û giramarên ku hatina nivîsandin jî, ji aliyê zanîna zîmên ve jî, di prranîya wan de, herîkîn û guharîn bûya. Gelek gotinên ku di kurdî weke bîngê in û di jîyanê de bi kardihatî, û ku di roja me de jî, di zîmanên weke ên tîrkî de bêjeyên ku mirov bi wan êdî wan bêjeyan wergerênê nin in jî, ji wan re bêjeyna ku hatina dîtin tenê, di wate wan de bi wan bêjeyan tengbûn, herîkîn û guharîn hatina kirin. Mînaq, bêjeya "teşqala" ku mirov nikarê wê wergerênê li tîrkî ji ber wê yekê, ew bixwe êdî hatiya buhurandin li tîrkî û dihê bi kar hanîn, di ferhengan de bi awayekî hesanî li ber wê "bela" bi tîrkî hatiya nivîsandin. "Bêja "bela" jî, ti carî be beremberê wê ya. Herîkînaka mazin ya ku dizîmên de di wateyên gotinan bixwe de û di dengên gotinan de bûna jî sedeme wê av a. Bi vî yekê re, mirov karê bêje ku zîmanê kurdî, di xwe de hin bi hin, êdî jî aliyê deng yanî fonolojîyê, tîp û dengên wan re, bêje û wate wan re, di bikarhanîna wan de guharîn, herîkîn û car bi car jî jî nû ve bi watekirin bûya. Weke pîrsgîrêkaka din ya ku mirov ji bîngê ve bêne ser zîman, ew a ku li ser guharîna wateyan re ya. Gelek bêje, ji bilê wateya xwe hin wateyên din bi wan hatina salixkirin. Bi vî yekê re, di deme ku êdî axiftin bû, êdî car bi car, jev ne fahm kirin û an jî tiştina din fahmkirin bûya. Mirovekî ku di tîrkî de felsefe û an jî tîrkîolojî û wêjaya wê xwandî, zîmanzanîyê li ser kurdî dike. Bi vî yekê re, mirov karê bêje ku ev jî bi serê xwe

temenê wê guharîn, herikîn û ji bilî wateya wê bi wateyaka din salixkirin a. Li kurdistanê, bi teybetî, ku mirov herê, herême botanê û tenê li jinaka ku kal û ku di rewş û jîyane xwe de mazin bûyî, ku mirov axiftina wê hilde qaydê û bêne bide ber nivîs û an jî axiftina ku dibêt bi vê herîkinê re, mirov wê bibîne ku ew herdû mirov jî reçendî ku kurd in û bi kurdî diaxivin, wê di fahmkirina hevdu, bi tememê ji aliyê wateyê ve ne ji jev safî bin û ne jî wê karibin ji hevdu bitememî fahm bikin. Di deme ku min ev nivîs li ser zimên kir ku binivîsênim, di nava sad mirovên ji xwe re digotin ku "em bi kurdî baş diaxivin, min li wan hisand. Nivê wan bêhtir di dibistanên bingihîn bi dawî kiribûn û gelek ji wan jî zankoyên tirkî bi dawî kiribûn. Piştî gelek ji wan zimanê xwe bi kursan fêr bûbûn. Min li hemûyan hisand. Gelek ji wan yên ku bi kurdî jî di nivîsandin û di xwandin, min bixwe jî ji wan bi tememî fahm ne dikir. Zimanê wan, carna ku bêjeya ku digotin ku rast ba, wê wateya wê ya ku di serê min de bû, wê ji wê cuda ba. Car bi car jî, wate lev dihat, lê bêje û kirde lev ne dihat. Lê yekî ku ji dût ve ku li wan dihisand jî, digot ku ev mirov çendî baş û qanc karin bi zimanê xwe yê kurdî bi axivin, çendî karin zimanê xwe yê kurdî bi kar bênin. Bê wê re, wê xwezayîyek jî di zimên de dibêt ku bi wan re kifşkiriban. Lê ku hinekî jî zanista zimên bi mirov re hebê û bi wê mirov binerê, mirov wê bibîne ku çendî guharîn bûna. Ne wate li bêje dike û ne jî bêje li wate dikê, di axiftinê de. Kurdan, ji sadî heftêyî bêjeyên zimanê xwe windakirin. Û ji sadî heştê û pêncan wate û kirdeyên bêjeyên xwe yên ku berê bi kar dihanîna, windakirina. Bi vê yekê re, ez karim bêjim ku ew qadaxa ya li ser zimên ku tirkî îran, sûrî ku dimeşênin, weke ku bi vê yekê gihîştibê hin ancama. Zimanê kurdî, î ro, li gor rastîya xwe, ez nikarim bêjim ku mirovek heya ku karê hinekê baş bi kar bêne. Sedeme vê jî ne perwerde kirin a. Nebûna perwerde bi wê ya. Bi vê yekê re, kurdan, bi tememî, ez karim bêjim ku pêşketina xwe ya mejî û jîyanî di zimên de winda kirin a. Ev herdû awayên pêşketinê di zimên de, hatina berdawiyê û sekinî na.

Di ziman de, bi hiş re giringîya aqil û perwerdekirinê ..

Zimanê kurdî, ji ber ku li kurdistanê ji aliyê Îran, Sûrî, Îraq û Tirkiya ve hatîya qadaxa kirin, bi teybetî, di van salên dawiyê de bi pêşketina tekoşîna kurd a bo azadiyê re ket rojevê de. Ziman, di zane min de, hê jî, giringiya wê bi awayekî baş ne hatîya derxistin li têgihîştinê. Dema ku em li tekoşîna bo zimanê xwe yê dayikê ku heta nûha îhê dayin li çerçova, hûrahî û mazinahya wê dinerê, mirov wê bi tememî dernexistina li têgihîştina zimanê dayikê fahm bike. Lê bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku gelek mirovên bizane jî, dibêjin ku "ev dem, dema zanîn û radigihandinê ya." Bi wê re, ev gotin li ser gotina "teknolojîyê û pêşketinên wê" dihê rûnandin. Lê çend ku ev dema ku weke dema zanîn û ragihandinê dihê dîtî de jî, di derbarê pêşketina wî ya bi mejî re mirov nikarê bi teybetî di nava kurdan de bibêje ku di wê astê de fahm kirin heya. Du sedem, bi sereka tememê zêde li zimanê xwe yê dayikê xwedî derneketinê de heya. Yek ji wan sedeman, ew a ku ji aliyê rejim û ankû pergalên serdest ve zimanek tê bijartin û bi wî zimanî perwerde tê zayî dayin. Zimanên din jî, an ji nedîtî ve tê û an jî wan qadaxa dike weke ku î ro tirkîya, Îran, Sûrî û Îraqê zimanê kurdî qadaxa kiriya. Ev rejimên serdest jî, ji bo ku wê rejimê bi wî zimanê ku ji xwe re kifşkirina gotinên xwe di bin gotina "zanîyarîyê" de dibêjin ku wê zanînakana zanîyarî dihênin ser ziman ku "dema ku dê û bav, ji zarokîyê zaroyên xwe bi kîjan zimanî perwerde kirin, êdî wê zaro jî ku mazin bûn, wê pêşketina xwe bi wî zimanî bidina domandin." Gelek, dê û bav, ji van gotinan jî bawer dikin û êdî ew jî dibêjin ku "dema ku me zaro ji piçûkatîyê zaro bidest perwerde kir, êdî bila wusa mazin bibe, ji xwe êdî wî bi wî zimanî pêş bikeve." Lê di van demên dawiyê de, hem lêkolînên serbixwe ên di derbarê zimanê dayikê de ku lêkolîn kirin û kifş kirina ku ev yek ne rast a. Derxistina li holê ku zimanê mirov ne tenê çend gotinên ku bi ziman re di dema xwe perwerde kirinê de ku mirov wan fêr dibê na. Ji wê zêdetir, ziman, di temenê Rakendiyekê de dihê hildan li dest û di

dema pêşketina mirov de, weke ku çawa ku mejiyê mirov di pêşketina mirovekî bi zimanê xweyê dayikê mazin bûya de, ku gotinên zimanî wî yê dayikê weke kodên wî yên xêvî na û mejî di pêşketina mirov de û ankû di dema perwerdekirin û pêşketinê de ji wan zanînên di xêvê de jî ji wan jî sûd digirê di temenê bingihikirina wê de û bi wê bi perwerdeya ku mirov li dibistanan dihilde re û bi xêvê re di temenê dû-dîmenî de ew pêşketina pêşdikeve.

Bi vir ve girêdayî, divê ku mirov bibêje ku hemû gotinên ku mirov di dema xwandin û perwerde kirinê de dihildê, ew pêşketina mirov a di xêvê de jî, wan bi xwe re bi wate dike. Bi vê rengî, êdî weke gotinên ku bi keseyetîya mirov re gihîştina kirde û ankû wateyeka xwemal(orjînal)î û hwd, êdî pêşdikevin. Bi vir ve girêdayî, divê ku mirov bibêje ku ji aliyê pêşketina mejî û keseyetîya mirov ve ziman, bi zanîna xêva mirov jî xwe safî dike. Bi wê, weke ku xwe bi gotinên xwe re dişoyê lê tê. Bi vê rengî, ew ziman, êdî di temenê zimanê me yê dayikê de xwe pêşdixe. Di temenê pêşketina zimanê dayikê de, xêv û pergale mirov a ku divê ku mirov ji hin aliyna ve bi genên me re jî bînina ser ziman jî, di temenê wê de ya. Mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde nabîne, ku çendî ku di nava pergaleka perwerde ya pêşketî de mazin bibe û pêş bikeve jî, ew hertimî, weke mirovekî xizan pêş dikeve. Bi wê re jî, ew mirov, nikarê gotinên xwemalî pêş bixe û bi xwe re bi afirêne. Ji ber ku ya ku di zimanê mirov de xwemalîtiyê dide afirandin xêva mirov ku bi mejiyê me yê bi zimanê dayikê re di temenê wê de ya. Dema ku êdî mirov ji zimanê xwe yê dayikê dûr mazin bû, êdî ew nikarê li ser xwe ya rast gotinên xwemalî bide afirandin. Her gotin û hizrên ew biafirêne û bêne ser ziman, wê weke 'qarîqatûrên' hin xwemalîyên ku dervî wî ku ew li gorî wan hatîya perwerde kirin û mazin kirin bêt. Bo vê yekê, wê hertimî, di rastîya xwe de û di afirînerîya xwe de, dernekeve dervî rastîyeka qarîqatûrî û hwd.

Li vir, dema ku em dibêjin ku "ziman nasnema ya", hinekî jî li vir, divê ku em bi aliyê bîolojîkî ve hilde li dest û şîrove bike. Ji vir ve, divê ku mirov nêzikatiyekê bi zanyerî lê bike.

Hertimî, pergalên serdest, zimanê serdest, di nava komên ku wan li gorî zimanê xwe yên serdest mazin dikin û dixwezin wan wusa bi pêşve bibin û bi rê ve bibin. Bi gotinên hesanî, bahse zimanê dayikê ji wan re dikin û dibêjin ku "dema ku te ji destpêkê, zarok bi zaman da perwerde kirin, hingî wê ew zaro pêşketina xwe bi awayekî rast di wê aliyê de û rastiyê bide çê kirin û pêşxistin." Lê ev gotin ne rast a. Heta ku dema ku em li ser zimanê dayikê dihizir in, em dibînin ku yên ku bi zimanê xwe yên dayikê hatina dunyê û piştre ji destpêkê ji dayikbûna xwe bi zimanekî din ê dervî zimanê wî yê dayikê ku bi dest xwe perwerde kiriya, di keseyetîya wî de, di demên wî yên piştre de pirsgirêkên deronî û ankû psîkolojîkî û hwd ên giran jî rûdane. Mirov, ji ber ku çend ku bi zimanekî dervî zimanê xwe yê dayikê jî perwerde bibîne, ew zanyariyên mirov ên keseyetî ên di xêva mirov de winda nabin û dikevina rewşeka weke ya "binhiş" û hwd de û dijîn. Lê bi wê re jî, weke dîmenekî dûyemin, ew bi zimanê ku xwe pê perwerde kiriya jî, xwe dihîne ser ziman. Lê li vir, ew ji bin ew xêva wî ya keseyetî ya ji dayikê weke rakendiyekê ku pê re heya jî, dike ku xwe li ser wan gotinên ku wî di dema perwerde de fêrkirine re bêne ser ziman. Lê bi wan re dikeve zorê de ku xwe lev bêne. Bo vê yekê jî, êdî ew rewş, hin bi hin di temenê pirsgirêkên keseyetî de jî jî dikarê xwe bide dîyar kirin bi wê keseyetîyê re.

Hinekî jî, li vir, ji ber ku mirov dervî zimanê xwe yê dayikê bi zimanekî pêşketîya û ew têkilî û derrîyê xêva xwe weke ku girtî û êdî nikarê bikeve wê de û bi wê re bikeve têkiliyê de, êdî mejî û ankp xêv, hertimî, hewceyî bi wê dibîne ku di wê temenê de ji xwe re temenekê bide afirandin. Lê ew temenê ne bi nişkekê her wusa bi gelek nişan ji ber ku êdî diafirê, êdî li wir valahî bi keseyetîyê re diafirê û pirsgirêkê têde çê dibin.

Dema ku em li demên pêşketina keseyetîya mirov dinerîn, demên herî zêde ên ku weke demên pêşketinê ku divê ku mirov wan bêne ser ziman, demên ji dema jidayikbûnê û heta 7 û ankû 8 salîya mirov in. Demên din ên pêşketina mirov, tenê demên li ser van deman re ku pêş dikevin û dikeseyetîyê de kûrahiyê bi fahm kirin û hwd didîna çê kirin in. Ya rastî, ku mirov li keseyetîyê lê dikolê, mirov dikarê vê demê hê zûtir jî bêne ser ziman. Minaq, ji dêla 7 û ankû 8 salîyê, mirov dikarê 5 û ankû 6 salîyê bêne ser ziman. Mirov, li dora 6 û 7 salîya xwe, pêşketina xwe ya bingihîn weke ku temem dike. Demên piştê jî, demên ku li ser wê re pêşdikevin in. Ev jî, li gorî teybetmendîya keseyetîyan diguharin. Keseyete, bi pêşketina xwe ya civatî re, bi civatê re xwediyê xateka civatî û dîrokî (ku ev dîroka keseyetîya mirov a jî) mirov a jî. Dema ku mirov ew pêşketina xwe ya bi zimanê xwe yê dayikê winda kir û bi wê ew pêşketin jî nekir, wê ji dû tiştên sereka ên ji aliyê civatî ve 'mahrûm' bimêne. Yek, heyn dîrokî û civatî ku temenê keseyetîya wî ya. Ya din jî, wê ji rastîya xêva xwe ya keseyetî û ya civatî dûr bikeve. Pêşketina civatê, statûya xwe û awayê xwe yê pêşketinê bi ziman re dîyar dike. Li vir, ziman, ku em bibêjin awayê pêşketina civatê û ankû pergaliya wê ya civatî zanîn û têgihiştinî, û hwd, mirov wê tişteki xelat neyêne ser ziman.

Zimanê dayikê, bo vê yekê, divê ku mirov bi civatî û civaknasiya wê re û her wusa bi wê xêvê û pêşketinên wê yên bi mejî re, bi van herdûyan re bi teybetî hilde li dest.

Zimanê dayikê, rastîya wê, giring a. Her wusa, wilqasî giringa ku mirov dikarê bi awayekî jîyanî bêne ser ziman a. Çendî ku mirov divê ku ji aliyê civakî û civaknasî ve di temenê civatê ê pergali de wê bîne ser ziman. her wusa bi xêvê û mejî re jî di temenê pergale mirov a deronî û hizrî de bêne ser ziman. Dema ku mirov bi çavê civaknasî li mirov dinerê, mirov dibîne ku "mirov, jîndayekî civaknas a." Di temenê wê pergaliya civaknasî de ziman heya. Her wusa, dema ku mirov bi çavê yekî deronvan û ankû psîkologekî bînerê, mirov wê bibêje ku "mirov, jîndayekî deron a" û ankû "mirov, jîndayekî psîkolojîk a." Her wusa, di temenê vê de beşên me yên zanînê ên mejî hena. Mejî, bêşên wê ên weke "amîgdala" û hwd, ên bi zanyariya mirov ve girêdayî na ve di temenê wê de na. Dema ku yekî psîolog, li pîrsgirêka yekî ku pîrsgirêka wî ya psîkolojîkî heya lêkolî, wê pêşî li xêva wî bihizirê, Ji wê wê gav biavêjê û bibêje ku ka ma ka çi bûya sedemê pîrsgirêkê, kîjan dîmen û dîtîna ku wî dîtîya û ankû jîya ya di temenê wê pîrsgirêkê de ya, wê li wê lêkolîn bike. Bi vê re jî, carna ew pîrsgirêka psîolojîkî pêwîst dide dîtîna ku heta zarokîya mirov, ku divê ku mirov pêde herê û hewl bide ku wê fahm bike. Ew jî, bi dîtînen ku em bi çavên xwe re dibînin, bi dengên ku em bi guhên xwe re dihîzîn û ankû his dikin, destlêdanên ku em bi biyên xwe his dikin li ser çermê laş xwe û hwd, di temenê wê de na. Lê hemû jî, di mejî de û ankû di xêvê de, bi his dibin. Yanî bi gotin dibin. Dema ku yê pîrsgirêka wê ya psîkolojîkî ya heya wê dîtînin xwe bi gotinan bêne ser ziman. Her wusa, heman tişt bo yê psîkolog jî di buhurê. Ev jî, di rastiyê de û di asta dawiyê de mirov dihêne li ser ziman dide sekinandin. Li vir, mirov çendî dikarê bi awayekî xwemalî rewşê bi mejiyê xwe re bêne ser ziman, Çendî ku ji dêla bi gotinaka me berê li deng bihistîya û ankû his kiriya, bi gotinaka ku dikarê bi mejiyê xwe ku afirandî û xwemal a bi wê bêne ser ziman? Li vir, bersiva vê pîrsê, bo yê ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde dîtî herênî ya. Lê bo yê ku bi zimanê xwe yê dayikê ne dîtî ne herênî ya.

Dema ku em li vir, bahse zimanê dayikê bikin, divê ku mirov ji pîrr-alîyan ve li ser bihizir in. Ji ber ku pêşketinên bi wê re jî pîrr alî na. Aliyê civatî û civaknasî, dû aliyên ku weke ancamenê pêşketinên li ser zimanê dayikê ên di mejî de re na.

Her wusa, divê ku mirov vê jî bibêje ku di nava mejî de di naqabîna ziman û xêvê, zanîn û xêvê, xêv û dîtîne, dîtîna û bi gotinkirinê û hwd de, teher û ankû dîyalektîkeka jîndayî ya

ku bēnavber heyîna xwe dide domandin heya. Bi vê re jî, minaq, dema ku her gotina ziman, ku em tenê di temenê pêşketina civatî û pêşketina civatê a bi dîrokê re dihildina li dest, em dibînin ku xwediyê dîrokna pêşketinê na. Di vê çerçovê de, em gotina "hawar"ê hildina li dest û wê bēnina ser ziman. Ew gotina hawar'ê di zimanê kurdî de gotîna bi kok û bingihîn a. Dîroka vê gotinê diçê ta dema hûrîyan. Piştî ku zimanê kurdî bi tememî ji sale 1923'an û pêde komare tirk qadaxa kir jî, gotinên ku weke vê gotinê herî zêde di aqilan de man û heyîna xwe parastin. Dewletê jî, weke çare xwest ku wan gotinan bi buhurê li zimanê tirkî û bi karbêne. Lê ew jî, bi serneket. Ya ku ew gotin, bi vî rengî bi hişmend kirina û hişmendîyeka mayînda bi wan re daye afirandin, ew pêvajoyên pêşketinê ên bi jîyanê civatê re ku li ser gotinên bi vî rengî re ku hatina buhurandin in. Bi gotina Hawar'ê re çend gotinên din ên weke "rab" jî, em hildina li dest.

Li ser parastina çand û ziman di roja me de..

Sadsale me ya ku em têde dijîn, ku em ji kîjan aliyê lê biner in, em nikarin pêşketina bi teknolojiyê a di wê de ku dibê piştguh bikin. Teknolojî, bi awayê ku bûya û hin bi hin pêşdikeve, hemû aliyên jîyanê dike nava xwe de. Bi vê rengê, teknoloji di temenê pêşketina mirov de ya. Her wusa, bi heman awayê di perwerdekirinê û pergale perwerde bixwe de jî, teknoloji, bi roleka mazin derdikeve li pêş û li ber me. Dema ku em ziman, bi wê re şîrove bikin, divê ku em ji pîrr aliyan ve şîrove bikin. Lê her wusa, divê ku em bibêjin ku weke amûren pêşketinê teknoloji û hwd, bi aqilên nû pêş dikevin. Di roja me de, ew aqilê ku ew bi wê pêş dikeve jî, di serî de "jîr" û "jîrewerîya wê", bi perwerde re derdikevina li pêş. Teknoloji bixwe jî, hem ancama jîrê ya bi pêşketina xwe re û hem jî, bio xwe û pêşketina xwe jî jêrekê ji mirov dixwezê. Her wusa, ew jîr, bê ku mirov di nava jîyane xwe ya civatî de ku xwediyê pergale xwe perwerde kirinê bê, wê nikaribê ling bi wê pêşketina wê re êdî biavêje. Her wusa, perwerde û pergale wê, çend ku bi teknolojiyê re bi awayekî teybet bi wê pêşdikeve, her wusa, ji temen ve jî, hem ji bo pêşketina teknolojiyê û hwd jî, di temenê wê de bi jîyane civatî re perwerde heya. Mirovê perwerdekirî, weke teybetmendiyeka mirov a giring a ku hem bo serdestîya mirov a di jîyane bi teknolojiyê re û hem jî bo ku karibê di wê demê de xwe bijî li gorî derfet û pêşketinê wê ên bi demê re. Her wusa, weke gotina "jîr", gotina "mirovê perwerdekirî" jî, weke gotineka bingeh a.

Jîyane civatê, êdî teknîkê û her wusa êdî teknolojiyê weke temenekî bo xwe pêş dixê. Bi wê re jî, li gorî jîyan û awayê jîyane xwe wê pêş dixê. Hem jî bo pêşketina wê û hem jî ji bo pêşxistina wê, êdî perwerde û pergale temen diafirêne. Her wusa, bi vê rengê, perwerde û teknîk û ankû teknoloji û hwd, bi hev ve girêdayî na. Herdû ji temen ve diafirênin. Temenê hevdu bi hevdu re diafirênin.

Jîyane civatê, li vir, dema ku em lê dihizir in, î ro, minaq, ji telefonên berîkê û hwd bin û heta ku digihijê înternetteê û tv'yê û hwd, di jîyane mirov de, weke amûrna ku êdî nebin nabê na. Bi vê yekê, tenê weke amûrna ku mirov dikarê xwe bigihijêne wan, her wusa weke amûrna pêwîst ku mirov bi wan jîyane xwe didomêna na. Bi vê rengê, êdî weke ku bûna qatek ji jîyane mirov bo pêşketina wê û pêşveçûn û hwd.

Civat, bi jîyanê xwe re, êdî bi teybetî li ser van amûran re li pêşaroja xwe diner in. Êdî li ser wan re, dikevina nava pêşxistina wê de. Zankoyên teknolojiyê bi beşên wê ên çêkirina bernemeyanê înternetteê, beşên teknîkî, beşên fahmkirin û pêşxistina awayê civate teknîkî û ragihandinê, beşên pêşxistina beşên teknîkî û bio-teknîkî û hwd ku hê bi gelek beşên din re mirov dikarê wan bêne ser ziman hena. Li ser vê re jî, êdî serdestîya mirovê dema

teknolojiyê li cihane wê û pêşketina wê dibêt. Êdî dikarê di wê cihanê de cihê xwe bigrê û bijî.

Di cihane mirov a ku têde her wusa amûrên weke teknolojiyê û hwd ku têde weke temen in, di wê cihanê de perwerde civatî li ser esas û temenê wê bi wê pêşketina wê re, temenê pêşketina bi demê re ya. Her wusa, bi demê re êdî mirov dikarê di nava wê de biafirîne û her wusa bi wê re dikarê bijî. Bi teybetî, civate, ku di vê demê de xwe perwerde nekirî û nikarê xwe bi rêxistin bike û bi perwerde bike, di temenê pêşketinê bi vî rengî de, wê nikaribê pêşketina xwe bide domandin. Her wusa, dev ji wê berda, wê nikarê hebûna xwe jî bide domandin. Bi vê rengê, êdî perwerde û pergale wê, weke amûrekî ku nebê nabê ya.

Di cihane meya bi vî rengî ku pêşdikeve de, pêşketin û pêşxistina ziman, li ser perwerde û pergale perwerde dibêt. Bi vê yekê, pergale perwerde, weke temenekî pîrr giring ê pêşketinê ê bi demê re ya. Dema ku ev pêşketina bi teknolojiyê re nebû, hingî, êdî ew pêşketin dihê winda kirin. Ziman, xwe li gorî demê bi afirandinê û hwd, ji nû ve, ku xwe jî aliyê rêzimanî ve bê, ji aliyê afirandina gotinan û hwd re bê, ji aliyê afirandina têgihîştin û jîra wê ya bi demê re û hwd bê, hemû jî di temenê wê de perwerde û pergale wê heya. Bi vê yekê û temenê re, divê ku mirov bibêje ku pergalek û ankû rejîmek bixwezê, civatekê jî dîrokê bibe, pêşî pergale wê ya perwerde ji holê dirakê. Tenê, ku vê ji holê ra bike, bi demê û pêşketinê re, êdî wê bi tememî tûna dike.

Tabî, li vir, têkiliya mirov û heyîna wî ya bi teknolojiyê re jî êdî hin bi hin pêş dikeve. Mînaq, kopîyeyên xêvê tîn derxistin. Bi vê yekê re, hin bi hin, ew pêşketina ku bi navê bîo-teknolojî êdî dihê pêşxistin. Ji aliyê bîolojiyê ve mudahaleya li Şaneyan û bi leyîstina bi genên wê re êdî afirandin û awayê wê ên nû dihênin li holê. Her wusa mirov dikarê bo Atomê jî bibêje. Ew pêşketin, hemû, di temenê wan de perwerdehiya bi zimanê dayikê di temenê wan de heya. Mirovê ku ji temen ve bi zimanê xweyê dayikê, dikarê di vê demê û pêvajoyê de bi keve nava pêşketinê de û her wusa dikarê pêşketinê bide çê kirin. Ji ber ku, her pêşketina me, hertimî di xêva mirov de cih digir in. Kopîyakirina wan di xêvê de dibêt. Bi wê re jî, li ser wê pêşketina xêvê re ku binifşî bi xêv û keseyetîya xwe re nifş li ser xwe re di dema teknolojiyê ku bi pêşketina xwe û ya wê re buhurand, ew wê êdî bi nifşên xwe yê nû ên piştê wê karibê hê zûtir pêvajoyên pêşketinê bijî. Li vir, nifş bi nifş, pêşketina ku bi mirov re li ser teknolojiyê re buhurt, êdî weke ku zewicandin bi xêva mirov û teknolojiyê re diafirê. Li vir, di xateka ku di ahange xwe de domandina pêşketina xwe jî ku bû, êdî wê nifşên wê, hê bêtirî bi pêşketinî ya wê pêşbikevin.

Ji pêşketina civatê êdî civat xwe bixwe pêşketinan dide çê kirin..

Bi minasabeta nîqaşên li ser zimanê dayikê re, ez dixwezim li vir, di vê beşê de, di serî de vê yekê bîna ser ziman. di sadsale me de, êdî jî dêla ku ji dewletê hêvî were kirin, êdî di nava civatê de bixwe, amûr û pirtûkên perwerde dihên nivîsandin û bi wê re pêş dikevin. Î ro, hê kurd, teqşîna azadkirina zimanê xwe yê dayikê didin. Car bi car jî, xwepêşandinan li dar dixin û dibêjin ku "divê ku dewlett qadaxayê li ser zimanê me rabike." Ev gotin, çend ku li gorî pêşketina dema û awayê ne xelat a, her wusa, ti civat û pêşketina wê jî, xwe bi wê re jî bi sînor nakê. Mînaq, êdî hin bi hin gotina "zankoyên artarnatîf" û ankû "uniwersîteyên artarnatîf" dihê li holê. Wate vê gotinê çi ya? Wate wê ew a ku mirovê wê civatê ku ew di nav de dijîn, mirovên wan ên zane levdigihîjina li hevdu û bi hev re êdî hem amûrên xwe yê perwerdekirinê diafirênin û hem jî pirtûkên xwe yê perwerde, li gorî hemû beşên xwandinê didin nivîsandin.

Bo vê yekê, êdî li ser wê re, pêşketina civatî dihê dibêt. Saziyên dewletê, ya ji wê re dibêjin herê û alikariyê didina wê pêşketinê û yan jî li dijî wê derdikeve û dixwezê ku wê ji holê ra bike. Hingî, hemû civat, bi yekrengî li dijî wê derdikeve. Li dijî wê dikeve nava tevgeriyê de û wê pergale xwe ya navxweyî ku afirandî diparêze.

Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje ku civakêên ku beşek ji beşa dîroka xwe di bin metingeriyê de hiştina û ankû buhurandina, xwe bixwe afirandin ji bo wan hinekî zor a. Hertimê hêvî dikin ku yek bide wan. yek, yan were ji wan re biafirîne û yan jî bide wan. Hingî, wê xwe azad hîs bikin. Lê di aslê xwe de, ew jî ne azadîtî ya. Ew berdewamiya wê metingeriyê bi gîyanê re ya.

Di serî de, heta roja me, ku em weke rexneyeka hişk li wan bikin ku ne hatina li cem hevdu û tevî ku bi teknolojiyê bê û hwd, dem wilqasî derfetan ji wan diafirîne û didêne ber wan jî, heta roja me jî, hê jî, çar heb ji wan ne hatina li cem hevdu û li hevdu nerûniştina û pertûkek bo perwerdekirinê bi zimanê xwe yê dayikê hê ne nivîsandina. Dema ku em li gîyane koladariyekê lê bigerihê, divê ku mirov vê rewşê weke rewşeka bêmînaq mirov dikarê ji wê re weke mînaq bide.

Li vir, di serî de, divê ku em vê bibêjin. Di dema sadsale 15' min de, dema ku Meleyê Cizîrî, demekê ji Cizîra bota vaqatiya û piştre bi demekê vegeyîyayê de û piştî ku vegeyîyayê de û dît ku wa Mîrê bota Medresa Sor bi dawî kirîya, hingî wî li wê medresê nerî û bi xwe bîryarek da. Ew bîryara wî jî, ew bû ku li wê dibistanê xwe bicih bike û hem li wir mirovan perwerde bike û hem jî pirtûkên perwerde li gorî demê ji nû ve bide nivîsandin. Ji bo ku ev rewşa Meleyê Cizîrî li herême botanê were ser ziman mînaqek weke serborîya meleyê Cizîrî bixwe wusa dihê ser ziman. Tê gotin ku "piştî ku Meleyê Cizîrî vegeyîya li Cizîra bota, Hingî Mîrê bota hat cem wî û bi hev re êdî meşin û çûna Medresa Sor. Piştî ku Medresa Sor bi dawî bûya, ew care pêşîya ku wî ku medresa Sor piştî ku temem bûya dibîne. Hingî ku Meleyê Cizîrî bi gelek mirovên li dora xwe re dihê ber medresa Sor, dibîne ku Wa pîr xweşik a. Jê pîr bi bandûr dibe. Piştre gotinaka weha ji mîrê bota re dibêje. Dibêje ku "mîrê min, te pîr xweşik çê kiriya, rehme li dê û bavê te, lê çend kevirên wê mana ku ew jî li min dikevin ku ez wan dênima ser hevdu." Dibêjin ku Mîrê bota, di cih de dibêje çend mirovên li dora dibêje ku "herin û ku win li kûderê çend kevirên ku ne li hevdu na û mana ku we dît in, ne dênin li ser hevdu û werina agahiyê bidin min ezê werim bi destê xwe dênima serhevdu." Piştre tê gotin ku çend mirov diçin û li her derê Medresê dinerin. li ti derî nabînin ku kêmesîyek heya. Ku kevirê piçûk bi şikeştî jî ketî nabînin. Piştre, tî û ji mîr re dibêjin ku "mîrê me, me li ti deran ti kêmesî nedît." De na, dinava civatê de li guh axiftin û kirina piştapistê, rast nayê dîtin. Di cih de li ser wê di guhê mîr de axiftina mîr de axitin di cih hemû hey hanîn li ser wî. Lê ti kesekî ne pirsî. Ji ber ku hingî Meleyê Cizîrî bi gotin bû. Meleyê Cizîrî jî, di dema k ew rewş bûbû dîtîbû di wê dema ku ew diaxift de. Piştî ku wî axiftina xwe bi dawî kir, bêdeng ma û li nava çavên mîr nerî. Hingî, gotin ji devê wî derneket. Lê Mîr xwe negirt û got "Seydeyê min, tê gotin çend kevir ne li ser hevdu mana, min jî, gelek mirov şandin lê ne dît in. Dêka vêca tû ji min re bêje ku li kûderê ew kêmesî maya, ez herim û bi destê xwe dênima ser hevdu. Hingî, dibêjin ku Meleyê Cizîrî kenî û bidest axiftinê kir û gota mîr li ber mirovên li dora xwe, "mîrê min, dîsa ez bêjim ku bila rehme li dê bavê tê bê. Lê Mîrê min, min ne di wê wateyê de got." Dema ku Meleyê Cizîrî got ku Min ne di wateyê de got, êdî hemû hey bi bal çûna ser wî û lê hisandin. Piştre meleyê Cizîrî jî axiftina domandin û weha bi ser axiftina xwe ve kir. "Mîrê min, te bo navê bavê xwe ew medresa pîr xweşik daye çê kirin. Lê ew kevirên ku min bahse wan kir, çend zanîn ku ez di wê de bicih bikim, min bahse wê kir." Hingî, dibêjin ku mîr jî û herkesekî wate gotina Meleyê Cizîrî fahm kir. Êdî piştî vê re, Meleyê Cizîrî, li Cizîra bota û bi teybetî li Medresaya Sor bicih dibe û li wir, bi sada ciwanan bidest perwerdekirinê dike. Her wusa bi wê re

jî, heta dawîya jîyane xwe êdî li wir li Medresaya Sor dimêne. Di wê demê de jî, di wê dema ku meleyê Cizîrî li medresaya Sor dimêne de 43 berhemên hizrî û felsefî û matamatîkî dinivîsêne. Piştî ku ew diçe berdilovanîya xwe jî ew êdî weke malê wir tê dîtin û tirba wî bixwe jî di medresaya Sor de tê çê kirin û ew li wir têde tê bicih kirin.

Ev minaqû ji jîyane Meleyê Cizîrî me da, di derbarê zanîstvanî û ankû rewşenbîrîya civakî de têgihîştinekî di temenê perwerdekirin û afirandina pirtûk û amûrên perwerde de di temenê pergale perwerde ya civatî de didêt me. Li vir, ya ku mirov wê pêşî kifş dîke, ew a ku meleyê Cizîrî, xwe ji civate xw eû perwerde kirina wê, xwe berpirsîyar dîtîya û temenê wê bi serê xwe û biqasî zanebûna xwe û bi tahba xwe kirîya biafirîne. Li vir, ew rewşenbîrîya civatî ku em awayek wê yê pîroz bi Meleyê Cizîrî re dibînin, ji bo dem û roja me jî weke rewşeka ku em divê ku weke referans hildina li dest. Bi vê yekê re, nêzîkatîya rewşenbîrîya civatî, divê ku çawa bê, mirov bi awayê berpirsîyarî û têgihîştinî û afrînerîtiya wê, bi wê minaqûka jîyane Meleyê Cizîrî re dibînin. Jîyane Meleyê Cizîrî, di aslê xwe de, li vir, divê ku em bibîjin ku di temenê mamostekiyekê de pêşketîya. Wî, hertimî, piştî ku xwandîna xwe bingihîn bi dawî kir, jîyane xwe da perwerdekirina mirovan di nava civate xwe de. Bi wê re jî, kedaka wî ya mazin heya. Î ro, ku em bahse pêşketinekî jî bikin, di wê de, hê jî ew keda meleyê Cizîrî, ku rehmet xwûdê hezar carî lê bê, têde heya.

Li vir, ew yek, weke awayekî berpirsîyarî dihê ber me. Mirov, dema ku xwe bixwe berpirsîyar dît, êdî ku mirov jê re nebêje jî, ew wê bikeve nava hewldan û tevgeriyê de di temenê wê têgihîştina xwe berpirsîyarî de. Her wusa, berpirsîyarî, hertimî ji ahlaqê mirov û mirovatîya mirov jî hatîya pirsîn.

Li vir, dema ku em li vê minaqû ku di nava xalkê de tê gotin, ku em tenê li wê jî dinerin û li ser dihizirin, em rastî têgihîştineka kurd ya rewşenbîrî tên. Meleyê Cizîrî, xwe ji civate xwe berpirsîyar dît. Ya ku herî zêde wî di nava civatîya wî de mazin kir, ew berpirsîyarî wî bû û ew afirandina wî ya wê temenê wê berpirsîyarîya wî de bû. Li vir, ji ber vê yekê, ku biqasî ku mirovekê ku dê îddîaya rewşenbîrîya kurdî de bê, biqasî ku divê ku ji vê minaqû sûd bigrê û xwe berpirsîyar bibîne, wilqasî, wê kirin û berpirsîyarîya Meleyê Cizîrî, li xwe û li bêdengîya xwe ya bibêberpirsîyarî weke rexneyekê ji bibîne. Meleyê Cizîrî, negot û ji ti kesekî ne xwest ku werin ji bo wî bikin û pirtûkên perwerde jê re binivîsênin. Wî bixwe, ew kir. Bîhêza xwe kir. Ya ku li vir, bi rûmet em li ser bisekin in jî ev a. Ya ku her mirovê ku di wê îddîaya rewşenbîrîya kurd de ya, divê ku vê minaqû jîyane meleyê Cizîrî, bike guhar û bike guhê xwe de.

Li vir, divê ku em vê jî bibêjin. Li vir, jîyan, hertimî, weke ku me li jor jî hanî ser ziman, li gorî pêwîstîniyên demê, amûrên xwe û hwd diafirîne. Ev yek, ji bo dema Meleyê Cizîrî jî dibuhurt. ma gelo di dema Meleyê Cizîrî de û di dema berî wê dema wî de, ti pirtûkên perwerde ne hatibûbûna nivîsandin? Belê, hatibûbûna nivîsandin. hem jî, bi hezaran pirtûk, tenê li Cizîra bota kom bûn. Mirovê ku bahse Cizîra bota dîkir, bi wê zanîna wê ya ku têde levgihiştî li hevdu re bahse wê dîkir. Lê meleyê Cizîrî, dema xwe û pêşketina wê û pêdiviyên bi aqilê xwe yê kûr kifş kir û li gorî wê pirtûkên nû nivîsand in. Li ser wê re, divê ku mirov di temenê teybetmendîya rewşenbîrî a demî de jî li vir bi vî rengî nêzî meleyê Cizîrî bibe.

Di vê temenê de, divê ku mirov weke meleyê Cizîrî û dema wî ku wî kirîya, di vê demê de tevbigirihê. Bi teybetî, ji aliyê perwerde û afirandina amûrên wê ve û nivîsandina pirtûkên wê ve jî, divê ku mirov bibêje ku divê ku mirov xwe berpirsîyar bibîne û wê bike. Ew yek,

weke pêdîvîyeka mirovatî, ku mirovatîya mirov jî ji mirov dixwezê ya. Heta nûha, ku em î ro di sale 2013'an de di 21'ê sibata wê de dijîn jî, hê jî, kurdan bi tememî pergale xwe ya perwerdekirinê ne afirandina. Divîyabû ku ew heta roja me, hêrî kê mî çend nîfî li ser afirandina wê re buhurî ba. Lê mixabin, ev yek nebûya.

Li vir, Berî hertiştî, êdî hemû sazîyên rewşênbîrî û enstûtîyên kurdî werina cem hevdu û vî karî bidina berxwe û di demeka kin de bidawî jî bikin. Dîbêt ku di dema pêşî de pîrr kêmesî di afirandên ku em kirin de hebin. Lê bi demê re, bi pêşketinên demê re, bi nûkirina wan a li gorî demê û pêşketinên demê re, mirov wê wan jî bi buhurêne. Ji ber vê yekê, di serî de, divê ku mirov li ser vê yekê, bi teybetî bisekinê. Rewşênbîrîya civatî jî, di aslê xwe de tenê û tenê ev a. Dema ku ev newê kirin, divê ku ti mirovê kurd, dernekevê ber ti kesekî û bahse rewşênbîrîyê bi navê xwe re nekê.

Civat, bi kevneşopî û çanda xwe re, di aslê xwe de, li ser pirtûk û amûrên perwerde re xwe diafirîne û di buhurêne li dema li pêş. Ji ber vê yekê, di serî de, divê ku em li ser vê yekê bisekin in û fahm bikin. Bi vê re jî, di serî de, divê ku em li ser pergale perwerde ya kurdî bisekin in. Kurd, divê ku di vî warî de ji herkesekî zêdetir bixwe bi bawer bin. Ji ber ku dîrokaka wan ya pîrr demdirêj ku ji dema Sûmerîyan, heta demên Qasîti, gûti, hûrî û mtannî, Medî, Merwanî, Şadadî, Eyûbî û hwd, ku em dikarên hê gelek demên din jî bi awayê pêşketina wan re di nava van de bihasibênin, demên dîroka kurdan dihafirênin. Di aslê xwe de, hinekî jî, rewşênbîrîti di perwerdekirinê de dihê dîtin. Minaq, her zanyarê kurd, ê di demên berê de hatina pêşî li wê hizirîna. Minaq, li heranê Şêx Teymîyê Harranî, Li Sêrtê Şêx Welîd, Li Şamzînanê Êlî Herîrî, Pişt wan re meleyê Cizîrî û Feqîyê teyran û hwd û hê gelekên din ku hatina pêşî pirtûkên perwerde kirinê nivîsandina. Minaq, pirtûkên Şêx teymîyê Harranî, weke yên Meleyê Cizîrî piştî wî bi sêsad salî jî hê weke pirtûkên perwerde li medresaya Rehayê ya di dema wî de yanî di sadsale 12'min û hwd dihatina bikarhanîn. Li herêmên Rojhilatê kurdistanê, Minaq, Bawê Henîfê Dînewêrî, yekî kurd bûya û ji herêmê rojhilatê kurdistanê ji herême Dînwerê bûya. Wî li pişt xwe ser 25 pirtûkan re hişt. Hemû jî, pirtûkên perwerde kirinê bûn. Minaq, Bawê henîfê dînwerî, li ser bijîşkîtiyê ankû "derman kirin" û ji nexweşîyan xilas kirina mirovan nivîsandîya. Weke wî, em dikarin, hê gelek zanyarî din, ên kurd ku di vî warî de kar kirina, navê wan bîna ser ziman. Minaq, mele Seîdê Sêrtî ku di sadsale 17'min de jîya ya, li ser astronomî û fizîk û fezeyê hizrên ku wî di pirtûkên xwe hanîna ser ziman, bi tememî temenê pergaleka perwerde diafirênin. Her wusa, tenê li ser gotina felsefê ya mantiq'ê, ne tenê yek lê pîrr pirtûkên ku wî tenê nivîsandina hena. Weke wî, di dema wî de, li ser wêjeyê û mantiq û felsefê jî, gelek alimên kurd nivîsandina. Li vir, tenê karê nûjenkirin û ankû bi zimanê roja me nivîsandin û gihandina nava xalkê pêwîsta.

Bi vî rengî, di serî de, em divê ku balê bikişênina li ser pergale perwerde. Zanyar û rwşênbîrên kurd, ên wê demê pêşî, berhemên xwe di vî warî de dane. Lê di roja me de, di serî de, ew tégihîştin û ankû mantiq ji serî çûya. Bi vê yekê, êdî wan dizanî ku wê di çi temenê de binivîsênin.

Mirovê ku dîroka civate xwe nizanibê, wê nikaribê li ser wê binivîsêne jî. Li vir, ya ku pêşî weke xale sereka derdikeve li pêş ew a ku bi wan re ev heya. BI zane na bi dîroka civate xwe re. Ji ber vê yekê, wa berhemên bêmînaq nivîsandina û li şûn xwe hiştina. Bi vê rengê, mirov divê ku mazinatîya wan bihasibêne. Di aslê xwe de, li ser wan re, pergale perwerdehîya kurdî, bi rîxistinî bi rewşênbîrîya wan re hebûya. Minaq, hertimî zimanê medresêyên kurd, kurdî bûya. Ji ber vê yekê bû ku dewletê berî hertiştî medresa dane

berxwe. Ku î ro mirov dipirsê, ka dewletê ji ber vçî Îmam hatîp, ava kirin. Hinekî bi wam medresayan ve girêdayî bû. Ji bo ku wam medresayên ku zimanê wan kurdî bû ji holê rabikin, weke artarnatîfîkê îmam hatîp vekirin. Dîroka, medreseyan kurdî, ji pîrr kevn a. Û kevnêşopîya kurdî di wê de bichî bû. Tenê ji bo ku vê rabike, îmam hatîp, hatin ava kirin. Yanî, îmam hatîp jî, ku bi wê ol dihat bikarhanîn, weke hêrîşeka li kurdî û pêşketina wê ya bîkevnêşopî a di medresayan de bû. Armanc, di serî de, ew bû ku pergale kurdî û ankû ya perwerde ku heyî ji binî ji holê ra bikin. Û rakirin jî. Î ro, ew pergal, mixabin, li holê nema ya. Li ser wê re jî, bo ku ew carek din pêşnekeve, zimanê kurdî jî hat qadaxa kirin.

Aqil, jîr û mejî

Di serî de, divê ku mirov bibêje ku gotin darêjka bo aqil. Û gotin, heyîna ziman bixwe dihêne ser ziman. Dema ku mirov bahse mejî bike, divê ku mirov ji pîrr aliyan ve bahsê bike. Lê di hundurê mejî de, ku mirov bi aqil û hizirkirinê re lê bihiuzir, divê ku mirov jîra mirov û ankû aqilê miorv biteybetî hilde li dest. Lê berî ku ez vê bênima ser ziman, ji aliyekî din ve divê ku mirov li mejî binerê û ez dixwezim ku pêşî ji wî aliyê ve lê biner im. Ew jî, deronî ya mejî ya. Aqil û ankû jîr, hinekî jî dibê hîsbûna di derbarê wê deronîya mejî de jî. Ji ber vê yekê bi teybetî, li vir, weke du gotinên ku mirov bêne cem hevdû jîr û deronî, bi teybetî divê ku mirov li vir li wan binerê bi hev re. Deronî bixwe jî, hişê mirov a. Hişkirina diderbarê tevgerîyên mirov ên ku mirov kirina na.

Deronîya civakînasî, bi teybetî, hinekî jî ji vî aliyê ve, dema ku mirov lê bihizirê, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku wê hişa mirov dike temenê pêşketina xwe de. Civakînasî, bi teybetî, di temenê tîkiliyên mirov ên di nava mirov de ku xwediyê wate û salixkirinê bê, bi wê re awayê wan tîkiliyan jî, hişbûna di derbarê de, bi wê re hişbûnê dihêne li holê. Bi vê yekê re, ji aliyê aqil ve bi jîrê ku mirov lê dinerê, li vir, dîtina bihişî, hinekî jî, weke wê pêşketina aqilî dihêne ser ziman.

Mejî, di di hundurê xwe de, xwediyê pîrr navendên tîkildanînê ya. Bi wê re, ew tîkiliya nava wan de, bi wê re bitevne ku bi tîkiliyê re diafirê. Tîkiliya ku di nava beşên mejî de, û ankû navendên di hundurê mejî de, hinekî jî, ew ahange ku di nava wan de afirî, hingî aqilîyê dide li der. Li vir, beşên mejî, bi demê û dîtîna re bi tîkiliyê re di dîtîna re navenda dîtîna ku em dikarin weke dendikê û ankû ku em dikarin vê xalê bi gotina 'armancê' re bînina ser ziman, bi wê re di mejî de ahang diafirê. Deronîya civakînasîyê jî, hinekî di vê temenê de bi civakê re, bi dîrok, çand û kevnêşopîyê re û hwd re di wê temenê de wateyeka wê jî heya.

Dema ku aqil bû û bi gotinê re bilêvbû, êdî piştî ew weke 'tişteki li berçav' awayekî şenber distêne. Bi wê re, dema ku ew hat dîtîna jî, hinekî jî, deronîya wê aqilê ku afirî, bi gotina hiş re, mirov dikarê binav bike. Ew rengê jîrê û ankû hişî, hinekî di temenê gotina deronîyê de bi rengê hiş ew awa distêne. deronî, çawa ku dema ku ahagene di aqil û ankû hizirkirina di mejiyê de ku xira bû, ku di xwezê ku wê car din bike wê ahange wê de û bi wê re bipêş de bibe, her wusa, dema ku li mejiyekî ku di ahange xwe de hizirkirina wê bû, ku li wê gotinên ku levnakî û ku dema ku hatina cem hevdû bi hev re dikevina nava nakokîyê de, ku bi wan çûyîna bi ser mejiyê de, hingî, ew jî dibê weke hêrîşek li wê ahange wê mejiyê jî. Di sadsale me de, pergalên serdest, herî zêde bi bikarhanîna deronîyê re, ev rêbaz, weke rêbazeka xwe serdestkirinê pir bikarhanîna.

Car bi car, ji devê rayadarên dewletekê, dema ku gotin hatina gotin, hatîya dîtî ku hevdû nagrin. Ew hatîya ser ziman jî, Yanî hatîya gotin ku "ew rayadar, dema ku vê gotinê dibêje, bi gotina xwe ya berê ku gotiya di nakokiyê de ya." Lê di vê temenê de, dema ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku weke ku ew listikeka ku li ser jîrê re li dijî wê mejiyê civatî ku dihê lîyîstin a. Di çerçova û ankû di nava sînorekê de, bi teybetî, bi vî rengî, bi jîr(intelligens)ê re weke ku plan werina çê kirin bi wê re çûyina bi ser wê aqilê hevbeş ê civatî de ya. Bi vê rengê, di roja me de, li dijî kurdan, bi teybetî li dijî aqilê wan ê hevbeş ê civatî, di temenê wan gotinên ku dihê gotin ku ji devê serokwezîr û ankû rayadarên wê dewletê ku hevdû nagrin de weke ku hêrîşek li wî aqilê civatî ê kurd dihê kirin. Mejiyê mirov, dema ku hizrek bihîst, ku mirov bixwezê û nexwezê jî, wê di demekê û di hundurê kêfîkekê de wê lê bihizirê. Di dema ku di wê ahange de gotin bihîst, ya wê wan gotinên ku bihîst, wê weke pirsên di serê xwe de bibîne û yan jî, wê weke gotinna bi nakok ku bi wan gotinên di serê xwe de ku li ser dihizirê. Bi vê rengê, wê êdî ji dêla yekê, 'du hizir' wê biafirin. Bi wê re, di aslê xwe de, ew hizir ku dimejî de bicih bûn, êdî ne tenê 'du hizir' in. Ji wê zêdetir, di xalên ku xwe weke navend jî kirina jî.

Bi vê rengê, awayê ahange mejiyê hevbeş ê civatî dihê jevbelev kirin. Bêgûman, ên ku ew gotinên bi hev re dane gotin, di serî de di çerçoveyekê de ku weke bireh bikarbênin, yanî aliyê ku berê mejî bidinê de ku dane afirandin wê hebe. Bi wê re, ne li xale ku mejî lê pîrr bi hey a û ku ji xwe re weke navend bijartîya, ji wê cudatir navendek weke aqilê hevbeş ê civatî dihê afirandin. Bi vê rengê, awakirin û ankû şekl dayîna mejî, di temenê aqilekî hevbeş de dihê kirin. Bi vê rengê, di roja me de, ku deronî bi aqil û jîra wê re weke rêyeka afirandina navend û ankû civatîyên nû jî hatîya bikarhanîn. Di sadsale me de, ne li gorî civat û pêşketinên wan ên dîrokî, her wusa pêşî pergala bi çerçova wê re hatina kifşkirin û bi wê re hewl hatîya dayîn civate wê pergale were afirandin.

Minaq, weke ku pergale tirk û hwd bû. Bi destûr û hwd bê, xate xwe dide kifşkirin û piştre dixwezê di wê xate de civateka tirk bide afirandin. Ziman û çand û dîrokên din ên ku hena, yan red dike û yan jî di nava têngihîştina xwe de dihalêne. Bi wê yekê, wan hemûya dike 'yek'. Ew 'yek'kirin jî, her wusa, di temenê afirandina civatitîyekê de dihê kirin. Qadaxaya li ser kurdî, hinekî, ji vî aliyê ve jî divê ku mirov bêne ser ziman.

Gotina "hawar"ê ji dema hûrîyan maya ta roja me

Duwanzdeh şagirtên Îsa, ku bahse wan tên kirin, duwanzdeh mirovên ku pêşî pê bawerî hanîna jî. Ji wan re "hawarî" jî tê gotin. Ankû, tê gotin "duwanzdeh hawarî". Gotina "Hawarî", di kurdî tê wate hawarîyê. Ev gotin, di kurdî de pîrr kevn a û heta ku diçê dema Hûrîyan û mîtannîyan dîrokaka vê gotinê heya. Wate wê ya di kurdî de, ne tenê 'hawar' a. Ji wê zêdetir dema ku yek bêçare ma û li bendî rêyekê ma ku yek were û şanî wî bide bi gotina xwe re, ji wê rewşê re jî tê gotin 'hawar' û ankû "bi hawara min ve ghişt".

Ew gotin, piştre wusa tê xuya kirin ku ji şagirtên Îsa re jî hatina bikarhanîn. Lê piştre weke ku hatîya ji bîr kirin. Lê Hawarî, dema ku "î" ya li dawî dihilde li dawîya xwe, êdî wate yê ku mirov hawara xwe bigihênîyê de jî. Bi vê rengê wateyeka wê ya teybet jî, heya. Dikurdî de, ev gotin dema kuem wê hildina li dest, weke gotinaka pîrr ku tê nasîn a. Hawar, bi wateya xwe bangê, gotinakak u di nava kurdan de pîrr tê nas kirin. Minaq, gotina "gazî" û ankû "min gazî wî kir", gotinaka ku dema ku agahiyê bişêne ji mirovekî re ku ew were cem wî re dih bikarhanîn. Lê gotina hawar, gotinaka ji wê firehtira bi wate û kirdeya xwe ya ku lê hatîya kirin. Gotinên ku bi wê re di nava xalkê de bi nav û deng bûna, "min hawara

xwe gihand," "min hawar kir ji xwûdê re", "Ey hawar!", "bi hawara min ve hat", "çû bi hawara wî ve", "bi hawarî wî ve hat", "hawara wî gihişt çiyayê çûdî", "hawar kir", û hwd, weke gotinan ku bûna gotinên weke qalib di mejiyê xalkê de, di nava xalkê de hena û dihên bikarhanîn. Ev gotin û gotinên weke van, gotinên ku divê ku mirov weke gotinên xêva civafî bi teybetî hildina li dest in. Ji ber ku gotina 'hawar' weke ku me hanî ser ziman pîrr dihat nasîn di nava gelê kurd de Celadet Alî bedirxan kovara 'hawar'ê di sale 1937'an de navê gotina 'hawar'ê derxist.

Bi vê yekê û rengê, divê ku mirov bibêje ku gotina hawar gotinaka ku di kurdî de pîrr kevn a. H. Crag Melchert, di lêkolîna xwe bi navê "Cunneiform Luvian Lexicon" de, gotina "hawar" ji dema hûrîyan kifş dike. Bi rengê "hu-u-wa-ar" dihê dîtin û kifş kirin. Weke gotina Hawarê ku î ro jî di kurmançîya me de hebûna xwe pîrr xweşik parastîya Gotina "Zanîn"ê, "hişş" û hwd jî dihên dîtin û kifş kirin. Ew gotin, hem gotinên dema aqil û zanînê de hem jî gotinên bitêgihiştin û biaqil in. Gotinên bi vî rengî, bi demê re buhurîna ji kurdî li zimanên din jî. Minaq gotina "azad" û ankû azadîyê bixwe jî, gelek zimanan ew deynkirîya û di nava xwe bicih kirîya. Ew gotin, gotinên ku bi wan re xêveka civafî di wan de ku vêşartîya na. Bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî nêzî wan bibe û wan fahm bike.

Gotinên zimanekî bo wê civate ku ew aîdî wê na û yê wê na, weke xêvê na. Bi wan re, gelek zanîn vêşartîna. Dema ku ew wan dinerîn, ne tenê weke gotinna li wan dinerîn. Ji wê zêdetir, weke xêvna û depoyna tişî aqil li wan dinerê. Bi vê yekê re, ziman, bi civatê re û bi xwe re civaknasiyeka civafî dide rûnandin.

Ziman, dema ku em gotinên wê yek bi yek hildina li dest bêgûman, emê tenê li ser wan bigihijina hizirna. Lê divê ku mirov bibêje ku dema ku mirov bi dîroka civatê re gotinên zimanê wê civatê bi hev re ankû bi dîroka wê re hilde li dest, mirov wê wan bi gelek aliyên wan ên teybet kifş bike. Minaq, me li jor, bi gotina "hawar" dest pê kir. Emê ji wê bidomênin. Em î ro, di zanîn ku hûrîyan jî ew gotin weke gotinan zanîn û aşîfîyê di nava xwe de bikarhanîna. Wan di dema xwe de bi hîs û têgihiştin kûr dikirin? Bi çi kûrahîyê re lê dihizirin û wate lê dikirin.? Ev pirs û pirsên weke van gelek pirsên ku bi me dikarin li ser van gotinan dîrokekê ku bi sadan pirtûkan bidina nivsandin û ku hê jî bi tememî newina ser ziman in.

Yê min bixweê, piştî nivîsa li ser rêzimanî û zimanê hûrîyan ku min ew bidawî kir, êdî hin bi hin ez gelek aliyên wan ên din jî di serî de kifş dikim. Dem bi dem û ankû kêlik bi kêlik, hizrên nû bi heman gotinê re di serî de şaq didin û dihên li holê û diafir in. Ew hizrên ku diafirin, di aslê xwe de berê afirîna. Lê nûha, dema ku em li wan dihizirê, carek din tèn bîrê. Ya ku dibe, tenê û tenê ev a. Hûrî û mîtannî, xwedîyê zimanekî pêşketî bûn. Wan zimanê xwe bi awayekî nivîskî û devkî pîrr di temenê rêzimanîyekê pêşketî û bi têgihişt bikardihanîn. Di vê temenê de jî, dema ku ez li wan dihizir im, ez wê kifş dikim bi wan re. Hûrî bi teybetî, di kurmançî û ankû kurdîya xwe de, li pêşîya asta dem û roja me jî tèn li berçav. Ev jî, weke aliyekî din ê wan ê teybet ku bi pêşketina wan re dihê kifş kirin a.

Dîroka ziman, hertimî, di deman xwe weke ku ji xwe nû ve dide nivîsandin bi mirov. Lê ew dîroka ku dide nivîsandin jî, li ser wê koka xwe ya ku pêşketî û heyî re ew dibê. Mirov, divê ku vê yekê bo zimanê hûrîyan û î ro bi kurmançîya me ya ku li ser temen û koka wan pêşketîya jî heman tiştî divê ku em bibêjin. Bi vê rengî, ziman, heyîniyeka wê ya giring ya ku mirov divê ku wê kifş bike ya.

Zimanek, dema ku ji dîrokê diçê, bi wê re, di aslê xwe de bîr û xêveka civatî ya ku afirîya û bi li jîyanê demna dirêj jîya ya ji dîrokê diçê û ankû ji holê dirabê. Bi vê yekê re, divê ku mirov bahse ziman bike. Ziman, temenê pêşketina mirov a. Dîyalektîka di naqabîna ziman û xêva mirov de, di asta zanîna me de xwe dide dîyar kirin. Bi vê yekê, mirov nikarê tenê ziman ji çend gotinên ku bi navê wê dihê bikarhanîn ve bi sînor bêne ser ziman. Em nikarin bêjin ku bêjin ku "dema ku ez bi çî zimanî mazin bûn, ezê êdî bi wî zimanî pêşketina xwe ya piştire bidima domandin." Ev têgihîştin, di serî de têgihîştineka pirr tang ya di derbarê ziman de ya. Ji ber ku ev gotin têkiliya ziman û xêva mirov piştguh dike. Wê nayênê ser ziman.

Î ro, dema ku bahse ziman dihê kirin dihê gotin ku "ziman nasnema ya," ankû tê gotin ku "ziman, hebûna mirov a." Em gotina dûyemin hildina li dest. Ev gotina "ziman hebûna mirov a", bi teybetî, divê ku mirov ji aliyê mejî û xêva mirov ve hilde li dest. Bi vê yekê re, divê ku mirov wê bêne ser ziman. Dema ku em bi xêvê re li ser bisekinê û wê fahm bike. Ji ber ku ziman, her gotinên wê yên ku têde bicih in û hena, û pêvajoyên pêşketinên bi jîyane civatê re li ser xwe re buhurandina, êdî bûna weke xêveka civatî. Bi vê yekê re, dema ku mirov lê nerî, mirov wê rastîya ziman bi hebûn û heyîna ziman re bi başî fahm bike. Her wusa, mirov wê ziman êdî çêtir fahm bike.

-IV-

PÊŞKETINA ZIMAN, BI ZANÎN Û CIVATÎTÎYÊ RE

Ziman, bo civatê û pêşketina wê pirr giring a. Ez divê ku bibêjim ku şaristanîya civatî û civakî, sînorê wê jî ziman diafirêne. Di çerçoveya pêşketina civatê ya bi dîrokê re, hîyererşiyekê bi rêzê di nava gotina ziman, zanîn û civatê û pêşketina wê de heya. Di wê hîyererşiyê de ziman, pêşî tê. Piştire zanîn tê û diafirê û pêş dikeve.. Piştî wê re jî, pêşketina civatî û civatîtî û hwd tê. Em dikarin, vê hîyererşiyê bi vê rengê bînin ser ziman. PÊŞî dema ku zimanê mirov pêşket, mirov bidest axiftinê kir. Piştire, dît û fahm kir û piştire li ser wan dîtinên xwe serwer bû bihiş. Ji destpêka mirovatîya mirov, pêşî zimanê mirov pêşket. Bi ziman re, deng derxist û ew deng salix kir. Bi wê re nav' êdî afirîn. Nav, temenê têgihîştina naskirinê na. Naskirin, regekî têgihîştinê ya. Ev destpêka pêşketinê a bizimanî ji aliyê dengzanî, hişzanî, fahmzanî, watezanî û ankû biwatekirinê, kirde, darêj û ankû darêjkanî û hwd ve, divêt ku mirov cuda bi cuda divê ku mirov li ser bisekinê. Her gotinaka ji wan gotinan, bi serê xwe bi me wê pirtûkan bi ziman û dîrok û pêşketina wê re bide nivîsandin. Di ziman de, mijare fahmkirina darêjkê û ya têgihîştinkiirna kirdeyê, pirr giring a bo pêşketin û bûna weke zimanekî zanistî. Ev aliyê pêşketinê, wê di her pêşketinê de bi felsefe bike û bigihijêne himê têgihîştinê. Ankû bi gotinaka din, wê me bigihijêne kokê. Li vir, wê êdî hîmzanî(etîmolojî) wê pêş bikeve. Ev jî, wê ne tenê bê pêşketinek bi ziman re, her wusa wê bê himê fahmkirin, pêşketin û bi teybetî jî pêşxistinê jî. ..

Sînorê ziman, sînorê mirov û civatîtîya mirov a jî.

Li ser zimanê dayikê, giringiya wê, berî nûha bi çend nivîsan jî bê, me hanî ser ziman. Lê dema ku mirov bi aqadamîsyenên ku di derbarê zimanê xwedî zanebûn in, ku dema ku

mirov bi wan re diaxivê, ji axiftina wan, ancamen giring mirov derdixe li pêş. Li welatên, ewropa, hertimî giringiyeka bêhampa ya ku didina zimanê zirkmakî û ankû zimanê dayikê heya. Car bi car, tê gotin "ku ziman hat ji holê rakirin, wê gelek nav werina ji holê rakirin." Lê ev gotin, pîr tang û serrû ya. Dema ku em li zimanê dayikê dihizir in, em dibînin û fahm dikin ku zimanê dayikê, aliye wê ên bi mirov re ê "lebatî(organîkî)" ku em dikarin bi bîolojî û fîzyolojîkîyê bînina ser ziman heya.

Di temenê ancamen asîmlakirinê de çend xalan bibêjin. Xala pêşî ew a ku mirov ji zimanê xwe ye zirkmakî dûrket, wê temenê pêşketina xwe ya hizrî, têgihîştinî û hwd, wê wînda bike. Bi wê re jî, wê nikaribê xwe pêş bixe. Li ser wê re jî, em divê ku bibêjim ku wê di fahm kirina "etîmolojîkî" û hwd de, wê ne xwediye fahmkirin û pêşketinê ya bi xwe re bê. Têkiliya ziman, zanîn û têgihîştinê, li dûv hevdu, berê gelek zanist û filosof li ser sekinî na. Hinek filosofan, gotiya ku "felsefa, tenê ji heyîn û hebûna bêjeyan diafirê." Bi vê gotinê, em dikarin, giringiyeka mazin ya bi ziman re ku li ser têgihîştinê re li ser hatiya sekinîn bibînin. Bi wê re jî, li ser gotinan hizirîna û wate, kirde û têgihîştina di hundurê gotinê û ankû bêjeyê de li ser sekinî na û hwdane ku wê fahm bikin. Bi wê re jî, kirina ku xwe bigihijêna fahmkirinekê.

Têgihîştin, gelek zanist û filosofên berê, dîtin û di serê xwe de kifşkirina û xwestina ku bidina fahm kirin ku "bi hûnandina gotinan re têgihîştin diafirê." Bi teybetî, felsefa, aliyeke wê ye herî giring li ser ziman re ya. Dema ku ziman pêşketina wê nebê, em nikarin bahse pêşketina felsefeyê jî bibe. Ziman, dema ku mirov serdestê wê bû, û di wateyên ku li gotinan û ankû bêjeyan kir de ku serkevî bû, wê hingî di felsefêkirinê de jî serkevî û pêşketî bê. Wê hingî, karibê kifşên dîrokî ên hizrî wê bike.

Di nava kurdan de, kurdên ku navê Êlî Herîrî, bihistina, wê bi tişteki wê nas bikin. Ew jî ew a ku bi xweşik axiftina wî. Êlî Herîrî, weke hosteyê xweşik axiftinê tê dîtin. Êlî Herîrî, berî Meleyê Cizîrî bi 400 salî jîya. Lê Meleyê Cizîrî, çend ku 43 berhem nivîsand û bi wê mazin nivîsandina xwe mohra xwe li dîrokê da jî, divê ku ez bibêjim ku Êlî herîrî bo Meleyê Cizîrî jî weke mînaq bû. Heta roja me, weke gotina ji navê xalkê tê gotin ku "di axiftinê de herîrîyek kir." Ev gotin, ji mirovekî ku di nava civatan de pîr xweşik axift re dihat gotin. Gelek mirovên berê ên kevn û kal, herî kêma dibê ku carekê di jîyane xwe de bihistibê ku dema ku axiftinaka xweşik kiribê, jê re hatiya gotin "eeehh, te î ro herîrîyek da nîşandin". Ev gotin, bi vî rengî, di temenê xweşik axiftinê û levhanîne de dihat gotin. Mirov ku di axiftina xwe de xweşik levhanî û xweşik axift, ew gotinên ku wî hingî gotin, çendî ku bi ser ve dem bi buhurê jî, wê ji aliye yê ew hiskirina û ankû bihistina wê newê ji bîrkirin.

Êlî Herîrî, di axiftinê û xweşik axiftinê de, wê estefike bi ziman re afirand. Wî, bi wê re feslefe çê kir. Di dema ku Êlî Herîrî pirtûka xwe ya bi navê "maqamat" nivîsand de, hingî pîr ciwan bû. Mirovên lê nerîn pêşî jê bawer nekirin ku wî ew pirtûk bi wî rengî xweşik û bi zimanekî xweş nivîsandîya. Bi vê yekê, alîm levgihiştina li hevdu û ew azmûn kirin. Bi wê re, ku dîtin û fahm kiirn ku wî nivîsandîya, êdî piştê ew pîroz kirin û navê wî hat û derket.

Êlî Herîrî jî û Meleyê Cizîrî jî, giringiyeka wan ya pîr mazin ji ziman re hebû. Wan jî, bi têgihîştina xwe re hanîna ser ziman ku mirovê ku serdestî ziman bê, tenê ew dikarê felsefê û têgihîştinê di nava civatê de biafirêne. Ji ber vê yekê, wan giirngî daya ziman û serdestîya li wê. Di dema ku di civatan de jî li mirovekî hatiya hisandin, pêşî li zimanê wî hatiya nerîn ku ka ew çendî serdestîyê zimanê xwe ya. Piştî wê re, êdî li wî hatiya hisandin.

Ziman, temenê pêşxistina têgihîştinê felsefê ya. Her wusa ziman, temenê pêşketina keseyetîyê û jîra wê jî ya. Yê ku bi zimanê dayika xwe mazinbûyî, tenê li ser wî re mirov dikarê pîvana jîr(intelligens)ê bike. Wekî din, mirovê ku asîmle bûyî, em nikarin ji wî re bahse wê bikin û wê pîvanê bi wî re bikin. Her wusa, dema ku em bahse jîrê bikin, pêşî bi zaro re pêş dikeve. Herî zêde, di navbera salîn ji 1'ê heta 6 û ankû 7'an de pêş dikeve. Salên piştî vê re, salên pêşketina li ser pêşketina van salan re ya.

Her wusa, civateka ku zimanê wê pêşneketî, em nikarin bahse felsefeya wê jî bikin. Ziman, pêşketina wê, di temenê pêşketina hizrî, têgihîştinê û felsefeya civatî û hwd de ya. **Her wusa, ev felsefeye ku di nava civatê de pêşket jî, wê di berde wama pêşketina xwe de wê zanist û zanyariyê bide pêşxistin.** Ev jî, têkiliyeka wan ya wan ya pirr girîng bi ziman re heya. Divê ku mirov bibêje ku ziman, di temenê wê pêşketina zanistî û zanyerî de ya. Zanist, zimanekî serkeftî û serdest ji mirov dixwezê bo pêşketina xwe ya bizanistî.

Du tişt, bi pêşketina têgihîştinî û felsefêkî re bi ziman re mirov dikarê bahsê bike. Yek, kevnariya ziman a. Ya duyemîn jî, serdestiya ziman a. Ziman, serdemên xwe yên ku buhurandina, di wan de xwe dem bi dem ji nû ve diafirêne. HER wusa, ev afirandin hem bi rengê bêjeyî ya û hem jî bi wate û ankû kîrdeyî ya. BI wê re jî, ev dema ku werina dîtin û fahm kirin, wê bi wan re têgihîştinek jî were dîtin û fahm kirin. Divê ku em bibêjim ku zimanê kurdî tenê ku em ji dema wê ya Hûrî û mîtanîyan dinerin, em pêşketina mazin ji wê demê de ji wê dibînin. Minaq, divê ku ez bibêjim ku weke gotin û bêjeyên têgihîştinê na di dema hûrî û mîtanîyan de gotinên weke "aşî", "Zanîn", "lales", "hastû", "hawar", "Tişî(Bi rengê "tişşan" jî dema hûrîyan hatîya kifşkirin. rengê tişşan jî, di temenê rêzimanê de bahse pirr tiştên tişî û ankû dagirtî dike), Gûlîstan, û hwd, hena. Weke van gotinan, di destê me de ku me kifşkirina, em dikarin hê gelek gotinên din ên zimanê kurdî j dema hûrî û mîtanîyan bîna ser ziman.

Ji vê em çî fahm dikin? Em wê fahm bikin ku Hûrîyan û mîtanîyan zimanê xwe pêşxistin û bi wê re serdemna têgihîştinê ên mazin û dirêj jîyane. Bi vê yekê, em dikarin bahse pêşketina hizrî, têgihîştinî û felsefêkî di dema hûrîyan de bikin. Di temenê vê de jî, serdestiya wan a li ziman heya. Destênên weke ên Şahmaran û hwd, vegotinên têgihîştinî ên serdema aqil a wê demê na. Weke van, gelek, vegotinên ku em bahsê bikin ên weke yên "kûpapa" û hwd jî bikin.

Ev serdestiya li zimanê kurdî, heta dema Meleyê Cizîrî û hinekî piştî wî re jî tê. Lê piştre, hin bi hin ku serdestiya kurdan bi zimanê wan jî dest çû, êdî civatîya wan bidest têkçûnê kir. Ziman, ku serdestiya mirov lê nebû, mirov wê nikaribê hizir û têgihîştin û felsefeyê biafirêne. Dema ku di nava civatê û pêşketina wê de, felesefe û têgihîştina wê neafirî, wê pêşketina civakî bixwe jî êdî neafirê û nebê. Têgihîştin û ankû felsefe jî, di temenê pêşketina civatî ya şariştanî de ya. Sînorê mirov û civatê jî, ziman a.

Divê dema ku em têre di buhur in, ji ber çî kurd di pêşxistina civatîya xwe de kêmbûnê. Ji ber ku ne serdestiyê zimanê xwe na û bi wê re jî êdî nikarin têgihîştinê bo pêşketina xwe re biafirênin. Li vir, weke teherekî û dîyalektîkê divê ku mirov bibêje ku pêşî ziman tê, piştî ziman re têgihîştin û felsefe tê. Piştî têgihîştin û felsefeyê re jî pêşketin û pêşveçûn û ankû pêşketin û pêşveçûna civatî tê. Ev weke sê xalên ku divê ku mirov ti carî ji bir nekê û fahm bike na. Di di her dema civatê û jîyane wê de, felsefe wê hebê û pêşketina wê pêwîsta li gorî dem û serdema xwe. Ya ku wê civatê bi demê re biafirinê jî ev a.

Me li jor bahse Êlî Herîrî û Meleyê Cizîrî kir, Ev herdû mirov û zane, mirovên têgihîştinê bûn. Ew, serdestîyeka wan ya bêsinor ya li ser zimanê wan hebû. Bi wê re jî, êdî têgihîştin afirandin û di dema xwe de pêşavanî ji civate kurd re bi hizrên ku afirandin û têgihîştina ku danîn li holê kirin. Bi vê yekê, divê ku em bi teybetî, weke aferîndêrê demna wan bînina ser ziman.

Tenê ku em di demên piştî zayînê re li wan diner in, em dibînin ku ew serdestîya ziman, wê pêşketinê bi xwe re bêne. Di dema Şadadîyan jî, di dema Merwanîyan de jî û di dema Eyûbîyan û hwd de jî, em dikarin vê bibêjin. Ahmedê xanê, di dema xwe de, wê têkçûna ziman di dema xwe de dibîne, Ji ber wê vê yekê, ew balê dikişîne ser wê. Ew, weke ku demên piştî xwe re dibêne ku dema ku ziman ji holê rabê wê êdî pêşketin jî nebê. Bi vê yekê, ew dihizirin û awayê hizirkirina xwe de dike ku balê bikişene ser vê yekê.

Di demên şariştanîyê de, dema ku ziman têk herê, wê şariştan bigiştî jî wê têkherê û ji dirokê biçe. Ziman, di serdema civatîyê de, weke xal û temenekî bingihîn a. Di serî de, ji ber vê yekê, çend ku ziman pêşketî bû, wê ewçendî jî pêşketina şariştanî û hwd jî bibe. Ji ber vê yekê ya ku li welatên ewropa pir girîngî ji zimanê dayikê re hat dayîn û di her zimanî de bi sadan zanîngeh hatina vekirin. Li kurdistanê, sinorê şariştanîya kurdistanê zimanê wê ya. Divê ku mirov vê yekê bi teybetî bînina ser ziman. Ji ber ku desthilatdarên tirk vê dizanin, her kirinên bi kurdî û her lê xwedî derketinên ku dibin, weke "nîjadperestiyê" reva dikin û dihênin ser ziman. Ev gotina "nîjadperestiyê", di aslê xwe de, weke xafkê ya. Mixabin, siyasetmederên kurd û mirovên ku weke nivîskarên kurd jî dibînin dikevina wê xafkê de. Dema ku zimanê civatekê qadaxa hatibê danîn li ser û dema ku ew civat tekoşîna zimanê xwe bide, çawa dibê nîjadperestî? Li vir, rastî tê vajîkirin. Yê ku nîjadperestiyê dikin û divêt ku mirov ji wan re bêje nîjadperest, hemleyekê pêşî dikin û ew ji yên ku li ber wan bahse zimanê dayikê dikin re dibêjin nîjadperest.

Bêja û kirdeya wê. ...

Ziman, heyîne wê, divêt ku mirov pir mazin li ser bisekinê û wê fahm bike. Ji bo mirov ziman, weke heyîneke heyîn û neyînê ya. Mirov bi vê yekê karê girîngiyê wê bêne ser ziman. Di zimên de, gotinên ku hene, hemû jî, bi axiftinê heyînekê dihênine ser ziman. Lê ziman, çawa ya û berî hertîştî jî mirov wê çawa fahm bike, weke mijaraka sereke li pêşiyê me ya. Ziman, bi heyîne xwe ye bi bêjeyî re xwediyê heyîneke bi pergala ku pir tevlihev e ku mirov wê fahm bike ya. Ziman, ji ber vê yekê, pir girîng e. Êlî Herîrî, deme ku mirov hin gotinê wî dixwêne, mirov têdigihê ku weke ku ew di farq û têgihîştina wê tevliheviye zimên e bipergal de ya. Di deme axiftina xwe de, wê yekê dide der. Pir girîngiyê dide xweşik û bizanebûn axiftin e. Lê di vir de, deme ku em bahse xweşik axiftinê dikin, em dizanin ku em bahse perglabûnaka zimên ku bûya û heya dikin. Ev yek, her weha pir girîng e ku mirov wê di serî de fahm bike.

Di serî de, em bêjin ku ziman, bi mijarî xwediyê hebûneka pir kur û mazin e. Emê wê ji her aliyê wê ve ne hênine ser zimên. Lê emê bi teybetî hewl bidin ku wê pergala wê ya ku heya, û ku çend ku em bi axiftinê bikar dihênin jî û em ne di farqê wê de ne jî, em li ser wê bisekin in. Bi hiskirin, deng re ziman, heyîne wê ye ku dihê holê, xwediyê hebyîne ku mirov wê fahm bike ya. Di aslê xwe de, em di serî de bêjin ku her gotin û an jî bêjeyên ku em dihênine ser ziman dibêjin, xwediyê pergalaka xwe ye bi me re ku xêv û bîre me jî bi heyîne re bi pergalî têde bi pêre heya.. Bi vê yekê ziman, heyîneke wê ye jîndî e bi heyîne me re heya. Mirov karê vê yekê jî di serî de kifş bike û bêne ser ziman. gotinên weke gotinên

"xweşik axiftin", "teze henîne ser zimên", ".. baş lev bêne", rast û bi vacî axiftin", "ji rastîyê axiftin" û hwd, hemû jî, têgihîştinaka ji binî bi wan re dihê ser ziman. Lê di aslê xwe de, hemû jî, bi hev re di rastîyekê de dihêne ser ziman. Lê her gotinên ku dihêne ser ziman, bi qasî ku wate bi lêkerkiirîne lê hatiya kirin û pê dihê ser ziman, wilqasî jî heyîneke wê ye bi me re ku jî xêve me bi kodî dihê ser ziman heya. Ji ber çî ziman pir girîng e ji bo mirov? Vê pirsê mirov karê di vir de, ku hê ne cihê wê jî bê, em bi bi pirsin û bersivêkê bidinêne de û wê bêne ser ziman. Ziman, rast e, ji aliyê xwe hanîna li ser ziman ve pir girîng e. Lê ev alî, aliyekî wê yê ku mirov fahm bike ya. Aliyê wê yê hê ku mirov karê ji wê girîngtir yê din jî bi bêjeyên wê re dihê ser ziman. Her bêje, bi jîndîtiya mirov re ne bê xêv e. Mirov karê vê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman.

Emê di vê mijara xwe de, bêhtirî li ser wê aliyê wê bi jîndîtiya me re ku xwediyê heyîneke xêvî re jî, emê li ser bisekinin. Bi teybetî jî, emê li ser wê aliyê wê bisekin in. Ji ber ku ev alî, her weha pir girîng e. Herî zêde deme ku girîngiyê zimên hate ser ziman, ye ku bê ser ziman jî ev bixwe ya. Lê aliyê ku hate nahaka wilo zêde ne hatiya li ser ziman ji, ev alî bixwe ya. Ev alî, ji bo fahm kirin û têgihîştin û pêşxistina wê, biqasî ku çawa ku ji mirov re jî bo berdedwambûna jîyana wê zad jê re lezim e, her weha ev alî biqasî wê girîng e. Ji ber vê yekê, divêt ku mirov li ser wê bisekinê. Gelek aliyên zimên wê bi kifşkirina genên me re wê bêne kifşkirin. Lê gelek alî jî, wê bi demê re bi pêşketine me re wê bêne kifşkiirî. Ev herdû, alî, bi xwe re heyîntiyê û demîtîyê dihêne ser ziman.

Di deme axiftinekê de, çend der û deverên mejiyê me dikarkirinê de na? Em hê wê bi tememî nizanin. Lê em dizanin ku pir mazin bi giştî hema bêja gişkê mejiyê me di tevgerê de ya. Ev tevgerbûn, hemû bi hev re, di çerçove pergaltîyekê de di tevgerê de na. Ziman, wê tevgeriyê, weke encama wê, bêjeyan di afirêne û dihêne holê. Her bêje, di deme ku afirî de jî, di xwe de bi pêşnûmeyekê diafirê û wê pêşnûmeyê di xwe de bi xêv û aliyê din ê mejî re wê dihêne ser ziman. Lê ziman, di vir de, sê û an jî çar aliyê wê yên wê pêşnûmabûnê ye têde hena. Wan jî, divêt ku mirov fahm bike û bêne ser ziman. Berî hertiştî, wan aliyên wê pêşnûmê, em li ser bisekin û wan bêne ser ziman. Aliyê pêşî, ê ku di wê pêşnûmê de bi bire re dihê ser ziman. Bi bire re aliyê duyem jî bi heyîne zanîne û hiştî û têgihîştina bi pê re ku bi bêje re diafirê re dihê ser ziman. Pêşnûma, pergala bêjeyê bixwe ya. Şênberiya bêjeyê, bi awayê wan tûpên wê yên ku ew bi pê bi awa û heyîn dihê holê ya. Ew şênberî, têrkeriya zimên bixwe ya. Têrkeriya zimên, bi vê yekê re bi awayekî razberî dihê holê û ser ziman. Lê bêje bi tûpên wê re, wê razberiyê ji holê dirakê. Bi wê rakirinê re, şênberiya wê dihê holê. Mirov, ku li ser têrkeriya razberî e bêjeyê dihizirê û pêre kur û dûr diçê tere, mirov dibîne ku razberiyaka şênberî bi heman awayê bi lêkerkirine li lê re dihê holê ku mirov wê bi fahm bike. Ev herdû alî, dervî bêje û kirde wê, divêt ku mirov bi hizrî bi têgihîştinî li ser bisekinê û wê fahm bike û bêne ser ziman.

Di aliyê duyem de, ye ku heyîne pêşnûmê bi wesifiyê wê dihêne ser ziman û biwate dike jî, her weha ev aliyê wê ya. Di temenê vê aliyê wê de, xêv bi şênberiya xwe re heya. Xêv, heyîne wê, bi tégkiliyê wê ye bi bêje re bi kodkirinên bi rewşe re ku bi bêjeyên zimên re di xwe de afrandina heya. Ev aliyekê heyîne wê tégkiliyê ya. Lê hê hinek aliyên din jî hene. Ew jî bi bîr û têgihîştin û dîtîn û deng re hene. Dîtîn û deng, aliyê wê pêşnûmê ê sêyem û çaram bi xwe re dihêne ser ziman. Dîtîn, şênberiya ku bi xêvê re bi bêje re bi saffkiirîne re di afirêne, têrkertiya bêjeyê e razberî jî bi temen û hîm dike. Bi vê yekê re ziman, bi pergali, bi heyîne xwe ye ku afirîya, di jînda de, di naqabîna xwe û xêvê de riyaka ku mirov karê hate ku têde herê û dirêje diafirêne. Ew rê, heyîne wê, ji destpêke bûna wê xêvê heya hate wê deme bûna wê zimanî û gotîna wê. Deng, wê birehe ku bi hise di xwe de diafirêne, xatên

têgihîştinê ên xêvê dihêne ser ziman. Ew xatên wê, bi rastbûna bi deng û hise tède re bi bêje re xwediyê pêşnûmeyerê ku mirov karê weke wê pêçoke genên me, ku tède levkiirn û bi hev re bi awayê ku heya çawa ku afirandiya, wilo afirandinak pêre heya.

Bêje, di zimên de, ne tenê hin gotin in. Ji wê zêdetir, hin şifreyên xêvî ên bi demê re jî ne. Di deme sumeriyân de, kêvalbar hatina nivîsandin û ew mana hate roje me. Ew awayê têgihîştinê, ê ku di wê destpêkê de ew têgihîştina nivîsandinê afirand û kir ku nivîs bê holê û pêre jî kêvalbar afirandin, ne bê pêşnûmeyerê ku bi me re e xêvî ya. Ziman, di du astan de heyîneka pêşnûmetiyê bi gotina xwe re dihêne holê û bi me dide zanîn. Ziman, bi bêje ya. Her bêje jî, bi xêvê re xwediyê heyîneka ku bi pê afirîya ya. Bi wê yekê, ziman, di çerçove xwe ye gotinî de, bi pêşnûmeyerê ya. Lê ev pêşnûmetiyê wê ye ku heya jî, demî ya. Her dem, bi wesifên xwe yên ku demî ên ku afirandina, wê pêşnûme demî bi wate dike û dihêne ser ziman. Di pêşnûme zimên de, jînditîyaka ku heyîne xwe ji ye jîndiya mirov digirê heya. Bi wê jînditîyê re, peresendineke wê heya. Ew peresandin, bi bêje û pêşnûma giştî e ziman re û demê re jî demê buhurîne deme dî ye piştre ku wê were heya. Di vegotinaka hizrî de ku pir baş hatiya levhanîn, mirov divêt ku heyîne rewşê ye bi dîtîni û pêşnûme rewşê bi têgihîştinî heyîne wê ye ku bi mirov re heya jî bêne ser ziman. Rewş, bi nerîne re xwe bi wêne dike. Bi wê re, xêv, wê nerîne, di xwe de bi mirov re diafirîne. têgihîştina rewşê, e ku mirov wê bêne ser ziman, wê bi awayê levkiirnê re wê bêjeyên xwe û pevekên xwe biafirîne û pê were ser ziman.

Ziman, tehere wê ye ji dîtîni û dengê hate ku xêvê û jî xêvê hate afirandina pêşnûma hizrî, xwediyê têgihîştinaka jîndî e bi mirov re ya. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi aliyê wê jîndî ve bêne ser ziman. Di zimên de, ew pêşnûma bi pergala e ku temen û hîmê wê ji xêvê ya û diafirê, mirov karê wê bi du an jî sê awayan bêne ser ziman. awayê wê ye pêşî ji rewşê pêşnûma rewşî en bi dîtîni ku di xêvê de heya û bicih bûya û bi aliyê kirdetiyê mirov karê bêne ser ziman. Lê aliyê din jî, yê ku di xêvê de bi bûna pêşnûmeyerê re afirandina ku dibê jî, aliyekî bi xwe ku mirov bi teybet bêne ser ziman e. Mejî, bi hildane rewş û çerçove wê ye pêşnûmeyî re di xwe de karê êdî biafirîne. Hizirkirin aliyekî wê afirandinê ya.

Bêje, di zimên de, weke ku hene, ne tenê wilo hene. Ji wê zêdetir ji heyîneke wan heya. Di xêvê de, bi demê re heyîne wan pir mazin bi wate ya. Her gotinaka ji demekê weke lawheke dîrokî e jîrî û hizrî ya. Ji ber vê yekê, mirov karê bêne ser ziman ku ziman, heyîne wê ye demî di deme wê ye jînbûnê de fahmkirin, wê bê temenê gihiştine hizir û pêşketinên dîrokî yên demên kevn jî. Bi heyîne zimên re û bêjeyên wê yên ku afirîne re, mirov dibîne ku piştî bûna ziman re rênîşanaka wê ye bi mirov re li ser bêjeyan re ji heya. Di jîyanê de, heyîne dîtîni bi dîmenî dîtîni, bi zimên re bi pêş dikeve. Her bêje, ji xaynî heyîn û lêkeriya têgihîştinê e lê re, xwediyê heyîne têgihîştinê ku bi mirov re temenê nerîne bi jîrî diafirîne. Bi gotinekê carna awayekî nerîne dihê holê di serê mirov de û mirov pê diayîşê(dinerê). Ew ayîşandin, di aslê xwe de, dike ku mirov bi awayê ku dibîne ji wê bi jîrîya din ji bibîne di deme wê nerîne de. Bi wê yekê re, weke ku hizreke din ji bi mirov re diafirê di wê heyemê de. Gotinên zimên ên bêjeyî, di wê nerandinê re rêwanne ku mirov wan pir mazin bibîne na. Ew heyîne wan ye bi têgihîştinî ji aliyê xêvê bi bingeh e.

Ew bingehbûn, aliyekî din jî dihêne holê ku mirov wê fahm bike. Dide nîşandin ku her gotin, weke ku ji tevneke derdikeve û diafirê, bi wê û ser wê re mirov karê di hizirandinê de xwe bigihêne hin têgihîştinên din jî. Ev yek jî, dide nîşandin ku ti bêjeyên ku em bi kar dihêne ne bi serê xwe ya. Bi hev re û bi hev ve ku bi heyîne pergala kê dihê holê heya. Dii vir de, careka din, heyîne pêşnûmê e rewşê e ku di xêvê de bicihbûya dihê ber me, ku mirov

ji wê bidest fahmkirinê bike û bêne ser ziman. Ziman, her deme jîndatiyê e bi peresendinê ku heyîne xwe dide berdewam kirin, bi hin sentezne re heyîne xwe dide berdewam kirin û dihêne paşerojê. Ziman, di vir de, di destpêkê hanîna li ser ziman de, ku em di çerçova mijara xwe de ji hin aliyana ve ne wênine ser ziman, wê di hanîna wê ye li ser ziman wê kêmbibe. Aliyê pêşî e genetîkî ya. Aliyê dî yê piştîre jî e xêvî ya. Ev hemû alî lî, çend ku bi hev re xwediyê hin pêvajoyana na, ewçendî ji bi teybetî bi hildana rewşan bi dîtîna û dangan re di xêvê de bi sentezbûnê ku bi demê re bi wan re di xêvê de dibin re jî xwediyê pêvajoyana teybet in. Piştî van herdî aliyana re aliyê afirandina zanîne e bi nerînê li derve ku dihê holê ya. Ew ji bi teybet, aliyekî pêşketinê e bi zimên re dihêne ser ziman.

Ji destpêka bûna jiyane ve, jînda, deme ku heyîne wê aifiriya, pê re, êdî dem bi dem demên pêşketinê ên bi peresendinê afirîne û bûna. Ew dem jî, dem bi deme di demê de heyîne wan bi jînda ketiya pêşketinê de. Ji destpêka bûna şanê hate ku dem dihê deme bûna jînda û ji wê ji wirde hate ku digihê deme bûna aqil, her weha ew pêvajo, heyîne wê divê ku mirov wê fahm bike. Deme piştîre e ku dihê jînkirin bi jînda re ji aliyê wesifitiye xwe ve xwediyê heyîne pêşketîra. Mirov karê wê yekê her weha bi teybet bi heyîne jînda re bêne ser ziman. Jînda, pêvajoyên ku jînkirina hate ku dihê deme bûna mirov, ew pêvajo, heyîne wan ye demî dem bi dem di heyîne wê hebûne ku bûyî de heya. Xêv, ji demekê pêde, êdî bûya. Ew deme jînditiyê, ye ku êdî wê karibe bi mejiyê xwe re bibîne ya. Deme dîtina bi mejî re, wê bi pêşketine xêvê re dest pê bike. Dîtina bi mejî re, xêvê diafirîne û rewşê têdegirtinê bi pêş dixê. Di xêvê de girtin, wê bê temenê wê dîtîna û nerîne li derve. Bi wê re jînda û an ji ku mirov bi awayê roje me bêne ser ziman mirov, wê xweza xwe ye di xwe de wê biafirîne. Mejiyê mirov, di xwe de weke ku weke pêşnûmeyeke ku ew pê pêşketiya weke ye fezeyê ya. Minaqa pêşnûme mejî ye fezeyê, jev ne dîr in.

Bi di xêve de girtinê re, naskirina rewşan diafirê. An jî, mirov karê bêje jev cudakirina rewşan. Ew jev cudakirina wan, wê bê temenê pêşketine zimên e di me de. Ji deme bi pêşketine xêvê re, jînda jî di xwe de dikeve demekê nû de. Her girtinê di xêvê de dibin, wilo bi rewşê girtinê re bitenê namênin. Ji wê zêdetir jî, bandûra wan li ser heyîne mirov e genetîkî jî heya. Di afirandin û rastkirinê (rêzkirinê) de, bandûra wê heya. Ew bandûr, wê hin bi hin, saftiya bi mirov re biafirîne. Jîndayên berî deme pêşketine bi xêvê re, bê wê diafirin bi genetîke xwe re. genetîke wan ji heyîne wan ye jîndî re xêvek bi heyîne xwe re diafirand. Lê piştîre, ku ew xêv pêşket, êdî li gor wê û pêdiviyên wê û şert û mercên wê pêşketin bi afirandin bi jînda re bû. Bûna ziman di devê me de li gor axistinê, zenî û arguşkên me guharîna di wan de û hwd, encamên wê pêşketin biafirandî na. Bi wê afirandinê û awayê afirandinê re, mirov karê bi birhan bike ku zanîna bandûra wê ye ku li genetîke me dibe, bi wê, heyîne me diafirê û bi wê afirandinê pêşketinê peresendî, bi xwe re demên pêşketinê dijî. Ev demên pêşketinê, dem bi dem xwediyê heyînekê na. Weke mirovekê ku ji biçûkatiya xwe hate deme mazinatiya, çawa ku demên pêşketinê ên biaqil bixwe re dijî û bi wan deman bi aqil dibe û pê re zanîna pêşdikeve, her weha mirov karê heman awayê pêşketinê bi demê re bi heyîne wê peresendinê re jî bêne ser ziman.

Xêv, her weha ji ya ku em dizanîn, ji wê zêdetir û bêhtir bi me re xwediyê weyneke ya. Di pêşketine me de xwediyê weynekê ya. Awa û rêzînen me yên genetîkî ên ku bipergal hene, di xwe de xwediyê naskirinekê bi xwe re hene. Bi pergali, mirov karê wê bêne ser ziman. Ji awayê wê bûnê ku heyîne qorsî e bi konsantra ku heya, bi wê mirov karê wê pergaltiya ku me bi gotina xwe nasîne re hanî ser ziman wê bisalix bike. Xêv, bûna wê, têde girtina wê û sentezbûnê bi heyîne jînda re ku jê dibin, di çerçoveyekê de mirov karê bêne ser ziman. Xêv, di xwe de, bi heyîne xwe ye bi mirov re, xwediyê demiyên xwe ya jî. Xêv, di

aslê xwe de, di çerçove wê girtina wê ye ku bi jînda re heya de, xwediyê jîndatîyaka xwe ye teybet e bi jînda re ya. Xêv, navendetiya bi xwe re ku bi jînda re afirandiya, ji xwe dîtîne bi wê navenditîyê dihêne holê.

Xêv, ku aqil têde bû, wê ew aqil bi jîndayî ku têde bû re, bi wê, wê pêşnûmeye jîrî e ku mirov karê bi hizrî jî bêne ser ziman ku ew afirand, wê bi wê temenekê ji hanîna wê ye li ser ziman ji biafirêne. Bûna aqil ji xêvê, pêvajoya bûna xêvê e duyemin e. Ew êdî di wê pêvajoya xwe ye duyemin de karê biafirêne. Bi wê re, êdî mirov karê wê bi teybet bêne ser ziman. Jîr, pênuhetiye wê, awayê hizirkirinê ya. Ziman, bi wê pênuhma ku bûya, xwediyê temen û himê xwe ku pê bûya ya. Mirov, karê zimên heyîne wê, bi bêjeyên wê yên ku mifteyên wê pênuhmeyê ku bi wê dihê holê bi wê bêne ser ziman. Di vir de, mirov karê bêje ku bûna jîre, di asta bûna zimên de, demeke nû jî ya. Wê êdî bi kar hanîna bêjeyan ji wê bi kar were. Bikarhanîna bêjeyan, hate ku afirî, hinek pêvajoyên jîndî hatina jînkirin. Bi wê re jî, hinek pêvajoyên genetîkî jî hatin jînkirin. di encama wan pêvajoyan de axiftin diafirê. Deng derxistin û wî dengî biawakirin û têde pê tiştêk hanîna li ser ziman, ew awayê wê yê ku diafirê, bi wê awayê wê ew xwediyê heyîne xwe ye genetîkî ku mirov bi wê pênuhma wê fahm bike ya. Di dengê de xatên çawa û awayekî çawa heya, ew jê tişte ku pê dihê ser ziman aliyekî wê dihêne ser ziman. Aliyê din jî, e afirandina wê dengê biawa ya ku di mejî de, ku pêşî di qirîqa me de pêşî ji bo wê rastkirinêk diafirê û piştê mejî bi xêvê û bîrkirin û afirandina beşên xwe yên hizir re wê biawa dike heya. Awayê hizirkirinê, tevne ku wê pê hizir were ser ziman û ye ku bi we wê were ser ziman heya. Adilana rewşî e ji bo derxistina deng û awadana deng, ku afirî, êdî bi rewşan re, wê ew were holê.

Du mirovên ku bi du zimanan mazinbûna, wê adilîna bi wan re wê jêvuda bin. Bi heyîne mirov re û bi wê adilîne re mirov karê bahse heyîne rakendiyekê jî bike. Ev jî, awayê adilîne dihêne ser ziman. Ji ber ku rastkirina adilîne e bi wan re jêvuda ya. Awa standin e bi adilîne, weke ku di laşê mirov de hestu hebin, wilo ew adilîne jî, wê bi awayê ku distêne wê hestuyên xwe yê li gor wê rewşê wê ku wê di adilîne wê biafirêne. Karîna rastkirina rêzîna bêjeyan ên ku dihêne bi kar hanîne, bi rewşê re dibê. Rewş, pêşnûmê dide ku mirov karê li gor wê birêzêne. Ji bo xêvê me, her gotinaka ku afirîya, weke nîgarekê ya. Ew bi wê re, zanîn heya. Bi vê yekê re, mirov kifş dike ku du lêkeriyên ku li bêje hene. Yek, bi lêkeriya ku xêv bi afirandinê re di xwe de lê dike ya. Ya din jî, bi ye ku mirov lê dike ya. Di naqabîna gotinê û salixkirinê wate ku lê têkîrin de, têkiliye ku diafirê, divêt ku mirov wê fahm bike. Bêje bixwe jî, di deme ku diafirê de, heyîne wê, bi jîrekê diafirê. Bi bûnekê re diafirê. Bêje, di çerçove heyîne ziman ye giştî de ku mirov lê dihizirê, mirov, pergalka wê ye ku heya dibîne. Ew pergala wê, kifşkirina jîre têde, wê mirov bigihêne zanîna ku di xêvê de ji ya. Pergala giştî e zimên e bi bêjeyan re, pênuhma zanîna giştî e civakî jî di xwe de bi xwe re dihêne ser ziman. Di vir de, êdî ku mirov dihê ser jîrîya xêvî ku mirov wê kifş û bêne ser ziman, êdî pergala zimên e giştî hewceyî pê heya ku mirov wê kifş bike û bêne ser ziman.

Jîr û ziman, di keviya bîra bîreweriyê de lev digihine hevdu. Ziman, heyîne wê, ji jîre neqût e. Felsefe, ku mirov hilda dest, ku mirov bixwezê wê bike jî divêt ku mirov dahîrînekê bike. Ev dahîrkirin jî, ziman, heyîne wê bi mirov re bi pêşketineke ku têde û pê bûya ji mirov dixwezê. Ziman, heyîne wê, bi vê yekê, b awayê pêşketî e felsefê heyîne xwe bi felsefê dike û felsefê xwe diafirêne. Lê ziman, ji wê zêdetir, hate ku dihê wê astê, demne pêşketinê ên bi xwe re di xwe de buhurandina. Divêt ku mirov wan deman ji fahm bike û bêne ser ziman. Ziman, di rastiyê de, heyîne jîre di xwe de bicih dike. Bûna wê, heyîne zimên dihêne ser ziman. Ku mirov jîrê karibe baş bêne ser ziman, hingî jî, mirov karê bêne ku mirov xwediyê zimanekî pir baş ê pêşketî ya. Ziman, pêşketine wê li Kurdistanê, ku

mirov bi kurdî re hildê dest, mirov karê dîrokeke ne bin deh hezar salî divêt bêne ser ziman. Ev yek jî, wê bi pêşketinê were ser ziman. Lê ziman, heyîneke bi pergala bi heyîne xwe ye ku pêş dikeve ji mirov dixwezê. Zimanê mirov, deme ku mirov li xwezê meyîzend, mirov wê hingî, fahm bike ku mirov li cih dimeyînê. Mirov, wê we rewşe ku dibîne wê bi nav bike. Ew bi navkirin jî, pir girîng e. Bi navkirin, destpêsketîne pêşketîne têgihîştîne û bi bêje re bi nav kiirna wê ya. Her weha bêje, deme ku hate ser ziman, di xwe de zanînaka ku ji nerînê têde lê hatiya lêkerkirin dihêne ser ziman.

Deme ku mirov li xwezê meyîzend û darak û an jî pelên wî dîtî, wê hingî, çawa zanîne ku ew pel in û hatina bi nav kirin. Nav lê kirin, di vir de, çawa diafirê? Ev pirs, di hizre zimên de, bersîveke ku mirov bi wê di xwe de jî têgihîştînekê bi wê çêdike ji mirov dixwezê. Bi gotina "pelên darê" re, mirov karê bêne ser ziman ku pel bi darê ve ya. Têgihîştîna ku di gotinê de ev e. Lê ji wê zêdetir, ziman, bi binavkirinê re hatina wê pelê e li ser ziman re, bi wê re pergala jî du alîyan ve dihêne ser ziman ku mirov wê fahm bike. Di serî de ziman, weke ku di têgihîştîna pelê e di zimên de dihê ser ziman, teherekê bi jîrîya wê pelê re ku bi gotînekê re bîrewerîyekê diafirêne û bi wê dihê ser ziman re heya. Ew teher, her weha ya. Deme ku me bahse pelê kir, em dizanên ku pel peke darê û an jî tiştêkî wilo ya. Pel bixwe û serê xwe re ne afirê. Bi wê re, ew jî wê bi wê re werine holê bi wê re.

Di zimên de, bêjeye ku pê pel dihê ser ziman, bi wê bêjeyê re têgihîştînak bi pergala her weha heya û dihê ser ziman. Deme ku me bahse pelê kir, mirov wê wê bibîne û an jî ku me dît, emê bibîn in ku ew şîn e û ew ku ne di ardê de çandî bê wê ne şîn be. Ew şînbûn, bi wê re, her weha zanîna wê, wê jîr û bîrewerîya wê bê. Heyîne wê ye li berçav jî, wê bi navkirina wê, wê bê binavkirina wê jîrî û bîrewerîya wê. Bi wê yekê re, ku pel bi şînbûna xwe re bi bêje bû, wê êdî ew tehere wê, wê xwe bi diyarî bi me re bitêgihîştîna bike. Bi wê yekê re, wê bêjeyên ku bi wê bêje pel re ên ku werine holê jî wê werine bîre mirov. Di binavkirinê de, bêje, kirde wê ye ku diafirê, di çerçoveyêke ku bi mirov heya re diafirê. Ew çerçove, ji nerîne me ye ku me jî xwezê kiriya û di xwe de bicih kiriya di wê de ya. Pêşnûma xwezê e ku weke wê me di serê xwe de bixêvkir, ew pêşnûme, wê pel tenê bêjeyeke wê ye ku me bahs kiriya. Bi navkirin, her weha heyîneke pêşketîne e pir girîng e. Ziman, bi deng, dîtî û awakirina deng re heya. Awakirina deng, heyîne çerçove wê pêşnûme ku me bahs kir dihêne ser ziman. Ziman, bi wan rewşan re bi pergala xwe ya ku afirîya heya. Pergala zimên jî, temen û himê wê, mirov bi xêve xwe re diafirêne û heya. Ziman, gava duyemîn e piştî bûna xêve re ya.

Ziman, pergala wê, bi bûna xêve û di xêve de bi cihbûnê re diafirê. Bi bicihbûnê re naskirin, bi deng derxistinê ku wan bicihbûnan dihêne ser ziman re dihê ser ziman. Nişankirin û dana nişandin, hevdu di naskirinê de temen dikin. Bi wê re, hin bi hin êdî bêje diafir in. Bêje, têrkerne razber in. Lê wê ji razberiyê re bine têrker û wê şênber bikin. Dîtîna pelê û piştê bi navkirina wê, ziman, bi adilandinê deng ye ku bi henîna pelê li ser ziman re diafirê. Tevger û helweste mirov e ku heyîne zimên diafirîne, di vir de bi adilandinê re dihê ser ziman. Bêje, piştî ku bûn bi wan tevger û helwestên ku pê diafirê re lêkere ku bi pê afirî, piştî afirandina xwe re dibê xwediyê konsantrabûnêka ku bi xwe re jî. Mejî, wê wê bêje ji xwe re di deme afirandinê de bike têrkereke pir şênber û bi wê bidest afirandinê bi hizirkirinê bike. Di naqabîna bêje û mejî de, têkiliyêke ku mirov her weha bi teybet bêne ser ziman heya. Ne tenê bi bêje kirde wê re ev yek heya. Ji wê zêdetir, bi konsantrakirina ku di hizirkirinê de awayekî pergala ku radixe berçav, bi wê re jî heya.

Ziman, heyîne wê, bi bêjeyên wê re ku lêkerkirinê ku li bêjeyan dihê kirin û bi wan dihê ser ziman re heya. Di felsefe berê de, mijaraka zimên bi gotina rastiyê re hebû. Hanîna

rastiyê e li ser ziman, mijara sereke bû. Di hanîna li ser ziman e zimên de, di hanîna ser ziman e rewşê de rastî bi li gor rewşe ku heya hanîna ser ziman ku vac distêne re diafirê. Ku mirov got "şev reş e roj jî rohnîya", mirov di vir de, bi zimên li gor wê heyîne vacê lêkerkirinekê dike û wê dihêne ser ziman. Di lêkerkirin û pêvekan de, wate ku bi salixkirî dihê ser ziman, vacê hevokê di afirê. Mirov nikarê bêje ku "şev rohnîya". An jî "di şevê de tavik heya." Di şevê de tavik nîn e. Di rojê de tavik heya. Bi vê yekê re, li gor rewşe ku heya bêjekirine wê, bi vacî diafirê. Di vir de, di zimên de rastî, bi rewş û navkirinê re bi vacê re heya. Vacê bêje ye ku ew di wê rewşê de pê rastiya xwe ye bi vac ku afirandîya, têde dîtî û nerîn bi hev re heya. Mirov rojê dibîne. Ji ber ku piştî şevê re ku bû şavaq, êdî piştê mirov wê rojekê bijî. Ew roj jînkirin, Mirov zanê ku wê çawa bê. Di bêjeyê de, ev têgihîştin heya. Wateyên ku hatina salixkirin, hene. "Rojên zivistanan biserme ne". Di vê hevokê de derpêşe ku heya, bi lêkerkiirna xwe re sentefikitiya wê re, xwediyê zanîna ku dihê zanîn e. Mirov, ji ber ku zivistan jîya ya, êdî dizanê ku rojên zivistanê çawa ne. Lê ku nejiyaba û ne dîtiba, wê nezanîba ku ew rojên zivistanê çawa ne.

Cerbe mirov e ku di xêvê mirov de ya, ew cerb, mirov bi wê bûya xwediyê pêşnûmeyerê jîrî e derpêşî. Di deme salixkiirn û hanîna li ser ziman de, ew pêşnûme alikarvanekî pir mazin e. Heya ku cuda jî, rewş biafirê û were ser ziman. Heya ku rewş, deme ku hate ser ziman, bi hizirkiirne mirov di derbarê wê de û bi wê re di serê xwe de bigihê pir hizirên dî û cuda jî. Lê wê ew hizirên ku mirov xwe gihandiyê de ne bê bingeh bin. Jîr û ziman, di vir de, di têgihîştina jîrî e dahûrî de bi hev re weke ku zewicîbin hene. Jîr, temenê afirandinê ya. Hizre zimên, bi wê jîre ku heya û afirîya re, xwediyê heyînekê bi xwe re ya. Hişmendîya mirov, jîrîya wê ya ku heya, bi zimên re xwediyê çerçove wê ye ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman e. Ziman, çendî ku xwediyê wê sînorê bixwe re jî bê, xêv û hizirkiirn, hertimî jî wê sînorî di buhur in. Ev jî, temen û hîmê wê afirandinê ya.

Deme ku mirovek, navê tiştekî hiskiribe û ew tişte ku bi bêje re ku bi lêkerkirina ku bi wê hatiya salixkirin û wê dihêne ser ziman ku ne dîtibe, wê çawa fahm bike ku ew bêje wê tiştî dihêne ser ziman. An jî, wê çawa fahm bike ku ew tişt çiya ji wê bêje ku wê di wê heyemê de dihêne ser ziman? Salixkirina bi nerînê re ya ku bûya, ew jîre wê ye ku afirîya, xwediyê jîreke xwe ye ku karê di wê xalê de aqil bimeşene ya. Di wê xalê de, mirov karê weha bêne ser ziman. Xêvê, her mijar û xala ku hildaya nav xwe, di wê de salixkirinaka bi naskirinî bi wê re bihiştî heya. Ew naskirin, wê bi jîre wê re bê temen û hîmê aqil meşandinê di wê heyemê de. Bi wê hewldana wênekiirna cism û an jî tişt, wê dibêt ku wî tiştê ku dihê ser ziman, wê kifşnekê, lê wê kifşkirineke ku bi wê zanîna ku bi bêje re tê hatiya gihîştin re wê li gor wê bide afirandin. Ew afirandin, wê xosletên wê zanîna ku ku ew hatiya ser ziman, wê li gor wê bê. Lê ji ber ku di serî de ew tişt ne hatiya dîtî jî, ji ber ku zanîn û têgihîştina wî tiştî bi gotinê re heya di serî de, wê ti carî xuf(şik) a wê tiştî çendî ku safikiirn bi wê afirandina bi wê û navê wê hatibe kirin ji wê ne buhurê, hate ku ew newê dîtî biçavên serî. Bi vê yekê re, em karîna bêjin ku dîtî û nerîn, temenê hizirkiirne ye di gotinê de ya. Cerbe bêjeyê jî, bi dîtî û nerînê re heya. Bêje, heyîne wê, bi lêkerkirine lê re, wesifîtiye ku lê dibe, bi wê wate distêne. Wate, heyîne wê, di bêje de ne ji aliyekî ve binerînî ji gelek aliyan ve kare were ser ziman. Tenê pêşgotina ku nêzikatiyê diafirêne, heyîne wê fahmkirina wê pêdivî pê heya. Di bêjê de, ku li wate hate hizirkiirn, wê bê dîtî ku wateye ku lê hatiya kirin, ew ji heyîne xwe ye di bêjeyê de ku bicihbûya re xwediyê hin dîmenên ku pêre ne.

Di xalê de, çendî ku me li jor hinekî hanî ser ziman jî, em heyîne zimên û jîrîyê bi hev re li gor wê xalê em bênine ser ziman. Di heyîne zimên, bi karhanî û hînbûnê de tevger û helwest heyîna wê pir girîng e. Ziman û hizir, têkiliya wan ye di vir de ku heya, bigotinbûna

hizir e bêjeyî re, saffibûnaka hizrî dihê holê. Di vir de, dahûrîti e hizrî, xala wê ye ku bi hizirê re dihê ser ziman e bingihîn bi têtikiliya hizir û gotinê ya. Gotin, bi vê hizire û têtigihîştina wê, temenê saffibûna zanîna mirov e ku di serê mirov de afirî ya. Gotin, bi bêjekirinê re pelikitiye wê dihê kirin. Pelikiti, di vir de, di naqabîna gotin û wate wê de, bi bêje û kirde wê ye ku lê hatiya kirin re ku pê saffibûna ku hatina li ser ziman re bûya re dihê holê. Di têtigihîştina hizrî e dahûrî de, bêje û têtikiliya wê ye bi kirde wê re û têtikiliya kirde wê ye bi dervî wê re ku bi cihê/rewş ku pêve dibe ve, bi wê têtikiliya xwe re saffibûna ku bi bêjebûne re bi xwe re bi zimên re afirand, wê hizre ku bi bêje bû re ku bi bêje re têtikeriyaka razberî biawa stand, wê bi awayê bêjê û hatina wê ya li ser ziman re bi wê bicihbûna kirdeye di bêje de ku bi wê konsatrabûnak afirandiya, wê pelikitiya hizrî biafirîne. Gotin, di xwe de bêdem dijî. Lê di demê de ew bêdemîya wê dijî. Bi wê re jî, ew saffitiya ku hatiya dahûrkirin û bi bêjê re hatiya pelikkirin re, wê bigotinê re bi wê bêjeyiya ku pê bûya, wê bêdemiyaka xwe ya ku pê di xwe de dijî jî wê biafirîne. Ew ne diyariya gotinê e ku bi ne dîtîne re diafirê, wê bêdemiyê bi xwe re bi temen dike.

Dem, gotina wê bi bêjeyî, bêdemiyeka wê ye bi demî ku demê dihêne ser ziman jî heya. Di vir de, ku mirov bi gotinê li demê dihizirê, mirov tevî wê bêdemîya bigotinî ku mirov wê dibîne re, mirov dibîne ku bi gotinê re, weke ku tere û tede weke şatê çemekî avê ku ava wê tede bêdayim û devran diharikê, mirov wê herîkine demê bi gotinê re dibîne. Bi gotinê re, razberiya demî, têtikeriyaka razberî distêne. Lê têtikiliya bêjê û demê di gotinê de ye bi hev re ew rewş ku bi şenberî dihêne holê e dîtbarî, wê rewşê bi gîyaniya mirov e jîyanî re bi temen û hîm dike. Gîyana mirov, zanîna wê ye sehî heya. Ew jî, xwediyê jîriyaka ku temenê wê bi zanîna di gîyana me de ya. Gîyane jîndayî, bi hev re di bûn û wê heyîne demê ye biherîkîn de, bigotin heyîneke wê ye ku mirov jî gîyana xwe ye di temenê wê de jîndabûne jîndî ku heya ku jê gav biavêje nikarê înkâr bike heya. Di wê heyîne gîyanî û gotinê de, têtikiliya zanîne e hizrî ye wê heya.

Felsefa, dahûrîn û ziman. ...

Felsefe dahûrîn(analîtîk), di demên hemdem de bû herîkînek demî û pêşket. Mirov karê marksîzmê di nav de bêne ser ziman. Felsefe dahûrînê, pir mijaraka kûr û mazin e. Bi teybetî, bi sereke jî bê jî aliyê zimên ve emê hinekî li ser bisekin in. Ev yek bi teybetî di roje me de pêdivî pê heya. Felsefe dahûrîn, dem bi dem xwe li gor demê hanîna li ser ziman, bi wê re, dibê xwediyê xosletne ku mirov wê bi demê re bêne ser ziman. Bi teybetî li ser xweşik axiftin û levaniyê temenê wê ava ya. Têtigihîştin, di demê de di afirandina xwe de pêşketineke mazin ye bi xwe re dide kirin. Felsefe, bi dîroka xwe ye pir demdirêj re bi wê pêşketine xwe ye ku kir re, her weha wê têtigihîştinê li gor demê biwate dike. Xweşik axiftin û an jî lev hanîn, weke nîrxekî felsefî jî dihê zanîn. Di rewşeke pir zor de bi gotinaka zelal ku levhatiya hanîn, wê hêzekê bide mirov di mirov de li ber wê zoritîyê. Bi gotinan xweşik lev hanîn li ber rewşen zor, weke argumanaka têtigihîştina felsefe dahûrînê ya. Ziman, di vir de, xalaka sereke ye ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman. Ziman, bi felsefe dahûrîn re serweriyaka pê hertimî hewceyî pê heya. Gotin û rewş, rastî û hizir, di vir de hinekî jî mirov dixwezî ku mirov hinekî li ser bihizirê û wê fahm bike. Di hanîna ser ziman de riya hesan bi gotinna ku zelaliyê di serî de çêdike re dibê. Di hanîna li ser ziman de, her demî li vê hatiya lê gerîn. Di nav kurdan de gotinna ku li ser rewşan dihêne gotin hene. "Rewş ku li berçavn bû, me jî gotinakê pêve li te dikeve?". Weke din jî tê gotin ku "ye ku hesan û wilo hesan were ser ziman bi gotinê neke darezorê." Di berdewame wê de hinek gotinna din jî hene, ku tene gotin. "Di hanîna li ser ziman de rastî bi çend gotinan karê were ser ziman. Lê di jîyanê de bi demê re bi hezar salan re karê hatina xwe ye li ser ziman bide kirin. Ew wê

ne hebûna rastiye ye ku werine li ser ziman bin. Wê jiyandina wê ye li jiyane bê." Gotinna wilo li ser navê Êlî Herîrî ji dihên gotin. Di deme ku bahse wî û hanîna wî ye li ser ziman ye rastiye dihê kirin. Ev yek wilo dihê kirin. Bi gotin, wî saffibûnak dida kirin. Ew saffibûn, wî pir girîng di dît. "Rewş ku rast hate li ser ziman û hate fahm kirin û tégihîştin di derbarê wê de bû, ku rewş ne ghiştibe çareseriyekê ji weke ku ghiştibe çareseriyekê wê wilo lê were."

Ziman, hebûna wê bi bêjeyên wê re, mirov nikarê dûrî wê dahûrîna felsefik bêne ser ziman. Ziman, bêjeyên wê, bi aqil û tégihîştine hatina holê (afirîna) û bûna. Rastiya ziman, her weha bi vê yekî û tégihîştin û nêzîkatiyê hebûnaka felsefik bi pêşketina xwe re radixe berçav û dihêne ser ziman. Her gotin bi dahûrîne re, pêşî ew wate ku pê hatiya salixkirin, bi wê, tê naskirin. Di naqabîna rewş û hebûna rewşê û wate bêjeyê de tégihîştinê tê danîn. Ew tégihîştin, hebûna wê weyneke wê ye ku mirov kifş bike ji heya. Ew tégihîştin û weyne wê, bi serê xwe mijaraka ku mirov li ser bisekinê ya. Tégihîştin, bi felsefê re hebûne xwe ye şênber dihêne berçav li holê. Ew hebûn ji, rastiye di bi hebûna salixkirî de bi tégihîştinê re li ser bêjeyan re dihêne ser ziman. Di vir de, wate, salix û bêje, teybetmendiyên wan bi zimên re hene. Di deme bûna bêje de salixkirin bi li gor rewşê wate danê re dibê. Bi vê yekê re tégihîştinê pê re heya. Di vir de etîmolojîyeke ku mirov bêne ser ziman heya. Etîmolojî, di vir de, wê bi wate salixkirî bê û an ji, wê bi rewşê hatî bi bêje kirin bê? Herdû ji, çend ku weke wateyekê ji didine mirov, lê di rastiye de di astbûnê de cudabûnak heya. Rewş, hate ku hate bibêjekirin û an ji bi awayekî din hate ku hate bigotinkirin, êdî wê bê ser ziman. Piştî bêje kirinê ji, wê rewş, bi bêje re di etîmolojîye wê de hebûna bi bêjeyî bi parêzê. Wê wilo ji bi demê re bide berdewam kirin. Lê bi demê re bi tevgerîye wê re rewş ji weke xwe weke wê rewşê namêne. Di guharê. Ew guharandin, piştî rewşê di buhurêne. Lê rewş, hebûna wê ye ku hatî bêje kirin, weke di dereke demê de hatî qaşakirin bi bêjeyê re dimêne. Di vir de ew mayîn li gor dîtîne ya. Dîtîne, li gor ku tê guharandin, ew ji tê guharandin. Mijiyê mirov, seh û jîre mirov, di vir de pir mazin bi kar dihêne bi tégihîştine mirov ye ku heya bi asta wê ye ku heya re. Tégihîştinê ku bi jîr û sehê re bi etîmolojîyê re bê danîn, wê di temenê biriqîneka li mejî de bê. Mejî, her biriqîna ku lê ya, pê wê, li gor wê rewşê bi awayê ku di xwe de daya salixkirin, dihêne ser ziman. Salixkirin, bi dîtînekê re dibê. Lê dîtîne, di vir de, divêt ku mirov bêje ku şênberîyeke wê ye bûjenî ji bo mejî ji heya. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman.

Bêje û etîmolojî, bi hev re li ser rewşê dihê afirandin. Ji wê tê salixkirin. Salixkirina etîmolojîyê, hanîna li ser ziman ye rewşê, bi hev re di ahangekê de dibê. Ew ahang, di vir de, bi wate xwe ye ku pê hate salixkirin re, ji wê, rastî ye ku bi bêje re di etîmolojîye wê de dihê ser ziman diafire. Di vir de, bi etîmolojîyê re forma vacê ye ku di salixkirinê re bi hebûna awayê re dihê holê, bi rastiya hizrî ye ku bi seheke biriqî hebûna xwe dihêne holê. Ev ji weke mijaraka felsefe dahûrîne ye ku mirov pir mazin li ser bisekinê ya. Biriqîn, ji dîtîne li ser derve ye li dinyê ku heya pê heya. Ji wê, deme ku ketina ber nerîne bû û hate dîtîne bi mejî, êdî wê mejî, wê rewşê di xwe de bi tégihîştineke teybet ye bi xwe re bêne holê. Biriqîn, mijaraka ku pir li ser hatiya sekinandin e. Di çerçove tégihîştin û pêşketine felsefê de hate nahaka çendî ku saffîkirin di hizre wê ye ku hatiya afirandin de hatiya kirin ji, hebûna wê ye di mejî ku bi biafrîner diafirê, hê ji wir ve kêma e. Mejî, di sehkirinê de, sê xalên kirin bi pergala bi kar dihêne. Yek; zanîn ku hate wê kêlkê bi mejî re pêşketinê pê çêbûna, du, bi xiyekirinê karîna afirandinê e mejî û sê ji, nerîne ku hate hildan di wê heyemê de. Lê di mejî de ku di çerçova pergala aqildîne de pêvajoyên ku wê bi wê afirandinê re hene ji, ji aliyekî dî ve weke xalna din hene. ..

Seh, aqilê mejî jê jîrîya aqilî ye ku afirandî ji, pê, di çerçove wê rewşê ye ku mejî hildaya û pê afirîya ji, pêşketine sehî dide kirin. Seh, bi teybetî di mirov de xwediyê hebûnaka xwe ye ku pê heya ya. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Seh, di çerçova aqilê mejîyê mirov bi pergala xiyaliyaka ku heya ku wê bi kar dihêne re ji de, ku xwediyê pergala bi têgihîştine ye mejîye ji, lê ji wê wîrdetir bi hebûnaka xwe ye teybet ye bi aqil ku di çerçova forma vacî ye di rewşê de ku hatiya afirandî jî jê bi hebûna xwe heya. Di vir de, hebe nebe mirov wê jîrê bi bîr bixe. Ew, ji wê rewşê aqilê ku hatiya afirandî bixwe ji bi navî ye bi xwe re bi wate bi salix dike. Di vir de, awayekî vacê bi çavdarî ku mirov bi vaca lêkerî hilde berçav wê û bi pergala ji pergala din yên weke ji yê rewşê, nerînê û hwd, rewşê hebûnî ku dihêne holê; di çerçova qendere formî e rewşê de, hebûna qenderiya hebûnê û qenderiya gerdûnî, bi rewşê rêzeke bipêvajoyî, rêze bi ji nêzikatiyaka pergala ku ji yekê li ye din gavavêtin dihê kirin bi berdeambûnekê ya, pergala xwe bi mejî re ye afirandî di afirêne. Bi vaca lêkerî, li bêjeyê wate lêkirin û salixkirin, heya. Li ser têrkerê, bi wê re sekinandî, her weha mirov wê bi du aliyên bide hizirandî. Yek, hebûna wê ye ku pê wateya xwe ye lêkerî pê heya. Ya din ji di çerçova vacê formê de hebûna wê ye li berçav e. Ev herdû alî bi hev ve di çerçova wê têrkerê de formaka vacî e lêkerî dide berçav. Di kurdî de gotina "rast"iyê pir lêker lê hene. Pir lêker ji karin lê bêne kirin. Di vir de gotina rastiyê, bi lêkeriya ku lê tê kirin re formekê distêne. Lê di awayê wê yê xweza de ji, gotina rast, lêkereke wê ye bi hebûne wê ye ku ji hebûne wê tê heya. Ev ji, her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Lê gotina rast bi lêkere xwe re, formeke wê ye ku pê heya ji mirov divêt ku wê bêne ser ziman. Bêje bi serê xwe mijara gelek mijaran e.

Rastî, lêkere wê ye bi hebûnê re darêjkekê(formekê) bi vacê re dihêne ser ziman. Darêjk(form), di aslê xwe de di çerçova hebûna ku pê bû de xwediyê vaca xwe ye ku ji hebûna wê bilêker e. Bi vê yekê re mirov karê bêne ser ziman ku rastî, bilêkere hebûnê, di xwediyê lêkere vacê hebûnê ji. Lêkere vacê, ye li hebûnê di rastiyê de bê kirin ji, wê dervî lêkere vaca wê hebûna ku xwediyê bilêker e, bi jîrîyaka aqilî û têgihîştinî lêkeriyeka formî dibêt. Di vir de, lêkirin, her weha wê wê rewşê bi lêkirina lêkerê ye ku lê hatiya kirin re, wê êdî ji nû ve bi bêje lê bi wate têde salixkirinê wê ji mirov bixwezê. Di vir de, ziman, hundra wê heya. Kurdî di vir de, ji ber ku derfeteke bêsînor dide mirov, êdî mirov nekeve astangê de.

Bêja rastî, wate, salixkirin, bi hev re bi bêje re ku hate ser ziman, divêt ku mirov bi têgihîştine binê lêkerê pêşî jê fahm bike. Ev yek, wê di deme fahmkirinê de gelek hizrên ku wê di serê mirov bêne holê ji, wê bike. Lê cewherê wê, çiya, mirov divêt ku wê bibîne. Ya cewher di vir de, mirov karê wê bêne ser ziman. Bi teybetî, bêja 'Rast'iyê e ku Êlî Herîrî bi kar hanîya hem bi dem û hem ji bi awayê salixkiirînê ji ye deme Feqiyê Teyran û ye wî çûdatir a. Bêja Êlî Herîrî e rastiyê lêkere wê, bi deme wê re li gor têgihîştina xwe ye jîrîya. Ya wî pir mazin ji jîre bifêr e. Mirov karê wê yekê bêne ser ziman. Lê Ye Feqiyê Teyran, çend ku ew ji her weha bijîre ya, lê ya wî bi demê re têgihîştineke demî ye deme xwe têde dihêne ser ziman. Ji ber vê yekê, fahmkirina demê ye wî, wê di derbarê bêja wî ye rastiyê de di derbarê lêkere wê de ji hinek têgihîştinên mazin bide mirov. Mirov karê wê yekê ji bo Êlî Herîrî ji bêne ser ziman. Li ser rastîya ku Êlî Herîrî hanî ser ziman, mirov karê ku li ser dihizirê, ji bo têgihîştineke felsefî, tere me argumanên jê ku hene dide me de hene. Ew li bêja xwe ye rastiyê, jîrîyaka saf ku felsefe ye bilêkerî lê dike. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Jîrîya aqil ye bi têgihîştinê heya. Ew di derbarê wê de xwedî zanebûn e. Ew, çawa ku em nahaka bi lêkere li bêja wî ya rastiyê lêdigerihin, ew ji di deme xwe de bi nêzikatiyaka biheman awayî li temen digerihe. Ew, ji ber vê yekê, deme ku em dibljin zimanê wî pir girîng e, em ne tenê balê dikişênine ser bikar hanîna zimanê wî, her weha li ser vî aliyê wî ji em balê dikin ku bikişênin ser bi wî re.

Feqiyê Teyran, gotina xwe ye rastiye, bilêkere rastteqiniye dihene ser ziman. Hizre wî, her weha mirov karê vê yekê wilo pêre bêne ser ziman. Di wê çerçovê de hizre wî weke ye Êlî Herîrî bi gotinên wî re, di xwediyê hinek teybetmendiya. Ew, gotinên wî yên teybet, her weha mirov divêt ku diserî de kifş bike. Bi Feqiyê Teyran re gotina baweriyê, lêkere zanîne lê heya. Bi vê yekê re formekê mirov karê pêre bêne ser ziman. Ew deme ku li baweriyê di hizirê, di çerçova hizirkiirna xwe û têgihîştina wê hizirkiirna xwe de baweriyê xwe dihene ser ziman. Bi vê çerçovê re divêt ku mirov hinekî li ser gotina wî ye baweriyê sekin in. Di çerçova hizirkiirna xwe de, li jiyânê bi têgihîştina sinçî de dimeyîzenê û di wê çerçovê de li baweriyê dihizirê. Bi vê yekê re ew bêja xwe ye baweriyê ye ku bi kar dihene bi teybet dike û li gor xwe dike. Bi vê yekê, ji nerîna wî, em ku di nav jiyânê de diçin, em her weha rastiya mazin dibînin. Bi vê yekê re em divêt ku bêjin, gotina baweriyê e Feqiyê Teyran, gotinaka bi pergala e. Têde, têgihîştineka ku lêhatiyakirin bi gelek aliyên xwe ve bi pergala bûya xwediyê lêkirineke teybet ye xwe ku di xwe de. Bi vê yekê re, ew di derbarê wê têgihîştina gotina xwe de ji bi bîr û zanîn e. Di deme ku diaxivê, rastiya ku dihene ser ziman, bi wê yekê rastiya di wan de zû fahm dike. Mirov ku xwediyê têgihîştina gotinên xwe bê, wê di fêrbûn û fahmkirinê de ti sînoran nas nekê.

Bi gotinê hanîna ser ziman û her gotina ku hate ser ziman, tede wate wê ye ku tede hati salixkirî û tê ser ziman, heya. Lê di deme bitêgihîştin û felsefê de bitêgihîştin xwe gihandina temenê wan bêjeyan etîmolojîya wan, û di vir de bi awayekî nû lêkerkirin û bi wê re li gor wê bivackirin, ji zimanê felsefe dahûr(analîz)îne dihê pirsîn.

Di vê çerçove de hanîna li ser ziman ye li gor rastiye ku pê hatiya li ser ziman ji, girîngiyê wê bi hizrên ku tede ne re dibêt. Li gor wê hanîna li ser ziman wê têgihîştin li gor wê hatina wê ye ku hatiya ser ziman wê were li ser ziman. Gotin, di têgihîştinê de bi etîmolojîyê re kevneşopîya xwe bi bêjeyan re çêdike. Ev kevneşopî, rastiya dihene ser ziman bi têgihîştin. Fahmkirina wê bi wê re di hizirkirin û bi têgihîştinê pêde çûyin kirin, wê pêşketine bi pêşveçûyinê bêne holê. Hingî, mirov karê bêje ku wê pêşketin bibêt. Gotin, bi ziman re dihene li ser ziman. Lê gotin, di aslê xwe de bi têgihîştin hene. Bi vê yekê, mirov karê bêje ku ne tenê kevneşopîyeka xalkê bi têgihîştinê re weke xêveke wê ya, ji wê zêdetir bi mejî re ji weke hin gotina mifte ne. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku mifreyên şifreyî ne ji mejî re. Bi vê yekê re girîngiyê wan heya. Rastiyeke mejî ye ku dahûrîni dike û bi wê re bi vac bilêker dike ji, heya.

Derpêşên dahûrî û derpêşên sentetîkî. ...

Bi têgihîştin, di naqabîna herdû bêjeyan de pêşî vaqatandinak heya. Lê bêje, di aslê xwe de, divêt ku mirov pêşî li ser hebûna bêjeyê bi sekinê û wê fahm dike. Di vir de, ji bo ku derpêşên ku hatina kirin werina fahmkirin ku ka dahûrîna û an ji sentetîkî in, mirov divêt ku hebûna bêje bi temenê wê ye etîmolojîkî ve fahm bike. Gotina sentetîkê, di kurdî de gotinaka ji temen e. Di kurdiya kevn de bicih e. Î ro ji, ku mirov li ser dihizirê mirov pêre têgihîştinaka ji jiyânê dibîne. Gotina sentetîkê, ji bo ku naqşkirinaka xweşik e bi takên ku bibiriq in ku ji wan heya ên ku ji wan re 'sîm' dihê gotin re tê çêkirin re dihê gotin. Sentetîk, di aslê xwe de di wate xwe ya ku pê tê salixkirin re de, nerîneke bi yekîni dihene ser ziman. Di gotinê de dahûrî, ku mirov hinekî di ji bi wate wê re kur diçêt, mirov dibîne ku hebûna têgihîştine di bêje dihene ser ziman. Lê bi wê yekê re ku mirov bi sentetîkî ji lê dihizirê, mirov dibîne ku ne ye hundur dihene ser ziman, wê bixwe dihene ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku darûrîfî, çendî ku lêkeriya ku li bêje tê kirin wê dihene ser ziman, vajî wê sentetîkî ji, wê bixwe bi awayê ku dihê berçav yê di ahangekê de dihene ser

ziman. Zanistê kurd Meleyî Cizirî, hinek têtigihştinên wî yên ku mirov bi vê yekê re bêne ser ziman hene. Ew deme ku li ser têtigihştine bi gotina rastteqniyê re lê dihizirê, di hêne ser ziman ku gotin ku "gotin di aslê xwe de dihêne ser ziman, ye ku tê jîn kirin di dil de ya. Lê bi gotinê re yekbûn ji ku bû, wê wê ahange wê, wê derkeve holê." Her weha li ser navê wî dihê gotin. Her weha ev gotina wî deme ku em li ser vê aliyê felsefe yê bi dahûrîyê re ê sentefîkî hizirin, hate bîra me û di deme ku hate bîre me ji, ku em lê hizir in, me dît ku wa ahangekê bi wê têtigihştinê re bi xwe re ev gotin dide çêkirin. Piştîre ku em li ser gotinê re hinekî bi têtigihştinê kur çûn, me dît ku wa têtigihştinaka weha ji wa tède dihê ser ziman. Bi vê yekê re, em ev yek kifş kir û hanî ser ziman. Di nav xalkê de, bi Meleyê Cizirî û navê wî re di hanîna li ser ziman de ahangek bi gotinî dihê afirandin. Ev yek, ne tenê bi gotinên wî ne tenê bi berhemên wî re dihê ser ziman, bi wê hanîna wî ye li ser ziman re ji, ev yek diafirê. Bi vê yekê, ku mirov li ser wî awayê gotinê dihizirê, mirov ji wî awayê gotinê peyxamekê bi gotinê digirê.

Rastiya gotinê, li ser pir mazin hatiya hizirkirin. Hertimî bahse wê hatiya kirin. Di nav kurdan de gotinaka ku bikevneşopî heya. Ew ji her weha dihê gotin. "Tiştê ku tê hanî ser ziman û got, zaniba ku ku ew çiya û çî tède ya". Bi vê yekê re, tê gotin ku "bizane û bi axiva". Bi vê gotinê, her weha têtigihştinaka ku di xwe de bi pergala dihê ser ziman. Ew têtigihştin, deme ku mirov bibêjekir, mirov dibîne ku ew gotin gotinaka ku pir mazin e hizir e.

Di derbarê gotina dahûrîyî de, ku mirov dihizirê, mirov pê tède têtigihştinekê weha dibîne. Bitêtigihştina dahûrî, bi nerînê ku mirov li têrkerê nerît, mirov hingî bi hizir bi têtigihştinak ku kirde û lêker bi hev re heya rastî wê were. Bi têtigihştinê gotinê re, deme ku mirov li ser gav avêtinê hizir kir û mirov got ew dimeşî, hingî, mirov gotinaka ku tède lêkere meşinê lê hatiya kirin mirov bi kar dihêne. Di wê gotinê de, ev aliyê lêkerê, aliyekî têtigihştinê yê lêkere gotina ew dimeşî e. Ev aliyê gotinê, aliyê dahûrîya. mirov karê li lêkere gotinê lêkere duyem lêke bi ye yekem re û bêne ser ziman. Mirov bêje, deme ku deme ku ew dimeşî hingî ew xamgîn bû. Di vir de, gotine xamgîniyê di bêja meşê de, lêkere duyem ye ku wê bi têtigihştina wê wate gotine sentefîkê were ser ziman e. Bêja meşê, bêje ya. Tède lêkere bi rê ve çûnê lê hatiya kirin. Bi nerîne duyem ye lê meyîzendinê re ji, têtigihştina lêkere duyem tê fahm kirin.

Di bêjeya dahûrîyê de, lêkere wê ye hûrkininê lê hatiya kirin. Bi vê yekê re, lêkere hûrkininê paşiya wê, ku mirov lê dihizirê, di tède çûyîna bi gotinê re mirov dibîne. Yek ne du ya. Du ne yek e. Sê ne du ya, û hwd. Darak ne pelên wê hene. Di nav axê de zugor hene. Zugor kevir e. Kevir ne av e. Av ne qaşa ya. Qaşa ne ax e. Mirov ne bêaqil e. Aqil di serê mirov de ya, û hwd. Mirov karê her weha hê jî zêdetir bike û bêne ser ziman. Ji hevoka yek ne du ya pêde, her hevoka ku tê ser ziman, di xwe de xwedîya vaca xwe ye ku bi lêkerê lê hatiya kirin e. Her hevok çend ku di xwe de ne bevac bê ji, di berdewama wan de ahangekê bivacî nîn e. Wan hevoka me yên ji ye yek ne du ya pêde, ku em li ser dihizirin hate ye aqil di ser de ya, mirov wê di hevokê de pê re vacaka wê ye ku pê bilêkerî lê hatiya kirin û ku di xwe de ne bê ahange ji, mirov wê bibîne. Lê mirov wê ji ye pêşî hate ye duyemin û ji ya duyemin hate ye sêyemin û hwd, wilo hate dawiyê wan, mirov wê wê ahange ne bîne bi wan re. Her hevok ji derekê ya. Bi vê yekê ji ne dibîne berdewamên hevdu. Ku me di çerçova mijarekê de hanîba ser ziman, wê di wê çerçovê de wê hem hevok li duv hevdu rastban û xwedîyê vacakê ban weke ku di xwe de xwedîyê vacakê ne, û hem ji wê lêkeriya xwe de her weha xwedîyê wê berdewamiyê ban bi hev re û di xwe de. Gotina ahangiyyê, ji herdû aliyên ve berdewamiyaka li duv hevdu dixwezê. Lêker, di çerçova mijarekê de ku li bêja di nav

hevokê de lê hate kirin de, wê gotin bi bêjê re rewşe ku bi xwe re ku salix dike re wê bi hev re bûnekê bêne holê. Ji zanînaka hîmî ku mirov ji bêje bi ber lêkere ku lê hatiya kirin de herê mirov wê di çerçova rewşê de wê lê bihizirê û bêne ser ziman. Lê deme ku mirov ji lêkerê bi ber bêjê de hat, mirov wê nerîna wê gav biavêje û bi rewşê re bêje bi wê lêkerê û lêkirinê re bêne holê û çêke.

Di berdewamê de, hê gelek tiştên ku em bînine ser ziman hene. Emê di hanîna li ser ziman ye tîgihîştina lêkere dahûrînê de hê berdewam bikin. Ev yek pêdivî pê heya. Derpêşên felsefîk ên tîgihîştine dahûrînê, di naqabîna bêje û lêkerê de bi kirde-lêkerê re ji me re tîgihîştinekê dihênine berçav. Lêker bixwe kirde ya. Bêje ji tîrker e. Her weha di naqabîna tîrker û kirde, tîkiliya ku heya, bii nerîne rewşê ye ku bi kirdê re afiriya ku di tîrkerê de an ji bi awayekî de di bêjeye ku wê tîde were ser ziman de, levanînakê dike ku çêke. Wê di vir de, aliyê dîn yê tîgihîştine felsefîk e sentetîkê wê bikeve devrê de û wê bii çêbûna rawiştina lêkerê ye bi bêje re wê wê biafirîne. Hizirkirina bi bêjê re, piştî ku ew afirandin bû, êdî wê bi nerîne li bêje re bê. Di vir de, sentetîkê ye ku kir êdî weke ku kiriya dihê berçav. Ew kirina wê ji, her weha bi yekbûna bêje re ye lêkerê re bi navkirina rewşê re û bi hanîna wê ye li ser ziman re diafirê. Lêkere nerînî ye ji rewşê ku bûya, wê êdî bi tîgihîştina sentekê, wê bêjê bi ahangkirine wê ye bi lêkerê re rewşê di mejî de salix bike. Lê di her rewşê de nerîn salixkirina wê pêdivî pê heya. Ku mirov got "Rêzan kurê şivan e", mirov wê bi tîgihîştina dahûrîyê bêne ser ziman ku bi lêkerkirina bêja ku Rêzan kurê şivan e re bû, wê aliyê wê dahûyê bi wê rewşê bêje ye ku me berî nahaka bi salixkir re wê li gor wê xwe bi afirîne û bêne ser ziman. Lê deme ku me "Rêzan ji şivan xayîdiya", hingî ji, bi tîgihîştin, mirov li lêkirinê bi lêkeriyê ye ku dibê ji aliyê sentetîkê ve tî xwandin. ..

Tîgihîştina sentetîkê, mirov di vir de bi zimên re bi gotinê re bigotin dike. Awa, bi hest û teşe wê re re tîde heya. Gotin, deme ku mirov ji herdu aliyên ve, ji aliyê dahûrî û sentetîkî ve ji, lê hizirî, mirov dibîne ku hîmekî wê yê li şûn wê heya. Bi wê re ku mirov pêde çûbû, mirov wê nepenîyekê ku di xwe de bi pêde dibe dibîne. Mirov di vir de ku pêde diçê, bi hizirkirinekê mirov di rêwaniyaka ku hertimî bi xwe re dibê de di rê de diçê. Dawiya wê, çûne wê ye pêde, weke hebûna fezeyê ye ku bi tîgihîştina metafîzîkê re dibe xwediyê sermediyêke hizirî û bi wê re hê ji pêde dibê, hate dere ku diçê tîde pêde dibê. Lêkere hebûna wê tîgihîştinî, nepenîye xwe ye ku şûn wê, di vir de bi ye sentetîkê re parva dike. Bi vê yekê re, çendî ku bi gotinê yanî bi bêje re di hebûnekê de her weha levhatinaka sirî hebe ji, di dere li şûn tîgihîştine lêkerê ku berê xwe hinekî bi pêş ve bidîyê de û li lêkerê bi tîgihîştine tîde lê tî meyîzandin, her weha bi awayekî geometrikî karê hasibandinê ku dikeve devrê de, pê, qadaka xwe ye bi hebûna bûjenê re diafirîne. Di vir de, ye herî zor û hê dest lê ne hatiya dayin ji ew qad bixwe ya. Di bûjenê re rewş û hebûn, bi tîrîtiyê re ku bûya re, di asta bilind de awayê rewşê yê ku bûjen bi afirandine xwe re diafirîne re tîgihîştine lêkerê bixwe ji diafirê. Lêker, kirdetiya wê, hebûna wê ye ku bûya, bi tîgihîştine ku bi mirov re diafirê re, di temenê tîgihîştine bi hebûne lêkerî ku bi bêje re were salixkirinê re dihêne bertîgihîştinê. Ew hatina bertîgihîştinê, bi xamitiya xwe re xasbûnaka wê ye ku mirov wê fahm dike heya. Di vir de, di aslê xwe de kifşkirina wê xasbûnê, wê tîgihîştina lêkertiyê bide çêkirin. Xasîf, di vir de gotinaka bi dualî ya. Aliyan, saffkirinê bi tîgihîştinê re astaka wê di xwe de dihêne ser ziman. Aliyê wê yê dîn ji, her weha ku ji hîmî bi etîmolojîkî ji gotina xasê ji hîmê wê yê bin ku bi xa û an ji xi salixkirina xwe digirê û bi biçûkbûna wê re bûna wê dihêne ser ziman e.

Bi gotinî ji tîgihîştine etîmolojîkî ku mirov gav biavêjê û herê û kirdetiya lêkerê lê bihizirê û wê bêne ser ziman, mirov wê bigihê tîgihîştine wê tîgihîştine kirdê e lêkerê.

Têgihîştine kirde lêkerê, di vir de, bi kirdeyî bilêkerbûna wê re wê têgihîştine xwe ye sentetîkî ji bistêne. Aliyê têgihîştine lêkerê e sentetîkî, nîrxbûna wê ye biawa ye ku wê bi bêjê re were ser ziman dihêne ser ziman. Bi têgihîştinî, sentetîk, hizre xwe ye ku ji wê hebûnê di afirêne, ji ya ku wê ew têgihîştin bi lêkerê re bêne ser ziman, bi awayekî bêalî ku wê li gor bûjene ku jê bûya ku wê bibêje bibe. Asta pêşî, ye pêşketine lêkerê, ye kirdeyatiyê ya. ye duyemin ji, ye têgihîştinê wê ye bi pirralî ya. Aliyê wê yê sêyemin ji, ye bûna lêkertiye ye kirdeyî ya. Her weha asta dawiyê ye bêjetiyê ya.

Têgihîştina dahûrî, hebûna wê ye ku bi lêkerê re bi aliyê xwe yê kirdeyî ve dihê ser ziman, gotina xas û xamitiyê di temenê safîkirina bi salixkirinê ye bi bûjenê re dihêne ser ziman. Di aslê xwe de, salixkirin, nêrînî ya. Ew nêrînî, ye bi mejî re ya. Mejî, di pergalkirina wê de, ne kêmxwedî weyn e. Lê hebûna dervî wê ye bûjenê ye ku tê dahûrîkirin ji, her weha ew hebûna wê bi têgihîştina xwe re ji wê re temenê herî mazin e. Fahmkirin û naskirina wê hebûnê, wê bi salixkirina wê ye bi kirdeyatiya wê re bibe. Bi mirov re û nerîne mirov re û ku mirov bi bûjenê re ji di nav xwe de bi asta xwe ye dawiyê bêne ser ziman, di naqabîna wan de qadaka ku mirov bi geometrikê bi hasibêne ji her weha bi wê rewşê re diafirê û heya. Dahûrîkirin, têgihîştina wê, ji vê xalê zêdetir, hate nahaka tede li ser kirdeyê têrkerê ye ku wê bi têrkerê re were salixkirin re û pê re ji, wê têrkere ku wê were ser ziman ve eleqeder bûya. Aliyekî vê dahûrîkirinê yê herî zor heya. Ew ji me di paragrafa ku me tê de bahse têgihîştina xasê kir de hanî ser ziman. Çawa ku di kirdeyê sentetîkê de bêja bi hebûn dibe li berçav û wilo weke xwe ku tê dîtî nerîneke ku ew li berçav bigirê dihêne holê, her weha bi dahûrîkirinê re ev bi wê kirde-lêkeriyê re hatina têgihîştina bêje ye ku tede tê li ser ziman ji, wilo xwediyê têgihîştinaka mazin di têgihîştina sentetîkê de dibê.

Derpêşên dahûrîkirinî, mirov wê di vir de ji hîm bi kirdeyê û an ji têgihîştinê re aliyekî bêderpêşiyê yê kifş bike. Ew ji yê ji hîm û an ji jî kirdê ya. Ev alî, bi hebûn, ji bûna xwe ye ku bû, bi paşve çûna xwe re û bi dirêjkiirî û sermedîkiirîna wê çûna xwe re wê bêderpêşiyê weke çareyêke xwe ye dihêne ser ziman. Ev yek, têgihîştineke wê heya. Lê ji bêje ku asta bûnê ye ku lêker lê hatiya kirin û bûya re, derpêşiya bi derpêşî diafirê. Ji wê, derpêşî, derpêşkirina wê bêja wê bixwe ya. Bi vê yekê re, ne dû bêjeyên li cem hevdu, du bêjeyên li du hevdu bi ast û rada ku heya tê berçav. Kirde lêkerê, derpêşiya wê ne bi jê der e. Ji ber ku ew di xwe de wê bi di xwe de pêşbûnkirina kirdê re wê temenê xwe ji holê weke ku dirakê. Mirov karê wê bi wê re bêne ser ziman. Di wê rewşê de ew wê derpêşiya xwe dike xwe de.

Têgihîştin, bi kirdeyî, ji bûna xwe ye bêjebûnê re, li gor wê bûjene ku heya dibê. Di vir de, rastiya derpêşiya têgihîştinê bi rawîsta wê ye ku bi bêjebûnê re diafirê re, digirê têgihîştinekê. Safîkirin, weke ku di asta bilind de em î ro dihêne li ser ziman, fahmkirin, ku di asta bêjebûnê re mirov li ser dihizirê, weke têtîliye bi kirde û têrkerê ye bi bêje û lêkere wê ye ku lê tê kirin re, mirov têtîliyêkê bi hebûna bêjeyê ye bi bêyeyê re dibîne. Di vir de, ziman, hate wê têgihîştinê di xwe de ji safî nekê wê nikaribe bi têgihîştineke felsefîk karibê bêne ser ziman. Ziman, de lêkere ku lê bi xwe re tê kirin de, rewşê hebûn û bûjîniye wê ye li berçav û têtîliya nav wê ji bixwandîna wê baş dixwezê. Di vir de ziman, weke hebûne pergala sînîrên mejiyê me, bi bêjeyên xwe re yên ku bilêkerkirinê li jîyanê bi wate kirina wan re, xwediyê pergala xwe ye jîndî ya. Di bêja jîndîyê de lêkere ku bidemê re ziman lê dike ji jev cuda ya. Pêkere demê, di zimên de, ne tenê fîrîya bi têgihîştinê re salixkirina wê ye kirdeyî dixwezê. Ji wê zêdetir, biqasî bi bêjeyên ku bûna re pîrrwatîyê çêdike wilqasî ji bêjeyan ji dixwezê. Pêkere pêşketinê, bi têgihîştine ku dide çêkirin re, her weha bi wê fîrîtiya di kirdeyê de, vê yekê dike. Di vir de, ku mirov de, yekê her weha bîne ser

ziman, Divêt ku em berdewama mijara xwe de weke mijaraka din astaka din ye wê pêşketinê bi kirdê re bênine ser ziman. Kirde, ji nerîne me ye bi pergal fêr û fêzeke wê ye ku jê digirê heya di deme hanîna ser ziman ye bi hizirkirinê re. Bi vê yekê re, di astê de weyne mejî derdikeve pêş bi pêşketine wê ye têde bi pergal. Ev ast ji, bi serê xwe divêt ku weke mijarekê têgihîştinê ye felsefê mirov bi zimên re û têgihîştinê û felsefe wê re li ser bisekinê. ..

Sentetîk-Estetîk û têgihîştina wê û ziman ..

Ku mirov li ser têgihîştinê dihizirê, mirov di serî de têgihîştinê bi hebûna xwe ya kirdeyî re dibîne. Lê ew kirdeyîtiya wê, bi xwe re, weke hebûnaka ku mirov wê kifş bike ku ew bi hebûn e, li berçav disekinê. Hebûn û têrker, di rastiya xwe de di jiyane de bi hebûna xwe re hena. Lê di vir de, deme ku mirov bahse estetîkê kir, divêt ku mirov zanibe ku mijar bixwe re pir mazin teorîk e. Bi vê yekê re, ser sekinandin ji wê weke wê teorîk bê. Bi vê yekê re, ji temen gihiştina têgihîştinê wê di serî de mirov di fahm kirina mijara de bigihêne ancama mazin ye ku mirov wê fahm bike. Di serî de, ji aliyê nêzîkatîyan ve hinekî divêt ku mirov hinekî bêne ser ziman. Li Kurdistanê, di nav kurdan de guhdana xweşik axiftin û levanîna gotinê ye bi hev re, weke nîrxekî dihê dîtin û ser ziman. "Gotin, bi xwe re, deme ku baş hate guhê mirov, wê mirov kifş bike, ku rastiya têde heya". Her weha mirov kifş dike ku di ahangê re kifşkirina "rastî"yekê, weke ku dibêt. Rastî, di aslê xwe de bi hebûna ku bi kirdeyîtiya ye ku bi bêje re bi hebûn bû di hate li ser ziman de, bi lêkeriyaka ku wê kiriyakirde û dibêje de dihêne ser ziman re heya. Bi vê yekê re bêje, di aslê xwe de bi kirde ku lê bi lêkerî hatiya kiirn re dibê xwediyê rastiye. Bi vê yekê re bêje wê kirdeyê bi xwe re dike têrker. Rastî, rastiya xwe ji hebûna ku jê kirdeyîtiya wê hatiya afirandin dibêt.

Bi vê yekê re ew weke rastiya ku mirov wê wilo bêne ser ziman e. Rastî, bi bêjeyî, ku dihê ser ziman, sê ast û wayên wê yên ku bêne salixkirin re heya. Her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Bi gotinê rastî, deme ku hate ser ziman, hingî, ji rewş û nerîne çî lêker lê hatiya kirin wê dihêne ser ziman. Bi wê re rastiya ku were ser ziman re, mirov karê bêje ku kirdeyîtiya, di aslê xwe de, bi hebûna xwe re, aliyê xwe yê kirdeyîtiya ku wê watê dihêne ser ziman, ji wê cuda, bi rawîştûna wê ye bi bêje re, wê aliyekê xwe yê sentetîkî bêne holê. Rastî, hebûna wê, bi kirdeye ku lê bi lêkerî lê hatiya kirin re bi wate ya. Bi vê yekê re mirov karê wê bêne ser ziman. Bi têgihîştin, pêşî bi vê yekê re di berdewama hanîna xwe ye li ser ziman de, ku mirov li bêje estetîkê li kirde wê meyîzend, mirov wê têde bi nerîni ji gelek aliyên ve rastî rastteqniya wê were.

Hizirkirina, kirdeye wê, mirov di aslê xwe de bi têgihîştine re bi xwe re dibêt. Bi hizirkirina bi ser gotina estetîkê re mirov wê rastiya ku ew dihêne ser ziman mirov wê pêşî kifş bike. Rastî, di aslê xwe de, bi gotinê çendî ku bi kirdeyîtiya xwe re hebûna wê ji rewşê û hebûna bi nerîne ku lêkerkirinê re wate xwe distêne, her weha bi wê nêzîkatîyê ku mirov li gotina estetîkê di hziirê, mirov pêşî rastiya ku hinekî ji wê cudatir kifş dike. Di bêje de, estetîk, têgihîştina wê, an ji ku mirov bêje kirde wê, bi afirîbûna kirde gotinê re wate xwe distêne û dihêne holê. Bi teybetî, gotina raatiyê, lêkeriya ku lê hatiya kirin re, wê rewşê bi xwe re hinekî dihêne ser ziman. Aliyê kirdeye yê gotinê ye ku têde dihê ser ziman, aliyekî wê ya. Aliyekî di ji yê wê ye estîtikî ya. Estetîkê wê, di rastiye de, berî ku mirov wê kifş bike, divêt ku mirov pêşî wê kirde gotina estetîkê bi pê re kifş bike. Ew, deme ku hate kifş kirin, wê di aslê xwe de, piştî, wê di nerîne de wê perspektîfê mirov bi xwe re biafirîne ji kirde gotinê ya ku heya bi têgihîştin. Estetîkê, di jiyane de, bi gotinê di derbarê wê de, ji hebûna wê ye ku mirov pêşî bi kirdeyî kifş bikin ji, her weha pêşî divêt ku mirov li jiyane meyîzenê.

Hebûn wate wê ya ku li berçav, bi xwe re kirde estetîkê diafirêne û bi mirov dide têgihîştin. Di têgihîştine estîkê de astên ku mirov digihênine wê, pêşî mirov karê bi rêzê her weha bêne ser ziman û piştê di hanîna xwe ye li ser ziman de berdeyam bike. Hebûn ku pê re camidî heya, bi wê re ji ku bi camidiyê re ku bi şênberiyaka razberî dihê berçav re hebûna xwe bi mirov digihêne têgihîştinê. Di vir de, bi wê re ji, ji hebûnê hebûna camidîya wê, bi afirandina kirdeyêtiya xwe ye ji xwe bi biriqînê re razberiya xwe ye bi ji xwe ku biriqîna wê ya û rastiya wê ye li berçav dihêne ser ziman e ji, têgihîştina xwe diafirêne. Bi vê yekê re, têgihîştin û kirde, bi hev re di vir de diafir in. Kirde, têgihîştina wê têde ya. Ew têgihîştina wê ya têde, hebûna wê ye ku ji têrkerê bi biriqînê afirîya dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, kirde, deme ku afirî, hingî, pêşî pêvajoya tîrîtiya xwe ya bi xwe re ya afirandina xwe ye bi hûmê xwe ye ku jê biriqîya diafirêne. BI wê re di aslê xwe de ew xwe diafiêne. BI xwe afirandinê re bi berbêjebûnê re diçêt. Ew ji, êdî bi bêjeyekê re dibêt. Ew pêvajo ji, ye bêjebûnê, di aslê xwe de, pêvajoya wê ya bûnê ya. Bûyin ku bû, wê êdî bi xxwe re bi jîrîya têgihîştinê, wê xwe bixwe bike. Di vir de, ew xwe bi xwe kirin, wê bitêgihîştina wê re, êdî ku saffibûn bi bûnê re bû, ji wê, êdî têrkeriyaka wê ya bi serê xwe ku dibêt di afirê û wê dihêne ser ziman. Di vê rewşê de, habûna wê bêjekirinê bi têgihîştinê re ku jîrîyaka xwe stand û bi seh bû, êdî ew bi xwe, weke wê têrkere ku jê biriqîya, wilo êdî bûya xwediyê têrkeriyaka ku bûya pê re di wê demê de.

Têrkerîti, di aslê xwe de, mijaraka ku mirov wê pir safî bike ya. Ew saffibûna wê, di jîyanê de mirov di derbarê têrkerê de bi bûna hebûna wê re têgihîştina wê ye ku pê dihê ser ziman ku hebûna wê bi lêkerî dihê têgihîştin, êdî ew rewş, hebûna xwe ya esasî ya ku mirov wê bûjenî bêne ser ziman diafirê. Hebûna wê ye bûjenî, di nerînê de hişkbûna rewşê bi têgihîştinê re ku bi nêrinê re bûya. Rastîya bêje, bi bêjebûnê re têgihîştinaka xwe ye ku mirov wê di vir de kifş bike pir safî dihêne holê. Ew hebûna wê, di aslê xwe de, bi nerînê re, fahmkirina wê re bitêgihîştina wê re dihêne berbîrê. Berbîrîtiyê, mirov di vir de divêt ku pir mazin bi bêje re û bûna wê re bi têgihîştina wê re bêne ser ziman. Berbîrtî, rastiya hizrî ya ku mirov wê kifş bike û bi têgihîştinê re bêne ser ziman heya. Ew rastiya wê, hizirkirinê bi xwe re ku di serî de dikê temen e heya. Lê berbîrtî ji, rastiya wê, bê ku mirov têgihîştine kirde ye bêje ku fahm bike, mirov wê ji, wilo zêde fahm beke.

Gotîna rastiya, weke referansa me ye ku me jê gav avêtiya bû. Bi vê yekê re em divêt ku bênine ser ziman, di çerçova wê de hizirkirin wê, fahmkirinê hê ji hesantir bike. Ji aliyê teortiyê ve, mijara me, bi vê yekê, wê hê hesantir were fahm kirin.

Rastî, referansiya wê, di serî de bi têgihîştina wê ya ku bi lêkerî lê hatiya kirin re dibêt. Bi vê yekê re, li ser têgihîştina wê hizirkiirn, pêşî, mirov wê bi wê re rastiya lêkeriya wê ye ku ew ji kîjan hehebûn û hewceyê bûya ji, wê bi me bide fahm kirin. Lêkere gotinê, divir de, xala herî giring ku mirov wê fahm bike ya. Di vir de ji aliyê têgihîştinê ve mirov divêt ku vê yekê her weha bêne ser ziman. Gotîna rastiye, bi têgihîştina wê ya di wê bixwe de, mirov wê hebûna wê ye temenê wê ji di derbarê wê de bibe xwedî zannebûn. têgihîştina gotinê, ye ku lê hatiya kirin bi lêkerî, mirov dihizirkirina xwe de ku pê de dibê, bi mirov dide têgihîştin ku ew lêker têgihîştina wê ji şûnpêyeka li şûn wê ku mirov wê weke kirdeyê bi wê gotîna şûnpê re bêne ser ziman heya. Bi vê yekê re, ew kirde, bi xwe re, bi me dide têgihîştin, ku kirde ji kirdeye ku di temenê wê de hebûnek heya. Ew hebûn, hebûna ku mirov li ser bihizirê û wê fahm bike ya. Kirde bêje wê ji mirov bi têgihîştina lêkere xwe re dixwezê.

Di vir de, bêje-kirde-bêje, weke xala ku mirov wê li berçav bigirê ya. Lê bi wê re ku mirov bi têgihîştinê bi lêkerê re hizirî, hingî ji, lêker-bêje-lêker dihê holê li ber bîra me. Bêje,

bi xwe re, rohniyekê bi pêdixê û ji wê pêxistinê ji me re dibêje ku di temenê wê de bi tède û tère çûnê re ku berê me bi aliyê rûyê me re dide bi ber hundurê xwe de û an ji bi gotinanaka din ji ku berê rûyê me de bi aliyê xweyê hundur li lêkere xwe de, hingî, bi wê re me dide hizirkirin. Lêker, têgihîştina ku pê bi hebûna wê re afirîya û bi wê dihê ser ziman, bi saffibûna bi xwe re ku dike re, nêrîniyêke têrkerî diafirîne li berçav di wê heyemê de bi mirov de di mejiyê mirov de. Mêjiyê mirov, xala ku di wê heyemê de wê bi wate bike di xwe de, pêşî ew têrkeritiya. Ew têrkeritiya têgihîştina bêje ye bi lêkere wê re ku dihê holê re, bi têgihîştina wê re xwediyê nerînekê ji ya. Mejî, di vir de, di xwe de xwediyê wê têgihîştinê û têrkertiya wê ya. Di deme ku hanîna ser ziman de li bêjeyan gerîn ye di xwe de ji, di temenê wê têrkerê bi camidiya bêje re ku lev bike li wê digerihe. Hizirkirina di nav van herdû rewşan de, ku heya, ye levkirinê ya. Ew levkirin, ku hate kirin êdî wê bêje hingî bi afirê. Bêje, weke qalibekê ku di hundurê xwe de diparezê, her weha bi wê re dihê berçav. Bi vewşê re bêje, êdî têgihîştina wê ya bi xwe re bi kirdeyî mirov bi xwe re dide hizirkirin.

Bêje, camidiya wê, kirdeye xwe ku bi bêjeyiya xwe re ku dihêne ser ziman, weke ku cerna kalên kurdan du civatên xwe de dipirsîn û digotin ku "ma bêja wê biserê xwe wê çi bihêne ser ziman?". Ev pirs pirsirin, di aslê xwe de, ji têgihîştineke bêjeyî ye ku di serî de afirîya ya. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bêne ser ziman û wê kifş bike. Têgihîştina bêje di vir de divêt ku em bi çend gotinan ji bê bînine ser ziman. Bi qasî ku dihê zanîn têgihîştina bêje ji lêkerkirina wê dihê ser ziman. Lê bêje bi wê awayê xwe yê ku bi tîpan dihê nivîsandin ji, xwediyê têgihîştina xwe ye ku bi xwe bixwe were ser ziman e. Ji wê têgihîştina lêkere ku lê hatiya kirin zêdetir xwediyê têgihîştinekê ya. Bi vê yekê re, deme ku em li ser camidiya wê ye li berçav dihizir in, em di serê xwe de ji bîr nakin ku ew hebûna wê bi têgihîştina xwe ye bêjeyî ji heya. Di vir de, ku em bêjin bêje bi serê xwe xwediyê pergala xwe ye têgihîştine ya ji çar aliyên ve ya, wê ne xelat bê.

Bêja, di vir de wan hemû wateyên di xwe de lev dike. Ev levkirin, bi têgihîştina bêje ye bi lêkerkirina bi rewşê re tawandinekê ji di têgihîştinê re karê bide kirin. Lê wê, hewl bide ku ji rewşê ne qût ku rewşê bêne ser ziman e. Bêje, bi têgihîştina di xwe de, bi qasî ku bi wê heya, wilqasî ji bi ye di derbarê xwe de heya. Ew ye di derbariya wê de ji, mirov divêt ku di vir de ji ye wê ye ku pê bi lêker bûya qût nehêne ser ziman. Têgihîştina di derbarê wê de bi hebûna wê ye li berçav re dihê ser ziman. Lê ye lêkerî ye bi bêje re bi hebûna bêjê re dihê ser ziman. Deme ku nerîn bi rewşê re ji bêje qûtbû, wê di wê qûtbûna piştre de wê têgihîştina lêkerî ya bêjeyê hebûna xwe ji berçav dîr neke. Lê ye nerînekê ye bi hebûna wê re ku heya, ew wê hebûna xwe ye ku afirandiya wê neparezê. Di vir de pêkere demê xwediyê hebûnaka mazin ye giring e ku mirov wê divêt ku fahm bike ya.

Dem, hebûna wê ye bi rewşê û tevgerê re camide, kirdeyêke veşartî di bêje de bi xwe re dide hawandin. Bêje hebûna wê ye ku li berçav heya, bi lêkere xwe re wê kirdê di parezê lê nadê berçav. Dem wê bi naşandina bêje re dide berçav. Dem wê, bi bêje re dide berçav. Mirov, karê bêje ku bêje wê bi hebûna xwe re di parezê. Bêja demê di vir de, hebûna wê ye sermedî, her weha bi wê yekê serwermediya xwe li jiyane bi awayekî dihêne holê. Lê bi bêje û hebûna wê re, sînore xwe yê ku jê bûya û an ji ku mirov karê bêje destpêkiriya mirov fahm dike û têdigihê. Bûjenîti, hebûna rastiyê şenber dike. Ew şenberitî, di jiyane de di ahange wê ye li berçav ku heya, ji wê têgihîştinaka ku mirov wê bi hebûna wê ye li berçav re bi kirdeyekê bigirin û bînine ser ziman û wê bi estetîkê bi nav kin. Hebûn, deme ku dihê ser ziman bi lêkere xwe ye ku lê hatiya kirin re dihê ser ziman. Lê hebûna wê ye ku heya ji, ji xwe de bi wê rewşê xwe ye ku hebûn û lêkeriya xwe bi hev re jêvcuda nede nîşandin re de,

kirdeyeke têgihîştinê dide der. Hebûn, ku em bahse wê dikin, bi bûjenî bifele wê ye camidî re em bahs dikin.

Bi wê yekê re, bi wê hebûne wê re ku rastiya wê ya bûjenî bifele wê re dihê ser ziman û camidiyekê dide çêkirin re, her weha mirov di derbarê wê de dibe xwediyê têgihîştin. Em ji vir, ne bi lêkeriya wê têgihîştina wê ye ku têde ya dihênine ser ziman, em bi hebûna wê re ye ku li berçav e; pê, têgihîştina wê ye ku jê heya diafirê dihênine ser ziman: di vê rewşê de formeke ku dihêne ser ziman, hebûna bêje bi xwe re ji rewşê re camid û nav dike. Hate vir, hebûna bêje ye camidî hebûna wê dihê ser ziman. Lê ji vir pêde, bêje ku bi standina awayekî kirdeyî ji bo binavkirina fele wesife xwe re ji bo têgihîştine wê ye ku mirov bitêgihîştin bi estefikê re navkê û bibênine ser ziman diafirê.

Di hanîna bêje ye li ser ziman de, çawa ku lêkerî wê wate wê ye ku bi rawişt diafirênen ku ew were ser ziman pê di hanîna li ser ziman de, her weha di çerçova camidiya bêje ye li berçav de, ew rewş ji xwe bi têgihîştin kirdetiya ku bi xwe re çêdike, dike ku pê têgihîştinaka din ye li ser re bi afirê. Ew têgihîştin, her weha mirov karê wê bi têgihîştin bi hebûna wê ye ku bi aliyê wê yê wesiftiya wê re dihê ser ziman re dihê ser ziman. Di vir de, wesifti di wê rewşê bêje bi hebûne de bi awayê bêje-kirde dihê ser holê. Ji wê wê bi afirandinê wê re ku mirov bi navkirinekê bike, mirov wê wê rewşê pêşî bi awayê kirdeyiyê bi navkê û piştê jê bi ber bêjekirinê ve herê. Di vir de, wê rewşê ku hate afirandin re, Bêje-kirde-bêje, bi awayê formekê ku temenê wê kirdetiya wesife ye ku mirov wê kirdeyitiya wê bi camidkirinê re bêjekirina wê bi afirêne re, bi jîrîyeka aqilî jê gotinan estefikê bi têgihîştinekê diafirê Di vir de, rewşê bêje, ev aliyê wê wasifetiya wê, ji aliyê wê yê ku mirov jê bi têgihîştinî sentefîketiya wê ji kifş bike ya. Di wê rewşê de, ne tenê bi ji camiditiya bêje bi kirdekirina wê re bi afirandina bêje re lêkeriyaka nû ye din diafirê, ji xaynî wê ji, bi rawiştahiya wê re ji aliyê wê yê wesifî ve her weha kirdeye ku wê bi jîrî êdî bi afirêne diafirê. Lê ew kirde bi xwe ji, jîrîya. Ji jîrîya aqilê serê mirov ye ku heya ya. Di wê de, cerbên berê yên bêhebûnê û kirdeyiyê yê hebûna wan ye bi têgihîştinê ji heya.

Bi bêjeyî, hate vêderê bi bêjeyî hanîna me ye li ser ziman re, hebûna kirde-camidê di temenê çêkirina pêşketine têgihîştine yê bi kirde re hate ku bi bêhebûnê re û bi pişt wê re ku êdî bi kirdebûna camiditiya bêjê ye ku şênber e, êdî kirdebûna bitêgihîştinbûnê re ye bêje re, di çerçova pêvajoyaka peresendinê de, êdî kirde- camidî bi pêvajoyaka nû diafirê. Her weha ev pêvajo, ji gelek aliyên ve bi mejî re dihê ser ziman. Aliyê wê bêhebûnê yên ku dihêne ser ziman hene. Ew aliyên wê yên şênber in. Minaq, tahmkirin, bêhnkirin û bi awa dîtin, her weha aliyên wê yên ku di afir in. Ev rewşê bêje, di hebûna xwe ye ku bi bêhebûnê re pêşket û piştê xwe bitêgihîştin kir re de, pêvajoya bi ser xwe re ku daya destpê kirin, êdî temenê wê pêşketinê ji aliyê çêkirina kirdetiyekekê te bi wê bûna têgihîştinî re diafirê. Hebûna wê bêhebûnê ye ku wê êdî ji wê xalê pêde bibêne ji, ew rewşên ku pê re diafir in û êdî bi rewşbûna na.

Di vir de, ji aliyên weke dîtin û nerînê ve mirov divêt ku wê hinekî li ser bisekinê û wê bêne ser ziman. Estefik kirdetiya wê, wê rewşê bi bêje re, bi wêne kirina bi mejî re û weke ku di wê sekinandinê re bi bêjekirin re, di rewşê xwe ye ku pê bi pêş dikeve de ya. Wêne, di xwe de, ne tenê hebûnekê di afirêne. Nerênêkê di buhurêne. Ew nerîn, bi wê re mayînda ya. Mayîndabûna wê, bi hebûna wêne ye ku afirîya re ya. Ew hebûna wêne, ji aliyê nixî ve ji, xwediyê şîroveyekê ya. Ew şîroveye wê ye ku têde sentefîk têgihîştina wê bicih dibê ji, di afirandina wêne de lihevduhînekê dihêne berçav. Ew hatina berçav, di nerînê re wêneyê dide mirov. Deme ku lê li wî wêneyî hate meyîzendin, wêne di serê mirov de, bi wênetiya

xwe ye tégihîştina xwe dide çêkirin. Bi wê re, wêne, şênber û camid dibê. Lê tégihîştina wê kirde ya. Ew kirdetiya wê, êdî di hebûna xwe de, wê nerînê, weke ku dihê dîtîn, dihêne berçav û wê bi tégihîştin dikê. Lê Nerîn, di vir de, bi wêne re, çendî ku ne xwediye rastbûnekê ya nerînî ya, wilo bi wê re kirdeye wê ye ku pê re bi nerînê re saffbûya ji, her weha wê rewşê di wê çerçova wêne û qalibiya wê de dihêne berçav ku mirov wê salix bike. Bi vê yekê re, kirdeyetiya ku temen ji camidiya tégihîştinê afirand, bi bêje diafirê. Bêje, ji rewşê fêr û fêr digirê û kirdetiya xwe diafirêne. Kirdeyêti ji, hizirkirinê bi wê yekê re bi hebûna tégihîştinê re dihêne ser ziman. Şênberîya li berçav ye di wêne de, hebûneke wê ye ku bi jîriya. Di wir de, nerîn weke ku hatiya cemidandin heya. Ew rewş, bi wê hebûna wê ye prizmikî ye li berçav re hebûna wêne dihêne ser ziman. Wêne, hunere nerînê ye jiyane ya. Bêsetiya wê ji, mirov dikê.

Di wêne de dîmene jiyane ya ku tê dîtîn, ew dîmen demenekî ku mirov wê bi şênberiyaka camidî bêne ser ziman e. Di wê dîmenê de, ew, ne tenê kirdeye estefikê wate xwe jê digirê. Wekî din ji, kirdeye sentefikê ji wate jê bi awayên rewşan bi salix dike. Bi vê yekê re, wêne, ne tenê weke wêneyekê ya. Weke, rewşeke jiyane ya ku têde gelek rewş dijîn e. Çendî ku ew wêne bi rewşê jiyane hatibe cemidandin ji bi nerîne lê re, mejî tevgerê wêne diafirêne. Bi vê yekê re wêne ji wê rewşê ku têde sekinî ya, di mejî re ji wê derdikeve û di keve rewşne din yên ku pê re diafir in ji. Pêvok û hevok, bi berdewamiya ku bêbêhnok weke ku di jiyane de berdewami heyî, bi wêne re mejî ji wê dijî û jîn dike. Di wir de tékiliya wê rewşê wêneyî û mejî bi hev re, di kirdebûna mejî û camidbûna wêne re, di demê re bi cih jêv guharandinê ye camid û kirde re didomê. Mejî, di wê rewşê nerîne de pir mazin afirêner e. Ew afrîneriya wê, bêhtirî bi tégihîştina bi wêne û piştre bûna bi kirde wê re hê zêdetir dibê. Tégihîştin wê rewşê, weke ku kirde bîne wê pêşketina bi mejî re ya. Naskirin, tégihîştina wê ye bi rewşê re, di vir de hebûna wê ye ku mirov wê bêne ser ziman heya. Ew hebûn, ji xwe zêdetir bi mejî re xwediye hebûnaka mazin ye tégihîştî dibê. Di wê dahûrkirinê de tégihîştina estefikê hebûna wê diafirê.

Di vir de, deme ku me di dawîya paragrafa xwe de bahse tégihîştina estefikê re, em divêt ku gotina wê ji û pê re hinekî li ser tégihîştina wê ye ku xwe bi rewşne re bi teybet ji dike bisekin in. Me li jor ji wêne gav avêt. Emê ji wê ji berdewam bikin. Bi wê re, çend rewş û awayên rewşan hene? Ew rewş hemû bi teybetmendiyên xwe yên li berçav hene. Lê deme ku di wêne pîvazak hebe, wê hebûna wê ye bi nerînê hebe. Lê wê bêhne wê ye tuzî ji nebe. Lê gelo ma nîn e? Lê di mejiya mirov de heya. Mejiya mirov wê bêhne ku di xwe de bi salixkirî, di wê rewşê de wê i bêr bixe. Ew bi bîrxistin ji, wê weke ku deme ku mirov di wê ne pîvazê bibîne ku çavên mirov weke ku tuzatiya bigirê êdî hinekî bidest hêtirbûna xwe bikin. Ew rewş di wir de pêjîniya. Vê rewşê, mirov karê bi tékiliya bi zayandinê re ji bêne ser ziman. Ew tékilî, di deme wê de ew pêjn û hez hebûna wê bi mejî re pêjîniya. Mirov vê yekê, di deme vexwartinakê de wilo ya. Ya ku wê tahnê bi zimanê me dide me, mejiyê me ya. Di wir de, di wê tahnê de bi wê vexwestinê de, hebûna wê ye ahangî e estefikî di deme ku bi xwe re kete laş de, hingî, wê mejî, wê estefikê bi rewşê xwe ye ku di tégihîştin û bêra wê estefikê de ya, wê ji xwe wê rewşê bi afirêne. Di temenê vê tégihîştina estefikê de ku mirov li rewşê meyizend, ku mirov dadrêsek ji bê, mirov wê ji ajo kîn û hwd, ji hebûna xwe ye hestî dîrnekeve û ji wê dîr biryarê nede. Estefik, di aslê xwe de ku em di vir de bi vê gotina xwe ye ku me di pêşiyê vê gotinê de kir de salixkirinekê pê bikin emê bêjin ku bi daraza hestî e mirov wê dîr newê ser ziman û şîrove kirin. Di laş de, wate wê ye ku di vir de bi rewşê re were salixkirin ji bertekbûna di fîzika mirov ya bi şênber bûya ya.

Estefkî, bi daraza mirov ve gîrêdayî heya. Tiştêkî ku li min xweş ne hat heya ku li yê din xweş were. Xweşîkbûn, gelo baş û an ji ne baş e? Ev ji bi têngiştin ji wesifebûna wê ye ku mirov bi hev re bêne ser ziman tê pirsîn. Xweşîkbûn, bi hestî, ku gihîştina wê bû, aliyekî wê yê wesifî yê bi mirov re têrî dike û pê re bi wê xweşîkbûnê re xweşîkbûneke dide çêkirin. Di wê rewşê de êdî mirov wê di serê wî de ew xweşîkbûn, bi hestî wesfîyekê bidestêne û were herêkirin. Heste herêkirinê, bi vê yekê re têngiştineke bi wesifî ye têngiştinî e estefkî di xwe de bi şênber dihawêne. Xweşîkbûn, hesteke ku mirov hertimî bibe xwediyê wê diafirêne. Ew hest, dilkeşîye mirov ye li wê bi hêz dike. Ew hesbûn ajoyên mirov dihêne holê. Ajo, ne tenê di deme têngiliya zayandî de diafir in. Di xwestina dilkeşî de hebûna wan, bi afirandinaka hestiyarî ya ku mirov pê were bi xwe ve, mirov bi tevger dike. Hest, hêze wan ji xwestina wan yeku diafirê ya. Pêşnûma estefkê, di vir de dikeve devrê de.

Di xwestinê de pêşnûmaa estefkê bi xwe ye re bi wênêkirina têngiştinê ye rewşan re heya. Di wê rewşê de, ew wêneyên ku têngiştine estefkê afirandina, mirov nikarê ji hebûna jîyanê e jîndî û zîndî cuda bêne ser ziman. Wêneye cemdîdandî têde bêhn û tahm nîn e. Wilo ew rewşê heya. Lê di wêneye estefkê de, di minaqaxwestina têngiliya zayandî de gelek rewşê ku bi wê rewşê re bêhtirî werine ser ziman dibin. Her wêne, di deme ku wê bê û an ji wê bê kişandin de, xwediyê hebûna xwe ye estefkî ya. Lê piştî kişandinê re tenê xêzek ji wê hebûnê ya. Piştî kişandinê re, jîndîbûna wê diçê. Wêne, deme mejî lê dimeyzenê, wê rewşê di xwe de bijîndî zîndî dike. Bi wê re, xêzên wê yên wêneyî yên ku di wêneye wê wêne ye dimejî de hene, hingî, bi şiarbûnekê têne xwe û tevî hebûna wê ye li berçav dibin. Di wê rewşê meyîzandinê de, mejî, gelek element ji xwe kirina nav de. Wêneyek karê bêhne pîvaza di wêne de bêne ber bêhvila me di deme lê meyîzandinê de? Pîvaz, di mejî de bi hebûna aliyê xwe yê hebûnîya xwe ve bi wêne heya. Deme dîtina wê de, ew aliyên wê hemû di rabina ser xwe û dikevina tevgerê de. Ev rewş, rewşê wêne estefkî ya.

Di çerçova têngiştina estefkê de hizirkirin bi têrkere re, mirov bi hebûna nerîne têrkerê re dibê. Têrker, bi hebûna xwe ye ku heya re, xwediyê nerîne xwe ya. Ew nerîne wê, ji wê bi têngiştina ku diafirêne, her weha dike ku hizirkirin bi wê were kirin. Lê deme li ser têrkerê hizirkirin bû ji, ew hebûna wê ye têrkerî û ye kirdeyî, bi hev re di ahangeke hevwaterî de dihê ser ziman. Ew hevwaterîya wê, mirov karê bêje ku bi têrkertiya têrkerê re ji wê hevwateriyê têngiştina ku diafirêne ji, bi wê ji, dide têngiştin ku ew levkîrin û bi hev re ye hem bi hevwateriyê û hem ji ye bi têrkertiya wê ye li berçav re, bi kevkiirineke dihê berçav. Di wê heyeme li berçav de têngiştinê bi awayê têrkerê yê şênber yê li berçav re çêdike. Bi vê yekê re, deme ku mirov lê di hizirê, mirov bi nerîne ji wê hebûna têrkerê ye li ber digihê têngiştinaka têrkerî ye ku ji ahangeke hunerî ne dîr e. Têrker, di vir de di aslê xwe de, bi nerînê re bi wê awayê bixwe re huneriyekî dide berçav. Ji wê yekê, bi têngiştinê mirov digihê têngiştina hunere têrkerê ye ku weke têrkere hunerê ya.

Di vir de pê re mirov karê bahse kirdeyê bike. Kirde razber e. Razberîti, bi kirde re ye ku mirov wê bisalix bike û bêne ser ziman e. Kirde, ji ber ku bi hebûne rewşê re heya û li berçav e, ew hebûna wê, têrkertiye xwe ye ku bi wê hebûna xwe ye ku afirî re dihêne holê, mirov divêt ku ji kirdeyê zêdetir bahse wê bike. Ye ku dihê holê, kirdeyê wê ye ku bi kirde xwe re ku bitêngiştine xwe re, di çerçova wê bi hebûna wê re de bi wê kirdeyî kirde re têrkeriyaka têngiştinî diafirêne bi xwe re. Ew têrkertiya wê, bi teybetîya xwe re kirdeyî ya. Di vê temenê de kirde estefkê, bi afirandina têrkeriyaya xwe ye kirdeyî ye bixwere re, ji kirde bi awayekî bêşeyî wê rewşê xwe dihêne holê. Nerîne ku her weha tê salixkirin bi huneriyê re bi wêne re, wê rewşê dihêne holê. Jîrî, deme ku di afirê, bi mejî re wênêkirina rewşê di xwe de esas digirê. Ew rewş wênêkirin û bi wê re ew bijîrkirinê re kirde kirin ye

rewşê re, awayê rewşê yê jîrî diafirê. Ew, di aslê xwe de, bi çerçova xwe ye têgihîştinê re awayê xwe yê kirdeyî bitêrker dike. Ew awa û çerçova, piştî ku afirî re, êdî ji kirdê zêdetir, bi wê hebûna wê ye çerçovî re rewşeke têrkerî bi xwe re di xwe de diafirêne. Ku mirov bi têgihîştinaka rast wê bêne ser ziman, di wê rewşê de kirde lêkere xwe bi ye têrkerê re diguhaharêne û dihêne ser ziman. Lê di aslê xwe de, bi rewşê ku bi jîrê re heya û wênetyaka wê rewşê di xwe de dihawêne ji, piştê bi bêşekirina wê ye bi bêşekariyakê di hunerê de minaq, wê êdî ew kirde ku lêkere têrkerê kiriya xwe ji, wê bi wê têrkere re were salixkirin û wê ew kirde awayê kirdetiye ku ji ser xwe ne avêti wê bi navê têrkerê were ser ziman. Ev rewş, weke ku mirov jîrîya xwe bi kar dihêne, pêşnûmakirin, xiyalkirin û hwd, awayê xwe bi çerçova xwe re dihêne ser ziman.

Ma gelo mirov bi roj ku nivê rojê ku di sûkê de dimeşê, ma mirov wilo di meşa xwe de ku çavên mirov vekirî razihê? An ji, ji dêla dera ku mirov têre diçê dereke din ku bi wê re ti wêne li wir li jiyanê nîn in, ma mirov karê bibîne. Ji vê re bersive ku mirov bidîyê de ji jîrîya mirov ne dûr e. Di aslê xwe de em bi gotinê weyneke wê ji ye bi bêşekarî ku bi mejî re diafirêne dihêne ser ziman. Bi wê rewşê re mejîyê mirov hunervanekê bêşekar e. Ew hunervaniya bêşekarî, jîrîya mirov, ji aliyekî di ve hêze wê ji radixe berçav. Di aslê xwe de, ew awayê ku wê hêze diafirêne ji kirdetiye têrkertiya ku pê estetik ji tê ser ziman û salixkirin û ser ziman, bi wê weyne wê re mejîyê me hebûna wênekirina xwe dide holê. Lê di deme ku da jiyan kirin, ku çerçova wê cihê ku mirov têre çuyîn weke minaq girt û jê bi kirdetiya xwe re têrkertiya nêrînî ye rewşê ye teybet bi xwe re bi mirov re afirand, di aslê xwe de dide nîşandin ku nerîn tede ne tenê bi wate û lêkere kirde dijî, ji wê bêhtir û zêdetir bi ya têrkerî ji dijî. Di vir de estetik û mejî, bi hev re weke heval in di rewşên ku tene wênekirin û ku jê bi jîrîkirinê re bêne têrkerkirin.

Têrker, bi awayê xwe yê ku di afirê re ji xwe xwediyê hebûna nerînî ue hunerî ya. Ew hebûna wê ye şenber ye li berçav wê têgihîştine bi me re bi salix dike. Hunerî, di aslê xwe de, bi gotinê re bi levanîna wê re bi jiyanê re, bi çêkirina ahangekê re hebûna xwe diafirêne û dide berçav. Di vir de, ku mirov bi vî aliyî ve li ser di hizirê, mirov fahm dike ku aliye têrkerê yê ku têgihîştinê bi hebûna xwe re di wê yekê re diafirêne mirov rastî wê tê. Lê ew hebûna wê, bi nerînê ku mirov lê di hiizirê, mirov fahm dike, ku têgihîştin di vir de giringiyeke wê ye bi dualî heya. Ji wê rewşê listika şanoyakê ku mirov lê di hizirê, mirov pê re bi du awayan têgihîştina bi hebûn di bine. Yek, bi listikê re tede bi awayê listikê têgihîştina ku bi wan tevgeran re dihê afirandin e. Ya din ji, ew hebûna listikê bixwe ya. Listik, hem bi hebûna xwe ye listiktiyê têgihîştine bi tevgertiya xwe re di yên ku lê di nerin de çê dike û hem ji bi awayê listikê, têgihîştinê dide çêkirin. Di vir de, hebûna estetikê, têrkeriya wê, ji wê awayê listikê ku van herdû aliyên lev bike û bi hev re di xatekê de bêne berçav e. Çendî ku ew farq ye jecudatiya wê ji holê bi wê listiktiyê ji holê hate rakirin, wê wê wilqasî ew têgihîştina têrkeriya estetikê wê hatibe bicih. Estetik, têrkeriya wê ye nerînî, di vir de, di serê yên ku li wê nerîn de, ahangekê bi xwe re diafirêne. Ew ahang, wê rewşê bi xwe re di rewşê de bi mazin bi têgihîştina di afirandinê de bê. Hunerî jî, di aslê xwe de, hate ku ev têgihîştina têrkerî ye li berçav ye estetikê newê têgihîştin, wê baş mirov neke afrînervanekî baş û mazin di kirinê de.

Bi çavên estetikî li jiyanê nerîntin, mirov di jiyanê re di ahangekê de dibe û dibe, hate dere ku jiyan bi hebûna xwe re digihêyêde. Çavderî, bi nerînî di vir de, xwediyê hebûnaka mazin e. Lê nerîn, di vir de, weke ku mirov karê bi jiyanê re bi hebûna wê ye ku ji der afirî re karê bêne ser ziman, wilo di wê afirandinê, weke ku me li jor hanî ser ziman, karê bi xatên jiyanê yên ku weke ku bêşekar bi hunerî ku mirov bêşekariyê wê ya, bijîrîya xwe re bi

afirêne û bêne holê. Huner ji, di aslê xwe de ev yek bi xwe ya. Huner, xatên jiyane yên ku bi jîrkirina na. Ev yek, têgihîştinakê di derbarê jiyane re bi wêne dide me. Ew xat, teybetmendîya wan herî pêşî û mazin, ew e ku weke ku ji jîrîna wilo ji bîjîrîna di afirandinê de. Ji wê, deme ku lê hate nerîn, weke ku li jîrîyaka ji jiyane were nerîn tê nerîn. Bi wê re, ew rewş, bi wênetîya xwe re, pêşketinaka mazin ye ku dide çêkirin heya di mejîyê mirov de bi mirov re. Nerîna li şanoyakê, nerîna li jîrîya ji jiyane ya.

Ew hunerîya ku hatiya çêkirin bişanotî û li berçav bi tevgeran dihê nîşandin, têgihîştina wê ye ku mirov jê digirê, di deme hildanê de jiya wê bixwe ji cuda dibêt. Mirov divêt ku vê yekê her weha fahm bike. Hizir kirin, fahm kirin û têgihîştin, hin pêvajoyên wê demê nerîne yên bi mirov re na. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bêne ser ziman. Di listikê de, di aslê xwe de listikvan, xateke jiyane ye ku hatiya cemidandin wê dikê bi leyîze. Ew xate jiyane, di deme listikê de, hebûna wê listikê, wê di deme listikê de çî vacê di xwe de di deme listikê de bikar bêne? Wê vacê deme xwe yê herîkîna jiyan bide û an ji yê ku di wê heyeme listikê de dihê afirandin bide? Çendî ku tîjbandin bû bi nêzîbûna wê vaciya wê jiyani re bû, wê wilqasî karekî hunerî di çerçova bêşekariyaka ku di wê heyemê de ye bi hunerî wê bide holê li berçav. Bi hizirkirin, fahm kirin û têgihîştinê re ku mirov lê di hizirê ji, mirov wê têgihîştina wê ye ku hemû jîrîya ji kifş dike. Weke pêleka li avaka ku di mêyle xwe ye ku li cihê xwe sekinî ku pê re dibê de, wê bibe. Di wê rewşê de, awayê pêle avê weke ye ku avak li ser ardeke ku qaşakirî were rijandin û bêde bi harikê û herê dibêt. Ew rewş, di hebûna xwe de xwediyê jîrîyaka xweza ya. Kifşkirina wê jîrîyê, bidestkirina xwe gihandina têgihîştina xwezayê ya ji.

Bi zanabûn ku mirov li estetîkê di hizirê, mirov bi têgihîştina wê awayê wê ku bi nerîne li jiyane ku xwe diafirêne û dihêne holê kifş dike. Rastiya zanebûnê, deme ku mirov li jiyane meyîzend, mirov fahm dike û kifş dike. Lê rastîya xwezê bi têgihîştina ku wê hate têgihîştina bi nerîn û wênekirin re, wê ew hebûna rewşê xwezê wê bi jîrîbe û wê êdî bêzanebûn. Ew rewşê xwezê, êdî hem awayê xwe ya û hem ji awayê wê yê ku mirov wê bi têgihîştinê bêne ser ziman e. Wekî din ji, jîrîya. Ya ku wê mênê li li şûn wê ji, ew awayê wê yê jîra wê ya. Di vir de, mirov karê bêje ku têgihîştina xwezê ye wilo bi têgihîştina wê ye jîrî re bi zanebûnê bêne ser ziman. Xwezê, ew wênekirina wê ye binerîne, wê wê kê jîr. Ev rewş ji, wê kirde estetîkê bixwe ji wê di xwe de bêne ser ziman. Ev rewş, bi têgihîştinê re estetîkê di demê re dike hêzeke afrîner ji. Bi teybetî, estetîke kurdistanê ye serdemên navîn, bitêgihîştin hebûna jiyane kurdan ya ku heya ku bi wê salixkirina xwe distêne re rewşê wan ye wê demê wênekirina wê ya. Ku mirov li ser wê demê di hizirê, mirov di jiyane re, wê jiyane pêşketî di bine. Êlî Herîrî, ew jiyane fahm kiriya û di gotinên xwe yên ku levdikirin de, ew awa li berçav digirt.

Estetîke zanebûna wî û ye demê ye jiyana kurdistanê, bi demîya xwe ye ku dihêne ser ziman re, di xwe de bi têgihîştina bi hev re salixkirinekê dide kirin. Teybetmendîye Êlî Herîrî ye di çerçova mijara me de were ser ziman, ew e ku ew di wê yekê re xwediyê têgihîştinekê bû. Li bikarhanîna gotina wî ye xweşîkbûnê ku em lê dihizir in, em ji xaynî lêkere ku ew bi zanebûna re lê dike, bi awayê wê re her weha têgihîştinekê ji dike ku bêne ser ziman. Piştî wî re, meleyê Cizîrî û Feqîyê Teyran ji, mirov dibîne ku wan, bi gotinên xwe re, hewldana xweşîkkirinekê kirina. Ew vê yekê bi zanebûna û di temenê têgihîştinê dikin. Bi vê yekê re, deme ku em di têgihîştina wan de camdiyeka estetîkê bînine ser ziman, divêt ku em bi têgihîştina wan re vê yekê lê bigirihin. Zanebûna xweşîkbûnê hanîna li ser ziman, bi zanebûna têgihîştina mirov re, wê ji awayê zanebûne, bi bêşekariyakê mirov wê wê bike. Bêşe zanebûnê, bi têgihîştina estetîkê re biawayê hunerî jîrîyaka xwe ye teybet ji diafirêne.

Neynik ji bo ku mirov xwe pê bibîne heya. Awayê têgihîştina neynikê bi kirde wê re, ku hebûna mirov ye li ber mirov ye ku bi nerînê hatiya afirandin û li ber me ya, ew awa, jîrîya wê, hebûna têgihîştina estetikê bi bêşekariyekê dihêne ser ziman bi ye me re. Bi teybetî, çirokên kurdan, awayek ji nerîne jiyana wan di xwe de dihawênin. Ma ku mirov karê ne bêje ku ew jîrîya jiyana wan ye ku afirîya ya? Ew ji her weha neynikên jîrî ên ku hatina pêşnûmakirin in ji jiyane. Bi awa gotinê mirov yek bi yek xwe dibêt ku nebinê, Lê bi jîrî û têgihîştina wê dibîne. Ew hemû, bi têgihîştina estetikê, dibîna kirasên jîrî ên ji jiyane ên xalkê ku bi awayna cuda bi cuda hatina pêşnûmakirin. ..

ZIMAN, ZARAVA Û DEVIKÊN WÊ ...

Sadsale me, weke sadsaleka ku pêşketî û ragihandinê dihê dîtin û ser ziman. Ziman, di ragihandinê de jî giringiya wê hertimî dihê ser ziman. Dema ku bahse ziman dihê kirin, hertimî, bahse wê dihê kirin ku mirov karibê xwe bi zimanekî baş û bi gotinên zelal ku karibê xwe bêne ser ziman. Dema ku em gotina "xwe baş û bi gotinên zelal hanîna li ser ziman" ku em şîrove bikin, divê ku em ji aliyê ziman ve ji dû aliyên ve şîrove bikin. Yek, li ser gotinên ku ji aliyê pîrr pîrranîya civatê ve dihê ser ziman a. Ya din a duyemin jî, ew a ku gotin, di wate û ankû kirdeya xwe ya ku lê hatî kirin de bi heman rengî ku hatibê nas kirin û dema ku hat ser ziman jî, ku di cih de were fahm kirin. Li vir, êdî ji ber vê yekê, di roja me de, gotina "standart kirina ziman" derketîya li holê û hatîya ser ziman. Ev gotin, dema ku em lê dihizir in, di serî de, ji bo zimanekî çendî wate wê heya û çendî mirov dikarê wê esas bigirê ya? Li vir, ew weke pîrsekê ku divê ku mirov wê bi teybetî li ser bisekinê ya.

Lê di roja me de, dema ku bahse 'standart kirina ziman' dihê kirin jî, bi teybet di vê temenê de bi ziman de hevok dihêna ava kirin û dihên bikar karhanîn. Li ser vê temenê de dema ku mirov bahse zimanekî bike, mirov nikarê bi teybetî, gotina 'standartkirinê' bo wê weke awayekî rast bêne ser ziman. Lê piştî sadsalên 15' min û pêde ku li rojava, bo ku zimanekî biafirênin û bi teybetî, bikin ku pîrranî bi wî zimanê diaxifin û li ser wê re sserwerî û serdestbûnekê bidina afirandin, hin bi hin di vê temenê de gotina standart kirinê hat bikarhanîn. Î ro li rojava, bi dehan ziman dihên axiftin. Lê bi wê gotina 'standartkirinê' re zimanê ku hatina pêşxistin, di nava wan de bi dehan ziman hatina halandin û ji holê rakirin. 'Standart kirina ziman' rengê gotina bişavtinê bi awayekî din didê ber me. Bi teybetî, dema ku em li gorî têgihîştina standartkirinê bihizir in, divê ku em pêşî li pîrr zarava û zimanên li kurdistanê ku dihên diaxifin divê ku mirov pêşîya wan bigrê û nehêle pêş bikevin û zarava û ankû zimanê ku hat bijartin ku weke standart ku herkesek bi wê biaxivê, di nava wî de hemû zimanên din bi gotinên xwe re di nava wê de werina halanadin û tûna kirin.

Bi vê rengî, bi demê re û li ser têgihîştîyên civatî û aborî ku pêşketîna re êdî bi wê têkiliya ku hatî danîn re wê hin bi hin tenê ew "zimanê bijarta" wê were axiftin.

Ziman, dema ku em li temenê wê biner in, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku pêşketina wê bi têkilî û temenê wê yê civatî ê ku pêşdikeve re ya. Dema ku em bahse pêşketina ziman bikin, bi teybetî, di nava mirovên wê civatê de ku ew ziman, bi hevokên xwe yên ku tên afirandin, bi wan re civat ku di nava xwe de diafirêne, pêşketina xwe dîyar dike. Ziman, em nikarin, tenê li ser hevokên wê re bîna ser ziman. Ji wê zêdetir, bi civatî û pêşketina wê re, mirov dikarê bêne ser ziman. Gotina "ziman", bixwe re, gelek devok, zarava û hwd, di wê de hena. Ev jî, du temenê wê afirandina devik û zaravayan hena. Yek, bi têkilî û temenê wê yê herêmî re dibê. Her herêm ji aliyê ardnîgarî ve çendî ku xwediyê teybetmendiyên xwe yên cuda ya, her wusa wê wan teybetmendiyên xwe bi ziman jî bide nîşandin. Rewş û dengên ku mirov wan di xwe de diafirêne û wan bi salix dike bi rengê gotinan û kirde dide wan û bi wate dike, her wusa zimanê dihê afirandin û ankû pêşxistin. Li vir, berî hertiştî, divê ku em têkiliyê, bi teybetî hildina li dest. Herêmek, dema ku tenê têkilî di nava xwe de danî, wê bi wê têkiliyê re, hertimî ziman û teybetmendiyên wê bi serê xwe bi herêmê re wê hebîn û ankû bi afir in. Ev yek, ne rewşeka ku î ro heya û wê sibe nebê ya. Di her demê de, heta ku ziman hebe û pêşketina bi wê re hebê, wê ew zaravatî û devikîya wê li gorî herêman

pêş bike. Ev jî, bi teybetî jî, mirov dikarê bi gotina "herêmê" re wê afirîna bi zaravatiyê û ankû devikiyê bêne ser ziman. Lê bi giştîya ziman, dema ku em lê diner in, em divê ku herê bikin ku ew rewş di her dem û pêvajoya ziman de heya. Ziman, herî zêde di demên xwe yên pêşketinê de dikarê zaravayan bide afirandin.

Bi vê yekê, ziman, dema ku mirov wê hilda li dest, divê ku mirov hinekî jî bi zîndîtiya wê re bi jîdantîya mirov re ku di jîyanê de wê bêne ser ziman û hewl bide ku fahm bike. Herêm bi herêm, wê hertimî gotinên ziman ên ku dihên bikarhanîn ên herêmkî ên nû jî jî nû ve werina afirandin. Lê bi têkiliya ku mirov di nava civatê de bi hevdu re didêne, mirov dikarê bêne ku ser ziman ku ew gotin, wê jî herêmê bi buhurê û li herêmên din jî êdî were bikarhanîn. Bi vî rengî, wê êdî ew teybetmendiya wê ya herêmkî wê jî holê ra bibe. Lê çendî ku ew êdî di giştîya ziman de weke gotinekê hat bikarhanîn jî, divê ku mirov herê bike ku wê hertimî ew herêmtîya wê bi deng û awayê deng û hwd bê wê xwe biparêze. Dem bi dem ku em ji bîr bikin ku gotinekê pêşî li kîjan herêmê hatina bikarhanîn jî, lê ew rastîya wê bi jîbîrkirina me û ankû nezanîya me re jî holê ranekê û wê weke ku neyî û ankû tûneyî wê nebê. Wê hebe. Li vir, ziman û rewşên, piştî ku hatin û afirin, êdî weke rewşna dervî me na jî. Bi vê yekê re, gelemperbûna wê mirov dikarê bêne ser ziman.

Ezê vê mijarê bi teybetî li ser bisekin im û bînim ser ziman. Lê li vir, li ser gotina 'standartkirinê' re ez dixwezim ku gotinekê bibêjim. Ev gotin, bi awayekî jî zanebûnê dîr dihê bikarhanîn. "yekkirina" ku bahse wê dihê kirin, yanî hemû tiştî bike wekhevdu, ew wê ti carî nebê di zimanekî ku di jîyanê de dihê bikarhanîn de. Lê gotinên wê yên ku bi gelemperî hevbeş zêde dihên bikarhanîn, ew bi vê gotinê dikarin werina ser ziman. Ev jî, bi pergalya perwerde re dihê kirin û pêxistin. Hevbeşbûna bikarhanîna ziman û kirde û wateyên gotinên wê bi perwerdekirinê re dihê û dibê.

Ziman, hertimî, bi dualî dijî. Aliyek herêmkîtiya wê ya. Aliyê din jî, giştîbûna wê ya. Aliyê herêmkî, hertimî di nava xwe de afirandinên nû bi pêşketina di jîyanê de dide çê kirin. Li ser wê re jî ku têkilî bûn, wê ew gotinên herêmkî di nava giştîya civatê de werina bikarhanîn. Ev jî, giştîbûna ziman û ankû ya gotinê ya. Giştîbûn, bi teybetî, li ser hevbeşbûna di serî de bi wate, kirde û salixkirinê re ku dihê kirin a. Aliyekî din ê hevbeşbûnê û ankû giştîbûnê jî, ew a ku ew gotin piştî ku bi şenberî afirî û hat bikarhanîn jî aliyê pirranîya civatê û mirovên di nava civatê de, êdî ew hevbeşbûn bi giştîbûnê re bi wate dibê û dihê dîtin. Li vir, li ser vê rewşê re 'standart' bûn wate xwe distêne.

Di dema ku di demê de ziman di wê de jî aliyê gotin û wate û ankû kirdeya gotinan ve ku pirranîya wê hat hevbeş û giştîkirin û serdestkirin jî di nava civatê de, wê dîsa bi tememî ew standartbûn ne afirê. Ji ber ku hertimî, herêmtî di ziman de heya û ew wê biafirê. Bi vê re jî, wê devik û ankû zaravati wê biafirê. Li vir, teherek, bi vê rewşê re bi ziman re dihê dîtin. Ziman, di destpêkê de jî herêmkîtiyê bi ber gelemperbûn û giştîbûnê ve diçêt. Ew qad û ankû herême ku ew zimenê kurdî lê dihên axftin, minaq, jî herêma botanê heta ku digihijê herême Hêwlêr û her wusa herêmên weke dersim û ankû li rojhilatê kurdîstanê kirmaşan, hekmetenê, Xorasanê û hwd, herêm bi herêm cuda bûn bûna. Minaq, di kurdî, zaravayê kurmançî jî herêma botanê dihê axftin. Li herême dersimê kirmançî û ankû zazakî dihê axftin. Li herême başûrê kurdîstanê hêwlêr û gelek herêmên wê ên din û heta ku digihijê gelek herêmên rojhilatê kurdîstanê soranî dihê axftin. Ji van herêmên ku ew zaravayên kurdî dihên axftin heta ku digihijê navenda zaravayekî din, wê di wê xate navberê a jî navendê heta navendê, wê herêmên ku jî herdû navendan jî gotin, bêje, rengdêr û hwd hildin û di nava xwe de bicih bikin. Ev rewş, wê devikna din ên weke ku nêzî

zaravayan in wê ji navande zaravayekî heta heta navenda zaravaya din, wê biafirêne. Yanî, wê tevlihevkirina gotinan, bêjeyan, darêjkan û hwd wê bi wan xatên di nava herdû navendan de wê biafirê. Ew rewş, ji navenda zaravayê hewramî û heta ku digihijê navenda zaravayê soranî û ji navenda zaravayê soranî heta digihijê navenda zaravayê kurmancî û ji navenda kurmancî heta ku digihijê navenda zaravayê kirmanckî û ankû zazakî dibêt. Em, her navendê, bi rengî bi tememî sor bênina ser ziman û ji navendê heta ku digihijê navenda düyemin jî, ew xate di nava herdû navendan de jî wê bi rengê zer bênina ser ziman. Lê piştê û bi demê re, wê xate navendê a zer, wê bi ber soratîyê ve herê û wê yekkirinê bi jîyane civatî û pêşketina wê ya bi demê re, bi perwerde û awayên din ên têkildanînê ên weke civaknasiyê û hwd re wê di asta giştî a civatê de wê wekhevdu bûn wê bibe. Bi demê re, heya ku ew navendên zaravayî ên ku hebûna bi tememî ji holê rabin û cihê xwe ji wan xatên di nava herdû du navendan re bihêlin û ew bibina navend. Bi wê re jî, ew navendên pêşî wê bikevina cihên wan xatên pêşî û wê rengê zer bigirin bi rengê sor girtina wan xatên zer ên bi navendê re ku herê zerbûn û piştê bi demê re gihiştina ast û rengê sor. Herêma botanê, navenda kurmancî ya. Lê bûya temenê soranî jî û zaravayên din jî. Lê piştê soranî weke zaravayekî afirî ya. Navenda xwe afirand. Piştî ku soranî bû zimanê desthilatdariyê êdî ku bi wê re pergale perwede afirî jî, êdî wê navenda xwe weke ya kurmancî biafirêne. Lê wê jî wê navenda soranî heta ku digihijê navenda kurmancî wê di wê xate di nava wan de wê herêmên ku em bi rengê zer bênina ser ziman wê biafir in. Minaq, herêmên weke Zaxo û hwd ku herêmeke zer a ku hem gotin, bêje, rengdêr û hwd, ji kurmancîya botanî ê hildane nava xwe û ji soranî hildane nava xwe û devikê xwe afirand. Piştî bi demê re bi pêşketina xwe re ku ew jî bû zaravayek, heya ku soranî û herêma botanê û ankû kurmancî jî li berwê bibe herêmek ku bi rengê zer werê dîtî û ku ew rengê sor bigirê û bitememî zaravatîya xwe pêş bixe. Hinekî jî, ev rewş, li ser têkilîya herêmbûnê ve girêdayî ya. Bi demê de, hertimî zarava di asta giştî a ziman û civatê û pêşketina civatê de, gotinan yek bi yek bi rengê gotinan, bêjeyan, rengdêran û hwd digihildin li nava xwe û di nava xwe de dikina rengê xwe. Ev jî, wê bi temenê re pêşketina wê bibe. ..

Li vir, ev awayê pêşketinê ê li ser zaravayan re, wê bi jîyan û pêşketina civatî a ku têkilîya wê bi hev re heya û pêşdikeve re wê hin bi hin ji rengê zer bi ber rengê sor re pêşketin bibêt. Her wusa, wê bi demê re jî, hertimî, herêmên ku bi vê rengê zer werina bi navkirin wê biafir in bi ber rengê sor ve bikevina xate pêşketinê de. Ev rewş, di temenê pêşketina zimên de ji zereftîyê bi ber soratîyê û hwd wê pêşketin bi jîyane civatî re bibêt. Ev herêmên ku me bi rengê zer weke xate di nava navendên zaravayan de hanî ser ziman, weke herêma di navê de ku têkilîya zaravayan ji li ser xwe re bi hevdu re didênin in. Herêma dersimê, ji ber sedemên olî û elewtîyê, piştê têkilîya wê di dema pêşketina wê ya bi elewtîyê de bi herêma botanê û herêmên din re kêma. Ji ber wê jî, hemû pêşketina wê, di nava wê de bûn. Gotin, ne ji herêmên din girt û ne jî da wan. Bi vî rengî, têkilîya civatî a ku qûtbû, bi vî rengî, têkilîya zimanî jî bi awayekî pirr mazin da qûtkirin. Zarava, li ser mezhebîyê re hatina pêşxistin. Minaq, kurmancî pêşî li ser ola êzîdîtiyê û piştê di dema hatina îslemiyetê de bi îslemiyetê re reng stand. Soranî, goranî, hewramî kelhûrî û hwd ku em divê ku gelek devik û devikên ku gihiştina asta zaravatîyê jî di nav de bi hasibênin, piştî pêşketina şîftîyê, ew têkilî di nava wan û herêma kurmancî de ji hin aliya ve qûtbû. Ev jî, bû sedema ku êdî ew bi serê xwe û di nava xwe hizirin û pêşketina xwe ya civatî bijîn û bidina jîyîn. Herêma botanê li ser şaftîyê re ku hin bi hin bi awayekî nêzî sūnnîtiyê bû, bi rojavayê kurdistanê re pêşket û devikên xwe ên herêmkî afirand. Ev rewş, bi van awayên xwe yê pêşketinê ên bi demê re ku heta roja me hatin, êdî bi rengê xwe civat li ser zimên re weke ku qatkir. Di aslê xwe de, dema ku em dîroka zaravayên kurdî hildina li ser bi jîyane civatê û pêşketinê bi demê re divê ku em ji aliya olî ve elewtîyê, şaftîti û ankû ew rewşa nêzî sūnnîtiyê û şîftîyê weke sê xatan hildina li dest û bênina ser ziman. Ji sadsalên 14' min û

15' min pêde, li ser cûdahîya di nava şîftî û elewîtîyê û hwd re, rengna din ên qatbûnê jî diafirin. Herî zêde, piştî sadsale 15' min û pêde, hêrîşên ku li elewîyên kurd bûn, kir ku bi giştî têkilîyan tenê di nava wan de bihêle û ji derve qût bike. Li başûrê kurdistanê û rojhilat jî, li ser şoranîti û goranîtiyê, helhûrî û hewramîti û hwd re rewşa şîftîyê pêşket. Misilmanên ku ne şîftî jî bûn, li van herêman bi heman nirxî xwe pêşxistin. Bi vê rengî, bandûra împaratoriyan abasîyan jî weke xatekê divê ku em li berçav bigrin ku li ser wê xate re heya. Î ro, bi giştî, elewîyên kurd, bi kirmancî û ankû zazakî diaxivin. Bi vî rengî, weke ku elewîtiya kurd û zazakîti, bûya yek. Ku navê elewîtiyê were ser ziman, wê navê zazakîtiyê were bîrê û bi heman rengî jî ku navê zazakîtiyê hat ser ziman, wê navê elewîtiya kurdan a dersimê were bîrê. Di nava kurdên herêma botanê de weke gotina xalkê ku tê de gotin, "ne ew bi zazakî dipeyivê," wê hingê bersiv were dayin û bê gotin ku "hiii, nexwe ew elewî ya." Ev gotinaka xalkê ya. Bi vî rengî, ew xate di nava navendên zaravayên kurdî de li ser olê re hat stûr kirin û mayînda kirin. Î ro, minaq, dema ku mirov herê nava ermenîyên Ermenîstanê û ku bahse navê êzîdî were kirin, wê bê gotin ku "ew kurmanc in." Heta ku hin jî wan, bawer dikin û dibêjin ku "kurmanc û kurd hena." Yanî kurmanc û kurdan, hevdu cuda didina nîşandin. Ku navê kurdekî êzîdî hat gotin, wê bê gotin, "ew kurmanc a." Di vê temenê de, beşkirin û ankû qatkirina kurdî li ser olan û ankû mezheban re, bûya weke rewşeka teybet û ku ev teybetmendî xwediyê xatên stûr a bi zaravayên kurdî re. Ya ku ew rewş hê kûrtir kir jî bi demê re, ew êlîfî û ji ber hêrîşan birrîna têkilîyan wan a nava xwe û derve jî ya.

Rewşa êlîfîyê ku hebû di jîyane kurdan de, bi têkilîyên xwe yên di nava xwe de ku didanîn û têkilîya wan bi dervî wan re zêde nebû jî, bi demê re devikên wan diafirîne û derxe asta zaravatiyê weke soran û goranî û hwd. Lê heta ku jîyane civatê bi wê zimanê wê re hebe, wê hertimî di nava wê de herêmên navend ên zarava û ankû navendên zarava wê hebin. Wê di nava wan navendan de jî, herêmên ku ji herdu navendan digirin û xwe diafirînin ên weke xate navendê û ankû ku bi rengê zer em tînina ser ziman, wê biafir in. Di vê temenê de, bi yekbûna civatî re yekkirin jî di nava zimên de bi wê jîyane wê ya civatî a yekbûyî re diafirê. Teher û dîyalektîka pêşketina zimên û civatê bi hev re dimeşê. ..

Ji herêma navende kurmancî, heta herêma navend kirmancî, ji herêma navende kirmancî heta herêma navenda hewramî û carek din ji herêma navende a kurmancî heta ya soranî û ji herêma navendî a soranî heta herêma navendî a goranî ji wan jî heta lekî û hwd, wê di temenê ji rengê sor heta zengê zer û cardin ji rengê zer heta rengê sor û hwd, wê herikîn bibê. Di vê temenê de, î ro, gelek devikên ku weke devikên kurmancî jî dihên ser ziman hena. Her wusa, devikên soranî, zazakî û ankû kirmancî, û hwd jî herêm bi herêm hena. Her navend, li ser wan xatên ku di nava wê navenda din de di buhurê re têkilîyê bi zimên re bi wê re didêne. Ji dersimê heta amedê wê devikên weke ên kurmancî na wê gotin, bêja û ankû rengdêr û hwd ku di zazakî de hena jî wê di nava xwe de bi awayna peresendî bin û ankû bi awayê xwe yê ku heyî bê wê bikar bênin. Di nava devikên kurmancî ên ku dervî botanê dihên axiftin li herêma çolemergê û ji wir jî heta herêma Serhadê û hwd, devikên cuda hena. Di wan devikan de, gotin, bêja, rengdêr û hwd ji zazakî jî û ji soranî jî di wan de hena. Di kirmancî de ji ziman re gotina "ziwan" dihê bikarhanîn. Di dema hûrîyan de jî, çend ku bi rengê "ziman" jî, navê ziman hebûya di dema hûrîyan de bi heman rengî bi rengê ziwan jî hebûya. Her wusa, di hewramî, kelhûrî û hin devikê soranî de jî ev dihê bikarhanîn. Minaq, weke gotina ku dengê tirsandinê derdixe di zazakî de ya "kix", di kurmancîya botanê "pix" a. Lê di kurmancî de "kix" bi serê xwe jî, weke gotinekê heya û di dema ku pitîka çend mehî û ankû hê ku nû sale xwe tişî kirîya ku dema ku bo ku destevê ku li tewelete hat rûnandin bo destevê, dayik jê re dibêje "kix ke!, kix ke!, kix ke!". Zazakî, mirov, ji navenda wê heta ku digihijê navenda kurmancî botanê, ji sê alî û xatan ve mirov dikarê têkilîya wê dêne. Alî û xatek, li ser amedê û dora wê re ya. Alî û xate dîyemin li ser herêma çolemergê, Wan, Mûs

û hwd re ya. Aliyê sêyemin jî li ser Serhadê û ankû agirî û dora wê re ya. Bi teybetî, ev hersê alî hem bi hebûna xwe re devikna kurmançî jî diafirênin û hem jî bi wê rengê teybetmendiyên wan di kurmançî de bi serê xwe hena. Minaq, herêma botanê ji axiftinê re dibêje 'axiftin'. Lê ji ber çolemergê heta ku digihîje Agirî gotina "kisa" dihê bikarhanîn. Agirîlî, dibêjin ".. kisa ka" û ankû ".. kisa ke." Di zazakî de jî beremberê wê "kisa kernî" ya. Li dora agirî û hwd, gotina "kisa" di wate axiftin û ankû peyivtinê tê bikarhanîn. Li Botanê jî, ev gotina 'kisa' heya, lê di wate bi helbestvanî û ankû bi rengê dengbêjî gotinên xwe li dûvhevdu rêzkirinê dihêne ser ziman. Lê di devikna wê yên herêmkî de 'kix' jî hatîya bikarhanîn. Li herêma botanê, ku bahse kesê sêyemin ji aliyê kesê duyemin ve were kirin, wê bê gotin "mirovekek" di hin rewş û devikna wê de jî tê gotin ku "mirovekekan" jî. Di soranî de jî tê gotin "mirovekekan". Minaq, di kurmançî de "bira" di soranî, lekî, kelhûrî, hewramî û zazakî de de "bra" ya. Bi heman rengî, di kurmançî de "êvar" jî, di kelhûrî û soranî de bi rengê "êware" ya û di lekî de 'îware' ya û hewramî de 'wêrega' ya û her wusa di zazakî de jî 'sono' ya. 'weke awayekî gotina 'şevê' a ku hatî peresandin a. Gotina Şev, di dema mitannîyan jî bi rengê 'şepa' heya. Lê li vir, bi teybetî di mînaq dawiyê de li ser rengê gotinê re tê. Lê li ser wate û ankû kirdê re ya. Di kurmançî de êvarî, di devikna de weke wê dema ku ro çûya ava reş jî hinekî ketîya ardî lê hê nebûya dereng. Ji pîrr derengîya şevê re di devikên kurmançî de du rewş û nav hena. Yek, di hin devikna de bi teybetî li bakûrê Cizîra bota ku ji derengîya şevê re 'sev' tê gotin lê bi ber hezex û hin herêmên wê ên çolî jî gotina êvarî bi wê re salixkirina di serê xwe de. Ev rewşa ku carna bi wate û kirdeyê li gotinna cuda tê dîtîn û carna li ser bêjeyê re cuda tê dîtîn, di temenê wê de kêmbûna têkilîyê heya. Yekbûn û ankû yekkirina wan, bêgûman, di dema têkilîyê de wê biafirê hem li ser wate û ankû kirdê re û hem jî li ser bêjeyê re. Ev cudabûn, ku bi serê xwe man, wê bi ber deviktîyê û jî wê jî bi ber zaravatiyê û piştre bi astên pêş de jî herê. Dema ku vê nivîsê min min li yekî ku bi zaravayê soranî diaxift û yekî ku baş bi kurmançî diaxift û her wusa yekî ku bi zazakî diaxift min hisand. Di axiftina hersêyan de jî, min dît ku li derna gotin cuda ya. Li deverna salixkirina bêje û wateya di hundurê wê de cuda hatîya salixkirin. Ev rewş, bo lekî, hewramî û kelhûrî û di devikên din de jî wusa ya. Di kurmançî de 'vir', soranî û kelhûrî de bi rengê 'êre' ya lê di lekî de 'îre' ya. Û di hewramî de jî 'îge' ya. Di zazakî de jî 'yîta' ya. Ji aliyê fonolojîyê ve ji temen ve digihijina li hevdû. Lê bi bêjeyê cuda na. Li vir, bi awayekî pîrr hesan, awayek bi rengê peresinî jî 'êre' ku heta tê 'îre' bi ber 'yîta' tê mirov wê dibîne. Li vir, ya kurmançî 'vir' weke ku cuda tê xûya kirin. Bi heman rengî, ev rewşa bi kurmançî re weke ku cuda tê dîtîn, di zaravayên din de jî, li ser rewşên din re li ser bêyeyan re yek bi yek dibê. Li deverna wê kurmançî, li deverna wê soranî, li deverna wê kelhûrî, li deverna lekî û her wusa li deverna wê zazakî bikeve vê rewşê de. Lê di asta giştî ya ziman de, ku têkilî bi hevdû re xort bû, wê ev bêje ku hemû jî li ser cudahiyan wan re werina salixkirin, wê di zimên de heyîna xwe biparêzên. Minaq, weke ku î ro di kurmançî de hin bi hin dibê ku ji wê dema ku hê zêde nebûyî reş û lê ku ro çûya ava û hinekî reşketîya ardê ku bi gotina "êvarî" tê salixkirin, derengîya şevê jî bi gotina 'şevê' û ankû 'tarîya şevê' û hwd tê salixkirin. Li ser vê awayê jî, awayên cuda hin bi hin êdî tînan afirandin bi devikî. Ev jî dide nîşandîna ku gelemperbûn û ankû giştîbûna bi ziman re çend ku pêşket, wê bi xwe re deviktîyê jî hin bi hin bi awa û rengên nû pêş bikexe. Yanî gelemperbûn û deviktî û ankû herêmkîfî bi hev re di ahangekê de di rê de dimeşîn bi jîyane civatê û pêşketina wê ya bi demê re jî.

Lê her asta gelemperbûn û giştîbûnê ya ku hat û gihiştîyê de jî, ji wê astê wê di wê asta xwe de herêmfîyekê bi xwe re bide afirandin. Li ser wê re êdî weke dîmenê dûyemin wê di asteka bilindtir de gihiştina li hevdû û giştîbûnê ji mirov û jî jîyane mirov bixwezê.

Gotinên ziman, çend ku dema ku em bikardihênin, em di jîyanê de wê gotinê bi rewşên nû re ji nû ve salix dikin û dihênin ser ziman. Têgihiştina ku "mirov di ava çemekî de nikarê ducarên xwe xwe bişoyê". Her wusa, rewşa jîyanê bi vî rengî ya. Vê gotinê mirov dikarê bi vî rengî jî bibêje ku "Ti tişt, di jîyanê de hevşewe namene" Her tişt, diguharê. Rewşên

jîyanê, ên ku me bi gotinan hanî ser ziman û bi hevokkirin, ew jî, wê bi demê re di zimanê mirov de werina qayd kirin. Ev jî, bi demê re, hin bi hin di ahangekê de rewşê bi ber pêşarajê ve dibêt.

Î ro, minaq, dema ku em li zimanê Hûrîyan dinerin, em dibînin ku pîrr hevokên ku wan afirandina, cuda na. Gelek, ji wan, ji me re, weke ku ji zimanekî din bin dihên dîtin. Lê pîrranîya gotinan jî, weke ên roja me ên di kurmançî de na. Rewşên ku wê demê ew jîyane, di vê demê de ew rewş najîn û carek din nayên jîyîn. Wê newîna jîyîn jî. Ew rewşa ku bi gotin bûya di zimanê wan de û di dema wan de, wê weke rewşeka mayînda ku di gotinê de mayî wê bimêne. Wê piştre bi bîrkirinê re, wê weke kevneşopîyê jî were ser ziman. Car bi car, dijîyane xwe de, em dibêjin ku "pêşîyên me ev ev kevneşopî bi vî rengî jîn kirin." û em bahse awayê ku ew pê jîyîna dikin. Di nava civatên kurdan de ev yek pîrr heya. Ev çi dide nişandin? Ev , wê rewşa ku ziman ew di xwe de hanî ser ziman, ew ku dihê ser ziman a.

Hevok û gotin, di dema ku diafir in de, di wan de, rewşên cuda hena. Hevok, bahse rewşeka bi heyînîya wê re hatîya ser ziman a. Lê hevok, hinekî jî, hertimî kirdeyatîyaka wê ya teybet heya. Her hevoka ku em bi renekê şenber wê bînin ser ziman jî, di wê de vajî wê, kirdatîya wê heya. Yanî, kirdatîya wê hevokê heya. Li vir, ew kirdatî, hertimî, hevokê bi teybet dike. Gotin jî, wusa ya. Lê hevok, li ser wê kirdatîya xwe re şenber dike. Rewşê, di temenê ku em fahm dikin de dihêne ser ziman. Em çawa hevokekê fahm dikin? An jî, her hevoka ku me qînyat bi wê hanî ku me ew fahm kiriya, gelo ma bi rastî me ew fahm kiriya.? Ev jî, pîrseka din jî ya. Ti hevok, bi tememî, mirov nikarê ve yekê ji bo wê bibêje. Li vir, di temenê fahm kirina me de, têgihîştina ku me re afirîya û ku di xêva me de ya û em bi zanîna wê na, weyn û rol dileyîze. Di aslê xwe de, em her naskirin û fahm kirina bi hevoka ku me hiskir re, em bi têgihîştinî hinekî jî, wê zanîna xwe ya di mejiyê xwe de û ankû di xêva xwe de dihênin ser ziman.

Li vir, divê ku mirov ve fahm bike ku her hevok, ji aliyê fahm kirinê ve dualî ya. Aliyek, bi wê zanîn û têgihîştine me ya ku heyî re ya. Aliyê din jî, bi gotinên hevokê re ya. Zanîna gotinên hevokê, kirdeyî na. Ew, weke qalibekî qaşayê ku hatîya cemidandin, di wê de bi rengê wate û ankû kirda wê, gotin heya. Li ser wê re jî, êdî naskirina wê heya. Minaq; gotina "aşîfî", gotinaka ku di dema hûrîyan de jî dihê bikarhanîn a. Di wê demê de, wate wê heya. Bi wê re, rewşa ku dihê ser ziman, bi rengê ku me nûna hanî ser ziman, ne levxistin û ankû şerkirina di nava mirovan de dihêne ser ziman. Di gotina "aşîfîyê" de, di temenê ku em ve wateyê jê derdixin de dengê tîpa "î" pîrr dirêj dihê kirin di gotinê de di dema ku dihê bideng kirin de. Yanî bi rengê "aşîfî" dengê wê derdikeve.

Li vir, dema ku em bahse gotinê bikin, weyn û rola dengî ya tîpan, divê ku mirov bi teybetî li ser bisekinê û wê bêne ser ziman. Deng, hertimî, giringiya wê heya. Lê li vir, bi gotinê re, di temen û ahange ku dihê ser ziman de jî, di temenê rastkirinê de ya. Di kurdî de, gotinek ti carî bi wateyê û ankû kirdeyê û renekî tîna ya. Minaq, weke "aşîfî" bi wate "ne şerkirina bi hevdu re ya," her wusa "aşîfî" heya ku di wate dema ku feleketekê de ya û ankû di dema ku berf barî û piştre bi xwerê ve herîkî, hingî jê re hatîya gotin. Li hin deverna, "aşut" jî hatîya gotin. Lê bi heman wateyê ya. Lê ev rewş jî, heya. Di dema ku li herêmekê gotinek hat ser ziman û bi wate kirin, li herêmekê bi wate wê re ku tê zanîn. Lê ku gotin diçê herêmekê din jî, ku heman gotin bi wate û kirdeyeka din a cuda jî dikarê derkeve ber me.

Hingî jî, dema ku ji herdû herêman ku dû mirov hatina cem hevdû û di serê herdûyan de jî, heman gotin a 'aşîtîyê' hebû û ji hevdû re hanîn ser ziman û her yekê ku dizanî bi wate û kirdeya ku dizanî ku hanî ser ziman, hinegî wê herdû jî bibêjin. "Na, ev gotin, ne weke ku tê hanîya ser ziman." Herdû mirov jî, wê heman gotinê ji hevdû re bibêjin. Lê dema ku ji hevdû re bidede hanîna li ser ziman a wateyên wê gotinê ên di serê hevdû de kirin, hingî, wê ji dêla wate û kirdeyekê wê dû wate û kirde ku gotin bi wan hatîya salixkirin wê werina li holê û dîtin. Piştî ku herdûyan ji hevdû re got û piştî ku herdûyan di ancama demeka dirêj de li hevdû kirin ku gotin di wate û kirdeyekê de jî bê, wê piştî wê re ew wate û kirdeya dîyemin wê ji holê ranebê û winda nebê. Tenê, ew mirov, wê ew wê kirdeyekê êdî bikar neyênin. Lê herdû wate jî ji serî naçin. Ji ber ku her wate û kirde kirin, di serê yê ku heya de, bi temenekê û pêvayoyna têgihîştinê ên ku buhurandina re heya di serî de. Bo wê yekê, wê neçê.

Lê li vir, gotin, wê li holê bimêne. Gotin jî, bi wate û kirdeya ku dihê zanîn jî wê bimêne. Li ser wê re, wê ew wate û kirdeya wê jî xwe bide domandin.

Ziman, div ê rewşê de bi alikariya xêvê, dû kirde û wateyan, weke xwe nahêle. Wê, ji wan gotinan bide afirandin. Ev jî temenekî giştî ê afirandinê û pêşketinê jî ya. Di salixkirinê de, wê mejî, hertimî herdû wateyan jî bi hîsî bê û ankû bitêgihîştinî û hwd bê, wê bikar bêne û bide bikarhanîn. Ziman, li vir, vê rewşê, bi başî dibîne. Dene, xêv, ji ya ku em dizanîn, ji wê zêdetir bandûra wê li ser me û mejiyê me û zimaneê me heya.

Ziman têkiliya wê ya bi xêvê re, di temen û rengê ku her gotina wê weke bizmarê ku di kevir de hatî kûtandin û ankû çikandin a. Lê ew jî, bi rengê xwe re, rengê wê bi rewşa wê re ya teybet re heya. Li vir, dema ku em bahse ziman bikin, dive ku em di serî de vê bibêjin ku zarava jî û devik û hwd jî, hemûk bi hev re têkiliya wan li ser wate û kirde re di temenê wî zimanê de heya. Bi wê têkiliyê re bi demê re di nava hevdû de, hevdû di pejirênin û tevlibûna wan dibin. Ev jî bi demê re dibê. Ji ber çî bi demê re dibê? Ji ber ku di rêzkarîya têgihîştin û ziman de û bi demê re ev pêk tê. Li vir, weke ku çawa ku ew rêzimanîya ziman heya û bi wê re ziman hevok û gotinên wê diafir in, her wusa, regekî bi pergali jî li ser wê awayê pejirandinê a li hevdû re jî heya. Yanî, pergali, bi wê re heya.

Ziman, mirov nikarê bêje ku mirov wê bike yekkirin, Lê ew bixwe, bi vê rengê me hanî ser ziman de, bi awayekî xwezê rewşeka u mirov dikarê bi wê re bêne ser ziman li ser pêvajoyên pêşketinê ên civatê re bi xwe re dide çê kirin. Temenê wê yekkirinê jî, pêşketina civatê û pêvajoyên wê pêşketinê na. Bi wê re jî, têkiliya.

Em dive ku vê jî bibêjin ku ji ber k her wate û kirde, bi jîyane civatê re wateyeka wê heya, çend ku civet wê wate û kirdeyê di jîyane xwe ya civatî de dike jîyanê de û 'piretîza wê' bi rewşkirinê re kir, êdî wê ew bê gotin kirin. Bi wê re jî, hevbeş kirin wê bê kirin.

Mirovê, dive ku vê jî bibêje ku ti carî û ti demê zaravatî û deviktî ji zimên xilas nebê. Ya ku dive ku mirov wê di serî de fahm bike ev a. Di jîyane civatî de heta ku pêşketin hebê û bibe, wê ew deviktî û zaravatî jî afirandinên xwe yê nû bide kirin. Bi vê re jî, wê rewş, kirde, wate û gotinên nû jî bi xwe re bide afirandin. Ev yek, wê hertimî bibe. Li vir, dema ku em bahse gotina 'yekkirinê' bikin, dive ku em di temenê têkildanî de gihandina rayagiştî ya civatî wan gotinan ji herêmtîya wê, wê ew 'yekkirin' bi zihniyeta civatî re wê bibe. Lê ku em di temenê, bikarhanîna zaravayekê û dev ji bikarhanîna zaravayekî û ankû

devikekî berde, hingî jî, ew ne yekkirin a, ew qatkirin a. Beşkirin a. Bi wê re jî, di aslê xwe de, wê bikeve rengê mirovekê ku mejiyê wî hatîya qatkirin bê. Jîyane civatê jî, ew têgihîştina wê yak u bi wê pêşdikeve, wê qat bibe.

Ji xwe, li her kevîyeka civatî û ankû bi navekî din li herêmekê ku zaravayek pêşket û ankû devikek pêşket, wê bidemê re civet bi jîyanî ya xwe re, wê zaravatîyê û ankû deviktiyê bike male xwe yê giştî. Yanî, wê wê pêşketinê bi gotin û wate û kirdeyên wê re ragihêne hemû beşên din ên civatê. Ev jî, bi pêvajoya pêşketina civatî a bi demê re û bi kûrbûna pêşketina wê re dibêt. Di aslê xwe de, ev rewşa ku me li ser zarava û ankû devikan re hanî, wusa dihê dîtin û xûyakirin ku weke metodekî pêşketinê ê ku civet wê bo pêşketina xwe ya giştî bide bikardihêne ya. Yanî, ji ya hesanî bi ber ya tevlihev ve, pêşketinê dide çê kirin. Ji ya hindik, bi ber ya gelek ve, pêşketinê dide çê kirin. Ev reng û awayê pêşketina civatê ku ew bi wê xwe pêşdixê ya.

Dema ku em dive temenê de li civatê diner in, em rastîya wê, hinekî din bi baştirî fahm dikin li ser ziman re. Hûrîyan, weke ku ev rastî di dema xwe de fahm kirina, êdî pirr giringî dane civaknasî û xwezabûna xwe. Ne hiştina ku qatbûn bi wan re di pêşketina re bibe. Hertimî, li ser wê re bi zîzî tevgerîya na.

Ziman, ku mirov ji kîjan aliyê lê binerê, têgihîştineka giştî a civatî bi pergali bi xwe re bi jîyane civatê re diparêzê. Mirov dikarê, weke pergale civatê jî ziman bêne ser ziman. Her wusa, bi wê re jî, xwediyê pêşketinê ya. Jîyane civatê, dem bi dem qayd dike di xwe de. Li ser wê qaydkirinê re demên xwe yên piştre ên civatî ên têgihîştinî û civatî bi hev re di ahangê de dide afirandin. Her wusa, ziman karê xêvîtiya civatê jî bicih dihêne.

Di vê temenê de, dema ku em ziman hildina li dest, dive ku em ziman, ne tenê ji aliyekî ve hilde li dest. Ji ber ku ziman, ji pirr aliyên ve wate wê heya. Gotina "pergale civatî", li vir, bi gotinekê re li ser ziman re, em dikarin şenber bînina ser ziman. Di çerçova wê jîyane civatî de ku li ser wan zarava û devikên ku bi hevdû re pêş dikeve, wan pêşketinên devikî û zaravatî jî, bi xwe re bo ku pêşketina xwe bi nav û gotin bike bikar dihêne. Di roja me de, gotinke û rewşek heya. Ew jî, ew a ku tê gotin ku " ji zimanan gotin li zimanan tên deynkirin". Hinekî jî, zarava û devik, wê valahîya ku bi deynkirina gotina re dihê tişkirin, tişî dike. Bi vî rengî, di aslê xwe de, civatê sazgeriyên xwe yên civatî ên pêşketinê di nava xwe de afirandina. Hinek ji wan sazgeriyên wê, li ser zarava û ankû devikan re dimeşê. Ya ku li vir, di serî de ku dive ku mirov wê kifş bike ev a. Sazgerîya civatî, li ser ziman re, bi vî rengî weke aliyekî wê ê pirr giring mirov bi zarava û devikan bêne ser ziman. Di aslê xwe de, dema ku têkiliya zaravayan ji hevdû hat qûtkirin, hingî, wê zirera mazin li vê sazgerîya civatî a pêşketina wê were. Ya ku herî zêde weke rewşeka giring a pêşketina civatê ku mirov dive ku wê kifş bike û bêne ser ziman ev a.

Î ro, li kurdistanê, bahs dihê kirin "li kurdistanê, zarava bûna ziman". Ev gotin, hem telûkeyeka wê ya bo pêşketina civatî heya û hem jî, pêçebûnekê dihêne ser ziman. Dema ku ew têkiliya civatî ya wan beşan ji hevdû ne hatiba birrîn, wê ew zarava, di temenê giştî de di pêşketina civatî de rol û weyna xwe bi leyîstan. Lê ji ber ku ew têkilî bi astengiyên li pêşîya wê k hatina danîn nayê hiştin ku têkilî bi awayekî rast li hevdû were danîn, êdî ew beş bi sere xwe pêşketinê bi xwe re didina çê kirin. Lê her beş jî di xwe de, êdî wê hin bi hin, ji ber wê qatbûn û qûtbûna ji hevdû a di temenê jîyane civatî de ku jîya, êdî wê biwê re xîzanî û hajariyê bijî. Wê, weke mirovekî ku mejiyê wî piçek jî kar dikar û kulek wê kar bike û bimeşê.

Lê ez vê jî bibêjim, çend ku ew beşên civatê têkiliya wan ji hevdû hatîya birrîn jî, wê pêşketina xwe bide domandin. Wê hin bi hin, ew zarava, devikên xwe yên herêmkî bo pêşketina xwe bide afirandin bi demê re. Ji berk u ev sazgerî, weke sazgerîyeka ku bo pêşketina civatê nebê nabê ya. Wilqasî giring û pêwîsta. Di vê temenê de, ez ku çendî bi gotina "dewlemendiyê" re zaravayan bênîma ser ziman jî, ez dive ku bibêjim ku zaravatî û devikî, di ziman de, weke pêwîstîya pêşketinê a di temenê jîyanê civatî de ya. Bo vê yekê, dive ku mirov bibêje ku ziman, wê zaravatîyê, weke 'dewlemendiyê' nahasibê, weke pêwîstî û pêdivîyekê bo pêşketina xwe ya civatî pêşdixe û dihasibêne.

Jîyane civatî, li vir, dema ku em wê li pêş li berçav bigirin û pêşketina wê bi pêvajoyên wê ên pêşketinê re hewl bide ku fahm bike ku fahm bike,, dive ku mirov fahm bike ku hertimî jî, ew zaravatî û devikîyî ziman hebûya. Di ziman de, ev hebûya. Di dema Gâtîyan de jî, û di dema hûrî û mîtannîyan de jî hebûya. Heta ku di dema Qasîyan de jî hebûya.

Li vir, di serî de, dema ku ez li nîqaşên li ser zaravayên kurdi li kurdistanê ku ez li wan dinerim, di serî de dilê min diêşihê û piştê di şawitê. Ji ber ku bi nezani, divê temenê de bi sere xwe ji jîyane civatê qût ew dihênin ser ziman. Ziman, weke gotinna û ankû pergaleka axiftinê a ku bi gotinan afirîya dihasibênin û dihênin ser ziman. Ev jî, çend ku em bahse zanînê di wan demên pêşketinê bikin jî di jîyane kurdan de, ev dide nişandin ku ziman nayê naskirin û fahm kirin. Li vir jî, di aslê xwe de yak u di temenê windakirina wan a bi zimên re ev a. Ziman, fahm nekirina.

Bi teybetî, dema ku em bahse ziman dikin, dive ku em dîrok, civatê û pêvajoyên civatê ên pêşketina wê bi dîrokê re di carî ji berçav dîr nehaisbênin. Ziman, hertimî giringiya wê mazin heya. Ziman, rastîya civatê ya. Pergale jîyane civatê ya.

Têkiliya zaravayan û devikan di nava ziman de, bi jîyane civatê re bi wate ya. Li vir, dive ku mirov bijîyane civatê re lê binerê. Ji ber ku têgihîştina civatî a giştî jî di wê temenê de lê dinerê û fahm dike. Zarava, bi sere xwe ku em li ser re xwe bigihênina têgihîştinekê, emê bibêjim ku ji bo ziman û jîyane wê ya pêşketinê, zarava û devik, di temenê pêwîstîyê û pêdivîyeka pêşketinê a jîyane civatê na. Ji xwe, ziman jî, di wê çerçovê de wan di hilde li dest. Pêşî herêmkî pêş dikeve, devik û gotinên nû diafir in. Piştê pêvajoya asta dîyemin a pêvajoya pêşketinê a jîyane civatê a bi ziman re, wê dike giştî bi wate dike. Bi vê yekê re, di temenê têgihîştina çapûrast de ev rewşa pêşketinê bi jîyane civatê re dihê dîtin. Aliyê pêşî ê rast ew a ku di jîyane civatê de herêma bi herêma bi devkî bê û ankû bi zaravayî bê, pêşketina xwe bi vî rengî didê çê kirin. Piştê di pêvajoya dîyemin ya wê demê ya pêşketinê de wan gotinan bi pêşketina demê ya jîyanê re bi civatê civatê re bi wate dike, Piştê jî, bi demê re buhurîn ji demê û li demê dibê. Bi vî rengî ew awayê buhurîna demê ji demê li demê jî, bi dîrokê re bi çêbûna têgihîştin û nirx û wasifbûna wê re êdî kûrbûn bi rengê têgihîştinê re dibê. Pêşketinê jî, di aslê xwe de li ser vê rewşê re dihê û diafirê. Li vir, ew rewş, rewşa ku di her demê de weke rewşeka ku derfet jê re were hiştin ê awayê pêşketina civatê ê ji binî bi ber serî ve ya. Yanî, ji ya hesan bi ber ya tevlihev ve pêvajoya pêşketinê ku dihê jîyîn a. Jîyane civatê, li vir, dive ku mirov bi ziman û pêşketina wê re hildina li dest. Lê bi jîyane civatê re, dema ku em ziman hildina li dest, dive ku em ziman û têgihîştin û pêşketina wê bi hev re hildina li dest. Ku em ziman û têgihîştinê jî bi hev re hildina li dest, em dive ku têkilîya wê bi mejî û xêvê bi hev re dîne û wan weke temenê wê pêşketinê hildide li dest û bêne ser ziman. Bi vî rengî li dîv hevdû, xelek bi xelek pêvajoyên pêşketinê bi jîyanê, civatê û ziman, bi hev re dihên jîyîn.

Ziman û zarava, li vir, dema ku hat hildan li dest û weke dûbeş û ankû dûqatan hat hildan li dest, hingî xelatîya pêşî ya sereke di nêzîkatîyê de dihê kirin. Bi wê re jî, wê li dûv wê û li dûv hevdu wê xelatîyên din jî bikevina rêzê de û wê werin.

Li vir, pêwîstî û pêdivî bi wê re heya ku di destpêkê de di nêzîkatîyê de li ziman nêzîkatî were kirin. Ziman, ku mirov bi çî awayê nêzîkatîyê lê bike, mirov dikarê lê bike. Lê bi her nêzîkatîyê jî, mirov dikarê bi teybetî bi hev re hilde li dest pêşketinê bi awayekî rast pêre bide çê kirin. Reng û awayê rêzimanî û ziman li deraha. Em pêşî di temenê jîyane civatê de wê hildina li dest. Ji berk u ev alî weke aliyekî jîyanî, pêwîstî û pirr giring dihê û derdikeve li ber me. Ji ber çî di van demên demên dawiyê dewlet bahse zaravayê kurmanckî û ankû zazakî dike û dibêje ku "zazakî, zimanekî din a." û ankû "zazakî ne kurdî ya." Ev gotin, bi teybetî dema ku em hildina li dest, em nikarin tenê bi ziman re hildina li dest, Di aslê xwe de, li ser wê gotinê û wê qatîkirinê re, weke ku mudahelayak ji jîyane civatî a wê herêmê a kurdistanê heya. Sazgerîya civatê a xwe pêşxistinê a ku heya, li wê mudahale dihê kirin. Ti zarava û devik, di nava wê sazgerîya pêşketina civatî a pêşketina wê de, weke xwe namênê û li ser wê re awayê zimanê civatê ê dema nû bi gotin, wate, kirde û her wusa têgihîştinê re xwe diafirîne. Yanî, bi gotinaka din, em dikarin ji vê re gotina xwenûkirinê a bi demê û pêşketina civatî de ku civatî dijî jî bikar bênin. Zarava ku ji xwe re derfetê nebînê ku di nava asta giştî a civatê de ku werênê ser ziman, wê ew pêşketina wê ya bi ber zimanîye ve bibe. Her wusa, devik jî, ku ew derfet ji xwe re nedît, wê bi ber zaravatiyê ve pêş bikeve. Ji ber vê yekê, divê ku em bibêjin ku têkiliya nava civatê a civatî pirr giring û bo wê jîyanî ya bo pêşketina wê ya giştî. Ya ku em di serî de li vir kifşbikin ev a. Aliyê din jî, her wusa, weke aliyekî pirr giring ku tê û derdikeve ber me ya, mudahale li pêşketina zimanê giştî û civatîyê wê heya. Yanî, pêvajoya ziman a pêşketinê a bi jîyane civatê re ku jîyane civatê xwe li ser ziman re bi hin bi hin hildane gotinên herêmkî kirina wan giştî bi jîyane xwe re û ku li ser wê re pêşketinê di jîyane xwe re dide çê kirin, mudahale li wê dihê kirin.

Ji ber ku zaravatiya ziman, ku kirmanckî bê, ku soranî bê, ku hewramî bê, ku kurmanckî bê, ku goranî û hwd bê, ku kîjan zarava û devik bê, di serî de, î ro sînor di nava wan de hatîya kişandin. Ev jî, di aslê xwe de mudahaleya giştî a li pêşketina jîyane civatî ya. Ziman, temenê xwe yê giştî ê pêşketinê, her timî ji lingên xwe ve li ser zaravayan didêt ava kirin. Bi vî rengî, minaq, dema ku ziman xwest ku rewşekê salix bike û bi nav bike jî, wê di nava xwe de di rêzkarîya xwe de ji wan devikên xwe re rewş û gotinê hilde û bi wê bêne ser ziman. Bi vî rengî, di aslê xwe de, di temenê xwe yê pêşketinê de pêvajoyên giştî bi vî rengî bi jîyane civatî re dijî.

Ev pêvajoyên giştî ê pêşketinê ên ziman jî, weke dîmenê dîyemin ê jîyane civatê ya. Bi vî rengî, di aslê xwe de, civat û ziman giringiya wê hertimî mazin dihê dîtin. Di roja me de, gotîna "mirov û ziman", dema ku em civatê hildina li dest, wê di gotina "mirov û ziman" cihê gotina "mirov" bi ya "civat"ê re cih bide guharandin. Ji xwe, mirov nikarê mirov ji civatê cuda bihizirê. Dema ku em nikaribin mirov ji civatê cuda bihizirin, wê caxê, mirov nikarê pêşketina mirov jî ji ya civatê cuda bêne ser ziman. Bêcivat, mirov bi pêşketina xwe nîn a.

Hertimî, mirov, berê wî bi ber civatîyê ve ya. Bi vî rengî, ew pêşketina xwe mazin dide çê kirin. Bi wê re jî, têgihîştina xwe diafirîne. Têgihîştina xwe ya mirovtiyê bixwe jî, temenê wê ji civatîyê û civatê digirê.

"Jîyan û mirov", "mirov û civat", " civat û pêşketin", " pêşketin û ziman" û hwd, li dûv hevdu di rêzekê de weke sûwariyên ku di bazeka carling de na. Wate van gotinan ku dû bi dû me li cem hevdu di nava neynokê de nivîsandin çi ya? Wate wê ew a ku di temenê rêzkarî û pergaliyê de bi jîyan civatê re mirov dikarê wan bêne ser ziman in. Bi vê rengî, jîyane civatê jî wan gotinan di temenê "civat û pêşketin", "pêşketin û ziman", û hwd, li dûv hevdu dihêne ser ziman. Civat, bi jîyane xwe re salixkirina pêşketina xwe ya ku kir, li ser wê re temenê xwe yê dema piştre ku tê diafirêne. Di vê temenê de li hevdu hevdu pêşketin bi demê re dihê.

Jîyanê bêî ku mirov di nava civatîtiya xwe de xwe neyêne ser ziman, pêşnekevê. Hertimî, pêwîstî bi xwe hanîniya li ser ziman heya. Ev jî, bi ziman dibê. Gotinên ku me dem bi dem afirandin bo ku rewşan bi fahm bîna ser ziman, ew gotin, wê bi hiş bibin. Bihîşbûna gotina, wê bi jîyane civatê re wate xwe bişên. Li vir, dive ku em bibêjin ku bi fahm hanîna li ser ziman û ankû têgihîştina derbarê gotinan de ku di sere me de çêbû, ew weke pêvajoyaka sêyemîn a bi dîmenî ya pêşketinê a jîyane civatê ya. Ew jî, rastî, pêşketinê hizir û têgihîştinê tê. Ankû, weke ku di roja me de tê ser ziman rastî gotina 'felsefê' û hwd tê.

Dema ku em bi vî rengî nêzikatiyê li gotina 'ziman' bikin, bi wê re jî, dive ku em hinekî gotina ziman û têgihîştinê bi hev re hildina li dest wê hewl bidin ku fahm bikin. Bi teybetî, ev rewşê pêvajoyên ên bi jîyane civatê re ku me hanîn ser ziman bi rengê pêvajoyan, di ziman de, bi xwe re têgihîştinekê re bi hiş diafirênin. Bi wê re jî, êdî ew jî dibê temenê têgihîştinê û pêşketina têgihîştinê. Têgihîştin, cewher û navaroka wê jîyane civatê bixwe ya. Li ser wê re gotin dihêne afirandin û ser ziman. Her gotin, dema ku hat ser ziman wê bi têgihîştinekê û jî rewşekê were ser ziman. Bi wê re jî ew rewşa ku ji wê ew gotin bi wate bû û hat ser ziman, wê rewş, ji wê jîyane civatê bê. Ku ji jîyane mirovekî tenê jî bê, wê bi wê re bi têgihîştineka civatî wê were ser ziman.

Jîyane civatê, bi gotina ku hat ser ziman, wê hin bi hin dîroka xwe ya civatî bide nivîsandin. Dîroka civatê, hinekî bi têgihîştinî jîyane civatê ku li ser gotinan re bi hiş kirîya ya. Li ser vê jîyanê re, hanîniya li ser ziman, wê têgihîştin bê. Têgihîştin, hinekî jî, ew hişê mirov ê di derbarê wê jîyanê û biv reşûna wê ya bi demê re ya.

Li vir, di temenê wê afirandinê hemûyî de û ku wê dihêne ser ziman jî, ziman bixwe heya. Li vir, ziman, teybetmendiyên wê cuda bi cuda ku dive ku mirov pîr aliyan ve bîna ser ziman hena. Tenê ku em ji aliyê ziman ve bîna ser ziman, weke ku me li jor hanî ser ziman, diyalektîka ziman ya ku wê ji devik, zaravayan û hwd bi ber zimanîtiya civatî ve wê here. Bi vê rengî, di temenê têgihîştineka ku bi hevoka "ji ya hesan bi ber ya tevlihev ve çûyî"ê, bi vê rengê dihê ser ziman.

Pêvajoyên vê yê pêşketinê, têkiliyên di nava wan pêvajoyan, weke têkiliya di nava wan zaravayan a li hevdu de giring û bi wate ya bi pêşketina jîyane civatê û salixkirina wê bi wê pêşketina wê re.

Bi gotina din, dewrûdayîmtî, di jîyanê de bi vî rengî bi ziman re bitêgihîştinê êdî pêşdikeve bi jîyane civatê re. Li vir, emê bi gotinekê bale bikişîna li ser têgihîştina dîrokê û ankû 'felsefeya dîrokê'. Bi jîyane civatê û pêşketina wê re bi temenê dewrûdayîmtiyê re bêî ku qatbûn û navberîti ku bikeviyê de, xwe domandin, weke pêwîstiyeka ku jîyane civatê li ser ziman û hwd re ji mirov dixwezê ya. Temenê felsefeya dîrokê, bi dewrûdayîmtiyê, di

ahangekê de bêî ku qûtbûn û qatbûn bikeve navberê de xwe domandin û hwd ji mirov dixwezê di têngiştinê de. Felsefeya dîrokê, temenê wê hinekî jî, li ser wê dewrûdayîmtîya bê qûtbûn û têngiştinîya civatê re ya. Di vê temenê de, hinekî jî, mirov karê hişkî teybet, bi nerîna li jîyane civatê û li ziman, bi têngiştina dîrokê re bidest bixe. Li vir, bi pêşketina civatê û jîyane wê re ev derfet dikeve dest de.

Dema ku mirov div ê temenê de bahse wê pêşketinêa bi dewrûdayîm û bênavber û bi pêvajoyên bi pêvajoyên ku heyîn û hebûna domandîya ku em wê hewl bidin bi wî rengî fahm bikin, hingî, pêwîstî bi wê heya ku li ser jîyane civatê re têkilîya ziman û dîrokê û têngiştina wê bi hev re danînê jî, weke pêwîstîyê bo hiş û têngiştinê derdikeve li ber me. Di nava kurdan de hiş, bi gotinên weke "jîr", hwd re dihê ser ziman. Gotina "zanînê" bixwe jî, ji dema hûrîyan bixwe maya heta roja me di zimanê kurdî de. Her wusa, nave 'ziman' bixwe jî ji wê dema hûrîyan me ya. Bi rengê "zaman" û ankû "za-am-ma-an-tî" û an jî kû; "za-am-ma-an-tî" hebûya. Lê di dema Qasîtiyan de jî mirov rastî wê tê. Yanî, gotinaka pirr kevn a. Dema Aqadîyan, heta dema serdestîya dema aqadîyan diçêt.

Ji van deman, heta ku dihê dem û roja me, li ser vê gotinê re ziman pêşketina bi xwe bi gotinên têngiştinê pêş dixê. Her gotinên zimên, mirov dikarê weke gotinên têngiştinê û dema têngiştinê şirove bike û bêne ser ziman. Lê dem bi dem pêşketina bitêngiştin ji ber ku hertimî bi pêş ve dice û pêşdikeve û bi nirx û têngiştin dibê, êdî dem bi dem rengê wan gotinên têngiştinê diguharê. Ziman, wan gotinan bi teybetî, diafirêne û di xwe de bicih dike. Bi wan re jî, hin bi hin pêşdikeve dide çê kirin. Ziman, her demê pêşketina ku bi jîyane civatê re jîyan kir bi gotinan re sentezkirina wê pêşketinê bi gotinan diafirêne di xwe de û bicih diike. Rengê ji pêşketinê sûdgirtinê ziman jî, awayekî wê jî di temenê sentezkirinê de ya. Bi wê sentezkirinê re gotinên ku derxistin li hole, bi wan re pêşketinên nû bi demê re bi xwe re dide çê kirin.

Di roja me de, ziman, weke amûrekî pêşketinê ê herî giring derdikeve li pêş. Li ser van bi nirxbûna ziman, têngiştin û felsefeyên wê jê dihên afirandin. Hatina afirandin jî. Hemû jî, armancaka wan heya. Ew jî, ew a ku ziman, wê çawa baş were fahm kirin û wê çawa hê baştir bê pêşxistin di demê de û bi demê re. Ji berk u ziman, aliyekî giring ê xwe hanîna ser ziman a mirov û civatê bixwe ya.

Ziman, nirxtîya wê, bi hişbûna di derbarê wê de baştir dihê dîtin. Hişa têngiştina ziman, di roja me de, temenê afirandina, awayên nû ên bi ziman re jî ya. Ji ber vê yekê, dive ku mirov bibêje ku ziman, giringiya wê ji yak u em dizanin giringtira.

Zimanê civatê û pêşketina wê, biwê re di ahangekê de ya. Hinekî jî, weke ku hîseka wê têngiştinakê civatê di naqabîna ziman û têngiştin û pêşketina wê ya civatî de ku li ser wê re heya. Ji vê aliyê ve, dema ku mirov lê binerê, mirov rastîya wê ya giring baştir fahm bike.

Hinekî jî, dema ku ez bixwe li ziman û gotinên wê dinerîn, deronî û têngiştina wê ya mirovî dihê ber bîra min. Deronîya gotinan, hinekî jî li ser gotinan re dihê dîtin. Di aslê xwe de deronîya mejî bixwe, mirov dikarê bi gotinên ziman re baştir fahm bike. Hinekî jî, ziman, ji deronîya ziman sûd digirê. Ji wê fêde jî dibîne. Dem bi dem, her yek ji me, dema ku me rewşek hanîya ser ziman ku em xamgînbûna û ankû êş ketîya dilê me de, bi fahm kirinê re, yan me anîya xwe qirmîçandîya û yan jî hinerîkên rûyê me rengê xwe guharandina. Li

vir, t kiliya gotina   t gihiştin a bi hev re j , hinek  mirov dikar  ji w  rewş  bi başı fahm bike.

Guhar n n f z k   n bi peresendina b loj k  ku bi ziman re dibin.

Deng  ku em bi gotin digotin, tevger y n ku em bi dest   gavav tina xwe li ber av dikin bi labitandina xwe re,   hwd, hinek  j  awayna din  n ziman   n laş  mirov in. Yan , ji w  re j , mirov dikar  b je ku "ziman  laş." Ziman  laş, li ser tevger yan xwe re dide d yar kirin. Di temen  dan standina ziman  laş   tevger yan de d  tişt pirr rol   weyn dileyizin. Yek h st   ya din labitandin n dever   cih n laş  me na. L  di temen  wan labitandinan de j , h st bi rol   weyn heya. Min, dema ku ji rewş k  hinerik n r y  me sor b n, em yan fihet dikin   yan j  di rewş ka din de na. Her rewş n ku em dikarin bi deng bi gotin bikin, bi labitandin   mi  bal kirina  av re, em dikarin b nina ser ziman j . Ev j , rewş ka din ya xwe han na li ser ziman a. Meji, van rewş n li ser t gihiştin   hiş  xwe y  bi rewş   ziman re ku afirandiya dide n şandin. Vekirin   girtina l van, li gor  w  dib . L  bi w  re deng  ku ji dev  me derdikeve, bi w  re di qirika me de, ew rastkirina ku bo ku ew deng were derxistin ku ji aliy  f zyoloj k  ve b ya, bi labitandina dev re hevd  temem dikin. Li gor  w , laş qaym digir . Qaymgirtina laş li gor  w , di asl  xwe de li gor  ziman a j . Ew away  ziman,   ku me afirandiya bi gotinan   bi w  em diaxivin, li gor  w  laş  mirov j  qaym   ş k  xwe dig r. Yek , ku bi ziman   in  diaxiv , w  qirika w  li gor  axiftina w  ziman  cudah  p re hebe. Yek  ku bi kurd  diaxiv , w  li gor  w  axiftina kurd  w  di qirika w  de li gor  w  qaymgirtin   ş kl standin w  hebe. Qirika yek  ku bi ziman  kurd  diaxiv    yek  ku bi ziman  tirk  diaxiv , w  qaymgirtina wan ne weke hevd  b . W  hertim , cuda b n w  hebe. Li ser v  rewş  re, div  ku mirov bib je ku ew qaymgirtina f z k , h  ji zaroktiy  dest p  dike. Ji ber ku hem  deng, p ş  ji qirik  t n derxistin, w  awa   ş kl standin, p ş  li wir di w  beşa laş dib . Ku em v  qaymgirtin  li berçav bigirin   bib jin, div  ku em bib jin ku qirika yek  ku hat  bişavtin   yek  ku bi ziman  xwe y  dayik  perwerde d t ya   mazin b ya, hertim  c dab n p re heya. Qirika mirov  ku hat  bişavtin   ank  hat  as mle kirin, w  ne bi temem  li gor  ziman  ku bi w  perwerde hildaya w  qaym   qaysa xwe bigre   ne j  w  li gor  ziman  xwe y  dayik  bim ne. Bi w  re j , w  weke "yek  nivr "   ank  di niv  r  de may  w  bim ne. Bi v  re j , ev rewş, w  bi dem  re bike ku ew nikar  bi temem  li gor  wan gotin n ku ji ziman  xwe y  dayik  bib je.   ne j  w  bih le ku li gor  ziman  ku bi w  hat ya perwerde kirin bi temem  gotinan bib je   rewş n bib je. Ev rewş, ji aliy  deron  ve ku xwe d yar kir, w  bike ku pirsgir k n f z k    f zyoloj k    deron  j  bi w  re xwe bidina li der. Ya her  giring ew a ku van pirsgir k n ku derkevina li hol  bi w  re, w  meji wan biafir ne. Ev j , n şanaka mejiyek  ku hertim  bipirsgir k  dide n şandin.

Mirov  hat  as mle kirin, weke mirov  ku ji aqil  xwe ve li ş n may    bi mejiy  xwe p şneket ya. Bi temem  nikar  hem  gotin n ku bi ziman  ku p  hat ya perwerde kirin b ne ser ziman   ne j   d  pişt  w  perwerdekirin  dikar   d  gotin n ziman  xwe y  dayik  bi temem  b ne ser ziman. Bi w  re, gotin n ku dikar  ji w  ziman  ku bi w  hat ya perwerde kirin   gotin n ku di kar  bikar b ne  n ziman  w  y  dayik ,  d  s nor  w  dunya w  ya tang diafir nin. Mirov  as mle kir , weke mirovek  ku koley  laş  xwe ya. Zincir n w  y n ku w  p ve hat  gir dan, ne zincir n hes n   ank  ku ji pola hatina    kirin in. Zincir n w , ji w  qayimtir   jidah tir in. Zincir n w  f z k ya laş  w  ya.  end ku ew nikar  laş  ji hol  ra bike, w  nikarib  astang ya xwe j  j  bi buhur . W  hertim , wusa weke mirovek  bik mes  w  heta daw ya j yane bi astangdar  bij . Ku mirov, mirov  as mle kir , weke yek  astangdar   ank  bik mes (disabled=handicapped) hilde li dest w  pirr di cih  xwe de b .

Di aslê xwe de, civate ku li ser pêvajoyên bişavtinê hatina meşandin, bi vî rengê, civateka ku bikêmesî ya. Divê ku mirov wê wusa herê bike. Astengîya wê civatê ya herî mazin, bi bikarnehanîna ser zimanê wê dayikê re xwe dide li der. Mirovekî ku bi zimanê xwe yê dayikê mazinbûya û perwerdehiya xwe hildaya, wê nekeve zorê de ku zarava û devikên zimanê xwe yê dayikê ên din ji bikar bêne û li gorî rastîya wan êdî wan bikarbêne. Lê yekê ku bişavî, ev yek ji bo wî ne wusa ya. Ji ber ku qirika wî, ew pêşketina wî ya li gorî zimanê wî ji aliyê fizîkî ve pêşketina wî temem nekirîya. Mirov, dema ku tê dînyê û ji dayik dibê, hingî, nêvî bi nêvî ji aliyê fizîkî ve xwediyê awa û şekl standinê di qirika xwe de bi zimanê xwe yê dayikê. Lê piştî ku hat dînyê û bi wî zimanê xwe yê dayikê xwe pêş nexist êdî ew pêşketin berdeham nabê. Ew pêşketina dawiyê ya qirikê a ji aliyê fizîkî ve qaym û qaysa xwe bi pêvajoyên perwerde re distêne. Ev pêvajo, di temenê peresendineke fizîkî a laş de dibin. Ev jî, ji bo ku mirov bibê mirovekî temem bi rastî bijî, pêwîst in.

Ev peresendina qirikê û gûharinên fizîkî, dema ku ez lê dihizirim, wê teorîya Thales Darwîn a "ji meymûntiyê ku bi ber mirovtiyê ve peresendina jîndatîya mirov ku bû" dihêne ser ziman, dihêne herbîra min. Hinekî pêvajoyên fizîkî ên peresendina qirikê ên giring ku mirov dikarê bi vî rengê peresendinê bêne ser ziman, di temenê pêşketina civatê de jî bi wî rengî û awayê bi pêşketina xwe rol û weyna xwe dileyizê. Ew peresendina di qirikê de, bi demê re ku bû, wê di temenê pêşketina civatê de jî giringiya wê heya.

Li vir, dema ku em em ji aliyê mirovê asîmlekirî ji aliyê bîolojîkî ve bi vî rengî hildê li dest, divê ku mirov bibêje ku weke mirovê ku peresendina xwe ya pêşketinê temem ne kirîya dihê hasibandin. Weke yekê astangdar û ankû bikêmesî mirov dikarê bahse wî bike.

Bi vê rengî û awayê, mirov dibîne ku ji ziman bi ber fîzyolojîkîya laşê mirov ve pêvajoya peresendinê heya. Her wusa, ew pêvajoya peresendinê, bi mirov re dihê jîyîn. Yekî kurd, dema ku herê Wîetnamê wê nikaribê nivê gotinên zimanê wan bêhtirî bibêje. Ev yek, ji vî aliyê bizanistî hatîya kifşkirin ku dema ku yekî wîetnamî diçê Norwêcê li wir dixwezê ku zimanê wir hîn bibe, çend ku hîn dibe jî, ji ber ku qirika wî ne li gorî wê awa û şekl standîya, nikarê li gorî wan gotinan û dengê wan, êdî wan gotinên zimanê norwêcî bikar bêne. Ji ber ku mînaqa mirovê wîetnamî û zimanê norwêcî li berçav a me da. Her wusa, bi zimanên din jî ev rewş, li gorî rewşa pêşketina wan zimanan diguherê.

Vê rewşa mirovê wîetnamî û zimanê norwêcî, mirov dikarê bi mirovê kurd û zimanê tirkî re jî bêne ser ziman. Heman rewş, bi hinek guharîn bi hin awayna din re mirov dikarê di nava wan de jî bibîne. Ji ber ku deng û rengê salixkirin û awayê ava kirina hevokan pîrr cûda ya. Ev rewş, li gorî xwe ji aliyê fizîkî ve jî qirikê bi şekl û awa dikin. Guharînên fizîkî ku mirov bi bîolojîkî bi ziman re dijî, beşa pêşî ya ku mirov dema ku ji dayika xwe dibe, nêvîyê wî dijî. Lê nêvîyê din jî, bi demê re û piştî hatina li dînyê û dema ku mirov bidest bikarhanîna ziman kir, êdî ew nêvîyê dîyemin jî dibê û nêvîyê pêşî ku hê di zikê dayikê de bûya jî qayimtir dike û qaysa wê dide girtin. Bi vê re jî, heta dema ciwanîya mirov, ew pêvajoya bîolojîkî a qaym û qaysgirtin, heyîn û hebûna xwe bi awayekî teybet dide domandin.

Bi teybetî, dema ku em bahse peresendinê û aliyê wê yê bîolojîkî û guharînên wê bike, divê ku mirov ji vê aliyê ve ji pîrr aliyên ve nêz bibê. Aliyê ê ku mirov li vir pêşî nêz bibe jî, ew peresendina pêşî a bi hstîyên zenîya xwerê û herdû argûşkên ku dibê, divê ku mirov li ser wan bisekinê. Bi wê re, bi demê re, ew peresendina bîolojîkî a bi demê re û bi wan re dibê, bi giringî divê ku mirov wê hilde li dest. Ji aliyê pêşketinê ve, ziman û ankû qirika

mirov, wan rastkirinên ku li ser tevne tûr(miskul)an re ku dibê, di ahangê de bi hevdû re rastkirinê didin kirin. Ew rastkirin jî, wê tevne sînîran û ankû tûran a deng wê bidina çê kirin bi wê tena xwe re, wê bi awayê fîzyolojîkî wê bidina gihandin. Herêmek ji wan herêmên laşê me ên herî zêde bi tevna sînîr û ankû tûran a, bi zimanê me re dev, qirik û dora wê ya. Herêmek ji wan herêmê me ê herî zêde bi sînîr zimanê me ya. Bi wê re jî, tevne miskulan heya. Bi wê re jî, li dora devê me û ji argûşkên me heta ku digihijê pišta guhê me û ji dehna çavên me ve tevna miskulan heya. Bi wê re jî, ji berçavên me û ji herdû keviyên anîya me û di aliyê jor ê ser guhê me ve heta ku digihijê pišta guhê me sînîrên teybet ên ku di labitandin, vezîlendîne û hwd ku xwedî rol û weyn in hena.

Zimanê me, dema ku dilabitê û bi wê labitandinê re ku deng derdikeve, mirov nikarê wê ji wan miskulên ku di qirikê ku diafir in cuda bêne ser ziman. Rewş û awayê deng derxistinê li wir diafirê. Bi wê re jî, ewder jî, piştî ku afirî, wê fermanên xwe ji mejî bi sînîran bigirê li ser sînîrên ragihandinê re.

Em nikarin, bêjin ku ew miskulên me ên li qirikê ku hebin emê biaxivin. Bê wan axiftin nabê. Li ser wan re, pergalek bigiştî û tekûz li wir afirî ya. Ji herdû argûşkên me, bi ber xwerê ve dema ku em destê xwe ji herdû aliyan ve li ser qirika xwe re bînina bixwerê de û bigihênina ser serê milên xwe, emê hingî destê xwe li ser wan miskulan re bînina li xwerê. Ji herdû tihêlan ve argûşkan ve dema ku me destê xwe hanî heta ser mil û ji ser mil ku em zêde nebina bixwerê ve û li wir li binê zenîya xwe li ser singa xwe ku em berê destê xwe bidina li hevdû bînina berbihevdû ve heta ku digihijê ser kakarîka me û me destê xwe li ser kakarîkê da sekinandin, û li ser wê re cardin bi şûn ve û bi jor ve bi ber qirika xwe û ji wir jî bi ber devê xwe ve bir, emê ne tenê destê xwe li ser wê kakarîkê û ankû lûleya ku tere xwarina ku em dixwin diçê xwerê re bibin û bînin. Li dora wê kakarîkê û ankû li navê wê yê din lûleya ku tere xwarin diçê xwerê, li ser wê re pîrr miskul û ankû têlên ku weke miskulan ku em wan bînina ser ziman hena. Ew têl, hemû, bi rastkirina xwe re hena. Ya ku deng dide çê kirin jî di aslê xwe de ew in. Li dora lêvên me hem li binê lêva jêr û hem jî li ser lêva li jor jî, bi heman rengî miskulên ku dirêj dibin hena. Herdû xatên miskulan dirêj dibin û li herdû keviyên lêvên me digihijina li hevdû û bi hevdû re bi ber aliyê argûşkan ve dirêj dibin. Lê çend ku bi ber argûşkan ve diçin jî, her wusa ku ew xate ku dirêj dibê, ku digihijê bin hinerîka li nivê rûyê me êdî berfireh dibin û bi ber xwerê ve diçin û dora zenîya me dorpêç dikin. Ev xate ku bi miskulan afirîya û bi vî rengê heta binê zenîyê û argûşkan tê wê her ber sermilên me wê berfireh bibin û tevna xwe bidina çêkirin û weke perdeyekê li ser wê bidina afirandin. Her wûsa ev perdeya miskulan wê, xatna wê ên din jî ji ber, pişt û pêşîya guh jî wê bi heman rengî hem bi ber xwerê ve û hem bi ber jor ve ew miskulê hebin û wê dirêj bibin û serwer bibin û wê herêmek dorpêç bikin. Li dora guhê me, wê hem xatên miskulên deng kirinê û hem jî ev miskul wê bi hevdû re û ankû di rex hevdû de wê bi herikin û dirêj bibin. Ji ser lêva me ya li jor, wê du xatên ku weke baq ankû destê gûlan ku li hevdû hatina dayin li hevdû, wê bi dirêj bibin bi ber jor ve. Xatek ji wan xatan wê li dora çavê me xwe bide pêçan. Xate din a desteya miskulan wê ji bin wê xatê re li dora çav tevna xwe bide çê kirin. Lê xat û ankû desteya li ser a ku li dora çav re buhurtî di ber keviya bêhvilê ve di buhurê. Bi wê re jî, wê li wir jî, heta devera ku lê dirêj dibê jî, wê li dora bêhvilê wê bi rêya sînîrên bi wê re wê têkilîyan dêne. Li herdû aliyan ve ev rewş dibê. Lê dirêjîya wan miskulan wê heta ber anîya me herin û wê li vir gelek miskulên din jî bigihjin li hevdû hena. Piştê wê li wir bereyeka berfirehî li ser û dora anîya ji keviyên wê ve bide çê kirin. Navaroka wan jî, wê ser bêhvila me li pêşîya anîya me nava herdû çavên me bê.

Bi vê rewşê, divê ku mirov bibêje ku wê rûyê me jî di nav de bi anî, dora çav û guhan, dora bêhvil û keviyên wê, zenî û herdû argûşkên me yên li xwerê li binê devê me re û hwd, hemû, bi vê rengê weke tevneka giştî ya miskulan didina afirandin. Ji ber çî rûyê me jî destlêdanê re pîrr zîz a? Ji ber ku ew tevn li ser wê re heya. Lê di vê tevnê de, bi miskulan devera herî tîr û ku pîrr miskul lê zêde hena herdû argûşkên me na. Ji ber ku ew miskulên li wir, di nava xwe de wê pîrr rengiyê di hundurê qirikê de bi kakarîkê û dora wê re bidina çê kirin. Ji ber ku ew hemû sînîr in, êdî pîrr zîz in. Bi wê re jî, ji her rewşê re vekirîna ku wan hîs bikin. Wilqasî zîz in û di heyîderîyekê de na. Kakarîka me, ji ber vê rewşê û bandûra wê, ne bi tememî hastûya û ne jî gûşt a. Di rewşeka weke ya di navberê de maya. Ji ber wan miskul û bandûra wan, ev yek heya. Bi wê re jî, ew jî, temenê tevger bandûrbûna wan û pergaliya miskulan a ku dengê didina afirandin dide çê kirin.

Ew miskul, hemû jî, weke ku çawa ku li dora rû, çav, guh, dev, bêhvil û hwd hemûyan bi tevnekê girtina û perdeyek bi xwe re afirandina, her wusa, bi heman rengî û jî wê zêdetir, di hundurê dev de û bi teybetî, ji beşa bi ber qirikê ve ku diçê, ew herêm, bi wan miskulan hê bêhtirî zîz dibê û bi miskulan ew tevna ku wê êdî dengê afirandin wê xwe biafirîne. Ew tevn, li wir, çend ku ji herderî miskul gihiştinê de, biteybetî, wê awayekî teybet ê tevnekê bidina afirandin. Ew tevn, miskulên wê, ew zîzbûna ku di hundurê wê de bi sînîran heya, bi wê re derfetê labitandinê ji xwe re diafirênin. Her labitandin û ankû bandûra ku li wan bû û ankû ew hejîn, wê deng bidina afirandin. Bi wê re jî, sînîrên ragihandinê li wir weke dûyemin wê tevnê li ser tevnê re bina afirandin. Ew jî, wê bi fermane mejî, wê xwe bînina ser ziman.

Lê hertimî, rewşa xwe ya tevgeriyê û ankû labitandinê diafirênin. Minaq, dema ku em devê xwe divekin û ankû di dema ku em xwarinê dixwûn de, hingî devê me bi jêr û jor de diçê. Ew cûna xwarinê û bi wê re çuyîna devê me jêr û jor jî, wê weke temenê parastîna miskulan bide afirandin. Weke mirovê ku diçê werjîşê dike û hertimî ku wejîşê dike, li ser xwe ya û bi tevger a û zaxma, her wusa, wê ew cûna bi xwarinê re heman karê bo wan sînîran bêne li cih.

Ji ber vê yekê, divê ku mirov bibêje ku bi wê labitandinê û ankû cûtîna xwarinê re jêr vefîzendina miskulên ku hena, dihê parastin. Miskul, weke lastîkê na. Bi tevgeriyê re, rewşa xwe diparêzên. Lê bi bêtevgeriyê re dikişihina li hevdu û rewşa xwe winda dikin.

Li vir, ew miskul, weke mirovê werjîşkar ku bi werjîşkirinê re ku rewşa xwe ya li ser xwe ku bi xwe re diparêzê, herwusa bi tevgerên weke cûtîna û hwd re rewşa xwe re diafirîne. Ev rewş, di dema ku dihên bi kardihênin de, bi wan re miskul, wê qaym û qaysekê bi xwe re bidina çê kirin. Li gorî ku mirov devê xwe divekê û digirê, li gorî ku mirov dike tevgeriyê û hwd de, wê qaym û qaysê dide çê kirin. Her wusa, ev rewş di dema axiftinê bi vî rengî derdikeve li holê. Di dema ku yek, ji piçûkatîya xwer, bi zimanê xwe yê dayikê mazin bû, wê bi wê re, wê qaym û qaysê bi xwe re bide çê kirin. Her ziman, li ser miskulan re, û li ser awayê wê yê ku bi wê dihê axiftin, qaym û qaysa xwe dide çê kirin. Bi wê re jî, hinekî jî weke ku ji aliyê fizîkî ve laş fêr dibê. Çawa ku mirov dema ku pirtûkekê dixwêne û mejiyê me bi wê re fêrekê bidest dike, her wusa bi wê re bi axiftin, û rewşên axiftinê û tevgeriyên bi gotin gotinê re û axiftinê re rewgekî didina miskulan û wan dikina qaym û qaysê de. Li ser wê re, miskul, çendî ku mirov di zimanê xwe de pêş de diçê, mirov wê pêşketinê bi wan miskulan re bidina çê kirin. Temenê wê qaym û qays girtinê, ji aliyê genetîkî ve bi têgihiştin a. Ji ber vê yekê, weke qalibê wê fêrbûnê û ankû qaym û qays girtin. Di dema ku zaro jî dayik bû de wê, bi xwe re wê fêrê hilde. Ew qaym û qays, di aslê xwe de, temenê fêrbûna

pêşî ya zimanê dayikê ya. Piştî ku zaro, bi çi awayê bê, wê li ser zimanê xwe yê dayikê wê pirr baş pêş ve bibê. Lê dema ku mirov ji dayikê bû, û ne bi wî temenê ku bi wî re ji dayikê hatîya rûnandin pêşket, hingî jî, divêt ku mirov bibêje ku mirov, weke ku êdî ji dest û lingên xwe ve were girêdan û zincîr kirin, wê lê were. Ev girêdan û ankû koladerî, bi fizîkî ya.

Mirov, hinekî ji her awayê ve ji pêşketina xwe ya bingihîn dîr dikeve. Çend ku piştî ji zaroktiyê jî bê ku bi zimanekî dervî zimanê dayika xwe were mazin kirin, wê newê bi ser xwe ve. Vajî wê, wê dem bi dem piştî wê pirsgirêkên hê maztir di demên xwe mazinbûnê de jî bijî. Mirovê ku ji dayikbû û bi zimanê dayika xwe ne hat perwerde kirin ji zaroktiya wî û ankû wê ne wê karibê gotinên bi dengên zimanê ku pê hatîya mazin kirin de bi tememî û baş bikarbêne û ne jî wê karibê êdî dengên zimanê dayika xwe bi tememî baş û weke wan bikar bêne. Wê ji herdûyan jî jêma(mahrûm) bê.

Li vir, divê ku mirov di serî de vê fahmbike ku ziman û ev rastkirinên ku bi ji aliyê fizîkî me ve hanîn ser ziman, bi wan re di nava wan û ziman de lêhat(lihêt)îyek heya. Ew lêhatî, bi teybetî, ji aliyê bîolojikîyê ve wate wê bi ziman re heya. Ziman, dema ku em bahse pêşketina wê ya bi mirov re dikin, di aslê xwe de, em bahse pirr aliyên din. Tevî ku em nûha li vir bahse aliyê fizîkî û pêşketina wê bi vê re dikin jî, dîsa ev ne hemû ya. Ji van aliyên ku me hanîn ser ziman, hê pirr aliyên din, ku bi heman rengî bi aliyê bîolojikî bê û hwd, ku bi mejî re mirov divê ku bêne ser ziman hena. Aliyên li ser tégihîştin, zanîn û hiş û hwd re ku em bînin ser ziman, Di temenê pêşketina bi tégihîştinê re tenê çend aliyên dihênin ser ziman. Lê dema ku em di temen de, van aliyên li ser pergale sînûran, miskulan û hwd re jî fahm nekin, emê nikaribin bêjin ku me bi tememî ziman fahm kirîya. Gotina lêhatîfîyê, ji aliyê pêşketina ziman ve, her wusa wate û giringîye wê ya şenber a ku mirov li vir divê ku fahm bike heya.

Mirovê pêşî ê ku care pêşî gotina xwe ya pêşî got, ku bi hiş bê û ne bi hiş bê jî, li vir, divê ku mirov wê weke destpêkê bibêje. Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje ku piştî wê gotina xwe ya pêşî ya wî mirovê pêşî re, piştî çend ku pêşketinê pêre çêbû gotinên xwe bidest gotinê kirin. Bi wê re, ew pêşketinên ku pêre çêbûn, jî dû aliyên ve bûn. Yek ji aliyê tégihîştin û hiş ve bû. Ya din jî, her wusa êdî li gorî wê pêşketinê ku bi wê di nava lihêtîyê de bê, wê ji aliyê fizîkî ve, weke ku me li jor hanîn ser ziman bi qirik û miskulan û sînûran re wê bibêt.

Ev jî, wê hin bi hin, ew mirovê roja me ku dikarê bihizirê, bihişa, û dikarê pirr zimanan jî fêr bibe, wê biafirêne. Lê li vir, divê ku mirov vê jî bibêje ku temenê pêşketina bi pirr zimanî, weke ku di roja me de dihê gotin jî, tenê û tenê li ser pêşketina mirov a bi zimanê mirov ê dayikê û perwerdebûna mirov a li ser re ya. Yanî, bi gotinaka din, pêşketina mirov a bizimanê mirov ê dayikê, di temenê wê de ya.

Li vir, ku mirov, li ser tégihîştinê re hilde li dest, divê ku em li ser ziman û gotinên wê û wate û kirdeyên wê re bimeş in. Lê bi wê re jî, awayê ku ew gotin bi dengên gotin, fonatîka wan û hwd, di temenê lihêtê û levkirina bi pêşketina mirov a fizîkî re dibê. Yekî ku hinekî zimanê kurdî bizanibê û hinekî demên wê berê ku hinekî jî bizanibê, wê fahm bike ku gotinên weke "tahl" ku dema ku di demên berê de dihatina gotin bi dengê ku "t" bi stûrahîyê re û bi hinekî stûr û dirêjkirina dengê "a" re dihat derxistin ji qirikê. Bi wê re jî, weke ku qirik bi hat xiritandin, dengê di hat derxistin û levkirin bi gotinê re. Î ro, di tîpên me yê kurdî ku em î ro wan bi kardihênin, em wê tîpa ku wî dengê ku ji qirikê derdixê ku tînin li holê û derxistin em nabînin. Weke gotina 'tahl', gotinên weke "fêhl", "fahl", "rihl", "lihêf", û hwd mirov mirov dikarê gelek gotinên weke wê bêne ser ziman.

Gotina "fêhl", wate wê di temenê dema ku yekî kir ku bizî tişteki bêne serê yekî din û fêhleki bê bike ya. Fêhl, hineki bi nîyeta xirab, kirinaka ku hanîna serê yekî ku heya yê ku tişt hatiya serê wî jê nîn a. Minaq, dema ku du birayên hevdu wê bêjin "emê bi hev re herina malê xwarinê bixwûn û werin", hingî ku dema ku yekî ji wan birayan got, ka karekê mîn li deverkê heya û ez herim wî bikim û werim û em êdî piştî bi hev re herin ku dema ku ew çû û rastrast çû malê xwarin xwar û piştî hat cem birayê xwe yê din û piştî ew bi xwe re hişt û ne hişt ew herê malê û li wir li cem xwe hişt, hingî wî birayê ku çûyî, fêhl bi birayê xwe yê din kirîya. Ziman, dema ku li ser gotinê re hat bi wate kirin û deng ji wê wateyê re bi gotinê re hat derxistin, hingî, bi wê re mirov dikarê bahse hişekê bike. Lê li vir, ji wê zêdetir, pirr rewşên din ên ku divê ku mirov li ser kirde, wate û darêjka gotinê bi xwe re jî fahm bike hena. Ew jî, bi wê re, rewşekê dinênin ser ziman. Ziman, hertimî bi rengê ku dihêne ser ziman bi gotinên xwe re, hişekê dihêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje, ji aliyê fonaktîkî ve ew dengê ku hat derxistin, minaq, bi çi rengê hat derxistin? Dema ku yekî ku bi kurdî û perwerdehiya wê gotina "zirevê" û ankû "bejn zirevê" got, wê bi awayekî bibêje. Lê yekî din ku bi zimanekî din perwerde bûyî û ankû piştî ziman fêrbûya, wê bi rengêki din bibêje. Li vir, mirov nikarê tenê bi aliyê his û hiş ve, bi tenê vê bêne ser ziman. Ji wê zêdetir, ew rastkirina di nava miskulatûrên qirîkê de ku heya, bi wê re, ew rastkirina wê ya li gorî wê zimanê wê yê ku ew bi wê mazin bûya. Serdestiya li deng dide afirandin. Temenê serdestiya mirov a li deng, pêşî ji wir dest pê dike. Yekî ku xwûn çû sermejiyê wî, bi pirranî, dikeve zorê ku bibîr bike û ankû nikarê gotinan bi tememî bilêv bike. Bi tememî re, ew gotinên ku wî berê wê dema ku xwûn çûya ser mejiyê wî ku bi kar dihanî, wê piştî ku xwûn çû ser mejî wê bikar neyêne. Bi wê re, êdî wê wan gotinan bi kar neyêne. Ew bikarnehaniyê, wê bi demê re, guhartinan li ser miskulayên wî re di qirîkê de bê û hwd wê bide çê kirin. Wê piştî, demek ku têve çû, wê êdî nikaribê ku bi tememî wî dengî ji wan gotinan ku derdive bi kar bêne. Lê ew deng bi rengê ku wî berê bikarhanîna, awayê bikarhanîna wan, di xêw û mejiyê wî de qayda wan hena. Lê ji aliyê fizîkî ve ji ber ku ew çûtin, tevger û hwd ew rewşên ku em dikarin weke werjîşîya miskulan jî bînina ser ziman, ji ber ku ew navê, êdî guharinên di ancamê de ku bi fizîkê re bûna, temenê wê bi rastîya wê bikarhanînê jî holê ra dike.

Yekî ku werjîşê dike, çawa ku laşê wî hişk dike û miskulên wî jidahî dibin, her wusa, rewşek bi vî rengî bi tevgeran re bi miskulan re jî heya. Yekî ku dema ku di rewşna de anîya xwe diqirmîşêne, çermê serê xwe ê ser anîya lê beşa li ser ku diharê bilabitêne, bi wê re ku dikarê guhê xwe weke ku bibe û bêne, ku lêva xwe ya li jor dibê û digihêne serê bêhvila xwe û hwd, hin tevgeriyên ku bi sînyalên ku li ser sînîran re li miskulan hatina kirin û di ancama wê de hatina kirin in. Lê ew rewşa ku ew di wan de bûna jî, hin tevgerên ku di temenê lihêtekê de ku mejî bi gotinan û ankû rewşna re dihizirê ya.

Mejî, li vir, hişa wî, serwerîya wî ya li ser laş jî pêş dixê. Lê ew hişê ku em bitêgihîştinê re bidest dikin, em dikarin di temenê hişariyeka mejî û a di temenê dimenekî dîyemîn de ku em bînina ser ziman a. Ji wê zêdetir, berî wê, mejî, ji xwe, nava laş bi têgihîştin dibîne. Em nikarin, vê têgihîştin û ankû hişê bi hişê xwe yê têgihîştinî ê hişî û têgihîştinî re tevlihev bikin. Ev herdû hiş, cuda na.

Hişê mejî, ê wê yê bingihîn, mirov divê ku bi wê re bêne ser ziman. Lê hişê mejî ê ku ew li ser wê re laş bi rê ve dibe û ankû serokatîyê bi wê jî laş re dike, her wusa, ew hiş, teybet a û ji bo mejî û laş jî giştî ya. Hişê me yê têgihîştinî ku em bi wê dunya dora xwe dibînin û fahm dikin, ew hiş, di ancama pirr pêvajoyê û têgihîştin û tevger û her wusa têkiliyên mejî de

pêk hatîya. Lê ew hiş, hertimî bi asta xwe re hertimî jî di bin hişê pêşî ê mejî ku bi wê re laş bi rê ve dibê. Ji ber ku mejî dixwezê li wê serwer bê, her wusa bo wê yekê jî, mejî, bi tégihîştina xwe ya pêşî li ser wê re ya û li wê serwer a. Yanî, ew hiş û ankû tégihîştîniya me, di hundur û çerçova wê hişê me yê mejî de ê pêşî de diafirê. Ev hişê ku em weke hişê dûyemin bênina ser ziman, ew hişê ku mejî, wê bi gotin dike ya. Yanî, ew hişê ku em bixwe bi hiş wê bi gotin dikin a. Ew hiş, bi gotinên me ên ziman re xwe li jîyanê bicih dike. Mirov, li ser wê re jî, serweriya wî heya. Temenê wê serweriyê jî, ew ew hişê me yê pêşî ya.

Di aslê xwe de, em dikarin vê hişê xwe yê pêşî ê mejî û serwer ê pêşî, di temenê pêşketina civatê de jî fahm bikin. Minaq, dema ku ziman bi civatê re pêş dikeve, zarava û devikên wê pêş dikevin. Ev jî, herêmkî û ne giştî na. Lê bi demê re, çend ku civatê pêşketina xwe çê kir, wê wan bke giştî bi wê pêşketina xwe ku bi demê re çê kir. Yanî, ew zarava û devik, li ser ziman re, weke hin tedbîrên tégihîştina civatî bo pêşketina wê ya demên li pêş in. Ti zarava û devik, di nava pêşketina civatî û giştî de, weke xwe û bi herêmkî bi sînor namêne. Ev yek, li gorî destûra pêşketina civatê pêk tê. Yanî, ne zarava weke lingekî nû pêş dikeve di nava civatê de û ne jî devik. Lê ku pêşîya pêşketina civatê hat girtin, êdf ew zarava û devik, wê pêşî bina ling û piştire bikin ku bitégihîştina ku xwe bigihênina asta giştî ya civatê wê pêş bixin û mazin bikin û pêşve bibin. Ew rewş, rewşeka teybet a. Bi ziman re, zaravatî û devik jî, bi ziman re hevdû temem dikin. Her wusa, bi heman rengî pergale pêşketina civatî ya nava wê heya û li ser wê re xwe bi wate dikê.

Dema ku em vê rewşê hildina li berçav, divê ku em ziman, bi tememî weke beşekê ne hildina li dest. Hemû zarava, devik û hwd, wê di çerçova pêşketina civatê de û biziman re wê hevdû temem bikin bi demê û pêvajoyên pêşketinê re.

Ew şaşîya ku zarava û devik, ji pêşketina civatê, weke "cûdahiyek" dihê dîtin, divê ku mirov bibêje ku ew şaşî, weke astengiyeka herî mazin ya li pêşketina civatê a giştî ya. Divê ku mirov vê yekê bi teybetî bêne ser ziman.

Ziman, du temenan de mirov dikarê wusa weke wê zaravatî û devikîya wê bênina ser ziman. Yek bi demê re ya. Bi demê re, dem bi dem pêşketin dibin. Lê herdem bi xwe re awa û amûrên wê ên pêşketinên jî ji nû ve pêş dikevin. Li ser wan re gotin, wate, kirde û hwd ji nû ve salixkirin û afirandin jî dibê. Lê yên dema berê, bi wê re dem bi sînor dimênin. Gotin û ankû kirdeya gotinê ya ku li gorî awa û pêşketina demê ku lihêtekê û levhatinakê bi xwe re bide nîşandin, ewê di wê demê de were kifş kirin. Lê bi ziman re, di demên berê de gelek gotin û kirde jî, wê lihête û levhatinê nadin nîşandin. Ev jî, dikê ku ew di demê de bi mênin û ne buhurina li dema nû. Bi vê re jî, dema ku dema nû pêşketina xwe da çê kirin, wê hin bi hin bi ziman, tégihîştin, civatî û hwd, pergale xwe biafirîne û bixwezê ku tekûz û temem bike. Li ser wê re, dema buhurî jî, wê gelek pêşketinên wê, dervî wê bimênin. Di demên pêşketinê de, hin bi hin çendî ku ew pêşketina civatî bidîrokê re tékiliya wê bi wê demê û pêşketina wê ya ku bûyî re hebû, wê ji wan sîd bigirê û ankû wan pêşketin ku bi wan re tékilî danî wê barî dema xwe ya nû jî bke. Ev jî, rastîyaka. Lê bi demê re, qûtbûna bi wê tékiliyê re ku afirî, ew jî dike ku pîrr tişt li sîn bimênin. Î ro, minaq, ji dema Hûrî û mîtannîyan, em dikarin bahse pîrr pêşketina bi zanebûn û ku ne bi zanebûn bikin. Lê yên ku bi hiş em bi bîr bikin jî kê in.

Li vir, minaq, gotinên weke gotinên "aşîfî", "laleş", "zanîn", "hiş", "ziman", û hwd, gotinên ku di dema hûrî û mîtannîyan de weke gotinên bingihîn in. Bi teybetî, gotina

"laleş"ê, gotinaka olî ya pîroz a û navê cihê bergkirinê û sazîya wê ya pîroz a. Her wusa bi wê re li ser xate olê re sazûmanaka bi pergala dihê ser ziman.

Ziman, li vir, dema ku em bahse wê dikin, em li vir, tenê ku em gotinên ku me ji dema hûrîyan hanîn ser ziman di paragrafa li ser vê de, mirov dibîne ku ziman û kevneşopî û ziman û çand û hwd bi hev re pêşketina wan heya. Ya rastî ew a ku kevneşopî û çand li ser ziman re, xwe bi nirx dikin. Têgihîştina xwe ya bi hişkirina bi gotin dikin. Her gotin jî, bi wê re weke dagerekê û ankû 'sembolêk' dihê dîtina û derkeve li holê.

Li ser têgihîştinê re gotin û ankû bêjeya ziman û dagerîti, bi hev re di jîyanê de dimeş in. Hevdû diafirênin. Mirov nikarê ziman, weke ku afrîneriyeka dagerî ku li ser kevneşopî û çandê re bi têgihîştinê re ku diafirnê nebîne. Divê ku mirov ziman, wusa bibîne ku wê dagerîtiyê diafirêne. Kevneşopî, destûrên civatî ên pêşketinê û şariştanî dihêne li holê. Ew jî, em dikarin bêjin ku kevneşopî hişê zelal ê ku afirî ya. Yanî hişê saf a. Her kevneşopî, têgihîştin a.

Li kurdistanê, hertimî kevneşopî, weke nirxeke ku li ser nayê nîqaş kirin hatîya dîtina. Heta ku mirov dikarê bibêje ku "pîroz" jî hatîya dîtina. Di nava kurdan de, gotina "mîrovê ku bo kevneşopîya xwe çû mirinê", gotinaka ku pîr hatîya ser ziman a. Di jîyanê de jî, temenê wê heya. Bh dehan mîrov, di her demê de bo kevneşopî û nirxên xwe çûna mirinê. Yanê, rastî, dûrûstî, nirxbûn, civatî û rastîya xwe ya bi wê re û hwd, wê bi re dîtina. Ev jî, ji xwe re weke sedemeke pîroz ya ku bo wê herina mirinê dîtina. Kurd, dema ku gotina 'kevneşopîyê' bilêv dikin, hertimî ku di serê xwe de bi hişkî teybet wê bilêv dikin. Ziman jî, di wê temenê de bi cih kirina. Di dema ku axiftina, bahse "xweşik axiftin", "gotina xweşik", "bizanebûn gotina xwe gotin", "jîr" û hwd, bi teybetî di temenê de hanîna ser ziman. Dema ku gotinên xwe digotin, hertimî li wê dinerîn ku gotinan wan bi hevdû re di levkirinekê de bin. Ev, weke nirxekî jî hatîya dîtina. Li ser vê re, ziman, bi nirxîti hatîya ser ziman. Ew nirxîtiya çandî û kevneşopî, ku di ziman de xwe bichî dîke û ziman ji xwe re dîke hêlîn, ew kifşkirina. Li ser wê re bahse têgihîştinê hatîya kirin.

Ziman, têgihîştin, çand û kevneşopî..

Ji kîjan aliyê ve ku mirov li ziman dinerê bi jîyane civatê ve girêdayî mirov wê kifş dîke. Dahûrkirina li ser ziman re, mirov bi jîyane civatê re dihêne û digihêne têgihîştin û hişê wê û bi wê re jî civaknasîya civatê ya ku pêşketî. Her wusa, bi vir ve girêdayî, divê ku mirov bibêje ku ziman, çand û kevneşopîyê bi teybetî bi jîyane civatê re li ser gotin û hevokên ku hatina bikarhanîn re diafirîne û biwê re di temenê têgihîştina civaknasîyê de bi têgihîştin dîke di serê mirov de. Li vir, dema ku em ziman, bahse wê bikin, li vir, car din, divê ku em biteybetî ji hin aliyna din ve bi pêşketina mirov a fîzyolojîkî ve hilde li dest û fahm bike.

Li jor, ji aliyê fîzîkîtiyê û fîzyolojîkîyê ve bi çend gotinan jî bê, me li jor hinekî di temenê rastkirina bi pêşketina bi demê re ku bi mirov re diafirê re me hinekî bi têgihîştina peresendinê hanî ser ziman. Di temenê têgihîştina gotina peresendinê de, pêşketina fîzyolojîkî, divê ku mirov wê fahm bike. Li vir, jîyane civatî, ji vir ve girîngîya wê bi civaknasî û zimanê wê re heya. Dema ku em zimanê w hildina li dest, li vir, divê ku em hinekî jî bi gotinên civaknasîyê wê bînina ser ziman. Jîyane civatê, her wusa di temenê hiyererşîya xwe de, pêvajoyên xwe ên pêşketinê dide domandin. Weke ku me li ser ziman re

hanî ser ziman heta vir, dide nîşandin ku di jîyane civatê a rêxistinî kirî û pêşketî de, ku mirov herê bike jî û neke jî, wê zaravatî û deviktî hebê û pêş bikeve. Ev yek, weke teher, awa û diyalkekîka pêşketina ziman dihêne ser ziman. Ji ber vê yekê, divê ku mirov bi teybetî, hinekî li ser vê bisekinê.

Têgihîştina li ser zaravatiyê û devikfîya ziman de, di roja me de, bi teybetî li kurdistanê, hê bi başî ne hatîya fahm kirin. Devikek û ankû zaravayak biserê xwe dihê hildan li dest û şîroveya wê dihê kirin. Xaletîya serî ya ku di destpêkê de dihê kirin jî, ev a.

Li vir, dema ku em ziman hildina li dest, divê ku mirov bi teybetî bi pergali rêxistinîya civatê hilde li dest. Bi wê re jî, bahse ziman bike. Ziman, pêvajo bi pêvajo, zaravatî û devikfîya xwe diafirêne û bi wê pergale civatî re wan di nava xwe de bi demê re dimihêne û dihalêne û piştê di dema xwe ya nû ya ku hatîyê de, ew piştî wê mihandinê, wê devikên nû derkevina li holê. Ziman wê wan jî pêş bixe bi pêşketina civatê civatî re. Ev, weke metodeka pêşketinê, ku têgihîştina civatî a serdest û rêxistinîkirî ku bi kardihêne ya bo pêşketina xwe ya bi demê re ku wê bijî û bide domandin.

Dema ku em li vir, vê rastiye bi awayekî vekirî fahm bikin, divê ku em bi teybetî li ser vê rewşê bisekin in. Ziman, li vir, ew pergale civatî ya ku bi rêxistinîkirî, ziman weke stûnekî wê yê ku wê li ser lingan digirê ya. Lê ev stûn, stûnekî pirr giring û bi wate ya. Di wê stûnê de, peresendin û pêşketina ku dibê jî, bi jîyane civatê û demê re di ahange de dibê.

Ziman, di nava wê rêxistinîya civatî de, pêşketina xwe bi temenê xwe yê ku ser re bi demê re û bitêgihîştinê re pêş dikeve re pêşdixe. Li vir, pêşî, ziman bi jîyane civatê re, kevneşopîyê diafirêne. Weke destûrna ku zêde nayêne dîtîn ên kevneşopî gotinên di nava xalkê û ankû ên pêşiyên me ku bi navê "gotinên bav û kalan" dihê ser ziman. Ev gotin, weke rengna pêşketina civatê di xwe de diafirênin. Her gotin, di xwe de têgihîştinekê dihêne ser ziman. Ji sê aliyên wê têgihîştina di hundurê wan gotinên pêşiyên me de dihê kifşkirin di nava jîyane civatê de. Yek, bi kifşkirinaka rast rengpêşketina civatê ya. Ya din jî, dîtina kêmesîyan û bi wan gotinan re û wate ku di wan de dihê ser ziman re ku rexne xwe dikê ya. Aliyê sêyemin jî, ew gotin rêgez û ankû destûrîyeka wan ya teybet di temenê jîyane civatî de heya. Ew jî, her wusa, rêya tere çûyînê ya bi ber pêşarajê di kirdeya wate xwe de dike armanc ji xwe re. Bi vê yekê re, pêşketina civatî, bi wê re dihê ser ziman. Gotinên nava gel, rêzkariyeka wan ya teybet di temenê jîyane civatê ya demê de heya. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku têgihîştineka bi gotinî ku weke şîret bi xwe re dihêne ser ziman. Ew şîret, di nava jîyane civatê de, weke weke destûrekê kar dike û dibîne. Mînaq, "malxwe malê!", "zaroyê malê!", "jin jina çi şêre çi mêr a.", "Çavî li derîya xwefî li serî ya", " Karkerê male xwe ba, mahbûbê dilê xalkê ba!", "Bûka ku hê li haspê sûwar a, kes nizanê ku nesibê kê ya", "kevîrê giran, di cihê xwe de giran a.", "ê zane , ji zanetîya xwe dibêje", û hwd, ku em dikarin weke van hê bi sadan gotinên ji nava gel ku pirr di demên berê de dihatina zanîn ku weke gotinên ku ji wan şîret dihatina girtin bûn, hena. Bo ku hişkirinê û bîrkirinê jî bînina ser ziman, gelek gotinên di nava xalkê de hena. Yek ji wan gotin ev a ku tê gotin ku "mirî dimirê jî, heta ku serê wî li heft hejan nekevê bimirina xwe nehishihe!" Bi vê gotina xalkê a kurd re, qast 'hişkirin' û 'bîrkirin'ê dihê kirin. Gotin, bi rêzkariyekê karekî destûrî bi kevneşopîyê re di jîyane civatê de dikir. Bi vê rengê, hinekî jî, gotinên hiş in. Bi wan re, mirovan zanebûna xwe jî dane li der.

Li kurdistanê, ji ber ku jîyane civatê, dîroka wê demdirêj heya, em dikarin bi hezaran gotinên bi vî rengî tenê ji herêmekê kifş bikin. Ev gotinên di nava gel de, ji herêmekê heta

ku dihat herêmekê, hebû ku bi reng û awayê xwe yê ku pê dihat ser ziman, guhartin jî di wê de hatiba kirin. Lê cewher, hertimî bi têgihîştin û hişmendîya wê re dihat parastin.

Li kurdistanê, ziman, dema ku em bahse wê bikin, divê ku em ji pirr aliyan ve li ser bisekin in. Ziman, hem demên wê yên berê ên pêşketinê divê ku mirov bi teybetî di teherekê û têgihîştineka diyelaktîkekê de mirov divê ku nêzîkatîyê lê bike. Demên berê, minaq demên pêşketî ên weke demên hûrî û mîtannîyan û pişt wan re demên Medîya û hwd, demna ku divê ku mirov bi serê xwe hildina li dest in. Gelek gotinên van deman, di wan deman de mana û ne buhurîna li demên piştê. Ji wan deman heta ku hatîya roja me, ziman, dem bi dem di xwe de bi gotinî û kirdeyêtiyê û hwd, pêşketinên nû dane çê kirin. Dema ku em di vê temenê de hildina li dest, emê pêşketina wê ya bi demê re a bi jîyane civatê re bi pergali dem bi dem kifş bikin.

Dîroka ziman, li ser wê re bi têgihîştinê dihê nivîsandin. Her wusa, divê ku mirov ziman, hinekî jî, di temenê têgihîştinê û weke karekî têgihîştinî hilde li dest. Bi vê re jî, mirov divê ku wê bi teybetî fahm bike.

Zimanê dayikê, her wusa qadrê wê pirr giring a. Ziman, karekî têgihîştinî û jîyanî ya Serdestîya li lê jî, tenê bi perwerdekirina bi zimanê dayikê dikarê were kirin û çê kirin. Ji ber ku ziman, li vir, bi teybetî, aliyan wê ên bîolojîkî û fîzyolojîkî û hwd hena. Ev, aliye zimên ê bi gotina "zimanê dayikê" giringtir û bi watetir dike. Ku em bi têgihîştina zimên bibêjin, divê ku em bibêjin ku mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde nedîtî ew mirov mirîya. Divê ku mirov ji aliye têgihîştina ziman ve mirî bihasibêne.

Têgihîştina ziman, bi teybetî li ser zimanê dayikê re, her wusa divê ku mirov herê bike ku temen a. Gotina bingihîn a pêşketina bo mirov ku em bikar bênin divê ku em li ser zimanê dayikê re bênina ser ziman. wekî din jî, çendî ku ji temen ve mirov bizimanekî dervî zimanê dayika xwe perwerde dît û xwe pêş bixe jî, ew pêşketin û ankû xwe pêşxistin wê hertimî bêling û bêtemen bê.

Mirovê ku bi zimanê xweyê dayikê perwerde nedîtî, weke mirovê kor, lê ku tenê bi rohnîyeka ku ew bi tememî nikarê wê jev safî bike lê ku xwe bi wê daye bawer kirin ku safî dike dijî. Her wusa bi awayekî ku mirov dikevê zorê de ku wê fahm bike, dijî.

Jîyane civatê, weke ku çawa ku li ser wê zimanê dayikê pêvajoyên xwe yên pêşketina dijî, her wusa, heman tiştî bo mirov jî mirov dikarê bilêv bike û bêne ser ziman. Li vir, jîyane civatê, zimanê dayikê weke stûnê xwe yê bingihîn dibîne û bikardihêne. Li ser wê re têgihîştina civatê a giştî dijî û xwe pêşdixe bi mirov re û bi jîyane mirov re. Mirov, çawa ku dikarê tenê li ser zimanê dayikê re bi kûrahîya têgihîştina civatê re hevniyê bike, her wusa ku em keseyetîyê hildina li dest, bo wê jî, em dikarin bêjin ku tenê bi zimanê dayikê dikarê têkiliyê bi xêva xwe re rast dîne û bi wê re pêşketina xwe ya têgihîştinî, civatî, û hwd bide çê kirin û pêve bibe. Weke ku me li jor hanî ser ziman, mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê mazin nebûyî, wê nikaribê zimanê xwe yê dayikê bi tememî bikarbêne. Lê wê nikaribê wî zimanê ku bi wê hatîya perwerdekirin jî bi tememî bikarbêne. Di wê de, ku bibe rewşenbîr jî, wê ew rewşenbîriya wî, tenê û tenê kopîya bê. Ji xwe, wê di jîyane xwe de hemû tiştî weke kopya bijî. Weke yekî ku hatî 'hîpnôzîze' kirin, wê weke ku lingan weke ku di xewê de bigerihê, û hwd ku bi rewşekê re hatî hoyandin û lêhatî kirin û ku bi wê re dijî wê bibe. Hîpnôzêti, di temenê wê de, darêjka xêvê heya. Her wusa, dimenîfîya wê ya ku bi wê

darêjkîtiyê re afirîya jî heya. Bi wê dîmenîtiyê, weke du rûyên vajî hevdû ên mirovekî ya. Lê darêjka ku di temenê hîpnozê de heya, di wê çerçovê de, li gorî dîtîna û qaydên ku di xêvê de hena diafirê. Ji ber vê yekê, dernekeve dervî wê. Mirovê ku bi wê têkiliya wî ji dervî wî qûtbîbê jî, wê çerçovê de bimêne û bersivên ku bide jî, wê di çerçova wê darêjk û dîtînen wî de bê. Mirovê hîpnotîze kirî, weke ku şîyar lê dirazihê bê ya. He wusa, vê minaqê, mirov dikarê jî vî aliyê ve bi şavtinê re bènê ser ziman. Çend ku hîpnotîze, dikarê bibe alîkarî bo fêrbûn û pêşketina ziman, bi heman rengî, di hundurê zimanekî de ku rêbazên wê ên nû bèn kifşkirin li gorî wê rewşê û zimanê, dikarê bibe temenê dûrkirin û bişavtinê jî. Bi rêbazên wê, hoyandina li xêvê bi afirandina navendên dervî mejî ku weke navendên xêvî bèn hoyandin bo mejî û hwd, wê têkiliya mirov ji wê temenê wî were birrîn. Di vê rewşê de, yekî ku zimanê xwe piştî fêr bibe jî, wê bi hîssî û hizrî wê nikaribê bikeve têkiliyê bi xêva xwe ya bingîhîn a xwemal de. Li ser gotinan re wê weke ku zimanekî nû fêr dibe, wê fêr bibe û pêş bixe. Di aslê xwe de, mejî bi xêvê re, mirovekî ku bi zimanê xwe yê dayikê re pêşketiya, wê rewşê bi wî re diafirîne. Li vir, di serî de, cihan û jîyane derve ew biyên me ên weke dîtîna, hiskirin, destlêdan li çerm û hwd, ji rewşekê di buhur in dû dikevina rewşeka din de. Di dema ku hîpnotîzekirî de, ku çawa ku dema ku mirov tiştina ku mirov kirî ku mirov ne dihişê wê de, di wê rewşê de jî di dema ku ji derve tiştêk dît û hiskirî û hwd, wê piştî weke ku hisnekirî û nedîtî wê lê were. Li vir, weke ji aliyê hişê digê aliyê din û li wî alî çî dijî, wê tenê li wir bihiş bike. Lê ku hat alî û ankû rûyên din, wê hişekî din bi darejkî bikeve dewrê de. Herdû alî jî, di aslê xwe de, di xêvê de bi têkilî na. Lê hişna ne di hişên hevdû de na. Têkiliyên hoyandî ên xêvê, li vir ji pirr alîyan ve hena. Alîyên têkilî ên ku bi hîpnotîze re tên li holê, yek û ankû çend jî wan tenê ên ku di temenê binhishariya li hevdû de ku li hevdû hoyandî na. Ev yek û rewş, weke rêgez û destûraka ku di jîyane mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê xwe pêşxistîya ya. Bi vê yekê û temenê re, divê ku mirov fahm bike ku mirovê ku î ro di roja me de tê gotin ku 'hatîya asîmle kirin', ew mirov mirovekî ku ji rastîya civate xwe ya ku bi kok ji wê re hatîya dûrkirin a. Lê wê ti carî negihîjê wê rastî û temenê civate ku li gorî wê hatîya mazin kirin jî. Weke mirove ku li valahîya fezeyê hatîya berdan û heta ku sax a wê hertimê bikeve xwerê de ya. Mirovê hafî bişavtin, mirovê ku ji aliyê keseyet, civat û têgihîştina civaknasî ku mirîya ya. Çend ku ew bizimanekî din jî hatîya mazin kirin jî ev wusa ya.

Mirov, çawa ku bi xêv a di serê xwe de, her wusa, bi heman rewşê mirov dikarê bahse civatê jî bike. Civat jî, li ser awayna deng re bê, li ser gotinan ziman re bê û hwd, xwediye xêveka xwe ya ku heta ku ew li ser piya ya newê ji bîr kirin a.

Dîroka pêşketina zimanê mirov, bi dîroka civatê re dihê ser ziman. Her wusa, destpêka ziman, weke destpêkeka civatî jî ya. Li vir dema ku em bahse zimanê dikin, bi teybetî, em bahse civatê dikin. Î ro, dema ku em bahse zimanê kurdî bikin, em kifş dikin ku zimanê kurdî demên wê ên pêşketinê bi jîyane civatî re ji dema qasîti û lolo re heta ku tê dema gûftîyan û ji wir heta ku digihîjê dema hûrî û mtannîyan. Ev dem, dem bi dem heta ku dihê dem û roja me, hertimî bi astekê heyîn û pêşketina xwe jîyan kirîya. Minaq, dema ku em zimanê dema Medîya kifş dikin, pêşketinên ku bi Zerdeşt û Manî re ku li ser Avesta re jîya na, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku temenê dema me ya ku em dijîn jî dide avêtin. Lê ev dem, dem bi dem hem di dema xwe û hem jî piştî de, qûtbûna ketîya nava wê berdewamîya wê ya bînavber ya heta roja me de ku hatiba jîn kirin.

Zimanê avesta, em li ser hinek minaqên wê re herin. Di naqabîna zimanê avesta û kurmançîya me ya herême botanê de mirov zêde ti farqê î ro jî nabîne. Çend ku gelek rewşên wê kurmançîya botanê î ro wîna jî bûna, em dikarin kifş bikin ku di aliyê watê de

wekhevîyên wê hena. Avesta, bi teybetî, dema ku em lê dinerin, mîna zaravayekî roja me ê kurdî, weke soranî û ankû zazakî û hwd dihê berçavê me. Pêşketina wê, her wusa, pêşketina pîrr mazin a. Lê zimanê avesta, ne zimanekî ku tenê weke zimanê herêmekê ya. Her wusa giştîbûnek pêre heya. Lê piştre, herêm bi herêm, bi pêşketina nû a bi demê re a civatî re, civatê xwe ji nû ve afirand. Avesta, divê ku em bibêjin ku di dema ku Îskenderê Makedonî bi seferî hat kurdistanê, wî şawitand. Piştre ji ber wê yekê û xadarîyên wî ên ku wî kirina, kurdan jê re gotin "îskenderê zûrqarneyn". Bi vê navê, hizir kirin ku her dema ku ew bi bîr kirin, wê ew kirinên wî ên xadarî jî bibîr bikin. Di vê temenê de, hertimî, êdî bi vî navê ew di nava kurdan de hat nasîn. Her dema ku navê wî hat nasin û bi vî rengî hat gotin, yê ku di derbarê kirinên wî de ne xwediyê zanînê ba, wê ji navê wî bipirsîyan ji mazin û ankû zaneyên li dora xwe. Ji xwe gotina "zûrqarnayn" tiyê, di temenê "qarnê ku jê îbret were girtin" de wate w heya. Bi vî rengî, li ser ziman re, gotin hatina afirandin. Di vê temenê de heta roja me jî, bi nav kirin û nav li mirovan kirin li gorî kirinên wan ên baş û ên ne baş û an jî li gorî zîrekbûn û zanebûna wan û hwd, heya. Ew rewş, weke rewşeka civatî ya. Her wusa, navê Feqiyê Teyran bixwe jî, di vê temenê de, hê di dema faqatîya wî de lê hatiya kirin. Hingî, wî gotiya ji dora xwe ku "zimanê teyrikan jî heya.", "ku xwûdê bêje herê, mirov dikarê bi wan re biaxivê û ew jî bi me re biaxiv in". BI van gotinên bi vî rengî, navê wî derdikeve. Minaq, navê Ahmedê Xanê, bixwe jî, navê herêma ku ew jê ya. Li gorî hinekan jî, digotin ku "ji dayika wî re jî xanê hatîya gotin." lê ji bo ku mirov vê piştrast bike, î ro, ti zêde birhan di destê me de tûna na. Navê dê û ankû ê bav, weke paşnav li dawîya navê mirov û ankû li pêşîya wê hatiya bicih kirin. Ev kevneşopîya li ser nav re, piştre jî, bi xwe hatiya domandin. Mirov, dema ku navê wî dihat hildan, hem navê wî û hem jî yan navê êla wî û yan jî navê bavê wî û ankû dayika wî dizanî û fêr dibû. Kevneşopîya nav, hinekî li kurdistanê kûrahîya wê mazin heya. Minaq, navên bav, kalk, bavkal û hwd ku heta çend bavên dirêj dibê, dihê hijmartin. Ev yek, di van demên dawiyê de weke ku hinekî binket û zêde bahse wê nayê kirin. Lê ev kevneşopîya nav, pîrr alî hebûya. Hemû, weke "Iakab" nav li mirovan kirin di nava xalkê de, her wusa weke bi navê mirov re navê dê û bav kalkên wî li dûv hevdu hanîna li ser ziman û hwd, kevneşopiyên kevn ên ku bi hezar salan jîya na.

Li vir, ziman, hinekî jî, li ser nav re jî, ku bi gotinekî em bahse wê bikin, hertimî li gorî wasif û teybetmendiyên mirov ên ku dihatina li berçav ew dihatina bi nav kirin. An jî, bi navê herêmen wan re nav li wan hatiya kirin. Minaq, navê Meleyê Cîzîr, mele Hisêna bateyî û hwd, ku em li navê wan jî binerin emê fahm bikin ku ew ji kuderê na. Ev rewş, weke rewşna teybet in. Bi teybetî jî, dihatina jîyandin. Li ser navan re têgihîştina herêmkî di ziman de hatiya bicih kirin. Her wusa, navê herêman û hwd, bivî rengî, dinava civatê de jî hatina kifş kirin li ser navê mirovan re.

Ziman, dema ku em bu awayekî hesanî lê dinerê, gotinên wê ên weke nav û hwd, rengê bi vî rengî dihênin ser ziman. Her ziman, di dema xwe de xwediyê wteyna giring in. Î ro, çend ku em di derbarê gelek navên ku em bo herêma di kurdî de bikar dihênin, ne xwediyê dîroka wan in. Lê em dizanin ku di dema xwe de bi wateyekê ew hatin kirin.

Nav, hinekî jî, regekî zimane ê teybet radixina li berçav. Ji ber vê yekê, divê ku mirov bi teybetî li navan binerê. Nav, wê rengê ziman bi xwe re bi parêzên û rengê civatê û awayê wê ê pêşketî bi xwe re bidina li berçav. Ev rewş, bi navan re heya. Nav, di nava civatê û jîyane wê de, weke dager jî dijîn. Lê berî hertiştî nav, bi rastiyekekê re biziman re û bi civatê re xwediyê têgihîştineka bingihîn in. Ew jî, her wusa, bi demê re bi pêşketina civatê re dihê dîtin.

Nav, di aslê xwe de, divê ku em bi teybetî bibêjin ku dîrokê jî, dem bi dem bi nav dikin. Dema ku mirovek, navek li xwe kir û ew jîya, li ser navê wî re, ew dem jî dikarê were dîtîn. Her wusa, bûna navê dema xwe jî. Ankû kirina ku dem bi navê wan re bê ser ziman. Mînaq, "dema Lipît Îstar", dema hemûrabî", "dema Salahadinê eyûbî" û hwd, dihê dîtîn û kifş kirin. Nav, bi vî rengî dema xwe jî bi xwe re bi nav dike.

Ziman, van rewşan hemûyan bi jîyane civatê re dijî. Ya ku van bi awayekî rêk û pêk, birêgez dike û digihêne rêzkariyekê pêşketina civatî bixwe ya. Her wusa, weke ku çawa ku jîyane civatê, bi ziman re, bi demê re zarava û devikan di temenê xwe de bi pêşketina xwe re dihêne û digihêne rayagiştî ay civatê, her wusa nav jî bi wê jîyanê re pêşketinê dager dikin.

Nav û dager, her wusa, bi demê re du gotinên ku ku hevdû afirandina na. Jîyane civatê, pêşketinê, biwê rengê, bi ziman re di aslê xwe de, pîrr xort dijî.

Di nava kurdan de, gotinek heya. Tê gotin ku ku "kurdan, bi kevneşopîyên xwe dîroka xwe nivîsandin a." Ev gotin, wateyeka wê ya teybet heya. Bi wê re jî, bahse jiberîya mirovê kurd dihê kirin. kevneşopî, dem bi dem weke rûpelê qaxizê hatina bi karhanîn di temenê jîyane civatî de. Jîyane civatê, kevneşopî, bûna temenê bibîrkinineka pîr xort, Her wusa, weke temenekî li ser rewş û têgihîştin bi hizirî û nivsandîya wê re ku hatina jiberkirin.

Bi vî rengê, hê gelek wateyên ku li kevneşopîyê hatina kirin hena. Ev jî, rewşna teybet in ku divê ku mirov wan bîteybetî bêne ser ziman in. Civat, ku mirov wê bitîjbiheke mirovekî, weke mirovekî bi pêşketina xwe re xwediyê xêva xwe ya bi dîroka xwe re ya. Mîrov, xêva wî heya. Dihizirê. Bi wê hizirandinê re, çerçoveyên têgihîştinî diafirêne. Bi vî re, aqil çê dike. Çêkerîya bi aqil re, jê re di kurdî re "jîr" hatîya gotin di demên berê de. Jîr, aqilê zelal a. Ew aqilê ku bi hiş a û ku mirov wê di afirêne ya. Destûr û ankû kevneşopî, her wusa mirov dikarê di wê çerçoveyê de bêne ser ziman.

Bi vî rengê, li ser xêvê re, mirov kifş dike ku ziman û aqil, bi hev ve girêdayî na. Ziman û aqil, bi jîyane civatê re bi hevdû re zewicî na. Mîrov nikarê aqil bêî ziman fahm bike. Li ser ziman û gotinên wê ên ku mirov lihevdû dihêne, mirov çerçova xwe ya aqil diafirêne. Di vî çerçovê de di roja me de, ziman, bûya weke amûrekî bi serê xwe ku dikarê aqil bide afirandin bi jîyandinên civatî re. Li vir, bi aqil re, pêşketina ziman dihê kifşkirin. Lê ziman, bi gotinên xwe re reng û çerçova aqil û têgihîştina wê re dîyar dike. Aqil, teybetmendîya wê ya sereke civatîyîya wê ya. Her aqil, bi civatîyî û têgihîştina civatî heya.

Li vir, em vî jî bibêjin, di temenê aqil û afirandina wê de bi mejî re xêv heya. Lê dema ku mirov jî temen bi rastîya xwe û ankû bizimanê xwe pêşneket, mirov jî wê mahrûm a. Hingî, xêva mirov, weke odayeka ku li devê derîyê wê mifta hatîya lê xistin û êdî bi tememî jî me re destûr tûna ya ku em herîn û bikevinê de. Tenê, ya li pêşîya me, çend kopîyayên ku me li ser aqilê ku bi zimanê em pê hatina mazin kirin re ku me kopîya kirina, li ser wan re afirandina mirov dibê. Ew jî, kopîyayaka ku pîrr mirov nikarê bêne ku weke yê ku ew ew ziman zimanê wî yê dayikê ya, mirov nabê serwer û serdestê wê jî. Mîrov, hertimî heta dawîya jîyane xwe bi sînorekî weke dilgirtî dijî. Mîrovên weke Albert Einstein û ankû Sigmond Freud, ku zimanê xwe yê Dayikî ê İbranî nizanîban(nikarîban bihizirin û his bikin), wê nikarîban zimanê inglîzî û ankû almanî jî wilqasî bi afrîneriyekê bi kar bînin. Zimanê dayikê fêrbûna wê di temenê fêrbûnên dervî wê ên zimanî de jî ya.

Ziman, tégihîştin û kevneşopî

Ziman, du temenan de mirov dikarê wusa weke wê zaravatî û deviktîya wê bênina ser ziman. Yek bi demê re ya. Bi demê re, dem bi dem pêşketin dibin. Lê herdem bi xwe re awa û amûrên wê ên pêşketinên jî ji nû ve pêş dikevin. Li ser wan re gotin, wate, kirde û hwd ji nû ve salixkirin û afirandin jî dibê. Lê yê dema berê, bi wê re dem bi şnor dimênin. Gotin û ankû kirdeya gotinê ya ku li gorî awa û pêşketina demê ku lihêtekê û levhatinakê bi xwe re bide nîşandin, ewê di wê demê de were kifş kirin. Lê bi ziman re, di demên berê de gelek gotin û kirde jî, wê lihêtekê û levhatinê nadin nîşandin. Ev jî, dikê ku ew di demê de bi mênin û ne buhurina li dema nû. Bi vê re jî, dema ku dema nû pêşketina xwe da çê kirin, wê hin bi hin bi ziman, tégihîştin, civatî û hwd, pergale xwe biafirêne û bixwezê ku tekûz û temem bike. Li ser wê re, dema buhurî jî, wê gelek pêşketinên wê, dervî wê bimênin. Di demên pêşketinê de, hin bi hin çendî ku ew pêşketina civatî bidîrokê re tékiliya wê bi wê demê û pêşketina wê ya ku bûyî re hebû, wê jî wan sûd bigirê û ankû wan pêşketin ku bi wan re tékilî danî wê barî dema xwe ya nû jî bke. Ev jî, rastîyaka. Lê bi demê re, qûtbûna bi wê tékiliyê re ku afirî, ew jî dike k pirr tişt li şûn bimênin. Î ro, minaq, ji dema Hûrî û mîtannîyan, em dikarin bahse pirr pêşketina bi zanebûn û ku ne bi zanebûn bikin. Lê yê ku bi hiş em bi bîr bikin jî kê in. Li vir, minaq, gotiê weke gotinên "aşîtî", "laleş", "zanîn", "hiş", "ziman", û hwd, gotinên ku di dema hûrî û mîtannîyan de weke gotinên bingihî in. Bi teybetî, gotina "laleş"ê, gotinaka olî ya pîroz a û navê cihê bergkirinê û sazîya wê ya pîroz a. Her wusa bi wê re li ser xate olê re sazûmanaka bi pergali dihê ser ziman.

Ziman, li vir, dema ku em bahse wê dikin, em li vir, tenê ku em gotinên ku me ji dema hûrîyan hanîn ser ziman di paragrafa li ser vê de, mirov dibîne ku ziman û kevneşopî û ziman û çand û hwd bi hev re pêşketina wan heya. Ya rastî ew a ku kevneşopî û çand li ser ziman re, xwe bi nirx dikin. Tégihîştina xwe ya bi hişkirina bi gotin dikin. Her gotin jî, bi wê re weke dagerekê û ankû 'sembolekê' dihê dîtin û derkeve li holê. Li ser tégihîştinê re gotin û ankû bêjeya ziman û dagerîfî, bi hev re di jîyanê de dimeş in. Hevdû diafirênin. Mirov nikarê ziman, weke ku afrinerîyeka dagerî ku li ser kevneşopî û çandê re bi tégihîştinê re ku diafirnê nebîne. Divê ku mirov ziman, wusa bibîne ku wê dagerîfîyê diafirêne. Kevneşopî, destûrên civatî ên pêşketinê û şariştanî dihêne li holê. Ev jî, em dikarin bêjin ku kevneşopî hişê zelal ê ku afirî ya. Yanî hişê safî ya. Her kevneşopî, tégihîştin a.

Li kurdistanê, hertimî kevneşopî, weke nirxeke ku li ser nayê nîqaş kirin hatîya dîtin. Heta ku mirov dikarê bibêje ku "pîroz" jî hatîya dîtin. Di nava kurdan de, gotina "mîrovê ku bo kevneşopîya xwe çû mirinê", gotinaka ku pirr hatîya ser ziman a. Di jîyanê de jî, temenê vê heya. Bi dehan mirov, di her demê de bo kevneşopî û nirxên xwe çûna mirinê. Yanê, rastî, dûrûstîfî, nirxbûn, civatîfî û rastîya xwe ya bi wê re û hwd, wê bi re dîtina. Ev jî, ji xwe re weke sedemeke pîroz ya ku bo wê herina mirinê dîtina. Kurd, dema ku gotina 'kevneşopîyê' bilêv dikin, hertimî ku di serê xwe de bi hişêkî teybet wê bilêv dikin. Ziman jî, di wê temenê de bi cih kirina. Di dema ku axiftina, bahse "xweşik axiftin", "gotina xweşik", "bizanebûn gotina xwe gotin", "jîr(!)" û hwd, bi teybetî di temenekî de hanîna ser ziman. Dema ku gotinên xwe digotin, hertimî li wê dinerîn ku gotinan wan bi hevdû re di levkirinekê de bin. Ev, weke nirxekî jî hatîya dîtin. Li ser vê re, ziman, bi nirxîfî hatîya ser ziman. Ew nirxîfîya çandî û kevneşopî, ku di ziman de xwe bicih dike û ziman ji xwe re dike hêlîn, ew kifşkirina. Li ser wê re bahse tégihîştinê hatîya kirin.

Ji kîjan aliyê ve ku mirov li ziman dinerê bi jîyane civatê ve girêdayî mirov wê kifş dike. Dahûrkirina li ser ziman re, mirov bi jîyane civatê re dihêne û digihêne têgihîştin û hişê wê û bi w re jî civaknasîya civatê ya ku pêşketî. Her wusa, bi vir ve girêdayî, divê ku mirov bibêje ku ziman, çand û kevneşopîyê bi teybetî bi jîyane civatê re li ser gotin û hevokên ku hatina bikarhanîn re diafirîne û biwê re di temenê têgihîştina civaknasîyê de bi têgihîştin dike di serê mirov de. Li vir, dema ku em ziman, bahse wê bikin, li vir, car din, divê ku em biteybetî ji hin aliyna din ve bi pêşketina mirov a fîzyolojikî ve hilde li dest û fahm bike.

Li jor, ji aliyê fîzîkîfîyê û fîzyolojikîyê ve bi çend gotinan jî bê, me li jor hinekî di temenê rastkirina bi pêşketina bi demê re ku bi mirov re diafirê re me hinekî bi têgihîştina peresendinê hanî ser ziman. Di temenê têgihîştina gotina peresendinê de, pêşketina fîzyolojikî, divê ku mirov wê fahm bike. Li vir, jîyane civatî, ji vir ve girîngîya wê bi civaknasî û zimanê wê re heya. Dema ku em zimanê w hildina li dest, li vir, divê ku em hinekî jî bi gotinên civaknasîyê wê bînina ser ziman. Jîyane civatê, her wusa di temenê hîyererşîya xwe de, pêvajoyên xwe ên pêşketinê dide domandin. Weke ku me li ser ziman re hanî ser ziman heta vir, dide nîşandin ku di jîyane civatê a rêxistinî kirî û pêşketî de, ku mirov herê bike jî û neke jî, wê zaravatî û deviktî hebê û pêş bikeve. Ev yek, weke teher, awa û dîyalketîka pêşketina ziman dihêne ser ziman. Ji ber vê yekê, divê ku mirov bi teybetî, hinekî li ser vê bisekinê.

Têgihîştina li ser zaravatîyê û deviktîya ziman de, di roja me de, bi teybetî li kurdistanê, hê bi başî ne hatîya fahm kirin. Devikek û ankû zaravayak biserê xwe dihê hildan li dest û şîroveya wê dihê kirin. Xaletîya serî ya ku di destpêkê de dihê kirin jî, ev a. Li vir, dema ku em ziman hildina li dest, divê ku mirov bi teybetî bi pergala rêxistinîya civatê hilde li dest. Bi wê re jî, bahse ziman bike. Ziman, pêvajo bi pêvajo, zaravatî û deviktîya xwe diafirîne û bi wê pergale civatî re wan di nava xwe de bi demê re dimihêne û dihalêne û piştre di dema xwe ya nû ya ku hatîyê de, ew piştî wê mihandinê, wê devikên nû derkevina li holê. Ziman wê wan jî pêş bixe bi pêşketina civatê civatî re. Ev, weke metodeka pêşketinê, ku têgihîştina civatî a serdest û rêxistinîkirî ku bi kardihêne ya bo pêşketina xwe ya bi demê re ku wê bijî û bide domandin.

Dema ku em li vir, vê rastîyê bi awayekî vekirî fahm bikin, divê ku em bi teybetî li ser vê rewşê bisekin in. Ziman, li vir, ew pergale civatî ya ku bi rêxistinîkirî, ziman weke stûnekî wê yê ku wê li ser lingan digirê ya. Lê ev stûn, stûnekî pirr giring û bi wate ya. Di wê stûnê de, peresendin û pêşketina ku dibê jî, bi jîyane civatê û demê re di ahangê de dibê.

Ziman, di nava wê rêxistinîya civatî de, pêşketina xwe bi temenê xwe yê ku ser re bi demê re û bitêgihîştinê re pêş dikeve re pêşdixe. Li vir, pêşî, ziman bi jîyane civatê re, kevneşopîyê diafirîne. Weke destûrna ku zêde nayêne dîtin ên kevneşopî gotinên di nava xalkê û ankû ên pêşiyên me ku bi navê "gotinên bav û kalan" dihê ser ziman. Ev gotin, weke rengna pêşketina civatê di xwe de diafirênin. Her gotin, di xwe de têgihîştinekê dihêne ser ziman. Ji sê aliyan ve têgihîştina di hundurê wan gotinên pêşiyên me de dihê kifşkirin di nava jîyane civatê de. Yek, bi kifşkirinaka rast rengêpêşketina civatê ya. Ya din jî, dîtina kêmesîyan û bi wan gotinan re û wate ku di wan de dihê ser ziman re ku rexne xwe dikê ya. Aliyê sêyemin jî, ew gotin rêgez û ankû destûrîyeka wan ya teybet di temenê jîyane civatî de heya. Ew jî, her wusa, rêya tere çûyinê ya bi ber pêşarojê di kirdeya wate xwe de dike armanc ji xwe re. Bi vê yekê re, pêşketina civatî, bi wê re dihê ser ziman. Gotinên nava gel, rêzkarîyeka wan ya teybet di temenê jîyane civatê ya demê de heya. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku têgihîştineka bi gotinî ku weke şîret bi xwe re dihêne ser ziman. Ew şîret, di

nava jîyane civatê de, weke weke destûrekê kar dike û dibîne. Minaq, "malxwe malê!", "zaroyê malê!", "jin jina çi şêre çi mêr a.", Çavî li derîya xweli li serî ya", " Karkerê male xwe ba, mahbûbê dilê xalkê ba!", "Bûka ku hê li haspê sûwar a, kes nizanê ku nesibê kê ya", "kevîrê giran, di cihê xwe de giran a.", "ê zane , ji zanetîya xwe dibêje", û hwd, ku em dikarin weke van hê bi sadan gotinên ji nava gel ku pîrr di demên berê de dihatina zanîn ku weke gotinên ku ji wan şîret dihatina girtin bûn, hena.Bo ku hişkirinê û bîrkirinê jî bênina ser ziman, gelek gotinên di nava xalkê de hena. Yek ji wan gotin ev a ku tê gotin ku "mirî dimirê jî, heta ku serê wî li heft hejan nekevê bimirina xwe nehisihê!" Bi vê gotina xalkê a kurd re, qast 'hişkirin' û 'bîrkirin'ê dihê kirin. Gotin, bi rêzkariyekê karekî destûrî bi kevneşopîyê re di jîyane civatê de dikir. Bi vê rengê, hinekî jî, gotinên hiş in. Bi wan re, mirovan zanebûna xwe jî dane li der.

Li kurdistanê, ji ber ku jîyane civatê, dîroka wê demdirêj heya, em dikarin bi hezaran gotinên bi vî rengî tenê ji herêmekê kifş bikin. Ev gotinên di nava gel de, ji herêmekê heta ku dihat herêmekê, hebû ku bi reng û awayê xwe yê ku pê dihat ser ziman, guhartin jî di wê de hatiba kirin. Lê cewher, hertimî bi têgihîştin û hişmendîya wê re dihat parastin.

Li kurdistanê, ziman, dema ku em bahse wê bikin, divê ku em ji pîrr aliyan ve li ser bisekin in. Ziman, hem demên wê yên berê ên pêşketinê divê ku mirov bi teybetî di teherekê û têgihîştineka diyelaktîkekê de mirov divê ku nêzîkatîyê lê bike. Demên berê, minaq demên pêşketî ên weke demên hûrî û mîtannîyan û pişt wan re demên Medîya û hwd, demna ku divê ku mirov bi serê xwe hildina li dest in. Gelek gotinên van deman, di wan deman de mana û ne buhurîna li demên piştire. Ji wan deman heta ku hatîya roja me, ziman, dem bi dem di xwe de bi gotinî û kirdeyêti û hwd, pêşketinên nû dane çê kirin. Dema ku em di vê temenê de hildina li dest, emê pêşketina wê ya bi demê re a bi jîyane civatê re bi pergalf dem bi dem kifş bikin.

Dîroka ziman, li ser wê re bi têgihîştinê dihê nivîsandin. Her wusa, divê ku mirov ziman, hinekî jî, di temenê têgihîştinê û weke karekî têgihîştinî hilde li dest. Bi vê re jî, mirov divê ku wê bi teybetî fahm bike.

Zimanê dayikê, her wusa qadrê wê pîrr girîng a. Ziman, karekî têgihîştinî û jîyanî ya. Serdestîya li lê jî, tenê bi perwerdekirina bi zimanê dayikê dikarê were kirin û çê kirin. Ji ber ku ziman, li vir, bi teybetî, aliyên wê ên bîolojîkî û fîzyolojîkî û hwd hena. Ev, aliyê zimên ê bi gotina "zimanê dayikê" girîngtir û bi watetir dike. Ku em bi têgihîştina zimên bibêjin, divê ku em bibêjin ku mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde nedîtî ew mirov mirîya. Divê ku mirov ji aliyê têgihîştina ziman ve mirî bihasibêne.

Têgihîştina ziman, bi teybetî li ser zimanê dayikê re, her wusa divê ku mirov herê bike ku temen a. Gotina bingihîn a pêşketina bo mirov ku em bikar bînin divê ku em li ser zimanê dayikê re bînin ser ziman. wekî din jî, çendî ku ji temen ve mirov bizimanekî dervî zimanê dayika xwe perwerde dît û xwe pêş bixe jî, ew pêşketin û ankû xwe pêşxistin wê hertimî bêling û bêtemen bê.

Mirovê ku bi zimanê xweyê dayikê perwerde nedîtî, weke mirovê kor, lê ku tenê bi rohnîyeka ku ew bi tememî nikarê wê jev safî bike lê ku xwe bi wê daye bawer kirin ku safî dike dijî. Her wusa bi awayekî ku mirov dikevê zorê de ku wê fahm bike, dijî. Jîyane civatê, weke ku çawa ku li ser wê zimanê dayikê pêvajoyên xwe yên pêşketina dijî, her wusa,

heman tiştî bo mirov jî mirov dikarê bilêv bike û bêne ser ziman. Li vir, jîyane civatê, zimanê dayikê weke stûnê xwe yê bingihîn dibîne û bikardihêne. Li ser wê re têgihîştina civatê a giştî dijî û xwe pêşdixe bi mirov re û bijîyane mirov re. Mirov, çawa ku dikarê tenê li ser zimanê dayikê re bi kûrahîya têgihîştina civatê re hevnasiyê bike, her wusa ku em keseyetîyê hildina li dest, bo wê jî, em dikarin bêjin ku tenê bi zimanê dayikê dikarê têkiliyê bi xêva xwe re rast dêne û bi wê re pêşketina xwe ya têgihîştinî, civatî, û hwd bide çê kirin û pêve bibe. Weke ku me li jor hanî ser ziman, mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê mazin nebûyî, wê nikaribê zimanê xwe yê dayikê bi tememî bikarbêne. Lê wê nikaribê wî zimanê ku bi wê hatîya perwerdekirin jî bi tememî bikarbêne. Di wê de, ku bibe rewşenbîr jî, wê ew rewşenbîriya wî, tenê û tenê kopîya bê. Ji xwe, wê di jîyane xwe de hemû tiştî weke kopya bijî. Weke yekî ku hafî 'hîpnotîze' kirin, wê weke ku lingan weke ku di xewê de bigerihê, û hwd ku bi rewşekê re hafî hoyandin û lêhatî kirin û ku bi wê re dijî wê bibe. Hîpnozeti, di temenê wê de, darêjka xêvê heya. Her wusa, dîmenîtiya wê ya ku bi wê darêjkîtiyê re afirîya jî heya. Bi wê dîmenîtiyê, weke du rûyên vajî hevdû in mirovekî ya. Lê darêjka ku di temenê hîpnozê de heya, di wê çerçovê de, li gorî dîtî û qaydên ku di xêvê de hena diafirê. Ji ber vê yekê, dernekeve dervî wê. Mirovê ku bi wê têkiliya wî ji dervî wî qûtbibê jî, wê çerçovê de bimêne û bersivên ku bide jî, wê di çerçova wê darêjk û dîtînen wî de bê. Mirovê hîpnotîze kirî, weke ku şîyar lê dirazihê bê ya. He wusa, vê minaqê, mirov dikarê ji vî aliyê ve bi şavtinê re bîne ser ziman. Çend ku hîpnotîze, dikarê bibe alîkarî bo fêrbûn û pêşketîna ziman, bi heman rengî, di hundurê zimanekî de ku rêbazên wê ên nû bîne kifşkirin li gorî wê rewşê û zimanê bibe temenê dûrkerin û bişavtinê jî. Bi rêbazên wê, hoyandina li xêvê bi afirandina navendên dervî mejî ku weke navendên xêvî bîne hoyandin bo mejî û hwd, wê têkiliya mirov ji wê temenê wî were birrîn. ..

Di vê rewşê de, yekî ku zimanê xwe piştî fêr bibe jî, wê bi hîssî û hizrî wê nikaribê bikeve têkiliyê bi xêva xwe ya bingihîn a xwemal de. Li ser gotinan re wê weke ku zimanekî nû fêr dibe, wê fêr bibe û pêş bixe. Di aslê xwe de, mejî bi xêvê re, mirovekî ku bi zimanê xwe yê dayikê re pêşketîya, wê rewşê bi wî re diafirêne. Li vir, di serî de, cihan û jîyane derve ew bîyên me ên weke dîtî, hiskirin, destlêdan li çerm û hwd, ji rewşekê di buhur in dî dikevina rewşeka din de. Di dema ku hîpnotîzekirî de, ku çawa ku dema ku mirov tiştina ku mirov kirî ku mirov ne dihişê wê de, di wê rewşê de jî di dema ku ji derve tiştêk dît û hiskir û hwd, wê piştî weke ku hisnekir û nedîtî wê lê were. Li vir, weke ji aliyê hiş diçê aliyê din û li wî alî çî dijî, wê tenê li wir bihiş bike. Lê ku hat alî û ankû rûyên din, wê hişekî din bi darejkî bikeve dewrê de. Herdû alî jî, di aslê xwe de, di xêvê de bi têkilî na. Lê hişna ne di hişên hevdû de na. Têkilîyên hoyandî ên xêvê, li vir ji pirr alîyan ve hena. Alîyên têkilî ên ku bi hîpnotîzê re tîne li holê, yek û ankû çend ji wan tenê ên ku di temenê binhishariya li hevdû de ku li hevdû hoyandî na. Ev yek û rewş, weke rêgez û destûraka ku di jîyane mirovê ku bi zimanê xwe yê dayikê xwe pêşnexistîya ya. Bi vê yekê û temenê re, divê ku mirov fahm bike ku mirovê ku î ro di roja me de tê gotin ku 'hatîya asîmle kirin', ew mirov mirovekî ku ji rastîya civate xwe ya ku bi kok ji wê re hatîya dûrkerin a. Lê wê ti carî negihîjê wê rastî û temenê civate ku li gorî wê hatîya mazin kirin jî. Weke mirove ku li valahîya fezeyê hatîya berdan û heta ku sax a wê hertimê bikeve xwerê de ya. Mirovê hafî bişavtin, mirovê ku ji aliyê keseyet, civat û têgihîştina civaknasî ku mirîya ya. Çend ku ew bizimanekî din jî hatîya mazin kirin jî ev wusa ya.

Mirov, çawa ku bi xêv a di serê xwe de, her wusa, bi heman rewşê mirov dikarê bahse civatê jî bike. Civat jî, li ser awayna deng re bê, li ser gotinan ziman re bê û hwd, xwediyê xêveka xwe ya ku heta ku ew li ser pîya ya newê ji bîr kirin a.

Dîroka pêşketina zimanê mirov, bi dîroka civatê re dihê ser ziman. Her wusa, destpêka ziman, weke destpêkeka civatî jî ya. Li vir dema ku em bahse ziman dikin, bi teybetî, em bahse civatê dikin. Î ro, dema ku em bahse zimanê kurdî bikin, em kifş dikin ku zimanê kurdî demên wê ên pêşketinê bi jiyane civatî re ji dema qasîfî û lolo re heta ku tê dema gûftîyan û ji wir heta ku digihîjê dema hûrî û mtannîyan. Ev dem, dem bi dem heta ku dihê dem û roja me, hertimî bi astekê heyîn û pêşketina xwe jîyan kirîya. Minaq, dema ku em zimanê dema Medîya kifş dikin, pêşketinên ku bi Zerdest û Manî re ku li ser Avesta re jîya na, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku temenê dema me ya ku em dijîn jî dide avêtin. Lê ev dem, dem bi dem hem di dema xwe û hem jî piştire de, qûtbûna ketîya nava wê berdewamîya wê ya bênavber ya heta roja me de ku hatiba jîn kirin.

Zimanê avesta, em li ser hinek minaqên wê re herin. Di naqabîna zimanê avesta û kurmançîya me ya herême botanê de mirov zêde ti farqê î ro jî nabîne. Çend ku gelek rewşên wê kurmançîya botanê î ro winda jî bûna, em dikarin kifş bikin ku di aliyê watê de wekhevîyên wê hena. Avesta, bi teybetî, dema ku em lê dinerin, mîna zaravayekî roja me ê kurdî, weke soranî û ankû zazakî û hwd dihê berçavê me. Pêşketina wê, her wusa, pêşketina pîrr mazin a. Lê zimanê avesta, ne zimanekî ku tenê weke zimanê herêmekê ya. Her wusa giştîbûnek pêre heya. Lê piştire, herêm bi herêm, bi pêşketina nû a bi demê re a civatî re, civatê xwe ji nû ve afirand. Avesta, divê ku em bibêjin ku di dema ku Îskenderê Makedonî bi seferî hat kurdistanê, wî şawitand. Piştire ji ber wê yekê û xadîyên wî ên ku wî kirina, kurdan jê re gotin "îskenderê zûrqarneyn". Bi vê navê, hizir kirin ku her dema ku ew bi bîr kirin, wê ew kirinên wî ên xadarî jî bibîr bikin. Di vê temenê de, hertimî, êdî bi vî navê ew di nava kurdan de hat nasîn. Her dema ku navê wî hat nasin û bi vî rengî hat gotin, yên ku di derbarê kirinên wî de ne xwedîyê zanînê ba, wê ji navê wî bipirsîyan jî mazin û ankû zaneyên li dora xwe. Ji xwe gotina "zûrqarnayn"tiyê, di temenê "qarnê ku jê îbret were girtin" de wate w heya. Bi vî rengî, li ser ziman re, gotin hatina afirandin. Di vê temenê de heta roja me jî, bi nav kirin û nav li mirovan kirin li gorî kirinên wan ên baş û ên ne baş û an jî li gorî zîrebûn û zanebûna wan û hwd, heya. Ew rewş, weke rewşeka civatî ya. Her wusa, navê Feqîyê Teyran bixwe jî, di vê temenê de, hê di dema faqatîya wî de lê hatiya kirin. Hingî, wî gotiya ji dora xwe ku "zimanê teyrikan jî heya.", "ku xwûdê bêje herê, mirov dikarê bi wan re biaxivê û ew jî bi me re biaxiv in". BI van gotinên bi vî rengî, navê wî derdikeve. Minaq, navê Ahmedê Xanê, bixwe jî, navê herême ku ew jê ya. Li gorî hinekan jî, digotin ku "ji dayika wî re jî xanê hatîya gotin." lê ji bo ku mirov vê piştrast bike, î ro, ti zêde birhan di destê me de tûna na. Navê dê û ankû ê bav, weke paşnav li dawîya navê mirov û ankû li pêşîya wê hatîya bicih kirin. Ev kevneşopîya li ser nav re, piştire jî, bi xwe hatîya domandin. Mirov, dema ku navê wî dihat hildan, hem navê wî û hem jî yan navê êla wî û yan jî navê bavê wî û ankû dayika wî dizanî û fêr dibû. Kevneşopîya nav, hinekî li kurdistanê kûrahîya wê mazin heya. Minaq, navên bav, kalk, bavkal û hwd ku heta çend bavên dirêj dibe, dihê hijmartin. Ev yek, di van demên dawiyê de weke ku hinekî binket û zêde bahse wê nayê kirin. Lê ev kevneşopîya nav, pîrr alî hebûya. Hemû, weke "lakab" nav li mirovan kirin di nava xalkê de, her wusa weke bi navê mirov re navê dê û bav kalkên wî li dûv hevdu hanîna li ser ziman û hwd, kevneşopîyên kevn ên ku bi hezar salan jîya na.

Li vir, ziman, hinekî jî, li ser nav re jî, ku bi gotinekî em bahse wê bikin, hertimî li gorî wasîf û teybetmendiyên mirov ên ku dihatina li berçav ew dihatina bi nav kirin. An jî, bi navê herêmên wan re nav li wan hatîya kirin. Minaq, navê Meleyê Cîzîrî, mela Hisêne bateyî û hwd, ku em li navê wan jî binerin emê fahm bikin ku ew ji kuderê na. Ev rewş, weke rewşna teybet in. Bi teybetî jî, dihatina jîyandin. Li ser navan re têgihîştina herêmkî di

ziman de hatîya bicih kirin. Her wusa, navê herêman û hwd, bivî rengî, dinava civatê de jî hatina kifş kirin li ser navê mirovan re.

Ziman, dema ku em bu awayekî hesanî lê dinerê, gotinên wê ên weke nav û hwd, rengê bi vî rengî dihênin ser ziman. Her ziman, di dema xwe de xwediyê wteyna giring in. Î ro, çend ku em di derbarê gelek navên ku em bo herêma di kurdî de bikar dihênin, ne xwediyê dîroka wan in. Lê em dizanin ku di dema xwe de bi wateyekê ew hatin kirin. Nav, hinekî jî, rengê zîmanê teybet radixina li berçav. Ji ber vê yekê, divê ku mirov bi teybetî li navan bînerê. Nav, wê rengê zîman bi xwe re bi parêzên û rengê civatê û awayê wê ê pêşketî bi xwe re bidina li berçav. Ev rewş, bi navan re heya. Nav, di nava civatê û jîyane wê de, weke dager jî dijîn. Lê berî hertiştî nav, bi rastiyekekê re bizîman re û bi civatê re xwediyê têgihîştîneka bingihîn in. Ew jî, her wusa, bi demê re bi pêşketîna civatê re dihê dîtin.

Nav, di aslê xwe de, divê ku em bi teybetî bibêjin ku dîrokê jî, dem bi dem bi nav dikin. Dema ku mirovek, navek li xwe kir û ew jîya, li ser navê wî re, ew dem jî dikarê were dîtin. Her wusa, bûna navê dema xwe jî. Ankû kirîna ku dem bi navê wan re bê ser zîman. Mînaq, "dema Lipît Îstar", dema hemûrabî", "dema Salahadinê eyûbî" û hwd, dihê dîtin û kifş kirin. Nav, bi vî rengî dema xwe jî bi xwe re bi nav dike.

Zîman, van rewşan hemûyan bi jîyane civatê re dijî. Ya ku van bi awayekî rêk û pêk, birêgez dike û digihêne rêzkariyekê pêşketîna civatî bixwe ya. Her wusa, weke ku çawa ku jîyane civatê, bi zîman re, bi demê re zarava û devikan di temenê xwe de bi pêşketîna xwe re dihêne û digihêne rayagiştî ay civatê, her wusa nav jî bi wê jîyanê re pêşketîna dager dikin. Nav û dager, her wusa, bi demê re du gotinên ku ku hevdu afirandina na. Jîyane civatê, pêşketîna, biwê rengê, bi zîman re di aslê xwe de, pîrr xort dijî. Di nava kurdan de, gotinek heya. Tê gotin ku "kurdan, bi kevneşopîyên xwe dîroka xwe nivîsandin a." Ev gotin, wateyeka wê ya teybet heya. Bi wê re jî, bahse jiberîya mirovê kurd dihê kirin. kevneşopî, dem bi dem weke rûpelê qaxizê hatina bi karhanîna di temenê jîyane civatî de. Jîyane civatê, kevneşopî, bûna temenê bibîrkirîneka pîr xort, Her wusa, weke temenekî li ser rewş û têgihîştîna bi hizirî û nivîsandîya wê re ku hatina jiberkirin.

Bi vê rengê, hê gelek wateyên ku li kevneşopîyê hatina kirin hena. Ev jî, rewşna teybet in ku divê ku mirov wan bîteybetî bêne ser zîman in. Civat, ku mirov wê bitîjîbîhêne mirovekî, weke mirovekî bi pêşketîna xwe re xwediyê xêva xwe ya bi dîroka xwe re ya. Mirov, xêva wî heya. Dihizirê. Bi wê hizirandinê re, çerçoveyên têgihîştîna diafirêne. Bi vê re, aqil çê dike. Çêkerîya bi aqil re, jê re di kurdî re "jîr" hatîya gotin di demên berê de. Jîr, aqilê zelal a. Ew aqilê ku bi hiş a û ku mirov wê di afirêne ya. Destûr û ankû kevneşopî, her wusa mirov dikarê di wê çerçoveyê de bêne ser zîman.

Bi vê rengê, li ser xêvê re, mirov kifş dike ku zîman û aqil, bi hev ve girêdayî na. Zîman û aqil, bi jîyane civatê re bi hevdu re zewicî na. Mirov nikarê aqil bê zîman fahm bike. Li ser zîman û gotinên wê ên ku mirov lihevdu dihêne, mirov çerçova xwe ya aqil diafirêne. Di vê çerçovê de di roja me de, zîman, bûya weke amûrekî bi serê xwe ku dikarê aqil bide afirandin bi jîyandinên civatî re. Li vir, bi aqil re, pêşketîna zîman dihê kifşkirin. Lê zîman, bi gotinên xwe re reng û çerçova aqil û têgihîştîna wê re dîyar dike. Aqil, teybetmendiya wê ya sereke civatîfîya wê ya. Her aqil, bi civatîfî û têgihîştîna civatî heya.

Bi dengzanîyê, fahmkirina zaravayên zimanê kurdî feylî, şebekî, lekî, kelhûrî, hawramî, soranî û kurmancî

Bi dengzanîyê fahmkirina zaravayên zimanê kurdî feylî, şebekî, lekî, kelhûrî, hawramî, soranî û kurmancî û hwd; Zimanê kurdî, dema ku em ji aliyê dengzanîyê ve lê binerin, emê rastî rewşna teybet tên. Pîranîya rewşên ku em rastî wan tên jî, xwediyê mejûyeka demdirêj ên bi zimên û pêşketina wê re na. Kurdîya ku li başûrê rojhilat û hwd dihê axiftin weke "kurdîya başûr" û ankû "kurmancîya jêrîn" jî tê bi navkirin. Bi teybetî, divê ku em di çerçoveyekê de nêzîkatîyê li devok û zaravayên vê herêmê ên weke lekî, kelhûrî, feylî, sencabî, zengenî, gerrûsî, xanaqînî, 'kirmaşanî' û hwd bikin. Di nava van zaravayan de, hê gelek zaravayên kurdî ên weke lorî û hwd jî hena ku divê ku em wan jî bi serê xwe bikîna mijare nivîseke ku di wê de dengzanîya zimên lê were lêkolîn.

Dengên ziman, bi teybetî, divê ku em hinekî li ser bisekin in. Dema ku em li ser bisekin in, emê zêde nekevina rewşeka teorîkî de ku fahm kirina wê zor bibe. Ji xwe, yekî ku serdestîya wî li ziman hebe, çendî ku teorîkî were nivîsandin, wê li şûna fahmkirinê wê bêhtirî fahm kirin û têgihîştinê pêş bixe.

Di kurmancîya bakûrê kurdistanê a li hewirdora herêma botanê de, pîrr devok di wê de jî afirîna. Divê ku em rojavayê kurdistanê jî di nav de bihasibênin û bibêjin ku ji herêmên afrînê, qamîşlo, hesekê, girkê lege, serêkahnîyê û hwd, heta ku digihijê bajarên bakûrê kurdistanê, ên weke nisêbînê, Cizîrê, şîrnaxê, silopî û hwd, wê xatek û ankû naqşeyek zimanê kurdî ku cih bicih bi devokîyên wê afirîna, emê bibînin. Li herêmên afrînê, Afrînkî, li herêmên qamîşlo 'qamîşlokî', li herêmê cizîrê botkî, li herêmên şîrnaxê 'şîrnaxkî' û hwd emê bibînin. Teybetmendîya devokî ya botkîyan ew a ku hinekî dengê hin tîpna di nava gotinê û ankû bêjeyê de dirêj dikin û dibêjin. Lê gelek gotinên teybet ên ku wan di axiftina xwe de ji ber xwe çekirina jî hena. Minaq, weke gotîna "wilo" û hwd. Li dora nisêbînê 'wilo' tê gotin. Lê heta ku mirov herê hazaxê û bi ber gund û navçeyên ên weke barimê, bebekê, xirabê nêrîya, xirabê tûwa, reşmilê û hwd, ya di w xate li ber çîyayê sipî re ku em herîn, emê bînin ku cih bicih devokên herêmkî hena û afirîna. Hazaxî, weke nisêbînîyan nabêjin 'wilo' ew dibêjin 'wihlo'.

Ev rewşa ziman, dema ku em ji Cizîrê, vêca berê xwe bidina bi ber çolemergê, Wanê, Sêrt, Mûs Agirî û hwd de jî, emê renegekî din ê wê bibînin. Bi teybetî, li van herêman, cih bi cih çend ku heman gotinên di devokên botkîyan de ku hebin û werina bikarhanîn jî, heya ku di 'wate' û 'kirde' ya wê de guharîn hatibê çê kirin. Û ankû, di wateya ku hatî lê kirin de guharîn bûbê. Li herêmên Çolemergê, Geve û hwd, di wê xate li ber sînorê, ev rewş di dema çekirina gotinan de jî xwe bi şeweyna daya li der. Ji herêmên çolemergê, heta ku mirov herê herêmên rojhilatê Ûrmîyê û hwd, gund bi gund, heta ku digihijê Ûrmîyê, em rengna axiftina van herêmên bakûrê kurdistanê ên li ber sînor dibînin. Bi heman rengî, dema ku em ji herêmên Şîrnaxê ên weke silopî, elkê, û hwd, bi ber başûrê kurdistanê ve ku mirov diçê, li ber sînor, li başûrê kurdistanê heta ku em digihijina herêma Zaxo û herêmên wê ên li dora wê, em rastî heman rewşê tên. Ev rewş, piştî ji wan herêman jî, dema ku di nava xwe de bi ber herêmên din de diçê, em dibînin ku em rastî rewşna bi wî rengî dihên.

Dema ku em li ser çîyayên kurdistanê re dimeşîn, ji ber çîyayê agirî û bi her rojhilatê kurdistanê ve diçê, heta ku digihijê Lorîstanê, em dibînin ku herîkîneka ahangî di nava ziman de em li wir dibînin. Ev rewş, mînaq li herêma kirmaşanê û li hewirdora wê û herêmên li dora wê re em rastî wê rewşê tên.

Rojhilatê kurdistanê, ku em divê ku weke "kurdîya başûr" bi nav bikin û devok û zaravayên wê herêmê di çerçoveyekê de dike nava xwe de, em dibînin ku wê devokên feylî, lekî, kelhûrî û hwd biafir in. Ev hersê devok, devokên ku herî zêde ên nêzî hevdu na. Bi wan re jî, êdî em dikarin devokên din ên herêmê jî di dewama wan de li pey hevdu rêz bikin û werênina ser ziman. Ji herêmên Lorîstanê devokên feylî, lekî, lorî, kelhûrî û hwd, pêşketina wan, bi têkildanîna di nava xwe de re pêş dikevin. Lê devokê 'kelhûrî', weke devokekî ku em divê ku li ser wê re devokên weke feylî, şebekî, lorî, sencabî, gûrrûsî,

hawramî û hwd, ku bi hevdû re girê bidin a. Devokê kelhûrî, bi pêşketina xwe re xwe dike weke dîmenekî duyemin devokê axiftinê ê kurdîya herêma kirmaşanê ku car bi caer jê re "kirmaşankî" jî dihê gotin.

Ji aliyê dengzanîya tîpan ve, em dema ku li devoka kirmaşanê dinerên, em bi sê aliyan ve herîkîna wê dibînin. Yek bi aliyê kurdîya jorîn û ankû 'kurmançîya jorîn' ve ya. Aliyê jî, bi bi ber pêşketina hawramkî ve ya. Û aliyê sêyemin jî, bi ber kurdîya navendî ya başûrê kurdistanê ku em weke soranî û ankû weke kurdîya başûr û an jî kû weke kirmançîya jêrîn bi nav bikin. Ev rewş, di vê temenê de, weke dareka ku çiqilên xwe di berdê û dirêj dike û hin bi hin gûrr dibe dihê li berçavên me. Di aslê xwe de, ku em vê rewşê baş fahm bikin, em bibînin û fahm bikin ku rêwîtiya kurdîya başûr jî biber kûve ya. Kurdîya başûr, î ro, weke çend lingên wê ên teybet, soranî, goranî, hawramî, lekî, şebekî, feylî, kakayî, xanaqîni, û hwd in. Hinek lingên din jî ên herêmkî ku dikarin di nava wan lingan de bihasibênin hena. Ev ling, hemû, wê berê pêşketina kurdîya başûr jî bidina kifş kirin.

Li vir, divê ku em bibêjin ku temenê vê yekê pîrr xort jî heya. Hevbeşîya di nava devok û pêşketina ya bi hevdû re li başûrê kurdistanê, vê yekê bi me dide nîşandin ku kurdîya başûr bi kirina bihevvekirina dengzanîya tîp û reng û pêşketina wan, wê dide nîşandin.

di vê rewşê de, em çend cudahiyan ku wê di demên pêş de pîrr zêde xwe bidina dîyar kirin jî li ser tîpan re bînin ser ziman. Minaq, î ro di kurmançî ya bakûrê kurdistanê de, dema ku em bahse "pîrr" û ankû 'zahf' bikin, gotin 'pîrr' bikardihênin û li pêşîya wê tîpa 'p' dihê ditin û heya. Lê ev rewş, di kurdîya başûr de jî li şûna 'pîrr' gotina 'fire' dihê bikarhanîn. Di devokên weke lekî, lorî, kelhûrî, soranî û devokên wan ên din de jî heya. Ev rewş, bi vî rengî, bi çend rengên din jî, em dikarin bi mînaqan werênina li berçav. Minaq, di kurmançîya roja me de weke navê demsalekê "behar" dihê bikarhanîn, ev goting ne tenê di pîrranîya zaravayên kurdî ên bakûrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê de heya, her wusa di hin zarava û devokên başûr û rojhilatê kurdistanê de jî heya û dihê bikarhanîn. Lê li vir, mînaq, dema ku em li ser devokên weke feylî, kelhûrî, şebekî, soranî, lekî, hawramî û hwd de, em dibînin ku gotina 'behar'ê bi rengê 'wehar'ê dihê nivîsandin. Yanî li vir tîpa "b" dihê guharandin.. Bi vî rengî, dema ku em dahûrîyê li ser devokan re dikin, em wê pêşketina devokî ya bi rêgezî û rêzîkî dibînin.

Li vir, rewşa ku weke ku tê ditin li ser 'tîpan' re, ew a ku weke ku ew guharîn ne tûna hasibandina tîpan re, lê bi li cihên dengzanî ên fonetîkî ku dihê bicih kirin de em dibînin. Ev rewş, bi tememî ne li ser tîpan re lê li ser gotinan re êdî diafirê û pêşdikeve. Li vir, dema ku em êdî em li er gotinê û bidengkirina wê re bimeşin, em divê ku sînore êdî li ser van herdû xalan re kûrtir bikin. Ev yek, weke pêwîstînyekê jî weke ku dihê ditin.

Li vir, ku em li ser 'dengzanîyê' re êdî herin û bimeşin, em divê ku êdî bi teybetî bibêjin çend ku weke zaravayna ji hevdû cûda na jî, em dibînin ku di temenê xwe de bi dengzanîyê gihiştina wan ya hevdû dibê. Mînaq; dema ku em gotina 'pîrr' ji kurdîya bakûr û ya 'fire' ji kurdîya başûr ku werênina berhevdû, em bînin ku bi regekî peresendinî gotina pîrr ku ji ya fire afiribê û ankû vajî wê ku ya fire ku ji ya pîrr'e afiribê dihê û li ber me bi reng û rewşeka fonetîkî disekinê. Ev rewş, li ser gotinên din re jî wusa em çend mînaqên din jî li vir bidin. Mînaq ku di kelhûrî de bi rengê 'wet' ankû 'wît', ku di soranî de jî bi rengê 'wût' û ankû 'wît', di lekî de jî bi rengê 'wît' û ankû 'vît' a, di kurmançîya bakûr de beremberê 'got' û ankû 'bêt' a. Bêt, bi teybetî, ew herêmên ber sînore me navê bikarhanî, ên weke Çolemerê, gever û hwd, û li hewirdora wan di wê temenê de dihê bikarhanîn. Bi heman rengê, di feylî û şebekî de jî bi rengna bi cih in. Lê li vir, teybetmendîya ku em kifş bikin ew a ku çend ku gotina ku di kurdîya bakûr de 'got' a, ku di kelhûrî de dibê 'wet', di soranî de dibê 'wût', di lekî de dibê 'wît' û hwd, em dibînin û kifş dikin ku weke ku deng ji gotinê hatibê razberkirin' û ankû kirdekirin û carek din weke care duyemin ji wê gotin û ankû tîp hatibibina naqandin rewşek bi dengzanî(fonetîkî) dihê li ber diafirê. Kirdekirina deng, li vir, weke rewşeka teybet em bi ziman re kifş dikin. Kirdekirina gotinê, di wê temenê de ya ku darêjka gotinê û ankû ya deng hatîya girtin û piştê ew hatîya bidarêjkkirin. Li vir, weke

ku care duyemin ji darêjkê girtina rewşa wê û bi darêjkkirin jî, em dema ku devokan dihênina berhevdû û hewl didina wan fahm bikin, bi wê re em wê kifş dikin.

Darêjkkirin, rewşeka teybet ya ku divê ku mirov bi pêşketina zaneke bike ya. Ew zanûn jî, zanîna wê darêjka care pêşî ku afirîya ya. Zanîna darêjkê, bi fahma wê ya ku bihişmendî afirî re bi serê xwe weke darêjkeka duyem ji xwe re di serê mirov de bi wêne standinê re diafirê. Ev rewşa teybet, hinekî jî, di hin rewşna de, ku mirov di farqê de bê û ne difarqê de bê, di temenê afirandin û ankû afirîna devokên ziman ên herêmkî û hwd de ya. Li ser dengzanîni û hişmendî û her wusa zanîna wê û her wusa kurdîya başûr û zarava û devokên wê de jî bibîne. Weke qalib û ankû qalik, gotin û ankû bêje, li cihna cihrengîya wê û ankû cûdahîya wê, vê rewşê ji holê ranakê, vajî wê dide domandin. Bi rewşna din re pêşketina wan didêt çê kirin. Ev rewşa fonetîkî û ankû dengzanî, di aslê xwe de rewşeka pîrr giring û jîyanî re ku di temenê peresendin û pêşketina wê ya bi demê re de jî ya.

Weke aliyekî giring ê deng zanîyê re me li ser gotina 'wet', 'wût', 'wît' û ankû 'got' re hanî ser ziman. Nûha, rengekî wê yê din ku bi teybetî jî aliyekî din ê giring re rengekî peresendina ziman û afirîna devokan radixe li berçav em werênina ser ziman. Ew jî, her wûsa dîsa bi heman rengî emê ji heman zarava û devokên kurdî gotin û ankû mînaqên xwe bigrin. Di kurmançî de navê hewayê 'ba' ya. 'Ba', di kelhûrî de 'wa', di soranî de 'ba', di lekî de 'wa' û ankû 'va' ya. Li vir, dema ku em li ser wekhevîya gotinê re herin, emê tenê di soranî û kurmançî de weke 'ba' bibînin. Lê dema ku em li ser dengzanîya wê re herin, em rastî rewşeka din ya teybet tînin. Li ser dengzanîyê de tîpa "a" dibê hîm û li ser wê re êdî hunandina gotinê bi cûreyên din dihê afirandin. Ev rewş, ne tenê li ser esas 'kirpandina' "a" yê re dihê û dibê. Her wusa, di rewşeka fonetîkî de, her wusa gihiştina wan ya li hevdû re bi tîpa 'a' re berê û ankû aliyê gotinê bi rengê kirdeya wê re dihê dayîn nîşandin.. Ev rewş, rewşeka teybet a.

Li ser vê rewşê re, dema ku mirov dihizirê, mirov dikarê vê rewşê weke birhan û ankû 'dokument' eka teybet jî bi rewşa ziman re hilde li dest di temenê gihiştina hevdû ya ziman, zarava û devokan ve. Ji hêla ziman ve, ev rewş ji aliyê dengzanîyê ve giringîya wê ew a ku em kifş bikin ji temen ve çawa digihîjina li hevdû. Dema ku em jî vê aliyê ve li er dengzanîyê ve dinerîn, ji aliyê 'gotinî' û ankû 'bêjeyî' û an jî kû li ser tîpan hwd ve, cûdahîya ku dihê li berçav, di tijbihê kefa sabonê ya li ser avê re.

- Kurdîya başûr, dema ku em lê binerin, emê bibînin ku ji aliyê rêzimanî ve bicibikirina gotinan û ankû "pêvekan" re guharnên ku di wê de bûna, ew hinekî cûda kirîya lê dûr nekirîya. Di kurmançîya bakûr de, gotina "ka", weke gotinaka di dema ku mirov li ziman serdest bê, hingî bi wê 'pîrs' afirandina, danîya serê gotinan û bi wê li gorî demê û ankû rewşê wateyên nû lê kirîya û her wusa li dawîya gotinan hatîya bicih kirin û bi wê re gotinên ku rewşê dihênin ser ziman û ankû ku bi wan rewş hatina ser ziman kirina rengê binavî de. Ev rewş, rewşeka teybet ku di demên berî de di kurmançî botanê de jî pîrr zêde dihat Bikarhanîn. Minaq, di Soranî û ankû devokên ku me li jor navên wan hilda, gotinên weke "mirovakan", "dengekan", "pîrsakan" û hwd, hena. Li vir, ka weke gotinaka bingihîn dihê bi rengê rêzimanî derdikeve li holê. Di kurmançîya bakûr de rol û weyna "kû" ku çî bê, di pîrr rewşna de rewşa '..ka(n)' û bixwe jî dihê û dikeve heman rewşê de di kurdîya başûr de bi demê re. Ev rewş ku me li ser soranî re hanî ser ziman, di devokên din ên ku me hanî ser ziman de heya. Lê li vir, dema ku em herina Lorîstanê û ankû herêmen li dora wê û ku em li 'lorî' û ankû devokên din ên nêzî wê jî binerin, emê rewşeka fonetîkî û ankû dengzanî ya teybet bibînin.

Ji devokên kurdî ên weke hawramî, goranî û hwd, li ser kelhûrî û feylî û hwd re, rêwîtyekê mirov dikarê li devokên weke ên lorî û hwd bike. Tehera zimanî û dengzanî ya di nava 'Lorîya mazîn' û ya 'lorîya piçûk' de jî, divê temenê de divê ku mirov hilde li dest. Ev rewşa lorî, hinekî jî, devokên feylî, şebekî û kakayî pîrr zêde ji xwe re dike weke rêyeka ku li ser re dimeşê. Ev rewş, dide nîşandin ku kurdîya feylî û ya şebekî û her wusa kurdîya

goranî ya yarsanan jî kevnerîya wan dide nişandin.

Li vir, divê ku em devokên lorî, hinekî li ser bisekinê. Devokên Lorî ên weke 'şahrî-kurdî' ku li navenda Lorîstanê û hinek navendên li dora wê dihê axiftin. Û lorîya piçûk ku ji aliyê pirranîya aşîrên lorî û gelek aşîrên ên li navend û li dora Lorîstan, weke pêpeloka vê wan devokên axiftinê divê ku mirov bihasibêne. Li ser van re êdî devokên ku hatina bi navkirin ên weke 'baxtîyarî', 'xûramabadî', ' û hwd, heta ku digihijê devokên din, afirîna wan, xwediyê rengê dengzanî ê ku pîrr kevn in. Dema ku em devokên lorî, ji vê yalpazeya devokên din kurdî qût bike, wê weke ku lingekî wan were tûnakirin wê lê were. Ji ber ku , ne tenê di roja me de, bi têkiliya wan ya bi hevdu re, her wusa ji ber ku hinek lingên wê ên ku di nava dirokê de bikevnerî diçin jî, wê giringiyê dihêne û diafirêne.

Dengzanîya zimanî, li vir, dema ku em lê dihizirin, em rengê peresendinê bi aliyê ku bi wê ve bûya em kifş dikin. Ev jî, weke aliyekî din ê giring ku divê ku mirov li vir bi nav bike ya.

Li vir,, bi vir ve girêdayî, ez dixwezim vê yekê jî bibêjim. Di roja me de di bin navê nivîsandina ferhenga kurdî de, salixkirina dengna di gotinan de dihê kirin. Lê dengên ku bi rewşên xwe dihatina bikarhanîn ên demên berê jî, pirranîya wan hatina ji holê rakirin. Di aslê xwe de, ev rewş, weke ku em dengzanîya kurdî li bakûrê kurdistanê bikina duqat lê hatîya. Î ro, çend ku bi gotinî kêmesî hebin jî, rengê dengzanîya kurmançî bixwe jî, herî rastî, li herêmên rojavayê kurdistanê ên weke afrîn, qamîşlo, serêkahnîyê, û hwd dihê axiftin. Herêma botanê, ku bi devok û rewşa xwe ya zimanî re weke navenda pêşketina zimanê kurdî bû, ew rewşa xwe hinekî winda kirîya. Pîrr bişavtin lê bûya. Î ro, ez dikarim bibêjim ku ciwanên kurd, 'ji sadî notûpênc' ên wan çend ku bi kurdî jî biaxivin, em nikarin bibêjin ku ew rewşa zimanî ya kurdî ya dengzanî û ankû fonolojîkî bi wan re heya. Î ro, weke mireteyekê ên ku wê rewşa dengzanî û ankû fonolojîya zimanê kurdî bi hin rewşên wê ên kevn re çend pîr û kalên kurd ên jin û pîr diparêzên. Ew jî, ji nava jîyane kurd ku goç bikin û herina ber dilovanîya xwe, wê zimane kurdî weke ku dewreka wî ya pêşketî wê derbe lê bikeve û were girtin û êdî pêşketina wê nedomê.

Em heman rewşê, li başûr û rojhilatê kurdistanê jî dibînin. Li wir jî, bi rengê din heman rewş pêşketîya. Di hin rewşna de, mirov dengên nû li gorî dengzanîya ziman kifş bike û werênê ser ziman û bi wan gotina bi afirêne rast a. Lê ku em dengên demên buhurî ên ku hena wa kifş neke û ankû bizanebûnî bê û ankû bi nezanebûnî bê ku ji bikarhîna li jîyane derxê jî ew jî xira kirina rewşê ya ziman a. Ev jî, di temenê wê de ji ber tûnabûna kêmbûna lêkolînên li ser ziman dihê û dibêt. Ev rewş, rewşên ku wê di demên pêş de rastîya wan pîrr zêdetir wê derkevina li pêş in. Li rojhilatê kurdistanê jî, heman rewşa bi destê rêveberîya îranê hatîya kirin. dengên kevn ên dengzanî di bin navê farisî re hatina bicih kirin. Ev rewş, ji wê rewşa bişavtinê a li tirkîyê ne cûdatira. Li Îranê, zimanê kurdî, weke ku li tirkîya bûya, ne hatîya qadaxa kirin. Lê gelek astangî li pêşîya pêşketina wê hatina derxistin. Bi wan astangîyan, hewl hatîya dayîn, ziman bi wê dihê xwestin ku di rewşa xwe ya wê demê de were hiştin û ziman newê buhurandin li dema nû û nikaribê di nava demên nû de xwe biafirêne. Ziman, dema ku xwe ne buhurêne demên nû û xwe di wan demên nû ên ku hatina de ku xwe ne afirêne, êdî ku mirov bixwezê jî û nexwezê jî wê li bin bimêne. Bi gotinaka din, di dema nû ya ku ziman xwe di wê de ne afirandî, mirov dikarê êdî wê demê weke dema tûnabûna wî zimanî jî şîrove bike.

Bi teybetî kurdîya başûr bi devik û zaravayên wê re, hinekî jî, rewşên wê ên berê ku hena, gelek ji wan nayêna bikarhanîn.

Dengzanîya zimanê kurdî ku em hildina li dest, divê ku em di bin sê û ankû çar serdema de werênina ser ziman. Serdema pêşî ku ji demên Sûmer(kengîer)îyan û heta ku dihê dema qasît, lolo, gûfîya û hwd, weke serdemeka dirêj hilde li dest. Ev serdem, pîrr dirêj a û bo me ji gelek aliyên ve jî ne zelal a. Ku zelal bû û zanebûna me di derbarê vê demê

çêbibê, heya ku ev ji nava xwe çend serdemên giring û pirr demdirêj derxê. Lê ev dem, bi teybetî, pêşketina wê ya ku em bi teybetî di nava zimanê qasîfîyan de kifş dikin, em dibînin ku pirr zêde mazin heya. Gotinên weke "bûrî", "his", "Şa-an-da-a-a", "za-an-di", "mali", "Ma-a-a", "pa-e-a", "Bur-za-an-di"(?), "A-ri-ki-ir-me"û hwd, Ev çend ji wan gotinên ji dema qasîfîyan in. Gotina "A-ri-ki-ir-me" bi wate ya 'dîyar'îyê ya. Gotina "Aş-ta-a-a" jî, di wateya 'jinê' de ya. Ev gotin di dema hûrîyan de jî em rastî wê tên. Ev dem, bi vî rengî, ji gotinên ji dema wê, em kifş dikin ku gotinên pêşketinê na. Ev jî, rengê hebûna pêşketina wan û asta wê dide nîşandin.

Weke serdema dûyamin jî, em divê ku ji dema gûfîyan bidina destpêkirin û werênina serdema hûrî û mîtannîyan. Wan hersê deman bi hevdû re weke serdemekê, em divê ku hildina li dest. Ev serdem jî, bi vî rengî pirr demdirêj a û divê ku mirov bi gelek dem û pêvajoyên wê yên navxweyî wê werêne ser ziman. Di vê dema hûrî û Mîtannîyan de, gotinên weke "ziman", "hastû", "zanîn", "hiş", "hawar", "sittar", "gûlîstan", "laleş" û hwd, çend ji wan gotinên ku em ji nava gotinên ji dema hûrî û mîtannîyan naqandina. Ev gotin, pirranîya wan, gotinên zanînê û serdema wê û ku pirranîya wan heta roja me jî di nava zimanê kurdî de dihên bikarhanîn in. Ev pêvajo, serdemeka ku wê hemû pêşketin û pêşveçûnên dîrokî ji wê demê û heta roj û dema me ku ji temen ve dide kifşkirin a. Weke serdema sêyemin jî, em divê ku ji dema Mîtannîyan û heta ku tê dema Medîya hildina li dest. Divê ku em binetere avesta, weke binetereke giring ya vê pêvajoyê bibînin û lê binerin û şîrove bikin. Dengzanî û zimanê avesta, di temenê hemû pêşketinên zimanê ên piştî wê re de na. Piştî dema Zerdest û ankû avesta, wê ji dema wî û heta ku dem tê dema Manî û serdema wî, wê demeke ku nêzi heştad salî ya wê bi buhurê û di vê demê de wê di pêşengîya pêşketina avesta wê de wê gelek xalk û gelên ku bawerîya xwe bi avesta hanîna wê biafirin in. Yanî, wê gelên avesta wê biafirin.

Ev dema dirêj ku ji dema avesta û heta dema derketina Manî ku nêzi 'heştad salî' ya, ev dem wê di wê de, gelek ji wan rewşên zimanî ên ku heta roja me bi zaravatî bê û ankû bi zimanî bê, wê ji wê şûn û him bigrin. Zimanên ku piştî van deman re diafirin jî, wê wê pêşketinê esas bigrin û xwe damazrênin û pêşbixin. Piştî dema Manî re, wê hin bi hin rengê civatî ê ku wê heta roja me hebûnên xwe bidina domandin wê biafirin. Beşên civate kurd jî di nava vê de na. Her wusa, zaravayên kurdî ên weke hawramî, soranî, goranî, kelhûrî, lorî, feylî, û hwd jî, wê pêşketina xwe hin bi hin bi demê re bijîn. Li bakûrê kurdîstanê, zaravayên kurdî ên weke kurmancî û kirmanckî(zazakî) jî, wê di nava wê rewşê de bin. Bi teybetî zazakî wê di nava wê rewşê de bê. Lê rewşa zaravayê kurdî ê kurmancî wê hinekî cûdatir bê, berî zayînê û heta ku di dema hûrî û mîtannîyan bixwe de jî, gelek rewşên zimanî ku em î ro jî ji wê demê kifş dikin, em dibînin ku li ser hîmê pêşketina kurmancî ava na. Yanî, kurmancî, ji zaravayekî zêdetir, weke zimanekî bi serê xwe pêşketina xwe di nava rewşa axiftina kurdî û bigişfî di nava civate kurdî û beşên wê de jîyan kirîya. Piştê jî, bi demê re, wê bi dehan û sadan devokên kurmancî bixwe jî biafirin in. Hin ji wan devokan wê xwe derxistina astaka nêzi zaravatîyê jî.

Zimanê kurdî, heta ku dem tê dema derketina îslemiyetê, wê bi teybetî elfebeyeka wê ya teybet hebe. Piştî ku îslemiyet hat û ev elfefeta, ku bi nîrxên ola kurd ya êzîdî pêşketibû, wê hemû nivîs û nivîsar û pirtûkên bi wê elbeyê wê nîrxên vê olê werina ditin û wê bi tememî di jîyane de werina qadaxa kirin û ji holê rakirin. Piştî wê rewşê re, wê tengezerîyek li ser rewşa ziman û bi teybetî nivîsandinê re xwe di nava civate kurd de bide li berçavan. Piştî hatina îslemiyetê, wê êdî bi nivîsandina bi tîpên 'aramî' ku weke 'tîpên arabkî' jî dihên bi navkirin de nava kurdan de, wê bi wan nivîsandin hin bi hin pêş bikeve. Di aslê xwe de, wê

piştî hatin û serdestbûna îslemiyetê re, wê weke serdemek nû bo zimanê kurdî û civate pêşbikeve. Wê rewş û pêşketina wan ya demên wan ên berê, hemû ji berçavan were dûrkirin û li jibîrkinê were terikandin. Ji xwe, nivîs û nivîsar û pirtûkên berî wê demê ku hatina nivîsandin û hena jî, wê werina ji holê rakirin. Ji xwe, heta wê demê, elfebeyek teybetî ya ku li kurdistanê dihat bikarhanîn hebû. Piştî ku ew bi tememî hat ji holê rakirin, êdî di wê de çi hatibû nivîsandin, wê ew hemû jî were ji holê rakirin. Di destpêka sadsale 7' min û hwd, piştî zayinê, wê ev elfebeye kurdî bi hemû nivîsandinên di wê de bi hênceta ên ola êzîdîtiyê na, hatina ji holê rakirin. Tîpên ku di dema hûrî û mîtannîyan de dihatina bikarhanîn û di dema serdeşt de bi hin servekirinan re biberdewamî ku dihatina bikarhanîn wê hebin. Lê ev jî, hatina ji holê rakirin. Tîpên aramî ku di nava kurdan de weke 'tîpên arabkî' jî tîpên binavkirin, wê êdî pêşbikevin bichî bibin. Bi vê re, wê bi demê re wê çandek û kevneşopîyek jî biafirê. Li giştîya kurdistanê di nava kurdan de wê ev rewş pêş bikeve. ..

Bandûra tîpan li dengzanîyê heya. Tîp, dema ku tîpên salixkirin, bi dengkî tîpên salixkirin. Ev jî, li ser hin temenê dihên kirin. Zimanê kurdî, bi teybetî di temenê pêşketina civate kurd de, di demên berê de salixkirina tîpan hatina kirin. Bi wê re jî, li gorî dengzanî û ziman ev hatina kirin. ..

Tîp, dema ku werina kifşkirin bo ziman, wê pêşî li dengzanîya zimên were nerîn û wê werina kifşkirin. Lê ev jî bi serê xwe ne bes a. Bi awayekî din jî, bi dengî salixkirina tîpan yek bi yek, ew jî, weke mijareka din ya zimên ku bi teybetî li ser were sekinîn a. Di vê temenê de, ez vê jî bibêjim ku dema ku em di çerçoveya gotina 'zimanê kurdî' de bihizin, emê divê ku bibêjin ku î ro, tîpên ku werina bikarhanîn, hijmara wan wê pîr zêde bê. Mînaq, di nava zimanê kurdî de ku weke zaravayekî sereke jî dihê bi navkirin zaravayê kurmançî, bo wê î ro 31 tîpên wê hena. Lê zaravayê kurdî ê kirmançkî(zazakî) 32 tîpên wê hena. Bi heman rengê şeweyê em vê jî bibêjin ku hem di kurmançî de jî û hem di kirmançkî(zazakî) de jî, gelek dengên ku demên berê dihatina bikarhanîn û î ro nayêna bikarhanîn jî hena. Ev, bi xwe re çawa ku xirabbûnekê li ser dengzanîyê re bi xwe dihêne ser ziman jî, lê di aslê xwe de bi wê re dide nîşandin ku çendî tangbûn hatîya çê kirin. ..

Bi heman rengê û şeweyê, dema ku em ji aliyê hijmara tîpan û ankû elfebeyê re ku em binerîn bi zaravayên din ên kurdî ên weke hawramî, feylî, kelhûrî, şebekî, lekî, soranî, goranî û hwd re jî, emê bibînin. Ji xwe, di temenê afirîna devokîtiyê û ankû bûna devokan weke zarava pêşketina wan, di temenê wê de pêşketina, gotinên nû, dengên nû û her wusa bi vî rengî zêdebûnên dengzanî(fonolojîkî) û hwd, heya.

Dema ku em di vê çerçoveyê de binerîn, û em herin zaravayên din ên kurdî, emê bibînin ku dengna din ên ku bi hin tîpna din jî dihên bikarhanîn hena. Gotinên ku î ro di zaravayên kurdên ên weke feylî, kelhûrî, lorî û lekî û şebekî, goranî û soranî û hwd de ku cûda pêşketî na, divê ku em ji vê aliyê dengzanî û ankû 'fonolojîkî' û hwd ve jî nêzikî wê bibe. Ev yek, weke pêwîstî û pêwîstîniyeka zarorî jî ya. Ev çerçoveya ku em li vir, bo zimanê kurdî kifş bikin, hinekî jî, wê dengzanîya zimanê kurdî bi pêşketina wê re hilde ewlakarîyê.

Dema ku em bahse zimanê civatekê bikin, em divê ku bibêjin ku divê ku çerçoveya wê, çerçoveya hemû beşên civatî bê. Ev yekê, weke şartekê ku nebê nabê ya. Lê dema ku em tenê weke ku di roja me de, mînaq di çerçoveya kurmançî û hwd de dihê kirin û dihê gotin ku "tîpên kurdî 31 in." Ev gotin, di aslê xwe de ne rast a. Em nikarin bibêjin ku tîpên kurdî ne 31 yek in. Lê em li ser hijmara 31 yekê re bibêjin ku î ro tîpên zaravayê kurmançî 31 in. Lê ku em bi gotina 'zimanê kurdî' re vê bînin ser ziman, wê ev yek ne rast bê. Zazakî jî kurdî ya. Hawramî jî kurdî ya. Feylî jî kurdî ya. Kelhûrî jî kurdî ya. Lorî jî kurdî ya. Soranî jî kurdî ya. Goranî jî kurdî ya. Her wusa, gelek devok û zaravayên din ên kurdî hena ku em dikarin di dewamê de navê wan werênina ser ziman vê rêz û hijmara wan zêdetir bikin.

Bi vê yekê re, ku di çerçoveya pêşketinê de em bihizirin, divê ku em bibêjin ku î ro, ku em hijmara tîpên zimanê kurdî bi hemû dengên di devok û zaravayên wê re kifş bikin û minaq ku 60 tîp derkevina li holê, ev nayê wê watê ku wê di demên pêş de bi pêşketinê re wê dengên nû ne afirin û pêşnekevin û li wê zêdebûn nebê. Wê bibe. Ew jî, hingî, wê bi vê pêşketina vê demê re wê çerçoveyê wê jî hatibê afirandin û wê êdî pirsgirêk dernekeve. Lê di roja me de, hê jî, pirsgirêka tîpan bi vî rengî, ez dikarim bibêjim ku hê ne hatîya çareser kirin. Em nikarin, bêjin ku emê tenê zaravayekê hilbijêrên û hemû zaravayên din di navê de bihalênin. Ji xwe ev ne rast û wê di kirinê(piretîkê) de wê pêk newê û nebê jî.

Di vê çerçoveyê de, ez vê jî bibêjim ku di vê temenê de, weke karekî zimanî, hijmare tîpên kurdî dema ku were ser ziman, tîpên ku di zaravayekê de zêde hebin jî, ew jî weke tîpên zimanê kurdî di nav de divê ku werina hasibandin û ser ziman.. BI wê re jî wê hingî, giştîya wê were ser ziman. Bi zaravatî, ez divê ku bibêjim ku zaravayên kurdî hemû jî di nav de, weke kurmançî, kirmanckî(zazakî), hawramî, soranî, goranî, kelhûrî, lekî, lorî, feylî û hwd, ku hemû zaravayên din jî di nav de, dengên wan ên zêde hena. Ankû, hin dengên ku di zaravayekî de hena lê di zaravayê din de nayêna bikarhanîn hena. Ev rewşa zimanê, weke rewşeka teybetî ya giştî di temenê dengzaniyê de pêwîstî bi lêkolîneka pirr berfireh û giştî di çerçoveya zimanê kurdî de heya.

Minaq, em tenê kurdîya başûr, li berçav bigrin bi zaravayên we ên weke feylî, şebekî, kelhûrî, lorî û lekî, soranî û goranî, û hwd, bi hemû devokên din re çend dengên ku bi tîpî werina salixkirin hena? Heman pirs bo bakûrê kurdistanê jî di buhurê. Bi vî rengî, dema ku em giştîya kurdistanê û civate kurd li berçav bigrin, emê çend dengên fonetîkî bi tîpî bi hemû zaravayên wê re kifş bike.? Bersiva van pirsan û gelek pirsên din ên weke van, divê ku em bi rastî bidin. Ev yek, giringa ku em divê ku em li ser bisekin û bahse wê bikin.

Li vir, divê ku em bibêjin ku minaq, gelek dengên ku di hawramî de dihên bikarhanîn û di zaravayên din de nayên bikarhanîn, dengên zimanê kurdî ên pirr kevn in. Bi heman rengî, em dikarin bahse soranî, goranî, kelhûrî, feylî, zazakî, kurmançî û hwd jî bikin. Bi vê çerçoveyê re, dema ku em hewl bidin ku dengzanî(fonotîka)ya zimanê kurdî fahm bikin bi demên wê re ên berê û pêşketinên wê ên serdemî û demî û hwd re, divê ku em van zaravayan û hemû dengên wan ên ku hena cûda bi awayê wan ên teybet re kifş bikin û li berçav bigrin. Em nikarin, tenê bi kurmançî dîroka dengzanîya hemû kurdîyî fahm bikin. Bi heman rengî, tenê bi hawramî jî, tenê bi soranî jî, tenê bi goranî jî, tenê bi kelhûrî jî, tenê bi feylî jî, tenê bi kirmanckî(zazakî) jî û hwd, ku em divê ku bi vî rengî hemû devokên din jî di nav de, zarava û devokên ên kurdî jî hena. .. Tenê bi kifşkirina gotinên weke hevdû ji zaravayan, ji hevdûbûna wan nayênê ser ziman. Di vê temenê de, divê ku em dengzaniyê û hemû dengên berê û awayê peresendina wan jî kifş bikin û li ser wê re dahûrîyêka giştî ya zimanê kurdî di temenê ku pêşketina giştî bi dîroka wê re ya civatî a kurd li berçav digirê de bi wê re êdî şîrove bike.

Derûnî, ziman û zarok ..

LI ser navaroka pakêta ku tê gotin ku di wê de wê "dibistanên teybet de perwerdeya bi kurdî hebe" de, ku navaroka wê hin bi hin dihê li holê û ditin, rewşa xatarnak dihê ditin. Heta nûha, li ser pakêta bixwe nîqaş hatina kirin. Li vir, dema ku em ser derûnîya zarokan re lê bihizirin, emê rastî rewşeka pirr xatarnak tên bo pêşketina wan. Di aslê xwe de, ev rewşa ku tê gotin ku wê di dibistanên teybet de ne hemû lê hinek ders bi kurdî bin', dema ku em li wê bihizirin, hingî em rewşa xatarnak dibînin.

Dema ku em li rewşa pêşketinê ya zarokan bihizirin, divê ku em bi tememî û bi hevdû re ji destpêka perwerde û heta dawîya perwerdeyê lê bihizirin. Ev yek, bo pêşketina zarokan pirr giring a. Di serî de, zaroyekî kurd, dema ku dest bi dibistanê dike, di destpêkê de weke hêrîşa herî mazin ya li mejiyê wê ku dibe, bi zimanekî din perwerde ditin a. Di serî de, jê re

weke 'şokeke' ya. Zarok, heta heftsaliya xwe di nava malbata xwe de bi zimanê dayika xwe bi kurdî mazin dibe. Piştê jî, dema ku destbi dibistanê dike, wê rastî zimanekî din were. Bi wê re jî, êdî di serî de, di aslê xwe de ji pêvajoyên pêşketin û pêşveçûnê dikeve. Dema ku ew dest bi dibistanê dike, zaroyekî kurd, heta ku dibistana ku ji wê re tê gotin dibistana bingihîn bidawî dike jî nikarê ahangekê bi xwe re çê bike. Piştî ku zarok, dibistana bingihîn bi dawî dike jî, ji ber ku wê ahangê bi dibistanê re çênake, êdî pirranîya zarokan, piştî dibistana bingihîn û pê de, dev ji xwandinê di berdin. Zaroyên ku piştî dibistana bingihîn di didomên in, ji ber wê dubendîya li ser ziman re ya di mejiyê wan de, di dibistanên piştê de jî nikarin wê ahangê bi xwe re û di nava dibistanê û xwandinê de bidina çê kirin. Ev rewş, ji xwe di be sedem ku êdî ji binî ve nikaribê di xwe wê derûnîya xwandinê bide çê kirin. Bi vê yekê re, zarok, piştî dibistanên bingihîn jî, ji ber wê derûnîya xwe ya ku nikarê bi xwandin û dibistanê re bike yek û ahangekê de, êdî yan ji ders û fêrên xwe dikeve û yan jî wê piştê bi temenê bi tememî êdî ji mejiyê xwe ve hemû têkiliyên xwe bi dibistanên re bibirre û êdî piştê jî dev ji dibistanê berde.

Di nava kurdan de,, ji ber van sedeman, nêzî sadî 20 zarokên wan, piştî ku dibistana bingihîn bi dawî kirin, wê dibistanên piştê ya ne domênin. Di dibistanên piştî ên dibistanên bingihîn de jî ku weke li tirkîya bahsê dihe kirin "dibistana navîn(orta-okul)", zaroyên ku xwe gihandina vê dibistanê jî ên ku hinekî xwe bi zorê gihandina wê dibistanê na. Di aslê xwe de, em divê ku van zaroyên kurd ên ku xwe gihandina vê dibistanê ji aliyê meji û potansiyala pêşketinê ve weke zaroyên herî li pêş û jîr û şahraza bi nav bike. Lê piştî ku bidest vê dibistana navîn jî kirin û pê de, êdî wê hin bi hin wê pirsgirêka ziman re rû bi rû werina. Wê êdî bo wan jî demeka nû dest pê bikin. Zaroyekî kurd, heta ku dest bi dibistana navîn dikin jî, zimanê tirkî weke zimanekî beyanî dizanîn. Bi wê re jî, mejiyê wan hertimî di hundurê xwe de û bi rengê hizirkirinê re li gorî zimanê xwe yê dayikê ya. Lê ji ber ku bi wê jî, derfetê ji xwe re nabinê ku pêş bikeve jî, êdî pirsgirêkên derûnî bi wan destpê dikin. Zaroyekî kurd, temenê wî çend salî jî bê, hertimî di dibistanên tirkî de bi 'stress' a. Zû bi hêrs dibe. Her tiştê ku jê tê xwestin ku bike, jê re weke barekî tê û lê giran tê. Ev, ji ber wê derûnîya

perwerde na

Zaroyê kurd, ev pirsgirêkên wî ên ku xwe bi rengî derûnîyê didina li berçav, hinekî jî bi wê rengê perwerde ve girêdayî na. Bi zarok re, hinekî jî, sedem ew a ku mejiyê zarok, nikarê têkiliyê bi wê perwerdeyê re dêne ya. Dema ku mejî ew têkilî nedanî, di xwe de, dikeve nava tevgerê de. Ew têkilî nedanî, wê piştê hin bi hin pirsgirêkên din ên keseyetiyê jî bi xwe re bîne bo wê. Zarok, di wê rewşê de, êdî bi tememî hin bi hin, weke bîreke ku tişî av û lê ku hin bi hin ava wê di çikihê û bêav dibe wê lê were. Ev rewşa mejiyê zarok ya ku li ser wê nekarîya ku têkiliyê dêne re ku diafirê, rewşeka teybet ku divê ku mirov bi teybetî li ser

bisekinê ya.

Zaroyê kurd, di vê rewşê de, di aslê xwe de, dihên kuştin. Pêşî bi derûnîyê û mejî re dihe kuştin. Bi wê re jî, piştê jî, bi aliyên din re. .. Ev rewş, dema ku em lê dihzirin, bi teybetî, divê ku em bibêjin ku zaroyekî kurd, dema ku dest bi dibistanê dike, ew destpêkirin û çûyina dibistanê, bo zarok, nabê weke destpêka dibistanê û çûyina dibistanê. Bo ku mirov wê derûnîya zaroka kurd ya dibistanên tirkî de fahm bike, divê ku mirov serî li rewş û derûnîya mirovên ku li nexweşxaneyên ku mirovên ku ji mejiyê xwe ve nexweş in ku lê dimênin bide. Di hinek nexweşxaneyên ku nexweşiyê derûnîyê ku di wan de dimênin, bi salan di wan de dimênin. Di hundurê wan salan de, derûnîya mirovekî di wan salan de di wê nexweşxaneyê de maya çawa ya, derûnîya zaroyekî kurd jî dema ku diçê û ankû dest bi dibistana tirkî dike bi heman rengî ya. Rengekî mejiyê mirovê nexweş, ew a ku derûnvan(psikolog) dikeve zorê de ku têkiliyê pêre dêne ya. Rengê duyemin jî, ew a ku carna dikeve zorê de ku 'teşîsa rast' lê dêne ya. Rengê sêyemin jî, bi rengê têkildanîne ya di nava nexweş û derûnvan de ya. Rengê çaremîn jî, her wusa bi başkirinê re ya. Yanî, fahmkirina wê nexweşiyê û buhurandina wê û mirov wê û ji bin bandûra wê xilaskirina. Ev jî, ya herî zor a. Rewşa zaroyên kurd bi derûnîya wan re, di dibistanên tirkî de bi vî rengî

ya.

Ji bo ku ev van gotinan bibêjîm, pêşî min li rewşa ser sad zaroyên kurd ên di dibistanên tirkî de dixwênin nerîya. Bi wê re jî, min hewl da ku wan û derûnîya wan fahm bikim. Di wê hewldane min de, ez pirr ketîma zorê de, Ji ber ku ew dikevina zorê de. Ji ber ku ew di mejiyê de, dikevina zorê de têkiliyê dênin. Mirovên ku di dibistanên tirkî de xwandina û hata ku zanîngeh jî bi dawî kirina, di jîyane wan de, bêhêvî, xamsarî, nebûna mirovên civaknas di mejiyê xwe de û hwd, çend ji wan pirsgirêkên wan in. Dema ku dikevina karekî de jî, di nava sînorê çî zanîn jî berkirina de dimênin. Nikarin derkevina dervî wê û çêkerîyekê û ankû aferîndêriyekê bi xwe re û bi keseyetîya xwe re bidina çêkirin. Ceribandin, bo wan hertimî di temenê xwe de tîrsekê di hawêne. Ew tirs jî, di temenê wê de nezanîn heya. Ji du aliyan ve nezanîn heya. Yek; sînorê zanîne ya. Ku nikarê derkeve dervî wê ya. Ya duyemîn jî, ku weke ancama ke aliyê yekemîn a jî, ji ber ku çî zanîn hildabê, di mejiyê xwe de ji ber kirîya. Ew ji berkirin jî, bi sînora a. Sînorê wî û keseyetîya wî jî ya. Dema ku tê ber sînorê wê, êdî wê xwe vala û bêzanebûn his bike. Wê bi wê re bêhêvî bê. Ev rewş, bike ku yan mirov bi şûn gavê biavêje û yan jî li bendê bê ku mirovêkî din were û rê şanî wî bide. Wê bi vî rengî, hertimî li bendî yekî ku rênîşanî wî bide bê. Bêrênîşandan, nikarê gava biavêje. Mejiyê wî, bi vê derûnîyê, bi hewidora xwe re dijî.

Di vê rewşê de, dema ku em li keseyetîyê dinerin, em dibînin ku wî zaroyê kurd ku piştî mazin bûya û zanîngeh jî xilas kirîya jî, nebûya xwediyê keseyetîya xwe. Ji ber ku keseyetîya wî, bi çand, zimana dayika wî û civatîtiya wî re ya. Dema ku ji van hatîya dûrkerin û bi perwerdekirina ku di mejiyê wî de bi wî zanîne dide jiberkerin re keseyet di mejiyê wî de hatîya rûnandin. Ew keseyetîya ku hatî rûnandin, ne keseyetîya wî ya. Di aslê xwe de, ew mejiyê wî mirovî bixwe jî, car bic car nikarê wê keseyeta ku di wî de hatî rûnandin bi perwerdeya jiberkerinê, fahm bike. Mejiyê wî bixwe jî, li ber wê bêtêr û kêmtir dimêne.

Li vir, dema ku em li destpêka destpêkirina dibistanê ya zaroyên kurd dinerin, em bi vî rengî rewşeka derûnî dibînin. Lê li vir, em vê jî bibêjin ku di van rojên dawiyê de ku tê gotin ku wê di 'dibistanên teybet' de hinek ders û ankû fêran bi kurdî bibînin jî, di aslê xwe de, ev rewş, vê rewşê û derûnîyê hê xirabtir dike. Ji ber ku qatbûn(perçebûn)ê di keseyetîyê de çê dike. Hiç win li derûnîya zaroyekî hizirîna ku wê dibistanekê dersekê bi zimanekî bibîne û piştî dersa duyemîn piştî wê re bi seatekê bi zimanekî din fêr bibe. Ev zaro, wê ti derûnîya wî hê xirabtir bibe û wê ji aliyê derûnîyê ve jî şahî bibe. Wê ew şahîbûna ku berê pêre hebûya, wê di vê rewşê de bi wê re zêdetir û maztir bibe. Divê ku mirov vê yekê bi teybetî li ser bisekinê û fahm bike. Şahîbûna derûnî, ew a ku mirov nikarê di keseyetîyê de di ahangekê de bê, mirov nikarê di ahangekê de bihizirê, mirov nikarê bihizirkerinê bigihijê ancama û hwd a. Ev jî, di rewşên weha de dihê û pêş dikeve. Ji xwe, piştî ku zaroyên kurd, dest bi dibistanê dikin, şahîbûna pêşî ya derûnîyê bi 'şokên' ku rastî tîne û dijîm re dijîm. Piştî jî, ew rewşa wê an ji demekê û pê de zimanê xwe yê dayikê fêr bibe û ankû wê di dibistanê de hinek dersan bi kurdî û henekan bi tirkî bi hevdu re fêr bibe jî, şahîbûna duyemîn ya derûnîya ku ev zaro wê di keseyetîya xwe de bijî ya. Li vir, di aslê xwe de, zaro, dikeve rewşekê de ku pêvajoyê pêvajoyê tê nexweşkirin. Tê tûnakirin. Keseyetîya wî tê ji holê rakiirn. Bi jiberkerinan, ew zaro bi fêrbûna çend gotinan û ankû zanîna re dihê xistina rewşa 'papaganekî' de. Tiştên ku fêrbûyî û jê re hatî gotin, wê dúbare bike û ji wê û pê de, tiştêkî din neyênê ser ziman.

Zaroyên kurd, divê ku mirov bibêje, di vê rewşê de dikevina rewşeka hê xirabtir de. Di aslê xwe de, dema ku em ji aliyê derûnîyê, civaknasîyê û hwd ve, ku lê bînerê, ku çend ders û ankû fêran bi zimanê dayika xwe hilde û piştî çend ders û ankû fêran bi zimanekî din hilde, ew dibe temenê şikestinê di keseyetîyê de. Keseyet, li wir, hê bêhtirî bêahang(denge) dibê. Wê nikaribê, têkiliyê di nava ders û fêrên ku hilde de bi tememî ji aliyê zanebûnê, derûnî û civaknasî ve dêne. Ji van aliyan ve jî u nekarî wê têkiliyê dêne, êdî wê di xwe de bidest jîyandina pirsgirêkan bike.

Li vir, divê ku mirov vê yekê bi teybetî bibêje ku dema ku mirov bidest dibistanê dike, minaq, ders û fêrên ku hildan, ên weke ders û ankû fêrên, ziman, civaknasî û beşên zanîn û hwd, wê di mejî de têkiliyeka ahangî bi keseyetîyê re bi wan re bide çê kirin. Ev têkilî, di aslê xwe de, temenê wê pêşketin û çêkerî û aferîndêriya keseyetîya wî jî ya. Bi wê, xwandavan û ankû mirovê ku dixwêne, di serê xwe de, xwe digihêne hizrên nû. Bi wê re xwe diafirêne. Ev, aliyekî çêkerî û aferîndêriya keseyetîyê û mejî jî ya. Mirovekî ku mejî lêkolîn bike û ji van aliyên weke beşên xwandinê ên zanînê, derûnî û civaknasîyê ve lê bînerê û wan pêvajoyên pêşketina keseyetîya zaro bişopêne, wê bibîne ku zaro çawa dihê şikandin û ankû ji pêşketina wî ya keseyetî dihê dûr kirin. Mirov, dema ku dixwêne, ku ev mirov zaro bê, çi xwand, carna ku di farqê de jî bê û ne di farqê de jî bê, wê pîrr zû tiştên ku fêrbûya wê bike pîrfîkê de. Yanî jî, wê di jîyanê de, hinek kirinên pretîkî bibîne û li ser wan re wê aqilê salix bike. Ev, aliyekî jîrî û şahrazatîya zarok jî ya. Lê dema ku zarok, bi zimanekî ku ne zimanê dayîka wê bê, ku bi wê ket perwerde bê, wê nikaribê zêde van reşan bi xwe re pêş bixe. Hinekî jî, di aslê xwe de, pêşketina li ser zimanê dayîkê re, mirov dikarê weke 'pêşketina zanîni ya li ser hebûna dayîkê re' jî mirov dikarê bi nav bike. Zarok, bi wê zanînê, jîbernakê. Lê di serê xwe re zindî digirê. Lê dema ku li ser zimanekî din re ew kir, wê jiber bike. Ew jî, zanîna jîberkirî jî, mirov nikarê weke zanîna ku bûyî malê mejî û her wusa keseyetîyê jî şîrove bike.

Bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî, binxat bike ku perwerdekirina zarok, ku ji dibistana bingihîn bigirê û heta ku digihîjê zanîngaha jor jî, hemû bi hevdu re diahangekê de dimeşê. Dibêt ku hinek mirov bibêjin ku çî têkiliya perwerdeya dibistana bingihîn û ya zanîngêhê bi hevdu re heya. Lê divê ku em bibêjin ku pîrr zêde bi hevdu re heya. Gelek zanînen ku zaro bi xwandinê bê û ankû bi fêrbûnê bê di dibistanên bingihîn de, pîrranîya wan dibîna darêjkên fêrbûnê bo zanîngêha li jor jî. Yanî, teher û dîyelektîkeka pîrr giring di nava van herdû dibistanan de heya. Pêvajoyên xwandinê ên di nava van herdû pêvajoyên xwandinê de jî, pêvajoyên dane rûniştinê a zanîne di keseyetîyê de na. Ankû, em dikarin bi vî rengî jî bibêje ku ew darêjkên zanîni ku di mejî de afirîna, mejî tégihîştinekî ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de jî bê, diafirêne. Bi vê yekê, ev pêvajo pîrr giring in. Lê pêvajoya pêşî ya xwandinê ji hemûyan giringtir û biwatetira bo zaro û pêşketina zaro. Zaro, li ser wê re pêşketina pêvajo bi pêvajo dijî. Ev yek, weke xaleka ku ji xwe em nikarin zêde li ser nîqaşên bikin. Li ser vê re, pîvana jîrê û şahrazatîya mirov jî dihê kirin. Mirovekî ku bi zimanê dayîka xwe perwerdeya xwe ne hildayî û pêşketina ne jîyayî, mirov nikarê bahse pîvana jîr û şahrazatîya wan jî bike.

Hemû teorîyên jîr û şahrazatîyê, zimanê dayîkê ji xwe re dikina pêpeloka pêşî û li ser wê re pêşketina xwe bi pîvana pêşketinê re dijîn. Her wusa, heman tiştî em dikarin bo pedegojîyê jî bibêje. Li kurdistanê, çend sazîyên pedegojîyê hena? Ji xwe, pêşneketina van, bi zanebûn a. Ji ber ku rejîma tirk bixwe jî, dizanê ku dema li gorî teorîya pedegojîyê lêpirsîn û lêkolîn werina û wê werê dîtî ku ne rast a ku bi zimanê tirkî zarokên kurd têna perwerde kirin. Bo ku ev rengê perwerdekirina wê ya şaş û xelat nekeve bin lêpirsînê de, ew pedegojî nayêna pêşxistin. Pedegojî, lingekî giring ê kifşkirina perwerdeya rast a bo zarokan.

Dema ku em li perwerdeya zaroyekê bihizirin, divê ku em di xwandina wî de bi hildane hemû ders û ankû fêrên wî re di temenê rengê qêrqaşî(yatay) û bi pêvajo bi pêvajo pêşketina zaroya ya bi ber pêşaroja zaro ve jî bi amûdî û ankû qincî(dikey), bi hevdu re hildana li dest. Qincî û qêrqaşîya xwandina zaro, bi sal bi sal hildana hemû fêrên xwandinê re û her wusa di salên piştê bi fêrên nû ên ku bi ser ve zêde dike re pêşketina xwe bi

tememî dijî. Di vê temenê de, dema ku bê gotin ku 'wê zaro, minaq pênc ders û ankû fêran hilde û sê bi zimanê kurdî bin û du bi zimanê tirkî bin, ev wê hê zêdetir derbeyê li pêşketina zaro bixe, ji ber ku wê van pêvajoyên pêşketina zaro bişkêne û bike qat. Ji aliyê zanîstî, pedegojî, derîmî û civaknasî ve jî ne rast a. Pêvajoya perwerde ya zaro, jî dibistana bingihîn û heta ku bigihijê zanîngeha jor, di ahangekê de bi hevdû ve girêdayî ya. Zaro, ji destpêka xwandina xwe ve, ku heta ji dibistana bingihîn û heta ku digihijê zanîngeha jor jî, sal bi sal çî pêvajoyê bi pêşketin û xwandina xwe re jîya bê, wê bandûra wê hertimî li sale nû ku bidest xwandinê dike wê hebe. Ev bo yekî zaro j û bo yekî balix û ankû mazin jî wusa ya. Ji ber vê yekê, ti carî ne raste ku bê gotin ku wê zarok, çend ders û ankû fêran bi kurdî hildin û çendan jî bi zimanekî din hildin

Li gorî teybetmendiyên wan ên zimanî û civatî çend beşên civate kurd. ..

Civate kurd, di roja me de jî, gelek beşên wê hena. Em li vir, li rewş û jîyane çend beşên civate kurd binerin. Ev, wê di derbarê beşên din ên civate kurd jî, wê hizirna bidina me. Weke kurdên feylî, yarsanî, lekî, kakayî, êzîdî, zazaî û hwd, ku divê ku em wan bi teybetî ji aliyên civatî, bawerî û zimanê wan ve bi xweseriyên wan hildina li dest in. ..

Kurdên Kakayî. ...

Kurdên Kakayî, beşek ji civate kurd li dora Musil, kerkûk, Xanaqîn û hwd, dijîn in. Kakayî, koka bawerîya wan diçêta dema Hûrî û Mîtannîyan. Kakayî, bi teybetî, piştî ku îslemiyet hat, piştî jî, rengê bawerîya xwe bi wê re domandin. Xwe nêzikî Alî kirin. Bi wê re jî, bi rengê ku dijîn re bawerîya xwe dijîn. Li gorî wan û bawerîya wan, mirov dema ku mir, wê gîyane wî herê axîretê û were vegehîhê li dinyê. Bi vê rengê, li gorî bawerîya wan, gîyan biçûnûhatin a. Kakayî, navê wan 'kakayî' jî, bi koka ji gotina kurdî ya "kak" û ankû "kako" û an jî kû "keko" tê. 'Kak', di kurdî de di wateya "biratîyê" de ya. Kakayî jî, weke êzîdî, feylî û şebekîyan, di rojên xwe yê pîroz û giring de cil û bergên sipî li xwe dikin.

Kakayîyan, berê pora xwe dirêj dikirin. Pîr giringîyê didina paqijî û li xwe meyzendinê. Paqijî, li cem wan, weke rêzeka rêgezî ya. Di pêşengîya pîr û şêxên xwe de dimeşin. Rêz û hûrmeta wan ya li xwezayê pîr mazin a. Di bawerîya wan de kuştin heram a, ku ev ne mirov bê ev sawalek û ankû ajalek jî bê. ..

Kakayî, bi çand û kevneşopîyên xwe re xwediyê kevnerîyeka kurdistanî na. Çand û kevneşopîyên wan ên ku heta roja me dihên û dijîn jî, bi kok û heyîn û hebûnên xwe re digihijîna demên berî hatina îslemiyetê. Heta ku em dikarin bibêjin ku digihijîna berî zayîne jî. Gelek rengên têgihîştinî ên bi bawerî ku di nava wan de bicih in û ew dijîn, wan hê kevntir dibêt.

Kakayî, weke kurdên şebekî û hwd, pirranîyan wan ên ku li Îraqê û başûrê kurdistanê dijîn jî ji rojhilatê kurdistanê jî herêma kirmişanê û hwd hatina. Lê li rojhilatê kurdistanê û li herêmên weke kirmişanê jî û hwd jî dijîn. Li gorî ku hin kakayî jî ku dibêjin, ku "ew ji çîyayê li dora kirmişanê hatina." Di dema ku mirovekî kakayî re diaxivê, mirov ji wê axiftina wî têr nabê. Dilpaqij in. Weke ku çawa ku ew bawer dikin ku tégîha "hizra paqij û kirina paqij", di nava wan de bicih a. Bi vê rengê gotinê, em divê ku bibêjin ku bi Zerdestî re jî heya ku bi rengê "qanc bihizira, rast bibêje û baş bike."

Kakayî, î ro, çandaka wan ya ji ber xamsarîya li ber ku hatîya li ber tûnabûnê heya. Ev çand wan ya civatî û bawerî ku heya, divê ku mirov balê bikişêne li ser. Weke ku çawa ku di axiftinê de û di kurdîya wan de bi feylîyan û şebekîyîyan re zaravatî pêşketîya bi wan re pêşketîya. Lê Kurdîya kakayîyan, bi gotinên xwe re pirr kevn a. Ez dikarim bêjim ku di nava zimanê kurdî de kevnarî(antîkî)tîyeka wê ya teybet ya bi zarava û ankû kurdîya wan re heya. Kurdîya kakayîyan şeweyekî hewramî ya ku bi wê devîkê wan, li herêma rojhilatê kurdistanê li herêma kirmaşanê, li herêmên din ên başûr û rojhilatê kurdistanê ên weke germîyan, soran û bahdînan dihê axivîn a. Divê ku mirov vê yekê bi zimanê wan re jî kifş bike.

Kakayî, bo bawerîya xwe, li Îraqê di dema şerê wê de û berê jî, rastî hêrîşan hatina. Î ro, tê zankirin ku li dora dusad hezarî kakayî li Îraqê û başûrê kurdistanê dijîn. Kakayî, weke êzîdîyên me yên berê, pirr hij simbêlên xwe dikin û diberdin. Ew simbêlên xwe dirêj û gurr diberdin. Sîmbêl, di nava kurdan de, hertimî bûya dagera mêranîyê. Ên ku bi mêranîya xwe re derdîketina li pêş, berdane sîmbêlan dirêj û gurr, weke "mafekî" ji wan re dihat ditin.

Kakayîyên li başûrê kurdistanê ku li dora bajarên kurdistanê kerkûkê, Musil, Xanaqîn û hwd dijîn jî, pirr rastî hêrîşan hatina. Lê wan, dev û dest ji herêmên xwe ne berdane. Kakayî, mirovna ku bi axa xwe ve girêdayî na. Piştî ku şerê li Îraqê destpêkir, wan xwest ku herêma wan ya başûrê kurdistanê weke "xweser" were nasîn. Bi vê yekê, rewşek teybet jî xwestin. Bi wê re, hizir kirin ku wê hêrîşên li wan kêmbibin. Lê nebû. Zêdetir bû. Bo vê yekê, dema ku mirov bi yekî kakayî re diaxivê, dibêje ku "hemû hêrîşên li me, berdêla kurdên me na ku li me dibin." Ew jî, dizanîn ku ji ber ku kurd in ew hêrîş hemû li wan dibin. Lê aliyê bawerîyê jî, heya. Ji ber bawerîya wan ya cûda, pirr rastî hêrîşê hatina.

Kurdên kakayî, divê ku em li vir bi gotinekî jî bibêje ku herêma Kirmaşanê a rojhilatê kurdistanê bo wan girîng a. Dema ku mirov bi wan re diaxivê, pîrên wan ên ku mejûya xwe dizanîn, dibêjin ku "li dora kirmaşanê û li çiyayên wê bi sadan tîrbên kalkên me kakayîyan ên pîr û şêxên me hena. Di nava bawerîya kakayîyan de, giringîyaka mazin ji bi rêz û hûrmetî ji pîr û şêxên wan re heya. Pirtûka wan ya pîroz 'Zenûr' jî, tê gotin ku li wir hatîya xwerê bo wan. Bi vî rengî, bawerîyeka wan ya mazin heya.

Têgihîştina felsefîkî ya bi bawerîya kakayîyan re bi koka xwe re li ser "rastî" û "rastîqînîtiyê" ya. Bi vê yekê re, dihê gotin ku "ew enel-haq" jî..

Kakayî, ew bawerîya wan ya li ser gîyanê re, bi awayekî "çûnûhatina gîyanê" re dihê ser ziman. Ew bawerî dikin ku "dema ku mirov mir, wê piştî gîyanê mirov cardin were dunyê." Di vê temenê de, li gorî wan û bawerîya wan, "dewrûdayîmîtiyek" heya. Bi wê re jî, dihênina ser ziman. Kakayî, bi wê rengê bawerî, têgihîştin û civatîyîya xwe re weke xwe dijîn. Jîyaneka wan ya zelal û safî û xas heya bi wan re ku pê dijîn. Heta roja me jî, weke beşek ji civate kurd ku ji berçavan dûr maya û li ser rewş û jîyan û bawerîya wan zêde ne hatîya sekin in.

Kakayî, dema ku em bahse wan bikin weke beşek ji civate kurd, divê ku bi komên din ên civate kurd ên weke yarsanan, êzîdîyan, feylîyan, kurdên zaza û hwd re, bahse wan bikin û navê wan hildin. Feylî jî, weke ku çawa ku ew ji herêmên rojhilatê ên weke kirmaşanê hatina, ew jî ji bakûrê Lorîstane ê rojhilatê kurdistanê hatina başûrê kurdistanê. Î ro jî, li başûrê kurdistanê û hin herêmên Îraqê, li wan dijîn. Feylîyan jî, kokaka wan ya teybet li herêma rojhilatê kurdistanê li Lorîstane heya.

Di aslê xwe de, kurdên kakayî, feylî, şebekî, kakayî, zaza, yarsan û hwd, ku em dikarin gelek navên din ên komên civatî ên civate kurd li wê zêde bikin, hê di dema desthilatdariya Şadadiyan de xort in û serdest in. Hatina feyliyan ji Lorîstanê li herêmên başûrê kurdistanê, hatina şebekîyan û kakayîyan ji herêmên rojhilatê kurdistanê ên weke ên kirmaşanê û hwd, li herêmên başûrê kurdistanê û hin deverên Îraqê û hwd, destpêka wan hê di dema desthilatdariya şadadiyan de heya. Di wê demê de, ev herêm, herêmna pîr ewla na bi jîyanê. Wan jî, di wê çerçoveyê de, di nava sînorê wê desthilatdariyê de dem bi dem bi aşîrî û hwd, ku bi komîya, cih guharandina. Dem bi dem, ji wan ên ku weke komikên piçûk, di rengê ku weke ku koçerên kurd dikin, vegeyîyana jî li herêmên xwe. Bi wê rengî, çûnûhatin di nava wan de bûya.

Bi teybetî, dema ku em li ser goçîya van komên civatî bihizirin, divê ku em weke destpêkekê serdema dema desthilatdariya şadadiyan ji bîr nekin. Lê divê ku em wan goçiyên wan jî weke goçên li dervî welêt şîrove nekê. Divê ku em weke goçên ku herêmên xwe bavûkalan biterikênin şîrove nekin. Wan li ser axa xwe, dem bi dem cih guharandina. Lê dem bi dem jî, zilm û tahdava desthilatdaran jî bandûra wê li wan û li wê goçîya wan an di nava welatê wan de jî bûya. ..

Kurdên

feylî.

Di dewama kurdên kakayî de divê ku em bahse Kurdên feylî bikin, weke kakayîyan, şebekeyîyan, êzîdiyan, yarsaniyan û hwd, ku beşek ji wan beşên civat kurd in. Feylî bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku î ro li başûrê kurdistanê dijîn. Berê, herêmên ku ew lê dijîn, herêmên başûrê kurdistanê ên weke kerkek, musil xanaqîn û hwd bûn. Hin herêmên din jî mirov dikarê di nava van herêman de bi nav bike. Li başûrê kurdistanê, bi van herêmên ku me bi nav kirin re ber çemê diclê cihên ku ew lê bicih dijîn bûn.

Kurdên feylî, dîroka wan, kevn diçê. Bi teybetî, dema ku em bahse dîroka wan bikin, em divê ku herî kin herîna dema desthilatdariya Şadadiyan. Di wê demê de, di nava sînorê desthilatdariya şadadiyan de, ew jî bi serdestî jîya na. Li herêmê serdestîyeka wan ya mazin hebûya. Ku em î ro, rabin û bahse dîroka serdestî û desthilatdariyê ya başûrê kurdistanê bikin, divê ku cihêkî teybet di nava wê bahskirinê de ji kurdên feylî re vaqatênin. Kerdên feylî, ku em weke navekekê bi navê wan re werênina ser ziman, divê ku em bahse Lorîstanê rojhilatê kurdistanê bikin. Di demên berê de, ev navendek ji wan navendên wan ên ku ew lê bûna na. Li rojhilatê kurdistanê, herêmên din ên weke kirmaşan û hwd jî, li wan jî mana.

Kurdên feylî, ji sadsale 15' min û pê de, hin goçkîrinên wan ji rojhilatê kurdistanê ji herêmên wan ên ku ew lê bicih in bi ber başûrê kurdistanê ve dibê. Herêmên başûrê kurdistanê û herêmên Îraqê, gelek ji wan di wê demê de di bin serdestîya desthilatdariya kurdan ya demê de ya. Baxdad û hewridora wê bixwe jî, di van deman de û heta ku sadsale 16' min bixwe jî, wek ku tê zanîn jî di bin rêveberîya kurdên feylî de bûya. Yanî, bandûraka wan ya teybetî û mazin hebûya.

Kurdên feylî, di nava desthilatdariya herêmî û bi teybetî ya wan herêmên ku î ro di nava sînorê îraqê de bahse wan dihê kirin, li wan serdestî û bandûra wan mazin hebûya. Kurdên feylî, bi teybetî, piştî ku bi aşîrî dihên başûrê kurdistanê, wê li herêmên başûrê kurdistanê ên weke kerkûk, musil, xanaqîn, germiyan û li dora wan û li kevîyên ber çemê diclê wê bicih bibin. Bi sadalan wê jîyane xwe li van herêman bidina jîyankirin û domandin.

Kurdên feylî, ji aliyê karên bidest û hwd jî, pîr jîr û zane bûna. Hertimî, di nava wan de karên bidestê pêşketina. Ev teybetmendîya wan, wê bike ku di sadsale 20'an û hwd de, ku bike ku ew bi wê aliyê ve derkevina li pêş jî. Di dema ku serdema pêşasaziyê û hwd

destpê kir de jî, ew bi van teybetmendiyên xwe zû û di cih de derketina li pêş. Ya ku ew derxist li pêş jî ew jîrekîti û şahrazatîya wan bû. Bi wê rengê, wê di nava avakirina desthilatdariya nû ya bi navê îraqê de jî, di demek kin de derkevina li pêş. Wê bandûra xwe bidina dîyar kirin. Herî dawî divê ku em bibêjin ku "Avdulkerim Qasîm ku weke 'yekemin' serokkomarê Îraqê jî dihê bi nav kirin, bi aslê we ji kurdên feylî bûya.

Kurdên feylî, ji aliye olî ve ji xwediyê teybetmendî û cûdahiyên cihêreng in. Ji aliye rengê bawerîyê ve divê ku em feylîyan, navê wan bi navê şekekîyan, kakayîyan, yarsanî û êzîdîyan re bi hevdû re hildina li dest. Gelek kevneşopîyên bi bawerî ku wan li gorî xwe bi reng û şamal kirina jî, ji hevdû na.

Bi wê re jî divê ku mirov bibêje ku kurdên feylî, weke şebekîyan, kakayîyan, yarsanîyan û êzîdîyan û hwd, di rojên xwe yê pîroz de cilên sipî li xwe dikin, pora xwe dirêj dîberdin û simbelên xwe dirêj û gurr dîberdin. Ev weke teybetmendiya wan ên bikeseyetî na.

Ji aliye ziman ve jî, devikê zimanê kurdî ku kurdên feylî bi wê diaxivin bi ber zaravayî kurdî hawramî ve ya. Lê dîsa bi devikî, gelek teybetmendiyên zimanê feylîyan ên teybet hena. Her wusa, kurdên feylî zimanê wan giştîya wê astê ku em weke 'zaravayekê' wê bi nav bikin.

Ku di zaravayê kurdî ê kurmançî de navê demsalekê ya "bihar" di feylî de "wehar" a. Her wusa, bi heman navî di lekî, kelhûrî, hawramî û soranî de jî ya. Lê navê 'havîn'ê di feylî de "tawsan" a. Bi heman rengî navê 'tawsan' di kelhûrî û lekî de jî heya. Lê di hawramî de havîn dibê 'hamîn' û ankû 'hamna'. Bi heman rengê ku di van hemû zarava û devikên kurdî de weke hevdû ya navê 'payîz'ê, di feylî de jî, di lekî de jî, di kelhûrî de jî, di hawramî de jî û di soranî de jî 'payîz' a. Lê di feylî de, navekî din jî ê 'payîz'ê heya û ew jî 'serdewa' ya. Bi rengê rêzimanî jî ku mirov lê dînerê, minaq, dema ku em di kurmançî de bibêjin "ezê werim" wê di feylî de bê "min werim". Yanî, li şûna "ez" gotina "min dihê bikarhanîn. Ev şeweyê bikarhanînê di zaravayên ên ku me navê wan li jor bikarhanî de jî wusa ya.

Feylî, heta roja me jî, li herêmên rojhilatê ên weke Lorîstanê weke zaravayê kurdî bingihîn a. Li herêma kirmaşanê jî kurdên bi feylî diaxivin hena. Lê li kirmaşanê xalkê kirmaşanê ku 'kirmaşanî' dibêjin bi devokê xwe yê kurdî diaxivin. Ev devok, çend ku ev devikê kirmaşanî jî hawramî û goranî ya jî, bi demê re hin teybetmendiyên devokî ên cûda jî bi xwe re pêxistina. Lê kurdîya kirmaşanê ku weke 'kurdîya jêrîn' jî dihê bi navkirin, di Keve rewşeka devokî bo zaravayî kurdî kelhûrî û hawramî de.

Li ser zaravayan jî, em divê ku vê yekê bibêjin, hinekî jî di temenê wê de bêtêkilîtiya beşên civate kurdî heya. Her devok û ankû zaravayekî ku em lê dînerin, em dibînin ku bi herêmekê re bi êl û ankû hin aşîrên kurd re wê were ditin ku pêş dikeve. Li bakûrê kurdistanê, minaq kirmançî û ankû zazakî devokê kurdên elewî ya. Feylî kurdên li herêma Lorîstanê ku hinek jî wan bi bawerîya şî jî dijîn pê diaxivin. Devokê 'goranî' ku li herêma goranê dihê axivîn bi teybetî di nava kurdên yarsan de pê dihê axivîn.

Êl û aşîrên kurd, dem bi dem navê wan li zaravayê wan hatîya kirin. Minaq, ku li herêma hawram û goran dijîn aşîrên 'sencabî' û hwd, ku bi devokê hawramî diaxivin, ji devokê wan re hatîya gotin 'sencabî'. Û ankû aşîra kurd zengenî bi devokê xwe yê kurdî ya ku bi wê diaxivin ku ji wê re bê gotin 'zengeneyî' û hwd. Ev rewş, weke rewşeka teybet ku di nava pêşketina civate kurd de bi mejû ya. Herêm bi herêm devok pêşketina. Bi vî rengî, dema ku em li herêmên başûr, rojhilat û bakûr û rojavayê kurdistanê jî bigerihim emê devokên cuda bibînin. Minaq, weke ku li herêma rojhilatê kurdistanê li herêma 'Bicarê' ku kurdên vê herêmê devoka xwe ya kurdî diaxivin ku ji wê re dibêjin "gerûsî", pêşketîya û heya. Ev rewşa bi vî rengî, her herêm û deverên herêmên kurdistanê hena. Lê ev rewşên devokî ên ziman jî, dema ku civatê têkilî bi hevdû re danî, wê wan cihêrengîyên xwe ên devokî ên bi ziman re wê bi hevdû re parve bikin û wê êdî hem zimanê hevdû nas bikin û hem jî yekbûnê bi hevdû re zimanî çê bikin.

Bi vê rengê, em dikarin bo devokên kurdî ên weke Lorî jî bibêjin. Devokê lorî ya kurdî ku weke devoka bawê tahirê lorî jê tê zanîn, koka wê ji herêma Lorîstanê, Aqbatanê û Kirmaşanê û hwd a. Li hin herêmên ên rojhilatê kurdistanê û li herêm herêm û niştecihên başûrê kurdistanê jî ev devikê lorî ê kurdî weke lekî, feylî, goranî, hawramî û hwd dihê axiftin. Kurdên ku di sadsale 15´min û hwd bi lorî diaxiftin, ji Lorîstanê bigra û heta digihîşt Xorasanê û xûzîstanê jî. Temenê devokê lorî, em divê ku weke devokekî ku ji `kurmançîya jêrîn´ afirîya werênina ser ziman. Bi herêmkî, çend ku gotin û rengê axiftinê ên nû pêşketibin jî di wê de lê bi koka jî jî wê ya. Lê teybetmendîya devokê lorî, divê ku em bibêjin ku kevn a. MÎnaq, divê ku em navê Bawê tahirê Lorî hildin ku di sadsale 11´min de jîya ya. Kurdîya bawê Tahirê Lorî, ku em di roja me de jî lê dinerin, em dibînin ku li ser `kirmancîya jêrîn´ re bi ber ya herêmên botane bakûrê kurdistanê û hwd ve diherikê. ..

Kurdên feylî, dema ku rejima baasê di bin serokatîya Saddam de bidest komkujiya kurdan kir di bin navê "enfalê" de, pêşî bi wan(kurdên feylî) ên li dora kerkûk, musil, xanaqîn, li keviya çemê dîclê û hwd dest pê kir. Li van herêman kurdên hebûn, kom bi kom jî aliyê hêzên rejimê ve hatina berhevkirin û jî van herêmên wan derxistin. Bi deh hazaran bi vî rengî jî herêmên wan hatina derxistin û qatil kirin. Î ro, bi deh hezaran jî wan, bi vî rengî weke "windayî" tînan zanîn. Piştî ku rejima baasê ya Saddam hat xûrixandin û ku jî ber sûcên ku kirina ku rayadarên rejimê hatina darizandin, ev komkujiyên ku hatina serê kurdên feylî jî hatina derizandin. Piştî bi bîryara ku dadgeha Îraqê da di derbarê komkujiya kurdên feylî de, ew komkujiyên feylîyan weke "jenosîdê" bîryar da û nas kir. Îraqê, jenosîda kurdên feylî nas kirîya.

Kurdên feylî, heta roja me jî, piştî ku rejim xûrîhî, gelek hêrîş hatina serê wan. Bi sadan, dîsa jî wan hatina qatil kirin. Bi wê re jî, em vê jî bibêjin ku weke herêmên kurdên şebekîyî, kakayî, êzîdî û hwd, herêmên kurdên feylî jî dervî herêmên başûrê kurdistanê hatina hiştin. Bi wê rengê, di aslê xwe de, di nava sînorê îraqê bixwe de jî, weke ku herêma başûrê Kurdistanê li çaran hatibê qatkirin(perçekirin) lê hatîya. Ew qatkirin, heta roja me jî didomê. Bi vê rengê, î ro herêmên başûrê kurdistanê di bin desthilatdariya başûrê kurdistanê de na, ku bi kêmenî jî bê, hinekî pêşketina xwe jîyan kirina. Lê ev herêmên ku me bahse wan kir ên weke herêmên kurdên êzîdî ê şengalê, herêmên kurdên şebekî, herêmên kurdên kakayî, herêmên kurdên feylî weke kerkûk, musil xanaqîn, şengal û hwd, wusa pêşketinek nejiyan. Ew, weke ku dervî wê pêşketinê man.

Kurdên feylî, weke kurdên êzîdî, yarsanî, şebekî û kakayî, di pêşengîya `pîr`ên xwe de dimeşin. Bi wê rengî, renekî jîyane wan heya. Ji aliyê zanîna vê jî, di demên wan ên berê de, hertimî bahse wan hatîya kirin. Piştî ku ew rastî komkujiyên rejima baasê hatin, êdî bi nivîskî bê û hwd, çî wan hebû ê ku rejimê xwe gihandîyê de tûna kir. Ev jî, weke rewşeka teybet a ku divê ku em bahse wê bikin.

Î ro, rewşa kurdên feylî ku em bahse wê bikin, divê ku em bibêjin ku bişavtin li ser serê wan pîr pêşketîya. Heta ku ez dikarim bibêjim ku hinek aşîrên wan bi tememî asîmle bûna û êdî tenê zimanê arabî bikardihênin. Yanî, gotinek jî bi feylî neaxifin. Devikê feylî, î ro bi tememî ez dikarim bibêjim ku weke devikê şebekî û kakayî û hwd, li ber tûnabûnê ya.

Feylî, jî kurdîya xwe ya ku pê diaxivin re dibêjin "feylî". Her wusa, ev nav, weke navê zaravayê wan jî belavbûya û êdî kurdîya ku ew bi wê diaxivin bi wê rengê bi navê `feylî` dihê nasîn û jê bahs dihê kirin. Di salên 1950´î de, rewşa axiftina bi feylî jî ya roja me zêdetir bû. Ji wê demê û heta ku dem hatîya roja me, êdî roj bi roj, di axiftina bi feylî ya jî aliyê feylîyan ve kêmbûya.

Di diroka rêveberîya herêmê de, kurdên feylî xwediyê weyneka mazin in. Kurdên feylî, komek jî wan komên civate kurd ku fêr û cerba wê ya desthilatdarî û rêveberî jî ku demên berê de afirîya ya. Heta salên 1980´î jî, kurdên feylî tevî ku dem bi dem rastî hêrîşan hatina jî, karîna ku rewşa xwe ya civatî bi nirx û zimanê xwe re biparêzên. Divê ku ez li vir bibêjim ku Keça kurd Leyla Qasim bixwe jî, ku di nava kurdan de bûya dager(sembol) jî, keçekê kurd ku jî malbeteka kurdên feylî bûya. Keça kurd Leyla Qasim, jî malbetek kurdên feylî

bûya.

Ji aliyê bawerîyê ve jî, divê ku mirov bibêje ku cûdahîyên wan ên teybet hena. Ew, kevneşopîyên wan ên bawerîyê ên ku hebûna, piştî jî, di nava xwe de jîya na. Ne hiştina ku werina ji holê rakirin. Lê piştî ku rejima baasê, bîdest komkujîyên wan kir, bi 'politikaya arabkirinê' êdî xwest ku wan bike arab. Ev poltika, hinekî bi ser jî ket. Î ro, gelek feylî, bi feylî neaxifin. Bi arabî diaxifin. Ev, di ancama bişavtina li ser serê wan de pêşket. Di roja me de jî, bi zanebûnî, ji aliyê rejîma îraqê ya nû ve, destûr nayê dayîn ku kurdên feylî bi zimanê xwe dibistanan vekin û xwe û zaroyên perwerde bikin. Astantîyên li pêşîya wan derdixin. Ev astangî jî, bi zanebûnî û di çerçoveyekê de dihên derxistin.

Kurdên yarsan;

Kurdên Yarsan, weke komeka ji civate kurd a ku pirranîya wan li rojhilatê kurdistanê li kirmaşanê û Îlamê dijîn. Berî vê demê bi çendekê, hin bêmafîyên ku li dijî kurdên yarsanî hatibûbûna kirin, ketibûbûna rojevê de. Li kirmaşanê, li dijî bawerîya yarsanîyan hêrîş bûbû bi gotinê û du ciwanên kurdên yarsan ew ranekiribûn û laşê xwe dabûbûn ber êgir û şawitandibûn. Ev bûyar, di aslê xwe de, êdî weke bûyaraku ku asta zordarîya li ser kurdên yarsan ku hatîyê de jî dide nîşandin in. Di demên berî îslamîyatê de jî, weke navê 'yarsanî yan, navê "harşani" jî dihat bikarhanîn.

Kurdên yarsan, li rojhilatê kurdistanê ser çar milyonan re na. Pirranîya wan li kirmaşanê û Îlamê dijîn. Kurdên kakayî jî, bi wan re di ahangekê de na. Kurdên kakayî, weke beşek ji civate kurdên yarsan jî, mirov dikarê ji wan bi nav bike. Kurdên yarsanî, bi teybetmendiyên xwe yê civatî re, xwediyê gelek teybetmendiyên cuda na. Her wusa ji aliyê bawerîyê ve jî ew yek wusa ya. Cûdahîya wan heya. Ola kurdên yarsanî bi navê 'yarsanî' ya û pirtûka wê ya pîroz jî bi teybet heya û bi zimanê kurdî ya.

Kurdên yarsan, weke kurdên feylî, kurdên kakayî, kurdên şebekî, kurdên êzîdî û hwd, ji ber civatî û rengê bawerîya xwe rastî tûndûtûjî û bêmafîyan hatina. Lê ev komên civatî ên civate kurd, ji ber ku bi navê xwe re û bi rengê civate xwe rêxistiniya wan kêma, êdî di dane hiskirinê a dengê xwe de kêma mana. Dengê wan ne hatîya bihistin û mafên wan ne hatîya

parastin.

Çend ku kurdên yarsan, bi rengê bawerî û ola xwe re cûda na jî, ew ola wan ku bi navê wan tê nasîn bi navê 'yarsanî' jî, ne hatîya nasîn.

Kurdên yarsan, ji aliyê olî ve û bi bawerîya xwe ve weke beşeka civatî ya civate kurd ku pîr kevn in. Dema ku em kevneşopîyên wan ên civatî û bawerî şrove bikin, emê ji temenê ve bibînin ku digihîjina dema gûftî, hûrî û mîtannîyan. Piştî ku îslemiyet hat, yarsanan xwestin ku di temenê rêzdayîna li hevdû, bi hevdû re bijîn. Bo vê yekê, kurdên yarsan, hertimî rêz û hûrmet dane bawerîyên cûda ên dervî bawerîyên xwe. Bi vê re jî, xwestina ku bi heman rengî rêz û hûrmet ji bawerîya wan re jî were girtin.

Bi bawerîya xwe re û bi nirxên xwe yê civatî re û bi hevdû re kurdên yarsanî bi xwe re û di nava xwe de û her wusa bi xwezaya xwe re bi aramiyekê di ahangekê jîyana. Li herêmên xwe, bi civatîtiya wan re bawerîya wan jî, hatîya xistin bi zaxtan de. Êdî ew zaxt û tûndûtûjîya li ser serê wan, gihiştîya wê astê ku jîyane wan tûna dike. Bo vê yekê, êdî wan jî, xwepêşandin li darxistin.

Ji aliyê bawerîyê ve kurdên yarsan, ne dûrî nirx û kevneşopîyên kurdên êzîdî na. Navê 'yarsanî' bixwe jî, bi rengekî weke navê 'yazdanî' li bîr dixê. Ji ber vê libîrxistinê, car bi car li şûna gotina 'yarsanî', gotina 'yazdanî' û ankû 'Yezdânî' jî hatîya bikarhanîn. Yarsanîti, bi bawerîya xwe re xwediyê têgihîştina xwe ya teybet ya olzanî ya.

Civate yarsanî a kurdî, piştî ku îslemiyet hat û pê de, ji rastî gelek tûndûtûjîyan hat. Bi

vê yekê û dibêt ku bi bandûra wê jî bê, piştî di nava xwe de weke beşek ji civatê ku ji dunya dervî xwe girtî ma. Têkiliya kurdên yarsan, bi nava xwe re bi sînor ma. Bi dervî xwe re kêma ma. Heta ku ez dikarim bêjim ku zêde têkiliya kurdên yarsan, bi beşên din ên civate kurd re kêma ma. Di vê temenê de yarsan, weke beşeka civatî ku ji berçav dîr û ne hatî ditin ma. Î ro, di nava nîfşên nû ên civate kurd de, gelek kurd jî xwe navê yarsanîyê jî ne bihîstina û nizanin. Gelek kurdên ku navê kurdên yarsan bihîstina, di serê xwe de bi gûman mana ku ka ev beşa civatê komek civate kurd a û yan jî na. Ji xwe, gelek beşên civate kurd, î ro, hena ku ji xwe re ew bixwe jî di derbarê wan de bêzanebûn û bêagahî na. Ji aliyê zimanî ve ku nedûrî hawramî ya bi devokê xwe yê bi navê 'yarsanî' diaxivin. Di nava xwe de bi jîyane xwe re bi aşîrî dijîn. Minaq, weke koma aşîrên yarsanî 'maçû' û hwd. Maçû, navê êleka kurdên yarsanî ku li dora kirmaşanê dijîn û ku çend aşîrên wê hena na.

Bi kurdên yarsan re, ku mirov li di dîroka kurdistanê binerê, jî aliyê bawerî û pêşketina wê ve pîrr demdirêj a. Yarsanîti, bawerîya wê, pîrr kevn a. Dîroka wê, em dikarin bibêjin ku berî zayîne ser duhezâr salan re ya. Heta dema gûtî, hûrî û mîtannîyan diçê. Weke ku çawa ku di bawerîya Zerdest de ku ew di avêsta de dihêne ser ziman ku 'aliyê qanc' û 'aliyê xirab' di wê de jî heya. Di bawerîya yarsanîtiyê de, tê bawer kirin ku mirovê baş ji axa baş ku ne reş a hatîya çê kirin. Lê mirovê xirab ji axa reş hatîya çê kirin. Di vê temenê de, em dikarin wê duîtî û ankû dûalîsma yarsanîzmê fahm bikin.

Dîroka Yarsanîyan, divê ku em ji xate pêşketina gotina "yazdan" dîrnekevin û bînina ser ziman. Gotina Yazdan, ku weke navê 'xwûda' ya, di wê de xwediyê cihekî giring a. bawerîya yarsanîyan, di wê de wekhevîya di nava jin û mêrê de heya. Bi wê re jî, weke ku di dema Zerdest de hebû û Zerdest hanî ser ziman ku "mirov pîroz a", ev bawerîya wî di temenê pêşketina yarsanîtiyê de jî cih û war girt. Di warê afirandina dunyê de, çend ku weke xateka mezhebî ya bi serê xwe jî be, bi ola kurdan ya êzdatiyê re di xatekê de hanîya ser ziman.

Pîştî Manî, dema ku Manî pêşketin, di dema Zâd Hûrmûzd ku weke serokekî Manîvanan bû wê di warê belavbûna ola yazdan de, pîrr mazin pêşketin bibin. Zâd Hûrmûzd, wê weke Manî, rêwîtiyê hilbijêrê wê heta bajarê Madaî'yê diçê. Bi wê rengê, ev rewş, wê awayekî pêşketinê di derbarê pêşveçûna pêşketina olî û ya belavbûna baweriyê de jî bidina me. Heta ku dem dihê dema avakerê "ezrastîtiyê"(Ene-l haq) siltan Sahak, wê pêvajoyên pêşketinê pîrr mazin bijîn.

Di xate xwe de, têgihîştina yarsanîtiyê, bi dîroka wê re, hertimî bi awayekî aşîtiyane xwe jîyane kiriya. Li jîyanê, li ser rastiyê û heyîna wê û hebûna mirov xwe demezrendîya. Felsefeya wê, ku mirov hilde li dest, divê ku mirov, di xate pêşketina Zerdestîtiyê de bêne ser ziman. Mezdekî, hûremî, û hwd, ji wê xatê na ku berî îslemiyetê jî hebûna.

Yarsanî, Melekê Tawis, înkâr nakin. Bawerîya wan jî, bi Melekê Tawis heya. Wî, baş dibînin û qanc dibînin. Bi wê yekê re, divê ku mirov bibêje ku têgihîştina êzdatiyê û ankû êzîdîtiyê ya li ser melekê Tawis re ku dihê ser ziman, di nava wan (yarsanan) de jî bicih a. Her wusa ku em bahse tarîqatîtiyê ku di nava wan de pêşketîya bikin, divê ku weke serokekî bawermendên Manî bû û ku piştî wî re hatibû Zâd Hûrmûzd jî di wê xatê de bînina ser ziman. Bi vî rengî, yarsanîtiyê jî, bi êzîdîtiyê ve girêdayî werênina ser ziman. Ji Zâd Hûrmûzd û heta ku digihîjê Siltan Sahak û hwd, em dikarin bînina ser ziman. Her wusa di wê navberê de jî, em dikarin gelek alim û zaneyên wê xatê bi nîrx bînina ser ziman.

Yarsanî, ji aliyê têgihîştin û zanîne ve, xwediyê zanîn û têgihîştinaka pîrr kûr a. Lê heta nûha, xwe zêde ne hanîya ser ziman. Çend ku di demê de û di demên berê de, dem bi dem hinekî nivîsandin jî bûbê ji aliyê zaneyên olî ên weke Zâd Hûrmûzd û siltan Sahak û hwd

ve, lê dîsa nivîsandin di nava wan de kêma maya. Lê bi devkî, xwediyê têgihîştin û zanînaka pîrr mazin in. Karîna ku bidevkî, nîrxên xwe yê pîroz biparêzên û bîna ser ziman. Kevneşopîya bidevkî, di nava wan de heta roja me jî, pîrr pêşketîya û li pêş a. Alimên wan ên ku derketina jî, bi devkî û bi helbestkî, pîrr mazin afirandina û hanîna ser ziman. Li gorî, nîrx, dîrok û civate xwe hanîna ser ziman.

Yarsanîfî, dema ku em bahse wê bikin, divê ku em bibêjin ku di nava wê bixwe de jî, pîrr bi navkirin hena. Mînaq, yarsanên Başûrê kurdistanê kakayî û ankû lekî jî na. Lekî, li rojhilatê kurdistanê jî hena. Lê bi teybetî li başûrê kurdistanê li dora kerkûk, Musil, Xanaqîn, germîyan, kevîyên başûrê kurdistanê ên berdîclê û heta ku digihîjê Musil û herêmên din û hwd, li wan hena. Lê yarsanên rojhilatê kurdistanê, pîrranîya wan li herêma kurdistanê weke kirmaşanê û hwd, dijn.

Ji demên berî zayîne jî û heta ku digihîjê destpêka derketina Îslemiyetê jî, heyîn û hebûna navê bajarê Şehrîzor, di nava wan de pîroz a. Wêderê, weke devereka 'hasab pîrsînê' jî hanîna ser ziman. Berî Îslemiyetê jî û piştî îslemiyetê jî, li bajarê şahrîzor, pîrr sefer li wir bûna û komkuji û tevkujiyên mazin li wir hatina serê kurdên yarsanî.

Yarsanîfî jî, Mezdekîfî jî û Manîfî jî û hwd, ku em dikarin çend navên din jî di nava vê de bihasibênin, çend ji wan xatên têgihîştinî ku di rêya avestayî de hatina û afirîna û bûna na. Bi vê yekê, di serî de divê ku mirov vê yekê bi teybetî, li ser bisekinê. ..

Di Felsefeya yarsanîyan de, jin pîroz a. Heta ku pova serê jinê jî pîroz a û gelek wateyên xweşik û pîroz jî lê hatina kirin. Di têgihîştina wan de, mirov û mirovatîya mirov li pêş a. Rêzdayîna mirov û parastina nîrxîtiya mirov û rastîya mirov û mirovatîyê jî li pêş a. Bi bawerî û felsefekî, dihênin ser ziman ku hevdû dişopênin "heft sûretên yazdan ên li dûv hevdû" dihênin ser ziman û weke yê pêşî jî hovandager ku dunya afirandîya, heya. .. Navê pirtûka wan ya pîroz jî 'serencam' a.

Piştî hatina îslemiyetê jî, wê rastîya vê bawerîya pîroz were dîtin. Alî, wê ew wê bibîne û di wê xate de, hizir û bawerîya xwe bi wate bike û bêne ser ziman. Bi vê yekê re, temenê elewtîyê jî li ser vê yekê êdî xwe ava dike û dide rûnandin. Yanî, li vir, di aslê xwe de, di felsefeya yarsanîyan de rêzdayîna mirov û pîroz dîtina mirov heya. Ev pîroz dîtina mirov, temenê wê digihîjê Zerdeşt û berî wî Mîtra jî. Zerdeşt û berî wî Mîtra, wê vê têgihîştinê bi zanîn û bawerî bikin di temen û rengê oldarîya yek-yazdanî(xwûdayî) de. Piştî wan re jî, li ser wê, êdî wê hizir werina ser ziman û têgihîştin kûrtir werina kirin. Bi vê yekê, pêşketinaka mazin wê bê derxistin li holê. Nesîmî, Xalac-ê Mansûr û hwd, di vê xatê de hatina û hemû ezîyet û zilma ku dîtina jî, wê ji ber wê bawerîya wan bê. ..

Lê divê ku em vê xatê, bi teybetî bi serê xwe hildina li dest. Bi teybetî, hemû oldarên vê xatê rastî zilmê hatina. Ji Zerdeşt bigra û heta ku bigihîjê Manî û ji wî jî heta ku bigihîjê şûpdarên wan û hwd, wê rastî ezîyetê werin. Lê ti carî jî, dev û dest ji bawerî û mirovatîya xwe neberdin. Mînaq, êzîdî, bo bawerîya xwe rast hemû rengên ezîyet hatina û hatina kuştin. Lê serê xwe dane û ji bawerîya bi şûn ve gav neavêtina. Wê hertimî, di rêya mirovatîyê û yazdanê xwe yê mazin de bimeşîn. Ew, şopdarên rastteqînîyê na.

Yarsanîfî, yek ji wan bawerîyên ku herî kevn û bi nîrx û pîroz a. Di felsefeya wê de, dijberî û dijminatî tûna ya. Mirov û rastî û rastteqînî weke bingihîna heya. Yarsanîfî, di aslê

xwe de, hemû nîrxên ku piştî pêşketina ên tîgîhiştin û bawerî, bi hemû nîrxên ku pêşketina ên demên berî zayîna Îsa û hwd re, wê bi hevdû re di ahangekê de di nava xwe de bêne ser ziman. Her bawermendê wê, weke ku ji 'ava qansavê' vexwertibê, bitîgîhiştin a di serê xwe de. Yarsanîfî, rêya rast ya rastteqînîyê ya 'yazdan' a. Di temenê rastîya mirov de dimeşê. Bi bawerî, weke nîrxeka ku bi kevnarîya xwe re xwediyê dîrokeka pîrr kevn û demdirêj a, ku di xwe de dihawêne. ..

ZIMAN Û PÊŞKETINA AQIL Û PERGELA AQLÎ

Dema ku em pêşketina bi aqilê xwe re ji destpêkê hildina li dest, divê ku em li ser çend gotinên bingihîn re di temenê hîyarerşiyekê de pêşî pêvajoya pêşketina bi êqil re û bi hişbûna wê re û bi fahmkirinê re bînina ser ziman. Ku em destpêka bi aqil fahm nakin û nekina temenên pêşketinên xwe ên olî, zanistiyê û hwd de, emê di fahm kirina xwe de bi lingên xwe re li hewa bimênin. Di çîrokên "hezar û yek şev"î de, bahse "qasrên li ser awran" dihê kirin. Ev gotina qasrên li ser ewran, di "çîrokên keçelok", ku weke çîrokên hezar û yek şev'î li dûv hevdû li rêz tèn gotin di civatên kurdan de, heya.

Mejî, di temenê hiyererşiyekê de pêşketina xwe dijî. Her wusa, dema ku em bahse rakendiyê bixwe jî bikin, ev yekê hinekî wê dihêne ser ziman. Gotinên êqil ên weke 'raman', 'jîr', 'hiş' û hwd jî, gotinna ku divê ku em bi vê rengê li dûv hevdû wan hilde li dest in. Fahm kirina van gotinan, bi vî rengî, wê hizratîyeka teybet bêne li holê. Gotinên aqil, her yekê, di pêvajoyeka pêşketinê a aqil de diafir in û ne tenê weke gotinên aqil ên wê pêvajoyê na, her wusa weke navê wê demê û wê pêvajoyî na. Bi vî rengî, demek bi wan re dihê ser ziman. Gotina aqil, a ramanê û jîrê û bi wê re jî a hiş, ji aliyê têgihîştinê û felsefêkî ve pêwîsta ku werina fahm kirin. Ya ku herî zêde temenê pergaliya civatî û pêşketina wê bi afrînerî bi pêşdixê jî ev a.

Bi pêşî, fahm kirina gotinên êqil ên raman, jîr û hişê û hwd re, piştî em di dewamiya wê de werina ser olê û pêşketina wê bi olzanîya wê û pêşketinê wê re. ..

Ziman û raman û salixkirina rewşan. ...

Mejiyê mirov, bi hizirkirinê hiş dike. Lê her hişa ku hiş kir, ew jî raman a. Raman, li vir, divê ku mirov bibêje ku têgihîştina ku mejî çê kirîya ya. Bi wê re jî, mirov dikarê bibêje ku zanînaka û fahmaka. Raman, di mejî de, bi navkirinê re êdf rengê xwe distêne. Lê bi wê re jî raman, her bisalixkirina wê bi xwe re pêşxistin ziman a jî.

Têkiliya raman û ziman, bi hevdû re pîrr kûr a. Bi teybetî, dema ku em di çerçoveya pêşketina mejî de lê binerin, divê ku em bibêjin ku raman hinekî jî hinekî jî ziman a. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî kifş bike. Ziman, her gotina wê, hinekî hişekî ku bûya raman a. Ziman li vir li pêş a. Lê her gotina wê raman a. Bi vê yekê re, dema hewl bidin ku raman û ziman bi hevdû re fahm bikin, em li vir nikarin raman û zimanê ji hevdû dûr fahm bikin. Ziman, bi gotinên xwe heyîna. Lê her gotinên wê jî raman in. Li vir, di vê temenê de, bi gotina raman û ziman re, em divê ku her gotina ziman, du caran bi du nêzikatîyan û hişan nêzikî wê bibin. Gotin, bi reng û awayê xwe re raman a. Lê bi wê re jî gotin bi heyîna xwe re jî ziman a. Yek ji aliyê ziman ve ya. Ya din jî, ji aliyê raman ve ya.

Bi vê yekê, em ti carî nikarin ziman, tenê bi wê heyîna wî ya gotinî û ankû rêzimanî bi tenê fahm bikin. Ew fahm kirin, tenê bi serê xwe dema ku em lê dihizirin dibe ne fahm kirinek jî. Gotin, î ro dema ku em di çerçoveya ziman de ku em lê dihizirin, em dibînin ku bi rengê "gotin"ê û "wate"ya wê dihê dîtin û fahm kirin. Yanî, bi awayekî din ku mirov bibêje, divê ku mirov bibêje li gorî rewşê salixkirina gotinê û wate wê ya bi kirdeyî li gorî rewşna din a.

Lê ew gotina ku li berçavê me bi tîpên ku em bi wan wê dinivîsênin ku şenber dihê dîtin, di aslê xwe de ew jî dema ku ew lê dihizirin, em divê ku aliyekî wê ê kirdeyekî kifş bikin. Bi vê yekê re ziman, dema ku em bahse wê dikin, divê ku em bibêjin ku bi ramanê re heya. Lê raman jî bi wê re xwediyê heyîn a. Bi vî rengî bi hevdû re hevdû salixkirinaka wan ya teybet heya.

Ziman, heta ku serdestîya mirov lê nebe, mirov wê nikaribê bibêje ku mirov serdestîyê aqil bixwe jî ya. Ji ber ku vê yekî bi xwezayî jî wê ne rast bê. Serdestîya li ziman wê serdestîya li ramanê jî bixwe re bêne. BI vê yekê û rengê, mirov dikarê herdûyan bi hevdû re hewl bide ku fahm bike.

Gotina 'ziman' û 'raman' du gotinên ku di vê temenê de weke ku bi hevdû re cewî na. Ew çewîfîya wan bi ziman û fahma wê re dihê dîtin. Yek li ya din bi xwe re serwer dike. Li vir, bo vê yekê, dema ku em bahse têgihîştin, fahmkirin, hiş û hwd bikin, divê ku em serdestbûna mirov a li ziman pêşî lê binerin û fahm bikin. Ev yek, weke mifta mirov ya serdestbûn û pêşketina mirov a bi ramanê re ya. Her gotin, li vir dibe ramanek. Her raman dibe hişek. Her hiş, dibe têgihîştinek. Her têgihîştin dibe zanînek. Her zanîn jî jîrek a. Bi vê rengî teher û li hevdûhebinêka wan ya biazîlî ku em dikarin salix bikin heya.

Gotin ziman a. dema ku mirov gotineka fahm kir, mirov wê têgihîjê jî. Ev têgihîştin wê ramanê bi me re bide çê kirin. Ev astaka û destpêkeka giring ya pêşketinê ya. Lê piştî ku raman afirî, emê di derbarê ramanê de jî hişbûnekê bikin. Ew jî, wê serdestîya me ya li ramanê bê. Raman, weke kirdeyekê êdî wê di mejiyê me de bi wê hişkirinê re wê şenberiyeka wê biafirê li ser gotinê re. Ev jî, asteka din ya pêşketina wê ya ku em dikarin bi mejî re weke pêvajoyaka pêşketina pêşketin û têgihîştina xwe re şirove bikin a. Hişkirin, wê bi wê şenberiyê re bike ku em têbigihin. Bi wê re, wê êdî têgihîştin bibe. Têgihîştin, di aslê xwe de, hinekî jî hişkirina ramanê ya bi hişkirinê ya. Têgihîştin, wê di mejiyê me de, di çerçoveya wê gotina 'ramanê' de wê çerçoveyek bi hişkirinê re biafirê. Ew çerçova, êdî ew 'zanîna' ku em bahse wê dikin a. Li ser zanînê re ku em bahse gotina 'jîr'ê re bikin, emê hingî, têkiliya wê gotina zanînê bi mirov û mejiyê mirov re dênin. Mirov çendî bi mejiyê re di bîr û hişê wê gotina 'zanînê' de ya, wê hinekî jî ev bi wê re were kifşkirin. 'Jîr', di asta zanînê de serwerîya mejî ya bi gotina 'zanînê' re ya. Bi wê re jî, çendî lê serwerî û serdestî heya, hinekî jî wê dihêne ser ziman.

Ku gotina jîrê hildina li dest, divê ku em li binê wê gotina 'zanînê' bicih bikin û hewl bidin ku wê fahm bikin. Ev yek, weke aliyekî giring ku mirov divê ku bi teybetê hewl bide ku wê fahm bike ya.

Bi hîyererşîya nava gotinên aqil ên raman, jîr û hiş re pêşketina zanînê û bi rêxistinkirina wê.

..

Bi aqil di temenê gotina 'hîyererşîyê' de ku mirov hilde li birêzê li dûv hevdû hanîna li ser 'raman, jîr û hiş', wê reng û awayekî têgihîştinê bi hunandina bi gotinê re derxe li holê. Ku em vajî wê, bi rengê hiş, jîr û ramanê bînina ser ziman, ew jî, awayekî din ku em weke mijareka din lê binerin wê bi me bide têgihîştin û bêne ser ziman. Em, ji ber ku ji astaka pêşketinî ya têgihîştinî, dest bi hanîna li ser ziman dikin, em êdî li ser gotina 'aqil' re bi ramanê û ji wê jî bi ber jîrê û ji wê bigihîştina hişê wê re, emê êdî bînina ser ziman. Lê ku em herina destpêka pêşketinê ya bi aqil re, divê ku em di temenê teheriyeka ku ji hiş bi ber jîrê de diçêt û ji wê jî digihîjê ramanê û piştê aqil û hwd, divê ku em hewl bidin ku bînina ser ziman. Hiş, pêşî bi hîskirinê re dest bi pêşketina xwe dike. Hîs jî, ku pêşket û piştê wê

hêsta xwe jî biafirîne. Piştê jî, êdî wê ramane wê biafirê û were ser ziman. Raman, ew jîra ku ji hişê bûya ya.

Dema ku em bixwezîn biaqil bigihijîna têgihîştîna baş divê ku diserî de em gotinên ku emê bi wan aqil bêna ser ziman, wan baş û qanc nas bikin. Naskirîna gotinan bixwe jî, hinekî aqil divê. Lê li vir, dema ku em em bahse gotinan bikin, divê ku bêna ser ziman, ku salixkirîna wan giringîya wê di fahm kirinê de pirr mazin a. Î ro, dema ku em li kurdî dîner in, berî hertiştî, di serî de, em gotinên weke 'aqil', 'raman', 'jîr' û 'hiş dibînin. Di dema ku ev gotin dihêna ser ziman, hinekî jî, ya ku mirov kifû dike, di serî de ew a ku di wate û naskirîna navarok û ankû kirdeya wan de zêde zelalbûn di serî de tûna ya. Ji ber vê jî, çend ku hewl dihê dayîn ku hizrek were ser ziman jî, ew jî, ji ber wê ne safîbûn û ankû ne zelalgotîna wateya gotinê û naskirîna wê, êdî nivcû û ankû nivêrê dimînet.

Em pêşî, divê ku gotinan nas bikin. Emê pêşî ji gotina 'aqil' dest pê bikin. Gotina aqil, di pirr temen û awayên hanîna ser ziman a aqil de hatîya salixkirin. Her wusa, did em ku bahse aqil dihê kirin, weke navê aqil ew gotina aqil dihê bikarhanîn. Çerçovaya gotina aqil, honekî jî, li vir, bi vî rengî li ser temen û rengî hizirkirîna me re bi hizirîya me re dihê ser ziman. Aqil, heyîna aqil, bi naskirîna dihê ser ziman. Her wusa, navê wê bixwe jî ya. Di naskirîna aqil de, bi teybetî, dema ku em li gotina aqil dînerin, em digihijîna têgihîştînekê. Gotina, aqil, car bi car, weke gotina 'Zanîne', 'hizir' û hwd jî hatîya ser ziman û bi wê re hizir hatîya hanîna li ser ziman. Lê gotina aqil, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku bi teybetî, heyîna aqil bigiştî dikê nava xwe de. Bi vî rengî, weke gotinaka giştî ya navê aqil jî, em dikarin li vir bi nav bikin û bêna ser ziman.

Li binê wê, di temenê hiyererşiyekê de gotina ramanê heya. Raman, navê zanîna di hundurê gotina aqil de ya. Ew zanîna ku rengê wê kifşbûya di hundurê gotina aqil de, em wê bi gotina ramanê bi nav dikin. Yanê, bi gotinaka din raman, navê zanîne ya. Gotina aqil, gotinaka ji aqil re giştî ya. hemû cûreyên aqil, mirov dikarê bi wê re bêne ser ziman. Lê li vir, em bahse cûreyên aqil nakin. Mînaq, ku em bahse cûreyên aqil bikin, yek ji wan cûreyan navê wê dûalîsma ku Zerdeşt ew bi gotin kirîya û hanîya ser ziman. **Raman, weke navê wê hizrê ya. Yanî, bi gotinaka din, dema ku em ji aliyê gotin û nav ve li gotina dûalîsmê bînerin, emê gotina ramanê ji wê re bikarbênin. Dûalîsm, hizreka. Raman jî, navê hizrekê ya.**

Li bin gotina ramanê di temenê wê hiyererşiya wê de ku em pêde herin, emê ji gotina 'raman'ê herin bigihîna 'jîr'ê. gotina jîrê, li binê gotina ramanê cihê xwe digirê. ku em dîsa bi awayekî din di remenê wê hiyererşiyê de bêna ser ziman, gotina aqil, giştîya û navê aqil a, li binê wê weke navê hizra navaroka wê raman jî bi awayekî kûrbûna di wê de hizratîya wê ya hundurîn dihêne ser ziman. Di nava ramanê de jî, kûrbûn heya. Mînaq, raman ji çi çêbûya? Raman, ji ankû ji çi afirîya? Ev pirs, wê di temenê navaroka hundurîya gotina ramanê de weke bi navkirînekê wê me bigihijîna gotina jîrê. Jîr, pêşketîna biaqil a. Yanî, zanîna pêşî ya. Ew zanîna ku bû, bi wê re em digihijîna têgihîştînekê. Mînaq, dema ku me li dora xwe nerî û darek û ankû daristanak dît û me ew bi darê û ankû bi darîstanî naskir, ew êdî di mejiyê me de bi zanîna a. Ew têgihîştîna wê, di mejiyê me de afirîya. Bi wê re jî, ew têgihîştîna bûya. Em êdî darê jî û darîstanê cûda û cûda bi reng û awa û rewşa wan re nas dikin. Ev naskirin, bi me re têgihîştîna û navê wê têgihîştîna jî jîreka. Ankû em dikarin bêjin ku 'jîr'.

Jîr, her wusa navê têgihîştîna me ya bi hiş a bi me re ya. Bi vî rengî, em dema ku gotina jîrê hildîna li dest, em nikarin wê têgihîştîna dar û darîstanê ku me hildayî bê hiş

hilde li dest. Ew dihişê me de ya. Yanî, bi hiş têgihîştin, dibêt jîr. Her wusa, jîr, êdî navê têgihîştinekê ya. Ku em carek din li gotina xwe ya ramanê vegehihin, ku dema ku me ew jîr jî di serî xwe de naskir û bi wê re hiş û zanîn afirand, hingî jî, ew wê bikeve rengê ramanê de. Yanî ji bo ku ew têgihîştin bibe raman, divê ku bi çerçova û têgihîştina xwe re bi hişmendîya xwe re bi awayê xwe yê kirdeyî di mejî de were naskirin. Yanî, naskirinek di derbarê wê naskirinê û ankû têgihîştinê de divê ku bibe. Ev jî, wê êdî wê jîrê bike raman. Bi vî rengî, ku ew naskirin bû, wê êdî ew raman, minaq bibe hizireka bi awa weke ya 'dûalîsmê' û hwd. Dûsalîsm, hem di derbarê wê de û hem jî di derbarê navaroka wê de hizirî afirîya di mejî de. Ankû, em dikarin bêjin ku bihiş bûya.

Jîr, û têgihîştin li vir dihê dîtin ku nêzî hevdû na. Her wusa, ji aliyekê ve jî, heyîn û hebûna hevdû jî diafirênin. Aferîndêrê hevdû na. Ya ku li vir, divê ku em di serî de weke aliyekî giring ku bi gotina têgihîştinê re kifş bikin ev a. Gotina têgihîştinê, navê wê hildan pêşî ya bi dîtîna re ya. Ankû em, dikarin bêjin ku biaqil dîtina pêşî jî ya.

Piştî ku hat dîtin û dîtîna bû, wê piştîre bi wê çerçoveya wê dîtîna re hin bi hin nas kirin biafirê. Ew naskirin, afirîna têgihîştinê ya. Ji aliyekî ve jî hiş a. Hiş, weke xale li binê wê ya. Hiş, ji du aliyên ve, mirov dikare wê şrove bike. Yek, di hundurê mejiyê me de bi wê hildane wê re ya. Ya din jî, ew tişt dîtina li derve ku hatîna hildan a. Bi wê re jî, ew têrkerîtiya derve û kirdeyîtiya hundurîn a. Di temenê heyîn û hildanê de, ev têrkerîti û kirdeyîti, rewşeka teybet diafirîne. her têrkera dervî me ku heya, em wê dibînin û bi dîtina xwe re kifş dikin û piştîre bi wê kifşkirinê re nas dikin û bi wê naskirinê re jî bihiş dikin. Ku me bihiş kir, wê têgihîştin dimejiyê me de biafirê. Têgihîştin jî, li vir, dibê ew kirdeya ji wê têrkerê.

Hiş, em heyîna me ya ku wê hildanê dikê ya. Ew di aslê xwe de, di dema ku em wê dibînin, hişekî dervî me ya. Lê em wê piştî ku me hilde û di serê xwe de bi naskirinê re salixkir, hingî jî ku bitêgihîştin bû, wê hingî di hundurê mejî de biafirê. Li vir, ew têrkera dervî me, ya ku wê dike hiş mejiyê me û dîtina me ya. Yanî, li vir weke aliyê kifşkirina wê hişê em û ankû mejiyê me derdikeve li pêş bi me re. Gotin, di aslê xwe de, bi vî rengî, em dikarin bêjin ku darêjkeka hişî a mejiyê me ya. Her gotineka hişek a. Ku mirov li vir, bi vî rengê gotinê salix bike wê rast bê.

Hiş, di temenê hiyererşiyeka bi têgihîştinê re di temenê jîrê re cih digirê. Bi vî rengê, weke ku me hanî ser ziman, hiş, hinekî jî li vir, heta ku were wê asta ku em ji wê re bêjin 'jîr', divê ku bitêgihîştinê xwe hiş bike û bi wê re çerçoveya wê ya ku bi darêjkî salix bike û nas bike. Naskirina bi gotina jîrê re, hem di derbarê navarokê de ya û hem jî di derbarê wê çerçova wê bixwe de ya. Her wusa, bi wê re ku bizanebûn bû salixkirin bû û êdî ku mirov karî ku wê bi salixkirinê bêne ser ziman û ku di serê me de bi hiş a, êdî navê 'jîr'ê bi maf dike.

Hiş, ev pêvajoya pêşî a dîtîna bixwe ya. Lê dema ku em bi wê re bi tenê bîna ser ziman, hingî, em nikarin ji wê re bêjin hiş, Ji ber ku hiş, ji bo ku mirov karibê bêjê hiş, divê ku têgihîştin bi xwe re kiribê. Ev yek, weke destûreka wê ya hişî ya. Hiş, dema ku me bikarhanî, hingî, em bi kirdeyî, bahse zanîneka ku afirî dikin. Em wê heyîna hişt, bi tiştêkî û ku êdî heyî re dikarin bîna ser ziman. Hiş, ji xwe re salixkirin û karina hanîna li ser ziman dixwezê. Bi awayekî, di temenê gotina ramanê de salixkirinek li bin dibêt. Hiş, wê kifş dike. Hiş, hinekî jî, wê heyîna nas û fahm dike. Li ser wê re, dîtîna wê diafirê. Bi wê dîtîna û

afirandina wê re, êdfî hiş xwe dide li der. Hiş, ji aliyê xwe ve şenberîyeka wê ya teybet ku li vir divê ku em wê kifş bikin heya.

Hiş bi wê dîtina pêşî re ku mirov nas kir re xwe bisalix dike. her wusa di nava mejî de û ankû têgihîştin û çerçoveya wê de jî, ew zanîna ku afirî, dibîne. Bi dîtîna re, êdfî wê nas dike. Ew dîtîna û naskirin, wê temenê hişkirinê biafirîne. Hişkirin, her wusa, ne tenê ew hetîna dîtîna ya pêşî ya. Bi wê re, ew têgihîştina bi wê dîtîna re ku afirîya ya. Vê rewşê, em dikarin bi gotina "bihiş bike!" re bîna ser ziman. Dema ku tu tiştêkî nedîtîbê, tê nikarîbê bihiş jî bike. Li pêşî, hewceyî pê heya ku mirov wê bibîne. Piştî dîtîna re, naskirina wê dike û bi wê naskirinê re hiş dike. Di nava kurdan de gotinaka ku wê baş salix dike heya. Ew ev ku tê gotin ku "pêşîyên me gotîya 'kirin bi hezar gotinan a'."

Gotina ramanê, ew têkerîya dîtîna ya ku hatîya hildan, wê salix dike bi xwe re. Naskirin û têgihîştina wê jî, kirdeya û hiş a. Lê ku em wê weke têkerekê salix bikin, emê nararoka wê jî, weke kirdeyê hildana li dest. Her salixkirin, têkerîya xwe ya heyînî bi gotinê û têgihîştina xwe ya ku bi xwe re dayî çêkirin re diafirîne. Li ser vê re jî, hiş, naskirina wê heyînê dike. Bi wê re jî, bi sînor namêne. Ji wê zêdetir, fahm dike ku ka navaroka wê çawa ya. Têgihîştina navarokê, bi ew dîtîna ji çî bû ya. Ew navarok, bi xwe re, êdfî wê rengê xwe di fahm kirinê de bide dîyar kirin. Ew navarok, rengê, mirov nikarê weke rengê hiş bêne ser ziman. Lê mirov dikarê rengê ku bi hiş re hatî salixkirin, bi wê re bêne ser ziman. Ji ber ku hiş, bi nerîn re di temenê nêzîkatîyêkê de jî xwe dihêne ser ziman. Gotina hiş, bi awayekî wê xwe weke rengê bi navkirinê jî bêne li holê.

Hiş, bi heyîna xwe re, rengê hiş derdixe li holê. Bi vê yekê û rengê, ew bi xwe weke dîmenekî yekemin ku bi rengê dîmenî ê dîyemin ku li ser re xwe salixkirina dîtînyê ku dihê û dihî naskirin û bitêgihîştin kirin a. Piştî ku ew hiş afirî, wê birengê weke gotina 'dûalfismê' û hwd, wê salixkirina têgihîştinê bixwe bibe. Bi wê salixkirinê re jî, wê ew têgihîştin bê raman û piştre jî ku hat ser ziman, wê weke aqilekî bizanebûn wê were ser ziman.

Piştî ku hişbûn bû, êdfî ew bûyîna hişbûnê rewşa wê têgihîştina ku heyî, derdixe dervî heyîn û dîtina me. Yanî, êdfî ew weke têkera şenber êdfî ew heya. Em jî, bi wê re, êdfî bi têgihîştin dibin. Hişbûna me, wê bi xwe re têgihîştina wê ya bi me re biafirîne. Bi wê afirandinê, êdfî wê me jî, bike farqe wê de. Her farqbûn, di aslê xwe de, şerhişî ya. Ev jî, dide nîşandin ku têkerek heya ku em wê derdixin hiş û derdikeve serhiş û ankû dikeve binhiş û hwd de. Ew "heyîn" a ku em wê derdixina serhiş û binhiş, navaroka wê, dema ku em lê dihizir in, li vir, em bi teybetê "wê tişta ku em wê bihiş dikin". Ankû jî, weke ku berê kurdan di civatên xwe de digot "em bikevina zanebûna wê de." Li vir, ew li ser vê tişta ku me derxista li hiş, ew tişta ku derket li hiş, wê bi xwe re û bi heyîna xwe re êdfî heyîn û hebûnekê bêne ser ziman. Ew heyîn, ku li vir, weke hizir û ankû gewherê wê gotina hiş, ku êdfî dihê ser ziman ew 'tişt', êdfî xwediyê heyîneka ku hin bi hin bi kûrbûna fahmkirina bi xwe re, hizreka bi me re di temenê têgihîştineka mayîdatiyê de dide afirandin. Tişta ku afirî, ma wê ji holê ra bibe? An jî, piştî ku ew hiş û gewherê wê afirî, ew piştre wê holê herê? Ew êdfî heyînek in. Ew naçin û winda nabin. Bi hizirkirin û hişbûna bi wê re, ew xwe mayînda dike. Her tişt, bi hişbûna di derbarê xwe de, hinekî jî xwe mayînda dike. Ji ber ku her hişbûn, wê tişta ku derxistî li hiş, dikê gewher û ankû cewherê xwe û wê hetaheta mayînda dike.

Hiş, hinekî jî li vir, weke xaleka giring, bi wê cewherê xwe yê têgihîştî re derdikeve li ber me. Em, vê yekê divê ku fahm bikin. Şikbarî û hwd jî, ku em vê xale û ankû "tişta ku

têgihîştî" bikina mijara wê jî, wê ew şikbarî, wê ji holê ranekê. her wusa, wê hê bêhtirî, mayîdatirîya wê bide çê kirin. Li vir, şikbarî, weke gotinaka teybet, em dikarin li ser temenê wê 'tiştê têngihîştî' re bënina ser ziman. Wê şikbarî, çendî karibê, wê bigûman bike? Gûman kirin, hinekî jî bi şikbariyê re xaleka xwe ya ku jê bikeve gûmanê diafirêne. Mereq û hewldane fahmkirina navarokê, weke destûrekê bi xwe re dihêne ser ziman. Di temenê vê de jî, weke pirsêk şikbarî 'çawa afirîya', û ankû 'ji çi afirîya' û 'çawa ya' weke pirsên ku di wê temenê şikbariyê de li bersiva wan dihê lêgerîn a. Ew xale, ku ji xwe re kira navend û jî gav avêt, ew xal wê piştre jî xwe bide domandin. Pirs jî, ji wê gav tê avêtin û pirsîn. Bi dîtbariyê re, pirs jî, weke destûreka şikbariyê a duyem a. Di temenê sazgerîyeka navxweyî de, pirs bi bersivandina xwe re şikbariyê ji holê ra dike. Hingî, ev pirsê ku "ma, ka çi ya?" ku li ser heyîn û hebûna têrkerê re dihê pirsîn, weke êşekê wê di mejiyê me de biafirêne. Têrker û heyîna wê, dervî gûman û ankû şikbarîya me ya. Li ser wê heyîn û hebûna dervî me re ew gûman û şikbarîya wê xwe diafirêne. Hinekî jî, lêpîrsîna bo fahmkirin û ankû naskirinê bi pirsê "ma, ka ev çi ya" re rengê xwe diyar dike.

Li vir, şikbarî, fêdeyeka wê teybet heya ku dike ku em hê bêhtirî bi hişkirina wê 'tiştê' re bi pêşve herin. Têrker û heyîna wê ya heyî, têrkerîya xwe di temenê şikbariyê de didomêne. Bi têngihîştina şikbariyê re, têrker bi heyîne heya. Ku ew têrkerîti nebê, ji xwe, wê temenê gûmankirinê û jêşikkirinê jî nebê. Hişê şikbar, weke dîmenê duyem ê li ser hişê têrkerê re xwe dide diyar kirin. Bi wê hişê wê re, hişê têrkerê bi rengê heyîna wê, dihê fahm kirin û kifşkirin. Hişê têngihîştina şikbariyê, wê lingê wê didêne ser hişê têrkeriyê û li ser wê re bi ardê ve dimeşêne. Bi vê rengê, weke teherekê şikbarî dihê ber mirov. ..

Şikbarî, hinekî jî, ji aliyê dahûrîyê ve bi nêzîkatî li hizir diherê û wê dihêne li holê. Dahûrî, rêbazeka hundûrîn şikbariyê ya ku bi wê hewl dihê dayîn were fahm kirin. Li wê lêgerihê. Bi wê lêgera xwe re, ji wê xale û ankû 'tiştê' re reng jî bi navê salixkirin û fahm kirina wê diafirêne. Naskirinê, pêşve dibê. Lê ji holê ranake. Şikbarî, tenê bi xwe re weke destûreka xwe ya bingihîn ku bi xwe re diparêzê, 'dîtbarîya her tiştî' salix dike. Bi wê re, gotina 'dîtbariyê', weke perdeyekê li ser hertiştî re dike. Bi têngihîştina wê destûra şikbariyê ya 'dîtbariyê' re, weke ku li dijî 'teqezbûnê' di tekoşînê de ya. Lê di navika xwe de, bi mayînda parastina şikariyê re hinekî jî weke ku wê gîyanê li ser lingan digirê.

Gûmana bi şikariyê re ku diafirê, tiştê ku di navaroka hiş de weke 'tişt' ku hatî bihişkirin û bi têngihîştin kirin, bi derfeta ku dide me ku em li ser afrînerîya wê û temenê bihizir in. Li vir, dîtbarî, bi şikariyê re, dema ku lêkolîn dike, di temenê têngihîştina ku 'hertişt, ji beş û ankû qatkan diafir in." Yanî, bi wê re, 'di tiştêkî de gelek tişt', weke rêzikeka destûrî dihê parastin. Vêca, ew tişt, yek bi yek çîna û çawa na û rengê wan çi ya û çawa bi hev re û bi ankû bi hev ve na û hwd dike ku wê yekê yek bi yek fahm bike û ankû bide fahm kirin.

Tişt, di dema ku em lê dihizir in, li mirov wusa tê ku weke ku 'yek' bê, hîs û têngihîştinekê bi wê hîsê û me re dide afirandin. Li ser wê re, dema ku em hizir bikin ku ew tiştê ku me derxistî bihiş û tiştêkê bê û lê di aslê xwe de di navaroka wê de gelek tiştê hebin, wê hingî, divê ku hişê me bi wê re ebi zanebûnê bê. Dema ku hişê me ew nizanibê, wê çaxê, em dikarin bêjin ku hişê me di têngihîştin û nasîna gelemperîya wê 'tiştê' de ya. Lê ew tişt, en tenê tiştêk a. Ji wê zêdetir gelek tiştê. Hişê me, hingî, divê ku pêşî wê kifş bike ku ew dîtin, ji çend beşan pêk tê. Rêya gihîna 'tiştên ti hundurê tiştê' de, li ser rengê dîtinê û navaroka wê re ku çi têde hat dîtin de ya. Di wênayekî de, pîrr tişt, bi carekî dikarin werina berçavên me. Di wênayek de pîrr mirov werina ber berçavên me. Em dema ku lê dinerin, bi cih, mekan,

rewş û mirov û hwd her tişt yek bi yek mirov ew kifş kir ji wêne, wê hingê, ew rengê dahûrkirina şikbarîyê pêdîvya xwe bêne li cih. Lê em çawa wan tiştan hemûyan bitêgihîştin dikin. Yan, pêşî em di derbarê gelek rewşên di hundurê wê rewşa di wêne de ku em dibînin de bi têgihîştin bûna û emê bi wê hişkirinê re wan bibîr bikin û yan jî emê di derbarê de hin bi hin fêr bibin û nas bikin. Rûpelekî ji dareka 'tû' yê ku me di wêne de dît, emê wê dîtina xwe bi wê dîtina rûpel a berê re ku me dîtîya re salix bikin. Lê emê teybetmendî û xwemalîya bi rûpel re ku em ji nû ve dibînin jî, emê kifş bikin ku li ser wê re sentezbûnêka nû biafirîne bi wêneyî. Ev rewş û rengê têgihîştinê, xwediyê teher û dîyalektîkêka têgihîştinî ku gav bi gav bi kifşkirinê û jî nû ve bi wênekirin û afirandinêka bi aferîndêrî ku diafirîne re heya di heyîna jîyane me de.

Hemû rewş, û kirin, bi dîtînî û hişkirinê, wê weke ku xwe ji nû ve bijîn. Yanî, bi gotinêka din, wê dubara bihiş bikin. Ev jî, weke cewher, hertimî di navaroka gotina hiş de, gotina 'tişt' bi heyînekê re mayînda diparêzê. Hiş, bi wê re jî, xwe bi heyîn û hebûn dike.

Tişt û hişê wê, bi hevdu re hena. Tişt, bi hiş re bihiş heya. Lê ew tişt, dema ku em bi hiş û çerçova hiş re dihizir in, ne weke tişteki ku hiş wê afirandîya û ankû hiş aferîndêrîyê wê ya dihê ber me. Hiş, bi kirdeyî fahma wê ya. Lê piştî ku ew hiş bû, êdî wê ew hiş, çend jî wê tiştê afirî jî bê, wê çerçoveya wê ya hişî wê hebe. Êdî bi kirdeyî ku hiş û weke têrkerî ku ew li ser re afirîya ew tişt, bi hevdu re di ahanga xwe de pêş dikevin. Lê piştî ku afirîn bû, êdî wê destûr û zagonên pêşketinê ên nû ji wê dema ku afirîn bû û piştê pêde, wê bikevina dewrê de û wê li gorî wan bi rê ve herê. Êdî, rengê ku wê piştê bi wê pêşketin bibê, ew jî, wê di temenê wê de xwestek, mêl, hêst û hwd, wê bandûra wan, ji vê xalê û pêde, wê hebe. Hîs jî, û hêst jî li ser temenekê û heyînekê re bi heyîn in. Li vir, weke gotina salixkirinê, êdî wê gotina 'tişt', jî dû alîyan ve were dîtîn û li ber me. Yek, weke wê destpêkê ku bi heyîna hiş re dibê ya û ku hiş li ser re dibê ya. Ya din jî, wê piştê di çerçova hebûna heyînê de, hertimî tişteki wê hebe, heta ku ew heyîn û hebûn hebe. Ev jî, wê weke destûrekê bê. Wê tişt, weke cewher û ankû nav û hwd, wê hebe. Êdî, ew gotina ku tê gotin di nava civatan de ku "tişt her heya", wê li ser wê heyîn û pêvajoyên wê yên piştê wê heyîn û hebûna xwe bide domandin. Ev tişt, carna jî, bi navê 'gîyane nemir' hatîya ser ziman. Lê hertimî, wê tiştê xwe domandîya. Ji ber ku ew weke cewhereki ku di temenê fahmkirina me ya jîyanî de ya. Weke xale, destpêkirinê ya. Weke xale xwe lê girtinê ya. Di aslê xwe de jî, ya ku wê pîroz jî kirîya zanîn û têgihîştina me ya ku bi demê re afirî ya. Ji ber ku zanîna me jî, jî wê destpêkê bidestpêka.

Aqil û Ol ...

Sadsale me ya ku em î ro têde dijîn, weke sadsaleka zanîn û ragihandinê dihê dîtîn û şîrove kirin. Bi vê rengî, hertimî, di temenê nêzîkatîyaka zanîstî de hewl tê dayîn ku mijar û rewşên wê werina dahûr kirin û şîrovekirin. Ol, rewîst, deronî û hwd jî, çend jî van mijarên ku bi heman rengî bi pergali pêşketî na û bi heman rengî û bi pergali pêşketina wan dihê kirin in. Î ro, dema ku mirov bahse olê û ankû rewîstê bike, wê bi wan re di cih de di keviya mejiyê me de, ku di bin hişê me de heya, wê navê 'olzanîyê' û ankû weke ku tê zanîn 'teolojî' wê were berbîra me. Ev jî, ne belesêbep a. Sebeba wê ya pêşî ew a ku ol, bi wê navê olzanîyê re, êdî hatîya nasîn. Di sadsale me de, dema ku perwerdekirina olî û olzanîyê dihê kirin, bi teybetî, li ser pirtûk û bineterên pîroz ên ku hena re dihê kirin. Li vir, di vê temenê de jî, êdî tê dîtîn û fahm kirin ku olzanî, weke beşeka di bingihê pêşketina olê de heya. Yanî, zanebûnê di derbarê olê de dîde çê kirin. Ankû jî, olê bi zanebûn dike di serê mirov de bi

dîrok, pêşketin û awayê wê ê pêşketî yê bi droka wê re. Her wusa, li ser vê temenê û esasê re olzanî pêşketîya.

Î ro, di pîrr zankoyan de jî beşên ku di temenê wê pergaliya olî ya serdest a ku heya de ên olzanîyê hena. Ji pirtûka wê ya pîroz gavê diavêjê û olê fêrî mirov dikê.

Bi wê re jî, dema ku em bahse nêzîkatîyaka zanîstî bikin, hinekî jî, divê ku em derkevina dervî vê nêzîkatîyê. Divê ku em derkevina li ser wê nêzîkatîyê û bi zanebûna xwe ya ku di serê me de heya re bênina ser ziman. Bi wê re jî, li ser re, em li rewş, pêşketin, dîrok, civat û nirxdarîya wê ya ku heya binerîn. Bi wê, ji her aliyê vê, em hewl bidin ku wê fahm bikin. Hinekî jî, nêzîkatîya zanîstî, vê yekê ji me weke biteherî û têgihîştin dixwezê.

Bi teybetî, î ro, weke çar olên yek-xwûdayî ên ku bi dîrokê re pêşketina û sedestbûna hena. Yek, êzîdîtî, ya dîn jî cihûtî, ya sêyemin jî xiristîyanî û ankû bi kurdî filehî, û ya çaremin jî îslemiyet a. Ev her çar ol, bi dîrok û têgihîştin û li ser pirtûkên xwe yê pîroz a ku hena re olzanîya xwe di nava civatîya xwe de, pêşxistina û serdest kirina û bi wê re jî serdest bûna. Ol, dema ku em wê hildina li dest, divê ku em bi dîroka wê re yanî ji destpêka wê hildina li dest. Bi wê re jî, divê ku em li ser awa û navaroka wê ya têgihîştinî û tehera wê ya hizrî ku bi wê dihizirê û pêşdikeve, bi wê re hildina li dest. Ya ku wê me, di derbarê wê û dîroka wê de bigihîjêne têgihîştin û fahm kirinê jî ev a.

Ol, weke pergaleka civatî û têgihîştinî heya. Dema ku, êdî em bi civatê re hildina li dest, divê ku em fahm bikin, ku pîrr aliyên wê ên ku dîn jî hena ku divê ku em bi wan re jî bênina ser ziman. Bi nêzîkatîyaka zanîstî, dema ku em bêjin mijara me 'ol' a, ku em olê weke mijar hildina li dest, emê hingî, bo ku olê fahm bikin, emê ne tenê olekê, her wusa bi dîroka olê re hemû olan bi awayê wan ê hizirkirinê û hizrî û bi têgihîştina wan re hildina li dest. Bi wê re jî, emê dîrokê bi wan re hewl bidin ku reva bikin. Di kurdî de gotina "rewa" kirinê û ya "rewa" bûnê, car bi car, wek hevdû dihênin ser ziman. Lê wate wan herdû gotinan jî, jecuda ya. Ya 'rewa' yê, bi fahm kirinê re ji tiştên ku mirov fahmkirina hanîna wê ya li ser ziman dihêne ser ziman. Lê 'rewa' bûn jî, li ser wate û ankû kirdeya têgihîştinê re fahmkirina û di wê fahmkirinê de, heta ku ji mirov tê ku mirov fahm bike û xwe serdest bike ya. Dema ku tê gotin rewya bike ji yekî re, hingî ti di bêjîyê de, qanc bixwêne û fahm bike û wate û manaya wê jiberbike û bi tememî lê serdest û serwer ba. Lê ku te got rewya bike jî, hinekî jî, ti dibêje deka wê tiştên ku te fahmkirî ji mirovên li dora xwe re bêne ser ziman û bide fahm kirin bi wan. Ev herdû gotin, hinekî li ser pergale olî ya di nava kurdan de temenê wan û giringîya wan heya. Her yekî ku ol dixwand, pêşî bi pirtûka pîroz, dest bi xwandinê dikir. Wê, beş bi beş pêde herê û bixwênê û fahm bike. Her devara ku xwand, divîya ku tenê bi fahmkirinê bi sînor nema ba, divîyabû ku li ser pîrr bihizirî ba û fahm bikira ku temenê wê hizrê çiya û bi çî awayê hatîya ser ziman û li ser çî hatîya ser ziman û hwd, hê bi gelek aliyên dîn ên weke van aliyan re wê fahmbikira û di serê xwe de bich bikira. Piştê jî, wê li ser wê re, hertimî pêde çûba. Yekî ku î ro, tiştên xwandiba û siba ku bi tememî ne hatiba bîra wî, ew dihat wê wate ku ew tiştên ku wî xwandîya wî rewya ne kirîya. Li ser wê re jî ji wî mirovî re dihat gotin "şevakorî". Li ser vê temenê re, êdî divîya ku hewl daba ku rewya bikira. Rewya kirin, hinekî jî, ew bû ku piştî ku fahm kir û têgihîşt, êdî piştê ku ew ji serê wî neçûba û ji bîrnekiriba bû. Bi vê yekê re, bahse rewya bûnê dihat kirin. Li ser vê temenê re, bi xwandina olî re hinekî jî, nêzîkatîyaka olî a olzanî dihat ser ziman. Hertimî di bîrê de hiştin û mayîna di hiş de, weke xosletna vê gotina rewabûnê banan. Li ser wê re jî, li wê dihat nêrîn. Bi vî rengî, di aslê xwe de, weke ku hertimî di nava civate kurdan de dihat gotin "gotin bi gotin fahm kirin" dihat kirin.

Ol, bi vî rengî, di jîyane civatê re bi awayekî olzanî dihat perwerdekirin. Bi wê re, di aslê xwe de jîyane civatê dihat perwerde kirin. Bi wê re jî, li ser teybetmendî û xosletên mirov re jî, hin nêzîkatî hebûn. Mirov jî, xwe bi keseyetîya xwe re perwerde dikir di wê temenê de. Bi wê re jî, deronîya xwe jî bi wê perwerdekirin û fêrkirinê re dihojand û girêdida. Bi vê rengê, êdî temenê bîrkirin û hişkirinê di xwe de diafirand.

Dema ku em bahse vê temenê bikin, hinek aliyên wê ên ku divê ku em bi gotina deronîyê re bînina ser ziman hena. Bi teybetî, hinekî hoyandina mirov û bi hoyandinê re girêdanbûna mirov a bi wê ve, hinekî jî keseyetîyeka deronî dixwest. Dema ku em bahse keseyetîya deronî bikin, divê ku em bi hizir, têgihîştin, fahmkirin û hwd re, bahse hêstê, xîyalê û bi wê re jî xwesteka ji dil a ku li ser hêstan re diafirê jî bike nav de bi wê re şirove bike. Hinekî jî, di temenê rewîstê de jî hêst heya. Hêst, dema ku pêşket, wê xwediyê mêl û xwestekeka ku bi wê re pêşdikeve jî bê. Li ser wê re jî, êdî wê rewîst, bi tememî, di temenê hoyandinaka jîdil de wê xwe biafirîne. Ol, bi rewîstê re, hinekî rêzkarîya keseyetîyê bi hêst û xwestekan jî dide kirin. Li ser vê re jî, mêlê dide dîyar kirin. Yanî, di aslê xwe de, mêl rêya mirov ya ku mirov têre diçê dîyarîya wê ya. Bi wê re jî, ol, ku rêya mirov rêya di wê awayê wê yê ê têgihîştinî ku di wê de çûyîn û meşîn bê, wê ew têgihîştina rewîstî ku wê hafî pergalkirin bi olzanîyê û fahmkirina wê re, wê pêşî hêst û xwestekên wê bike binsehête de û piştê jî, wê mêlê bi wê re û li ser wê re di nava wê têgihîştina pergali a rewîstî a olî de bide kifş kirin. Bi vê rewşê re, dema ku hêst afirîn û pêşketin, êdî li ser wê re deronî jî xwe diafirîne û dide dîyar kirin. Deronî, di temenê wê de hizir û hêst bi hev re hena. Ezîtiya mirov jî, bi wê têgihîştina pergali a rewîstî, dike ku mirov di nava wê hêst û hizirê de ahange bi pergali bide çêkirin. Piştê jî, bi alikarîya fahm kirinê, wê kîjan alî serdest bibe, ew didê kifşkirin û dîtin.

Hoyandina di nava gotina 'hizir' û ya 'hêstê' de, ku li vir diafirê, wê bi keseyetîya mirov re xwe bide dîyar kirin. Lê ew hoyandin, êdî bi awayekî pergali pêş dikeve. Herkesekê ku wê dijî, nikarê bêje ku ez ji hemû aliyan ve ew rewşên weke hizir, hêst, û hwd ku ew rewşa hoyandî afirandina ku fahm kirina. Lê bi wê re jî, weke ku fahm kirî, bi rê ve diçê. Li vir, gelek tevgerî û xosletên keseyetîyê ên ku di wê çerçovê de bi têgihîştin in, lê ku ne bi me û hişê me re na û di rewşeka binhişî de na, wê rewşê bi rê ve dibin. Hîskirina ku kîjan rast a û kîjan ne rast a, ji wê diafirê. Çi hîs û ankû hêst, ji aqil û ankû hiş û têgihîştina me re dibêje ku 'ev rast a'. Li vir, ev rewşa ku weke pîrsgirêkê, hertimî bi rewşan re bi awayekî ku xwe diparîsêne, di pêşketineka dewrûdayîmî de ya.

Pergala rewîstî, her wusa, temenê pergale olî ya ku afirîya. Di aslê xwe de, hebûna wê jî bi xwe re û bi rengê xwe re dihêne ser ziman. Ol, li vir, hinekî jî ji ber ku xwe li ser wê rewşê, rewîstîtiya pergali û hwd re xwe bi salix dike, êdî hinekî jî, gotina rewîstê û ya olê, dikarin dem bi dem û ankû cih bi cih, cihê xwe bi hevdû bidina nişandin.

Gotina olê, ku em weke gotinaka giştî hildina li dest û weke nav bînina ser ziman û navaroka wê bi gotinên weke hêst, hizir û hwd jî bînina ser ziman, divê ku em gotinên ol û rewîstê, weke du gotinên ku ji hevdû naqatihin bînina serr ziman. Di temenê wê ji hevdû ne qatandinê de jî, awayê hizirî, têgihîştinî û hwd parve dikin. Çend ku li gorî olan, olzanîya wan û awayê wan ê teherî ê pêşketina cuda jî bin, lê ev yek di rastiyê de naguharê û ji hemû hemûyan jî biwate li berçav di dîtinê de dimêne.

Di vê temenê de, em divê ku êdî olê, di temenê pergaliyekê de bînina ser ziman. Û bi wê re jî, divê ku em qatên ku li bin, wê diafirênin ên ku ji hizir diafir in ên weke hêst, xwestek,

û hwd jî hildina li dest. Li vir, divêt ku em bibêjin ku di pergale olî de, bi awayekî pîrr bi aqilane, li hevdû hûnandin bûya. Herî zêde jî, ya ku wê hûnandinê, şenber dike, keseyetî û deronîya wê ya keseyetî bixwe ya. Li ser hêst, xwestekê, mël û hwd re, bi keseyet û deronîyê re fahm kirina rewşê, wê hinekî bi teybetîyên wê re wê têgihîştinekê bi pergali bi me bide têgihîştin û fahm kirin. Bi wê re jî, wê bike ku em li ser pergaliya olî re bimeşin û fahmkirina xwe bikin.

Hêst, çend ku weke ku dema ku mirov wê dijî bi wê germbûna wê ya di dil de, ku li ser wê re xwestek û xwezî bi mêlên ji dil re ku dihên li holê re weke awahîyeka bi bingeh a, Hêst, ji temenê ve li ser hizir a. Her wusa, dema ku em hizirkirinê weke merşekê li berçavê xwe bi şenberî bi wêne bikin, di wê meşê de bi çêkirin û hebûna gûl û naqşayên reng bi reng re, wê cureyên aqil bidina berçav. Her xal û reng li gorî rewşna dikarê bi tevger bibe û jîndîr bibe û serwerîyêkê bi xwe re bide çê kirin. Her wusa, di dema ku ew jîndîrî bû jî, wê ew herêm weke ku di bin wê de palasotkeka êgir hebe, wê rengê xwe li ser rûyê merşê bi soratîyê bide li der. Ew rewş jî, di aslê xwe de, mirov dikarê bi rewşa hêstîyarîyê re fahm bike. Her dema ku di dilê me de xweşbûnek çêbû û ku xwestekê ket dildê, her wusa bi wê re, wê mël jî xwe dîyar bike. Mêlê, rengê xwe bi hizir dike. Rengê mêlê bi hêstan a û ankû bi aqilê hêstîyar a. Ji ber vê yekê jî, di dema ku salixkirina mêlê bû, wê ew rewş li berçav werina girtin. Bi wê re jî, wê mela ku salixkirina wê bû, wê bi wê hizra ku me bi salixkirina wê re bidest xist, wê dîyarîya wê şenber bibe. Bi vê re jî, her şenberî, di aslê xwe de, hoyandineka ku di temenê xwe de bi hizir û hêstan re ku afirîya wê dide li der. Mêl, bê ku hoyandina hêstî pêre hebe, wê nikaribê xwe bijî.

Pergale olî, wê bi wê temenê û salixkirina wê re, wê pergaliya xwe ya olî, dîyar bike. Li ser wê re jî, rewîsta xwe kifş bike. Mêl, hertimî, xwedîyê vaca xwe ya teybet a ji navaroka vê hoyandinê bi wê xwestekê bi xwe re ya ku bi wê afirîya re heya. Ji ber ku bi vî rengî xwedî vac a, wê hertimî xwestina derketina dervî sînorê ku li pêşîya wê jî bê. Xwestek û dil, bi hevdû re, sînorên li pêşîya xwe nasnekin. Bi wê re jî, gotina mêlê jî, li ser vê rewşê bi wate ya û heya. Li ser wê re jî, dema ku salixkirina pergaliya olî û rewîstîya wê hatkirin jî, wê li vir, wan esas bigrê. Rewîst, piştî salixkirinê re, êdî hertimî xwestekatiya derketina dervî xwe bixwe, ji xwe bixwe dixwezê û mêl dike. Bi vê yekê re, rewîst, di aslê xwe de ne ji temenê xwe ve lê li ser salixkirina xwe ya rêzkarî û hizrî re ew rêzîkên xwe yên rêzkarî ku kifşkirina, wê hinekî li wan bialiqê. Rewîst, li ser xwest û mêlê re, piştî wê salixkirinê re, wê şerê wê bi wan rêzîk û rêzkarîya wan re wê hebe. Li berxwedane rewîstî, hinekî jî li vir, wate distêne.

Aliyê ku weke rêzîk û ankû rêgez ku hatina kifşkirin û bi têgihîştin bûna û bi wan jîyan dihê jîyîn jî, wê di nava wê hişê de, di nava wê têgihîştina wan de, êdî tekoşîna hizrî ya rastbûn û nerastbûnê were bide. Ev jî, di aslê xwe de, dîmenek û ankû asteka din ya dîyeminî ya bo wê asta pêşî ya ku ew jê afirîya.

Rastbûna rêzîk û ankû rêgezên ku afirîna, piştre, li ser rewşek û pêşketina nû ya piştre ku bi xwestek û mêlan re, ku xwe dîyarkirina re dibê. Ew ast û ankû rada pêşketina piştre, dixwezê ku ew jî xwe bide dîyarkirin û bêne ser ziman. Lê ew salixkirina pêşî, li pêşîya wê, weke rêgezêkê sekinîya û nahêle ku ew xwe dîyar bike. Li vir, li gorîbûn û ne ligorîbûna wan rêzîkên ku hatina kirin, lêgerina bi wan dihê kirin. Dema ku ne ligorîbûna wan rêzîkan bû, ew xwestek û ankû mêl, wê rastî astengîyê were. Li vir, ew rewş, di asta giştî ya pergali de, weke şer û tekoşîna rewîstî xwe dîyar dike. Bi wê re jî, ew hêsta rastîyê ku heya, wê rewşê bi wê tekoşînê û rewşa wê re diwartir dike. Salixkirina gotina 'rastîyê', ji ber vê

yekê, li vir, divê ku em bibêjin ku pirr girîng a. Giringya wê, ji dîtbarîya wê tê. Ji ber ku di dîtbariyê de, her rewş, dikarê, xwe di dema salixkirinê de weke ku rast hatî dîtin li gorî rêgezna û rêzikna, piştîre bi rewşna ku pêşketin re xelat werin dîtin.

Bi teybetî, li ser awayê gotinê re bê û li ser wate û kirdeyatîya wê re bê, her wusa, giringiya wê teybet heya. Gotin û ankû darêjka wê ya şenber, li vir wê şenberiyê xwe diafirîne. Hêst û raman, raman û rastî, rastî û jîyandin, li dûv hevdu xwediyê ahangê na. Raman û hêst, afirîna wê, hinekî jî, li vir, divê ku mirov fahm bike, ku hêst, ew dewrûdayîmfî û ankû tevgerîya wê ya dijwar a di navê de ya. Raman, hertimî, bi qalib a. Lê hêst weke kirdeya hundurê qalib a bidarêjkî ya. Bi wan qaliban, xwe dihêne ser ziman. Girîn, kenîn, hêrsbûn û hwd, çend ji wan darêjkên ku bi wan dihê ser ziman in.

Li vir, ew hêsta di hundurê ramanê de, hinekî jî, li vir, divê ku weke heyîna ku zêde heya me jê neyî binirxênin. Piştî salixkirina xwestek, mêl û hwd, di têgihîştina rewistî de, piştîre di pêvajoya dûyemin de, rol û weyna wê hêsta di hundurê ramane ku afirî û salixkirî de, di wê jîyane me ya ku li gorî wan rêgezan bi rêzkarî ku dide domandin de kifş dike. Hertimî, bi wê ramana salixkirî re, ew xwestek û mêl, dihê şîrove kirin. Di dema ku dervî awayê wê xwestekê û mêlê, xwestekê û mêlek ku afirî û hat û xwe dîyar kir, wê ew raman, wê weke sazgerîya xwe ya hundurîn wê êdî wê hêstîyarîya xwe ya hundurîn bike dewrê de û wê rewşeka parastinê bide afirandin.

Binê rêzikên rewistî ên ku kifşkirî û dîyar, bi dil re û bi xwestek û mêlên wê ên nû re weke wolkanaka ku ji binî ve hertim dikelê û difûrê ya.

Ew rewş, rengê rêzikên kifşkirî jî hinekî dide dîyar kirin. Her salixkirin, hinekî di temenê darêjkkirinê de ya. Bi vê yekê, divê ku mirov bi teybetî bibêje ku ew rêzik û ankû rêgeza rewistî, piştî ku afirî êdî di wê temenê de bipergalî xwe diafirîne li ser têgihîştinê re. Lê divê ku mirov ji bîrnekê ku ew têgihîştina ku me afirand û dîyar kirîya jî, wê di wê temenê afirandina ahenga xwe de û bi wê re jî bi wê têgihîştina naskirina di derbarê wê têgihîştinê û ankû hişê de, di derbarê wê têgihîştinê de, wê hêstîyarîyê jî, li ser wê re biafirîne. Êdî li vir, wê ya ku wê were jîyîn û hewl were dayîn ku were fahm kirin ev bê. Wê piştî wê salixkirin û wê pêşketina bi têgihîştin û nasîna di derbarê wê û hişê wê yê di derbarê de ku afirî, wê hêst, xwestek û mêlên li binî ên ji dil jî, wê bike ku xwe bi wan re bi salix bike û bi wan bêne ser ziman û dîyar bike. Li vir, hizra levkirinê li ser wê re wê bi mejî re û ankû bi wê têgihîştinê re wê xwe bi afirîne. Hizra levkirinê, weke pêwîstîyekê wê têgihîştinê û pêşketina wê ya bi pergali, wê weke sazgerîyekê pêxistin û temem kirinê wê biafirê. Hinekî jî, ev çêkerî û ankû aferîndêrîya hizrî û aqilî jî ya.

Hiskirin, weke wê hizra levkirinê a ku afirîya, wê di temenê sazgerîyekê de were li holê. Hîs, di aslê xwe de, mirov dikarê wê weke hizirkirina hizir û ankû aqilkirina aqil binirxîne û bêne ser ziman. Lê hîs, bi mejî re bê û ankû bi aqil re bê, pêvajoyên wê ên pêşketin ji hevdu aliyan ve jî hena. Hem ji aliyê mejî ve jî û hem ji aliyê aqil ve, piştî ku aqil pêşket û têgihîştiniya aqilî afirî û piştîre jî hena. Ev pêvajoyên hîsê, didin nîşandin ku aliyê wê ê fîzyolojîkî jî ku divê ku mirov wan fahm bike hena.

Weke kirdeyekê, ku di hundurê têgihîştinê de li ser hîsê û hwd re jîyanbûna wê heya. Ev rewş, dema ku mirov lê dihizirê, weke dîmenekî di hundur de dihê li berçav . Yanî, dema

ku em wê bi hizra xwe kifş dikin, êdî di asta giştî de hizirkirin û ankû têgihîştinkirina wê, weke dîmenê duyemin li ber wê dimenênê.

Di nava kurdan de, gotinaka ku hertimî û demî bêî, ku navber were dayîn û hatîya gotin û ser ziman heya. Ew jî, her wusa ew a ku tê gotin ku "aqilê bizane!" bûn. Aqilê bizane, weke gotinaka têgihîştî ya. Dema ku em lê dihizir in, em kifş dikin ku li aqil dihê hizirin û di hundurê aqil de zanebûnek têde tê dîtîn. Gotina zanebûnê, di hundurê aqil de, dihê bicih kirin. Ev yek, bi aqilekî û hiyererşyeka têgihîştinî dihê kirin. Weke gotina qalib, gotina 'aqil' dihê dîtîn. Weke gotina ku di hundurê wê qalibê de tê bicihkirin jî, gotina 'zanebûn'ê dihê bicih kirin. Li ser wê re, hizirkirin dihê kirin. Ev, têgihîştineka di derbarê aqil de jî, bi xwe re dide me ku em wê têbigihin û fahm bikin. Di nava civatên xwe de kurd, dema ku li wî gotina aqil û ankû qalibîya wê dihizir in, hinekî jî, car bi car gotina rewîstê bibîrkirina û hanîna ser ziman. Bi vê temenê re, aqil, di çerçoveyekê de hanîna ser ziman. Navaroka wê jî bi heman rengî, di temenê zanebûnekê û ankû hişekî 'şenber' de lê hatîya hizirîn. Ev rewş, hinekî jî, rastîyekê bi aqil, dihêne li holê û bime dide têgihîştin. Gotina rewîstê ya di nava kevnepîya kurdan de, hinekî, bi vî rengî weke gotinaka 'aqil' jî hatîya dîtîn û hatîya ser ziman. Piştî, li ser gotina rewîstê re hatîya hizirîn û ji aliyekî ve têtîliya wê bi gotina aqil re hatîya danîn. Piştî, êdî hatîya gotin 'aqil û rewîst' û hwd, bi hev re.

Bi vê rengê, hinekî jî, rengê gotina aqil û ya rewîstê bi hevdû hanîn ser ziman, di serî de têgihîştinekê ji mirov dixwezê. Li vir, ji aliyê aqil ve, êdî dihê dîtîn ku ew gotina ku me di destpêkê de hanî ser ziman a "rewa" bûnê dihê dîtîn ku hatîya kirin. Yanî rewabûn, hatîya kirin. Li ser wê têgihîştina rewakirî re jî ku em li hizir dihizir in, em fahm dikin ku rêzik û ankû rêgezên ku di aqil de hatina hiştin hena. Yanî bi gotinaka din, ku rêzik û ankû rêgezna ku hatina jiberkirin in. Jiberkirin, di temenê wê de rewabûn heya. Bi wê rewabûnê, mirov jiber dike. Her jiberkirin, nayê wê wate ku me ew rêzik û ankû rêgez ku jiberkirîya bi temenî rewakirîya û têgihîştîya. Lê her rêgeza ku me Rewa kir, em dikarin bibêjin ku em bi wê têgihîştî na. Di vê temenê û rewabûnê de, bi gotina jiberkirinê re şenberîyek li ser rêzik û rêgezên ku em weke rêzik û rêgezîna rewîstî û ankû olî dihênin ser ziman, hem li berçav û hem jî di hiş de bi me re dibe û diafirê.

Ol û olzanî ...

Ol, dema ku em lê dihizir in, em di serî de, di temenê têgihîştina wê de û ku bi dîroka wê û awayê wê ê hizirkirinê re dihê ser ziman, bi teybetî, dîroka wê heya. Lê di temenê olzanîya wê de, herî zêde, divê ku em gotina "xwûdê" û ya "dîrokê" bi hev re hildina li dest. Bi olzanîyê re, herî zêde dema ku em bahse dîrokê bikin, bi teybetî di çerçova têgihîştin, bawerî û awayê hizirkirina wê de nivîsandina dîrokê em qast dikin. Di vê temenê de, olzanî, bi olê re pêş dikeve. Olzanî, gotina xwûdê weke cewher ji xwe re dike navend û li ser wê re bidest nivîsandina dîrokê û ankû xwe dike.

Dîroka olê ya ku heta roja me hatîya, bi teybetî, dema ku em herçar olên yek-xwûdayîti, êzîdîtiyê, cihûtiyê, filehiyê û îslemiyetê jî di nav de bîna ser ziman, wê çaxê di çerçoveya zaniyariyê de divê ku em xwediyê têgihîştineka pêşketî a bihizir bin. Li vir, ev nêzikatî, wê pêşî weke tehera zaniyarî a biaqil derkeve li ber me. Di vê çerçovê de, wê dîroka hemû olan bi hev re bê ser ziman. Ev tehera ku em weke tehera zaniyarî hildina li dest, di serî de, ji xale ku hatî destpêkirin, destpêdike û dihêne ser ziman. Her çar olên ku me navê wan hanî ser ziman jî di nav de, pêşketinên olî ên bi dîrokê re ku bîna hemûyan jî li berçav digirê. Ev teybetîya hizirî, armanca wê ya sereka ew a ku fahm bike ku pêşketina

olî çawa, bandûra wê di çî çerçovê û astê de ya û her wusa ku di dema ku pêşketina xwe kir, wê awayekî çawa wê derbixe li holê bi demê re di nava civatê de.

Bi vê rengê, weke awayekî teybet, derdikeve li ber me. Olzanîya olî, çend ku di temenê pêşketina olê û pergaliya wê de, tenê pêşketinê bi wê re di çerçova zihniyeta wê di hilde li dest.

Ol, dema ku em wê hildina li dest, bi teybetî, divê ku em di çerçoveyak zanyarî de wê hildina li dest. Ol, bandûra wê, ji ya ku em dizanîn bêhtira di jîyane civatê de. Ol, biqasî ku di demên pêşketinê ên bi xwe re de, di çerçova zihniyeta xwe ya bi pergali de, civatê bi awa û şekl dike, bi wê re jî, her wusa ol, di temenê hizir de, di temenê baweriyê de, xwe pêş dixê.

Jîyane civatê, di temenê pîrr alîtiya xwe de pêş dikeve Ji ber wê pîrr alîtiya wê jîyane wê de, bi demê re di nava olan de mezhebîti û pêşketinên weha ên bi rengên cuda bi olî û teolojikî(olzanî) afirîna û pêşketina. Pergale olî û ankû a olzanî, bi teybetî, ji kirdeyê û têgihîştina heyîniya 'xwûdê', gava xwe diavêje û bi ber pêşve diçe. Di vê temenê de jî, êdî pêşketinê dem bi dem bi xwe re û bi jîyane civatî re dike ku bide çê kirin. Heyîniya olzanîti, bi wê temenê re, bi teybetî, bi hewldan gihîştina cewherê arîşeyîti ê olî ku heyî re dike ku bi wê rastiya wê re xwe bêne ser ziman. Li ser vê rewşê re, bitêgihîştin kirina wê arîşeyîtiyê û li gor wê, bi bawerî jîyandin û hewldane fahm kirina wê, rastiyan ku olzanî bi teybetî li ser dihizirê ya. Ev jî, di çerçova wê pergaliya olî û têgihîştina wê de dihê û dibê.

Bi teybetî, li vir, dema ku olzanî vî karî dike, bi wê re û bi demê re, hin bi hin, pergalbûna ku heyî, bitêgihîştintir dike û pêşvetir dibê. Bi wê re jî, serdestiya wê bi zihniyet û têgihîştina demê re ji nû ve jî diafirêne. Ev jî, di dema ku em di temenê zanîna olzanîyê de ku em hildina li dest, wê bi demê re xwe pêşxistin bê.

Olzanî, bi teybetî, bi wê pêşketina ku bi pergali di nava jîyane civatê de dide kirin, hem gotina xwûdê weke nav binavdike ku bi têgihîştin bike û wê bitêgihîştin şenber dike û her wusa di demê de wê pergale bi demê re diafirêne. Her rewş û kirinên jîyanî şîrovekirina wan, aliyekî ku di demên berê de olzanîyê li ser sekinîbû bûya. Lê di çerçova pergale olî de, weke karê pêşî, sînorê wê pergale olî heta bikûderê diçe û salixkirina wê ya jîyanê û fahmkirina wê di temenê teherêkî têgihîştinî ê wê de dihêne ser ziman û didêne ber mirovan. Di vê çerçovê de jî, jîyane civatî jî, weke ku dîmeniyekî wê yê dîyeminî bi têgihîştin û wê zanyariyê hewl didê dayîn ku were derxistin li holê.

Ji xwe, di nava jîyane civatê de, bi wê re ya ku wê di jîyane de weke pergale civatî bicih dike jî ev a. Awayên têgihîştinên di hundurê têgihîştina olzanîyê de ku dihên ser ziman, ên weke "baş" û "xirab" û hwd jî, dihên şîrove kirin. Bi wê re jî, di jîyane civatê de "ya qanc û baş, çî ya," li ser wê dihê sekinîn. Bi wê re jî, "ya ne baş û xirab, çî ya", ew jî dihê dîtin bi têgihîştin. Dîmen û ankû wênêyê qancî û xirabiyê bi têgihîştinî derxistin, weke temenekî ku li ser re pergale civatê lingê wê rewistî ku dihê li holê û diafirê û pêşketina xwe dide kirin a.

Her mirov, di dema ku vê nivîsê bixwêne, di dikarê li ser xwe û jîyane xwe ya ku buhurî bihizirê. Ji wê jîyane xwe mînaqek baş û yek ne baş kifş bike û di serê xwe de lê bihizirê. Di dema ku li ser hizirî de jî, li gorî nîrxên wî yên mirovî, kîjan ew herê dike û dipejirêne û kîjanê herê nakê û ne pejirêne, wê bi wê re di ancamê de kifş bike. Ya "xirab ne baş a divê ku mirov neke", ev gotin, weke ku hin kodên wê yê têgihîştinî ên bi mejiyê me re ku hena

na. Minaq, dema ku ez li vê gotinê dihizir im, berî hertiştî, ji aliyekî din ve ku ez bi vê minaqê ve bènima ser ziman "tirs" û ankû "tirsandina mirov a ji ajalakî" dihê berçavê min. Di demên berê de, mirov, herî zêde, ji mar, şêr, gîyanên serdest û hwd ditirsîyan. Bi wê re jî, di xwe de, dikeve nava rewşekê de. Her rewş bi xwe re, têgihîştinekê di afirêne. Her tirs jî di aslê xwe de, têgihîştineka ku me kifşkirîya lê ku em hê di derbarê wê de bi tememî bi hiş nebûna û ankû weke ku di bin hiş de bijî di rewşekê de ya, heya. Di dema ku me sedema tirsê xwe kifş kir, hingî, emê bêjin "hiiii, ev bû ya ku bûbû sedema tirsandina min." Bi wê re jî, wê ew têgihîştin hişekî bi me re derxe li ser hiş. Wê hingî, ew derketina li ser hiş, wê bike ku em li ser wê rewşê bi nasîna wê re lê serwer bibin.

Her tiştê ku bi me re dikarê tirsê çê bike, ji ber ku di wê de nepenîyek heya. Heta ku ew nepenîya wê hebe, wê ew tirsê wê jî, hebe. Lê li vir, giringîyek ku em bi têgihîştinê re bènina ser ziman heya. Bi têgihîştinê salixkirina ku em dikin, ew awayê tirsandin û hwd dide guharandin. Minaq, em navê xwûdê dizanîn lê em wî nîzanin. Dema ku em lê dihizirin, emê wasifên ku em didinê de, li ser wan re, em di jîyanê de serwerîya xwe çê bikin. Bi wê re jî, di wê temenê de, rewşa ku em bi gotina 'tirsê' re bènina ser ziman, weke ku qarekerê xwe û her wusa xoslet û teybetmendiyên xwe biguharêne. Li ser wê re jî, êdî em bi wê re dijîn. Ev ava hinekî jî, fêrbûna jîyandina bi nepenîyê re ya.

Wê dîsa, ew nepenî, heyîna xwe bidomêne. Lê wê ew xoslet û teybetmendiyên weke wasif ku me lê baxş kirina, wê bike ku em bi wê re hem bijîn û hem jî, wê bi xwe re bidina jîyandin û jê hêzê bigrin. Nepenî, bi wê re hertimî weke temen şikek heya. Ew şik, wê her tiştê ku em di ancama hizirkirina xwe de xwe bigihîjînê de, bike ku em di dawiyê de, dîsa wê persa xwe ya bi afsûn bipirsin. Ew jî, "ya bi destpêk" û "dawiyê" re ya. Nepenî û şikbarî, weke şiqên çemekî na, ku hertimî avê di berdina li hevdu de û diherikênin di hevdu de. Şik, ji nezaniyê tê. Nepenî jî, ji nezaniyê afirîya.

Pergale olzaniyê, hinekî jî li vir, wê tirsê me bi wasifkirina wê gîyane serwer re, hinekî dike ku em lê serwer bibin. Şîreta pêşî, ya wê ew a ku "ew, ne bizerar a bo me" Hinekî jî, ev zanîna mirov, weke ku mirov bi wê bi pêwîsta. Hewcebûna mirov jî bi wê heya. Yanî, ji aliyê deronî ve, bi wê re rehetbûna ku bi me re diafirê, li ser wê re pêşketina me dide çê kirin. Ji ber vê yekê jî, ew şîreta pêşî, weke alikarîyeka pîrr mazin a deronî a ji keseyetîya mirov bixwe re jî ya. Li vir, ji vir û pêde, wusa dihê dîtin ku hewceyî pê heya ku em olzaniyê, bêî ku em deronîyê tevîbikin, emê nikaribin pêde herin. Ji aliyê ku bandûra li ser me heya û bi pergafî ew rastkirina ku bi me re çê dibe û rehetbûn û arambûna ku bi me re diafirê, bi wê re divê ku em êdî hêdî hêdî deronîyê weke têgihîştineka serdest a li xwe bibîr bikin. Têgihîştina olzaniyê, di çerçova olê de, her wusa, divê ku em weke lingekî wê deronîyê bi têgihîştina wê re û bi wê re fahm bikin. Lingê dîyemin, têgihîştin û dîrok a. Lingê sêyemin, ezîfî û keseyetîya mirov û ol bixwe ya. Gotina olê, hin bi hin ew şenberîya ku bi pêşketina xwe re di serê me de standîya, temenekî mazin bi wê re di aslê xwe de bi me re afirîya. Em li ser wê temenê re dimeşîn. Bi wê ve, ji gîyanî ve weke ku girêdayî na. Ew girêdanbûna me ya gîyanî, dema ku em gotina olê bibîr dikin, bi wê re digihîjê temenekî. Li ser wê temenê re, em gîyane xwe jibîr dikin û gîyane olê û ankû ya ku bi navê xwûdê afirîya em wê bibîr dikin. Di temenê wê bibîrkirinê de, divê ku em ji bîr nekin ku mejiyê me heya. Ê ew jî, bi têgihîştinê wê temenê diafirêne. Lê mejî, di xwe de, bi dîmen û ankû wênêkirina wê têgihîştina olî, êdî li ser wê re xwe rehet dijî.

Çend ku bahs dihê kirin û dihê gotin ku "em olê bi nezanîya xwe re dijîn" jî, ev gotin, hinekî dema ku em mejî û pêvajoyên wê pêşketinê û bi têgihîştin kirinê ku li berçav bigir in, em nikarin piştrast bikin. Bi zanebûnekê em dijîn.

Ew zanebûn, her wusa, dîmenkirîya û bi pergal kirîya. Mirov, wê bi kirdeyî dijî.

Di aslê xwe de, ew ji destpêka pêşketina me ve hemû pêvajoyên me yên pêşketinê ku me jîyan kirina, weke fêr û cerbna ku di temenê wê de na. Ev, weke hilmeka germ ku dide li dil, bi heman rengî, deronîya me rehet dike. Her pêvajoyê, di xwe de, ku em di farqê de bin û ne di farqê de jî bin, ji aliyê deronî ve bersivên me bi xwe re dihawêne. Em, hemû pêvajoyên xwe yên ku me jîyankirina, nikarin hemûyan bi carekê bibîr bikin. Ji ber vê yekê, weke pêdfivîyekê jî, binhişî pêşketîya. Lê ew rewşa ku em bibinhişî dihênin ser ziman, jî bo mejî ne binhişî ya. Tenê di çerçova têgihîştina me ya ku me farqkirîya de, ew hişbûna me heya. Di v çerçoveyê de binhişîya me heya.

Her cara, ku em li pêşîya xwe li rê dinerin ku her çûn û hatin li berçavên me dibin, weke sînyalna dişênên li mejî. Mejî, bi wê re her roj dijî. Lê piştî ku em razahan û roja din rabûn, emê çiqasî ji wê roja ku em jîyankirîya ya berî wê bibîr bikin? Her wusa, çend beş û ankû wênayên ku me jîn kirina. Piştê bi hefteyekê, wê hişkirinên me hê kêmtir bibin. Piştê bi heyvekê, wê werina asta tûnabûnê. Piştê bi salekê, wê weke ku me ew roj jîn nekirî, wê bi me re hebe. Lê ew roj, bi reng û teybetmendîya xwe ya xwemalî di mejiyê de heya. Hin gotin û ankû hin tişt, wê piştê bikin ku em ji wê bihiş bibin. Piştî salekê ku me bihiş kir, emê bibêjin "hiii, ev hingî wê rojê, min ev dîtûbû" û ankû "min jîn kiribû." Hizirkirineka piçûk, piştê, xelek bi xelek bike ku li dûv hevdu gelek tiştan bide hişkirin.

Ev çi dide nîşandin? Ev didê dînişandin ku mejiyê me, di nava xwe de, xwediyê wê hişariyê ya. Yanê, tiştê ku di çerçova têgihîştina me de, ku neyî û ankû weke ku ne li bîrê ya û li hiş a, di mejî de heya û mejî di farqê wê de ya û di hişê wê de ya. Lê ew çerçova me ya têgihîştinê, ne xwediyê hişê wê ya.

Ev rewş, dide nîşandin ku em di mejiyê xwe de xwediyê fêr û cerbna pîrr mazin ên bi demê re na. Her wusa, divê ku em herê bikin ku bi awayekî rakendî ku em ji dê û bav mîrete digrin hena. Ew jî, ji aliyê darêjkî ve di heyîna mejiyê me de hena. Ew mîreteya rakendî, mêl, xwestek, reng û hwd, gelek tiştên ku ez li vir dikarim bînim ser ziman ên din jî hena.

Ev çerçova hemû, wê di temenê wê fêrbûna me de bin. Bi wê re jî, têgihîştina civaknasî û têgihîştina deronî û hwd jî, wê li gorî xwe û bi têgihîştinbûna xwe re wê biafir in.

Deronî, her wusa, bi têgihîştinê re, awayekî wê dîyemînî bi rengê rewîstê jî dikarê were ser ziman. Lê deronî di dema ku em wê bi tenê serê xwe û bi têgihîştin hildina li dest, weke hizreke keyesetî ya. Deronî, her wusa li ser wê temenê pêş dikeve. Deronî, di ti carî de, ne bê temen e ji aliyê têgihîştinê ve. Ku têgihîştin û hiş nebê, wê deronî jî nebê. Bi vê re, deronî, weke çerçoveyê keseyetî a têgihîştinî ya.

Deronî, li vir, di dema ku em di çerçova olzaniyê de hildina li dest, divê ku em bibêjin ku mêl û rengê jîyane me ya. Di temenê gotina deronîyê de, weke gotinên xwestek, hêst û hwd, mêl û hwd jî, nayêna înkâr kirin.

Olzanî bixwe jî, di hîmê xwe de weke lingekî yekemin deronîyê û weke lingê dûyemin jî bi têgihîştinbûna wê û afirandina zanîna wê û ankû felsefe wê re heya. Ol, keseyet, mêl, hêst û xwestekên wî ên hizrî û têgihîştinî û hwd ku li berçav hatîna girtin û hatîna afirandin in. Bi teybetî, weke pêdîvîyeka têgihîştinî û hwd derketîya. Mirov, ku dema ku em ji wî ji aliyê civaknasî ve hildîna li dest û bibêjin ku 'mîrov, civaknas a' û dema ku em mirov ji aliyê deronî ve hildîna li dest û bibêjin ku 'mîrov, deronîya' û hwd, hingî, di çerçoveyeka jîyanî de weke ku pêdîvîyeka mirov heya bi pergalbûnekê jî, ku di hundûrê wê de weke van aliyên û hê gelek aliyên din ku têde bi wate têgihîştina wan heya. Ku em pergaleka olekê ya têgihîştinî bi dijbihênina mirovekî, gelo wê ew mirov çawa bê? Ew mirov, wê nêzî xwûdê bê. Lê wê mirov bê. Ev nêzîbûna mirov, wê bi têgihîştinî bi afirandina xwe re wê hebe. Xwûdê, hertimî asta herî bilind a têgihîştina me jî ya.

Mirov, pêdîvî pê heya ku bi hizirê, pêwîstî pê heya ku di nava jîyanê de civaknasîya xwe bijî û pêwîstî pê heya ku xwe fahm bike. Ev jî, wî, nêzî têgihîştina deronîyê dike. Hinekî jî, bi ol û deronî, di gotina "xwenaskirinê!" de, weke digihijina li hevdu di dema ku dihizir in de.

Dema ku olzanî, xwe bi jîyane civatê bi salix dike, hingî, civaknasî, têgihîştinî, deronî, felsefekî û hwd, ku hê gelek aliyên din jî di nav de, xwe bi wan bisalix dikin. Bi vê re, dema ku xwe salixkirin bibe, hingî, çendî ku bêne ser ziman û neyêne ser ziman jî, wê deronîya olî, civaknasîya olî, û felsefeya olî û hwd jî, wê bi salixkirinê re biafir in û werina ber me.

Her wusa, rewîst, li vir, dema ku hewl bidin ku wê fahm bikin, divê ku em wê çawa fahm bikin? Rewîst, rêzik û rêgezên kifşkirî ku di çerçova wan de dihên jîyankirin in. Mirov, bi têgihîştin û hizirkirina xwe re, rewîsta. Pergale olî, her hizirkirinê, weke rêzikekê jî bi hiş dike. Her gotineka ku me weke şîretêkê bibîrker, ew di aslê xwe de rêzikeka. Di wê gotinê de, mêla ku em pêde herin heya. Ya ku em baş bibînin û ya ku em xirab bibînin heya. Bi vî rengî, di temenê dûtîyeka dûalistîkî de, bi rêzikî kifş dike. Lê hemû jî, li ser jîyane mirov ava û barkirî ya, bi têgihîştinî. Ji destpêkê ku heta roja me tê, pêşketin bûya, bi wê rengê û bi wê destpêka xwe re ji hesantîyê bi her tevliheviyê ve, xate pêşveçûnê bi demê re domîya ya. Lê li vir, divê ku em di temenê nêzîkatîyê jî ku bibêjin ku pêdîvî û navaroka wê, bi wê re pêşketina xwe daye jîn kirin. Ev jî, ji aliyekî ve mirov dihêne ser ziman. Mirovê têgihîştî û bîaqil, deronîya wî jî bi wê hizirkirina wî re afirîya û heya. Ev yeka, ku di jîyane mirov de li ser temenekî rûnihê bi wê re. Weke vê, gelek aliyên din jî hena, ku li ser temenê xwe werina rûnandin in. Bi vê re, heyîna mirov bi keseyetîya mirov re çerçoveya xwe ya bi wê re bijî diafirîne. Di temenê giştîya mirov de, weke hêst û xwestek û hwd ku di temenê wê de na, mêl û hwd, ya ku di rê de aliyê mirov kifş dikin û ku em têre diçin in, di wê çerçoveyê de bi hev re di ahangekê de diafir in û pêşve diçin.

Mirov dijî. Ew jîyandina mirov, bo xwe domandinê û ankû domandina xwe, pêwîstîyên wê hena. Ev jî, ji heyîn û hebûna mirov tèn. Li gorî van pêdîvîyên mirov û domandina mirov pergale diafirê. Bi demê re, li gorî pêşketin û asta mirov jî, ew pêdîvîtî û navaroka wê reng û awa, distêne.

Di pêşketina mirov de, deronî jî û civaknasî jî di temenê pêdîvîtyê de dihên ber mirov. Bi wê re, di temenê jîyandina mirov de, mêl û aliyê pêdeçûyînê ê jîyanê û ankû jîyandina mirov jî, kifş dibêt. Pêdîvîtî û hwd, di kifşkirina mêlê û hwd de, weke qarekter kifşkarîya wê heya. Qarekter, afirîn û aferîndêrîya wê, bi jîyandina mirov re û bi rakendîtîya ku bi dê û bav re jî heya. Qarekter, di temenê wê de rakendîtî heya. Çawa ku

di jîyane de, di dema ku di karekî hunerî û nivîsandinî û hwd kir de, ku qarekter dema ku dihê afirandin, pêşî bi hizirkirinê û hwd bê, pêşî temenekî ku afirîya divêt ku hebê, her wusa, bi keseyetîyê re jî, ew bi rakendîtî heya. Minaq, teybetmendiyên deronî û civaknasî û hwd jî, bi vê rengî, darêjkeka wan ya ku weke mîreta bi rakendî di buhurê de heya.

Dema ku mirov bahse keseyetîyê bi qarekterî û domandina wê re dike, divê ku em ji du aliyên ve wê bînina ser ziman. Yek, bi awayê rakendî ya. Yê din jî, bi têgihîştinî û fahmkirin û pergaltîyê ya a bi jîyane mirov re ya. Lê herdû alî jî di pêşketinê de hevdu temem dikin. Ji hevdu re dibina temen.

Jîyan, bi jîyandina jîdantîya mirov re pêşketina xwe diji. Bi wê pêşketina xwe ya ku jîya re jî, salixkirin dihê kirin. Salixkirin, li ser fahmkirinê re dibê. Fahm kirin jî, li ser naskirinê re dibê. Naskirin jî, dike ku aqil biafirê û bi wê re serwerîya mirov li hewîrdora mirov bibê. Pergale olî, li vir, aferîndêriyeka wê pîrr mazin heya. Tiştên ku me nasnekirina û bi nepenî mana jî, hizreka wan dike ku bi vegotinî biafirêne. Bi bawerî jî dike. Bi vê rengê, ew valahî dihê dagirtin. Bi wê re jî, piştî jî, dema ku em di jîyanê de bi têgihîştinî gihîştina wêderê jî, wê ew vegotin, reng biguharêne û bijî. Hertîşt bi fahmkirinê û rastiye re reng û awayê xwe ji nû ve distêne. Li vir, bi awayekî vegotinê olzanî û hwd bê, em weke ku li ser rastiye û demê re di tekoşînekê de na. Her çend ku bi demê re têgihîştinên me yên nivîskî, weke ku bi demê re piştrastiye jî bistênin, wê hertimî, ji aliyekî ve jî weke xwe mayîna wê, wê hebe. Jîyan û salixkirina wê, li ser nivîsandin û têgihîştinê re, wê hertimî xwemaliyeka wê ya ku weke ku xwe dimêne wê hebe. Ev jî, weke ku teybetmendiyeka nivîsandinê jî ya. ..

Kurdên li ewropa bi hezaran derfet di destê wan de hebûn ku hem çanda xwe pêş bixin û hem jî zimanê xwe. Li ewropa, her pêşketina ku wan di zimanê xwe de da çêkirin, wê di pêşketina civate wan a li kurdistanê de jî rol û weyn bileyîsta. Lê mixabin, kurdên li ewropa ev yek bi başî ne kirina û bikar ne hanîna. Hata ku ez dikarim bibêjim ku derfetên ku derketina li ber wan jî sadî 10'ê wan jî baş bikar ne hanîna.

Di van rojan de bahse 'kampanya fêrbûna ziman dihê kirin ya bi dirîşma "ne hat fahm kirin." Lê divê ku mirov bibêje ku çend pûrtûkên wan ên bi kurdî jî tûna na ku bigihîjênina mirovan ku ew bixwênin. Dev ji wê berda, di roja me de, pêşketin pîrr bi lezekê bi rê ve diçe. Salê bi sadan pirtûk tên weşandin li her welatî. Di nava kurdan de, sazîyek rewşenbîrî tûna ya ku salê çend pirtûkan ji wan wergerêne li zimanê wan ku ew bixwênin. Nûha jî, dema ku bahse ku kampanya ziman û fêrbûna wê were kirin, divê ku mirov bibêje ku heta roja me, ev ji gotinê ne buhurtîya. Kampanya, ew a ku dema ku te bahse wê kir, tê bernemeya xwe ya kampanya derx û tê di wê çerçoveyê de bibêje ku ezê halqa pirtûkan wergerênin û ankû bidiman nivîsandin û bigihîjênima mirovan ku bixwênin. ..

Dema ku rojnema, kovar û hwd, ên ku xîtabî kurdan bikin ne bi kurdî bin, mirov wê çendî karibê bahse pêşketina ziman bi kampanya bike. Tenê ji bo ku mirov bibêje mirov 'kampanya li darxist', kampanya nayê kirin. Kampanya armancaka wê heya. Heka rast, di çerçoveya wê kampanyê de dihê xwestin ku bi ser kevin, divê ku ew rojnema, kovar û hwd êdî zimanê civatê xwe bikarbênin. Li ewropa, dema ku zaroyek li wir mazin bû û piştî re ku çû sazîyeka kurd, li wir ji dêla zimanê kurdî, zimanê tirkî fêr dibe. Kurdên ku li ewropa mazin bûna, zimanê kurdî nizanin. Lê zimanê tirkî ji zimanê welatê ku lê dijîn bêhtirî û baştirî dizanin.

Ev rewş, di nava kurdên li ewropa û ankû li dîyaspora de, bûya weke sendromekê jî. Li ewropa, derfet pirr zêde ji hena ku ziman û çand were pêşxistin. Lê tenê hewceyî bi çend mirovên ku dixwezî ku pêş bixin û ku zanibî pêş bixin heya.

Saziyên ewropa ku rast bixwezî bibîna bersiv ji xwestekên civate xwe re, di serî de divê ku pirtûkxaneya xwe wergerênîna kurdî. Saziyên wan ên rewşenbîrî zimanê civate xwe bikarbênîna. Çend ku î ro kampanya fêrbûna ziman ya bi dirîşma 'ne hat fahm kirin' hatîya destpêkirin jî, di wê çerçoveyê de tî rêxistinî û pêşketin tûna ya. Tenê bi çend gotinan derketîna ber mirovan gotîna "li zimanê xwe xwedî derkevin" û hwd, wê ti tiştek nebê. Kampanya ew a ku bi sazî temenê wê were afirandin a. Çi temen hatîya afirandin? Î ro, divîyabû ku li komelên kurdan ên li welatên ewropa pirtûkxaneyên bi hezaran pirtûkên bi kurdî heban. Û divîyabû ku dem bi dem li gorî demê pirtûkên nû hem bi nivîsandîba û hem jî bi wergerandîna jî zimanên din ba, lê hatîbaa zêdekirin û ew hatîba dewlemend kirin. Lê ev nebûya.

Di roja me de, ev karên rewşenbîrî, herî zêde di nava ciwanan û hwd de, li pêş in. Pirtûkên ku xîtabî ciwanan bikin, pirtûkên ku xîtabî Jinan bikin û ku pirsgerêkên di wan de werîna ser ziman bi zimanê civate wan, pirtûkên li ser dîrokê, civaknasiyê, çandê, derûniyê û hê gelek beşên din û hwd, divîyabû ku heban. Bi rastî jî, li ewropa derfet hebû ku pirtûkxaneya kurdî ya bi vî rengî bi hezaran pirtûkan were afirandin. Lê ji xamsarî û bêxîretî ev ne hatîya kirin.

Li ewropa, nêzî 2 milyonan kurd hena. Ev dibe pro-tîpa kurdistanê bigîştî. Ji hemû beşên civate kurd li ewropa li dîyaspora hena. Her wusa, ev dikarî weke firsandekê biheta ditin û ji bo civatekê û pêşketina wê çî pêwîstî pê heya û çawa dikarê pêşketina xwe bike û bi çî bike, biheta kifşkirin û hemû di nava wan kurdên dîyaspora de biheta kirin. Wê ev yekê, ne tenê wan xilaskirîba ji helandin û asimlebûnê, her wusa wê kedaka mazin ya wan jî bo pêşketina civate wan wê bi vî rengî biafirîya. Ya ku wê pêşketineka di rengê demê de bide afirandin di nava civatê de jî ev bixwe ya. Bi vî rengê, wê bandûra asimlasyona wan mirovên ku ji xwe re dibêjin "em nivîskarên kurd in" û bi tirkî nivîsênîna ku li civate kurd dimeşênîna jî wê bê şîkandin. ..

Dema ku em di çerçoveya civatê û tégihîştîna civatî de hildîna li dest, divê ku mirov bibêje ku bi pêşketina bi demê re pirsgerêkên pêşketinê jî xwe didîna li der û li berçav. Pirsgerêkên navmalbatî, pirsgerêkên civatî ên pêşketinî, pirsgerêkên fêrbûn û ziman û hwd, em dikarin hê gelek pirsgerêkên din werênîna ser ziman. civat, pêwîstî pê heya ku rewşenbîrên xwe derxe û pirsgerêkên xwe bi wan çareser bike. Bi teybetî, ji aliyê pêşketina ziman û parastîna çand û nîrxên civatî bi mirov re û hwd, gelek tiştên ku bi komelî werîna kirin hena. Bi teybetî, di vî çerçoveyê de, di serî de, ji aliyê rewşenbîrî û çandî ve divê ku temenekî giring ê mazin were afirandin û pêşxistin.

Wek tê zanîn, zimanê kurdî li kurdistanê ji aliyê dewleta tirk ve hatîya qadaxa kirin. Ev jî, ne tenê ji aliyê civatî û keseyetîyê ve pirsgerêkên civatî, civakî û civaknasi, derûnî û hwd jî diafirênê. Bi wê re, hê gelek pirsgerêkên din jî di nav de, bi dehan pirsgerêk diafir in. Di çerçoveya civatî de ku mirov bibêje, ji aliyê çandî ve ku bi zimanê xwe mirov xwe pêş bixe, ne tenê bo pêşketina mirov a ji aliyê zanîni ve giring a. her wusa, ji aliyê derûnî ve jî pirr giring a. Ez dikarim bibêjim ku mirov ku bi zimanê xwe pêşketina xwe jîya û ankû bi xwe re da çêkirin, weke birîneka ku çawa ku dihê dermankirin û piştî derman kirinê baş dibe, wê bi heman rengî ji aliyê derûnî ve jî bandûra wê li ser civate kurd bibe. Bi wê re divê ku mirov vî yekê jî bibêje ku her nivîsandîna ne bi zimanê civatê û li ser civate farzkirîna wê,

bi xwe re ne tenê asîmlasyonê dihêne. Her wusa gelek pîrsgîrêkên derûnî ên giring ên civatî jî bi xwe re dihêne.

Carna, dema ku em bahse qadaxaya li ser zimanê kurdî dikin, em tenê ji aliyê asîmlekirinê ve nêzikî meseleyê dibin. Lê ev tenê bi serê xwe jî ne têr a û kêma. Divê ku mirov bi zimanê civate xwe xwand û pêşket û bi wê jîyane xwe domand, bi zanistî jî hatîya kifşkirin li ser derûnî û pêşketina mirov bandûra wê pîr mazin a. Her wusa divê ku mirov vê yekê bibêje ku xwand û pêşketina mirov bi zimanê xwe yê dayikê, mirov dikarê bi tijbihêne mirovekî ku ji aliyê derûnî ve ku pîrsgîrêkên wî hena û li ber derûnvan(pîskolog)ê xwe rûniştîya ew derûnvanê wî êdî wê derman dike. .. Zimanê civatê, hinekî bikarhanîna wê, ji aliyê rewşenbîrên wê ve bê û ji aliyê sazî, komelên wê û hwd ve bê, civatê ji aliyê derûnî ve derman jî dike. Yanî bi gotinaka din, bikarhanîna zimanê civatê di nava wê de û bi teybetî bikarhanîna zimanê dayikê ji aliyê her mirovî ve, hinekî karekî wê yê dermankirin û tarapîtiya wê heya. Mirov dema ku diçê cem derûnvan, tarapîtiyê dibîne. Lê mirov bi zimanê xwe yê zikmakî ve ku di farqê de bî û ku ne di farqê de bê, wê tarapîtiyê bi jîyane civatê re dijî û bi xwe re dike.

Gelek pîrsgîrêkên malbatî ên weke pîrsgîrêkên keseyetî, pîrsgîrêkê ji hevdu cudabê û hwd, di temenê wan de jî, ev pîrsgîrêk hena. Mirov, dema ku ji civatekê bê û di malbate wî de ew çand hebe û di nava civateka din de bijî, wê ev bê temenê gelek pîrsgîrêkên derûnî û keseyetî. Mirov, di malbata xwe de, êdî di wê rewşê, hat ku mirov dikarê bibêje ku dikarê bikeve rewşeka ku nikarê têkiliyê bi jin, zaro û xizmên xwe re jî dêne. Ev rewş, bo jinê hê zêdetir a. Bi tememî, dikarê ji hemû rewşên wê ên jîyanî û malbatî jî bide dîrkinin jî. Mirov, ku di nava civate xwe de û ankû ku bi çand û zimanê civate xwe serdestîya wî û ankû wê hebe, wê karibê serdestiyê di nava jîyane civatên din jî ku bikeve nav de wê bijî. Li vir, di temenê hemû serdestî û serwerîya keseyetîyê de, nîrxên civatî hena. Ji vê aliyê ve, dema ku em nêzîkatîyê li pîrsgîrêkên civatî û ên keseyetî bike, divê ku mirov wê destûreka bingîhî, nêzîkatîya civatî ya bi derûniya wê ji bîr nekê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê bibêje ku ne tenê di nava kurdên li dîyaspora de, ku li kurdistanê û di nava wê bixwe de jî bê, dema ku sazî, rêxistin û komelên civatê û hwd, ku ziman, çand û nîrxên civatî di nava xwe de weke temenê xwe bikarneyênin, wê heman pîrsgîrêkê bixwe re û bi civatê re jî bijî. Her sazî, komel, rêxistin û hwd, divê ku bi teybetî jî sê aliyan ve bersivê bide civatê. Aliyê pêşî ji aliyê çandî û zimanî ve ya. Her wusa, divê ku mirov bi vê aliyê pêşî te gotina 'têkiliya civatî' jî bêne ser ziman. Aliyê duyemîn, ji aliyê ragihandin û gihandina xwestekên civatî û hanîna wan a li cih a. Aliyê sêyemîn jî, dewrûdayîmtîya di wê de ya. Weke ku me di xale pêşî de got, "têkiliya civatî", bo danîna wê û pêşxistina wê, hewce nakê ku mirov li kurdistanê bê. Ku mirov li kûdera cihanê jî bê, mirov dikarê wê dêne. Hertimî jî, pêwîstîtiya wê heya. Têkiliya civatî, li ser ziman, çand û her wusa hemû nîrxên civatî ên ku afirîna û ên ku diafirin re ya.

Di roja me de 'têkiliya civatî', çendî ku pêşketin bi mirov re û bi civatê re bibe, wê giringîya wê zêdetir jî bibe. Wê hê zêdetir pêwîstîtiya bi wê jî zêdetir jî were ditin û fahm kirin. Bo vê yekê, dema ku mirov ew rêya têkiliyê bi civate xwe re û ziman û çand û nîrxên xwe re nedît, wê hewl bide ku bi heman rengî têkiliyê bi nîrxên civate ku di nav de jî re dêne. Lê ew têkiliya ku dêne jî, wê hertimî ji aliyê derûnî ve mirov di rewşekê xwe kêma dîtî de bide hiştin. Ev jî, wê ji binî ve hemû rewşên pêşketina mirov bi bandûr jî bike. Mirov, mirovekî civaknas a. Hertimî, pêwîstîtiya wî û ankû wê bi têkildanîna wê bi nîrxên civatî û hwd re heya. Dema ku li gorî wê xwesteka xwe û li gorî wan pêdivî û pêwîstîniyên xwe yên derûnî û civaknasî ew rewş bi têkilî ne dît û jî bo wê keseyetîyê ne afirî, wê hingî, tengezerî (krîz) yê keseyetî yek bi yek li dûv hevdu wê biafirin û

xwe bidina li rû. Mirov, wê dibin wan de bimêne. Ev, wê gelek pirsgirêkên keseyetîyê bi xwe re bêne. Ev pirsgirêkan, ku mirov dawî li jîyane xwe bêne jî di nav de wê pîrr ancamên wê yên ku em nikarin bi aqilê xwe di wê kêlîke ku mirov dihizirê de ku wê bêne ser ziman êdî wê hebin. Her wusa, ji jîyane ketin, depresyon, xwe piçûk ditin, zû bi hêrisbûn, bêtahamûlîtî, pêşîya ne ditin û di derbarê pêşaroja xwe de nebûna xwediyê ti hizrên şenber, windakirina hêsta xwe ya ku xwe aîdî civatê dîtîne û hwd, çend ji wan ancamên ku derûnvan jî li wan dihizirin û kifş dikina ji vê keseyetîyê. Bi wê re jî, di temen de bêhêvî û ji xwe ne bi bawer bûn jî hena. Di cudabûna jin û mêran, pirsgirêkên navxweyî ên malbatî û hwd jî, divê ku mirov ji bîrnêkê ku di temenê wan de ev rewş û keseyetîya bi pirsgirêk heya. Dii van demên dawiyê de di nava civatê zêdebûna pirsgirêkên hevjinan ên jinûmêran bi hevdû re jî, divê ku mirov ji vê dûr neyêne ser ziman. Ew hêsta xwe temem nedîtî û hertimî ji xwe tiştek kê m ditin, wê hertimî bi vê keseyetîye heya, di temenê van pirsgirêkan de jî ya. Bi wê re jî, ev keseyet, ne keseyeteka ku di têkildanînên xwe de serkevtî ya. Çend ku di nava komek heval û ankû mirovên li dora xwe de bijî û bi wan re di axiftîne de jî bê, di xwe de û di hundurê xwe de hertimê xwe bi tenê hîs dîke û tenê dibîne. Ji ber ku hêsta wî ya esasî ya civatî ya ji civatî wî di wî de pêşneketîya û ankû windakirîya û cihê wê êdî vala ya. Mirov, çendî ku ji aliye derûnî û civaknasî ve ku xwe rehet hîs kir, wê karibê xwe bi keseyetîya xwe re û bi pêşketina xwe re bijî.

Ev gotina "entegresyonê" jî, divê ku mirov çend gotinan li ser bibêje. Car bi car, mirovên ku derketina dervî welat û ankû li dîyaspora dijîn, bo wan tê gotin ku "di nava civate ku di wê de dijîn pêşxistina entegresyona wan .." bahs dihê kirin. Ev gotin, bi serê xwe gotinaka bi pirsgirêk ku mirov bi teybetî li ser bisekinê ya. Entegresyon, di carî bo keseyetîyekê ne çareserîya bingihî a. Entegresyon, di temenê hemû bûhranên keseyetîyê de na. Kengî, mirov bbi civate xwe re pêşketina xwe rast û baş jînkir, piştê di demeka jîyane xwe de herê û di nava civatekê din de bijî jî, wê hingî karibê wê entegreyê bide nîşandin. Lê dema ku ew neji bê, wê di hêsta xwe windayî de wê bijî. Wê ne jîr bê. Wê nikaribê, di her rewşên ku derkevina ber wî û ankû wê de aqilê xwe baş li gorî ku dixwezê bikaribêne. Di temen de wê pirsgirêkên, ji ziman, civaknasî û derûnîyê, wê hebin. Entegresyon, kengî ku mirov, pêşketina xwe ya zimanî, civaknasî û derûnî bi çand û civate xwe re jîya û piştê li ser wê re ku têkilî bi mirovên civate duyemin re danî, wê hingî di temenekî rast de bê. Î ro, em dikarin bibêjin ku entegresyon di nava hemû mirovên welatên ewropî de heya. Ji xwe, di nava mirovên welatên ewropî de entegresyon di temenekî xweza de ya. Lê hemûyan jî, pêşî li welatên xwe bi çand û ziman re û bi civate xwe re pêşketina xwe jîn kirina. Heta ku bo mirovekî tirk jî ku bi zimanê xwe perwerde xwe hildaya û pêvajoyên pêşketina temem kirina heta astekê em dikarin vê bibêjin. Lê bo yekî kurd, em ti carî nikarin vê yekê bibêjin.

Di roja me de, dema ku em bahse sazîyekê bikin, divê ku em di çerçoveya pêşketina demê de bahse wê bikin. Bi wê re jî, divê ku mirov lê binerê ku ka çendî dikarê bersivê bide pêdivî û pêwîstîniyên demî. Ev herdû xal weke dû lingên giring ku mirov divê ku li wan bihizirê na. Çendî ku ew bersiv li gorî pêdivî û pêwîstîni hat dayîn, wê ewçendî jî hem ew mirovên wê civatê pêşketina xwe li gorî wê demê bijîn û wê ew sazî û ankû komel jî karibin xwe barî pêşarojê bikin. Her dem û her wusa her rengê pêşketinê ê civatî, li gorî xwe û rastîya pirsgirêkên wê ên demî jî hena ku ji wê pêşketina wê diafir in. ..

Em di demeka wusa dijîn ku giringîya hizirkirinê bi têgihîştin û ast bo wê pîrr giring a. Di destpêka pêşketina şariştanîyan de, hinekî jî hizirkirin û bi rêxistinkirina wê hizirkirinê weyna wê di wê de pîrr mazin a. Bi teybetî, felsefa, ku em di nava pêşketina civatî de bahse pêşketina wê bike, ji sê aliyan ve temenê pêşketina civatî pîrr giring diafirêne. Yek, pêşxistin, bi rêxistinkirin û salixkirina ziman bi têgihîştinê ya. Di vê temenê de, felsefeyên

ziman, pîrr zêde afir in. Her ziman, bi xwe re hinekî jî felsefe xwe ya civatî jî diafirêne. Di vê temenê de, dema ku mirov li ser wê dihizirê, mirov weke aliyekî giring, gotina 'zanîn' û 'ziman' ku zawaca wan li ser hizir û têgihîştinê re dihê çê kirin a.

Ji demên kevnera(antîkk), nîqaşên felsefekî ku bûna, ziman pêşketin û pêşxistina wê pîrr zêde li berçav girtina. Di dema ku felsefe dihizirê, pêşî li ser salixkirin û bi têgihîştinkirinê re dimeşê. Bi vê yekê jî, dema ku felsefe hizirî, wê têgihîştinê bi hiş û sazûman bike. Lê bi wê re mirovekî hizirvan û ankû weke ku di roja me de jê re tê gotin "filosof" ku di farqê de bê û ne di farqê de jî bê, wê pêşî bi wê bi hişkirin û têgihîştinê re wê sazûmanê li ser ziman û gotinên wê re bide kirin. BI vê yekê re, di aslê xwe de, felsefe, di pêşxistinê de wê hem civatê bi rêxistin û têgihîştin bike û wê hem jî li ser gotinan re û bi hişkirina wan re bi ziman jî bi sazûman jî bike. Ev sazûman, wê bê sazûmanaka giring di wê pêşketina bişariştanî ya civatê jî.

Ji ber vê yekê, divê ku mirov bibêje ku pîrr giring a ku di nava jîyane civatê de hizirkirina bi felsefê re ku hebe. Bi vê yekê re, çend ku hizirkirina wê bibe jî, wê ewçendî pêşxistinê bi civatê û pêşxistina wê re bide çêkirin. Sazûman civatê bi tiştêkî têk diçê. Ew jî, nebûna hizirkirinê ya. Di vê çerçoveyê de, dema ku em li rojhilat dînerin, em dibînin ku demên wê herî baş û bi aram demên wê ên ku bi hizir gihîştina astekê na.

Li kurdistanê, ji ber çî zimanê kurdî qadaxa ya.? Bo ku bi wê têgihîştin newê afirandina. Û ankû, bi gotinaka din bo ku di wê de felsefe newê kirin. Dema ku di wî zimanî de hizirkirin pêşket û wê têgihîştin bi afirê. Dema ku têgihîştin afirî jî, wê hişê civatî di wê civatê de bi zimanê wê çê bike. Ev jî, wê bê pêşketina wê ya bi demê re. Civat, hinekî jî, bi hizirkirinê û hiş xwe dibîne. Dema ku civatê xwe bi hizir û têgihîştinê dît, wê hingê, karibê xwe pîrr zêde mazin jî biafirêne. Bo vê yekê, biqasî ku têgihîştin felsefe û ziman di çerçoveya jîyane civatî re bi hevdû re heya, her wusa wilqasî jî ew hizirkirin civatê û jîyane wê pêşdixê û barî pêşarobjê dike. Bo vê yekê, ev weke aliyekî giring a ku em divê ku bi pêşxistina felsefe û jîyane civatê re ku mirov fahm bike ya.

Civatek, dema ku hizir û têgihîştin kir, wê karibê jî pîrsgirêkên xwe yên jîyanê û navxweyî re jî çareserîyan bibîne. Bi wê re jî, wê karibê wan çareser jî bike. Hinekî jî, divê ku mirov li vir bibêje ku gotina 'çareserîyê' bi du lingên xwe yên giring hebe, wê lingekî gotina çareserîyê ê giring wê hişkirin û têgihîştina bi jîyane civatê re bê. Her çareserî, hinekî jî têgihîştineka ku di çerçova jîyane civatî de bi sazûmanî hatîya bi rêxistin a jî. Di vê temenê de, divê ku mirov bibêje ku jîyane civatê, bi wê re kifş bike.

Gotina "qanc" û ankû "baş" û yan "ne qanc" û ankû "xirab", weke du aliyên ku vajî hevdû diafirênin. ..Dema ku mirov nîqaşê dike, mirov pêşî tişta ku mirov li ser nîqaş dike. Çi tên nîqaş kirin? Rastiyên civatê û her wusa pîrsgirêkên wê ên ku hena û ankû hebûna. Wê li ser wê re, hizir bê meşandin. Wê her hizra ku hat ser ziman, wê weke çareserîyêkê jî bê. Dema ku mirov got got ku "yek ji hêt û ankû devereke bilind ketîya û destê wî şikeştîya." Mirovê wê li ser wê bihizirê û mirov wê kifş bike ya baş çî ya. Ya baş, derman kirin û başkirin wê were dîtin. Ji ber çî, dema ku destê şiketî hat başkirin, wê bê dîtin ku ew mirov wê jî wê pîrsgirêkê rizgar bibe. Wê ew mirov karibê êdî destê bikar bêne. Wê ew mirov êdî êşê jî wî destê xwe ne kişêne û hwd. Mirov dikarê gelek aliyên ku weke fêdeya ku mirov ku jê heya bi wê başkirinê re mirov wê kifş bike. Ev aliyên ku mirov wan kifş dike, hemû alîkariyê didin mirov ku mirov karibê bijî û jîyane xwe bide domandin. Bi vê yekê re,

mirov wê ya rast çî ya û temenê wê li ser çî awaya û rûniştîya, mirov wê êdî wê jî bibaşi û rastî kifş bike.

Felsefe, ji ber vê yekê gotina "rastiyê" weke gotinaka giring hildaya li dest û ew salixkirîya. Salixkirina wê, li gorî rewş û dem û pêdîvî û ankû pêwîstîniyên jîyanî ên mirov hatîya kirin.

Felsefe di nava jîyane civatî de û di çerçoveya jîyane civatî de çareserîyan kifş dike. Hem pîrsgîrêkên mirov û ankû pîrsgîrêkên civatî û hwd bin. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku felsefe, armanca wê ya bi çareserîkirinê re bi rêxistinkirin û gihandina jîyane civatê ya bi sazûmanîtiyê ya wê ya. Bi vê yekê re, divê ku mirov bibêje ku weke temenekî pêşketina jîyane civatî jî xwe dihêne ser ziman.

Heta roja me jî, nîqaşên ku bi felsefe hatina kirin, di wê de dihê nerîn ku hizirvan çî mijar hildaye li dest û li ser hizîrîya. Bi wê yekê re, bi hizirkirina xwe re ew çareserîya ku dîtîya, wê bê temenê hizirkirinê di çerçoveya jîyanî a civatî de wê di demên pêş de jî rol û weyn bileyizê. Hinekî jî, dema ku civatê bi hizirkirinê û têgihîştinê pîrsgîrêkên xwe ên ku kifşkirina ku ji wan re çareserî dîtî, wê hinekî jî li ser wê bibe xwediyê pêşdîtinekê jî bo pêşaroja xwe. Hinekî jî, ev yek û rewş, weke ancamaka xwe xweza ku bi wê têgihîştinê û hişkirinê re dihê li holê ya.

Hişkirin û têgihîştin û ankû zanîn, dema ku em bahse wê dikin, hinekî jî, em bahse wan wan çareserîyên civatî jî ku bûna dikin. Bi vê yekê re, em hinekî jî, bahse hizirkirina li ser jîyane civatî dikin. Rewşenbîr, hinekî jî, dema ku em bahse berpîrsîyarîya wî bikin, divê ku em ji vê aliyê ve bahsê bikin. Rewşenbîr, kengî ku li ser pîrsgîrêkên civate xwe hizirî û jî wan re çareserî dît û hanî, hingî em dikarin bahse wî rewşenbîrîya wî bikin. Wê hingî, wê navê 'rewşenbîrîyê' bi maf bike. Rewşenbîr, hinekî jî hizirvan û ankû zanîstê dema xwe ya. Dema xwe kifş dike. Pîrsgîrêkên dema xwe ên civatê kifş dike û ji wan re çareserîyê dibîne û dihêne ser ziman. Bi wê re jî, ew dema civate xwe bi wê dide qizînkirin.

Dema ku em bahse "pîrsgîrêk"an bike bi gotina 'pîrsgîrêkê re, divê ku em ji du alîyan ve bahsê bikin. Yek, ew a ku pîrsgîrêkên ku rûdidin ji wan re bi zanîna xwe dîtina çareserîyê ya. Ya din jî, dayîna fahm kirinê ku li gorî demê û rastiyê û hwd a. Di vê temenê de rewşenbîr weyn dileyizê. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku bo jîyane civatî û pêşketin û her wusa pêşxistina wê hizirkirin û hişkirin û ankû kirina felsefê, weke wê nanê ku dixwe û ava ku divexwe ya ji wê pêwîsta. Bi nan û avê dijî. Bi têgihîştin û zanîne dibîne ku çawa dijî û xwe barî pêşarojê dike.

Di roja me de, ev felsefekirina ku jîyane civatê pêş dixwe û bo wê pîr giring a. bi gotinên "aqadamîyen" û ankû "pîsporîyan" re bi rê ve diçe. Di zanîngehan de profesorên ku hena, hinekî jî karên fîlosofî dema kevnera û ankû demên berê hemûyan hildane ser milê xwe û bi rê ve dibin. Ew, bi vê yekê, hertimî di nava wê hewldanê de na ku 'hertimî xwe nêzî ya herî rast bikin. Û ankû di hizirkirina xwe re nêzî ya herî rast bin. Bi wê re jî, bi gotina 'zanîne' re hizirkirinê weke 'karekî' ji xwe re bijartina. Çendî ku di serê xwe de bi pêş de herin, wê ewçendî jî civate xwe jî bi pêş de bibin. Hertimî, divê ku ew gavekê bihizirkirin û zanîna xwe re li pêş bin. Ya ku ji wan dihê xwestin jî bi berpîrsîyarî ji xwe jî ev a.

Di vê temenê de zanîn, sazûmana wê, hinekî jî sazûmane jîyane civatî ya. Mirov nikarê wan ji hevdu dûr bêne ser ziman. Ew zanîn ji çi tê afirandin, di dema afirandinê û ankû hizirkirinê de li ser çi dihê hizirkirin û çi weke temen esas dihê girtin û hwd, bi wê çivatê û navaroka wê ya.

Di roja me de, dema ku em bahse 'zanîne' bikin, divê ku em bahse sazûmanaka teybet ku bi wê di nava civatê de hatîya afirandin bikin. Civaknasî, derûnvanî, hişzanî, û hwd, çend ji wan aliyên ku bi wê re weke ling û ankû şiq pêşketina û bi sazûmanî na. Her wusa, teknîk û biolojî û hwd, çend ji wan aliyên din ên ku bi heyîn û rewşa wan û têgihîştina bi karhanîna wan re ku hena na. Ev alî û gelek aliyên din ên weke van, di temenê wan de pêşketina zanîstî ku pêşketîya heya. Lê bêgûman, divê ku mirov bibêje ku di temenê wan de jî, ew nîqaşên felsefêkî hena. Ji dema kevnera ku heta ku digihîjê dema Newton û piştre Albert Einstein û hwd fizik û werze û hwd, temenê pêşketinên teknîkî û hwd in jî. BI wan zanîn û pêşketina wan re, du tişt bi sereka bi gelek tiştên din re dihê kirin. Yek, hertimî civat di nava jîyane xwe de çareserîyan ji pîrsgirêkên xwe re bi hizir dibîne. Her wusa aliyê din ê duyemîn jî ew a ku bi fahm kirinê re û bi kifşkirinên nû re gavên xwe bi ber pêş de diavêje û bi demê re jîyane xwe dide domandin.

Rewşenbîr û ankû 'fîlosofê' herî mazin û bizane ew a ku di nava jîyane civate xwe de ku pîrsgirêkên wê kifş bike û bi hizirkirina xwe re wan bigihêne çareserîyê û bide têgihîştin. Bi vê re jî, wê karibê bibêje ku ew rewşenbîrê wê civatê ya. Lê weki din, ew bixwe jî, nikarê bibêje ku ew rewşenbîrê wê civatê ya. Di serî de, divê ku bi mejiyê civate xwe jîyanê kifş bike û bide kifşkirin û pêşxistin di nava jîyane wê de. çendî ku di nava jîyane civatê de kûr bû û bi wê kûrbûnê re bi fahm bû wê karibê derkeve dervî jîyane civate xwe jî. Hinek mirovên ku xwe weke 'rewşenbîr' dibînin ew derketina dervî jîyane civatê bi temenî bi mejiyê xwe re têkiliya xwe bibirrinê bi mejiyê civate xwe re fahm kirina û derketina dervî wê. Yanî, dema ku diçina nava civateka din, ew êdî derketina dervî wê. Di rastiyê de bo rewşenbîrêkî ev derketina dervî ya. Gotina derketina dervî wê, hinekî jî wate wê ya bi gotina zanîne re ew a ku bi zanîna xwe re ku karibê xwe derxê ser wê ast û radaya zanebûnê ya di nava civatê de û ku karibê li ser re karibê lê binerê û bêne ser ziman. Bi wê re, ew ku karibê pîrsgirêkên wê bibîne û bi wê bide fahm kirin. Yanî, di aslê xwe de, derketina dervî civatê, di aslê xwe de bêhtirî kûrbûna di nava jîyane civatê de bi têgihîştinî ya. Yanî xwe bi zanebûnî mazin kirin a. Bi wê re jî, danîna li holê ya wê asta zanîna xwe ya. ..

Di aslê xwe de, li vir, ku em gotinekê bi asta pêşketina pêşketina wê re bînina ser ziman, divê ku em dîsa vegehin û li wê hizirkirina civatî ya li ser pîrsgirêkên wê ya ku ji wan re çawa 'çareserî' dîtîya ya. Ev yek, weke aliyekî giring a ku divê ku mirov ji bîr nekê ya.

Rewşenbîr, dema ku hizirî, divê ku li jîyane civate xwe û bi mejûya wê re lê bihizirê wê bêne ser ziman. Ev aliyekî giring a ku divê ku di xwe de bi têgihîştin bike ya. Lê ji wê zêdetir, divê ku ew mejiyê civate xwe bê. Wê hingî karibê bibêje ku ew rewşenbîrê wê civatê ya. Dema ku rewşenbîr, di wî zimanê civate xwe de hanî ser ziman, wê hingî ew hizra wî bê malê dîrokê û civate wî. Hingî, wê civat, karibê jê sûd bigrê. .. Bi wê re, divê ku mirov bibêje ku dema ku li zanyarekî civatî hat nerîn, wê pêşî lê bê nerîn ku ka wî çi pîrsgirêk û mijarên civate xwe hildane li dest û çawa şîrovekirina û çi nirxandin ji wan hanîya. BI wê re jî, wê lê bê nerîn ku ka wî çi çareserî ji civate xwe re bi nirxandina xwe re hanîya. Ya ku wî rewşenbîr bi civate wî re bi wate bike jî ew a.

Ziman, Çand, Kevneşopî û ol.

Vê beşê em gotina “cejna Laleşê” dest pê bikin. Cejna Laleşê, di nava kurdên me yê êzîdî de ya. Civate êzîdî, Her wusa di heyva kewçer di hefteya wê ya pêşî de pîroz dike li Kurdistanê. Ev cejna giring û binirx, dîrokeka wê ya teybet û dirêj heya. Bi teybetî, emê gotina ‘laleşê’ ji xwe re bikin bingeh û bahse wê bikin. Gotina ‘laleşê’, bi heyîn û hebûna xwe re, berî zayînê li dora sê-hezar salan hebûya. Li gorî ku em dibînin, ev gotin bi dîrok û mejûyê re hê kevntira.

Di nivîs û kêvilbarên ji dem hûrî û mîtannîyan, em gotina laleşê bi rengên "Lālašha", laliş(la-li-iş), La-la-aş-şi-..., "La-la-aş-şi- ...", û hwd, ku hê bi gelek rengên din ên nivîsandina wê jî hena, em ji wê demê kifş dikin. Bi pêşketina wê re, em dibînin ku serdestîya wê heya., Em vê jî, bibêjin ku laleşê, weke sazîyeka bingihîn û pîroz û binirx ya civatî, em ji vê demê bi heyîn û hebûna wê re kifş dikin.

Î ro, di destê me de bineter hena ku em dikarin bi awayekî vekirî bibêjin û ji dema hûrî û mitannîyan bi awayekî pîr zêde û pêşketî gotina ‘laleşê werênina ser ziman. Bi heman rengê, divê ku ez vê jî bibêjim tefsîr û naqşên ku heyîn û hebûna melekê tawis jî dihênina ser ziman, em pîr zêde ji dema hûrî û mîtannîyan kifş dikin û dibînin. H. J. Kantor, di lêkolîna xwe ya bi navê "Plant Ornament in the Ancient Near East" de ku gelek tefsîr û naqşên ji dema hûrî û Mîtannîyan di wê de bicih kirina, di nava wan tefsîr û naqşayên bi wêneyî de, gelek ji wan ên Melekê Tawis in. Melekê Tawis, Pêxemberê pêşî ku yazdanê mazin ji wî re peyama pîroz şandîya ya.

Rol û weyna laleşê, di nava jîyan û civate kurdan de û bi teybetî kurdên êzîdî de(Î ro, hatîya piştrastkirin ku berî hatina misilmanetiyê, ji sadî heştêyê kurdistanîyan êzîdî bûna), di demên berê de, î ro jî ya ku em dizanîn ji wê pîr û pîr zêdetir heya. Di kargerî û pêşketina civate kurd de û her wusa di birêxistin kirina civatîyê de li gorî nirx û têgihîştinên dema nû de, rol û weynea wê ya dîrokî heya.

Bi bawerî jî, î ro jî, di nava bawermendên êzda û ankû êzîdîyan de tê gotin û bawer kirin ku "laleş, dema ku dunya ava bû û piştê ava bû". Yanî, weke nirx û têgihîştina ku bi avakirina jîyan û destpêka wê re dihê ditin û ser ziman. Weyna laleşê, di roja me de, hatîya kêmkirin. Bêgûman, hinek sedemên vê ên demî jî hena. Hêrîşên ku hatina serê civate kurd û bi teybetî serê civate kurdên êzîdî jî weynea wê di vê kêmkirin û kêmbûnê de heya.

Bi teybetî, ku em bi dema xwe ya hemdem re hildina li dest, em divê ku bibêjin ku Şêx Adî, weyn û rol laleşê pîr xweşî û baş dîtiya û kirîya û xwestîya ku ji mirovan re jî vebêje. .. Ev jî, di nava bawermendên êzda de bi vî rengî bi navê Şêx Adî re dihê vegotin û ser ziman. Faqîrekî êzîdî weha li ser ‘cemaya şêx Adî’ dibêje ". ..gava Şêx Adî qedim(kiras)guhastîye, hingê Êzîdî ji hemû heremên Êzdîxanê hatine gelyê Lalişê û hevdû dîne û li cem merasîmên kirasguhastîna Şêx Adî gihîştina hevdû." Bi vir ve girêdayî, bahse gotina "cema" û ankû "cemayê" divê ku mirov bike. Gotina "cemayê" koka wê li ser ya "cem" a. Ev jî, ji wê dema Kirasguhastîna ya. Bi vê re jî, êdî piştê jî, hatîya gotin "cemaya Şêx Adî" jî. Bi wê ve girêdayî jî, êdî di piraniya merasîmê de, rê û wêneyên di cema ya Şêx Adî de ku li gelyê laleşê dihêne gerandin jî, bi kirasguhastîna Şêx Adî û wateya ve girêdayî dihê kirin.

Ev dema şêx Adî de êdî pîr derketîya li pêş. Lê ev kevneşopîya êzîdîyê, pîr kevn a. Berî dema Şêx Adî jî, her sal di wê heyva cîrîya pêşîn de di demsala payizê de bi cejnê wê gayek biheta serjêkirin ku weke ‘boraq’ jî yazdanê mazin ê rojê bi navê "sêsîms" re û wê li

hevdû belav bikiran. Di heman demê de, divê ku em bahse wê jî bikin ku di nava bawerîya Zerdeştîtiyê de jî "cejna Mihregan" ku di destpêka demsale payîzê de tê pîroz kirin û 'şeş rojan tê pîroz kirin' jî heya. Ev jî, di heman demê de dihê kirin.

Ku di bawerîya êzdatîyê de jî heya di bawerîya Zerdeştîtiyê de ku cejna newrozê jî di nav de bi cejnên Mihregan û Tîregan re ku weke sê cejnên bi festîwâlî dihên pîroz kirin hena û ji wan hersê cejnên bi hevdû re tê gotin "sadê".

Ev kevnaşopîya pîrr kevn, bi hezaran salan hebûya û jîya ya. Ji ber ku hebûna Laleşa Nûranî re bûya. Wê hebûna Laleşa Nûranî pîroz dike. Weke nîrxeka vê xate pêşketinê ya êzdatîyê ya. Divê ku em Zerdeştîtiyê wê serdemeka wê xate pêşketinê ya demên berê ya êzdatîyê bihasibênin. Di vê temenê de jî, divê ku em bibêjin ku ev kevnaşopîya cejna laleşê, pîrr kevn û berê jî heya. Lê Şêx Adî, wateyeka din ya mazin bi kirasguhaştina wî re lê kirîya. Bi wê re, wate û nîrxdarîya wê maztir bûya.

Ku di xate êzdayetîyê hatîya û bûya bawerîya Zerdeştîtiyê jî, dema ku em li navaroka wê dihizirin, em dibînin ku pîrr kûr a. Bi teybetî, Zerdeşt, bi têngihîştinî, xweza hanîya ser ziman û her gav û aliyên wê bi wate kirî ya. Cejne Mihregan, weke ku me li jor hanî ser ziman, di dema cejna laleşê de dibe û şeş rojan 'cejna Mihregan' tê pîroz kirin. Her hizirkirina bi wê re, mirov nêzikî xwezayê dike. Ev, di aslê xwe de cejna lalaşê ya ku Zerdeşt jî pîroz kirîya û piştî wî re di nava bawermendên wî de domîya. Her gotinên wê, bi têngihîştin û jîyanî û xwezayî na. Navê 'cejna Mihregan' bixwe jî, koka 'mihregan' li ser 'mihir' ava ya û mihir di wate ya "rohnî", "dostanetî", "têkildanîn" û "Mihrebanî" û hwd a. Mihrebanî, têngihîştina ku dide me, bi gotina hişmendiyê re rohnîyekê jî didêt me.

Cejna 'mihregan', cejnêka ku di nava şeş rojan de dihê pîroz kirin a. Ev cejn, roja wê ya pêşî bi navê 'Ramîhregan a Giştî' û roja dawî jî wek cejna 'Mihregan a Teybet' tê binavkirin.

Li ser zimanê kurdî re ku em herin, em hinekî dîn bi fahmtir bikin. Minaq, 'mihir' tê wateya 'rohnîyê'. Her wusa cejnên din ên di nava ola Zerdeştîtiyê de ku hena, ku em li ser koka wan bihizir in, emê bi heman rengî karibin bi kokî têngîyêkê kûr dênin. Weke navê cejnê 'mihregan' her wusa 'cejna tîregan' jî ku heya ku em li ser wê dihizirin, bi gotinî bi koka xwe ve li ser koka 'tirh' dirûnihê. .. 'tirh' di kurdî de weke gotinêka kokî navê şênîya ku care pêşî serê xwe ji nava axê derxist û şîn bû ya. Her tişt, di xwezayê û jîyanê de şîn dibe. 'Gaya' şîn dibe. Lê ew 'xal' û ankû bizrikê wê yê pêşî ku hatî avêtin li nava axê li ardê ku şîn were, ku dema ku zilika pêşî ji wê serî derxist, ew zilika pêşî, ji wê re 'tirhik' dihê gotin.

Di nava Zerdeştîtiyê de Newroz jî ku di nav de, bi 'mihregan' û 'tîregan' re sê cejnên ku weke 'festîwâlî dihên pîroz kirin ji wan re "sadê" tê gotin. Ev her sê cejnên damsalf, her yekê di demê de dibê. Newroz, di dema destpêka Biharê de dibe. Mihregan, di dehrrojîya destpêka payîzê de dibe. Piştî ku demsal ket payîzê de, wê di roja dehemin de cejna mihregan di nava 'şeş rojan' de were pîroz kirin. Cejna tîregan jî, bi heman rengî di demsale piştê de tê. Her wusa, ev hersê cejn, her yekê di destpêka demsalekê de ya. Her demsal, bi dilekî û hêvîyeka ji jê dihat pêşwazî kirin.

Bi vê yekê, li gorî jîyane xwezayî, zerdeştîyan giringî daye rastkirina jîyane xwe. Di nava hemû zindîyên di nava xwezayê de, 'wekhevî' dîtina. Wekhevî, weke nirxekî giring ê Zerdeştîyîyan a. Di vê temenê de jin û mêr jî, di bawerî û hizra wan e weke hevdû ya. Heta ku Zerdeşt, bo jinê zêdetir hizirîya û wî hin "pîroz" dîtîya û kirîya. Di dema wî û berî de, bi "yasna"yê boraqkirina mirovan hebûya. Zerdeşt ev qadaxa kirîya û gotîya "mirov pîroza, nabê ku were boraq kirin."

Zerdeşt, li ser hişmendiye jî gotîya "hertîşt, li rastîya xwe divegerihê." Bi vê yekê, bi gotîna wî ku em bibêjin, wî gotîya 'ku mirov mir, wê laşê mirov bibe ax û li rastîya xwe vegehihê.' 'Ku mirov mir, wê giyane wî herê bigihîjê giyane yazdanê mazin ji ber ku ew nemir a.', Her wusa Zerdeşt, bo dengkirin, bêhnkirin û hewa standinê jî, gotîya "ew jî, wê li hewayê vegehihê. Lê ku em hinekî li gorî bawerîya Zerdeşt dihizirin, em dibînin ku ew mirov li sê beşan beş dike. Beşa pêşî ya laş a ku diçê axê ya. Beşa duyem ya giyanê ya ku nemir a. Beşa sêyemîn jî, hizirkirina ku ew jî bi giyanê re ya û piştî mirinê re tevî hewayê dibe ya. Zerdeşt, li ser vê beşa sêyemîn pirr hizirîya û weke ku çawa ku goşt û hastûyê laş li ser dibêje ku wê bibax û giyan wê vegehihê li giyane nemir, her wusa xwûn jî, wê herê û tevî avê bibe. Di wê temenê de jî hanîya ser ziman.

Li gorî Zerdeşt, Ahûra Mazda, di cejna Newrozê de 'yaqût' çê kirina. Di roja cejna mihregan de jî 'Zîbercid (kevirekî pîroz û bi nirxa) çêkirîya. Bi wê re jî, ku weke koka gotîna 'mihregan'ê "mih", weke navê rohnî'yê tiştê baş biwate kirina û hanîna ser ziman.

Piştî cejna laleşê û Mihregan, divê ku em bahse "çarşema Sor" jî bikin. Di destpêka Heftêya berî ya Newrozê destpêdikê. Di derbarê wê de jî, zêde agahî nayêna ser ziman. Li gorî, ku bi vegotinê tê gotin ku di demên berê de, mirovên ku agir li her derî didan hebûn. Ev jî, ji 1'ê mehê û pê de, li her gund û navçeyî digerîyan û agir pêdixistin. Ne dihiştin ku agir bimivirê. Piştî her êvara 1'ê adarê û pê de, êdî wan her şev agir pêdixist û heta ku dibû sibeh. Her şev karê wan ev bû, heta ku roj dihat roja 'newrozê'. Li salname di nava kurdan de jî, 1'ê mehê, li gorî ya zayinê ya roja me dibê 14'ê mehê. Li vir, dema ku em li vir dihizirin, ev jî rastî hefteyekê berî hatina roja newrozê ya 21'ê adarê ya roja ku te pîroz dikin tê.

Ew mirovên ku hertimî her şev agir pêdixistin, li gorî ku em î ro karin wan bi nav bikin, navê wan dibê 'agirdadvan'. Ev jî, mirovên ku weke pêxistin û ankû dadana êgir ku ji xwe re weke karekî dîtina, dihêne ser ziman.

Berî zayinê, di dema hûrî û mîtannîyan de jî, çanda Mîtra hebû û di çanda wî de agir pîroz a. Agir, weke rêyeka ku bi wê re têkilî bi Yazdan(xwûdê) re dihê danîn a. Dijwarîya êgir jî, hinekî ji hêz û qûdreta yazdan dihê zanîn. Bi vê rengê, hinekî jî, dema ku "pîrozîya agir" hat ser ziman, ew rewş bi teybetî dihê ser ziman. Heta ku li ser rengên ku bi êgir re diafirin jî şirove hatina pêşxistin. Minaq, weke "agirê kê bêhtirî sor bê, ew bi hêz û qûdret û baş dihat dîtina." Zeratî, bi êgir re, hinekî weke ku wate wê bi "lawazbûnê" dihat ser zanîn. Ji ber vê yekê, agirê ku bi soratîya xwe ku pirr sor, hinekî jî ku bi ber reşatîyê ve diçê û ji wê agirê bi ber reşatîyê diçê ve jî î ro, em di kurdî de jî jê re dibêjin an "agirî tarî" û an jî kû "agirê kozê ê tarî". Ev navê "tarî" heta roja me jî li dora Nisêbin û Cizîrê ji agirê pirr xort û koz re hatîya gotin. Xala din jî, ev a ku ev gotîna "tarî" di avesta de jî weke navê "êgir" heya.

Hinekî, tarîfî, di temenê navê ku ji êgir re ku tê ser ziman, bi wê re dijwarîyekê dihêne ser ziman. Ew agirê ku jê re di kurdîya kurmancî de 'tarî' tê gotin, ew agir bi hêza xwe dikare kevir jî bihalêne. Hesin jî, bihalêne. Ji agirekî bi vî rengî ê dijwar re dihat gotin. Lê agirê ku ne wilqasî dijwar jî, jê re tenê "agir" dihat gotin. Lê gotina "tarî", wateya wê ya din jî di kurmancî de ew a ku dema ku şev hat û ku rohnîya heyvê ku em jê re dibêjin "tavaheyv" ku nebê jî, hingî wê reşîya ku gelekî re jî tê gotin. Lê ku di şevê de heyv derketibê û rohnîya wê geş bê, hingî jî jê re tê gotin "tavaheyv" û ankû "sayî". Li vir, di kurmancî de, 'tarî' û 'sayî' weke du gotinên vajî hevdû na. Ya tarî, bi tememî reşbûnê jî dihêne ser ziman. Lê 'sayîfî(sayî)' jî, di şevê de bi rohnîye heyvê re dibê navê wê rohnîya ku bi "tavaheyvê" re heyî tê gotin.

Mirovê ku agir pêdixistin ji wan re dihê gotin 'agirdadvan'. Bi wê rengê, weke mirovna ku karê wan tenê ew bê ji wan bahs dihê kirin. Lê ev rewşa ku me li jor hanî ser ziman. Di dema berî dema Medîya de jî hebûya. Bi teybetî, divê ku em bibêjin ku ev rewşa ku weke ku bi çerşema sor re dihê ser ziman, berî dema Medîya di dema Mîtra de û di bawerîya Mîtra de jî heya. Ev jî, dema ku em lê dihizir in, têgihîştinekê dide me ku weke ku çerşema sor, weke ku weke destpêkeka pêşî ya newrozê jî dihêne berçav. Yanî, destpêka wê hefteya ku di wê de newroz tê pîroz kirin. Ev rewşa çerşema sor, bi pîrozî heya. Berê jî, weke 'cejna pîroz' hatîya pîroz kirin. Bi vê yekê, di hefteyekê de her şev dunya bi agirê ku dihat pêxistin re dihat rohnî kirin. Piştî hefteyek ku bi buhurt, wê di roja dawiyê de bi pîrozkirinaka bi çendî û olî wê û ku pirr mazin û ji aliyê giştî ve ku were pîroz kirin dihê buhurandin. Bi wê re jî, êdî wê weke ku pêdîvî(stûbar) hatibin li cih wê bûba.

Ji demên berî zayînê û heta demên piştî zayînê sadsale ku em têde dijîn jî, pîrozkirina wê bi ayînî hatîya kirin. Çarşame Sor, ev çanda wê pirr kevn a. kevnarîya wê diçê ta demên berî dema Medîya. Ev jî, wê digihêne dema Mîtra. ..

Çerşema Sor, piştî zayînê jî hatîya pîroz kirin. Heta roja me jî, çend pîrozvanên wê hena. Bi teybetî, weke çendaka navxweyî î ro dihê berçavê me. Lê di demê berê de ne wusa bûya. Mirovên ku bi wê agirdadanê ve bi erkbûna, li her herêmê û gundî digerîyan û agirê wê pêdixistin û ne dihiştin ku ew agir piştê bi mivirê. Weke ku berderkvanîya wê dikirin heta ku ew hefte bi dawî bûba. Ev cejna çerşema sor, di şahnamê Firdewsî de jî di buhurê. Firdewsî, bi navê keyekî ku bi navê "keyomers" re dihêne ser ziman. Di Şahnamê de dibêje ku " keyomers, di dema ku ji çolê divegerîya û di rê de dimeşîya rastî marekî hatîya û rahiştîya kevirêkî û avêtiya mar û dema ku kevir avêtiya ji kevir agir derketiya." Bi wê re jî, êdî tê gotin ku ji wê demê û pêde hertimî çerşema sor hatîya pîroz kirin.

Çanda bi agir, wê xate olî de hertimî bi pîrozî hatîya û domîya ya. Agir, ji rohnî û dijwarîya wê ya bişawati, têkiliya wê bi rojê re hatîya danîn. Roj jî, weke dager û ankû heyîneka ku heyîna yazdanê mazin dihanî ser ziman bû. Di cîhane me de, rohnîya herî dijmar ji rojê tê. Her wusa, bi wê re, ku bi şawat a, ya herî bi dijwara jî agir a. Lê agir, weke "ji wê derketîya" hatîya dîtin. Bi wê re jî, weke rêyeka têkildanînê ya bi yazdanê mazin re hatîya dîtin. Li her dera ku lê agirek pêketî bûya, li wir, rêyeka ku wan dikarî têkilî bi yazdanê mazin danîyana û ankû ku xwûdê karîbû ku wan bidîta bû. Her wusa, şîrove û tefsîra bi êgir re bi pirralî hatîya kirin û bi wê re têgihîştineka giştî hatîya afirandin. Î ro jî, dema ku em newrozê pîroz dikin, weke rengê û dagere wê, agir heya. Agir, heyîn û hebûna newrozê bi nav dike. Her wusa, bi hev re dihên dîtin û ser ziman. Di vî temenê de, ew çand pîroz û ya olî, di temenê afirîna wê çanda newrozê bixwe de jî heya.

Çanda pîroz a êgir, mirov digihand rojê. Bi wê re jî, berê mirov dida bi rojê ve. Ew jî, berîdayîna bi yazdanê mazin ve bû. Yazdanê mazin, ew di dît in. Bi vê yekê û rengê, têgihîştinek bi êgir re hebû. Li her devera ku lê bicihbûn hebû û gelhe lê dijî, li wir, her wusa cihekî pîroz ji bo êgir jî hebû. Ew cih jî, wê cihekî ku weke cihekî pîroz ba. Ewder jî, agirgeh bû. Agirgeh û ankû parestgeh, cihna ku di wan de agir hertimî pêketî bû. Mirovên ku bawermend bûn û bi wê ve bi erk jî bûn hebûn. Ew mirovên ku bi erk bûn, wê li her devera ku weke bajar û ankû cihê weke bajêr bû ku lê bicihbûn bûbû, wê bigerîyan û li wir wê agir pêxistiban. Ew, yên ku ew kar dikirin, weke ku yazdanê wan ê mazin û ankû xwûdayê wan ê mazin ew bi erkkiribin karê xwe dikirin. Wan, karê xwe bi dil û bibawerî dikir.

Wê di 1'ê mehê de, dest bikarê xwe bikiran û heta dawîya wê hefteya pêşî wê bikiran. Ev kar jî, wê di roja dawî ya hefteya pêşî de wê bidawî bûba. Ev roja hefteya pêşî, ya 1'ê, dema ku em wê li gorî ku heta roja me jî di nava kurdan de li herêma botanê li dora Nisêbin û Cizîrê dihê ser ziman, rastî roja 14' meha adarê ku li gorî zayînê tê. Yanî, dema ku em li gorî salnama dema berê ya kurdî bêjin 1'ê, emê hingî li gorî salnama nû ya li gorî zayînê Îsa, emê bêjin 14'a. Heta roja me jî, dayikê me yên pîr dema ku dipirsîn ku "ma î ro çendê mehê ya" ku bersiv hildan û ji wan re hat gotin ku 14'ê mehê ya, wê bigotina "hiii, nexweê li gorî roja me jî dibê 1'ê mehê. Di derbarê vê salnama kurdî ya kevn de, î ro, zanyariyên me hindik hena. Lê ji zanyariyên me yên ku hena, em wê farqe di naqabîna 1'ê î ro beremberfî wê dibe 14', em wê dizanin.

Di hefteya pêşîya Newrozê de, çerşema Sor dihê jîyîn. Li gorî ku mirov fahm dike, weke pêvajoyaka pêşîya newrozê jî dihê ber mirov. Ya ku mirov ji wê fahm dike û kifş dike ev a. Çerşema Sor, weke ku Newroza kevn ya herî dema Medîya jî bê(ku di hefteyekê de dihat pîroz kirin û ev roj roja pêşî û roja dawî jî newroz bê) dihê ber me. Dema ku em lê dihizir in, ya ku em bi hizirkirina xwe re digihijêne ev a.

Ev dîrok û cejnên ku me hanîn ser ziman, cejnên wê xate "ola yazdan" in. Yazdan, navê xwûdayê wê ya. Navê Yazdan, navê Xwûdê ya. Navê ola êzîdiyê û ankû êzdayetiyê jî ji wê hatîya derhanîn. Yazdan, weke navê xwûdê û piştî jî, "êzda" jî, hem weke navê xwûdê û hem jî weke dibe navê yên ku "tenê bergê ji yazdan re dikin" dihêne ser ziman. Divê temenê de, divê ku em hinekî dîn jî êzdatiyê, vê nîrx û ola herî kevn a kurdan û kurdistanîyan werênina ser ziman bi pêşketin û xate wê ya bawerî û pêşketî re. ..

Dîroka êzîdiyê, dîroka herî kevn ya olê ya. Ew dîroka wê, îro zêde nayê zanîn. di bawerîya vê ola me ya qadîm de jî dihê gotin ku "lalaş' ji dema ku dunya ava bû hebû." Bi vê gotinê, dîroka wê ya dem dirêj dihê ser ziman. Lê em dizanîn ku lalaşî bixwe jî di dema Gûtî û Hûrîyan de hebûya û pêşketî bûya. Gotina 'lalaş' bi rengê "'- la-la-aş-ha-ri", û "[la]-a-la-aş-ha-an-da-ru:" û ankû "Lālašha" dihê kifşkirin. Bi vê yekê û rengê dihê dîtînan ku ev ol û nîrxa pîroz çendî kevn a.

Bawerîya ola êzîdî pîr kevn a. Piştî wê re çend ol û pêşketinê olî bûna, bandûra vê olê û nîrxê li ser wê bûna. Bi vê yekê jî, divê ku mirov bi teybetî, bahse ola êzîdî bike. Ola êzîdî, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku demeka dirêj, ew bergkirin û pîrozkirinên wê hatina qadaxakirin, weke ku çawa ku î ro zimanê kurdî qadaxaya ew jî qadaxa bû. Lê êdî hin bi hin, hem êzîdî xwe nas dikin û dîroka xwe bibîr dikin û bidest li nîrxên xwe yên pîroz xwedî derdikevin. Bi teybetî, ev sal cejna êzî pîroz kirina wê divê ku ez bibêjim ku hinekî nîşanaka vê yekê. Her nîrxên vê olê, ku mirov li ser dihizirê, mirov ji aliyekê ve dîrokê kifş dike.

Mînaq, ji bo dunya û avabûna wê sê roj rojî girtin tenê di vê olê de heya. Pîrozîya axê û hwd, di vê olê de dihê ser ziman. di heyva nîsanê li ardê nexistin gesnê kolanê ardê jî, aliyekî din ê binirx dihêne ser ziman. Bi teybetî, paqijî û bi paqijî jiyîn jî, ji nirxê wê ya.

Li vir, ez pêşî, dixwezin li ser aliyekî din ê dîroka cejna êzî ez dixwezim li ser bisekinim. Ji ber ku ev yek jî, bi teybetî, tenê bi dîrok û roja wê re jî giringiyeka wê ya mazin heya. Î ro, dema ku em li gorî rojhîjmar(taqwîm)a mîladî em dibêjin 14, di rojhîjmara kurdî de dibê 1'ê. Bi vê yekê re, dema ku ez li ser vê dîrokî hizir im. Tiştêkî ku heta nûha pirr jî ne di hişê min de bû, hat hişê min. Rojêkê, dayika min û bavê min di nava hevdû diaxiftin, hin ji hevdû digotin ku 'dema ku em li gorî taqwîma mîladî dibêjin 14, di taqwîma kurdî de jî dibê 1'ê. Ev gotin, divê demê de di cih de hat bîra min. Di wê rojê de pîrozkirina cejna êzî jî, di vir de tiştêkî dide nîşandin ku ew cejn, bi bi tîgîhiştin û pîrozkirina xwe re xwediye destpêkêka pirr kevn ya kifşkar bûya. Ev roj, bi wate kirin û di çi temenê lê nerîn ew dihê zanîn.

Bi vê yekê, ez divê ku ez bibêjim ku cejna êzî bixwe jî, destpêkêka weke destpêka jîyanê di xwe de bi tîgîhiştin diafirêne. Di wê rojê de, mirov diçina cem hevdû. Yên ku jev xayîdî bin li hevdûn tîn. Mirov li hevdû dirûnîhin û bi hevdû re didin û distênin. Ew roj, weke roja ku hertimî mirov salê carekê jî bê ku çend ku jev dûr û xayîdî jî bê, hevdû bibîr bike û silevekê bide hevdû û bi nirx û rêz hevdû himbêz bike.

Di vê temenê de divê ku mirov bi teybetî li ser li ser dîroka êzîdîtiyê jî bisekinê. Roja cejna Ezî, çend ku î ro li li gorî mîladî 14 û roja cejna ezî di rojhîjmara kurdî ya kevn de jî, beremberê wê dibê roja yekê yanî destpêka mihê roja yekê. Bi vê yekê re, weke destpêkêka jîyanê dihê ser ziman.

Dema ku em li ser ola êzîdîtiyê û pêşketinên di wê de ku bûna, ku em li wan dihizir in, em dibînin ku bi tîgîhiştinî rastkirina jîyanê û bihişbûna dijîyanê di wê de derdikeve li pêş. Bi vê yekê, her kirin, berg û pîrozkirin di temenekê de bi bawerî bi wate di wê de hena. Bi vê yekê re, ji bo ku em van bibînin û fahm bikin jî divê ku em berê xwe bidina dîroka wê û wê bibînin û kifş bikin û fahm bikin.

Dîroka Êzîdîtiyê, dîroka kurdistanê ya. Bi wê êş û elemên ku kurdên êzîdî kişandina jî, êş û elemên hemû kurdan in. Bi vê yekê û temenê divê ku mirov lê binerê.

Tevî ku gelek demên zor û bi tûnûtûjî li ser bawermendên vê olê re buhurtina jî, dîsan, wa kariya ku wê baweriyê bi dîrok û nirxên wê re barî roja me bikin. Bi vê yekê re, di serî de, divê ku em bibêjin ku her gotin û nîzkatîya wê olê ya ku parastina bi wê re piçek dîrok jî parastina, weke ku cejna ezî û hwd. Pergalîya baweriyê ya olî bi teybetî divê ku em bibêjin ku temenê wê bi ola êzîdî re bûya û li jîyanê serwer bûya. Piştê jî, çend ol hatina û pêşketinên olî bûna jî, di wê temenê de pêşketina xwe jîn kirina. Li vir, ez vê jî bibêjim ku gotina "rab" minaq, ji dema Mîtannîyan a. Li Ûniversîteya Lizbon'ê 'Miguel Valerio' bi lêkolîna xwe ya ku kirî ya bi navê "Hani-Rabbat as the Semitic name of Mitanni" û hwd de, dide nîşandin ku gotina 'rab' ji dema Mîtannîyan a.

Weke destpêk jî, di dema hûrîyan û mîtannîyan de, ola êzîdî, weke ku çawa ku em gotina 'laleş'ê ji wê demê kifş dikin, lê serdest a. Fakîrekî êzîdî dibêje ku "dema ku qawl û dunya

bû, hingî laleş jî bû." Bi vê gotinê, bahse dîroka wê ya pîrr kevn dike. Cejna Ezî, bi wê dîroka wê re beşek ji wê pergalfiya olî ya pêşketî ya serdest dihêne ser ziman.

Ji civate zane a AVESTA û heta dema me, pêşketina ziman, têgihîştin, ol û pêşketina wan. ...

Dîroka mesopotamya û ankû berdiclê û firatê, dema ku mirov wê binivîsêne û bêne ser ziman, mirov gelek rastiyên mazin dihêne ser ziman. Lê hemû destpêkên bi rastî ku dihên ser ziman jî, hinekî jî, dîroka wan, ji vir destpê dikê. Mesopotamya, hinekî jî, dema ku ez li vê gotinê dihizirim, weke gûlîstanaka ku bi gûl û xwestîya wan hatî xamilandin, dihê berçav ê min. Cihaneka ku weke ku di çîrokên xiyalî de ku hatî çê kirin û ji xweşkatçya wî cihanê ku bahs hat kirin jî, ti gotin têrê nakin ku wê bînin ser ziman, bi awayekî vekirî û li berçav, êdî li berçavên mirov bi rengînî dihê dîtin. Xweşikati, dîrêjahîya dîrokê û pêşketinên hizrî û felsefîkî jî, dema ku em li wan dinerin û dihizir in, dîzane bêhamdê mirov jî bê, hiş û ramana mirov bi wir ve diherikê û li wir, dibê xwediyê awayekî.

Mesopotamya, bi gotina xwe re jî bê, di hiş û ramanê mirov de û bi dîrok û têgihîştina xwe re ti xweşkatîyê li ser xwe di mejiyê mirov de bi wêne nakê û nayênê ser ziman. Hinekî jî, xweşikati, bi reng û awayê xwe yê dîrokî, bi hizir, raman, çand û hwd, bi hev re û di nava hev de dihê berçav. Mesopotamya, her wusa, divê ku mirov bibêje ku li ser wê re û wê xweşikatiya wê re bahskirin jî, mirov dike zorê de.

Dema ku mirov bahs dike û dike ku dîmene têgihîştinekê bixweşikati derxe, hinekî bi awayekî "agzotîkî" dîrok dixwezê ji me ku mirov lê binerê. Bi wê re jî, hertimî, ew dîmenê ku em dikin bi afirênin, ji temen ve ji pîrr aliyên xwe ve digihîjê gotina mesopotamya. Her wusa, dîrok, bi vê rengê, bi xweşikatiyaka xweşik, bi wê re bi wate jî dibê. Dîrok, hanîna wê ya li herêmê ya li ser ziman jî, hinekî zor a. Ji ber ku dîrok pîrr demdirêj hatiya jîyîn. Bi wê re jî, di her demê de şer û pevçûn têde bûna û tûfan weke "tûfanê Nuh" hatîna serê wê. Bo vê yekê jî, hanîna li ser ziman, ya wê dîrokê wê zor dibê. Î ro, dema ku em dîroka wê dinivîsênin jî, çend qat zanînên me ên di serê me de, deme ku em dikin ku di dîrokê û di herikîna wê ya bi ber roja me de bicih bikin, em dikevîne zorê de ku ka emê li kuderê çî û kîjanê bicih bikin. Her wusa, bi vê rengî, gelek, beşên ku em dizanin lê ku em di bicihkirina wê ya di demê de dikin, ji aliyê ve jî, dîsan em, biêmin nabin.

Dîrok û xate wê ya diherikê bi ber pêşarojê ve;

Î ro, dema ku em bahse dîroka berî zayinê dikin, divê ku em bibêjin ku ji aliyê dordorên aqadamîkî ve bahs dihê kirin û dihê gotin ku destpêkek "şariştanî" bi "sûmerî" yan re bûya. Sûmerî, navê wan biqasî ku ji nivîsên bizmarî ku ji demên wan mayîna ta dema me û hatîna xwandin bi anvê "kengîr" jî hatîna xwandin û bi nav kirin. Lê dema ku em bahse wê dema ku bi navê Sûmer û ankû "kengîr" dikin, em ne bahse demeke kin din. Em, bahse demekê dikin ku bi hezaran salan dihê ser ziman dikin. Hinek, dibêjin sê(3) hezar sal, hinekî hê zêdetir dikin. Lê tişteyê heya ku mirov nikarê înkâr bike ku ew jî ew a ku ev dîroka ku em çendî bi dirêjehî dizanin, ji ya ku em dizanin pîrr û pîrr zêdetir û dirêjtira. Bi vê yekê, divê ku em bibêjin ku dîrok, bi awayekî rast û pak û ku ne hemû jî, ku bi serekê jî bi rastî were kifşkirin û zanin, wê pirranîya zanînên aqadamîkî ên dema me jî hemûyan serûbin bikin. Wê hemû dîrokên ku em î ro didin bo demdirêjîya wê, wê serûbin bibin. Bo vê yekê jî, divê ku mirov bi teybetî, bahsê wê bike û bêne ser ziman.

Ji ber vê yekê, dema ku min bidest vê berhemê kir, min ne tenê zanînên aqadamîkî ên ku heta nûha hatina nivîsandin li berçav girtin, ji wê zêdetir jî, vegotin û hizrên li nava gel ku heta roja me biqatî jî bin ku hatina vegotin û mayinda bûna, min ew jî li berçav girtin. Bi vê yekê, weke çavkanî, wê tenê zanîna dema me bê. Ji wê zêdetir, têgihîştin û gotinên li nava xalkê ku dihên gotin jî jî bin. Li herêmê, û bi teybetî li nava kurdan ku mirov digerihe, gelek hizir û dîrokên ku heta roja me ne hatina nivîsandin jî, weke xatekê mirov ji gotinan kifş dike. Bi teybetî, mirov digihîjê wê hizrê ji wan gotinan, ku weke ku "dîrok bê nivîsandî maya" diserê mirov de weke hizrekê diafirê. Bo vê yekê jî, êdî mirov divê ku mirov bibêje ku dema ku mirov diçê nava wan, weke ku mirov herê cihaneka din. Lê ji ber şerê ku î ro di vê sadsalê de ji aliyê Tirkîya û Îran û Îraq û Welatên din bi kurdan re kirin, gelek ji wan jî tûna bûn. Yanî, ez dikarim bêjim ku weke ku dîrok tûna bû. Dîrok, hat tûna kirin. Ya ku mirov di serî de tê digihîjê jî, ev a. Li kurdistanê, civateka çawa heya, nirx, kevneşopîyên wê, heta roja me jî, bi awayekî rast û pak, bi rengê wan yê rast kû pêşketina, ne hatina nivîsandin. Hê, bi vê yekê û awayê, dîrokaka ku weke ku ji binî ne hatî nivîsandin li ber me ya. Li vir, emê di serî de çav li wê bin. Ji ber vê yekê, çav dayina nava wî gelê û ankû herêmê, wê di serî de, têgihîştinên nû bi me re bide çê kirin. Hizrên ku li wê herêmê pêşketina, pirraniya wan, biawayekî, hatina nivîsandin, Lê ne wê bi wê hewa û awayê ku ew xalkên wê herêmê ku hîs dikin û dibînin hatina nivîsandin. Yanî, bi awayekî din hatina nivîsandin. Ez bixwe jî, weke yekî ji wê herêmê û kurd, dema ku ez wan hizrên ji wê herêmê ku pêşketina û dîroka ku bahse wê dihê kirin, ku ez dixwênim, weke ku ez ne wê herêmê, wan xalkên ku li wir pêşketina, û her wusa wê dîroka wir dixwênim. Hemû nivîsandin, di serî min de, tenê weke gotinan dimênin. Ji aliyê hîs û hêstê ve, zêde têkiliyê bi wan hizran re danîn jî zor dibêt.

Ew hizir û dîrok, bo ku ne rengê xwe hatîya ser ziman, hîs û hêsta wan jî, weke ku hatîya kuştin. Di serî de, mirov wê hîs dike. Dîrok, bi nivîsandin û têkildanîna bi demê re, hinekî jî ku rast bê, hîs û hêstna jî, bi wê hewayê wê re bi mirov re dide çê kirin. Lê mirov wê hewayê, hîs û hêstê hîs nakê. Ji ber ku ji wê herêmê, xalk û hwd, qût dihênin ser ziman. Bo vê yekê, ew yek nîn a.

Li herêmê, dema ku mirov bahse dîrokê bike, divê ku mirov herê bike ku dîrok, hinekî jî, destpêka xwe ya mazin li ser van axan dike. Bi teybetî destpêkên şariştanî, li ser van axan dihên kirin. Weke Şariştanîya pêşî, şariştanîya Sûmerîya ya mirovatîyê dihê ser ziman. Lê li vir, divê ku ez gotina ku wek navê şariştanîya wê demê hatîya kifşkirin ya "sûmer" ez divê ku bi pirranîyê hildima li dest û dema ku bi wê re bahse "şariştanîya sûmer" bikim, ji dêla şariştanîyê divê ku ez bibêjim ku pîrr şariştanî bi wê re bi wê wate wê re weke kirdeyên veşartî hena û divê ku mirov bi teybetî balê bikişîne ser wê.

Dîroka Mesopotamya, bi teybetî, di naqabîna diclê û firatê de bûya. Li vê herêmê jî, pîrr xalk jîya na. Î ro jî, gelek ji wan xalkan tenê navê wan hena. Şerê ku î ro li dijî kurdan dihê dayin, divê ku mirov weke şewrê li dijî wê dîrokê û pêşketina mesopotamîkî bihasibêne û bêne ser ziman. Her wusa, komkujiyên weke komkujiya ermenîyan û hwd jî, divê ku mirov, weke komkujiya wan xalkên mesopotamîkî bi hasibêne û bêne ser ziman. Bi vê rengê, mirov dikarê dîrokê bi teybetî, bi kirin û kiryarên ku têde bûna re, pîrr zêde jî bêne ser ziman.

Dîroka, roja me, ku em em li ser wan axan dijîn, çendî em dikarin di wê ahange wê dîroka mesopotamya de bînina ser ziman? Di serî de, dema ku em hewl didin bersiva vê pirsê bidin jî, ya ku em dikevina zorê de jî, hinekî ev a. Ji ber ku dîrok, weke ku di cihekî wê de, weke qaxiza ku ji nivî ve hatî qatandin lê hatîya. Piştê jî, ew dîrok, wusa nîvrê maya.

Mirov bi teybetî, divê ku bibêje ku di berdewamiya wê de zor dibê ku mirov wê bêne ser ziman. Bi teybetî, ji sadsale 15' min û pêde, dîroka ku hatî nivîsandin, hemû jî, ne diberdewamiya wê de ya. Weke, ku dîrok li herêmekî din hatibê jîn kirin û weke tiştêkî ku mirov dikarê bidest rajiyê û bigrê ku lê were, û were danîn li herêmê, dîroka herêmê ya jî vê demê û pêde dihê ber çav û herbîra me. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku dîrok, qûtbûya. Bo vê yekê jî, hebûna wê ya aslî ya ku divîya bû ku xwe bidomanda, ne domandiya û herîkîna wê sekinî ya. Ya ku î ro, mirov di serî de bi dîroka herêmê re rastî wê tê ev a. Hêst û hîsa ku mirov re çê dibe jî di vê temenê de ya.

Ji binî ve, gelên herêmê ên weke kurdan û ermenî û hwd, kirina ku dîroka xwe bidina domandin. Lê ew jî, bûya sedema şer bi wan re û komkujiyên wan ên ku jînkirina. Bo vê yekê jî, divê ku mirov bibêje ku weke ku bi herîkîna dîrokê re pîrsgirêk hebê, reng û awayên bi şerên li herêmê re dihê berçavê me. Bo bê yekê, divê ku mirov bibêje ku ew xate pêşketina ya mesopotamya, li vir, bi awayekî di temenê xwe domandin û herîkîna wê de, weke ku pîrsgirêkîtiya wê afirîya. Ya ku î ro, divê ku mirov wê bi teybetî bêne ser ziman û kifş bike jî, ev a. Pîrsgirêka kurd, pîrsgirêka ermeniyî û hwd, jî, hinekî weke ku ancama vê na. Ya ku î ro, em dijin jî ew a. Sadsale me, li herêmê bo vê yekê wîndî kirîya. Sadsale 20'an, bi wan pîrsgirêka û ancamen wan re wîndî kir. Î ro, em di sadsale 21'ê de dijin. Lê ew jî, çeyreka wê pêşî bi wê yekê di wê temenê û berdewamiyê de hat wîndî kirin. Bi vê re jî, gotîna 'mesopotamya' bixwe jî, weke mirovekî birîndar ku herîmî xwûn jî birîna wî tê lê hatîya bi wan pîrsgirêkan re.

Ji î ro û pîrsgirêkên î ro ku li herêmê hem kurd û hem jî xalkên din dijin ve, ku mirov dinerê, mirov rastî dîmenekî din tê. Bo vê yekê, di serî de dive ku mirov bibêje ku di serî pîrsgirêkên weke pîrsgirêka kurd ku li herêmê hatîna afirandin, di serî de temenê têkçûna herêmê di afirînin. Li herêmê, ew dîroka wê ya demdirêj, ku heat roja me tê, dema ku em li pîrsgirêkên wê (herêmê=rojhilat) yên roja me dinerê, di serî de, dive ku mirov bibêje ku 'dîrok weke ku bi sere xwe ve hatîya dalaqandin. "dîyalektîka Hegel" ya ku Marks gotibû min "rûnand li ser lingên wê", ew li herêmê di temenê pêşketina wê ve ku mirov dinerê, weke ku ew bi sere xwe ve dalaqandin, hê jî li herêmê bi awayekî vekirî heya. Yak u bi pêşketin û awayê wê yê pêşketin, pîrsgirêk û rewşa ku î ro têde ya, ku mirov lê dinerê, ew yek dihê berçavên me.

Li herêmê, dîrok, di serî de bi xate wê ya pêşketî re em dîmenekî bi wê re li berçav biafirîne. Di serî de, dive ku em dîroka herêmê ji destpêkê hildina li dest. Li vir, emê kurd, kurdistanê weke navend bigrin ji nivîsandîna xwe re û dîroka wê ya destpêkê hildina dest û heat roja me, ew dîroka wê ya ku tê û di dema me de ew pîrsgirêka ku em jê re dibêjin "pîrsgirêka kurd" ku çawa jî wê dîrokê û ankû di ancama û dawîya wî dîrokê ya roja me de hat afirandin, emê bikin ku wê fahm bikin. Bi vê re jî, di serî de, êdî mirov wê hinekî bi rastî herêmê û dîroka wê fahm bike. Dîroka kurd û kurdistanê, weke navika herêmê ya. Di nava wê de cih digirê. Ji ber ku ew pîrsgirêk hat afirandin, î ro, ne tenê kurd û Kurdistan, her wusa rojhilat bigîştî ew pîrsgirêkên wê guncawî ku hena û dijî, êdî dijî. Hinekî jî, bi vî rengî, tîpolojîya pîrsgirêka kurd û kurdistanê û bi teybetî jî ya kurdan, weke tîpolojîya herêmê ya.

Li herêmê, dema ku em bahse pîrsgirêkên wê dikin, di serî de, di temenê pîrsgirêkên wê ên ku nûha dijî de, ku em bahse pîrsgirêkên wê dikin, di serî de ku pîrsgirêka kurd jî di nav de, bi xwe re herêm, dîrokekê jî sadsale 15' min û hwd bi xwe re û bi dîroka xwe re didêst dest pê kirin. Pîrsgirêka kurd, di serî de, dema ku em bahse wê bikin, dive ku em bibêjin ku

weke destpêkaka giring, dive ku em "şerê Çardirdiranê" dive ku em werênina ser ziman. Ya rastî ew a ku 'şerê çardirdiranê' her wusa ne tenê bo kurdan û kurdistanê destpêkaka pirsgirêkên wê û bi teybetî 'pirsgirîka kurd' diafirîne. Her wusa li herêmê, destpêka pîrr pirsgirêkên din ên herêmi jî diafirêne. Her wusa, ji vê demê û pêde, weke ku dîrok, bi dest weke qaxizakê hat çirandin û qatandin û piştî ji wê demê û piştî û ankû bi vir de, demeke nû ya ku en di berdewamîya demên wê ên berî wê de na, dest pê kir îya. Dîrok, li vir û ji vir û pê de, bûya qat û hatîya qatandin. Ya ku î ro temenê pirsgirêkan jî ya ev a.

Ji ber vê yekê, dema ku em dibêjin 'divê ku di perspektifeka dîrokî de were nerîn' jî, ew gotina me, ji ber wê qatandin û çirandinê li hewa dimêne. Li ser lingên xwe na rûnihê. Bi vê re jî, dive ku mirov bibêje ku çendî ku em bahse "pîrspektîfa dîrokê" dîkin jî, ji ber ku div ê temenê de qûtbûn heya, êdî ew gotin jî, weke ku ji gelek aliyên ve lingê wê li hewa dimênêt.

Mîtra, aqil û 'mantiq' û ji dûalîsma kevn bi ber dûalîsme nû ve:

Li herêmê, bo vê yekê, ji ber ku di wê berdewamîya herêmê de ew qûtbûn heya, êdî dîrok jî, ji hin aliyên ve dîrok jî, wê karê xwe yê 'perspektîfîkî ê dîrokê' bicih nayêne. Dîrok, ji ber ku ew berdewamîya wê esas nayê girtin. Dîrok, li vir qût a. Bo vê yekê jî, çendî û çîqasî bahs "dîrok" û "perspektîfîtiya wê" were kirin jî, li pîrr caran, ev tenê digotinê de dimênêt. Di serî de, li vir, dive ku mirov bibêje ku bo ku dîrok weke perspektîf esas were girtin û wê karê xwe bileyîzê jî, di serî de dive ku ew ahange di temenê berdewamîya wê de were çê kirin. Bo vê yekê jî, hebûn û heyînên dîrokî ên ku pêşketina, dive ku awayê xwe yê ku dîrokî û pêşketina wan re esas werina girtin. Bi vê yekê re, wê êdî di serî ser ketina rêya rast yak u tere meşin bibêt, wê ketina wê bibêt. Li vir, hê evnakê nebûya. Bo vê yekê jî, êdî ketina rêya çareserîyan de bo çareserîkirina pîrsîgî rêkan de, zor dibêt. Li herêmê, di serî de ya ku dive ku mirov wê fahm bike ev a. Dîrok, ahangî û berdewamîya wê û heyîn û hebûna wê ya bi hebûna xalkên herêmê re, dive ku pêşî bi hev re werina salix kirin. Wê hingî, ew ahang were kirin. Wê hingî ew ketina rêya çareserîyî bi pîrsgirêkên herêmê re bibêt. Li vir, bi vê rengê ku me got, salix kirin û herêkirina hebûna gelên herêmê, wê ne tenê temenê çareserîya pîrsgirêkên û pêşketina herêmê bê, wê her wusa rêz û hûmeta ji dîrokê re ku tê nîşandin jî bê.

Li vir, dema ku em, bahse çareserîyê dîkin û gotina 'çareserîyê' bi lêv dîkin, em bahse wê nas kirinê û gihandina rêgezên dîrokî jî dîkin. Di dîrokê de, heat roja me, div ê temenê de, ji ber ku ew qûtbûna dîrok jî di temenê desthilatdarîyê de hatîya kirin, êdî gelek xalk ji dîrokê hatina birin. Di zane min de, gotina "bişavtinê" jî jî li vir wateya xwe distêne. Ji bo ku weke wê berdeewamîya dîrokê xwe bidina nîşandin a ji aliyê sisteman ve, ew dihê kirin. Bi vî rengê, di aslê xwe de, di sadsale me de, gotina "bişavtinê", weke artarnatîfa wê ahange û berdewamîya dîrokê ya ku bi hezaran salan bûya ya. Dema ku ew ahang û berdewamî bi hebûna gelan re hat xira kirin, êdî bi gotina bişavtinê, weke ku hat xwestin ku cihê wê yê ku vala maya were tişî kirin a. Ya ku bi dîrokê û wê berdewamîya wê re dihê dîtin jî ev a. Ku ew ahang xira bû, êdî dîrok jî, hat xira kirin. Bi wê re, ew ji hole rakirina gelan jî bûya. Hinekî jî, dîroka vê gotina "bişavtinê", mirov dikarê di temenê bi awayekî bi zanebûn bi karhanîna wê a ji aliyê rêveberî û ankû desthilatdarîyan ve, diçêt ta dema berî zayinê sadsalên 5'min û hwd. Ev dem, hinekî tene bîra ku dem û dîroka Roma û ankû 'împaratorîya roma' ku dest pê dike ya. Li herêmê, pergale 'koladarîyê' jî, wê demê de, destpêkaka wê heya. Berî wê demê, sistemen weke sistemen Sûmer û hwd, tenê ol bikardihînin. Bi wî rengî, mirov di temenê koladarîyeka ku wan bikirin û bifiroşin de, ne dikirin. Lê piştî, ev pêş dikeve. Li vir, dîroka koladarîyê, di vê temenê de, weke ku çawa

destpêkek demî bi gotina bişavtinê re bi roma re heya, her wusa bi Misre Kevn re jî ew dîrok koladariyê awayekî wê yê teybet heya. Bi vê yekê û rengê, weke awayekî dûmenî ev dihê li berçav.

Ew dem, ku êdî hin bi hin ol pêş dikeve û êdî tişta ku mirov bi olê nekarî ku bike bin kotrola xwe de ku êdî zora xwe bikar dihêne. Bi vê yekê û awayê êdî zor bi wê re bi pêşketina sîstemê re pêş dikeve. Ol, li vir, weke amûrekî li rex wê dihê bi karhanîn û hwd. Ji wê û pêde, zêde karê wê di wê demê de zêde hê pêşneketiya lê hin bi hin pêş dikeve. Awayê olê ê ku di nava xwe pêş dixin ê Mire kevn û ê Hûrî û Mîtannîyan pirr jev cûda ya. Misrîyan xwestîya ji ji wê pêşketina Hûrî û mîtannîyan sûd bigrin. Lê çendî ku jê fêrbûna jî, di şîrove kirin û bikarhanînê de ew xira kirina li gorî awayê xwe yê ku ew bi wê pêşketina. Ji ber vê yekê, ew pêşketina misrîyan ku di ancama wê de firawûnî pêş dikeve, mirov dive ku bi mîtolojikî û awayê hizra wan re bêne ser ziman. Ji ber ku ew dem, weke demna mîtolojik in, mirov nikarê tenê bi vî awayê misrîyan sîrovê bike û wan bêne ser ziman. Misrîyan, aqilê felsefîk bi wê mîtolojiyê pêşxistin. Ev jî, awayekî teybet a. Çend ku ji hin aliyna ve mirov dikarê şibandinan di naqabîna wê pêşketina herêmên din de bike jî, mirov nikarê bi tememî bike wek hevdû. Hûrîyan û mîtannîyan, her wusa, awayê wan pirr teybet a. Divê ku miriv wê awayê wan, biteybetî hilde li dest. Wan, dema ku "xwûdê" kifşkirin û îcat kirin, êdî mirov li cem tenê dikarê bibe "peyamnêr" û ankû weke ku gotina î ro ku dihê gotin "pêxember" a. Gotina "pêxember" jî û gotina "rab" jî, dive ku mirov bibêje ku ji dema hûrî û mîtannîyan a. Miguel Valerío di lêkolîna xwe ya bi nave "Hani-Rabbat as the Semitic name of Mitanni" de dihêne ser ziman ku gotina "rab" ji dema Mîtannîyan a.

Her wusa, awayê pêşketinê ê hûrî û mîtannîyan, di wê temenê xwe xwediyê hîyayerşiyekê ya. Her wusa, ol, demazrandina. Cihê bergkirinê ava kirina. Minaq, H. Crag Melchert, di lêkolîna xwe ya bi navê "" Cunneiform Luvian Lexicon" dihêne ser ziman ku gotina "laleş" ji dema hûrîyan a. Bi vî rengî, em kifş dikin ku cihên bergkirinê ên Hûrîyan Laleş in.

Ew rewş, bi awayê pêşketinê û jîyan Hûrî û Mîtannîyan re têgihîştinê û awayekî têgihîştinê dihêne ser ziman. Her wusa, li herêmê, awayê pêşketinê, weke yê roja me, ku em dijî bi olên yek-xwûdayî re, di wê demê de heya. Mirov wê kifş dike. Ya ku her wusa dihê li berçav ev a. Ev awayê pêşketinê ku em ji dema hûrî û mîtannîyan kifş dikin jî, awayê pêşketî ya. Têgihîştina wê serketî ya. Bi vê re jî, dive ku mirov bêne ser ziman ku Misre kevn, tenê têgihîştin û ankû awayê têgihîştina wê ji hin aliyna ve hildaye. Lê ji dêla ku xwûdayê li ser wê têgihîştinê ku ji aliyê Hûrî û mîtannîyan ve ew jî were hildan, ew di nava xwe de bi afirandina "firawûnan" re bersivandina. Bi vê yekê re, êdî ew gotina "xwe kirina cihê xwûdê" de êdî afirîya. " Bi vê re, dive ku mirov bibêje ku ew gotina ku Hz. Muhammed di kuran'ê de bicih kirîya ya bi nave "Firawûnan, xwe kirîna cihê xwûdê de", di demên berî wê de jî hatiya bi karhanîn. Bi vê rengê, wusa tê xûya kirin û fahm kirin ku dibêt ku di dema hûrîyan de jî ev gotin hatibê bikarhanîn. Hingî, dibêt ku hûrîyan li awayê pêşketina xwe nerîbê û yê wan jî dîtîbê û êdî ji wê gihîştîbina wê gotinê û bikarhanî bin.

Awayê pêşketinê ê hûrîyan û awayê pêşketinê ê misrîyan, di vê temenê de jevcûda bûya. Bi vê rengê, awayekî şarîstanî derketîya li pêş û pêşketîya. Hûrî û mîtannî, dive ku mirov fahm bike ku awayê pêşketina wan, ji ber ku pêşketina xwe li ser e û pêşketina wê pêşketîra, her wusa, êdî hin bi hin bandûra wê maztir dibêt.

Hûrî, bi wê awayê wan ê pêşketinê re, ew dive ku mirov bibêje ku kifşkar in li herêmê. Awayê pêşketina li herêmê, ew bi pêşketina xwe re yak u di nava xwe de ku çê kirina didina kifşkirin. Her wusa, dive ku mirov bibêje ku ew di temenê pêşketinê de na.

Bi vê awayê hûrî û mîtannî, sisteme tégîhiştin û zanebûnê a di nava wan de ku pêşkefî kifşkar a. bandûra wê mazin a. Bi vê yekê, ew pêşketina wan ya ku bi hizir û pêşkefîya û ola di nava wan de ku di temenê 'yek-xwdatî' de ku pêşkefîya, bi pêvajoyên pêşketinê ê ku diji re hin bi hin serdestî herêmê hemûyî dibê. Ji ber ku di nava wan ê pêşketinê û hizirî û ramanî û olî de vac û ankû "mantiq" pêşkefîya û tede bicih bûya. Bi vê yekê re, dive ku mirov bibêje ku di dema wan de, felsefe, bi awayekî xwe pîrr pêşkefî di dema wan de pêşkefîya. Vac û ankû "mantiq", di temenê hemû hizirandin û zanebûna wan de ya. Bi vê yekê, wan pergal û ankû 'sistema' ku ava kirina, bi aqil ava kirina û di temenê wê de 'mantiq' bicih kirina. Farqa, awayê pêşketina hûrî û mîtannîyan û ya misre kevn jî ev a. Ji ber vê yekê ya ku misrî firewûnan di afirênin. Lê hûrî û Mîtannî, firawûnan, red dikin bi aqilê xwe. Her wusa, gotina "rab" ku di dema hûrîyan û mîtannîyan de pêşkefîya jî, hinekî nîşanak û birhana vê yekê ya. Rab, di sere hûrîyan de, yê li ser hemû kesî û tiştî û ku dikarê "biafirêne" ya. Bi vê yekê, di temenê gotina "xwûdê" de hatîya bi wate kirin. Bi vê rengî û awayê, dive ku mirov bibêje ku hûrî û mîtannî, xwûdênas in. Bi wê xwûdênasîya xwe re bandûra wan heya. Lê ew hizra wan ya ku wan di nava xwe de bi sistemî bi vî rengî afirandîya, wan dike serdestî dema wan. Lê çendî ku ew sistema wan ji aliyê xalk û komên dîn ên 'etnikî' vet ê farqkirin û ew jî wê sistema hizirî di nava xwe de didina rûnandin, êdî ew jî bi wê bidest pêşketina xwe dijîn. Ew rewş, wê bi demê re, weke pêşketina hûrîyan û mîtannîyan, bi vî rengî û pêşketinê û malkirina sistemê li nava xalkên din re, wê weke hûrî û mîtannîyan hin bi hin awayê pêşketinê bide afirandin. Ev jî, wê bi demê re, hin bi hin bandûra wan ya bi serdestîya wan ya li herêmê ku heya jî wê kêmtir bike. Ji ber ku ew êdî ew jî, bi wê awayê, sistem û pêşketina xwe re didina sistemê di nava wan sistemên ku pêşdikevin û dijîn. Êdî weke ya wan, pêşketin dibin. Bi wê jî, ew jî, çendî di destpêkê de, serdest û pêşengê wê na, wê bi wan pêşketinên li dora wan re wê bidina êdî "pêşketinek ji wan pêşketinên ku pêşketina". Bi vê rengê, êdî ew di awa û pêşketina xwe re ne bi tenê na. Ya ku hin bi hin wan di nava wê pêşketina herêmî ya ku ji pîrr çengan de dibêt, dike tenê çengek û ankû pêşketinek.

Hin bi hin, ew rewş, wê bê temenê ji dest windakirina serdestîya wan jî. Minaq, weke ku di dema hûrîyan de bi hebûna cihên bergî ên weke "laleş" re, ola êzdatîyê di wê demê de pêşkefîya. Lack M. Sasson - Chapel Hill, North Carolina di lêkolîna ku bi hev re kirina de li ser 'teksta marî', kifş dikin û di pirtûka xwe ya bi navê "Hûrîyan and hûrîyan names in the 'marî tekst'" dinivîsênin ku nave "mîtra" û her wusa nave "medîya" bixwe jî di dema hûrîyan de hebûya. Ji vê yekê mirov tédigihê ku Mîtra, dîroka wî ya ku ew tede jîya ya, diçêt ta dema Hûrî û mîtannîyan. Bi hûrî û mîtannîyan re her wusa awayê wê demê ê êzdatîyê, wê piştre bê temenê pêşketina bi "Nebî Musa(pêxemberan re gotina "nebî" bikarhanîn tenê di êzdatîyê de heya)" re. Wê nebî Musa, wan nirxan esas bigirê û temenê cihûtiyê bide avêtin. Bi wê re jî, olên yek yek-xwûdatî, her wusa, çend ku pêşî bi êzdatîyê û ankû 'êzidîtiyê' re yek a, wê piştre cihûtî jî derkeve. Bi vê rengî, wê êdî hin bi hin ku çend heman nirx û çand dike temenê xwe de awayê sistemî ên din bi vî rengî biafir in. Ev jî, çend ku bi demê re pêş dikevin û zêdetir dibin, wê bina temenê şikeştina bandûra hûrî û mîtannîyan jî. Bi vê rengê her pergalên hizirî ên olî ên bi vî rengî ku diafir in, êdî qada ya xwe pêşketinê û jîyandin û pêşxistinê wê qada wan ji xwe re esas digr in. Bi vê rengê giravên piçûk ên hizirî bi vî rengî derdikevin û hin bi hi new giravkên piçûk di bina temenê rêxistinîyên mazin ên bi demê re. Ev jî, hin bi hin, bi xwe re awayên pêşketinê ên herêmê diguharêne. Mîtra, di aslê xwe de, di vê demê de di rewşa bi vî rengî derdikeve. Weke

awayekî ku ronasanse ku piştî sadsale 15' min ku piştî zayinê jîya, wê berî zayinê di sadsale 12' min û hwd de, wê bi wî re derkeve li hole. Bi vî rengî, pêşevaniya Mîtra hizrî û felsefîkî ya. Piştî Mîtra re, bi gelekî re ku Zerdeşt derdikeve, wê di wê xate wî de weke demeka din ya nûkirinê wê derdikeve li hole û bandûra xwe bi hizir, felsef e û mantiq bide kirin.

Di vê temenê de, dive ku mirov fahm bike ku ji Mîtra heta ku dem tê dema Zerdeşt, wê demna dirêj ên xwe nûkirinê û pêşketina bi hizir û felsefê wê biafirin. Ya ku wê di temenê derketina olê dema hizir û felsefîk de cihûwar bigrê jî ev a.

Weke ku çawa ku Mîtra Pêvajoyeka û heta Zerdeşt tê, her wusa ji Zerwan heta ku tê Ahûra Mazda bixwe jî, dive ku mirov di wê temenê de hilde li dest û bêne ser ziman. Bi vî rengî di awayekî û teherekê û 'dîyalektikekê' de ji Zerwan ta Ahûra Mazda û ji Ahûra mazda ta Mîtra û Ji Mîtra jî ta Zerdeşt, xat, dem û demên pêşketinên ên bi hizir in. Her demek, weke ku dîmenekî li pêşketina xwe ya ku ew li ser mazinbûya dike. Bi vî rengî, heta ku dem tê dema Mîtra û Zerdeşt, wê pirr-dîmenîtî wê biafirê û pêşbikeve. Ev jî, temenê pêşketina hizir û ankû awayê hizir ê felsefê ya. Di wê temenê de hewldana rêmildarên Hûrî û Mîtannî ku dixwezin stêrkan û ankû hertiştên li jîyanê jerê vegotinekê bênin, hewldana felsefîkî û pêşketina wê ya. "Azman, stûnê wê hena.", "stêrk bi azmana ve dalaqandî na", "Roj, dûnya xwûdayê herî mazin Mazda ya", "xwûdê mirov ji hariyê çê kirina", "dûnya wek e ku em li ser dimeşin weke tepşiyekê ya", û hwd, çend ji wan gotinên ku heta roja me jî bi teybetî li herême botanê û rojhilatê kurdistanê ku mirov ji devê mirovan dibihizêe ya.

Ev gotin, ne gotinên roja me na. Hatîya kifşkirin ku di dema Sûmerîyan de jî dihat bawer kirin ku "mirov ji hariyê hatîya çê kirin." Ev, tiştêkî dide nişandin. Ew jî, ew a ku ew gotin gotinên hizrî ku weke referansên wê demê ên giring û hizirî û olî na. Ev gotinên referans, gotinên bingihîn in. Nêzikatî û hizrên ku diafir in, aliyê ku ew wê bi pêde herin jî didina kifş kirin.

Ya rastî ew a ku ev gotin bi teybetî, di dema hûrî û mîtannîyan de gotinna hizir in. bandûra wan li awayê hizirî ê demê hena. Bi vî rengî, piştî hizrên olî ku afirina temenê xwe yê hizirî ku afirandina, ji van gotinan sûd girtina û pêşketina. Bi vê yekê, gotinên ne tenê ku yên demekê ku ji xwe re weke referans girtina, her wusa, demên piştî hatina jî, wan jî ew gotin xwe re weke referans girtin û pêşketina dane çê kirin û aliyê wê yê ku bi têgihîştinî wê tere herin jî bi wan kifşkirina.

Ji van gotinan û gotinên weke van jî mirov fahm dike ku dema Hûrî û mîtannîyan, demeka ku di temenê pêvajoyê, pêşketin û demên hizrî, felsefîkî û têgihîştinî û her wusa pêşketinên olî ên 'yek-xwûdayîti' de xwediyê kifşkarîyeka dîrokî ya. Bi vê rengê, ev jî biawayekî vekirî dihê dîtin û fahm kirin ku dema hûrî û mîtannîyan, demeka ku aqil bi awayê felsefê û mantiq re bikardihêne û temenê pêşketina wan li ser wê ya. Ev awayê pêşketinê ê hûrî û mîtannîyan jî, dide dîyar kirin û kifş kirin ku dema aqil û zanebûnê, dijîn. Di nava kurdan de, heta roja me, ku yekî xelatîyek kiriba û ankû di dema ku ser mijarekê axift, ku gotinên wî ne bi hevdu re diahangekê de bûn û hinekî hatiba farq kirin ku zanebûna gotinên wî kêma, ku ew dihêne ser ziman, êdî li ber wî biawayekî ku ji wî re bê û dora wî jî his bike û bideng dihat gotin ku "bizanebûn bèn ser ziman." Ev gotin, weke gotin a nava xalkê, li herême botanê heta roja me jî, dihê bihistin. Çend ku ewqas pêvajoyên bişavtinê ta roja me biser de buhurtin jî, ev gotinên bi vî rengî ku bûna weke gotinên xalkê, dihên bihistin ji nava xalkê. Ew gotin, ya rastî ku mirov ji wan fahm dike, ew a ku ne tenê weke gotinna hizrî û felsefîkî na. Her wusa, weke ku bi awayê ku mirov ji nava xalkê his

dike û dibihîzê, weke ku tîn ser ziman di temenê 'kevneşopîyekê' de jî tîn ser ziman. Ev jî, ji aliyekî din ve jî, bi nirxî didina dîyar kirin ku awayê pêşketinê û rengê pêşketinê pêşketina civatê çawa û çiqasî pêşketî ya.

Ku mirov ji aliyê hizir û pêşketina wê û awayê wê yê pêşketinê ve, mirov biawayekî rast û baş dema hûrîyan û mîtannîyan fahm nekê, divê ku mirov bibêje ku mirov wê di şîrovevên xwe dîrokî, hizirî û hwd de zêde nikaribê ji temen ve gelek pêşketinên ku di roja me de hena jî, fahm bike. Minaq, awayê hizir û ankû têgihîştinê "dûalîsmê" û hwd, ji vê demê ya. Bi teybetî, di vê demê de, weke xateka têgihîştinî û pêşketinî ku êdî dibeê xwediyê kişfkariyê, pêş dikeve. Ev jî, aliyekî din, ê ku divê ku mirov wê biteybetî hilde li dest û fahm bike. Dûalîsm, yê ku li gorî têgihîştina felsefîkî ya roja me ku em dikarin wê fahm bikin û bi gotinên aqil û felsefê û ew hanî ser ziman, Pêşî Mîtra û Piştîre jî Zerdeşt bû. Lê Zerdeşt, ew kira weke 'ekoleka' hizirî û felsefîkî. Bi wê yekê, temenê wê avêt. Lê berî wî, ew hebû. Bi teybetî, hizirên wan yên wê demê ên dema hûrî û mîtannîyan, çend ku mirov kifş dike û têdigihê û dihêne ser ziman, rengê wê baştir dihê dîtin. Bi vê rengê, mirov fahm dike ku hûrî, weke ku bi lalêş re xwediyê cihên bergirinê ên pîroz û bi wê re jî xwediyê ola ezdatiyê na. Bi vê rengî, temenê hizirên weke van hiziran jî li vanderan dihên avêtin û dihên pêşxistin û di nava xalkê de bi sisteme bawerîyê dihên belav kirin û di serê mirovan de dihên bicih kirin.

Hûrî û mîtannî, nirxên wan ên pêşketî na, bi vê yekê û rengî divê ku mirov bibêje ku heta roja me jî, di temenê pêşketinên ku dihên jîyîn in. Bi vê yekê, ku mirov ji kuderê ve û ji kûve bînerê, divê ku mirov bibêje ku mirov rengê hûrî û mîtannîyan hem di olan de û hem jî di hizir û awayên têgihîştinan de dibêne.

Li ser wê xate, desthilatdarî jî dihê ava kirin. Bi awayekê pirr xarîb dihê berçavê me, ku ew awayê olî ku sûmerîyan bikarhanîna û ol weke pergalka pêşketî û mazin bikarhanîya û serdestî jîyanê kirîya, çend ku bi ber dema hûrî û mîtannîyan ve hatîya di ast û rada wê de, bi pêşketina zanebûnê re, hûrîyan, bi têgihîştinê mirov weke ku ji hin aliyan ve azad kirina. Weke kurdên roja me ku hertimî jî bo wan hatîya gotin ku pirr girîngî dane azadî û serbixwebûna xwe. Di wê demê de jî, ev li pêş a. Bo vê yekê, pergale baweriyê û olê jî, li gorî vê afirîya û heta ku ti bêje bi zanebûna. Lê ne jîdahî ya. Mirov, di nava xwe na fatîsêne. Mirov, di nava xwe de biwate dike. Di vê temenê de, mirov xwe dîtîya di pergala demê de. Hinekî jî, ya ku dihê li berçav ev a.

Zanebûn bi aqil û jîra wê, ketîya bin xizmeta mirov de. Mirov wê dibîne. Di vê temenê de, hûrî û mîtannîyan, ew sistema xwe ya aqil, wilqasî xweşik û bi zanebûna pêşxistina, weke ku xwe di nav de wînda kirina. Hûrî û mîtannîyan, weke ku xwe di nava sistema xwe de "xawr" kirina. 'Xawr' kirin, di temenê xwe kirina rengê gîyanê de dihê fahm kirin.

Wilqasî, xweşik û ji sipahî sistema xwe ya aqil pêşxistina. Çendî ku sistema wan pêşketîya, ew di nava wê de weke ku xawr bûna û bûna gîyane wê. Bi vê rengê, weke ku wan laşê xwe yê li berçav, di nava wê pergale û ankû 'sistemê' de wusa ji berçav xawr kirin. Bi wê rengê, sistema wan ya aqil, çend ku ew di demê de weke ku ji berçav bandûra wan kêmbê û desthilatdarîya wan hin bi hin reng diguharêne û ji ber diçê jî, êdî ew pergaliya hizir ya ku wan afirandîya, êdî weke xwe bixwe xort dike û serdest dike. Bi wê re jî, weke ku bawer kirina ku çendî ku pergale wan ya aqil û serdest mayinda bê, ew jî wê bi wê re bin. Rengê bi vî rengî ê bawer kirinê, mirov hilma wê dihilde ji dema wan.

Li vir, divê ku mirov mirov bibêje ku pergale aqil ya hûrî û mîtannîyan, di nava xwezayê de ya. Weke ku pêvajoyên wê bi serdemî hena. Di serdema wê ya pêşî de bi aqil xweza li pêş a. Lê piştê di serdemên xwe yên piştê de, weke ku aqil bi amntiqî xwezaya xwe bi mirov re û jîyanê re bi wêne dike û êdî ew dikeve cihê wê de. Li vir, pergale aqil, pîr serdest bûya. Aqil derketiya li pêş. Jîya ku em î ro di derbarê wan de dizanî, bi dehqatan, ew li ser wê re dihên xûyakirin û fahm kirin. Xatên aqil ên 'dûalismê' û hwd, ên tégihîştina wê demê na. Serdest in. Û bi bandûr in. Bi vî rengî, dema ku em li awayê pergale olî ya hûrîyan dinerîn, em dibînin ku ew bawerîya xwe bi aqil dijîn. Hundurê wê bi van reng û awayê aqilan û hwd, hundurê bawerîya xwe tişî kirîna. Bi wê tişîkirinê ku dagirtin bûya, êdî bi wê re serdestî bi dest xistina. Yanî, wan di dema xwe de, serdest î bi aqil jîyan kirîya. Li vir, pêşî, pergale xwe ya bawerîyê ku mirov di hundurê wê de bijî, afirandina. Piştê, wate jîyanê û mirov di wê de hanîna ser ziman. Weke tefsîra 'bihûstê' hwd, bi awayekî bêkêmesî kirina. Ji zaroktîya mirov bigra, heta ku digihîjê balixbûn û mazinbûna mirov û hwd, tefsîra mirov li herdû dînya hatîya kirin. Li dînya mirov jî û li 'axîreta' mirov jî tefsîr bi awayekî bêkêmesî hatîya kirin. Mînaq, heta roja me jî, dema ku bahse zaroyeka ku nû ji dayîka xwe re bû û piştê ku zêde nejiya û mir, hingî, ew bi pîr û bi tefsîre ku difirê û ya mîrane dihê tefsîr kirin. Weke hatîya kifşîkirin ku "ga" di dema sûmerîyan de jî pîroz a. Di dema Hûrîyan de jî pîroz a. Mirovê ku serî wî 'ga' ya, bi pîr awayan û cûreyan ku hatîya xamilandin hatîya çê kirin.

Her wusa, ji xezal û cûreyên teyrikan bigre, bi wêne kirina. Xîzîkirina. Weke Sembola olî jî, di dema wan de jî, "'teyrê tawis" heya û derdikeve li pêş. Di pîrên tawis û rengên bi pîre tefsîr hatîna kirin. Ji wê xweşikafî, hatîya xwestin ku were dîtin û bê bi tégihîştin kiirn. Bi vê rengê, awayekî hizrî jî hatîya çê kirin.

Lê hûrîyan û mîtannîyan, dunya xwe ya ku têde jîyane, bi vegotin û tégihîştina xwe karîna ku xweş û xweşik bikin. Ew bihûştê, ku çê kirina, di serê wan de dijî. Bi wê re li dunya xwe dinerin û bi wê re êdî di dunya xwe de jî xweşikatiyekê dibînin û bi wê xweşikatiyê êdî dunya xwe dikin ku xweşik bikin û di adilênin.

Li gotîna ku heta roja me di nava kurdan de bi teybetî li herême botanê dihê gotin û jê bawerîyek jî dihê kirin, ku tê gotin ku "ku te dunya xwe xizinc kir, tê axîreta xwe jî bidest bixê û deriyê wê bi qancî jî xwe re vebike." Bi vê yekê, kirna ku li dînyê li jîyane xwe bihizir in û pê mijul bibin. Bi vê rengê, dunya hûrîyan dîdîmenîtî bi hev re dihê jîyîn. Gotîna "acîniyan" ku hata roja me di nava kurdan de bicih a û ji wan buhurîya xalkên li dora wan jî, bi wê re cihanek dane ava kirin. Tefsîra wê, biawayekî wusa hatîya kirin ku mirov î ro jî, tevî wêqasî pêşketin û hizirîkirinê, mirov nikarê bêje ku mirov li pêşîya wan ya wê wê ya. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku ew nîrxên vê axê na.

Ev ji ber çî giring in ku divê ku mirov fahm bike? Ji ber ku mirov pergale wan ya hizirîkirinê bi pîr alî bibîne û fahm bike û wê bi dîmenî karibê bêne berçav giring a. Bi vê yekê re, divê ku mirov bibêje ku wan cihane xwe ya diu serê xwe de jî, bi qasî ku bi hizir çê kirina û bi 'vac(mantiq)' jî dane rûnandin li ser temenê wê, her wusa bi wî yekê xamilandina. Li reng û tiştên xamilandinê wate lê kirin, astaka tégihîştin û bi wê re ya pêşketinê ra dixê li berçav. Mirov, vê yekê bi wan re biawayekî vekirî û pêşketî dibînet.

Pergale, desthilatdarî ya hûrî û mîtannîyan, weke ku dihê berçav, bi êlî ya. Lê pergale aqil ya ku afirandina, wan jî wê awayê êlîtîyê di buhurêne û bi dîmenekî din dide li berçav. Giringiyê pîr didina kevneşopîyên xwe. Bi vê yekê re, kevneşopîyên wan, ji wan re hem

aqilê wan yê nivîskî ya û hem jî destûrên wan ên jîyanî dihêne ser ziman ji wan re ku li gorî wê bijîn. Gotina "bêşop" berî dema îslemiyetê jî di nava kurdan de hebû di wate yekê 'ne dîtî!' de dihê ser ziman. Yekî ku dunya ne dîtî, weke yekî nezan dihê zanîn. Bi vê yekê, yê ku li gorî kevneşopîyê xwe dijî û ew di jîyane xwe bicih kirina û bi wan bi bawerî dijî, ew yê bi "zane ya". Her wusa, bi vê yekê, wateyek û zanebûnek jî di wê kevneşopîyê de dihê dîtî û tê ser ziman. Bi gotina jî û bi gavavêtinên jî sembolên xwe yên ku afirandina hena. Ji bîr nakin. Heta roja me jî, yekî kurd, weke yekî ku xwediyê "jiberkirineka" mazin a. Dema ku carek bihîst dikarê di serê xwe de bigrê. Ev yek jî, weke nixekê dihê dîtî û ser ziman. Gotina "zû ji aqilan naçê" û ankû ya "xwediyê bîreka bi bawer in", çend gotinên ku di derbarê vê jiberkirin û di bîrê de hiştinê de na ku di nave xalkê de heta roja me tên gotin in.

Hûrîyan û mîtannîyan, bi vê rengê û bi vê re jî, divêt ku mirov bibêje ku xwediyê pergalfuyeka jîyanî na. Bi vê yekê re, çendî ku mirov di derbarê wê jîyane wan de bibê xwedî zanebûn, mirov di derbarê wê pergalfiya wan ya hizrî de jî dibê xwediyê zanebûnê. Ew, serdestê dema xwe na. Kifşkarê dema xwe na. Li herêmên ku ji wan û ne ji wan bin, bi hev re jîyîn, bi wan re bûya. Ev yek, nebûya sedema nerazibûnan. Bi vê yekê, li herêmê weke ku dihê dîtî bi awayê dîmenî pergalên ku piştre ji wan sîd girtina û jîyane na, karîna ku bi hev re di nava hevdû de bijîn. Yê ku bawerîya wî çibû, dikarî bijî. Ev yek, piştre bi hizirî jî pêşketiya û bû ya xosletên giring ê pergalfiya wan a jîyanî.

Dema hûrî û mîtannîyan, di aslê wê de temenê demên piştre ên ta dema me na. Dema hûrî û mîtannîyan, demeka aqil a. Bi aqil di meşê û pêş dikeve. Mîtra, zanistê wê demê ya. Ew di wê demê de dijî û hizrên xwe li ser wê temenê dihêne ser ziman. Mîtra, ew bawerîya ku tê de "ga" pîroz a, bi wê dijî. Ew 'ga'yê xwe digirê û li malê digirê. Jê dixwezê ku ew alikarîyê bide wî û wî di hemû rewşan de bi ser bixe. Lê ew bi aqilê xwe dihizirê û fahm dike ku 'ga' nikarê wê bike. Ga'yê wî pêşî ji dest diravê. Lê piştre Mîtra jî, bi wê fahm kirina xwe, ga'yê xwe digrê û serê wî jê dike û wî dixwê. Mîtra, li vir, di wê rewşê de aqilê xwe bikar dihêne. Bi aqilê xwe dibîne. Pêşî hevî dike ji 'ga'. Lê piştre ku hevî wî ne hat li cih, piştre ew ga'yê xwe digurêne. Ga, di bawerîya wê herêmê de sawalaka pîroz a. Di nava kurdan de, bi teybetî li herêmê botanê, heta roja me, tê bawer kirin ku "ga, du stîrh(qiloc)ên wî hena û dunya li ser wan stîrhên wî ya." Bi vî rengî bawerîyek jî heya. Mîtra, bi wê pêşî hevî kirin û piştre gûrandina ga'yê xwe, di aslê xwe de, xateka pîroz ya bi hezar salan ku heta dema wî hatîya bi aqilê xwe di azmûnê de derbas dike. Ew, aqil û di hundurê aqil de vac û ankû 'mantiq' ku bicihkirî bikar dihêne. Bi aqil û vaca xwe, di wazinêne û dipîvê. Bi wê jî, di serê xwe de digihijê ancâmê. Ew ancama Mîtra ya ku wî bidest xistî di xate ola wî êzdatîyê de jî bicih dibê. Minaq, heta roja me, di ezdatîyê de çejnê de ga' tê xamilandin û bi kome ciwan re dihê birin li laleş'ê. Piştre jî, wê bi zanebûn ga ji destê xwe berdî. Piştî ku ga hat berdan, wê piştre bi hev re dora ga bigrin û we bikin ku ga bigrin. Bi wê re jî, ku wan ciwanan ga girt, êdî wê bi hev re bînina cihê lê ew filîtiya ji destê wan û li wir wê bigurênin û wê xwûna wî berdina ardê.

Mîtra, ev cerb û fêra wî ya ku di ola wî de bicih bûya. Weke zagon û ankû xaleka têgihîştinî ya 'vac(mantiq)' a. Li vir, di serî de, meşandina aqil û tede hebûna 'mantiq' dihê li berçav. Li vir, ev çi dide nîşandin? Ev dide nîşandin ku tevger û gavavêtinên ku mirov êdî bi aqil dihên kirin û bi rê ve diçin. Mirov, gavê xwe bi zanebûn diavêje. Mîtra, li vir, felsefa 'mantiqê' derxistîya li pêş. Ew felsefa Mantiqê' di temenê jîyanê de ku ya rast çi ku hat kifş kirin ku dîtî û nerîna mirov re şaş newê û bi aqilê xwe yê ku mirov bimeşêne, ew şaş û xelat nebê. Ya ku li vir dihê dîtî ev a.

Her wusa, xale 'mantiqê ya ku mirov di vê gavavêtina Mîtra de kifş dike jî, ew a ku Mîtra dihizirandina di serê xwe de xwediyê hin pîvanna aqilî ya. Bi vê yekê re, ew di serê xwe de bi wê pîvana xwe gihişîya navê "xwûdê". 'Xweûdê ne li dunyê ya', Mîtra li wir kifş dike. Lê mîtra, li wir, hebûna "baxtê" bi wê aqilê xwe û 'mantiqê xwe kifş dike. Li vir, kirina mirov û gavavêtina mirov dihê kifşkirin. Mîtra, kifş dike ku baxtê mirov ji aliyekî ku em wî nabînin ve hatîya kifş kirin. Lê li dunya jî, em dijîn û em bi serê xwe na û "azad" in. Lê di hundurê wê 'azadîya' me de jî, em jîyane xwe dikin û divê ku em karibin hem dabara xwe bikin û male xwe ava bikin û biparêzên û bi wê re dunya xwe qizinc bikin. Ew yek, weke azmûneka li dunyê ya ku li pêşîya me dihê dîtîna û kifş kirin.

Gavavêtina Mîtra, bi tememî li ser aqil û mantiq a. "Dema ku mirov kirinek kir û ancama wê xelat bê û ji mirov re fêde wê nebê, ew şaş a. Divê ku mirov wê nekê. Bi vê yekê, Mîtra, piştî ku ga'yê xwe gûrand, wî êdî ji ga re bawerîya xwe ne hanî. Wî, hebûna xwe xwûdê di serê xwe de bi navê wî kifş kir û piştî ket lêgerîna wî de. Ew hanî ser ziman. Li vir, wî kirîya ku vegotina xwe bide afirandin. Û daye afirandin jî. Mîtra, weke xale pêşî ya aqilê wî "rastîfî" û "rastteqînî" derdikeve li pêş. Li vir, ew kifş dike ku "rastteqîniyek" heya ku divê ku ew wê kifş bike û bibîne. Bi hizir û têgihîştinî ew digihîjê vê. Ji vir û pêde, dema ku mirov di temenê wê hizirkirina Mîtra de dihizir kirin, êdî pirsên weke "kî na em", "rastî çî ya", jîyanê kengî dest pê kir", "mîrov çawa dikarê bijî", "hizir çî ya" û hwd, dihên berbîra me. Mîtra jî, ev pirs ji xwe kirina. L i gorî wan, li rastiyê êdî gerîya ya û xwestîya fahm bike. Di serê wî de, bi têgihîştinî, biwê hizirkirina wî re pergale têgihîştinî bi bawerî diafirê. Ya ku wê weke afirîneka mazin ya dîrokî bo mirov û bo dîrokê jî ev bê. Mîtra, aqil, hizir, têgihîştin û rastteqîniyê, ji xwe re dike pêpelok û li ser re dimeşê. Bi vê yekê, êdî hin bi hin aqilê xwe yê ku dibîne û bi awayê 'mantiqê' wê êdî bidest hanîna li ser ziman dike. Wusa xûya dike ku çend ku Zerdest piştî wî re bi çend sadsalan hatîya jî, ji wî ne buhurandîya.

Dema Mîtra, demeka aqil a. Wê jî, bi xwe re dihêne ser ziman. Li vir, aqilê bi têgihîştin û mantiqa ku êdî hişê xwe radixe li berçav bi mirov re û bi hizirkirina mirov re li vir hin bi hin tê kifş kirin. Bo vê yekê, di serî de divê ku mirov bibêje ku ev dema Mîtanîyan, weke demeke teybet ya aqil û mantiq a. Dema ku mirov di vê temenê de li Mîtra dihizirê, weke filosofekî aqil û mantiqê jî derdikeve li ber me. Mirov wê yekê bi wî re di serî de kifş dike.

Mîtra, aqilê wî weke ku dihê dîtîna, di temenê têgihîştin û hebûna mantiqê wê de ya. Li vir, weke xaleka aqilê wî 'vac' pirr derdikeve li pêş. Ew, mantiqê bikar dihêne, di pîvê û bi wê re jî dike û dixwezê ku rastiyê bibîne. Bi aqil pîvandîna û hasibandîna û lêgerîn, rengê felsefe 'vacê' dihê li berçav. Lêgerîn, li ser temenekê ya. Ew temen jî, bi têgihîştin dikarê were ser ziman.

Bi vê yekê û temenê, divê ku mirov bibêje ku Mîtra, di aqilîya xwe de pirr li pêş a. Bi wê yekê, ew derketîya li pêş. Mîtra, rêya aqil pêşniyar kiriya. Bi aqil, dîtîna û tevgerîn pêşniyar kiriya. Xwestîya ku gavavêtin û kirinên mirov bi aqil bin. Bi aqil hasibandîna, xwe gihandina rastîyan, weke awa û xaleka aqilê wî derdikeve li pêş.

Di vê temenê de, dema ku ez dihizir im li Mîtra, ez kifş dikim ku wî aqil bi mantiq, pirr pêşxistîya û bi têgihîştin jî kiriya di serê xwe de. Ew jî, hanîya ser ziman. Zanebûn, li vir, wî kifş kirîya û bikarhanîya. Bi vê yekê, Mîtra, weke dîmenekî di dema xwe de dijî lê ku ser dema xwe re ya dihê li berçav. Li vir, bi vê re jî, mirov felsefe Mîtra û xalên wê yên bigihîn bi aqil, mantiq, têgihîştinê kifş dike. Bi teybetî, Mîtra, di vê temenê de ya.

Bi vê yekê, awayê û temenê, wî dema xwe bi bandûr kirîya. Di aslê xwe de, dîmenekî din ê pêşketin bi têgihîştin û aqil wî daye dest pê kirin. Ya ku li vir mirov wê kifş dike ev a. Wî, oldarî li dunya bi pergalê ava kirîya, Di temenê hîyererşîya nava xwûdê, pêxember, ol û mirov de danîya li holê. Bi vê yekê jî, di temenê aqil û têgihîştinê de bi mantiq, di rê de meşîya. Bi vê awayê, ku mirov wî rastîya wî fahm nekê, mirov wê bi teybetî nikaribê wê demê jî bi başî û rast bêne ser ziman.

Ol, di dema Mîtra de, ji vegotina hatîya buhurandin. Wî aqil derxistîya li pêş. Lê aqilê bi mantiq. Di vê temenê de mantiq, weke nêzîkatîya teybet ku felsefe wê hatîya kirin, hem di nêzîkatîyên wî de derdikeve li pêş û hem jî bi demê re pêşketinê wê dihê dîtin. Ya ku li vir, bi teybetî bi Mîtra re ku di serî de mirov wê kifş bike jî ev a.

Lê ku mirov Mîtra û wê aqilîya wî ya ku heyî ku mirov wê kifş nekê û mirov weke ku di mînaqa 'ga' de jî dihê dîtin ku çawa bi aqil mantiqê xwe bikarhanîya ku newê kifş kirin, wê rastîya aqil û têgihîştina Mîtra bi başî newê kifş kirin. Di aslê xwe de, ya ku Mîtra dike Mîtra jî ev bixwe ya. Weke teybetmendîya giring ya bi wî re ku rûdide dihê li berçav. Ji ber vê yekê, ji vî aliyê ve dema ku mirov têgihîştina wî û awayê bi awayê wê kifş dike, mirov wî bi rastî kifş dike. Li vir, weke xalaka sereka ya ku derdikeve li pêş ku mirov bi teybetî li ser bisekinê jî ev a. Felsefa 'vac(mantiq)'ê kirin û di wê temenê de tevgerîn li vir, bi wî re hin bi hin êdî rûniştîya. Di demên pişt wî re, bi vî rengî, di temenê wan hizir û nêzîkatîyên wî de gavavêtin bûya. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku êdî aqil û mantiq bi têgihîştin di jîyanê de bicih bûya. Rastîya demê, bi vê rengê bi Mîtra re û nêzîkatîyên wî yên ku bi awayekî mayindayî di ola êzdatîyê de jî hatina parastin, didin nîşandin ku ew aqilmendekî demî yê ku aqil bi têgihîştin û 'mantiqê' re pêşxistîya ya. Yên ku lê nerîna û ankû ew bibîr kirina jî, di serî de ev aliyên wî di xwe de û di serê xwe de bibîr kirina. Li ser van aliyên re jî, êdî bi awayekî felsefîkî û aqilmendî nêzîkatîyên Mîtra ji xwe re weke hin şewir hildane û li gorî wan tevgerîya na. Ew nêzîkatîyên ku wek şewir, hatina hildan jî, di temenê felsefe vac(mantiq)ê de na. Her wusa, şewira pêşî ya li vir ku ji Mîtra tê fahm kirin û hildan ew a ku 'mîrov dikarê biaqilê xwe êdî xwe bigihijêne rastîyan.' Yanî, bi awayekî din ê gotinê jî, "mîrov dikarê bi aqil xwe bigihêne rastîyan" Weke xale sereka ya destûrî ev derdikeve li pêş. Mîtra jî, bi aqil xwestîya ku xwe bi ser bixe. Ji ber vê têkoşîya ya. Di wê tekoşîna xwe de jî, bi kirin û gavavêtinên xwe êdî dora xwe jî bi ser xistîya. Mîtra, mirovê aqil bûya. Bi aqil, felsefe mantiq kirîya. Ê bi wê re jî, têgihîştin û hiş pêşxistîya.

Mîtra, bi demê re, ew xate ku li ser pêşketîya, wê xatê, bi awayê felsefîkî êdî dide pêşxistin. Heta roja me jî, ew awayê têgihîştinê ê ku Mîtra Pêşxistîya û têgihîştina wî, bi awayekî dijî. Mîtra, bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî, weke destpêkekê bi dîroka aqil re û bi pêşketina felsefê re hildê li dest. Bi vê yekê, divê ku mirov wî bi teybetî bêne ser ziman.

Dema wî, demeka ku bi aqil pêş dikeve ya. Ew jî, aqilvanê wê demê ya. Bi vê yekê, ew rêya aqil pêş dixê. Pişt wî re, li herêmê û li herêmên li dorê çend pêşketin dibin, bandûra wê xate Mîtra lê heya. Pişt, çend pêşketin dibin jî, yek jî bêî ku bandûra Mîtra û wê xate wî lê bibe nabê û pêşnekevê.

Piştî Mîtra re, Zerdeşt, astaka din ya dîyemin ku li ser wî ast û rada Mîtra re derketîya û pêşketîya ya. Bi vê yekê û rengê, Zerdeşt, di aslê xwe de, weke awayê dîmenî ê dîyemin ê Mîtra û pêşketin hizirî ya wî ya. Weke Awayê xwenûkirinê ê dîyemin a. Dema wî, weke Ronasanse ya dîyemin a. Zerdeşt, piştî ku hat, weke "pêxember" jî hatîya dîtin û binav

kirin. Bi vî rengê, heta roja me jî, li herêmed botanî û bi teybetî li rojhilatê kurdistanê, hatîya bi navkirin û nasîn. Bi vê rengê, di îslamiyetê de jî hatîya pejirendin.

Zerdeşt, teybetmendîyeka wî ya giring heya. Ew jî, ew a ku weke ku çawa ku dike û hizrên weke "dûalîsmê" û hwd ew pêşdixe, her wusa, ew pergale hizrî diafirîne û pêşdixe. Ew, bi hizirkirinê, li ser wê xate aqil û 'mantiqê' ya Mîtra re dimeşe. Wê dihêne ser ziman. Lê Zerdeşt, li gorî demê dîroka ku buhurî, şîroveyeka pirr dirêj dike. "Avesta" ya ku ew dinivîsîne, tê bawer kirin li ser ser 14 hezar çermî hatî nivîsandin. Li gorî ku tê gotin bi devkî dihê ku gotin ev hijmar hê mazitira.

Zerdeşt û Mîtra, divê ku mirov di berdeyam hevdû de weke du pêvajoyên û ankû serdemên giring ên pêşketina bi aqil, felsefe û mantiq, bihasibîne û fahm bike. Gelek aliyên Mîtra ku divîyabû ku werina fahm kirin û ne hatina fahm kirin, Zerdeşt hewlêdaya ku wan bi mirovan bide fahm kirin. Bo vê yekê, divê ku mirov bi teybetî, weke asteka nû wî hilde li dest. Lê Zerdeşt, di aslê xwe de, ew peyamnêrê dema me ya î ro jî ya. Wî, bi hizrên xwe û gotinên xwe re, weke ku em agahdarkirina ku ev dem wê were.

Aqil û mantiqê Mîtra, bi felsefe wî re ji aliyê Zerdeşt ve dihê fahm kirin û ew jî hewl dide ku wan bide fahm kirin. Bo vê yekê, divê ku mirov vê yekê bi teybetî bibêje. Weke ku çawa di zimanê avestayî de navê Zerdeşt "zarastrar" û ankû "zarathustra" ya, her wusa, navê Mîtra jî "mîtrassî" ya. Bi vê yekê dihê ser ziman û dîtin û nas kirin.

Zerdeşt, dema ku mirov lê dihizirê ji pirr aliyan ve Mîtra jî bi wî re dihê berbîra me. Ev jî, ji aliyê bandûra wan ya li hevdû de divê ku mirov fahm bike. Zerdeşt, di dema Medîya û ankû hinekî berî wê de jîya ya. Lê Zerdeşt, ne tenê hizrên wî dema wî û pêşketina wê kifş kirîya, her wusa demên piştê jî bandûra wî lê mazin a. Bi vê rengî, divê ku mirov bibêje ku Ji Zerwan, ta Ahûra Mazda û ji Ahûra Mazda jî ta Mîtra û Ji Mîtra ta Zerdeşt, xate pêşketin û tégihîştin dihê dîtin. Bi navê wan re, salixkirin û bi wate kirin, bûya û bi tégihîştina bi wan re jî pêşketin bûya. Zerwan, wate "gerdûnê" lê hatîya kirin. Ew, di wê temenê hatîya tefsîr kirin. Her wusa, Ahûra Mazda, weke xwûdayê herî mazin ê sereke û kurê wî hatîya tefsîr kirin. Navê wî bi rojê re dihê tefsîr kirin. Roj, di hundurê gerdûnê û di wê de jî di hundurê fezeyê de ya. Bandûra wê, heta roja me jî, ya herî mazin a. Bi vê yekê, di wê demê de jî, ew bandûr hatîya kifşkirin. Li gorî wê, salixkirin bûya. Agir, bûya rêya tégildanînê ya bi wî re. Ji ber vê yekê, di çanda mesopotamîkî de hertimî agir bûya xwediyê pîrozîyekê.

Mîtra, ku mirov wê dema wî baş fahm nakê, ez di wê baweriyê de me ku wê dema Zerdeşt û yên pişt wî re ku hatina di wê xate de ên weke Manî, Mezdek, Babek û hwd jî, wê bi başî newina fahm kirin. Ev jî, ji heman çandê na û di heman xate de dimeşin û dihênina ser ziman. Her yekê ne tenê aqilmendê dema xwe ya, her wusa kifşkarê serdema xwe jî ya. Bandûra Manî, li Çanda Filahîyê ku piştê pêş dikeve, divê ku mirov biteybetî bêne ser ziman. Oldarên filehiyê (di zimanê kurdî de gotina "filehî" pirr kevna ku weke navê Mesihîyê hatîya gotin), weke Agustînus û hwd, bi salan di nava bawermendên Manî de dimênin û xwe pêş dixin. Tiştê ku ji wan digirin bi navê hizir, piştê diçin û li ser navê wê bawerîya xwe jî dihênin ser ziman.

Mîtra, di aslê xwe de, ew awayê aqil û pêşketina wê ya tégihîştinî, rengê wê bi aqil û mantiqîya wê dide diyar kirin. Li ser wê re jî, êdî meşin dibêt. Bi vê yekê, ew kifşkarekî

mazin ên hemû deman a. Her yê ku pişt wî re ku hatina li ser wê xate re, bi hanîna li ser ziman a hizra xwe re, ne tenê hizra xwe hanîna ser ziman, her wusa Mîtra jî ji deman buhurandina li deman û ew qayîmtir kirina bi demê re. Yanî, mirov karê wê jî bibêje ku ew bûna direjîya Mîtra ya bi demê re. ew dirêjî jî, ji dema wî tê heta dema me.

Bi vê yekê û awayê, divê ku mirov bi teybetî, bêne ser ziman. Ya ku heta roja me biawayekî layîqî wî ku ne hatîya ser ziman û bi teybetî divê ku em bibêjin ku ne hatîya fahm kirin, ku avakerê wê pergale felsefê di destpêkê Mîtra bûya. Pergala Mîtra jî, li ser esas û temenê aqil ku rengê wê 'felsefê' ya, mantiq, û têgihîştin û hişê wê rûniştîya. Bi vê rengê, pêşketina wê jî, bi demê re bûya. Dûalîsm, dema ku em li vir bi wê re gotinekê bibêjin, divê ku em di temenê awayê salixkirina awayê wê xate wî ya têgihîştinî ya hizir de jî fahm bikin. Rengê awayê aqilê wî û pergaliya biaqilî, ew dihêne ser ziman. Di vê temenê de, felsefeyeka aqil û mantiq di temenê wê de cih digirê.

Li vir, gotina 'rastîyê' û ankû 'rastteqîniyê' û hwd jî, divê ku mirov bi teybetî hilde li dest. Ew gotin, weke gotinên ku di temenê lêgerîna wî de na. Mînaq, dema ku Mîtra hêvî jî 'ga'yê xwe kir û pişt re ku ew hêvîya wî, weke wî derneket, êdî pişt re ga'yê xwe gûrand. Pişt re li wir ne sekinî û gavê bi pêş de çû û lêkolîna xwe ya di serê xwe de da domandin. Bi vê rengê, gotina 'rast' û 'rastteqîniyê' dibin gotinên ku ew li wan digeriha ya. Salixkirina gotina 'rast' û ya 'rastteqîniyê' jî, di temenê bawerîya wî de ya. Bi vê yekê re, ew bawerîya xwe kur dike. Di dawîya dawî de, ew digihîjê navê "Yazdan(xwûdê)". Ya ku divê ku mirov bi wî re kifş bike ev a. Gotin û navê 'xwûdê' jî, destpêka olên yek-xwûdayîtiyê dihênin ser ziman. Gotina 'xwûdê' bi rengê "xûda" jî di dema Qasîtiyan de hatîya bi karhanîn. Li vir, em dikarin bêjin ku ji dema wan jî ya. Pişt î Qasîtiyan re, lolî, gûtî, hûrî û mîtannî û hwd, li dûvhevdu wê gotinê biu nirx dikin û mazin dikin û pîroziya wê xort dikin û bi wê dijîn.

Mîtra jî ya ku wî kirîya ew a. Lê Mîtra, bi lêgerinê xwe guhandîya wê. Bi wê re jî, gotina 'xwûdê', wî kirîya 'kirde' û bi wê re jî, danîya li ser serê hemû rastîyan weke 'rastîyekê' û rastteqîniyekê'. Ya ku em di serî de li vir bi Mîtra re kifş dikin jî ev a.

Piştî Mîtra re, bi gotinên ji dil û germ, Zerdeşt, wê xate di wê temenê de dihêne ser ziman. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku Zerdeşt, rastîyeka rastteqîni di wê xate de. Bi aqil, ji xwe jî di buhurê. Yanî xwe weke ku bi aqilê xwe di wê xate de xawr dike. Bi wê re jî, hertimî êdî bi wê xate û hebûna wê re dijî. Ew xat jî, bi wî hebûna wî re weke ku xwe bi 'sembol' dike.

Li ser wê xate, ji dema hûrî û mîtannîyan ku mirov hilde li dest, şariştanîya civatî ya bi aqil pêş dikeve. Hûrîyan û mîtannîyan, şariştanîya ku wan di dema xwe de ava kirin, bènawber, bi hezar salan dan jiyandin. Bi wê re jî desthilatdarî ava kirin. Desthilatdariya ku ava kirin jî, bi aqil bû. Bi vê yekê, civatîya xwe li ser wê xatê dan rûnandin. Jîyane xwe, di wê temenê de dan domandin. Hûrî û mîtannî, pêşketina wan, ji êzîdîtiyê bigira heta ku digihîjê cihûtiyê, filehiyê û îslemiyet jî, ji wan sûdgirtina. Pêşketina hûrî û mîtannîyan, bandûra wê, li wan hemûyan bûya.

Ji dema Mîtra bi ber dema Zerdeşt ve:

Şariştanîya Hûrî û mîtannîyan, bingeh in. Piştî wan re, çend şariştanî û pêşketinên hizirî ên ku bûna, sûd ji wan wergirtina. Refaransîya hûrî û mîtannî, kifşkar a. Nivîs û têgihîştina

wan, ku bi gotinan jî ku di roja me de tèn xwandin ji 'nivîsên bizmarî' ku tê xwandin, rastîya wan bi pêşketin, têgihîştin û hişmendîya wan re bêhtîrî dihê dîtin û kifşkirin. Ev serdemên hûrî û mîtannîyan, hê di reşîyê de na. Hê ne hatîna safî kirin û rastîya wan û jîyane wan, baş ne hatîya dîtin û kifş kirin. Lê ku hin bi hin tê kifşkirin jî, dihê dîtin ku ew çendî kifşkar in. Hizir û nirxên wan kifşkar in. Wan, di dema xwe de, ew pergale civatî û têgihîştin û ankû olî ku ava kirina û afirandina, bi wê re bûna xwediyê afrîneriyeka mazin. Awayê hizra wan, piştre, di dema wan de bi ola êzîdîtyê û bi cihên bergan ên 'laleş'ê re serdest bû. Lê piştre bi pêşketinên di demên piştre de, bitememî ew aw ayê hizirkirina wan li herême serdest bû. Î ro, cihûtî jî, filehî jî û îslemiyet jî, xwe li gorî wê awayê birêxistin kirina li dûv hevdû.

Ji aliyê hizirî û têgihîştinî ve, divê ku mirov bibêje ku hûrî û mîtannî bingeh in. Hûrî û mîtannî, kurdên wê na.

Hûrî û mîtannî, dema ku em bi hizirî û têgihîştina wan re li awayê jîyane wan jî dihizirê, her wusa, divê ku mirov bi bêje û herê bike ku jîyane wan bi aqil pêşketî ya. Hûrî û mîtannî, şarîştanîya xwe jî biawayekî başî pêşxistina. Rêveberî û desthilatdarîya wan, bi aqilmendîya wan li pêş a. Bi vê yekê û temenê, dema ku em, li wan û li jîyane wan dihizir in, em vê yekê biawayekî pîr vekirî dibînin. Xate wan ya xwe bi serdestî parastinê, jî holê ranabê. Lê dem bi dem diguharê. Piştî ku ew awayê pergaliya wan li dora wan di nava xalkê din de jî bicih dibe û dibe malê wan jî, êdî ew di navê de, weke ku bandûra wan bi wê re kêmbê. Lê dîsa bandûra wan didomeê. Pergale desthilatdarî a hûrî û mîtannîyan, çend ku divê ku mirov biawayekî ku pêşketina yek-xwûdayî dijî û di wê temenê de pêş dikeve jî, divê ku mirov jîyane wan, serdestî lê bibîne. Yanî, divê ku mirov li vir, hine kî kevneşopîyan bi bîr bixe. Kevneşopîyên wan, destûrên wan jîyanî û rêgezîya xwe bi rêvebirinê ya. Ti mirov û ti serok û ankû keyê wan jî, li dijî wê dernekevin.

Bi wê rengê, bi hevdû re dijîn. Lê kî bi aqilê xwe li pêş a, ew dikarê di nava civatên wan de derkeve li pêş. Di dema Qasîti û lolîyan de desthilatdarîya ku têde êlî li pêş a û bi nirxên hevbeş bi hev re dijîn re di yekîtyê de na. Lê dema hûrîyan, bi tememî, mirov nikarê di temenê êlîtyê de bêne ser ziman. Çend ku mirov nikarê bi tememî wê re bike jî, bi heman awayê mirov nikarê bi tememî di wê temenê de jî bêne ser ziman. Nirxên hevbeş, di jîyane wan de serdest in û wan digihijêne li hevdû. Minaq, weke kevneşopî û hwd. Pergale baweriyê û hwd. Çend, herê bi herê cûdabûn derkeve li holê jî di nirxên ku bi pê bawer dikin jî, lê di asta bûnd de, digihijina li hevdû. Her wusa, yekkirin, di wê temenê de bi pergale hatîya kirin. Bi vê yekê, bi têtikîlyên bi hevdû û di nava hevdû de, pergale baweriyê û nirxên hevdû ênku tèn nasîn, her wusa, wan dike yek. Lê li vir, divê ku mirov bibêje ku hûrîyan, di dema xwe de, bi vê yekê, bi awayekî 'netew' bûnekê weke ku dijîn. Dema ku mirov li dema Mîtannîyan bi teybetî dinerê, mirov wê rewşê baştir û çêtir kifş dike û dibîne. Dema mîtannîyan, weke demeka sentez ku li ser serdemên gûtî û hûrîyan pêş dikeve ya. Ya ku li vir, mirov di serî de kifş dike ev a. Hinekî jî, demeka ku têde saf aqil dihê bikarhanîn a.

Hiş bi zanebûnekê di derbarê de re pêşketîya. Ev jî, ji me dixwezê ku em hişariyê bi teybetî bi vê demê re li ser bisekin in. Ev jî, rewşeka din, hem bi awayê pêşketina civatê û hem jî bi pergale têgihîştin û aqil re radixe li berçav.

Gotinên weke "ku te gotina xwe got, di derbarê wê de bi fahm ba", "pêşî fahm bike û piştre bêje", "gotina xwe bi zanebûn bêja", "mîrovê jîr", "zanîn", "ziman", "aşîti", û hwd, çend gotinên ku bi teybetî divê ku mirov wan bi navê û bêne ser ziman in. Ev gotin, berî

dema hatina îslemiyetê jî bi kevneşopî dihatina vegotin. Di derbarê van gotinan û hê gelek gotinên weke van di dema hûrîyan de jî hatîna kifşkirin. Minaq, bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku gotinên weke "zanîn", "aşîfî", "ziman", "laleş" û hwd, çend ji wan gotinên ku ji dema hûrîyan em dikarin li vir bînina ser ziman. Zanîn, î ro jî di kurmançîya me de bi heman wate xwe ya 'zanebûnê' û ankû 'aqil' heya. Ev gotin, girîng in. Ji ber çî ..? Ji ber ku ev gotin, ne tenê weke gotinîna ku dikarin weke 'nav' werina bi karhanîn. Weke nav jî, î ro jî dihên bikarhanîn. Lê ji wê zêdetir, gotinên têgihîştinî na. Ev gotin, gotinên aqil û zanebûnê ên teybet in. Ji ber vê yekê, girîng in û divê ku mirov wan bi teybetî hilde li dest û bêne ser ziman.

Aqil û mantiqê hûrîyan, bi teybetî divê ku em bi bînina ser ziman. Ji hin aliyê ve ku em teybetmendiyên bo gotina 'mantiqê' ku di roja me de bi zanistî ku hatina kifş kirin ku ew hin ji wan jî newîna red kirin, her wusa di dema hûrîyan de, bi teybetî gotina 'mantiq' di temenê afrineriyekê û 'çekeriyekê' de dihê ber me. Minaq, em di roja me de, mantiq, dihizir in, em di çerçova aqil û sazûmana ku heyî ya pergale wê de levhatîbûnekê lê digerihîn. Û ankû di temenekî ku aqilê mirov herê bike de li nêzikatîyeka pergali digerihîn. Di vê demê de, weke ku di pêvajoya pêş û ankû serdema pêşî ya hûrîyan de aqil bi xwezayê re di ahang û bi hev re bûnekê de dihê berçav. Lê piştî, aqil, êdî bixwe di nava xwe dikarê bide afirandin. Li ser wê re afirîneriyek dihê dîtî. Minaq, serê berxikekê ku serê zaroyeka piçûk bê, serê mirov weke serê şêr were çê kirin û ankû serê ga were çê kirin û hwd, ne tenê minaqna ku divê ku mirov bo xwezayê re bîne ser ziman in. Ev minaqna ku bi aqil û jîrê hatina çê kirin in. Pêşnûma wan, pêşî di mejî de hatîya çê kirin. Piştî jî, heykelê wan hatîya çê kirin û an jî kû wêneyê wan hatîya xîz kirin. Herwusa, minaqna ku î ro di nava kurdan pîr tê nasîn, minaq 'şahmaran' a. Şahmaran, tefsîra wê, di heman temenê de ya. Di wê demê de hatîya afirandin. Bi wê re jî, vegotin li ser hatina gotin.

Ew reng, di asta pêşî de, dema ku em lê dinerîn, weke aqilê yekî ku ji nava xwezê derketî û êdî bi xwezayê û sawal û ankû ajalên ku dîtîya bi mejiyê xwe re wan dihêne ser ziman. Lê ji wê zêdetir, wate û maneyeka wan heya. Mejî, dema ku wêneyekê di xêv û ankû "hafîza" me de bicih dike, piştî dikarê li gorî xwe bi wê re dîmenên din jî bi têgihîştin bike bi me re. "Marê bi serê mirov", "tûpişkê ku laşê wî nêvî tûpişk û nêvî mirov" û hwd, çend ji wan afirînerên mejiyê me û ankû xêva me na.

Lê mejî, li vir, dema ku mirov lê dihizirê, di serî de, bo wê afirîneriyê bike, divê ku karibê pêşnûmatiyê çê bike. Ev jî, pêwîsta. Ev jî, ku di temen de astak û radayak û hêzeka afrinerî bi wê re nebê wê nebê. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku ew heya. Pêşnûmakirina bi aqil, û ankû weke ku heta î ro di nava kurdan de tê gotin bi "jîrê" û hwd, di mejî de heya. Mejî, êdî pîr baş bi hiş dibîne. Bi hiş dîtina mejî, zanebûnê û zanebûnekê di derbarê wê zanebûnê de dimejî de dixwezê.

Hûrîyan, mirov vê yekê bi wan re dibînet. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku pergale wan ya bawerî û jîyandinê ku di nava hevdu de bi rêxistin kirîya, ku em lê dihizirin, em awayekî pêşketî nêzî ya roja me ya herî pêşketî dibîne. Bi vê yekê re, divê ku mirov bibêje ku pêşketina wan pîr mazin heya. Ew, bi aqilê xwe serdestê dema xwe na. Aqilê xwe bi rêxistin kirina. Pergale xwe ya olî, pîr bi zane afirandina û wusa hanîna ser ziman ku her mirov bi hesanî dikarê fahm bike. Lê ku fahm kir jî, êdî dikarê bi wê re bigihijê zanebûnaka baş ya pêşketî di serî xwe de. Di wê temenê pergale xwe de, dihizir in û hizirandina xwe dinivîsênin. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku weke hizrên bingihîn û ankû nivîsarên dirêj

wan di dema xwe de bikarhanîna. Hûrîyan, hem kevir bo sernivîsandinê bikarhanîna û hem jî weke ku tê fahm kirin di demên xwe yê piştre de jî bê, çerm jî bidest b ikarhanîne kirina.

Bi wê rengê, divê ku mirov bibêje ku cihên ku ew têde berg û ankû dûaya xwe dikin 'laleş' jî hena. Li dora wê, rêxistinî bûya. Mal, hena û têna ava kirin. Gotina "mal" bixwe jî ku weke navê malê ji dema hûrîyan a. Her mal jî, li gorî ku dikarê dabara xwe bike û jîyane xwe bide domandin çandiniyê dide kirin. Bi teybetî, sê awayê çandiniyê derdikevin li pêş ku heta roja me di nava kurdan de dihên jîyîn. Yek, ku wan re "tayara" dihên gotin, ji bo li nêzî malan û ankû di ber malan de bidina çê kirin û têde tiştên weke bacan, îsot, pîvaz ku têde biçê nin. Yê duyemin jî, ku jê re "Raz" tê gotin ku di wê de jî, tiştên weke şebes, genim, nîsk, nahk û hwd ku têde werina çandin in. Yê sêyemin jî ku jê re "warz" tê gotin; ew jî, ji bo tiştên weke tîrh û hwd in. Mêvên tîrh û ankû dêliyên tîrh ku hatina çandin, ew carek din nayên rakirin. Ew gelek salan li ser hevdû dim ênin. Bo vê yekê, ew bi teybetî, warzên wan hebûn. Ji tîrh, hafîl, basîk, dims û hwd ku hê gelek tiştên din weke van hebûn dihatin çê kirin. Genim, nîsk, nahk û hwd, ku ew jî dihatina berhevkerin, cihên ku wan ew dikirinê de jê re "kuwar" dihên gotin. Kuwar, li wê demê jî mirov rastî navê wan tê. Ew rewşên ku em dikarin wan jî wê demê jî kifş bikin, astakê di derbarê jîyane wê demê de jî didê me. Her wusa, awayekî pêşketinê jî bi me re bi têgihîştin dike. Hûrîyan, pergale xwe ya jîyanî, pîrr baş dane ava kirin. Sawalên mazin ên weke hasp, ga, çêlek û hwd jî ahlkirin û ankû kedî kirina wan heya û pêşketî ya. Ew, weke sawalên malê na. Sawalên weke meh, gîsk, bizin û hwd ku bi navê "kerîyên paz(sewêl)" bi nav dikin jî mirov dike ku hena. Gîsk, weke sembola Tammûz jî ya. Gîsk, bi vî rengî, di nava bawerîyê de jî hatîya bicih kirin. Bi wê re jî, ji wêneyên wê demê ku ji ser nivîsên bizmarî hatina xîzkirin, di nav wan de mirov rastî wê jî tê.

Li vir, divê ku mirov vê jî li vir biser gotina xwe jî bike ku hûrî, di nava xwe de navê "kurd" bikar dihênin. Heman lêkolîna ku me navê me li jor hanî ser ziman ya bi navê "Hûrîyan and hûrîyan names in the 'marî tekst'", yek ji wan lêkolînan ku navê "kurd" jî dema hûrîyan kifş dike ya.

Li me hinekî li ser navan re hanî ser ziman. Em hinekî din jî pêde li ser navan re. Minaq, divê ku em bibêjin ku navên weke navên "gûlîstan" û hwd ku î ro jî di kurmançiya me de hena û wate wê 'baxte' ya, ji wê demê dihê xwandin. H. Crag Melchert, di berhema xwe ya ku me navê wê li jor da de, wê nivîsêne ji wê demê. Her wusa, lêkolînanên ku lêkolînên xwe li ser zimanê hûrîyan kirina ên weke Ilse Wegner di lêkolîna xwe ya bi navê "Introduction to the Hurrian Language" di nivîsêne û dihêne ser ziman ku ji aliyê giramarî ve "..îsta", "..îstanî", "sta" û hwd di wê demê de hena. Ji demê. van kiteyên afirandina gotinan ji wê demê kifş dike. Ew dide nîşandin ku zimanê wan, ji aliyê bikarhanîna xwe ve ne dûrî kurmançiya roja me ya.

Jîyane hûrîyan û awayê, pêşketîna wê, her wusa mirov têgihîştina wan û hin gotinên ku ji dema wan ta roja me hatina, mirov hinekî bi wan têdigihê. Lê li vir, em dîsa bibêjin ku ji ya ku em bêjin ku kifş bikin jî, zêdetirî heya.

Divêt ku mirov ji bîr nekeê, ku dema ku em abhse serdemên hûrî mîtannîyan dikin, em bahse demeka ku ser duhezar û pêncsad salê re dikin. Ji vê jî zêdetir a. Lê herî hindik, di çerçova demên wan ên li berçav de em vê dibêjin.

Têgihîştina wan, ku dem tê dema û serdema ku têde Mîtra dijî jî, hingî mirov dibîne ku ew dema wan weke demeke aqil û bi felsefe bi pêş ve diçêt. Ya ku rastî ew a ku divê ku ez bibêjim ku gelek pêşketinên wan ji wan sûd hatîya girtin. Lê çendî ku ew sûdgirtin bûya jî, dişa ez nikarim bibêjim ku ji aliyên ku ji wan sûdgirtina jî biawayekî baş ji wan sûdgirtina. Dema ku mirov di çerçoveyekê de nerî, hingî, di wê çerçovê de hinek tiştan mirov wê baş bibîne û di nava xwe de bêne ser ziman. Hinekan jî, mirov wê hizir bike ku ne li gorî wê pêşketin û an kû wî na, wê êdfî bahse wan jî nekê. Lê divê ku mirov ji bîr nekê, di jîyanekê û çerçoveyê de hevdû temem kirin heya. Di jîyane Hûrîyan û mîtannîyan de jî ev yek heya. Mirov, wê di dema wan baştirî kifş dike. Mînaq, dema ku bahse xwûdayê wan 'kûpapa' dihê kiirn, û bahse çanda wê were kirin, divê ku mirov bi sereke bahse ç andaka ku bi hezar salan pêşketî bike. Li Herême ber bahre reş û ankû ber bahre siûî li herêmên ku lê Hîftî û luvîyan serdest in, hin bi hin ku dem bi vir ve û ankû ber me de tê çanda Kîbele pêş dikeve. Dihê bawer kirin ku çanda kîbele ya 'kûpapa' ya. Û ankû ew jî tîpolojîyeka ku ji wê hatîya deranîn a. Her wusa, ji vê tiştekî mirov fahm bike, ew bandûr û afrînerîya ku dihê kirin ku çendî bi vê ya hûrîyan ve dihê kirin a.

Hûrî, navenda wan berfiratê û heta ku digihîjê ber diclê ya. Bi teybetî jî, ew herêmeê kurdistanê ku em î ro bi navê 'rojawayê kurdistanê' jî bi nav dikin, herêmên ku ew lê serdest bûna. Bi wê re jî, weke navend, berfiratê bijartina. Piştî jî, heta ku digihîjê berçiyayê Cûdî bandûr û serwerîya wan heya. Li wê herêmê, berî hingî jî Gûtî ser hezar salê serdest man. Ewder, weke navend bû ji wan re. Bi berteybetî, Cîzîra bota ku berdiclê, navenda gûtîyan bû. Gûtî, di dema wan de, împaratorîyek ava kirin, Ji wir, heta ku xwe gihandin ber şinor torosan bandûra wan bû. Ji aliyê din ve jî, Zagrosan jî, di bin serdestîya wan de bû. Zagros, weke navendekê jî bû. Li wir, jîyaneka ku em î ro zêde nikarin wê bi pêşketinên wê dîrokî re bînina ser ziman li wir pêşketîya û serdest bûya. Hûrî jî wê kokê na. Ji ber vê yekê, li wê herêmê bi teybetî, li cihê wan pêş dikevin. Serdestîya wa n ava dibe. Lê hûrî, teybetmendiyên wan ên hena, bi aqil tîn ser ziman. Gûtîyên ku di dema wan teybetmendiyên aqil bi awayekî bi lez pêş diketin di dema wan de, di dema hûrîyan de ew teybetmendiyên bi aqil ku bilez pêş dikevin di dema gûtîyan de di dema hûrîyan bi awayekî pêşketî xwe nişan didin. Bi vê yekê û awayê di herîkînekê de ku di berdewama hevde, weke ku dijîn. Dema ku mirov li dîrokê û pêşketinên wê demî dinerê, ev yek bi teybetî, dihê li berçav. Mirov wê bi teybetî kifş dike. Gûtî û Hûrî, serdemên wan weke dû serdemên li dûv hevdû na di ahangekê de. Bi vê awayê, divê ku mirov di berdewamîyekê jî li wê dema dawîya gûtî û dema hûrî ya destpêkê bînerê.

Mîtra, di vê çerçovê de giringîya wê herî zêde ya mazin ku divê ku mirov bi teybetî wê bêne ser ziman, ew a ku ew biaqil û mantiq nêzîkatî pergalê dişoyê. Bi wê re, temenê pêşketîneka nû li gorî demê dide avêtin. Bi vê yekê, ew nêzîkatî û gotinên wî yên ku dihên bibîstîn, wê bi teybetî xwediyê bandûrê bin. Mîtra, serdema aqil ya ku wê bînavber bi awayê hizrê ê felsefê ku hebûna xwe bide pêxistin û bide domandin, wê temenê wê bi pergali û hizrî bide avêtin. Ya ku dike û dixwezê ku mirov Mîtra bi teybetî bide fahm kirin û wî fahm bike ev a. Bi vê yekê, dema hûrî û mîtannîya, ya piştî, di temenê aqil û mantiqê û felsefêya wê de bi rê ve diçin.

Bi tîgihîştîni û hizrî, pergal afirîya. Bo vê yekê, piştî zanistên demî êmn weke Zerdeşt jî ku piştî tîn jî, wê di nava wê pergalê de bînina ser ziman. Lê nûkirin û jî nû ve ava kirin bi hizrên Zerdeşt re dibê. Bi vê yekê, piştî Mîtra re Zerdeşt, demeka dîyemin ya ku mirov dikarê di rengê 'ronasansê' de bêne ser ziman a.

Li kurdistanê, ev pergale hizrî, lingekekî wê yê herî giring jî kevneşopî bû. Ji ber vê yekê, dema ku em kevneşopîyê bînina ser ziman, divê ku em bi qadrekê teybet wê bînina ser ziman. Zagon û destûrên wê pergale ên hizrî, têgihîştinî û felsefîkî û hwd, di wê kevneşopîyê de bicih in.

Ola kurdistanê êzîdîtiyê, li vir, divê ku em bi rûmet bibîr bînin. Ew xate ku me li jor bahse wê kir û kir ku li ser xate têgihîştinê re bînina ser ziman, awayê wê pergali û olî a 'yek-xwûdayî' bi wê heya. Bi vê rengê, divê ku mirov li vir, roleka giring û teybet bi ola êzîdîtiyê bipîvê. Dîroka wê ya berî zayînê, li gorî xoslet û teybetmendiyên wê, hê ne hatîya nivîsandin û ser ziman. Lê ku were nivîsandin, wê bi wê re were dîtîn ku ew çawa bûya temenê pêşketineka dîrokî bo mirovatîyê.

Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje ku ew pergaliya ku me li jor hanî ser ziman rengê wê biawayekî vekirî rengê pergale olî ya êzîdîtiyê ya. Ew pergal, di laleşan de hat pêşxistin. Temenê wê û xarca li binê wê ku wê bi ardê ve dide girêdan jî ew a. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku ew pergal, her wusa pergale olî ku di laleşan de hatîya pêşxistin a.

Li kurdistanê, bi vê rengî, divê ku mirov bi teybetî bibêje ku xateka ku çendî ku dem bi dem desthilatdarî guharîya û dest guharandiya jî, ew xat, biawayekî bi hebûna xwe re maya û hebûna xwe parastîya. Pêşketinên piştre jî, ji wê xatê derketina li holê. Minaq, piştî Mîtra re Zerdeşt, piştî Zerdeşt re Manî û pişt Manî re jî Mezdek û babak jî, divê ku mirov di vê temenê de bêîne ser ziman. Bi vê yekê, di wê temenê û wê kevneşopîyê de hanîna li ser ziman û berdewam kirin bûya.

Piştî dema Mîtra re, hanîna van demên din, bi teybetî li gorî xosletên xwe ku bibe, wê rastiyê hingî bînina ser ziman. Bi teybetî, mirov nikarê tenê weke bawermendekî ku di wê demê de jîya ya û tenê hizrên xwe hanîna ser ziman, ji rêzê û di rêza dîrokê bêne ser ziman. Ji wê zêdetir, divê ku mirov weke dem û ankû serdemekê wê xate ya xa nûkirinê bêne ser ziman. Zerdeşt, hizrên wî ên weke "dûalîsmê" û hwd jî, bi awayekî safî û bihişî rengê pêşketinê ra dixe li berçav. Bi vê yekê re, Weke ku hizra 'dûalîsmê' li gorî wê dihê ser ziman, şev û roj, tarî û rohnî, jin û mêr, jîyan û mirin û hwd, dijberên hevdu bi hev re çawa ku di ahangekê de dihên dîtîn û bi hev re diafirênin, dihêne ser ziman. Ew felsefe, bi teybetî, temenê wê li ser hiş a. Ji hemû aliyên wê ve, divê ku mirov pîrr vekirî, bihiş û hişê saf werêne ser ziman. Ev 'denklema' dûalîsmê, temenê wê Mazda û Mîtra Avêtiya. Y a ku Zerdeşt tevî wê dike jî li ser awayê hizirkirina wê ya. Gotina Zerdeşt ya "qanc hizira, rast bêja û dîrûst bike" jî, wê nêzîkatîya wî ya felsefîkî ya ku Zerdeşt dixwezê ku li gorî wê di wê xate de felsefe were kirin a. Bi vê rengê, rengê hiş û hişariya wê dixwezê ku raxe li berçav. Zerdeşt, dibêje ku "di hişariya mirov re hemû tişt bihev ve girêdayî ya." Ew, vê yekê bi xwezeyê kifş dike. Bi vê yekê, li ser têkliya di nava tiştan, jîyan û tiştan, tiştan û tiştan, bandûrbûnê û hwd jî disekinê. Felsefa bandûriyê dihêne ser ziman. Yê ji holê rabû û ankû çû, wê bandûra wê li ser tişt û rewşên dervî wê jî hebe. Bi dualîsmê re, dema ku bahse mirin û jîyanê û hwd, dike, ne tenê dijberiyekê bi wan re dihêne ser ziman. Bi wê re, têkilî û afirîna wan ya ji hevdu jî dihêne ser ziman. Wê jî, di temenê dewrûdayimtiya jîyanê de dihêne ser ziman.

Felsefeya 'dualîsmê', di serî de li vir, divê ku mirov fahm bike ku di temenê dûalîtiyê de hanîna wê ya li ser ziman, mirov dikarê weke dûalîsma kevn binav bike. Lê dûalîsma nû jî, weke ku Zerdeşt û pişt wî re Manî dihê ser ziman, bi felsefê ya. Di temenê hizirikirinê û hişarî û awayê wê de ya. Yanî, bi gotinaka din jî li ser hişariyê re dimeşê. Li ser rengê aqil,

awayê hanîna li ser ziman û ancamên wê ên di jîyanê de dihê ser ziman. Ev jî, weke ku bi Zerdeşt re dihê ser ziman, dûalîsma nû ya. Dûalîsma kevn, yê ku temenê wî pêşxistî Mîtra ya. Lê yê dûalîsma nû jî Zerdeşt û Manî ya.

Di vê temenê de, dema ku mirov li ser wê dihizirê û dike ku fahmbike, mirov bi vê rengê di temenê dûalîsma kevn û dûalîsma nû de rastî awayê pergaliya hizrî ya bi demê re dihê. Li vir, awayê hizrê, hinekî jî, bi vê temenê, divê ku mirov wê fahm bike. Avesta Zerdeşt, destpêka dûalîsma nû dihênê ser ziman.

Ji dûalîsme kevn bi ber dûalîsma nû ve:

Bi vê yekê û rengê, awayê wê yê dema avesta jî, divê ku mirov wê fahm bike û kifş bike ku xwediye temenê xwe ya. *Dûalîsma kevn*, temenê wê ser Zerwan û Ahûra Mazda re, bi minaqên li berçav xwe dihêne ser ziman. Rengê jîyanê bi Mazda re û rengê miirnê bi Ahrîman re hanîna wî ya li ser ziman, hinekî jî li vir, wê awayê pêşketina pergale wê dihêne li berçav. Rêmildarîti, li vir divê ku mirov ji bîr nekê ku weke ku tê dîtîn di temenê zanistîtiya wê de pêş dikeve. Rêmildar, pêşxistvanê wê na. Yê ku wê pergale ava dikin û dihênina ser ziman in. Cihanê, mirov, jîyanê û hertiştê li jîyanê li gorê wê têgihîştinê dikin ku wate û maneyekê jê re bênin. Salixkirina gerdûnê, feze, stêr, dunya û heyvê û hwd, bi awa û temenê astronomiyê re pêş dikeve. Bi vê yekê û awayê, divê ku mirov bi rêmildariyê bahse astronomiyê bike. Ev herdû jî, hevdu di wê çerçovê de teme m dikin. Pêvajoya ku dûalîsma kevn diji, ser 2 hezar salan re ya. Bi vê rengê di hundurî demeka dirêj de xwe diafirîne bi zanîn û zanist dike. Bi wê re jî, di derbarê dunya, mirov, jîyan, gerdûn û hwd de xwediye vegotin, têgihîştinê û teoriyê ya. Bi vê yekê û rengê, divê ku mirov vê bi teybetî bibêje ku ew pêşketina wê jî dem û pêvajoyên dirêj ên pêşketinê bi xwe re di buhurêne. Bi vê rengê, temen li jîyanê pêş dikeve. Ew pêşketin, bi awayekî vekirî, di wan demên dirêj de ku pêşketina xwe diji û di têgihîştinê û pêşketina xwe de û bi hişariya ku di serê mirov de di derbarê xwe de dayî çê kirin gihişt asta têr, êdî hin bi hizrên li ser wê re ku pêş dikeve re jî temenê dûalîsma nû diafirîne. Dualîsma nû, saf aqil, hişar û felsefe ya. Li ser wê re êdî pêş dikeve. Yanî, bi gotinaka din jî, mirov dikarê bêje ku wê dûalîsm, êdî serdeme xwe ya nû jî bijî. Ew serdema wê ya nû ankû dûalîsma nû, ji dema Zerdeşt û Manî, heta roja me xwediye pêşketina xwe ya bi pargalê re ya.

Li vir, dema ku em bahse Manî, Mezdek, û babak bikin jî, divê ku em bibêjin ku ew zanistvan û aqilvanên dema dûalîsma nû na. Ew, wê pêş dixin. Wê di nava xalkê de bi têgihîştin û hişariyê pêş dixin û bicih dikin. Bi wê re jî, di nava xalkê de, di temenê têgihîştin û hişariya wê de pergale civatê bi rêxistin dikin. Dûalîsma kevn, pergale civatî di dawîya wî de dest pê kiribû. Lê pergale civatî ya gundîti, û bajarvaniyê jî pêşketibû. Li ser wê re, xwe bi rêxistin kiribû. Bi wê re, mirov dikarê bêje ku dûalîsma kevn, hiş û têgihîştina dema şarîstaniyê ya gundîti û pêşketina bajarvaniyê ya. Her wusa, pêvajoya xwe ya pêşî bi mîftolojiyê û pêşketina wê re û li ser pêşketina wê re têgihîştina û hişariya ku afirandî re diji. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku dûalîsma kevn, rol û weyne xwe ya dîrokî leyistîya. Pêşketina ku wê bi wê re bihata jî yin jî daye jin kirin. Di pêşketina xwe de, ji aliyê rewist, ramyarî, ramanî û hwd re jî, rêxistiniya wê ya ku heya, divê ku mirov bibîr bixe. Pergal, bi teybetî hatîya ava kirin û pêşxistin. Rengê pergale bi pêşxistina wê re hatîya kifşkirin. Jîyan û nerîn, têgihîştin û hişarî, ol û pergale bi hev re afirîna û pêşketina. Dûalîsma kevn, ev afirandina û bi rêxistin kirina. Bi vê yekê, civatîti jî, heta deverekê, mirov dikarê bêje ku rengê wê derketîya li holê. Lê dem, bi wê re heta ku tê dema Zerdeşt, êdî bihişariyê û têgihîştina wê re, demeke nû diafirê. Di dema dûalîsma kevn de, çend ku gotina hiş li dawîya

gotina tégihîştinê ya. Lê wê di dema dûalîsma nû de, de gotina 'hiş' cih diguharê li dawîyê tê û dihê pêşîya gotina tégihîştinê û li wir cihê xwe digrê. Tenê ev cih guharandin jî, çend ku weke ku piçûk were li berçav jî, divê ku mirov bêje ku weke temenê gûharina bingihîn a pergali jî ya. Zanîn û tégihîştina ku heta wê demê hişariya xwe di serê mirov de diafiran d, piştî ew hişariya diafirê, xwe dike tégihîştin li şûna gotina zanîn û tégihîştina dema dûalîsma kevn, û pêş dixê û dike bingeh. Bi vê yekê, ew hişarî û tégihîştina wê, di nava xwe de, êdî aqil û ankû jîra afirandinê dide çê kirin. Yanî, ne tenê rengdayîna tégihîştinê her wusa awa û şêkl dayîna tégihîştin û çêkirina pêşnûma wê, her wusa, weke teybetmendiyeka dûalîsma nû dihê li berçav. Mirov dikarê vê gotinê bi vî rengî jî bixwêne û bibêje ku Aqil, êdî çêkerîya xwe dide çêkirin.

Li vir, dema ku em li Zerdeşt dinerîn, ya ku em bi wî re hin bi hin kifş dikin jî ev a. Çend ku gelek hizrên ku wî di avesta de hanîna ser ziman ku di destê me de tûna na jî, lê ji hin gotinên wî ên mayîna ta roja me, mirov dikarê bi rehetî vê ancamê derbixe.

Ev çi dide nîşandin'? ev dide nîşandin ku êdî aqil ne tenê serdest a, her wusa êdî kifşkar a jî. Weke ku çawa ku di dûalîsma kevn de dihê gotin ku mirov û gîyane mirov hena û gîyan, bi laş xwe dihêne ser ziman. Yanî, her care ku bahse gîyanê were kirin, wê bahse tiştî ku jê gîyan jî were wê were kirin. Ev jî, têkiliya ku di nava gîyanê û laş de hafî danîn a. Gîyan, piştî, mirov dikarê di temenê aqil de jî bixwêne. Lê divê ku mirov bibêje ku gîyan ku bi vî bû û çêkerî derxist li holê bi xwe re, hingî, ew rewş diguharêne. Wê çêkerîyê jî, em dikarin bi minaqaka ku sadsale me pîr bijî dijî re bînina ser ziman. Afirandina teknolojiyê, her wusa, û têkiliya wê ya bi jîr û aqilê mirov re ku tê danîn, her wusa ew danîna li holê, awayekî wê çêkerîyê radixe li berçav.

Têkilî ya bizanebûn, hertimî bi aqil dibê xwediyê nîrxeka ku divê ku mirov wê kifş bike ya. Li vir, zanebûn, kifşkar a. Ya ku êdî bi dema Zerdeşt re û bi vir ve ku dem diherikî, ku mirov bi wê re dibîne, ew kifşkarîya wê ya. Kifşkarî, li vir, dema ku aqil girta li dest, êdî mirov dikarê bêje ku hişarîti serdestîbûna xwe êdî didenzêne. Ya ku li vir mirov wê kifş dike jî ev a. Li vir, aqilê dema dûalîsma nû, weke dîmenê dûyemin bi hişariyê û afirînerî û afirandina wê re dihê li berçav.

Divê ku mirov vê jî bibêje ku dûalîsma nû, temenê wê li ser dûalîsma kevn a. Dûalîsma kevn, çi pêşketin jî kirîya û çawa pêşketîya, çi tégihîştin û hişarîti derxist li holê, di nava civatê de çi rêxistinî kir, çi pergali afirand û çawa afirand û hwd, jî nû ve hemû qadê ku di dema dûalîsma kevn de hatîna bi rêxistin kirin û pêşxistin, jî nû ve hatîna bi rêxistin kirin. Bi awayekî nû û hişariyeka nû jî nû ve hemû aliyê civatê dihên bi rêxistin. Di dema Zerdeşt de, dema ku Zerdeşt, di vê temenê de hizrên xwe dihêne ser ziman, hata ku mirov dikarê bêje ku Zerdeşt rastî bertekên mazin jî tê. Di ancama wan bertekan de diçê ji herêmê û demeke dirêj jî navegerihê li herêmê. Ji ber ku bawermend, oldar, rêmildar, û hwd ku rêveberîyê û kevnepîyê dihildina pişt xwe, li dijî wê awayê ku Zerdeşt dihêne ser ziman derdikevin. Zerdeşt, hinekî rastiyê û pêşketinê di hizir de ku heta kuderê wê herin, wan dibîne û fahm dike. Ew, li gorî wê dîtina xwe û fahm kirina xwe nêz dibê. Yê li dora wî, ne di serê wî de na û ya ku ew di serî xwe de dibîne, wê nabinin. Ji ber vê yekê, di temenê wê li berhevdu rabûna wan, hinekî bi tememî ne fahm kirin heya. Ez karim bêjim ku ew dijberîya destpêkê ya li dijî Zerdeşt diafirê, weke di ancama tekoşîna ya nû de derdikeve li holê. Bi vê re jî, Zerdeşt, ji ber ku di ya xwe de di ya di serê xwe de safîya, ew jî, ji ya xwe nayê xwerê û di wê de isrêr dike. Bi vê yekê, çi bertek tèn berê wî, ew hemûyan himbêz dike. Lê zêde dem têve naçê, ew rastiyên hişarî û tégihîştinî ku Zerdeşt dibîne, êdî hin bi hin tèn

dîtin. Di salên wî ên dawîyê de, êdî hin bi hin weke ku herêkirina wî dihê kirin. Bi wê re jî, êdî temenekî mazin ê guharînê ku di kevneşopîyan de bide kirin, dest pê dike. Ev dema guharînê, wê piştî Zerdeşt re, Heta ku dem tê dema Manî û hwd, wê li jîyanê rûnihê û were fahm kirin. Lê ji derketina Manî û tekoşîna wî mirov fahm dike ku hê jî bi tememî ne hatîya fahm kirin. Ji wê bi tememî ne fahm kirinê, êdî piştî heman bertekên ku li dijî Zerdeşt derdikevin li dijî Manî jî derdikevin. Lê Manî, weke astaka nû ya. Manî, şîroveyeka nû pêş dixwe. Şîrove ya wî û awa şîroveya wî, bi tememî di temenê aqil û hişariyê de ya. Manî, li vir, divê ku mirov bi teybetî û bi teybetmendîyên wê pêşketina piştî Zerdeşt û civatê re hewl bide ku fahm bike.

Avesta û bi wê re pêşketina civatîfîya hemdem;

Dema Zerdeşt, divê ku mirov hinekî bi teybetî hilde li dest di temenê dûalîsma nû de. Bi vê demê û Zerdeşt re, wê demeka nû dest pê bike. Î ro, dema ku em li wê demê dinerin, em dibêjin ku Zerdeşt di dema sadsale 6' min jîya ya. Bi wê re jî, em bahse 'avesta' û wê demê dikin. Di vê temenê de, hafîna wî ya li ser ziman, ti carî wî nayênê ser ziman. Dema ku em dema berî ya mîtra û bi teybetî giştî jî dema hûrî û mîtannîyan nizanibin, emê wî jî û têgihîştina wî jî û her wusa hizrên wî jî bi temenê wan re fahm nekin. Bo vê yekê, di serî de, bo ku mirov wî û hizrên ku wî hanîna ser ziman bi temenê wan re fahm bike, divê ku mirovdemên berî demên hûrî û mîtannîyan bi pêşketina wan re fahm bike û bêne ser ziman. Her wusa, di berdewamiya hevdu de na. Bi hev re di ahangekê de na. Hevdu, didina fahm kirin jî.

Li herêmê, bi teybetî, di dema hûrî û mîtannîyan de, bi Mîtra re demeke nû dest pê kirîya. Ew dem jî, bi aqil, hişarî û tîgihîştina wê re ketîya rêya xwe ya pêşketinê de. Bi vê re, divê ku mirov fahm bike û bibêje ku Zerdeşt, pêşketina wî û hizrên wî ên ku wî hanîna li ser ziman, li ser wê temenê re pêş dikevin. Bi vê rengê, bi awayekî din, divê ku mirov bibêje ku hişariya hûrî û mîtannîyan, ew dane afirandin bi Zerdeşt. Di vê temenê de, ew berdewambûna wan bi xate xwe re di bi pêşketina pergala re dihên serr ziman. Li vir, berî hertîfî, hişarî, û ankû weke ku di kurdî de dihê gotin 'jîr' ku jîrewerîya wê pêşket, êdî hin bi hin ew temen da afirandin. Bi vê yekê re, Zerdeşt, xwedîyê temenekî dîrokî, kevneşopî û hizrî ya. Mîtra, destpêka wî ya hemdemî ya. Bi awayekî din jî, mirov dikarê bêje ku hemdemîya hizrên Mîtra wî hanîya ser ziman. Bi vê yekê û awayê, wî avesta af irandîya.

Zerdeşt, ji temen ve bi hizrên wî mazin bûya. Li Parastgahê li cihê ku hertimî lê xwandin dibê maya û xwandîya. Li wir, mazin bûya. Ew di aslê xwe de, zanistekê ku ji hundurê wê derdikeve ya. Zerdeşt, ji piçûkatîya xwe wî xwe daya xwandin û fahm kirinê. Heta ku mazin bûya, wî bînavber xwandîya. Hizirên Mîtra bi temen û dîroka wan re fahm kirina. Piştî jî, demên ku buhurîna wî xwandina. Bi wê fahm kirina xwe re, serdestî û serwerî wan bûya. Bi wê re jî, êdî wî bidest hanîna li ser ziman kirîya. Avesta, wî di destpêka zanebûna xwe de nivisandîya. Bi wê temenê, wî hemû hizrên berê û pêşketina wan fahm kirîya. Bi wê re jî, dema xwe jî dizanê. Tevger û gavavêtinên demê dizanê. Wan jî dixwêne. Bi wê re, fahm dike ku dema wî çendî ya û çawa ya. Bi wê re, ew li gorî dema xwe dixwêze ku hizra xwe bi ast û rada bêne ser ziman. Dihêne ser ziman jî. Bi vê yekê, ew felsefetîyê dike. Wî felsefetîya Mîtrafîya ku ew bi wê re mazin bû ya kir. Zerdeşt, dem bi vî rengî bifahm kirina wê re di xwe de derxist astaka bilind. Ew asta wî bû ku bi temenê dijberîya li dijî wî. Piştî wî re Manî, divê ku mirov bahse wî bike. Manî, di aslê xwe de, em dikarin bêjin ku Zerdeştê düyemin ê dema nû ya dûalîsmê ya.

Zerdeşt, zanistvanîya dema Piştî Mîtra re kir. Manî jî zanistvanîtiya piştî Zerdeşt re kir. Biwê re jî, di xatekê de meşîn. Manî, di serî de, ew hizrên dema nû û ankû dema dûalîsma nû, xwest ku bi wêne bike. Her wusa li ser wê wêne kirinê re wan tefsîr bike û bide fahm bikin. Bi wê re jî, ew bi xwe re ast û radayekê dihêne ser ziman. Manî, di aslê xwe de, em dema demên xate dûalîsmê hem ya berê ya dûalîsme kevn û ye hem jî ya dûalîsme nû jî fahm kiriya. Ew farq di nava wan de weke ku dîtîya. Bi wê re jî, hizrên xwe, dema ku hanîna ser ziman, dîrok pêşî hanîya ser ziman û êdî piştîre hizrên xwe hanîya ser ziman. Bi gotinên hesanî, pêşî awayê hizirkirina demên berê yê dema dûalîsma kevn hanîya ser ziman. Biwê re jî, piştîre dema xwe li ser wî kirîya ku bide fahm kirin. Ew jî, di aslê xwe de dibê zanistvanîtiya dema dûalîsma nû. Dema nû û ankû xate xwe ya tégih îştinê wê çawa bide fahm kirin, pêşî li ser wê disekinê. Lê ew pêşî, dema pêşî dide fahm kirin. Piştîre jî, tê ser dema nû. Dema wî ya nû ya. Ew, mirovên li dora wî xwe didina li hevdu, ew pêşî dike ku ji wan re bi vebêjînan bêne ser ziman. Lê ew, di her hevoka xwe de bihizir û tégihîştin a. Ew dizanê ku çi bi çi dihêne ser ziman. Dema Zerdeşt de, tégihîştina civaktiyê pêşketîya. Zerdeşt, hişariyaka wê dike ku bêne ser ziman. Lê Manî û bi teybetî Piştî wî re wê Mezdek wê bi gotinên safî bêne ser ziman. Heta dema wan, bi hizrên Zerdeşt, civatê xwe perwerde kirîya. Hizra civaknasî a gelemperî jî, weke ancama wê ya xort êdî hin bi hin rengê xwe daye û derketîya li holê. Di dema Zerdeşt û dema Medîya de civaknasî pêşketîya. Li ser kevneşopîyan re jî, salixkirinaka wê jî heya. Bi gotinan, hinekî ew hatîya ser ziman. Minaq, keyên Medî ên weke Dîyaqos, dema ku şêwirmend tén pey wî ku wi hildin û bibina li ser taxt bidina rûnandin, ew dibêje ku "ezê xwe bidina pêşketina civaknasîyê". Ew gotin jî, tişteki û hişekî dide me.

Piştî wî re jî, dem bi wan hizrên Zerdeşt pêş dikeve. Hizrên wî, civaktiyê li gorî dema aqil û felsefe ku di nav de were kirin diafirêne. Ya herî girîng ku divê ku mirov wan kifş bike jî ev a. Manî, wê kifş dike. Manî, di hizrên xwe de balê ku bi rastrastî bê û ne bi rastrasta rastî bê balê dikişêne ser wê. Lê Mezdek, rastrast, bi gotinên safî wê dihêne ser ziman. Bi teybetî divê ku mirov bibêje ku ew hinekî jî zanistvanîtiya civaknasîyî û pêşketina wê jî dike. Di nava civatê de, çîna serdest û ya bindest afirîya. Mazdek, wê dibîne. Di gotinên xwe de, balê dikişêne ser wê. Bi wê re, gotinên wî yên ku bahse bindestiyê, xizaniyê, û hwd dike, balekê dikişênina ser wî. Bi wê re jî, di demeka kin de ew bi gotinên xwe re, weke yekî serok di nava xalkê der derdikeve li pêş.

Mazdek, Zerdeşt jî û Manî jî, pîrr baş naskirîya. Hizrên wan, fahm kirîya. Dîroka berî wan jî, xwandîya. Di derbarê wê de jî xwedî zanebûn a. Bi wê re jî, ew dema ku diaxivê û gotinên xwe dibêje jî, ew bi wê zanebûna xwe dihêne ser ziman. Hizrên xwe yên ku dihêne ser ziman, bêhitîr balê dikişênina ser civaknasîya bindestan. Piştî Zerdeşt û hizrên wî û pêşketina bi hizrên wî re bûya, êdî mirov nikarê zêde bahse aşîrtî, êlîtî û hwd bike. Ew hanîya na. Gotina netew bûne rengê wî şîn bûya. Di wê demê de bê bi nav kirin û newê bi navkirin jî, lê dîsa ew bûya. Mirov, ne bi êlîtîya xwe lê bi koka xwe û navê kêmnetewî û ankû etnikîtiya xwe dihê nasîn. Ew rewş, derketîya li holê. Bi vê yekê re, divê ku mirov bibêje ku tégihîştina civaknasîya di cewherê hizrên Zerdeşt de hin bi hin êdî rengê xwe daye li der. Ji xwe, êdî pergale civatî rûniştîya. Destûra wê ya bingihîn jî kevneşopî na. Ji ber vê yekê, kevneşopî pîrr girîng in ku mirov wan bi serê xwe fahm bike. Wê bi wê re, hem awayê pergale û tégihîştinê û hem jî awayê rêveberbirinê û hwd wê derkevina li holê û bi wan re werina fahm kirin.

Divê ku mirov bin xat bike û bibêje ku çend ku Zerdeşt zanistvanîtiya piştî Mîtra re kir jî, wî civaknasîya civaktiyê di temenê civaktiyê û gotina gel de afirand. Bi vê yekê, wî

temenê wê da avêtin. Bi vê yekê, hizrên Zerdeşt, piştî wî re, çend ku dema ku îskenderê Zûrqarneyn'ê ku kurdan paşnavê "zûrqarneyn" tiyê lê kiriya, ku dema ku hat kurdistanê ku wî hemû der û dever talan kir û şawitand, û di nava wê de pirtûka Avesta a Zerdeşt jî şawitand jî, lê dîsa ew hizrên wê yên ku Zerdeşt wî bixwe nivîsandibûn, ku piştî wî re ku ew ser sêsad salî re bû ku ser re buhurthû ku ew hizrên wî bûbûna malê xalkê û zaneyên civatê, ew ancama ku wê derxistiban li holê pêşî li wan negirt. Ew şawitandina wê jî, pêşî li wê neda girtin. Kurdan paşnavê "zûrqarneyn" li navê îskender kirin bo ku ew kirinên wî ên bi xadarî ti carî newina ji bîr kirin. Her care ku ew navê wî bi wî rengî ku hat hildan ew kirinên wî werina bîra wan. Wate gotinê jî ew a ku "qarnê ku jê îbret were girtin" a. Gotina "qarn" bixwe jî, di wate qarn û ankû nifş û hwd de ya. Dema ku bahse nifş bi demê re hat kirin, jê re nayê gotin 'nifş', tê gotin "qarn".

Ji ber vê yekê, bi teybetî, divê ku mirov bi gotinekê jî balê bikişêne ser civaknasîya avesta ku wê hanîya ser ziman jî. Civaknasîya avesta, civaknasîya dema aqil a ku li ser wê re civaktî û ankû geltî pêş dikeve ya. Bi vê yekê re, di demên piştî xwe re jî avesta civakê pêş dixê. Piştî ku Avesta hatibû şawitandin jî, hin zaneyna ku ew di serê xwe girtibûn û ji ber kiribûn, tê gotin ew carek din nivîsandibûn. Bi vê rengê, tê gotin ku ew hatibû nivîsandin. Lê hinek jî, dibêjin ku "tenê hinek beşênwê, piştî hatina nivîsandin." Avesta, piştî Zerdeşt re, çawa ku weke 'pêxember' ji Zerdeşt dihat bahskirin, her wusa pirtûka wî avesta jî pîroz dihat dîtin. Ji ber vê yekê jî, gelek beşên wê di mejiyên de hatibû hiştin bijiberî. Piştî Zerdeşt re, bi wê re ew pêşketina ku bûya û awayê civatê ê ku afirîya, êdî temenê Manî ya û temenê Mazdek a. Li ser wê re, Manî, aqilmandîya avesta ya hizrî, oldarî û dîrokzanî û hwd dike. Lê Mazdek jî civaknasîya wê bi aqilmandîya wê re dike.

Zedeştê düyemin Manî û çerçova wî ya 'civate zane ya ku li ser civatîfîya avesta ava ya:

Ev dem û dîroka wê, pêşvanîya Manî têde heya. Lê temenê hemû deman ên piştî Zerdeşt re wî avêtîya. Hizrên wî û avesta avêtîya. Manî, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku ew bixwe jî, ji aliyê xwe ve heta roja me jî, bi başî û rastî ne hatîya fahm kirin. Ji bo ku ew bi rastî û bi başî were fahm kirin, di serî de divê ku ew bi serê xwe bi hizrên wî û dema wî re were hildan li dest. Bi wê re jî, ew were fahm kirin. Manî, weke dîmeneke düyemin ya fahmkirin û hişarîya ya avesta ya. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku di dema xwe de Manî, avesta û hizirên wê û têgihîna wê, bi şîroveyên xwe li gorî dema xwe ya aqil hanî ser ziman. Bi wê re jî, rastî bi başî da fahmkirin.

Manî, di dualîsma nû de, di dema xwe de xwest ku aqilekî teybet di wê de bide rûnandin. Ji ber vê yekê jî, xwest ku hemû gavavêtin, nişanaka, gotin û hwd ku têde hatina ser ziman, wan carek din şîrove bike û bêne ser ziman. Bi teybetî, li ser dualîsma kevn jî hizirîya û ji wê jî, xwest ku bigihê têgihêka teybet. Bi vê rengî li ser "nepenîya" demê, hizrê û hwd pîrî sekin. Wî, xwest ku hizrên ku weke veşartîna ku mirov zêde nikarê di wan de pêde herê û fahm bike, wê xwest ku ji wan re jî vegotinekê û ankû şîroveyekê bêne. Nêzikatîya Manî, bi teybetî, di temenê aqil û mantiqê de bû. Manî, di wê baweriyê de bû ku bi aqil mirov dikarê xwe bigihêne rastîya û fahm bike. Manî, hêza aqil di serê xwe de kifş kiribû. Di xwest ku wê hêzê bi dora xwe re jî parve bike. Bo vê yekê, bi teybetî, bi aqil diçû bi ser mesele û pîrşîrêkan de. Bi teybetî, mijarên ku nepenî û ankû "mystîcî sm" li ser wan ku heya fahm bike. Jiyanên ku weke leheng hena û hatina ser ziman, wî giringî dide wan. Li ser wan sekinîya. Bi wê sekinîna xwe ya li ser wan jîyanan re, xwestîya ku fahm bike ku ka çî wan wilqasî bi nav û deng dike. Ew nepenîya di temenê wê de çî ya, hinekî jî xwestîya ku wê fahm bike. Bi vê yekê re, wî aqil derxistîya li pêş.

Awayê aqil ê ku bi Manî der derdikeve li pêş, mirov dikarê bi teybetî di temenê aqilê felsefê û hişariya wê de bêne ser ziman. Bi vê rengê, ew di astaka bilind de ya. Manî, ji piçûkatîya xwe, weke Zerdeşt li parastgahê dixwêne û mazin dibe. Wî, weke ku çawa ku Zerdeşt, bi salan dem û serdemên berî xwe bi hizrên wan de perwerde kir, her wusa Manî jî bûya xwediyê jîyanek û tahbaka bi heman rengî. Manî, temenê xwe bi teybetî li ser avesta daya rûnandin. Wî, hemû perwerde kirina xwe li ser avesta û Zerdeşt kirîya.

Lê Manî, dizanî ku Zerdeşt, heta bi ber hîndîstanê û wanderan jî çûya. Bi wê yekê, divê ku mirov bibêje ku piştî Zerdeşt re, ji xwe li wanderan jî Zerdeşt hatibû nasîn û aligirên wî li wanderan afirî bûn. Lê bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku berî Zerdeşt, Mîtra bixwe jî, bandûra wî ya teybetî li ser wan axan bûbû. Piştî Mîtra re, ew bandûra wî ya ku ji sînor derbas kirîya, di pêşketina têgihên Hîndûîsmê, Bûdîsmê û hwd de jî bi bandûr bûya. Mîtra, weke Zerdeşt, di dema xwe de sefer li wan axan kirîya û an jî na, em zêde di derbarê wê heta nûha zêde ne safî na û zêde nizanin. Lê em, dikarin ji wî bandûra wî ya li wir, bibêjin ku dibêt ku ew bûbê. Lê Zerdeşt kirîya. Sefera Zerdeşt jî, li ser pîrr vegotin hena. Hin dibêjin ku ji ber ku desthilatdarî hat bi ser de û ji ber ku canê xwe xilas bike ravî û çû wir. Lê li aliyekî din jî hizreka din jî heya ku tê gotin ku Zerdeşt , bo ku herê wanderan û bibîne û fahm bike û hem rastîya xwe bide fahm kirin û hem rastîya wanderan fahm bike çûya. Ev aliyê düyemin, bêtirî ji me re xorttir tê. Dema ku hewl didin şert û mercên demê fahm bike û ku em fahm dikin jî, em dibînin ku bêhtirî çêdibêt ku bo ku bibîne, fahm bike û bide fahm kirin çûya. Lê di dema wî de, hem oldarên dem ên ku ne weke wî dihizirin û ên dijberî wê jî hebûn. Wî, bi wê munasebetê xwestîya ku xwe jî biparêzê. Lê wî, ew ne kirîya sedema revîne. Nîşanaka vê yekê jî, çûyina zerdeşt li Qasra Wîstaspa ya. Çend ku zerdeşt dizanî ku Gelek oldarên li qasra Key Wîstaspa ku hebûn li dijî wî bûn. Lê wî, ev jî xwe re nekiriya kul û xam û çûya wir. Ji xwe, piştî ku çûya wir jî, bi zora oldarên li qasrê Key Wîstaspa, di cih de Zerdeşt daye girtin û avêtîya zindanê jî. Lê piştî bi alîkarîya jina key Wîstaspa Banû Atoşa, Zerdeşt derfet dîtîya ku hizrên xwe li dîwane key werênê ser ziman. Bi wê re jî, jina key Wîstaspa Atoşa, di wê demê de hingî ji Zerdeşt û gotinên wî û xweşik axiftina wî bi bandûr bûya û bûya aligireka wî ya pêşî ku piştî pîrr alîkarîya wê jî ji Zerdeşt re bûya. Piştî ku Zerdeşt, derfet dîtîya û xwe hanîya ser ziman û piştî, êdî key Wîstaspa jî weke jina xwe bûya Alîgirê Zerdeşt. Di wan demên ku li Zerdeşt dihisandin, gelek oldarên qasrê jî, wê hizrên Zerdeşt rast û di cih de bibînin û dev ji dijberîya wî berdînin û bi wî re bin. Lê hinek oldar jî, wê di isrera xwe ya dijberîya wî de isrer bikin. Ev, rewş jî, dide nîşandin ku Zerdeşt, ji aqilê xwe û hizrên xwe bi bawer a û yekî bi wê rengê bi bawer ne bi derfeta ku biravê. Çend ku Zerdeşt, piştî vegeerîya ya, rastî bertekan hatîya jî, û her wusa, oldarên Medî xwestina ku herina bi ser wî de jî, lê dîsa wî karîya ku xwe bide herê kirin û xwe xilas bike. Zerdeşt, bawermendekê bizane bû. Bo vê yekê, divê ku mirov rewşa wî bi teybetî hilde li dest. Lê di wê çûna xwe de, bêgûman, ew çûyinên bi wî de jî, ji pîrr aliyan ve daya rawastandin. Bi vê yekê re, mirov dikarê bêje ku Zerdeşt bi dil çûya seferê. Lê ew çûyina wî, weke demekê bûya parastin jî ji wî re bo ku xwe ji hatinên li ser wî de rizgar bike.

Piştî Zerdeşt re Manî, şopa lingên Zerdeşt şopandîya. Ew jî, di rêya ku Zerdeşt tere çûya di wê rêyê de çûya. Ev jî, bi serê xwe girêdanbûnaka teybet ya Manî a bi Zerdeşt ve dide nîşandin. Manî, di dema xwe de, piştî ku dema xwe ya perwerdekirinê a bingihîn temem dike, piştî dikevê wê rêyê de. Diçê wir. Li wir, di cih de bûdîsma ku pêşketî jî dibîne. Bûda bixwe jî, dema wî ya ku ew tede dijî jî, nêzî wê dema Zerdeşt ku ew tede jîya ya. Lê hinekî bi piştî de ya. Yekî ji nîşa ku piştî dema Zerdeşt tê ya.

Bûda, çiqasî hevnaşî bi Zerdeşt û hizrên wî kirîya, di derbarê wê de zêde nayê ser ziman. Lê dema ku mirov li awayê pêşketina wî û hizrên wî yên ku wî hanîna ser ziman û navaroka wan dînerê, mirov digihîjê wê têgihîştin û qanaetê ku Bûda hinekî xwe perwerde kirîya li ser hizrên Zerdeşt re. Li vir, dema ku bahse Zerdeşt dikin û navê wî dihildin, divê ku em bi ser gotina xwe ve bikin û bînina ser ziman ku em bahse xateka têgihîştinê ya bi demê re ku ji dema Mîtra bidest pêşketina xwe kirîya û heta wê demê hatîya dikin. Bêgûman herî wê jî heya. Di van demên din de jî, çend zaneyên weke Zerdeşt hatina û çûna jî, ew jî di derbarê wê de di destê me de zêde zanîn tûna ya. Lê em dizanîn ku hatina û çûna. Bandûra wan jî di temenê wê xate têgihîştinê de bûya.

Dem heta ku tê dema Manî, mirov dibîne ku li ser axa hindîstanê jî, pêşketina bi pergali a li berçav derketiya li holê. Ew jî, dihê dîtîn. Li ser wê xatê, weke ku çawa ku piştî Zerdeşt, zaneyên civatê ên weke Manî tîn û diçin, li wir, bi heman rengê hatin û çuyin bûya. Minaq, zaneyên weke Konfûçyûs hatina û çûna. Wan jî, nîşanaka pirr mazin û stûr li şûn xwe hiştîya û çûna. Li Mesopotamya, dem heta ku tê dema Manî, pêşketina civatî biawayekî vekirî pirr mazin pêş dikeve. Ez dikarim bêjim ku hema bêja pêşketinaka civatî bi civaknaşî û têgihîştina wê re nêzî ya roja me derketiya li holê. Civate ku êdî aqil bi rengê felsefê bikardihêna afirîya. Bi gotinaka din jî, civate zane û ya zanistê afirîya. Li gorî wê, êdî hizirkirin û afirandîn dihê û dibê. Manî, bi teybetî divê ku mirov bibêje ku zaneyê dema civate zanistê ya. Her wusa, heman gotinê mirov dikarê pirr bi şûn ve herê û jî bo Zerdeşt jî bibêje. Zerdeşt, weke avakarekî hemdem ê civate zane ku temenê wê avêtîya mirov dikarê wî bi navê û bêne ser ziman û rêzê jê re bide nîşandin.

Manî, bo vê yekê, nêzîkatîya wî ya hizrî giringa ku mirov wê fahm bike. Ew nêzîkatîya wî ya hizrî, divê ku mirov biteybetî wî fahm bike. Manî, di hizra wî de du xalên sereka hena. Yek, ew a ku ew sedemê derdixê li pêş. Li sedemê digerihe. Her tiştê ku heyî û tê ser ziman, bêsêbep û belesêbep nabîne. Di jîyane de, wateyê dide her tiştî. Her tişt afrînerêkî wê heya. Ev gotina 'hertîşt afrînerêkî wê heya', di olên semewî ên weke îslamiyetê de jî dihê ser ziman. D vê temenê de di temenê hiyererşiyekê de dixwezê ku bi dîrokê re bêne ser ziman. Manî, ji ber çî wilqasî dixwezê ku balê bikişîne ser nepenîyê? Li vir, di zane min de, giringiyeka wê ya teybet heya ku mirov divê ku bi teybetî li ser bisekinê ya.

Li vir, dema ku em hewl bidin Manî fahm bikin, di serî de, divê ku em ji aliyê zanebûn û têgihîştina wî ve nêzî wî bibin. Ew jî, wê di vê temenê de baştir were fahm kirin û nasîn. Manî, di temenê têgihîştina "civate zane" de biaqil nêzî dibe û dixwezê ku şîroveyê ji nepeniyên ku hena re bêne. Ji ber ku ew bixwe jî êdî dibîne û fahm dike ku di pêşketina civate û awayê wê de, ev yek weke 'pêwîstî' yekê ya. Mirov, nikarê Manî bi serê xwe hilde li dest. Manî, mirovê xatekê û têgihîştinekê ya. Bi vê yekê temenê wî heya. Wî li ser wê xatê hizrên xwe hanîya ser ziman. Ku em di wê xatê de û li ser wê re Manî fahm nekin, emê ticarî wî bi başî fahm nekin. Ji ber ku Manî, ne zaneyekî ku bi serê xwe derketiya ya. Hizrên Manî, weke yê Zerdeşt, ku çawa ku bû dîmenê dîyemin, her wusa ji hizrên Zerdeşt re hizrên Manî û têgihîştina wî bûya dîmena dîyemin. Bi vê rengê, ew dîmena dîyemin bi dîmena xwe ya pêşî re baştir êdî dihê fahm kirin. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku Manî, bi serê xwe nayê fahmkirin. Hizrên wî her wusa bi serê xwe nayêna fahm kirin. Dema ku mirov ew jî wê xate dîrêkir û nêzî wî bû û hewlê ku wî fahm bike, hingî ew nepenîya ku wî dixwest ku wê fahm bike, ew êdî wê bê perdeyek li berçavên me li ser wî bixwe jî. Hingî, emê bixwe wî bikina bin nepeniyekê de.

Manî, ku mirov lê dihizirê, mirov bi teybetî, rastî awayekî hizrî ê teybet bi wî re rastî wê tê. Manî, hizrên wî, berdewamîyeka wan heya. Di temenê, wê pêşketina piştî Zerdeşt de ew berdewamîya wan dihê ser ziman. Aliyên ê ku em bi vir ve girêdayî bînina ser ziman jî ew a ku piştî Zerdeşt re ew dema dirêj ku ne bin şeşad salî re ku buhurî ya, di wê demê de ji aliyê civaknasî, hizrî, felsefêkî û hişarî, dîrokî û civakî û hwd, pêşketineka mazin bûya. Temenê wê pêşketinê jî, Bi avesta re Mîtra û Zerdeşt cih digir in. Manî, teybetmendîya hizirîya wî û têgihîştin û hişarîya wî, ew a ku ew bi wan hizrên xwe yên li ser civatê, civaknasî, olî û hwd, ku têne ser ziman, li ser wê pêşketinê re pêşketîya û dimeşê. Manî, zaroyê wê pêşketinê ya. Bi vê yekê re, bi teybetî, mirov dikarê ji aliyê hizrî, têgihîştinî, têgihîştinî û hişarî û olî û hwd, Manî weke zaroyê Zerdeşt û avesta wî ya wê demê bêne ser ziman.

Manî, di wê awayê pêşketinê ê li ser avesta re ku bûya, weke ku nepeniyê nabînê. Ji ber vê yekê, ew 'nepeniyê' weke mijaraka teybet dihilde li dest û li ser wê re dimeşê. Dem, dema aqil a. Civat, civate dema zanebûnê ya. Ol, di wê temenê de bi awayekî 'yek-xwûdayî' pîrr pêvajoyên pêşketinê û têgihîştinê bi dîrokê re buhurandina. Manî, weke Mîtra, Zerdeşt û hwd, li ser wê xate olî ya êzdatîyê re dimeşê. Ew, oldar, zanistvan, têgihîştvanê wê xatê û olê ya.

Manî, bi vê yekê re, dema ku mirov hewl bide wî fahm bike û hizrên wî fahm bike û têbigihê, divê ku mirov pêşî, weke dîmena pêşî avesta li berçav bigirê û wê fahmbike. Manî, li vir, bi du teybetmendîyan derdikeve li pêş. Teybetmendîya pêşî ew a ku ew civaknasî û civatîya avesta, ew dixwezê ku wê fahm bike û bide fahm kirin û bi wê re pêşketina wê bide domandin. Teybetmendîya duyemîn jî, ew a ku dixwezê ku zanistvanî, têgihîştvanî û oldarîya wê civatî û pêşketin û têgihîştina avesta bike ya. Li vir, bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku avesta û civatîya wê, têgihîştin û oldarîya wê, dîrok û pêşketina wê, bi hev re, divê ku mirov li gorî dema û bi pêşketina dema me re divê ku mirov carek din li ser bisekinê wê hilde li dest û fahm bike. Li vir, ev yek, bi teybetî, li vir, dema ku em pêşketina herêmê û dîroka wê ya piştî Manî re şrove dikin, weke pêwîstîyekê de rdikeye li pêş. Ji ber çi...? Ji ber ku piştî Manî re, dîmenekî sêyemîn lê ku bi tememî rengê xwe bi awayekî safî neda li der bi Manî re derketîya li Holê. Ew dîmenê Manî, ji ber ku bi herîşên li herêmê pêşketina civatîya herêmê hat perçekirin, xate wê ya xwe ya dîrokê bi têgihîştin û awayê xwe yê civatî re neda domandin. Lê di aslê xwe de, di nava awayê pergalên olî û hwd ên rojava a filehîyê, cihûtîyê û piştre di îslemiyetê de xîyeledekî wê weke dîmenekî 'vêşartî' ew hat domandin. Ew domandina Manî û pergaliya wî hizrî, civatî û olî, ji rengê Manî û civatîyîya wî û awayê xwe yê rast hat derxistin û bi vêşartî di nava van pêşketinên piştre de weke dîmenekî vêşartî hat jîyandin. Ev jî, rewşa weke dîmenê vêşartî, tenê ji bo ku ji wî sûd were girtin bû. Bi vê rengê, pêşketina Manî jî, hat bi şînor kirin. Ne hat hiştin ku hizrên wî yên rast di nava xalkê de û bi teybetî li ser axa mesopotamya li warê wî werina ser ziman. Ji ber ku wê bi Manî re, hem Mîtra jî, hem Zerdeşt jî wî bivejî ya. Ya ku weke ku pêşîya wê hat girtin ev bû.

Bi vê yekê, di aslê xwe de, ya ku mirov kifş dike bi hewldana fahm kirina Manî re, ew a ku weke ku tîrsek bigiştî ji wê fahmkirina wî heya. Çend ku hizrên wî, car bi car di çapamenîyan weke "aşîtxwez" dihên ser ziman jî, lê dîsa, ev gotin weke ku tenê bo ku ser wê tîrsê were girtin dihê dîtin û kifş kirin. Li vir, civatîya Manî, Oldarî û civatîyîya wê, têgihîştina û hişarîya wî, dîrok û rastîya wî û hwd, bi hev re divê ku mirov di çerçovayeka pergali de hilde li dest û fahm bike. Manî, hê jî, hewceyî bi rast fahm kirina wî heya. Manî, di aslê xwe de, di dema xwe de, serdemeka nû li ser civatî û civaknasîya avesta re denezend û xwest ku pêş bixe. Bi vê yekê, wî di dema xwe de jî, pîrr girîngî dabûbû perwerde kirinê.

Ji aligirên xwe û bawermendên xwe xwestibû ku bi teybetî li ser perwerde kirinê bisekin in. Bi vê yekê, piştî wî re, her bawermendekî Manî û hizra wî, weke mamosteyekî derket li holê. Wan jî, ser sêsad salî re civate xwe bi hizrên xwe yên ku di temenê wan civatîya avesta dibinê wê de ya bi wê dane perwerde kirin. Bi vê rengê, Manî bi perwerdekirinê re xwediyê projeyeka çawa ya civatî bû? Di ancama wê perwerdekirinê de, bi wî mirovê ku perwerdekirî, Manî dixwest ku rastî mirovekî çawa were? Di vê çerçovê de, divê ku mirov hinekî jî li ser projeya civatî ya ku di serê wî de safî bû û rengê wê kifş bû, bisekinê û hewl bide ku wê rast fahm bike.

Manî, li vir, divê ku mirov fahm bike, ya ku derdikeve li holê ew a ku Manî, mirovekî pergale bû. Bi wê re jî, mirovekî bi pergale bû. Ew pergale civatî ku Manî yê wê bû, pergale civate avesta bû. Avesta, di aslê xwe de, çend ku î ro bi temamî ew û têgihîştina di hundurê wê de û ancamên wê yên bi pêşketina civatê re ku bûna, divê ku mirov bibêje ku weke di temenê zihniyeteka nû de şoreşek daye kirin. Bi vê yekê, ew bixwe jî, bi tememî hê ne hatîya fahm kirin. Dev ji wê berda, avesta bixwe jî, baş ne hatîya fahm kirin. Ancamên wê, ji xwe ew hîç ne hatina fahmkirin. Manî bixwe jî, bi têgihîştin û pêşketina xwe re ancama wê ya dîrokî ya civatî û têgihîştinî ya. Ku em civate avesta bi hemû aliyên wê ve baş fahm nekin, emê Manî jî bi başî fahm nekin û tenegehînin. Çend ku di fahm kirina avesta de em pêde herin, emê hinekî bi wê re bi hewldane xwe ya fahmkirina Manî de biserkevin û pêde herin. Ev herdû xal, weke dîdîmenên ku di dîmenekî de hevdû temem dikin in. Herdû dîmen jî, yek bê yê din ne tê fahmkirin û ne jî dikarê bi rastî û bi başî were ser ziman.

Manî, rastîyeka ku hê dibin nepenîyê de vêşartî hatîya hiştin a. Hê ew ne hatîya fahm kirin. Ew ku were fahm kirin, wê bi dîrok, têgihîştin, civaknasî û hwd re mirov wê pêde herê û herê û bigihîjê avesta û cihane wê. Li vir, divê ku mirov wê fahm bike ku Manî aqilê civatê ê bihişar a. Manî, zane, oldar û aqilmendê civate bizane ya. Ji ber vê yekê, weke gotinaka ku divê ku em hertimî bi navê wî re bînina ser ziman, gotina "civate zane" û ankû "civate têgihîştî" ya. Ew, hem wê wê awayê civatê ya û hem jî zaneyê wê awayê civatê ya. Bi vê rengê, divê ku mirov wî bi teybetî hilde li dest û bêne ser ziman. Manî, di xate "lalesîyê" de meşîya. Ew fahm kiriya. Heta roja me jî, ew rastî wî vêşartî maya û hatîya hiştin. Bi vê yekê re, êdî civat jî, ji wê pêşketina ku bi wan hizrên wî re bike ji wê li şûn maya.

Manî, piştî wî re, dema ku em li rengê civate li dora wî ku di temenê hizrên wî de ku xwe perwerde kirî, ku mirov li wan dihizirin, mirov wê rastîya wî û ya têgihîştina wî baştir fahm dike. Li vir Manî, projeya civatî ya di serî wî de ew a ku mirov di nava civatê de perwerde hilde, bizane bê û bi wê re di nava civate xwe de kar bike. Mirovê biperwerde û perwerdekirî, projeya herî sereka a Manî ya. Ji ber vê yekê, ew girîngiyê dide wê.

Manî di vê temenê de di xatekê de û bi awayekî hizrî, têgihîştinî û hişarî û hwd, heya. Ew, mirovê civatê ya. Wî xwe û jîyane xwe daye pêşxistin û bi têgihîştin kirina civate xwe. Li ser vê yekê û temenê, gotina "civatê" a ku em di temenê têgihîştina Manî de fahm dikin, gotinaka pêşketî, perwerdekirî û bizane û bi pergale a. Manî vê yekê, dîrok jî, dem bi dem di hiyeyersîyekê de li dîv hevdû hanîya ser ziman. Bi wê re, xwestîya ku temenê civate zane ya xwe bêne ser ziman. Gotinên dema dîualîsma kevn jî, ji nû ve şîrove kirina. Mînaq, di dîualîsma kevn de pîrozîya agir, wî bi rengê "rohniya pîroz" û ankû "rohniya xwûdê" hanîya ser ziman. Bi vê rengê, wî gotin û hizrên dema berî xwe de ji nû ve şîrove kirina. Li gorî demê û biaqil çawa dikarin werina şîrovekirin û ser ziman, wî jî wusa şîrove kirina û hanîna ser ziman. Ev ji nû ve şîrove kirina Manî bûya sedemên bertekên li wî bixwe jî. Heta ku di ancama wê de di wî gotina "rêşaş" jî hatîya bikarhanîn. Bi wê re, hatîya gotin ku

"manî ji rê derketîya." Sedema vê gotina "rêşaş"îyê û ankû "ji rê derketîya" ku ji bo Manî dihê bikarhanîn ew bû ku desthilatdarîya serdest a demê a sasanîyan, ew pêşketina civata avesta ji xwe re weke temenê afirîna temenê desthilatdarîyeka nû didît bû. Civate avesta, piştî têkçûna Medîya re, desthilatdarîya giştî ji dest çû. Manî jî, zanistvanê wê civatê bû. Bo vê yekê, rêveberîya Sasanî, ew ji xwe re weke telûkeyekê û xatareyekê didît. Bi têkçûna Medîya re, civate avesta têkçûbû bû. Piştî wê re, desthilatdarîya ku afirîbû, bo ku desthilatdarîya bide herê kirin û qayîm kirin, di nava xwe de bi awayekî ku li gorî xwe awa û şekl dabûbûyê de Zerdeşt weke ku herê kiribû. Lê ew jî, li berçav bû. Manî, di wê xatê de derketibû û temenekî xort afirandibû. Ya ku herê zêde Manî dihanî li berçav û dikira çavan de jî ev bû. Ji ber vê yekê, piştî, ku hat dîtin ku Manî, h izrên wî di nava civatê belav bûn, piştî çûna bi ser wî û aligirên wî de. Bi dehan aligirên wî hatin girtin, êşkence kirin û qatîl kirin. Lê çî hat kirin jî, pêşî li wê pêşketina Manî ya di nava civatê de ne hat girtin. Tenê pêşîya wî ji aliyekî ve hat girtin. Ew alî jî, ew bû ku ew pergale wî ya civatî ku bibe xwediyê desthilatdarîyê. Ev hat astang kirin. Piştî jî, bo ku ew pergale wî di nava ya serdest de were mihandin û bişavtin, çûyina bi ser aligirên wî û civate wî de bû. Ji bo ku awayekî desthilatdarî, rengê pergale wî û tégihîştina wî newê li holê li berçav, ew çûyina bi ser aligirên Manî de, piştî Manî re wê ser sêsad salî wê bidom in. Heta dema derketina îlemiyetê wê bidomê. Hêrîşên li bajarê Şahrîzor ên di sadsale 5' min û 6' min de, tenê hinek ji wan in. Li Şahrîzor, hersanî, Manîvanî bi hev re dijîn. Pergale ezdatîyê a civatî lê serdest bû.

Manî, tégihîştina civatê, "mirovên naqandî", girseyên ku dihênin û hwd jî, bal kişandîya ser wan. Yanî, di nava civatê de, tégihîştinaka hiyererşîkî jî bi van gotinên xwe re hanîya ser ziman. Her wusa, Manî, weke destûr, "deh destûr"ên xwe yên ku newina kirin, bi rengê hijmartîya; bênamûsî, qasîsî, kuştin, zina kirin, dizîkirin, derewkirin, dirûtî, afsûnkarî, putperestî û hwd hanîya ser ziman. Ev deh destûr ên ku wî gotina, weke destûrên bingihî in hizir û tégihîştina wî na. Di nava wan de jî, xîyenet kirina di nava aligirên xwe de jî di nav de hasibandîya. Manî, ew qadaxa kirina. Bi van re, bi avê dayimî xwe paqij kirin, her serê hevyê roja pêşî rojgirtin, di roja "bema" de li hevdû civîn û bergkirin û hwd, weke kirinên teybet ên ku wî dabûbûn kifşkirin tên ber mirov ku wan dibîne. Manî, xwediyê pergale pêşketî a civatî a olî, tégihîştinî û dîrokî bû. Li vir, gelek aliyên wî yên ku mirov dikarê di temenê civatî û nêzîkatîya wî ya pergali de ku mirov dikarê bêne ser ziman hena. Manî ku rojê çar caran bê, bergkirin ji yazdanê(xwûdê) mazin re hanîya ser ziman. Di dema ku mirov li ser sofraya xwarinê rûnişt û xwarin xwar jî, bergkirin û ankû şûkir kirina ji xwûdê re pêşniyar kiriya. Lê ew civate Manî, ya ku wî xwest ku biafirîne û heta deverêkê afirand jî ku bi awayê bişavtinê bê û her wusa bi awayekî din bê, di nava pergale piştî re pêşketin de hewl hat dayin ku were helandin û tûna kirin. Ew hat kirin jî. Bi vê re, em dikarin bêjin ku di aslê xwe de civate avesta hat bişavtin kirin û ji holê rakirin.

Bi vê re, divê ku mirov bibêje ku ew xate civate avesta ji nû ve salixkirina wê, temenê pêşketina wê ya di demê de ya. Li vir, di derbarê wê de bihişarîbûn û bitégihîştinbûn jî, wê ji nû ve vejandina wê bike. Li vir, ew temenê wê heya? Bersiva me jî, ew a ku ji her demê zêdetir ew heya ku ew karîbê were dîtin. Di vê temenê de, fahmikirina dîrokê, salixkirina wê li gorî rastî û rastteqînîya wê ya ku hatî jîn kirin, hanîna wê ya li ser ziman, awayê civakî ê ku avesta lê hizirbû û awayê civakî ê ku avesta piştî xwe re di hundurê şesad salî de da afirandin û hwd, dibê temenê fahmaka mazin. Bi vê yekê re, ev dîroka civate avesta, heta roja me jî, bi awayekî rast û li gorî rastî û rûmeta xwe ne hatîya ser ziman. Manî, ji ber çî, heta roja me jî, hizrên vêşartî dihên hiştin? Dema ku ez li wê hizirim, ew tûna kirina avesta a di dema îskenderê zûrqernayn de dihê berbîra min. Zihniyet, weke ku heman zihniyet a. Ew zihniyeta ku rûpelên avesta şawitand, hizrên Manî jî di bin napeniyê de dihêlê û nahêlê

ku ew werina kifşkirin ji aliye girseyan ve. Manî, bixwe jî, hertimî li dijî nepeniyê têkoşîna hizrî bi bawerîya serkevîtinê da. Wî bawer dikir ku bîaqil mirov wê bi serbikeve. Wî, kifşkiribû ku êdî di dema me ya pêş de, wê tenê aqil derkeve li pêş. Wê aqil bi serbikeve. Wî hêza aqil û têgihîştinê bi hişariya wê re kifş kiribû. Ya ku ew li ser disekinî jî ji pîr aliyan ve ev bû. Em vê bi rastî fahm nekin, emê bi tememî û bi rastî baş fahm nekin ku ka Manî ji ber çî li ser 'nepenîya' dîrokê maya û sekinî ya. Manî, rastîya wî, di aslê xwe de, ya ku em dizanin bêhîrtî jî giringtir û bi watetira. Manî, hizrên wî, di temenê pêşketina civatekê bi pergali de bûn. Manî, tekoşîna civate avesta dide ku carek din weke dema Zerdeşt û Medîya ku wê bihişînê desthilatdarî û serdestîya wê di wê demê de. Ya ku herî zêde di wê demê de Manî dike armanc ji hêrişan re ev a. Desthilatdarîya Sasanîyan wê yekê kifş dike. Ji ber vê yekê, wê pêşketina Manî, weke Artarnetîfekê giring û mazin ku bi perspektîfa dîrokî pêş dikeve dibînêt. Ji ber vê yekê, Manî û hizrên wî û aligirên wî, ji bo desthilatdarîyê weke telûka tê dîtin. Bi vê re, ji ber vê yekê, desthilatdarîya Sasanîyan bi xazab ekê diçê bi ser Manî de. Di şîrovekirinên di derbarê Manî de, di hînan de, di derbarê vê xale çûyîna desthilatdarîya Sasanîyan a bi ser wî de ku şîrove tên kirin de, tê gotin ku "ji ber ku Şapûr jê xwest ku ew pitgirîyê bide wî û êdî Manî jî ew yek herê nekir û piştî Şapûrê yekemin çû bi ser wî de." Ev şîrove çend ku em xelat nebînin jî, bi tememî rastiyê nayêne ser zîman. Li vir, ku mirov vê rewşê li berçav bigirê û wê çûyîna bi ser Manî de jî bihizire, hingî giringîya Manî û pergale wî û projeya wî ya civatî bi giringtirî dihê li berçav. Di keseyete Manî de, di aslê xwe de, pergale afirîya û êdî dihê nimîandin. Êdî ew pêşketina bi pergali mirov dikarê bibêje ku bi aligirên Manî re nêvî bi nêvî jî bûya desthilatdar jî di nava xalkê de. Yanî, êdî gavek û ramak maya ku desthilatdarîyaka nû li herêmê derkeve li holê. Ew desthilatdarî jî, wê Manî, hizrên wî û têgihîştin û pergaliya wî di binê wê de ba. Bi vê yekê, bi çûna Sasanîyan bi ser Manî de, di aslê xwe de, rêveberîya Sasanî hizir dikir ku wê artarnetîfa ku ji wê desthilatdarîya wê ya heyî re ku afirîya bi Manî re ku ji holê ra bike. Xwe, weke berê dîsa bê artarnetîf bike.

Li vir, mirov nikarê Manî, tenê weke bawermendekî û zaneyekî hilde li dest. Ji ber ku ji wê zêdetir bi wî re heya û afirîya. Manî, dîrok, dem bi dem hem xwandîya û hem fahm kirîya û hem jî xwestîya bide fahm kirin. Ji dema Zerdeşt, bi teybetî dem bi dem hanîya ser zîman. Berî wî jî hanîya ser zîman. Manî, ew pêşketinên demên berî Zerdeşt û Mîtra jî, xwandîna û sentezeka wan bi hizrî di serê xwe de derxistîya. Ji wê jî, civate avesta baş fahm kirîya. Dîroka wê baş fahm kirîya. Zerdeşt, wî baş xwandîya û derxistîya têgihîştinê. Yanî, xatên civatê û pêşketina wê bi dîrokê re têgihîştîya û fahm kirîya. Hinekî jî, divê ku mirov wê hanîna wî ya dîrokê dem bi dem ser zîman, divê ku mirov di vê temenê de fahm bike. Manî, di vê temenê de bi pêşketin û têgihîştin û hişariya wî re, divê ku em weke sentezeka giring ya dîrokî wî hilde li dest. Di vê temenê de, divê ku mirov wî fahm bike. Wî senteza civate avesta bi xwe re dabû çê kirin. Tekoşîna we dide. Wî, di xwest ku xateka civatî û dîrokî ji tûnabûnê rizgar bike.

Î ro, di roja me de, ew pêşketinên Manî û civate wî ku berê bûbûn û piştî ku wî di dema xwe û di demên piştî xwe re bi hizrên xwe re dane çê kiirn, ew hatina bişavtin di nava pergale nêvî serdest de. Cihûtiyê, filehiyê û Îslemiyetê jî hinek ji wî hildaya nava xwe û kirîya malê xwe. Ev rewş, çend ku ji bo wan pergale weke pêşketinê dibe û dibe temenê pêşketinê jî, ji ber ku bi nav û rengê pergale Manî û civate wî re nayê ser zîman, bo Manî û civate wî dibe bişavtineka bi dîrokê re. Hinekî jî, piştî Manî re, hanîna wî û navê wî tenê di temenê oldarekî û tenê weke filosofekî, bi vir ve girêdayî ya. Ev gotin û awayê hanîna wî ya li ser zîman, hem ser wê bişavtina li ser wî û hizrên wî dide girtin û vîşartin û hem jî wê nêzîkatîyê jî rêzê û 'masûmane' dide nişandin.

Li vir, ku em, bi awayekî vekirî û rast dîrokê nexwênin û fahm nekin, emê nikaribin van rastfîyan jî bi başî fahm bikin û têbigihin. Î ro, di roja me de, rastî di vê temenê de ya. Lê di wê demê de rastî, di wê temenê de bû. Civate avesta, pêşî bi vî rengî, bêpergal hat kirin, piştî nîfşên piştî ku mazin bûn jî, di nava pergâlên serdest ên ku me bahse wan kir de hatina mazin kirin. Bi vê rengê, êdî tenê ew reng li holê man. Rengê civate avesta û ankû rengê civate Manî ku wî hanîbû ser ziman jî, weke kefa sabûnê ya li ser avê, hin bi hin jî berçav winda bû. Manî, bi vî rengî, hatiya xawr kirin. Ew xawr kirina wî jî, di nava pergâlên serdest de hatiya kirin. Î ro, ku dema ku herkesekê ku bahse Manî dike, ku wî bi derekê ve girêdide û jê re dixwezê ku nasnemeyeke nû jî li gorî xwe ji wî re bide afirandin jî, hinekî bi vî ve girêdayî ya. Civate avesta bixwe jî, ya ku divîya bû ku li wî xwedî derkeve jî, hê jî, di xewne xwe de ya. Hê bi tememî ji xwena xwe ne rabûya ser xwe. Ji vî aliyê ve dema ku mirov li şerê bi kurdan re ku nîfşên piştî ên wê civate avesta na, ew şerên ku bi wan re dihê dayin bi 'koalîsyonî' mirov di serê xwe de ji bo digihîjê pîrr sedeman bo yên ku şer didina meşandin. Hinekî jî, li vir, şerê ku tê dayin, şerê civatî û pergâlî ya. Ya ku mirov wê di serî de li vir, bi awayekî pîrr hesanî jî kifş dike ev a.

-VII-

OLA ÊZDAYETÎ, YEK-XWÛDAYETÎ Û DESTPÊKA PÊVAJOYÊN PÊŞÎ ÊN PÊŞKETINA TÊGIHIŞTINÊ WÊ..

Divê ku mirov binxatkê û bibêje ku Ola Êzdayetîyê (navê ola êzdatîyê "êzda" ji navê xwûdê 'yazdan' a. Weke navê xwûdê navê "yazdan", navê teybet yê ola êzdatîyê ya. Wate wê jî, "ên ku bawerîyê tenê bi 'yazdanê mazin' tênin" a) Ola Pêşî ya ku weke Ola yek-xwûdayetî ya û hatiya. Olên din ên yek-xwûdayî, bi rêzê wê piştî wê re Cihûtî, Fileh û ankû Mesîhî û Misilemenetî were. Melekê Tawis, Pêxemberê Ola Êzdaya ku care pêşî weke Pêxember ji wî re ji 'yazdanê wî' jê re 'peymanî pîroz' hatiya. Cihê bergkirinê ê vê ola pîrr kevn û pêşî jî, Laleş a. Jê re, 'laleşa Nûranî' jî tê gotin.

Dema ku em bahse dîroka ola yek-xwûdatîyê bikin, divê ku em li ber diclê û firatê bi teybetî bahse wê bike. Li kurdistanê, dîroka olê, bi teybetî divê ku mirov bibêje ku xwediyê dîrokeka teybet a. Î ro, di roja me de, dema ku bahse "olên semewî" û ankû "olên yek-xwûdatî", bi teybetî, sê ol tîna bîra me. Yek, Cihûtî, ya din jî filehî û ya sêyemin jî her wusa îslemiyet a. Çend ku di temenê destpêka dîroka olê ya olê ya yek-xwûdatîyê de ev dihên ser ziman jî, lê divê ku mirov bi teybetî bibêje ku ev dîroka ku bahse wê dihê kirin, bi teybetî beşek jî dîrokê ya. Berî wê, ku berî cihûtîyê jî, herî hindik, ku dîroka wê ne bin hezar û pêncsadsalî ya êzdatî, pêvajoyên ku dijî û di buhurêne, di temenê van pêşketinan de jî ya. Lê hertimî, bi awayekî vekirî ev beşa dîroka olê ya yek-xwûdatîyê ya ku bi êzdatîyê re dihê ser ziman, ji berçav hat dûr kirin. An jî, bi zanebûn, ne hat xwestin ku were ser ziman.

Lê dema ku em bahse dîroka êzdatîyê bikin, divê ku em bibjin ku bi teybetî, şariştaniyên ku bi wê re û bi pergale wê re afirîna ku î ro di nava kurdan bixwe de jî baş newîna zanîn jî, lê dişa dihê zanîn ku pergale êzdatîyê, pergale olî û civatî ya dema gütî, hûrî û mîtannîyan a. Melekê tawis û tégihîştina yek-xwûdatîyê ya ku bi wî re dihê ser ziman,

destpêka herî kevn ku di temenê hemû dîroka olên yek-xwûdatîyê de ya. Vê yekê, bi teybetî û bi awayekî zelal em dikarin wê bîna ser ziman.

Mînaq, di ola îslemiyetê de jî û di ya filehiyê de jî bi awayekî sergirtî bahse wê dihê kirin. Lê di dema ku bahse wê dihê kirin, çawa ku êzdatîyê û ankû wê xate olî ya ku pêşkeftî di wê de têgihîştina ahrimanî heya û bi wê re aliyê "xirab" û ankû "ne qanc" dihê ser ziman, Her wusa, van olan de, ev alî di wan de ji nû ve hat şîrove kirin û salixkirin û li ser wê re û di temenê wê de bahse êzdatîyê hat kirin. Mînaq, di îslemiyetê de, di demên berê de, bi gotina "şaytan" re bahse pêxember"tîya êzdatîyê hatiya kirin. Ji bo ku were 'mahkum' kirin ev hatiya kirin. Êzîdî û ankû ên ku bi wê baweriyê na, ji wan re dihat gotin ku "bergê ji şaytên re dikin." Bi vê rengê bahse wan hat kirin û ew hatina reşkirin. Lê di rastiyê de, ev gotin, yek jî ji wan ne rast bûn. Tenê bo reşkirinê, ev gotin hatibûbûna gotin. Bi vê rengê, bi teybetî, di nava kurdan de, ew têgihîştin di nava kurdan de hat bicih kirin. Lê ev jî, lê ne hat lêpirsin. Gelek bawermendên ku dîroka olê xwandin jî, ji bo ku derneketina dervî sînorê hanîna li ser ziman a ku dihê ser ziman û li dîrokê ne nerîn, êdî ew rastîya di bin wê gotinê de ku dihat xwestin ku were veşartin, ew ne hat dîin. Bi wê re yekê re, wê rastiyê, hertimî xwe dibin nepeniyekê de hişt. Bi wê re jî, hertimî çûna bi ser kurdên êzîdî de bû. Kurdên me yê êzîdî jî, li vir, di berde wama wê de, rexneyekê li xwe haq dikin. Ew jî, ew a ku wan dîroka xwe ya olî ya bi nirx, ne nivîsandin û terçûme wê ne kirin û ne danîna ber mirovan ku ji wê rastiyê fêr bibin. Bi wê re jî, êdî tenê bi gotinên ku dervî ên olî ên êzdatîyê ku dihatina bi sînor mayîn bû. Ev jî, bû temenê pîrr êş û elemên mazin pêşî di nava civate kurd a êzîdî û piştîre jî di nava civate kurd bigiştî de.

Li vir, berî hertiştî, rasti çî ya, çawa divê ku were ser ziman, berî wê jî, berê çawa hatiya ser ziman, û hwd, ev divê ku bi awayekî vekirî mirov li wê bihizirê û wê fahm bike. Î ro jî, kurdên me yên êzîdî, çend ku xwediyê dîrokeka pîrr kevn in jî, û ti dîrok weke wê ne xwediyê kevnariyê ya jî, ew bi awayekî vekirî ne hatiya ser ziman. Her wusa gotina "xwûde" ku navê xwûde ya di dema Qasîfîyan, de mirov pîrr rasti wê tê û di dema Gûtî, hûrî û mîtannîyan de jî, bi awayekî pîrr zêde mirov rasti wê tê jî, bi şîrovekirinê, hat kirin li dijberîya wê ola ku ev gotin bixwe jî wê ya jî. Bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku gotin û navê "xwûde" di dema qasîfî, gûtî, hûrî û mîtannîyan de mirov rastiyê wê tê. Her wusa bi heman rengî gotina "rab" bixwe jî, mirov wê ji dema mîtannîyan, bi awayekî vekirî kifş dike. Êzîdafî, yek-xwûdatîya wan, bi gotinekê re dihat ser ziman. ew gotin jî, ew bû ku digotin ku "ew xwûda nas in.!" Piştîre jî, ev gotin jî, ji wan hat girtin. Bi vir ve girêdayî, ez vê bibêjim. Li vir, dema ku me bahse gotinan ji deman kif, ku em bahse gotina "laleş"ê neke jî, nabê. Gotina Laleşê jî, bi teybetî mirov wê ji dema Hûrî û Mîtannîyan kifş dike. Di van deman de jî, mirov ji gotin û hebûna wê ya ji van deman kifş dike ku laleş bixwe jî di van deman de weke cihên pîroz ên bergkirinê na. Bi vê re jî, her wusa rewş wê dihê ser ziman. Lê êzdatî, dema ku em bahse wê dîroka wê bikin, bi teybetî, divê ku em bahse dîroka wê ya di temenê yek-xwûdatîyê de bikin. Berî zayinê, bi derketina Cihûtiyê re, piştîre, ew jî pêş dikeve. Lê Dema ku rengê pergale kifş dibe, êdî piştîre, di aslê xwe de, li herêmê, weke ku beyenîbûnê bi xwe re dijî. Du sedemên vê hena. Yek, ji xwe li herêmê, yek-xwûdatî heya. Ya din jî, di çerçova kevnepîyê de nêzîkbûn dibêt.

Li herêmê, piştî derketina cihûtiyê, wê êzdatî, dem bi dem çend pêvajoyên xwenûkirinê bide buhurandin. Her wusa, pêvajoyên berî wê jî ku hena pêvajoya derketina Mîtra û ku bi hizrn wî re pêşdikeve wê di temenê aqil û 'mantiq' de ji nû ve demekê bide dest pê kirin. Di aslê xwe de, piştî Mîtra re, divê ku mirov bibêje ku kî ku were, wê li ser wê xate Mîtra re bi meşê. Her wusa, vê yekê, divê ku mirov ji bo dem û derketina Zerdest jî bîna ser ziman.

Zerdeşt û dema wî, dema dÿyemin a weke dîmenê dÿyemin ku li ser pêşketina Mîtra xwe re xwe dide afirandin a. Piştî Zerdeşt re hatina Manî jî, her wusa divê ku mirov bi heman rengî wî bêne ser ziman. Ji Mîtra Heta ku digihijê Zerdeşt û ji Zerdeşt jî heta ku digihijê Manî û hwd hemû di temenê pêvajoyên nû ên xwenûkirinê û hwd de li ser wê xate derdikevin.

Zihniyeta pergale êzdatiyê, di serî de divê ku mirov wê bi teybetî bêne ser ziman. Sigmund Freud, di pirtûka xwe ya ku temem nekîrî ya bi navê "musa û yek-xwûdatî" de, dema ku yek-xwûdatiya cihutiye bahse wê dike, bahse heyîn û bahse misre kevn dike. weke qanaaeteka xwe dihêne ser ziman ku "divê ku mirov di temenê yek-xwûdatiya misrîyan de bihasibêne." vê gotina xwe re, piştî wê re dibêje ku "...ku mirov musa ji wir bihasibêne." Li vir, divê ku mirov bibêje ku Musa, dema ku piştî ku ji misra kevn raviya, tê welatê Mediya û li wir bi salen dimeêne. Ew jî nêzî berdicle û firatê ya. Li wir, bi salan dimên ew xwe perwerde dike. Piştî wê re, êdî hizrên xwe yên olî diafirêne. Misrîyan, ji xwe, çend ku di demeka aqil de dijîn jî, di wê çerçovê de bi têgihistina li ser 'fîrewûnan' re pergale xwe ava kirina. Ew gotina "xwûdê" nasakin. Li vir, dema ku bahse nenaskirina gotina 'xwûdê' dikin, divê ku em bibêjin ku em bahse, heyîna xwûdê ku êdî li berdicle û firatê, di temenê pêşketina oldarîya yek-xwûdatiyê de ku ew li azmana dijî ya. Mirov, di wê têgihistinê de nikarê xwe weke xwûdê bibne û bidenezêne. Ew xwe 'xwûdê dîtin', weke ku misrîyan bi firawûnan re kir li ber diclê weke "kifrekê" dihê dîtin. Ji ber ku ew di temenê ezîfyekekê serdest û sermed de hebûna xwûdê nas dikin û herê dikin. Her wusa, di wê temenê de aqil jî, afirandina. "ti kes nikarê wî bibîne." "ti kes, nikarê xwe ji wî re weke 'şerîk' bibîne." Li vir, divê ku em bibêjin ku gotina "şerîk" bixwe jî ji dema hûrî û mîtanîyan maya heta roja me. Her wusa, li ser temenê aqil, pergaliya civat hatiya afirandin. Li ser wê temenê re gotina "xwûdê" hatiya afirandin û şîrove kirin. Di wê temenê de jî, gotina "pêxemberî" ku tê wate yê ku "peyame yê li ser digihijê mirovan" dihê xwandin, li bin wê re dihê ser ziman. Gotina pêxember, di temenê hiyererşiyekê de li bin ya xwûdê hatiya bicih kirin. BI wê hiyererşiyê re, êdî li bin wê, lingên pergale bi wê hiyererşiyê hatina afirandin. Her wusa, cihê oldaran, mirovan û hwd, yek bi yek, bi gotinan û têgihistinê hatiya kifş kirin. Sînorê mirov jî hatiya kifş kirin. Mirov, dernekeve dervî wê. Gotina "dojeh" û ya "bihûştê" jî bi têgihistin hatina kirin û navaroka wan bi awayekî pîrr pêşketî hatina salix kirin. Her wusa, di dema hûrîyan de, tişta "xêr" û ya "nexêr" û hwd jî, bi têgihistin kirina wê bûya. Li ser vê re, her wusa, pergale hatiya afirandin. Ji dema hûrîyan, di temenê bawerîya wan de,, her wusa dihat bawer kirin ku "zaro, weke nirxa herî zêde bêgûnah a." Di wê temenê de jî, dema ku zaroyek di zaroktiya xwe de dimir, ew tevsîra wê li cem ya mîraneyan û ankû "melek"an dihat çêkirin û afirandin. Ji wê demê ku heta dema me maya, dihat bawer kirin ku Ew zaro, "gîyane wan, heta ku dê û bavê wan li dunyê na, ji dora wan navaqatihin. Piştî ku ew j çûna dunya din êdî wê ew li vir, bi hev re ji nû ve jîyane xwe bi sermedî bi hev re bijîn." Heta roja me jî, ev têgihistin bi wan re heya. Î ro jî, ev bi kurên êzîdî re heya. Her wusa, di nava kurdên ku ne êzîdî de na jî bicih bûya. Lê koka gotinên bi vî rengî ji wan a. Di vê temenê de, divê ku mirov bibêje ku êzdatî, pergaliya wê, pîrr pêşketî heya. Dema ku em wan demên wê yên berê fahm nekin û nebînin, emê pêşketina wê ya heta roja me jî nebînin. Heta roja me jî, êzdatî dijî. Lê navaroka wê ji aliyê pergale olî ên serdest ve hat vala kirin li nava xwe. Bi wê re jî, tenê qalibê pergale ma. Ew jî, ji ber ku pergale, qalibê wê, pîrr bi kevnepî bû, û bi hezar salan dem li ser xwe re bi pêşketina xwe re bi dîrokê re buhurandibû, êdî ew ji holê ne hat rakirin. Li vir, divê ku mirov bibêje ku gelek gotinên ku berê di nava êzdatiyê de weke nirxbûn, êzdatî, weke 'dijberê wan' hat şîrovekirin. Gotina "xwûdê" yek ji wan gotinan a.

Gotina, xwûdê, dema ku em ji kîjan aliyê lê binerê, mirov bi wê re têgihîştina "ezîtî" yekê bi wê re di serî de dibînêt. Bi wê re jî, li ser wê êzîdîtîyê re, navê xwûdê diafirê. Ezîtîya mirov, hinekî jî, mirov di şîroveya mirov de dihêne wê cihê ku mirov divê ku hinekî di temenê pêşketina keseyetîyê de nêzî mijarê jî bibêt. Li vir, ji xwe, em nikarin, bêî ku pêşketina bi keseyetîyê re fahm bikin, nikarin gotina 'xwûdê' jî fahm bike. Di çerçova deroniyê de ku mirov li gotina "xwûdê" binerê, divê ku mirov bi gotina keseyetîyê re bahse "ezîtîya wê jî bike. Lê ev tenê, bi bahskirinê re wê ne bes bê. Ji ber ku ji wê zêdetir pêwîstî pê heya ku divê ku mirov wê bêne ser ziman. Ew tişta weke zêdetir ku mirov divê ku wê bêne ser ziman jî, "hişarîtîya" mirov bi jîr û jîrewerîya mirov re ya. Xwûdê, ezîtî û hişê bi nav re dihunê û wan bi xwe re di wê temenê de di temenê bi hev re hatîna hunandina wan re bi xwe re bi wate dike. Li vir, dema ku mirov vê kifş dike, êdî mirov di serî de, pêşketina hiş û jîrê bi gotina 'xwûdê' re kifş dike. Li vir, êdî mirov, dikarê bêje ku gotin û navê xwûdê, di aslê xwe de, rengê wê û pêşketina wê, awayê pêşketinê ê bi aqil û hiş dihêne ser ziman. Her wusa bi wê re jî dihê ser ziman. Li vir, çapûrast li hevdû zivîrîna gotina 'xwûdê' û ya 'hiş, hinekî jî, di temenê pêşketina keseyetîyê de wate xwe distêne. Di dema hûrî û mîtannîyan de, pergale aqil hatîya afirandin. Li vir, hinekî jî, em dikarin li ser vê gotinê re vê êdî bi rehetî bibêjin.

Li Herême Rehayê, xaniyên weke 'kuba'yan tê zanîn ku ji demên berî zayînê 5 û ankû 4 hezarî ve hena. Her wusa, li Heman herêmê li Rehayê li ber Firatê zankoya Harranê jî, êdî ku heya, heman hizrê bi kevnarîya xwe didêt me. Berî zayînê ji hezar û pêncsadsalî û hwd ve ew heya. Li gorî ku tê gotin ev dîrok hê kevntir diçêt. Ev tişta ku bi me re bi têgihîştin dike ku ew a ku Sabarî û ankû hûrîyan li wê herêmê bi wê rengê pêşketin bi xwe re di nava xwe fe dane çê kirin. Bi wê re jî, astronomî, felsefe û hwd li wir pêşketîya. Di vê temenê de, dema ku mirov dihizirê, ev têgihîştina bûyîna pergale têgihîştinî a ku bi hiş hatî çê kirin bi me re bi têgihîştin dike. Li vir, ev yek, bi awayekî vekirî bi têgihîştinê êdî dihê dîtî. Li azmana, kifşkirina dunyayan û piştre li dunyê dîtina mirovan, wê têgihîştinê bi wan re daye çêkirin ku li azmana li wan dunyayên ku ew dîbinîn jî jîyan heya. Li ser wan hizir meşandina. Her wusa, xwûdan jî, şandina wanderan. Mirov nikarê herê wandaran. Yekî ku karibê herê wanderan, divê ku dervî hêz û qûdreta mirov, xwediyê hêzû qûdretaka din ya mazin ya li ser mirov re bêt. Bi vî rengî, afsûn û ankû "sîhîr" hatîya kifşkirin. Ku dema ku te tiştekek hizirî, te jêre gotin biba!" ew jî wê bibe. Ev gotina afsûnê, bi serê xwe, têgihîştinaka teybet ya ku divê ku em li ser bisekinin dide çê kirin.

Mirov, ji bo ku afsûnkariyê bike, divê ku xwediyê zanîn û têgihîştinaka jîyanî bê. Di serî de li vir, hiş û jîr, dihê dîtî. Hîs kirin, bi afsûnkariyê re dihê dîtî. Hîs kirin, weke astaka zanebûnê a hiş ku bi hêstîyarî dihê dîtî û kifşkirin a. Lê li vir, ji wê zêdetir, bi hişeka serhiş re dihê dîtî û kifş kirin. Yanê, di farqê de ya. Yê afsûnkar, di farq jîyanê, pêwîstî, hiş û ramana jîyanî de ya. Raman û hiş, di temenê mêl û pêwîstîyên mirov de bi reng kirin û ji wê reng û ankû dîmenên jîyanê ên ku dilê mirov bixwezê ku werina li cih werina afirandin, her wusa, bi wê re astaka têgihîştinî dihê ser ziman. Li vir, dema ku em bahse wê dikin, divê ku mirov fahm bike ku em bahse hişekê dikin. Bi vî rengî, dema ku afsûnkarî hinekî jî hiş û jîr bê, kî dikarê bike? Ew mirovê ku di derbarê hemû tiştî de xwedî têgihîştin û zanîn a. Ew jî, di wê demê de, tenê weke mirovekî sermîrov mirov wî bêne ser ziman. Mîrovê sermîrov, mirovê ku dikarê li ser mirovan hemûyan re bi aqilê xwe hemû tiştî bibînêt. Yanî, ê ku dikarê zanîna di serê mirov de jî kifş bike ya. Ew jî, hişekî ne xweeza ya. Hişekî bi hiş a. Ew hişê bi hiş, hingî, dema ku hizirî, wê bi wê hişmendîya xwe bihizirê û kifş bike û bêne ser ziman. Ya ku hanî ser ziman jî, wê ya xwesteka dilê mirov û ya ku dilê wî dixwezê bê. Li vir, mêl û hiş, weke di gotinên ku bi wê hizirkirina hişê hîs re de ku dihê dîtî, weke dû gotinû ankû dû têgihîştinên ku bi hev re zewicî na. Bi wê re, levkirina. Hevdû, di hevdû de

herêkirina û mihandina. Hiş, dema ku em bahse wê bikin, di serî de, di wê de, bê ku mirov ezîfîya mirov û ankû ya keseyetîyê kifş bike, mirov nikarê di fahm kirina bi wê de pêde herê. Ev jî, weke aliyekî din ê ku divê ku mirov bi teybetî li ser bisekinê ya.

Li vir, carek din bi ezîfîyê re mirov rastî gotina hiş tê. Lê piştî ku mirov bi gotina hiş û pêşketina wê re hat, li vir; êdî bi gotina 'xwûdê re ku gotina hiş li pêşîya gotina mirov dihê dîtin û mirov wê kifş dike, her her wusa hişê ji mirov êdî mirov bi wê re dibîne û kifş dike, lê dema ku mirov di temenê gotina 'xwûdê' de lê dihizirê û lê dinerê mrov rastî rewşeka vajî vê têt. Di serî de, gotina xwûdê, çawa ku weke gotina 'mrov' û ya 'hiş' jî bi hev re hunandina û bi xwe re bi wate kirina, li vir, bi wê re mirov kifş dike ku gotina 'xwûdê' dihêt û li pêşîya gotina hiş xwe bicih dike bi vê rengê weke ku xwe êdî bi wate kirîya. Her wusa, êdî "hişê xwûdê" mirov kifş dike. Lê li vir, gotina xwûdê, salixkirina wê, di temenê hizirkirina wê de, hertimî bi awayekî ku li ser hiş û têgihîştinê re xwe dipêrêzê û pesendinê bi xwe re didêt çê kirin bi ber pêşaroj û pêşketina wê re, her wusa êdî hertimî di wê temenê de 'dîtbarîya xwe' dipêrêzê.

Xwûdê û ezîfî, bi hev re dihên salix kirin. Ezîfî jî, di salixkirina wê de, dema ku mirov pêde herê, mirov wê bi jîyanê re bi pêşketina keseyetîyê re bikeve rêwîfîyeka demdirêj de bi demê re. Li vir, dema ku mirov li firawûnên misrî dihizirê, her wusa, rengêkî vê gotinê bi pêşketina keseyetîya wan ya bi ezîfî re dihê dîtin. Ew ezîfîya ku ji nû ve pêş dikeve û bi hiş dibe û bi hişbûnê re dikeve farqe xwe de, êdî hertimî xwe li ser hemû tiştî re dibîne û hemû tiştî ji wê ezîfîya xwe re dixwezê. Xwestek, hinekî hî bi hiş re ketina farqê de bi xwe re dihêne ser ziman. Li vir, çend ku sînorê hişkirinê tûna ya, bi wê re êdî sînorê xwestekê jî nabêt.

Ezîfî, li vir, hemû tiştî ji xwe re dixwezê. Her wusa, tişteki li ser xwe re nabînêt. Di xwezê ku ew hertimî ê mazin, serdest û li ser re bêt. Hinekî jî, ew tîpolojîya ezîfîyê ya ku bi van gotinan re derdikeve li holê û dihê li pêş ku mirovwê dibîne, bi med ide têgihîştin ku ezîfî, hinekî xwe weke 'xwûda dibînê'. Li vir, ji herême misrîyan û ankû ya firawûnan, ku em tèn berfiratê û diclê. Li vir, mirov rastî gotina xwûdê ya ku hatî salixkirin û bi watekirin tê. Ew gotin, hê li misra kevn ne hatîya salixkirin. Lê bi ezîfîya wê re jîyandinek bûya. Firawûn, hinekî jç, bi ezîfîyê re, weke ku bûna dilgirtîyên wê.

Li ser gotina 'xwûdê' re ku mirov bi hiş bû, hingî, mirov dibîne ku mirov heya. Lê mirov di serê xwe de jî, bi wê hişê ku bi navê 'xwûdê' jî, êdî têgihîştinê bi xwe re çê dike ku "xwûdê heya û li ser wî re heya". Ew hizir, hinekî jî, bi mirov re, weke hizirek û ankû hişekî ku dîtbar a. Di salixkirina wê de, bêhiş a. Bi wê re jî, li ser demê re, li xwe dihizirê. Hizra xwûdê, wê bê ezîfîyeka bihiş ku ji wê ezîfîya wî firîyaya li derve û li wî bixwe jî serwer û serdest bûya.

Ezîfî û ankû keseyet, li vir, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov, di cewherê wê de dibîne ku gotina 'xwûdê' xwe bicih dike. Di wê ezîfîyê de, ew gotina xwûdê ku xwe bicih kirîya, em di derbarê wê de xwediyê têgihîştinekê na. Lê ew, hemû derbarê me û xwe de xwediyê hişê hiş a. Ew hişariya hişê ya wê, êdî bi wê re li vîna me ya bi hiş re serdest dibêt. Bi wê re, ew weke ku gavekê jî li pêşîya hişariya me bixwe jî ya. Bi wê re, êdî li ser me re ya. Tiştî ku mirov naskir mirov di derbarê wê de bihiş dibêt. Ew bihişbûna di derbarê de jî, serwerîya mirov bi xwe re dihênêt. Li vir gotina xwûdê, wusa xûya dike ku hertimî, çendî ku em wê kifş dikin jî, hertimî bi hişkirina me re, di cewherê wê de cihê xwe girê, êdî ew hiş bixwe ku ew diafirîne, êdî ew serwer a. Ya rastî, ew a ku ew hiş û ankû hişariya wê ya ku serwer bû,

bi wê serwerfîyê re hebûna xwûdê û serwerî û liserbûna wî dihê dîtîn. Li vir, êdî ew weke yê li ser hertimî dimênêt. Çîroka me ya bi rêwîtiya bi hiş re, bi vî rengî, dewrûdayîmtiyekê bi demê re dem bi dem didêt domandin. Ev jî, êdî hertimî, didêt nîşandin ku her hişkirin û serdestîya mirov ya ku bi wê naskirin û hişkirinê re ku bû, ku bi wê re ew serwerbûna xwûdê dibê, êdî wê hertimî weke ku serwerbûnek, bi hişê me re bi wê gotinê re jî wê hebe. Ev jî, heyîna wê û temenê bi ezîfîyê re dihê dîtîn. Ezîfî û navê 'xwûdê' hevdû diafirênin. Divê ku mirov li vir kifş bike ku ezîfî, hişkirina wê, serwerî û serdestîya mirov jî ya destpêkê ya. Ezîfî, b keseyetîyê re ti keseyetîyên din, weke ku li ser xwe re nabinê, her wusa bi pêşketina xwe re êdî wê gotinê jî dide nîşandin. Ezîfî, hinekî jî, hişkirin û bi jîrbûnê jî bi xwe re dihêne ser ziman. Li vir, ezîfî, dema ku em lê dihizir in, em kifş dikin ku hiş û jîr hebûna wê salix dikin bi hebûnên xwe re.

Li vir, hertimî, ji ber ku çî ew rexne li firawûnan hatîya girtin ku wan xwe weke "xwûdê" dîfîya? Ji ber ku wan gotina xwûdê bi xwe re bi têgihîştin ne kirina. Ne gihîştina wê astê. Bi xwe re bi ezîfîya xwe re pêşketina xwe ya ku dane çê kirin, bi wê re hin bi hin êdî xwe dîtîna. Bi wê re jî, êdî ew nakokîya wan bi pergale bi têgihîştin ku bi navê xwûdê re afirîya êdî bi wan û navê wan re hatîya ser ziman. Li ber dîclê, ew salixkirina bi hiş a bi navê 'xwûdê' û bi 'mirov' re hatîya kirin. Ew hîyererşî hatîya afirandin. Bi wê re, êdî mirov di derbarê ezîfîya xwe de û hişê wê de bihiş bûna. Bi wê re, êdî wê dîjîn. Rengê wê jîyandinê, her wusa, di nava mirovan de, ku mirov bi mirov re dîjî ya. Xwûdê li ser mirov re ya. Bi vî rengî, hîyererşî hatîya afirandin. Ezîfîya keseyetîyê, her wusa, bi wê re hatîya ser ziman.

Ezîfîya keseyetîyê, li vir, di mejîyê de her rewşên newrolojîkî ku dîjî jî, di vê çerçovê de dîjî. Di temenê keseyetîyê û hiş de dîjî.

Li vir, bi vir ve girêdayî, em di temenê wê dîmenê ezîfîyê ê ku em bi hildane navê 'xwûdê' li azmana re ku di nava hûrî û mîtannîyan de bûya jî divê ku li ser bisekin in. Ji ber ku ev yek girîng a. Li vir, bi navê 'xwûdê' re salixkirina têgihîştina pergali hatîya kirin. Mirov di nava wê de bi ezîfîya xwe re dîjî. Yanî li dunyê serdestîya xwe denezendîya bêî ku hebûn û navê xwûdê bi wê rengê pergali red bike. Ji ber ku li vir, pêwîstîya bi pêşketinê û arambûna di dil û di serî de ku tê dîtîn, hewceyî bi wê didêt dîtîn ku di vê temenê de ew pergali bi vî rengî were afirandin. Yanî ew jî, di temenê mêl û xwestekna dilî û mejîyîfî de pêk hatina û li jîyanê pêşketina. Di vê temenê de, xêva mirov, kifşbûna wê dibê. Ew heyîna mirov û bi ezîfîya mirov re salix dike. Bi vê yekê re, di wê temenê de, ew ezîfîya mirov dihêne li holê. Temenê wê diafirîne. Bi wê re jî, keseyetîyê bi hiş û têgihîştin dike hem bi xwe re û hem jî di derbarê xwe de.

Li vir, bi jîyanê re pir-dîmenîfîya ku dihê dîtîn û li berçav, hinekî jî, salixkirina wê ya bi pergali ku dihê kirin, mirov bi aliyê hişî ve bi deverekê ve girêdidê. Mirov, dibîne ku mirov li ser mirov re "yek" heya. Ew têgihîştina ku yek li ser me re heya. Hinekî jî, dema ku em lê dihizir in, em dibînin, ku ev gotina "em dibînin ku yek li ser me re heya," bi rengê "yek, berî me hebûya". Bi vî rengî, gotina "yek" û ya "berê" bi hevdû re di wê temenê de dem bi dem dihên ser ziman. Lê ne di hemû deman de û cihan de. Li vir, minaq, di hundurê malbatê de, weke zaro, hertimî yekî li ser serê xwe dibîne. Ew yek bi "bav" dihê dîtîn. Di vê temenê de, 'yek' û 'bav', di malbatê de hevdû salix dikin. Ew salixkirin, pîrr girîng a ji ber ku wê ew hişê wê yê salixkirî di mejî de wê bê minaq ji rewşên din ên ku pêwîstî bi salixkirinê bi wan re heya. Di mejî de rengê li ser serê mirov bûna bav, hinekî jî wê heyîna xwûdê ya li ser serê mirov diçirîsê. Ji wê çirisanîyê, şibandina li hevdû ku bi wê dihê û dibê, hinekî jî di temenê salixkirina hişna de bi ezîfîyê re û bi rewşna re dihêne li holê. Li

vir, bav, wê ajoyê têr dike di heyîna keseyetîyê û ankû ezîtîya mirov de di zaroktîya mirov de. Ew ezîtî, dema ku mazin bû jî, wê ji wê salixkirinê, têj û tema serdestîya ezîtîyê bixwe re bijî. Bi wê re, wê di xwe de bi hiş bê. Bi vê yekê, mînaqa wî ya ku heya, ji xwe re bi dîmenî di serî de heya. Çend ku mirov, piştî ku mazin bû jî, ku wê ezîtîyê bi navê xwûdê salix nekê jî di xwe de û di mejîyê xwe de, wê bi hilmeka ji vî rengî û bi vî rengî wî hîs bike û bi wê re bijî û salix bike. Hûrîyan jî û Mîtannîyan jî, hertimî mazinbûna bav û serdestîya wî mazin dîtîna û di regekî "pîroz" de fahm kirina. Bi wê re jî, mazinbûna bav û serdestîya wî bi gotina wî re, ti carî li ser ne hatîya nîqaş kirin. Heta roja me jî, di nava kurdan de, li dijî gotina bavê pîr rabûn, weke "bêhûrmetîyeka li giştî" hatîya dîtin. Weke derketina dervî kevneşopîyê jî hatîya dîtîin. Ew rewş, bi kevneşopî, bi mazinbûna bav re û bi kevneşopîya wî ya serdest re heta roja me jî bi kurda re hatîya domandin. Gotinên bav, weke weke "gotinên ku li ser wan nayêna nîqaşkirin" hatina dîtîin. Piştî di çerçova wê gotina bav de gotina "pîr" hatîya salixkirin. Bi wê re jî, êdî di hundurê wê gotina "pîr" de mirovên nawserî xwe ên pîr û kal hatina bicîh kirin. Mirovê pîr, bi vî rengî, divê ku mirov bibêje ku ji dema qasîtîyan, gûtî, hûrî û mîtannîyan û hwd û heta ku dihê roja me, di nava kurdan de weke çîneka serdest a civatî hatîya dîtîin û rêz lê hatîya girtin. Ew, ji vê kevneşopîyê dihê. Li vir, serdestîya bav û ankû mirovê pîr û kal ê li civatê, hertimî di rêve birina civatê de ew hêza xwe bi hizrî daye nîşandin. Serokên civatî ên xweza, di nava kurdan de pîr û kal hena. Di vê temenê de ev hîyererşîya ji bav û bi berjêr de ku dihê heta kûr û ji dê biberjêr de heta ku dihê û digihîjê keçê, di vê temenê de bi kevneşopî heya.

Tîpolojîya vê rewşê, di pergale olî de, bi rengê wê yê civatî, dema ku mirov lê dinerê, bav di keseyetîya bav de reng distêne û mirov jî di keseyetîya kûr û ankû keç de reng û dîmen distêne. Bi vê rengî, rengî awayê pergale jî dihê li berçav.

Di vê temenê de, salixkirina pergale olî, têgihîstînekê bi demê re didêt me. Mirov, weke kûr û xwûdê weke bav, ku bi keseyetî ku ji aliyê mejî ve di xêvê de bi hişî û binhîsî ku hatina salixkirin, heyîn ezîtîya mirov û keseyet û pêşketina wê jî bi demê re reng û dîmenê wê dihêne li berçav.

Di dema ku em li vir, lê dihizir in, divê ku mirov kifş bike ku mirovê weke kur û ankû bi rengê gotinê ê ku bi wê dihê ser ziman "ku ji wî ya", her wusa, ajoya keseyetîyê ya di temenê hiş û binhişbûnê de ku afirîya dihêne li ser ziman. Navê xwûdê, hertimî wê aliyekî wî ê binhişî bi hişê me re wê hebe. Ew jî, hertimî wê êdî bi wê nepeniyê re, di rêya xwe de bide domandin. Ezîtîya keseyetîyê, her bihişbûna wê ya ku bi wê re bûya û an jî ku dibê, temenê xwe mazin dîtîin û serwerîya mirov a. Li vir, mirovê bihiş û ankû mirovê xwenas ku em dikarin bibêjin, mirovê serdest a. Li vir, hiş, gotina xwûdê, bikar dihêne. Ji wê jî, pîr sûd digirê. Gotin û navê xwûdê, weke ajoya navaroka hiş ku bi sê aliyan ve diherikê ya. Aliyê bihişê ê ku em di farqê de na. Aliyê binhiş ku em ne difarqê de na lê ku ew di farqê xwe de ya. Û aliyê sêyamin ku serhiş a ku bi wê bixwe û navê wê re dihê ser ziman a.

Li vir, gotina xwûdê, aliyekî wê ê din jî heya. Ew jî her wusa, bûyîna ajo ji wê navaroka wê gotina hiş re. Yanî, bi wê re ku dikarê xwe biafirênê ya. Li vir, herî zêde, rol û weyna gotin û navê xwûdê divê ku mirov bi teybetî ji aliyê deroniyê û mejî û ankû xêvê ve hilde li dest.

Ya ku em li vir, di serî de, divê ku wê kifş bikin, 'hiş û navê xwûdê' ya. Lê di destpêka afirîna hiş de, gotina 'hiş û xwûdê' ku weke ku me di hevoka xwe ya li ser vê hevokê de hanî li ser ziman, gotina 'xwûdê', li dawîya gotina hiş ku dihat bû. Li pêşîya wê ku dihat bû.

Gotina hiş jî, ku li dawîya wî li cihê ya xwûdê dihat bû. Lê piştî ku hiş di derbarê xwe de zanîn da çê kirin û bi "xwenaskirin"ê re êdî "hizra xwe bixwe" da afirandin. Salixkirina rengê wê hizra xwe bixwe jî, êdî bû birengê gotina xwûdê. Bi vê yekê re, êdî dimejî de, xwûdê hat naskirin. Î ro, heta roja me jî, weke gotinna ku di nava xalkê de li herêmeê botanê ku bi zîndî dihîn gotin "xwenaskirin" û "xwûdê nas" hinekî jî, vê rewşê bi gotin dikin û dihênin ser ziman. Li vir, hişbûna bi hiş re ku afirîya, mirov wê bi gotinê re di serî de kifş dike. Bi wê re jî, êdî ew hişa ku bi hişbûnê re ku afirîya êdî bi dest hizirandinê dike. Yanî, êdî êdî "afirînerî" êdî dihê li holê. Gotina ku me li jor di dema ku me afsûn şrove kir û hanî ser ziman ya "biba!" jî, hinekî di ancama vê afirînerîyê û pêvajoyên wê yên pêşketinê ên bi têgihîştin û hiş re dibin. Afirînerîya keseyetîyê û asta wê bi gotina xwûdê re pêşketîya. Di roja me de jî, ew gotina 'xwûdê' weke ajoya navaroka wê hişê biezîtîya mirov ku heya ya. Ji ber vê yekê, ew ezîfî heta ku hebê, wê ew ajoya wê jî pêwîstî bi wê hebe û wê were û bibe. Ew yek, hinekî jî, ji aliyê ezîfîyê ve weke girêdanbûnekê bi mirov re dihêne li holê. Her wusa ew girêdan, li ser hişê mirov re weke ku dihê û dibê.

Lê mirov, bi ezîfîya xwe, wê hertimî di hundurê jîyane xwe de, hata ku hîs bike ku bi gotina xwe ya 'xwûdê' re ku neketîya berevaj hevdû de, wê bi ezîfîya xwe re serdest bê û bi wê serdestîyê jî di hundurê xwe de ku di aramiyekê de bê wê bijî. Li vir, ezîfî, aramiya wê, wê ya hem di dil de û hem jî ya di mejî de, hinekî bi vî rengî di ahangê bi ajoya xwe re di xwe de bi aramî bijî. Aramiya di mirov de, hinekî li vir, divê ku mirov ji aliyê deroniyê ve lê binerê û bi di ahangbûna bi ajoyê re de wê kifş bike. Hinekî jî, ya ku temenê pêşketina mirov a nawrolojîkî jî diafirîne ev ahang a. Bi wê ahangê re li wê nawrolojîyê nerîn, hinekî, weke ku têgihîştinekê didêt me. Lê li vir, ji wê zêdetir fahmkirin bi gotina nawrolojîyê û ya 'xêvê' re pêwîsta.

Li vir, di aslê xwe de, divê ku mirov bibêje ku bi aferînderîya xêvê re afrînerî pêşketîya. Hiş, bi wê re êdî di temen de cih girtîya. Gotina "afirînerîyê", di serî de divê ku mirov bibêje ku weke gotinaka ku bi navê xwûde êdî piştre ku hatîya ser ziman. Di wê temenê de bêjeya ku me li jor bo Afsûnkariyê û Çêkerîya wê ya ku bi wê re dihê kirin de ku dihê ser ziman gotina "biba!" û hwd, jî, gotinên ku li ser jîreka hişî re dihên û dibin in. Di têgihîştina olî a ye-xwûdatî ya li herême botanê de afsûnkari hatîya qadaxa kirin. Ev qadaxa kirin, pêşî di ezdatîyê de hatîya kirin. Ji ber ku afrînerî tenê karê xwûdê dihê dîtîn. Piştre dema ku olên din ên yek-xwûdayî jî pêşketin ev qadaxa di temenê pêşketina aqil de bi şroveyên ku pêşxistin re pejirendin. Bi teybetî, dema ku mirov bahse tiştêkî kir û xwest ku bibe, hingî, di derbarê wê tiştê ku mirov lê hizirîya û çerçova wê di serê xwe de çê kiriya û awa û rengê wê jî di wê çerçovê de di serê xwe de bi dîmen û wêne û hwd kirîya, di wê çerçovê de dihê gotin. Li vir, dihê dîtîn ku gotina "biba!", di çerçoveyekî jîrî û hişî de dihê gotin a. Ya ku dihê dîtîn ev a.

Li vir, aqil, di mejî de, dema ku diafirê, bi teybetî, di mejî de, bi wê çerçova kirinê diafirê. Lê ev çerçova kirina ku bi wê aqil çê dibe jî, divê ku mirov bibêje ku bi dîmenî ew çerçova wê ya ku mirov bi dîtîne dibîne û di mejî de bi wêne dike, di hîmê wê de jî xêv bi zanîstî û hişariya wê re heya. Li vir, divê ku mirov li wê wan dîtînen xwe ku mirov wan biçav dibîne, jî dû aliyan ve lê binerê. Aliyê pêşî bi hiş a. Ku di temenê wê de, xêv û mejî û ankû beş û navenda wê ya zanîn ku heya di temenê wê de. Aliyê duyemîn jî, her wusa, bi dîtîna mirov re ku çav bîya me ya dîtîne ku dibîne ya. Her tiştê ku mirov wê di jîyanê de dibîne, di derbarê wê de di mejîyê me de bi hişî û darêjkî dîmen û ankû wêneyekî wê ê hişî û jîrî heya. Bi wê re, naskirinek heya. Naskirin, hebûn û serdestbûna hişê me yê ku heyî salix dike.

Aqil, li vir, çerçova wê ya ku mirov wê dihêne ser ziman, bi dîmena ku me dît re, mirov wê bi hiş dike. Bi wê hişkirinê re, di serî de xêv, pirr zanînên di nava xwe de ên ku berê bi hişkirina jî bikar dihêne. Bi wan re, di aslê xwe de xêv bi wê zanîna xwe re temen û bingeh diafirêne. Bi wê re hişkirin dibêt. Bi wê zanînê xêvê re ku hatîya bihişkirin, di aslê xwe de jiberkirin jî dibêt. Ji berkirin, rêbazaka ku gelûya zanînê a mejî bikardihêne ya. Ev rêbaz, weke rêbazekî bingihîn a jî.

Gelûya zanînê, bi jiberkirinê re, di aslê xwe de tiştêkî pirr vekirî didêt bitêgihiştinkirin bi me re. Ew jî, ew a ku mejî, û ankû xêv, di xwe de, rêbaza hişkirinê ya di hundurê xwe de ku bikardihêne, bi wê re pirr serdest a. Lê divê ku mirov bibêje ku serdestîya wê jî di temenê wê de, pirr pêvajoyên buhurî ên bihiş û aqil ku hatina jîyankirin hena.

Ji bo mirovekî kurd, hertimî dihê gotin ku di jiberkirinê de û di aqil hiştinê de pirr xort a. Temenê vê gotinê ji aliyê xêvî û û mejî ve wate wê çî ya? Dema ku mirov lê dihizirê, mirov hinekî, weke aliyê pêşî, wan pêşajoyên hişî û aqilî ku hatina jîn kirin ên bi demê re ku demeka dirêj dikina nava xwe dibîne. Bi wê re jî, weke aliyê in ê düyemin jî, herwusa, serdestbûna xêvê a bi hişkirinê dibîne. Xêv, hêzbûna wê dihê derdikeve li holê. Xêv, dema ku mirov bahse bihêzbûna wê bike, divê ku mirov bibêje ku bi teybetî, bi pêvajoyên wê aqilgirtinê re divê ku mirov bêne ser ziman. Her wusa, hişkirin û bihişbûnê jî, divê ku mirov, vê di temenê de fahm bike.

Li vir, xêv, dema ku bi wêne dike di xwe de, her wusa, bi wê xêvkirina di xwe de re di aslê xwe de hişkirinê dijî. Ew hişkirin, di hundurê mejî bixwe de jî ji aliyê fizîkî ve jî bi demê re di temenê wê girtina di mejî de guhartinan di mejî de bi bûna xêvê û afirandina malik û ankû beşên wê salixkirinê re dijî. Bi vê rengî, êdî hin bi hin wê dijî. Lê li vir, divê ku mirov bibêje ku xêv, di temen de ya.

Hiş, di vir de, hertimî, du tiştan di wê temenê de bikar dihêne. Yek, ajo na. Ya din jî, her wusa simbol û ankû dager in. Ev herdû, bi dîmenî û ankû biwêneyî dema ku mirov wan dijî, weke navaroka girîng hena. Hiş, li dora wan dibêt. Têkiliyên bav û kûr, ên dê û keçê, her wusa ên bav û keçê û ên dê û kûr û hwd de mirov dikarê di temenê dîmenî de wan bêne ser ziman. Li ser wan re, xêv dihizirê. Ancaman derdixe di xwe de. Bi wan ancaman re, mêl, xwestek, têj û ankû tahm, û awayên wan weke tîrş, tûj û hwd, didêt kifş kirin. Ev jî, di mejî de bi fêr û cerbê qaydên wan hena. Minaq, têja şêrîn, di dema ku mirov ew şîranî xwarîya bi mirov re çêbûya. Piştî hatîya bi nav kirin. Lê çend ku em tenê bi navê "şêrîn" jî bi nav bikin. Ji gelek alî û awayên din ve jî mejî ew salixkirina têjê kirîya. Di temenê li xoşa mirov diçê de, mirov di jîyane xwe ya rojane de bê û her wusa a demdirîj de bî, pirr tiştan di kirinê û jîyanê de dijî. Ev hemû, weke tiştên şêrîn, dihên dîtîn. Di salixkirina wan de, 'hişê şêrîn' bûnê awayên xwe ên cûda bi afirêne û bi têgihiştin bike. Her wusa, ji wê, êdî têgihiştin û hişê 'xweşik' tîyê, û ankû 'lez' tîyê û hwd dihê li holê li ber me. Hişa xweşikatiyê, û ya hişa leztîyê jî di xwe de hişa şêrîn bûnê weke bingihîn diparêzên. Yanî, temenekî wan bi xwe re diafirêne.

Heman rewşê, mirov dikarê bo rengan jî bîne ser ziman. Rengê ku herî zêde mirov hijê dike û jê bixweşî dikarê bahsê bike, ew reng, hinekî di temenê hişa şêrîn û xweşikatiyê de bi me re wê dihîne li holê. Şîrantî û hwd, rengên hêstna me na. Lê ew hêstna ku berê bi dîmenî me jîyane û bi hişkirina di xwe de na. Bi wê re jî, êdî li ser wê hişê ku me berê jîya ya, ew pêvajoyên pêşketinê ên ku me buhurandina, wan hişan jî, weke ku di temenê xwenûkirinê û sentezkirinê de ji nû ve û ji nû ve bisalix dike, Car bi car, ji nû ve bi salixkirin, qayda wan,

xêvê de heya. Xêv, wan pêvajoyan weke fêran di xwe de diparêzê. Li wan re jî, hizirkirin û zanîne û heta ku awayê û rengê wê yê ku bi wê were li holê jî di wê de bandûra wê heya.

Ez rewşên ku me hanîna ser ziman û hê ku bi hezaran rewşên weke wan ku em dikarin bînina ser ziman, heyîna hiş û bûyîna wê dihênina ser ziman bi pêvajoyên wê ên pêşketinê û hwd. Li vir, ew rewş hemû bûyîna hiş û bi wê re afirîna zanîne û bi zanîne çêbûna "naskirinê" dihênina ser ziman. Naskirin, giringîya wê, ew a ku hişekî di derbarê hiş de jî ya.

Naskirin, bi xwe re di jîyanê de êdî fahmkirinê bigîştî didêt çê kirin. Fahm kirin jî, di temenê wê de têgihîştin heya. Têgihîştin, di temenê xwe de hiş diparêzê. Her wusa, bi vî rengî li dûv hevdû, mirov dikarê wan bêne ser ziman. Her yekê jî wan jî, pêvajoyên wan ên bi mejî re hena û ankû bi xêvê û pêşketinên wî hişî re hena.

Hiş, li vir, bi pirralîtîya xwe re pêşketina wê, serdestbûna aqil û ankû zanîne dihêne li holê. Ew jî, bi xwe re tiştêkî din jî dihêne li holê. Ew jî, her wusa afrînerîya ku êdî bi aqil û zanîne re ku were kirin a. Mînaq, mirov di jîyane xwe êdî hiş dike ku ard biçêne. Bi çandina ard re, gelek hişên din jî hena û dihêna berbîra me. Mînaq, dema ku me bahse çandina ard kir, wê pêşî, jî aliyê me ve were kifşkirin ku emê çî biçênin û çawa biçênin. Bi wê re jî, pîrsa din jî ew a ku piştî ku me çand û piştê wê çî bibe(?) ya. Mirov, wan dijî, yek bi yek, wan di serê xwe de bi pêvajoyên hiş re dijî û bi darêjk dike. Di zane ku bo ku ard, were çandin, divê ku ard were kolandin. Divê ku avdan bibe. Divê ku ji bo kolandinê tiştêk û ankû gêsî didestê me de hebe. Bi vî rengî, wê di temenê pêwîstî û pêdivî de hê gelek tiştên din jî werina aqilê mirov û dive ku mirov bike û ankû bêne li cih. Her rewş, weke hişekê ya. Lê hemû di mejî bi gotina çandiniyê re hatina girêdan. Dema ku em bahse gotina çandiniyê dikin, ew hiş hemû yek bi yek û li dûv hevdû tîn berbîra me. Hemû, di çerçova û darêjka çandiniyê de hevdû temem dikin. Lê her yekê bi sere xwe heya. Gotina çandiniyê û hwd, wan kirîya çerçova û darêjka xwe de. Ji wan re jî bo hişkirinê û hatina berbîrê, bûya gotinaka weke gotina kod.

Di vê temenê de, hiş li ser wan re, êdî bi çerçova dihê afirandin. Ew rewşên ku em bihiş di jîyane xwe dikin û wan dihênina li cem hevdû. Em di derbarê wan û hanîna wan ya li cem hevdû de bi zanîn in. Dema ku em ji aliyekî din ve mînaqa vê bike, mirov dikarê mînaqa xewnê û dîtina xewnê bide. Mirov dema ku xewnê dibîne, di xewna ku mirov dibînê de jî pîrr hişên ku hatina cem hevdû û bi hev ve hatina kirin hena. Lê em di derbarê wan de, ne bihiş in. Em razahî na. Dema ku em şiyarbûn, heya ku em wê xewna xwe bi tememî jî bibîr nekin. Lê xêv wê hemûyî bibîr bike di nava xwe de. Ew xewn, çerçova û darêjka wê ya xewnê û hwd, xêvê afirandîya û ew daye jîn kirin. Piştê jî, di şiyarbûna mirov de, ew binhiş dibêt. Ew binhişbûna wê, nayê wê wate ku ew êdî bi tememê jêdîçê û êdî li holê namêne. Ew di mejiyê me yê bin de, bi rewş û darêjkîya xwe re bi çerçova heya. Car bi car, weke ku dema ku em bi hin mirovna re lis er hin mijarna ku me kifşkirina bi hiş û ku em diaxivin û di wê kêlîka ku em gotina xwe dibêjin û diaxivin de di hundurê mejiyê de bi carekê re tiştêkî din tê bîre me û wê çerçova axiftina me jêbelav dike û êdî mirov heya ku gotinên xwe yê ku wê bibêje jî ji bîr dike, her wusa, her wusa, heya ku di rewşna bi wî rengî de bi gotinaka ku me hiskir bi deng û ankû bihîst heya ku ew xewn û ankû beşek ji wê were berbîra me û em bibîr bikin. Lê heya ku em nizanibin ku ew ji wê xewnê jî ya. Bi vî rengî, binhişîfî û dervî hişbûnê dibêt. Dervî hişbûnê, di vê temenê de ji dû aliyên ve dihê li holê. Yek, bi hişariya me re ya û ankû bi hişkirina me re ya. Ya din jî, bi hişbûna wê rewşê û ankû xewnê di hundurê mejiyê me û ankû xêvê û her wusa û an jî di hundurê mejiyê piçûk de ya.

Çerçova wan hemûyan, xêva me lê serwerîya wê heya. Bi wê re jî, di aslê xwe de divê ku em bahse vîna xêva xwe jî bikin. Vîna xêvê, bi dayîna dîyarkirina wê re heya.

Ev vîna xêvê ku me bahs kir, di aslê xwe de vîna mirov a bi hişê mirov re ya. Bi wê re jî, mirov dikarê wê bi vîna keseyetîya xwe re bi zanîna xwe re bêne ser ziman. Di vê temenê de ahangê ku diafirê û ankû ji aliyê xêvê ve dihê afirandî, çerçova wê, hinekî bi hişîya wê çerçova keseyetîya mirov û zanebûna wê diafirêne. Keseyet, hinekî jî, çerçova xwe bi hiş û hişbûna xwe re dide dîyarkirin. Ya ku wê dide dîyar kirin jî, xêv û mejî me ya.

Li vir, heta ku mejiyê de bi xêva me re wilqas zanîna diafirêne, pirr pêvajoyên zanebûnê ên bi hiş dibuhurêne. Bîya me ya dîtîne, her tiştê ku dît, wê di çerova têkiliyekê di hilde li dest. Bi wê re jî, wê nas dike. Ew naskirin, mejî wê dike. Bi wê re jî, êdî ew dimejiyê me de bicih dibe. Lê li vir, em wilqasî ne di farqê de na ku di nerîna bi nav û ankû çavlêdayineka bi carekê re ku tenê dîmenekî jî ku mirov wê dîmenî dibîne, mejî û ankû xêv û gelûya zanîne, ji wê dîmenî tenê, gelek zanîna bi naskirinê derdixe li holê di xwe de. Minaq, dema ku ez li dareka çandî binerim, wê ne tenê dar bi hebûna wê re were li berçav. Di mejiyê mirov de, pel, qormê darê jî, çiqilên darê jî, cihê ku dar lê ya û hwd, hê ji gelek aliyên din ve jî ku di nav de, mirov wê tenê bi wê nerîna xwe ya bi çav re bi naskirina mejî re kifş bike û bihiş bike.

Li vir, ji du aliyên ve mirov dikarê wê rewşê şirove bike. Yek, mejî ew hişên weke ên pel, çiqil û hwd ên bi darê re ku hena ku di serê me de hena, bi wan re levkirina ku diafirê bi rewşê re jî paya wê heya. Lê bi rewşê re, dema ku em cudahiyan, minaq ku di pelên darê de bibînin, emê bêjin ku "ev pelên wê darê cuda na, ne weke yê ku min berê dîtina" û hwd. Li vir, ew ne levkirin wê were li holê. Piştê mejî, wê bixwezê ku wan cudahiyên ku kifşkirina jî fahm bike. Bi wê re jî, wê ji aliyê ve mijul bibe. Ev mijul bûn jî, wê hin bi hin têgihîştin û hişên nû bi pelên darê re di serê mirov de bide afirandî. Lê li vir, wê ew dîmenê berê yê ku bi hiş di mejî û ankû di xêvê de heyî wê ji holê winda nebe. Ew dîmenên pelê ên ku di mejî de hena wê bi teybetmendiyên xwe re xwe biparêzên. Lê wê dîmenekî din ê pelê bi dîtina nû re û bi teybetmendî û xosletên nû re wê biafir in. Ev jî, êdî wê dîmen û ankû wêneyê bihiş ê pelê wê zêdetir bike. Li vir, Mejî, çend ku piştê hin bi hin, wan dîmen û wêneyên pelê diparêzê, her wusa êdî piştê dikarê afrînerîya xwe bikarbêne û darêjk û çerçoveyeka din ya pelê ji nû ve bide afirandî û wan hemû teybetmendî û xosletên herdû pelan ên ku xêvê de bi wêna bûna, di pelekî de di temenê afrînerîya xêvê de bigihêne li hevdu û pelekî sêyemin ku weke ku minaqê wê li jîyanê ku hê nedîtî bide afirandî. Vê jî, dikarê ji pirr aliyên ve bide çê kirin.

Ev rewş, çi didêt nîşandî? Ew rewş, di serî de hêza xêva me di mejiyê me de didêt nîşandî. Her wusa, bi hêza xwe ku êdî dikarê biafirêne. Bi hiş, dema ku em dikarin wê pelê sêyemin ku teybetmendîya herdû pelên din di wê de bicih bike, ew bi hişîya mirov, di tijbîhê awayê çêkerîya xêv û mejiyê me di dema ku xewnekê dide afirandî û bi me dide dîtina a. Ev şibandina li hevdu, hinekî wê têgihîştîne dide me ku weke ku mirov wê afrînerîya ku mirov bi xewnê re bi di mejî û ankû xêvê de û gelûya beşên zanîne de dijî, her wusa di jîyane mirov de bi vî rengî bi çêkerî û ankû afirandîna xwe ya bihiş an dijîyanê de jî bikar dihênin. Her wusa, weke ku ahgenek û ankû dîyalektîkek di naqabîna wê awayê afirandîne ê xewnê û piştê ku bi hizir û zanîne û ku hişê me li serê me ya ku em afirandînekê her wusa çê dikin de xwe didêt li der û dîyar dike. Di aslê xwe de, ew awayê xewnê û afirandîna wê a ji aliyê gelûya zanîne ve ku bi xêvê re dihê û dibê, bi awayekî rengê çêkerîya mirov jî didêt nîşandî. Xewn dîtî, hinekî jî, dikarê wê çêkerîya mirov û ankû wê aferîndêrîya mirov

bihiş xorttir bike. Li vir, xewn, xewmaliyaka wê ya teybet bo mejî û xêvê heya. Ew jî, bi teybetûmendiyên xwe yê teybet ên ku bi wê heya re dihê ber mirov. Li vir, mejî û xêv, di vê temenê de biçerçova û darêjka xewnê, ku afirandîya hişariyeka mazin jî di wê temenê aferîndêriya mirov de bide çê kirin.

Hiş, dema ku mirov bahse wê dike, ew gotina me ya 'vînê' û ankû 'vîyanê' dihê berbîra me.

Vîn û hiş, têkiliya wan ya bi hevdu re di temenê naskirinê de jî ya. Naskirina ku me kir bimejîyê xwe re û bi her wusa bi hişê xwe re, ew serwerîyekê bi me re didêt çê kirin. Ev jî, serdestîyekê bi gotina vînê a me re dihêne li holê.

Li vir, di salixkirina gotina hiş de, her wusa bi gotina naskirinê re hişkirin û ankû di temenê bîrkirinê de ku dihê û dibe, her wusa, bi gotina xwûdê re jî rengê xwe yê şember distêne. Li vir, gotina xwûdê, nav û rengê wê serwerîyê bi hiş diafirêne.

Dema ku em bahse gotina xwûdê dikin, ol dihê bîra me. Lê dema ku ol ket hişê me de jî, navê 'xwûdê' jî, bi wê re dihê bîra me. Bi vê re, weke du gotinên ku hevdu temem dikin. Gotina xwûdê, temenê wê destpêka wê bi ola êzdatiyê re ya. Ev gotina 'xwûdê' bi rengê 'xuda' û ankû 'xhûda' di dema qasîfyan de mirov rastî wê tê. Ev çi didêt nîşandin bi dema qasîfyan? Ev dîde nîşandin ku ew di dema xwe de xwediyê pergaliyaka olî ya ku bi ber olê û yek-xwûdatîya wê ve ku di pêşketinê de ya. Ev di serî de, vê yekê bi tégîhiştinê didêt nîşandin. Bi vê re jî, ev jî, dihê dîtîna ku ew di zanîn û hişmendîya xwe de, di pêşketinekê de na. Qasîfî, dema ku bahse 'deng' dikin gotina 'his' bikardihênin. Her wusa, di zimanê wan de, pergaliya ziman heya. Rengê jî, wusa tê dîtîna. Minaq, kesê yekemin ku deng kir, jî wî dengê wî re 'his' dibêjin. Kesê duyemin dema ku deng jê hat, hingî gotina bihîstin dikeve dewrê de. Ev yek dihê dîtîna. Li vir, ji ber çî ziman, bi awayê wê rêzimanî û pergali re giring a ku em divê ku bi pêşketina hiş û pêşketina yek-xwûdatî re fahm bikin. Ji ber ku di salixkirin, bi wate kirin, bibêje kirin û her wusa awayê afirandîna hevokan û hwd de, ew rengê pêşketinê dihê dîtîna. Ji ber vê yekê giring a.

Hiş, di dema ku mirov di hişmendîya wê de bê, bi mirov re bîrkirinê dike. Lê gelek hişkirinîna ku em dikin, bi demê re, weke ku tên "jîbîrkirin". Lê di aslê xwe de, ew jî bîrnabin. Ew, derdikevina dervî hişê mirov ê demî. Ya ku dibê tenê ev a.

Li vir, hiş û vîn, navê 'xwûdê' û pergaliyaya olî û hwd, bi hev re di temen jîyane civatî de mirov wê kifş dike. Lê hevdu jî diafirênin. Ya ku mirov wê dibîne jî ev a. Ola êzdatiyê, olaka yek-xwûdatî ku xwediyê pêvajoyê û serdemên pêşketinê û pêşveçûnê ên demdirêj a. Bi teybetî, li herême meya botanê, gotina ku dihê gotin ew a ku "destpêka ol û hatina pêxemberan piştî Nebî Nuh re dest pê kirîya." Bi wê re tê gotin ku "Nebî nuh, ser 960(ev di temenê demhijmarîya wê de dihat hijmartin) salî re jîya". Dema ku ket berzokratana de, zaroyên hemû bi kûr, keç û bûkîn ve hemû li dora xwe levdan li hevdu şîret li wan kir in. Ji wan re got, ku 'êdî, di farqe navê xwûdê de bin.' Her dema ku pêwîstî pê bû, wê xwûdê pêxemberan bişêne ku rê şanî we bide." Bi van gotina re, ku li dûv wan tê, bahse aqil û zanîna dihê kirin. Her wusa dihê gotin, "mirov, pêşî ne xwediyê aqil û zanîna bû. Lê xwûdê, bo ku mirov karibê rêya xwe bixwe bibîne û ji rêya xwûdê dernekeve aqil û zanîna pêşxist. Vê jî, weke nîmetekê ji xwûdê bibînin." Li vir, weke payame destpêka dema aqil!! ji wî û bi devê wî

dihê dayîn. Aqil, çi didê nişandin. Aqil, hinekî jî keseyetê û pêşketina pergalyê bi hiş û têgihîştinê û hişmendîya wê didê nişandin.

'Peyame hatina pêxemberan', ji Nebî Nuh tê. Çare pêşî, ev jî wî û bi navê wî dihê ser ziman. Her wusa, divê ku mirov vê destpêka bi Nebî Nuh re weke destpêkê giring ya bi pergali ku bi aqil re dihê kirin bihasibêne. Weke wê destpêka bi Nebî Nuh re, berî wî, weke "destpêka pêşî ya mirov û mirovatîyê" jî dihê dîtin, destpêka bi "adam û hewa" re ya. Ev herdû du mirovên ku ji aliyê xwûdê ve hatina afirandin in. Tefsîra wan, li ser temenê hişkirinê ya. Lê di wê temenê de, di dema ku dihê ser ziman. Mînaq, tefsîra wê, di ola îslemiyetê jî bicih bûya. Lê Di ola îslemiyetê de di temenê redkirina destpêka pêşî de hatîya kirin. Bahse Melekî tawis ku weke pêxemberê ola êzdatîyê dihê kirin û dihê gotin ku "ew pêşî jî êgir hatibû afirandin, ew bi hezar salan bû ku li cem xwûdê dijî. Lê piştê dema ku xwûdê hizirkir ku Adam û hewa bide afirandin û piştê ku ew hatina afirandin, êdî wî xwe li ser wan re dît. Wî got ku "Adam û hewa ji hariyê hatina çêkirin, ez ji êgir im". Bi vê rengê tê gotin ku 'kibirî' kirîya û xwe li ser wan re dîtîya û êdî piştê ew jî hatîya ceza kirin ji aliyê xwûdê ve. Piştî wê jî, tefsîra ku li ser wî hatîya kirin bi gotina "şaytên" re hatîya afirandin û bi navkirin û bi wê re jî bawermendên wî, weke bawermendên ku bergê li şaytên dikin hatina dîtin û bi nav kirin. Di vê temenê de têgihîştinek hatîya afirandin û bi wê çûyina bi ser wan de bûya. Li ser navê pergale olî ya ezdatîyê çi nirx hena, jî wê hatina dûrkerin. Li vir, divê ku em bibêjin ku pergale êzdatîyê ku tê de "qancî" û "xirabî" cuda û cuda hatîya tefsîr kirin jî, piştê li ser aliyê wê ê xirab ku wê afirandîya ew bixwe jî hat hanî li ser ziman. Navê xwûdê, ne weke navekî jî wê, her wusa weke navekî li dijî wê heta şirovekirin û hewl hatdayîn ku mirov bi wê bawer bikin. Li ser wê re, kuştin û qatilkirina wê civate êzîdî bû. Piştê ev gotin pîr balkêş a ku divê ku mirov bilêv bike ku hatîya gotin ku "mîrovê ku dû êzîdîyan bikujê wê xwûdê wan rastrast bike bihûsta xwe de." Bi vî rengî, qatilkirina wan jî, "meşrû" hat dîtin. Bi gotinên ku wê qatilkirinê meşrû didina nişandin ên weke "bergê ji şaytên re dikin", "li dijî-xwûdê na", û hwd, li dijî wê ola qadîm û pîroz şer û tekoşîn hatîya kirin. Lê dîroka wê ya bi nirx jî, di nava pergale olî ya filehiyê û îslemiyetê de hat parvekirin û ser ziman. Xwûdayê êzîdîyê ezda(yazdan) û ankû weke ku di avesta de tê ser ziman "yazdan" jî weke xwûdayê van olên serdest. Temenê gotina "allah", ku temenê wê di dema hûrî û mîtanîyan de weke ya "rab" ku dihê dîtin ê îslemiyetê û xwûdêyê filehiyê jî wê sûd hat wergirtin û afirandin. Her wusa, Cihûtîyê jî, piştî ku nebî Mûsa ji Misrê ravî û hat welatê Medîya û li wir bi deh salan me û xwe perwerde kir û hizrên xwe yê olî afirand, piştê teverîya cihûtîyê da dest pê kirin. Piştê, ji xwe, ew temenê ku hizrên xwe jêgirtin û afirand, xwe jî wê û aîdî wê û yawêtîya wê dît. Bi vê rengê jî, bawerî di nava bawermendên xwe de da afirandin.

Di aslê wê de di pergale êzdatîyê de, weke ku bi têgihîştina "ahûra mazdatîyê" û "ehrîmantîyê" re dihê ser ziman, bi pergali rêya "qancî" û ya "xirab" cuda bi cuda hatîya tefsîr kirin. Li ser wê re jî, hertimî ya 'qanc' û 'baş' kîjan a, wê baweriyê bi mirovan kirîya ku bide herêkirin û pêşxistin. Pergale ezdatîyê, dîroka wê ya qadîm a demdirêj, bi tememî îro jî aliyê bawermendên wê ola qadîm a yek-xwûdayî bixwe jî ve nayê zanîn. Demên wê ên di dema gûtîyan û heta ku dihê dema hûrî û mîtanîyan û hwd, bi tememî nayê zanîn. Î ro, bi lêkolînên ku hatîya kirin, hatîya kifşkirin ku gotina "rab" bixwe jî ji dema Mîtanîyan a. Yanî, ev dihê çi wateyê, ev dihê wê wateyê ku di wê demê pergale olî û ya baweriyê ya yazdan serdest a û ev gotin jî wê na. Yanî, 'rab' û 'xwûda' jî bi navê yazdan ên bawerîya vê ola qadîm in. Zanyarê zanko û ankû zaniŋaha Lîzbonê Miguel Valerio di lêkolîna xwe ya bi nave "Hani-Rabbat as the Semitic name of Mitanni" bi teybetî li ser gotina "rab" disekinê û bînxat dike ku ev gotin jî dema mîtanîyan a. Weke wê, gelek lêkolînên di derbarê demê de ku li ser heman mijarê hatina kirin hena û di wan de jî ev yek bi awayekî

vekirî û zelal dihê ser ziman. Yanî, ev jî didina nişandin ku ev gotinên ku ji bo vê ola qadîm hatina gotin, hemû jî yên ku yek jî ne rast a. Bi teybetî, vajî wê, didina nişandin ku ji aliyê keseyet,, ezîfî û bi hişbûna wê re, bawerî û pergale wê ya civatî a bi sazûman û hwd re ti pêşketin ne li pêşîya ya wê ya. Bi wê re, li wê pêşketin xwedî derdiketin dibêt ji aliyê pergale olî û hwd re. Îslemiyetê, ji aliyê pergale civatî a vê xate ku Manî bi rêxisstin kiriya relê xwedî derdikeve. Rojê çar caran bergkirina ji xwûdê re, çûyîna hacê û boraq û ankû dûakirin, bi navê wê yê di avesta de bi navê "yasna" ku heya û hwd jî di ola êzdatiyê de heya. Piştire, ev jî, di misilmanetiyê de tên kirin. Nêzîkatîya qancî û xirabiyê, bi xate têgihîştinê a 'dûalîsmê' re dihê ser ziman. Pergale aqil ya ku bi awayê 'dûalîsmê' re dihê ser ziman, awayê wê yê demîn berê ya.

Piştire jî, bi hezaran salan, çûyîna bi bawermendên êzdatiyê de bûna. Bi teybetî, piştî hatina îslemiyetê ev çûyîna bi ser de bûya. Ji xwe, ev hizirkirin, di wê demê de hatîya afirandin. Li vir, mirov, ji vê hizrê û awayê hanîna li ser ziman, di serî de du tiştan bi awayekî vekirî kifş dike. Di serî de, ezîfî û vîna bihiş ya êzdatiyê û serdestîya wê mirov kifş dike. Aliyê din jî, ê bipergalî ku mirov wê kifş dike ya. Li vir, wusa dihê dîtîna ku heta ku ew pergal newê xûrûxandin, derfet nayê dîtîna ku pergaliyeka din ya olî ku karibê xwe bide jînkirin, pêşxistin û serdest kirin. Li vir, weke ku di serî de, şer û tekoşîna vê dihê dayîn.

Lê divê ku em hinekî li ser vê awayê hizirkirinê bihizir in. Divê ku em bi wê hizirkirina xwe re ya li ser vê awayê re jî bibêjin ku gotina 'xwûdê' gotina ola êzdatiyê ya. Gotina 'rab' jî her wusa gotina ola êzdatiyê ya. Lê ew gotin, bi awayekî pergali jî olê hatina standin. Hinekî jî, weke ku bikarhanîna gotinîna bi vî rengî ên bi navê 'şaytan' bi navê wê re, hinekî, di temenê "dijberîya li xwûdê" de dihên ser ziman. Yanî, bi awayekî, wusa tê dîtîna ku vîna olî ya êzdatiyê, weke vîna "dij-xwûdê" dihê dîtîna û dihê xwestin ku bi wî rengî were herê kirin. Di vê temenê de, ola êzdatiyê ku gotina xwe ya xwûdê winda kirî, êdî bégûman, wê bikeve dij wê gotina xwe bixwe ya xwûdê de.

Li vir, di serî de, ezîfîyên ku diafir in, li ser têgihîştin û awayê pergali ê ku derketîya li holê re weke ku şer û tekoşîna didin. Weke awayekî pêşî ê giring, divê ku mirov vê yekê kifş bike.

Li vir, hizra destpêkê, ya ku heya ev a. Melekê Tawis, pêxemberîya xwe hanîya ser ziman. Adam û hewa jî, weke mirovên pêşî na. Lê Pêxember jî, weke peyamnêrê xwûdê ê ji mirovan re ya. Bi vî rengî teybetmendîya wî ya ku heya bi hiş wî yê ji xwûdê re ku li ser mirov re ya. Di vê temenê de, di temenê herêkirina xwe ya ji aliyê mirov ve ev tê ser ziman. Li vir, ya ku dihê dîtîna ew a ku tekoşîna vîna bi keseyetiyê re dihê dayîn dihê dîtîna. Mirovên pêşî Adam û Hewa, piştire xwûdê ew hanîna û li dunyê bicih kirina. Li dunyê, piştire bi wê pergaliya jîya na. Ev têgihîştina adam û hewa jî, pêşî di ezdatiyê de afirîya û pêşketîya.

Li vir, dema ku em ji aliyê deronî ve wl keseyetiyê û ezîfîya wê di serî de kifşnekin û hiştîya wê nebînin, mirov wê di serî de li vir jî nebê xwediyê têgihîştin û nêzîkatîyaka baş jî. Gotina 'şaytan' jî xwe di êzîdîya berê de jî, bi rengê "ehrîman" û hwd bê hatîya salixkirin û tefsîr kirin. Bi vê yekê re di aslê xwe de, xate têgihîştin û ankû ya zanîna ya dûalîsmê ew jecudakirin biawayekî vekirî kirîya. Lê li vir, piştire jî, şerê pergali hatîya dayîn û aliyê xirab ê 'ehrîman' kirina aliyê wê û aliyê din jî bi pêşketina serdestîya xwe re kirina malê xwe. Li vir, ya mirov wê dibîne, ew a ku di temenê xirab nişandanê de ew mahmûn kirina wê hatîya kirin. Li vir, divê ku mirov vê carek din jî bibêje ku gotina Xwûdê, gotina êzdatiyê ya. Ew gotina ya ku wê afirandîya û li ser wê re xwe pêşxistîya.

Êzdatî û yek-xwûdaya wê, di serî de ji navê wê hat dûrkin û standin. Navê êzdatiyê bixwe jî bi rengê 'êzda' û ankû 'yazdan' navê xwûdê ya. Navê 'xwûdê' ku ji dema qasîtîyan heta ku dihê digihijê dema gûtîyan û hwd, heya. Lê di dema Hûrî û mîtannîyan de, navê yazdan, derdikeve li pêş. Mîtra û piştre Zerdest jî, van navan bikar dihênin. Avesta bi navê "yazda" û ankû "yazdan" dihêne ser ziman. Ev navên ku bi têgihîştin bicih bûna. Di dema ku avesta hatîya nivîsandin de, divê ku mirov herê bike ku dibistan aqilmendiyê û ankû hişmendiyê jî hena. Di avesta weke navê "zanîngah" hena. Weke ku çawa piştre li Athena dibistanên felsefê divebin, li wir jî ew hena. Di wê demê de gotina 'zanîngah' mirov ji dema medîya bixwe jî bi rêya avesta mirov kifş dike. Her wusa, koka vê gotinê li ser bêjeya "zanîn"ê ava ya û bêjeya 'zanîne' di dema hûrîyan de dihê bikarhanîn. Heman gotinê bi rêya avesta ji wê demê bi rengê "zaênangh" mirov kifş dike. Ji gotinên vê demê, bi teybetî, mirov fahm dike ku dem li ser 'zanîn' û 'hiş' re dimeşê. Li vir, em hewceyî pê dibînin ku bibêjin ku bêjeya 'hiş' jî di dema hûrîyan a. Piştre jî bi têgihîştin û watekirinê nû ên bi demê re dihê bikarhanîn. Lê hemû watekirin jî, bi mejî û aqil re na. Di vê demê de jî, ne tenê weke navê zanîn û aqil û hiş ev gotin dihê bikarhanîn. Her wusa, weke navê sazûmanaka bi avakerî jî dihêne ser ziman. Bi wê re jî, ew dijberî li dijî wê hat kirin. 'Yek'îtî, hertimî li ser esasê xwe esasgirtinê ya. Yanî, li dervî xwe, weke xwe hin yekîtîyên din herê nakê. Li dijî hemû yekîtîyan derdikeve û tenê yekîtîya xwe herê dike û dide herê kirin.

Li vir, ji aliyê vînî, hişî, pergali û têgihîştinî ve jî, êzdatiyê ew yekîtî û ankû 'yek-xwûdatî' pêşî pêşxistîya û serdemên dirêj ên bi demê re jîya na. Bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku êzdatî û nîrxên di temen û hîmê pergaleên olî ên ku piştre xwe pêşxistin ên weke cihûtîyê de ya, di temenê filehiyê de jî ya û di temenê îslemiyetê jî bûya xwediyê heyîn. Yanî, li vir, dema ku ji van olan hêrîşek li êzdatiyê bibe, weke ew hêrîşê li hîm û destpêka xwe bikin a.

Êzdatî û yek-xwûdatî, dîroka wê, bi serdemên demdirêj heyîn û hebûna xwe bi demê re didê domandin. Her wusa, bi teybetî, serdem û pêvajoyên wê ên herî pêşketî ku di temenê hemdemîya wê de ku em dikarin bînin ser ziman, di demên gûtî, hûrî û mîtannîyan de dihên jîyîn. Di dema hûrî û mîtannîyan de pêşketina laleş'ê û hwd jî, alî û awayekî pêşketinê teybet bi têgihîştinî didê dîyar kirin. Laleş, di dema hûrî û mîtannîyan de, weke cihna bi pergali ku civatê û pêşketina bi rê ve dibin û serokatîya wê dikin in.

Li vir, dema ku hewl bidin, yek-xwûdatîya êzdatiyê fahm bikin, divê ku em pêşî li serdem û pêvajoyên wê ên pêşketinê binerê. Dem û serdemên wê bi awayekî pîr mazin ên pêşketinê pêş dikevin.

Di temenê demên wê ên pêşketî û hemdem de, ku em li dema Mîtra diner in, em wê pêşketina wê bi pergali û bi hiş dibînin. Bi teybetî, Mîtra, demekê bi xwe re didê dest pê kirin. Dema Mîtra, dema ku biaqil û felsefe ya. Mîtra pêşketinên dema berî xwe jî û yên dema xwe jî bi aqilê felsefê û mantiq dide şîstin. Bi wê yekê re awayekî teybetî ê pêşketinê bi pergali di wê dema xwe de dide afirandin. Di çerçova felsefa mantiq a Mîtra de, dema ku ew pêşî hêvî ji ga'yê xwe dike û piştre ku ga'yê wî hêvîya wê nayênê li cih û piştre ku ji destê wî diravê, ew piştre diçê wî ga'yê xwe carek din digirê û serjê dike. Ga, heta wê demê jî, di bawerîya li berdicle û bi teybetî ya êzdatiyê de pîroz a. Heta ku dihat bawer kirin ku "herdû stîrhên ga, dûnya li ser wan di ahangê xwe de ya."

Ezdatî, hinekî jî, ezîtîyê bi xwe re hiş dihêne ser ziman. Ew êzîdîya ku wî bihiş kirîya. Ew dibê temenê hemû pêşketinên piştre ku dibin jî. Pergale olî ya yek-xwûdatî, dema ku em

bahse wê dikin, û bi teybetî ku ev pergale ya êzdatiyê bê, divê ku em bi teybetî bibêjin ku em nikarin tenê bi demekê û serdemekê re bi sînor û tenê bi awayekî yekalî bînina ser ziman. Ji wê zêdetir, pêwîstî pê heya.

Gotinên weke zanîne, gotinên giring ên aqil in. Ji gelek aliyan ve hatina salix kirin, bi aqil û hiş re sazûmanakê bi avakerî û pergali jî bi xwe re dihênin ser ziman. Ev çi didê nîşandin? Ev, didê nîşandin ku dema aqil û felsefe û her wusa bi mantiq pêşketîya. Li ser vê temenê re, dem ku tê dema mediya dihê jîyîn. Dema Mediya, serdemekê pretîzekirina jîyane avesta ya ku Zerdest bixwe jî hanîya ser ziman a. Piştî jî, çi desthildar tên ku ji xalkên avesta bin û ne ji wan jî bin, bê ku wê pêşketina wan esas bigrin nikarin bijî û pêş bikevin. Ji ber vê yekê, êdî ew kifşkarîya jîyangerîya avesta derdikeve li holê û serdest dibe. Ji ber ku, ew cewherê wê pêşketîya û demê û zihniyeta demê dihêne ser ziman, êdî ew dihê jîyîn. Avesta, ji dema Zerdest heta ku tê dema derketina Manî, wê serdemekê pirr dirêj bi rengê pêşketina civatî li herêma bi sazûmanî bijî. Manî, li gorî demê, wê êdî ji nû ve bi aqil û felsefe û mantiqê wê şîrove bike. Bi wê re jî, wê pergale bide afirandin. Serdema nû ya avesta ku bi Manî re pêş dikeve, wê di temenê pêşketinê piştî ên weke filehiyê û îslemiyetê de jî bin. Di bin pêşketina wan de jî, weke pêşketinaka kifşkar wê hebe. Li vir, dema ku ev van pêvajoyên giring ên vê dîroka yek-xwûdatiyê ên vê xate fahm nekin, van pêşketinên piştî jî, mirov wê wan bi tememî fahm nekê. Heyîna Manî û tégihîştina wî ya di dema wî de, pêşketina serdema avesta li gorî demê jî nû ve bi aqilê demê bi rêxistin dike. Weke ku çawa ku dema Mîtra di dema xwe de bi sazûman û bitêxistin kir bi nivîsandina avesta re, her wusa, heman weyn û rolê mirov dibîne ku Manî jî di dema xwe de bi destê xwe dike. Ya ku herî zêde, Manî bi pêşketina wî re û her wusa bi hizrên wî re giringtir dike jî ev bixwe ya.

Êzdatî, navê xwe bixwe jî, weke ku di avesta û gelek bineterên demî ên wan deman de tê ser ziman, ji navê yazdan û ankû xwûdê digirê. Di vê temenê de, êzdatî, bi navê xwe re jî, weke "olda yazdan" û ankû "olda xwûdê" dihê ser ziman. Ji ber ku navê xwe ji navê xwûdayê xwe ye ku jê bawer dike dihilde.

Ku em di vê temenê de li ser navê wê re lê dihizir in, em hinekî jî di temenê civatî de wê ezîfîya wê ya keseyetî fahm dikin. Navaroka wê, bi teybetî, di wê temenê de bi pergali li ser hiş û tevgeriyên bi hiş û pêşketî re dihê û diafirê. Bi vê rengê, divê ku mirov pergale olî ya yazdanî ya êzdatiyê bi teybetî di temenê wê ezîfîya bi demê re kû pêşketîya bêne ser ziman.

Dîroka olzaniyê, her wusa bi teybetî ya dema yek-xwûdatiyê, van deman ku hewl bide bi rastî fahm bike, wê fahm bike ku ev dem weke demna bingih in. Ev dem jî demna ola ezdatiyê na. Weke şariştaniyên ku bi wê pergale pêşketina, ji dema qasit û gûftîyan heta ku dihê û digihîjê demên hûrî û mîtannîyan û hwd, demna şariştanî ên bi wê sazûmanê pêşketina û serdemên dirêj bi xwe re ku buhurandina.

Li vir, keseyetîya şariştan, nabê ku bêî dager û ajoyên xwe yên ku afirandina bijî. Ew dager û ankû ajo bixwe jî, hinekî jî, di temenê hişkirin û bihişbûna wî de na.

Dagerên şariştanî û ajoyên keseyetî ku li hevdu dikin û hevdu bi rengê û xaml dikin, her wusa pêwîstî pê dibînin ku bi awayekî sazûmanî pêş bikevin. Ev yek, bo pêşketina di mejî de pêwîst a. Ajo, xwe bi dageran re bi nimînêr dikê. Li ser wan re pêşdikeve.

Ajo û dager, her wusa, bi vî rengî, dem bi dem, di aslê xwe de demên xwe yên "anamîsmî" û ankû "totemîsm" a xwe dide afirandin. Totemîsma hemdem bi gotina şariştaniyê re, di temen de hena. Şariştanî, hinekî jî, bi awayê pêşketina xwe re bi têkiliî, heyîna mirov, ezîtî û jîyan û hewîrdora ku têde dijî û hwd ji nû ve salix dike û bi wate dike. Li ser wê re, ezîtîya mirov û ankû keseyetîya mirov, û hwd, di temenê xwe de hertimî bi sembol û ankû dagerên ku dijî ku dagerkirina ku dide kirin û jînkirin û hwd, bi wê re awayê xwe yê nû bi hişkirinê re dide afirandin û jîyan kirin. Hinekî jî, dema ku em bahse dîroka şariştanan bikin, divê ku mirov ji vî aliyê ve weke temen wê hilde li dest di temenê wê şariştaniya demî ya ku em têde dijîn de.

Ji vî aliyê ve, dema ku em li sazûman û pêşketina dîrokî ya olda êzda dinerin, hinekî jî, weke ku wê rola totemîsma kurdî û şariştaniya wê jî bi xwe re û bi dîroka xwe re dileyizê.

Totem, bi teybetî di afirandin û bi hişbûna keseyetîya mirov de, weyn û akû rola wan ya ku heya, dîrokî ya. Bi vî yekê re, divê ku mirov vê jî bibêje. Di demên şariştaniyê de, weke gotinaka teybet ku heta roja me jî, em di nava kurdan de dibihîzîn gotina "kevneşopîyê" ya. Kevneşopî, li ser gotin û tevgeriyên ku bûna weke dager di jîyane mirov de dihê li holê û diafirê. Kevneşopî, destûrên civatî ên ku bi wan pêşdikeve dihêne li holê û bi wan re pêşdikeve. Jîyane civatî weke ku çawa berê dema ku li hewîrdora xwe û ankû ku li xwezaya xwe dinerî ew totemên xwe bi nerîn di afirand, di dema şariştaniyê de, ew bi têkiliî, ezîtî û ajoyên ku bi hiş bûna û dihên zanîn re diafirê û dibê.

Dîrok, hertimî, weke ku çawa ku mirov wê dijî bi wê jîyandinê re afirînerîyeka wî bi me re heya, weke demên buhurî bo demên pêşarajê ên ku wê werin jî, dagerên civatî û keseyetî dide afirandin û dide bihişkirin. Ji vî aliyê ve jî dîrok, weyneka wê ya teybet heya. Têkiliyên mirov ên civaknasî û hwd, di dema ku mirov wan didêne de, ew totemên me ên ezîtî û ankû keseyetîyê weyn û rola wan ya ku heya bi naskirina me re bihiş, divê ku mirov jibîr nekê.

Di vî temenê de ezîtîya dîrok ya êzdatiya kurd, di serî de di temenê şariştaniya wan a ku pêş dikevê de ya. Mirov nikarê wê red bike. Di her kirin û karkirina mirov de weke kirdeyeka vêşartî ku bi demên xwe yên buhurtî ku di xêva me de heyî wê rolê dileyizê. Di jîyanê de bi kevneşopîyê dileyizê. Di roja me de, gelek caran rejimên serdest weke tirk û wd, jî kevneşopiyên kurdan re gotina "paşvarû" bikarhanîna. Gotina "paşvarû" gotinaka dîtbar a. Li gorî, dema ku em kifş dikin ku tiştê ji me re ne pêwîsta û ankû em hewceyî pê nîn in. Em gotinna bo ne pêwîstîya wê bikar dihênin. Lê ew pêwîstbûn û lezimbûna wê, tenê demî ya. Tiştê ku î ro bikêrî me ne hat, siba di cihêkî din de wê alikariyeka wê ji me re hebe. Ji ber vî yekê, dema ku mirov bahse kevneşopîyan jî bike, divê ku mirov bi teybetî li ser esasê pêwîstî û li gorî rewşan şîrovekirina wan pêwîsta. Weke qalib jî, mirov nikarê weke kirasê ku mirov li xwe bike jî li rewşên nû jî bike. Ev jî, dide nîşandin ku fahmkirina wê hişê kevneşopîyê ya bi destûrî bi serê xwe re divê ku were fahm kirin.

Kevneşopî, di aslê xwe de, ku em di temenê kevneşopiyên demên berê de ên ku afirîna ku em bibêjin, em dikarin ji du aliyên ve bahse wan bikin. Yek, ji aliyê pêşketinê şariştanî ên wan demên berê ve, mirov dikarê bahse bike. Ya din jî, bi ezîtî û keseyetîyê re ku cih bi cih bi şîrovekirina xwe re bahse xêvê û mejî û pêşketina wê jî bike û di wan de bi wê re kifşan bike re, mirov dikarê bahse wê bike. Kevneşopî, saf hiş û aqilên civatî ên ku pêşkefî na di demên buhurî de. Bi rêzê jî dervî me ve, bi bikina rêzê de û bi ber mejiyê xwe de herin, emê bibêjin ku kevneşopî û piştê hiş û pişt wê re jî mejî û di dawîya wê de bêje xêv û hwd.

Kevneşopî, her wusa, divê ku mirov bi teybetî, wê fahm bike. Kevneşopî, nirxên civatî bi destûr û awayê wê yê jîyanê re bi pergali dihêne ser ziman. Di wê pergaliyê de bi mejûya dîrokî û hwd re ji gelek aliyên ve dihê ser ziman.

Dîroka, civatî ya êzdatiyê, bi teybetî, divê ku mirov kifş bike ku dema wê ya hemdem bi nirx, mejû û kevneşopiyê de di dema gûfî, hûrî û mîtannîyan de dihê jîyîn. Lê mirov nikarê bi tememî, ji vê demê û pêde bêne ser ziman. Ji ber ku dîrok, ji wê kevntir diçêt. Ku em bi kortasî di bin çend beşan de bînina ser ziman bi vî rengî wê di bin çar serdemên giring ên dîrokê de were ser ziman.

Dema yekemin: serdema pêşî: destpêkirin, afirîn û bûyîna pergale; Ev dem, divê ku em destpêka wê bibina heta dema Sûmerîyan . Ji wê jî bi vir ve werin. Bi teybetî demên Qasîtî, gûfî û hwd, weke demna vê pêvajoyê ên bi tégihîştin û ku pergaliya civatî pêsdikeve di wê de, divê ku mirov fahm bike. Li gorî, awayê hanîna li ser a olên semewî, weke destpêkek ji dema Nebî Nuh, dihê dest pê kirin. Dema Nebî, ji aliyê hemû olên yek-xwûdayî ve weke destpêkek dihê dîtîn û dihê ser ziman. Bi vê rengê re, bi wê destpêkê re, bi teybetî, li gorî zanariyên di nava xalkê botanê de, "ew destpêk, destpêkêka olî, bawerî, zanebûnî ya." Bi wê re, gotinên ji dema Nebî Nuh, ku li ser navê wî tên gotin, bo ku van rewşên ku bi van gotinan re tên ser ziman, tên gotin û temenê wan gotinan bi wî rengî dihê afirandin. Bo ol û baweriyê, gotinên ku li ser navê wî dihên gotin ew in ku "êdî wê xwûdê, pêxemberan bişêne ji wre ku rê şanî we bidin." Wê ol biafir in biaqil." Her wusa, bo aqil û pêşketin û destpêka wê jî, tê gotin ku "xwûdê aqil û zanîn afirand û kir serê wê de, bo ku win êdî wan xelatiyên weke yên berî we ku kirina bo ku win nekin." "Bo ku win xwûdê nas bikin û di rêya wî de bimeş in, aqil ji we re şand û kir serê we de." Weke van gotinan û hwd, hê gelek gotinên ku di vê temenê de dihên gotin hena. Ew gotin, bo ku rewşên baweriyê ku bi wan dihê hanîn, bo ku werina şîrovekirin jî dihn bikarhanin.

Di vê temenê de, destpêka olî û bawerî ya li gorî aqil dihê ser ziman. Ol, wate ku lê tê kirin, di temenê aqil û zanebûnê de ya. Ol, di temenê aqil de bi "xwe naskirinê" jî dihê şîrove kirin û ser ziman. Her wusa, di temenê olê û pergaliya wê ya civatî de êdî ol tê şîrove kirin.

Ol, bi vê rengî bi destpêkî dihê ser ziman. Ev destpêka olî û bi pergali, di temenê civatiyê de pêş dikeve. Destpêka wê bi hizrên weke Zerwan, Ahûra Mazda, Ehrîman û hwd re dihê ser ziman. Li ser wan re, bi hezaran sal di buhur in û pêvajoyên pêşketinê dihên û dîjîn. Serdemên weke ya Qasîtîyan û hwd, serdemna nû ên weke ku pergaliya olî di temenê tégihîştina civatî de, weke ku ji nû ve dihê şîrove kirin. Her wusa, mirov dikarê dema gûfîyan jî, bi vî rengî, weke demeka pêşketî a hemdem şîrove bike û bêne ser ziman. Ev dem weke demna teybet in û di nava wê de dibêt ku gelek pêvajoyên din ên ku divêt ku em wan kifş bikin û fahm bikin hena.

Dema duyemin: di temenê civatî û hemdemîya xwe de ku bi xwenûkirina re bi rêve diçê; Vê demê jî, mirov dikarê ji dema Hûrî û mîtannîyan hilde li dest û bêne ser ziman. Dema hûrî û mîtannîyan, demna teybet ên pêşketî na. Ez dikarim bêjim ku weke ku çawa di roja me de, cihên bergan weke ku bi filehiyê dêr hena û bi îslemiyetê re mizgeft hena û pêsdikevin û hwd, di wê demê de jî, laleşa nûranî û hwd hena û pêşketî na. Civatê pêş dixin, hizrên di afirênin û kifşkarîyan dike. Weke sazîyaka civatî ya rêvebirinê di dema Hûrî û mîtannîyan de laleş hena û ev bi wê re ev dem, weke demna pêşketî ên bi tégihîştin hena. H. Crag Melchert, di pirtûka xwe ya bi navê "Cunneiform Luvian Lexicon" de gotina "lales"ê

bi gelek rengan kifş dike ji dema hûrîyan û di pirtûka xwe de bicih dike. Laleşê Nûranî, pêşketîna û civate hûrî û mîtannîyan li dora wan bi rêxistin a. Bi v bê rengê, weke ku me li jor hanî ser ziman, gotinên weke ên "rab" û hwd jî ji dema mîtannîyan in. Di vê demê de civate hûrî û mîtannîyan, civatna pêşketî, bi rêxistin û pergale wan ya olî, bawerî û hwd ku heya û pêşketîya û xwûdênas in û bi wê xwûdênasîyê dijîn. Li vê awayê pêşketinê re dem û ankû pergaliya êzdatîyê ya demê, li ser pêşketin û demên pêşketinê ên weke ên bi Mîtra û hwd re di temenê xwûnkirinê û li gorî demê şirove kirin û afirandinê re pêşketina xwe dijîn. Teybetmendiyek ji wan teybetmendiyên pêşketina Mîtra hinekî jî bi vî rengî dihê li berçav.

Dema Hûrî û mîtannîyan demeke ku bi asta xwe ya pêşketinê re di awa û rengê civate zanîst û ragihandinê de dijî.

Li gorî wê, dem bi dem êdî bi aqil pêşketin dibin. Li ser têgihîştin û hişê di hundurê zanînê de êdî aqil tê meşandin. Minaq, di aqil de lêgerîna li vacê û ankû 'mantiqê' û hwd, aliyek ji van aliyên lêgerînê diafirîne. Mîtra, bi teybetî, di wê lêgerînê de ya. Çawa ku dema ku ji ga'ye xwe hêvî dike ku ji wî çareserîyan bibîne û piştre ku bêbersiv dimêne û piştre ku ga'yê wî ji dest di ravê û piştre ku ew diçê û ga'yê xwe cardin digirê û piştre digurênê, hinekî jî di vê temenê aqil û mantiq de gihîştina têgihîştineka nû de wê dike. Mîtra Bawer dike ku "xwûda, li ser mirov re ya û em wî nabînin." Bi wê bawerîyê, êdî li dunyê bergê ji tiştêkî re nakê. Ga'yê xwe yê ku jê re bawerî dihanî û berg dikir jî, di ancama gihîştina wê têgihîştina xwûdê û navê xwûdê de ku "xwûdê li ser me re ya û em wî nabînin" ew gurand. Ev jî dide nîşandin ku têgihîştin bi aqil û vacê êdî pêşketin û wê pêşketina bide domandin. Mîtra, mirov jî vê bi agahdar dike.

Dema Sêyemin û ankû dema avesta; Ev dema avesta bi teybetî, weke navê wê yê ku herê zîde tê naskirin navê Zerdeşt a. Zerdeşt, ji dema Mîtra heta dema wî, li ser wê awayê têgihîştina wî re pêşketina ku bûya, bi rêxistin dike. Wê di avesta de dihêne ser ziman. Zerdeşt bixwe, avesta di nivîsêne. Nivîsandina avesta, nîşanaka civatî û pêşketina civaknasîya wê ya. Bi wê re jî, êdî, civatîya ku diafirê, li ser êl û komên piçûk re ya. Bawerî, bi pergali pêş dikeve. Civat, rengê wê dihê li ser ziman. Zerdeşt, di dema Medîya dihê ser ziman. Keyê Medî Diyaqos, weke ku heredot di pirtûka xwe ya "dîrok"ê de dihêne ser ziman de ku dîyaqos dibêje ku "ezê xwe bidima pêşxistina civaknasîyê". Ev gotin, bi wan re di temenê pêşketina demê re têgihîştienekê didin me. Ew têgihîştin jî bi teybetî, li ser awayê civatîya bi aqil û ku rengê wî aqilî felsefeya û bi hişê re dimeşê. Bi wê re jî, bajarvanî, û hwd diafirê. Çîna serdest û ya bindest diafirê. Ev jî aliyê civatê ve dihên dîtin. Mirovê, hajar ku ti tiştêkî wî tûna ya û yê dewlemend ku hemû tiştê wî heya, di serên vajî hevdu dihênin ser ziman. Avesta, di civatîya vê demê de, wê çawa pergale olê pêş bikeve û wê civat bê pêşxistin, wê çawa ew çîniya civatî ku pêşdikeve wê çawa ji holê were rakirin û hwd, li ser wê dihê sekin in. Di nava mirovan de dadîfî, nêzîkatîya wekhevdufî, têgihîştina mafê mirovan û hwd, pêşketina. Hinekî jî, avesta, nîşanaka vê rastîyê ya civatî ya. Zerdeşt, civakîfîya ku pêşdikeve wê çawa bê, rengê wê dike ku di avesta de bêne ser ziman. Avesta, bi vê rengê, di aslê xwe de, ne tenê pirtûka pîroz a vê xate olî ya, Her wusa, weke manifestoya têgihîştina civatê û pêşketina wê bixwe jî ya.

Zerdeşt, têgihîştina wî ya ku wî bi avesta re hanîya ser ziman, di dema Medîya de êdî pîretîze kirina wê dihê kirin. Medîya bi desthilatdarîya xwe re, weke desthilatîyeka pêşketî ku li gorî wê têgihîştinê pêşketîya û hin bi hin xwe li gorî wê têgihîştin rast dike û kêmesîyên xwe li şûn xwe dihêle ya. Hinekî jî, bi vî rengî, Mirov dikarê Medîya, weke astaka bilind ya wê têgihîştinê ku afirîya, lê ku bi tememî nekarîya ku xwe bêne ser ziman bibîne. Di vê

temenê de, avesta bûya malê dîrokê. Li ser wê pêşketina avesta re, wê heta dema Manî, wê demeke ser 800 salî re wê bi buhurê û bijî. Ev dem, dema pêşketina civate avesta jî ya.

Dema çaremin: vê dema çaremin jî, em dikarin weke dema piştî hatina îslemiyetê û ji nû ve avakirina êzîdîtiyê bi keseyetiyên weke şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî a di wê demê de bînina ser ziman .Lê pêşî em wê demê û rewşa ku heyî ji aliyê pêşketin û ramyarî ve lê binerin û hinekî hewl bidin ku wê fahmbikin. Bi teybetî, piştî ku Îslemiyet hat, êdî hêrîşên mazin bi teybetî li civate êzîdî bûn. Divê ku ez bibêjim ku heta hatina îslemiyetê jî, pirranîya kurdistanîyan, bawerîya wan bi êzîdîtiyê bû. Piştî ku Îslemiyet hat, êdî piştîre ola îslemiyetê li kurdistanê biçh bû. Ji ber çî piştî hatina îslemiyetê, şerê wê bi êzîdîtiyê dest pê kir? Ji ber ku êzîdîti, pergale olî ya civatî bû. Pêşketî bû. Heta ku ew serdestîya wê pergaliya êzîdîtiyê heba jî, wê ti bingeh û derfet ji pêşketina Îslemiyetê jî re neba. Di temenê "bawerîya bi xwûdayekî" de, êdî îslemiyetê xwe ferz kir. Êzîdîti, piştî di temenê civatîyê de pirannîti ket destê mirovên ku bawerîya xwe bi îslemiyetê hanîn, êdî êzîdîtiyê, li wê derê, gelek aşîr û komcivatên wê ên li berxwe dan bûn. Bi wê re jî, êdî şerê têkbirina wê bû.

Li gorî demê, pêşketina herî mazin ket destê îslemiyetê de. Li kurdistanê jî, ev yek bû. Lê li kurdistanê, piştî şerê ku bi civate êzîdî re hat kirin û pêvajoyên reşkirinê ku bo wê hatibûbûna dayîn dest pê kirin jî, piştîre jî, êzîdîtiyê kariyabû ku xwe bi parasta û bihaniya ser ziman. Sedema vê jî, bi wê dîroka wê ya demdirêj ve girêdayî bû. Lê sedemên din jî hebûn. Di serî de, gelek nîrxên ku pergale êzîdîtiyê li ser wan ava bû, piştîre di nava îslemiyetê de jî biçih bûbûn. Gelek awa û şeklê bergkirinê jî wê hatina girtin. Minaq, rojê çar caran berg ji xwûdê re girtin, çûyîna hacê û hackirin, rojîgirtin û hwd, nîrxên dema berî îslemiyetê ên ku Manî bixwe jî ew di pergale xwe ya olî û ya civatî de biçih kiribûn bûn.

Bawerîya bi Birehîm Xelîl û kevneşopîya wî, bawerîya bi Nebî Nuh û tégîhiştina wî û hwd, ku di vê temenê û xatê de em dikarin hê gelek navên din jî bînina ser ziman, weke navên pîroz û bi nîrx bûn. Di aslê xwe de, ew kevneşopîya Birehîm Xelîl ku Îslemiyetê jî xwe re û ji pêşketina xwe re esas girt, di êzîdîtiyê de jî hebû. Berî wê demê bi hezar salan li ser wê re dem û pêvajoyên pêşketinê bi êzîdîtiyê buhurîbû bûn.

Ji xwe, ev nîrx û nîrxên bi vî rengî, temenê kevneşopî û oergale olî û civatî diafirand in. Civat jî, bi wan pêş diket. Îslemiyetê, şîroveyeke vê kevneşopî û xatê a din kir. Li ser wê re xwe hanî ser ziman û ji aliyê kokê ve jî, ku Simayîl ku weke kurê Birehîm Xelîl bû, weke kalk ji bo wê hat ser ziman. Bi vê yekê û rengê, êdî ne zor ji kurdan jî ku bi wê bawerî pê bînin. Ji ber ku kurdan bixwe jî, ew xwe didît. Birehîm Xelîl jî xwe di dît in. Cihûtiyê jî, bo ku piştî ku Nebî Musa li gorî wî kevneşopîyê xwe hanîbû ser ziman, ew jî zor nebûbû bo kurdan ku herê bikin. Kurdan, hingî "îslemiyet, weke destpêka dûyemin ya weke ya Nebî Musa jî hat dîtî" û dihasiband. Li ser vê temenê, êdî herêkirina îslemiyetê jî weke nîrxekî jî wê nîrx û wê kevneşopîya xwe ya pîroz hatibû dîtî û herê kirin jî. Lê piştî ku îslemiyet pêşket û bû desthilatdar û hat herêmê û xwest ku li herêmê jî bibe desthilatdar û xwest ku herkesek weke wê bijî, êdî êzîdîyên ku ew herê nekirin, çûyîna bi ser wan de bû. Piştîre, hemû tişt di temenê desthilatdariyê û desthilatdarbûnê de pêşve diçê. Îslemiyet, tenê weke xateka bawerîyê namêne. Ji wê zêdetir, bû desthilatdar. Li kurdistanê, jî xwe bi êzîdîtiyê ew bi hezar salan dijî. Îslemiyet, di destpêkê de weke destpêka derketina Cihûtiyê, weke mezhebekî nû ê ku derketî hat dîtî. Lê piştîre bi temen û ola giştî ya serdest li herêmê bigiştî. Piştî bûyîna desthilatdar, êdî ew rewşa piştîre ku bi şerê kerbaleyê re çawa ku Şîitî derket û piştî ku bû desthilatdar xwe weke ola navend û ya "haq" denezend, herwusa destpêka îslemiyetê jî wusa bû ji bo êzîdîtiyê. Êzîdîti, weke dayikeka ku zarok jê bibe û jê şîr bixwê û

piştre ku ew zarok hinekî mazin û serdest bû û vegehihê û li dayika xwe bixwe lê hat. Ew bû dayika ku lê hatî xistin bû. Piştre navaroka pergale ya êzîdîtiyê hat vala kirin û di nava ola nû de hat bicih kirin. Her wusa, êdî dîrokê bi rengekî din hebûn û xate xwe domand. Weke ku çawa ku Nebî Musa di dema xwe de ji Misra kevn ravîya û hat welatê Medîya û li wir bi salan ma û xwe pêşxist û hizrên xwe yê olî afirand in, her wusa Hz. Mihemed bixwe jî, bi karwantiyê seferên ku li berdicle û berfiratê ku wî kirina û piştre dayîmî hatîna wî ya Şamê û çuyîna Qûdûsê, wê bike ku ew jî weke Nebî Musa, wê oldarîya wir nas bike û li gorî wê xwe bi têgihîştin bike.

Piştî van pêvajoyan û jîyîna wan re û bûna desthilatdar a îslemiyetê, wê êdî êzîdîtî, weke dayîk û bavê ku lê bêbaxtî hatî kirin û wastîyayî ji wan hêrîşên ku lê hatîna kirin, wê ji nû ve bidest afirandina xwe bike. Di vê temenê de, êdî bi vê ji nû ve xwe afirandin û ji nû ve xwe li jîyane gihandina wate û pergaliya xwe ya civatî, wê bi derketin û pêşketina Şêx Adî re bibêt. Li vir, ku em van pêvajoyan bi awayekî rast û pak fahm nekin, emê Şêx Adî û wate wî û wate derketina wî û hizrên wî jî baş fahm nekin. Şêx Adî, di temenê pêşketin û pêşxistina êzîdîtiyê de weke pêwîstiyek û pêdiviyeka olî a êzîdîtiyê jî bi vî rengî dihê li berçav. Ew rewşa derketina Îslemiyetê, rewşa berî îslemiyetê ku Sasanî hin bi hin nixrên Avestayîyê esas digirin û li gorî wan xwe pêşdixin û piştre bi çuyîna bi ser Manî de, şer li dijî wê nixrê ku ew jê sûd digrin jî didîna dest pê kirin. Lê Îslemiyet, bi awayekî hizrî û pîrr tûndrew derket li holê. Li ser wê esasê, weke ku şoreşa herêmî bike, pêşketina xwe li herêmê da jîn kirin. Li ser wê pêşketina herêmê û têgihîştina wê ya bi dîroka wê re ku pêşketî li herêmê şoreşek zihniyetê û têgihîştinê di destpêka xwe de kir. Li ber wê bayê wê şoreşîya wê, ti tiştek ne karî ku bisekinê.

Li vir dema ku em dîroka vê demê lê dihizir in, em bi teybetî, êdî weke ku dîrok ji nû ve were çêkirin dibînin. Êzîdîtiyê jî, ew temenê pêşketinê di aslê xwe de bi wê re afirî bû. Lê ew temenê xwe bo pêşketinaka bi vî rengî bikar ne hanî. Tevergerîya bi Manî re ku destpêkiribû, weke fêr û cerbekê bû li ser wê temenê, lê bi serneketibû. Cihûtiyê jî, ji ber ku xwe ji wê tûndrewîya ku bi demê re bi xwe re çê kir ji wê rizgar nekir ku bibe temenê pêşketinaka bi vî rengî. Aliyê wê rêxistinîkirinê û rêxistinîkirî pir zayîf û lawaz ma. Heta ku mirov karê bêje ku nebû, wilqasî kêm bû. Bi wê tûndrewîya wê re xwe tang girtina wê jî, bandûra wê di ve de hebû. Hz. Mihemed, ev yek rast dît û xwand. Li ser wê re, ew valahîya ku pîrr kûr û mazin bi vî rengî afirîbû wî dît û bi gotinên xwe re pêşî xwest ku wê dagirê. Piştre jî, li ser wê re ku ew gotinên wî ketina jîyanê de êdî bi xwe re pêşketineka dîrokî bi pêşketina îslemiyetê re hanî. ...

Herêm, aşîr û êlên kurdan ên êzîdî jî ji dêla ku xwe bi pergale xwe ya êzîdîtiyê pêşbixin û biwê re parastina xwe bikin, bi wê jixwe bawerbûna wan re ew jî ketina nava şer de. Êdî, têkçûn. Ew temenê mazin ê ku wan divîyabû ku xwe li ser bi rêxistinî bikin û pêşbixin rast nexwand in û ancam jê ne girtin. Dem, demeke aqil, têgihîştin, hiş û bi pergaliya bi wî rengî jînbûnê bû. Bi awayekî êdî mirov ne tenê bi herêm û êlîtiya xwe dihat bi navkirin û ser zîman. Bi navê koka xwe re dihat bi navkirin û dîtin. Pergale êzîdîtiyê ya serdest jî ya vê rastiyê bû. Lê ev rastî, di rêxistinîya wê demê de kêma mabû. Îslemiyetê, pêşî şoreşa xwe li dijî zihniyeta firawûnan kir. Piştre, bi wê şoreşê re herêm bi herêm şerê bindestkirin û îslemkirina wan bû. Îslemiyet, bi vê yekê bû temen û bîrdozîya împaratoriyeka mazin ku ji temen ve li herêmê ku avaa bûbû. Êzîdîtiyê, ne ew tangbûna ku bû temenê tûndrewîyekê di wê de bi cihûtiyê re jîyan kir û ne jî tenê weke hizreka bîrdozî ya dewletê xwe jîyan kir. Li gorî wê hizir û pergaliya wê gelek welat jî nû ve ava bûn û xûrîhîn. Lê hertimî, ew li ser wan re, weke xîyaleteka zîndî û jîndî ma. Îslemiyetê ev cewherê êzîdîtiyê bi wê tûndrewîya

cihûtfîyê ya ku ji tangbûna wê dihat sentez kir û tûndrewîya xwe afirand. Lê ne ket wê xelatîya ku cihûtfî ku ketibûyê de.

Êzîdfîtyê, piştî ku ew bayê şoreşê ê bi pêşketina îslemiyetê re dihat ku ket berkêmbûnê de êdfî weke ku xwe bibîr kir. Êdfî bidest hizirkirina xwe ya ji nû ve li gorî herêmê û demê kir. Hizra civatî û tégîhiştîni, divîyabû ku ji nû ve bihatan ser ziman. Ew jî, hin bi hin bi zane û bawermendên weke Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî re bû. Berî wan jî, gelek zaneyên civatîên êzîdfî derketin. Wan jî, hizra xwe hanî ser ser ziman. Bi wê re, heta ku dem tê dema Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî, wê temenekî ku ew li ser pêşbikevin û temenê xwe yê civatî û pergali û bawerî ji nû ve biafirênin wê bibe.

Ku li vir, em bi pirsin ku ka ji ber çi Êzîdfîtyê ew ezîyet û hêrîş jîn kirin? Bersiv, wê li vir, ew bê ku di demê de li şûn mayîna ku xwe li gorî demê ji nû ve bi rêxistin bikê ya. Ji aliyê hizrî û tégîhiştîni ve ew nûbûn weke ku bûbû. Lê ew rêxistîniya ku li gorî wê ku weke pêwîstîyeka demê divîyabû ku bihata kirin ew hê bi tememî nebû bû. Pergale êzîdfîtyê, hertimî li ser kevneşopî, nîrx û tégîhiştîna civatî re meşî. Zêde xwe li bayê desthilatdarîyê neberda û bi wê re tûndrewî bi xwe re neda çê kirin. Hemû desthilatdarîyên kurd ku hatin û çûn, ew xate wê eas girtin. Lê hertimî di pêşketina wan de civaknasîfî û nîrxîfîya wê li pêş bû. Hê di dema Medîya de keyekê mazin ê ku dema xwe bi serdestîya xwe kifskirîya weke Dîyaqos, dibêje ku "ezê xwe bidima pêşxistîna civaknasîyê".Vê gotinê Heredot, di pirtûka xwe de ji devî wî dihêne ser ziman. Piştî wî re jî, ev rewş bi heman dîmenî û zihniyetê xwe berdewam kir. Bi vê yekê, êdfî çi desthilatdarîyê wê bawerîyê hatin jî, nebûna xwediyê tûndrewî û zilmeka ku ne li ser xalkê xwe bikin û ne jî li ser serê xalkên din bikin ên bi xwe re bikin.Êzîdfî jî, bûya hizra desthilatdarîyê dem bi dem. Lê karîya ku xwe ji wê rizgar bike. Hinekî jî, ev karîna wê, bi awayê wê pêşketinê ê ku li ser kevneşopîyan û civaknasîyeka civatê re ku pêşdikeve ve girêdayî bû. Ji ber ku hertimî li ser kevneşopîyan re xwe bi rêxistin dikir, êdfî giringî ne dide xwe bi rêxistin kirina li ser desthilatdarîyê re. Farqe serdestbûn û desthilatdarîya îslemiyetê ev a. Lê ku em êzîdfîtyê di vê temenê de ku weke ku li jor me hanî ser ziman ku em weke temen û bingeh hildîna li dest, li ser wê re cihûtfî jî bi wê rengê xwe û îslemiyet bi wê rengê xwe ji heman nîrxê sûd girtin û pêşketin. Yanî, hemûyan, tekoşîn û şerên ku bi hev re kirin jî, şerê heman pîrozî û nîrxê ê bi hevdu re bû. Di temenê hîyerşîfîtyê, tégîhiştîni û nîrxên temen ên weke Birehim xelfî û hwd ku esas girtin, ji êzîdfîtyê buhurtîna li cihûtfîtyê jî û li filehiyê jî û li îslemiyetê jî bûya. ..

Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî, avakerên êzîdfîtyê di vê dema îslemiyetê a nû de na.

Bi vê dema çaremin re û di berdewamîya wê de, mirov dikarê ji dema Manî bidine dest pê kirin û bêne heta roja me.Bi vî rengî, wê gelek pêvajoyên wê ên pêşketinê re jî bi demê re wê hebin. Lê ji dema Zerdest heta wê demê pêşketina civakî a ku bûya, Manî, wê dibîne, fahm dîke û bi tégîhiştîni felsefevanî û oldarîya wê dîke. Li ser wê re hizrên xwe dihêne ser ziman. Bi vî rengî, weke dîmenê dûyemin ê Zerdest û pêşketina avesta a berdewamîya wê, mirov dikarê bi Manî re fahm bike û bêne ser ziman. Ji Manî, heta Mezdek, babek û hwd, mirov dikarê di berdewamîya wî de heta roja me wê xatê bêne ser ziman. Rengê Mezdek û Babek, piştî Manî re di temenê awayê avestayî de ya. Lê piştî ku îslemiyet derket û hat, êdfî li gorî demê xwe ji nû ve afirandin jî bû. Bi wê re jî, ku ew xate olê ya ku ji berê ve hebû, parastîna wê û heta roja me li gorî demê hanîna wê ya ser ziman û şîrove wê kirîna wê ya demî pêşxistîya û ew pêşve birîya jî, zanist û bawermendên weke Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî û hwd in. Van, di aslê xwe de, di dema ku bidest hêrîşkirinê li wê xate olê hat kirin de, di temenê nêzîkatîyaka pîrr bi aqilane de ku wê çawa olê û wê xate wê bi pergali û

bawerî û pîrozîya wê re biparêzên û wê çawa di temenê ku olên din, rêz û hûrmetê bidinê de û bi hev re pêş bikevin, di vê temenê de ew pêşketinê dide çê kirin. Şêx Adî, weke Zerdeştê dema Medîya û Mîtra yê berî wî ê dema hûrî û mîtannîyan a. Bi vê rengê, weke pêxemberekî di wê xatê de rol û weyne leyistîya. Şêx Adî, hem xwe jî birengê ol û bawerîya xwe bi ola îslemiyetê jî daye herê kirin û rêz û hûrmet di dema xwe de ji wê jî ji xwe re daye girtin. Her wusa, bi vî rengî, di aslê xwe de, pêşketina Şêx Adî, ew pêvajoyên hêrîşkirinê ên li Êzdatîyê dibûn dane sekinandin. Bi vî rengî, rola Şêx Adî, li herêmê, pirr giring a. Bi vî rengî, di aslê xwe de, di temenê rêz û hûrmet dayîna li hevdû de, pêşketina bi Şêx Adî û a bi wî re, dîmenekî nû dide afirand in. Wî, dane nîşandin ku ne tenê olek lê pirr ol jî dikarin bi hev re bijîn. Şêx Adî, ji aliyê kir ku hêrîşên li ola êzîdîtiyê ji temen ve bêwate bibin û birawastihin. ..

Bi vî rengî, di aslê xwe de, wî dijberîya li êzîdîtiyê ji rakir û kir ku êzîdîti û îslemiyet li kurdistanê bi hev re bijîn. Hêrîşên piştî wî re, ku li êzîdîtiyê dibin kêm ji wan bi têgihîştina olî tînin kirin. Axlebe, rêveberî dikin, lê olê bo ku xwe bi serbixin û dijberiyê bidina çêkirin bikar dihênin. Şêx Adî, bi dîrokê re dihêne ser ziman. Her wusa, divê ku mirov bibêje ku di serê Şêx Adî, têgihîştinaka civatî weke ya Avesta ku di serê Zerdeşt û Manî de hebû û wan li gorî wê dihanî ser ziman û civate xwe pêş dixistin, her wusa di serê wî de çerçoveyeka civatî hebû û di wê çerçovêyê de dihanî ser ziman. Î ro, dema ku em ji aliyê felsefêkî, civaknasî û dîrokî ve li hizrên Şêx Adî dihizir in, em çerçoveyeka civatî a pirr pêşketî ku ji pirr aliyên xwe ve derfet nedît ku bikeve jîyanê de ku hebû mirov wê dibîne. Civatîyeka rewistî(ahlaqî), bitêgihîştin û perwerdekîrî û ku li nirxên xwe xwedî derdikeve, wî hizir kiribû û çerçova wê danîbû li holê. Ahlaqê civatê û yê civatî ku pêşketî û perwerdekîrî, wî esas girt û li gorî wê axift û hanî ser ziman. Ji vê aliyê ve, dema ku em bi demê re li pêşketina êzdatîyê diner in, em dikarin bêjin ku hê kirina jîyanê(piretîza kirina) hizrên şêx Adî bi tememî mirov nabîne. Ku were kirin li jîyanê, wê mirovên weke Şêx Faxrê Adîyanî ên perwerdekîrî û bi zane wê derkevina li holê di ancama wê de di her demê de. Şêx Adî, di dema xwe de fêrbûn û perwerde kirin, weke rêya çareseriyê ya pêşketina civatê û jî pirsgirêkên ku bi demê re afirîna jî ji wan buhurîn û xilasbûnê dîtîya. Bi vê rengê û bi vê re, mirov dikarê bêje ku ew zaneyekî mazin ê ku bi têgihîştina xwe re jî li ser asta dema xwe re bû. Ya ku wî jî dema wî re kir serok û rêveber jî ev bû. Rengê civatîya ahlaqî û perwerdekîrî ku Şêx Adî xewna wê didît, bi civatê re dihat ser ziman. Şêx Adî, ti carî bêî ku fahm bike, red nedikir û hizra xwe li ser tiştekî ne dihanî ser ziman. Wî pêşî, fahm dikir û piştî ya rast çî bi hizra xwe re û bi wê re û ankû li ser wê dihanî ser ziman. Di vê temenê de, projeyeka civatî a pêşketî û perwerdekîrî û bi nirx û bi ahlaqê civata xwe ku li pêşaroja xwe dînerî di serê wî de hebû. Pergale fêrbûn û perwerdekîrinê a civatê a Şêx Adî, Di temenê ku bibe mînaq ji hemû beşên civate wî ya kurd î ro ji her demê zêdetir pêwîstî pê heya ku were zîndî kirin û di jîyanê de were afirandin û pêşxistin. Ji hertimî, Laleş, weke cihna ku lê fêrbûn hebû û perwerdekîrin têde bicih bû, hebûn. Di dema hûrî û mîtannîyan de jî ev rola wê hebû di nava civatê de. Bi pergale pêşketî a civatî a şêx Adî û vê rola bi laleşê re divê ku mirov hewl bide ku bi hev re fahm bike û temenê pêşketinê bide afirandin. J xwe Şêx Adî jî, ew rola Laleşê dizanî ya di dîrokê de û bi wê re têgihîştina xwe ya civatî bi têgihîştin hanî ser ziman.

Rola ku Mîtra di dema xwe de leyist, rola ku Zerdeşt di dema xwe de leyist û rola ku Manî di dema xwe de leyist, Şêx Adî jî di dema xwe de ew rol leyist. Î ro jî, ji aliyê dîrok, ol û pêşketina wî ya demî ve hê jî ew bi tememî li gorî mazinatîya wî baş ne hatîya fahm kirin.

Şêx Adî, hemû propagandayên ku li dijî êzdatîyê ên weke "bergê ji şaytên re dikin," bi awayekî aqilana û pêşketina wê re vala derxist û ne hişt ku bihijina armanca xwe. Bi vê

rengî, divê ku mirov herê bike, ku Di Cihutiye re rola ku Nebî Musa leyist, Di filehiye de rola ku Nebî Îsa leyist û di îslemiyete de rola ku Hz. Mihemed leyist, Şêx Adî jî bo ola êzdatiye heman rol leyist.

Ew navê xwûde ê ku ji êzîditiye hatibû standin, weke dema Mîtra û Zerdeşt, Şêx Adî bi şûnde da wergerandin. Bi wê re jî, dema nû ya êzîditiye û pêşketina wê, temenê wê da avêtin. Li vir, dema ku mirov pêşketina êzîditiye a piştî derketina îslemiyete hewlêda bide fahm bike, divê ku mirov li Şêx Adî bînerê. Wî, şoreşek da kirin di olê de. Di wê xate olê de, mirovên oldar ên weke Şêx Faxrê Adiyani û hwd jî derketin. Lê piştê di sadsalên me yê dawiyê de, mirovên weke Van herdû mirovan ên bi bandûr derneketin û ankû ku derketibin jî, bandûra xwe di olê de nedan dîyar kirin ku bi wê pêşketineke bidina çê kirin.

Teybetmendîya sereka a Şêx Adî, ew bû ku wî dîrok û dema xwe baş xwandibû û fahm kiribû. Wî di zanî ku di derbarê çî de gotina xwe dibêje. Wî, telûkeyên demê jî fahm kiribûn.

Di wê temenê û fahmkirina xwe de, wî jî gotinên xwe gotin û hizrên xwe hanîn ser ziman. Çend ku wî di temenê "qewl" û "beyt"an de gotinên xwe hanîn ser ziman jî, lê wî xwest ku dîrokeka bi hezaran salan li wan gotinên xwe bide xwarin û bi mirovên ku wan gotinên wî bixwênin bide têgihîştin kirin. Di vê temenê de, ew her gotinên wî, giring in û rastîya dîroka kurd û kurdistanê û biteybetî ya demîn berê û herêmê di xwe de dihênin ser ziman.

Piştî Şêx Adî re, pêşketinên olî ên êzîditiye ên ku bûn jî li ser hizrên wî re bûn. Bi teybetî, demên berê ên demên gûtî, hûrî û mîtannîyan û hwd û heta ku dihê dema Medîya û hwd zêde bahse wan ne hat kirin. Ev zêde bahs nekirin, du sedemên wê hena. Yek, nezaniya dîrokê ya û ya din jî her wusa ji aliyê pergali ve ew tangbûna ku d pergaliya olî de hatîya çê kirin a. Çend ku Şêx Adî, dixwest ku wan herdû aliyên jî di dema xwe de û di demên piştî xwe de bide buhurandin jî, lê heta roja me jî, hê jî ew weke "pirsgirêkekê" jî heyîn û hebûna zwe di ola êzîditiye de parêzê. Weke ancama wê tangbûnê, pergale olî, tenê li ser lingê xwe xwe yê baweriyê bi rêxistinî maya. Lingên wê ên civakî, dîrokî û têgihîştinî û civaknasî di destpêka sadsale 7'mîn û 8'mîn û hwd de hat tûna kirin û heta roja me jî ew tûna kirin, heyîn û hebûna xwe dide domandin. Li vir, teolojiya olî bi awayekî sazî rêxistinîya wê li holê nema ya. Ji ber ku teolojî, bi teybetî, bi xwe re ku di temenê pergale olî û baweriyê de bê, di temenê xwe de têgihîştineka civatî û dîrokî bi hev re dixwezê. Ev qadên wê jî, piştê ji destê wê hatina 'qasp'kirin û ew jî ji wan mahrum ma. Î ro, ji ber vê yekê, di temenê pergaliya civatî de xwe ne hanîya ser ziman. Hizrên şêx Adî ên di wê temenê de ku hena jî, hê jî 'piretîza' kirina wan nebûya û ne hatîya kirin.

Bi teybetî, ji ber ku ev lingê civatî kêma a û teolojiya wê ne hatîya pêşxistin di demê de êdî di pêşketina xwe civatîya xwe bixwe de jî rola xwe ya ku bileyizê di wê de kêma maya. Di dema nû de, pêşketina êzîditiye, weke ku şêx Adî hanîya ser ziman, divê ku li civate xwe bihizirê û di wê temenê de hizrên xwe bi wê re bêne ser ziman. Bi wê re jî, êdî hem bawerîya xwe bi wan re bicih bike û teolojiya xwe ya civatî û dîrokî ji nû ve bide ava kirin. Bi vê rengî, êdî wê pêşketina xwe ya li gorî demê bide çê kirin. di vê temenê de, di serî de, êdî wê pergale êzîditiye ya ku ji dema sûmerîya, heta dema qasît, gûtî, hûrî û mîtannîyan û hwd xwediyê dîrokeka bi hezar salan a wê pêşketina xwe layîqî dîroka xwe bi awayekî rast û pak bijî.

Dema ku em li pêşketin û dîroka êzîdîtiyê a ji dema Şêx Adî û pêde ku lê dihizir in, em dibînin ku Şêx Adî, bi teybetî pergaliya olî û bawerî bi rengê wê re ji nû ve û bi hev re şîrove kir û temenê wê afirand û ji nû ve bi demê re demezrend. Wî, civat û ol, weke duqatên hevdû û ku hevdû temem dikin didît. Bi vê yekê, êdî hemû şîroveyên wî ên olî di temenê pêşketina civatî a demê de ku divê ku çawa bibe hat ser ziman. Yanî, wî dema ku hizrên xwe yên olî dihanîn ser ziman, bi wê re, di aslê xwe de têgihîştinaka civatî jî dihanî ser ziman. civat û bawerî û pêşketina wê ya bi demê re wî bi gotinên xwe re hanî ser ziman. Di vê temenê de, wî pergale civatî ya hemdem ku divê ku çawa bibe, bi gotinên xwe re bizelafî hanî ser ziman. Î ro, di vê temenê de jî hê jî, civake kurdistanê pêwîstî bi pêşketinaka dîrokê ya bi xwe re heya. Projeya civatî a hemdem a şêx Adî, weke ku çawa ya Zerdeşt li ser avesta re hat ser ziman, ya wî jî bihizrên wî re divê ku were dahûrkirin û were kifşkirin û were danîn li pêşîya civatê. Şêx Adî, civateka çawa a pêşketî di serê xwe de hizir kir û bi wê re hizrên xwe hanîn ser ziman? Ev pirs, î ro, divê ku di roja me de cardin were pirsîn û bê bersivandin. Bi vê rengê, wê projeya civatî a êzîdîtiyê jî bi pergaliyê derkeve li hole û were dîtîn. Teolojî, bixwe jî pergaliya têgihîştinî a felsefîkî û olî a civatê ya. Di temenê wê de projeya civatê ya ku ew li gorî wê dihizirê heya. Bi vê rengî, pêşketin û têgihîştina Şêx Adî, di dema Mîtra de Têgihîştin û hizrên Mîtra çi rol leyîst û di dema Zerdeşt û Manî de hizrên wan jî bi têgihîştinên wan re çi rol leyîst, her wusa, hizir û têgihîştina Şêx Adî jî heman rol û weyn leyîst di dema xwe de.

Şêx Adî, piştî wanqas hêrişên ku li bawermendên wê olê bûna û piştî wanqas komkuji û tevkujiyên jîn kirina re, ji nû ve afirandinek dîrokî afirand. Yanî, divê ku mirov bibêje ku wî weke pêxemberêkî rola xwe leyîst û bicih hanî.

Ji vir ve, dema ku em lê dihizir in, ji dema Şêx Adî, di dema xwe de, di aslê xwe de, dît û pêwîstî pê dît ku li gorî demê bi hizir û pêşketin demê bi zanîna nû de ku divê ku werêna ser ziman. Bi vê rengê, di têgihîştin, bawerî û ola xwe de, weke ku bû pêxemberê dema xwe.

Di vê temenê de, em carek din pêwîstî pê dibînin ku bênina ser ziman ku projeya şêx Adî a ku wî hanîya ser ziman a civatî hê ne ketîya jîyanê de. Mîtra projeya xwe civatî kir jîyanê de û li ser wê re pêşketina avesta û Zerdeşt derket li holê û bû. Her wusa, Zerdeşt jî, bi avesta re projeya xwe ya avestayî hanî ser ziman û kir jîyanê de û li ser wê kirina jîyanê ya projeya civatî a avesta re ser heştad sal buhûrt û heta ku dem hat dema Manî, ew dema pêşketina civatî a avesta bi rengê ku Zerdeşt hanî ser ziman pêşket. Piştî Zerdeşt re, Manî jî, heman tişt kir û wî li gorî demê projeya xwe ya civatî bi têgihîştina xwe re hanî ser ziman û di jîyanê de bicih kir. Manî, civatiya avesta ji nû ve şîrove kir û pergaliya wê ya hizrî, têgihîştin, olî û bawerî ji nû ve li gorî rastîya wê bi demê re hanî ser ziman. Piştî Manî re, ser sêsad salî re ew pergaliya wî ya civatî jî pêşket û di jîyanê de bicih bû. Pêşketina Manî, astaka bilind ya pîr pêşketî derxist li holê. Bi wê pêşketina wê re, êdî bale herkesêkî çû ser wê. Heta ku Bawermendên ola Filehiyê ên weke Agustinûs bi salan di nava Bawermend û oldarên Manî de xwe perwerde dikin. Li ser wê re civate têgihîştina Manî diafirê. Ji hemû aliyên ve pergale wê ya civatî û têgihîştinî diafirê û di jîyanê de bicih dibê. Ya ku Herî zêde desthilatdariya Sasanîya tirsand û kir ku herî zêde bi xaderî herê bi ser wan de jî ev bû. Ji ber ku Sasanîyan ew pêşketina civatî a bi Manî û bawermendên wî re weke temenê desthilatdariyeka nû a li herême didît. Bo vê yekê, dema ku berê xwe dane wan ku herina bi ser wan de, di serî de bi wê çûna bi ser wan de xwestin ku wê temenê civatî ku ser wê re temenê afirîna desthilatdariya civata avesta a weke ya dema Medîya ku ji nû ve diafirê didît in. Xwestin ku wê jî holê ra bikin. Ya ku herî zêde Manî û bawermendên wî kiribûn armanc jî ev bû.

Piştî Manî re di wê xatê de Şêx Adî hat. Şêx Adî jî, weke wan, ji nû ve dema xwe bi têgihîştina wê ya civatî afirand û hanî ser ziman. Li vir, ez dixwezim vê bibêjim. Dema ku em projeya dema nû ya vê xate a piştî Manî re ku em bênina ser ziman Şêx Adî, re divê ku em hingî Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî, herduyan navê wan di rex hevdû de binivîsîne. Ji ber ku herdu, weke ku hevdû temem dikin. Ew, xate olî, ji pîrr aliyan ve hanîna ser ziman. Minaq, Divê ku ez vê bibêjim ji ber ku pîrr giring a. Şêx Faxrê Adîyanî, di dema ku hizrên xwe bi beytan û qewl re dihanî ser ziman. wî çîrok, payîzok, dîrok felsefe û hwd di nav hevdû de û bi hev re hanîya ser ziman. Dema ku em bixwezim ku Şêx Faxrê Adîyanî fahm bikin, divê ku em dîroka wî pîrr baş fahm bikin. Ev beytên û ankû 'qawl'ên ji şêx faxrê adîyanî, têgihîştineka baş di derbarê têgihîştina wî ya mazin a di serî de û dîrokzanî û civakzanîya wî de bihizrekê didin me; " „ Babê nebî Birahîm Xelîl e, bo Xwede xwe kiribû dexl e, qurrbanya xwe kiribû Simayîl e." " „...rebê Mûsa û Îsa û Mihemed e..." „...rebê Şêxê min î Adîye..." . Li vir, ya ku em divê ku wê bi teybetî fahm bikin, ew a ku ew projeya civatî ya ku wî bi gotinên xwe re hanîya ser ziman û xwestîya ku bide bi têgihîştin kirin. Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî, ew a civatî bi civatnasîya wê de fahm kirina. Wê çawa û di çi temenê de bênina ser ziman, wê dizanin. Zanîna wan jî mazin a. Mixabin, dev ji wê berde ku ew çerçova hizra van mazinên civatê û oldar werina, hê bi tememî kurd bixwe jî di derbarê wan de ne xwedî zanebûn û têgihîştin in. Berî hertîştî divê ku ev werina dîtin û kifşkirin di serî de.

Ya rastî ew a ku mirov wî dibîne û kifş dike ku Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî temenê teolojîya ola êzîdîtiyê pîrr xort û mazin avêtina. Î ro, ya ku li zanyerên civatê dikeve jî, ku wê baş fahm bikin û wê barî civatî bikin û bi civatê bidina naskirin û fahm kirin.

Li vir, ez tenê li ser aliye têgihîştina wan a civatî û çerçova wê ya ku piştî Ya zerdeşt û Manî re ku wan hanî ser ziman pişt re li ser wê disekenim. Ji ber vê yekê, divê ku ez mijara xwe hinekî tang jî bigrim. Lê aliye wan ê hizrî û olî û dîrokî jî divê ku were fahm kirin û ser ziman. Ji ber ku ew jî, vê aliye wê yê ku me hanî ser ziman temem dike.

Di vê temenê de, di aslê xwe de, dema Şêx Adî û Şêx Faxrê Adîyanî, demeka nû ya civatî tefsîra wê hatîya kirin.

Mirovê ku dema xwe fahm kir û ew da têgihîştin bi mirovên li dora xwe, ew mirovê zane ê ku dikarê pêşengtiyê ji civate xwe bike ya. Mirov, dema ku bi dîrokê wê re civatê baş fahm nekê, mirov wê nikaribê di derbarê pêşketina wê ya demî de jî hizir û têgihîştina bi afirêne û di wê çerçoveyê de projeyên civatî jî bêne ser ziman û dêne li holê. Ji vê aliye ve jî, dema ku em li wan diner in, em zanebûneka wan ya mazin dibînin. Bi teybetî, divê ku ez bibêjim ku weke ku Çawa ku Manî zanîstvanî, oldarî û aqilmendiya têgihîştina Zerdeşt dike, her wusa heman tiştî mirov dikarê bi Şêx Faxrê Adîyanî jî bibêje ku ew wê zanîstvanîya têgihîştina civatî a Şêx Adî dike. Bi vê yekê re, Şêx Faxrê Adîyanî, Şêx Adî pîrr baş û qanc fahm kirîya.

Di vê temenê de, ew di derbarê olê û civatê û dîrokê û dîroka olê de jî diaxivê. Ew hizrên xwe dihêne ser ziman. Li vir, dema ku em hewl bidin ku Şêx Faxrê Adîyanî fahm dikin, divê ku em serî Şêx Adî bixin û pêşî hewl bidin ku wî fahm bikin. Di vê temenê de, ew hevdû temem dikin.

Li vir, ew hizrên wan, li dûv hevdû û ku hevdû temem dikin, di temenê pêşxistina civatîtiya demê de dihên ser ziman. Bi vê yekê re, ew zanîstvaniya demê dikin. Di demê de, ew projeya xwe ya civatî dihênina ser ziman. Şêx Faxrê Adîyanî, bi wê pêwîstî pê dibîne ku divê ku ne tenê li gorî qewl beytan bêne ser ziman, her wusa ew êdî li ser dîrokê dihizirê û bi çîrokên civakî, payîzokên ku di xwe de têgihîştineka civatî a civaknasî di parêzên û hwd jî ew dihêne ser ziman. Felsefeyeka tekûz, diafirêne û didêne pêşîya zaneyan û xalkê. Ji aliyê beşên zaneriyê ên weke astronomî, feze û hwd jî, biqasî ku mirov ji hizrên wî yên ku ghiştina roja me, mirov fahm dike ku ew hizirîya. Bi vê yekê re, ew wusa dide li berçav ku ew li gorî pêdîvî û pêwîstîya demê hizirîya û zanîn hanîna ser ziman.

Civatek, dema ku li gorî dema ku dijî ku bersiv ji pêdîvîyên wê yên demî re hat dayîn, wê êdî karibê xwe pêş bixe. Ev xal, weke xaleka pirr giring derdikeve li ber me. Di wê demê de jî, mirov kifş dike ku bi Şêx Faxrê Adîyanî re ew têgihîştin heya û li pêş a. Ji ber ku ew pirr zane ya û bi zanebûna xwe re ya, di dema xwe de weke "şêxê şêxan" dihê bijartin. Ev jî, tenê bi serê xwe têgihîştinekê di derbarê wî û zanebûna wî ya mazin de têgihîştinekê didêt me.

Li vir, bi teybetî, mirov dîroka êzîdîtiyê bi awayekî demdirêj bi demê re kifş dike. Her wusa, piştî ku îslemiyet hat û li herêmê serdest bû, li herêmê êdî jî nû ve hemû hêz û têgihîştinan xwe li gorî wê di berçav de derbas kir. Dîroka xwe, weke ku ji nû ve nivîsandin. Civatîya xwe weke ku ji nû ve kirina pêvajoyaka nû ya afirandinê de. Ji nû ve, xwe li gorî demê gihand in. Bi vê awayê di demê de, ji xwe xwe afirandin bû. Êzîdîtiyê jî ev yek kir. Piştî wanqas hêrîşên li lê, ji xwe herî zêde pêwîstî bi wê hebû ku wê xwe ji nû ve afirandiba. Xwe ji nû ve afirandin jî bi civatî, ku bi têgihîştinê û hwd bê, hêzek divîya. Ew hêz jî hebû. Li kurdistanê, ez karim bêjim ku êzîdîtiyê xwe hertimî da domandin. Piştî sadsalên 17 min û pêde, tenê di temenê pergale baweriyê de xwe domand. Projeya xwe ya civatî û têgihîştina wê, li ser wê hizirîn û pêşxistin û ji nû ve xwenûkirina wê civatê ku di wê de rol bileyizê, ew hêza xwe winda kir. Bi vê rengê, êdî çend ku ew rol ne leyîst êdî jî hêzê ket. Şêx Faxrê Adîyanî, di dema xwe de ev yek kifş kir û bi teybetî di çareserkirina pîrsgirêkên civatî de wî têgihîştin û hizra xwe hanî ser ziman û danî li holê. Bi wê re jî, êdî dema Şêx Adî jî û ya wî jî, di temenê xwenûkirina civatê û di wê de rol leyîstina êzîdîtiyê ku rê û destê wan re ku bû, êdî ew pêşvaniya wê mayînda ma. Di van demên dawîyê de, ji ber ku bi isreri dihê xwestin ku ji pîrsgirêkên civatî dûr êzîdîti were ser ziman? Ji ber ku ew di nava civatê de bi xwenûkirina civatê re ji demê ne buhurê li demê ev yek dihê kirin. Ji ber vê jî, berî hertiştî ya ku pêwîsta, ew projeya wê ya têgihîştinî ku bi awa û çerçova û navaroka wê re li ser were hizirîn û ew were ser ziman. Ya ku wê di vê dema zanînê û ragihandinê de wê herî zêde bihêz bike jî tenê û tenê ev a.

Ol, bi pergaliya xwe re, çend ku weke pergaliya baweriyê jî ya bi rengê xwe re, lê di aslê xwe de hertimî bi projeya xwe ya civatî xweparastiya û jî demê buhurandiya li demê. Hertimî, di çerçova wê têgihîştinê de çerçova civatî bi xatên qayîm hatîya ser ziman. Hinekî jî, ku bahse wê "muhafakarîya olî" dihê kirin jî, li vir di vê xalê de xwe dide li der. Li vir,, em vê bibêjin ku weke ku çawa ku cihê gotina "tundrew"iyê di olê de tûna ya, cihê gotina "muhafazakarîya olî" jî nîn a û ol jî van herdû gotinan re jî nabê temen. Ya ku bi navê olê dihê kirin weke temen, hizrên bîrdozî ên nîjaderestiya na. Lê ew rewşa ku bi gotina 'muhafazakarîyê' re dihê ser ziman jî, di nava wê pêşketina civatî jî çareserî ji wê re dihê dîtin û di buhurê. ...

Li vir, dema ku em bahse dîroka êzîdîfîyê bikin, divê ku em roja me jî û pêşketina wê ya têde jî ji bîr nekin û wê jî bînina ser ziman. Î ro, di roja me de, pêşketina wê ya ku heya, weke ji nû ve xwe biafirîne di nava pêvajoyê û rewşekê de ya. Li vir, di serî de, divê ku mirov bibêje ku ol, hertimî, bi projeya xwe civatî û pêşketina di wê de dihê li berçav. Ew pergale olî, bo civate xwe çî rengê pêşketinê rast dibîne, di serî de, divê ku ew jî bi têgihîştina wê re werina ser ziman. Ya ku wê di vê dema me de temenê pêşketina wê ya bi demê û dîrokê re bê, ew têgihîştina wê ya civatî bipergalî ku bi wê re di nava civate xwe de bîdest pêşketina xwe dike ya. Ya rastî ku ew ji bo civate xwe rast dibîne, ji bo wê jî ya herî rast a ku wê esas bigirê ya.

Gotina “dûalîsmê”, ji kurdî ya û temenê wê di kurdî de li ser “du” û ankû “duîtîyê” ya.

Gotina “dûalîsmê”, temenê wê li ser gotinên “du” û ankû “duîtîyê” ya. ‘Du’, di kurdî de, dihê wateya di duyan a. Bahse “du alîyan” û ankû “du mirov” û an jî kû “du tiştan” dike. Di dema ku bahse wê dihê kirin jî, bi zanîni du alî dihên ser ziman. Minaq, “qancî û xirabî”, “sev û roj”, “jin û mêr” û hwd, dihênê er ziman. Jin jî, yek a. Û Mêr jî yek a. Herdû, du zayendên ku bi hevdu hena na. Têkiliya wan bi hevdu re heya. Li ser wê têkiliyê re j, peresendina wan ya keseyetî û fizîkî bûya. Mejiyê wan jî, her aliyekê li gorî wê awa standîya û pêşketîya. Hê herdû mejî jî, hoyandina zayendî bi hevdu re heya. Di temenê wê zayendîya hoyandî de, bi hevdu re û bi hevdu ve girêdayî dijîn. Heta nûha, li gorî zanînen ku di destê me de na û biqasî ku em ji avesta jî fêr dibin û dixwênin, care pêşî Zerdest, têgihîştina bi vî rengî ya zayandî pêşxistîya û bi têgihîştin û felsefe kirîya. Berî Zerdest, hinek nişanekên ku Mîtra re hebû ya jî dihê dîtin. Navê Mîtra, di wê dema dawîya Mîtannîyan de dihê dîtin û bi rengê “mîtrassî” û ankû “mîtrasi” dihê kifşkirin û dîtin. Mîtra, weke ku heta roja me jî di ola kurdên Êzîdî de bi kevneşopî hatîya parastin jî, di wê dema wî de, wî berg ji ga’yekî re dikir. Ga, biqasî ku em ji destena gilgamêş fahm dikin, hê di dema Sûmerîyan de jî pîroz bûya. Mîtra jî, pêşî berg ji ga’yê xwe re kirîya. Piştî dîtîya û fahm kirîya ku “yazdanak” li ser wî û ga’yê wî re jî heya. Piştî, rojekê ga’yê wî yê ku wî pîroz didît ku ji destê wî û malê diravê, ew jî gayeê xwe cardin digirê û piştî digurênê(serjêdike) û dike boraq ji navê ‘ yazdanê’ xwe yê ku wî kifşkirîya ji li ser wan re heya. Mîtra bi hişmendî û zanîna xwe digihîjê wê ancamê. Ev jî, weke ku em di temenê gotina felsefe de şîrove bikin, em dikarin, wê nêzîkatîya Mîtra weke dokument û nişanayaka pêşketina ‘felsefeya vacê(mantiqî)ê bibînin û şîrove bikin. Ji vê nêzîkatîya wî ya ku heta roja me jî di ola êzdayê de bi kevneşopî dijî, mirov pêşketina felsefeya vacê kifş dike, ku di dema wî de pêşketîya û heya.

Li ser gotin û felsefeya ‘dûalîsmê’:

Dûalîsm, weke xateka têgihîştinê ku pêşketîya û heta roja me jî bi pêşketina wê re pêşketin dibe, mirov divê ku bi teybetî li ser bisekinê. Dûalîsm, di roja me de, herî zde di qadên jîyanê û beşên rêvebirinbirinê de weke têgihîştinaka ku bûya ya bingihîn dihê jiyin. Weke destûraka têgihîştinî ya roja dûalîsm, kifşkirinên wê, î ro, di jîyanê de pîr mazin dijî. Di aslê xwe de, ku mirov bi teybetî li ser bisekinê û mirov wê bi teybetî bi têgihîştina wê re fahm bike. Mirov wê fahm bike ku weke destûraka têgihîştinê ya ku di bin û temenê wê pêşketina pergali ya demokratik de jî ya. Di serî de divê ku mirov fahm bike. Hizrên ku bi têgihîştina xwe re î ro di meşîna me ya di riya me uya di jîyanê de ku rêya me kifş dikin, di aslê xwe de, hizrên ku mirov karê wan ji temenê wan ve bi kevneşopî herê û bibe û bigihêne demên piştîre jî. Di roja me de, Dûalîsm, di aslê xwe de, hê jî, wilo zêde bi awayekî ku mirov wê li gor rastiya wê fahm bike, li ser wê ne hatiya sekin in. Koka Dûalîsmê, ji kuderê dihê.? Li ser vê pîrsê re dahûrkiirna dûalîsmê, mirov di nava pêşketina di jîyanê de dibê û

dibêt. Di serî de, divêt ku mirov bibêje ku di roja me de, weke hizreke ku hê bêhtirî û maztirî ku serwerî jîyanê bûya û dijî dûalîsm, divêt ku mirov bi teybetî û bi wê teybetmendî û têngiştina wê re li ser bisekinê û wê fahm bike.

Dûalîsmê, ku mirov li wê pêşketina wê roja me dinerê, mirov fahm dike ku ew di aslê xwe de bi xwe re û bi pêşketina xwe ya demê re, kifşkariya wê ya ku di roja me de heya, ku mirov li wê dihizirê, mirov fahm dike ku ew çendî xwediyê pêşketina xwe ya dîrokî di roja me de. Pergala demokrasiyê ku roja me de bi navê xwe re pirr mazin dihê ser ziman û zanîn ku mirov li ser wê re lê di hizirê, mirov fahm dike ku ew di temenê wê de ya. Demokrasi çî ya? Hizir û bawerîya mirov ya ku ne ji hevdû û jev cudaya, ku newê û nekeve berhevdû de û cuda bijî, û bi hev re di ahengekê de bijî, weke xalaka sereka ya ku di temenê wê gotina demokrasiyê de ya. Bi wê re, ew vajîbûna li hevdû, bi hev re jîyina wê, di aslê wê de, ku mirov li ser dihizirê, weke şev û rojê, mirov û jinê, bi hevdû re ya. Di roja me de, hin gotinên ku di derbarê têngiştina dûalîsmê de dihên ser ziman di derbarê têngiştina wê de û dihên gotin ku "weke şev û rojê û jin û mêr dijî hevdû" û hwd, bahs dihê kirin û ji vê gotinê êdî dihê berdewan kirin şîrovekirin. Di vir de, emê gotinên ku me beramberî hevdû danîn a ên weke "şev û roj" û "jin û mêr", emê wan li xwerê di vê çerçovêyê de şîrove bikin Lê di di vir de, emê di serî de li ser wê bêje ku li dawîya van gotinan dihê danîn ya "li dijî hevdû .." na, li ser wê bisekin in. Ji ber ku di serî de, divêt ku mirov fahm bike, ku ev gotina ku li dawiyê hevokê dihê danîn, bi xwe re ne rastiyê dihê ser ziman. Ji ber vê yekê, di serî de divêt ku em wê fahm bike. Dijbertî, ji vê gotinê dihê û dihuyê. Jê di afirê. Lê ka Dûalîsmê, wê têngiştinê bi rastî didêt? Di vir de, weka xalaka sereke ya ku mirov wê fahm bike û li ser wê bisekinê di vir de, di aslê wê de, ev bixwe ya.

Mijara me, hinekî wê bi awayekî teorîkî û kirinî ya nû pretîkî wê di nav hevdû de bi şîrovekiirî herê. Ji ber ku dûalîsm jî, vê yekê di hanîna wê ya li ser ziman de, vê yekê weke destûraka ku di şîrovekiirî de em li berçav bi girin ji me dixwezê ku li gor wê bikin. Pêşî, weke ku dûalîsmê, destûra xwe ya ku ew li gor wê şîrove bê kirin û bi wê re jî ku li gor wê şîrove dike kifş dike. Bi wê re em bibêjin, ku deme em wê nahaka şîrove dikin, hingî jî, ew bi me wê destûrê dide kifşkiirî ku em wê kifş bikin û lê biner in. Jio ber vê yekê di serî de, emê wê vê yekê bikin û piştî i awayekî teorîkî û bi pretîkî emê hanîna xwe ya wê biberdewam bidomênin û bînina ser ziman.

Dûalîsm, di serî de, weke xalaka ku mirov vê di vir de, bi vê yekê nêzîkatîyê lê bike û wê fahm bike. Di serî de, weke xalaka sereke ya di têngiştina wê de, hebûna heyînê, di serî de divêt ku mirov wê kifş bike. Bi wê re, êdî divêt ku mirov bi jîra êqil salixkirina wê bike û piştî bi teybetmendiyên wê re êdî levkiirî û ne levkirina wê bidest hanîna wê ya li ser ziman bikin. Di vir de, weke xalaka sereka ku mirov wê kifş bike, hebûna heyînê, weke xalaka sereka ya têngiştina dûalîsmê ya. Di serî de dûalîsm, bi têngiştina xwe re, weke ku em wê kifş dikin, di xwe de xwediyê wê xal û destûra heyînî ya. Bi wê re xal û destûra duyemin dihê li holê. Ew jî, her weha awayê hebûna heyînê ya. Bi vê yekê re, mirov divêt ku wê yekê jî di vir de weke xalaka giring kifş bike. Dûalîsmê, di aslê xwe de vê xala xwe ya duyemin, weke ku di nava navê wê de jî heya û di kurdî de wate d"du" tiştan dihê ser ziman, gotina "dû", bi me bi bîr dike û ji wê bi me dide fahm bike ku ji awayê wê re salixkirin bûya û êdî ew awayê wê hebûna heyînî afirîya. Bi vê yekê re piştî xal û destûra wê ya sêyemin dihê kifşkirin. Ew jî, xale tevger û têngiştinê ya. Bi vê yekê re aqilê têngiştinê ku mirov di wê de, weke ku ew ji me dixwezê ku mirov wê kifş bike û bîne ser ziman, wê ji me di vir de dixwezê. Dûalîsmê, bi vê xala xwe ya sêyemin, êdî sêbjektîvîte xwe ya mengîwerî radixe li berçav. Bi vê yekê re, êdî ku mirov jî wê sêbjektîvîte wê ya mengîwerî

kifş kir, êdî bi wê re ew tégîhiştina wê ya ku êdî wê serwerî mirov û jîyane mirov bibe, ji wir û pê de, mirov bidest kifşkirina wê bike. Bi vê yekê re, mirov kifş dike ku dûalîsmê, weke ku di xwe de weke hesînê ku dayimî li ser êqir ku dikelê û aqil germehîya wê nahêlê ku ew di xwe de êdî hişk bike lê dike. Lê ew bixwe jî, di deme ku mirov lê dînerê, ew awayê wê, di aslê wê de, weke kirdeyeke veşartî, êdî dihê ber mirov ku mirov bi teybetî wê kifş bike û li ser bisekinê.

Felsefe aqil, di vir de, di binê wê de cih û war digirê. Aqil, ardê binê lingê dûalîsmê ya. Li ser wê ardê re çandina wê ya bi heyîna wê re dihê li holê. Bi vê yekê re, di serî de, kû mirov wê aqilê binê lingê wê fahm nekê, mirov wê ew aqilê ku bi wê re dihê li holê ku mirov wê kifş bike û wê bêne ser ziman, di wê de û di kifşkirina wê de mirov wê bikeve kêmesiyaka tégîhiştinî ya dîrokî de.

Hizir, bi serê xwe re xwediyê demne pêşketinê ên ku mirov wan bi teybetî hilde li dest û bêne ser ziman in. Bi vê yekê re, divêt ku mirov kifş bike ku hizir, aqiltiya wê, bi aqilê ku têde kirde ya, bi wê re mirov kifş dike ku êdî di pêşketina xwe ya demî ya aqilî de dûalîsm, wê bi şeklê aqil re, êdî xwe û rengê xwe bidest afirandinê bike. Şekl, ji aliyê hizir ve ku mirov hinekî li ser disekinê û wê fahm dike, mirov fahm dike ku giringiya wê bûna jîra aqil re dihê li holê ku mirov wê fahm bike. Di vir de, weke gotinaka aqil ya ku mirov di serî de wê di vir de kifş bike û bi wê re bidest hanîna li ser ziman bike, gotina "jîr"ê ya. Bi wê re jî, di temenê wê de û bi wê re gotina "bîr"ê, divêt ku bi mirov ji bîr nekê û kifş bike. Ji ber ku mirov di ser gotinan de bidest meşê dike ku hanîya hizra jîre dihêne ser ziman, hingî, mirov bidest kifşkirina jîr û bîrekê dike. Edî vir de di tégîhiştina dûalîsmê de jîr, hinekî bi teybetî bi aqilekî ku hatî kifşkiirn re dihê ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku aqil derdikeve li ser. Bi vê yekê re jîr, di aqlê wê de, hilmeke bi pêşketinê û tégîhiştina wê re jî çêdike ku serwerî mirov û jîyane mirov dike. Bi vê yekê re, mirov bi wê re bi gotina jîr re, mirov di rê de bi aqil dimeşê û diçêt.

Bîr, di wê de heya û bi wê re jî, weke ku ew gotinên wê xwe didina kifşkirin ku bi wê re dijîn. Bîr, heyîneka ku bûyî dihêne ser ziman. Dûalîsmê, li ser wê heyînê re xwediyê hebûnakaku mirov wê bi tégîhiştinê kifş bike ya. Şeklê aqil, di vir de ku mirov hinekê weke ku gotinaka ku hinekî jê di serî de fahmkirin hinekî zor û piştire ku mirov pêde diçêt û wê fahmdike êdî ku hêdî hêdî dihê fahmkirin, ku mirov bi wê re dînerê, mirov fahm dike ku bi wê re ew tégîhiştina wê êdî serwerîya xwe ya mirov çêdike. Hizir, kirin, di vir de divêt ku mirov hinekî bi dîrokê re bike û dîroka gotina dûalîsmê, di vir de êdî divêt ku mirov çavekî lê bixwe û wê fahmbike.

Di demên destpêka dûalîsmê

Ku mirov demên destpêka bûna tégîhiştina dûalîsmê bêne ser ziman, divêt ku mirov ji bîr nekê ku ji sê aliyan ve ku di nav hevdû de divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Di serî de, aliyê pêşî, bi demê re pêşketina wê ya, aliyê duyemin, aliyê ku mirov divêt ku biu tégîhiştina aqil ya demê re ku ew afrîya wê hilde li dest û bêne ser ziman. Bi wê re elementên ku wê esas girtin û bi wê bû û xuluqî, divêt ku mirov ji wan jî, gavekê bi avêje û wê bêne ser ziman. Ez bixwe, deme ku li ser dûalîsmê di hizir im ku wê bënima ser ziman, di kurçîkaka keviya mejiyê de min de hizreka ku welke rohnîyekê hin bi hin bi demên wê yên pêşî re ku xwe bi min bi re bitégîhiştin dike heya. Ew jî, azman û feze ya. Ev aliyê derveyî, di aslê xwe de ku mirov wê baş û qanc ji aliyê tégîhiştinê ve ne xwediyê zanîna ku mirov karê wê bi teybetî bêne ser ziman di vir de, mirov wê nikaribê, êdî dûalîsmê jî bi teybetî fahm bike.

Dûalîsm, hinekî mirov difirêne bi ber fezeyê de. Bi hhizirkirinê re çengne mirov çêdike û dike ku mirov êdî li ser re bihzirê û wê fahm bike.

Aliyê pêşî, ku mirov bi awayê têgihîştinê weke pêpelokeke sêlmê bike bin lingê xwe de û pêl bike û li ser bi meşêe û bi wê re bidest hanîna li ser ziman ya wê bike, hebûn gotina fezeyê bixwe ya. Aliyekê, weke ku dayiktî ji bûna vê gotîna me re kiriya di aslê wê de ev bixwe ya. Ku mirov wê bi temenê hewl bide ku wê fahm bike, divêt ku mirov hinek bi teybetî wê hilde li dest û elementên ku di bûna wê de di temenê wê de cih û war girtina, wan jî li berçav bigirê û bi wê re bidest hanîna li ser ziman bike. Di roja me de, dûalîsm, weke têgihîştineke felsefik hatina wê ya li ser ziman, di aslê wê de, kêmhata wê ya li ser ziman a. Ji xwe, yên ku dihênina ser ziman ku li ser hiziri in, di serê xwe de, ne wilo tenê lê di hizir in û wê tînina ser ziman. Bi vê aliyê re wê yê demên wê yên berê re û bi wê qadaên weke fezeyê ku di wê de bi wate bûna re dihê ser ziman û bi wê re dihêne ser ziman. Ku mirov bi pirsê ku weke aliyekê wê dûtîya wê dûalîsmê ya Ahûra Mazda, di aslê xwe de, çima li fezeyê dijî û ji wir wî dunya weke qadaka xwe ya hukumdariyê ku bi rê ve dibir û ji wir, ku tiştek ji mirov re pêdivî bi wê re hebû, têgihîştina wê dikira serê mirov de û êdî mirov digihanda wê, mirov wê hingî ji aliyê têgihîştinaka wê ya teybet ve fahm bike.

Feze, heyîna wê çawa dihê jiyin. Gotina fezeyê di aslê xwe de, di têgihîştina dualîsmê de, weke ku di serê de Ahûra Mazda de jî bi têgihîştin bû, "hin bi hin fireh dibû". Ew hin bi hin firehbûna wê, kirîya ku dihê wî mazin bibe. Lê tiştekî din jî kirîya. Ew jî, ev a ku kiriyta mejiyê wî jî mazin bibe û pêş bikeve. Bi vê yekê re, mejî û feze, di vê xale dûalîsmê de du gotinên ku bi hev re rêheval in. Ji wan aqil derdikeve. Bi vê yekê re, dûalîsm, êdî temenê bihişkirin û têgihîştina xwe diafirêne ku mirov êdî wê bibîr bixe û bêne seer ziman ji aliyê temenê wê yê ku ew bi wê re afirîya ya.

Feze, li ser me re ya. Li azmana ya. Lê roj heya û rohnî jê tê dunyê. Bi wê re ard heya û ew jî dunya ya. Lê di wê têgihîştinê de, ard, ne tenê ard e û dunya ya. Bi wê re, weke ku dihê ser ziman, qatek ji qatên wan dunyên ku Ahûra Mazda afirandina na. Di bin wê wê deqatek heya û ew jî "dunya"ek e. Ew dunya jî, di wê de, piştîtîya jîyanê di wê de hatiya bicih kirin. Lê ew bicih kirin, cuda hatiya bicih kirin. Di vir de, gotîna "xirabiyê" divêt ku mirov wê bibîr bixe. Ji ber ku "yên ku xirab in", di têgihîştina dualîsmê de "di binê wê de cih digir in". Ew jî, yên ku wê li azmana stêr wan nebê ya. Yên ku "baş" in, wê li azman na. Stêra wan ya ku pêketî heya. Her yekî ku baş li gor têgihîştinê li azman stêreka wan ya pêketî li azmana heya. Lê di aslê xwe de, di temenê têgihîştinê de, "her mirovê ku bû û hat dunyê, wê stêreka wî hebe. Kirinên wan ên li dunyê, wê bide kifşkirin ku piştî ew wê hilkevina azmana û li wir bi stêra xwe ya pêketî ku wê piştî êdî bi wê başiyê ne vemirê re bijîn a. Lê ku xirabî bû, tevlihevkiirn xirakiirn ku bû, wê li azmana stêra wan vemirê û wê ew herina dunya li binê ardê ku di bin serwerîya Ahrîman de ya. Ahrîman, bi hêz a. Ew jî, ji aliyekê xwe ve birayê Ahûra Mazda ya. Dunya, bawê Ahûra Mazde Zerwanê ku navê wî navê fezeyê jî ya, ew dunay ku wî afirandiya, wê şerek di wê fezeyê de di naqabîna Ahûra mazda de û Ahrîman de bibe. Ew şer jî, şerê serwerî û serdestiyê ya. Lê Zerwan di baxtê Ahûra Mazda de nivîsandiya ku ew wê serwer bibe. Ew ê bê mazinê hem, hemû gerdûnê. Gerdûn, di vir de, divêt ku mirov bi bibêje ku bi demê re heyîna fezeyê re jî di xwe diparêzê.

Feze, di wê demê de mirov wê bi başî bibe. Ewder, ne cihêkî ku mirov nikarê heriyê de ya. Lê di kîjan şert û mercê de mirov wê heriyê de û an jî karibê heriyê de, ew divêt ku mirov wê zanibê li dunyê. Bi wê yekê re li dunyê, wê ew were kifşkirin.

Têgihîştina Aqilî ya dûasfîsmê, di vir de, divêt ku mirov bibêje ku di wê demê de temenê xwe yê aqilî afirandiya û bi wê re serwerî jîyanê bûya. Kosmosa xwe ya ku wê afirandiya, divêt ku mirov bibêje ku jîyane beşek ji wê beşê ya ku di wê de hatiya bicihkirin. Têkiliya ji wê ya bi Ahûra Mazda re jî biu êqir a. Bi vê yekê re, deme wê dihê ser ziman. Lê di wê navbara ku li dunyê jîyane heya jî, şerê di naqabîna Ahûra Mazda de û Ahrîman de didomê. Bi wê yekê re, mirov karê bêje ku wê bandûra wê şerê di nava wan de li gerdûna jîyanê jî bibin. Wê gerdûna jîyanê jê bi bandûr bibe. Bi vê yekê re, di jîyanê de ew bandûr bûn, bi aqil re dihê ser ziman û dihê gotin ku "wê qancî û neqancî wê li jîyanê bi hev re dişer de bê." Bi vê yekê re, aliyê qancî ku bi rohnî û roja Ahûra mazda re dihê nîmînêrkirin û dîtin. Lê şev jî heya. Ew jî, deme wê ya serweriyê ya şevê, heya û ew jî wê bi rojê re dewr û dayim bike. Demekê yek serwer bike û demekê ya din serwer bine. Ew rewş, wê demeke dirêj bi domê, ew, weke eşerê di nava Ahûra Mazda û Ahrîman de jî ya. Lê piştê li gor baxtê ku Zerwan nivîsandî, wê Ahûra mazde bi ser bikeve. Di wê navbarê de, ti kesek êdî nekeve ser rîya Ahrîman de û bi wî ne bi bawer bê. Ya ku li mirovan jî dikeve, êdî bi vê yekê li xwe nertin a.

Bi vê yekê rem mirov karê bêje ku gotinên ku di deme pêşî ya dûalîsmê de derdikeve li pêş, ên weke Fezeyê(kosmos), jîyan, mirov aqil, jîr û bi hev re bûna qanciyê ya. Li dijî wê jî bi heman rengî bi Ahrîman re neqancî xwediyê gotinên xwe ya. Dûalîsmê demê ya wê demê, aqilê wê, bi vê yekê re di jîyanê re poergale jîyanê ku wê mirov çawa têde di nav de bijî bi nirxitiya wê ya ku afirî de dihê kifşkirin. Bi vê yekê re, êdî xal, destû û zagonên jîyanê li ser wê re bi jîyanê re dihên kifşkirin. Destûr û zagonên li ser wê re jî ên fezeyê hene û ew jî di destê Ahûra Mazda de na. Feze, di wê demê de tenê, weke "valahîya bêbinî ya". Bi vê yekê re, ew salixkirina wê bûya. Bi vê yekê re, dunya wele tepsîyekê rast a. Li ser wê re jîyin heya. Dunya tabaqa herî binî ya ku feze jî li ser e. Lê li fezeyê dunyên din ên "biçûk" hene. Li ser wê re mirov karê bêje ku yê ku karê tenê herê wan dunyan, tenê Ahûra Mazda yê ku gerdûn di bin dest û gotina wê de ya. Li ser vê re têgihîştina wê afirîya û bûya. Serwerî jîyanê bûya. Fahm kirna wê êdî weke aqilekî mazin a. Bi vê yekê re ew bahse wê dihê kirin. Dûalîsmê, divêt ku mirov bibêjê ku wê bi demê re êdî bi vê yekê re bidest pêşketina xwe bike. Zerdeşt, ew têgihîştina wê çêkir û di nava mirovan de bicih kir. Bi vê yekê re, ew weke mazinê ku ji aliyê Ahûra mAzda ve hafî naqandin a. Di vê demê de, wê têgihîştina dûalîsmê, pêşketinaka mazin bi vê yekê re, bi cihbûna têgihîştina wê ya di jîyanê de wê bi xwe re bide çêkirin. Bi vê yekê re, wê hin bi hin ew were fahm kirin. Li dora wê gerdûna wê gotinê, wê jîyane tevne xwe çêbike û biadilêne. Lê divêt ku mirov bibêje ku di fezeyê de, "têgihîştina tevlihevîyê, di temenê firehbûna wê de heya". Bi vê yekê re, ew dihê zanîn û ser ziman. Ew tevlihevî, firehbûnê re dibê. Lê destûra ku Ahdûra Mazda danîya ji bo jîyanê jî di jîyanê de, ew wê bê temenê rastkirina wê jî. Bi vê yekê re, hêzeke rastkirinê heya û ew hêz jî, hatiya afirandin bidest Ahûra mazda.

Dûalîsmê, bi vê yekê re li jîyanê temenê adilê. Aliyê ku tevlihevîyê çêdike, bi aliyê wê wê destûra Ahûra mazda tê rastkirin û ahêngkirin. B vê yekê re mirov karê bêje ku di naqabîna Ahûra Mazda û Ahrîman de ahengek heya. Ew aheng, li gor wê bi rê ve çûyin dibê. Gotina "aheng"ê, weke gotinaka giring a ku mirov wê duyîtiya dûalîsmê fahm bike bi wê ya. Ji ber bê yekê, divêt ku mirov gotina ahengê, gotinaka ku di dûalîsmê bixwe de jî ahenge çê dîke û wê di hevdû de bi hev re digirê. Bi vê yekê re, aliyê gotina Ahengê e kosmîk ku heya, divêt ku mirov bibêje ku di vir de, bi gotina dûalîsmê re dihê ber mirov ku mirov wê fahm bike.

Di têgihîştina dûalîsmê de piştî deme Zerdeşt hatina deme Manî

Deme deme Zerdeşt, wê tégihîştina dûtiya dûalismê, wê were fahmkirin. Bi wê re, wê Zerdeşt, teneê fahmkirina wê ku çawa bê, wê bide afirandin û fahm kirin. Bi vê yekê re, wê piştre hin bi hin li ser wê tégihîştin û fahmkirinê re demên nû werin û bijîn. Li gor wê tégihîştinê wê çawa di jîyanê re were jîyin, wê Manî bi jîyane xwe re bide berçav. Bi wê re, wê Manî, tégihîştina wê di çerçova tégihîştina pêşketina jîyanê de pêş bikeve. Manî, demeke nû ya û wê di deme wî de tenê aqil û olîfî bi awaye xwe yê olî re bijî. Bi vê yekê re, wê di jîyanê de Manê, aqil û bi aqil hanîna ser ziman, wê li ser bisekinê û bêne ser ziman. Ev deme Manî, demeke ku mirov weke deme duyemin ya pêşketina wê tégihîştinê bi demê re ya. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ev deme wê tégihîştinê, weke demeke nû yak u mirov wê bi teybetî hildê li dest a. Manî, deme wî bi teybetî, bi aqil re pêşketiya. Bi vê yekê re, ew tégihîştina Zerdeşt, bi demê re bi aqil ji nû ve li gor demê wê bêne ser ziman- Lê Manî, wê felsefetiya wê tégihîştinê bike. Bi vê yekê re wê ew derkeve pêş. Teybetmendiya wî ya sereke jî ku mirov wê fahmbike ev a.

Manî, wê aliyekî tégihîştina dûalismê wê biafirêne. Ew alî jî, aliyê civakî û civaknasî yak u wê çawa di wê çerçovê de çawa nêzîkatîyê bike û nêzîkî wê bibe. Bi vê yekê re mirov karê bibêje ku wê ew êdî bi xwe re, wê tégihîştinê bide afirandin. Bi teybetî, ku mirov manî hilde li dest, divêt ku mirov here bike ku ew xwediyê tégihîştina felsefik û civaknasî ya. Bi wê re, di wê çerçova tégihîştina xwe de, nêzîkatîya olî, bawerî, û hwd jî, êdî wê bide nîşandin. Bi vê yekê ew wê êdî demeke nû bi tégihîştin û aqilî nû re yê xvê xata tégihîştinê ya pêşketinê bê. Nêzîkatîya wî ya civaknasî di çerçova wê de nêzîkatîya wî ya ku mirov bi hev re jînbûna. Bi vê yekê re, ew ne dûrî tégihîştina ku î ro bi nave dekomrasiyê dihê ser ziman a. Ez karim bêjim ku di çerçoveyêke bi vî rengî de dijî. Manî, gotinên weke mirov, aqil, bawerî, gîyan, jîyan û hwd, wê bi wî re bèn ser ziman. Lê ew di teybetmendiya ku laşê xwe bi gîyanê xwe re dijî, û dike ku gîyane xwe serwerî wî bide kirin dike. Bi vê yekê re, ew di ku nêzîkatîyê li gîyanê dike, gîyanê re bi sere xwe pêşî di hilde li dest, piştre wê bi salix dike û dike ku di çerçoveyê tégihîştina wê de bi şenber bike. Piştre ji wê şenberiyê laşê wê gîyanê fahm bike û piştre laşê xwe yê li jîyanê di wê çerçovê de bide jînkîirn. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku Manî, bi vê yekê re, ew xwediyê nêzîkatîyaka cuda e bi pergal a. Bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku wî aqil, di vê yekê re baş dîtîya û aqil weke aliyê ku ew têde bimeşê dîtîya. Di wê yekê de, aqilîya manî, wî bi awayekî ku mirov karê bi awayekê aqilpereziyê bêne ser ziman a. Weyne aqil, ew weke kdu di farqê de ya. Bi vê yekê re, ew dike ku di aqilê xwe de pirr tiştan kifş bike û bêne ser ziman. "Di aqil de, hin tiştan ku bi xwezeyî ji berê ve hene li gor wî." Aqil, bi wê re wê astaka xwe bi felsefeyî bijî. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku dualism, wê wê demê û aqil û astê êdî bijî.

Manî di jîyanê de bi aqil re dûalismê kifşna di wê de dike û di jîyanê de bicih dike. Bi vê yekê re mirov karê weyne wî bêne ser ziman. Lê Manî, di deme xwe de bi wê aqilê xwe yê ku wî dixwest ku bihanîya ser ziman, weke ku bi tememî ne hatiya fahmkirin. Bi vê yekê re, pirrani jî, rastî bertekna hatiya.

Manî, wê di deme wî de aqil, bi vê yekê re di jîyanê de û di rêveberîya bi cih bibe. Bi wê re, wê aqil, êdî kifşkiirna xwe bide jînkîirn. Ji aliyê politikî ve jî, ew dike ku bide fahmkirin ku divêt ku çawa bê. Ew di tégihîştina xwe ya dualist de, di temenê hebûna cudabûna û bi hev re jinê de nêzîkatîyê dike. Bi vê yekê re, ew nêzîkatî, weke nêzîkatîya nû ya. Ew herdû aliyên ku bvi hev re di tekoşînê de na, weke ku di destûraka jîyanî de dike ku bêne cem hevdu. Ew li ser vê temenê dike ku bi hev re jînbûn bibe. Di nêzîkatîya xwe de "bi hev re jînbûnê", ew weke xalaka destûrî êdî weke ku kifş dike û dike ku derxe li pêş. Di vê demê de, ew aliyê wê yê bi tégihîştina ku wî dikir ku bi kirinên xwe re jî biked kifş kiirn ev bû. Lê

aliyê wî yê ku nahatî fahmkirin jî ev bû. Nêzîkatiya dûalîsmî ya rêveberî, ramiyarî û civaknasî, di vir de divêt ku mirov bibêje ku bi wî re di jîyanê de bi hizirên wî bê û bi kirinên wî re bê, wê di jîyanê de bicih bibe. Bi vê yekê re divêt ku mirov kifş bike ku bi deme Manî re êdî Dûalîsmê xata têgihîştina ku mirov li ser re bimeşê ya. Ev xat, xata ku li pêşîya hizirvanan hemûyan bû. Ew di dît in. Manî, bi vê yekê re, ew ne tenê mirovekî olî bû, Ew yekî ku li ser xata dimeşî û hizirvan bû. Lê wî hizirvanîya bi oldarîya xwe re kirîya yek û bi hev re di jîyanê de dide meşandin. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew êdî bi wê xatê ya.

Manî, xata têgihîştinê ya dûalîsmê ji pêvajoyekê di hilde û digihêne pêvajoyaka din ya di jîyanê de. Bi vê yekê re, ez karim bêjim ku wî kirîya nêzîkatiya ku li jîyanê. Di vê xalê de, wî ew bi têgihîştin kirîya. Ew bitêgihîştin kirina wî, wê bê nerîneke li jîyanê jî. Nerîna manî ya li jîyanê ku mirov lê dinerê, mirov bi vê yekê re di çerçova dûalîsmê de bi tememî dualist û aqilvanî dibîne. Dûalîsm û aqilvanî bi hev re hûna û bi wê aqilvanîya hnayî re êdî dihêne ser ziman. Ev deme Dûalîsmê, demeke aqil a. Deme wê ya ku ew bi aqil re êdî afirîya ya. Bi vê yekê re dûalîsmê ji dibe 'diktrînek' û pergala mazin ya biazilî ya civatî ku êdî jîyane civatê kifş dike. Bi aqil bi pergala bûna aqilê wê têgihîştina wê, bi vê yekê re ku bû, êdî bi wê re demeke wê ya nû diafirê. Manî, giringiya wê di vê felsefê de di vir de giring e. Ew, weke filosofê wê aqilvanîyan dûalîsmê jî dihê zanîn û ser ziman. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew afrînerê pergale wê ya di deme aqil de ku aqil bi jîr pêşketîya û bi rê ve diçe ya. Dûalîsm, êdî weke ekoleke mazin ya bixat ya têgihîştin û hizir a.

Demên piştê û ji hêsanbûnê bi ber tevlihevîyê ve ..

Demên piştê ku mirov bi teybetî wan hilde li dest, mirov karê weke deme sêyemin ya pêşketina xat û têgihîştina dûalîsmê hilde li dest. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku dualism, êdî diktrîneke bitêgihîştin a ku di her qadên jîyanê de şiroveya wê afirîya û hatiya ser ziman a. Di serî de, di rêveberîyê de di felsefê de, di ramiyarîyê (politik) de, di civaknasîyê de, û hwd, ku hê di gelek xalên din de jî di nav de, vê têgihîştinê, êdî şiroveya afirand û hanî ser ziman. Bi vê yekê re, êdî bi wê aqilmendîya xwe ya ku bi wê afirîya re, êdî di jîyanê de serwer dibêt.

Bi teybetî, pergala demokratik, berî hertîştî, pêdivî bi fahmkirina vê têgihîştinê heya. Di serî de, her cûreyên ku hene, yên k li dijî hevdû na û yên ku cûda na û ku hene, bi hev re ku rengê xwe biparezên, weke xataka têgihîştinî ya ku ew biwê re bijîn, di dîsa di vir de dihê ber mirov. Jîyan, ji pîrr rengiya elemetên ku têde ku ew jî ji wan afirîya ya. Bi vê yekê re, ew pergala wan elementan çawa levkîriya bi hev re dibina biteybetmendî di di jîyanê de, her weha mirov karê wê fahm bike. Bi vê yekê re, di têgihîştina Dûalîsmê de dijîtîya bi hev re, ku mirov li ser bisekinê. Manî li ser temenê cûdayîya hevdû hanî ser ziman..

Lê di têgihîştina dûalîsmê de, "elementên ku hevdû ji hevdû di tahtênin, karin ku werina cem hevdû bi aliyên din hevdû ku ne li dijî hevdû." Di vir de, dû tişt berî hertîştî derdikevina li pêş. Yek divêt ku teybetmendî werina dît in û nasîn. Ya din jî, ew teybetmendî di pergala têgihîştinî de wê çawa werinina rûnandin a. Bi vê yekê re, Li vê têgihîştinê ku mirov lê dinerê, mirov dibîne ku bi vê yekê re xwediyê karîna ku karê xwe bi afirêne. Dûalîsm, di têgihîştina xwe ya pêşî de, yek bi serketinê re dihê ser ziman. Manî bi di deme dîyemin de di bi cudahiyên bi hev re bûnê de dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, ew pêşketina nû di wê de dide rûnandin. Manî, bi vê yekê re, bi hev re jîyînê derdixê li pêş. Di roja me de, aqilîya ku heya, di wê de, pêşketina ku bi jîrî ku heya, bi wê re mirov karê bêne ser ziman

ku êdî bi hev re jiyin bûya. Ji xwe di berê de jî bi hev re jiyin hebû. Lê di tégîhiştinan û awayên wan de ne bi hev re bûn bûya. Bi vê yekê re, şer û pevçûnên ku bûna ên di demê de, ew jî, di ancama wê de na. Di vir de, divêt ku mirov bibêje ku ev deme ku aqil li dijî aqil şer dike û wê dike ku ji hole rake, hê xilas nebûya. Hê deme dikrînan û şerê di nava wan de dihê jiyin.

Dualism, di wê keştiya xwe ku ku di rêwîtiya di demê de ya, di wê de pîrr levxistinên ku bûna hene. Lê, dualism, navbeynkariya xwe dîtiya. Bi jîrekê dîtiya. Parastina jîyanê, weke xala wê ya sereke derdikeve li pêş. Bi vê yekê re, êdî di temenê parastina jîyanê de ew nêzîkatiyê lê dike. Ew nêzîkatiyê li dora xwe dike. Ev nêzîkatiya wê, weke ku di deme wê ya pêşî de dihê ser ziman bi Ahûra Mazda re tê ser ziman. Çend ku cûdabûn di wê de zêde bibin, wê di çerçova wê prensîbê de nêzîkatiyê bike û wê jîyane bi parêzê. Bi vê yekê re, tekoşîna wê dişa didomê. Lê vê naqlê, ne weke berê û d rengê berê de ya. Elementên ku bi hev re dijîn wê di nava wan de aheng were afirandin. Aheng, weke gotinaka ku pîrr giring di vir de derdikeve li pêş. Di her demê û astê de, ahang.. wê tede hebe. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku di deme ku em têde dijîn jî, weke ku çawa di çerçova pergalaka demokratik de bi hev re jiyin û rêzgirtina ji hebûna hevdû re divêt ku hebê, wê bi vê rengê, ew ahenge wê ya tégîhiştin û kiirni biafirê û were li hole û serwer bibe. Kosmosa dûalîsmê, bi vê yekê re mirov karê bêje ku li ser temenê element, têkilî û ahangê ava ya. Têkiliya elementan ya di nava hevdû de û ya bi hev re, di ahangekê de rê de dimeşe. Bi vê yekê re, kosmosa dûalîsmê, jîyane xwe bi feze ye xwe diparêzê. Kosmosa dûalîsmê, di roja me de, di temenê têkiliyên politîkî ên ku hene de ji hin aliyana ve mirov karê wê bêne ser ziman. Bi vê yekê re mirov karê bêne ser ziman ku kosmosa dûalîsmê, weke ku hafîya salixkirin, bi têkiliya naqabîna mirin û jîyanê, şev û rojê jin û mêr re de rê ve çûna wê de dimeşe. Çend ku weke ku vajî hevdû na jî, ewçendî bi hev re bi têkiliya wan ya bi hev re bi hev re dijîn. Bêî hevdû jî, najîn. Bi wê re mirov karê bêje ku weke ku xwediyê pêwîstîniyeka jîyanê bi hev ve digirê bi wê tégîhiştina wê re tê ser ziman.

Dûalîsmê, bi tégîhiştina wê ya ku mirov dibîne ku tégîhiştin, dervî mejî bi nerîn, dîtîna û dîmenên ku me hildana mejî re, temenê pêzawerî di aslê xwe de dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku dûalîsmê, tégîhiştinê durrî mejî nabîne. Lê elementên ku wê çêdikin ên dervi me ku em wan dibînin jî înkâr nakê. Hêza tégîhiştinê ya ku hinekî jî dervî mirov ku li gor tégîhiştina dûalîsmê, mirov nikarê bi sere xwe bide kifşkirin, weke ne dîtina çareyê ji mirinê hwd re jî, hin aliyên wê pêwîstîniyê(determinism) dihêne ser ziman. Ev pêwîstîniyê, di nava mejiyê me de jî heya. Bi vê re, ku mirov li genên xwe dihizirê, têkiliya di nava wan de, di aslê xwe de, hinekî jî bi pêwîstîniyê dihên xwandin. Meji, ji vê yekê re, bi tégîhiştin a. Ew tégîhiştin, şeklê wê yê ku afirî û heya, ji wê mirov karê bêje ku şeklekî gîyanî jî dihê û diafirê. Meji, wê bi xwe re hişa xwe re êdî wê bi xwe re dide bifahm kirin.

Tégîhiştina felsefîk û jîr û xwe afirandin

Meji, di xwe de, xwediyê hêzeka afirandinê ya. Mirov, ew pêvajoyên ku bi demê re buhurandinê ên pêşketin û pêşveçûnê, bi wê re ew xêve ku bi wî re bûya, ew di afirandina bi mejiyê wî re de kirîya hêzeka ku mirov wê bi teybetî êdî şirove bike. Di çerçova dûalîfîyê de, dûalîsm, weke mijaraka ku di naqabîna laş û gîyanê de ku bi wê gotina dûtîtiya xwe re dihê ser ziman, weke pîrseke sereke ku derdixê pêşîya, ku mirov wê çawa gîyanê bi salix bike. Di vir de, divêt ku mirov bibêje ku gîyanê ne tenê ku mirov ji hîsekê gaweke bi avêje û di çerçova wê hisê de bike û bîne ser ziman. Hinekî jî ji wê zêdetir, weke ku di xata jîyanê de çûyana laşê mirov, di xata hizirkirinê de bi hizir re meşin wê aliyekî din ê meşinê bêne ber

me. Di vir de, divêt ku em di çerçova tégîhiştina dûalîsmê de gîyanê bi aqil bënina ser ziman û bi wê re salixkirina wê bikin. Deme ku em bi vê rengê salixkirinê bikin, hingî jî, divêt ku mirov bibêje ku mirov xêve mirov ya ku bi hezar salan re dayimî bi aqil dibê û dayimî senteztiyê bi aqil re di çerçova xêvê de bi xwe re çê dîke û dihêne û di buhurê deme pişt xwe re û bi vê yekê re ku mirov ji wê zêdetir pêde herê û bi aqil re bi vê yekê bahse heyînaka rakendî jî di vê çerçovê de bike, bi wê re mirov wê bi wê aliyê gîyanî î dûalîftiya wê re bigihîjê ancama şenber.

Di vir de, aqil, di serî de divêt ku mirov bibêje ku di wê de di temenê afirana wê de, afirînerîyaka wê heya. Di nava wê de jî di mejî de, pîrr elementên ku bi hev re na û an jî bi hev ve ku bi awayekî hîpotezî jî hene. Aqil bi vê yekê re, dihê ser ziman. Jîr, di v ir de, divêt ku mirov bi bêje ku weke dîmenekê vî bi hev re bûn û yan jî bi hev ve bûna aqilî ya bi hev re ya. Lê divêt ku mirov bibêje ku pergala heya û bi hev re di ahangê re bi hev re jiyînê ku çêdike ya. Bi vê yekê re ku mirov tégîhiştina dûalîftiyê bi awayê pargalî re bêne ser ziman, mirov wê fahm bike ku êdî bi tememî, ew bi hev re bûn û han jî bi hev ve bûn, di temenê wê jîrbûnê xêve bi hev re de di afirînerîyekê de ya. Di vir de, ku mirov bi vê yekê û awayê nêzîkî wê dibe, êdî mirov karê bêje ku tégîhiştina dûalîftiyê ya ku dihê gotin û dibê mijara nîqaşê gîyanê wê çawa bi afirêne, hingî weke ku ji aliyekî xwe ve ji nîqaşê derdikeve.

Bi vir ve girêdayî, divêt ku mirov bi teybetî weyne aqil û bi wê re ya jîrê bi teybetî bêne ser ziman. Di vir de, dûalîsme kevn ya deme pêşî, di xwe de, di aslê xwe de, aqilî kifşkiribû. Di salixkirina wê de, wekek u Zerdeşt kir, bi mînaqekê nimînêrî ew hanî ser ziman. Piştî re yê ku dervî aqil kira nav de û bi aqilê saf kir ku bêne ser ziman Manî bûya. Bi vê yekê re, wî xwestiya wê pergala bi teybetî kifşbike û bêne ser ziman. Manî, aqil danîya aliyekî û laş danîya aliyekî. Bi bêjeyê re jî, bêje û kirdetîya wê bi hev re di wê çerçovê de hanîya ser ziman. Di vê xalê de, divêt ku mirov fahm bike. Nêzîkatîya Manî ne şaş bûya.

Di roja me de, weke ku di felsefe wê de dihê kirin ku mirov di nava jîrê re hem laş û hem aqil bi hev re deynê û wan li ber hevdû jev cuda şîrove bike, mirov wê bigihîjê wê tégîhiştina îdîalîst ya ku î ro pîr di derbarê wê de hatiya nivîsandin û dihê naskirin. Lê bi vê tégîhiştina îdîalîsmê jî, fahmkirina vê xalê bi serê xwe kêmbûnekê dihêne ber me. Ji ber vê yekê, divêt ku mirov hinekî ji wê derkeve û dervî wê li hundurê wê bînerê. Bi vê yekê re, wê rastiya wê hingî bi rastiya xwe re were dîtî û fahm kirin. Ev awayê îdîalîsmê ê kevn, di roja me de bi awayekî wê yê ku jê re tê gotin "nû" ya re dihê ser ziman. Di wê çerçovê de jî, ku mirov lê bînerê, mirov wê ji wê xale xilas nebê. Mirov, wê tiştekê bidest nexê. Hegel, hinekî kir ku derkeve dervî wê, Ji ber vê yekê wî tégîhiştin û tehere "dîalektîkê" afirand û hanî ser ziman. Lê di roja me de, ew aliyê wî yê ku wî hanîya ser ziman, bêî ku li gorî xwe were fahmkirin di temenê wê nêzîkatîya îdîalîsmê de hat şîrove kiirn û hat ser ziman. Bi vê yekê re, êdî di fahmkirinê de heta roja me jî, di fahmkirina xwe de ji aliyna ve kêm maya. Dûalîsm, di serî de tehereke nêzîkatîya ya di temenê laş û gîyanê de ku gîyanê bi aqil û laş jî bi xwe re dihêne ser ziman dixwezê. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku wê hingî, di temenê de, di nava wê de kûrbûn û têre çûyin wê bîderfet bibe.

Di vir de, di temenê şaneya laşê mirov de ku mirov lê dînerê, di serî de mirov karê bibêje ku bi hev re bûna beşên wê yên ku xwediyê kar û bar û erkna jev cuda na, bi wê re ew karên ku di bin hem ew hem tékiliya wan ya bi hev re hem jî bandûra wan ya li ser hevdû, cuda bi cuda weke xalîna tégîhiştinî û elementî li ser sekin in û fahm kirin, karekî ku di keve nava tégîhiştina wê de. Li gorî tégîhiştina dûalîsmê, heya ku her beşa wê bi serê xwe xwediyê erk, kar û bar bê û heya ku bi yên din re levnekiirn jî pêre hebe. Lê Aheng û pergala

bi hev re weke dîmenê wê yê bi hev re ku dihêne berçav, ew jî, di wê temenê de nêzikatiyaka aqilana dixwezê. Di vir de, aqil(hişparêzîya dûalistîkî), bi vê yekê re, mirov karê bêje ku bi hev re bûna wê di temenê pêwistîniyekî dihêne ser ziman. Pêwistînitî, û an jî bi gotîna dîn 'determinism', di vir de, di temenê bi hev re û bi hev ve bûna beşen şaneyê re dihê ser ziman. Yek ku bene, wê çi bibe? Û an jî, ku ne bibesî ku hemû weke beşekê hebe, hingî wê şane hebe? Û an jî, mirov karê hingî jê re bêje şane? Di vir de, çendî ku bi ber tevlihevtiyê de ji hesantiyê çûyin bû, wê ewçendî jî bi vî rengî determinîsmê bixweza wê xwe bi dîyarî, di temenê wê tevlihevtiyê de xwe bidîyarî dîyar bike. Ev jî, weke pêwistîniyeka ku pêdivî bi wê hebe, dihê li holê û mirov wê hîs dike.

Em hinekî dîn pêde herin û hinekî rastarast bi binê ve bi xwera wê ve herîn. Deme ku em bixwera wê ve çûn, hingî em di bin binê şane mirov rastî genan tê. Gen, bi hev re û bi hev ve girêdayî, û bi wê bi hev re bûnê û bi hev ve bûnê re temenê wê beşetiyê û an jî bi gişî şantiyê bixwe diafirênin. Bi vê yekê re, di vê têgihîştinê de pêwistînitî û pergalîtî, bi hev re ku hevdû weke ku di afirênin dihêne ber me dihên dîtî.

Jîr û dîdîmenîtî

Ku mirov bahse jîrê bike divêt ku mirov ji aliyê gîyanê jî dûalîsmê dîrnekeve. Bi wê re mirov wê bêne ser ziman. Di vir de di serî de, bi aqil dîtî, weke mijaraka sereke dihê ber mirov. Bi aqil dîtî yanî bûn û afirîna jîrê û bi wê re çêbûna hiş û hwd, di vê pêvajoya bûna aqil de, dihê ber mirov. Aqil, çawa dibîne. Di vê xalê de emê bi teher di naqabîna laş û gîyanê de ku bi wê re dihê ser ziman re li ser bisekin in. Laş bixwe jî, divêt ku mirov bibêje ku hin destûrên wê yên ku ew li gor wan dijî hene. Ew destûrên laş, weke dîtî, bihîstî, bêhnkirin, pêlandin (destlêdan) û hwd dibin. Ev teybetmendiyên wê na jî. Lê minaq, destûra pêşî ya dîtî ku nebe, wê laş karibê di riya xwe de deme ku meşî de rast û baş bi meşê? Di vir de, di serî de, ev xal, dide nîşandin hin pêwistîniyên determinîkî ên laş hene ku bi wan re dijî.

Çav, deme ku dibîne, dîtîna wê li gor wê destûrîya wê ya. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku dibîne. Di hundurê dîtîna de çendî ku mirov ne di farqê de jî bê, di nav dîtîna de dîtîna heya. Lê em ne di farqê de na. Lê ev dîtîna hemû jî, hevdû temem dikin. Bi hev re ew dîtîna sereke ya ku em bi wê re bi çav re dibînin re diafirêne. Di deme dîtîna de ku ez li kevçiyekê di nerim, ku kevçî yek bê, ezê kevçiyekê bibînim. Ezê dû kevçiyên ne bînim. Ev, dîtîna meji jî ya. Bi vê yekê re ez karim bêjim ku meji dibîne. Bi vê yekê re, meji, kevçî, di mejî de di xêve de jî bi dîmenê û têgihîştin kirîya. Di vir de, bi têgihîştina ku bi xêve re bû re, wê mejî êdî wê bibîr bike. Deme ku cara duyemîn min ew kevçî dît û an jî hat bermin li ber qedehe qahwê, wê hingî, ew têgihîştina di xêve min de ya kevçî jî di wê de hişyariyak bibe. Bi vê yekê re, wê jîr diafirê. Jîr, di deme ku mirov dijî de bi jîndîtî û zîndîtî dijî. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku wê bi wê rengê jî bijî. Pêwistîniya dûalîsmê, ji me re dibêje ku di vir de tenê di nerînekê de jî bê, pîrr dîtî û alî û beşen ku bi hev re kar dikin û bi erk in hene. Di vir de, di çerçova jîrê de ez gotîna ku pêwîstîniya dûalîsm bibêjim. Ew jî ev a. Di deme ku meji wan beşen wê hemûyan bi hev re jîrek û an jî aqilek çêkir û piştî beşek ji wan beşan û an jî çend ji wan beşan ji holê rabû û an jî xirabû, wê hingî, ew aqil ji holê rabê? Di vir de, ev hizra dûalîst ji me re dibêje ku ew hizir ku çêbû wê ji holê ne rabê lê wê piştî di çêkiirna hizreke di wê temenê de bi wê rengê wê nebe. Bi vê yekê re, hinekî jî balê dikîşene ser şert û mecên ku mirov divêt ku wan li berçav bigirê. Wekhev bûn, di vir de, êdî nabê tê gotî. Şaşîya di dîtîna de û an jî yên di çav de, beşek ji wan beşan di karkîrnê de kêmbê

û an jî kar nekê hingî dibêt. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku divêt ku hemû beş bi hev re kar bikin, heta ku ew karê dîtîne bicih were.

Dûalîsm, sedem û ancama

Her xat û ekolên felsefik, pîrseke wan ya jî sedem û ancama heya. Di vir de jî ev pîrs heya û divêt ku mirov wê bi teybetî bi çend gotinan bêne ser ziman. Di serî de divêt ku mirov kifş bike ku di dûalîsmê de sedem weke "pêdivîyaka wê ya ku pê heyî" dihê dîtî. Ji ber ku mirov birçî dibê, mirov xwarinê dixwe. Ji ber ku mirov tî dibê, mirov avê divexwê. Tiştek ne belesebep a. bi vê yekê re jî nayê ser ziman. Bi vê yekê re têtîkîliya di naqabîna sedem û ancama de, bi hev re di temenê pêdivîbûn û bûnê de dihê ber mirov. Bi vê yekê re mirov vkarê bêje ku ancama, deme ku bi av hat vexwerin û tîbûn hat buhurandin, hingî ew vexwertin gihiştîya ancama xwe. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku di dûalîsme kevn de jî ev têtîgiştîna bi sedem û ancama re bi hev re bûyîna hebûya. Di vir de, di temenê genê lê bihizirin, ku gen bi hev re rêzîkbûna û nema wan di nava wan de nebê, wê nikarîbin bi hev re, bibin. Bi vê yekê re, têtîgiştîna ku di asta bilind de heya, di wê de têtîgiştîna mirovî heya. Li gor wê, wê şanê were û bibe. Bi vê yekê re, di deme ku ew gen werina cem hevdû û wî temenî bi afirênin, wê hingî, ew xwesteke têtîgiştîna asta bilind wê biafirê û were li cih. Bi vê yekê re, wê hingî, ancama derkeve li holê. Sedeme bûna wê ancama çi bûya? Di serî de divêt ku mirov li wê têtîgiştîna li ser ya ku afirîya li wê bînerê. Ew bûyin, ew şekil standin û ew awayê ku afirîya, bi wê re sedemek dihê li holê.

Bersiva pîrsa bi sedemê re di vir de hinekî jî, heta ku mirov ancama nebînê, jî aliyekî ve wê bi bersiv nebê. Bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku bersiv, di aslê xwe de hinekî wê têtîkîliya wan ya bi hev re bêne li holê. Sedem, çendî hinekî bersiva bi ancama re distêne jî, ne jî hemû aliyên ve distêne. Ji ber vê yekê, hinekî, hertimî di têtîgiştîna xwe de, li ast û jorîya xwe li ser xwe re dinerê. Bi vê yekê re, dayimî, di jî ancama bi ber sedemê de çûyîna ku bi ber binî ve ku lêdikolê dihê ber mirov. Di vir de, ancama, heyîna ku bûyî, ku mirov wê di wê çerçovê de lê dinerê, mirov fahm dike ku hinegî, weke wê roja mazin ya bi rohnî ya Ahûra mazda, bi ber bin ve çendî deverê ku gihiştîyê û li wir weke ku ancama bidest xist de, jî wê rêwitiyê re weke rawastgahaka ku wê jî wir jî êdî bi ber pêve çûyin bibe wê bibe. Bi vê yekê re, dayim, wê xwestîneke bi ber çûyîna gihiştîna dawîya wê ancama de ku xwe bigihêne sedemê bibêt. Lê, wê her rawastgah pişt xwe re yek din bêne û piştê wê yeke din jî. ..

Ancama, di aslê xwe de di çerçova têtîgiştîna dûalîtiyê de ku mirov şenberîya wê ya li berçav bi laş re bêne ser ziman, laş jî li ber demê xwe negirtî ya. Ew jî, çawa ku weke ku bi demê re bûya, wê wilo bi heman rengî jî holê herê jî.. Di vir de, di faktora ancama de, weke ku mirov dibîne, xwediyê hebûna afirîner û jî holê rakiirnê ya. Mirin û jîyan, bi hev re di ancama de di vir de mirov dibîne ku weke dijîn. Bi vê yekê re di vir de piştî ancama re yanî laş re, êdî mirov hinekî divêt fezeyê, gerdûnê û dewrûdayimtiya wê ya ku bi mirin û jîyanê re ku dibêt divêt ku li ser bisekinê û fahm bike.

Feze, dem, heyîna û jîyan

Divêt ku mirov fahm bike ku weke ku di çerçova têtîgiştîna dûalîsmê de tê ser ziman, sedemeke bûna fezeyê jî heya. Mirov ku li jîyanê û pêşketin, firehbûn û kûrbûna bi wê re ku lê bînerê, mirov wê jî aliyekî ve wê sedeme wê têtîgihê. Lê di vir de, dsivêt ku mirov hinekî jî wê bi serê xwe li ser vê mijarê lê bikolê û hewl bide ku wê fahm bike. Hinekî jî, feze,

mijaraka ku bi serê re ku mirov li ser bihizirê û wê fahm bike. Di jîyanê de, dem bi dem firehbûn, kûrbûn û dirêjbûn bi hev re dibin. Kûrbûn, firehbûn û dirêjbûn, ev pêşketinên ku di jîyanê de dibin, ku mirov di çerçova van gotinan de li fezeyê û pêşketina wê jî binerê, mirov wê li gor jîyanê û têgihîştina jîyanê di derbarê wê de bigihîjê têgihîştinaka sereke.

Di serî de ku mirov bitêgihîştinê re çû fezeyê, mirov wê bibîne ku ewder, bi gelek dunya û kûr û bê bîni ya. Bi demê re hijmart û hasabkirina wê, di temenê mazinbûnê de ku mirov lê dihizirê, mirov wê firehbûn, kûrbûn û dirêjbûnê hizirî, mirov wê fahm bike, ku bi demê re têkiliyaka wê bi heyîni heya. Dem, heyîna wê, salixkirina wê, di serî de ew dîtbariya wê ya ku heya, ku mirov di wê çerçova wê de lê nerî, mirov wê bibîne ku ew xwediyê salixkirinaka bi heyîni ya fezeyê re heya. Li jîyanê, hemû tişt di temenê wê de bi dûalîsmê re ji ax, agir, av û hewayê afirîya. Ev herçav element, di serî de divêt ku ez bibêjim ku elementên ku Zerdest, têgihîştina xwe li ser wan avakirîya. Bi vê yekê re, di rêzkirina wan de jî, giringiyeke wê heya. Bi gotina fezeyê re derxistina li pêş ya hewayê, weke ku î ro ezm di zanîn ku di wê de gaz û toz bi hev re hene. Bi vê yekê re, heyîna fezeyê, di serî de bi elemente vejene re jî hinekî din weke ku di xwe de bi salix dike. Destpêka bûna wê jî, bi bûna destpêka bûna Ahûra Mazda re tê ser ziman. Berî Ahûra Mazda, de xal û an jî nûqta navê zerwan a. Zerwan, heyînaka ku têde ne jîyan û ne jî tiştek hatîya salixkirin a.

Dem, salixkirina wê, di çerçova firehbûn, kûrbûn, dirêjbûn û mazinbûna fezeyê re bûna gaza wê ya ku heyîna wê diafirîne bi wê re ku elementên din jî bi xwe re afirandin re dihê salixkirin. Lê salixkirina demê dîtbar a. Di nava tîriya gazê de û afirîna awa û heyînê de hingî wê bi wê re şenberiyê bistêne. Yanî divêt ku mirov bibêje ku heyîn, ne tenê salixkiirna xwe bi şenberî dide kirin her weha bi xwe re demê jî dide salixkirin. Bi vê yekê re tîrîti û heyîn û piştire bûyin, bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku wê bi xwe re pêvajoyên afirandiinê bîna li holê. Bi vê yekê re, pêvajoyên tîrîtiyê bixwe jî, wê hasabkirinê di nava xwe bi asta xwe de di xwe de diparêzên. Ku mirov li ser demê disekinê, di serî de, hinekî jî, mirov li ser dîroka bûna gazê û ya tîriya wê jî disekin in. Bi wê re, mirov dike ku wê fahm bike. Bi vê yekê repêvajoyên bûyinê, ku mirov li ser wê dihizirê, mirov fahm dike ku feze, di aslê xwe de, pêvajoyîna demî ên ku pêdikevin a. Bi wê re, afirîn pêk tê. Destpêka vê xale destpêkê, weke pirsaka di destpêka wê destpêka bûn, mazinbûn, kûrbûn, dirêjbûn û firehbûnê de ya.

Sedem û ancama, bi vê yekê re, hinekî jî bi heyîna xwe re pêvajoyîna heyîni dihênina ser ziman. Di nava wê sedem û ancama de, bandûrkiirîn û dana bertekê, weke mijaraka li bin, mirov karê li ser bisekinê. Di nava wê pêşketinê de, êdî ev herdû gotin jî, wateya xwe bi demê re bistênin. Lê divêt ku mirov bibêje ku ji aliyê xwe ve jî bandûr û bertek, di çerçovayîka têkiliya wan ya bi hevdû ya bi bandûrkiirîn û bertekdanê re sedem û ancama di asta wê de dihê ser ziman. Bi vê yekê re, lê divêt ku mirov bibêje ku bandûr û bertek, teneê weke afirîna hêzeka afirandinê na. Piştî ku afirîn bû û piştire, wê sedem û ancama carek din derkevin li pêş û li têgihîştina xwe û cihê xwe bigerihîn û wê bibînin û bigir in. ...

ZIMANÊ ÇÎROKÊN KURDÎ ..

Zimanê wêjeyê, di pêşxistin û pêşketina civatê de giringîya wê mirov divê ku bi awayê jîyan civatê re fahm bike. Pêşketin û pêşveçûnên wê dîroka civatê jî, bi wê werênina ser ziman. Ev, wê hem dîroka civatê binivîsîne û hem jî wê pêşaroja wê biafirîne. Di vê temenê de, zimanê wêjeya kurdî ya demên berê fahm bikin û ji wê rastîya rengê civate kurd û awayê pêşketina wê fahm bikin. Pêşî, em 'şêwa û zimanê wêjeya kurdî a klasîk' fahm bikin û piştî zimanê kurdî ê di hundurê çîrok û çivanokên wê de ku heya li ser gotinên wê ên civatî re fahm bikin:

Weke beşa pêşî; şêwa û zimanê wêjeya kurdî a klasîk.

Welatekî ku hê wilo zêde wêje wê ne hatibe nivîsandin, li ser sekinandin ji hinekî dile mirov bi dilperî dîke. Kurdistan her weha ya. Ev dilperbûn, ku kurd bixwe ji li wê xwe dimeyîzênin di xwe de hîs dikin. Deme ku mirov li ser wêje wê di hizirê mirov vê yek her weha dibîne. Wêje kurdan, hê wilo zêde li ser ti lêkolînên mazin e hatina kirin. Hê divêt ku ji gelek aliyên ve lêkolîn li ser bêt kirin. Hê divêt ku ji gelek aliyên ve were têgihîştin û fahm kirin. Mirov, di wê wêje de çawa bicih e, divêt ku were dîtîn û ser ziman. Wêje di xwe de û di hebûne xwe de xwediyê nerîneke ku were têgihîştin e. Bi vê yekê û nêzîkatîyê, em nahaka li ser wêje kurdî bisekin in û bîne ser ziman. Bêguman, deme ku me biryar da ku emê li ser wêje kurdî bisekin in, me zanibû ku ev bêje bi serê xwe çend kurd û mazin e. Wê di vir de, ji hemû aliyên xwe ve wêje kurdî newê ser ziman. Lê wê tenê ji aliyê jnê ve were ser ziman. Jin jiyana. Deme ku jin jiyân bê hinî jî, wê çaxê, mirov deme ku li ser jinê di wêje de rawastihê, mirov hinekî ji li ser jiyânê weke ku rawastihê dibêt. Ev yek wilo ya. Wêje kurdî, ku mirov lê dimeyîzênê û li ser dihizirê mirov dibîne ku çend kur û mazin e bi dîroka xwe ye ku jîn kiriya. Bi vê yekê re, tê berçavên mirov. Li kurdistanê, bixûsî jî, id vê demê de li ser wêje kurd sekinandî jî, wateyeka wê ye rojene ji heya. Ev ji her weha di têgihîştine ku hebûne mirov de xwe bi wate dîke. Mirov, î ro, bêhtir hewceî pê heya ku bitêgihîştin bêt. Î ro, kurdistan, bi nirx û hebûne xwe re demeke pir girîng de ya. Her weha divêt ku mirov vê yekê ji pir baş û qanc fahm bike. Li kurdistanê, wêje çiya? Ku mirov li servê pirsê bi teybet di rawastihê, mirov bi teybetî pêşketineke mazin dibinê. Bi vê yekê re emê hewl bidin ku çavekî li wê pêşketinê ji bidin. Ev yek jî, her weha girîng e, û pir ji girîng e, ku mirov li ser bisekinê û bêne ser ziman. Wêje deme ku mirov li ser dihizirê, mirov bi têgihîştin rastî hebûne têgihîştine felsefê bixwe ji têt. Têgihîştin bixwe, di hîmê pêşketin û derketine wêjê de ya. Divêt ku mirov vê yekê her weha di serî de bêne ser ziman. Çawa kuu felsefe, dîrok û zanist di xwe de xwediyê nerîneke li jiyânê ne, her weha mirov karê ji bo wêje ji bêne ser ziman. ya rastî, mirov karê her weha ji bêne ser ziman û bêje ku hebûne jiyânê ya ku bi têhiştin bûya bixwe ji ya. Bi vê yekê jî her weha mirov karê lê meyîzênê. Li kurdistanê, çend ku dîrokeke mazin û ku pir pêşketin tede hene û jînbûna heya jî, wilo zêde li ser wê ne hatiya sekinandin. Deme ku mirov bêje li ser ne hatina sekinandin, hingî jî, divêt ku mirov ji bêje ku gelek sedemên wê hene. Di serî de, ew mefîngeriye li kurdistanê serwer sedeme wê bixwe ya. Lê ku mirov li jiyânê û hebûnê meyîzênê, mirov sedemekî din ji dibîne. Ew jî her weha kurd bixwe ne. Kurd, heta vê deme, çendî li ser çand û wêje xwe rawastaha na. Ev ji pirsêke ku ew ji li xwe bikin û bi dil û wijdan bersivne rast û dîrokî bidinê de. Ev yek, her weha pir girîng e, ku mirov bêne ser û ser bitêgihîştin bisekin.

Li kurdistanê, ku mirov bêje û bi pirsê û bêje ku ma wêje çiya, mirov her cara ku ev gotin weke pîrsekê got û anî ser ziman, mirov karê bersiveke nû ji bidîyê de. Ji ber ku pîr mazin pêşketneke mazin ye ku hê dest lê ne hatiya dayin bi nivîsê heya. Bi vê yekê re, emê hewl bidin ku dest ji bidine wê. Lê em di serî de bêjin ku ev mijar pîr kur e. Mijaraka pîr mazin û kur e. Divêt ku mirov di serî de, vê yekê têbigihê. Di vir de, berî ku em di mijaraka xwe kur û dûr bidest çûnê bikin, em vê ji her weha bêjin û bînine ser ziman. Ji bo ku wêje kurd û kurdistanê were ser ziman, divêt ku têgihîştine felsefê, dîrokê û kevneşopiyên civakê û yên deman heya mirov jê hebe. Ev yek ji, her weha pîr girîng e. Divêt ku mirov vê yekê bêne ser ziman. Lê deme ku me bahsa felsefe, dîrok û kevneşopîyan kir, divêt ku şaş ji newê fahmkirin û biteybetî ji kurdistanî, felsefe û dîroke wê û kevneşopîye wê bi dîroke wê yê demên wê yên berê re were têgihîştin. Ev yek, vê yekê her weha bi me dide têgihîştine ku divêt ku hest û ramana kurdistanê baş û qanc were têgihîştin, Ji xwe, wêje ji, hinekî hest bixwe ji nûn e, ma? Belê. hinekî ji hest bixwe ye. Lê heste ku hatiya jîn kirin bixwe ya. Ya u hatiya jîn kirin bixwe ya. Deme ku mirov bitêgihîştin hinekî li demên berê yên ku jîn bûna dimeyîzenê, mirov jiyanaka ku di riya xwe de hatiya jîn kirin dibîne. Ev dîtî, deme ku mirov bitêgihîştin lê dihizirê û dimeyîzenê ji, mirov têgihîştineke din ji di derbarê wê têgihîştine bixwe de ji di serê de kifş dîke. Ev ji her weha têgihîştine jiyanê ya û hebûne bûna wêje bixwe ji li ser wê ava ya. Ji ber vê yekê, hinekî bitêgihîştin û nirx û felsefe, divêt ku mirov li jiyanê berê meyîzenê. Jiyanê berê, bi awayekî wêjeyê ku rast were ser ziman, hingî, mirov têgihîştine wê bixwe bi teybet ji dibîne. Wêje, bi vê yekê, ku mirov bi nêzîkatiyaka felsefê lê meyîzenê, hinekî ji mirov karê vê ji her weha bêje, Wêje, têgihîştina têgihîştinê ji ya. Divêt kuu bi vê yekê re, mirov her weha li ser bisekinê. Di rastiye de, her weha mirov xwe gihanda wê têgihîştina wê têgihîştinê, hingî, mirov bi serê xwe de têgihîştinekê di berbarê felsefe wêje bixwe de ji dîke û têne ser ziman. Ji xwe, bi xwe, anîna ser ziman ye têgihîştina têgihîştinê, anîna hinekî felsefe wêje bixwe ji ya. Divêt ku mirov vê yekê ji her weha di serî de kifş bike û bêne ser ziman. Her nirxek û an ji hebûneke ku di wêje de cih girt, bi xwe re, dibê, nirxeke an ji nerînek ji. Her weha mirov karê bêje ku di wêje de, her tişt, çend ku ji nerînekê ya wilqasî ji dibe temen û bingîhe nerîne nû yên ku wê bibin. Bi vê yekê, mirov karê bêje ku wêje di xwe de, hertimî bi vê yekê û bi xwandina xwe re ji, nûjenîyeke kuu mirov têbigihê di xwe de diparezê. Ev yek ji, rastiya wêje bixwe ji ya, ku mirov wê fahm bike. Wekî din ji, rastiya wî ye ku mirov wê fahmbike têne ber mirov. Her weha divêt ku mirov vê yekê fahm bike. Estetîk, adilandinaka. Hinekî nêzîkatiya felsefê ji di nav de levanîna. Hinekî dî ji ji wê zêdetir, sipahîkirina xweşîkbûnê bitêgihîştinê ya. Hebûne hest û têgihîştinê bi hev re lev anîna wan û bi hev re dîtîna wan ji ku di nav de nirx û hebûne wê bi nêzîkatiyaka felsefîk bitêgihîştin li berçav girtina. Sipahîkirin, her weha bi vê yekê re xweşîkbûna têgihîştinê ya bi nêzîkatiya felsefe re. Sipahîbûn, hem têgihîştine gotina adilandinê û hem ji ya xweşîkbûnê bi hev re di xwe de dihawêne. Têgihîştine xweşîkbûnê ji divêt ku mirov ji bîr neke ku di nav de ya. Hebûna sipahîbûn û xweşîkbûnê û têgihîştine wê, di jiyanê de, bitêgihîştine felsefe re di jiyanê de di ahengê wê de li berçav e. Cihê nerîne ji, di wê yekê de, bi hebûne têgihîştineke ku di serê mirov de adîliya pêve heya. Nerî, têgihîştin, felsefe û adilandin, bi vê yekê re mirov karê bêje ku di nêzîkatiyaka ku bi hev re di ahengeke ku bi hev re li berçav e. Ew nerîne li berçav ye ku pîr xweşîk tê dîtî ji, xwediyê têgihîştineka ku mirov bi bêje wêje re bêne ser zimane ji. bi hebûne wê re ji ya. Ji ber ku bi vê yekê re, êdî têkiliyek di naqabîna têgihîştina estetîkê û wêje de tê berçavan. Ew adilandin ji, di jiyanê de ya. Jiyan ji, hebûn e. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku wêje hebûneke mirov ya jiyanî ji têne ser ziman.

Wêje û felsefe, felsefe û rastî, Rasti û xweşîkatî di rêze xwe ya ku pê tê ser ziman de bi vê yekê bi hebûn û gotîna estetîkê di wêje de cih û war digire. Bi vê yekê re her weha, êdî mirov karê bêje ku wêje, di xwe de biqasî ku xweşîkbûnekê dihawêne wilqasî ji bitêgihîştin

û felsefe wê re nêzîkatîyaka xweşîkkirin û afirandinê ji dihewêne. Her weha divêt ku mirov vê yekê bêne ser ziman. Divêt ku mirov vê yekê her weha kifş bike di serî de. Xweşîkkirin an ji afirandin, karekî mazin e. Karekî ku jê re pir têgihîştin û mejî divêt e. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku wêje, bi serê xwe, weke cihanaka ku mirov têde jîn dike ji ya. Ew jîyan, bi her awayê ya. Nerîne jîyanê di wêje dibe jîyan. Her weha wêje hebûne vê yekê bixwe ji ya. Bi vê têgihîştinê divêt ku mirov li dîroke wê bixwe ji meyîzenê. Çendî, têgihîştin bi weyne di pêşketin, hebûn û nêzîkatîya wêjeyî de? Ev ji her weha pirseke ku mirov li ser bisekinê û fahm bike ya. Divêt ku mirov li ser hebûna hizre wê bisekinê. Lê divêt ku mirov bi vê yekê re ku mirov hebûne ji yanê ji ji berçav dûr negirê, mirov karê bêje ku wêje rastiya têgihîştine jîyanê ya ku bûya jîyan bixwe ji ya. Ew rastî, bidîrok û hebûne. Mirov çawa karê xwe bigihêne dîroke wê ji? Ev ji pirseke wêje bixwe ya ku bipersivêne ya. Her weha divêt ku mirov vê yekê bitêgihîştin bêne ser ziman û bêje. Kurd, î ro, ji her demî bêhtirî pêdivîya wan bi wêje û naskirina wêje heya. Û bi nerîna wê û felsefeya wê jî. Lê deme ku bahsa wê vê yekê tê kirin jî, bahsa vergerandina çend pirûkên wêjê li kurdî tê kirin. Ev yek, vê nêzîkatîyê nayêne ser ziman. Ya ku wê nêzîkatîyê wê bêne ser ziman ji, her weha têgihîştine xwe ya ku bixwe bi bixwe hatiya afirandin bixwe ya. Divêt ku vê yekê her weha were têgihîştin. Têgihîştin wêje, têgihîştineka ku dîrok û roje ku mirov di wê de (têde) jîn dibe digihîhê hevdu û di demeke de bi mirov dide têgihîştin bixwe ya. Her weha ku mirov nêzîkatî lê kir, hingî, mirov wê rastiya wê pir baş û qanc fahm bike ku bêne ser ziman. Rastî, di hebûne têgihîştine wêje de pir mazin xwediyê rastteqîyeka mazin ye dîrokî ya. Ev rastiya dîrokî ji, bi xwe ji, bi dîroka. Ew dîrok ji, bi wêje tê ser ziman. Bi wêje ku hata ser ziman ji, bi wêje jînkirinê bi demê re dide kirin. Nêzîkatîya wêje ye bi hizir, her weha di vir de, divêt ku mirov hinekî li ser bisekine û fahm bike. Ev yek, pêdivî pir pê heya. Ev yek, wê bixwe re mirov bigihêne pir rastiyan. Wêje, felsefe wê, di temenê pêşketinê li jîyanê ku dibin hemûkan de cih û war digihê. Mirov ma karê têgihîştine zanist û qada wê ji vê yekê dûr bike û dûr bêne ser ziman? Ev ji pirseke di ya ku mirov li bersive wê bigerihê ya. Divêt ku mirov pir li ser wê û hebûne wê bisekinê û bêne ser ziman. Ji ber ku wêje bi ancamaka têgihîştine bi têgihîştin û weke têgihîştine tê ser ziman, her weha bi felsefê re tê ser ziman. Deme ku bi felsefê re bê ji, her weha mirov nikarê wê ji rastiya zanistê dûr bêne ser ziman. Wekî din ji, mirov karê weha bêje, ku mirov nikarê zanistê bi rasti û pêşketine xwe jê dûr bêne ser ziman. Ya di pêşketine ahaqê wê de ji weyn dileyîzê, wêje bixwe ya. Ya ku wê di gelek qadan de digihêne rêk û pêkan ji wêje bixwe ya. Wêje, divêt ku mirov her weha hinekî bi nêzîkatîyaka felsefîk bêne ser ziman.

Wêje, li kurdistanê, bi dîroke xwe re heya. Li kurdistanê, mirov nikarê bêje ku pêşketin û têgihîştine wê nîn e. Lê divêt ku mirov wê ji, li gor hebûn û teybetmendiyên xwe kifş bike û bêne ser ziman. Hebûn û teybetmendiyê wêje kurdî li kurdistanê çiya? Ev Pirs, pirseke ku mirov pir li ser bisekinê ya. Ev pirs, pirseke ku mirov bi dîrokê re li ser bisekinê ya. Lê li Kurdistanê wêje, weke xamlekê xwe bi ser jîyanê de diberde û tê ser ziman. .. Wêje, li kurdistanê, pêşî xwe di serî de û di dil de dide nivîsandin li kurdistanê. Civat û levcivînan ku dibin, cihêwê wêje ku heya ya ku wê were ser ziman e. Li kurdistanê wêje, deme ku mirov lê dimeyînenê, mirov pir nirxên ku têde weke ku nirx û kevneşopîya kurdan e, têne ser ziman. Deme ku mirov li wêje welatekî an ji xalkekî meyîzenê, mirov wê xoslet û teybetmediyên wê têde rast û rast bibîne. Ji ber vê yekê, rastiya jîyana wê xalkî bi nirx û kevneşopîyên xwe re di wê wêje wê de tê ser ziman. Ji ber vê yekê, wêje pir barekî girîng didêne ser pişte xwe. Divêt ku mirov vê yekê her weha di serî de di vir de bi rûmet kifş bike û bêne ser ziman.

Di demên berê de, wêje, ne tenê keleke ji dil têne ser ziman. Wêje, hebûneke ku jînbûyî ye dîrokî bi nêzîkatî û felsefe xwe re bi dîroke xwe re têne ser ziman. Her weha divêt ku mirov vê yekê pir mazin kifş bike û bêne ser ziman. Li kurdistanê, mirov divêt ku bêne ser

ziman ku dîrokeke mazin ya ku jîn bûya heya. Ji ber vê yekê, zimanekî jiyani yê ku pir mazin xwe di xwe de pêşxistîya heya. Ziman, bi wêje bitêgihîştine mazin dibêt. Her weha divêt ku mirov vê yekê ji, divir de mazin kifş bike. Zimanê kurdî, bi xoslet û teybetmedniyên xwe re zimanekî wêjeyî ya. Divêt ku mirov vê yekê, bi teybet kifş bike û bêne ser ziman. Ziman, çend ku karê bide afirandin, xwe diafirîne. Her weha mirov karê bêje ku wêje ji xwediyê xosletekî ya. Kurdî, dijiyanê de mazin bicih bûya. Ev ji, bê ku xosletne weke xosletên wêje pêre şîn nebin wê nebe. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku xosletên zimên yên wêjeyê her weha pir mazin heya. Kurd, li jiyana xwe meyîzenên û serweriyeke wan ye li zimane wan hebe, wêke jiyana xwe ye kevn ye ku bi gotineke ku î ro tê ser ziman ye klasîk wê bînine ser ziman. Wêje, hertimî di anîna ser ziman û di afirandinê de, xwezabûnê ji mirov dixwezê. Xwezabûn, xosletekî afirandinê yê wêjê bixwe ji ya.

Bixweza ku mirov li jiyânê meyîzend, mirov wê çi bibîne? Mirov wê tişte ku bi berçavên mirov dikeve wê bibîne. Ew tiştên ku bi ber çavên mirov dikevin, di wê heyemê de, ew rewşê jiyânê û demê ye ku mirov lê dimeyîzenê, xosletên wê ji ne. Her weha, divêt ku mirov wê ji kifş bike. Her yek, ji aliyê xwe ve biwate ya di jiyânê de. Her yek, wateyeka wê ye ku bi dijî ji heya. Ti tişt di jiyânê de, ne bê wate ya. Wêje di serî de, vê yekê ji her weha kifş bike bi nêzîkatiya xweza. Xwezabûn, her weha divêt ku mirov bêne ser ziman, nêzîkatiyaka wêjeyî ya. Felsefe xwe ji ev nêzîkati di jiyânê de diafirîne. Bi wê felsefe xwe re, di demên xwe yên pêşketinê de, awaye xwe yê pêşketinê di wêje de ji diafirîne û bi mirov tene ser ziman. Bi vê yekê, wêje û xwezatî, di qada jiyânê de bi hev re di têkiliyekê de ne. Têkiliye mirov ye di jiyânê de bi dore mirov re, bi jînkirina xwe re, hebûne wêjeyê di xwe de diparezê. Mirov deme ku jîn dibê, mirov karê bi aqilê xwe, derkeve dervî xwe û li xwe û jînkirina xwe ye wê demê meyîzenê?. Wêje, ku mirov wê bike, pir afrîner dibê. Wêje, her weha, di xwezabûnê de tê ser ziman. An ji bi wate ya xwe ye rast, bi xwe re tene ser ziman. Rastî, di wêje de di jiyânê de de bihebûn e. Wêje rastiye çawa tene ser ziman? Ev pirs, bi hizire wêje, ku mirov lê meyîzenê, mirov bitêgihîştinekê digihê rastiye. Bi vê yekê her weha divêt ku li wêjê meyîzenê û bêne ser ziman. Berî ku em bi buhurine di dîroke kurdî de wêje ye bînine ser ziman, em divêt ku çend gotinan li ser estetîkê re ji bînine ser ziman. Di sadsala 11. min de mirovên zanistê yên weke Êlî Herîrî wateyaka wan ya pir mazin di vir de heya, ku mirov fahm bike û bêne ser ziman. Wan, mirov karê weke kifşkarne vê qadê ji her weha bêne ser ziman. Êlî Herîrî, di aslê xwe de, bi zimanê xwe yê xweş re, bi me, estetîkeke zimên ku afirîya di demê de dide têgihîştin. Divêt ku mirov vê yekê her weha kifş bike û bêne ser ziman. Aliyê Êlî Herîrî yê zimên yê ku bi zimên re ji pir weke ku estetîke, mirov di wê qadê de bi xwe re bi têgihîştin dike. Bi vê yekê re, divêt ku mirov hinekî li ser wê bi sekinê. Wêje, di hebûn û pêşketinê xwe de, zimanê pêşketinê dixwezê, Divêt ku mirov vê yekê di vir de kifş bike. Zimanê kurdî, hê di deme sumeriyana de, xwe gihandîya wê aste ku mirov jê re bêje bi hebûne têgihîştine êdî bi pêşdikeve û di buhurê deman.

Estetîzîm û felsefe wê ya ku di wêje kurdî de, pir xurta û bi têgihîştina. Estetîke wê bixwe ji, bi lêv a. Divêt ku mirov wê bi lêvbûna wê bi felsefe wê ya ku heya re bêne ser ziman. Bi vê yekê re divêt ku mirov wê kifş bike û bêne ser ziman. Wêje kurdî, xosletê wê yê herî li pêş di jiyânê de bi têgihîştinê re diafirine. Di civatan de, çawa ku dihata ser ziman û ne dihata ji bir kirin û piştê di civatên piştê de ji dihata ser ziman, her weha wê yekê bi têgihîştin dike. Zimanê têgihîştine, ku mirov wê bi wêje re bêne ser ziman, xweşikatiyaka felsefik bi wêneyî bi gotinê diafirinê û tene ser ziman. Her weha divêt ku mirov vê yekê di serî de kifş bike. Felsefe estetîkê ji, her weha li ser vê yekê bidest pêşketine xwe dike. Felsefe estetîkê, di dîroka kurdî de, diçê demên pir berê. Bi felsefê û wêje bixwe ji, yên ku anîna ser ziman, ew bi farqî an ji ne bi farqî anîna ser ziman. Lê Êlî Herîrî bi farqî anî ser ziman. Divêt ku mirov vê yekê bi êmin bêne ser ziman. Wê di gotina xweş de isrer kir. Wî gotina

xweş ji dil di dît. Wî rastiya bi rastteqîni di wê gotina xweş de di dît. Wî hebûnek di wê xweşikatiyê de dianî ser ziman. Wî wilo hizir dikir. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku wê zanistîtiyêke felsefî ye ku mirov bi têgihiştin bi hebûne estefîkê re bêne ser ziman û anî ser ziman. Hebûna xweşik axiftinê û anîna ser ziman, ji awayê hizirkirin û afirandina meji ne dûr e. Awayê afirandinê ji, di zimên de ji hinekî biwate ya. Bi vê yekê re, têkiliye estefîkê û meji, her weha di gotinê de tê ser ziman. Gotin çend xweşik hata ser ziman? Weke ku di vir de, li rastiya bê gerandin dihata ser ziman. Bi vê yekê re, bi hebûnekê têgihiştine de di jîyanê de bi hîzre wê re kûrbûn dibû. Vê yekê, mirov karê weke kûrbûna wêje ji di jîyanê de bêne ser ziman. Aliyê wêjeyî wilo ya.

Wêje pû estefîzim û felsefe wê hebûna xwe mazin têne ser ziman di wêje de. Wêje, rastiya kevnepîya ji. Bi vê yekê re, hertimî wêje, nêzikatiyaka rast û pak li xwe dixwezê ji mirov di jîyanê de. Wêje, bi nêzikatiyak rast, bi qasî ku afrîner e, wilqasî ku mirov wê birastî kifşneke û bêne ser ziman, wê nikaribê çekê jî. Wêje, ji ber awa didiyê de, ji ber vê yekê, bitêgihiştin nêzikatiyê ji mirov dixwezê. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bitêgihiştinekê bêne ser ziman. Deme ku mirov wêjaye xalkekî din dixwêne, mirov dixwezê ku wî nas bike û fahm bike bi her aliyê wî ve. Li kurdistanê ku mirov li ser wêjê di sekinê, mirov, dîrokeke ku binivîsêne rastî wê têt. Lê ji gelek aliyan ve divêt were ser ziman. Di çerçove mijara me de, emê li ser cihê jinê di wêje kurdî bi sekin in. Bi vê yekê re, wê di rastiye de cihê jine di civake kurd de ji wê cihê wê were ser ziman. Bi vê yekê re, mirov divêt ku li ser bi sekinê. Lê ku mirov li ser wê kurdî bisekin e, û ku mirov ji dîroke ve hilde dest, hingî, divêt ku mirov herê demên berê ji. Divêt ku mirov bi sereke ji bê, li ser demên berê hinekî bisekinê û xoslet û awayê pêşketine wê demê ji bi hinek gotinê bêne ser ziman. Ev yek, her weha pêdivî pê heya. Ji demên berê ve, pêşketineke çawa kurdistanê jin kir. Ji deme Sumeriya ve, navê kurdistanê bi naê kurdan dihata ser ziman. Ku dihata gotin kurd, navê welatê wan ji dihata ser ziman. Hinekî em li wê deme berê meyîzenên bi vir ve werin.

Ku mirov bahsa wêje li ber diclê û fîrate ye ku pêşketiya bike, divêt ku mirov hinekî di dîrokê de rêvaniyaka dûr û dûr bike. Ev yek pêdivî pê heya. Ji bo fahmkirin û têgihiştinê ev yek pêdivî pê heya. Li berdiclê û fîrate, çî wêje û çand pêşket, ku mirov lê dimeyîzenê, mirov ji pêşketinê dîrokî yên wê fahm bike. Ji wan pêşketinên wê yên dîrokî mirov digihê hest û hîzreke pir mazin ji. Her weha divêt ku mirov vê yekê pir mazin bi êmin bêne ser ziman. Ji deme sūmeriya ve, ku dem tê bi vir ve, êdî mirov dibîne ku wêjebûnaka mazin dibêt. Ev wêjebûn, bi têgihiştine ku diafrê re dibêt. Jîyan pêş dikeve. Rêveberî pêşdikeve. Bi rêveberiyê re, rêvebirin pêş dikeve. Ev hemû ji hinek ancamen têgihiştine ku derdikevina holê na. Her weha divêt ku mirov vê yekê pir mazin bi teybet bêne ser ziman. Li kurdistanê, ku mirov wêje bêne ser ziman, divêt ku mirov li gor prensîba ku çand û felsefe, çawa ku pêşket û têgihiştin di jîyanê de çekir û pê de, ku bi pêşketine civakbûnê re civaknasî xwe bitêgihiştin kir û di derbarê de pêşketin bû û bi vê yekê re ji, ziman êdî li gor wê û demê wê pêşket û awa stand, mirov jê dîr nayêne ser ziman. Her weha ev yek pir girîng e. Wêje, li jîyanê, bi nivîsandina hizran re diafrê. Lê li Kurdistanê, hinekî xosletên wêje hene ku mirov wan hem bi serê xwe û hem bi teybet bêne ser ziman in. Ev ji her weha xoslet û teybetmendiyên devkî û bidevkî bi helbestkî ne. Ev xoslet, zimên ji biawa dike. Bi wê re ji, têgihiştinekê têne ser ziman û di jîyanê de serwer dike. Lê di wê pêşketinê de, mirov nikarê "pîroziyê" ji berçav dîr bike. Wê ji kiriya ku di wê qadê de pêşketin bibin. Berî hertiştî kiriya ku li berçav bê girtin. Bi vê yekê, mirov divêt ku mirov bêne ser ziman. Pîrozî, di têgihkirin û pêşketine têgihiştinê û felsefê wê de bingihêkê mazin diafrêne bi xwe re. Ev bingih, her weha dike ku di jîyanê pêşketin bibe û di anîna ser ziman û nivîsandin pêşketin derkeve hole. Bi vê yekê re pêşketin mazin dibin. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku têgihiştin derdikeve hole. Têgihiştine wêje, bi pêşketine têgihiştine bi mirov re ya. Her weha bi wê re

dibêt. Çend ku mirov kifş dike û têne ser ziman, têgihîştinekê ji bi xwe çêdike. Ev xal, weke prensîbekê xwe dide berçavan. Lê ku mirov li awayê pêşketinê yê ku hatiya hata roje me, mirov lê dimeyîzenê, mirov di du xatan de pêşketinê mirov li berçav dibîne. Mirov aliyekê pêşketinê bi derketin û pêşketine olê re dibîne û aliyekêkî din ji bi jiyana leheng û gernasan re dibîne. Her wusa, gilgamêş, Rûstemê zal, û hwd hena. Herdû awa ji, di jiyânê de bi têgihîştin hene. Lê ku mirov wêje ji têgihîştine dûr nayêne ser ziman, divêt ku mirov êdî bi nêzîkatiyaka olê ji jê ne dûr bi sîrovêkirinê bêne ser ziman. Di wêje kurdî de Destanên weke destana Gilgamêş, Rûstemê Zal, yên ku demên wan wilo zêde ne kifş in, xwediyê cihekî pir mazin û kifşkar in. Bi wan re mirov divêt ku mirov ji bîr neke û bahsa Şahmaran ji bike. Ev hersê destan ji destanna ku mirov pir li ser wan sekinê ne. Li herême botan û dore wê, ku bahsa Şahmaran dihata kirin û ew dihata ser ziman, pir bi nirx û kevneşopî dihata ser ziman. Di civatan de, weke nirxekê dihata ser ziman, û ji gotinan dihata gotin ku temamê vegotine wê, “heft şev û heft rojan hatiya gotin, lê bi dawî ne dibû.” Her weha pir dirêj û mazin bû. Deme ku dihata gotin ji, bi dû awayan dihata gotin Awayek, weke ku mirovek helbestekê ji dil bixwêne wilo xweş û bi dilperî dihata gotin. Awayê din ji bi vegotin ku mirovên ku dengên wan wan xweş bû, bi wê dengê xwe yê xweş digotin û di gotinê de didana ber hevdû. Her weha wilo xweş û bilez û têj digotin. Bi wê re ji, mirov divêt ku vê ji her weha bêne ser ziman û bêje ku deme ku dihata gotin, yên ku digotin, ne tenê didana berhevdû di deme wê vegotinê de. Ew vegotina wan, bi awayekî ku yekî gotina xwe, ku diwastaha bidawî dikir û yên din yên ku amede bû, di cih de mafê vegotinê dihilda dest û bidest vegotinê dikir. Bi wê awayê, her weha vegotin dirêj dihata vegotin. Heman awayê vegotinê ji bo destana rûstemê zal hebû. Destana rûstemê zal, ne tenê bi vegotîneke ji rêzê bû. Her weha cih bi cih gotinên şîretî ji tede dihatina vegotin û li ser dihata axiftin ji di deme vegotinê de di civatê de.

Bi vê yekê re, her weha mazin dihata vegotin. Di civatên kurdan de, awayekî vegotinê yê ji bo destan û vegotinên weha hebû. Ew awa, di her civatê de, dihata bicih. Li ber mîr û key, deme ku dihata ser ziman, jê re xweşkirin ji, weke nirxekê dihata dîtîn û pejirandin. Bi vê yekê, her weha êdî mazin anîna ser ziman dibû. Levaniya gotinê û li dût hevdû vegotin ji, ji nirxê dihata vegotin. Kî zimanê wan xweş bû, wî di serî de mafê axiftinê dihilda û diaxift. Yên ku têgihîştine hebû, diaxiftin. Weke ku di nav xalkê de dihata gotin ‘kî bizanebûn bana, wî pêşî li ber mîr û key xaber dida’. Zimanxweşî, divêt ku mirov li ser bisekinê. Zimanxweşî, ji nirxeke civakî dihata hasibandin. Wekî din ji, ji zanebûnekê dihata dîtîn. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bêje, xweşvegotin û anîna ser ziman, dihişt ku gotin û tişte ku hata ser ziman mayînda bibe. Her weha weyneke xweşgoinê ji hebû. Bi vê yekê, wêjeyeke devkî pir mazin û bi nirx derdive pêş. Ku mirov bahsa dengbêjiyê ku kurdan di nav xwe de hata î ro ji, hê ji, parastiya û weke nirxeke civakî ya, mirov bêne ser ziman, mirov wê bibîne ku ew awayê pêşketinê çend mazin hebû. Dengbêjiya kurdan, di nava wan de û dervî wan jî bi nav û deng bû. Dengbêji, ku îro ne li gorî wan xosletên xwe yên demên berê mabê ji, lê di ser mirov karê bêje ku bi hebûne xwe re hata îro hinek nirxên ku tede dihatina ser ziman jî, parastiya. Dengbêji, yên ku karibûn, destanên xalkê zimanekî helbestî ji serî hata binî bê navber bînine ser ziman bû. Jê re, xêveke xurt divîya. Heta dema Gûtîyan û di dema gûtîyan de key û piştî wan di demên hûrî û mîtannîyan û piştê di demên Medîya û piştî demên Medîya, wê mîr û mîrîfî pêşkevê û derkeve li pêş û serdema xwe bijî di nava civate kurd de. Têgihîştîneke mazin pêre hebû. Mîr û keyan, ji her ku ew mirov her weha bi têgihîştin û felsefe bûn, hertimî her mîrekî dixwest ku dengbêjekî an ji du dengbêjan di civata xwe de bihişt. Mîr, bê dengbêj, li civata xwe ne dirûnişt. Çawa ku dema ku civata qasrên wan li dar diketin û herkesek li wan dicivî, bi wê civandinê re, şêx û seyda ji li wir amede dibûn û ji zanebûna xwe diaxiftin, her weha dengbêj ji dibûn û ji hiskirin û zanebûnên xwe divêgotin. Destan û jiyangeriyên mirovên mazin yên ku zanibûn, ji civatê re,

bi zimanekî pir xwe dianîn ser ziman. Li her civatên mîran, bi qasî ku mêran karibû ku lê rûništa û bigotina, bi heman awayê jinan ji karibû ku ku lê rûništa û bigotina.

Cihê jinê di jiyane de pir mazin li pêş bû. Hata wê demê ji, mirov karê bêje ku pir li pêş bû. Di civakê de, gelek pêşketinên ku dibûn di afirin ji, jinê, weyne wê têde pir mazin bû. Di heyemên berê de, di şer û pevçûnên ku bûna, di gelekên de di bi dawibûna wan de jin xwedî weynbûn. Deme ku jin di deme li berhevdu sekinandinê, çûbana û hamawîya xwe avêtibana naqabîna wan de, êdî şer û pevçûn di sekinî. Ev yek, weke xalaka sereke ye ku herî bêtîqas jê re rêz û pêk digirt bû. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bêje ku çandak û kevneşopîyeke ku pîrozî ji têde hebû afirî bû. Di jiyana kurdî de weke xalên jinê, ziman, mîr, civat û hwd xalên ku li pêş yên ku çand û wêje kurdî pêşketine wê didana kifşkirin bûn. Bi vê yekê re, bi çend xalan ji bê em divêt ku van xalan bigotîn bînine ser ziman.

Xala pêş emê jinê hildine dest û emê bînine ser ziman. Deme ku mirov bahsa jinê bike di nav kurdan de, mirov bahsa tiştekî pir mazin dike. Mirov di serî de bahsa nîrxeke pir mazin dike. Jin, di jiyane de di rêvebirine jiyane de ye herî kifşkar e. Ji wê pê de, di jiyane de pêre pîroziyak ji her weha dihata ser ziman. Deme ku bahsa wê dihata kirin, bahsa çandakê ji dihata kirin. Ji her ku wê di jiyane de bi hebûn û girêdana xwe re xamlek diafirand. Cil û bergên wê ji, bahsa wê dihata kirin. Bi teybetî ji, ku pîr dibû, êdî gotinaka bi nîrx jê dihata hisandin. Gotina wê bi nîrx dihata dîtin. Li gotina wê dihata hisandin. Piştî temenekî xwe re, êdî wê karibû li nav civatan rûnihe û aqil bide yên ku lê dihisandin. Bi gotina xwe re wê karibû ku şîretan li wan bike û rê şanî wan bide. Lê dihata hisandin. Pir mazin ji lê dihata hisandin. Bi vî awayî, wê jiyanak dida kifşkirin. Lê wekî din ji, wê di jiyane de bi kirin û hebûne xwe re jiyanak ji dida kifşkirin. Ku civat lev dirûnişt ji bo hinek berberîne û an ji ji bo hinek levanîne, ew ji têde amede dibû. Wê ji, gotin dianî ser ziman. Deme ku di deme levrûniştinê de di civatê de nexweşiyek derketana, wê karibû ku pêşîye wê bigirê. Ew hêz û rêze wê hebû. Ahmedê xanê, vala di wê nexweşîya di naqabîna Mem û Mîr de jin dernexistiya pêş. Deme ku mem û mîr tene li her hevdu dirabin û tene berhevdu, hingî, pîrka Zîne tê û hamawîya diavêje naqabîna wan de û ew ji di sekin in. Li wir, êdî ti pevçûn û nexweşî rûnadin. Xweşbûnak çêdibe. Piştî, mîr men diavêj zindanê ku bisalan têde dimêne. Lê ew rewş ji, êdî bi awayekî di dihata ser ziman. Ew ji bi gotina mîr dihata ser ziman. Mîr ku gotina xwe ji dvê xwe got, êdî ti kesek ji li ber wê gotina wê ne di sekinî. Ku xalat ji ji devê wî derketibana, êdî wî gotina xwe gotibû û wê bicih bihatana. Her weha mirov karê wê bêne ser ziman.

Jin, weke ku Ahmedê Xanê bi hebûna Zîne re anî ser ziman di demeke xwe ye pêşketi de bû. Hebûn Zîne bi awayê ku Ahmade Xanê anîya ser ziman, li pêşîya deme xwe bû. Wê weke ku deme xwe ye pêş hizirkirî û anîbe ser ziman. Her weha tê berçavên mirov. Zîne, jinaka bi kevneşopî û bi nîrx e. Lê di xwe de di şaxsiyate wê de weke ku Ahmadê xanê anîya ser ziman, pêşketine mazin li pêşîye deme xwe jin dike. Ew awayê şaxsiyatê yê ku Ahmade Xanê anîya ser ziman, yê ku divêt ku were tégîhiştin e. Ew awa, bi felsefe û nîrxê xwe re divêt ku were tégîhiştin. Mem ji, her weha mirov karê ji bo wî bêne ser ziman. Di hebûna mem de, Ahmade xanê nêzîkatîyaka civakî li jinê dike. Ev yek, xala serî ya ku mirov wê kifş bike ya. Divêt ku mirov wê kifş bike. Deme ku mirov şaxsiyat Mem hilde dest û weke ku tene bi evînekê î ro tê ser ziman, dûr tenê bi tégîhiştine Ahmade xanê hildê dest û bêne ser ziman, mirov wê bibîne ku çawa ku Ahmade xanê li şaxsiyatê bi felsefîk hiziriya. Mirov wê yê her weha pir baş û qanc dibîne. Mem, ji şaxsiyatê zêdetir, bi Ahmade Xanê re, weke ku tê ser ziman hizreke mazin ye pêşketî ya. Ew hizir, mirov li ser dihzirê, mirov di serî de, tégîhiştineke demê ya ku heya dibîne. Mem, mirovekî bizane ya. Yekî ku evîn e. yekî bi evîn

û zanebûna xwe ve girêdayî ya. Berî hertiştî, weke ku Ahmadê xanê anîya ser ziman û xwestiya ku bide têgihîştin, yekî rast û bi rastiye ve girêdayê ya. Berî hertiştî Mem yekî bi rastiya xwe ve girêdayî ya. Zînê ji, her weha yekê ku bi rastiya xwe ve girêdayî ya. Ahmadê xanê, ku mirov li wê demê û nîrx û kevnepoyên wê demê ji dihizirê, mirov dibîne ku hinekî derketiya ser wan ji. Li ser wan ji anîya ser ziman. Mirov vê yekê her weha pêre pir mazin bi nîrx dibîne. Di anîna wî ya li ser ziman de ji ev yek xwe dide der. Lê di vir de, berî ku em ji vê xalê bi buhrin, emê gotinaka din ji bi mem û Zînê ve girêdayê bi Ahmadê xanê re bînin ser ziman. Ew ji her weha deme ku me anî ser ziman, emê, bi vegotina mem û zînê re, 'Aqîda wî ya Îmanê' ji li berçav bigirin û bêjin. Bi hizrên ku Ahmadê Xanê di vegotina Mem û Zînê de têne ser ziman re, felsefeyeke têgihîştinê ku li gor roje me bêkêmesiya têne ser ziman. Bi nêzîkatîya 'aqîda îmanê' re, mirov di vegotina Mem û Zînê ye Ahmadê xanê de aliyekî wî yê din ji kifş dike. Ew ali ji, her weha aliyê wî yê zanistîtiyê ya. Wî têgihîştineke mazin ye ku mirov bi felsefeyeke hemdem re bînin ser ziman û di cewherê wê de têgihîştine lêgerîne rastteqîniye heya, mirov kofş dike.. Di vegotina Mem û Zîne de, Ahmadê xanê bi dinyewîtîyê ve bi sînor ne mêne. Her weha hinekî Afsûnkariyê ji tevî dike. Ev nêzîkatî mirov divêt ku bi nêzîkatîyaka hizrî nêzîkatîyê lê bike û fahm bike. Wê hingî rast bê fahm bike. Di nav xalkê de her weha ji tê vegotin:

"Mem ji kure mirovekî ku ji malmîran bû. Ew ji bavê wî xwedî qasr bû. Zîn ji keça mîrê bota bû. Lê rojêke hersê keçên mîrê cinan dixwzin ku tişteki bikin û tişte ku bi hev re dikin ji, her weha diçina cem Zîn û Gûstîlka xewê dikine destê wê de û ew êdî di xewê ve diçê. Piştê ew ji, dirajihina Zîne û ténine mezele Mem ku ji ye Zîne ne cudatira. Deme ku ew Zîne ténine wir, hingî, ne Mem û ne ji ti kesekî din wan nabîne. Li wir li mezele Mem Zîne dirabê ser xwe û deme ku dirabê ser xwe ji, dimeyîzenê ku wa zilemek wê li cem wê ya. Li wir pir dimêne şaş û mat. Di cih de bi dengê bilind, jê di pîrsê ku ka ew kî ya. Ew ji, jêre dibêje k ew Mem e û ew li mezele xwe ya. Lê Zînê jê bawer neke û dibêje ti hatî mezele mîn. Hingî. Mem ji dibêje ku 'ev mezele mezele min e' û piştê dimêne sekinî. Lê Mem ji û zîne ji herdû ji, du mirovna ku pir biaqil bûn. Piştê Mem ji Zîne re dibêje 'ka em herdû emê gazî berdergvanên xwe bikin, ka yê kê hat, ev mezel ya wî ya'. Zîne dibêje bila û piştê Mem rê dide Zînê û Zîne gazî berdergvanê xwe dike, lê ti kesekî nayê di wê demê de. Piştê, Zînê hinekî weke ku hers ji bûya dimêne sekinî û cihê bakirinê ji Mem re dihêle. Deme ku Mem di cara pêşî de deng dide, yê ku li ber derîya berdergvan deve derî diveke û dikeve hundur de. Piştê Zîne bawer dike ku ew mezel ya wî ya, lê ew çawa hatiya wir, ew ji wê nizanê. Mem ji weke ku di dixewê de ne. Piştê herdû bi hev re dixivin û di dawîya axiftina xwe de gûstîlkên xwe dikine teliyên hevdu de. Di wê heyemê de hersê keçên mîrê cinan ji, caraka din gulîlka xewê dikin teliye wan de û Zîne ji wir ténine mezele wê û mem ji bi tenê dimêne. Piştê ku dibe sibeh, êdî herdû ji xewê dirabin. Herdû, mesele ji dê û havên xwe re ténine ser ziman. Lê ti kesekî wilo zêde ji wan bawer neke. Lê di teliye Mem de gûstîlka Zînê û di teliye Zînê de ji ye Mem heya. Ew yek, weke nşanayaka wê yekê ya ji wan re. Piştê Mem dike serê xwe de ku herê û wê keçikê bibîne. Piştê rê digirê û tê navende Cizîre bota. Li wir, hingî, şahîya newrozê heya. herkesek ji bo newrozê li hevdu civiya ya. Deme ku Mem tê nava koma ku newrozê pîroz dike, hingî, Zînê bi Sîtê re di cih de li ber wî re weke bayekî tê û di buhurê. Hingî, çavên wî bi wê dikeve û çavên wê ji bi wî dikeve. Her weha êdî hevdu dibînin". Her weha tê vegotin û hê hinekî din ji dirêj tê ve gotin. Êdî piştê rewşa wan tê ser wan û êdî bahsa serpêhatiyên wan tê kirin.

Zînê û Mem, herdû ji, şaxsiyat û hebûne wan divêt ku baş û qanc were tégohîştin. Ji aliyê hizrî ve û ji aliyê pêşketine wan ve divêt ku werine ser ziman. Bi vê yekê, êdî wê rastiya wan baş û qanc wre tégohîştin. Bi vê yekê êdî wê ew baş û qanc were tégohîştin. Hingî, wê were tégohîştin ku ka Ahmadê xanê ji aliyê hizrî û felsefê xwestiyê çî bêne ser ziman. Ev yek

her weha pir girîng e ku mirov li ser bisekinê. Şaxsiyate Mem ji û ye Zînê ji cuda bi cuda di çand û wêje kurdî xwediyê hebûneke bi nirx in. Ji aliyê wêje ve, ku mirov lê di meyîzenê, mirov dibîne ku pêşketineke mazin ye dîrokî ya. Ahmadê xanê wilo xweşik û di ahengekê de ew anîna ser ziman, ku mirov li ser û şaxsiyat wan di hizirê, mirov bandûr dibe. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi teybetî bêne ser ziman. Wê jîyan û rastî, mirov û hizir bi hev re hizir kiriya û nivîsandîya. Ahmadê xanê bi Nivîsandîna Şaxsiyat Mem û Zînê re di wêje kurdî demeke nû temenê wê diafirîne. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Li ser Mem û Zînê û Ahmadê Xanê û felsefê hê gelek aliyê wî yên ku werine ser ziman hene. Emê hinekî di berdewamiya nivîsa xwe çav bidine wan aliyan ji. Lê di vir de, ji bo ku vî aliyê wêjaye kurd û jine bi hev re hinekî pir baş were têgihîştin, emê bahsa Şahmaran ji bikin. ..

Şahmaran, vegotina wê, ji aliyê çandî û kevneşopîyê ve di deman de ji herkesek di farqê wê de ya. Ji aliyê nirxbûn û hebûne nirxbûnê ve pir mazin têgihîştinek di derbarê wê de heya. Şahmaran, nirxeke pîroz ye çanda kurdî ya. Divêt ku mirov vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Bi hizir û nirxkirina hizir re, şahmaran kevneşopîyeke civakî ya. Ji aliyê pêşketin û têgihîştine wê ve ji, vegotina Şahmaran, ye deme civakatiyê ya. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku civaka kurdî astaka xwe di wê de bi têgihîştina xwe anîya ser ziman. Vegotina Şahmaran, bi hev ve hemû ku tê ser ziman, weke ku di nav xalkê de ji tê ser ziman, heft sev û heft rojan dihata vegotin lê ne dihata xilaskirin. Li ser şahmaran, keçikan naqş çêkirin û ew têde naqş dikirin. Şahmaran, weke ku tê zanîn nêvî jineke ku pir xweşik û nêvî ji mar e. Lê rojhilatê kurdistanê, hinek wêne bi naqş ku hatina çêkirin têde, aliyê ku jina, mêr ji hatiya afirandin. Lê axlabe ji jin têde derketiya pêş. Ji her ku di deme meyîzandinê û afirandinê de, hertimî weke ku li xweşikbûnekê lêgerîn hatiya kirin. Wê xwe têde daya der. Deme ku mirov lê dimeyîzêne mirov vê yekê pir baş û qanc dibîne. Şahmaran, têde zanêbûn, xweşikbûn, bawerî, xiyenet weke hinek mijarna sereke derdikevine pêş. Têde, weke hiskirin ji heya. Wêne şahmaran, di qasran de dihata girtin. Pir qadr û qiymet jê re dihata dayîn. Weke dageriya mazinbûn û asîltiyê dihata dîtin. Her weha pir wateyên wê hene. Di malên kurdan de wênayên Şahmaran ji vegotinê dihata naqşkirin û bi malan ve dihata dalaqandin. Ew dalaqandin, ne tenê ji bo xweşikkirinaka malê dihata kirin. Wekî din ji, bi wê yekê û kirinê re, nirxek ji dihata ser ziman. Baweriyak ji dihata ser ziman. Li Şahmaran baweriyak ji hebû. Di rastiyê de, weke ku di civatan de dihata vegotin, xweşikbûn û rastî di bawerî û hebûna şahmaran de lev digaha hevdû. Ku mirov li wêne Şahmaran dimeyîzenê bandûraka wê li ser mirov çêdibe. Deme ku wêne wê dihata çêkirin, bi teybetî ji bal dihata kişandin li serçavên wê. Pir bi bal çavên wê tene çêkirin. Ev yek ji, her weha sedemeke wê heya. Ew sedem ji, her weha, ji baweriye lê dihat. Şahmaran, her çend ku nêvî mar û nêvî jina ji, di vegotina wê ya di nav xalkê de tê ser ziman, şaxsiyatak pir biaheng û bêqusur hatiya afirandin. Weke şaxsiyataka mînaq e. Bi wê şaxsiyate wê ve girêdayê ew xosletên wê yên ku hertimî dixwezê alikariyê bide mirovan ji derdikeve pêş di vegotinê de. Şahmaran, her çend ku vegotin ji bê, wilo xweşik tê vegotin, ji wê xweşik vegotinê ew wêne wê ye ku tê naqşkirin tê afirandin. Ew wêne, di aslê xwe de nîgaraka wêje kurdî ya zîndî ya ji.

Bi hebûne jinê re wêne Şahmaran û e Zînê, ji gelek aliyan ve weke felsefe bûna wêne şaxsiyat jina kurd. Berê ji, wilo hatiya dîtin. Keçkên kurd, yên ku hê ji nû ve balix dibûn ku dihatina deme zawacê, ku çehîzen xwe diafirandin, ne mumkun bû ku naqşaka şahmaran têde ne bana. Wan, her weha weke barekî ku li ser milê wan bê, ew wêne çêdikirin û di hildan û di birin bi xwe re mala û deme xwe. Zînê ji û Şahmaran ji, ku çend şaxsiyat ne jev cuda ji hatîbin ser ziman, lê di se di hebûnekê de her weha hevdû temem dikin. Divêt ku mirov vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Di wêje kurdan de, şahmaran, Zîne

Ahmadê xanê û Dilberê Feqiyê teyran, hersê ji pir mazin bi bandûr in. Hersêk ji, ne tenê weke hinek vegotin an ji hinek afirandin in. Hersêk di jiyane de ne. Hersêk ji, bizanebûn, nirx, kevneşopî, evîn, bawerî û felsefe ne. Her weha divêt ku mirov pir mazin bi teybet bêne ser ziman. Feqiyê teyran, deme ku mirov bahsa Dilberê ku ew bahsa wê dike û di derbarê wê de anîya ser ziman tê kirin, weke ku bahsa felsefeyekê civakê ye bi nirx bê kirin bahs tê kirin. Her weha pir mazin bahs tê kirin. Bi Dilberê re rastî, hevaltî, zanebûn, kevneşopîyeke bi têgihîştin, evîn û evîndarî, êşa ji dil û ye dil û hwd hevdû dihûnin bi hev re. Lê di vir de, divêt ku em her weha vê ji bi girîngî bênine ser ziman. Hersê şaxsiyat ji her yekê di demekê de jîn bûna û her yekê dervî van xoslet û hebûnên wan bi hinek xosletên sereke re tene ser ziman û berçavên mirov. Deme ku mirov li ser Şahmaran di hizirê, zanebûn tê bîr û berçavên mirov. Deme ku mirov li Dilberê di hizirê bi serpêhatiya wê, êş tê bîr û berçavên mirov. Bi Zîne re ji, evîn tê bîr û berçavên mirov. Lê bi hersêkan re ji, jidilbûn, bawerî, têgihîştin, safîbûn, hijkirin, nirxbûn, mazinbûn û êşî û hwd heya. Weke xalaka ku bi hersêkan re ji derdikeve berçav ji baxt û bêbaxtiya.

Li vir, hinekî dî ji bi çend gotinan ji bê, divêt ku em hinekî li ser Dîlberê Feqiyê Teyran bênine ser ziman. Dîlberê xwediyê şaxsiyateka çawa û bi çi rengî bû? Ev ji pirseke kuu mirov di vir de bi çend gotinan ji bê bi bersiv bike ya. Dîlberê, Keça mîrekî kurd bû. Li herême botanê wanderan bû. Li mala xwe bidilê xwe mazin bû. Heval û hogirên wê, hertim li cem wê bûn û ew ji bi wan rebû. Bidile xwe mazin bû. Hertimî ji, di nav xalkê de bû. Ku wê dîtibana alikariya ji yekê diviya, wê ku ew yek di wê heyemê de di cih de dîtibana, êdî wê di cih de xwe digihanda wan û alikariya ku jê hatibana ku bi çi awayê bê dide wan. Her weha bi vê yekê ji, di nav xalkê de li dore tê naskirin û navê wê ji derdikeve. Di malbata wê de ji, dubendiyek berî hingî bûya û naqabîna bavê û emê wê xirabûya. Emê wê ji li cihê ku ew lê bicihbûn, ji wir dicê û hinekî ji wan wirde li mergekê cihê xwe çêdike û li wir mala û dore xwe mazin dike. Piştî vê yekê re, êdî Dîlberê ji mazin dibê û kurê emê wê Dîlşad ji mazin dibe. Piştê, ew ji, di şahiyeka Newrozê de hevdû dibînin û dil didine hevdû. Dîlberê û kuremê xwe, hij hevdû dikin. Lê piştî ku hij hevdû dikin, êdî fêr dibin ku emê wê û bavê ne lev in û heya ku li ber wan ji sekinî ban. Dîlşad ji di wê qanaate de ya. Piştê herdûk ji di nav xwe de digihine biryarekê ku ew werin û bigihine hevdû. Piştî ku ew gihîştine hevdû, êdî wê malbatên wan ji wê li ber wê gihîştine wan ye li hevdû ne sekin in. Ew ji, di serê xwe de wilo hizir dikin. Mirovên ku piştî bûyaran wan re li ser wan diaxiftin ji, digotin ku hebû ku bavê wan li ber wê gihîştine wan ye hevdû ne sekinî bana. Ji xwe, ew ji ahlê hevdû bûn. Lê Dîlberê û Dîlşad, biryara xwe didin ku herin û weke demekê xwe li mîrekî din bigirin. Li wir bizewicin û piştê ku dê û bavên wan ji pê hisahan êdî ku ew ji hatina cem wan, êdî bi hev re vegehîne malên xwe û li wir êdî bidil û şahî bi hev re jîn bibin. Sawê(xiyelaja) Dîlşad û Dîlberê evnakê ya. Lê bi alikariyê hinek hevalên Dîlşad cih ku wê xwe gihandibane de xwe digihêne de. Lê mirovê ku wê çûban cem wî, ew çûya ser dilovaniya xwe û kurê wî ku jê re dibêjin ku navê wî Raşît beg e, di rûnihê di wê heyemê de. Dîlberê û Dîlşad, diçin û lê malê di bibine mêhvan û piştê pîrsgirêka xwe ji Raşît beg re ténine ser ziman. Lê di wê heyemê de tiştêkî di ku hîç cihê wê di kevneşopîyê de nîn e, dibêt. Ew ji her weha çav berdana Dîlberê ye Raşît beg e. Hingî Dîlberê xweşikê, çavên herkesekê li ser wê ne. Raşît beg ji dixwezî ku bibe xwediyê wê xweşikatiyê. Piştê, Raşît beg, ku dibe evar, êdî dikeve mezele ku Dîlşad tede dirazihê û êrîşî wî dike û wî dikujê. Dîlberê ji, di wê heyemê de berî ku Raşît beg bigihê wê, ew difilitê û bazdide û xwe li çiyayê Reş digiherê. Demeke dirêj li wir dimêne. Hata ku rojekê Feqiyê teyran jê re dibe nesib û di wir ve diçê û li wir rastî wê têt. Êdî ji wir pêde, wê jiyane wê, hatiya dawiya xwe, wê biêş ku Feqiyê teyran ji jê re şahidiyê dike dibuhurê. Bandûra wê û jiyane, pir mazin li ser Feqiyê teyran dibêt. Feqiyê teyran, wê pîroz dike û bi navê wê ji xaynî anînêyên xwe yên li ser zimên qasîdeyan ji diafirîne û dibêje. Bi vê yekê, êdî bi gotina feqiyê teyran mayindabûnak dibêt. Biqasî ku tû

gotin, Feqiyê teyran, di dawiyê jiyane xwe de, her weha gotinaka ku hîç ji aqilan dernekeve ji di derbarê Dilberê bi ser waqas vegotin û nivîsên xwe dike. Ew ji her weha tê gotin, "wê dilê wê yê qanc û pak, bi xalate wê, şahiyaka bi pîroz a". Ji devê zanistê mazin Feqiyê teyran, li ser Dilberê di nav xalkê de hê gelek vegotin û gotinê bi vî rengî yên ku têne gotin û vegotin ku jev cuda ne ji hene. Lê deme ku mirov li wan vegotin û gotinan ji dihisêne, mirov xalaka hevbeş di hemûyan de dibîne. Ew ji her weha êş û kula ku piştê bi Dilberê re çê bûya û wê şaxsiyata wê ya ku bêqusur bû. Dilberê, di nav xalkê de heta ku tê deme ciwaniya xwe, biqancî û zanebûna xwe derdikeve pêş. Ew keçak bû lê wê ji weke gelek hevalên xwe li cem seyda bisalan xwandibû û wê xwe bizanebûn kiribû. Bi vê yekê, bi zanebûn û qancîya xwe ye ji dil di nav xalkê de deng dabû û derketibû pêş. Hijkirinaka mazin ji yên ku ew nas dikirin jê re hebû.

Şaxiyata Dilberê, şaxsiyata pir pêşketibû. Bi qasî ku mirov jê fahm dike, pir mirovaka zanebû. Wekî din ji, weke ku tê ser ziman, pir mazin, mirovaka dil tenik bû. Bi wê dil tenikiya xwe, xwediyê dil saffibûnekê ji bû. Her weha divêt ku mirov vê yekê ji bi teybet bêne ser ziman. Saffibûn, diltenikbûn û zanebûn, weke ku di nav xalkê de dihata vegotin di wê şaxsiyata wê ye qanc de lev gihabûbû hevdû. Bi vê yekê, ku mirov hinekî ji bi nêzîkatîyaka bi têgihîştine deme û felsefîk li wê şaxsiyeta wê ye pêşketi dimeyîzenê, mirov digihîjê hinek encamne têgihîştinê di derbarê wê û bi wê re demê de. Her weha ji divêt ku mirov wan ji bi çend gotinan bêne ser ziman. Bi vê yekê re, mirov divêt ku vê yekê ji bêje ku şaxsiyeta Dilberê, hem bi demên xwe yên pêş yên ku di deme ciwaniya xwe de weke mînaqakê ya û hem ji bi wê êşe û kulê xwe re ji, wilo derketiya pêş. Ji ber vê yekê di nav xalkê de, weke gotinaka xalkê ku bûya û tê gotin, dibêjin "ku mirov kule Dilberê fahm neke, ma mirov wê çawa bêje ku êş û dilêşî fahm kiriya!". Her weha ji tê gotin. Ev gotin bixwe ji, ku mirov li ser dihezirê, mirov tede têgihîştineke ku di nav xalkê de afiriya dibîne. Dilberê bi hebûne xwe re, weke mînaqakê ya, ji wê fahmkirin û têgihîştina wê re. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bêje ku Dilberê Feqiyê Teyran, bi serê weke ekoleke têgihîştine ye felsefe ya di wêje kurdî de ya, ku mirov wê fahm bike. Bi vê yekê, deme ku mirov şaxsiyeta Dilberê fahm dike, mirov ji aliyê pêşketine ve ji, hinek têgihîştinên deme ji têdigihê. Mirov, hinekî di derbarê demê de di dibê xwdi zanebûn. Zanebûna deme çawa ya, mirov wê ji her weha bi têgihîştin û rast fahm dike. Mirov, bi wê re dibîne ku ev yek her weha. Hem di anîna wê û êşe wê ye li ser ziman de û hem ji di şaxsiyeta wê ye ku hatî ser ziman de, mirov vê yekê her weha pir baş û qanc fahm dike û têdigihê. Feqiyê Teyran, ji xaynî zanistiya xwe ye deme ya hizrî, zanistîtiyaka vê yekê ji bi teybet kiriya û daya nişandin. Her weha, ku mirov bi têgihîştine Feqiyê teyran re li Dilberê ji û li rewşe wê ji dimeyîzenê, mirov digihê hinek têgihîştine mazin yên dîrokî. Bi çavên feqiyê teyran meyîzendin, têgihîştineke demî ku ji têgihîştine dîrokî û felsefî ne dîre pêdivî pê heya. Bi teybetî Dilberê Feqiyê teyran û Zîne Ahmadê xanê, mirov her weha pir mazin di têgihîştine demê de kur û dîr dibin.

Di wêje kurdî de, her weha Dilberê Feqiyê Teyran ji û Zîne Ahmadê xanê ji xwediyê weyneke mazin di pêşketinê de. Bi vê yekê re, divêt ku mirov pir mazin bahsa Şahmaran ji bike. Şahmaran, pir mazin binirx e. Bi Şahmaran ve girêdayî, çandaka mazin ye dîrokî ye civakî afiriya. Wê çanda gelekî awakirinaka mazin di ser û dilê xalkê de kiriya. Ku bahsa wê ji tê kirin, weke ku bahsa nixeke pîroz bê kirin tê kirin. Bi wê wê yekê divêt ku mirov bahsa Rûstemê zal ji bike. Rûstemê Zal di çanda kurdî de, xwediyê weyneke pir mazin e. Jiyana û serpêhatiya rûstem û bavê wî di nav kurdan de di civatên wan de pir mazin hertimî li serziman bû. Piştî ku Firdewsî ew destan nivîsand, êdf di nav xalkê fars de ji bicih bû. Vê yekê ji divêt ku mirov bi teybetî bêne ser ziman. Ji xaynî rûstem, Pir mazin bahsa Bahlûl tê kirin. Di nav kurdan, ku bahsa bahlûl tê kirin, wek alimê û mirovekî ku ji rêzê dijî û hwd tê bîr û berçavên mirov. Bahlûl weke mirovekî ku hertimî bidiljênî û bûjênî dijî bû. Weke

"mirovekî ku çavên ne li mal û milkê li dinyê bû" dihata ser ziman. Şaxsiyeta bahlûl ye ku tê ser ziman. Hata sadsala 17. min û 18. min ji, pir mazin li ser zimanan bû. Pir bahs dihata kirin. Li ser dihata sekinandin. Bi teybetî, ku mirov li herême botanê li civatên mîr û yên di nav xalkê de lê dirûnişt, mirov di dît ku çend bahsa wî û kirinên wî dihatina kirin. Li ser wî pir mazin dihata sekinandin. Di nav xalkê de, kirin û gotinên wî, weke yên bi şîretî dihatina ser ziman û bahsa wan dihata kirin. Li herême Botanê car bi car ku bahsa wî dihata kirin, ew bi navê "bahlûlê dîn" ji dihata binavkirin. Li rojhilatê kurdistanê ji, bi wî ve çandaka mazin heya û ku di nav de "bahlûlê bizane" ji di nav de bi hinekî navê din ji dihata ser ziman. Li hinek civatan jêre "bahlûlê baxdî" ji dihata gotin. Bi van nava re li herême botanê, hê hinek navên wî yên din ji ku ew pê dihata bi navkirin hebûn dihata gotin. Bahlûl, deme ku dihata ser ziman, weke dageriya saffûn, jidilbûn, rastbûn, bawerî û zanebûnê dihata ser ziman. Her weha bahs lê dihata kirin.

Şaxsiyeta bahlûl ye ku dihata ser ziman bi hinek xosletan re, ku mirov wan xosletên ku pê ew dihata ser ziman, li wan û awayê wan dimeyîzenê, mirov dibîne ku ew şaxsiyet yê deme têgihîştin û felsefêkirinê ya. Wî, jiyana ku di nav xalkê de li sikakan derbaskiribûn. Hertimî di nav xalkê de bû. Deme ku diaxift, gotinên wî di serê yên ku lê dihisandin de cih û war digirtin û mayînde dibûn. Ew ji, ji wê jiyana xwe ne bigileh bû. Deme ku bahsa jiyana wî dihata kirin, her weha mînaqaka ku ji bo ku wê jiyana wê bi mirov bidine têgihîştina dihata ser ziman di civatan de. Dihata gotin ku birayekî wî ji ku jê re xaro Reşîd dihata gotin hebû. ew pir dewlemend bû. Lê bahlûl ti tiştêkî wî ne bû. Birayê ji, çî dixwest ku bide Bahlûl, lê bahlûl erê ne dikir. Bahlûl weke xwe dijî. Rojekê ku birayê Bahlûl di nav civatê de rûniştîya, hinek mirov dikin hinek tahnana bidine wî. Jê re dibêjin ku "ti wilqasî dewlemendî û xwedî hebûnî, lê Bahlûl ne xwediyê ti tiştêkî ya. Ew ji, ji bo ku xwe bi parêzê, ji wan dibêje ku "ez çî didime de lê ew erê ne û nabê". Di wê heyemê de, yek dike ku aqilekî bide wî dike û her weha jê re dibêje, "de ka sewîlekî tişî zêr bike dêne ser rîya ku ew têve wê herê carekê û bila ew ji wê sewîlkî bibîne, ka wê bê an ji nabê". Birayê bahlûl ji dirabê ku ew mirovên li dore wî ji hemû pêre ne bi wan re wê yekê dike li ber çavên wan. Sewîlkekî tişî zêr dikin û didênine ser rîya ku ew ji dûr wa têve tê. Bi birayê Bahlûl re, mirovên din ji li wir li dore wî li cihekî di ku wan xwe bişûn ve daya li cihekî di sekinin û li Bahlûl û hatina wî temaşî dikin. Bahlûl, ku hinekî di ji tê û digihê nêzikî dehma sewîlk, êdî hizrek dikeve serê wî de û ew ji xwe re dibêje "ka ezê weke koran bikin ku ka ew çawa karin bi meşîn û herîn. Ew ji wilo dike hata ku tê dehma sewîlk û hinekî jê di buhurê. Piştî, birayê Bahlûl ji dore xwe re dibêje ku "win dibînin ma, ne wilo .." û piştî dimêne sekinî. Piştî herkesek ji wê kêfêkê pêve ji bo wî dibêjin ku 'xwûdê li vê dinyê nadayê de mal û semyan, hemû tiştê ku bidîyê de li dinye dî ya'. Her weha şaxsiyeta wî tê ser ziman. Bi vê yekê re, hê weke vê gelek vegotinên ku li ser wî li herême botanê û wanderan tene vegotin hene.

Weke şaxsiyetên wêjeyê û çandî yên ku ser û dilê mirovên kurd biawa kirina, yên sereke yên ku hatina nivisandin û ser ziman ev in, lê ne ev tenê ne. Hê gelek hene. Lê yên ku pir mazin ji aliyê vegotinê ve pir mazin derketine pêş ji ev in. Hinek navên ku bûna weke dager, her weha Şahmaran, Rûstemê Zal, Bahlûl, Dilberê, Zîne û hwd in. Bi wan re, gelek awayên vegotinan hatina afirandin. Li ser wan, bi gelek awayan vegotina di civatan de hatina vegotina. Di civatan de, weke ku emê di berdewama nivisandina xwe de di vê nivîsê de ji bîrê ser ziman, pir mazin têgihîştineka mazin hebû. Felsefe civakî di wanderan de bi awayê rêzanî, rewşenbîrî, çand, wêjeyî û hwd dihata afirandin. Civat, weke saziyaka civakî ya rêzanî, çandî û wêjeyî ya ji. Ji gelek aliyên ve, saziyaka civakî ya ku mirov wê bêne ser ziman a. Ji deme Gûtiyan ve û vir ve, bi awayekî bi sîmset, di wan de, felsefe û her weha afirandina hizir tê ser ziman. Hizir û têgihîştine ku di wanderan de tê ser ziman, civakê bi nîrx dike û bi rê ve dibe. Di vir de, ji aliyê wêjeyî ve ji, wate wê heya û maf dike ku mirov bi

teybet ji bêne ser ziman. Rasti û rastiya civakê ji her awayê e di civatan de dihata ser ziman. Di cvatan de, bi nêzikatiyaka wêjeyî û bitêgihîştinî ziman ji pêşketî bû. Ku yek di axift, li zimanê wî dihata meyzendin ku ka baş û an ji ne baş, ka zane bi peyivê û an ji nizane bi peyivê. Bi vê yekê ve girêdayî, divêt ku mirov bêje ku ziman ji xosletekî mirov dihata dîtî. Bi vê yekê ve dirêdayê dise em bêjin, nêzikatiya wêjeyê û çandî ye pi xurt û mazin lê dihata kirin. Weke ku di civatan de dihata gotin, "kê xweşik û baş zanibû ku lev bêne, ew yê ku pir baş û qanc zanibû ku bi peyivîbana". Nahaka pêde, em zimên ku di nav de di mijara xwe de anîna ser ziman berdeyam kin.

Zimanê kurdi ku mirov bahsê bike, divêt ku mirov dîrokeke ku pir dirêj bêne ser ziman. Zimanê kurdî dîroke wê ye ku tenê em zanin ne bin 8 hezar salan re ya. Hê gelek pêvajoyên pêşketine wê ji em nizanin. Di derbarê wan de wilo zêde ti zanebûna me ye mazin nîn e. Ji deme suermiyan û vir de, em hinekî xwediyê têgihîştinekê ne. Lê di deme sumeriyan de ji, pêşketineke çawa û bi çi awayê di xwe de jîn kiriya, di derbarê wê de ji, wilo zêde agahiyên me nîn in. Deme sumeriyan bixwe ji, çiqasî dirêj berdeyam kiriya? Ev pirs ji, deme ku tê pirsin, li ser deme hinek qanaatên aqadamikî têne rojeve. Hinek zan têne rojeve. Lê yên ku wan qanaat û zanan ji ténine rojeve, bi xwe ji dibêjin ku "deme sumeriyan û ev pêşketinên ku me anîna ser ziman, heya ku hinek awayên wan yên hê cudetir ji hebin". Vê hizrê ji ténine ser ziman. Lê deme ku mirov li wê demê û pêşketine wê wan, ew awayê wê yê ku î ro ji, hinekî ji bê hatiya kifşkirin, ku mirov lê dimeyîzêne, mirov dibîne ku pêşketineke mazin jîn kirina. Tenê parastgaha ku li gundê Rehayê hata dîtî, biserê xwe karê hinek hizrên aqadamikî yên ku hatina afirandin û îro ji di rojevê de serûbin bike. Li gor hinek zanan, tê gotin ku ew parastgah "berî zayîna di naqabîna 13 û an ji 12 hezar salan de hatiya avakirin. Her weha hinek hizir têne ser ziman. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku pêşketineke mazin ye ku mirov wê kifş bike li herême jîn bûya. Hê ji gelek aliyan ve ji, pêşketine wê, ne hatiya kifşkirin. Aliyên ku hatina kifşkirin ji, têne yên rêveberî û an ji her weha yên desthildatdarî ne. Wilo zêde li ser jîyan û û pêkhatinên wê kifşkirinên mazin ne bûna. Ev yek, bi serê xwe ji, mirov dikê nava hinek hizirne de, ku ew pêşketine wê çend mazin e. Li herême zimanên ku herî kevn yên ku pêşketine herême di xwe diparezên, kurdî, farsî, arabî û asurî ya. Ev herê ziman zimanên ku ji wan deraman mana. Farsî dîroka wê hinekî î ji bi vir de têt. Lê kurdî hê bêtir dîroka wê bi asurî re bi wirde diçêt. Divêt ku mirov vê yekê ji her weha di serî de kifş bike.

Dema ku mirov bahsa zimên bi xwe ji bike, divêt ku mirov zanibe ku mirov bahsa çi dikê. Kurdîya ku îro em bi kar ténine, ti çarî ji ne weke ye wê demê ya. Ji ya wê demê çûdatira. Bêjeyên kurdiya îro, li ser hîm û temenê têgihîştinê yên ku avabûna na. Divêt ku mirov vê rastiye di serî de kifş bike. Ev yek her weha ku mirov wê di serî de kifş kir, êdî wê mirov di serî de bigihêne hinekî rastiyan in ji. Her weha wê di serî de, pirseke ku mirov bi pirsê û bersive wê bide wê ji me kê. Ew pirs ji, her weha, di zimanê kurdî de, demên wê yên berî deme têgihîştinê çawa na û çawa pêşketina na. Ev pirs, pirseke serekê ya ku mirov bi pirsê û bersivekê bidîyê de. Kurdî, hata nahaka wilo zêde li ser lêkolîn ne hatiya kirin. Hinek, bêjeyên ku ji deme sumeriyan mana weke "ga" ji, hinek hizirne di serê mirov de çêdikin. Ev bêje ji, bêjene ku mirov wan li ser wan bihizirê û hinek analizên ji temen bike ne. Ev bêjeyên halo, hinek pêşketinên ku wê demê bûna di xwe de ténine ser ziman. Ji xwe, ku mirov li ser zimên di hizirê, mirov vê yekê ji her weha dibîne. Zimanê deme pêşketinê, bêjeyên xwe yên axiftinê ji, her weha li gor xwe diafirêne. Bi vê yekê re, mirov karê karê bêje ku dem bi dem û pêvajoyên pêşketineke ku rû dide dibêt di zimên de. Di kurdî de ji, di zimên kevn yên ku ji wê demê mana de ji ev yek heya û bûya. Di serî de, ku mirov li kurdî dimeyîzêne, mirov vê yekê her weha pir baş û qanc dibîne. Kurdî bi civaka kurd re bidest pêşketine xwe dike. Ji ber vê yekê mirov karê bêje ku dîroke wê, dîroka civaka kurd

e. Kurd, ji wê demê pêde, çend ku bidest pêşketine xwe ye civakê kirin her weha zimanê wan ji, li gor wê bidest pêşketine xwe kir. Bi vê yekê re, zimanê wan, di rastiyê de, dîroka pêşketine wan ya civakatiyê bi awayê kurdî "kurmancîtiyê" re têne ser ziman. Kurmancî, ku mirov li ser bihizirê, mirov wê bibîne ku ne tenê zaravayakî zimanê kurdî ya, her weha zimanê demeke pêşketina kurda bixwe ji ya. Ku mirov lê dimeyîzenê, mirov vê yekê her weha di serî de, pir mazin kifş dike.

Hata îro, wilo zêde zanistaka ku zimanê kurdî bi serê xwe û bixwe lêkolîn bike ne afirîya. Lê ku zanistaka wilo ye lêkolînkirinê hebene, wê kifşkiribana ku zimanê kurdî, bi awa û hebûne re, ji wan kêvalbar (teblet)ên sumeriyan yên ku mana hata roje me, ji wan bêhtir pêşketinên wê demê di xwe de diparezê ya. Di serî de divêt ku mirov vê yekê her weha kifş bike. Kurdî, zimanê pêşketinê ya. Vê gotinê mirov karê ji bo kurdiya roje me bênine ser ziman. Kurdiya roje me, ya deme pêşketinê ya. Bêjeyên wê ji her weha yên deme pêşketinê ne. Her hevok û bêjeyên wê, di xwe de hinek pêvajoyên pêşketinê yên ku bûna diparezê. Ev yek, di serî de rastiyaka ku bûya di zimanê de kurdî de. Kurdî, bi vê yekê, divêt ku ji gelek aliyên ve were têgihîştin. Li ser lêkolîn bêne kirin. Ev yek, di serî de ji bo kurdan bixwe pir girîng e. Lê di çerçoveyê gerdûnî de ji, wê mirov bigihêne pir pêşketinên demên berê yên ku bûna. Kurdî, her weha xwediyê hinek xosletên ku îro ji hê ji, ne hatina kifşkirin in. Li ser zimên, deme ku mirov bihizirê, ku ev ziman kurdî bê, divêt ku hinek têgihîştine civaknasî û kevneşopî ji di ser mirov de di wê kêlîkê de zîn û jîn bê. Ev yek, her weha pêdivî pê heya. Ev yek, wê mirov bigihêne hinekî rastiyên din yên ku bûna. Wê mirov, çêtir û zûtir serwaxt û serwer bike di kifşkirin û pêşketinên zimên de.

Zimanê kurdî, ji deme sumeriyan ye duyemin pêve, ku hata ku digihê deme Mîtanî û Hûriyan, pêvajoyaka deme xwe ye pêşketin bi awayê têgihîştine jîn dike. Bi wî awayê ku pêş dikeve ji, têgihîştineke mazin di xwe de çêdike. Bi wê têgihîştine, êdî weke ku xwe ji nû ve ji bi afirêne lê tê. Bêjeyên deme pêşketinê ye têgihîştine, êdî zû bi zû diafir in û serwerî jiyane dibin. Bi vê yekê anîna ser ziman ji, mazin pêş dikeve. Mirov wî awayê pêşketine zimên ji, awayê axiftin û nivîsandina wan fahm dike. Awayê axiftina wan weke ku helbestekê bixwêni e. Deme ku kurd di civatên xwe de li hevdû di civin û lev dirûnihin, her weha jêvre ténine ser ziman. Bi wê awayê anîna ser ziman ji, êdî hin bi hin jiyana wan ji di awayê pêşketine xwe de mazin bidest pêşketineke mazin dike. Jiyana wan, bi têgihîştine pêş dikeve. Di deme Gûtî û naîriyan de awayekê hizir yê bitêgihîştin ku pêşketiya, her weha vê yekê bi me dide fahm kirin. Ew awa ji, her weha di hizir de, nêzikatiyaka teherîye ye ku di jiyana wan de bi têgihîştineke bihizir pêşketiya ya. Naîrî, bawer dikin û baweriya xwe bi felsefe dikin. Bi vê yekê di hizir in û di afirênin. Hizirên xwe yên ku ténine ser ziman ji, geyretê dikin ku jev ne qûtbîn. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku pêşketineke mazin bi wan re di serê wan de heya. Pêşketinên ku berî wan bûna, di wan de sentezeke xwe çê dikin. Bi vê yekê, mirov karê bêje ku têgihîştineke wan ya pir mazin heya.

Di zimên û hizir de, têkiliyê civakê ya ku mirov bi felsefê bêne ser ziman heya. Ew têkilî ji, di jiyane xwe bi wate dike. Naîrî di deme xwe de, di hizre xwe de, demeke antifî li kurdistanê jîn dikin. Bi vê yekê û hizirê divêt ku mirov wan fahm bike. Zanistên wan ji, weke ku ji demên sumeriyan hata wê demê berdewam kiriya, mirovên ku di civatan de di rûniştin û bi zimanekî xwe derdiketine pêş bûn. Ew hizre ku wan dianî ser ziman, pir mazin di nav xalkê de cih û war digirt. Lê wilo zêde navê wan dernedikete pêş. Bi vê yekê, ew zanistne bènabûn. Her weha ji mirov karê bêje û bêne ser ziman ji bo wan. Ew, bi hişmedî, xêv û dengê xwe yê xweş li pêş bûn û hebûn. Hertimî ji wilo dihatina ser ziman. Ji devê wan, hiskirin, tēj ji bo gotinê ji dianî. Ew awayê ku wan pê dianî ser ziman yê "zargotimî", di

çerçove mijara me de, emê li ser bisekin in. Ew awa, awayekî ku mirov bêje ku wêjeyî bû. Ji ber vê yekê, divêt ku mirov wî awayî baş û qanc fahm bike û têbigihê. Deme ku mirov bahsa wê awayê gotina wan ji kir, divêt ku mirov bahsa wê şert û mercên ku wan têde dianî ser ziman ji bike. Bêguman, ew şert û merc ji bi civatan diafirî. Divêt ku mirov vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Li hevdu civîbûn û jevre anîna ser ziman, weke kevneşopîyeka civatê ya. Ji wê ji, weke nîrxekî civakê ya. Her weha divêt ku mirov li ser bisekinê û bêne ser ziman.

Di zimanê kurdî, bi awayê ku dihata bikar anîn, ji afirandina nêzîkatîyaka wêjeyî re pir mazin bingeh diafirand. Ji deme sumerîyan û piştîre bi derketin û pêşketine hebûna civakatiyê re, zimanê kurdî awayê xwe yê kurmançî ji diafirîne û li jiyane serwer dike. Ji deme Mîtanîyan û Hûrîyan û hata deme Naîrî û Gûtîyan, mirov karê weke pêvajoyên wê awayê zimên yê ku hebûna kurmançîyê pêş diket, pêvajoyên pêşketinê û binîrxbûnê bêne ser ziman. Her weha mirov karê bêje ku di wan deman de ji, zimanê kurdî bi kurmançî, mirov karê bêje ku ji serî hata binî, bi bêjeyên têgihîştinî xwe diafirîne û serwer dike. Ku mirov di vir de, bi vê yekê ve girêdayî, ji bo zimanê kurdî bigîştî gotinakê bêne ser ziman û bêje, mirov karê her weha vê bêje; zimanê kurdî ji aliyê pergala xwe ve hê pergala ku di demên berî demên Mîtanîyan wan de afirya bi kar têne. Wilo zêde ti guharandinên mazin hê têde çenebûna. Ji rewşan re bêje afirandin û anîna ser ziman, hê ji, di roje me de ji, derneketiya pêşîya ya wê demê ya ku hatibû afirandin. Hê ji, em dev û bêje û di hin rewşan de hevokên wê demê ji bikar tînin. Divêt ku di serî de, em vê yekê kifş Dikin. Di wêje kurdî de ji, ew rewş xwediyê afrînertîyaka ku mirov kifş bike û bêne ser ziman a. Nivîkarî weke karekî ku dihata kirin, ji deme sumerîyan ve hebû. Lê bi nivîskariyê re ji, di xêv de girtin ji, hebû. Zimanê kurdî, bi teybetî ji, hinekî awayên pêşketina kurmançî derfeteke mazin ji mirov diafirand ku mirov di hiş û bîrê de bigirê. Bi vê yekê, bi civatan ba û an ji bi zargotinan ba, wêjeyeke devkî ku hebûna xwe ji deman di buhuranda deme afirî bû. Tîrsa windabûnê bi mirovan de çenedibû. Ji ber ku ji xwe bawerî ji bo bibîranîna hebû. Ev awayê pêşketinê, ji deme Gûtî û Naîrîyan ji di buhurê û tê hata deme Medan ji. Ji deme wan ji di buhurê. Di deme medan de, nivîsandin bûbû. Medan, ji demên xwe yên berê yên ku hata wê demê her weha bi dev û bîrê anîbûn di rîjênine ser rûpel ji. Çand û nivîsên Êzîdîyan ji wan pêk dihatin. Lê piştî Medan re, ku dem tê piştî zayînê ji, deme ku êdî çûna bi ser kurdên êzîdî û olan wan de çêbûn dibe, êdî gelek nîrxên wan bi pirtûkxane têne şawitandin. Nivîsên ku di deme Medan de hatibûbûna nivîsandin ji, di nav wan tûfana şawitandinê de têne şawitandin. Bi vê yekê, êdî demek bi hebûn û nîrxên xwe re weke ku ji dîrokê tê birin. Di nav wan şawitandinan de divêt ku mirov pirtûka pîroz ya melekê Tawis û "pirtûkên Zerdest" ji bi hasibêne. Bi nivîskî têne şawitandin. Lê yên ku di bîran de ne, bi ser ve dem bi dem ji demên dirêj di buhurin, lê hebûna xwe bitememî wînda nakin. Di vê xalê de, divêt ku mirov dise bi kurmançî re hebûne xêvê birêz bibîr bêne. Ji ber ku bi sayaserê wan ye hebûna wan ye bi hev re, gelek rewş û nêzîkatîyên têgihîştinî xwe ji tinebûnê xilas dikin.

Zimanê kurdî, bi kurmançî, ku tê sadsala 9. min û 10. min piştî zayînê, êdî dikeve deme xwe ye nûjên weke ye roje me ku zimanên cihanê jîn dikin. Zanistên kurd yên di wê demê de derdikevin yên Êlî Herîrî bi pêşketin, têgihîştin û awayê anîna ser ziman ye xwe, vê yekê radixina berçavan. Êlî Herîrî, ne tenê ji aliyê zanistîyaya wî û têgihîştine wî ve divêt ku mirov wê şîrove bike û bêne ser ziman. Ji aliyê zimanê wî ve ji divêt ku mirov wî şîrove bike, fahm bike û bêne ser ziman. Zimanê wî yê ku pê diaxift û dianî ser ziman, xwediyê hebûn û têgihîştineke estetîkî ji bû. Ev aliyê wî, ne tenê pêşketineka mazin di wî de radixê berçavan û bi me dide têgihîştine. Ji xaynî wê ji, ji aliyê zimên ve, hebûne pêşketineke ku bitêgihîştin ye ku xwe daya der ji dide têgihîştin bi me. Her weha Divêt ku mirov vê yekê ji pir baş û qanc fahm bike. Ew rastî û pêşketin, hinek hizrên din ji bi me re çêdike. Ew ji hizir ji, her weha

weke hizrên pêşketin û bitêgihîştinbûna hebûne wêjeyî ya. Ziman, pêşketine xwe, bi bikaranîna xwe re jîn dike. Her weha afirandina hizir ji, di vê yekê de divêt ku mirov fahm bike. Ji xwe, deme ku mirov li Êlî Herîrî di meyîzenê, mirov di awayê pêşketin û anîna ser ziman ye hizrên wî de tiştêkî bi bal û li berçav kifş dike. Ew ji her weha, têgihîştineke ku bi nêzîkatiyaka felsefîk hatiya şîstin, wî pê hizre anîna ser ziman û hizre ku anîna ser ziman ji, aliyê wê yê wêjeyî asta wê ji asta roje me pêşketî ne kêmtira. Divêt ku mirov vê yekê her weha pêre kifş bike û bêne ser ziman. Ew ne tenê zanistekê mazin yê hizir ku em jê re bêjin filozofekî mazin a. Ew bi wê re ji, aliyê wî wêjewanî ji pir mazin heya û derketiya pêş. Wî di axiftin û nivîsandina xwe de pir mazin girîngî daya xweşik û rastî axiftinê. Xweşik û rast axiftin ji, têgihîştineke mazin ye ku bi hizir û têgihîştine wê serweriya wê divê, divêt ku hebe. Bi vê yekê re, wî ku mirov bêne ser ziman, ji divêt ku mirov aliyê wî zanistî pêre wêjewanîya wî û her weha pêre ji wî weke zimanzanekî pêşketî ji û bi vê yekê de bitêgihîştin bêne ser ziman.

Piştî Êlî Herîrî re, zanistên kurd yê weke Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran û Ahmadê xanê, divêt ku bi heman awayê mirov bi rêz bi bîr bêne. Bi teybetî ku mirov li meleyê Cizîrî di meyîzenê, mirov her weha pêşketine di wî de pir mazin di bîne. Wî hizir bi têgihîştin di anî ser ziman. Wî pergalaka têgihîştine ye ku mirov wê bi felsefeyeke mazin kifş bike û têbigihê, bi hizre xwe ye ku anî ser ziman re anî ser ziman û da têgihîştin. Wî rastî di jîyanê de û di xwezabûnê de di dît. Bi vê yekê, hizreke wî ye felsefî ji diafirê di demê de. Deme ku ew bi wê zimanê xweyê xweş têne ser ziman, her weha bitêgihîştin û awayekî wêjeyî ji dide hizre xwe û têne ser ziman. Wî zanebûnaka ku ji mirov ne qût anî ser ziman. Piştî wî re, Feqiyê Teyran, ew di xwe de di felsefe xwe de da berdewam kirin. Feqiyê teyran, hê divêt ku ji gelek aliyên ve were têgihîştin. Ji aliyê felsefê zimên, û wêje ve were têgihîştin. Feqiyê Teyran, Hizre Meleyê Cizîrî ye bi pergal bi pêşxist û da rûnandin. Meleyê Cizîrî ku tede bû, fahm kiribû û li gor wê dianî ser ziman. Deme ku Feqiyê Teyran ji ew fahm kir, êdî wî ji wî da berdewam kirin. Bi vê yekê re, di têgihîştineke hizrî, felsefî û dîrokî de berdewamên hevdu ne. Ahmadê Xanê, weke ku zanistê wê deme ku Meleyê Cizîrî pêşxistîya û têgihîştine wê bi felsefê wê re anîya ser ziman û bi vê yekê re pergala wê bi têgihîştin afirandîya ya. Ahmadê Xanê, weke ji wî tovê ku meleyê Cizîrî çandîya û Feqiyê Teyran avdaya û mazin kirîya bûya. Her weha tê berçavên mirov. Bi vê yekê re, demeke nû mirov karê bêje ku afirîya û xwe pêşdixe. Zanistên kurd yê weke Mele Hisênê Batê ji divêt ku mirov divir de navê bi bîr bêne û rêzekê bide wan ji. Di nav kurdan de, dergah hene. Li dergahan, piştî Medresa bi nav zêde têne ser ziman û bahsa wan tê kirin. Medresa ji, yê çanda wê demê ne. Berê wê demê ji hene. Lê di wê demê de, mazin binav dibin. Dibine bingihê wê pêşketine bi pergal ye ku dibe. Wê, temenê wê diafirînin û bi pergalî wî pêşketinê didine berdewam kirin. Her weha Medresa ji weyneke dîrokî di leyizin. Medresa, cihên ku zanebûn dihata bi rê ve birin. Kevneşopîyeka wan ji di civakê di afirê û piştî li jîyanê serwer dibe. Medresa di nêzîkatiyê de ne dîrî dergahan bûn. D rex dergahan de dihatina dîtin. Li dergahan şêx rûniştî bûn. Şêxan pergala civakê ji aliyê xweve bi rê ve dibir. Serweriyaka wan ya pir mazin di civakê de hebû. Mele Hisênê Batê, aliyê wê medresavanî bêhtir li pêş bû. Lê wî, xwe bizanebûna we da pêş. Di civakê de, li ce van, her weha yê ku pir mazin bi nirx û li pêş bû ji mîr bixwe bû. Deme ku mirov bahsa mîr bike, divêt ku mirov zanibe ku mirov bahsa çandaka bi kevneşopî ye civakê ye ku bi hezar salan li ser pîyan bû dike. Bi vê yekê re bi wê çanda wî re aliyekî wî yê wêjeyî ji hebû. Em hewl dibin û di çerçove mijara xwe de wî aliyê wî bênine ser ziman.

Mîr, ku mirov bahsa wî kir, mirov zane ku li Kurdistanê çandaka mazin ji dike. Her weha ev têgihîştine heya. Mîr, serokê civakê ya. Divêt ku mirov vê yekê kifş bike û bêne ser ziman. Mîr bixwe, bizanebûna xwe re civakê bi nirx û kevneşopîyê wê re bi rê ve dibe. Her

weha ew mazin a. Li qasra wî, hertimî civata wî li dar a. Hertimî, li dore wî, mirovên ku bizane ne, hemû ji li hevdû bicivîn in. Bi vê yekê, ew bi nav û deng e. Pir mazin ji bahsa wî tê kirin. Ew bi cilên xwe yên ku wî hertimî mazin û kifşkar didine nîşandin li civata xwe, li cihê ku hertimî wê li berçav bê dirûnihê. Ku diaxivê ji, dengê wî bilinde û bizanebûn diaxivê. Gotina wî ji, nayê ji bîrkirin. Di aqilan de di mêne. Ku bahsa wî hata kirin ji, di nav xalkê de, herkesek zane ku bahsa kê û mirovekî çawa tê kirin. Her weha ew yekê ku nixrdar e. Wilo ji lê tê meyzêndin. Di nav xalkê de, ku lê tê meyzêndin, bi meyzêndine lê, hinek tişt jê hertimî têne xwestin. Ew tişt ji, her weha nixrên ku ew li ser wan rûniştîya parastina wan e. Bi vê yekê re, mirov karê wî bi sereke bêne ser ziman. Lê divêt ku mirov zanebe ku mîr, çiya û çawa ya. Li gor nixr û kevneşopîyê tiştên ku jê dihatina xwestin çi bûn. Mîr, di aslê xwe de, rêveberê civakê yê bi kevneşopî bû. Lê bi nixr û kevneşopîyên ku ew pê jîn dibû di parast, divîya ku wî, jîyanaka xwe ya ku wî diji di nav xalkê de li berçav bû bijîyana. Her weha ev yek ji, bi anîna wî ya ser ziman, wê hin bi hin bigihêne aliyê wî yê çandî. Wî di civata xwe de, hertimî bi zimanê xwe diaxift û dianî ser ziman. Li kevneşopîye xwedî derdiket û diprast. Di parastinê de, ew li pêşiya herkesê bû.

Wî, divîyabû ku nixrên xwe li ti darî nedabana binpêkirin. Ev yek, weke sînorekî wî bû. Ji deme Gûtî û naîrîyan ve, ev yek pêre bitêgihiştin bi pergala dimeşî. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Şaxsiyata wî, şaxsiyeteke civakî bû. Li gor civakî di hizirî. Hertimî ji, ev yek jê dihat xwestin. Wekî din ji lê dihat girtin. Ku mirov bi nêzîkatîyaka bi têgihiştine wêje nêzîkî wî bibe û bêne ser ziman, ne tenê bi awayekî bi gelek awayan divêt ku mirov wî bêne ser ziman. Bi vê yekê ve girêdayî, mirov karê wê ji bêje ku çavên herkesê hertimî li ser wî û kirinên wê yên ku wî dikirin bû. Ku wî di kevneşopîye xwe de kêmesiyak ji kiribana, dihat berçavan. Dihata dîtîn. Bi vê yekê, êdî bahsa wê dihat kirin. Ew kêmesîya wî j ne dihat ji bîrkirin, weke kirinên wî yên ku wî baş kiribûn. Mîr, her weha divêt ku mirov bi teybet bêje ku ne tenê xwedîye weyneke bû. Ew xwedîyê pir weynan bû. Bi weyne wî ye kevneşopî re aliyê wî yê çandî û pêre ji wêjeyî derdiket pêş. Li qasre wî, di civata wî de, mirovên zane hertimî rûniştibûn. Bi wan re, mirovne ku ne kêmi wê di civakê û hebûne civakê de bi hebûna xwe re xwedî hebûn û weyn bûn bi dengbêjan re dima û ew dida axiftin û gotin. Mîr dikir, di civatê li ser wan kirinên wî dihat axiftin û yê ku diaxift û hertimî bi zimanekî pir xweş ji dianî ser ziman ji dengbêj bixwe bû. Dengbêj, bi vegotin û bi awayekî zargotinê vegotina gotinên xwe re, wî nav û deng mîr her weha mayînda ji dikir. Dengbêj, bi deng û zargotina xwe re wêjevanê civatê û civakê bû. Dengbêj, hem xêv û jiberkirina wam xort bû û hem jî ku bidest vegotina bizargotinî dikirin, ji destpêkê heta dawîyê wê destanbêjî, çîrokbêjî, klambêjî û hwd pîrê dirêj bizargotinî digotin. Di nava civatên kurdan de gotina “dengbêjîyê” ji mirovên ku diavêtina ser mêr û mêrxasîyê û şer re dihat gotin. Lê mirovên ku destan û çîrok bi zargotinî digotin ji jî wan re navê dengbêjîyê jî dihat bikarhanîn. Lê navekî din jî bi navê “lavjêbêje” jî ji wan re dihat gotin. Van dengbêjên ku destan û çîrok bi dengbêjî digotin, ku dibihîstîn û jiberdikirin û digotin. Lê dengên ku diavêtin ser mêr û mêrxasan, jiberxwe jî dikarin di cih de gotinan biafirênin û bibêjin. Bi vê yekê re divêt ku mirov her weha vê yekê mazin bêne ser ziman. Dengbêj, xwedîyê xêvekê pir xurt bû û wî destan û vegotinên ku hiskiribûn, karibû ku wan bi awayekî zargotinî bianîyana ser ziman ji dore xwe re. Bi vê yekê, dengbêj, bi xêve xwe re weke pirtûkxaneyê û bi gotina xwe re ji wêjevanekî ne bin re bû. Lê ew wêjevanekî bi devkî bû. Wî hertimî her weha bi dev digot. Bi vê yekê, wî weke ku di roje me de, pirtûkekê tê nivîsandin û çawa ku bideng di dwdîyakê de tê xwandin û piştê tê lê hisandin, her weha wî bi wê hebûn û xêve xwe re, weyneke wilo ji dileyist. Bi vê yekê, wî çandak bi xwe re diparast..

Di nava mîran de, ku bahsa wan tê kirin, navê mîrê bota di cih de di serê mirov de şaq dide. Ew, her weha xwediyê şaxsiyeta mazin ye ku weke mînaq dihata dîtîn bû. Wîlo lê dihata meyîzendin. Jê ti carî kêmesî ne dihata dîtîn. Ku dihata dîtîn ji di seran de pir mazin dima. Şaxsiyeta wî, bi li xwedi derketina wî ya li nîrxê xwe re dihata berçavên herkesekî. Çawa ku li şaxsiyeta Rûstemê Zal dihata meyîzendin û jê mêrenî dihata berçavên mirov, her weha ji ye wî ji mazinbûn dihata berçavên mirov di her heyemê de. Mîr, ku mirov bahsa wê bike, divêt ku mirov pêre weke dû xalên girîng, careka din pêre dengbêjiyê û pêre ji civatê bêne ser ziman. Ev weke nîrxne ku hertimî di qasre wî de di civata wî de lev digah hevdû bûn:

Ku mirov bahsa dengbêjiyê bi mîre ji neke nabê. Mîr, hertimî di qasre xwe de, li cem wî ku rûniştibûn û ku di kete derba xwe de bîdest gotinê dikirin dengbêj hebûn. Di civatên mîr yên qasrê de, hertimî yên zane levdîrunîştin. Bi vê yekê re, hertimî, li pêş bûn. Lê divêt ku mirov bêje ku çend ku weke ku dihata ser ziman, axlabê wan zilem ji bana, lê dise divêt ku mirov bêje ku car bi car yên ku jin bûn û dengê wan ji pir xweşbûn hebûn û digotin. Di civatên xalkê de, gelek caran jin li pêş bûn di gotinê de. Wan, car bi car, di deme ku levdîrunîştin de, didana ber mêran di gotinê de. Bi vê yekê, civatên xwe bi şêx û şeng dikirin. Ku mirov di dengbêjiyê de di vê xalê de bahsa jinan bike, divêt ku mirov serî li civatên xalkê yên wan di nav xwe de dikirin bide. Ji ber ku li wanderan, ev yek, her weha pir mazin li pêş bû. Lê ku mirov di vir den bahsa gotinê û jinan bike, divêt ku mirov ji bîr neke û bahsa avêtina ser ji bike. Di deme mêreniyekê de an ji di deme ku yekê ku pir jê dihata hiskirin di mir di avêtina ser de jin hebûn. Jinan pir diavête ser wan. Di deme mirî veşartinê de ji, axlabe jîn li pêş bûn. Wan diavête ser di deme veşartinê de. Di jiyânê de, her weha ku avêtinên ser hevdû ji çêdibûn ji, êdî ne dihatina ji bir kirin û piştî di civatan de dihatina dûbara kirin ji hevdû re. Bi vê yekê re, êdî ew avêtina ser hevdûbûnê bi awayekî mayînda dibû. Bi vê yekê re, her weha êdî careka din civat derdiketina pêş di nav xalkê de di jiyânê de.

Ku mirov her weha bi vê yekê re bahsa civatan kir, divêt ku mirov bêne ser ziman ku nîrxne civakî yên ku diafirîn dihatina ser ziman û bi mayînda hebûne xwe barî pêşarojê dikirin. Civat, weke ku me li jor ji anî ser ziman, bi dû awayan hebûn. Civatên ku xalkê diî nav xwe de dikirin û civatên ku li qasra mîr dihatina li dar xistin.. Her weha du awayê civatan hebûn. Di yên qasrê de ji jin di gotinê de car bi car hebûn. Hinek jinên ku bi dengê xwe pir mazin derdiketina pêş û navê wan dihata bihîstin hebûn. Ew dihatin û li civatan dirûniştin. Lê divir de divêt ku mirov bêje ku di herdû awayên civatan de jin dirûniştin. Axlabe ji, jinên ku navserî xwe bûn, li civatan dirûniştin û li pêş bûn. Li gotina wan dihata hisandin. Navê wan ji derdiket. Navê wan bi şaxsiyeta wan re dihata ser ziman. Dihata bihîstin di nav xalkê de. Yên ku bahsa wan dihata kirin ji, bi rêz bahsa wan dihata kirin. Jiyan, deme ku di vegotinaka k civatan de dihata gotin bitememîya xwe dihata ser ziman. Bi vê yekê, mirov karê bêje ku jin ji, hem bahsa wê dihata kirin û hem ji ye bahs dikir ji car bi car ew bixwe bû. Her weha divêt ku mirov bêje ku cihê wê ji hebû di civatan de. Mafê gotina wê ji hebû. Lê di demên piştî, ku hin bi hin dem bi vir ve, tê, êdî hinek guharandin dibin û cihê û gotina wê di civatan de bi ber kêmbûnê ve diçe..

Mîr, her weha di qasra xwe de mazin bû xwediyê waqasan bû. Wî, her weha di qasra xwe nîrxne mazin di parastin. Bi wan nîrxan ji, di nav xalkê de, hinek pêşketinên ku mirov bi hebûna civakê ye ku pêşdiket re bahsa wê bike derdiketina holê. Dengbêjiya di qasrê de pir mazin bi qadr û qiymet bû. Navê wê hebû. Weke ku felsefeyeke wê hebû dihata berçavan. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bêje ku pêşketin dibû. Di qasran de, pirtûkxaneyên

ku hebûn, bi pirtûkên xanistan tişî bûn û ew pirtûk têgihîştin û pêşketine jiyanê bûn. Di wan de, nirx û pêşketine civakê hebû. Ew, weke wêje ku nivîskî bûn. Lê ji dêla wan, dengbêj ji, weke ye devkî bûn. Mîr li herdûyan ji di qasra xwe bixwedî bû.. Ew rews hata ku tê sadsala 15. min û wan deman berdewam dike. Ji sadsala 15. min û wan pêde, êdî wê demeke nû xwe dabana berdewam kirin..

Ji sadsala 15. min û bi vir ve, ku mirov li dîroka kurdan ye pêşketinê dimeyîzenê, mirov pêşketineka mazin ye bitêgihîştin ji dibîne. Mirov, demeke nû ye pêşketinê dibîne. Ji sadsala 15. min û bi vir ve, pêşketinên ku dibin, di temenê wê de, destêpêka demê ye ku bi meleye Cizîrî re destpê kiriya û bi Feqiyê teyran re hebûna xwe daya berdewam kirin û bi Ahmadê Xanê û Mele Hisêne Bate re têgihîştine xwe mazin kiriya dibîne. Bi zanist û yêne weke wan re, ku mirov li wan dimeyîzenê, mirov rastiyekekê dibîne. Ew rastî ji, ji zimanê wan û afirandina wan ye hizîrî xwe dide dîyar bi me. Ew ji her weha zimanê wan ya ku bi helbestgerî ya. Ew zimanê wan, dibe temenê wê wêjevanîya wan ye dîrokî ji. Bi vê yekê re divêt ku mirov bahsê bike. Ziman, divir de, divêt ku mirov careka din bahsê bike. Ziman, di pêşketine têgihîştine û felsefe û wêje kurdî de weke filozofekî her demê ya. Divêt ku mirov vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Ziman, di mirov de û di xwezabûna jîyanê de xwe dîyar dide berçavan. Di pêşketinê têgihîştine kurdî de, awayê wêjevanî xwediyê weyneke mazin e. Minaq, bi vê yekê, divêt ku mirov qasîdetiyê, destantîya ku ji wê ne kêmtir bi awayekî helbestgerî dihata ser ziman û hwd bêne berçavan û ser ziman. Meleyê Cizîrî ji û Feqiyê Teyran ji, zanîstvanê mazin bûn. Lê deme ku li civatekî di rûniştin, bi zimanê xwe yê xweş di cihê de karibûn bi awayê qasîdetiyê biafirandinan. Her weha divêt ku mirov veyekê bi teybet bêne ser ziman. Ev awayê afirandinê, ne tenê weke karekî divêt ku mirov hilde dest, divêt ku mirov weke xoslet û teybetmediyekê ji hilde dest û bêne ser ziman.

Meleyê cizîrî bi têgihîştine xwe re pir mazin li pêş bû. Pêşavan bû. Divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Wî, hizreke bi pergal afirand û anî ser ziman. Felsefe Meleyê Cizîrî, divêt ku li gor xwe û rastiya were têgihîştine. Wî, nêzikati li civakî û civaknasî çawa kir? Wî hizîr çawa û bi nêzikatiya anî ser ziman û çî jê xwest? Wî, weyne hizîr û bi gelemperî felsefe weyne wê di pêşketinê de çawa dît û anî ser ziman? Her weha divêt ku mirov wî fahm bike û bêne ser ziman. Têgihîştine wî ye ku me fahm kir, ji dixwest ku em tenê bi awayê wêje nêzikatiyê lê nekin. Ji ber vê yekê, di vir de, me hewceyî dît ku her weha bi pirsîn û bênine ser ziman. meleyê Cizîrî bixwe ji, ku mirov li mirovên ku alim yêne kal ku mirov ji wan wî lê dihisêne, mirov bi awayekî pir baş tê digihê ku wî di deme xwe de hinek nivîsên mazin ku em weke pirtûkan bi nav bikin nivîsandina. Lê mixabin, haya ku me ev nivîs nivîsand ji me xwe ne gihanda wan nivîs an ji pirtûkên wî. Mirov her weha karê ji bo Feqiyê teyran ji bêne ser ziman. Feqiyê Teyran, bixwe ji, di hinek axiftinên ku weke helbestekê kirina û di roje me de weke helbesteke wî ji tene ser ziman vê yekê bi bal ji dîyar dike. Di helbesteke xwe de her weha tene ser ziman, "Agirê pêta di dil de/Me'niya daxan ku hilda/Ev kîtab maçin du cilda/Hafizê Medhan im ez/Min û hê wasfê xwe hilda/ Xweşmîsal in çûn dû cilda/Çerx û kovan çûn di dilda/Ay dil min ay dilo ..!". Feqiyê teyran, di van rêzên xwe de, bahsa hinek pirtûkên ku nivîsandî ne û ji hinek cildan pêk tên dike. her weha tene ser ziman. Wekî din ji, bahsa bi dawibûna wan dike. Di rêzeke xwe de dibêje ku ji bidawikirina cildê yekê buhurîne cildê dûyan dike. her weha tene ser ziman. Bi hinek vegotin û hiskirinên ku hatina guhên me ji, em digihine wê qanaate ku Meleyê Cizîrî ji û Feqiyê Teyran ji, hinek pirtûk û an ji hinek nivîsên pir dirêj nivîsandina û li şûn xwe hiştina.

Ku mirov li gotin û vegotinên di derbarê de lê dihisêne, mirov bi êmin digihê hin qanaatne wilo di cih de. Deme ku bahsa Mele Hisêne bate ji tê kirin, her weha di hinek vegotin û gotinne bahs tê kirin. Di navxalkê de, li ser wan her weha pir vegotin hene. Lê ew vegotinên ku têne gotin ji, tenê di gotinê de dimênin. Ji bo Mele Hisêne bate, deme ku tê ser ziman, hingî, ku di deme wî ji jîn bûya, bahsa "Mîr Hisên" tê kirin û tê gotin ku di naqabîna wan ji pir xweş bûya. Her sal ew diçû serdana wî. Mîr Hisên ji, weke ku tê gotin, mirovekî ku alim û zane bûya, Di qasre wî de, pirtûkxaneyaka mazin ji hebû ya. Mele hisêne Bate ji, di deme ku diçû wir, li wir ji dima û weke tê gotin, "wî ji tiştê ji xwe li wê pirtûkxaneyaya wî hiştiya". Ji vê gotinê mirov fahm bike, ku wî ji hinekî nivîsandiya. Biqasî ku tê gotin, li ser felsefe û hizir û dîrokê hinek nivîsandinên wî yên pir dirêj hene. Her weha ji tê vegotin. Mirovên weke van mirovên zanist û ku navê xwe bi zanebûna xwe ji deme xwe buhurandina demên pişt xwe re ji, ne mumkun e ku mazin ne nivîsênin. Mirovên weke meleyê Cizîrî, feqiyê teyran, Mele Hisêne Bate û Ahmadê Xanê, bandûraka wan ye pir mazin li ser dore wan û têgihîştinê heya. Vê yekê, xwe pir mazin û bi dîyarî daya der. Bi vê yekê ji, mirov karê bêje ku wan pir mazin anîya ser ziman. Piştî wan ji, di demên pişt wan re de, êdî pêşketinên ku dibin û zanistên ku derdikevin ji bandûra wan zanistên mazin yên bi rêz li ser wan heya. Piştî wan re demeke nû ye bi têgihîştin dibêt. Zanistên ku derdikevin û wêjeye kurdî ji ye ku diafirê ji, bandûra wan li ser wê heya. Lê divêt ku weke ku me li jor ji anî ser ziman, wan têne her weha bi aliyê wêjeyî ve fahm neke. aliyê wan yê zanistî û felsefî pir mazin ji li pêşiyê ve ya. Divêt ku mirov vê yekê ji bi teybet bêne ser ziman. Ew bitêgihîştinî ténine ser ziman û tevdiqerihin.

Ji sadsala 15. min, hata ku dem tê sadsalên 16. min û 17. min ji, êdî kurbûnaka ku mirov bi çav dibîne dibêt. Ew kurbûn, li gor şert û mercên kurdistanê li derfete xwe digerihê ku xwe werêne ser ziman. Her weha mirovê yekê dibîne. Lê hin astangên ku ji rêveberên serdest dibin li pêşiyê ve yekê ji astang in. Lê dise, di nav xalkê de hatina ser ziman dibêt. Nivîsandin û anîna ser ziman de, ew astangî piştî ku dem tê sadsalên 18. min û 19. min ji, êdî bi dîyarî xwe dide der. Mirov wê yekê li berçav dibîne. Li sadsala 18. min wilqas raperînên ku dibin, hemû ji bo wê yekê ne. Mirov nikarê wan raperînan ji vê yekê ûr bêne ser ziman. destanên kurdan yên weke "adulê" ji di van deman de diafir in. Destana "Hemê Zerê" ji ya demên piştî berî van deman e. Di nav xalkê de, ev destan, destanên ku pir ji wan tê axiftin in. Li ser wan tê sekinandin. Di civatan de têne ser ziman. Lê bi devkî ne. Lê divêt ku mirov bêje, ku çend ku bi devkî ji bin, ji yeke nivîskî ne kêmîr û tememîr têne ser ziman û hebûna diparezên. Her weha mirov karê ji bo "binavşa narîn û cembeliyê mîrê hakariya" ji wilo bêne ser ziman. Ev destan û vegotin, yên ku di nav xalkê de deng vedana. Navê wan heya. Hê weke van destan û vegotinan bidehan yên ku mirov navên wan hilde û bêne ser ziman hene. hemû ji, di ahengekê civakî de hevdû temem dikin. Ev destan û vegotin, hemû ji pir girîng in. Ji ber ku di xwe de têgihîştin, xêw û bîr û baweriya civakê di xwe de dihawênin û diparezên. Şaxsiyata hemê Zerê, ji şaxsiyata mîrîtiyê wirde, yeke kevneşopî ji ya. Şaxsiyetaka ku di deme xwe de car bi car li gor deme xwe dijî û car bi car ji bi têgihîştine xwe ji deme wirde dijî. Bi vê yekê, têgihîştinek ji pêre heya. Bi vê yekê ji dixwezê ku were têgihîştin ji aliyê dore xwe ve. Her weha şaxsiyata Mîr Xalid axa ji, mirov karê bêne ser ziman. Bizanebûn, qancitî, têgihîştin û pêşketi tê ber mirov. Şerê di naqabîna hemê Zerê û Mîr Xalid de, ku mirov lê dimeyîzenê, xoslet û teybetmediyênku didine berçavên mirov netenê weke yên aşriyê ne. Ji wê ji hinek wîrdetir, weke ku hinek yên ku têgihîştine demê ji di xwe de diparezên, têne ber çavên mirov. Di civat ku jiyana rojena de ya kurdan de, ew ji têne ser ziman. Ew destanne devkî ne. Lê di ser û dilan de pir mazin cih û war girtina.

Li kurdistanê, her weha mirov dimeyîzenê, mirov çandaka mazin ye pêşketî dibîne. Kurdî, ji bo pêşketine xwe, pê hewcene ku wê li gor xwe kifş bikin û bênine ser ziman. Ji ber ku ew rastiya wan e. Ku rastiya xwe fahm kirin û naskirin, wê çêkirin, di pêşketin û têgihîştine xwe di bi pêşveçûna wê de xwedî weyn bin. Wêje û çand, hinekî hewl dide ku bide naskirin. Armançaka wê ji her weha ev yeka bixwe ya. Bi vê yekê, divêt ku mirov bi teybet bêne ser ziman. Di cewherê çand û wêje de hebûne têgihîştine û pêşketinê ji, ku mirov j ianîna ser ziman dût nekê divêt ku mirov bi perwerde bêne ser ziman. Çand û wêje, bi serê xwe, dibistanên civakî yên hiş in. bi vê yekê, hewceyî pê heya ku nêzîkatîyaka rast lê bê kirin û nîşandin. Wêje ku çanda, şaxsiyeta mirov diafirêne. hertimî li gor demê ji, afirandin têde pêre çêdibe. Weke ku piştî sadsala 15. min re, di deme sadsala 15. min de, çawa ku bi weke minaq şaxsiyetên weke Dilbere Feqiyê teyran û şaxsiyeta Zîne Ahmedê Zanê afir in. Her weha piştê ji, bi destan vegotina Binavşa narîn û cembelîyê mîrê hakariya re şaxsiyeta "Binavşê" bi şaxsiyetan civakî û di destan û vegotina hemê Zerê û Mîr Xalid axa de ji şaxsiyeta "Xanimê" yên jin derdikevin pêş. Binavşê, bi evîn û dilsoziya xwe re bi têgihîştinekê dibe. Û Xanimê ji, bi zanebûn, bîrewerbûn, serwerbûn û her weha bi şaxsiyeta xwe ye kifşkar ye xurt û bihêz derdikeve pêş. Her weha di heman vegotinê de Şaxsiyete "Bijînê" ji heya û derdikeve pêş. Ew ji ne kêmi ye xanimê derdikeve pêş. Di van şaxsiyetan tenê de ji, mirov bersive ku şaxsiyetan demî çawaye û divêt ku çawa bê dihilde. Her weha ji bo mêr ji û mîr ji, şaxsiyeta Mîr Xalid axa weke minaqake ku hertimî di civatan de dihata li ser axiftin û ser ziman bû. Bi vê yekê, çand û wêje kurdî, çend ku li pêşiyê wê gelek astang ji bo pêşketine wê hebin, kêmi ji bê, weynke xwe ye dîrokî dileyîzê. Di awayê pêşketina çandê û wêje û têgihîştine wê de, mixabin, roje me ne li pêşiyê demên xw eyên buhurandiya di têgihîştine xwe de. Bi vê yekê, ku di roje me de, em demên xwe yên berê yên ku hatina buhurandin em fahm bikin, em digihine têgihîştine wê. Divêt ku vê yekê bibe. Şûnpê me, çawa bû, divêt ku em bibînin û fahm bikin û têgihîştin û felsefe wê di xwe de ku bicihkirî bênine ser ziman. Ji bo vê ji, her weha xala herî girîng û sereke ji ziman bixwe ya. Berî hertiştî divêt ku li ser zimên bê rawastandin û pê xwe perwerde kirin mazin pêş bikeve.

Jin, li kurdistanê, di jiyane de hertimî bûya xwediyê hêzeke têgihîştinî ye afirandinê. Her weha divêt ku mirov bêne ser ziman. kevneşopiyên ku bûna wê li ser lingan hiştina. Wê, jiyana bi rê ve biriya. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi wê ve girîdayî bi rêz bêne ser ziman. Hebûnaka wê ya ku aramiya li kurdistanê dparast hebû. Kevneşopîye hamawiyê nîşanak û temen û hîmê vê yekê ya. Dem, li kurdistanê k tê sadsala 19. min û bi vir de, êdfî pêşketinê n rû didin. Jin, di wê demê pê de wilo zêde êdfî ne li jiyane bidîyar e. Weke ku ji jiyane bi şûn tê kişandin. Her weha tê berçavên mirov. Lê bi çand û hebûne kevneşopî re li jiyane afrînertiya wê hebûne xwe dide berdewam kirin. Dengbêjin ku di sadsala 20. min de derdikevin yên weke meyremxan û Ayşeşan minaqên vê yekê ne. Her weha yên weke wê hene. Wan, çanda ku afirand, di qada pêşketinê de pir mazin xwe dîyar dide berçavan. Li Kurdistanê, di jiyane de, dengbêji, weke kevneşopîyeka civakî ya pir kevn e. Aliyekê wê kevneşopîyê ya ku li ser lingan girtiya jin bixwe ya. Divêt ku mirov vê yekê bi teybet û bi rêz bêne ser ziman. Jin, di wê kevneşopîyê de, di avêtina ser de, pir li pêş in. Di kevneşopî dengbêjiyê de, sê bêşên girîng hene. Yek, bi dengbêjin an ji bi gotinaka din ji bi zargotinê vegotina destan û nirxên weha yên ku ji demên berê mana û hatina hiskirin in. Ye din ji, her weha di jiyane de, bi awayekê bixweza di cih de li gor rewş û pêkan bi dengbêji gotina û bi wê gotinê afirandin. ye sêmin ji, her weha bi avêtina ser e. Xala sêyemin, tenê mirov karê bêje ku bigiştî jin jê bi berpirsiyar bûn. Kêmi hinekî, mêran her weha gotiya û strandiya. Lê jin hertimî wê gotiya û strandiya. Gotina "zargotinî", di aslê xwe de di dengbêjiyê de, têne bi zêdeyî ji bo awayê s xala sêyemîn dihata gotin. "Zar" bêjejeke ku ji nala nalê dihat. yanî ji dilêşiyê ji gotinê dihat. Kî dikira zara zar, yên ku dilê wê pir biêş û kul bû. Yên ku windabûnên wan hebûn. Yên êşeke mazin ku ji ber çî bana di dilên wan de hebû. Deme ku

gotina zar, bi ser peyve gotinê ve dihata kirin û dihata gotin, êdî ji êşgotinê dihata ser ziman. Her weha xwediyê vê gotinê ji jin bûn. Wan bêhtir êş jin dikir û hîs dikir.

Di demên berê de qasîdetî di nav dengbêjiyê de ne dihata hasibandin. Ew, nirxeke olî bû. Wilo dihata dîtin. Wê, dîroka û hizre olî bizimanekî ku ji dil û xweş bi gotinê dida gotin. Di vir de, em gotinaka ji bi bal bînine ser ziman. Ji dêla strandinê, car bi car bêja "gotinê" dihata bi kar anîn. Ev di demên berê de, bi zêdeyî ji dihata gotin.

Ku mirov awayê dengbêjiyê li ser bisekinê û bêne ser ziman, divêt ku mirov hinek dirêj û bîteybet li ser bisekinê û bêne ser ziman. Dengbêji, awayekî ku mirov pir li ser bisekinê ya. Bi hezar salan dîrokaka wê ye ku bê nivîsandin ji heya. Wêje kurdî bidevkî bi wê hata heta roje me. Bi vê yekê, divêt ku mirov wê bi rêz bi bîr bêne ser ziman. Jiyanaka dengbêjiyê ya ku mirov fahm bike ji heya. Dengbêji, li gor kevneşopîya xwe heya û bi wate ya. Her weha divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Di civatan de dengbêji, li ser lingan bû. Di nav xalkê de her weha pê gelek nirx ji dihatina parastin. Dengbêji, li gor nirx û kevneşopîya xwe ye dîrokî weke dokumenteke dîrokî ye çanda kurdî ya. Bi vê yekê û nêzîkatîyê divêt ku mirov nêzîkî wê bibe û fahm bike û têbigihê. Bawerî, hizir, felsefe û tégihîştine ku hebû bi dîrokê re di wê de dihata ser ziman. Weke hêzeke civakî ya afrîner bû dengbêjî.

Di dîroka Kurdistanê de, pêşketinên ku bûna, mirov karê bêje ku hema bêja bi gişfîyên wan bi dengbêji di hatina gotin. Densta û vegotinên ku hebûn, bê ku dengbêji tevli wê ne hatibana kirin ne dihata gotin. Di destana Hemê Zerê û Mîr Xalid axa de ji, her weha, ku mirov lê dimeyîzenê, mirov vî awayî li gor nirxekî û kevneşopîyekê dibîne. Weke ku pirtûkaka anîna ser ziman ye jiyangerîya çandê bê nivîsandin dihata ser ziman. Piştî Meleyê Cizirî û Feqiyê teyran ji, yên ku di derbarê wan û jiyana wan de xwedî agahî bûn, ku ew divegotin, ji destpêkê bahsa wan dikirin û cih bi cih ji bi dengbêji qasîde û helbestên wan yên zanibûn digotin. Li ser ew helbest an ji qasîde hatibû nivîsandin, ew ji her weha dihata ser ziman, di rewşê wê de di cihê wê de dihata gotin. Ev yek, weke nirxeke pîroz dihata bicih anîn. Bi vê yekê, di civatan de bana û an ji di cihne din de ji bana, jiyana civakî ya çandî û wêjeyî ye ku afirî bû dihata ser ziman û berdewam kirin. Di gotin û vegotinê de, guhdana xweş û xweşik gotinê ji, weke nirxekî dî yê aliyê vê pêşketinê ku hebûna xwe dide berdewam kirin bû. Bi vê yekê çand û wêjeya kurdî ji deman di buhurî demên din yên ku dihatin.

Li ser wê wêjeye kurdî, mirov karê pir tiştî bêne ser ziman. Berî nahaka, nivîsa ku li me li ser cihê jinê di wêja kurdî de nivîsandibû, me hinekî cih dabû cihê wî û pêşketinê wê ye di wêje û hatina wê ye li ser ziman. ..Ev mijar, pir mijaraka mazin e. Me, deme ku nivîs nivîsand, me hizir kir ku em hinekî ji bê bi sereke wê bînine ser ziman. Lê piştî ku me nivîs nivîsand û piştî ku me lê meyîzend, me dît ku wa têr wê û hatina wê ye li ser ziman nakê. Dîrokaka wê ye ya pir kur û demdirêj heya. Pir demên pêşketinê hene. Wêje, bi tégihîştine ku bi hizir re pêşdikeve re bi pêşdikeve. Ji pêşketine felsefe û her weha ye hizrê ne dîr e. Bi hev re di riyekê de rêhevaliyê ji ji hev re dikin. Lê ev rê hevalî, divêt ku rast were dîtin û ser ziman. Pir baş û qanc were tégihîştin û fahm kiirn. Kurd, dîroka wan ye wêje ku tê ser ziman, hê bêhtir mejî wan rastiya wê û pêşketiyê wê ye ku bûya tede tede ser ziman. Ji ber vê yekê, pir girîng e, ku mirov li ser wê bisekinê û wê fahm bike. ..

Zimanê kurdî, weke ku me di nivîsa din de hanî bû ser ziman, pir kevne. Dîroka pêşketine wê ta deme sumeriyan diçêt. Di wê deme de, bi teybetî ji di deme sumeriyan ye dîyemin de demne pêşketin yê bi tégihîştin ku xwe tede diafirîne jîn dike. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Bi rêzê, deme Hûrî û mîtaniyan û ji wir hate

hatina deme Gûfî û Nairîyan û ji wir ji hate hatina deme Medan û ji wir ji hate hatina deme Şadadî û Merwanîyan demne pêşketinê yên sereke yên teybet in. Ev dem, bi afirandinên di xwe de û bi xwe re di wêje kurdî de di pêşketinê wê de cih û war digirin. Her weha ev yek, deme ku mirov li ser bidest hizirandin dike, mirov kifş dike. Pêşketine, di wêje de, ku newê fahm kirin, û berî her tiştî ku hebûna xwe berdewam neke, wê di pêşketinek civakê de pêşketine wê nebe û li şûn ve mayîn wê bibe. Ji ber vê yekê, wêje ne tenê mijaraka demên buhurtî yên ku hatina jîn kirin a, mijara demên pêşarojê yên ku wê werin ji ya. Divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Wêje, çawa tê ser ziman, mejiyê civakê li gor wê awa distêne. Her weha awayê hizirkirin û afirandina wê ji bandûrê li ser dike. Di gelek cihan de ji dibe sedeme pir pêşketinên mazin yê bi hizir û felsefe di nav civakê de. Her weh divêt ku mirov vê yekê bi teybet bêne ser ziman.

Kurd, dîroka wan ye wêje, ye demên buhurtî, bi sereke ji bê, em di vir de bi çend gotinan bînine ser ziman û werine ser deme me. Di demên berê de, pêşketine kurdan di astaka civakî de pêş dikeve. Kurd, deme wan ye civakê ye herî pêşketî ku em ji gelek aliyê pêşketine wê ve ji ye roje me cude neyênine ser ziman ye deme Gûtiyan e. Her weha divêt ku wê yekê bi teybet bêne ser ziman. Pêşketine wan, navende wê, li Cizîre bota bû. Tenê qasr û kelehên wan yên ku li şûn mana, û an ji şûnpêyên wan yên ji vê yekê ku têne berçav, vê hizrê bi me re pir hesanî didina çekirin. Piştî pêşketineke mazin li ser wê pêşketine xwe dijîn. Zimanê wan, bûya zimanê pêşketine. Bi hevok û bêjeyên di xwe de li gor deme têgihîştine diafir in. Bi vê yekê û awayê ji têne ser ziman. Çîroke Şahmaran yên ku li herême botanê tê gotin, hizreke mazin bi me re çê dikin. Wek, tê zanîn, Şahmaran, nirxeke mazin ye wêjeyê ye çand û wêje kurd e. Mirov divêt ku wê yekê bêne ser ziman. gelek nîrxên civakê pêve hatina afirandin. Di her malên kurdan de wêjeyên şahmaran bi naqş dihatina çekirin û bi hêtan ve dihatina dalaqandin. Şahmaran, vegotîneke kurdan ye deme civakîtiyê ya. Her weha mirov karê ii bo vegotîne Rûstemê Zal û bahlûl ji bêje û bêne ser ziman. Bi vî rengî hê gelek afirandinên ku hatina afirandin hene. Mirov divêt ku wan ji li ber çav bigirê ji bo ku mirov karibe wê pêşketinê fahm bike. Lê vegotîna Şahmaran û ye Rûstemê Zal ji yên demên berî deme hatina musulmanetiye ne. Divêt ku mirov vê yekê j bi teybet bêne ser ziman. Di vegotîna Şahmaran de Şaxsiyeta şahmaran bixwe û ye Cemsîd û di vegotîna Rûstamê Zal de ye Rûstemê û zal, her weha hinek şaxsiyetne ku di nav xalkê kurd de hatina rûniştandin in. Divêt ku mirov vê yekê ji her weha bi vê yekê bêne ser ziman.

Di deme Medan de, şaxsiyeta Kawa, û hebûna Şaxsiyeta Zerdeşt, û pêre her weha şaxsiyetên ku bi xoslet hatina hene. Ev ji di nav xalkê de bi wate ne. Têne ser ziman û pirt ji bahse wan tê kirin. Mînaq, Harpagos, weke dagarê şaxsiyeteke ku bêbaxtiyê ji xalkê ku jê ya dike tê ser ziman. Qiyakser weke yekî ser bixwe û key tê ser ziman. Her weha hinek minakên din ji yê yên ku têne ser ziman hene.

Ku mirov di deman de hinekî dî bi vir ve tê, mirov her weha ku hê bêhtir dem bi dem zêdetir dibin, rastî şaxsiyetên u bûna û di nav xalkê de cih girtina tê. Mînaq, Pir mazin bahse Manî tê kirin. Ew şaxsiyeteke k di asta pêxembertiye de tê ser ziman. bandûra wî pir mazin heya. Wî hizre ku hanîya ser ziman, di afirandina hizre civakê re cihekî ku mazin cih girtiya. Weke nîrxekî hatiya ser ziman. Cihên ku têde nîrxên kurdan bi vegotinî dihatina ser ziman ji, civatên wan bûn. Piştî hatina Musulmanetiye re, êdî piştî ne bi gelekî re, yên ku derdikevin û wê nîrxitya musulmanetiye ji bi hizre xwe re di dikina nava xwe de û pê têne ser ziman hene. Mînaq, Şaxsiyeta Weysel Qaranî heya. Ew şaxsiyet, pê hebûna musulmantiyê li Kurdistanê bicih dibe û bi nîrx dibe. Mirovên ku bi şaxsiyeta xwe re bûna malê xalkê, piştî berî hizir û vegotinên li ser wan û bi wan ve re ji her weha pêşketinên mazin

didina çêkirin. Di Kurdistanê de ji wilo bû. Ji aliyê wêjeyî ve ku mirov lê dimeyîzenê, mirov bi teybetî rastî xosletên wan mirovan têt. Bi vê yekê re mirov rastî şaxsiyeta wan ye ku bi bûna mînaq ji xalkê re çawa weke xosletekî tê berçav mirov dibîne. Her weha ev bûyina wêjeyîtiya.

Ku mirov tê deme Salahadinê Eyûbî bixwe ji, çendî ku ew mirovekî ku mazin û li jiyane hebûna wî heya, pişt wî re ne tenê ji aliyê hizirî û têngiştine wî re bi wê re aliyekî wî yê ku di civatan de pê tê ser ziman ku mirov di vê yekê de ji bêne ser ziman heya. Ew ji hebûna jiyana wî bixwe ya. Ewji jiyangeriya xwe de bahse xwe û xatûna xwe Şamsa dike. Deme ku hevdû nas kirin. Deme ku hate deme zawacê, wî bi çi hizirî biryar da ku pêre bicewic. Têde gotinaka wî bala me dikişêne. Dibêje ku "gelek keçik hebûn. Yên arab û ji miletê din hebûn, lê min xwest ku bi yeke ji miletê xwe ku kurd bê pêre bizewicim". Ev hizire wî bala me dikişêne. Bi vê yekê re, awayekî şaxsiyetê yê deme ku pêşketî û bitêgihîştî ji dide nişandin. Salahadinê Eyûbî, xwe û dora xwe nas dike. Zane ku ka çi çiya.

Şaxsiyetên ku hatina naskiirî û bûna, di nav xalkê de bûna weke mînaq. Bi vê yekê, hebûnaka wan ye wêjeyî ji afirîya bi wê yekê di nav xalkê de. Her weha mirov karê ji bo Êlî Herîrî, Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran û hwd. Mirov karê her weha hê gelek şaxsiyatan bide. Lê bi teybetî, deme ku mirov bahsa wêje kir, em dizanên ku bahse ew şaxsiyetên ku bi vrgotinê hatina afirandin û di nav xalkê de bûna mînaq dikêt. Wekî din ji, em dizanîn ku ew şaxsiyetên ku hatina afirandin û çendî ku di vegotinê de di ahangekê de bin, wilqasî hebûna wan ye wêjeyî hatiya jiyîn û mazin di dil û seran de cih û war girtina. Mînaq, Şaxsiyeta di berhemên Feqiyê Teyran de tê ser ziman ye jinê ye Dilberê heya. Piştê Şaxsiyeta ku di Zinê ye ku Ahmedê Xanê hanîya ser ziman heya. Her weha mazin tene ser ziman. Jinên ku bi têngiştine xwe mazin bûn êdî di civatan de bahse wan dihate kirin. Ku li jiyane ji ban, pir mazin li gotina wan ji di civatan de lê dihata hisandin. Deme ku em navê Ahmedê Xanê tene ser ziman, em fahm dikin ku dayika wî navê wê "Xanê" ya û pir navdar bûya. Bi vê yekê Ahmedê kurê wê ji bi navê wê ji tê ser ziman û jê te tê gotin êdî Ahmedê Xanê. Ev ji çandaka civakî ya. Lê hinek xosletên wê di vî navî de û navên weha de tene ser ziman. Her weha mazinbûn û navdayina şaxsên ku jin ji tene ser ziman. Roje me de ji her weha bi vî awayî nav hene. Mînaq, tê gotin Dilşanê ribhê û hwd. Her weha, ev yek, li gor naskirin û hatina naskirinê tene afirandin. Kî li gor xwe û rastiya xwe çawa nav da, wilo navê wê tê ser ziman. Di vê de awayê wêjeyî her weha hebûna şaxsiyetê ye ku di nav xalkê de wilo tê ser ziman e. Ev yek ji di nav kurdan de pir mazin e. Ev nêzikatiyaka wêjeyê ya, ku li jiyane bixweza serweriya wê heya û bûya û hatiya berdeham kirin.

Di vegotina "Hemê Zerê û Xalid Axa de" şaxsiyeta "Xanime" ye bi serwer û bi aqil heya. Têde ya "bijîne" ji heya. Ev şaxsiyetên ku di nav xalkê de bêqusûr in û hertimî bizanebûn tene ser ziman in. Weke wan Her weha ku mirov di demê de hê bêhtir bi vir ve tê, mirov rastî mînaqên wilo ku şaxsiyetên kurd yên ku bixoslet tene ser ziman hene. Mînaq Şaxsiyeta keça kurd Adûlê, ma ka kê ne bihîstiya? Ne ti kesekî. Herkesekî navê wê û evine wê ye ku wê di cihê xwe de pê jiyaya dizanîn. Pêre Şaxsiyeta Dewrêşê Evdî ji heya û tê zanîn. Ew bi mênên tê ser ziman. Ev şaxsiyet hatina ser ziman. Piştî wan re, ew bi xosletên xwe re hatina hiştin li jiyane. Bi vê yekê re em divêt ku vê ji bêjin, Wêje kurd, şaxsiyet û nirxên xwe yên ji wan û têngiştine ji jiyandinên li jiyane digirê. Her weha divêt ku mirov vê yekê bêne ser ziman. Ev qudret û hêze kurdan heya ku wan şaxsiyetan bi kina şaxsiyetna ku bi vegotinê hertimî wan bênine ser ziman. Ev ji, ji awa û hebûna pêşketinê ye bi têngiştin têt.

Ev şaxsiyetên wehan yên ku êdî di hebûn wêje de bi hatina ser ziman re cihgirtina, gelek kodên pêşketin yên pêşketine kurdan di xwe de diparezên. Ji ber vê yekê ew pir girîng in ku mirov car bi car li ser bisekinê. Bi vê yekê divêt ku mirov ji gelek aliyên ve wan fahm bike. Wêje bixwe ji, ne bê şaxsiyet e. Ew ji şaxsiyeta wê heya, şaxsiyeta wê, hertimî ye ku di xwe de afirandin û hanî ser ziman e. Bi vê tê ser ziman. Bi vê yekê çawa ji bê, nirxeke û hizreke têne ser ziman. Wêje kurdî, hate ku tê sadsalên 17 û 18 û wan, êdî demne pêşketinê yên pir mazin têde têne jînkirin. Mirov divêt ku vê j bi teybet bêne ser ziman. Piştê, ji bo pêşketine kurdan, bi vê yekê ji bo aliyê wêjeyê û bi teybetî ji yê civakî pir mazin derfetên mazin hene. Kurdan, hate wê demê wilo zêde ew bi kar ne haîna. Diwê demê de ji afirandin hene. Lê rastî divêt ku mirov bêje ku di kifşkirina wan de ya. Di kifşkirina wê pêşketinê de ya. Rastî, bi têgihîştinê ji xwe diafirîne û dihêne ser ziman. Wêje bi jiyane û şaxsiyetê re wê têne ser ziman û radixe berçav.

Di vir de, ji vir pêde divêt ku mirov hinekî ji aliyê roje me ve, yanî ji aliyê deme me ve hinekî li ser wêje kurdî bi sekin in. Ev yek her weha pir girîng e. Wêja kurdî, î ro bi çanda wê re di bin zilmekê de ji bê, di hatina wî ye li ser ziman de, ev şert û mercên zor, divêt ku têde werine ser ziman. Kurd, di cih rewşê de ne, divêt ku têde werine ser ziman. Divêt ku di vir de fahm kirin, bi çandî û wêjeyê ji hebe. Minaq, zarokakî ku zimanê wê lê hatiya qadaxa kirin ku pê perwerde bibîne, hest û ramana wê çiya, çawa dihizirê. Pirsgirêkên çawa dijî di şaxsiyeta xwe de. Di demên xwe yên ku ciwanti û her weha yên piştê de ji, çî pirsgirêkên wê hene. Ev hemû mijarên wêje kurd in. Wêje kurdî, em ji nahaka de ji bêjin têde êdî şaxsiyeteke wilo afirîya. Lê têne li bendê ya ku were ser ziman. Lê çawa ku di demên berê de bi civatan û vegotinên di wan de wêje ku hebûna wêje bi devkî bê û bi nivîskî bê dihate parastin, î ro, di roje me de, ji wê zêdetir, gelek aliyên ku têde were ser ziman hene. Şano, tîyatro, û hwd, çend ji wan in. Lê mixabin, ev hê wilo ne hatina pêşxistin. Pêşxistina wan, wê bi sedeme ji gelek aliyên ve parastina wêje û nirx û hizrên civakê yên ku têde têne ser ziman. Bi vê yekê, wêje kurdî hê gelek kar û karên wê yên ku bêne kirin hene.

Di vir de, bi mijara me ve girêdayî li ser nerîn û dîtî û dîmenan ji divêt ku hinekî li ser bisekinê. Î ro di roje me de, pir mazin pêşketineke mazin ye bi teknolojiyê heya. Ew ji bandûra wê bêgûman li ser wê pêşketine ku wê di roje me de bibe û dibe de heya. Lê bi awayekî baş jê fêde girtin ji her weha girîng e. Di roje me de ev yek pir girîng e ku bê kirin.

Dîroka kurd ye wêjê, têde gelek pêşketin û nirx hene. Hate nahaka çendî ew pêşketin û nirx hatina rijandin li van qadên ku me navên wan hanîna ser ziman? Ev ji, di rastiyê de xamginiyekê bi me re dide çêkirin. Çend ku kurd bêjin, dîrokeka me ye mazin ye heya û çiqas ku ev rast ji bê, ku her weha di van qadan de ev newê ser ziman, wê ti wate vê gotinê nebe. Bi vê yekê re, divêt ku em balê bikişênine pêdiviya pêşketine divan qadan de ji bo pêşarojê. Ev yek, ye ku wê di pêşarojê pêşketinê bide kirin a.

Li ser wêje kurdî, rewşe wê ye î ro mirov karê karê gelek tiştên bêne ser ziman. Lê gelek tiştên ku mirov wan bêne ser ziman, gelek ji wan ji li bendî bicih hanîne ji mirov. Bi rêxistinkirina wê û bi pergala harina wê ye ser ziman û gihandina civakê û kifşkirin û hanîna ser ziman û li gor demê nixandina wê û hwd, hê gelek aliyên ve weke mijar mirov karê hildê dest û bêne ser ziman. Ziman, di serî de pirsgirêkaka herî mazin ye wêje kurd e. Ew pirsgirêka zimên ji qadaxakirina wê û hate ku digihê bi karhanîna wê, ji gelek aliyên ve pirsgirêkên wê ne. Bi teybetî ji ev pirsgrêlên wêjê, pirsgrêkên wêja kurd bixwe ne. Bi navê pirsgrêkên wêja kurd mirov divêt ku wê bêne ser ziman.

Wêja, şaxsiyetên ku lê meyîzenênin p wê fahm bikin bi têgihîstinekê dêrokê re ku bênine ser ziman ji mirov dixwezê. Berî hertiştî ev xwesteka wêjê ya ji mirov, xwestekeke civakê xwe ye demî ji ya. Divêt ku mirov wê her weha bêne ser ziman. Kurd, di çand û hûnera xwe de çendê li pêş in. Bersive wê pîrsê mirov karê ji du aliyan ve bide. Ji aliyê hebûna têgihîstine wê ye ku têde heya ve mirov karê bide û ji aliyê demê ve ji mirov karê bide. Ev pîrs, pîrseke wêjê ye her demî ya. Her demî, wêje bersive wê pîrsê li gor wê deme ku têde tê jîn ji mirov dixwezê. Jiyan bi pêş dikeve. Ji ber vê yekê, wêje ji bi pêşdikeve. Û li gor deme ku têde tê jînkirin hanîna xwe ye li ser ziman û dewlemendkirina xwe ji mirov dixwezê. Ev xosletê wê yê sereke ye têgihîstina wê ya.

Wêje divêt ku mirov bêne ser ziman ku bi mirov û jiyana mirov re di wê xate jiyane ya ku mirov têde dijî, weke mirovekî ku mirov re her demî bijî dijî û tê ser ziman. Ew hebûna mirov ye demê ji ya bi vê yekê. Kurdan, hebûna xwe ye demên berê, di wêjeye xwe ye de pîr mazin hanîna ser ziman. Çendî ku civak xwediyê pêşketin û pîrsgirêkan bêt, her weha wêje wan dibîne û di xwe de bi nirx û felsefe dike û tene ser ziman. Bi vê yekê, hebûna wêje ye demî diafirê û tê ser ziman.

Î ro, di roje me de, pêşketinên ku di bin, ji aliyê zanistê ve di qada tekonojîyê û qadên zanistê de ku dibin de hemû ji bi hev re çandekê bi mirov re diafirênin. Ew çand, çandaka civakî ya. Tê gotin ku "civaka zanist". Xosletên civaka zanist çîna? Ev di wêjê û felsefe wê de xwe bicih dikin û bi xwe re wêja civakê ye wê demê wê diafirêne. Her weha wêje bi felsefê xwe re heya. Wêje, felsefe wê, nirxdariyê derdixe pêş. Bi nirxkirin û di çerçoveyêke ku bi pêşketine wê rewşe re wê rewşê tene ser ziman re, nirxê wê bi xwe re di xwe de dide kifşkiirn û li gor felsefe civakê bi civaknasiyaka demî ku têde tê jînkirin, bi nirx tene ser ziman. Her weha êdî jiyana demê bi kevneşopî ji dibêt. kevneşopî di vir de têkiliyêke wan bi wêjê û pêşketine û demên wê yên pêşketî û pêşketinê re heya. Divêt ku mirov vê yekê ji bitybet bêne ser ziman. Bi vê yekê, wêje, têkiliya wê bi deme re çiya? Ku mirov bersive wê li gor demê bide, mirov wê bêje ku ew jiyana ku di wê demê de tê jîn kirin bi hebûn û nirxên ku pê dijî ku têde tê kifşkirin û ser ziman, bixwe ya. Her weha mirov karê vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Jiyan, çendî ku bi têgihîstine bi pêşket, ewçendî ji pêşketineke ku mirov bi kurahiya wê re bêne ser ziman derdikeve holê. Wêje î ro, hin bi hin kirasê estetîkê li xwe dike. Divêt ku mirov vê yekê ji bêne ser ziman. Ev li xwe kirin ji, weke xosletekê gelemperî yê wêjê yê gerdûnî derdikeve holê Mirov karê wê j bi teybet bêne ser ziman. Bi vê yekê re, her dem li gor xwe û pêşketine xwe dixwezê ku mirov wê bêne ser ziman. Her weha roje me ji wilo ji mirov dixwezê ku mirov wê bêne ser ziman.

Felsefe wêjê, di roje me de di qada ku wêjê têde tê fêrkirin de weke xalaka girîng derdikeve pêş. Lê ev, wê di demên pêş de bi nirx û pêşketine mazin ku mirov wê bi teybet ji fahm bike, heya ku derkeve pêş. Jiyan, jiyana ku em dijîn û jiyana ku em jîna û di hebûna wêjê de tê ser ziman ji, di xwe de di berdewam xwe de êdî bi vê yekê ahangekê ji mirov dixwezê. Ev ji, xalaka wê felsefê ya herî girîng e ku wê bê ser ziman. Wêje, felsefe wê, têgihîstine jiyane di xwe de bicih dike û tekoşîna wê dide. Di wêje de xiyal û rastî, rastî û jiyana, jiyana û jiyandin, jiyandin û awayê jiyandinê û mirov bi hev re bi hinek awayên ku mirov wan fahm bike hene.

Lê bi teybetî ji, divêt ku mirov bêne ser ziman ku wêjê pîr girîng e. hebûna wê pîr girîng e. Li jiyana û şaxsiyeta mirov bandûra wê pîr mazin e. Di wêjê de şaxsiyetên ku hatina ser ziman, minaq; Şahmaran, Rûstemê Zal, Dilberê, Xanimê, Adûlê û hwd, hinek şaxsiyetên ku jin yên ku di demên berê yên dîrokê de afirîne. Her weha mirov karê di çerçove bêje

wêje ji de ji aliyê dinê ve ji bêne ser ziman. Ev nav, bi hebûnên xwe re nirxne ku pê bi awayê wêjeyî di nav xalkê de û di deman de bicih bûna hene. Ew di deme me de, ji mirov nirxandinakê dixwezê û bi vê yekê li gor demê hatîna ser zimên ji ji mirov dixwexê. Wêje, rastiyaka ku mirov bi xweza di jîyanê de dîji û li berçav e têne ser ziman. Awayê ku têne ser ziman a ji, ji yê ku hatîna jînkirin ne cuda ya. Wê têne ser ziman. çendî li gor wê were û werêne ser ziman, ewçendî ji wêjetiyê wê mazin û bi nirx dibêt. Her weha berhemeke giranbûha ye wêjê.

Rastîya roje me, ji me bi pêşketin û pêşxistin, gelek tiştên di qada wê de dixwezê. Divêt ku mirov zanibe ku nirxên civakê yên ku hene û afirîne û di demê de diafirin ji di wêje de têne ser ziman. Her weha wêje, cihekê pir giring digirê di nav hebûna civakê hanîna wê li ser ziman de.

Pêşketinên roje me, ne tenê bi aliyekî ne. Bi gelek aliye na. Bi teybetî ji di roje me de weke televizyonê, û radio hinek amûrên ku ji dîtî û nerîn û hiskirinê re ne. Ev di vê yekê de pêşketine mazin dihildina ser milên xwe di nav civakê û pêşketine wê de. Nirxandin û afirandin û dana hizirkiirî ji di nav de gelek tiştan dide kifşkirin. Bi vê yekê, pêşketinên ku di bin dide kifşkirin. Berî hertiştî ji awa û riya pêşketinê ji dide kifşkiirî. Di qada wêjê û zanistên din de li ser vê yekê çendî ku î ro hinek hizir yên bi rexneyî ji tenê ser ziman ji, lê dise weyne wê ye di pêşketinê e nayê binçavkirin. Lê aliyê ku tê gotin ku "ji dêla min dihezirê", weke hizrekê ku tê ser ziman û rexne lê têne girtin ji hene.

Wêje, wê di roje me de, di pêşketin û serwerbûna pêşketinan de xalaka ku ti carî divêt ku newê piştguhkirin e. Divêt ku mirov vê yekê her weha fahm bike. Ji aliyê têgihîştin û pêşxistina wê ve weyke wê heya. Rastiyên ku têne ser ziman yên roje me û yên demên berî xwe ji, der bi der di nerînekê de di buhurêne û têne ser ziman. Ev ji, rastiyekê têne ser ziman. Lê di nav çanda ku têde têne ser ziman de li gor wê di nerînekê de di buhurêne. Her weha mirov divêt ku vê yekê bêne ser ziman. Her civak, weke her mirovî çawa ku nerîne wî ye ku pê dimeyîzenê, her weha ye wê ji heya. Mirov divêt ku vê yekê ji bi teybet bêne ser ziman. Ji ber vê yekê, her pêşketine ku dibe ji, bi vê yekê di çavika xwe de di buhurêne û di xwe de têne ser ziman û bi vê yekê û kirine dike temen û pêşketinek. Her weha divêt ku mirov vê yekê ji fahm bike. Wêje, van kirinan hemûkan di xwe de bi pergala dike û di nav civakê de bi nirx têne ser ziman. Civak, ji mirovekî bigire hate ku digirê her tiştên din ne bê hest û raman a. Yê ku heste wan heya û ténine ser ziman û yên ku jê hest û raman hene û têne ser ziman, hene. Her weha mirov vê yekê di wêjê de kifş dike. Ji ber ku wêje aqilê wê bi têgihîştin û bi awayekî pêşketî li gor demî têne ser ziman û radixe berçav. Deme ku du mirovan bi nerîneke ji dil li hevdu meyîzend û jê hestek hate fahm kirin, ew hest bi gelek awayan wê di wêjê de were ser ziman. Hijkirin, evindarî, hêrsbûn, zaxalî û başî û ne başî û hwd, hê gelek nirx û nerînen din hene. Wêje wan, di xwe de weke xwe têne ser ziman.

Di roje me de, ev di pêşketinê de di pêşxistina meji de xwediyê pêşketineke mazin ye ku mirov nikarê wê bihasibêne, ku hingî mazin e. Pêşxistin, di vir de dikeve ser milê wêjê de. Wêje, di pêşketine mirov de, biqasî ku heveynekî mazin ye hebûne civakê ya, wilqasî girîng û bi wate ya. Her weha divêt ku vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Wêje roje me, bi felsefe û bi teybetî ji bi felsefe estetîzmê tê şîstin. Bi vê yekê wêje ku jê re tê gotin "wêje nûjen" an ji "wêje hemdem" tê ser ziman. Ev herdu bêje, di wêjê, divêt ku werine fahm kirin û naskiirî. Têgihîştin û felsefe wan çiya? Divêt ku ji gelek aliyan ve were ser ziman. Ji ber ku pêşketine deme bi wê tê ser ziman.

Pêşketine roje me, pir mazin bi wê tê ser ziman. Li wêjê roje me de an ji mirov ku bêje mirov çawa karê Şahmaran û an ji Zînê bêne ser ziman? ew ji vê re çî dibêjin. Hizre wan ji vê re çiya. Wêje li vê yekê di hizirê û hizre wê ji vê re heyra. Divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Wêje, cihane wê, her weha, weke cihana me di pêşketinê de ya. Bi vî awayî di pêşketinê de ya. Ev pêşketine di hundurê cihana wêjê de ya. Lê pêşketine ku li cihana ku mirov têde her weha di rastiye de dijîn ji dikeve hundurê wê de. Bi vê yekê bi du aliyan di xwe de pêşketinê dide çêkirin. Bi vê yekê hizir û felsefe bi tégihîştin ji demê di buhurê demê. Lê cihana wêjê divêt ku mirov pir ser bisekinê û wê fahm bike. Ew divêt ku pir baş û qanc were fahm kirin. Cihanê wêjê, cihana hebûna pêşketinê ye civakê di xwe de dihildê ewlakariyê. Bi vê yekê, di pêşketinê de ya. Pêşketine wê ku newê fahm kirin wê pêşketin di cihana rast de ji nebe.

Mirov tenê, cihana wêje an ji hebûne wê ji nivîsandina çend pirtûk û an ji ji hinek şaxsiyetên ku tene hatina afirandin bi nivîsandinê bihasibêne, mirov wê hingî di xalatiyaka pir mazin de bê. Wê ev nêzikatî, rêzekê ji ji mirov û ji pêşketinê civakê û berî hertiştî ji cihanê wêjê re nebe. Divêt ku mirov wê yekê her weha pir baş û qanc fahm bike. Cihana wêjê, divêt ku were fahm kirin. Deme ku em dibêjin Wêje demê berê, em hingî hinekî bahse wê pêşketine wan ye deme wan bi jiyana wan re ye ku buhurti dikin. Ev yek her weha girîng e. Di wêje berê de gelek pêşketin bûna. Em tenê bi kifşkirina huinek nirxna û an ji hinek destanna, em wê kifşnakin. Em kengî ketine wê de û me jiyana wê kifşkir û li gor rastiya wê hanî ser ziman û felsefe jê derxist û hanî ser ziman, hingî em karin bêjin ku me wêje wê demê kifşkirîya. Ew şaxsiyetên ku di wan demên berê de tene ser ziman bi axiftin û nirxên ku tene ser ziman ji, nirx û hizir û di asta herî bilind de felsefe wê ténine ser ziman. Di vê yekê de felsefe wan deman ji tê kifşkirin. Deme ku hate nivîsandin, li gor xwe nivîsandin, wê tenê weke nivîsanaka roje me bê. Lê wê ew deme ku têde di hate xwestin ku werênine ser ziman wê nebe. Ew dem, bi nirxên xwe ve heyra. Bi kevneşopî û dîroka xwe ve heyra. Ev têde tene ser ziman. Ev yek her weha wêje dixwezê ku werêne ser ziman.

Wêje kurdan, ye demên berê kifşkirina wê hê wilo ne hatiya kirin. Bi vê yekê re em vê gotinê ji bêjin û bêjin ku jiyana wan demên berê hê bi tememiya xwe ne hatiya kifşkirin. Bi vê yekê re weke ku me di hevoke berî ve hanî ser ziman de, me wêje û jiyana weke dibêjeyan danî cem hevdu û pê hanî ser ziman. Bi yekê ye wêjê, me nirx û kevneşopî hanî ser ziman û bi ye jiyane ji, her weha hebûna jiyane ye ku hatî jîn kirin hanî ser ziman. Di asta bilind de ji, ev bêje dibine yek û di nivîsandina wêjê de dihanîna ser ziman ténine ser ziman. Bi vê yekê, wêje hebûna xwe bi jiyane re dike yek.

Gotina cihana wêjê, gotinaka ku mirov wê tenê di bin serekekê de bêne ser ziman a. Ji ber ku ev gotin pir girîng e. Ev gotin hate ku newê fahm kirin, wê bi rastî ji di pêşketine wê de ketina riyaka baş de nebê. Ji bet vê yekê divêt ku mirov wê gotinê pir baş û qanc fahm bike. Wêje, cihanê wê heyra. Ew cihanê wê, bi qasî ku cihana wan nirx û nirxdarên ku têde tene ser ziman, wilqasî ji cihana wêjevanên ku rast wêjevan in. Her weha divêt ku mirov wê yekê bêne ser ziman. Wêje, di cihana xwe de rastiya xwe tene ser ziman. Rastiya cihana wêje çawa tê afirandin? Ji aqil, xiyal û rastiya ku hati jînkirin bi hatin awê ye ser ziman diafirê. Her weha amûrên wê yên afirandinê ne. Lê hertiştê ku aqil di xwe de kifşkir ji têde tê ser ziman. Ev yek ji her weha heyra.

Cihana wêje, divêt ku mirov wê çawa ku weke ku cihana xwe diadilêne û di ahangekê de tene ser ziman, divêt ku mirov wilo wê ji bi afirêne û bêne ser ziman. Di vir de, di vê xalê de dem bi dem li ser vê kirina di hundurê cihana wêjê de nîqaşên rastî û nerastiye hatina

kiirn. Lê hemû nîqaş ji hatina û li sînore "divêt ku rast bê" û an ji " divêt ku ji rastiye û hebûne wê ye jîyanê ne dûr bê" tê û disekinê. Ev yek ji ber çî wilo ya. Ji ber ku ya herî rast ew e. Ji ber ku rastî her timî di jîyanê de dijî. Deme ku tiştek ji wê tê ser ziman, êdî ew ji dibe hatina rastiyeke ya li ser ziman û êdî ew ji dibe rastiya ku hafî ser ziman. Her weha ev yek wilo dibêt. Divir de, rastî, di cihana wêjê de hertimî dixwe de û di mirov de di şer de ya. Divêt ku mirov vê ji bi teybet bêne ser ziman.

Rastî, ji nirxbûn û hebûna nirxbûnê ne dûra. Di felsefê de nîqaşa rastiye ku ka çiya û çawa ya û bi çî awayî ya, bi awayekî din xwe barî hundurê wê dike. Ji ber vê yekê, wêje cihanê wê pir girîng e. Jîyan bi xwe ya û hatina ser ziman ye jîyanê ya. Ji ber hatina ser ziman di wêjê de wîlqasî girîng e û divêt ku girîng bêt ji? Ji ber ku ew rastî di nav civakê de di be perspektîfe bi rê ve birina jîyanê û pêre ji rastiye.. Her weha divêt ku mirov divir de vê yekê bi di cihana wê de bike nîqaşê de û li ser bisekinê û wê fahm bike. Fahm kirin, di wêjê de bêjeyeke ku ji dev derdikeve ya. Lê bêjeyeke ku rastî ji tede têgihîştinek di wêjê de heya.

Hebûn û rastî, rastî û jîyan, jîyan û mirov, mirov û kirin, kirin û hizir, hizir û felsefe, felsefe û wêjê û hwd ku mirov karê vê her weha pir dûvdîrêj bike, di cihana wêjê de hertimî wate xwe dixwezîn.

Ez bixwe ji, cihanaka wê ye ku tede felsefe ne bizimana ne hiziir im. Ji ber ku cihanaka wêje yê bê felsefe, weke ardekî ku ji bêaviyê qalişiya.

Bi vê yekê, divêt ku mirov wêjê fahm bike û cihanê wê di wê de biadilêne. Cihana wêjê, kengî baş û qanc hate adilandin û rastkirin, hingî mirov karê bêje ku wê pêşketine baş û qanc û di cih de wê di nav civakê de di demê de wê bibe. Bê ku em vê bikin û bahse pêşketinê bikin ji, ji hizrekê an ji nêhtekê pêve wirde naçê. Divêt ku mirov wê ji her weha bêne ser ziman. Rastî divir de divêt ku mirov wê kifş bike û bêne ser ziman. Rastî çiya? Rastî di vir de, hebûna ku heya. Hebûna hatiya afirandin a. Wêjê di vir de ji, di xwe de car bi car di şer de ya. Rastiya ya ku tede hatiya afirandin û hatiya ser ziman e, an ji ye ku li jîyanê heya. Rastî ya ku li jîyanê ya. Lê deme ku dike hundurê wêjê de û tede tê ser ziman ji, her weha êdî ew rastî dibe rastiye ji wê rastiye ji. Wêjê bi vê yekê hertimî di nîqaşaka bi rastiye re ya. Ev nîqaş ji, ku civakak bixwezê bi pêşkeve, divêt ku wê nîqaşê fahm bike û derxe têgihîştinê. Ji ber ku wêjê bi wê têgihîştine di xwe de ew rastiya wê û ye ku haye derxistina têgihîştine. Wê hingî, werine asta hevdû. Asta civakê û ye wêjê ji di vir de mijara ku mirov di wêjê de bêne ser ziman a.

Rastî, di vir de ji ber ku rastiya civakê ya, li gor wê tê ser ziman Civak bi wê rastiya xwe di têgihîştineka mazin de ya. Lê belê ji ber ku hê bi tememê ew derxistiya têgihîştinê, li gor demê cerna, êdî wêjê bi hildana wê ye li nav xwe, êdî derdikeve pêşiya wê. Bi vê yekê re, civakê an ji mirovên nav civakê, çendî ku ew fahm kirin, êdî wê bigihine wê astê. Lê cihana wêjê ji ber ku hemû pêşketin û têgihîştinên civakê di hildê nava xwe, êdî mirov karê bêje ku ye ku xwe gihanda wê astê têgihîştine wêjê ye ku tede heya, ew mirov mirovê ku xwe ji xwe buhurandî ya. Wêjê ji, hingî wê yekê weke mirovekî bîaqil erê dike. ...

Li ser wêjêye kurdî û hebûna wê û têgihîştine wê hê wê nivîsandina me wê berdeyam bike. Divêt ku ji berdeyam bike. Ji ber ev mijar î ro di roje me de pir girîng e. Kurd, ji her demê zêdetir divêt ku vê yekê her weha fahm bikin û li ser sekin in. Hebûna wêjê, ji bo pêşketin, têgihîştin û pêşveçûna civakê pir girîng e. Divêt ku mirov li ser bisekinê. Li ser

cihana wêjê divêt ku mirov hê bêhtir bisekinê û wê fahm bike. Divêt ku mirov wê pir hesanî ne hildê dest. Ew pir girîng e û pir mazin e ji bo pêşketin û pêşveçûna civakê.

Rastîya cihana wêjê her weha divêt ku mirov hinekî dî ji li ser bisekinê. Emê di hinekî nivîsên din yên di berdewam wê de bi teybetî li ser cihana wêjê ye hundurê wê bisekinin ku ka divêt ku çawa bêt. Zanistên weke Êlî Herîrî, memeyê Cizirî, Feqiyê Teyran û Bi teybetî ji Ahmedê Xanê, demeku di afirandin, her weha diketina wê cihanê de û li gor wê cihanê diafirandin. Ji ber vê yekê û sedeme wan mazin afirand. Ji ber vê yekê Ahmedê Xanê Mem û Zînê pir mazin di nivîsêne. Ji ber ku ew dikeve cihana wêjê de û di wê cihanê de têkiliyê ji cihana ku têde di rastiyê de dijî û ji deme xwe qûtnakê û têne ser ziman. Ev yek, pir girîng e ku mirov wê kifş bike û bêne ser ziman.

Rastiya wêjê û hanîna wê ye li ser ziman, bê ku mirov her weha cihana wê fahm bike, mirov wê nikaribe wê baş biafirîne. Mirov wê nikaribe wê mazin biafirîne. Divêt ku mirov wê yekê ji ber weba bi teybet bêne ser ziman.

Rastiya, hizir û têgihîştinê ji wê û hebûna wê ne dîr in. Bi vê yekê, em vê ji bînin ser ziman û bêjin, ku divêt ku mirov wêjê ji têgihîştina hanîna hinek vegotîna xilas bike. Bi vê yekê re divêt ku mirov bi zanebûn û têgihîştin û cidî nêzîkatîyê lê bike. Cihana wêjê kurd, kengî hate afirandin, wê hingê, kurd, di pêşketine xwe de sînor nas nekin. Ev ji dikeve ser milê wêjeyanê kurd yên ku vî karî dihildina cidîyê.

Wêje kurdî, her weha di rastiyê de deme ku mirov lê dimeyîzenê û lê dihizirê, mirov rastiyaka wê ye pir mazin ji dibîne. Ew rastiya wê ji her weha cihana wê ya pir mazin e. Ahmedê xanê pir mazin nivîsand. Ahmedê Xanê yê wê cihanê bû. Wê ew cihan pir baş û qanc fahm kiribû. Di wê cihanê wêjê de ji rastiyê wîrdetir, wî hewl dide ku têgihîştine rastteqniyê ji bibîne û fahm bike. Ji ber vê yekê ev yek pir girîng e. Ev kirin û hizirkirin û pêşketin, piştî wî di sadsala me de hê ji nû ve hatiya kifşkirin. Wî hê di wê demê de di xwe de û di wêje kurdî de kifş kiribû. Bi vê yekê wî mazin hanî ser ziman. Mem û Zîn, li jiyandê dî mirovna ku rast dijîn bûn. Lê wî deme ku ew dîtî û ew evina wan dît, êdî wê têgihîştine xwe û ye wê cihanê wê ew bi nivîsandina xwe mayînda kirin. Rastî, di vir de di hebûna wêje kurd de pir sîmset e. Rastiya di wêje kurd de bi vê yekê û awayê tê ser ziman, hê wilo baş û qanc ne hatiya fahm kirin. Ku hatiba, fahm kirin, wê û pir baş pêşketineka mazin bihate jîn kirin. Lê ne hatiya fahm kirin. Bi vê yekê, divêt ku zimanê xwe fahm bikin. Ji bo fahm kirinê ji, divêt ku têde perwerdejiyaka mazin hildin. Pê mazin bibin. Ev yek rastiya wan ye ku her weha bi wêjê tê ser ziman, wê wan pê bide naskirin û bike ku ew wê fahm bike. Bi vê yekê, êdî wê karibin wê cihanê fahm bikin û têde mazin bikin û pêşketinê mazin yên dîrokî jîn bikin. ..

Li ser wê û bi teybetî ji li ser wêyeya kurdan, ku mirov hinekî kur dibê, mirov gelek aliyên wê yên ku mirov bêne ser ziman dibîne. Di serî de, ku mirov zêde dem neke û herê deme Ahmadê Xanê, mirov li wir ji berhêmen pişketineka mazin ye ku mirov wê bêne ser ziman dibîne. Di vê beşa nivîsê de, emê bi teybetî li ser cihana wêje û pêşketine tê de bisekinin. Ev yek pir girîng ku mirov fahm bike. Cihana wêjê, hundurê wê û rastiya wê û têgihîştina wê divêt ku were ser ziman. Wekeî din ji, deme ku ew were fahm kirin û têgihîştineka baş û qanc di derbarê wê de bibe, hingê, mirov karê bêje ku mirov wê pêşketinê bi çî awayî û rengî ku tê de pêşketiya ji bibîne. Pêşketine hundurê cihana wêjê, pêşketine têgihîştine civakê ya. Ji ber vê yekê, hewceyî pê heya ku were ser ziman. Deme ku

ew were ser ziman, hingî têgihîştin û felsefe civakê bi hizre xwe û dîroka xwe re tê ser ziman. Ev yek her weha ji bo pêşketineke dîrokî ji, kifşkirina wê ji pir girîng e.

Bi vê yekê, li ser cihana wêjê li kurdistanê sekinandin ji, mirov wê bigihêne hinek têgihîştinên din yên ku di demên berê de bûna ji. Cihana wêjê, minaqe cihana cihanê bixwe ya. Her weha divêt ku mirov vê yekê biteybet bêne ser ziman. Civak di xwe de di nava xwe de çû pêşketinê dijî û jîn dike, ew pêşketin bi têgihîştine xwe re xwe di hebûna cihana wêjê de têne ser ziman. Bi vê yekê re, bêje ku hevokên ku têde tên ser ziman ji hinekî girîng dibin. Bi vê yekê, rastî fahm kirin û hanîna wê ya li ser ziman birastî ji di vir de girîngiya xwe radixe berçav. Rastî, di vir de, bi du awayan heya û tê ser ziman. Yek, wêje dixwezê ku li gor rastiya ku hatiya jîn kirin hatina wê ya li ser ziman a. Ya din ji, her weha di wê rastiye de bi têgihîştineke rast kurbûn e. Ev herdû alî ji, di aliyekî ku mirov wê bi hebûna wêjê re bi navê cihana wê re bêne ser ziman re dibe yek. Ev yekbûn, hebûn û têgihîştine civakê ye ku pêşketî û ye ku hatî jîn kirin û ewe ku hatî jîn kirin ya ku hatî nivîsandin û hatî ser ziman de tê ser ziman. Bi vê yekê, hebûna pêşketinê bi hinek awayna di wêjê de xwe bi wate dike û têne ser ziman.

Wêje, cihana wê, rastiya ku di xwe de bicih dike û têne ser ziman, wê rastiye di xwe de wilo bitenê nahêlê. Wê rastiye de di hundurê xwe de bi tehereke têgihîştine ku hebûna astê û radê ji divêt ku mirov li berçav bigirê, pê, hebûna wê mazin dike. Her weha têgihîştin bi gelek aliyan di vir de mazin dibêt. Wêjê, bi vê yekê jiyan civakê ye demî ye ku hatiya jîn kirin, di xwe de bi nirx dike û dihildê demên pêşarojê yên ku wê bèn. Her weha vê barî di dêne ser milê xwe di pêşketinê de.

Bi vê yekê re, di nav xalkê de hizir ji aliyê felsefe û dîrokê ve, û her weha hê ji gelek aliyan din ve bi awayê hatî ser ziman û hatî jînkirin hebûne wê tê parastin. Bi vê yekê, ew ji ji demên piştre dibe têgihîştinek ku jê fêr bêne derxistin. Bi vê yekê, wêjê, hebûne felsefeyekê ku têde bicih e û bi wê tê ser ziman ji di afirêne. Bi wê felsefê, ew di xwe de ji bidîrokê û nirx dibêt. Di şaxsiyet û keseyetên ku têde hatina ser ziman de, nirxek bi wan re tê ser ziman. Ew nirx bi gelek awayan tê ser ziman. Di nav civakê de aliyan civakê yên ku hene hempka bi hev re cûr bi cûr dihêne ser ziman. Wêjê, bi vê yekê, êdî xwe weke têgihîştine demî ji dihêne ser ziman.

Di wêjê de hizirkiirn û awayê hizirkiirnê heya. Ew hebûne ku heya têne berçav. Di wê yekê de mazin têne ser ziman. Wêjê, weke jiyanê, ku ka çi têde heya, jê gohn dixwe û pê xwe diafirêne. Bi vê yekê wêjê, nirxeke felsefî bi hev re xwe re di nav civakê de ji di demên pêş de diafirêne.

Nahaka em di cihana wêjê de li ser hebûne têgihîştin., hizir û felsefe rawastihin. Ev di vir de pir girîng e ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman. Wê mirov di pêşketin û têgihîştine wêjê de bigihêne hinek rastiyan ku divêt ku mirov wan zanibe û li gor wan gav biavêje ji.

Rastî ku mirov di vir de dihizirê di cih de tê bîra mirov. Bi hatina bîra mirov ji, her weha mirov di nav hizirên ku mirov di nav herê ji bi hebûna xwe re dibêt. Berî ku em her weha herîn, em di vir de careka din bi gotinekê ji bê rastiye bênine ser ziman. Rastî, di vir de ya ku hatiya jîn kirin û hatiya ser ziman û têde biwate bûya ya. Bi vê yekê re rastî, di wêjê de dibe xwediyê teybetmendiyekê ku mirov wê fahm bike. Ew teybetmendi ji, deme ku

mirov li ser dihizirê, hizre ku di serê mirov de dibe ji, her weha ew e ku mirov bêje ku rasti di wêjê de bi serê xwe re bi hebûne ku têde dijî ji ya jiyânê hinekî çudatira. Bi vê yekê re, weke ku me di demên berê de hanî ser ziman, hinekî nîqaş bûna li ser rastiya ku di hebûne cihana wêjê de tê ser ziman de. Rastî, di vir de, deme ku di wêjê re lê hate lêgerîn, hingî, bi awayê ku hate ser ziman, mirov di jiyânê de bitêgihiştin dike. Lê deme ku di wêjê de tê ser ziman, bi wê awayê ku di jiyânê de hate ser ziman û mirov bitêgihiştin kir ji wê zêdetir ji bi awayê ku di cihana wê de hate ser ziman ji mirov bi têgihiştin dike. Têgihiştine wê ye di vir de ye di wêjê de bi xosletên wêjê tê ser ziman. Bi vê yekê, rastî, weke ku li jiyânê tê ser dîtîn, di wêjê de tê dîtîn û ser ziman ji. Her weha mirov wê dibîne.

Wêjê di rastiya xwe de bi hebûn û nirx e. Bi vê yekê, ew rastîya wê, di weke ku di jiyânê de hatiya ser dîtîn û jîn kirin tê ser ziman. Lê dem ji ber ku di herikê diçê û nasekinê. Êdî di vir de, di wê rastiya wêjê ya ku di cihana wê de heya, cudabûn derdikeye holê. Ew çudabûn ji, bi hebûna demê re derdikeye holê. Dem di vir de, rastîyê xwe, weke ku hinek wêjevan ji ténine ser ziman, êdî vir de bi hebûneke ku ji metafîzîkê ne dût tène ser ziman. Di vir de, çend ku ji demê qutbûn çêdibe, wilo ji bi demê re bibûna weke têgihiştineke felsefî re di jiyânê de di pêsketine jiyânê de têgihiştin dibê û tê ser ziman. Ji ber ku di demên ku di piştê tèn de ji, di dem re di ahangekê de hebûne xwe di parezê û dide berdeyam kirin, êdî di vir de di pêsketinê de bi bûna nerîn re pêsketinê dide çê kirin. Nerîn, di vir de, di wê awayê wê yê ku heya de, weke nerîne li jiyânê ya. Di wê nerîne de di wê ahange wê de li jiyânê nerîn ji, mirov bi jiyânê re dide hizirkiirn. Bi vê yekê re, têgihiştine ku dibê ji, êdî dibe têgihiştina têgihiştinê di demê de. Nerîn, ji ber ku hatiya nivîsandin û bi wê nivîsandinê kalib standiya, êdî her weha bi vê yekê re ji wê yekê re dibê temên û hîmê pêsketinê. Pêsketin, bi vê yekê re, deme ku mirov bi cihanaka weke cihana wêjê re lê dimeyîzenê û dihizirê, ji ya cihana ku mirov têde dijî û di ahange xwe de bijiyana jiyandinê diharikê û diçê ne cuda ya.

Di vir de, nerîn, têgihiştin, dîtîn û dîtina ji dîtînê, weke hinek gotinna ku mirov wan fahm bike ne. Di vir de, Bi têgihiştinê re, nerîne ku bi afirandinê re hatiya afirandin çendî ku xwediyê nerîne xwe ye, her weha ew nerîn, êdî di mirov de bi hebûneke ku mirov ji têgihiştineke weke têgihiştineka ku di ahangekê de diharikê û diçê jê dût neyêne ser ziman xwe diafirîne û dihêne berçav. Wêje di vir de di cihana xwe de bi afirandina xwe re astaka têgihiştinê di wê nerîne de didêne holê. Ew ast, asta wê cihanê ya ku mirov wê bi felsefeyeke têgihiştinê fahm bike ya. Asta têgihiştinê di vir de çi ya? Ji aliyê wê cihana wêjê ku mirov bi pirsê, mirov bersive ku bidiyê de wê ji demê û hebûne demê ne dût be. Divêt ku mirov demê li berçav bigirê. Dem, di vir de, bi hebûna xwe ye ku tê ser ziman re, bi vê yekê re bi wate ya. Dem, di wê demê de bi demên ku di civakê û di pêsketine wê de hatin jîn kirin re tê ser ziman. Çend, dem hatina jîn kirin? Divir de, êdî ev pirs weke pirsêke tememkîrnê tê pirsîn û li bersive tê lêgerîn. Bersive wê, wê mirov bi dîrokê û têgihiştine wê re mazin di derbarê wê cihanê de bi fahm bike. Lê ew cihan, her timî. weke mirovekê ku her timî, di demeke nûjen de ku li gor pêsketine ku dibê, mala xwe hertimê dixwezê rayixe û radixe, her weha bi wê re tê berçav. Ew ji, her weha hertimî xwe li gor wê radixe. Lê wêje û cihana wê, çendî kui xwediyê gotine deme ji bin, ji ber ku ne weke ye di jiyânê de bi herikandinê ya, her whea êdî, her timî di xwe de hewldana herikandinê dide. Bi vê yekê, şerê di cihana wêjê, yê xwe afirandinê yê li gor demê ya. Bi vê yekê re, demên ku tène ber wê, ew dixwezê ku di xwe de bi her alî û awayê wê û nerîne ku tê dîtîn bêne ser ziman.

Têgihiştin, di vir de, di wêjê de ciqasî ku xwe li ber bêje deme di wê sekinandinê de bigirê? Li ser vê prisê, bi têgihiştineke demê ku mirov wê fahm bike bi felsefê re mirov karê

bersive bidiyê de. Rastî, têgihîştin û dem, her weha di wêjê de ji jîyanê cudatir xwediyê pêşketin û têgihîştinê ji. Her weha ev ji divêt ku werine ser ziman. Bi hatina wan re, cihana wê, xwe bi pêş dixê. çendî ku her weha bi wê hatina ser ziman xwe bi pêşxist ji, êdî pêşketineke dirokî di nav xalkê de bi xwe re dide çê kirin.

Wêjê, li gor felsefe jîyanê, dixwezê ku di herikînê de be. Lê bi baxtê jîyanê yê herikîne wê re baxtê wê nabe yek. Bi têgihîştine wê ye demê re dibe yek. Lê deme ku piştê hat ji, wê bi pêşketine nû were re û ew pêşketine ku bû ji, ku weke xwe di wêjê de hanî ser ziman, êdî wê demeke nû bi xwe re bêne. Di wêjê de, ji demekê buhurîna demekê re têgihîştin ji, ji demekê buhurîna demekê diji. Di wê jîyandinê de pêşketine ku bû ji, wê bê pêşketineke ku civakê pir mazin bi rê ve dibe û bi pêşketinên ku li şûn xwe hiştina ji, wê gihêne gelek nirx û kevneşopîyên mazin yên ku bûna. Statûqû ji ji vê yekê karê xwe biafirêne. Lê statûqû, ku diafirê, çendî bi vê yekê nikarê bê wê bijî ji wilqasî ji di hebûne xwe ye ku pê diji de di demê de bi cihana wêjê re heya ku bikeve nav nakokîyên mazin de ji. Statûqû, bi têgihîştina xwe re bi wê re dikeve nakokîyê de. Ji ber ku wêje cihana wê bi renge, êdî ew ji ji ber ku li gor xwe dixwezê, êdî ketine berhevde dibêt. Cihana wêjê, peresendina wê ye ji demê hate demê, wê dike dij statûqûtîyê. Cihana wêje, divêt ku mirov wê fahm bike ku bi pêşketine di xwe de ye çê dike re, têgihîştina felsefê bi jîr di xwe de diafirêne. Felsefeyeke ku bi têgihîştina jîrî were ser ziman, hertimî di nav têgihîştina wêjê veşartiya. Bi qasî felsefe wêjê ye giştî felsefe cihana wê ye hundurê wê ji, fahmkirina wê pir girîng e. Wêje, bi qasî ku pêşketinên deme xwe ye ku têde diji dixwêne û bi xwe re dihêne ser ziman, her weha yên demên xwe yên buhurtî ji, ji xwe re dikê têgihîştinaka bingeh û bi wê ku bi kevneşopî bi rê ve dibê û bi wê re dibe xwediyê pêşketinekê xwe ye demî ku mirov bi navê demkirina wê têgihîştina xwe kevneşopîya wê ya.

Wêjê ji aqil diafirê. Aqil ji, ji jîyanê fêr digirê. Aqil, li gor xwe bi hinek rê û rêbaz e. Lê bi vê yekê ji diafirêne. Aqil, deme ku afirand, di deme ku afirand de di wê demê de li gor vaca xwe ye ku heya diafirêne. Lê di vir de, pirsgirêke demê weke sihekê xwe diberde ser wê vaca wê de. Di demên piştê de, deme ku di herikîne di jîyanê de pêşketin bûn û li gor wê ne hate berdewam kirin, êdî weke goleke avê ku ne herikê û tim û dayim di cihê xwe de sekinî ya, ew ji dimêne sekinî. Ev yek ji, deme ku bû, êdî wêjê, heya ku bi nêzîkatîyaka ku weke car bi car di felsefê de tê ser ziman bi navê binavê deme ku têde mayî ji tê bi nav kirin. Bi vê yekê re, ye ku tê berçav ji, weke ku di demê de bê asêkirin ji tê berçav. Ev gotin, gotina di hundurê deme de êdî biwate dike. Ev ye li gor demê ya. Lê bi çî awayî afirîya ji, di vê yekê de dibe xwediyê gotinê.

Bi vê yekê, divêt ku mirov vê yekê ji bêne ser ziman. Dem bi dem, wêjê hatina xwe ye li ser ziman û afirandina xwe ji mirov ji bo pêşketinê dixwezê. Ev çend ku bû, êdî mirov karê bêje ku wê pêşketinê bibe û derkeve holê. Pêşketine ku wê bibe ji, wê civakê bi xwe re bi pêşve bibe. Her weha ev yek di vir de girîng e ku mirov wê fahm bike. Dem û afirandin, di vir de bi hev re ji mirov ahangekê ji bo xwe dixwezî. Ew ahang, çendî ku bû ji, her weha êdî wê pêşketin li gor wê bibe û derkeve holê. Pêşketine cihanê wêjê bi vê yekê re bi cihana li jîyanê ye ku di herikandinê de dimeşê. Ev meşandin, êdî dem bi dem ku dibe, êdî pêşketineke mazin ye demî dibêt. Hizir, di vir de, bi vê yekê girêdayî divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Hizir bi awayê xwe yê felsefê re di vir de afirandinê dixwezê. Wêjê di jîyanê de jê re dibe temen ji. Lê wêjê, çendî ku jê re bû temen, her weha ewçendî ji ew di pêşketine wê ye bi hizir re de weyn dileyîzê.

Cihana wêjê, her weha divêt ku mirov wê hinekî ji aliye wê ye hizir û tégihîştinê ve fahm bike. Ev yek ji bo pêşketineke mazin ye di wêjê de girîng e. Ji bo wêjê, hebûn û pêşketin û dîrokê civakê bi nirx û kevneşopî û gavavêtinên xwe re were fahm kirin pir girîng e. Ev fahm kirin, tégihîştine cihana wêjê diafirêne û bi awa dike. Her weha divêt ku mirov wê fahm bike. Wêjê, rengê civaka xwe têne ser ziman. Bi vê yekê û fahme ku wê bibe wê têne ser ziman. ..

Di vir de, em hinekî divêt ku li ser demê û pêşketine demê bisekinîn. Ev yek, weke ku pêdivî pê heya. Di wêjê de, dem bi felsefê re dirabê û dirûnihê. Bi vê yekê re, dem, her weha di wêjê de ku afirandin bi hebûna afirandinê re weke ku bêdemiyekê ji têne ser ziman. Lê ew bêdemîye ku weke ku tê dîtîn, di hundurê demekê de tê dîtîn. Bi vê yekê re hebûneke helezonî ku tê berçav heya. Wêjê bi vê yekê re tégihîştinekê dide çê kirin. Ev tégihîştin hizir û demê bi hev re di felsefê wê de an ji ku mirov karê bêje ku tégihîştine wêjê de dihêne ser ziman. Wêjê, di vir de bi vê tégihîştine re demîyê û bêdemîyê bi hev re diji. Ev ji, ku were dîtîn û li gor wê were afirandin û ser ziman, hingî, wê pir mazin were afirandin û ser ziman.

Felsefe di vir de, di vê beşê pir mazin wê bi gotin bibe. Lê emê bi temenê bi tégihîştinê û navê wê bînine ser ziman. Hebûn di vir de, di wêjê de, çawa tê ser ziman? Ew di vir de girîng e: Lê çawa ku di deme ku hate ser ziman de hate nivîsandin pêde, ew nivîsandin, weke nivîsandîneke têne bi xwe dimêne. Ew nivîs, ku ye wêjêyî ye, êdî derdikeve dervî wê nivîse ku deme wê ye ku ew têde hatiya nivîsandin têne ser ziman. Wêjê, bi vê yekê re, hinekî gerdûntiya xwe ji di denezêne. Ev yek, her weha divir de divêt ku mirov bi teybeî balê bi kişênine ser wê û bînine ser ziman. Gerdûntiya wêjê, ev aliyekî wê ya. Aliye wê ye bihizir, di tégihîştinê de ji hinek xalên weha yên di vê xalê de diafirêne. Minaq; rastiya wê ya ku têde hatiya ser ziman. Wekî din ji, ew rastiya ku wê hanîya ser ziman. Ev herdû ji jev cuda ne. Lê di wêjê de dibine yek û digihine hevdu.

Hizir(tégihîştin, aste wê ye ku heya ..), divir de, deme ku wêjê tê ser ziman, di asta wê ye demê de tê ser ziman. Lê di asta tégihîştine wê de ji ber ku were ser ziman, pir baş û qanc tégihîştine wê ye di mirov de pêdivî pê heya. Ku evnakê nebê, wê di rastiye de di hatin ser ziman de, wilo zêde ti mazinatî nebe. Bi vê yekê re, wê di pêşketine civakê de wilo zêde ti weyne newê leyistin.

Wêjê, bi cihana xwe ye ku di xwe de diafirêne re, hebûneke ku mirov divêt ku wê pir baş û qanc fahmbike ya. Ew cihan, her weha rastiya civakê ye demê ye ku hatiya jîn kiirn ku têde hatibe ser ziman heya. Ji ber vê yekê wêje deme wê girîng e. Di vir de ev bêje demê ye ku me hanî ser ziman, ji ye ku me li jor hanî ser ziman di wate û tégihîştine xwe de hinekî jev cuda ne. Ye li jor ku me hanî ser ziman. me pê, tégihîştine ku têde lev gihiştîya hevdu û xwe bidfîyarî weke tégihîştinê bi hebûneke felsefî dide berçav hanî ser ziman. Lê di vir de, me, deme ku hatiya jîn kiirn û buhurtiya hanîya ser ziman. Di rastiye de, ku ev herdû bêjeyên demê yên ku bi tégihîştineke jev cude têne ser ziman, ku werine tégihîştin, wê werê dîtîn ku herdû di hinek aliyên de ji bi hev re di pêşketinekê de ne. Gotine demê ya ku li dawiyê hanî ser ziman, di hebûne herikîne demê de di ahangekê de tê ser ziman. Lê ye din, ne di wê ahange de ya. Ew, weke tégihîştineke serwer tê ser ziman. Serwerîye wê ya wêjê ya ji. Ev cudatiya wan heya. Lê ji cudatiyê zêdetir du astên tégihîştinê yên ku diafirin in ji. Ev ji, bi nerînê, wêjê hem gerdûn dike û hemê bi civakî ji civaka ku ji nav derketiya dide nişandin. Ew ji ew tégihîştine ku wê civakê daya çekirin û hanîya ser ziman a.

Wêjê, di vir de cihana wê, hizre wê ye ku têde heya, ji civakê û pêşketine wê ne dûr e. Lê her dem, di pêşketine xwe ye cuda de ya ji ye deme ku buhurandî ya. Wêjê, vê yekê, ku fahm bike. Wêje, bi vê yekê ji demekê buhurîne demekê re, ew dem weke demeke ku wê têde were ser ziman dibîne û wê hemdemîya wê demê bijî.. Her weha dibêt. Çendî ku ev pêk tê ji, êdî ne tenê wêjê, pêre civak ji di pêşketineke dîrokî de ya.

Di nava çanda kurdî de, şêwa û giringîya çanda Şahmaran û cihê wê yê di jîyan û malên kurdan de. ..

Di serî de, ku mirov herê demên wê yên berê, mirov wê di serî de derketin û pêşketina şaristanîyên pêşî ku li wê derketina û pêşketina mirov wê bibîne. Rojhilat, î ro jî, weke gelekî ji wan gelên wê yê ku şaristanî di demên wê yên berê dana avakirin kurd jî, î ro di xwezê ku dengê wan ji dîrokê bibe. Wan bitafisêne. Ev jî, weke bêrûmetîyeka mirov e pir mazin e li dîrokê ya. Gelê kurd, ji deme Sumerîyan ve ku bi bînavber li herêmê bi her awayê pêşketina xwe re bûya xwediyê dîrok û pêşketineka bi xwe ya e pir mazin. Î ro jî, pir têgihîştinên ku bi hin awayna dihêne bê navkirin û dihêne bikar hanîn ji wan in. Gelekî weke kurdan, xwestina ji dîrokê birina wan, mirov çawa divêt ku wê şîrove bike? An jî, ku bi kîjan awayê bê, piştigirî dana wê, mirov çawa divêt ku şîrove bike? Mirov tenê karê wê yekê bi hin hewldanên serwerî û serdestîyê ku dihê xwestin li herêmê bê rûnandin dahûr û şîrove bike.? Di vir de, di serî de divêt ku mirov bersivekê bi dîrokê re bide vê pîrsê û piştre mirov gava xwe bi pêşarojê de biavêje.

Li herêmê, demên pêşketin û pêşveçûnê, ên bi kurdan re, ji deme Sumerîyan ku dihêne deme Mîtanî û Hûrîyan û ji demên wan jî ku dihê demên Gûtî û Naîrîyan û ji wan jî ku dihê deme Medîya û hwd, mirov dem bi dem bêne ser ziman. Demên piştî, van deman jî, ku demna weke van demên ên bi serwerî û serdestîyê mazinbûna wan û hebûna wan dihîna ser ziman, wê di demên piştî zayîne de, bi Şadadîyan, Merwenîyan û ku hate ku digihê deme Salahadîne Eyûbî, wê berdewam bibe. Bi vê yekê re, mirov karê wê xate wan ye pêşveçûn pêşketinê bêne ser ziman. Ku weke berhemeke wê çanda wan ye bi wan re ya destana Şahmaran, ku mirov lê dihizirê û lê dinerê, mirov pir mazin awayekî civatî ê ku bi wan re bi demê re pêşketiya nîşanekên wê pir baş û çand dibîne. Ku mirov diçê Herêmê kurdistanê e Cizîrê û Nisêbînê, mirov wê çanda Şahmaran ye ku ji ye pêşketina oleka yek-xwêdayî ne kêr e û kêmpêşketîra, mirov wê pir zelal û di cih de dibîne û fahm dike.

Di serê her kurdî de, di demên wan yên berê de Şahmaran hebû. Şahmaran, weke ku di nav civatên wan de dihate vegotin, "heft şev û heft rojan dihate vegotin" lê bidawî nedibû. Bi wê re, wê çandê, mirov karê bi rehetî û hesanî bêne ser ziman û bêje ku bandûra wê lê pêşketin û pêşveçûnên hizrê û piştre ku bûn bû. Pir mazin jî bû. Destana Gilgamêş, destanaka ku li ser awa û hîmê jîyangeriyê hatîya afirandin a. Lê destana Şahmaran, ku mirov li li awayê jîyane ê ku di vegotinê de dihê ser ziman, ku mirov lê dinerê, mirov fahm dike ku ji jîyanê û ji hin jîyandinan sûda xwe wergirtîya. Mirov di cih de wê yekê kifş dike. Di wê destanê de, çanda ku heya awayê wê mêl ya. Bi awayekî dî jinî ya. Lê di deme desthilatdariya statûqûyîyê ku êdî bidest pêşketina xwe kirîya, afirîya û an jî hatîya nivîsandin. Mirov wê yekê, ji awayê pêşveçûnên di vegotinê de dibîne. Tiştên ku dihêne serê Şahmaran û tiştên ku jin dike û bi teybetî jî, ew hestên xwe yên ku ew dihêne ser ziman, ji wan mirov fahm dike ku çî awayê pêşveçûnê pêre heya, ji wê mirov bitêgihîştin dibe.

Şahmaran, vegotina wê, weke vegotinaka pîroz her gotinên wê bi wate wan re di serî de hatina hiştin û nêzikatîyaka hizrî li wan hatîya kirin. Bi awayekî mîtolojîk ew jîyangerîya

wê hatîya ser ziman. Lê ji awa û gotinên ku ew bi wan hatîya ser ziman, mirov ji wan fahm dike ku ew pir mazin bi gotinên ku têgihîştina hizrî di xwe de safîkirina û bi têgihîştin bûna dihê ser ziman. Tenê weke vegotinekê nayê ser ziman. Ji wê zêdetir, weke vegotinaka bawerîyê dihê ser ziman. Di wê awayê wê yê hatîna ser ziman de awayê hizirkirinê ê civakê ê demê mirov kifş dike. Lê ku mirov diçê Cizîrê û Nisêbînê, mirov wê çanda wê hîs dike. Cihê bûn û afirîn û peresna wê ya di demê de ku dihê hate dem û roje me, herême Cizîrê û nisêbînê ya. Çanda wê, herî zêde li van deran bicih a. Bi gotinaka ku ji nav xalkê dihê gotin "Kevneşopîya şahmaran" li wir hê ji bi nixna xwe yên ku mirov dibîne dijî. Weke hilmeka ku ji germahîya rojê were û mirov bigirê û mirov di nav xwe de bihêle, ew ji mirov wilo digirê û di nav xwe de dihêle. Li van deran, mirov ne tenê wê çanda wê dibîne û hîs dike, ew awayê pê ew pê hatîya jîyandin jî, mirov wê kifş dike. Mirov wê hîs dike. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ew awayê wê yê jîyandinê jî, mirov jî bikifşkirinê dibîne û fahm dike. Weke têgihîştineka bi afsûn ku mirov dikê nava xwe de, ew çanda wê, mirov bi têgihîştina xwe re dike nava xwe de.

Şahmaran, ew çanda wê, bi awayê wê yê ku pê dihate jîn kirin, ew dihate vegotin. Di deme vegotinê vebêjîna wê bixwe de, ew hilde pêşketina wê ye jîyanê jî xwe bi mirov re dide nîşandin. Şahmaran, weke ku dihê vegotin û gotin, çanda wê bi jinê re bû. Wê ew di parast û ji demê di buhuranda demê. Bi xwe re, wê ew di demê de bi naqşên ku çêdikir û an jî bi vegotinên ku wê ji wê ji zaroyên xwe re digot, diparast. Heste dilê Şahmaran, bi wê re dijî. Ku mirov wê heste dilê Şahmaran fahm nekê, mirov wê bi rastî jî, wê têgihîştin û awayê têgihîştina wê bi hilde wê re fahm neke û tenegehê. Di serî de, ew hest girîng e ku mirov wê têbigihê. Şahmaran, weke ku dihê vegotin, 10 hezar salî li jîyanê ma. Hemû zanîna deman û gerdûnê bi wê re di serê wê de ya. Ji ber vê yekê, wê tişt a ku wê di dawîya jîyane wê de biheta serê wê jî, wê dizanî. Şahmaran, hemû nepenîyên gerdûnê, heya wê ji wan hebû. Biqasî demên ku hatîna jîyîn û buhurîna, wê demên ku wê werin û çawa bijîn jî dizanî. Ew xalîçeya wê ya ku di malên her kurdî de hena, ew pîroz in. Ne tenê bo xamlekê dihatina dalaqandin. Hertimî, wê qancî bi mirov kir. Lê deme ku yên ku wê qancî li wan dikir ku pê dihisahan ku ew şahmaran a, êdî hewldidan ku jê fêdê bigirin. Bi vê yekê re bi nêzîkatîyeka jê fêdegirtinê nêzî lê dihate kirin. Vê jî, deme ku Şahmaran ew kifş dikir, pir êşeka mazin dikete dilê wê de. Êdî bi wê êşa dilê xwe, êdî wê xwe ji nav mirov divekişand.

Rastî, bi rastteqînîya jîyanê re bi wê re dijî. Rastteqînîya jîyanê jî, bi jîyandinê re heyîna wê ye bi mirov û an jî bi jînda re dikira nava xwe de. Xwezabûn, bi wê re li ser temenekî ku hatîya bitêgihîştinkirin bi wê re hebû. Bi vê yekê re, ew dijî û wê dihanî ser ziman. Şahmaran, çanda wê, ji du alîyan va ne li gorîyata têgihîştina statûqûya rêveberîyê mirov karê bêne ser ziman. Aliyê pêşî, bi xwezabûna bi wê re û jinîya wê re ya. Ji vî aliyê ve, ew bi awayekî xwe ê bi xwe re di jîyane xwe de dijî. Aliyê din jî, li heyîna menfaatê re dihê ser ziman. Ew ne menfaatkar bû. Ew, rast bû û ji dilê xwe bû. Bi vê yekê re ew nêzî mirov û jîyane mirov dibû. Bi vê yekê re, weke xewneka ku ji dil hatîya çêkirin û pir xweşik hatîya afirandin, awayê jîyana wê hebû. Mêr, bi mirov ve ne dide di wê awayê wê de. Mîirov jî, mar ne dikuşt. Bi vê yekê re, di temenê têgihîştinekê de nêzîkatîyeka aşîtî wê dide nîşandin. Ew xwediyê hest û têgihîştina wê ye jîdil e aşîtîyetyetê bû.

Bandûra çand û vegotina Şahmaran li her derê kurdistanê û mirovê wê bûya. Wilqasî kur bûya û bicih bûya, ne tenê weke vegotinekê hatîya hildan li dest. Gelek çîrok û çîvanokên di nav xalkê de ku dihatina vegotin li Kurdistanê ên weke yên "çîrokên Keçelok" û hwd, di wan de jî, hin awayna wê yên vegotinê bi çîrokî ku bi wê ve hatîna girêdan hena. Di deme vegotina wan çîrok û her weha her çîrokê de jî, di awayê vegotinê de awayekî nixî

ê ku awayê jîyanê li gor vace wê bû, bi wê dihate vegotin. Di awayê vegotinê de, bi teybetî jî ku di civatan de dihat vegotin, êdî wê qadrek ne tenê ji hisandina li wê re bihate nîşandin, her weha wê ji awayê wê vegotina wê re jî, di hate nîşandin. Bi teybetî, divêt ku mirov bi vê re jî bêne ser ziman, ku di her vegotinê de jî li awayê ku jê bê bawerkirin û di ahange wê ya ku bi wê dihê ser ziman de ti kêmesî bi vegotinê re têde nebin, lê dihate lêgerîn. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku bi wan vegotina re vaceka teybet e hizrî ku bi wê re dihate vegotin li civatan hebû. Di civatan de li her wan mirovên pîr û kal vegotin û ji aliyê wan ve herêkirin jî, weke asteka wê ye ku têde heya û hatîya dîtîn û fahmkirin û bi wê re hatîya herêkirin a. Bi wê re jî, mirov divêt ku bêje, ku deme ku vegotin dihate vegotin, wê baleka pîr mazin li ser levkirina wê ye bigotinîyê jî bû.

Ku wê levkiirînê de kêmesî bihate kifşkirin û ne levkirin di vegotinê de bihate dîtîn, wê ew bihate ser ziman. Wê êdî ew wê bûba sedeme ku ew êdî bi wê awayê vegotinê re li berçav ne hate girtin û ne hate vegotin. Lê vegotinên weke yên şahmaran, bi awayekî helbestî ku dihate vegotin, dikir ku mirov di cihê xwe de hema wilo bimêne sekinî û lê bihisêne. Di wê awayê vegotinê de çi gotin û çawa dihate vegotin wê di serîyan de bima. Di awayê vegotinê de di serî de deme ku lê dihate hisandin, wêneyekî pîr sipahî di serî de ku levhatî diafirî. Jinên kurd, ji wê wêneyê ku di serê wan de diafirî, wêneyê Şahmaran bi naqş çêdikirin. Lê ne tenê bi awayekî wêneyê şahmaran dihate çêkirin. Bi gelek awayên dihate çêkirin. Di her derê vegotinê de awayekî wêneyî di serî de diafirî û ew dihate rijandin li ser naqş.

Kurdan, di awayê hizirkirin û di serî de ji xwe re çêkirinê de bûbûn xwediyê vaceka hizrî. Awayê xwe yên xiyalkirinê jî dikarîn ku bi êqil bişon. Bi wê re dişiştin jî. Hizir û têgihîştina wê, reng xwe dide vegotinên wan yên ku bicih awayê bê ku dihatina vegotin. Çirokên Keçelok, bi teybetî, çirokna ku weke yên "çirokên hazar û yek şevê" ku pîr bi hev ve û bi hev re dihatina vegotin bûn. Bi wan re, di wê awayê vegotinê de awayekî jîyanê ji jîyanîya mirov e ku dijî dihate wergirtin û lê dihate kirin û bi wê re dihate vegotin. Pîr caran mesele û vegotinên dîrokî ên ku dihatina zanîn ku di demên berê de hatina jîn kirin jî, bi awayekî awayê wan di wan de dihate afirandin. Weke vegotina Şahmaran, vegotina 'Rûstemê zal' jî wilo ya. Ew jî, bi nîrxekê dihate vegotin. Her weha vegotina 'Memê Alan' jî ji mirov karê bi heman awayê bêne ser ziman. di wê awayê afirandina bi vegotinîyê de çandaka ku mirov karîbû bêje ku li gor wê dihate afirandin hebû. Lê deme ku dihate afirandin û vegotin, bi girîngiyekê mazin pîr rêz û hûmet dihate girtin û nîşandin.

Wegotina Şahmaran, bi nîrxên pîroz re têkilî dana wê hebû. Bi vê yekê û awayê re di civatan de dihate vegotin û ew rêz û hûmet jê re dihate nîşandin. Li nêzîkatîyên ku têde dihate nîşandin, wateyên têgihîştinî ên ku mirov ji wan bigirê dihatina lê kirin. Weke vegotina Şahmaran, Rûstemê Zal, Memê Alan û hwd, di awayekî perwerde kirinê dihatina vegotin û nêzîkatî bi wan re dihate nîşandin. Piştî vegotinê re, mazinên civatê mirovê pîr û kal, ji yên ji xwe biçûtir pîrsîna wan ye ku wan ji vegotinê çi fahm kir, weke nîşaneyeka vê yekê ya. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku mirov çawa ku bi demê re bi pêşveçûn û pêşketina xwe re di perisî, bi wê peresendinê re vegotina şahmaran jî, li gor wê pêşketinê û pêşveçûnê peresendin bi xwe re jîn kirîya. Demên wê ye pêşketinê ên di nav jîyanê de ku bi çandê re werina ser ziman hene. Bi vê yekê re, mirov divêt ku vê yekê jî bi teybetî bi wê re fahm bike û têbigihê.

'Mem û Zîn' a Ahmedê Xanî û şêwayê vegotina wê û cihê wê ye di temenê çanda kurdî a hemdem de. ..

Ji aliye pêşketina civatî ve mirov di serî de aliyekî pirr pêşketî û bitêgihîştin bi vegotina Mem û Zînê re zant dikin. Ew aliye ku em zant dikin jî, her weha bi aliye pêşketina civatî û serê mirovên di civatê de dijîn re dihê li berçav. Mem û Zînê, di mirovên ku li jîyanê jiyabûn. Jîyane wan, ne tenê xiyalkirin û hişkirineka. Ji wê zêdetir, jîyandinaka. Ev herdû mirov, di jîyanê de dijîn. Hij hevdû dikin û dilê wan dikeve hevdû de. Li gor kevneşopîyan dijîn. Ew pêşî, di wê çare pêşî ya ku ew hevdû dibînin de, di dilê hevdû de cih û war digirin. Piştê êdî ew hevdû di dilê hevdû de dijîn. Lê di vir de, emê ne li ser wê têgihîştina ku di hundurê vegotina Mem û Zînê de heya li ser wê bisekin in. Emê li ser wê wê têgihîştin û zanîna di serê mirovên di civatê de ku ew Mem û Zîn piştî wan re afirandina, emê li ser wê bisekin in.

Bi vê yekê re, em wan şert û mercên ku Mem û Zînê têde jîyîna û afirîna û bi vegotîn bûna, wê fahm bikin. Ew têgihîştina ku Mem û Zînê afirandîya ya civatî, di vir de hate ku ew newê fahmkirin, em wilo karîn bêjin ku wê aliyekî fahmkirina Mem û Zînê û wê vegotina wan ya li ser wê kêmbimêne. Bi vê yekê re, divêt ku mirov wê aliye jî fahm bike. Ew alî, qatek jî wê, wê di hundurê vegotinê de wê were fahmkirin û têgihîştin û qatek jî, wê di demê de û bi fahmkirina demê re wê were holê û wê bifahm bibe. Bi vê yekê re dem, fahmkirina wê giring a, ku mirov wê fahm bike. Şert û mercên ku têde Mem û Zîn bi vegotin bûya, ew şert û merc û têgihîştina wan dem û şert û mercan fahmkirina wan, wê aliyekî di yê civatî wê bi fahmkirina Mem û Zînê re wê were holê û mirov wê bibîne.

Mem û Zînê, Afirandina wê, di wê demê de bi têgihîştin dibê. Di wê demê de, ji wê awayê wê afirandina, wê mirov fahm dike, ku awayekî civatê yê pêşketî heya. Li gor fahm û xwesteka civatê afirîya û hatîya vegotin. Bi vê yekê re, dilê mirov yê bi hest, ji wê re bûya bersivê. Vegotina Mem û Zînê Ahmedê Zanî wê dihê ser ziman. Lê di aslê xwe de vegotina Mem û Zînê di berî wî de jî hebû. Divêt ku mirov vê yekê bi teybet bîne ser ziman.

Têgihîştina civatî, ji wê vegotinê mirov fahm dike ku hin pêvajoyên pêşketinê yên bi demê re bi ser xwe re buhurandina. Ew demên ku buhurîna, di vegotinê de awayê xwe bi heymî di hestên ku têde dihêne li ser ziman, di wan de xwe didina li berçav. Mem û Zîn, piştî wan re pîrozîyak di nav kurdan de ji wan re hatîya baxşkirin. Bi wê pîrozîyê, qasîdeyên olî jî li ser wan hatîna çêkirin, weke ku çawa ku piştê Feqiyê Teyran li ser Dilberê afirandîya û çêkirîya. 'Dilbera' Feqiyê Teyran jî û 'Mem û Zînê' Ahmedê Xanî jî, ne xiyal û farazî na. Ew keseyete ku feqiyê Teyran têne ser ziman Dilberê jî û ye ku Ahmedê Xanî jî têne ser ziman Mem û Zînê jî, di jîyanê de jîyana. Bi vir ve girêdayî, divê ku mirov bibêje ku qasîdakirin û di wê de jin bicihkirin û bi watekirin, rengê jîyanî ê jîyane kurdî ya û berî misilmanetiyê jî bi êzîdîtîyê re hebûya. Minaq, di 'mem û zînê' de 'Zîna Ahmedê Xanî, di "ey dilberê" de Dilbera Feqiyê teyran, di 'zembîlfiros' a Mela Hisêne bateyî de rewşa jinê a ku tê ser ziman, û hwd, çend ji wan rewşên jinê na ku hatina ser ziman.

Di wê deme afirandinê de, rengên hestan weke ku dihate dîtîn û fahmkirîn. Ev alî û yek, weke teybetmendîyekê xwe di vegotinê de dide der. Bi nirxkirin û dayîna hestan jî, mirov di wê deme vegotinê de ku tê gotin de dibîne. Di deme ku bahse hestan dihê kirin de ew kirpkirin dihê kirin. Kirpandin, bi serê xwe, nişanayaka têgihîştina ku bihestê re dihê holê û dihê dîtina. Hate ku hest newê kifş kirin û têgihîştinkirin û bi wê re rengê wê newê salixkirin, wê kirpandin jî di vegotinê de newê kirin. Têkiliya hest û kirpê ya bi hev re, di têgihîştinbûna bi wê re dihê dîtîn. Bi helbest kirin jî, ne tenê wê bi hin awayna salixkirina hestan bi me bide têgihîştin, wê ji wê zêdetir hin têgihîştinna ku bi wê rewşê re diafirîn jî, wê bi me re bifahm bike. Di vê yekê û rewşê de, ku mirov li ser awayê vegotina Mem û Zînê

lê dihizirê, mirov kifş dike ku têgihîştinaka mazin ya civatî ya demî afirîya û heya. Ne tenê di wê de, bi wê re jî têgihîştinaka civatî ji aliyekî dîn ve dihê holê û dîtîn. Di wê aliyê de mirov ast û rada civatê ya ku heya kifş dike. Bi wê re, mirov civatê bi awayê pêşketina xwe ya demê re wê kifş dike.

Mem û Zînê, ji xaynî wê têgihîştina xwe ya ku di xwe de dihêne ser ziman ya civatê, ji wê zêdetir bi xwe re jî, têgihîştinaka civatî ya ku bi asta wê ya demê re heya dihêne ser ziman. Civat, di nirxên xwe yên deme yên ku diafirêne de zanîna xwe ya ku heya asta wê dide der. Rengên hestên bawerîyê û yên evindariyê de di jîyanê de xwe jecuda didina der. Lê di têgihîştina xwe ya ku ew pê hene de, bi awayê hestî, ew jevnedûr in. Rengîti, di vir de salixkirina wê, bi têgihîştinekê dibe. Ew têgihîştin, weke ku bi heste evîn û evindariyê re rengê wêjetiyê bi vanîya wê re xwe dider re, wê yê aliyê wê yê nirxdariyê, wê ku weke ku di olê re bi piroziyê re xwe dide der re wê wê were li holê. Ev jecudabûn, wê di jîyanê de, bi bûna têgihîştina têgihîştinê re wê bibê. Têgihîştina civatî ya demê ya ku Mem û Zîn afirandiya, xwediyê wê têgihîştina hestî ya bi xwe re ya. Kirpdandin, bitêgihîştinekê bi têgihîştina têgihîştinekê re dibe. Bi wê re jî, hizirkirin û awadana hizirkirinê, awadan û têgihîştina awadanê, mirov bi xwe re dibe û digihêne têgihîştinaka ku mirov ji têgihîştina hiziratiyê û estetîkê dûr neyêne ser ziman.

Wek tê zanîn ku destana 'Mem û Zînê', destanaka dîrokî ya kurd ku î ro weke destana netewî ya kurd tê zanîn û nasîn. Destana Mem û Zînê, di xwe de dîrokaka ku em wê kifş bikin di xwe de diveşêrê. Hate î ro, li ser wê deme wê û dîroka wê ya ku tê de tê ser ziman, bi zanî û kur lêkolînên mazin ne hatîna kirin. Lê destanên ku di nav kurdan de dem bi dem û dev bi dev dihatina vegotin jî yên weke destanên 'Mem û Zînê' û 'Ferhad û Serîne' û hwd, di wan de kevneşopîyaka mazin heya. Hate î ro, li ser wê destanê û li ser felsefe civatî û civakî ya ku têde tê ser ziman jî, divêt ku ew bi teybetî li ser were sekin in. Destana Mem û Zînê', deme ku min hizir ku li ser vê nivîsê binivîsênim, ez pir hizirim. Pêşî ez li biçûkatîya xwe hizirim. Di deme ku ez hê zaro bûm de ku hê ku min ne dizanî ku bixwênim, ji dev min ji bavê xwe ev destan bihîst. Di deme ku min hiskir de, ji serî hate ku hate vegotin jî, bizimanekî wilo xweş û xweşik hate vegotin, ew awayê vegotinê yê ku min ji bavê xwe hizir kir, weke xwe di hîş û bîra min de ma. Min piştê jî ti carî ew ji bîr nekir. hertimî di aqilê min de ma. Piştî bi demekê ku ez mazin bûm, êdî pirtûka Ahmadê xanê ya Mem û Zînê jî, deme ku min xwand, min bi wê bîra xwe xwand.

Lê divêt ku ez vê jê bêjim. Ve gotina Mem û Zînê, di wê deme xwe de û piştê jî hertimî di nav kurdan di civatan de dihatê vegotin. Lê ne tenê di civatên ku bi teybetî dihatina li darxistin de dihatê vegotin, her weha di malan de jî, her şev, jin û mêre malê ku bi zaroyên xwe re di bin wê ronhiya çirayê de ku lev dirûniştin, êdî jev re divegotin. Di wê deme vegotinê de hingî ji bo zaroyekê hê hesanîtir dibû ku wê vegotinê gotin bi gotinê di serî xwe de bivejêne û bêne berçavên xwe. Di wê demê de, ez li xwe û rewşa xwe ya biçûkatîya xwe dihizirim, ji wê deme xwe, ez digihijime vê têgihîştinê. Ji ber ku min wilo jîn û vejînkir di xwe de di serê xwe de. Di deme ku dihatê vegotin, weke ku helbestek ji mirov re were xwandin, bi destanî ew dihatê vegotin.

De ne, mirov ku di deme xwe ya zarotiyê de ku bihîst, êdî zû bi zû ji bîr nakê. Di hîş û bîrê de dimêne. Ez vê yekê karîm biteybetî bènime ser ziman. Di wê deme biçûkatîya xwe de ew awayê vegotinê û vegotina ku bi vegotinî min bihîst, weke xwe di hîş û bîre min de ya. Wêneye pêşî, ya di derbarê civate me kurdan de bi civakî, pêşî bi wê bihistinê re di serê min de bû. Dilê min, di wê deme ku min li wê vegotina Mem û Zînê dihisand de, ku çawa diavêt

û di deme hisandinê de ku çawa dikira kutakut, hê jî ew di bîre min de ya. Bi her gotina wê ye ku bi lêv dibû re dilê mirov jî carekê jî xwe re di ber wê gotin û vegotinê de diavêt. Bi wê yekê re, bi wê avêtina dil re, ew gotina wê jî di mejî de cih digirt û di hiş û bîrê de jî dima. Bi vê yekê re, di bîre min de ma. Bi vê yekê re, deme ku ez lê dihizirim ez bi bîr dikim. Mem û Zîn, bi awaye vegotinî, ku her şev dihate vegotin, di gelek şevan de min lê hisand. Di deme ku hate vegotin de pirr dirêj û mazin hate vegotin. Li dora Cizîre bota, mirovekî ku Mem û Zîn ne dizanî ne bû. Bi teybetî, di Medresayan de dihate vegotin. Ve gotina wê, pirr dirêj bû. Wan şevên zivistanan ku pirr dirêj bûn, hate demeka dereng, her şev dihate vegotin, lê bidawî nebû.

Mem û Zîn, di deme ku dihate vegotin de, ew cihê ku dawîya wê ya di derbarê 'Beko' de awayekî ne dihate vegotin. Di nav xalkê de awayekî wî yê din jî hebû. Ew jî weha bû. Dihate vegotin ku piştî ku Mem jî û Zîn jî gihîştina ber dilovanîya xwe, êdî piştî re çend roj bi ser ve diçin, êdî piştî beko tê kuştin. Tê gotin ku Hate deme piştî çûna ber dilovanîya xwe ya Mem û Zînê jî, Mîrê bota ku li her deverê kurdistanê nav û dengê wî hebû, wî nizanîbû ku Mem jî û Zîn jî rastî bêbaxiyekê hatina. Lê piştî ku herdû(Mem û Zîn) jî ku diçina ber dilovanîya û ku ji ber ku dihate zanîn ku dilê wan ji ber ku ji bo hevdû bû, êdî tîrba wan li berhevdû tê çêkirin. Lê Tê gotin ku Beko, ji wê yekê jê pirr nexweş a. Ew wê di berhevdû de bûna tîrbên wan jê hezm nakê. Ji ber vê yekê, piştî çûna ber dilovanîya wan re, êdî ew hizir dike ku herê û tîrbe herdûyan jî vekê û tîrba wan ji hevdû dîr bike. Beko, wê hizirê dike serê xwe de û piştî êdî dike ku wê bike.

Tê gotin ku rojekê, Beko, kirîya serê xwe de ku ti kesek li dorê nema bê û ku herkesek li civatê li hevdû rûniştî bê, ew herê û tîrba wan vekê û ji hevdû dîr bike. Di wê deme ku ew diçê ku tîrban vekê û wan jevdûr bike, hingî, tê gotin ku her kesek bi mîrê bota re di civatê de rûniştîya. Hate demeka dreng li civatê li hevdû rûniştî dimênin. Lê k dem tê demeka dirêj, êdî piştî civate mîrê bota jî dike ku jev belav bibe. Piştî bi hev re dirabin û mîrê bota jî bi mirovên li dora wî ku li civate wî na, bi wan re dirabê û derdikeve. Lê tê gotin ku di wê deme ku ew derdikevin û tê gotin ku dikin ku xatir ji hevdû bixwezin ku herkesek herê mala xwe û jev belav bibin, êdî bi mîrê bota re mirovên dora wî jî dengna ji nav tîrba Mem û Zînê dike. Bi dengê re êdî bi mîrê herkesekê ku di wê demê de li wir amedê ya, êdî bi hev re têne bi ber tîrbê de. Deme ku ew têne tîrbê, êdî ew bi mîrê bota dibînin ku wa Beko dike ku tîrbê bikolê û jevdûr bike. Hingî, êdî mîr di wê heyemê de rastiyê fahm dike.

Di wê heyemê de êdî tê gotin ku mîr hingî şûrê xwe ji ber xwe derdixê û diavêje serê Beko û serê wî jê dike û jîyane wî ji dest dike. Bi wê re têgotin ku di deme ku mîrê bota şûrê xwe diavêje serê wî, êdî tê gotin ku dilopek ji xwûna wê di dilopê naqabîna Mem û Zînê. Êdî tê gotin ku ew dilope xwûnê di naqabîna wan de dibê ew dara ku di naqabîna wan de. Tê gotin ku wê ew dar, di naqabîna wan de bimêne, Lê wê hate û hate jî dil û evîna Mem û Zînê jî wê bibême.

Evîn û serpêhatîya Mem û Zînê, divêt ku mirov bêje ku bi awayekî pirr dirêj dihate vegotin. Bi zimanekê ku tede aqil pirr li pêş bû bi pê hate ser ziman. Divêt ku mirov bêje ku evîna Mem û Zînê, Ahmedê Xanê nivîsandîya û hanîya ser ziman. Lê biqasî ku mirov fahm dike ku di demên berî wî de bûya. Mem û Zîn di deme Berî Ahmedê Xanê de di jîyanê de bûya. Ev bûyar û serpêhatî, hemû jî di jîyanê de bûna. Em, biqasî ku fahm dikin ku ew serpêhatî diçê deme berî Meleyê Cizîrî jî. Ji devê Meleyê Cizîrî jî, mirov wê serpêhatîyê di helbestên wî yên ku mana hate roje me de dihê ser ziman. Navê 'Mem' û 'Zînê' jî tê ser ziman. Ji vê yekê, mirov fahm dike ku destana Mem û Zînê, destanaka ku biaqilmendî

hatîya hunandin a û di demên berî Ahmedê xanê de jî hatîya ser ziman. Nîşanaka vê yekê, ku di helbesteke Zanistê mazin Meleyê Cizîrî de jî tê ser ziman. Di helbesta xwe de bi vî rengî Seydayê Cizîrî têne ser ziman; ".. Mûyekê ez ji te nadim bi duşed Zîn û Şîrînan/Çi dibît ger tu hesêb kî mi bi Ferhad û Memê .." Weke tê zanîn Meleyê Cizîrî di deme Berî deme Ahemdê Xanê de dijî.

Ev herdû rêzên ji Zanistê mazin Meleyê Cizîrî, didina nîşandin ku Mem û Zîn, vegotina wê, di deme wî de jî heya. Lê ev herdû rêz û gotinên bi wê awayê vegotinê re hizrekê didine me ku hinekî di demên berî wî de jî diçêt. Mîrov, vê yekê tê digihê. Bi vê yekê re, hinek nîşanak derdikevina li holê ku Mem û Zîn, di demên berî wî de jî jîyana. Lê bi vegotinê ji dev û li dev hatina hatina vegotin û hatina hate wê demê. Di wê demê de jî, êdî nivîsandina wê, wê êdî w bike nirxeke mazin ya bi kevneşopî. Weke nirxeke ku bi rûmete civatî dihê ser ziman û di nav kurdan hemûyan de hem di demên berî wê de û di demên piştre de jî, 'kevneşopîya hamawîyî' heya. Di deme ku Beko, dikeve bin aqilê Mîrê bota de û wî û Mem li berhevdû li ser santrancê dide rûnandin, êdî piştre bi dîtina Zînê ya ji aliyê mem ve û ku êdî heya Mem diçêt ser Zînê û piştre ku Mem û Mîr li ber hevdû dirabin, di wê heyemê de jineka ji malê dihê û hamawîya ser serê xwe ji ser serê xwe diavêjê naqabîna wan û piştre dawîyê li wê li berhevdûbûna wan dihêne. Çend ku î ro wek Zînê Bahse wê nayê kirin jî, Dilbere ku Navê wê bi Feqiyê Tayran re tê ser ziman jî, di heman awayê de di nav civatê û civakê de heya û bahs lê tê kirin. Lê Rewş û vegotina Dilberê bi jîyane Feqiyê Teyran re tê ser ziman û vegotin. Lê ya Mem û Zînê, bûya yeke Xalkê û ji dev li hev hatîya vegotin.

‘Şêr’ ji nava çîrokên kurdi. ..

Şêr, weke nirxekî di nava çîrokên kurdan de pîrr hatîya vegotin a. Di demên berê de, ku em li ser nîşanên şêrl re diçin, em digihijina dema Mîtannîyan û berî wan jî. Bi teybetî, di nava naqşên wêneyî ên wê demê de, em rastî tefsîrên cuda ên wê tên. Di tefsîrîna de, ‘şêr ku serî serê qertêl a’, em dibînin. Ev ‘şêrê serteyr’, bi hin teybetmendîyan vegotin li ser hena û heta roja me, di nava çîrokên kurdan de, heyîna xwe paratîya. Bi wê re jî, di dema Medîya û hwd de, em rastî wê tên bi vegotinê ku di temenê bawerîyekê de serdestîya wê heya.

Şêrekî ku serê wî serê ‘qertêl’ a, weke dagerê dewlemendiyê û başbûnê dihê ditin. ‘Şêrê serteyr’, weke "şêrekî ku parastina xezîneyê dike" weke "teyrekî siûdê" jî ku tê bawer kirin 'ku li ser serê mirovan didêne û wan dewlemend dike,' weke "parazvenekî dewlemendiyên welêt" û hwd, dihê şîrove kirin. Her wusa, ‘şîfakirin’ û ‘başkîrin’ jî, bi wê re di nava wan hêvîyên ku ji ‘şêrê sereylo’ dihên kirin in. Di nava vegotin û çîrokên kurdan ên piştre de bi rengê ‘şêr’ û ankû ‘şêrê di devê kûna xezîneyê de’ jî dihê ditin û binav kirin. . . .

Di lêkolên û kolanên ‘erkolojîkî’ de, gelek sevîlên bi naqş û her wusa nivîsên naqşkirî hatin ditin. Bi teybetî ji dema Mîtannîyan, pîrr zêde hatina ditin. Î ro jî, ji wan naqşayên wêneyî, hewl tê dayîn ku hinekî dîrok û pêşketina civatî ya wê demê jê were xwandin. Lêkolîna H. J. Kantor, di lêkolîna xwe ya bi navê "Plant Ornament in the Ancient Near East" de di beşa 14’an û rûpela 557’an de, hinek naqşên wêneyî ji wê demê kifş dike û di pirtûka xwe de bicih dike. Her wusa divê ku mirov bibêje ku di pirtûka wî de, di hin rûpel û beşên din de jî, hin naqş û awayên ku ji dema Mîtannîyan ku em dikarin li vir di çerçoveya mijare xwe de bicih bikin û bîna ser ziman hena.

Bi wê re jî, em ji lêkolîna H. J. Kantor, tişteki fêr dibin. Her wusa, wêneyên ‘baranên ku dikarin bifirin’, ‘barxikên bi bask’, ‘zarokên piçûk ên bi bask(di çîrokên kurdan weke bawerîyekê ya ku dema ku zarok dema ku nû bû û ankû, ku hê temen piçûk bû ku mir, wê

bi pirr(bask) bibe û bibe farîşteyek ku 'dayimî' bijî'), 'keyê ku serê qertêl weke serê wî hatîya çê kirin hena. Her wusa bi heman rengî ku 'keyê ku şerê şêr kirî nav çaqên xwe û weke ku lê sûwar a û bi wê rengê serdestîyekê bi keseyetîyê re ku dike ku bide nîşandin', bi wê re gelek tefsîrên Melekê Tawis jî di nav de, em rastî cihaneka ku bi naqşan ya jî wê demê tên.

Ev rengên naqşê ku weke ku di mirov di wê dema mîtannîyan de dixwezê ku rengekî jîyane bi wêneyî bêne li berçav, rengekî pêşketina mejiyê wan radixe li berçav. Lê bi wê re jî, hinekî wî mejiyê ku şêreylo weke bi hevdû ve şêr û qertêl çêkirîya jî, bi me dide fahm kirin û dihêne li berçavên me. Lê divê ku em bibêjin ku ev tefsîr û naqşên ku em kifş dikin ji wê demê, hemû jî bi wateyekê û bawerîyekê na. Her yekê, cuda bi cuda wateyên wan hena. Minaq, 'baranê bi bask û ku difirê' wateyeka giring di derbarê baran de ji wê demê dide me. Baran, bi navê Birehim Xelîl re jî, heta roja me di her çar olên mazin û yek-xwûdayî ên weke êzdayetî, Cihûtî, Filehî û Misilmentiyê de jî bicih bûya. Lê ev tefsîr, ji wê demê, bi têgihîştinekê derdikeve li ber me. Di wê demê de jî, hem ji gotinên ku em ji wê demê kifş dikin û hem jî ku em ji naqşeyên wêneyî kifş dikin, em dibînin ku wan serdestîya Melekê Tawis, pirr zêde heya û li pêş a. Di nava naqşayên bi wêneyî ên lêkolîna H. J. Kantor de, bi gelek cûreyan bi naqşeyên wêneyî em rastî tefsîrên Melekê Tawis tên. Her wusa, li vir, divê ku em vê yekê jî bibêjin ku destanên weke ên şahmaran û hwd, ku di roja me de jî hê hena, ên ji wê demê na. Rengê tefsîra wêneyê ê şahmaran û heta ku Şêr bi serê eylo, weke ku çawa tefsîrên Melekê Tawis hatina çêkirin û ankû dihên çêkirin, em ji wê demê bi awayekî vekirî dibînin. Melekê tawis jî, bi pirr reng û pirr(bask)ên teyrê tawis re tefsîrên wî hena. Her wusa, em vê yekê kifş dikin ku bi teybetmendî kirin û bi wate kirina wan teybetmendîyan û bi wan teybetmendîyan naqşkirin û bi wate kirin, em di vê temenê de bi afirandina pêykel û naqşên bi wêneyî ên ji wê demê dibînin.

Ji vê demê û hinek demên berî vê demê, em bi rengên din tefsîrkirinên 'şêr' ê 'eylo' û hwd, bi hevdû re û cûda bi cûda ji hevdû dibînin. Herî zêde 'şêr' bi navê key û bi keseyetîya wî re, dihê tefsîrkirin û naqşkirin. Her wusa, li ber devê qasrên Mîtannîyan, peykêlên ku dihên kifşkirin û ditin, peykêlê key ku laşê wî laşê şêr a û serê wî jî serê key a em dibînin. Di wê rewşê de, em hinek peykêlan jî bi wê rengê dibînin ku ew peykêlên key ku laş weke laşê şêr a û serî jî serê key a, pirr(bask)ên wê weke pirrên qertêl hatina çêkirin jî hena. Bi wê re, ew peykêl, dibe xwediyê serê key, laşê şêr û pirrên qertêl. Ev rewş, pêşketîya û li pêş a. Em, ne tenê di demên mîtannîyan de, vê yekê û rewşê dibînin. Ji wê zêdetir, em di demên berî wê de jî, vê yekê û rewşê bi bi hinek cûreyana dibînin. Di dema Medîya de jî, ew rewş hê pêşketîtirî derkeve li berçavên me.

Em dibînin ku dema Medîya, weke demek pêşketî ku li ser hemû rewşên pêşketî ên berê xwe ava ya. Dema Medîya, ku em weke demeka sentezî ku hemû demên berî xwe di nava xwe de ji pêşketina wan sîdîgirtîya bîna ser ziman, wê rast bê. Ev dem, di wê de, aqil bi rengê felsefê pêşketîya û bi pergal heya. Rastîya awayê pêşketîna vê demê, di vê temenê de, em divê ku bahse wê bikin.

Di dema Medîya de, nixê dema Hûrî û Mîtannîyan ên pêşketî serdest in. Pergale olî di temenê 'bawerîya li yazdanekê' de û her wusa di wê çerçoveyê de tefsîrkirina baweriyê bi têgihîştinê dihê li berçav. Cudahiyên ku hena, hin bi hin di wê temenê de tefsîra wan pêşketîya. Desthilatdarî, li ser wê temenê esasê ava ya.

Hinekî berî avabûna desthilatdarîya dema Medîya hatina Zerdeşt, wê bandûra wî bike ku li wê demê pirr zêde hebe. Zerdeşt, tiştêkî teybet dike. Ew, wê dike ku nirx û vegotinên dema berî xwe ji nû ve şrove dike. Bi wê re jî, salixkirinên nû bi "avesta" xwe re dike. Ev jî, di nava xalkê de, dem bi dem êdî dihên xwandin û zanîn. Minaq, şrovekirina "vegotina Şaoşyant", û gelek vegotinên din, wê rengê pêşketina demê jî wê bide kifşkirin. Destana 'rûstemê zal' û hwd jî, di nava wê şrovekirina Zerdeşt de cihgirtina. Wî, ew jî nû ve hanîna ser ziman. Her wusa, em divê ku wusa bibêjin ku vegotin û ankû nirxên weke ên ku bi 'şêr, 'eylo' û hwd re, dihên ser ziman, nabê ku wî şrove di derbarê wan de pêşexistibê.

Bi vegotinî, di wê demê de serdestî û heyîna van vegotinên bi vî rengî, wê bike ku ew jî di nava wan şroveyên wî de cih bigrin. Bi vegotinî, ev vegotin, dihên ser ziman di temenê bawerîyekê de. 'şêr û kirinên şêr', 'eylo', 'teyrê siûdê, ku dema ku ew dike ku li ser serê mirov dêne' û hwd, bi vegotinan dihên ser ziman.. Bi vî yekê, wê gelek vegotin jî, werina vegotin. Piştê jî, wê ev gotin reng biguharin û werina ser ziman. Bi teybetî, piştî dema Medîya û pê de, êdî wê ev bibe. Di nava çîrokên kurdan de, bi rengên cuda û bi navê 'şêr' û ankû 'şêrê li devê kûna xezîneyê' û hwd, pirr zêde tên ser ziman.

Bi vî re, em li nava çîrokên kurdan jî binerin ji wê fahm bikin ku ev rewş çawa dihê ser ziman. 'Şêrê serî serê eylo', qarakterekî ku pirr bi çîrokî di nava kurdan û çîrokên wan de bi bawerî hebûna dihê ser ziman a. Kurdekî ku ji herêma botanê bê û ku çîroka ku şêr di wê de li devê kûna xazîneya ku li cihê jê qozaqar derdikevê ya ku ne bihîstibê, ez dikarim bibêjim ku tûna ya. Ev rengê tefsîra şêrê ku li devê kûna xazîneyê, weke vegotina 'Şahmaran' dihê vegotin a. Dihê gotin ku "dema ku qozaqar derket, berî ku wînda bibe, ku yekî xwe gihand ber lingê wê yê li ardê ya, wê xwe bigihêne xazîneyê. Ku mirov xwe gihand wir, wê hingî bi hebûn û heyîna qozaqarê a li berçav re wê devê kûna xazîne jî were ditin. Hingî, dema ku şêr derket, wê berê xwe bide mirov û bi ser ve herê. Lê wê ti zîrerê nediyê de. Tenê, armanc tirsandina. Lê di wê demê de, ku mirov xwe girt û ne tirsîya û bi lez bazî û çû û xwe avêta cihê ku şêr jê derketîya, wê êdî devê kûna xazîne ji ber çavên wî wînda nebê û wê êdî hemû malê dewlemendiya di wê de ya wî bê." Tê bawer kirin ku dema ku şêr ji cihê xwe rabû û êdî ku mirov jî bi lez çû û xwe avêta dewsa wî, êdî, wê şêr jî were cem wî û bi wî re biaxivê. Li gorî hin bawerîyna di wan çîrokên kurdan de, tê gotin ku "piştî ku mirov xwe avêta cihê şêr û êdî deriyê xazîne vebû, êdî wê şêr ji berçav wînda bibe." Lê li gorî bawerîyekê jî, tê gotin ku "wê şêr xwe bike hevalê wî mirovî û hetaheta bi wî re bê." Li gorî rengêkî din ê vegotin û baweriyê jî, ew a ku "şêr, wê dîsa weke parazan bê, lê wê carê wê ew mirovê ku xwe gihandiya xazîne wê bê weke keyê wê xwediyê wê xazîne û şêr êdî wê hertimî di gotina mirov de bê û heta ku mirov sax bê, wê ew jî hem heval bê û hem jî parazanê wî mirovî û wê dewlemendiyê bê." .. Çawa ku tefsîra 'Şahmaran' li ser esasê jineka pirr xweşik ku nivê laşê wê ji noqê û pê de mar a û ji noqê û bi jor ve jî ku jina dihêne ser ziman, heman rengî ev şêr jî bi gelek reng û tefsîrên vegotinî hatîya tefsîr kirin Di çîrokna de, şêrekî ku serê wî şêrê qertal(eylo) ya. Di çîrokna de jî bahse şêriya bi dihê kirin. Di çîrokna de jî, bahs bi wê awayê wî yê ku hatî kirin re dihê kirin. Şêr sereylo', di dem Medîya de jî hebûya. Berî wê demê jî, hebûya.

Çend vegotinên ku ji nava çîrokên kurdan ên di derbarê Şêrê ku mirov dewlemend dike de, weha na. Tê gotin ku Ew parazanê hemû dewlemendiyên welêt a. Hemû xezîne û defnên ku hena, ji wî tên pîrrsin. Lê xezîneya herî mazin li ber lingê qozaqarê(keskesor)ê ya. Qozaqar, dema ku bû, wê di temenekî hinekî giloverde bê. Lingekî wê, wê li aliyekî bê û lingê din jî, wê li aliyê din bê. Bi wê re, dema ku yekî xwe gihand ber lingê wê, wê xwe

bigihijêne wê xezîneyê. Ev, weke bawerîyeka pîroz jî, hatîya ditin û ev vegotina xezîneyê ya li ber lingê qozaqarê bi bawerîya olî jî hatîya şîrove kirin.

Lê her wusa, bi awayekî din jî, ku bahse Şêrê dewlemendkirinê ku dihê kirin, dihê gotin ku "ew parastvanê xezîneya mazin a." Di derbarê vê vegotinê de jî, gelek bawerî û vegotinên ji hevdû cuda hena. Yek ji wan vegotinan jî, ew a ku li herêma botanê dihê vegotin ku "ew xezîneya ku şêrek parazvanîya wê dike, her sibeh dema ku tîrêja rojê derket wê bide wir." Yanî, destpêka dirêja rojê, weke cihê xezîneyê dihê ditin. Yê ku herî wir, di wê dema rast de, wê bibîne. Bi wê re jî, ev tê gotin. Tê gotin ku "dema ku mirov xwe gihand cihê ku care pêşî ku dema ku roj derket û tîrêja rojê didîyê de, mirov wê bibîne ku bi derketina tîrêja rojê ya pêşî re wê devê xezîne vebê. Lê "piştî ku vebû, wê şêr jî, ji devê xezîne derkeve û hinekî li dora xwe bigerihê û binerê û piştê cardin vegehihê cihê xwe û wê ji berçavan 'xawr(winda)' bibe. Di dema ku ew vegehiya û hat devê cihê ku ew pêşî lê bû, êdî wê ji berçavan winda bibe. Li devê xezîne, ew dirûnihê û wê ji berçavan winda û 'xewr' bibe." Bi wê re, tê gotin ku "mîrovê ku care pêşî ku çû û xwe gihand wir û dît ku şêr ji cihê xwe derketîya û ku piştê ku wî mîrovê ku dît ku çû û xwe avêt li cihê şêr, êdî wê şêr li wî vegehihê û wê wî bibîne ku ew li cihê wî ya û piştê êdî wê zîrerê nediyê de û piştê êdî ew mîrov xwe bigihijêne hemû dewlemendiyên xezîne."

Ev vegotina dawiyê ku me li paragrafa li ser vê hanî ser ziman, bi gelek devok û rengên cûda di nava çîrokên kurdan de ku belavkirî dihê gotin. Şêr', ne tenê bi parastvanîya xwe ya xezîne re dihê ditin û ser ziman. Her wusa bi "dîlxweşkirin" û bi "dermankirin" û başkirina mirov jî bahse wî dihê kirin. Tê bawer kirin ku ew xwediyê afsûniyekê ya ku dikarê hemû tiştî û başkirinê jî bikê. Yanî Şêr, weke zindiyekî ku xwediyê hêzeka afsûnî jî dihê ditin û ser ziman. Bi wê rengê jî, bahse wî dihê kirin.

Lê em vê jî bibêjin ku 'hemû dewlemeniyên di jîyane mirov de ku bidestê mirov dikevin', hinekî jî weke 'dayîna ji yazdanê mazin' jî dihên ditin. Di çîrokekê de, tê gotin ku "dema ku wî şêrî ew dît û xwest ku ew mîrov dewlemend bibe, ku wê ji yazdanê mazin bixwezê û piştê, ew jî wê bidest bixe û dewlemend bibe. Di wê temenê de, ew bahse wî hatîya kirin. Bi vê yekê, di demên berê de, weke ku bawerî bi yazdanekî were kirin, bawerî bi 'şêr' ku dewlemend dikir jî hebû. Bo vê yekê, 'hêviyeka bi bawerî' jê hatîya kirin.

Şêr, wusa tê ditin ku ew xwediyê "afsûna xezîneyan" a. Ku ew bixwezê, ew dikarê di cih de bike ku mirov bi ser xezîneyekê ve bibe û wê bibîne. Ku ew bixwezê, ew dikarê, dewlemendiyekê di jîyane mirov de bide çê kirin. Ku ew bixwezê, ew dikarê, di cih de afsûna ne dîtina xezîne ji berçavên me rakê û bike ku mirov wê bibîne. Ew, berpîrsîyar a bi vê yekê jî ya.

Herwusa, weke "teyrê siûdê" jî, jê bahs hatîya kirin. Di çîrokan de, weke ku çawa ku bahse "teyrê Sîmûrg" hatîya kirin, bahse tayrê Siûdê jî hatîya kirin. Lê pîranîya bahsên di derbarê 'teyrê siûdê' jî, di çîrokan de bi serê xwe na. Yanî, tayrê Siûdê', weke teyrekî cûda jî, di çîrokan de tefsîra wî hatîya kirin. Hatîya gotin ku "dema ku teyrê siûdê, li ser serê kê danî, wê ew bigihijê xezîneyên mazin. Tefsîra Teyrê Siûdê jî, di rengê eylo de ya. Bi wê rengê jî, hin tefsîrên wê hena di çîrokan de. Lê di hin vegotinna de, teyrê siûdê, bi şewayekî cuda dihê tefsîr kirin.

Cihê ku şêr lê bê, wê jî wir dewlemendî kêmbê. Wê li wir, hertimî aramî, xweşî û kêfxweşî hebe. Wê mirov serkevtîna hebê.

Bo vê yekê, şêr çawa ku weke yê ku dewlemendiyê dide, her wusa weke yê parastvanê wê dewlemendiyê jî dihê ditin û jê bahs dihê kirin. Bi vê yekê û rengê, bi dehan û sadan çîrok li ser şêrdal û jîyane wê hatina gotin di nava xalkê de û di nava civate kurd de. Bi heman rengî, weke ku çawa ku şahmaran, hatîya afirandin û bi vegotinkirin, bi heman rengî divê ku mirov bahse şêr û 'eylo' jî bike. Şahmaran, dihê bawer kirin ku ew di jîyane xwe de, dikarê xwe bike weke jîneka pîr xweşî û derkeve nava mirovan. Her wusa dihat gotin û bawer kirin ku wê ev dikir û derdiket jî li nava mirovan. Li mirovan, pîr qancî bi wan dikir. Lê dema ku mirovan didît û kifş dikir ku ew şahmaran a, êdî dixwestin ku hê bêhtirî

jê 'sûdparêzîyê' bikin û bêhtirî jê dixwestin, êdfî şahmaran jî, dilşikeştî dibû û cardin xwe ji nava mirovan divekişand û ji mirovan dûr digirt. Şahmaran, ne dixwest ku mirov bi 'sûdparêziyekê' nêzî wê bibin. Wê dixwest ku mirov bi dilekî paqij û safî, nêzî wê bibe û weke mirovekî baş lê nêzîkatîyê bike. Xwesteka dilê şahmaran ev bû.

Şêr, nêvî şêr û nêvî qertal(eylo) bû. Lê şêr nêvî key û ankû mirov û şêr jî hatîya çê kirin. Bi wê re jî, çend ku aliyekî wî şerî jî bû, ku dihat tefsîr kirin û çêkirin, nikilên wî hebûn. "Dema ku wê(şêrê binikilê eylo) ew nikilên xwe li tişteki bista, dikir zêv û zêr". Bi wê yekê, afsûniya wî hebû. Ku wî jî dil bixwesta, wê bûba.

Divê ku mirov vê yekê bibêje ku ji aliyê teybetmendîyan ve, hin xosletên şahmaran û ên Şêr serê wî eylo û ku dikilên wî dirêj hebûn, di tijbahana hevdû. Herdû jî, weke hevdû nêvî bi nêvî bûn. Yek, nêvî mirov(jin) û mar bû. Ya din jî, nêvî şêr û qertal bû. Şêr, di nava gelek çîrokên kurdan de jî, bahse wî dihê kirin û vegotinên wî û ên di derbarê wî de hena.

Her wusa, di nava vegotinên kurdî de, vegotina "teyrê Sîmûrg" jî heya ku ev vegotin jî, di gelek cihan de bi 'pîrozî' jî hatîya vegotin û bi wê ve girêdayî hin baweriyên olî jî afirîna. Li ser Teyrê Sîmûrg jî, gelek vegotin hena. Di destana Sîmûrg de, tê gotin ku "ji her cureyê teyrikan ku cohtek jî wan di nav de kerîyek teyrik dikevina ser rê de ku herin û xwe bgihênina 'Sîmûrg'. Tayrê Sîmûrg, weke 'şahê hemû teyrikan' tê ditin û zanîn. Her wusa, zaneyê kurd, Feqiyê teyran jî, demek jî jiyane xwe daye lêgerîna Sîmûrg ku ew bigihêne wî. Bo vê yekê, tê gotin ku Feqiyê Teyran bixwe jî, çûya xwe gihandîya çîyayê Cûdî. Ji ber ku dihê bawer kirin ku Tayrê Sîmûrg, li çîyayê Cûdî ya.

Şêr, her wusa hertimî bahse navê wî bi xezîne û xweşkirina jîyanê re hatîya kirin. Bo vê yekê, şêr, ne tenê weke nêminêrê bûna dewlemendîyê ya, Her wusa weke nêminêrê 'aramîyê' jî ya di nava kurdan çîrokên de. Ew cihane berê ya biafsûn, ku dema ku bi gotînek dihat hizirkirin û ku dihat gotin "bibe!" û ku dibû, di wê demê de navê şêr hebû. Ew cihane biafsûn, di wê de xirabî û neqancî tûna bû. Ên kû heba jî, dihatin ji holê rakirin bi qancîyê û zanebûnê. Hinekî jî, şêr, têgihîştinaka demeka bi vî rengî jî ya.

Şêr, di dema Medîya de û hinekî berî dema wan de, di dem Mîtannîyan û hwd de, em navê wî bizêdeyî dihê ditin. Di dema ku desthilatdarîya Medîya de, li herême ku serdest a û qasre wê mazina û dewlemend a, Şêrên sereylo, di wê demê de hena. Dewlemendiyên wê desthilatdarîyê, pirr zêde hena. Şêr jî, hinekî jî, bi wê dewlemendîya wê re dihê dihê ser ziman. Bi wan nikilên eylo jî wî şêrê re hatîna çêkirin, ku wî ew nikil li çî dikir, dikir zêr. Dikir nava avê de, av dibû ava zêr. Li kevir dixist, ew dikir zêr. Her wekî din jî, em dikarin ji wî şêrê di çîrokên kurdan de bêjin "şêrê binikilê eylo" jî. Şêrê binikil, ku nikila xwe li çî dixist ew xweşik û zêr dikir. Di jîyanê de, bi vî rengî, xwediye bawerîyekê hebû. Hinekan carna digotin "ku ketiba destê me de, û me xwe gihandiba şêrê binikil, me yê xwestiba ku nikila xwe aaha li vê bixe û bike zêr, da qana me jî ji vê rewşê xilas bike. Lê bi şertekî şêrê bi nikil ew dikir, ew jî ku mirov bi xwe û kirinên xwe yên baş ku di jiyane xwe de kirî ba, wî jî qancî bi wan dikir. Yên ku ne dil baş ban, û ji hevalên xwe re ne xwestiban, wî jî ne dida wan. Şertê şêrê bi nikil ê başbûnê hebû. ..

Ji nava Çîrokên kurdî «Xezal» û ankû «Laneta kuştina Xezalê»

Zaroyekî kurd, di piçûkatîya xwe de, di demên berê de, pirr çîrok û çîvanok dihisand. 'Çîrokên keçelok' bi sadan li dûv hevdû dihatina gotin, û hwd, çend ji wan çîrokan bûn. Di demên berê de, weke roja me, tv' nebûn. Rohnîya Çîra'yê hebû. Bi şevê, wê dayik û bavan, zarok li dora xwe bicivandin û ji wan re çîrok li ser çîrokê digotin. Min bixwe, çîroka 'mem û zîné' bigra wê gelek çîrokên din jî bigotan. Min bixwe, çîroka 'mem û zîné' care pêşî ji bavê xwe bihist ku bi dahan şevan li ser hevdû li dûv hevdû got û bi dawî nedikir. Bi heman rengî, çîroka şahmaran jî û ya rûstemê zal jî. ..

Di gelek çîrokên kurdan ên civatî ên berê de, 'xezal' tefsîreka wê ya teybet heya. Her zaroyekî ku bi kurdî mazin bûyî û li wan çîrokên kurdî ên bi afsûn ku dihisandibê, wê bizanibê. Di wan çîrokan de, cihanek bêkêmesî hebû. Ya ku di serê mirov de herî zêde cih digirt jî ew bû. Weke zarokan, mirov dema ku li wan çîrokan dihisand û ew cihana bêkêmesî didît, êdî jî bîr nedikir. Di cihane xwe ya rast de jî, li wê cihanê digerîya. Ji wê cihanê dixwest ku tiştêkî û ankû nîşanayekê û an jî kû tiştêkî û raweste weke ya di wê cihanê de ku bi gotinên çîrokê biwêne bûya dixwest ku bibîne biçav.

Ew lehengên wan çîrokan, dibûn lehengên mirov. Mirov jî, di serê xwe de, car bi car xwe dikir cihê wan lehengan de. Bi wê hiş û hişmedîya zarokî, zarokê xwe dikir cihê wan lehengan û ankû ew hişmendîya wan lehengan, di xwe de û di laş û keseyetîya xwe de dikir yek û dihanî li berçavên xwe. Mejiyê zarok, di wê demê de xwediyê vaca xwe ya teybet a. Ew aferendîya bêsinor û ya bi hişê wê re êdî bi wê re jî reng û awa distand. Di wan çîrokan de, weke çend aferendêrên ku dihatina hatina afirandin û hena "rovîyê ku dayimî dikeve 'kûlîna mirîşkan'", "keçîka xweşik ku ti xweşikati ne li ser ya wê re ya", "kalê pîr bizane ku dikarî şîrovekê jî hertiştî re werêne", "lehengê ku hertimî biser diket", "Keça keyê ku hertimî dikeve male xizanekî de weke bûk", "xezale ku bîafsûn bû û dibû keçikeya ku ti kesek bi xweşikatiya xwe re ne li ser wê re ya û keçe ferîşte(perî)yekê ya," û hwd, çend ji wan gotinên bi dîmen û wêne ên ku ji wan çîrokên kurdî ku di serê mirov de cih û war digirtin bûn.

Zeal, hertimî bi 'masûmîyet' a xwe re hebû. Weke dagera dil paqijî û safîtiyê û xasîtiya dil bû. Hertimî, 'care pêşî li çoleka ku ti kesek di wê de tûna û ti deng jê nayê de mirov rastî wê dihat' bû. Piştî, hertimî bi mirov re dibû rêheval. Bi şertê ku ti kesek hebûna wê bi me re nizanibê, wê heta dawîya jîyanê bi mirov re ba. Lê ku hebûna wê hat zanîn, êdî wê jî berçavan wînda bûba. Ji ber vê yekê, dihat gotin ku "ew bîafsûn a." Ev, weke bawerîyekê jî bû.

Zeal, li çolê, rastî şivanekî ku li ber kerîyê xwe ya. Yan jî, yekî ku hertimî rêya wî di wê çolê ve diçû ve rastî wê dihat. Kê karîba, nepenîya xezaletê bixwe re bigirta û bahse hebûna wê ji ti kesekî din re ne kiriba, wê xezaletê, hertimî wê qancî bi wan bikira. Xezaletê, bi wê afsûna xwe, dikarî xwe bike keçekeya ku di dinyê xweşikatiya ti kesekî ne li ser ya wê re ya' bû. Her wusa di çîrokên kurdî de, rakê jî dikarî xwe bike keçekeya ku bixweşikatiya xwe di kesek ne digihiştîyê de. Lê ku kengî, yekî tê derxist û ankû kifş kir, ku bi bêhamd jî ba, êdî wê xezaletê xwe jî berçavan daba wînda kirin. Ev, 'xezale kurd' jî bû. Ev nav jî, di wê re dihat gotin. Ew xezaletê kurd, xezaletê bîafsûn û pîroz bû. Diltenik bû. Ziz bû. Xweşik bû. Rast bû. Hertimî, gotina rastîyê jî devê wê derdiket. Rastî, weke navê wê bû. ...

Ji ber ku zeal, wilqasî pak û paqij û xweşik bû, êdî di gelek çîrokan de, di dema vegotinê de ew bi navê "xezale dilsipî" jî hatîya bi nav kirin. Ji ber ku dilê wê safî û zelal û paqij bû, navê wê bi vî rengê bi navê 'xezale dilsipî' dihat bi nav kirin û gotin. Xweşikati jî, dilsafîti jî û dilpaqijî jî, bi navê wê re hebûn.

Zeal, hertimî, keça perîyekê bû. Ew perî jî cin bû. Cin jî bîafsûn bû. Di jîyanê de, bi navê wê re nemir bû.

Cin, di çîrokên kurdan de, hertimî hebû. Têkiliya di nava cin û mirovan re, hertimî li ser hatîya axiftin û bahse wê hatîya kirin. Ên ku bahse kirina, gotina ku "kurd ji cinan in." Keçikeya cin û kurekekî pîr levhatî û sipahî ku mirov, hertimî di jîyane de dizewicîn. Ev jî, rastîyaka ku hertimî di çîrokan de bahse wê hatîya kirin a. Ahmadê Xanî bixwe jî, dema ku bahse 'Mem û Zînê' dike, dibêje ku 'pêşî sê keçikên şahê acîniyan çûna û ew kirina xewê(di çîrokan kurdan de dema ku bahse xewê dihatkirin di hat gotin ku 'gûstîlka xewê' kirina telîya wê) de û ew birina mezela hevdu û ew bi hevdu re dane hevnasîn.'

Lê weke têgihîştîneka ku ji wan çîrokan jî dihat girtin û ku di bawerîyên olî ên civate kurd de jî hebû, dihat gotin ku "zaroyek, ku mir ew êdî ferîşteyek a." Dihat gotin ku "zarok, dibêt ku di piçûkatiya xwe de bi mirovan re nikarê biaxivê, lê ew hertimî ew bi çend ferîşteyên li dora wan re diaxivin û dikenin." Bi heman rengî, dihat bawer kirin ku

"zaroyek, ku mir, ew bi pir(bask) dibe û difirê." bi wê re jî dihat gotin ku "zarok, ti gunah li ser navê wan ne hatîna nivîsandin." Dihate gotin, "ew 'sabî' na" Gotina 'sabî', di wateya 'bêgunahbûna zarokan' de dihat bikarhanîn. Zarok, sabîya herî sabî ya.

Zezelek û zarokek, ên ku bi dilsaftî û paqijîya xwe re, ên herî nêzî hevdu bûn. Her zezelek zaroyeka û xwediyê dilê wê ya. Her zarokek jî, zezelek a û xwediyê dilê wê ya. Dema ku "yekî, tiştek bihanîya serê zezelekê jî, wê mûhakkak tiştek bihata serê wî jî," Bo vê yekê, dema ku êş biketa nava kerîyê malê de, û ankû dema ku êşekê li wan bixista û çend jî wan bi carekê miriban, jî wan dihat pirsîn ku "ka ma we zezelek kuştîya ku ev hat serê wê." Ji ber ku dihat bawer kirin ku 'ê ku zezelek bikuşta wê tiştekî pirr xirab bihata serê wan û male wan jî'. Bo vê yekê, dihat gotin ku "'laneta kuştina zezelekê' hebû û wê li wan dida." Zezal, hertimî di rewşa xwe de dijî. Zirera wê, ne digihîşt ti kesekî. Lê yekî ku zirer di gihandiyê de, wê zirerê bibîne di jîyane xwe de.

-IX-

ZERDEŞT, NERÎN, FELSEFE, ZIMAN Û TÊGIHIŞTINA WÎ ...

Zerdeşt, dema ku mirov bahse wî û dema wî bike, divê ku mirov dîrokekê bi serê wê hemûyî bêne ser ziman. Zerdeşt, pêşketina ku bihizrên wî re bûna, wê piştî wî re bandûra wê li ser pêşketinên olî ên weke cihûtîyê jî, filehiyê jî û misilmenetiyê jî wê sûd girtîya. Zerdeşt, têgihiştina wî, jî aliyê felsefêkî ve wê li hemû pêşketinên felsefîkî û hwd jî bibe. Bi teybetî, pêşketinên felsefêkî ên hemdem ku di roja me de, jî serwerîyeka wan heya jî, wê bandûra hizrên Zerdeşt li ser wan hebe. Zerdeşt, hizrên wî, ku em bibêjin bigîştî pêşketina hizrî a dîrokê da kifşkirin, wê di cih de û rast bê. Ji demên piştî Ronasansê û ankû 'jinûvebûyîne' pê ve ku derdikevin wê bandûra hizrên Zerdeşt li ser wan hebe. Bi teybetî, piştî ronansansê, piştî ku demên xwe yê pêxistinê ku bidest jîyanê kir û her wusa demên aqil ku pêşketina wan di xwe de da jînkir, filosofên weke Descartes, Kant, Hume, Hegel, Nietzsche û hwd, wê jî wî sûdbigrin. Descartes, 'dualîsma' ku ew şirove dike, wê jî Kant re jî bê hîm. Weke vê, gelek aliyên din ên ku mirov dikarê kifş bike hena. ..

Dema ku em hewl bidin felsefeya û awayê pêşketina Zerdeşt fahm dikin, divê ku em jî bîr dikin ku Zerdeşt hiş, weke aliyekî giring dîtiya. Zerdeşt, mirov bi laşê mirov dike şê beş. Beşek jî wê bi fizîkîya mirov re dihê ser ziman. Ev jî, weke ku ew dihêne ser ziman bi goşt û hastûyên mirov re dihê ser ziman. Beşa dîyemîn jî gîyane mirov re. Di heyîna mirov a zindî de, ev herdu beş bingeh in. Lê piştî "hiş" lê zêdebûya. Ji, bi aqil û zanîn mirov dihê ser ziman. Bo vê yekê jî, ev weke beşa sêyemîn jî, hatiya dîtin û ser ziman. Di temenê "Dualîsmê" de ku dihê ser ziman, weke "du gîyanên ku li dijî hevdu" dihê ser ziman. Bi wê re jî dihê bawer kirin ku keseyetîya mirov jî herduyan di afirê. Keseyetîya mirov, di wê de qancî û neqancî bi hevdu re heya. herdu jî, di keseyetîya mirov de bihevdu re di tekoşinekê de na. Bi vê yekê, keseyetîya mirov, heta ku sax a, wê ew tekoşîna qanciyê û neqanciyê ya ku di wê de ya wê bihevdu re bidomê. Bi vê rengê divê ku mirov bêne ser ziman ku keseyet, bi wê tekoşînê di wê de ya qancî û ne qanciyê re heya. Laşê mirov, weke ku Zerdeşt jî, di avesta de dihêne ser ziman dimirê. Lê dema ku dimirê jî, wê laşê mirov jî holê ra bê. Zerdeşt, vê bi gotinekê bi temen dike û weha dibêje " hertişt, li rastiya xwe divegerihê." Bi wê re jî, weha dihê ser ziman. Laşê mirov jî goşt û hastû ya û jî axê bûya. Dema ku laşê mirovê ê ku jî goşt û hastû afirîya ku mir, wê careka din herê bibe ax. Gîyane mirov jî, bi têhn(tîn) û bêhnê ya. Mirov dema ku dijî, mirov dikarê bêhnê hilde û bide. Lê piştî ku mirov mir, mirov wê êdî wê jî nekê, Wê bêhn û têhna mirov jî here û tevli hewayê bibe. Ji ber ku ew jî jî hewayê ya. Lê hişê mirov jî, bi laşê mirov re heya. Ew jî, piştî ku mirov mir, wê jî jîyanê rabê û herê. Lê gîyane mirov jî dikarê hiş

bike. Ew jî ji holê ranebê. Wê piştî vê jîyanê li jîyane din, wê ew hişê mirov were û hemû kirin û tevgerên me bibîra mirov bike.

Ku mirov li herêmedînerê, mirov demên berê ên ku bi xweşî hatina jîn kirin bi bîr dixe. Ew deme destpêka musulmanetiyê ku weke deme "asra saadetê" dihên û piştê hate ku dihê deme Salahadîne Eyûbî û hwd, mirov pir demne pêşketinê dibîne. Ev dem, bi pêşketinê di xwe de di dîrokê de bi mohr bûna. Li ser wan demên wê jî, divêt ku mirov hinek birawastihê. Ew demên wê yên berê yê baş ku werina dîtî û di derbarê wan de têgihîştinek bi mirov re bibe. Bivê yekê re, di naqabîna başî û ne başiyê de, weke ku bi rewşan re hoyandinek bi hev re ya. Mirov, vê yekê, ji wê yekê fahm dike. Di deme ku mirov, bahse qanciyê bike, ne biderfet e, ku mirov ne başiyê jî bi bîrnexe. Kurdên berê, ji ber çî li ser qancî û başiyê rawastihana, ji vê yekê hinekî mirov bi têgihîştin jî dibê. Ahrîman di nav kurdan de weke nirxekê ya û dagerîya ne başiyê ya. Her weha bi wî re Hûrmûz û an jî bi navê wî yê din jî Ahûra Mazda jî weke nirxekê heya û dagerê qanciyê ya. Bi vê yekê re, têgihîştinek ji di nav kurdan de bûya. Di deme ku ne başiyak bû û an jî derketa holê, li ber wê sekin in û pêre şerkirin, bi vê yekê re weke pîroziyeka ji ji rûmetê jî dihê dîtî. Di nav kurdan de, têgihîştina qancî û ne qanciyê, bi vê yekê re weke ku me hanî ser ziman bi şênberî hatîya bidagerkirin.

Vê têgihîştinê di demê de xwe kirîya malê xalkên herêmedînerê ên ku bi kurdan tevgerîyana û pêşketineka mazin daya çêkirin. Herêmedînerê, nirxe qanciyê di nav kurdan de hê jî, ji zanebûneka pîroz dihê dîtî. Ku bahse wê dihê kirin. Wê têgihîştina qancî û ne qanciyê xwe barî her herêmedînerîya û tede bicih kirîya. Weke ku dihê ser ziman jî, qancî û ne qancî jî, hasab dayî û girtîna wê heya û weke xelatkirina qanciyê cezakirina ne qanciyê jî heya. Bi vê yekê re, têgihîştina dojah û bihuştê afirîya. Ew jî, weke çandaka gelemperî pêşketîya. bi têgihîştina bihuştê re qancî dihê xelatkirin. Xweşî dihê dîtî. Bi wê re têgihîştinek bi mirov re çêdibe ku li dinya xwe jî xweşîyekê bi xwe re çê bike û wê bijî. Li dinyê, li bihuştê xwe lêgerîn, hertimî, weke lêgerîneke bêdawî ye sermedî bûya. Bi vê re, têgihîştine bihuştê li dinyê bi bîr lê hatîya lêgerîn. Têgihîştina dojahê jî, ku kenî mirov rewşê ne ba û ne qanc hatina serê wî, hingî bi bîr kirîya. Bi wê re jî, li ber wê sekinîya. Li rojhilat, li dinyê ev têgihîştina bihuştê, di hin demna de hatîya hewldankirin ku wê li dinyê jî bicih bê kirin. Ku di roje me de bi navê Nebî Nuh dihê ser ser ziman û di hin demne berê de dihê gotin ku bi navê "Utnapîştîm" jî hatîya binavkirin, ew dihê gotin ku "li dinyê qat cihê ku ew tede dijî, ji bihuştê dihê hasibandin". Wilo ev dihê gotin. Bi hewldanê weke yên Gilgamêş re jî bi lêgerînekê xwestina xwe gihandina wê bûya. Ew xwestek, di aslê xwe de xwestekeka dilê mirov hemûkan a. Bi sermedî, bûna xwediyê jîyanekê û bi dilê xwe jîyin jî ku pêre, hertimî di serê mirov de bi şaqeka xwe maya û jîn maya. Rojhilat, bi têgihîştin û bîrewerîya xwe re bihuştê, wê hewldaya ku bi afirêne. Di demên berê de, bahse "gûlîstanên dêlîyan(dêlî di kurdî de ji darên tîrh ku li pêşîya wan tén çandin û wan weke cihê li bin wan li 'sêhwanê' mirov ku dirûnihê ku bikardihêne) ên Babil" dihê kirin. Wekî din jî, bahse "gûlîstanên Samîramîs" dihê kirin. Weke qatek ji bihuştê bi vegotin dibe û dihê ser ziman.

Ev, gotinên ku ji dîrokê na, du tiştan bi me re bi têgihîştin dikin. Yek, bi têgihîştina xweşî û xweşîkên re xwestina xweşbûnekê û afirandina wê ya. Ye din jî, ew cihane ku mirovên rojhilat, bi têgihîştineka pir mazin di dinya xwe ye di serê xwe de ku afirandîya û hê jî di serê wî de ya. Ew têgihîştin, hê jî, di serê wî de ya. Hê bi têgihîştina wê dijî. Di wê cihane xwe ya di serî de, wî cihaneka ku bêkêmesî ji xwe re afirandîya û tede dijî, Bi bîrkirin û hanîna bîrê re, ew bi têgihîştina xwe re bi xwe re gihandîya şênberîyeka tekêz jî.

Bi vê yekê re, mirov karê bi teybetî bêne ser ziman, ku rojhilat mirovê wê, di serê xwe de jî ya ku em î ro di derbarê wî de bizanîn in, bêhtirî di serî de cihaneka bi pergal heya. Ew cihane wî, ketina wê de û pêşî di wê de hin xwenûkirin dana kirin û jî wê bihurîna cihane derve û bi wê re kifşkirina wê, wê bê temenê pêşketine herêmê ye dîrokî. Lê ew pêşketina di serî de, divêt ku pêş xayret bê nîşandin ku ew li cihane derve bê bicihkirin. Ew rastî û jîyanîyên di serî de ên ku bi bê kêmesî, pêşî divêt ku mirov wan kifş bike. Rojhilat, bi mirovên xwe re di aslê xwe de bi vê yekê re pêşketineka xwe di xwe de diveşêrê. U wê dijî jî. Hate nahaka jî dijî. Hê jî, wê dijî di xwe de di serê xwe de. Rojhilat, bi vê yekê re, mirov karê bêje ku weke ku di xewekê de ya. Derketina wê ye dervî wê, wê hingî jî xewê rabûna wê bê.

Li Herêmê, temenê pêşketinê, li ser gotinên deronîyê û civaknasîyê re wê herê. Bi vê yekê re, mirov karê vê yekê re bi hesan bêne ser ziman. Deronî, destpêkirinak pê dana kirin, di serî de pir zor a. Lê ku destpêka wê bû, wê jî wê tişta ku ew destpêkirin jî da kirin jî, wê bi buhurê û herê bi pêş ve. Bi vê yekê re, wê êdî pêşîya wê newê girtin. Bi têgihîştinê û jîre wê re rojhilat, di mejiyê xwe de mejiyekî xwe yê din jî afirandîya. Ketina mejiyê wê de û ne ketina wê mejiyê duyemin de jî, wê pêşketineka mazin nede kirin û bêdawayîyê di wê de bi xwe re neyêne. Di vir de, bi teherekê ev herdû mejî bi hev ve girêdayî na. Mirov, karê wan bi hev re bêne ser ziman. Lê hate ku hatîya roje me û weke ku di roje me de jî dihê dîtin, ew mejiyê jîrî, bi şenberîya xwe ya ku di xwe de çêkirîya re mejiyê mirov ên laşî jî, wê karîyeka wê hildaya dest û kifşkirinan têde dike. Bi vê yekê re, deme me bahse wê pergaliya di serî de kir, jî aliyekî ve, me bahse vê yekê jî kir. Têgihîştina rojhilat, di wê de pir pêvajoyên ku bêdawî ên pêşketin û pêşveçûnê ên ku bûna di xwe de dihamêne. Ew pêvejoyan hemû jî, di xatekê de bûna. Ancama wan, di serî de binirxî bê û an jî bi awayên din ên pêşketin û pêşveçûnê bê heya. Bi vê yekê re, mirov nikarê tenê jî aliyekî ve wê bêne ser ziman. Lê rojhilat, wê bi awayekî vekirî wê bi pêş bikeve. Wê pêşketina xwe, bi wê kurahiya bijî. Lê ku kengî, riya di naqabîna mejiyê xwe yê jîrî û dinye xwe ya derveyî de danî, wê hingî destpêkirina wê deynê û bêne holê û bide dest pê kirin.

Bi vê yekê re, mirov pergaltûneka jîrî e pir pêşketî ku serwere jî, wê kifş dike. Ew pergaltûn, di serîyan de serwerîya wê heya. Ew cihane mirov e jî derve bi awayê bawerîyê ku hatîya nixûmandin jî, bi wê pergaltûnê re awayekî jîyandinê dihêne holê. Ew awayê pêşketinê ê mirovê rojhilat, jî aliyê rêveberîyên rojhilat bi xwe ve jî baş ne hatîya fahmkirin û bi têgihîştin kirin. Rojhilat, dîroka wê ye demên berê, divêt ku li gor rastîya wê ya civakî were nivîsandin û bitêgihîştinkirin. Wê bi wê re, temenê wê pêşketina wê jî, bi afirê. Jîyan, î ro li rojhilat, ti maf jî wê re û jî pêşketin û pêşveçûna wê re ne hatîya hiştin. Rêveberîyên herêmê, di serî de bi têgihîştina xwe ya ku herêmê û mirovê herêmê di nav wê de nîn e jî, wê rewşa ne başîyê bi dana berdewam kirinê e wê re temenê xwe dixwezî ku dirêj bikin. Yek jî jî wan rêveberîyên herêmê, ku hêzeke wan ye çêkdarî û her weha ye zorê ku wan di parezê nebe, nikarin xwe bidîna berdewam kirin. Hertimî, bi zorê xwe jîyana. Rewşa wan bi têgihîştina wan re, jî ber ku ne li gor xalkîtiya herêmê û rastîya dîroka herêmê ya, êdî jî bo ku xwe bijî û bidîna berdewam, jî dêla xalkan, pêdîvîya wan bi hêzê zorê ya ku wê zorê bike û wan bi parezê heya. Kîjan rêveberîyê herêmê, karê bêje ku ez li gor rastîya herêmê ma? yek jî, nikarê wê bêje. Li kurdera cihanê û dîrokê, zimanên gelan hatina qadaxakirin? Di roje me de li rojhilat li Sûrî, Tirkî, Îranê û hwd, ev yek heya. Zimanê kurdan qadaxa ya. Hê gelek zimanên din li herêmê ên jî xwe bahse wan jî nayê kirin qadaxa na. Li herêmê, bidestê rêveberîya hate roje me, çend xalk û komên civakî hatina jî dîrokê birin? Bersivêka vê pirsê heya. Ku mirov li dîroke herême bînerê mirov wê wê bibîne.

Bi vê re, temenê pêşveçûnên herêmê ji holê hatîya rakirin. Gotina "mesobotamya", bi bûn û derketina navê xalkan û bi pêşketina xwe re bi derketina pêş ye li xalkan re bi wate ya. Bi ji holê hatina rakirin ye vê rewşê re, di aslê xwe de di roje me de mesobotamyatî hatîya kuştin. Gotina mesobotamya, bi heyîna xwe ye ardnîgarîya bixwe re pergalgûnêka wê ye bi têgihîştinê e dîrokî jî ya. Gotina mesobotamya, mirov hinekî ji vî aliyê ve divêt ku wê dahûr bike bi dîrokê re û bêne ser ziman. Wê hingê, rastiyên dîrokî wê werina li berçav û dîtîn. Ew wê werina dîtîn. Gotina Mesobotamya, fahmkirina wê, wê bi xwe re û bi wê fahmkirina wê ye bi dîroka xwe ye pêşketinê re, wê ji holê rakirina mesobotamyatîyê jî bi me bide têgihîştin. Di aslê xwe de î ro, mesobotamyatî ji holê hatîya rakirin.

Kurdistan, Mesobotamya bixwe ya. Dîroka wê jî wilo ya. Li Kurdistanê, pergale Mesobotamya, bi rastîya pêşketinê e xweza e xalkan e bi hev re dihê holê. Pergalîya Mesobotamya, bi têgihîştina wê re kifşkirina wê û serwerkirina wê, wê mesobotamya ji nû ve bigîyan bike. Di vir de, deme ku em bahse Bahse mesobotamya dikin bi gotina wê re, em ne tenê bi têgihîştina gotinê, em wê dihênina ser ziman. Bi têgihîştina wê ye pergali jî, em lê dihizirin û wê dihênina ser ziman. Ji ber ku mesobotamya li Kurdistanê, biqasî ku heyînêka ardnîgarî bi heyîna xwe ya ku di dîrokê de pêşketîya re dihêne holê û ser ziman, wilqasî jî bi nêzîkatî, têgihîştin û fahmkirina bi xwe re têgihîştinêka bi pergale xalkî jî dihêne holê û ser zoman. Gotina mesobotamya, Pergalîya wê bi têgihîştina wê re, bi dîrokê re bûya û afirîya. Lê î ro, mesobotamyatî hatîya kuştin. Li herêmê serwerîya mesobotamyatîyê û têgihîştin û pergaliya wê nîn a. Çendî, ku î ro bahse wê were kirin jî, ew hatîya kuştin. Weke mijareka dîrokî e ku di dîrokê hatîya jînkirin bahs dihê kirin. Ji temen, ardnîgarî û xalkîya xwe ve hê ew heya. Lê bi têgihîştin û pergaliya xwe re serwerîya wê nîn a. Mesobotamya, xalkîya wê û têgihîştina wê, li ber nêzîkatîyên rêveberîyên herêmê û wan bixwe têkçûya. Çend ku gîyane wê, hê li ber xwe dide jî li ber wan, ew î ro, bi wê kuştina xwe ye ku jînkirîya re heya.

Gotinên xwenûkirinê e bahse wê dihê kirin, bi kifşkirina wê rastîya herêmê re û bi wê re xwe gihandina rastiyên din ên herêmê re ên bi dîroka wê re wate wê heya. Ji dêla wê pergale xwûnmijîya xalkên herêmê dike û ku nahaka li ser lingan heya li ser serê xalkê herême, weke artarnatîfekê xalkê herêmê pergaliya mesobotamya ye xalkan bi têgihîştina û awayê wê re wê derxistina li pêş wê ya herî rast bê. Ola Îslamê, di aslê xwe de nirxeke pîroz e mesobotamya ya. li gor xwe êdî pêşketina xwe ya rast ye herêmi ku ne li gor birdozîyên rêvebere ya bijî. Pergale mesobotamya ye xalkê, ye ku herî baş li gorî herêmê ya rast e. Herêm, weke ku di demên xwe yê berê de pir xalkbûn û gelbûn afirand di xwe de û jînkir, wê di demên pêş de jî, bi awayna cuda jî bê, wê pêşketinê bi heman awayê bi xwe re bijî. Hêz û serdestî, di wê têgihîştina pergali e mesobotamya de di destê xalkê de ya. Bîryardarîya mirovan, li ser wan û jîyane wan heya. Pergale desthilatdar, ne ku ew wê pêşketina mirov û xalkê kifş dike, mirov û xalk wê bi wê xalkîya xwe re wê pêşketina wê didina kifşkirin. Gîyane mesobotamya, ye ku bi xalkên herêmê re li berxwe dide li ber rêveberên herêmê û pergale wan jî, ev bixwe ya.

Ku mirov li dîrokê binerê û herê deme Gûtîyan, mirov wê pêşketinêka pîrr mazin di nav kurdan de pîrr baş û qanc bibîne. Ew bawerîyên wan, dîroka wê ya birûmet û pîrr demdirêj jî heya. Î ro, ku mirov herê Cizîra bota, mirov wê li wir tirba Nebî Nuh bibîne. Hê jî, ew tirba wî li wir a û dimêne. Di temenê hemû bawerîyên kurdan ew heya. Kurd, di deme Medîya de, bi têgihîştina xwe re digihîjina bawerîyaka yek-yazdayî. Bawerîyên wan yê ku derketina yê weke Êzîdîti, Yarsanîti, Elewîti û hwd, çend ji wan in. Berî zayîne jî, heman rewş heya. Me bahse Piştî zayîne kir. Em karîm, di wê çerçovê de gotinêka din jî bêjin. Bawerîyaka dîn ya kurdan ya ku piştî zayîne derketîya Manîtiya. Ev bawerîyên wanakan,

temenê bawerfîyên piştre ku derketina hemû jî afirandina. Di nav kurdan de bawermendîtî, bi teybetîfî mirov divêt ku wê hildê dest û li ser bisekinê. Bawermendîtîyê, xwe bi kurdan re bi pergaliyaka civakî û têgihîştina wê re xwe li ser lingan hiştîya. Di çand û kevneşopîyên kurdan yên ku hate roja me hatina de bandûra wan bawerfîyên wan heya. Xate pêşketinê ya bawerîya kurdan, divêt ku mirov wê bi teybet, di vir de li ser wê çend gotinan bêne ser ziman. Lê çi gotinê ji ku mirov wê bêne ser ziman. mirov divêt ku bêne ser ziman ku wê di çerçova kevneşopîya wan û xate pêşketina wan ya di dîrokê de bê. Dîroka olîfîyê ya yek-yazdanî ya ku hate î ro tê, çar olên mazin yên yek-xwûdayî derxista li holekê. Êzîdîtî, cihutî, filehîtî û musulmanetî û hwd. Dîroka olan ya piştî derketina êzîdîtîyê re, dîroka tekoşîna serdestiyê ya olan a. Êzîdîtî, berî Zerdeştîfîyê jî hebûya. Zerdeşt bixwe jî, di avesta de, dibêje ku "hevaltîyê bi êzdayîyan(êzîdîyan) re bike weke zêr." Tenê ji vê gotinê jî, dihê fahmkirin ku berî wî, êzdayetî jî hebûya. Li vir, ez nikarim bêjim ku Êzîdî Zerdeştî na. Lê ez karim bêjim Zerdeştîfî, êzîdî xate êzîdîtîyê bûya û piştre hizra xwe bi 'avesta' pêşxistîya û piştre xate xwe ya pêşkeftî afirandîya. Lê ez vê jî bibêjim ku ola êzîdîyê, berî Zerdeşt hebûya û temenê pêşketina wî jî afirandîya. Zerdeşt, navê bavê wî ku bi rengê 'poruşaşpa' ya, bi kurdî nivîsandina navê bavê Zerdeşt, bi rengê "Pîrisîba" ya. Zerdeşt, oldarîya xwe, ji êzîdîtîyê girtîya. Ji wê afirandîya. Êzîdîtî, berî wî jî heya. Ji ber ku wî bixwe jî, ji wê temenê xwe pêşketîya, hertimî şîretê li bawermendên xwe dike û ji wan re dibêje ku "hevaltîyê bi êzîdîyan re bike weke zêr". Ev gotina Zerdeşt ya bi rengê "hêvaltîyê bi êzîdîyan re bike weke zêr", em dikarin weke binetereka dîrokî jî bihasibênin ku em bi wê fahm bikin ku hem êzîdî berî wî hebûya û hem jî xwe ji wan dîfîya û nexwestîya ku ew û aligir(bawermend)ên wî jî ji êzîdîyan dîrkevin.

Pirtûka Zerdeşt a ku wî nivîsandî "avesta", di sadsale sêyemin a berî zayînê de di dema ku Îskenderê Zûrqerneyn sefer kirîya li kurdistanê, bi pirtûkxaneya Medîyan re şawîtandîya, ew di nava wê de şawîtandîya. Ji xwe ji ber vê yekê paşnavê "Zûrqerneyn"tiyê bi navê wî ve hatîya kirin. Gotina "qern" tê wateya nîşê ku jê bi îbretê bahs dihê kirin a. Yanî dema ku navê Îskender hat gotin, wê gotina 'Zûrqerneyn' weke paşnavê wî were gotin û her ku ew gotina 'zûrqerneyn' hat bihîstin jî, wê ew kirinê Îskender ên ku wî kirna bi xadarî wê werin bibîrhanîn. Bi avesta re, piştî ku hizrên Zerdeşt bi olî, di dema Sasanîyan de bi fermî weke ol hatina naskirin, êdî tenê bi navê wî hatina bihîstin. Hîngî, oldarên demê ên bi wê hizra Zerdeştî, weke navê yekem zerdeştî hanîn ser ziman. Piştre, dema ku Manî hat, Manî, wê hinek kevneşopîyên demên berê ên xate 'yazdantîyê' jî li berçav bigrê û li ser wê temenê avestayî re ji nu ve şîrovekirinekê pêş bixe.

Ol, bi pergale wê re civakî bi civatî pêşdikeve. Bi wê re pêşketina civakî û civaknasî bi wê re dihê li holê. Piştî deme Nebî Nuh, êdî ji wê pê de, wê ola pêşî, ya yek-yazdanî êzîdîtî derkeve. Piştre cihutî tê. Pişt wê re jî, filehîtî tê. Û her weha pişt wê re jî musulmanetî tê. Her oleka ku hatîya bi wê re pêxemberê wê bûya û temenê wê avêtîya. Her pêxemberê ku hatîya, rêz û hûrmet ji yê ku berî wî hatîya re girtîya û daya nîşandin. Ev, weke xaleka sereke ya wê dîrokê û xate ya pêşketina wê ya. Di çerçova dîroka kurdan ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne û fahmdike ku pergaliyeka dîrokî ya civatî ya ku pêşketîya bi ola êzîdîtîyê re heya bûya. Zanistên kurd yên weke Zerdeşt ku weke pêxember jî dihê ser ziman, di wê xate wê de derdikeve û dihê holê û hizrên xwe dihêne ser ziman. Zerdeşt, hizra wî, li ser başîyê ya. "qanc(rast) bihizire, rast bibêja û baş bike", di felsefe wî de xale sereke ya. Ya ku ew ji mirovan re dihêne ser ziman ev a. Tê gotin ku deme ku ew pirtûka xwe ya pîroz dinivîsîne, li ser 14 hezar ayarên sawalan dinivîsîne û dihên ser ziman. Hinek jî, deme ku wê hijmarê dihênina li ser ziman, dibêjin ku ew 18 hazar ayaran in. Lê di deme hatina li ser kurdan ya Îskenderê Zûrqerneyn(paşavê "zûrqeyneyn"tiyê kurdan ji ber wan kirinên wê yên qadar yên li kurdistanê ku bi kurdan û xalkên din kir' lê kirin. Ji bo çi deme ku navê

hildan ew kirinên wî jî bi navê wî re werina bîra mirov. ..)ya li kurdistanê de, ew nivîsên wî têne şawatinadin. Bi vê yekê re, êdî çend nivîsên wî yên bawermendên wê xilas dikin, dimênin li şûnê. Lê zanîna wî, piştî wî re di wê deme kin ya ji deme wî û hate hatina nemrûdê demê Îskenderê zûrqrerneyn, di nav kurdan û xalkên din bich dibê. Bi vê yekê re, êdî ew bicihbûn, wê têgihîştina wî û bawerîya wî bi parêzê. Wê gotinên wî yên ku di hişandana, wê xilas bike. Bi vê yekê re, wê êdî bawerîya Zerdest, wê parastina wê, bê kirin. Zerdest, bi bawerîya xwe û têgihîştina wê re pergale civakî li ber diclê û firatê ava kir. Têgihîştina wê afirandin û adiland. Bawermendî, di temenê ye yek-yazdantîyê de wî bi têgihîştin kir û bicih kir. Bandûra hizratîya Zerdest û têgihîştina wî ya demî, li ser hemû pergale hîzir yên ku piştî wî diafirin û civakê bi pêş ve dibin heya. Divêt ku mirov vê yekê bi teybetî li ser navê dîrokê bêne ser ziman û bibêje.

Bi teybetî Zerdest, awayekî hizirkirinê yê hizrî diafirîne, di adilêna û dike ku bide fahmkiirn bi mirov. Bi vê yekê, divêt ku mirov wî fahm bike. Di aslê xwe de Zerdest, divêt ku mirov bibêje ku mizginvanê deme aqilê bitêgihîştin a. Divêt ku mirov vê yekê jî bibîne. Bandûra hizratîya Zerdest, piştî wî re biqasî ku li ser pêşketina li ber bahre reş û sipî heya, wilqasî jî, wê li ser demên pişt re li ser derketin û pêşketina filehîyê û piştî wî re wê li ser musulmanetiye jî, wê hebe. Bi teybetî, awayê pergaliya wî, wê bandûra wê li ser wê hebe. Berî musulmanetiye li nûngiraba araba, heyîn û hebûna misre kevn, bandûra wê hebû. Heyîn û hebûna Firewûnan, bandûra wan heya. Ku mirov herê deme sûmerîyan, mirov wê bibîne ku bandûra berdicle û firatê wê li ser wê pêşketina misre kevn wê hebe. Lê piştî, wê bi wê têgihîştina mîtolojîkî ya ku misre kevn kira malê xwe û bi wê pêşketin, bi wê çanda xwûdatîyê, wê bi firawûnan re wê heyîn û hebûna xwe bide berdewam kirin. Dem ku tê deme Zerdest, êdî ew awayê pêşketinê, êdî tenê bi statûqûtiya xwe ya ku afirandîya re dimêne li dinyê û li jîyanê. Bi wê awayê pêşketina wê heya. Lê xwûdê û gotina wê bi têgihîştin kirin û bi teybetî jî, xwûdatîya firawûnan ji destê wan girtin, weke ku çawa ku di deme sûmerîyan re wan ji berdicle hildan û bi wê bidest wê pêşketinê kirin, bi heman awayê jî, wê dawî lê hanîna wê jî, wê li ber diclê bi derketina mirovên weke Zerdest re bê. Têgihîştina di nav xwûdê û pêxember de, wê di wê demê de pêşketina wê bibê. Bi gotinê jî, di deme Nebî Nuh de bahse wê hatîya kirin. Hizratîya wê hatîya afirandin. Birehim Xelîl, wê weke hizirvanê wê xate pêşketinê bê. Ji wî, hate ku dem tê deme Zerdest û wî bixwe jî, wê awayê pêşketinê û bi teybetî jî yê bawerîyê, wê lis er esasê pêxembertîyê li dinyê û xwûdatîya li ser mirov re pêş bikeve. Bi vê yekê re, wê kevneşopî biafirê.

Têgihîştina bûna pêxember, ew bixwe jî, di wê navberê de ji deme Nebî Nuh û hate deme Zerdest û ji wê demê jî hate ku tê deme Nebî Îsa û Hz. Muhammed û hwd, wê pêşketina wê bibe. "Pêxember, yê ku peyam ji xwûdê girtîya û digihêne mirovan, ku bi wê li ser rêya qanc û başîyê bimeşin in" a. Hatîna "wahî"tîyê, di vir de giringîya wê bi têgihîştinî heya. Gotina wahîyê, wê hîyererşîya navbera xwûdê, pêxember û mirov dihêne ser ziman. Gotina "Nebîtîyê", bi wate pêxembertîyê re di kurdî de wê dihêne ser ziman. Nuh nebîyek bû. Jêre wahî û an jî peyam, bidengê xwûdê hat. Bi Nuh, heyîn û hebûna xwûdê li ser mirov û hemû tiştîyê ku li jyane heya re hate bitêgihîştin kirin û herê kirin û ji aliyê mirov ve hate pejirendin. Bi vê kevneşopîyê re Birehîm Xelîl hat û çû. ..

Dem, hate ku tê deme Zerdest, wê Zerdest, bi hizratîya xwe re wê têgihîştinaka wê hîyererşîtiya di navbera xwûdê û pêxember û mirov di jîyanê de bêne ser ziman. Zerdest, hizratîya wî, di vir de wê ew êdî wê kevneşopîyê bitêgihîştin bike û bêne ser ziman. Hizratîya wî, di vir de, wê di wê hîyererşîyê de saffibûnekê di serê mirov de bi pergali biafirîne û bêne ser ziman. Li ser heyîna 'xwûdê' hizirkirin û hewldana fahmkirina wê ya

di nav filozofên demên piştre derketîya de, wê bi wê re bê. Zerdeşt bixwe jî, bi hizirkirina xwe re dike ku heyîna xwûdê di serê mirov de safî bike. Hizir û nîqaşa wî, di wê xalê de ya. Bi vê yekê re danûstandina wî ya bi mirov re li ser wê temenê û esasî ya. Di xate kevneşopîyê de ew dihizirê. Jiyaneka ku mirov bi deman têde jiya bê û di wê de gihîştibê kevneşopîyaka ku karibê bi wê êdî jîyane xwe bi rê ve bibe bi wê bi awayekî destûrî, wê bê temenê hizratîyeka demî ya dîrokî. Zerdeşte, hizratîya wî, weke ku ancamaka pêşketinaka bi vî rengî ya. Zerdeşt, di dîrokê de û di dîroka hizirkirinê de, ku mirov ji kîjen aliyê ve lê binerê, mirov wê bibîne û fahm bike ku wî demek êdî bi xwe re daya dest pêkirin, ew destpêkeka. Piştî wî re hatina û derketina Manî, divêt ku mirov di berdewamîya wî û pêşketina wî de hilde li dest û bêne li ser ziman. Ev yek jî, her weha bi dîrokê re wê weke çawa ku Zerdeşt hewlêda û kir ku hiyeresîya di nav xwûdê, pêxember û mirov de bêne ser ziman, wê heman awayekî bi pêşketineka bi pergali ku ji Zerdeşt hate ku tê Manî, wê hingî bi nerîne li lê re wê were dîtîn û fahm kirin. ..

Li ser jîyanê û bûn pêşketine wê hizirkirn, her têngiştin û felsefe ye ku derketîya bûya mijaraka wê ye sereke. Di destpêkê de, felsefeyên bi pergali bûna û jîyan bi xwe re bi pêşve birina û bi pêşxistina yên weke ye Zerdeşt, her weha mirov karê bêne ser ziman. Felsefe wî, ye demeke pêşketî ya. Mirov vê yekê ji awayê têngiştina wê ye ku hatiya ser ziman fahm dike. Zerdeşt, ku mirov di riya ku ew jê hatiya de herê mirov karê bêje ku ew bi nêzî 3 hezaran salan berî zayînê diçêt. Bi vê yekê re demeke pêşketinê ye pir mazin û dirêj dem bi dem bi pêşketinê jîn kirîya. Hate ku hatiya deme Zerdeşt, her weha ew pêşketin, hinekî dî ji mazin bûya û bi wê mazinbûna xwe ye ku bi deman re jînbûya dihêne ser ziman. Zerdeşt, wê pêşketin û têngiştîya wê ku bûya ew dibê zanistekê wê xate pêşketinê ye ku hate wî hatiya. Lê Zerdeşt, bi pergali ji gelek aliyên ve divêt ku were fahm kirin. Ji aliyê têngiştin felsefe û hizir ve. Divêt ku ji ew aliyên wî werine ser ziman. Wî hingî rastiya wî û koke wî baştir were fahm kirin û têngiştin. Lê emê nahaka di vir de, tenê li ser aliyê wî yê bi astronomiyê re bi zanistê ser ziman bisekin in. Ew mê wî aliyê wî bi sereke bînine ser ziman. Bi teybetî, emê bi têngiştina wê ye ku weke ancama wê pêşketine wê, ji wê gav bi avêjin û bînine ser ziman. Ev yek her weha pirt girîng e.

Zerdeşt, felsefe wî bi têngiştin, aliyê wê astronomiyê bi zanista xwe, pêşketine xwe dihêne ser ziman. Bi teybet, ew bi pergali hebûna wê astronomiyê jê çawa tê fahm kirin bi pergali, emê wê bînine ser ziman. Zerdeşt, weke ku di demên berî wî de ji hatibû ser ziman, ew bi felsefe xwe ye ku destpêkekê ji jîyanê re dihêne ser ziman, têne ser ziman ku "Destpêk bi gerdûnê re bi Zerwan re dest pê dike. Ew destpêk, piştre wê bi berdewama wê de, wê pêşketinê din bibin. Bûna stêran û hêzê wan ye ku rohniyê di afirêne û dihêne ser ziman jî, wê dihêne ser ziman. Di têngiştine felsefe wî de, jîyan, weke ku ji Zerwan dihê destpêkirin, ji xalakê tê destpêkîrn. Bi vê yekê re tê gotin ku "destpêkirinaka wê heya." Ew destpêkirina wê, piştre bi firehbûna xwe re mazin dibe. Pê re, bi wê firehbûna bi mazinbûna wê re êdî stêr û tiştên wilo diafir in. Têngiştina, ku weke Li azman, weke qadaka vala dihê ser ziman. Di wê valahiyê de dinye hene. Bi wan dinye re jîyana heya. Pêşî, her yazdanê ku bû, wî tenê karibû ku herê wir. Ew hêz û qudrete wî hebû. Li wir, wan ji xwe re her yekê dinyek bi navê xwe ava kir û têde jîn bûn. Ew dinye piştre her weha bi xwe re mazin bûn. Stêr, ji bo ku azmana û wê valahiyê rohnî bikin bûn. Bi wê re, lê stêr, her yekê yekî karker ku li ber destê Mazdayê ku roj hebûne wî dihêne ser ziman e.

Zerdeşt, piştî wî re têngiştine wî bi felsefe wî ye ku bi demê re afirî re qadaka mazin belav bû. Gelek xalk di bin sihwana (sêwana) wî li têngiştine wî lev dighiştine hevdû. Wî, hizre ku hanîbû li ser ziman, pê, pergali bûnaka mazin pir mazin pêşket. Lê ew bi aliyê Asyê

yê bi Hindistanê ve her weha ew pêşketin jîn kir. Ku mirov bahse Zerdeşt bike, mirov divêt ku her weha bi qadaka mazin û bi têgihîştine wê ye demî û hemdemî û bi wê hizre wî ye ku xalk di nav xwe de û bi hev re bi pergal kir bahs bike. Ew her weha pir mazin bi pêşketin tê jîn kirin. Di derbarê jînkiirn û jîyanên berê yên wê pêşketinê de wilo zêde ti pêşketinên nivîsên mazin î ro di destê me de nîn in. Çend ku em dizanîn ku di demên berê de xalkê wê ardê re kevnoşopîyêke nivîsandinê ye pir xurt ji hebû, î ro bi dil êş em vê dibêjin. Î ro, ye ku em dihênin ser ziman, yên ku bi gotin û yên ku piştî herîşa Îskenderê Zurqarneyn ku filitine, em bi wan dihênine ser ziman. Lê em dizanîn ku berî wê deme pirtûkxaneyên wan yên ku hatina afirandin hene. Ev yek ji wilo ya û rast e.

Zerdeşt, di derbarê zanîna wî de, mirov divêt ku bêje ku ew bi ye ku di avesta de dihêne ser ziman, sentezekê dihêne li ser ziman. Ew sentez ji, ji pêşketin û hizrên berî wî ne. Her weha mirov karê vê yekê ji bîne ser ziman. Berî wî pergala baweriyê û her weha pê jînkirinê heya. Ew pergal demne pir mazin yên pêşketinê yên mazin jîn kiirn. Lê deme ku mirov Zerdeşt û piştî wî re bi 8 sadsalî ku derketiya Manî ji bîne ser ziman, divêt ku mirov di çerçoveyekê re bîne ser ziman. Ew oldarê baweriyekê ya. Ew di wê baweriyê de mazin dibêt. Diwê de dihêne ser ziman. Bi wê mazinbûna wî, wî di wê xate wê baweriyê ye pêşketine wê de dike destpêkek. Her weha hanîna wî ye li ser ziman, wê rastiye hê çêtir bide fahm kirin. Berî wî bi gotinên roje me ku em bînine ser ziman, ji deme Nebî Nuh ve deme têgihîştine ye ku bi felsefe mirov karê bîne ser ziman ye pêşketinê dest pê dike. Di destana Gilqameş de ew weke Utnapiştin dihê ser ziman. Bi wê re, mirov karê her weha çend gotinan bi şrove ji bîne ser ziman.

Ji deme sumeriyân, hate deme wî, pêşketineka ku bi awayê xwe ku pêşketiya ku weke ye mitolojiyê ji bê, hebû û bi pergal bû. Têgihîştin, di wê çerçove wê hebûna pêşketinê de pir mazin pêşdikeve. Hin bi hin ji dihê afirandin. Li ser navan de bawerkirin û pê re ji, di demê de bi wan navan de hizirkirin bi pergal berdewam kirin, pêşketineka mazin ye demî dihêne holê. Hate ku dem tê deme Nebî Nuh ji her weha wilo ya. Di deme wî de, êdî wilo "demeke nû" dihê destpê kirin. Deme têgihîştinê dihê dest pê kirin. Bi wê re, hizre olî bi wê re bidest pêşketine xwe dike. Ol, bi têgihîştinê bi pergala felsefe re pêş dikeve. Hebûne olê, bi awayê xwe ye pêşketinê re dibêt. Hate wê demê, çendî ku xweza û hebûna wê serdest bû, piştîre hin bi hin guharandin dibêt. Cihê xwezayê bi afirandinê re têgihîştin bi navekî di ji hizir digirê. Bi vê yekê re, ku mirov li berdicle û firatê bahse ole pêşî ye yek-yazdanî bike ji, divêt ku mirov bahse êzîdîtîyê bike. Ew ole pêşî ye yek-yazdanî ye bi pergal û têgihîştine. Ev ol, di aslê xwe de dibê destpêkeke mazin ji olên dîn yên ku hate roje me hebûna xwe bi navê olên semewî dana berdewam kirin. Xate pêşketinê ye wê pêşketinê di ber diclê re diharikê û hate deme Zerdeşt ji dihêt. Zerdeşt, wê di wê xate de derkeve û bîne ser ziman. Her weha mirov karê wê bîne ser ziman. Zerdeşt, ne destpêkeke olî ye deme olî ye yek-yazdanî ya. Ew di pêşketinê û berdewama xate yek-yazdanî ye olî de pêvajoyeka nû ya. Her weha divêt ku mirov wî û hebûn û pêşketine wî bi derketine wî re bîne ser ziman.

Zerdeşt, di parastgahê de mazin bûya û hizreên xwe di serê xwe de afirandina. Ew ku bi wê yekê ji mazin dibê, êdî piştîre hin bi hin hizrên xwe awayên wan dihêne ser ziman. Ew pêşî rastî pir bertekan ji têt. Bi vê yekê, êdî gera wî ye bi aliyê Hindistanê û wan deran de dest pê dike. Piştîre ku ew di vegehîrê warê xwe, êdî li wir bi nîşandina hunere xwe re hin bi hin xwe dide herê kirin. Xalk jê bawer dike. Xalk di wî de rastiyeke dibîne. Li duv wê rastiye ji diçêt. Gotinên wî, baweriyêke bi pergal ye olî û nû dikina dilê mirov de. Bi vê yekê re, êdî ew mazin dibêt. Di vir de, em divêt ku balê bikişênine li ser tiştêkî dîn yên pir girîng ji. Di deme ku bahse parastgahan tê kirin, bahse parastgahên olî dihê kirin. Bi navê wî ji

parastgah hatina vekirin. Lê ew di çerçoiva xateke olî ye ku heya de dibêt. Ew xat berî wî ji heya. Mirov dibêt ku vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Ya ku î ro ye ku Zerdeşt bi navê xwe û têgihîştine xwe re hiştiya roje me, ew têgihîştine wî ya felsefî e. Lê xat, naveng û pêşketin, di demê de li şûn maya. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman. Têgihîştine Zerdeşt ye ku î ro, tenê hinekî ji wê dihêne ser ziman. Lê ew xat û pêşketine dîrokî, dem bi dem demên wê yên pêşketinê di derbarê wê de zêde wilo ti agahiyên me zêde nîn in.

Astronomiyê ku bi têgihîştin di gotinên Zerdeşt ên hizrî de dihên ser ziman ji, wê hinekî di derbarê wê de me bizane bikin. Deme ku mirov bahse astronomiyê wê ye di têgihîştine wê de bike, mirov divêt ku bêje ku wî pergalaka mazin ye bi têgihîştin afirandiyê. Hizre wî ye ku hatiya ser ziman, wî bi wê, di naqabîna ard û azman de bitêgihîştinê pergala daya avakirin. Weke ku me li jor li destpêkê hanî ser ziman, ew dihanîna xwe ye li ser ziman de destpêkê bi Zerwan re dide dest pê kirin. Pê re ji, ku weke du aliyê jîyanê dibîne doitiyekê bi Hurmûz û Ahrîman re dihêne ser ziman. Bi wan re, navê rojan û mahan û tiştên ku hene dihênine ser ziman. Zerdeşt, bi pergal hanîya ser ziman. Awayê pergala wî bi têgihîştine hizrî ya. Mirov vê yekê di gotinên wî per baş û qanc fahm dike. Zerdeşt ku weke ku hate î ro ji di nav kurdan de weke "zerdeştê kal" dihê zanîn, bi pergala xwe ya hizrî daya jîn kirin. Li dinyê, bi têgihîştin daya jîn kirin. Lê ew jîn kirina wî, ne mirov karê bi tijbehêne tasawûfa musulmanan û ne ji mirov karê bi tijbehêne Nîrwanaya Hîndûyan. Ew li ser gotinê re hizreke ku têde ew ji li rastteqiniyekê digirihê dihêne ser ziman. Bi wê, ew wê têgihîştine xwe ye bi hizir dihêne ser ziman. Teybetmendiyêke, mirovên ku li ber diclê û firatî dijîn heya. Ew ji, her weha ji wê bîr û bîrewerîya wan diafirê. Bi pêşketina bi hezar salan, wan cihanaka ku tê kêmesîya wê nîne di serê xwe de dana avakirin û dinya xwe ye ku têde dijîn ji li gor wê dijîn. Zerdeşt, di aslê xwe de, kalê wê cihana ku bêkêmesî ya. Gotinaka ku li herêmên botanê wan hate roje me ji bi rewşne ku mirov di nav xwe de li ser diaxivin heya. Hinek, rewş, deme ku dihêne ser ziman, ku hinek aliyên wê hatina ser ziman, aliyên din ji, dihêne gotin ku "ma ne ti dizanê ku çî ya" û êdî hanîna li ser ziman dihê birrîn. Bi vê yekê, hinartin dihê şandin li wê cihana ku mirov di serê xwe de bi bêkêmesî daya avakirin. Zerdeşt, têgihîştina xwe ji wê cihanê diafirêne û dihêne ser ziman. Di aslê xwe de, ew pergaliya pê re ye ku pir pêşketiya, ji wê ya. Li ardê, di nav mirovan de parastgahên ku têde agir dihatê pêxistin hebûn. Ew parastgah, têde oldarên jîn ji û yên zilem ji hebûn. Wî bi gotina xwe re ji wan mirovên ku jîn û mêr yên li paraatgahê re pîroziya baxş kiriya û di gotinên xwe de hanîya ser ziman. Di avêsta de beş 27. /15 de weha dihêne ser ziman, "Ji wan jîn û zileman re emê berg bikin/Her bergkirina wan ../ Aşa, bi zagona sermedî e jîyanê ku tişî ya:/ Ew in, ên di çavên Hûrmûz de ên herî baş û ên fanî na/Ew in, ên serek ji mirovan hemûk'an re/ ..

Di derbarê bi rê ve birina jiyane li dinyê de ji dihêne ser ziman. Dihêne ser ziman ku wê bi 'zanista Aşa' wê 'xelatên Wohu menah' wê werine xwerê jê re. Ew pir mazin wê dihêne ser ziman. Bi wê re, têgihîştineke di derbarê baş û qanc bi rêbirinê de ji têde dihêne ser ziman. Qancî kirin û baş tevgerîn, xelate wê heya. Ew xelate wê ji, her weha wê ji zanista Aşa wê ji wan re werin. Li herême, pêşketine mazin ye bi pergalî bi astronomiyê dibêt. Di hanîna ser ziman ye Zerdest de, mirov vê yekê bi pergal dibîne. Di parastgahan de yên ku ji wan re "magû" tê gotin ku remildar in û zanisteka mazin ye heya ji, serweriya wan bi wê li ser xalkê heya. Ew, pêşxistvan û rêvebirvanên wê pergalê na. Her weha mirov karê vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Zerdeşt bi xwe ji di nav wan de mazin dibêt. Bi vê yekê ji, mirov karê bêje ku di derbarê wê de ew pir bizane xwediyê serweriyaka xwe ye mazin a. Lê mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman. Ew nav û nêzikatiyên ku weke yên ku di parastgahan de pêxistina agir aliyê wê yê bidagerî ji bo wê têgihîştinê mazin a. Di deme Zerdeşt de, bi gotina wî ji mirov fahm dike ku xwediyê têgihîştinê ne di derbarê wê de. Zerdeşt, bi têgihîştin, dike ku bide rewakirin ku Li azmana keyitiya hûrmûz heya. Ji wê re ji, pîroz dike. Ew di

têgihîştine xwe de, bi wê, di naqabîna wê serwerî û serweriya wî ye bi keytî ye li azman û jiyana li ardê hîyerarşiyakê dihêne ser ziman. Li ardê, di parastgahan de, deme ku ew bahse Aşayan dike, her weha weke yên ku wê li ardê wê serweriyê li gor wê zanînê û keyitiya hûrmûz bidîna avakirin dihêne ser ziman. Bi vê yekê, li ardê karmedî û barê wan dihêne ser ziman.

Deme ku mirov di nav têgihîştine wî de diçê, mirov dibîne ku wa hebûna fezeyê bi têgihîştin dihêne ser ziman. Ew gotina sermediyê, têgihîştine gerdûnî bi hebûne re lê dike û wê dihêne ser ziman. Gotina Gerdûnê ji, ew lêkere fezeyê têde bicîsm dike û dihêne ser ziman. Ew, lêkere jîyanê û di wê jîyanê de ji pîrozîyê li gotina fezeyê dike û dihêne ser ziman. Di wê jîyanê de bilêkerî têgihîştine hûrmûz li gor wê rastkirinekê dide kirin û wî li wir bi jîyanaka sermedî têde bicîh dike. Her weha ew, di vir de, pê re, fezeyê, jîyanê ku têde têjîyîn dihêne ser ziman. feze, li gor wî û têgihîştina wî hebûna "bêbinî" ya. Ew bêbinîbûn ji, bi hêz hûrmûz têde xwe girtin heya. Lê ew hemû ji di Zerwan(dem û ankû di wate 'gerdûn ê de) de dijîn. Zerwan, deme ku ew dihêne ser ziman, bi lêkerkirinê, hem pê hebûne demê dihêne ser ziman û hem ji têdebûnê dihêne ser ziman. Ew vê yekê bi têgihîştin dike. Gotina wî ye baweriyê ji mirov karê gotinekê li ser bêne ser ziman. Ew, têgihîştineke bi pergala ku her weha bi têve dike bi pergala lê dike. Pîrozîyê, ku mirov wî dixwêne, weke ku ew weke têgihîştineke bi pergala ye bi serê xwe dihêne ser ziman. Ew, lêkeriyakê bi rastî û hebûna hûrmûz re lê dike û dihêne ser ziman.

Li ser têgihîştina Zerdeşt e astronomîk, mirov hinekî kur diçê, mirov rastî teoriyaka pêşketî tê. Di serî de, di têgihîştina wî ye ku wî hanîya li ser ziman de, di derbarê fezeyê de, ew xwediyê têgihîştinaka ku "feze bi firehbûnekê ku jev di vezilehê" ya. Ew jev vezilendina feze ye bi firehbûna wê re, bi lêkeriya jîyanê ye ku lê hatiya kirin re dihê ser ziman. Têgihîştina dinyê ye rastitiya wê ye "weke tepsîyekê" heya. Lê bi wê re, dihê ser ziman ku bi dinye re ku di din de ku sê û li ser ji ku sê qat hebin, ji "hefta qat"an pêk tê. "Her qatak, têde jîyanaka ku jîndayên wê re bi xoslet û teybetmendiyên ku jevcuda hebin heya. Bi wê re, jiyana nêvî ye me ya. An ji, "qata dinyê" ye nêvî ye me ya. Li têgihîştine wî ye astronomîk, hebûne wê, ew bi bitêgihîştin dihêne ser ziman. Gerdûn, li gor wî bi giyan e. Ew giyana Zerwan ye nemir e. Ew giyana wî ye giyanê û jîyanê dide me û hemû tiştî. Mirov divêt ku vê ji wilo bibîne. Lê deme ku mirov wî dixwêne, tişte ku bala mirov dikişîne ji, li ser stêr, heyy û rojê ye ku xwedî zanebûn e. Ew rojê, weke dagere Hûrmûz dihêne ser ziman. Bi vê yekê, ew rojê û pê re ji jiyana li ardê ye bi êgir ji pîroz dibîne. Ew dihêne ser ziman ku "agir wî daya mirov weke diyariyaka pîroz". Di çerçova têgihîştina wî de ku mirov dihizirê, mirov kişînaka ardî ye li fezeyê ye gerdûnî ji kifş dike. Her weha mirov wê dibîne. Ew, hemû tiştî bi hev re di ahangê de dibîne. Ew ahang ji, bi dinyê û gerdûnî re yek e. Mirov wê dibîne. Bandûra jiyana li fezeyê ye bi stêran û roje ye li dinyê heya. Bi hev ve bi wê ew bitêgihîştina xwe re dihêne ser ziman. Bi têgihîştina wî ye gerdûnê re bawerî, hebûneke têgihîştinî e felsefî dihêne holê li berçav. Bi bawerîya li Haûma ku jê tê bawerkiirn ku wî jîyanî bi herîkîneka biavî haniya holê re bawerîya li destpêka jîyanê dihê ser ziman. Bi wê re tê bawer kirin ku bi awayekî avî ku jîyan hate tiştî kirin û jê afirîbûn bû. Di wê têgihîştina Haûma de, bi têgihîştinaka sereke ji xalake destpêkirin bi gerdûnê re heya. Ew xal, li wir wî bi tiştîbûna jîyanê re êdî mazin bûya. Tememê jîyanê ew dihêne ser ziman. ..

Dema Medîya, di aslê xwe de di awayê pêşketina xwe de û awayê wê ye pêşketina civakî a bi astî de di ast û radayeka mazin de ya. Medîya, pergale wê ye civakî ya. Ji aliyê olî ve jî, mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Bi nivîsandinê, bi têgihîştin yekbûnek û an jî yekkirinê dibê û dihê kirin. Medî, vê yekê dikin. Ji hizrên Zerdeşt, mirov karê vê yekê pir baş fahm

bike û bêne ser ziman. Zerdeşt, deme ku dihêne ser ziman, awayekî olî e yek-xwûdayî dihêne ser ziman. Awayê olî ê ku Zerdeşt dihênîna xwe ye li ser ziman de dihêne ser zimên, mirov ku lê dinerê, mirov bi awayekî pergali wê yekbûna wê dibîne. Di serî de di têgihîştinê de yekbûn û yekirin afirîya. Di vir de, deme ku me bahse yekbûnê di têgihîştinê kir, divêt ku mirov hinekî bi zanebûnî ku li ser zimên re bi wate û lêkerkirinên ku li bêje dihate kirin bi awayê wê re hinekî dahûr bike û wê bi şîrove bêne ser ziman. Di vir de, pêdivî bi vê yekê di vir de heya. Mirov, deme ku dike ku wê têgihîştinê wê yekbûna di wê de bêne ser ziman, mirov wê pêdivîyê pir zelal û qanc hîs dike.

Ziman, di aslê xwe de, di vir de mirov divêt ku ji du aliyan ve bi gotinekê jî bê, bahsê bike. Ji aliyê têgihîştinê ve û wê hayîna wê pêşketinî ve bike, ku ji wê awayê civakê bi pergali dihê holê û diafirê. Ziman, temenê wê afirandin û pergalbûna wê ye bi demê re ya. Heyîna ziman, di vir de divêt ku mirov bêje ku ji ye ku em dizanîn bêhtirî ji wate û girîngiya wê ye di vir de di vê xalê de heya. Ziman, heyîna wê heyîna şaristanî ya. Ziman, di pêşketina wê de beremberî heyîn û hebûna civakîyê bi rê ve diçêt. Mirov di vir de, vê yekê re dibêne. Di deme Medîya de, ev yek, dihê holê. Ziman, di axiftina wê de, pir li ser sekin in heya. Weke ku hate roje me jî di nav kurdan hatîya gotin û hatîya, ku kurd di civatên xwe de li hevdû dirûniştin ji hev re digotin " ku bi zanebûn gotinekên xwe bêne ser ziman û biaqil bêje". Ev gotin, ji gotin û wate ku di hanîna me ye li ser ziman ku lê hatîya kirin zêdetir, wate û lêkerkirinek lê dihate kirin. Hate î ro jî, ku di civatên xwe de kurd lev dirûnihin, di deme axiftinê de pêşî li gotinên hevdû bi pîr bi bal li hevdû bi bey dibin. Di gotinê de zanebûn û levhanîn, lê tê lêgerîn. Ji vê awayê gotinê û kirin û tevgerên wan yên civatên wan de, mirov fahm dike ku di civatîya xwe ye civakî de di asteka bilind de bûna. Mirov, vê yekê, ji van kirin û hewldanên wan dibîne. Di demên wan yên berê de, di civatên xwe de ku li hevdû dirûniştin, wê jevre pir baş levbênin û bînina ser ziman. Mirovên ku di wan civatên wan de di wê levanînê de hosta û bihûner bûn hebûn. Ew mirovna ku mirov karê wan weke rewşenber û nivîsyanên wan deman yên civatan ên "bênava" bêne ser ziman. Bênavbûn, ji ber ku ew wan çî di wan civatan de bihate ser ziman, wê ji wan bi navê civatê di nav xalkê de belav bûba. Wê cih bigirta. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku di deme Medîya de di civatên wan de jî ev yek hebû. Wan, hizrên xwe pir baş levdikirin û dihanîna ser ziman û jî demê di buhurandina demê. Di vir de, jî ser hizir de ku mirov heyîna ciakîyê û pêşketina wê û awayê jê fahm bike, di wê demê de ji du awayan mirov wê wê yekê fahm bike. Ye pêşî, ku weke nivîsareka wê demê î ro hinek jî bê, ku di destê me de ya hizrên Zerdeşt in. Ya din jî, ji wê awayê olî yê ku hatîya jîn kirin mirov karê wê bêne ser ziman. Wê jî, bi du awayan mirov karê wê bêne ser ziman. Aliyekî wê, bi wê demê re, bi parastgah û her weh awayê wê demê ê parastgahên êgir in. Ku weke ku li Rojhilatê kurdistanê hene, minaq weke parastgaha "banû" hwd. Her weha ji wê demê, gelek parastgahên wilo ên ku mana hene. Lê ew, awayê bi parastgahê re bi vê yekê re dihê ser ziman, yê berî wê deme ya. Mirov divêt ku vê yekê jî bêne ser ziman. Di wê demê de, ev awa, li ber guharînê ya. Di deme Medîya de, pergali olî e Êzîdîtiyê heya. Ew pergali, bi awayê oleka yek-xwûdayî û gelemperî û pir mazin dihê holê û ser ziman. Pergale Medîya, ew diafirêne. Di wê demê de derketina Zerdeşt, wê di awayê wê pergali de, weke hewldaneka guharînê ye ji binî bê. Lê wê ew hewldana wî, ne di deme wî de, wê di demên pişt wî re de wê hin bi hin vê yekê bide nîşandin. Di aslê xwe de Zerdeşt, wê têgihîştina Xwûdê ya yek-xwûdayî ku heya, wê bi felsefîk, hewl bide ku wê bi felsefe bike. Di aslê xwe de dike jî. Lê ew, heyîneka ku afirîya e di nav xalkê de bi vê yekê bi hizre xwe re dihêne ser ziman. Lê ew dervî rêveberîyê diaxivê. Ji ber vê yekê, ew rastî bertekna jî tê. Ji ber vê yekê, êdî weke demeke bazdî herême Hîndîstanê û wan deran dike û li wan deran hizrên xwe dihêne ser ziman û ji xwe re alîgiran diafirêne. Ev kirina Zerdeşt, wê tiştêkî bi têgihîştin bi me bide fahmkirin. Ew jî, her weha heyîn û bûna asteka nû ye civakîyê ye ku pêşketîya. Gelemperbûn, di aslê xwe de, bi wê yekê re Zerdeşt, wê di

denezêne. Di deme Sumerîyan de, ew gelemperbûna di têgihîştina olî û bi wê re jî di rêveberî yê de ku piştê wê di deme Aqadîyan de ji keyên weke Key Sargon re bibe hîm ku herê mêmê bigîştî bike bin serdestî û serdestîya xwe de bi desthilatdarîya xwe û piştê hewl bide ku berê xwe bide anatolîa û wir jî bike bin destê xwe de, wê heman awayê vê carê vêca wê di heyîn û hebûna civakîtiyê de bi têgihîştina wê re were holê. Zerdeşt, weke ku wê zanistîtiya vê yekê jî wê bike. Di têgihîştina wî ye ku hate roje me hatîya û di roje me de hê jî, ew baş û qanc ne hatîya fahmkirin, wê ew awayê pêşketinê were holê û ser ziman. Zerdeşt, di aslê xwe de, bixwe jî, di parastgahekê de mazin bûya û bi zanebûna xwe re wî xwe pir baş bizanebûn kirîya. Ji temen, bi vê yekê, mirov karê bêje ku wî xwe mazin kirîya bi zanebûnê.

Di awayê hizre wî de, awayekî civakî heya. Di deme wî de Medîya, ji xwe hemdemîyeka deme xwe dijî. Ew di wê hemdemîyê de nûjenîyêkê dihêne holê û ser ziman. Hizre wî û têgihîştina wî, di vê xalê de bi vê yekê re û bi vê awayê re mirov wê baştir wê fahm bike. Zerdeşt, hizre wî ye civakî, ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku ew hizre wî, hinekî geliyê di xwe de derdixê pêş. Ew dike û dixwezê ku wê, hizre xwe bi wê awayê di olê de jî bicih bike. Lê kevneşopîya rêveberîyê ye di nav xalkê de ye olî ye ku afirîya, li ber wê ya. Ew divêt ku ji wê bi buhurê. Di deme ku ew ji wê buhurt de jî, wê hingî, xwenûkirinek ji were holê û bibe di nav xalkê de bi rêveberîyê re di kevneşopîya wê de. Ew jî, di aslê xwe de vê yekê dibîne. Wê jî, dihêne ser ziman. Mirovên zane û aqildanê, wê hizre wî yên ku dibîn in jî hene. Lê yên ku li ber dirabin ji hene. Yên ku li ber dirabin, bi teybetî, yên ku di wê kevneşopîyê de pir mazin bi kevneşopî bicih in. Yên ku di wê Kevneşopîyê de bi statûqû û ast in. Zerdeşt, bi şaxsîyeta ji wan na buhurê. Lê bi têgihîştina xwe re ji wan di buhurê.

Di civak, di aslê xwe de ew deme wê demê, di wê asta ku gihîştîyê de, bi êqil bi rê ve diçêt. Kevneşopî, jîr û aqilê wê ye herî pêşketî û bi pergale. Di aslê xwe de, pergaltîya civakîyê jî, li ser wê re dihê holê û diafirê. Di vê yekê de, astek heya. Ew ast, bi aqil heya. Zerdeşt wê, dibîne. Di wê ast û kevneşopîyê de û pergaltîya wê de, wê di deme civakîyê de xwenûkirina wê dem bi dem çawa bibe û were holê, awayekî wê dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, ew di hanîna xwe ye li ser ziman de, pêşî, wê awayê civakê ê ku afirîya û heya dibîne û fahm dike, Piştê, ew li ser wê awayê re ku wê awayê baş li gor wî hizre wî çawa bê, wê bi pêşnûma dike û dihêne ser ziman di hizre xwe de. Bi vê yekê re, ew di hizre xwe de dibê xwedîyê pêşnûmeyeka civakê ye awayê jîyane wê ku wê bi wê re çawa bijî jî. Bi vê yekê, ew bi ser ve diçêt. Bi ser ve çûna wî, di vir de bi aqil dibê. Aqilê ku ew dihêne holê jî, biastî û têgihîştinî, xwedîyê radayeka xwe ye pir mazin ye afirîya. Zerdeşt, tiştêkî dî jî, dide berçav û dihêne holê. Ew, hizir û awayê jîyanê ê ku berî wî hatîya jînkirin, karîna sentezkirina wê dihêne û didêne holê. Bi vê yekê re, ew xwedîyê sîyanekê ya. Bi vê yekê re, mirov divêt ku ew awayê civakê, ê ku wî jê sût û fêr girtîya û yê ku ew didêne holê jî, mirov wan bi hev re bêne ser ziman. Ji vir pêde, em bi serekê wê bêna ser ziman. Hate ku dem dihê deme Medîya, hinek demne pêşketinê ên ku mirov wan bi teybet bêne ser ziman hene. Berî hingî, bi çend, gotinan jî bê, hate k mirov were vê demê, mirov divêt ku li ser wan deman jî bi çend gotinan bêne ser ziman. Bi teybetî, deme Mîtanîyan û deme Gûtîyan, demne ku piştî demên Sumerîyan re ên ku mirov wan bi teybet bi awayê civakê û pêşketine wê re bêne ser ziman in. Deme Gûtîyan, demeka ku mirov bi teybet li ser bisekinê ya. Deme Gûtîyan, demeka ku mirov wê ji hinek aliyên pêşketinê ve bêne ser ziman. Di awayê pêşketine wê de awayekî çawa hebbû, ku mirov wê fahm bike û bi wê fahm kirinê re bi vir de bi ber deme me ve were, mirov wê hingî, baştir, wê deme Medîya fahm bike. Mirov wê çêkir, wê pêşketine wê ye ku di demeka kin de pir mazin bi awayekî pêşketî xwe da der, mirov wê fahm bike. Bi teybetî, ji awayê hizirkirina wan, emê bi dest hanîna li ser ziman bikin. Bi wê yekê re, emê temenê wê deme Medîya û bi teybetî jî, pêşketine ku Zerdeşt bi xwe re hanîya ser ziman, mirov wê êdî wê baştir fahm bike. Li ser çoi temenî û wî xwest dii

nav awayekî pêşketî ê çawa de hizre xwe bêne ser ziman, mirov wê hingî wê baştir fahm bike.

Dema Gûtîyan, ji aliyê hizir ve xwediyê awayekî pêşketî bû. Di deme wan de, awayekî pêşketinê ku ew bi kevneşopî bi pê dijîn hebû. Ew awayê pêşketinê ê ku hebû, xwediyê pergalfiyeka giştî ye ku herkesek bi wê ve girêdayî li gor wî diji bû. Pergale hizrî e Gûtîyan, temenê wê, bi hizir awa bû. Gûtîyan, di hizir de fêrkiribû ku bi hev ve girêbidin. Ev, weke xosletekî pêşketine wan ye bi wan re jî dihê holê ku mirov wê bi teybet bêne ser ziman. Ji xwe piştî ku nivîsandin diafirê û pêş dikeve, êdî pêşîya pêşketinê nayê girtin. Dem bi dem, pêşketin bi ast bi ast bi pêş ve diçêt. Awayê hizirkirinê û hizrên ku bi hizirkirinê hatina holê, dihêne qeydkirn. Li gor wan hizirkirin dihê holê. Li gor hizir hizirîn, wê bawerîyê jî, bi hizir bitêgihîştin bike û di jîyanê de bi pergali bide rûnandin. Li gor hizir hizirîn, wê demeke nû bê. Ji deme Sumerîyan ve kêvalbar dihêne nivîsand in. Li ser wan kêvalbaran jîyan û jîyangerîya mirovên serwer ên key û xwedî wesif dihê nivîsandin. Bi wê re, wê ew jî demê bi buhurîna demê. Bi vê re, wê demeke nû bi afirê. Deme nivîsandinê, di aslê xwe de ku bi nivîsandinê re wan re bi qasî wê tevgerîya peresendinê ye di nav wê de wilqasî jî, kevneşopîyeka hizrî e ku jê statûqû diafirê dihê holê. Ev jî, bi nivîsandinê di jîyanê de bichî dibê. Piştî deme Sumerîyan ye duyemin re deme Urîyan û hate ku dihê deme Mîtanîyan, mirov wê bi xanadanî wê statûqûtiyê kifş bike. Di hizir de, dubara kirin, çend ku dihê kirin, wê mejî, di xwe de di deme her dubarakirinê de û hanîna li ser ziman de nirxeke nû li gor demê biafirîne. Bi demê re û herîkîna wê re ew dubarabûn, wê bê ne dubarabûn. Bi vê yekê re, awayekî di têgihîştinê de ku diharikê heya. Gotin, weke xwe mayîna wan, wê tenê statûqûperezîyêkê bi wan re bi afirîne û wan bixwe jî, li ber wê pêşketina bi hizirkirinê re ye bi demê re ku bi wê bixwe re jî bûya, wê li pêşîya wê bide afirandin. Bi vê yekê re, bi pergalfiya welatitîyê re şerê gotin û têgihîştinê di demê de dibê û dibuhurê demên piştî jî. Di vir de, konsatrabûna rewşên bi bêjeyan re, dahûrkirina wan, divêt ku mirov bi dahûrîya zimên ye li ser gotinên wê re bike û bêne ser ziman. Wê ev yek, bitêgihîştin me bigihêne rastîyeka têgihîştinî ye hizrî. ..

Deme Gûtîyan, ku hate ku dem dihê wê demê, wê cudabûnak di awayê pêşketina wan de hebe. Mirov divêt ku vê yekê kifş bike. Weke ku têgihîştineka gotinan bi wan re hebe, tevdigêrihin. Mirov wê bi wan re kifş dike. Li ser gotinê re di herîkîn bi demê re, lê bi têgihîştinê re tevdigêrihin. Mirov, vê yekê jî bi wan re kifş dike. Ji xaynî vê jî, mirov heyîneka hizrî e ku wan bi pergali kirîya û bi wê re bi demê re bi kevneşopî kirin û pê dijîn mirov kifş dike. Ew, dagerîyên wan yên hizrî pir hene. Ku di deme wan û Mîtanîyan de, weke oleka yek-xwûdayî li dora Nîsêbîn û Cîzîra roje me dihê jînkirin Şahmaran heya. Şahmaran, ji vegotinekê zêdetir, xwediyê heyîneka dîrokî ye ku pir afirandîya. Mirov, vê yekê jî bi wan re kifş dike. Vegotina Şahmaran, têde hizir, bi kevneşopî hatibû vegotinî kirin. Şahmaran, awayekî hizrî jî ya. Mirov, nikarê tenê wê weke vegotinekê bêne ser ziman. Ew, pergeleka jîyanê jî, ku wê jîyan dixamiland tê hebû. Tevger û xûyên mirov, di wê de bi qancî û başî û nebaşî hatina kifşkirin. Mirov, karê bêje ku Şahmaran, vegotineka ku ji du aliyan ve mirov divêt ku wê werêne ser ziman e. Aliyek, her weha, weke ku me li jor hanî li ser ziman e, ku weke oleka yek-xwûdayî ya. Aliyê din jî, her weha weke awayekî jîyanê ê ku di xwe de dihêne holê û ser ziman, felsefeye civaktîyê ye ku ji deme xalkîtîyê buhurîna wê ye li deme civaktîyê dibe dihêne ser ziman. Ev jî, awayekî pêşketinê ê ku bi wê re dihê ser ziman e. Di deme Gûtîyan de, mirov wê awayê pêşketinê bi pergali bi bawerîyeka li jîyanê ku bi kevneşopî mirov dibîne. Di awayê civakê ê Deme Gûtîyan de, mirov wê jî wê awayê vegotina Şahmaran fahm dike ku cihê jinê jî çawa ya di nav civake ku bi pêşkeve de. Di aslê xwe de Şahmaran, lêgerîneka dîrokî ya li asil û mafê xwe lêgerînê ye jinê ya. Ku hate roje me jî dihê, cihê jinê bîkevneşopî di nav civakê de di civatên wan de hatîya kifşkirin. Jin,

hate sadsale berî sadsale me jî, karîya ku di nav civatê de bi mêran re rûnihê û hizre bêne ser ziman.

Dema Gûtîyan, demek civakî ya ku li ser têgihîştinê re di civatan de bi pêş ve diçê ya. Mirov, divêt ku vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Di wê demê de, têgihîştin pir mazin derdikeve pêş. Di civatan de, vegotin û hizrên ku dihêne ser ziman, wê di deme kin de pir zû di nav xalkê de belav bibin. Ew zû belavbûn û bûna malê girseyên mazin ên komî, wê heyîna civakîyê bêne holê. Bi demê re, wê kevneşopîya vê jî bi afirê. Piştî hate ku dem dihê deme Zerdeşt, wê Zerdeşt li ser wan kevneşopîyên ku bi wê re bi wê awayê afirîna li ser wan re, wê hizre xwe bide afirandin û avakirin. Ew, di deme xwe de ast û pêvajoyeka nû ye civakîyê ye ku piştî wê demê (dema Gûtîyan) re, ku li ser pêşketina wê demê re diafirê dihêne ser ziman. Ew bi vê yekê re, di aslê xwe de, bi têgihîştin li pêşîya deme xwe ya. Bi wê re, hizrên ku ew dihêne ser ziman, mirov karê bêje ku di nav xalkê de pejirandina wan heya. Lê ne li gor kevneşopîya rêveberîya demê na. Bi vê yekê re, wê li ber wê sekn ji bibe. Bi wê re, ew wê jî herêmê herê herêmeka dîn û hizra xwe bêne ser ziman. Berî Zerdeşt, zanistên weke wî hene. Lê ew zanist, zanistên civatana û navê wan di civatan de bi zanebûna wan re heya. Ew, pişt xwe re hizrên wan çênd ku dimênin jî li holê, lê navê wan bixwe jî na mênê. Bi vê yekê re, mirov karê wan bi rêz bi bîr bêne û bêje ku ew zanistna pir mazin ên bênav bûna di demên pişt xwe re. Zerdeşt, wê asteka pergali ku li ye deme berî xwe re ye, wê bi biafirîne. Bi wê re, wê awayekî pergale ê ku bi hizir hatîya şistin û ku mirov êdî bi hizir mazin dihizirê dihê holê. Zerdeşt di aslê xwe de zanistê vê demê û astê yê deme xwe ya. Awayê civakîyê ê di serê wî û hizre wî de, di hemdemîya deme xwe de xwediyê nûjenîyeka demî ya. Wê demên piştî wî re, wê ew hizrên wî çend ku ne li rêveberîyê jî bin bi tememî, wê bêne jîyin. Deme Sasanîyan, wê aqildan kurd bin. An jî, yên ku di parastgihên ku bi hizrên wî mazin bûna bin. Piştî wî re, wê rêveberîya Sasanîyan hizrên wî ji ber ku di nav xalkê kurd de û pers de jî ku pir kur bi kevneşopî bicih bûya û ji wan jî buhurtîya û li herêmê bi giştî bi cih bûya, wê nikaribe li ber bisekinê. Lê wê, ne li hasabê wê jî bê. Bi vê yekê re, di demê de, wê hin guharandinna jî, li gor awayê rêveberîyê û rêveberbirinê wê bidina kirin. Lê di nav xalkê de, wê hizrên wî awayên xwe bi parêzên. Piştî Zerdeşt re Manî, di vir de divêt ku mirov bi gotinekê jî bê halse wî bi rêz bike. Ew, di aslê xwe de wê zanist û bawermendekî safî û xas ê wê hizre wî ye ku wî hanîya li ser ziman bê. Rêveberîya Sasanîyan, çiqasî karîya Manî herê bike û hizrê wî bi qurpênê, wê wilqasî jî karibê Zerdeşt herê bike.

-X-

LI KURDISTANÊ, DI ZIMANÊ KURDÎ DE PÊŞKETINA PERGALE PERWERDE HÊ DI DEMÊN BERÎ ZAYÎNÊ Û ZIMANÊ WÊ BI HEMDEMÎYA DEMÊ RE KU PÊŞKETÎ. ..

Bêgûman, em di demeka zanîn û ragihandinê de dijîn. Lê em divê ku bibêjin ku di wê demê de jî hê jî zimanê civate kurd li wan bixwe jî qadaxa ya. Civat, çendî dikarê di nava xwe de pêşketinan bide çê kirin, ev hinekî jî, bi pêşketin, ast û rada û dayîna perwerde ve girêdayî ya. Her wusa, zanîn û aqil û her wusa felsefe û zanist û hwd jî, di temenê wan de ku nebê nabê perwerde heya. Di roja me de, li ser tê sekinin ku ka wê çawa karibin, perwerdeyeka baş were dayin. Bi wê re jî, li ser jîr (intelligens) a mirov dihê sekinin û heta ku bi vê çend beşên zanistê jî pêşketina bo ku wê bi tememî pêş bixin. Gotina "pedegojîyê"

bixwe jî li ser wan beşên zanistê û bi teybetî zimanê dayikê rûniştîya û di temenê pêşxistina zanîn û aqilê mirov de di dema perwerdekirina mirov de rol û weyneka dîrokî dileyizê. Di roja me de çend ku dem pêde diçê, bêhtirî giirngiya wê bo perwerde û perwerdekirinê tê dîtîn û kifşkirin.

Çihên ku weke "qirêş" û ankû baxçeyê zarokan tê dîtîn û ku zarok ji yeksaliya xwe û heta pênc û heftsaliya ku tê de fêr dibe û li ser wê re zaroyê ku hat û gihişt şes û ankû heftsaliya xwe ku êdî bidest dibistana bingihîn kir, wê êdî temenekî wî hebe û wê pêş bieve. Lê mixabin, ev jî li kurdistanê, weke amûrna xistina civate kurd û pêşxistina bişavtinê î ro dihên bikarhanîn. Li ser wan jî, heta roja me, zanîn û lêkolîn jî ne hatina kirin. Lê 'qirêş' û ankû ev malên zarokan ên ji bo pitik û zarokên yeksalî ku heta şes û ankû heftsaliyê, dema ku li ser esasê zimanê dayikê bin, pêşketinaka bêsînor didina çê kirin bi mirov re. Lê ku li ser esasê zimenekî beyênî weke zimanê dayika wî zaroyî ku hatibibina rûniştina, tenê alikariya wan ji fêrkirina zimanê ku bi wê fêrkirin di wan de tê dayin wê kêr bên. Bi wê re jî, ez dikarim bêjim ku di rewşeka weha de, weke ku kurd carna bi nav dibin di zimanê xwe de, tenê mirov fahmkirî dikin û şevkorî dikin. Yanî, rol û weyneka nagatîf bi vî rengî jî dileyizin.

Di wan malên zarokan de, bahse 'pîvana jîr(intelligens)a zarok jî di wê demê de tê kirin. Kengî ku mirov li ser zimanê xwe yê dayikê fêrbûn kiribê, hingî em dikarin bahse wê pîvanê bikin. Lê wekî din jî, zaroyekê ku bi zimanekî dervî zimanê dayika xwe rast hatî di wan "qirêş" û ankû malên zarokan de ku rastî hatî, em bi zanistî jî nikarin bahse pîvana jîra wan bikin. Ji ber ku jîr, ew a ku zaro, piştî ku hat dunyê ji dayikê, wê piştê bi salekê re ku êdî bidest axiftinê kir, wê zimanê dayika xwe fêr bibe. Lê zaro, berî ku were dunyê hê ku di zikê dayika xwe de jî ya, wê gotinên ku dayika xwe dimejîyê xwe de qaydeka wan bide afirandin. Wê, di wan hersê salên xwe yê pêş de, têkiliyê hem bi wan gotinan û formên wan ên ku zaro hildan wê zaro deynê û hem jî wê jîyane ku di nav de dijî jî dengê ku tên wî wê qaydkirinan bike. Li ser van herdû aliyan re wê êdî heta heftsaliya xwe, yanî heta wê dema ku bidest dibistanê dike, wê zalefiyê bi wan re di serê xwe de bide çê kirin. Ev zelalî di temenê wê pîvana jîra mirov de weke hinek alî û elementna ku divê ku mirov wan li berçav bigrê hena. Ev herdû aliyên me bahse kir, em di karin aliyê pêşî bi gotina rakendîtîyê jî bînina ser ziman. Aliyê din jî bi jîyane ku dijî êdî bînina ser ziman.

Lê ku zaroyek ji destpêkê, ji zimanê dayika xwe hat dûr kirin, êdî ew zaro, weke ku êdî bêkuştin bi mejî tê dîtîn. Piştê, ku çendî ku ew zaro dibistana bingihîn hilde jî û perwerde bibîne jî, wê dîsa ne zêde bi fahm û jîr bê. Wê hertimî, ku ew di farqê bê û ne difarqê de jî bê, wê sînore wî bi qasî ya mirovekî ku bi pênaberî çûya welatekî din û piştê li wir di zimanê wî welatî de bidest perwerde kiriya, wê ewqas bê. Hin kurdên me, car bi car gotina ku "emê harina ewropa û li wir pergale pêşketîya û zaroyê xwe bi perwerdeyeka baş perwerde bikin." Li vir, bi gotinê re şaşîya pêşî ku heya di cih de bibêjin. Yekî ku bi zimanê dayika k temenê xwe ne hildayî, li welatê ku çûyê de ku deh zanîngahan jî li dîv hevdu bi dawî bike jî, wê dîsa weke mirovekî wî welatî ku zimanê xwe yê zikmakî de ku perwerde hildayî ne serkevtî bê. Ji ber ku ew mirovê ku hatî wî welatî, ji zimanê xwe yê zikmakî dîr bi zimanekî din perwerde dibîne. Yekî ku bi zimanê xwe yê dayikê temenê xwe hildayî û temem kirî, ku were welatekî din, dikarê sevketinekê bidest bixe. Lê ew jî, wê sînore wê, li sînore serkevtina zimanê wî yê dayikê biqalibê.

Li tirkiya tevî ku gelek zaroyên kurd ji zimanê wan dayikê û bi zimanê tirkî tîr perwerde kirin jî, tenê ku em ji destpêka komarê hildina li dest, tê gotin ku ser 17 hezar

profesorên tirk re hena. Ku di tirkî de jî serketibin, gelo çend ji wan bi koka xwe kurd in? Ne yek jî. Tenê, yekî tenê jî, win nikarin bidina nîşandin. Ya rastî, ji destpêka komarê rewşenbîrîya kurd jî mir. Ji ber ku ji destpêka komarê û heta roja me zimanê civate xwe terikend. Divê ku mirov bibêje ku ji dema Mixdad Mîthat Bedirxan û pêde, ku me bi vir aliyê dîrokê yê bi ber me ve tîn, em dibênin ku êdî rewşenbîrîya kurd tûna ya. Çend ku mirovên ku derketin û ji xwe re gotin "em rewşenbîr in" jî, zimanê civate ku digotin em jê na terikandin û bi tirkî nivîsandin. Bi gotinaka din, ew jî bûna lingekî bişavtina civate kurd di nava tirkîtiyê de.

Zarok, dema ku ji destpêkê, perwerdehiya xwe bi zimanê dayika xwe hilda, wê hingê, karibê bi rastî û awayekî rast pêş bikeve. Ji ber vê yekê, divê ku mirov, giringîya zimanê dayikê û bi wê hildane perwerde, car bi car binî xatkin û bahs bikin û bînina ser ziman. Mirovê ku bi zimanê zikmakî ne hildayî, wê ji aliyê hizrî, derûnî, civaknasî û civatî ve mirî bê.

Li kurdistanê ziman, têgihîştin û perwerdekirina bi wê re ku hê zû pêşketî.

Ziman, ku mirov li ser dihizirê, mirov dibîne ku weke aliyekî mirov ê pîrr girîng a. Ziman, ji aliyê pêşketina wê ve jî, ku mirov lê bihizirê, mirov wê nikaribê wê ji temenê wê yê civat û çandiyê qût bêne ser ziman. Civatek, heyîna wê, bi pêşketina wê re dem bi dem bi rê ve diçe. Pêşketin jî, di bûna wê de ziman xwediyê cihêkî ku mirov nikarê ji ti aliyê ve li ser nîqaşekê jî bike ya.

Lê ev pêşketina civatê e bi zimên divêt ku mirov wê hinekî fahm bike. Di vê dema de jî bi teybet pêdivî bi vê heya. Î ro, em pêşketina civatê ya bi zimên ve girêdayî weke mirovekî ku ji navika xwe de bidayika xwe ve girêdayî, mirov wê rast û baş nikaribê nêzîkatîyekê ji civatê jî bike. Ji ber vê yekê, ji vê aliyê ve jî, hewceyî pê heya ku mirov li ser zimên zimên rawastihê û wê fahm bike. Bi teybetî jî, li ser pêşketina wê, divêt ku mirov rawastihê. Ev yek, her weha pêdivî pê heya. Li Kurdistanê hate î ro jî, zimanê Kurdan ji aliyê hêzên weke Tirkî Îran û Sûrîyê ve ku li ser serê wan bûna serdest ve hatîya qadaxakirin. Li tirkî, ev demek bû ku bahse 'kursên zimên' dihê kirin. Di aslê xwe de, ku mirov li ser wê gotina kursên zimên di rawastihê û disekinê, mirov dibîne ku aliyekî tûnekirinê ji di xwe de dihawêne. Ji ber vê yekê jî divêt ku mirov vê yekê jî di vir de bi çend gotinan bê li ser bisekine. Ev yek, pêdivî pê heya. Ev yek, di serî de divêt ku pir baş were fahm kirin.

Zimanek ku ji pêşketina civatê hate qûtîkirin û bû zimanekî kursî, ew ziman, êdî mirov karê bêje ku ketîya riya xwe ya ji dîrokê çûnê de. Ziman, pêşketina wê ya bi têgihîştina gotinên wê yên ku fêz, sûd û fêra xwe ji pêşvçûnên civatê digirin, bi wê re pêşketinê re çendî ku hevdû baş û qanc naskirin, wê baş pêşketin ne tenê di zimên de bibe, wê her weha di civatê de jî bibe. Ziman û civat, çawa hevdû nas dikin? Ziman, gotinên wê di wan de têgihîştin heya. Ew têgihîştin bi wate gotinan re heya. Ew têgihîştina wê bi jîndîbûn û zîndîbûna civatê de xwediyê jîndîbûn û zîndîbûnekî jî ya. Ew jînbûn û zîndîbûn, bi gotinên zimên re bicih a. Ziman, ku mirov bahse jîndîbûn û zîndîbûnêka wê bike divêt ku mirov li vir li vê xalê û daqê bahse wê bike. Ziman, di aslê xwe de, bi vê yekê re, mirov karê bêje ku heyîn û hebûna pêşketina civatê ya. Çendî ku dihê gotin ku dem bi dem awayê pêşketinê ê di deman de ê civatê heya, her weha ew awa, di zimên de jî heya û dihê ser ziman.

Mînaq, zimanê Kurdî, di dema Gûtfîyan de xwediyê çî awayê bû, di dema Medîya xwe de xwediyê çî awayê bû, ku dem hate dema Şadadîyan hat û bû xwediyê çî awayê û her weha di dema Merwenîyan de bûya xwediyê çî awayê? Ev dem, awayê wan yên civatê ên pêşketinê çendî ku jêvcudabin ewçendî jî awayê heyîn û hebûna zimên û pêşketina wê jêvcuda na. Ma mirov karê bêje ku awayê Kurdî ê roja ma, weke yê wan deman û rojana ya? Na! mirov nikarê bêje ku weke yê wan roja na. Yê roja ma, bi du awayan cudatîya wê heya. Ji aliyê pêşketinê û awayê wê yê civatî ve û her weha ji aliyê bêjeyên ku hatina jî bîrkirin û ketina civatê wan bêjeyên ku hatina ji bîrkiirn de bêjeyên nû û hwd. Her weha mirov vê yekê jî bo her demên din ên civatê û pêşketina û bi teybetî jî ji bo zimên karê bêne ser ziman. Her dem, bi bûna afirîna serdemîya wê re awayê wê civatê ku afirî wê bi wê re awayê yê zimên biafirê. Ev yek, weke zagoneke pêşveçînê he herî girîng e bi demê re ya.

Ziman, bi wê awayê pêşketinê yê civatê re ku hevdû naskir, wê pêşketinê di herdû aliyan de bide kirin. Bi vê yekê re, wê ew pêşveçûna ku bi demê de bûya e bi civakê re wê di civatê de û di zimên de biwate bide kirin û wê bi wê re awayekî pêşketinê bi hevrdûyan re derxe holê. Ziman, bi vê yekê re, wê êdî di asta civatê de wê were holê. Di Kurdî de, gotina civatê, jî du wateyên xwe ve bi teybetî di nav Kurdan de hatîya ser ziman, Yek, bi levcivînên wan yên rojî ku her demê di demên êvaran de li malên xwe ku lev digihiştina hevdû û lev dirûniştin û bi hev re bidest axiftinê kirin re dihê ser ziman. Wate ya wê ya din jî, hate naheke ku ne hatîya ser ziman, bi têgihîştina civatîyê re ku gotina civakîyê di binê xwe de bicih dike û xwe dihê ser ziman û bi vê yekê re weke awayê civakê ê aliyê kirdeyî bê, dihê ser ziman. Bi vê yekê re, hatina wê ya bi wateyî ye din jî heya. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku gotina civatîyê de hê pirr wateyên wê yên din jî hene. Lê bi teybetî, gotina civatîyê bi têgihîştin û zanebûnê re ku rêhevala dihê ser ziman. Gotina civakê jî, heyîn û hebûna civatê û giştîbûna wê ya bikomî dihêne ser Ziman. Bi vê yekê re, ew jî xwediyê wateya xwe ya.

Ziman, di dema ku di dema de hate ser ziman, hingî weke awayekî wê yê ku ew xwe di demê de rojana dike, bi wê têgihîştina demî ya ku afirîya dihê ser ziman û bi wê re ku gotinên wê xwe diafirênin û bi wate dikin û lêkerkiirnê li xwe dikin re dihê holê û ser ziman, bi wê re zimanê demê diafirê. Ew zimanê demê, di aslê xwe de têgihîştina demê ya. Bi vê yekê re, pêşketina wê ya demî heya. Ziman, wê bi wê pêşketina ku heya, wê gotinên wê di serê mirovan de biawayekî wan yên şênberî wê werina naskirin. Dagerî, wê jî gotinan re biafirê. Mînaq, dema ku hate gotina "naqş", hingî, bi wê re ew dirûtina ku li ser perdeyên ya bi xamlkirinê ku dihê kirin wê bê bîra mirov, Dema ku mirov got "naqşeyên Şahmaran", hingî, mirov wê ew awayê naqşê yê bi wêne şahmaran re dihê çêkirin mirov wê bêne ser ziman. Her weha her kirin û rewş û çêkirin, wê netenê bi zimên re tenê bi wate bibe wê bi dîtina bi xwe re jî wê bê dagerak(sembol) jî. Di vir de, gotina ziman, bi wê heyîn û hebûna xwe ya bi giştî e bi pergale re, ku her gotinên wê bi vê yekê û rengê hatina salikirin û bi wate kirin, êdî wê awayekî civatê ê pirr bi pergale ê bi têgihîştina wê ya demê re wê di xwe de bi xwe re bêne ser ziman.

Mirov, her gotinên zimên bi reng û awa û têgihîştina wan ya ku di demê de bi wan re hatîya lêkerkirin û şênber bûya, bi wê re ku mirov wan bi reng bike û bihêne berçav û lê binerê, mirov wê bibîne ku civat di wê demê de xwediyê çî awayê pêşketinê ya bi xwe re ya. Ziman, wê vê yekê bi vê afirandinê re bide berçav. Zimanê bi vê yekê re di aslê xwe de mirov karê bêje ku du aliyên wê yên din jî heya. Aliyê pêşî, li ser lingan girtin û parastina nîrx û kevneşopîftîya civatî ya. Aliyê din jî, afirandin û berdewamkirin pergaliya civatî ya. Civat, bi zimên de di aslê xwe de xwediyê pergale xwe ya civatî e şênber a. Ku zimanê wê civatê jî holê hate rakirin, weke ku pergale wê jî holê were rakirina. Bi vê yekê re, mirov

karê bêje ku ew pergale wê ji holê hate kirin, wê nirxtî û kevneşopîtiya wê ya ku bi aliyê wê yê pêşî re dihate ser ziman wê ji holê rabê. Ew ji holê rabûn jî, ji holê rabûna temenê civatê ê hevîrtina wê bixwe jî ya. Di her demê de civat, wê hevîrtina xwe ya xweza e bi zimên û her weha nirxên xwe yên çandî û kevneşopî re diafirên û rojana dike û bi pêş dixê.

Ziman, nirxîtiya wê pêşî, bi civatê ku yê wê ya re ya hatina li holê ya awayê wê ya û bi wê awayê wê re ku afirîna awayê jîyane wê ya. Bi wê re wê kevneşopî û çandê rêngê şênber bike û bide afirandin. Ziman, bi vê yekê re heyîn û hebûna pergali e têgihîştinî e civatî ya. Pergalbûna têgihîştina civatî e demî bi zimên re diafirê. Nivîsandina wê jî, ew afirîna ku bi zimên re hatîya kirin û hatina wê wê ya rijandina wê ya li ser rûpel a. Binetareke ku hatîya nivîsandin, ku mirov wê hildê berçav, wê weke binetareke tam di wê dema ku me lê nerî de wê were berçav. Ew hatina wê ya li berçav, wê ku me lê nerî û an jî xwand, mirov wê jê hizir bidest bike. Ew hizir, bi wan gotinan re ew awayê pêşketinê ê civatê yê ku wê jînkirîya yê demê di xwe de dihêne ser ziman. Bi wê re emê wê awayê wê demê yê civatê fêr bibin. Lê mirov, bi wê binetarê re wê çawa bigihê pêşketinê bixwe jî ..? Bi gotinên pêşketinê ên ku bi hatina bi wate kirin û hatina nivîsandin, bi nerîne mirov ya li wan re û fahmkirina wan ya bi dema ku ew wate demî ya di gotinê de bi dema wê re hatîya kirin, bi fahmkirina wê re wê ew hingî mirov karîbê xwe bigihîni bigihênîyê de.

Ziman, bi vê yekê re derdikeve holê, ku ne tenê ji hin gotinna diafirê ya. Bi wê lêkerkirina wateyî ku di her gotina wê de hatîya salikirin re û bi wê ku gotin ku weke ku jî nû ve di demê de hatîya afirandin re mirov wê dibîne ku awayekî civakî di wê de heya. Her dem, di watekirina wê de awayekî cuda heya. Wateya gotinan ku çendî weke ku di demê de weke hev werina dîtî jî, ji aliyê demê û hest û her weha nirxîtiyên bi vî rengî re dem bi dem cudatiyên wan hene. Têgihîştina ku di gotinê de biçih bû, gotinê bi xwe re li gor demê jî di perîsêne. Yanî peresendinekê pêre dide çêkirin. Di dema Medîya de di nav Kurdan de Gotina "drug" ku hate ku hatîya roje me bûya "derew". Her weha di tîpên wê de jî guharandin bûya. Ev awayê pêşketinê bi pêşveçûna civatîyê re girêdayî ya. Bi vê yekê re, ne tenê di têgihîştin û wateyîyê de peresandin bi demê re dibe û dihê holê, her weha dihê dîtî ku di gotinê bixwe de dibê. Dem, heyîna wê ya bi zimên re xwedîyê heyîneke ku mirov wê weke mijarekê hildê dest û bi serê xwe wê hewlêda ku fahm bikê ya.

Di vir de, ew gotinên ku dihêne gotin ku "Kurdî wê kursan bê fêrkirin", divêt ku mirov hinekî li ser wê gotinê bisekin e. Di serî de em bêjin, ku herêkirina wê gotinê bixwe jî, weke herîkirina jenosîdeke ku hê bi pêktê ya. Zimanê civatê, bi perwerdekirinê re ancax karê bê fêrkirin. Naskirina gotinan û bi di civatê xwe de têkilî danîna wî re lêbelê karê bibe. Têkilî, danîn, wê temenê pêşketinê di xwandavan de bide kirin. Lê wê pêşketinê bi civatê re jî bide çêkirin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ziman ku bû zimanê perwerde, wê hingî parastinekê nirxên civatî ên ku têde na wê bike û wê nirxên nû bi pêşketina civatê ya demê de bi gotinên nû re bi xwe re di xwe de bide afirandin. Ziman, di vir de, divêt ku mirov baş fahm bike, ku weke ku dihê gotin, ne tenê temenê têkildanîna mirov a bi mirov re ya, her weha temenê têkilî danîna mirov e bi pêşketin û pêşveçûna bi demê re jî ya. Pêşketin û pêşveçûna demê jî, heyîn û wate wê, bi w civat û bi rê ve çûna wê ya di jîyane de re dihê ser ziman. Bi vê yekê re, weke tevneke ku di hev de di buhurê, ziman û civat, xatên xwe bi hev re di hev de levbadidin. Bi vê yekê re, hevdu diafirênin.

Lê ziman, ji aliyê gotina perwerde vê jî, bi dema ve girêdayî, divêt ku mirov li ser bisekinê wê fahm bike. Gotina perwerde, di dema me de biqasî wê gotina zimên girîngîyekê bi xwe re dihêne ser ziman. Ew girîngîya, ne tenê ji bûna pêveçûn û pêşketina ku heya û

bûya bigihiştina asta wê re dihê ser ziman. Bi afirandina wê re jî girîng e. Divêt ku mirov bêje ku mirov lêbelê karê bi zimanê xwe yê dayikê pêşketineke mazin ya dîrokî bide çêkirin. Ji ber ku ew zimanê wî yê ku wî hebûna xwe têde hatîya ser ziman a. Di wî de zimanê wî, ne tenê ji ber ku ew di wê de serbest û serdest e, ji ber ku têkiliyeka wê zimanê wî yê dayikê ya bi genetîka wî re jî heya. Bi vê yekê re, genetîka wî, wê bi zan û bîrên xêvê jî temenê wî biafirîne û wî dêne ser temenekî ku ew bi wê pêş bikeve. Fahmkirina pêşketina di jîyanê de têgihîştinekê di temenê xwe de dixwezê. Bi mirov re jî, ew têgihîştin û zanîn, di xêvê mirov de heya. Ku mirov ji zimanê xwe yê dayikê dûr bê, mirov wê êdî ji wê temenê xwe jî dûr bê.

Her hîs û sehe ku mirov dike, ma bê zanebûn a? Na!, ne bê zanebûn a. Bi mirov re weke ku me di paragrafa ser de hanî ser ziman di mirov de bi xêve mirov re temen û heyîna wê heya. Lê hest bi xwe jî, divêt ku mirov bêje ku ji tîrîtiya zanebûnê ya. Bi vê tîrîtiya zanebûnê ya bi mirov re ku dibê û ku heya, bi wê re weke aveke ku li ser êqir bikele û bibe hilm, ew tîrîtiya zanî jî, i vê awayê bi mirov re tîrîtiyekê diafirîne. Aliyekî wê tîrîtiyê yê dîn ku bi haman awayê weke vê afirîna tîriya hestî diafirê sehe mirov a. Seh, jîreke mirov dihêne ser ziman. Seh, di aslê xwe de bûna jîrê ya bi mirov re ya. Sehkirin, hîskirin û bi hestbûn, bi hev re di mirov de na. Pêvajoyên pêşketinê ên bi hestî, sehî û hîsî ku bûna, awayekî peresendiî bi ber êqil de diafirênin bi demê re. Ziman, ji bo mirov di vir de wate wê çi ya? Ziman, di vir de wate wê, ew e ku bi gotinê xwe re ne tenê weke pêpelokna sêlmekê na, weke temenekî têgihîştinî jî ya. Her gotin, dema ku mirov hîskirin hingî, bi wê re mirov wê hestîya ku jîn dike, ma mirov karê ji wê zanîna ku di xêve me de hatîya barkirin dûr bêne ser ziman. Ji bo ku mirov van pêşketin û pêşveçûnan bi xwe re bijî û têjekê jê bigirê jî, divêt ku di zimanê xwe yê zîmkakî de xwe bi perwerde bike. Di aslê xwe de bi jîyandina bi mirov re ya aliyan ya pêşketina wan re mirov karê êdî dîrokê binivîsêne. Ew jî, û hemû jî, ku zimanê dayikê di temenê wan de ya, bi zimanê zîmkakî dibin. ..

Zimanê zîmkakî, girîngîya wê di nav Kurdan de di demên berê de hatîya zanîn. Minaq, Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran, di wê heyê de bûn. Ku mirov bahse Meleyê Cizîrî bike, divêt ku mirov bi rêz û hürmet bahse wî bike. Ew mirovekî ku pîrr bizane bû. Wî pîrr bizane û bi Kurdîyeka xweşik hanî ser ziman. Wî pîrr jî nivîsand. Meleyê Cizîrî, bi hizrên xwe yên ku hanîna li ser ziman re demek bi xwe re da dest pê kirin. Demeka biêqil ku jîr têde pîrr li pêş a û zanebûn pîrr mazin bi têgihîştin bûya û pêşketîya ew dide dest pê kirin. Di demên berî wî de li Cizîrê pîrr mazin perwerdekirinak hebû. Lê piştê ku dem dihê dema Meleyê Cizîrî û ew êdî derdikeve li pêş û li Medresa Sor bicih dibe û li wir bidest perwerdekirinê dike, êdî ew li wir pîrr mazin bigirîndayînekê mirovên li dora xwe bidest perwerde kirina wan dike. Meleyê Cizîrî, di dema xwe de hate ku berhêmen perwerde ji nû ve nivîsandin. Wî di dema xwe de, ji aliye zanîn û têgihîştinê ve kêmesîyên ku di nav xalkê de dîtin, wî xwe ji wan bi berpîrsîyar dît û bi hewldanê xwe re dikir ku wan bide buhurandin. Wî xal û beşa pêşî, ya ku pêş bikeve perwerde di dît. Wî, temenê xwe hemû jî, di dema zanîstvanîya xwe de bi perwerdekirina mirovan re buhurand. Meleyê Cizîrî, ku li ser hîmê aqilbûnê ku avaya û ku di nav de mijarên weke yên civaknasîyê, dîrok, hizir, têgihîştin(ew dibêje "rastteqîm"), olzanîyê, zanebûn, matamatîk û hwd, pîrr berhemana di nivîsêna. Meleyê Cizîrî 43(çilûsê) berhemên dirêj ên hizîrî di nivîsêna û li şûn xwe dihêle. Lê mixabin, ew berhemên wî hê jî î ro wîna na. Dema Meleyê Cizîrî, demeka aqil bû. Hizrên ku wê hanîna ser ziman, wê bi têgihîştina wan de pêşketina wan, wê piştî wî re Feqiyê Teyran di berdewamîya wan hizrên xwe bêne ser ziman û wê bi demê re pêşketina wan bide domandin.

Ku mirov bahse ziman û pêşketina wê di qada civatîyê de bike, mirov divêt ku zimanê Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran jî pîrr baş û qanc fahm bike. Zimanê wan, î ro jî wê

xweşbûna wan, ti kêmesî nîn a û ti kesekî xwe ne digihandîya wê asta wan bi zamanxweşiya xwe re. Sedema vê yekê ya. Wan zimanê xwe bi hizir û têgihîştina wê de xweşik kir. Bi wê re wan reng da zimanê xwe û di nav civatê de dana rûnandin. Zimanê Medresa Sor ê aqadamîkî, di bin wê de zimanê van herdû zanîstan pîrr mazin heya. Ziman û civat, bi têgihîştinê re bi pêşketinê re di pêşveçûnê de digihijina hevdû. Di wê yekê de hevdû çêdikin. Ziman, awayê civatê, bi têgihîştin dike, hem di nav wê de û hem jî di xwe de. Bi wê re hem civat pêşve diçê û hem jî ew jî pêş dikeve li gor demê û asta demê û pêşketina wê ye ku heya.

Pêşketina wan deman li ser perwerdekirinê bû û mazin bû. Meleyê Cizîrî, pîrr guhdida perwerdeyê. Bi vê yekê re jî pîr mazin eleqeder dibû. Wî., pêşketina mazin di aqilbûnê de di dît. Aqilbûn jî, li gor wî bi perwerdebûneke re mirov wê bidest dixê. 'Mirovê bîaqil jî, wê di riya xwe rast de bimeşê'. Naskirin û pêşketin, di aqilbûna ku di pêvajoya perwerdê de mirov bidest dixê de dibe. Civat, bi wê re di keve riya xwe pêşketinê û pêşveçûnê de. Di di nav civatê de girîngîya perwerde, weke hebûna wê ji wê re girîng e. Divêt ku mirov vê yekê her weha bibîne û bêne ser ziman. Ji ber vê yekê li ser perwerde sekinin pîrr girîng a. Di roja me de, pêşketina ku bûya û heya, asta wê bilind a. civat, awayê pêşketina wê bi aqil û zanîne dibe. Bi vê yekê re weke ku dihê gotin 'serdemeka zanîne' dihê jîn kirin. Di wê demê de bîaqil di riya xwe de bi ber pêşerojê ve meşîn dibe. Bi vê yekê re, aqil, ji her aliyê xwe ve dihê bikar hanîn. Di wê demê de jî bo ku civatek karibe hebûna xwe bide berdeham kirin di nav civatên din yên hene de perwerdebûna wê pîrr girîng a. Perwerde, di wê demê de ji bo wê weke sedema hebûn û nemanê ya. Wilqasî girîng û xwedî weyn a. Di wê demê de kî xwediyê aqilê mazin bê, wê di demê de bê xwediyê serwerîyeka demî. Ew aqil jî, bi perwerdebûnê re pêş dikeve. Civatek, ku bê perwerde, dev ji wê pêşketina wê berda wê nikaribê hebûna xwe di dîrokê de ji bide berdeham kirin, wilqasî girîng a.

Zimanê serwer ê demê jî, bi perwerde re diafirê. Zimanê demê ji du aliyên ve di wê demê de mirov karê wê salix bike. Ji aliyê gihiştina aqil û zanebûna demê ve wate wê heya, û ji aliyê pêşketina civatê de wate wê heya. Herdû alî jî di asta bilind de di nav civakê de hevdû temem dikin. Mirov, çendî ku karibê xwediyê serwerîyekê di zimanê xwe de bê, wê ewçendî karibê pêşketinê di xwe de û di nav civate xwe de bide çêkirin. Ev serwerîya ziman û an jî zimanê serwer, wê bi perwerdehiya zimanê zikmakî re were holê û biafirê. Ji ber çî zimanê dayikê ..? Ji ber ku zimanê dayikê, ne tenê zimanê mirov ê ku mirov ji dayika xwe fêrkirîya û me ew ji destpêka bûna temenê ve bidest bikarhanîyê kirîya, weke ku me li jor jî hanî ser ziman ji aliyê heyînî ve hinek aliyê wê yê genetîkî jî hene. Bi wan re, ku mirov di zimanê xwe yê dayikê de pêde diçê.

Ew xêvê mirov a ji destpêkê e ku afirîya, mirov wê karibê di pêşketin û afirandina xwe de bîaqil bê, bi hîs bê, bi hest bê hwd, mirov wê êdî wê ji wê pêşketin û pêşveçûna xwe re bike hîm li ser pêde herê. Mirov, bi zimanê xwe yê dayikê bû û pêde bû, êdî bixwa temenekî wî yî xêvî e ku li ser pêde herê û pêş bikeve heya. Her zanebûnên ku di xêve mirov de ku hene û sentezbûnên xêvî kirina di wê de bi demê re, wê tenê ew mirovê ku zimanê xwe yê dayikê li gor wê perwerde dîtîya û li ser wê re ji temen pêşketîya wê karibê bikar bîne. Zimanê dayikê, bi vê yekê re mirov karê bêje ku ji ya ku em di derbarê wê de dizanîn bêhtirî xwediyê girîngîyekê ya bi mirov re. Di aslê xwe de, ji zimanê dayikê dûrketin, bi vê yekê re, weke kuştina keseyetîyê ya bi mirov re ya. Ji wê dûrxistin jî, kuştineke mirovatîyê ya. Nirxên ku mirov dikina mirov hene. Ew nirx, yekî sereke ji wan jî ziman bixwe ya. Zimanê mirov, dema ku pêşket, hingî mirov bidest pêşketina xwe ya bi mirovî kir. Bi vê yekê re mirovatîya mirov, zimanê mirov wê di xwe de diparezê. Kuştina zimanekî, di aslê

xwe de bi vê yekê re mirov karê bêje ku bi wê kuştina wê re ji dîrokê birina wê xêve civatî û civakî ya ku bi wî zimanî re afirîya jî. ..

Li kurdistanê, pergale perwerde avakirina wê, di serî de ji mirov dixwezê ku mirov di derbarê wê de bibe xwediyê têgihîştinekê. Bi wê têgihîştinê re divêt ku mirov nêzîkatîyê lê bike û wê ava bike. Avakirina pergale civatî e perwerde, di serî de avakirina wê li gor nîrx û pêwendiyên civatê dihê avakirin. Bi wê re, dibistan û an jî bi gotîna din jî dibistanên bigihîn, girîngiyeka wan heya ku mirov wê fahm bike. Di avakirina dibistanên bingihîn de du tişt pir girîng in. Tiştê pêşî ew e ku li gor nîrxên civatê ên dîrokî û demî bê. Tiştê din jî, ew ku bi zanebûn, têgihîştin û her weha ast û rada xwe re ne dibin ast û rada demê ya ku heya de bê. Ev herdu alî û an jî xal, ne tenê hin alî û an jî xalna demekê na, ên her demê na. Di her demê li wan tê nerîn û ew li berçav dihêne girtin. Her dem. deme ku jê buhurtîna demeka din bû, wê asta wê jî bi wê re heya ku bilind bibe. Ew deme ku lê hate buhurtîna, di serî de ew were kifşkirin û di dibistanên bigihîn de bê bicih kiirn. Ev xal, weke zagonaka pêşketinê e herî girîng ku mirov wê li berçav bigirê ya. Bi vê yekê re, divêt ku mirov wê fahm bike.

Di kifşkirina ast û hîm û her weha awayê temenê dibistanên bigihîn de, rastîya civatê bi nîrx û heyîna wê ya ku di dîrokê de pêşketîya bi hizir, nîrx û pêşveçûn û pêşketinê wê hemûyan ku ji hemû aliyên wê ve bê, wê li berçav bê girtin. Bi vê yekê re bi dibistanên bingihîn re, bûna xwediyê zanebûnaka pirr baş bi dîrokê re û bûna xwediyê pêşketinaka mazin bi têgihîştin bi zanistîya xwe re, wê pir girîng bê. Bi vê yekê re, dem fahmkirina wê pir girîng e. Weke ku kurdên berê, di deme ku li civatên xwe di rûniştin û ji hevdûre diaxiftin digotin "divêt ku mirov ne fahmkorî bê" divêt ku mirov xwediyê pêşketinekê bê. Bi vê yekê re, mirov karê wê bêne ser ziman. Zanebûn, hertimî xwe bi jîyanê re mazin dike. Ew jî, bi awayekî peresendinî bi xate pêşveçûn û pêşketinê re bi demê re bi teherekê re dibê. Tehere pêşketina têgihîştinê, di çerçova civatê de xwediyê dayimîyekê ya. Çendî ku kurd, dem bi dem rastî xururandinên pir mazin hatina jî, mirov wê rewşê bi wan re bi şênberî bi wan re dibîne. Mirov dibêne ku çawa di xateka xwe ya pêşketinê e pêşveçûnê de na.

Dîroka kurdistanê, ew aliyê wê yê ku em bi têgihîştin, pêşveçûna wê wê xate wê ya di demê de ku bi ber me ve hatîya ku mirov li wê dinerê, mirov wê pêşketina wê ya pir mazin dibîne. Di demên berê de civat bi dû awayan dihate perwerde kirin. Awayê pêşî weke ku em î ro dizanîn, mirovên zane ên kurd hertimî, kom bi kom zaro li dora xwe didana hevdû û ew didana xwandin. Bi wê re, bi teybetî weke saziyekê, cihên bergkirinê ên olî di vê yekê re bi wan bawermendên ku têde bûn re derdikeve pêş. Mirov wê yekê her weha dibîne. Ew mirovên ku bawermend, mirovna ku bi têgihîştin bûn. Wan, çi zanebûna wan hebûya, wê wan ew zanebûna xwe bidana dora xwe. Bi wê re, wê hem bawerîya hewpar bikirina û hem jî, wê mirovna bîaqil pêş bixistan. Her weha ew di pêşxistinê de, xwediyê cihê girîng bûn. Di çerçova wê bawerîya xwe ya ku didana dora xwe re de, wê di serê mirovên ku didana xwandin de, wê wan weke xwe bigihandan pergaliyekê di serî de. Bi wê re, êdî dem bi dem, wê hê pêşketintir pêşketinek wê bi mirov re derkeve holê û pêş bikeve.

Bi vê yekê re, em ku li dîroka xwe ya kevn jî bi nerîn, emê bi vê yekê re pirr mazin bigihina fêrna mazin. Di serî de ji dema Gûtîyan û hate ku dihê û digihê demên Hûrî û Mîtan û hwd, wê awayekî pêşketinê wê hebe. Deme Gûtîyan jî, demên hûrî û Mîtanîyan jî, demna wan yên bi pêvajoyên pirr demdirêj ên ku dem bi dem jîkiirna hene. Ew dem, her yekê ku mirov karibe xwe bigihê wan, mirov wê bibîne ku çendî xwediyê awayna pêşketinê ên ku yek ji ya din ku bi vir ve bi ber me ve tê, bi ast û radatira. Mirov wê êdî wê yekê pirr

baş û qanc bi wan re kifş bike. Bi teybetî, deme Gûtîyan û Kardoxîyan, demna ku mirov wê biteybet hildê dest in. Ev dem, di aslê xwe de, weke demna pêşketî ên antîk ên herêmê dihêna dîtî. Bi awayê pêşketina xwe re mirov wê yekê bi wan re tédigihê.

Gûtî û Kardoxî, tédigihin ku tégihîştina xwe di berdewamîyekê de bi demê re ku bênina ser ziman. Bi vê yekê re bi zanebûn û tégihîştina xwe re ew xwediyê awayekî bi peresendinî ê teherî na, ku mirov karê jê bi heyran bimêne na. Ku mirov bi vê yekê, wan bi bîr dike, mirov bi rastî ji wan bi heyran dimêne. Ew di tégihîştin û pêşketina xwe de pîrr mazin pêşketî û li pêş in. Civatên wan, serokên wan mîrên ku mirov karê her yekî ji wan weke keyekî ji bêne ser ziman in. Herêm bi herêm rêxistinîyeka wan ye li herêmen wan heya. Lê li ber dîclê bi teybetî navedbûnêka wan ye ku mirov bi awayekî pîrr pêşketî bahs bike heya. Bi wê re, ew xwediyê pergaliyekê jî na. Gûtî, bi awayê xwediyê pêşketinê deme xalkîfîyê û civatîyeka ku ji deme xwe jî hinekî buhurtîya dijîn. Ew di awayê hizirkirina xwe de pîrr xweza na. Mirov divêt ku vê yekê bi teybet bo wan bêne ser ziman.

Awayê wan ên civatî, bi pergali pêşketîya. Rêveberîyên wan bi mîran re herêm bi herêm bi rêxistî na. Her herêmen wan tékîliya wan jî bi hev re heya. Ew tékîliya ya ku heya jî, mirov wê bi teybet divêt ku bêne ser ziman. Bi nîrx û tégihîştin, ew awayê tékîliyê li ser hin nîrxna ya. Di serî de, kevneşopîya wan pîrr pêşketîya. Bi wê re, bi hev rebûna wan ya ku ew jî di nav xwe de bi hev re wê pîroz dibînin heya. Ew kevneşopîya wan, wan digihêne hevû. Mirov karê vê jî bi wê re bêje, ku biqasî oleka yek-xwûdayî ew kevneşopîya wan, ji bo wan pîroz û bi nîrx û bipergal a. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bahse awayê civatîya wan bike. Pargale olî, ku mirov bixwezê wê fahm bike, divêt ku mirov êdî bi ser heyîn û dîroka Êzîdyê ve herê û bigihê wan deman û hwd. Mirov, wê hingî, wê awayê wan yê rast bibîne.

Bi wê yekê parastgahna wan yên ku di wan de agir pîroz a û roj jî weke xwûyekê elemî ê herî mazin dihê dîtî a. Bi wê re jî, tégihîştinaka wan ya pîr mazin jî afirîya. Di nav wan de, di cihên ku têde berg dikin de, bi vê yekê re, heyîna heyv, roj û bi teybetî ji azman, nîrxna pîroz in. Hertimî nerînaka wan ya ku ji bo fahmkirinê ya li azmana heya. Bi vê yekê re, hertimî dînerîn. Nerînen xwe li dînya xwe bi wêne jî dikin. Bi vê yekê re, her deme ku di nerîn, her tégihîştina ku bi wan re di serê wan de diafirê jî, ji hev re dihênina ser ziman. Bi wê re, êdî zanebûna wan ye li derbarê azmana de jî pêş dikeve. Di aslê xwe de, azmana ti carî ne hiştîya ku Gûtî û ankû Kardoxî bi serê xwe li dinyê, ku bê tégihîştina azmana têde hebe, nebûna xwediyê awayekî bawerîyê ê bi pergal. Vajî wê, hertimî bûna xwediyê awayekî bawerîyê ê ku hertimî azman bi heyîn û cismnên xwe yên ku têne dîtî re di wê bawerîya wan de çih girtîya. Ji ber vê yekê ya, ku stêrzanîvan û hwd, di nav wan de 'weke mirov bizane ên ku karin xwe bigihina peyame "baxtê" û hwd in. Bi wê re jî, divêt ku mirov bahse remildaran bike. Remildar, li cem wan mirovna pîrr bizaneyî dihêne hasibandin û rêz û hûrmeteka bê sînor ji wan re dihê nîşandin.

Mirovên remildar, mirov divêt ku gotineka din jî di derbarê wan de bêne ser ziman. Bi vê yekê re, ew weke ku di nav civatê de awayekî tégihîştinê e bi pergali li ser lingan digirin. Ew, weke mirovekê bawermend xwedî bawerî, weke zanistekê bizane û her weha weke kalekî û pîrekî di civatê de bigotin û gotina wan civatê bi rê ve dibe. Her weha mirov karê wan bi teybet bêne ser ziman. Key jî, bê ku bi wan bi şewirê, wê ne biryara şerekî bide û ne jî, wê biryaraka din ji bo tiştêkî din bide. Wê pêşî ji wan bihate pîrsîn. Wan jî, wê li gor wê tégihîştina remilîyekê bidan nîşandin. yanî, bi gotinaka din jî, wê ji pêş hin agahî bigotan. Wê di derbarê wê karê û karê ku bi wê biryarê wê bihate kirin de wê ji pêşarojê biaxiftîban û wê bigotîban wê bi 'serkeve' û na jî wê bi 'sernekeve'. Ku gotina ku ji devê wan derket ku

ye serketinê bû, wê êdî ew karê ku ji bo wê biryar hatîya girtin ku kirina şerekî ba û na ji tiştêkî dî ba, wê êdî bi hate kirin. Lê ku ji devê wan gotina ne serketina derktiba, êdî wê ew kar û na ji şer ne kiriban. Bi vê yekê re, ew di jîyanê û biryariyên wê de ji xwediyê heyîn û gotinê bûn. Bi vê yekê re, key jî, wê derneketana dervî wê gotina wan ya ku ji devê wan derket.

Wan, pergaleka xwe ya ku hertiştî têde bi navkiirbûn û bi wê re bipergalkiribûn afirandibûn. Di wê pergale wan de, hertiştî navê wê bi wate wê re hebû. Têde, ajal û an ji sawalek ji navê wê li gor wasif û teybetmendiyên wê yên ku li berçav in dihatina ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku pergale wan ye stêrzanîyê hebû û afirî bû. Bi wê re, wan dora xwe bizanebûn dikir. Wan mirovan zanebûna civatê aliyê wê yê ku wê pêde herê kifş dikir. Di wê awayê wan ên hizirkirinê de awayê awayê têgihîştina wan afirî bû. Ola wan jî, li gor xwe afirî bû. Ola wan, bi wê pergalbûna wê pergaliyê re hebû. Piştîre pêş dikeve û bi pêş ve diçê. Parastgahên wan ên ku têde berg dikin, bi vê yekê re, weke cihna hizirkirinê na. Cihna ku di wan de wan xwe digihanda rastteqîmîyê bûn. Bi wê re, di serî de mirov di hate birin. Di wê birinê de zanebûn, bi naskirina bitêgihîştinê re di hate afirandin.

Di dema Gûtîyan de pêşveçûna dibê, mirov karê wê bi awayekî têgihîştinê e ku ji civatê afirîya bêne ser ziman. Dema Gûtîyan, weke demeka antîkî e xate pêşketinê e li berdicle ya. Bi vê yekê re, ew dem awayê perwerdekirina wê bi levcivînan re dibê. Civat, awayekî wan yê ku di wan de perwerde dihê kirin heya. Mirovê divêt ku wê awayê fahm bike û wê awayê jî, weke destûka awayê pêşketinê e zankoya kurdistanê bêne ser ziman. Berî wê jî, heya. Berî wê, ku mirov bi awayekî di wê xate pêşketinê de bi şûn ve herêm mirov wê hate deme Sumeriyan û wan zagûratên wan herê. Ew pêşketina wna, di wan de hewldana gihiştina zanîne, pîr mazin dihê nîşandin. Dîroka ku bi sumeriyan re dihê nîşandin û dihê ser ziman û dihê gotin ku di nqabîna 6 û 5 hezaran de destpêkirina wê heyana, bi kifşkirinê weke ên li Xirabreşkê ên li kurdistanê ên li herême Rehayê û hwd re, ev zanîn weke ku dihê pûçkirin. Tenê ew parastgaha ku ji bo berg ku lê di hate kirin û li Xirabreşkê hate dîtin, dide nîşandin ku ew bi dîroka xwe ne bi 10 û na ji 11 hezar salan re ya. Hate ku weke ku dihê gotin, dibê ku hê jî kevntir bê. Bi vê yekê re, rewş û têgihîştina ku dihê holê û ku mirov wê fahm bike jî, ew e ku dîroka pêşketinê ji ya ku em dizanîn ji wê bêhtir û kevntir diçê. Di derbarê dîroka herêmê de ti zanebûnên wilo zêde nîn in. Li gorî wê dîroka wê ya ku wilo dirêjku dihê gotin, em li gor wê dirêjîyê kêmezanebûn in. Deme Sumeriyan, her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Piştî deme Sumeriya ye pêşî re demên Babil û aqadîyan hene. Ew jî, divêt ku mirov wan fahm bike.

Di aslê xwe de, deme sumeriya e duyemin e ku piştî demên Babilîyan û Aqadîyan re dihê holê û weke demeka şarîstaniyê e bi pergala û ku bi têgihîştina xwe ya demî re ku gelemperbûn bi têgihîştin pîr mazin afirandiya, ew dem, hê li gor xwe wilo zêde ne hatiya ser ziman. Lê ku mirov li ser di hîzirê, mirov xwe nagirê ku bahse awayekî xanadanî ku ji wê de dihê û dibuhurê deme Urîyan jî, mirov kifş dike. Deme Urîyan, weke deme Mîtanîyan di awayekî xanadanî û bi ser kevneşopîyê re dimeşê. Bi kevneşopîyê re pîr pêşketin pêşveçûnê wê dibin. Deme Urîyan, demeke pîr xanadanî ya. Her deme wê ya xanadanî çendî ku di xwe de hin pêvajoyên pêşveçûnê ên li gor xoslet û teybetmendiyên xwe di xwe de hawêne, her weha her deme xanadanî, bi wê awayê divêt ku mirov bi serê xwe jî wê fahm bike, ji ber ku bi serê xwe jî ew demên wê yek bi yek xwediyê hin xoslet û teybetmendiyên demî na. Bi vê yekê re, rewşa wê ya pêşketinê mirov wê baştir fahm bike. Xate pêşveçûnê ji Urîyan hate ku dihê û digihê deme Hûrî û Mîtanîyan û hwd, wê bi kevneşopî bigihê awayekî pêşketinê e pîr pêşketî. Di nav kevneşopîyê de perwerdekirina û bi zanekirina mirovan jî

dihê kirin. Bi vê yekê re, deme ku em bahse kevneşopîya li ber diclê bikin, ji gelek aliyan ve biqasî ku hanîna li ser ziman ye wê girînge, her weha wilqasî jî bi teybetî hildana wê ya li dest jî divêt ku were kirin û girîng e.

Civatên xalkê û ew zanistên wan ên ku navê wan tenê di civatan de hebû jî, wê bi xwe re bi demê re pêşveçûnka mazin bidina afirandin. Di deme Gûtîyan de, wê wê bi têgihîştin, jîreka mirov biafirê ku di temenê wê de pir mazin xêv û bîrek heya û bi wê re wê li ser têgihîştinê re êdî pêşveçûn bibe û bi pêşve herê. Weke awayekî perwerdekirinê, mirov karê ku civatan re bêne ser ziman, axiftina mirovên pîr û kal û hwd ên di civatan de, wê bi rûniştina gelek mirovan e li civatan û li wan hisandinê re, wê hizirna mazin di serê mirovan de bidina rûnandin. Bi vê yekê re, wê pêşveçûn li ser têgihîştin û levhanîna gotinê ye bi hev re wê bimeşê.

Ne tenê li civatan, her weha li parastgahan jî, wê ew rewş hebe. Lê di vir de, li ser awayê hizir û afirandina wê ya wan ji mirov divêt ku gotinekê bêne ser ziman. Bi temen dirêjiyê re gihîştina dîtineka bi zanebûn û bi fêr û cerb, hin gotin û rewşna ku mirov wan bi wan re pir baş fahm bike na. Çi di hata dîtin û çawa hate dîtin, bi heman awayê wê re hanîna ser ziman, ji bo wê di mejiyê mirov re temenekî bi xêvê re ye girtinê lezim a. Bi vê yekê re, mirov fahm bike ew ji bi wan re afirîya. Bi vê yekê re di sa mirov karê kifş bike ku têgihîştinaka wan ya bîrî p jîrî pîrî baş afirîya. Êdî, deme ku li mirovan dihê nerîn û dihê xwestin ku were fahmkirin ku ew çendî bi zane na, weke ku ji wê demê hate roja me ku di nav xalkê de jî hê heya û gotin li "jîr" bûnekê di hate lêgerîn. Ew gotina ku hê jî hin kalk û dayikên kurdan bikar dihênin û deme ku dipeyin dibêjin ku "ha binerin ew mirovê ha çendî jîra û aqilek di serê wî de heya", bi xwe re têgihîştina ku hanîya hate me, ji wê mirov fahm bike, ku çendî têgihîştinek heya û afirîya.

Ji dema Gûtîyan buhurîna deme Naîrîyan, wê demeka nû bêne bixwe re li herê. Ew dema Naîrîyan, wê bi demna dirêj wê dema wê ye giştî hebe. Di qadaka mazin de wê serwerîyaka mazin e bi yekdestî wê were avakirin. Lê di bin wê serwerîya mazin de jî, herê bi herê serwerîyên mîrî û ku her yekê li herê xwe weke keyna na, wê hebe. Hate ku dem dihê wê demê, wê di awayê têgihîştinê de jî, wê pêşveçûnka mazin biafirê. Parastgah, wê derkevina pêş, weke cihna ku li wan perwerdehi dibe. Mirov bizane dibe. Deme Naîrîyan, wê deme Gûtîyan bi nirx, kevneşopî û têgihîştina wê re, ji xwe re bike hîm û li ser mazin bibe. Deme Naîrîyan, demeka bi pergali e pir bi têgihîştin û bizanebûna weke ye Gûtîyan. Gûtî, bi zanebûna xwe re têkiliyên xwe bi hev re didênin. Bi wê re, mazin dibin. Di naqabîna gotina zanebûn û di serî de bitêgihîştinbûnê de bi wan re di farqeka wilo zêde e cuda nîn a. Ew rewş, wê bi wê têgihîştin û wê awayê kevneşopîyê re wê di deme Naîrîyan de wê bi pêvajoyeka pêşketinê e têgihîştinê wê bi pergali were holê.

Naîrî, piştî ku şerekî pir mazin bi Asûrîyan re dikin û di wî şerî de têk dikin û piştê, êdî wê hê jî wê rewşa xwe ya bi jîyane xwe re bikevneşopî û têgihîştina xwe re bidina berdeham kirin. Lê wê demeka dirêj bi wê re wê ji serwerîya xwe ya giştî dûr bimênin. Hate ku dem dihê sadsalên 7. min û pêde, wê pêşî weke ku şoreşaka têgihîştinê bidina kirin û li ser wê re wê bi buhurîna demeka nû ya bi xwe re ku êdî wê bigihîna serwerî û serdestîya xwe giştî li herê. Bi têgihîştin û awayê zanebûna xwe re û têgihîştina ku di zanebûna wan de, bi wê derdikevina ser wê ast û rada wan ye berî wan ya ku hebû. Bi wê re bi serdikevin. Deme Medîya, ku dem dihê wê deme wan, wê êdî ew dem bitememî bi wê têgihîştina biafirê û pêş bikeve. Têgihîştina wan ser deme wan ya ku dijîn re ya. Bi wê re, bala hewirdora xwe pîr dikişênina ser xwe di wê demê de. Asta zanebûn û têgihîştina wan, bi tememî ye felsefê ya.

Ya awayê felsefê ya. Gûtî jî, bi awayekî wilo dijîn. Lê gûtî, di wê de di deme xwe de hê ne ghişîtina ku ji wê sûd bigirin in bi wê heman awayê wê re. Lê medî, hem pergale wê ava dikin û hem jî dihêlin ku jê sûd were girtin. Ji demên berî ên weke ên Hûrî û mîtanîyan û hate ku dihê demên Gûtî û Naîrîyan û ji wê ji hate ku dihê û digihê wê demê, zanebûnaka pir mazin diafirênin. Gûtî jî, xwedî pirtûkxane na. Medî jî, wê pirtûkxaneyna pir mazin biafirênin.

Bi vê yekê re, ewqas zanebûna ku hatîya nivîsandin, wê Medîya çêke û rakê. Deme ku em dibêjin Medîya bi têgihîştinekê dijî, em bahse vê têgihîştina ku bi deman re afirîya û hatîya nivîsandin jî dikin. Medîya, wê di deme wê de awayekî perwerdekirinê derkeve holê ku em nikarin ji ya dibistan û zankoyên roja me dûr bînina ser ziman. Bi wê yekê re, wê hem perwerdekirin û pêşveçûna wê bibe. Awayekî hemdem ê deme xwe de dihê jînkirin. Medî, di wê têgihîştinê de na, ku zaroyên xwe ji temenekî biçûk êdî bidina xwandin û wê didina kirin jî. Bi wê re rewşên xwandinê jî bo wan bi parastgahan re diafinin. Aliyekî wê karê perwerdekirinê, ji ber ku weke ku dihate ser ziman "mirovên kal û pîr pîr dîtûbûn û bi wê re bizanebû bûn" dikete ser milê wan de. Wan jî, ev yek dikir. Wê li gor pergale olî e Êzîdîyê mirov werina perde kirin. Pirtûka pîrozên ên ola Êzîdîyê "Mishaafa reş" û "pirtûka pîroz e Celwê" wê temenê wan biafiranda. Hate ku dem dihê deme derketina musulmanetiyê, wê ew rewş wilo bi dem bi dem bi pêşveçûn û pêşketina xwe ya bi demê re wê berdeham kiriba û pêşketiba. Weke nivîsar û piştûkên têgihîştina Êzîdîyê, bi hezaran hebûn.

Pirtûkxane tişî bûn. Lê wê hemû ji holê bêne ser ziman. Ti nivîs û pirtûka navê Êzîdîyê têde di buhurê û zan dihê kirin ku ya aqilê wê ya, ji holê dihê rakirin. Ew tûfana ku bi Hatina Îskenderê Zûrqerneyn re ku hatîya jînkirin, wê piştî wî re bi ser wê tûfanê re tûfanaka din bi ji holê rakirina hemû nîrx û têgihîştina Êzîdîyê re wê kurdistan carek din jî bike. Ji ber ku Îskender ewqas xûrûxandin bi wan da kirin, êdî ji bo ku ti carî ew xûrûxandin newê jibîrkirin, êdî jîre 'Îskenderê Zûrqerneyn' dihê gotin. Gotina "zûrqerneyn" tiyê kurdan bi navê Îskender ve kirîya û jîre gotina 'Îskenderê Zûrqerneyn'. Ji ber ku her ku navê wî di nav wan de ku hate hildan, ew kirina wî ya xadar were bibîrhanîn. Kurdan ti carî ew kirinên wî yên xadar ji bîr nekirin. Di gotina Zûrqerneyntiyê de himê wê yê ku bi "qern" diafirê, di wate nîş de ya. Lê deme ku ew gotina nîşî dihê gotin, ji bo ku ji wê rewşa ku bi wê re bi deme wê ya ku bi pê re dihê seer ziman jê fêrek were derxistin dihê gotin. Hinekî acêbmayîntiyê ev gotin di xwe de dihêne ser ziman. ... Piştî wî re bi hatina Selçûqîyan re wê bi şahînsah re heman rewş bi şawîtandin û ji holê rakirina piştûkên wan re wê carek din jî bê jînkirin. Piştî Îskenderê zûrqerneyn re kirina Şahînsah e i heman awayê a şawîtandina pirtûk û nivîsarên wan yên ku hene, wê weke pêvajoyeka sêyemîn ya ji holê rakirinê e li kurdistanê bê. Berî şahînsah, wê bi derketina musulmanetiyê re jî, ji ber serwerî û serdestîya hêzên îslamê bê bicihkirin wê bi wan hêzên wan yên ku li berxwe didin re wê pêvajoyaka bi heman awayê wê bê dayîn jînkirin. ..

Dem, ku dihê deme musulmanetiyê û derketina wê, wê êdî demeka nû li kurdistanê hemûyî dest pê bike. Wê pergale Êzîdîyê bi pêşketinên wê re ji holê bê rakirin û wê li cihê wê pêşketina musulmanetiyê bê kirin û bicihkirin. Ev pêşveçûn, çend ku pêşveçûneka dîrokî û pir mazin bû, wê di demên piştê derketiba holê û hatiba dîtin. Nîrxên ku li berdiclê afirîna, wê têde werina bicih kirin. Bi vê yekê re, wê di demeka kin de zû pêş bikeve. Di wê demê de jî, wê awayê perwerdehiyê ê li kurdistanê wê heyîna xwe bide berdeham kirin. Şêx, dergahên wan, cihna ku wê têde hertimî perwerde bê kirin bûn. Wê di wan demên pêş de, nîrxên civatê di wan deran de bihate parastin. Di dergahan de, beş bi beş mirov wê li gor

temenê wan bêne çînkirin û bêne dayîn xwandin. Minaq, komên ku pîrr pêde çûna, wê hem ji bo ku zanebûna xwe bêhtir birawabikin, wê li ser yên li bin xwe re bin û alî fêrbûna wan bikin. Bi vê yekê re, di nav xwandavana de jî, weke hiyerarşiyek hatibû afirandin û hebû. ..

Piştî, wê bi tememî medresa werina avakirin. Ev jî, cihan ku wê tenê ji bo perwerkirinê bin. Medresa, wê ji astekê bidest perwerde bê kirin. Minaq, zaro, an li malbate xwe û na jî weke ku hate roje me jî dihate kirin li cem seydayan wê hinekî i temen bibe û piştî wê herê medresayan. Minaq, Feqiyê Teyran, hate civanîya li cem seydayê xwe li mala dê û bavê xwe ew xwe perwerdê dihildê û piştî ku di deme ciwanîya xwe de ku hinekî di mazin dibe bi zanebûn dibe, êdî rîya Cizîra bota digirê û diçê wir ji bo ku zanebûna xwe hê maztir bike. Bo wê jî, divêt ku perwerdeyeka mazin ji zanistên mazin ên navdar hildê. Bi vê yekê re, ew diçê wir û êdî demeka dirêj li medresa Sor dimêne. Medresa Sor, mirov karê weke zankoyeka kurdî e wê demê ya pêşketî û ku nav û dengê wê derketiya bêne ser ziman.

Medresa Sor, di aslê xwe de, heyîna wê, weke destpêkekê mirov divêt ku hilde dest. Ku mirov, destpêkeka astî ku di asta zakoyî de pêşketina Medresa Sor bêne ser ziman wê rast bê. Bi medresa Sor re, di asta bilind de di asta zanistîyê de destpêkirina perwerde ye li gor demê dihê dest pê kirin. Ji her herêmên kurdistanê zanistên navdar li wir diçivîn. Li wir, di dibistanîyê de pêşketina ku heya, di asta bilind de ya. Nav û dengê Medresa Sor, li herêmê dihê bihistin. Di aslê xwe de, Bi avahî medresa Sor, ev avahîya ku gihîştîya roja me, di sadsale 14. min de ji aliye mîre bota dihê avakirin. Lê mirov nikarê destpêka perwerdehiyê ya li wir bi vê dîrokê re bide dest pê kirin. Minaq, Êlî Herîrî jî, ku piştî wî bi çend salan re jîya ya, weke Feqiyê Teyran çûya wir û li wir demekê ma ya.

Navendîtîya wir, bi zanebûna wê re heya. Medresa Sor, li wir wê zanebûnê avabûya. Ku mirov bi rastîya dîrokê û pêşketine bi wê re bêne ser ziman, mirov wê bêne ser ziman û bêje ku medresa Sor, pêvajoyeka pîrr girîng e bi demê re ya di pêşketin û têgihîştine wir de ya ku derketiya holê ya. Medresa Sor, ji têgihîştin û pêşketina wê demê ku bi demê re ku li wir bûya, fişiqîya û derketîya. Zimanê xwandin û nivîsandinê re ji xwe pîrr pêşketî bû. Kurdîya wê demê ya ku di Medresa Sor de dihate bi kar hanîn di warê kurrafî û pêşketina xwe ve ji ya roja me kêmtir bû û hate ku mirov karê bêje ku ji hinek aliyan ve pêşketîtir jî bû. Minaq, zimanê wê demê di xwe de rewşenbîrtîya demê di xwe de dabû rûnandin. Rewşenbîr û zanistên wê demê, pîrr girîngî didana xweşik axiftin û levanînê. Zimanê xwe wilo xweşik kiribûn, ku diaxiftin bi wê axiftina xwe re weke ku helbestekê bixwênin li mirov dihat. Ku mirov, weke mijarekê bîteybetî zimanê Medresa Sor hildê û hewlbide ku fahm bike, mirov wê digihîna xwe ya dawîya wê lêkolîn û hanîna xwe ya li ser ziman de bigihê zimanekî zanistî û rewşenbîrî e aqadamîkî. ..

Bi vê yekê re, wate wê, ji wê avakirina avahîya wê zêdetir bi wê temenê wê yê bitêgihîştinê e ku ew li ser avabûya re dihê holê û ser ziman. Ji du aliyan ve fahmkirina wê û awayê wê yê ku tede perwerde dihate dîtin fahmkirina wê, wê di roja me de ji me re bi temenê fahmakê. Bi vê yekê re pêşî em aliye wê yê ku kîjan awayê perwerde lê(têde ku hebû) dihate dîtin em hewl bidin ku fahm bikin. Di serî de, çenî ku yên ku diçûna medresa Sor û lê diman û tede perwerde dîtin jî, mirovên ku ciwan ên ku gihîştibûbûna astekê bi xwe re bi zanebûna di serê xwe de. Bi vê re mirov karê bêje ku ew zankoya wê demê ya. Di wê medresa Sor de hem bi temenî ji zarotiyê ku hate ku mazinbûn dibû, biastî perwerdehiya wê tede hebû û hem jî ji aliye astî û cûrabûna wê ve jî ew hem astî û hem jî kurbûna pêre ku

hebû, tède perwerdehîya wê hebû. Pêşketina bîaqil, di pergalyekê de hebû. Ew pergaltî, bi tégîhiştin û aqil û pêşketina wê ya bi gelek awayan re hebû.

Zaroyan, di deme perwerde dîtîne de, ku ji nû ve dest pê kiriban û an jî ku ji nû ve derstpê kiribûn û hinekî pêde çûbû bûn, wê yên ku bi astî li ser wan re û ji wan maztîrin ên ciwan ên ku ji wan re dihate gotin "serfeqih" wê mamostefiyek ji wan re bikira. Ji wan serfeqihan re jî re zanistên mazin ên ku ji wan re "seyde" dihate gotin, wê mamostekî bikira. Ew seyde jî yê ku wê ji wan re mamostefî bikira şêxên ku di nav nazabûna xwe de kur û dûr çûyin bi kalên li dora xwe re ên ku pirr bizanebûn re wê ji wan re mamostefî bikiran. Her weha hîyererşîyek hebû. Ew zanistên mazin ên weke Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Mele Hisêne Bateyê û hwd jî, ên ku karibûn bi tégîhiştinî di asta herî bilind de jêv bivaqatênin bûn. Ew yên ku di her zanebûnê de karibûn ku bi axivin bûn. Wan, deme ku axiftin dikir, wê mirov li dora wan bicivafî bicivîyan û wê pirr bibal li wan bihisandan bi serfeqihan re. Ew gotin û zanîna ku wan dihanî ser ziman jî, êdî wê li wir nemaba, wê piştê jî feqih wê di nav xwe de bi axiftîban bi zanistên din ên ku amede bûn re. Bi vê yekê re li ser zanebûn û tégîhiştinê re parvekirin û levbelavkirin dibû.

Ji temen, mirovan pêşketina ye hîm dihilda û hate deme xwe ya ciwanîyê ku dihat, piştê li gor derfetên xwe rê digirt û diçû Cizîre bota û li wir li medresa Sor bidest perwerdekirinê dikir. Mirovên ku diçûna wir, yên ku dixwestin ku di jîyane de êdî bi zanebûna xwe re mazin bibin û bi wê re jî di nav xalkê de êdî ku bi wê yekê mazin bibin. Yên ku diçûna wir, wê pêşî zanistên ku berî wê demê jîyana û berhem û pirtûkên wan li wir hene, wê gihaban wan jî. Bi wê re, wê êdî li wir, zanebûna ku bi mirovên ku zane ên ku li wir bûn, bi wan re diketina axiftinê de û dihanîna ser ziman. Ew axiftinên ku dibin her yek ji wan yên ku dihatina kirin di naqabîna xwandavan û zane de weke axiftinna azmûnî bûn.

Wan mirovên zane, li wan dihisandin û pirs ji wan dikirin ku ka wan çiqasî fahmkirîya û di serê de xwe de girtîna. Ev herdû xal pirr girîng bûn û di deme axiftinê de xalên ku li berçav dihatina girtin bûn. Di wê demê de bi vê yekê re jî, her yekî ku zanestek pirtûkên wî xwandiba, jî sê alîyan ve divîyabû ku wê ew zanist fahmkiriba. Di serî de jî aliyê zimên ve bû. Ziman jî, deme ku bal lê dihate nişandin, bi du awayan bû. Aliyek bi zanebûnê û gotinên ku dihatina bi kar hanîn çendî ku bi zanebûn dihatina bi kar hanîn. Aliyê dî ê zimên jî, bi levhanîna gotinan e di çerçova mijarê û tégîhiştinê de bû. Ew jî, weke kifşkirinekê divîyabû ku bihate kirin.

Bi vê yekê re, weke ku hate roje me jî di nav kurdan de dihê ser ziman, "zimaxweşî" bi gotineka tégîhiştinê re bal lê dihate kirin. Di naqabîna tégîhiştin û gotinê de levkirin û levhanîn, di wê xala zimên de xalna pirr girîng ên ku bihatena dîtîn bûn. Weke dî jî ji aliyê din ve, deme ku xwandavana dixwand, wê ji aliyê tégîhiştin û zanebûnê ve li ser tégîhiştinê bisekinîyan. Zanebûn, weke ku dihate ser ziman, bi du aliyên wê re dihate kifşkirin. Aliyê jî demên berê hate ku dihate ser ziman ku ji awayekî peresendinî û teherî ku jêveqût, wê hizir û tégîhiştin wê bihate fahmkirin. Aliyê din jî, wê weke ku me di deme ku em li ser feqiyê Teyran hizirin û di hin helbestên wî de jî binavî ew bixwe dihêne ser ziman, zanist û mirovên bîaqil ên demên berê ên ku hatina jîn kirin, di derbarê wan û hizir û tégîhiştina wan de bûna xwediyê zanebûnê û hwd. Ev yek, weke xalake serekê hebû.

Feqiyê teyran, ji bo ku bide nişandin di civatê de ji navê 'Adam û hawa' dest pê dike û hate ku dihê digihê Nebî nuh û her weha hê gelek mirovên din ên ku binavê xwe re mohra xwe li difroka xistin û ên zane, navê wan dihinê ser ziman. Ev yek, her weha dide nişandin ku

di wê demê de ew çiqasî di derbarê têgihîştinê û hizir û zanist û hizrên wan de bûya xwediyê zanebûnê û hwd. Mirov, vê yekê, weke teybetmendîyeka ku dihê ser ziman jî ku bi aqil re dibîne. Aliyekê dîn ên ku mirov kifş bike bi awayê perwerdehîya li Medresa Sor re jî, di demê de heyîn û hebûna cudabûna awayên êqil in. Astronomî, matamatik, hiziratî(felsefe), fizik, metafizik, û hwd mirov dibîne ku heya.

Di demên berî Wê demê de Bi Êlî Herîrî re, mirov kifş dike ku aliyekî wê yê ku ew serê xwe bi bûna destpêka jîyanê û mirov re dihêne heya. Ji wê yekê, zêdetir, li dinyê heyîn û nebatên ku hene ên şîn û neşîn ku çihene ji kevir bigira hate ku digihê pîrr tiştên din di serê wî de bihizir a û ew li ser serî diwastêne. Li ser vejene, û bûna wê hizirna wî hene. Hin gotinên ku hate roje me jî, di nav xalkê de ji bo wê û hizrên wî dihêne gotin, mirov ku li wan dihisêne, mirov ji wan gotinan vê yekê bi pîrr hesanî têtîgihê. Bi vê yekê re, mirov ji aliyê heyîn û laşîya wê ve jî (yanî ji fizîka wê ve jî), mirov dibînê ku serî hatiya wastandin. Di deme meleyê Cizîrî û Feqiyê teyran û hwd de, bi zanistên demê re hewldanaka dana fahmkirin a bûna jîyanê û ku fahmkirinekê bi wê re bi mirov re bidina çêkirin, mirov dibîne. Di Medresa Sor de, di naqabîna xwandavan û zanistên wê de jî, mirov dibîne ku ev yek bûya. Bi teybetî, di naqabîna zanistên wê bixwe de jî li ser vê yekê ku bi hev re, aqil hatiya meşandin.

Di wê demê de, hin beşna aqil çendî ku di nav hevdû de dihatina hildan li dest jî, mirov jî awayê hizirkirin û dana fahmkirinê fahm dike ku xal bi xal li ser sekinin heya. Bi vê yekê re, mirov awayekî pêşketinê dibîne. Bi bixat divêt mirov bêje ku zankoyên kurdî, jî wê awayê ku bi Êlî Herîrî, Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran û hwd ku bi wan re heya na re, jî wê mirov gav biavêje û mirov karê bêje ku nebe ku bê beşa Estetikê bê. Bi bê wê bûn, wê di pêşxistina xwe ye jî aliyê têgihîştina xwe ve wê hertimî jî aliyekî ve kêmbimên in.

Heman tiştî, mirov karê bo gotina jîrê jî bêne ser ziman. Gotina jîre, di kurdî de ne tenê gotineka ku tenê dihate bikarhanîn bû. Ew gotin, gotineka ku di çerçova wê de bi aqil re pergalfiyak bi hizirkirinê re dihate ser ziman bû. Bi gotina jîrê re, gotinên xêv û bîr jî, weke gotinna di bin wê gotinê de na. Di van gotinan de aliyê fizîkî jî heya. Têgihîştina Sentezkirinê, bi aqil biwê gotinê re wate wê dihate ser ziman. Ku mirov xêvê û rastîya wê ya bi mirov re baş fahmnekê, mirov bi awayekî rastî negihîjê têgihîştina senteztiyê jî. Di xêve me de, dem bi dem jînbûyînen me yên û bûna tede hene. Destpêka heyîna mirov e bi mirovatî, kengî destpêkirîya, di wê de, qeydên wê yên genetîkî ku weke ku di RNA de dibin hene. Lê bi awayna din jî hene. Sentezkirin, gihiştina têgihîştina wê, wê bi vê yekê re, mirov hinekî bi demê re bi heyîne re jîndayî re di jîndayînen mirov de bibe û bigihêne fahmên wan demên ku jînbûna. Destpêka fahmkirina vê jî, bi vê yekê re ku mirov bi awayê jîyan û têgihîştinê hildê dest, mirov divêt ku bibe xwediyê destpêkekê jî xêvê jî. Çûnûhatina di naqabîna xêv û bîrê de, hişbûna jîre bi mirov re dihê holê. Lê heyîna wê, bi himê xwe re bixêvê heya. Jîr, bi vê yekê re, zanîna wê rêwîtiya di xêvê de jî ya di nav zanebûnê û senteziyên wê de jî dike nava xwe de. Aliyê wê yê şênber, yanî zanîna xêvî û hwd, heyîna wê ya fizîkî êdî di demê de bi ber heyîna bîolojîyê ve vê dihê. Astên pêşketinê di rîya wê çûna jîrê de bi dem re ên ku diafirin hene. Wê bi wan re bigihîjîyê de. Bi vê yekê re, têgihîştineka peresendinê û teherî di çerçovaya xwe ya zanî de dihate ser ziman. ...

Bi wê re, kuweke xalakedin jî ku wê bê teybetmendîya zankoyên kurdistanê êzîdî û êzîdîtiya. Bi beşa wê ya olzanîyê(teolojî) re ne biderfete ku ew nebe. Divêt ku ew hebe. Dîroka êzîdîtiyê û olzanîya wê ya bi hezar salan re dîroka kurdistanê e li ber diclê û firatê di xwe de dihawêne, divêt ku pîrr baş were fahmkirin. Beşa Êzîdîtiyê, di zankoya kurdistanê

de, wê ew wê weke gelek beşên din wê zankoya kurdistanê bike zankoya kurdistanê. Dîrok û olzanîya Êzîdîyê, bi serê xwe re xwediyê teybetmendiyna ya. Olzanîya wê, pîrr cudabûnên wê yên bi teybetmendiyan wê re ku diafirin û dihêne holê heya. Ola êzîdîyê, olên piştî wê re derketina, hemûyan ji jê sûd wergirtîya. Bi serê xwe, ku wê bê çend beş ji êzîdî û êzîdîti, bi olzanîya xwe re û wê têgihîştin û pergaliya xwe ya ku hezar salan jîya ya, wê ne tenê xwediyê gîyane têgihîştinê û jîr û bire demên berê ên berî zayinê ê dîroka wê ya li ber diclê bê, wê bi wê re bi fahama wê ya ku biafirê re, wê awayê têgihîştinê demên ku werin jî, ku ew baş were fahmkirin, wê temen û hîm jê re biafirêne. Zanebûn, li ser awayê wê û li ser bûna wê pîrr hatîya sekinandin. Biqasî ku li ser wê hebûna dinyê û mirov ku çawa çêbûya hatiya sekinandin, wilqasî ji li ser wê û temenê wê jî hatîya sekinandin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku li ser koka zanebûn û têgihîştinê hatiya sekinandin.

Mirov, dibîne ku her zanebûn û awayê, di nav civatê de dihate ser ziman. Bi vê yekê re têgihîştinek hebû. Dibistanên kurdî, li her herêmê hebûn. Li her herêmê, medreseyên ku ji bo wê dihatina avakirin hebûn. Di wan de jî, zaro dihatina perwerde kirin. Di nav medreseyên kurdî de tiştak bala mirov dikişêne. Ew jî, her weha ku ne tenê ên ku di wan medresayan de zanebûn û perwerde didan, ên di nav civatê de ku pîr û kal bûn û zanebûna wan jî hebû, hertimî li wir amede dibûn. Wan jî, li wir zanebûna xwe dihanî ser ziman. Ew hanîna wan ye ser ziman, çendî ku di serî de bo wan weke ceribandinekê bû, piştî êdî wê dayîmîti bîstanda û berdewam bikira. Bi vê yekê re ew jî êdî derdiketina berçav. Navê wan jî, dihate bihîstin. Weke ku ji mirpêvên zane û ên zanist dihate xwestin ji wan re gîranbûnaka di keseyetîya wan de ku bi zanebûn û têgihîştina wan ye bi wan re afirîya ji wan dihate xwestin. Bi vê yekê re, wê wan jî, êdî rêz û hûrmeteka pîr mazin ji nav xalkê û ji civatan hildaban. ..

Tehera têgihîştinê e kurdan, hertimî bi demê re her deme ku hatîya û wê bi wê xwe jî nû ve afirandîya re dihê holê. Di mejî de, saffibûn û zelalbûn û her weha bi awayekî zagonî bi kevneşopîyên xwe re jîyîna wan, ew temenê wan ye afirandina wan ya bi xwe re biafirêne. Bihevrebûn û hevgerîna deman e bi wan re, di serê wan de di xate aqil û têgihîştinê wan de xwe daya berdewam kirin. Weke ku ew bi xwe re û di jîyane xwe de xwediyê dû pirtûkxaneyên tişî pirtûk û nivîsarbûn jîn bûn. Yek, di serî wan de di xêve wan de ya. Û ya din jî, di jîyane wan ye ku dijîn de ya. Ya di jîyane wan de ku kengî ji holê hatîya ji holê rakirin, bi ya di serê xwe de re ew valahiya wê hatîya dagirtin û tişîkirin. Bi vê yekê re, di dîrokê de hertimî jî xwe afirandina. Gîrêdanbûna wan ya bi kevneşopîyên wan re lingekî tehera têgihîştina wan ya bi deman re ku didomê û heyîna xwe dide berdewam diafirêne. Kevneşopîyên wan, di vir de ku mirov car bi car bêne ser ziman û bi wan re ku rêzêkê ji wan re bide nîşandin ji bo wê afirandin û parastina wan ya bi hebûna wan ya di dîrokê de re wê rast bê. Bi vê yekê re em jî wê rêzê bidina nîşandin û dibêjin ku di demên piştî jî bi gotîna ku hertimî bê nîşandin jê re, û êdî em dibuhurin. ..

Avakirina dibistan û zanko(zanîngeh)yên kurd. ...

Li kurdistanê, ku mirov ji kîjan aliyê ve lê bînerê, mirov temen û hîmekî pîr mazin ji bo tekoşîna zanistê dibîne. Li kurdistanê, mirovên ku ew dana hene. Di dîrokê de bê û di deme tekoşîna azadiyê de bê, mirov ji herdu aliyên ve pîrr mînaqan bide. Bi vê yekê re, li ser perwerdekirinê sekinîn û bi têgihîştinê re pêşketin divêt ku were dîtin. Ku mirov li dîrokê bi bînerê, mirov wê ji gelek aliyên ve temenê wê bibîne. Mînaq, deme ku derketina Manî, mirov karê weke demeke ku tekoşîna perwerdehiyê hatîya dayin jî bêne ser ziman. Manî, bawermendî wî, hem di deme wî de û hem jî piştî wî re dikevina nav tekoşîneka

perwerde de. Mirov karê vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Manî, bixwe jî, ew bi zanebûna xwe re dihêne asteka wilo ku weke ku bi zanebûna xwe ji serî hate binî dike têgihîştinê û dihêne ber mirovan û didêne. Mirov, vê yekê, her weha bi wî re dibîne. Manî, aliyekî wî û yê bawermendên wî ê herî zêde ku dihê li berçav, ew ku bi perwerdekirinê re dihê berçav. Manî, di awayê perwerdekirina xwe de, di derdikeve derwî wê awayê pergaliê ku heya. Bi wê re, weke demekê jî, piştî ku Manî dihê kuştin jî, nbi dizî, ew bawermendên wî, di kul û cihên vaşertî ên ku çêkirina de, hevdû û dora bi perwerde dikin.

Bi vê yekê re, rewşeka wan ya li berçav heya. Manî, di deme Şapûrê yekem de, ew destûra jî bo hanîna ser ziman e hizrên xwe di nav xwe de, di deme behremê yekem de ku jî destê wî û bawermendên wî dihê standin, piştre, ew rewşên din ên bidîzî ku bi awayekê vaşertî xwe û dora xwe perwerde kirin dihê holê. Piştî wî re, mirov rewşaka wilo ku jî vê rewşê ne dûr, bi Bawermendên Nebî Îsa re dibîne. Nêzî 315 salan bi awayekî vaşertî ê bidîzî perwerdîyên xwe dibînin. Piştî ku li Costantûnîpolisê ku keyê Bîzansî Costantînus ku ola Filahîyê di bîransê de fermî dike piştre êdî vekirî perwerdekirin dihê kirin. Lê di vir de, divêt ku mirov bêje ku wan mirovan bawerîya wan ya li bawerî û li wan bixwe jî, kirîya ku ew wê rewşê her weha bi pêş bixin. Wan zilmeke weke zilme Roma têk bir. Piştre demeke nû j bo wan dest pê kir. Bi vê yekê re, ku mirovên ku hene ên di dîrokê de ku mirov li wan dinerê, mirov rewşna ku mirov ji wan pir fêr û cerban derxe dibîne. Bi vê yekê re bi awayekî, van rewşên ku me henîna ser ziman û ên weke wan, mirov karê weke rewşên ku jî bo perwerde û têgihîştinê ên têkoşinê bibîne û li wan binerê. BI vê yekê re, bi wan rewşan re, mirov karê xwe bigihêne pir fêr û cerbên dîrokê.

Li kurdistanê, î ro, zimanê kurdan li wan qadaxa ya. Mafê wan yê xwe bi ziman û heyînên xwe re xwe perwerde bikin ji wan hatina girtin. Temenê wan ên perwerde ê ku di dîrokê de wan afirandibû jî jî destê wan hatiya girtin. Hinek ji wan temenan hatiya bi karhanî û bi wê re temenê perwerdeyeka ku î ro em karin wê bi navê perwerdeye bişavtinê re bînanîna ser ziman temenê wê hatiya çêkirin. Ên din jî ji aliyê wê ve ji holê hatiya rakirin. Bi vê yekê re, ew jenosîda li ser serê kurdan dihê berdewam kirin. Lê î ro, bi wê tekoşîna wan ya ku heya re, kurd karin hem dibistan û hem jî zankoyên xwe ava bikin. Lê ku karibin wê temenê ku afirîya bi kar bînin. Pergale ku li ber wan şer dike, wê temenê wan û têgihîştina wê, li gor xwe pir ancaman derdixê û bi kar dihêne ji bo xwe di pergale xwe de. Bi wê re xwe bi pêş ve dibe. Lê yên ku herî zêde ji wê hizir û têgihîştinê sîf bigirin û bi vê yekê pêdivîyên wê bicih bînin kurd jî, hate nahaka weke xarîbê ku di cihê xwe de mayî sekinî û tamaşa dike, di cihê xwe de maya sekinî û tamaşa dike. Ev jî, rewşaka ku mirov jê pîrr xamgin bibe.

Î ro, li kurdistanê, bi ciwan û mirovên wê yên zane re, temenekê pîrr baş û mazin ên ji bo ku perwerde û avakirina pergale wê ya li kurdistanê heya. Lê mixabin, kurdan hate nahaka ew bi kar ne hanîna. Çend kurd, hate nahaka di pergale perwerde ê ku heya de bi kar in alî wê pergale dikin ku ew pêvajoya wê ya bişavtinê herê û bigihê serî? Ev pîrs, di temenekî rast de bersiva wê ku were dayin, wê ji aliyekî ve trejediya kurdan bêne berçav. Wê rewşê, mirov karê, weke civate ku ji aliyekî ve xwe bi xwe di demê de bihalêne, mirov karê wê bêne ser ziman.

Kurd, berî hertiştî, divêt ku herderî ji xwe re bikina cihê perwerdekirinê. Ne bi vê yekê bê, wê li ber vê pergala ku jenosîda kurdan daya pêşîya xwe wê bi sernekvî. Lê di roja me de, tekoşîna ku wê pêşarojê bi xwe re bêne jî, tekoşîna perwerde û avakirina dibistan û zankoyên kurdî ên li kurdistanê na. Divêt ku ev yek jî, her weha pîrr baş û qanc were dîtin.

Ev qada perwerde, bi dibistan, zanko û hwd re ku her aliyên wê bikeve nava wê de, manifestoya wê were nivîsandin û tekoşîna wê jî bi wê manifestoya wê ya ku hatîya nivîsandin re divêt ku were dayîn. Bi vê yekê re, divêt ku ev yek bê kirin. Ev kar, weke karekî pîroz ê dîrokî ya. Bi vê yekê re, wê ew temenê pêşveçûn û pêşketinê ê ku bi tekoşîna azadiyê re afirîya, wê baş û qanc were bikarhanîn.

Di serî de, di qada perwerde û pergale wê ya pargale tirkî de, çend ku kurd ku weke mamosta kar dikin, divêt ku êdî dev ji wî karê xwe yê ku civatekê ji dîrokê dibin berdin ku bikevina riyaka bi rûmet de. Divêt ku ji bo pêşketina civate xwe û perwerdekirina wê bikevina rîya Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran û hwd de û di wê rêyê de bimeşin û herin. Ya ku wê navê wan li dîrokê bi rûmet bixe jî, ev yek tenê ya. Divêt ku ew jî vê yekê bizanibin. Li kurdistanê, mamosteyên ku kar dikin û civate di bişavtinê de di buhurênin jî, mixabin pirranîyên wan kurd in. Ev, vê yekê bi çi rûmetê û nêzîkatîyê li ber wî gelî û dîrokê dikin? ma wê dîrok wan êdî afû bike? wê navekî bi rûmetê bide wan di dîrokê de? Wê ti carî, ew di dîrokê de digihijina wê rûmetê. Divêt ku ew jî wê yekê pirr baş û qanc bizanibin.

Bi vê yekê re, divêt ku mirov ya rast bêne ser ziman. Ya rast, ew e ku li gor rastiyê di nav civate xwe de bi rûmet tevbigerihiin a. Divêt ku zanebûna xwe bi civate xwe re mazin bikin û bi pêşve bibin. Divêt ku dibistanên xwe yên civatî pêş bixin û zaroyên xwe têde perwerde bikin. Çendî ku hate ku kurdek jî zaroyê xwe bişêne dibistana tirkî û bêje bişavtin li ser serê min heya, wê di gotina xwe de di nakokiyê de bê. Divêt ku ew yê ku zaroyê dişêne û yê dî jî, hemû jî vê yekê bizanibin. Li kurdistanê, tekoşîna dewletê ya li dijî kurdan, ji sadî 60 wê, di dibistanan de dimeşê. Hate, mirov kar bêje ku ji wê zêdetir jî ya. Ev yek jî, divêt ku baş û qanc were dîtin û fahmkirin. Bi vê yekê re, divêt ku kurd êdî tedbîrên xwe yên ji bo hebûn û nîrxên xwe bigirê. Bi vê yekê re, divêt ku di jîyanê de di serî de, dibistanên perwerde ava bike. Bi wan re zaroyên kurd, êdî hemû herina wan. Bi wê re, ciwanên kurd, hemû jî, divêt ku levbighîna hevdu û zankoyên xwe bipêş bixin û ji bo pêşketin û pêşveçûna wê tedbîrên girîng ji bo wê bigirin. Ev yek jî, weke berpirsiyarîyaka dîrokî ya li ser milê wan a. Ev zanebûn û karina wan ya ku wê bikin jî heya.

Di serî de, ji bo kar û kirinaka bi vî rengî ji xwe bibawerbûn girîng e û pêdivî pê heya. Divêt ku ew bi mirov re di dilê mirov de hebe. Bi wê re jî, êdî zanebûn. Zanebûn jî, li Kurdistanê ji wê temenê wê re heya û zêde jî heya. Lê tenê bikarhanîna wê pêdivî pê heya. Zanebûn, çendî ku hate bi kar hanîn, wê karê xwe bibîne û wê karê xwe bicih bêne. Bi vê yekê re, ew zanebûna ku heya, çendî ku hate bi kar hanîna wê bi kêr were û wê fêde wê ji jîyane û ji pêşketina wê re hebe.

Bi vê yekê re, mirov divêt ku careka din jî bêne ser ziman, ku di dîrokê de pir mazin temenekî mazin ê ji vê pêşketinê re heya. Temenê ku mirov ji destpêka dîroka kurd e hemdem ji sadsaên 15. min û hwd hilde dest û ji wir pêde hilde dest û bêne hate roja ma, mirov wê temenekî pir mazin yê ku mirov di vê qadê de jê fêrê derxe heya. Ma medresa Sor, Di sadsala 15. min de, bi destûrekê hate vekirin? Na! Kurdan, zanayên wan ew temenê wê afirandin û piştê mîrê bota ew medresa sor bixwe kevirên wê danîna ser hevdu û ava kir. Lê berî ku ew kevirên zankoyên weke ên Medresa Sor bêne ser hevdu, ew têgihîştin û zanebûna wê ya ku wê têde bicih bibe, hatibû afirandin. Ev yek jî, wan mirovên zane û zanist ên ku xwe di têgihîştina zanîna civate xwe de bûn ên weke Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran kirin. Têgihîştina û zanîna van zanistên weha di berdewam hevdu de di xatekê de bû. Piştî ku Meleyê Cizîrî çû ser dilovaniya û Feqiyê Teyran derkete li pêş jî, wî jî cihê ku Meleyê Cizîrî berde bû, rahiştîyê de û da berdewam kirin.

Bi vê yekê re, ew xwediyê rûmeteka mazin ya bi têgihîştinê re di berdewam wê de e bi meleyê Cizîrî re jî bû. Wan mirovên weke van mirovan, di serî de berpirsiyariya xwe dizanî bû. Ya ku wan û rastiya dike wan û rastiya wan jî ev bixwe bû. Zanebûn, ku rûmetiyeka wê ya ku heyîna wê tê hebe, bi wê berpirsiyariya ku bi wê dihê nîşandin re dihê holê. Ew mirovatiya mirov biqasî ku bi xwe re dide nîşandin, ast û rada wê têgihîştinê jî bi wê re û bi mirov re dide nîşandin. Rûmeta zanebûnê, bi kirin û hanîna li bicih a berpirsiyariyê re ya. Ew da avakirin. Bi vê yekê re, êdî ew bû û mazin bû û bi navê xwe re kete dîrokê de. Ku mirov li kurdistanê li dîrok dinerê, mirov hê rastî pir mînaqên weke tê. Ew hemû mnaq jî, di ayar û laşekî de tiştekî bi têgihîştin ji mirov re dibêjin û bi me didina fahmkirin. Ew jî, her weha divêt ku mirov wê êdî bi zanebûn û karina xwe bike. Zanebûn, sîyane wê ya bikarin, di vê rewşê de dihê holê û xwe dide der. Mirov divêt ku vê yekê jî, bi teybet bêne ser ziman.

Li Kurdistanê, divêt ku mirov bêje ku bi tekoşînî divêt ku tevgeriyeka bi zanistî pêş bikeve. Tevgera azadiyê ev 30 salin ku jî wê re temenek afirandin. Êdî li ser wê temenê, pêxistina wê û bi zanebûna Zerdeşt, Manî Êlî Herîrî, Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Ahmedê Xanê û hwd, tekoşin kirin ev a. Bi vê yekê re, wê pêşveçûn derkeve holê û bibe malê dîrokê. Di serî de li her herêmên kurdan, bi vê yekê re divêt ku komên zaneyan werina avakirin. Bi wan re koman ra, bi awayekî aqadamikî hewldana derxistina pêşketinê divêt ku bidina nîşandin. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bêne ser ziman, ku di roja me de zanebûn, ketîya cihê her pêşketina civatî de. Her pêşketin û pêşveçûna civatî, bi zanebûnê dibê û pêşve diçê û heyîna û hebûna xwe dihilde ewlatiyê.

Bi vê yekê re, êdî tevgerîn, divêt ku mirov hewl bide û pêşketinê êdî bide çêkirin. Ku li kurdistanê, jî aliyê dibistan û zankoyan ve ku kurdan valahiyên xwe li herêmên xwe ne dagirtibin, weke ku î ro li tirkî, li îranê û li Sûrîyû bûya, wê hêzên serdestî wan wê wê valayê jî dêla wan bi xwe re û ji xwe re dagirin. Bi vê yekê re, Hate, nahaka, çendî ku temenekî pir mazin derketiya holê jî, hê jî, ew temenê bi wê re ew valahiya ku heya ne hatiya dagirtin. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bêje ku ew rewş, rewşa herî xiraba jî bo kurdan û pêşketina wan ya ku wê bibe. Bi vê re, ew pêşketina wan ya ku wê bibe jî, bi temenê wê re jî holê dihê rakirin. Ku ew di farqê de bin û ne di farqê de bin.

Di vir de, bi gotinekê emê li dîrokê bi nerin û werina roja me. Em wilo zêde li ser ne sekin in. Di nivîsaka din de me li ser bisekin in. Di deme Gûtîya û hate di deme Hûrî û Mîtanîya de hate ku dihê û digihê deme Naîrîyan, li kurdistanê, jî aliyê aqademikî ve bi têgihîştinî û nivîskî pêşketinek hebû. Ew civatên kurdan, ji ya ku em î ro di derbarê wan dizanîn ji wê zêdetir, ew bi vê yekê re di rewşa pêşketina civatê de bûna xwediyê weyneke mazin. Ew der, cihna ku hizir û bi wê re têgihîştina wê, di hate pêşxistin bûn. Bi vê yekê re, yên ku ew kar dikirin jî, bi teybetî, mirovên kal û pîr bûn. Karekî wan yê pîr girîng û teybet hebû. Wan karê xwe dikir. Zanebûn diafirandin û di nav civatê de didana bicihkirin. Bi wê re yekê re, wan pêşveçûn ku di wan deran de destpêka wê didana kirin û piştre didana berdewam kirin, diafirandin. Bi wê re, dem ku dihê deme Naîrîyan ji deme Gûtîyan û hwd, wê bi awayekî levcivîni ên ku bi civatî wê pêşveçûnaka mazin bibe. Wê di vanderan de hiyererşî ji biafirê. Mîr, ku weke keyên civatê na jî, wê bi zanebûna xwe re derkevina pêş. Ew mirovna ku bi perwerdekirî na. Bi wan re, mirovê oldar hene. Ew jî, ne kêmi mîr perwerdekirî na.

Ew, bi wê perwerde xwe re ew zanebûna xwe ya ku di serê xwe de bicih kirina û mazin kirina bi wê diafirin. Bi vê yekê re, asta zanebûnê bi perwerdekirinê re afirîya. Lê mirovên

kal û pîr, bi wan re aliyekî dî ê zanebûnê yê din jî derdikete holê. Ew jî fêr û cerb bû. Ew jî, zanebûna ji dîtî û kirinê bû. Mirovê ku bi çavê serê xwe dît, hinekî dî jî, mazin dibe. Di xwe de, bi wê zanebûnê, hê bêhtirî digihê keseyeteke rûniştî û hwd. Ew mirovna wilo bûn. Wan mirovan, bi wê yekê re, aliyekî dî ê zanebûnê diafirandin. Wan fêr, cerb û dîtî û nerînên xwe dihanîn ser ziman. Bi wê re, wê zanebûna wan di serîyan de bimana. Wê di serîyan de wele hizreke aqademikî ku dihate rijandin li ser rûpel wê bihate qeydkirin di serî de.

Bi wê yekê re, hate ku dem dihê deme Mediya, wê zanebûneka mazin biafirê û derkeve holê. Wê biawayekî aqademikî wê bi fêr û cerbê wê perwerdekirin bi afirê. Mirovên Remildar, wê derkevin û wê bi zanebûna xwe re wê biafirin. Bi wê re, wê ew di serê mirovan de bi hizir pergaliyê jî bi tégihîştin bi afirênin. Bi wê re, wê di çerçova wê pergaliyê de bê hizirin û afirin. Wê di wê çerçovê de bê perwerdekirin jî. Zerdeşt bixwe jî, wî di wê çerçovê de perwerde dîtîya û hanîya ser ziman. Wî asteka zanebûna wê ku jê û pê perwerde dîtîya dihê ser ziman. Bi wê yekê re, ew xwediyê tégihîştinaka ku bi xwe re demekê bi tégihîştinê re û bi jîrê re dide vekirin a.

Ew awayê perwerde, wê bi pergali wê heyina xwe bide berdeham kirin. Ew pergale olî e êzîdiyê e civatî, wê awayê wê biafirêne li Kurdistanê. Bi wê re, wê pêşketineka mazin derkeve holê. Piştî wê re dem hate ku dihê deme derketina musulmanetiyyê û pêşketina wê jî, wê li kurdistanê bi awayekî ji wê awayê ne cudatir, wê awayekî perwerdekirî wê derkeve holê. Di wê demê de jî, wê mirovên kal û pîr, weke zaneyên civatê wê derkevina pêş. Wê her yek jî wan hertimî komak zaro li dora xwe bide hevdû û wê wan bide perwerde kirin. Mînaq, bi awayê tégihîştina Êlî Herîr û Teymiyyê Harraî û hwd re, mirov, wê awayê pergaliya perwerde e civatî e li kurdistanê ku pêşketiya mirov dibîne.

Hate ku dem dihê deme Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran û Ahmedê Xanê û hwd jî, mirov bi wê re pêşveçûn û pêşketina civatê ye demî dibîne. Di wê pêşveçûnê p awayê wê de, mîr mirovekî ku hatiya perwerdekirin û bizane derdikeve pêş. Li nirxên xwe xwedî derdikeve. Ev yek, jê re weke rûmetekê ya. Şêx derdikevina holê. Ew jî, bi aliyyê olî, dihênina ser ziman û perwerde dikin. Şêx, mal û dergahên wan cihna perwerdekirîna na. Bi wê yekê re derdikevina pêş. Ew jî, bi mîr re di qasra wî de di deme ku lev dicivin, hevdû temen dikin. Di temenê civatê û civatiyê de hevdû temem dikin.

Li Kurdistanê, ku mirov hewl dide ku fahm bike, mirov dibîne ku biqasî ku ew demên berî musulmanetiyyê bi awayê pêşketina xwe re di bin awayê pêşketina pergale perwerde a civatê de na û ew pergali jî, di wê de bi mirovên weke Êlî Herîrî û Şêx Teymiyyê Harraî re xwe biawa dike û dide nişandin, her weha demên piştî wî re ku di roja me de ew awayê zankoyî ên ku hene, ew awayê pêşketina wan jî dibin wê de ya. Her weha di peresendinekê hevdû temem dikin. Î ro, ew xate pêşketinê ketiya destê pergale serdest da. Bi wê re ew xwe dirakê. Yê ew cewherê wê jî bi wê heyîna wê re bi kurdan re. Divêt ku mirov vê yekê bibîne û bêne ser ziman. Kurd, bi wê yekê re, ku dîroka xwe fahm bikin, wê zankoyên xwe yê demên berê jî wê bibin. Bi wê yekê re wê êdî vê deme xwe bêhtirî jî wê re ji pêşketina wê re di serê xwe de awayekî biafirênin.

Ev awa û dîroka pêşveçûn û pêşketinê e li kurdistanê, dîroka pêşketina hizir e bi pergali dihêne ser ziman. Bi wê re û bi fahmkirina wê re, wê dîroka pêşketina awayê dibistanî e li kurdistanê wrre fahmkirin. Bi wê yekê re, mirov karê bêje ku kurdistanê bi dîrokaka pir mazin bi fêr û bicerb a. Ev dîrok, saxkirina(vejînkirina wê) wê, wê bi nivîsandina dîroka

zankoyên ên li kurdistanê re wê bibe. Bi vê yekê re, divêt ku êdf ji nahaka pêde tekoşnaka têgihîştinî li kurdistanê di vî warê de were dest pê kirin. Kurd, wê bi vê yekê bigihina aqil û pêşketina xwe ya rast. Di dîroka wan de, çi pêşketin û awayê bûya û derketiya, bi derxistina wan ya li holê re, wê pêşketina demên ku werina, wê bi dîroka wan re ew werina nivîsandin. Dibistan, destpêka wê ya. Zanko, pêşketina wê ya biastî e bilind a. ...

Li di cihanê ti gelê ku hate nahaka bi zimanê xwe ku bi çi awayê bê perwerde xwe ne bîne nîn a. Lê mixabin, em kurd, dev ji wê berdîn hê zimanê me yê zikmakî qadaxa ya. Me kurdan jî, bi awayekî ku xwe li bayê herêkirina wê rewşê berdana. Di cihanê de, di vê demê de tišta herî giring jî, ji bo pêşveçûn û pêşketinê perwerde ya. Perwerde, ku nebe, wê pêşveçûnê mazin ên bi zanebûn wê nebin. Ev yek, di roja me de weke xal û zagonaka jîyanê b izane e herî mazin. Bi vê yekê re, mirov divêt ku di vê demê de bahse dibistan û zankoyên kurdî bike. Li başûrê kurdistanê, çendî ku bi awayekî nivîrê jî bê pêşveçûnek bi wê hebe jî, hê jî, li beşên din ên kurdistanê ew pêşveçûn nîn a. Hê kurdan bi xwe jî, ew pêşveçûn di nav xwe de nedana kirin. Ev jî, weke kêmesîyeka ji ku mirov bêne ser ziman a.

Ti kesek, wê newê cem wan û ji wan re nebêje 'ha ji we re dibistan û zanko(universite)yên we xwe û zaroyên xwe têde perwerde bikin.' Divêt ku kurd bixwe, wê yekê bihizirin û li çare serê xwe biner in. Ev yek jî, li ser milê wan weke karê wan a. Lê mixabin, hê wan, ew barê xwe bicih ne hanîya. Hê ji bo ku zaroyên xwe têde perwerde bikin, ti dibistan ava ne kirina. Hê ji bo ciwanên xwe ti zanko ava ne kirina.

Bi vê yekê re, em bêjin ku di nav kurdan de, temenê wê yê zanebûn jî, hem ku ji dîroka wan bê û hem jî ku zanebûna wan bê heya. Lê teneê bi awayekî sazî, tenê tišta ku dikeve ser milê wan de ku wê baş û di awayekî rast de bi kar bênin. Weke ku me li jor hanî ser ziman, wê ti kesek, newê û li devê derîya wan nexe û nebêje wan, ha ji we re dibistan û zankoyên wa, xwe û zaroyên xwe têde bi perwerde bikin. Lê kurd, deme ku li dîroka bixwe binerin, wê bibin, ku mirovên zane ên kurd ên ku xwe bi perpîrsîyar hîs dikirin ên weke Meleyê Cizîrî û feqiyê Teyran di demên xwe de li Cizîra bota bê û li deverna din bê, bi rewşên weke ên "medresa Sor" û hwd re, ew rewşa dibistantî û zankotîyê pêşxistina. Medresa sor, mirov nikarê teneê wê weke dibistaneka biçûk e ku zarok lê dihatina li hewdû û têde dihatina perwerdekirin bû. Her weha zanistên kurd, ên weke meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran û hwd jî li wir dicivîn û bi zanebûna xwe re rewşeka perwerdekirinê e bi rewşa zankotîyê re diafirandin.

Di van dem û rojên ku li ser mafê perwerdiyê û bi zimanê dayik pirr axiftin dihê kirin de, divêt ku di vî warê de jî pirr nîqaş werina kirin û gavna bi sazî ên jidil divêt ku werina avêtin. Di warê avakirina saziyên civakî ên perwerkirinê de, tenê bi hin saziyên ku zimên bi kursan re bi pêşdixin sekin, bi awayekî weke ku xwe li wê qadaxakirina li zimên razandin a. Divêt ku mirov di serî de vê yekê bibîne. Kurd, divêt ku berî hertîştî, divêt ku ew destê xwe bi biavêjina wê bîrîna xwe û derman bikin. Di nav kurdan de gotinaka pir kevn heya, dihê gotin ku "mirov ku bi destê xwe pišta ne xwerêne, wê ti kes newê û pišta miro v nexwêne". Ev gotin, çendî di cih de ya. Ji bo roja me jî, çendî gotinaka ku rastîya wê î ro derdikeve berçav a. Bi vê rewş û pîrsîrêka perwerde re, wê gotinê di vî awarî de baş û qanc fahm bike.

Divêt ku mirov fahm bike, deme ku bi mîrê kurd re zanistên kurd li Cizîra bota Medresa Sor ava kirin, ti kesekî ne hat û ji wan re ava ne kir. Wan jî xwe re ava kir. Li bendî ti kesekî ne sekin in ku were ji wan re ava bike û an jî her weha destûrekê bidina wan.

Li tirkî, di roja me de li bendî destûrîya zimên sekin in, tenê wê rewşa ku me got ku xwe li wê rewşa qadaxakirina zimanê kurdî e ku heya lê razandin a. divêt ku ev yekê di vê demê de bê buhurîn. Mînaq, li Bazîdê, zankoya Ahmedê xanê e wêjeyê divêt ku were ava kirin. Li Cizîrê zankoya Meleyê Cizîrî e zanîna civakê, felsefe û hwd divêt ku were ava kirin. Li amedê zankoya teknîkê û hwd divêt ku were ava kirin. Li Merdînê zankoya civaknasîyê divêt ku were ava kirin. Li Rehayê, zankoya Birehim Xelîl e teolojî û têgihîştinê divêt ku were ava kirin. Li rojavayê kurdistanê du zanko werina avakirin, yek bi navê 'hûrîyan' û yek bi navê 'mîtannîyan'. Li şengalê li gorî, nîrxên êzdatîyê zankoya laleşê û ankû ya 'şengalê' were ava kirin. Li Cizîre bota, dîsa divêt ku zankoya Nuh ya dîrok û pêşketinê were avakirin. Li Sêrtê zankoya civakê û felsefê wê û ya rêveberiyê were avakirin. Li Wanê, zankoya rêveberî û zanebûnê divêt ku were ava kirin. Li agirî, zankoya araratê divêt ku were avakirin.

Bi wan re jî, di bin wan de ji beşê yekemin yê dibistanê hate ku digihê wê zankoyê divêt ku dibistan werina ava kirin. Hate nahaka, ne kirin û avakirina van, weke kêmesîyeka kurdan ye dîrokî ya. Ew kêmesî, heyîna wê, mirov karê weke ye xwe li tûnebûnê xwe razadinê bêne ser ziman.

Li kurdistanê, temenekê mazin ê kirina vê yekê heya. Divêt ku ev yek, were kirin. Weke dibistanên bingihîn ên dayimî divêt ku dibistan werina avakirin. Bi wê re jî, divêt ku ew bi ew sazî werina kirin. Bi wê re, ji bo berdewam kirina wan, divêt ku çî dikeve ser milê kê de bikin. Lê di vî warî û karî de kar û barê mazin dikeve ser milê mirovên civatê ên ku zanebûna wan heya de. Divêt ku ew jî, bi vê yekê re berpîrsîyara xwe ya ku dikevina se milê de bi bicîh bînin. Di vê demê de ku ew newê kirin, ma wê kengî û di kîjan demê de ev bê kirin?

Li Cizîra bota, gîyane Medresa Sor, divêt ku were kifşkirin û carek din, were rakirin li ser lingên wê. Bi vê yekê re, di vî warî de pêşketineka mazin were kirin. Zankoyên welêt, wê temenekê mazin ji pêşketina herêmê bi xwe re jî bêne ava kirin. Di dîrokê de ku bahse zankoya dihê kirin, ku bi qasî cizîra bota wê medresa wê nav daya zankoya "azharê" herê û nav daya li dîrokê. Ew zanko, pîr fêrên ku mirov ji wê jî bigirê hene. Lê bi teybetî, li Kurdistanê, ku mirov bi awayek rast û pak karibe bînerê mirov wê bibîne ku çendî temenekê mazin ê afirandina wê heya. Li Kurdistanê, Zankoyên weke "Dîclê" ên li Amede ku dewletê avakirin, hemû jî ew fêr û cerbên herêmê di temenê wan hatina bi kar hanîn. Lê bi awayekî ku hatina guharandin û dewşîrmekiirn û hatina bikarhanîn. Wan, fêr û cerbên ku hene, ku wê bi vê rengê hem bi awayekî rast û hem jî ji bo pêşketina xwe wê bi awayekî baş bi kar bînin.

Li Herêmê, ew demeka ku li ser mafê zimanê dayikê e perwerde dihê axiftin. Bi milyonan Wajo(îmza) jî hatina berhewkirin û radesî rayaderên dewletê hatina kirin. Weke ku di çapameniyê de dihê gotin, teneê "ew îmza hemû hildan û birin pû danîna arşivê de". Ji wê de ti deng ne hate derxistin û ti tişt nekirin. Bi ser wê de jî, derketina rayaderên dewletê berçapameniyê û gotina wî ya ku "fermikirina di du zimanan wê welêt bike nava nearamiyê de" jî, dide nîşandin ku wê dewlet ti bersivê nede wan îmzayan jî. Wê ew, bi wan wajoyan re ku gelê kurd bike jî, ji wê gotinê mirov fahm dike ku wê bi darezorê re herina bi ser wan de.

Kurd, yê ku herî zêde xwe nas dikin û zanebûna xwe dibînin. Divêt ku mirov vê yekê jî, bi teybet bêne ser ziman. Bi tekoşîna wan ye 30 salî re temenekî pîr mazin ên pêşketine ji

wan re afirî. Ku wî temenî ew ji bo xwe û pêşketina xwe bi kar neyênin, wê dîrok wan ti carî afû nekê. Divêt ku ew jî, vê yekê pîrr baş û qanc dizanîn. Baş bikarhanîn jî, bi avakirina dibistan û zankoyên re wê bibe. Her herêm bi dirîşme "Ezê dibistan û zankoya xwe dixwezim" derkeve holê û bi awayekî sazî dest avêtina avakirina wan ye li herêmê divêt ku werina kirin.

Ev demeka dirêja ku dihê axiftin û gotin ku li tirkî û li walêtên din ên herême Bişavtin heya li ser serê kurdan. Ev gotin ne xelat a. Lê ku kurd, bi xwe jî, dibistan û zankoyên ava ne kin û zaroyên bişênina dibistanên tirkî, wê bi awayekî xweza ji wê bişavtinê re xizmetê bikin. Ew, êdî wê ew bişavtina li ser serê wan e ku heya, ew bixwe wê êdî wê bi rê ve bibin. Ev jî, weke ku di çapameniyê de dihê gotin "oto-asimlasyon" û an jî weke ku bi kurdî dihê gotin " xwe bişavtinkirin a". Ji xwe, rewşenbîrên kurd, zimanê civate kurd kurdî terikendin. Kurd, bi vê yekê re, ji dêla ku ji dewletê bixwezin ku dev ji biravtinkirina wanberdê, divêt ku ew pêşî bi vê yekê re dev ji bişavtina xwe ya bixwe re berdin. Di vir de, ya herî girîng jî ev a. Kurd, bi vê yekê re, divêt ku destê xwe bixwe biavêjina sûkra xwe û sûkra xwe bidestê xwe bixwerênin.

Li cihanê jî, weke ku dihê zanîn, pîrr awayên avakirina zankoyan hena. Minaq, zankoyên derveyî ên vekirî hene. Ew jî, weke zankoyên artarnatîf jî dihêne dîtin û bi nav kirin. Ev zanko, wê di demên pêş de li her derên cihanê, weke ku wê derkevina pêş. Êdî, bi destê dewletê avakirina zankoyan, weke dihê têgihîştin ku ne rast a. Dewlet, zankoyên xwe ava dike. Zankoyên birdozî û têgihîştina xwe ya komî ava dike. Ziman, nirx, têgihîştin, dîrok hwd, ên din ên ku hene dihêne redkirin û înkarkirin. Weke ku Li tirkî dihê kirin û hwd. Mirov karê hê gelek minaqan ji wê re bide. Lê deme ku mesale bû mesala civatê e pêşketina wê, êdî divêt ku civat û mirovên wê, li bendî dewletê ne li bendî dewletê bin û herin û bidestê xwe re pişt a sûkra xwe bixwerênin û zankoyên xwe yên civatî ava bikin û di pêşketin û dîroka xwe bibina xwediyê weyn û dîrokê. ...

Perwerde kirin, zarok û pêşketina wan. ..

Zerok, ji aliyê perwerdekirina wan re, divêt ku mirov li ser wan bisekinê. Zarok, di nav civatê de yên ku mirov herî zêde li ser pêşketina wan bisekinê na. Zarok, heyîn û hebûna wan, pêşketina wa, hê ku ew biçûk in, bidest pêşketina xwe dike û pêş dikeve. Bi zanistî lêkolînên ku hatina kirin jî, ku mirov wan li berçav bigirê, mirov karê bêje ku zaro, hê ku di zikê dayika xwe de bidest hildan li meji dike. Bi teybetî, zimanê dayikê xwe dihildê û di xwe de bidest pêşxistina wê dike. Hate ku zaro dihê dinyê, biqasî ku dihê zanîn, ne bin 2 hezar bêjeyan re jî dihê gotin di mejiyê xwe de bicih dike. Ev yek, weke rastiyekê ku mirov li ser dihizirê, mirov dibîne ku zaro, di wê deme zaroktiya wan de çendî girîng e ku mirov li ser wê pêşketina wan bisekinê. Ji aliyê pedagojîyê ve, hate nahaka wilo zêde li kurdistanê ti lêkolîn nahatina kirin. Ku hin lêkolîn ji aliyê pedagojîyê ve bêne kirin, wê bê dîtin u zaro, di çî rewşaka pîrr xirab de ya. Zaro, ji pêşketina xwe hê di wan salên xwe yê pêşîyê de dihê dîr kirin. Temenê pêşketina wan bi awayekî baş nîn a. Bi teybetî jî, ku mirov şert û mercên li kurdistanê li berçav bigirê, mirov wê bibîne ku rewş hê xirabtira. Ev 30 salin ku şer li kurdistanê heya. Zaro, di nav wê rewşa şer de mazin dibin. Deronîya wan weke ya mazinan di nav wê rewşa hişk ya bi şer re ku hatîya afirandin de biawa dibe. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku zaro, di rewşaka pîr xirab ya ku mirov li ser bisekinê ya.

Zaro, di nav civatê de weke kom û beşa ku herî zêde li ser were sekinandin a. Lê mixabin, hate nahaka wilo zêde li ser wê rewşa wan ne hatîya sekinandin. Zaro, weke

‘zaroyên şer’ mazin dibin û awa distênin. Bi wê yekê re, êdî di pêşketina civatê de jî, mirov karê bêje ku hin bi hin xirabûn û pêşve neçûn dibe. Zaro, ku weke ku dihê gotin ku dihê gotin ku pêşaroja civatê bê, ku em ji wilo bihasibênin, wê çaxê em karin bêjin ku pêşaroja civatê di rewşaka pirr xirab de ya. Zaro, ku ji zaroktîya xwe bidest perwerdekirina wan hate kirin, wê bi teybetî jî du aliyan ve pirr baş û mazin bidest pêşketina xwe bike. Aliyê pêşî, ew e ku zaro, hê ku di wê zarotîya xwe de keseyetîya wan bidest afirandina xwe dike. Bi wê re jî, aliyê duyemin ji aliyê duyemin ve xwe afirandina wan a. Ev herdû alî, di pêşketina wan de pirr mazin girîng in. Deronîya zaroyan, ji wê destpêka wan, ku mirov wê hildê dest, mirov wê dibîne ku di hildanê de pirr vekirîya. Çi hiskir û biçavên xwe dît, wê li serr wan û wê keseyetîya wan pir mazin bibe xwediyê bandûr. Ev jî, heya ku mirov wê bêne ser ziman, ku zaro tiştê ku di zaroktîya xwe dît û jîn kir û jê re bi çavên serê xwe govanî kir, wê ew deronîya wan rewşên ku dîtîya an jî jînkirîya wê keseyetîya wan biawa bike. Wê şekîl bidîyê de. Bi wê yekê re, mirov karê bêje ku keseyetîya zaro, hê di wê demê de bi wê yekê re pirr mazin di keve rewşeka ku mirov li ser bisekinê de.

Zaro, weke ku me li jo hanî ser ziman, ji hildan li serî re pirr vekirîya di wê deme xwe ya biçûktîyê de. Ew vekirîbûn, biqasî ku ji tiştên baş re ya, wilqasî jî ji tiştên ne baş re ya jî. Ew vekirîbûna wan, ku di wê deme xwe ya jîyanê de ji aliyê baş ve derfet û temen ji pêşketina xwe re nebîne, wê êdî bi aliyê ne baş ve bidest pêşketina xwe bike. Zaro, di wê deme xwe de, ew zîzîtîya wan ya di pêşketinê de di vê xalê de mirov karê bi du awayan bêne ser ziman. Awayê pêşî, ew e ku çî dît û jê re şahidî(govanî) kir, wê êdî wê hilde serê xwe. Ew hildan, di wê deme hildana wan de bê daraz a. Lê piştî ku ew hildan bû û di serê wan de bicih bû û di serî de bi wê awayê ku hatîya hildan re ku naskirinaka bitêgihîştinî hin bi hin bi zaro re çêbû, wê êdî hin bin daraza wan jî ji wê awayê bidest afirandina xwe bike. Daraza zaro, wê êdî hin bi hin biafirê. Zaro, ew daraza wan ku afirî, êdî wê hin bi hin, temenê bûna keseyetîya wan wê biafirê. Bi wê re, pêdivîya xwe naskirinê bi hîs û hestan re wê di serî de pirr mazin derkeve holê. Piştê wê bihiş aqil jî tevî wê naskirina bihîs û hestbûnê bibe. Bi wê re êdî wê pêşketina xwe bide berdewam kirin. Lê ew rewş hemû jî di wê demê de rewşên ku mirov wan yek bi yek weke pêvajoyên pêşketina keseyetîyê bêne ser ziman in.

Pêvajoyên pêşketina keseyetîyê, bi sereke mirov karê weha bêne ser ziman. Di serî de, berî ku zaro bibe, wê di zikê dayika xwe de bidest pêşketina xwe ya hebûnî bike. Bi wê re wê hin bi hin bi demê re hate ku bibê û were dinyê, wê pêşketinaka ji temen bi xwe re bide rûnandin. Ku hate dinyê û çavên xwe li dinyê vekir, êdî weke pêvajoya pêşî ya çavên xwe li dinyê vekirin û bi gotinaka din ji mirov karê bêje ku ahlbûna li dinyê ya bialimandîniyê ya. Bi wê re, wê ew deme wan ya pêşî, bi dest hiskirina dangan bike. Lê wê pêşî dengê dayika xwe bike. Ji ber ku temenê wê hê bêhtir bi wê re heya. Zaro, wê hate ku hate sala xwe ya duyemin, wê êdî hin bi hin bidest axiftinê bike. Wê mejiyê wî biqasê wê awayê hildanê ya bi xwe re wê êdî bidest bikarhanîna wê bike. Lê ew deme zaro, du awayan di xwe de parzê. Hildana zanebûnê ya ku ew hê di derbarê wê de ne bitêgihîştin bûya ya. Lê wê êdî ji wê deme wan pêde, wê bi wan re di derbarê wê de têgihîştin jî xwe bide afirandin.

Têgihîştina, wê binaskirinê re biafirê. Naskirin, wê bi dîtina mejiyê wan ya li dinyê re bê. Ew dîtîna, wê hin bi hin vebibe. Hin bi hin ku vebû jî, wê êdî mejî bi bi xwe re wê dîtîna bigotin bike. Ew gotin û bêjeyên ku hê di zikê dayika de ya û hiskirina jî, wê êdî hin bi hin jîndîbûnaka bi awa û şeklê zîndîbûnê wê bi wan re bibe. Ew jî, wê êdî hin bi hin êdî di wan bikar hanînin wan de werina bikar hanîn. Lê zaro, wê ne di wê farqê de bê. Wê di wê farqê de bê ku ew deme ku hisdike êdî fêr dike. Ev gotin, ne xelat a. Lê kêma a. Kêmbûna wê, bi wê rewşê re dihê holê. Zaro, hate ku hate salên 4 û an jî 5an, wê êdî bidest naskirina di jîyanê

de meşînê bike. Zero, wê pêşî, wê meşîna di jîyanê de bi dîtina xwe ya derveyî re wê pêşî di mejiyê xwe de bike. Bi wê re wê êdî hin bi hin, meşên mazin di serê xwe de yên fêrbûnê bide dest pê kirin. Bi wê re, êdî wê di jîyanê de jî bidest meşînê bike. Meji, ji 5 salîya xwe pêde, bidest fêrkirina mazin ya ku mirov wê bi awayê perwerdeya dibistanî re bêne ser ziman dike. Di wê deme xwe de ji wê re amede ya. Lê ku temenê wê hebe, wê hê zûtir ji ji wê re amede bê. Lê ew derfetên ku hene, meji, wan kifş dike û bikar dihêne. Meji, wê êdî bidest afirandinê bike. Ji 6 salî û an jî 7 salîya xwe re, êdî wê bi tememî bikeve wê riya pêşketinê ya di serê xwe de.

Hatina zaro ya 6 û an jî 7 salî ya xwe, wê weke demeka nû ya keseyetîya wan bê. Wê zaro, di wê demê de demeka pirr afirîner ji aliyê mejiyê ve xwe bijî. Ev dem, demeka ku êdî karê bi fêrkirinê hildê, wê bi dem bi dem hate 11 û an jî 12 salîya xwe wê pêvajoya afrîner di xwe de bijî û bide afirandin. Lê zaro, ji wê sala ku bû, hate ku digihê wê sala xwe, wê deme xwe ya herî afrîner ya zarotîyê bijî. Ew deme wan, wê temenek ku temen afirandinê bê. Di van deman de çî hate hildan wê keseyet li ser wan re bidest xe afirandinê bike. Di van deman de zimanê dayika wan, zimanê perwerde yê ku herî zêde karin xwe pê bidina afirandin û pê bidina çêkirin a. Zimanê dayikê, di wan deman de, ji ya ku em dizanîn bêhtirî xwediyê pêxistinakê ya bi mirov re ya. Ew demên pêşketinê yên zaro, di xateka baş ya perwerdê de li gor zimanê dayika wan buhurîna wan, wê temenê pêşketina wan ya herî mazin biafirêne. Di demên wan yên piştre de jîrîfîya ku bidina nişandin û bi wê pêşbikevin jî, wê temenê wê di van deman bê avêtin.

Meji, di van deman de ditêde, riyên wê yê pêşketinê divebin, Ew riyên ku di wê demê de vebûn, wê piştre bina riyên aqil û jîrbûna mirov ku wê diafirênin. Di wan riyên pêşketinê de wê pêşketina mirov biafirê. Bi wê re, wê êdî pêşketin bibe. Her dîtî û nerîn û kifşkirinaka di serî de ya di wê demê de ku dibê, wê riyek bê. Di wê deme xwe de zaro, çiqasî kariya riyên di serê xwe de vebike, wê wilqasî karibê bi pêşketin di demên xwe yên piştre de bi pêş ve herê. Bi vê yekê re, ev demên zaroktiyê yên ku me bahse wan kir, ji bo pêşketina mirov ya destpêkê, ji hertîştî ji mirov re girîngtir in.

Di destpêkê de bi vê yekê re, deme ku zaro, bi zimanê dayika xwe mazin bû û piştre wê bi wê zimanê dayika xwe bidest perwerdehîya xwe jî kir, wê êdî temenekî wan yê bixweza yê pêşketina wan yê pirr mazin wê hebe. Zaro, di fahmkirina xwe ya wan de wê zortîyê ne kişêne. Ji ber ku ew pêşketina ku wê bibe, wê li ser wê pêşketina ku hate wê demê de di xwe de daya kirin wê bibe. Bi wê yekê re, wê ew êdî bi bi hin ji xwe bi bawer pêde herê. Ya ku wê perwerdehîya mirov biser bixe jî, her weha ev yek bixwe ya. Vîne keseyetîya mirov jî, wê bi wê biafirê. Vîn, di vir de bi gotinekê jî em bêjin ku bi têgihîştinê heya. Di meji de bikar hanîna têgihîştinê re heya. Meji, bi wê re ku ser wê xate xwe ye pêşketinê ya bi zimanê dayikê bû, wê pêşketina xwe ku ji xwe re dibîne wê di xwe de bide rûnandin. Bi wê re, wê mazin bibe. Naskirin, bi du awayan bi wê re di meji de naskirin bitêgihîştin heya. Ya pêşî, bi têgihîştina naskirinê û têgihîştina wê ya ku ew bi wê heya ya. Ya din jî, bi wê re naskirina meji bi xwe ya. Mirovê ku bi zimanê dayika xwe perwede xwe ne ditibê, çendî ku aliyê pêşî yê naskirinê bi têgihîştin pêre hebe jî, ji ber ku bi zimanê dayika xwe perwerde ne dîtîya, wê di serê xwe de ne ji xwe re bê. Wê di rewşaka wilo de bê. Bi wê yekê re, wê ne bi wêrek jî bê di jîyane xwe de. Wêrekîya mirov, temenê wê têgihîştina nasîna mirov ya zanînê ya ji mirov bi xwe re di wê de di bin wê de heya.

Mirovê ku mirov karê bêje bixwe ya û xwe bixwe ya jî, her weha bi vê re diafirê. Di temenê wê de bi wê nasînê re bi zimanê dayikê re nasîna civatî ya bi kevneşopîyê têgihîştina

xwe ya bi xwe re û naskirina xwe bixwe heya. Ev herdû aliyên wê girîngîya wê bi awayekî pir mazin heya. Naskirin, mejîyê aqil, çêdike. Lê mejî, ya ku wê naskirinê di wê de dide kirin jî, ne tenê zanîna ku mirov wê dihildê ya. Ji wê zêdetir, di mejîyê mirov de ku beşa mejîyê mirov ya ku têde zanîna mirov ya bi rakendî ku mirov wê hildaya bi pergaliya bi xwe re di afirandinê de ya. Bi wê re beşa zanîna wê têgihîştinên ku bi dîmen û dîtina ku mirov dibîne his dike û biy dike, di wê de bicih in, ew beş jî, serwerîya wê bi serê xwe heya. Bi vê yekê re, ew awayê mirov yê ku mirov bi genetika xwe re bêne ser ziman, ew awayê ku diafirîne jî, bandûra wê jî li wê afirandina ku hatîya afirandin heya. Her zanîna, jî gelek aliyan ve bi vê yekê wate wê di mejî de heya. Di serî de, xêve mirov heya. Ew cihê ku bîrên mirov yên ku mirov kirin bi dîtîna bê, bi hiskirinê bê û bi dest lêdanê bê yanî bi biyên mirov bê û hwd, têde hene. Ew senteziyên wê hene. Ew jî, bandûra wê li ser wê heya. Bi teybetî, ew heyîna wê, keseyetîya mirov jî ji temen bi bandûr dike bi awayek afirandinî û hwd. ..

Zaro, di wê deme xwe ya biçûktiyê de mejîyê wê bi tevgerîya xwe xwediyê karîna ku karê weqas bêşên mejî bi hev re bikar bîne ya. Bi kar hanîna wan, di afirandina wê ya demê de jî girîngîya bi bê gotin pirr girîng e. Divêt ku mirov wê girîngiyê li ser hertiştî re bêne ser ziman. Ew wê pêşketina zaro, ji temen ve bide kifşkirin. Zaro, di wê demê de afirandina wî, temenê wê dihê afirandin. Keseyetîya wan di wê demê de biawa dibe. Di wê demê de mazin bûn bi wan re dibe. Zaro, li kurdistanê, ji van rewşên xwe hemûyan hatîya dûr kirin. Bi teybetî, mirov karê bêje ku ji wê pêşketina hatîya dûr xistin. Pêşketina zaro, temenê wê nîna a. Zimanê wan yê ku ew pê mazin dibin yê dayikê hatîya qadaxa kirin. Hate haftsaliya xwe bi zimanê xwe yê dayikê mazin dibin, lê wê piştî ku bi dest dibistanê kirin, wê bi zimanekî beyanî yê tirkî bidest pê bikin. Bi vê yek, ne zarokîya xwe dijî û ne jî pêşketinekê rast li gor rastîya xwe ya civatî dijî. Ew jî, wê di serî de, weke kuştîna li wan bê. Zaro, ku ji wê deme xwe bidest dibistanê kir, û ku êdî bi zimanekî di yê beyanî bidest perwerdekirina wan hatekirin, wê êdî hin bi hin hate wê 11 û an jî 12 salîya xwe, ji dêla ku bi pêş ve herê, wê bi şûn ve biçê, bi dîrketina ji wê pêşketina ku jînkirîya. Bi wê re, wê êdî hin bi hin bi bin bikeve. Ji ber ku wê pêşketina xw ya temen dûr dikeve, wê ji keseyetîya xwe temen dûr bikeve. Wê di pêşketina xwe di bin de bê û wê ne bi wêrek bê. Di gav avêtinên xwe de wê hertimî di hesteka bin de bê. Ku ew mazin bû û bû zîlam jî, wê ew rewş pêre hebe. Wê weke laşekî bê hastû wê bê keseyetî bê. ..

Di serî de, bi wê rewşê re mirov, wê êdî pêş nekeve. Wê di bin wê pêşketina wî de çand, felsefe, dîrok û têgihîştina wî ya civakî ya bi wî bixwe bi wî re nebe. Wê ew lingên wî yên hebûnî yên çandî, kevneşopî û hizrî yên ku ji heyîna temenê wan tîna wê nebin. Bi wê re, êdî wê ne bi xwe naskirinekê bê. Wê di nav du keseyetîyan de herê û were. Di nav wê keseyetîya ku li gor wê perwerde dîtîya û ya ku ji wê ya. Wê di nav herdûyan de herê û were. Wê di dawîya wê perwerdîya ku hildaya, wê êdî xwe ji yekê ji wan his neke. Ev jî, di serî de wê pîrgirêka deronî ya keseyetîyê wê jî wî re biafirîne. Weke mirovekî ku lingên wê li hewayê bin, wê di jîyane xwe de bi rê ve herê. Li ber herkirin, wê hesteka weke ya dîlîstînbûnekê wê bi wî re hebe. Lê wê di jîyane wî de di serî wî de di her kêlîka ku dijî de wê mêhla wî herê ser wê temenê wî yê ji zarokîyê. Ji ber ku ew wê di serê wî de bi wî re wînda nebe. Ew temenê ku hate haftsaliya xwe hildaya, wê beremberî weqas salên perwerde yên ku bi zimanekî din bi xwe re dîtîya bê. Û wê ew zanebûn, karibê bi wê zanebûna wî ya ku wî bi wê perwerdeyê hemûyî re hildaya, di astan wê de bê.

Ew zanebûna zaro ya ku wî di deme biçûk de hildaya, wê karibe hê jî kifşkirina di keseyetîya wî de bike. Bi vê yekê re, wê nerewşî(nebaşî) bi keseyetîya wî re biafirê. Weke ku nexwe bê, wê bibe. Wê di dengê xwe yê ku derxe de jî wê kêmbê. Wê di keseyetîya xwe de

metingerîyaka ku ew "bi xweza" di kesetîya xwe de diji, wê bijî. Bi vê yekê re, wê ew ne xwe bê. Wê ne ew zaroktîya wî ji wî winda bibe û ne jî wê ew karibê bitememî wê bjî. Di navendiyekê de bi vê yekê re wê bimêne. tiştên wî di kina wî, yên weke çand, têgihîştin û dîrok û Hizirafî(felsefe) civatî ya wî bixwe, ji ber ku jî wan dûr a, ew nexwebûn, bi wî re diafirê. Li ser mirovê bi vî rengî, ne hewceyê ku metingerîyeka mazin ya dewletê li ser hebe. Ji xwe, wî bi xwe re bi vê yekê re di xwe de metingerîyek daya rûnandin. Lê piştî wê rewşa wî, ku ew zewicî û zaroyên wî bûn, ew kuştin û xirabîya ku hatîya serê wî, ew bixwe êdî wê rewşê bi heman awayê ku dihêne serê zeroyê xwe, û heman dîrokê û serpehatîya xwe ku bi zaroyê xwe re dide jînkirin û berdewam kirin, êdî ya ku mirov herî zêde ji vir pêde li ser bisekinê ya. ..

Berpirsiyarîya dê û bav ya li ber zaro: Li kurdistanê kîjan dê û bav, berpirsiyarîya xwe bicih dihêne? Bi vê pirsê destpêkirina hanîna ser ziman ya mijarê, wê rast bê. Di serî de divêt ku mirov bersiva wê pirsê divêt were dayin. Kurd, di nav wan de, pirsgirêkaka mazin ya ji temen ya ji aliyê dê û bav ve na hanîna li cih ya berpirsiyarîya xwe ya. Di serî de berpirsiyarîya dê û bav, ew e ku zaroyê xwe li gor nirx, çand dîrok û hizratîya wî ya dîrokê mazin bike û rastiya wan bi wan bide fahm kirin a. Kengî dê û bav ev yek kir, mirov wê hingê bêje ku dê û bav berpirsiyarîya xwe bicih hanîya. Zaro, di civatê de heyîn û hebûna wan, pîrr girîng a. Li kurdistanê, zaro, ku mirov bahse wê bike, divêt ku mirov hê bêhtir girîngîya wan bêne ser ziman. Ji ber ku hê î ro di rewşeka pir xirab de na. Ji gelek aliyan ve di rewşeka pîrr xirab de na. Ne tenê ji aliyê dê û bav ve xirabîyak bi wan dihê kirin. Ji aliyê pergale serdest ve jî xirabiyeka mazin bi wan dihê kiirn. Ew deme ku bidest dibistanê dikin, di serî de ji jî zimanê xwe yê dayikê dûr bi zimanekî beyênî bidest perwerde dikin. Bi vê yekê re di serî de bi wê perwerde ku dibînin, jî dêla ku keseyetîya xwe ya rast ava bikin, wê bi ji dest ravandinê winda dikin. Bi wê pergale perwerde re bi wê perwerde ku têde dibînin re bi tememî ji dest di ravênin.

Bi vê yekê re, divêt ku mirov di vir de pêşî berpirsiyarîya dê û bav bibîne. Dê û bav, ji wê pergale ku wan di bişavtinê de di buhurêne nekêm gunah in. Sûcê wan ji yê wê pergale ne kêmtira. Di serî de, zaroyên xwe divêt ku bi zimanê wan yê dayik bi pêş bixin. Zaro, çawa ku di nav mala xwe de hate ku tê haftsalîya xwe bi zimanê xwe yê dayikê mazin dibê, û ku piştê bidest xwandinê ya di dibistanê de kir, êdî çawa ku zimanekî dî bidest perwerde dike û jî rastiya xwe êdî bidest dîrketinê dike, bi wê re êdî bidest windakirina xwe dike. Ji aliyê deronî(psikolojî) û civaknasî(sosyalî) ve êdî bi pirsgirêk jîyane xwe berdewam dikin. Zaro, piştê ku mazin bû, wê êdî hate ku sax bê wê bi wê pirsgirêkê bijî. Kîjan dê û bav, mafê wan heya ku wê xirabîya mazin bi zaroyên xwe bikin? Wê pirsê jî divêt ku mirov bi pirsê. Weke bersiva wê, em tiştê ku rast ya ku were kirin bînin ser ziman. Ya rast, ew e ku zaro, ji temen li gor rastiya di xate xwe ya pêşketin û pêşveçûnê de mazin bibe û pêş ve herî ya. Ev jî, wê çawa bê? Ew jî, wê bi ji temen bidest xwandina perwerdehî ya bi zimanê xwe yê dayikê re wê bibe. Di serî de, divêt ku zaro, ji temen dîroka xwe, civate xwe, civaknasîya xwe û hwd, hemû nirxên xwe fêr bike, naş bike û li ser wan re bidest pêşketina xwe ya bi demê re bike. Bi wê yekê re, wê êdî ku ew di demên xwe yên piştê de dest biavêje çi ku bike, wê êdî bi serketî bike û pêk bêne.

Zaro, ku bi temem bi zimanê xwe yê dayikê ne serwaxt bê, ku hewl bide zimanekî dî ji fêr bibe, wê baş û qanc wî zimanê kuu dest avêtîyê de û hewl dide ku wî fêr bibe jî, wê wî Zimanî baş û qanc fêr nebe. Zimanê mirov yê dayikê ji wê re jî wî wê fêrbûnê re jî temenê herî mazin yê di mirov de bi mirov re ya. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku girîngîya zimanê

dayikê, mirov biçî awayê bêne ser ziman, wê kême were ser ziman, hingî girîngîya wê mazin heya.

Zaro, hê ku di zikê dayika xwe de ya bidest fêrbûnê dike. Pêşî zimanê dayika xwe jê dihildê. Lê ew hildana wê ya di zikê dayika wê de bi du awayan heya. Awayek bi rakendî heya. Awayê din jî, gotin û bêjeyên ku ji devê dê têne vebêjin, ew his dike û his dike û wan jî di xwe de fêr dike. Bi vê yekê re, wê êdî ku hate ku were deme bûna wê, wê temenekî mazin di xwe de bi xwe re bide çêkirin. Zaro, bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ji wê awayê pêşketina wê, awayê pêşketinê ya herî rast ya weke xate pêşketin û pêşveçûnê ya wî, ew xate pêşketinê ya civate wî ya. Ew wê temenê ê biafirêne. Ziman, di deme fêrbûna zaro ya wê de, hin nîrxna din yê hizrî jî di zaro de bihîsî bifêr dibin. Zaro, bi vê yekê re, di wê deme xwe de, weke wê dayika di deme neolotikê de ku bihîsîên xwe bidest pêşketina xwe dike û hîsên xwe weke aqil û di awayê wê de bikar dihêne, zaro jî, hîsê di wê demê de di haman awayê de bikar dihêne. Hîsên mirov yê xurt, bi dayika mirov re diafirin di wê deme pêşî de.

Hîs, hingî zaro wan di asta aqil û jîre de bibîrîyaka ku mejîyê wî di farqê de ya bikar dihêne. Bi vê yekê re, êdî li ser wê awayê pêşketinê re weke pêvajoyên pêşketin û pêşveçûnê yê piştre ku wê li wan peresandin di zaro de bibe wê êdî aqilê safî wê derkeve holê û pêşbikeve û tede têgihîştin û zanîn pêş bikeve û êdî mirov wê bi wê bigihê jîr û bîra ya keseyetî, wê bi wê re bibe. Lê his wê nemirê. Wê bi wê pêşketinê re di nav wê de weke xiyaletekê wê heyîna xwe bide berdewam kirin. Ew heyîn xiyalefî, di aslê xwe de bihîsî û ku êdî hin bi hin afirêne û jê diafirê hişbûn, wê weke temenê keseyetîya mirov wê biafirê. Xate keseyetîya mirov ya bi zimanê mirov yê dayikê re ne biqasî temenê mirov mazin a. Biqasî civate mirov û dîroka wê mazin a. Dîroka civate mirov ew dîroka keseyetîya mirov jî ya. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman.

Zaro, bi berpirsîyarî, pêşî dayik û bav, nîrxên xwe yê dîrokî, çandî, hizrî û civatî bidina wan. Bi wan re bidina fahmkirin. Wê ew dana fahmkirin, wê hem di civatê û pêşketin û pêşveçûna wê de bê pêşketin û hem jî wê di zaro de bê pêşketin. Zaro, wê bi wê êdî bigihê keseyetîya xwe ji temen. Bi wê re, êdî ku dest avêta çî ku bipêş bixe û bi afirêne êdî wê karîna wî/wê ya keseyetî wê hebe. Ji ber ku ew êdî bûya xwediyê keseyetîya xwe. Êdî wê mejîyê zaro, bi pêşveçûnaka mazin bidest afirandina di xwe de bike. Mejîyê zaro, di kîjan demê û serdemê de bê, wê hertimî gavekê di pêşîya yê dê û bavê xwe de bê. Bi vê yekê re, her weha ew potansiyale pêşketinê pêre heya. Lê ew potansiyal bikarhanîna wê, wê bi perwerdekirina bizimanê wî yê dayikê re wê bibe. Zaro, ne tenê mala xwe ya dê û bav, weke mala xwe ya ku ew tede dijî dibîne. Her weha ew nêveng(nivîngeh)a ku bi civatê re heya û afirîya jî, ji zaro re weke karê mal û malbatîfîyekê dibîne. Ji ber vê yekê, pêşketina wê nêvengê jî, biqasî wê serrastkirina wê mala mirov jî zaro re girîngîya wê heya.

Li kurdistanê, îro mirov nikarê bêje ku ti dê û bav berpirsîyarên xwe li ber zaroyên bicih dihênin. Deme ku bahse berpirsîyarê dihêkin, berî hertîfî rewşa aborî û hwd dihêne aqilê mirov.Na, ne xêr.Em ne bahse rewşên aborî û hwd dikin.Ji wê zêdetir, rewşên keseyetîyên yê ku wê diafirênin, ew nayêna bicih hanîn.Di afirandina, keseyetîyê de bêgûmangirîngîya rehetîya aborî ji bo zaro heya. Lê ew di rêze dîyemîn de ya. Rêze pêşî ya ziman û pêşketina wê ya bi zaro re ya. Ku ew pêşketina keseyetîyê afirî, wê ew wê li dûv wê werin, êdî. Divêt ku mirov vê yekê her weha bi teybet di serî de wê fahmbike. Ya ku nayê fahmkirin, ev yek bi ser ya. Minaq, hinek kurdên me, ji ber şer ravîna welatên rojava yê weke almanya û hwd. Li wan deran, ji dêla ku wê derfeta ku ji wan re diafirîya jî bo pêşketina xwe û zaroyên xwe bikar bînin, di wê nêvengê de jî bi pêşketina xwe re qizani û

faqîriyekê dijîn. Ew faqîrî û xizanî, ne faqîrî û xizanîya aboriya. Ew faqîrî û xizanî, faqîrî û xizanîya keseyetîye ya. Ew faqîrî û xizanî, bi ne pêşxistin keseyetîya xwe ya li gor zimanê xwe yê dayikê re û bi perwerde ne dîtîne re û bi xwe li gor rastîya xwe ne afirandinê re ya. Zaroyên wan li gor ku birastî werina mazinkirin, ne hatina mazin kirin.

Bi vê yekê re mirov karê bêje ku yê ku ew ji welatên wan derxistin dixwest ku wan ji zimanê wan dûr bike, bi vê yekê, ew jî dihişê armanca xwe bi wan bixwe re Tiştê ku li welatê wan bi ne dana kirin û ne hate kirin, li wir bihesanî û bidestê wan bi wan hate bipêkhanîn. Ji nîrx û kevneşopî û bi teybetî ji zimanên xwe dûrketina.

Bi vê yekê re ji keseyetîya xwe dûr ketina. Li wir jî, wek ku li tirkî dibû, ew zaro, piştî demeka xwe ya mazinbûna xwe re, êdî wî dikir ku xwe bitîjbêjinina wan mirovên alman yên ku bi zimanê xwe perwerde dîtî û pêşketinaka mazin bi xwe re dana çêkirin. Lê wê ti carî nikaribin bibin wek wan. Ji ber ku di serî de ew zaro ji rastîya hatina dûrketin. Di derbarê xwe û civate xwe û dîroka xwe de ti tiştî nizanê. Bi xwandina dîrokaka din mazin dibe û perwerde dibe. Lê ew zaroyên alman, ku dest biavêjina kîjan kar û kirinê wê bi serwaxîyekê bi serbixin. Ji ber ku wan perwerde xwe ya bizimanê xwe yê dayikê ji temen girtîya.

Bi vê yekê re mirov karê bêje ku bi rastîya xwe re mazin bûna. Ya ku wê wan bi serbixê û wan bigihêne serketîyan di jîyan û kirinên wan de, ew pêşketina wan ya bi temen bi zimanê wan yê dayikê ya. Bi wê re, bi temenê xwe re mazin dibin. Êdî piştî deme zaroktîya xwe û ciwanîya xwe re ku bi wê perwerdîya xwe ya zimanê dayikê re kîjan zimanî di rex zimanê xwe de fêr bibin jî, wê êdî wê ji fêrbibin. Ji ber ku her pêşketina wan ya ji temen, wê temenê wê jî bi wan re pîr baş û qanc bafirêne.

Ziman, ji bo pêşketina mirov bi nîrxên bi wê re bi yên bi dîroka civate ku ew jê ya re girîngîya wê heya. Ziman, bi serê de bê ku bi nîrxên wê yên çandî, dîrokî û hizrî bê, wê nebe temenê ti pêşveçûn û pêşketinê û afirandinê di keseyetîya mirov de. Bi vê yekê re mirov karê wê yekê baş û qanc fahm bike. Di vir de, em vê yekê jî baş û qanc bîna ser ziman, ku mirovên zanist ku bi zanyarî lêkolînan li ser genetîkî û mijarên wilo dikin jî, ku ne mirovên ku ji temen bi zimanê xwe yê dayikê yên ku pêşketin jîn kiribin, wê tenê hate derekê di pêşketina xwe ya bi wê re herin û wê êdî bisekin in. Sedemna wê yê zanistî jî hene. Ew sedem jî ev in. Mînaq; di deme ku lêkolîn zanyarî û bi teybetî yên genetîkî de, wê ew heyîna mirov ya jîndî ya genetîkî ku ji awayekî hîsî ne dûr û ne cûratir ji mirov wê li wan rewşên genetîkî yên ku li ser wan lêkolîn dihêne kirin, wê têkilî biafirê. Ev jî, aliyekî di yên zimanê zikmakî dihêne holê ji bo pêşketin û pêşarajê û hwd. Fahmkirina wê têkiliyê wê bê temenê kifşkirinê wê lêkolînê. Lê bi zimanê ku di wê hîsê de xwediyê heman heyîne ya yê dayikê yê ji temen yê ku li ser di xatekê pêşveçûn pê hatîya jîn kirin, êdî li ser gotinên wê re kifşkirna wê têkiliya pergali jî, wê tenê hinekî zanîne ji mirov bixwezê.

Dîroka pêşveçûnê, ne tenê di jîyane mirov de bi bûyarên mirov dijî re dihê nivîsandin. Ji wê zêdetir bi mirov re di hunudrê mirov de jê bi vê yekê û awayê dihê nivîsandin. Xêve mirov, weke pirtûkxaneyaka wê nivîsandinê hê mirov bi mirov re ku ne hatîya kifşkirin a. Ew xêve mirov, di deme mirov ya pêşketinê de, ji aliyekî ve temenê mirov diafirêne û bipêş dixê. Mînaq, deme ku mirov diçê dibistanê, mirov di jîyanê de ji aliyekî ve wê pêşketinê dijî di xwe de di jîyane xwe de. Lê bi zimanê dayikê, wê ew xêve jî bibe aliyekî di yê wê pêşketina mirov ya bi heman awayê û wê bi me re di mirov de pêşketinê bi wê perwerdîya ku mirov dihê de bi wê re di ahangê de wê bide çêkirin. Di xatekê pêşketina mirov ya giştî bi vê

yekê re heya û dibe. Bi vê yekê, êdî mirov bi awayekî giştî yê tavahî di xwe de pêşketinê dijî.

..

Ji aliyê pedegojîkî ve pêşketina zaro: Zaro, ji aliyê pêdegojîya wan ve divêt ku mirov hildê dest. Ji aliyê pedegogjiyê ve zaro, ku mirov lê dihizirê, mirov dibîne ku li kurdistanê temenê wê yê kurdî bi tememî ji holê hatîya rakirin. Ji aliyê xwandinê ve zaro, ne xwediyê ti tiştêkî ya. Mafê zaro, nîna ku bi zimanê xwe yê dayîkê perwerde xwe ya bi zimanê dayîkê bibîne. Zimanê dayîkê, ji bo zaro û pêşketina wê, pir girîng a. Zaro, bi dayîka xwe re bidest naskirina xwe dike. Ew naskirina wî ya bi wî re, weke destpêka pêşketina zaro mirov karê hildê dest. Lê aslê xwe de mirov karê weke destpêkaka perwerdiyê ya ku zaro di xwe de bi xwe re daya dest pê kirin jî mirov bêne ser ziman. Ew naskirina zaro ya pêşî, weke afirîna nerîna wî ya pêşî ya. Pêşî bi xwe naskirinê re, têgihîştinekê bi xwe re bidest dixê. Bi wê têgihîştinê re wê êdî bidest pêşketina xwe bike. Di vir de, kar û barê pedegojîyê ew e ku wê pêşketina bi zaro re ku dest pê kirîya, wê li ser awayekî rast bi astaka pêşketinê bide pêşvebirin. Bi wê re, di serî de, hin karna ku pedegojî ji bo xwe kifş bike jî hene. Ew jî di serî de, wê zaro, çawa pêş bikeve û di awayekî çawa de wê herî baş pêşketina xwe bidest bixê jî, karê wê yê ku kifşbike û li gor wê bide pêşxistin.

Di vir de pedegojî, weke qadaka zanistê ya ku bi zanyarî tevbigirihê, divêt ku di hewldanê de bê. Di aslê xwe de, karê wê yê kirinê hemû jî li ser fahmkirinê re dimeşê. Pedegojî, di serî de, divêt ku ew bi xwe re fahmkirinê bi zaro re çê bike. Bi wê re, êdî wê çî metoda pêşxistinê bike devrê de êdî wê bike devrê de. Li ser wê fêr û zanîna ku bidest bixê, wê wê metoda xwe ya pêşxistinê bike devrê de. Li ser wê re, êdî wê pêşketinê bi zaro re bide çêkiirn. Lê di vir de pedegojî, divêt ku ew biserê xwe weke mijarekî ji êdî were hildan li dest û hewl were dayîn ku were fahmkirin. Bi vê yekê re, wê êdî baş pêşketinekê bi têgihîştinaka baş bide çêkirin. Pedegojî, ji du aliyan ve bizanyarî nêzîkatîya wê hizrî divêt ku xwediyê hîm û temen bê. Pêşî, bi dîrok û hiziratî(felsefe)ya wê re divêt ku civat baş were fahmkirin di wê bixwe de. Pêşî di vir de, êdî ew xwe nas bike. Zanîna civate xwe ya ku wê zaroyê wê bide perwerdekiirn bi xwe re çêbike. Bi wê re jî, divêt ku li gor demê û têgihîştin û pêşketina deme ya ku heya, li gor asta wê xwe bizane bike.

Bi wê re êdî divêt ku hewl bide ku perwerde bike. Pedegojî, karê yê ku divêt ku metoda rast ya perwerdekirinê bizanebûn kifşbike, wê di vir de bi zanebûnê were kifşkiirn. Di serî de, her zaro, li gor xosletên xwe yên ku wê pê pêş bikeve divêt ku were lê nerîn. Zaro, ji biçûkatîya xwe pê ve, êdî ku kete xate pêşketina xwe de û di wê rêya pêşketinê de bidest meşîna xwe kir, wê êdî hin bi hin bi demê re xosletên xwe yên keseyetîyê wê bide der. Li ser wan re, wê pêşketina xwe bide çêkiirn. Çendî ku ew xosletên zaro û teybetmendiyên pêşketina wî hatîna kifşkirin û li gor wê nêzîkatî lê hate kirin, wê hê bêhtirî pêşketinê gav bi gav bi pê bî çêkirin. Di vir de pedegojî, di hertimî di rewşaka ku hewl dide ku fahmbike û li gor wê bide fêrkiirn û bipêşxistin de ya.

Di vir de zanîn, bi zaro re, bicihbûna wê, li gor hin xosletna dibê. Ew xoslet, bi metodan re dihê bi rê ve birin. Zaro, çawa dît û hiskir, wê bi wê re bidest pêşketinê bike. Dîtin û hiskirin, di pedegojîyê de du awayên pêşxistinê yên ku mirov wan bi teybet hildê dest in. Reng û xamlkiirn jî, bandûra wê ya di perwerde de di vir de divêt ku mirov bi pedegojîyê re bahse wê bike. Zaro, reng di serê wê de pîrr zû bandûra xwe bi zanebûnê re dide nîşandin. Minaq, wêneyek jî bê çêkiirn, wê çî reng û awa jê re têde bê bikarhanîn, ew kifşkirina wê di wê rewşa hildana zaro ya di serî de pîrr girîng a. Zaro, bi wê rengê ku dibîne re, weke ku binetarekê bixwêne lê tê. Her reng zanînaka ku wê di serê wî de bicih bê ya. Adilandina

reng û bi awakirina wê ya li gor rewşê jî, wê girîngîya wê di deme hildanê de xwe bidîyarî bide berçav.

Zaro, pêvajoyên pêşketina wê yê destpêkê, pirr girîng in. Ew pêvajoyên ku dihêne jînkirin, di wan pêvajoyan de bi nêzîkatîyaka pedegojîk nêzîkatîyaka rast lê kirin, wê di pêşketin û pêşxistina zaro de hêze wê ya afrînerîyê jî bê parastin. Bi awa û nêzîkatîya rast re wê afrînerîya zaro bê parastin. Bi wê re, wê karibê biafirêne di demên xwe yên piştre de. Divêt ku mirov di vir de bêne ser ziman ku di demên zarotiyê de nêzîkatîya rast ya ku lê bê kirin û bibe, wê bandûra wê li ser wê afrînerîya wê ya di demên piştre yên demên ciwanî û demên mazintiyê de jî, wê xwe bide nîşandin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku demên pêşî yên zarotiyê pirr girîng in.

Bi vê yekê û girîngiyê divêt ku mirov bahse wê û perwerdehîya wê bike. Bi wê yekê û girîngiyê divêt ku mirov nêzîkatîyê lê bike. Bi vê yekê û girîngiyê divêt ku ew bê pêşxistin. Pedegojî, di vir de weke qada ku wê pêşxistinê li ser temen û hîmekî rast ya ku wê bide kirin a. Bi wê yekê re, mirov karê bahse wê bike. Di wê deme zaroyan ya pêşî de pirr baş li wan nerîn û demên wan yên pêşketinê fahmkiirna wan û her weha hertimî ew fêr û cerb li berçav girtin, wê temenê pêşketina bi pedegojiyê jî bê. Dem bi dem, weke deme zaro ku bû û piştre ku ew zaro mazin bû û zewicî û zaroyên wî çêbûn û piştre zaroyên wî jî di wê pêvajoya perwerdekirinê de buhurtin, wê demên peresendinê jî hebin. Ew dem jî, mirov karê wan nîş bi nîş demên ku dihêne jînkîirn bêne berhevdu û bi farq û pêşketina di nava wan de wê awa û asta peresendinê ya bi ber pêşketinê de fahm bike. Bi vê yekê re, wê êdî deme pêşketinê ya zaro baş were fahm kirin. Pedegojî, dem bi dem pêdiviyên nû yên ji bo pêşketinê yên ku pedegojîk yên ku ew ji xwe re kifşbike û biharbihêne hene.

Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku zaro, êdî wê karibê pêşketinaka rast bijî. Zimanê pedegojiyê, li ser hîmê awayê zimanê dayikê awa ya. Di aslê xwe de di hîmê pêşketina wê de ev heya. Pedegojî, bi xwe re hertimî nêzîkatîyaka rast dixwezê. Bi wê re aliyê pedegojîk yê dê û bav jî dide kifşkirin. Bi wê re dê û bav berpîrsîyariyên xwe dihênina li cih. Lê weke ku me li jor di beşa duyemin de hanî ser ziman, berpîrsîyariya dê û bav, di serî de ew e ku zaroyê xwe bi zimanê wan yê ku ew wê pêşketina herî mazin bi wê bijîn ji zimanê dayikê dûrnekîn. Bi wê yekê re wê êdî berpîrsîyariyên hanîbin li cih. Ku dê û bav, malê dinyê hemû jî ku yê wan bê û bidina zaroyên wê, wê cihê wê bicihhanîna berpîrsîyariya zimanî negirê. Divêt ku ev jî, vê yekê rast û pak bizanîbin û fahm bikin. ..

Di pêşketina zaro de berdewama pêşketina civatê ya heyînî û hizrî heya. Zaro, ku hate dinyê, wê di pêşketina xwe bigavekê li pêşîya dê û bavê xwe jî bê. Ew potansiyal wê pêre hebe, ku hate dinyê. Lê bikarhanîna wê û zaro li gor wê mazinkirin jî, wê bi hildana temenê wan re bê. Ew temenê wan yê pêşketinê jî, zimanê wan yê dayikê yê ku pêşketina wan zaroyan têde veşartîya. Zaro, pêşketina li ser dayika xwe re dijî. Di malê de ji aliyê awayê perwerdehî yê pedegojîk ve jî ku mirov lê binerê, mirov wê bibîne ku weke ku çawa dê û bav minaq in ji zaro re û bi wan re zaro pêşketinekê mazin di xwe de di keseyetîya xwe de bi wan re dijî, wê bi heman awayê di wê temen hildanê de bi wê re bijîn. Wê ew minaqbûn, wê bi perwerde zimên ya bi zimanê dayikê re wê pêvajoya xwe ya dawiyê bi zaro de bide bijîyandin.

Di vir de, dê û bav wê heyîna xwe jî, mirov karê bêje ku wê bi vî rengî bidina berdewam kirin. Deme ku bahse wê berdewambûnê dihê kirin, weke aliyê wê rakendî ev aliyê wê pêşketinî jî heya ku wê wî aliyê rakendî ji gelek aliyên ve bide temmîkirin. .. Bi wê re wê

xate pêşveçûnê ya civatê bê berdewamkirin. Di jîyanê de, awayê pêşketinê di aslê xwe de di wê temenê pêşketinê yê zaro de wê biafirê. Zaro, wê hîm û nerîna xwe ya ji temen ve di wê demê de bide afirandin. Pêvajoya pêşveçûnê, ya pêşî ya pedegojîk, ew e ku zaro, piştî bûna xwe re bi awayekî rast li dûv wê pêşketina xwe ya ji dayika xwe bê berdewam kirin. Ew berdewam, bi zimanê dayikê re ya. Zimanê ku wê zaro, herî zêde têde afrîner jî bê zimanê dayikê ya. Ew ziman, weke wî şîrê dayika wî yê ku ji singa wê vexwarîya.

Di vir de, ku mirov çend gotinan i ser awayê zimanê kurdî jî bêne ser ziman wê baş bê. Zimanê kurdî bi awayê xwe yê pêşketî û pêşveçûnê ku di xwe de dana jînkirin re zimanekî ku xosletên wê yên pedegojîkî pirr mazin pêşketina na. Di demên berê de jî di civatên xwe de kurdan, zimanê xwe bi awayekî pedegojîkî bi awayê vegotin û hwd, bi karhanîya. Ahmedê xane di wê tégihîştinê de ya û ew bi wê tégihîştina xwe re "Nûbara biçûkan" di nivîsêne. Hizir, di xatekê xwe ya pêşketinê de awayekî pedegojîkî lê hatiyakiirn û bi wê hatîya vegotin. Destananên kurdan yên weke Şahmaran, Rûstemê zal, Dewrêşê Ewdî, Hemê Zerê, (çîrokên) Keçelok, Mem û Zîn û hwd, awayekî vegotinê yê pedegojîkî jî di deme vegotina wan lê hatiyakiirn û hatîya vegotin. Di kurdî de, gotinên ku zimên yên ku dihêne bikarhanîn, pirranîyên wan yên ku di demên dirêj de hatîna bikarhanîn û pêvajoyên dirêj yên bikarhanînê bi xwe re buhurandina, êdî bi standina awayekî xweza re xosletên wan gotinan yên pedegojîkî afirîna. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku zimanê kurdî zimanekî pedegojîkî yê pêşketinê yê ku hê pirtûka wê ya pedegojîyê ne hatîya nivîsandîna.

Mixabin, hê zaroyên kurd, bi awayekî rast û pak bi zimanê xwe re ne ketina têkiliyê de, Gelek ciwanên kurd, î ro, ku mirov wê weke tirejedîya wan binavkê, ji kursan bidest fêrbûna zimanê xwe yê dayikê dikin. Bi vê yekê re, ew temen û hîmê pedegojîkî yê zimên jî bi wan re mirov karê bêje ku mirîya. Ziman, aliyê wê pedegojîkî di bikarhanîn û afirandina wê de xwe dide der. Zimanê ku kete kursan de û bi kursan hate fêrkirin ew ziman, zimanê ku ji aliyê pedegojîyê ve zimanê ku mirîya. Di ziman de aliyê wê yê hîsî û gîyanî heya. Ev herdû alî jî aliyên zimên yên ku bizanebûnê zimên afrîner dikin in. Ev herdû alî jî, di pêvajoyên perwerdê dihêna girtin. Ev herdû alî, aliyên ku herî zêde mijare pedegoya ziman in ku dike ku wan bi pêş bixe û pêşketinê di mirov de bide çêkirin pedegojî. ..

Perwerdekirin, pedegojî û temenê wê bi mejûya civate kurd re û bi teybetî bi 'medreseya Sor' re

Mijare perwerde, di aslê xwe de, mijareka wilo û wilqasî girîng e, ku cihê ti gotinê jî gotin û axiftina mirov ya li ser xwe re nahêle ji mirov re. Bi vê yekê û tégihîştinê, êdî divêt ku mirov nêzikatîyê lê bike. Di dîroka kurd û kurdistanê de, tenê ku mirov jî deme Zanistê mazin Meleyê Cizîrî û Feqiyê tayran pê ve hildê dest, mirov wê rastî rastîyaka mazin ya dibistanî û zankoyê were. Di deme Meleyê cizîrî de medresa Sor, weke zankoyeka mazin a. Karê û barê wê bicih dihêne. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku medresa Sor, di dîrokê de weke zankoyeka hemdem û bi tégihîştina nûjen hatîya avakirin a. Di serî de, ku mirov heyîn û hebûna wê, bi heyîn û pêşketin û dîroka wê re sawer bike, wê pirr di cihê xwe de. Ji wê sawerîyê zêdetir, weke minaqekê jî mirov karê wê hildê dest. Wê ev yek, pirr rast û di cihê xwe de bû. Tenê ku mirov jîyan û serpehatîya Feqiyê Teyran hildê dest û jî wê bidest hanîna ser ziman bike, mirov wê awayê medresa sor yê aqademîkî û pêşketî, mirov wê di beşa jîyane wî ya bizanistî de bi teybet di temenê wê de bibîne. Du tişt wê di vir de, wê girîngîya wê di serî de bihesanî bi me bidîna fahm kirin. Tiştê pêşî. di demê de pêşketina wê ya ku heya û ew deme feqiyê Teyran ku di deme berî wê de meleyê Cizîrî li wir, weke mirovekî zanist ê pirr mazin li ser wê ya û bi teybetî bi perwerdê û perwerdekiirnê re eleqeder dibê

ya. Bi wê re, tişt a din jî, ew e ku weke ku bi Feqiyê Teyran re jî bûya, Bi evin û hewldanaka mazin ya çûna wir ya Feqiyê Teyran a. Ev alî tenê bi serê wê têgihîştinna mazin bi serê xwe wê bidê me. Mirovên weke Feqiyê Teyran ku deme xwe ya xwandinê ya ciwanîyê di buhurênin û ji bo ku perwerdeyeka baş hildin, êdî bilezekê berê xwe didîna wir û bi vir de weke ku bi hêrîşekê çûna wan heya. Çûnaka Feqiyê Teyran jî ya wilo ya li wir heya.

Ew deme Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran, mirov divêt ku wê bi teybet hildê dest û bêne ser ziman. Ji ber ku ew deme ku Meleyê Cizîrî jî wê re pêşvaniyê dike û her weha destpêkirinekê bi xwe re bi wê re dide dest pê kirin, weke destpêkaka mazin ya demî ya di dîrokê de ya deme me ya î ro ya. Meleyê Cizîrî, zanebûna wî ya ku wî hanîya ser ziman, jî wê demê re pêşvaniyê dike. Ew wê demekê bi xwe re bide dest pê kirin. Feqiyê Teyran, wê wê demê bi xwe re bide berdeyam kirin. Di xateka teherî de wê di berdeyam hevdû bi meşin. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku herdû jî, zanistên deme me ya hemdem in. Meleyê Cizîrî, bi serê xwe, bi tememî jî serî haya bînî. zanistvanîyaka zankoyê dike. Wî ne tenê bi nivîsandinên xwe ew zanistvanîti kirîya. Ji wê zêdetir, bi wê re heyîna xwe re jî ew kirîya. Biqasî zanebûnên wî yên ku wî hanîna li ser ziman, wê ew kirin û hewldanên wî jî, ji me re rohnîdar bikin. Bi vê yekê re mirov divêt ku li wê jî binerê. Meleyê Cizîrî di wê jîyane xwe ya bizanistî de 43 berhem nivîsand. Bi wê re, ku biqasî wan berhemên wî ku di nav wan berhemên wî de weke berhemeke wî jî, wê jîyane wê ya bi hewldan jî mirov divêt ku wê bêne ser ziman. Wî, ew jîyane xwe jî, ji me re bi minaqî kirîya weke berhemeke.

Meleyê Cizîrî, heyîna wî, ji mirov re ji aliyê zanebûnê re pirr tiştan dihêne ser ziman. Zimanê wî, pirr aqadamîkî bû. Wê, nivîsandinên xwe re di jîyanê de li gor temenbûnê jî hin awayna ku dana hene. Bandûra wê awayê nivîsandina wî li Ahmadê Xanê jî bûya. Di wê demê de bi nêzîkatîyaka pedegojîk li perwerde nerîn û di wê temenê de di deme xwe de li wp nerîn, wê weke ku bi Ahmedê Xanê de bi herhemên wî yên weke 'Nûbaha biçûkan' re wê biafirê û were holê. Di medresa sor de, di vir de, pêşî, em hinekî li ser wê hîyererşîya wê bisekin in. Ev yek jî, fahmkirina wê, wê têgihîştinekê ji bo temen û hîmê dibistan û zankoyên kurdî yên deme me û pêşaroja wan bide me. Bi vê yekê re mirov divêt ku bi nêzîkatîya perwerdehî jî lê binerê. Wê di vê temenê de fahmkirina wê, wê bi têgihîştina wê re wê êdî rohnîdar bê ji me re. Berî hertîştî divêt ku mirov bizanibê ku di medresa Sor de perwerde, bi awayekî hîyererşîk têde hebû. Zaro, li wir, ji temenekî haftsalî dest bi xwandinê dikirin. Lê di vir de, divêt ku mirov bêne ser ziman, li gor temen û hîm, beşên ku hatibûbûna afirandin jî hebûn. Ew beş jî, her yekê li gor awa û astaka têgihîştinê afirî bû. Ew awa û ast, wê bi demê re bi pêşketin û pêşveçûna xwe re bi hîyererşîk bi rê ve herê di demê de. Li asta bilind, ya medresa Sor zanistên wê hebûn.

Ew zanistê wê, ji du alîyan ve wê sekna wan ya li medresa sor mirov karê wê bêne ser ziman. Aliyê pêşî, ew bû ku ji her der û deverê kurdistanê biqasî ku mirovên zane bi herînekê berê wan li wir bû û hertimî diçûna wan wir bû, Bi wê re ji herêmên hewirdorê jî yên dervî kurdistanê pir hatinên li wir hebûn. Wê li wir biçivîyan û wê li wir lev bicivîyan û wê wê levcivandinê de wê hizrên xwe ji hev re bihanîyan li ser ziman. Her zanistê ku hizrên xwe dihanîn ser ziman, wê hizrên wan di serîyan biman. Wê bihatan qeydkirin. Bi wê re, wê ancama ji wan bihatan derxistin. Her ancama ku ji wan bihate derxistin, wê li medresa Sor di nav zanist û xwandavanên wê de bihate bihîstin û zanîn. Bi wê yekê û hisandinê re wê ji wan jî bihate xwistin ku wna çî ji wê hizrê û têgihîştinê fahmkirîya ku hizrên xwe bînina ser ziman. Bi wê yekê re, wê gelemperbûnek di wê hanîna li ser ziman bûba. Lê yên ku bihanîyan li ser di serî de, ku ji wan hizir dihate xwestin zanistên wê yên weke meleyê Cizîrî û hwd bûn.

Ew zanistna mazin yê deme xwe bûn. Navê wan ne tenê li herêmên kurdistanê hatibû bihêstin. Li herêmên dervî kurdistanê de jî navê wan hatibû bihêstin. Hinek zanistên ku tenê li ser hizrên serê ku ka ew çî dihizirin û wê çî bêna ser ziman, di hatina wir û hizrên xwe dihanîna ser ziman û dikirin ku ew hizrên xwe bêna ser ziman jî wan re. Bi vê yekê re rewşeka weha ya ku mirov wê bi teybet bêne ser ziman hebû. Cizîrê bota, ne tenê bi medresa Sor re, bi heyîna xwe re weke dibistaneka êqil bû. Berî deme Medresa Sor jî, ku mirov hinekî bi şûn ve herê û herê deme Êlî Herîrî jî, mirov wê bibîne ku pîrr hatin û çûyînen li wir hene. Êlî herîrî pêşî dihê wir û jî wir berê dide herêmên din yên weke şamê û jî wir li Baxdayê û Xoraxanê û hwd. Ew deran jî, cihna ku bi navdarîya xwe ve dihatina zanîn bûn. Xorasan. bi teybetî, li wir xanada kurd ya ku ne tenê ku bi desthilatdariyê re têveberêya wê di destê wê de bû, ku bi zanebûna wê jî pêşengî di destê wê de bû, li wir rewşeka pîrr mazin ya perwerdekirinê dabû afirandin. Ew deme rohnîbar ya Bawê muslimê Xorasanî pêde, demên piştê jî, wê ji deme wî ne kêr bizanebûn û pêşketî bin, tevî ku wê weqas xûruxandinan jî bijîn.

Li kurdistanê, Herêmên ku bi navê xwe re û pêşketina xwe re nav dabûn pîrr hebûn. Wê jî herêmên weke Sêrt, Mûs, wan Agirî û hwd jî wê navê wan hebe. Bi wan re divêt ku mirov bi heskîfê de bahse Amede jî bike. Di deme Meleyê Cizîrî jî li Amedê ku ne kêr Meleyê Cizîrî li wir bi bizanebûna xwe re nav daya Mele Taha heya. Hê yên weke wî û Meleyê Cizîrî jî hene. Berî wan, ma ku di wê demê de hê navê wî bi wê zanebûna wî re di aqilan de ya, Şêx Teymiyê Harranî ku mirov bahse wî nekê, mirov wê di hanîna xwe ya li ser ziman de pîrr kêr bimêne bi hanîna bi demê re. Şêx Teymiyê Harranî, weke ku heyînaka ronakbîrîya demê bi awayekî jinûvebûnî li kelemê dixê û dihêne ser ziman. Wî jî pîrr nivîsand. Î ro, hê jî, pîrr nivîsarên wî yên pîrr dirêj yên ku di wê demê de ne tenê di medresa wî de jî bo perwerdekirinê dihatina bikarhanîn, ku di medresayên wê herêmê hema bêja hemûyan de dihatina bi hanîn hebûn, nivê wan bêhtirî jî î ro mirov karê bêje ku ne di destê me de na. Mirov karê bêje ku jî sadî heştê wan jî ne didest de ya. Wî, pergaleka perwerde ya demê temenê wê avêt, pirtûkên wê nivîsand û kir ku bi pêvajoyê bi pêvajoyê bi pêş bikeve. Ku mirov bahse pergale perwerde ya şêx teymiyê harranî bike wê pîrr rast bê. Wê rasteqîniyêkê bêne ser ziman. Deme şêx teymiyê Harranî, demeke ku mirov jî vî aliyê perwerde û pergaliya wê jî lêkolîn bike ya.

Bi deme re ku mirov hinekî di jî bi wir de herê û herê û bigihê deme Êlî Herîrî, mirov wê bibîne ku rewşeka bi heman awayê bi wî re jî heya. Bavê Êlî Herîrî, xwediyê dergaha xwe bû. kalkên wî jî wilo bûn. Bi wê yekê re weke ku xwediyê kevneşopîyeka dergahî bûn. Li cem wan xwandin jî, di dergahê de pêşketibû. Li wê herêmê, mirov karê bêje ku mirovên ku zaroyên xwe ne dişandina wir ku bixwênin nebûn. Herkesekî dişand. Li wir jî, weke ku me li jor hanî ser ziman bi Medresa Sor re ku xwediyê hiyererşiyekê bû, li wir hî hebû. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew awayê perwerdekirinê, weke ku dihê dîtin ku jî demê di buhurî deme. Di awayê wê pêşketin û têgihîştina wê de li gor deme tenê guharandin dibû. Ev yek jî dihê dîtin. Mirov, ku hinekî di jî bi wir de herê, mirov wê herê û herê deme berî hatina ola Îslamê deme ku Ola Êzîdîyê li kurdistanê bigiştî serwer bû û xwedî pergala bû. Berî hatina ola îslamê, pîrranîya kurdistanî û kurdan, bi ola êzîdî û êzîdî dijîn. Bi ola êzîdîyê re, pergaleka olî, civatî, û têgihîştinî û ankû felsefêkî bi serdestî li kurdistanê dijî û hebû. Di wê demê de jî awayê perwerdekirinê, li gor pirtûka pîroz ya ola êzîdîyê bi pergala bû. Di temenê yek.Xwûdatiyê de bû. Wilo jî bi demen re hate ku hatibû wê demê, bûbû xwediyê pêşketinaka pîrr mazin. Ew pêşketina wê ya ku heya, wê mohra xwe li pêşketina deme musulmanetiyê jî bixin. ..

Lê ku mirov deme mirov biteybetî vê deme me ya ku heya di çerçova wê de bêne ser ziman mirov wê di wê awayê hemdemî ya medresa Sor de bidest pê bike û bêne ser ziman. Demên berê yê ku me hate bi sereke bi çend gotinan hanîna ser ziman, wê têgihîştinekî ji bo demên xwe bidîna me. Lê ku mirov awayê deme hemdem bêne ser ziman, yanî yê deme me, mirov wê ji deme pêşketin û pêşveçûnê wê bidest wê bike û bêne ser ziman. Ew dem jî, deme Medresa Sor a. Medresa Sor, tememê serwerîyeka mazin ji me re bi heyîna xwe re çêdike. Bi awayê pêşketina xwe re dike. Ji wê awayê wê, mirov hinekî dî jî bi têgihîştina wê pêde herê, mirov wê bigihê awayekî pêşketinê mazin. Di awayê wê yê ku hebû de, bi têgihîştinî beşkirin hebû. Bi têgihîştinî û awayî beşkirin, astaka pêşveçûnê ya bizanebûnê ji mirov dixwezê, ku mirov dibîne ku ew di wê demê de bi mirov û zanîstên wê demê re heya. Mirov wê dibîne. Bi têgihîştinê re beşkirin, wê temen û awayê wê hiyererşîya medresa Sor ya ku di nav kom û yên biçûk û mazinan de ku hebû, wê bêne holê ku mirov wê bibîne. Bi wê yekê re nêzîkatîyaka biaqilî, li perwerdekiirîna bi têgihîştinê re kirin heya. Ew nêzîkatî, mirov ku li ser dihizirê û di wê de kur diçê, mirov jî wê hin awayna perwerde jî dibîne. Di komên bin yên zaro de bi fêr dayînê re perwerde heya. Di nav yên komên bilind yên ciwanan de nîqaşkirin li ser têgihîştin û hizir û deman pîrr heya û derdikeve pêş. Ev awayê duyemîn yê ku me bi ciwanan re hanî ser ziman, ji nav zanistan dibiriqê li nav wan.

Zanist, bi hev re hertimî li ser himê zanebûn û hizrên xwe bi hev re di nîqaşekê de na. Lê deme ku diaxivin û an jî nîqaş dikin bi hev re, wê ne tenê ew hebin li hevdû ku rûniştî. Wê li dora pîrr zanîstên din jî hebin. Bi wan re wê pîrr ciwanên ku xwandavan wê li dora wan rûniştî bin û wê temenê karê wan ew bê ku wan bihisênin. Di wê deme hisandina xwe de wê ti deng ji wan dernekeve. Wê çit ji wan dernekeve. Wê herkesek bi bal li wan bihisêne. Lê di hisandinê de piştre ku ew li hevdû rûniştin, êdî wê hizrên xwe ji hevdû re bînine ser ziman, ku ka êdî çî fahmkirina ji axiftin û nîqaşan û hwd. Bi wê yekê re wê bidîna nîşandin ku ka çî fahmkirina. Lê car bi car jî, deme ku ew bixwe êdî bu hev re diketina nîqaşê de wê ku seydeyê wan a, wê ew jî li wan li rûnihê û li wan bihisêne. Seydeyê wan, ne bidefete ku ew ew di deme ku zanist bi hev re ketina nîqaşê de ew li wir li cem wan ne rûniştî bin. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew di wê zanîne de na ku ciwan wê êdî di nav xwe de li ser cih biaxivin. Ku bidest axiftinê kirin, wê seydeyê wan di serî de ti gotinê nekê. Wê tenê li wan bihisêne. Wan bînerê ku ka ew wê çî û çawa û bi çî awayê jî hevdû re bînina ser ziman. Hate dawîya nîqaşê jî ku ew ciwan bi hev re diaxivin, wê seydeyê wan nekeve nava axiftinê bi wan re. Wê tenê li wan bihisêne. Herkesekî ku li gor zanebûn û fahmkirina xwe axift û hanî ser ziman, wê êdî piştre di deme dawiyê de, wê seyde mafê axiftinê bigirê û wê pêşî ew jî çend gotina hizrên xwe bêne ser ziman.

Piştê ku deme wan têre bike wê hizrên ku li ser diaxiftin jî, wê bi sereke wan jî bêne ser ziman û wê hizrên xwe li ser wê nîqaşa ku di nav ciwanan de hate kirin jî wê bêne ser ziman, Di wê demê de wê herkesek bi bal li seyde bi hisêne. Bi wê re, herkesek di wê deme bêdengbûnê de pîrr bi meraqa ku ka kîjanî herî baş hanîya ser ziman, wê jî devê seydeyê xwe his bikin. Seyde, ku bidest axiftinê kir, wê pêşî, herkesekî hizrên wan yên ku wî di serî xwe de girtina wê wan bêne ser ziman bi sereke. Piştê wê hizra bêne ku ser ziman yê ku hizrên xwe rast hanî bê ser ziman, wê jî wê axiftina wî ya ku wî(seyde) kir, wê li wê bînerê û rastî û ne rastîya xwe bibîne. Bi vê yekê re wê, seyde jî, yê ku pîrr bizane hanîbê ser ziman, wê navê wî hildê û wê taqdîra xwe ji wî re û fahma wî re bêne sr ziman. Bi wê yekê re, yê ku di wê taqdîrkinê de navê wî hate ser ziman, wê di nav ciwanan de jî navê wî were ser ziman. Wê weke mirovekî "bifahm" wê were ser ziman. Di wê hatina li ser ziman de, wê êdî piştê jî, wê di nîqaşan de êdî bidest lê hisandina li wî jî bidest wê bê kirin. Wê êdî ew jî bi wê zanebûna xwe re êdî hin bi hin bidest derketina li pêş bike. Wê ew derfet di civatan de jî êdî hin bi hin jê re bê nîşandin. ..

Di demê de êdî ew mirovê bi wî rengî ku derketîya li pêş, êdî wê li wî bi hasabê zanistekî civatê li bê nerîn. Ew wê êdî di zanebûna xwe de bi wê fahma xwe re pêde heya. Wê ew ji wî bê xwestin. Ew mirov, êdî ku hin bi hin mazin bû, wê bi hizrên xwe re di nav civatê de wê êdî bê xwedî weyn. Ew weyna wî, wê bi zanebûna wî û fahma wî bê. Gotinên ku ew bike, wê êdî hin bi hin di serîyan de cih bigirin bi navê wî re. Ew jî, weke xelataka ku ji civatê ya ji wî re ya. Ev yek weke xelatekê ya, ji ber ku wê êdî bi wê navê wî were ser ziman û her ku hate ser ziman jî, wê rêzekê ji mirovên ku li wî û hizre wî dihisênin wê bigirê. Bi vê yekê re êdî wê navê wî bi zanebûna wî ya ku wî êdî hin bi hin di afirand û dihanî ser ziman re wê bidest derketina xwe kiriba. Ew wê êdî li gelek deverên ku ew çûbayê de wê ew hatiba kirin mêhvan li dergahan û her weha cihên ku lê zanist lê bicih dibûn. Li wan deran jî, wê mafê axiftinê li ber mirovên li dora xwe bigirta û wê zanebûna xwe bihanîya ser ziman. Bi vê yekê re wê hem zanebûna wî bihate naskirin û hem jî wê ew bihate naskirin. Lê hizrên ku wî yên ku wî hanîna ser ku yekî ji mirovên bizane û zanist ku têde li gor xwe û zanebûna xwe kêmesî û an jî ne trîtiyek bidîta, wê wî jî ew bihanîya li ser ziman. Lê wê bi awayekî ku fêr bida wî, wê bihanîya ser ziman. Ev jî, xawêna wî zanistê ku wê biaxifta û bihanîya li ser ziman bû li gor zanebûna wî ya ku wê ew li gor wê biaxifta û bihanîya ser ziman. Zanebûn, xawêna wê bi têgihîştina wê ya ku zanist ketîya farqe wê de di serê xwe de ya.

Bi vê yekê re wê êdî ew mirovê ku ketîya riya zanistîtiyê de wê di aqilê wî û zanebûna wî de wê bi wê re qayîmbûn wê çêbûba. Qayîmbûn û her weha bi zanebûna xwe re êdî ji xwe bi bawer bûn, wê biafirîyana. Wê êdî ew jî bizanebûna xwe re weke ku di azmûnan de buhurtî bi zanebûna xwe re wê lê hatiba. Her dere ku çûbayê de, ji bo wî û zanebûna wî û têgihîştina zanebûna wî, cihê ku wê bûbû cihê azmûnî bû. Ji wan deran, ji her deran ku ew bi zanebûna xwe re jê buhurt, ew cih, wê qayîmbûnek bi wî re bizanebûna wî re biafiranda. Bi vê yekê re, wê êdî ew pêşketiba û mazin bûba û hatîba naskirin. Meleyê Cizîrî, ji Heskîfe bigira, hate ku digihê amedê, Herêmên agirî, Sêrt, Çolemerg(hakarî), Mamolanê, Gîrêmîra, deşdarê û hwd, ew çûyê de û wî zanebûnên xwe hanîya ser ziman. Bi vê yekê re awayê derketin û afirîna zanistekî dibû. Mirovên ku bi fahmên xwe vekirî bûn û weke ku di nav xalê de ji di hate ser ziman "ku ne fahmkorî bûn", ew mirovên ku wê êdî bi pêş ve biçûyan bûn. Ew mirovên ku wê êdî herkesekî bi rêz û hürmet li wan bi nertîyaban bûn. Ev demên çûn û hatinê ên ji herême li herême, demên ku bisalan dikişandin bûn. Lê ew çûn û hatina ji herême li herême, çûn û hatinaka di serî de jî bû. Bi wê yekê re, hertimî, di serî de hizirkirin hebû. Li ser temenê gotinaka rastteqînîyê kur û dûr çûyin ya di serî de wê mirov bikira riya zanistîtiyê de. Zanistên kurd, ji bo vê yekê, di her demê de temenekî wan yê pir mazin ji wê dîroka wan ya pîrr demdirêj hebû ji wan re ku ew jê sûd û fêr bigirin û bi wê mazin bibin.

Bi vê awayê bûn û pêşveçûn û pêşketina zanistên deme dibe. Bi vê awayê re êdî ew ew di nav xalkê de dibin û derdikevina pêş û her weha têne naskirin. Meleyê Cizîrî û Mele Hisêne Bateyî, Feqiyê Teyran, Ahmedê Xanê û hwd, wan zanistan û zanistên weke wan yên kurdan yên din jî yên ku di deme de derketina heman awayê pêşketin û pêşveçûnê bi xwe re dana jîn kirin. Êdî bi wî rengî wilo mazinbûna wan bi naskirina wan dibê. Zanistatî, di aslê xwe de, di serî de li ser têgihîştinê re mazin bûn a. Li ser zanebûnê re xwe afirandin a. Li aqil re nerîn û afirandin a. Zanistatî, bi vê yekê re, di wê gotina wê de wate afirandina deme xwe jî biaqîê di wê de weke kirdeyeka veşartî têde heya. Li vir, em çend gotinan li ser vê gotinan zanistîtiyê ji bînan ser ziman. Zanistîti, ev gotin, ku mirov li ser wê dihizirê, mirov bi kevneşopî di nav kurdan heyînaka wê ya pîrr pêşketî dibîne. Wate wê ya pêşketî, di aslê xwe de, di nav civatê de rûniştîya. Naskirin, hem bi gotinê re hem jî bi wate wê ya ku lê hatîya lêkirin re di nav xalkê de heya. Mirov divêt ku vê yekê jî her weha bi teybet bêne ser ziman. Bi vê yekê re, li ser wê gotin û wate wê re bi têgihîştinaka ku mazin re êdî bi wê re zanist dihêne holê. Zanist, pêşî, heyîna wan ya sereke, weke qalibekî têgihîştinê yê ku di nav

civatê re heya, wê fahm dikin û li ser wê re hinekî ku ji wê bizanebûna di buhurin û di buhurênin, êdî ew weke zanistna mazin dihêne ser ziman. Ev yek jî, weke nirxekê û kevneşopîyekê jî dihê dîtin.

Zanistên ku mazin yên ku kurdan bahsa wan dikin, zanistê weke meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran, yê ku ji wê qalibê zanebûnê û têgihîştinê yê civatê yê ku heya yên ku xwe bi zanebûna xwe re buhurandina û afirandinaka biastî ku hê mazintir di wê de di nav civatê de dana çêkirin in. Gotinaka ku di nav kurdan hertimî dihate gotin hebû. Ew gotin jî ev bû. Mirovekî ku dixwand, ku ciwan jî ba û seyde jî ba, ji bo wan dihate gotin. Ev gotin jî weke bû; "ku yekî li cem seydeyê xwe yê ku li cem xwand ku piştî perwerdebûna xwe re bi gavakê jî seydeyê xwe êdî xwe ne buhurandibê, wî xiyane ji wê fêrbûna xwe ya ku ji seydeyê xwe kirîya û bi wê re xiyane li wê zanebûna ku jê fêr jî bûya kirîya". Bi vê gotinê re dihate gotin û xwestin ku yê ku dixwand ku ciwan ba û ku seyde jî ba, jîrîfî û hişmendîfî bida nîşandin û bizanebûna xwe ye ku di xwe de da rûnandin re ku divîyabû ku derketiba pêşîya seydeyê xwe jî. Ev derketina li pêş ya bi zanebûna xwe re ne weke bêhûrmetîyekê dihate dîtin, vajî wê, weke hûrmete mazin ya ji wê zanebûna ku wî mirovê jê fêrkirîya ji wî wê bihate dîtin. Hertimî, weke ku di nav civatê de jî dihate gotin, "divîya ku her xwandavan, gavakê jî asta û radaya ku jê perwerde di dît, bi pêş ve herê û wê jî bi xwe re bi pêş ve bibe. Ya ku ew wê bide wê zanebûn bibersivî ev bû. Rêz û hûrmete ku wê wî ji wê re bida nîşandin jî, ev bû. Bi vê yekê re, hertimî, li ser wê dihate sekinandin.

Zanist û zanebûn, aqil û hişmendîya zanebûn, têgihîştina ku ew di nav civatê de diafirîne, mirov wê di wê asta pêşketina bi xwandavan re ku hatî rûniştandin, mirov wê dibîne. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku pêşketineka mazin ya dîrokî, êdî wê bi xwe re bida jînkirin. Ji fêrbûnê re weke ku di demên berê de dihate gotin "xîret pêwîst bû". Yê ku nedikarî wê xiretê bide nîşandin, ma wê çawa karîba ku xwe bigihanda zanebûnê? Ev pirs jî, weke pirsêka ku di dawîya wê gotinê dihate pirsîn bû. Bi wê yekê re, êdî li ser wê dihate sekin in.

Demên pêşketinê yên civatî ku bi ber me ve têne û pêşketina ku dijîn ku mirov li wê dinerê, mirov dibîne ku wa astaka aqadamîkî wa biafir heya. Piştî demên Meleyê Cizîrî û Feqiyê Teyran û hwd re, hin bi hin li ser wê ast û rada ku wan li dûv hevdu bi pergali danîya holê pêşketin dibê. Ji wan, êdî weke ku pêvajoyeka pêşketinê dem bi dem dihê jîn kirin. Piştî wan re, her zanistên ku dihên, wê ne tenê têgihîştin û zanîna civate xwe fêrbibin, wê bi wê re wê awayê têgihîştinê ya ku wan hanîya û danîya holê jî wê bibînin û fêr bibin, û jî wê binerin. Piştî van zanistên mazin re, wê di awayê perwerdekirinê de jî, wê pêşketinaka mazin biafirê û were holê. Ew awayê pêşketinê wê êdî hin bi hin dem bi dem xwe bijî û pêş bikeve. Ji deme Meleyê Cizîrî pêde, hin bi hin dergahî, weke ku dikeve demeke xwe ya ku êdî jî holê rabê de. Mirov wê jî dibîne. Berî meleyê Cizîrî, pergale perwerde yên civatê yên ku diafirin û dihêne holê, hemû jî, di çerovayaka dergahîyê de dihêne holê. Minaq, Şêx Teymîyê Harranî û têgihîştina wê ya ku wî hanîya û danîya holê, awayekî bi pergali ku weke ku mirov karê bêje ku derdikeve dervî dergahê jî. Lê ew di dergahê de dide bich kirin. Pergaleka zankotiyê re ya perwerde û pêşxistinê ew diafirîne. Pîrr pirtûkên weke pirtûkên perwerdekirin bi wan dibê jî, ew di nivîsêne. Piştî wî re jî, pirtûkên wî yên perwerdekirinê xwandina wan berdeyam dike. Awayekî pedegojikî, di hanîna wî ya li ser ziman de heya. Di deme wî de, pîrr axiftinên wî yên dirêj dervî pirtûkên wî yên ku wî bi destê xwe nivîsandina, di aqilan de dihêne girtin û piştî wî re dihêne rijandin li ser rûpel û hwd.

Lê ku dem dihê deme Meleyê Cizîrî, wê meleyê Cizîrî, êdî demeka nû bide dest pê kirin. Bi teybetî, ji aliyê perwerdê ve, ew aliyê meleyê Cizîrî yê nû, mirov divê de divêt ku bi teybet bêne ser ziman. Meleyê Cizîrî, 43(çilûsê) pirtûkên hizrî nivîsandin û li şûn xwe hiştin. Ew pirtûkên wî, hemû jî, ji aliyê pedegojîyê ve girîniya pîrr mazin hebû. Ji bo perwerdekirinê û bi teybetî jî pêxistinîna perwerdekirinê li medresa sor, wî nivîsand in. Ji xaynî, van nivîsandinên wî yên ku wî bi teybetî bi destê xwe nivîsandina, weke wan qasîdên ji wî yên bi helbestî ku bi devkî hate roja me hatina pîrr hizrên wî yên ku piştî wî re weke ku piştî Teymiyê Harranî re hate kirin, piştî wî re jî hatina rijandin li ser rûpel. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ji wê hijmara pirtûkên wî zêdetir nivîs û zanebûnên wî yên ku diafirin hene. Lê mixabin, ew nivîs jî, û bi teybetî, pirtûkên wî yên ku wî bi destê xwe nivîsandina û li şûn xwe hiştina jî, î ro winda na. Ev jî, di serî de ku xamgîniyekê bi me re çê dike, bi wê re dilê me pîrr diêşene. Ew pirtûkên ku wî yên ku wî nivîsandina, çawa bû ku êdî hemû bi carekê re winda bûn?. Her weha mirov karê jî bo Feqiyê Teyran jî bêne ser ziman. Wî jî pîrr nivîsandîya. Li ser hizratî, dîrok, matamatik, olzanîyê û hwd, wî pîrr zanîya. Li herêmên kurdistanê, pîrr zanistên weha yên mazin ku li şûn xwe bi pirtûkxaneyan pirtûk hiştina hena. bi carekê re ji demeka dîrokê pêde hemû jî, weke ku ji holê hatina rakirin û hatina windakirin. Rewşa ku dihê holê ev yek bixwe ya. Li cizîre bota, ku hate avakirin komara tirk jî, em dizanin ku pirtûxaneyên ku tişî pirtûk em dizanin ku hene. Li wir, weke ku di nav xalkê de hê jî bahs dihê kirin bahse 360 medreseyê dihate kirin. Evqas medresa û berhemên di wan de çûna bi kuderê ve? Ev jî weke pîrseka ku mirov wê bi pîrsê û wê bêne ser ziman.

Di wê demê de, sekna kurdan bi tevgerî û rêxistinî pîrr xurta. Lê ev sekn, tevgerî û rêxistinî jî, pîrr kêmesîyên wê hene. Ji aliyê temen ve hin kêmesîyên wê hene. Divêt ku sazîyên dayimî yên perwerde, rêzaniyê û awlakariya gel ku ew xwe bixwe wê bidina meşandin divêt ku werina avakirin. Aqadamîyên ramyarî û perwerde divêt ku werina avakirin. Dibistanên kurdî divêt ku werina avakirin. Divêt ku êdî ti kurd zaroyên xwe ne şênina dibistanên tirkî. Ji dêla wê êdî ew di nava xwe de dibistanên xwe bidina avakirin û di wan de zaroyên xwe bidina perwerdekirin. Bi wê re zankoyên kurdî divêt ku werina avakirin. Di serî de, divêt ku medresa Sor were zîndî jîndîkirin. Ew carek din were vejînkirin. Li gor demê û awayê perwerdehiya demê were rojane kirin. Ev jî î ro û pêşketina î ro re, wê temenkî pîr mazin bide afirandin.

Medresa Sor, ku weke beşên wê yên perwerde dihatina hasibandin, dihate gotin ku berê 360 beşên wê yên perwerde hebûn. Weke ku çawa ku ji 'birca belek' bahse beşan dihate kirin, jî wê re jî wilo bahs dihate kirin, hinek mirovna ku dîroka wê û bi teybetî ya herêmê xwandibûn, digotin ku ev hijmar hê zêdetira di medresa Sor de. Medresa Sor, divêt ku were vejînkirin û bibe cihê perwerde li gor demê. Ew temenekê mazin yê zankoya kurdî ya. Tenê, divêt ku li ser wê temenê avayak were avakirin û hwd. Wekî din jî, ji her aliyê ve temenê wê heya. Her beşek jî bo qadaka perwerde bê. Minaq,, qada hizratîyê(felsefe), civaknasî, dîrok, deronî, û hwd, beşên wê werina avakirin.

Bi medresa Sor re, carek din divêt ku Cizîre bota bigihê wê giyane xwe ya berê û dîsa bibe ku weke navendaka perwerde ku jî herderê kurdistanê zaro û ciwanên kurd diharikina wir û li wir perwerde dibin in bû. Ya ku wê temenê pêşketina di demên pêş de biafirîne jê ev bixwe ya. Li ti welatê cihanê ti zankoyên ku di sadsale 14. min de hatîya avakirin nîn a. Li kurdistanê medresa Sor heya. Lê mixabin, ew têde perwerdekirin hatîya sekinandin. Divêt ku Medresa Sor bê rojana kirin û carek din bê vejînkirin û bibe cihê perwerde yê li

kurdistanê ya herî pêşketî û mazin. Ew mîreteya Meleyê Cizîrî û Feqyê Teyran a. Ku ew newê kirin, wê kurd ti carî nikaribin bêjin ku ew li mîreteye wan xwedî derketina.

Feqiyê Teyran, dema ku çû ser dilovanîya xwe, tirba wî li Misê li medresê Hate çêkirin. Ew cihê ku ew têde hate bicihkirin, ew der, weke dibistanek û zankoyeka mazin bû. Ew der, hem di demên berî ku Feqiyê Teyran herê ser dilovanîya xwe de û hem jî di deme wî û demên piştî wî re de jî cihekî perwerdekirinê bû. Ew dibistanîya wir jî, divêt ku were zindîkirin û vejînkirin. Î ro ew der, weke kavilekî hatîya hiştin. Divêt ku ew der jî ji wê kavilîkirinê bê xilaskirin. Ew der, mîreteye Feqiyê Teyran ya dîrokî ya ji pêşarajê re ya. Ev derên weha, hemû jî, cih û warên ku li gor demê bêne nûkirin û rojana kirin û bigîyane wê re bêne berdewam kirin in. Ew gîyane wan der û cihan, gîyane têgihîştinê ya. Ew gîyan ku nebe, wê avakirina wan cihan jî, wê weke cûhna rût bin. Gîyane têgihîştina kurdistanê, ew diafirînin û divêt ku ew bê bisazîkirin û li ser wê sazîbûnê re pergale pergale ye hemde ya demê û li gor demê bê afirandin û bicihkirin li kurdistanê. Gîyane têgihîştina Cîzîre bota ku mirov bigîhiyê de, mirov wê bibîne ku di têgihîştina xwe de Cîzîre bota, li pêşîya roja me û sadsale me dimeşê.

Weke Medresa Sor, û medresa li Miksê ku tirba Feqiyê Teyran têde ya, li gelek herêmên din yên kurdistanê medresayên demê ku hatina avakirin hene. Ew, deme ku bi Meleyê Cizîrî re dest pê kir, êdî ne deme dergahan bû, deme Medresayan bû. bi wê re êdî li herderî medresa weke yên pêşketina demê diafirin. Mînaq, Medresa li Ayserê, ku di demekê ne kemî Medresa Sor bûya, ku weke zankoyaka herêmê kar kirîya di deme xwe de, î ro ji xwe bahse wê jî nayê kirin.

Zimanê Meresa Sor yê perwerde kurdî û pîrr aqadamîka. Ew zimanê wê yê ku hebû, divêt ku carek din were vejînkirin. Piştî sale 1923an de pêde, qadaxakirina perwerdeya li wir hate kirin. Piştê jî, çend ku bidizî hin mirovna bawermend ew rewş dana berdewam kirin jî, piştî wê qadaxayê re ti carî weke berê xwe nebû. Divêt ku mirov wê êdî bikê weke berî xwe û deme xwe ya ku wê jînkirîya ya. Ev yek, hate nahaka ne kirina wê, weke kêmesîyaka pîrr mazin ya dîrokî ya kurdan bixwe ya. Gîyane Cizîrê re bota ya bitêgihîştine wê, aliyekî wê yê pîrr mazin dii wir de veşartîya. ..

Cizîra bota, kevneşopîya wê ya perwerdekiirînê, ya ku em î ro dizanin bêhtirî jî mazintira..Ji wê pîrr mazintira.Di herdemê de weke navendaka ku zanist û mirovên zane ku lê dicivîn bûn. Ewder, ji gelek aliyên xwe yên dîrokî ve hê ji xwe ne hatîya ser ziman jî. Hê jî, bi dîroka xwe ve û her aliyê ve Cizîre bota, li bendî zanistên kurd yên ku wê li ser wê û wî dîroka wê ya demdirêj ku lêkolinan bikin a. Ma wê zanistên kurd, wê kengî êdî bersiveka herênî bidina wê bendewarîya Cizîra bota ya ku li wa ya? Em vê pirsê li wan bikin. Ew divêt ku vê pirsê, bersive wê, herina cizîra bota û li wir bigihinê de. Di dîroka dibistan û zankotîya kurdî de Cizîra bota, wê bi dîroka xwe ya bizane ya ku jînkirîya re, wê xwediyî cihekî ku teybet bê. Wê ew cihê wê yê bi rûmet, wê hertimî hebe. Bi vê yekê re, em bêjin ku gîyane Cizîre bota ya zanîna wê ya ku heya, ew di serî de divêt ku were dîtî. Ku mirov zanibe ku karibe lê bînerê, mirov wê êdî wê gîyane wê bibîne. Hertimî ew gîyane wê sawerî ye têgihîştinî xwe jîndî digirê. Mirovê ku serê xwe hildê û hinekî lê bînerê, wê ew di wê nerinê de jî ji wê tiştêkî di serê xwe de bigirê. Sawêra Cizîre bota, bi zanîn, têgihîştin û dîroka wê re heya. Ji van aliyên ve ew dihê holê. Mirov divêt ku wan aliyên wê jî bi awayekî rast bibîne û fahmbike û bêne ser ziman. Hate roja me jî, ku Cizîre bota weke ansîklopediyeka ku hê ne hatîya nivîsandin lê ku li jîyane bi jîndî û zîndîtiya xwe re heya,

mirov karê wê biwesif bike. Rastîya wê, rastîyaka zaneyî ya bizanistî ya bi demê re ku afirîya û heya ya.

Cizîre bota, emê ji wê berdewam bikin û ji wê pêşketina wê dest bi hanîna li ser ziman bikin û bènina hate roja me. Bi wê re, wê êdî di awayê pêşveçûn û pêşketinê ve wê awayekî teherî yê pêşketina kurdistanê ya têgihîştina wê êdî wê xwe bi rengê xwe bi wê hanîna me ya li ser ziman re, wê bider rû li berçav. Li kurdistanê perwerdebûn, û awayê perwerdebûnê wê ji deme Meleyê Cizîrî pêde, wê pirr mazin bidest pêşketinaka xwe ya hemdemî bike. Wê di awayê dibistanîyê de jî, wê êdî guharandin wê biafirê. Mînaq, di deme Meleyê Cizîrî, ku hate ku hatîya wê demê, di cihên pîroz de perwerdekirin bûya. Di deme musulmanetiyê de jî, dergahên olî ku awayekî pîroz û perwerdekirnê yên deme berî musulmanetiyê ye deme êzîdiyê jî bûn, wê bi wan pêşketi bibe. Lê wê, êdî demeke nû dest pê bike. Meleyê Cizîrî, wê deme nû ya dihê, wê dibîne. Ew êdî bi wê dîtina bidest hanîna li ser ziman dike. ew deme nû, êdî dergah, di wê de, weke cihna perwerde ne li pêş in. Wê bi teybetî cihna perwerde ku di her asta wê de têde tê dayin wê bêne afirandina. Pêşî, wê Medresa werina avakirin. Piştî wê re, wê êdî li ser wan re wê hin bi hin bi awayekî peresandinî wê pêşketin bi wan re bi civatê re biafirê û derkeve holê. Li ser wan re, wê pêvajoyeka bi ber awayê dibistanên ku di roja me de dihêne bi karhanîn ve wê bibe. Bi wê re, êdî hin bi hin, wê di wan pêşketin bibe. Meleyê Cizîrî, farqîya wê bi pêşketina wî re, ew e ku ew vê yekê dibîne û ku li gor wê yekê dihizirê û dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, ew cudatîya wî dihê holê li berçav.

Meleyê Cizîrî, weke zanistê deme me ya hemdem a. Ew, zanistê hiziratiyê ya. Ew li ser têgihîştinê re kuratiyê bi xwe re dijî û dihêne ser ziman. Di deme hanîna li ser ziman de, ew bi têgihîştinaka mazin ye ku têde aqil û zanîn pirr mazin heya dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, em karin bêjin ku aqilê wî yê demê pirr pêşketîya. Di deme xwe bixwe de jê, Meleyê Cizîrî bi tememî nayê fahmkirin. Lê wê di deme Feqiyê Teyran de bi hizirkirinên li ser wî hizrên wê yên Feqiyê Teyran ku ew dike û ku dide kirin, wê bi wan fahmkirinaka mazin ya demî jî, wê bi wî re biafirê û were holê. Zanîna civatê bi Feqiyê Teyran re pirr mazin heya. Têgihîştina wî di temenê xwe de têgihîştinaka civatî ya pirr ku di serê wî de saffîya û ku ew bi wê re xwediyê pêşketinaka pirr mazin a jî, heya. Farqe têgihîştina civatî ya Feqiyê Teyran ji ya yên berî xwe ew e, ku ew di bi wê awayê têgihîştina xwe re bi civatê re pirr mazin xwediyê têgihîştinaka safî û bi pergale û di çerova wê de dihizirê û dihêne ser ziman. Nêzîkatîya Feqiyê Teyran ya civatî û têgihîştina Meleyê Cizîrî ya hizratî ya bitêgihîştina, wê weke ku di qalibekî bipergal de wê hevdû temem bikin di çerçova heyîn û hebûn û pêşketin û pêşveçûna civatê de.

Feqiyê Teyran, xwediyê pergaliyaka civatî ya di serê xwe de ya. Ew civaknasîya wî bi awayekî ku xwe pirr mazin bide li berçav heya û bala mirov dikişîne. Di wê çerçovê de mirov karê bêje ku ew xwediyê pergale xwe ya civaknasîyê ya civatê ya. Feqiyê Teyran, çend ku piştî meleyê Cizîrî re tê Cizîre bota û piştî re ji wî weke ku dide berdewam kirin jî, wê bi wê awayê xwe yê civaknasî ya civatê ku ew bi awayekî bi pergale dide rû li berçav, wê ew bixwe êdî hewl bide ku Meleyê Cizîrî di wê nêvenga civaknasîya xwe ya civatî de bitêgihîştina wê re bicih bike. Weke tu tirêjên rojê ku yek ji hêze pirr bi ber soratiyê ve ya û ku ya din jî ji wê hêze bi ber sipitîyê ve ya, û ku bi hev re dikevina nava hev de rengê xwe yê teybet diafirêne, mirov wê awayê ku Feqiyê Teyran bi têgihîştina Meleyê Cizîrî re bi xwe re diafirêne dibîne. Biqasî, ku herdû zanist jî her yekê ku ji aliyê ve divêt ku bi teybetî were fahmkirin û nasîn, ewqasî jî aliyekî wan yê ku her weha bi vî awayî hevdû temem dike ku mirov divêt ku wê bi wan herdûyan re bi hev re hewlbide ku fahm bike jî heya. Wê ev alî hemû jî, di fahmkirina wan, têgihîştina wan û deme wan bi xoslet û teybetmendiyê xwe re

ku bê fahmkirin û wê awayê teherî yê di têgihîştina wan de mirov wê hingî baştir û qanc fahm bike. Hingî, mirov wê di derbarê wan de bi zanebûnaka mazin ya bi têgihîştin bibe. Ji wê deme wan, hate ku hatina vê deme me, ku mirov li awayê pêşketinê dinerê, di çerçova pêşketina kurdistanê û têgihîştina wê de, mirov awayekî teherî dibîne. Ji van zanistên me yê mazin ve ku ji wan ku hate ku dihê ve deme me jî, mirov awayekî teybet yê pêşketinek mazin ye têgihîştinê dibêne.

Di roja me de, ew awayê pêşketinê ku di roja me de heya, mirov divêt ku wê jî bibîne. Ji wê jî divêt ku mirov bigihê têgihîştinaka mazin ya dîrokî. Li kurdistanê, dem ji wê demê, hate ku dihê ve deme me, wê bi awayê perwerdekirinê re pêşketin bi afirê. Piştî meleyê Cizîrî re, wê bi teybetî, êdî di hiziratiyê de awayê olzaniyê, hizir, dîrok, wêje û hwd, wê li gor demê û têgihîştina wê, wê êdî werina jev cudakirin û wê li ser wan bê hizirîn û wê nivîsandina wan biafirê. Li ser matamafîkê, fizîkê û hwd, wê hizrandin bibe. Li ser gelek mijar û babetên din wê hizirin bibe. Her babetên civatê yên ku wê pêşketina wê çêbikin yên hizrî, hemû jî dihêne kifşkirin. Li ser pêşxistina wan hizirkirinak bibe.

Bi vê yekê re, mirov ku dihizirê, mirov dibîne ku wa awayekî pêşketinê yê hizrî wê heya û pêşketiya. Li ser wê re hizirandin heya. Civat, wê pêş bikeve. Aqiltî, weke ku dihê ser ziman, wê pêş bikeve. Aqiltî, êdî wê temenê pêşketinê din yên demê bi afirêne. Piştî meleyê Cizîrî re, her zanist û zaneyê kurd yê ku derketiya hizratî bivac û aqil kirîya mijar û babet ji xwe re û li ser wê hanîya li ser ziman. Bi vê yekê re, awayekî pêşketinê ya hizrî êdî diafirê. Lê ji wê demê pêde, li kurdistanê bi jidestçûna serdestiya kurdan ya li ser herêmên wan re, wê bandûrê li wê qadê û pêşketina wê jî bike. Çendî ku wê hertimî û demê temenê wê pêşketinê wê hebe û xwe bi parêzê jî, wê li gor wê sazibûn û rêxistinbûnaka civatî wê newê holê. Wê li pêşîya wê astang wê hebin. Bi vê yekê re, deme ku mirov dihê wê deme dawiyê ya ku êdî mirov wê bi navê sadsale me bêne ser ziman, êdî ji wê deme pêde ji dêla pêşveçûnê wê li şûnmanê wê biafirê. Kurd, wê êdî bindestiyekê bijîn. Ev, wê bandûra wê li afirandina dibistan û zankoyên wê jî bike. Hate sadsale 18. min jî, wê dibistanên kurdî yên di asta zankoyê û yên dibin wê re wê hebin ku weke medresa Sor û hwd. Lê li pêşîya afirandin û avakirina wan de, hêzê ramyarî ya ku rêzanîya kurdistanê kirîya destê xwe de û wê dixwezê bi vê re dibe û tenê ji bo serdestiya heya, ya Osmanîyan û hwd, wê li pêşîya wê pêşketina kurdistanê, wê astangeke biafirênin. Kurd rojnema kurdî ya bi navê "kurdistan"ê ji dêla ku li kurdistanê derkeve, ew rewş bixwe jî, wê di çerçova rewşa ramyarî ya demê de wê zor astangên li ser serê kurdan hinekî bêne berçav.

Li kudistanê, wê hate deme me ya ku em dijîn wê temenê wê pêşketina dibistanî û zankoyî wê heyin û hebûna wê xwe bi parêzê. Lê mixabin, wê ji aliyê sazibûnê ve derfetê ji xwe re ne bîne. Di roja me de jî, ku em di sadsale 21 e de dijîn, ku hê dibistanê kurdî ew astang li pêşîya wan heya, mirov karê weke şermeka mazin hem ji bo kurdan ku hate nahaka ew astang ne buhurandina û dibistanên xwe ava nekirin û ji bo yên ku wê astangiyê diafirênin mirov karê bêne ser ziman. Kurd, herî hertîştî, divêt ku ew berpîrsiyarên xwe yên ji xwe li ber zaro û pêşketina bicih bînin. Ev berpîrsiyar, berpîrsiyariya wan ku cih ji ti gotinê re nahêlê ya. ..

Ji wê deme Meleyê Cizîrî ku mirov hate roja me bi awayekî teherî şîrove dike û dihê, mirov dibîne ku temenekî mazin yê têgihîştinê hê heya. Lê tenê li ser wê temenê avakirina dibistanê xwe jî, weke berpîrsiyariya herî mazin ya ku li kurdan bixwe dikeve ya. Di vir de, mirov karê van xalan jî, weke xalna ku di avakirina dibistan û zankoyên kurdî de bêne ser ziman. Pêşî, afirandina pirtûk û berhemên perwerde divêt ku werina kirin. Di serî de,

têgihîştina dibistanî û zankotiyê afirîna wê pirr girîng a. Zaro, ji biçûkatîya, ku hate nahaka weke ku di av kurdan de weke kevneşopîyekê hatîya ji 7 salîya hertimî dest bi dibistanê kirîya. Lê ev temen, yê dest pê kirina dibistanîya zaroktiyê ya. Berî vê demê jî, ji pitiktiyê, di awayekî perwerdekirinî de hiştina zaroyan û pêşxistina wan ya hate wê temenê, wê ji wê demê pêde, ew destpêkirina dibistanîyê ya bizaro re, wê zaro di xateka pêşketina zû bide meşandin. Perwerdeya temen, bigihîştina têgihîştin û naskirina çand, dîrok, hizratîya xwe ya civafî, temenê xwe ya matamatikê avêtina wê û hwd, wê bi wan re bibe. Bi vê yekê re, di wê ast û temenê de pergale perwerde bi têgihîştina û zanîna wê re afirandina wê û serwerîya wê û pêşketina wê, girîngîya wê pirr mazin heya. Zaro, divêt ku wê pêvajoya xwe pirr mazin bi pêşketina dîrokî bi buhurêne. Ew deme pêşketinê, wê temen bê. Ji ber vê yekê, ew dem, wê di awayekî pedegojîkî de ku dem bi dem zabûna pêşketina zankoyî ji di nav wê ya wê demê de, wê ne nasîya ku ew piştre di demên zanko û hwd ku bijî wê temenê wê biafirêne. Civat, aliyê wê yê dîrokî û çandî, kifşkirina wê û di pêşketina zaro de bicih kirina wê, wê zaro, ji temen ve bigihêne pêşketina wê. Gotin û awayê pêşketinê wê bina mifteyên zanîna zaro ku ew bi xwe re diji de. Aqilê zaro, wê naskirina xwe ya xweza tenê di nav civate xwe de bijî. Ew temenê wê yê ku li ser bi wêre bibe û pêşketina xwe bide dest pê kirina. Di vir de gotina wêretiyê, di wate têgihîştinkirinê de dihê ser ziman.

Dibistan, awayê wê yê pedegojî, yanî awayê wê yê perwerdekirinî girîngîya wê hertimî heya. Her zaroyê ku keta nava wê pergale wê ya perwerde de, bi awayekî pedegojîkî yek bi yek jî divêt ku bi wan ve eleqederî bibe. Zaro, di kijan demê de ku bi dest xwandinê dibistanê bike, wê ji wê temenê xwe yê civatî wê beyenîbûnê neji. Ev jî, wê temenekî wî yê pêşketinê biafirêne. Bi gotinên ku di pirtûkên ku di pirtûkên perwerde de dihêne ser ziman girîngîya wan, wê girîngîya wê temenê wê jî hebe. Gotinên xalkê, yên ku di nav xalkê asayî bûna û êdî pirr bi hesanî dihêne ser ziman in. Ew gotin, bi wan re xwezatîya mirov ya meji heya. Bi zaro re ew bêhtir heya. Lê zaro, di wê afirînerîtiyê xwe ya wê deme xwe ya biçûkatîya xwe de, ku awayê pergale bi pirtûkên wê re di wê aliyê pêdeçûna pêşketina wê de bin, wê êdî hin bi hin, zaro, di xwe de ji wê rewşa perwerde bi ber tenêfîyekê ve wê herê û ew tenêfî, wê bê temenê sekna pêşketina wê ya di mejiyê wî de ya di perwerdekirnê re. Meji, pêdeçûnaka wê ya dayimî ya bi pêşketinê ve heya. Bi wê pêdeçûnê re levkirin, wê temenê afirînerîtiya mirov ya pêşketinê bi afirê. Deronîya perwerde, di vir de, bi gotinekê girîngîya wê dihê ser ziman. Ew gotin jî, her weha levkirina bi pêdeçûna meji, xûyên keseyetiyê re pergale mirov ya kesî ya perwerde jî diafirêne. Weke pergaleka pirr tevlihev ya deronîyê ya vê demê ya bi zaro re ku heya. Fahmkirina wê çendî baş bibe jî, wê ewçendî ji baş pêşketinê êdî bê çêkirin di mejî de.

Ev pêvajoyên zaro û hwd, pêvajoyên ku herî girîng yên ku mirov wan bi teybet bêne ser ziman in. Li ser wan re wê temenê zankoyê jî bê avêtin. Temenekî baş yê ku dibistanên bigihînin de hatîya avêtin, di aslê xwe de temenekî mazin û herî baş yê ku ji bo zankoyê jî hatîya avêtin a. Di vir de, di naqabîna wan deman de teheraka têgihîştinê û deronîyê bi hev re heya. Zanîn bi wê têgihîştin û deronîyê re wê afirînerîtiyeka wê ya bi mirov re wê were holê. Dibistan, ji bo zaro, di asta zankoyê de ya. Zanko bixwe yî, ji bo ciwan asta wê bixwe ya. Bi vê yekê re, mirov karê wê tehera deronî ya ku perwerde ya pêşketina wan bêne ser ziman.

Zanko, di wê deme wê de, ku mirov kete perwerde de, ji bo pêşketinaka mazin, bi deronîyê re nêzîkatîyaka biaqilî pêwîstîya wê heya. Bi teybetî zankoyên kurdistanê li gor têgihîştina û awayê pêşketina têgihîştina kurdistanê ya di dîrokê de ku hate deme me hatîya, çend beşên sereke yên ku werina avakirin jî ev in. Dîrok, hizratî(felsefe), wêje, olzanî,

werze(matamatik), fizîk, civaknasî, beşa civatê, deronî, beşa rêzaniyê civatî, beşa jîr û bîrê, beşa olzanîya êzîdîyê û bêşên din yên ku din wê de bêne vekirin, bi teybetî beşa estetîkê û têgihîştina wê ya hizrî, beşa teknolojiyê, beşa teknîkê, beşa nîgarîyê, beşa zimên, û beşên din yên di bin van de bêne avakirin û beşên zanistê yên ku werina avakirin li gor deme û hwd, divêt ku werina avakirin.Temenê van bêşan, bi aqilî û têgihîştin û pêşketinî jî li kurdistanê heya. Ji bo ku ew temen were dîtin, tenê divêt ku mirov li dîrok û dîroka têgihîştin û pêşketina kurdistanê ya bi demê re lê bînerê, wê bes bê. Ev beşên ku me hanîna ser ziman, çend jî wan beşên ku werina vekirin in. Bêgûman, wê ne tenê ev beş tenê bin. Minaq, tenê deme ku mirov beşa dîrokê hilde dest, beşên di bin wê de weke beşên hizratîya dîrokê, dîrok, û hwd wê hebin. Minaq ku mirov beşa hizratîyê hilde dest, beşên dîroka hizratîyê, dîroka têgihîştinê û hwd, wê hebin. Ji xaynî van jî beşna ku werina kifşkirin wê di demê de bibin. Ev beş hemû, wê di çerçova têgihîştin û pêşketina kurdistanê de wê hevdu temem bikin. Ku zankoyê kurdî, di wan beşa estetîkî nebe, wê aliyekî têgihîştina wan hertimî di fahmkirna wê de kêmbibîne. Tenê ku mirov li awayê ziman û têgihîştina Êlî Herîrî, Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran û hwd bînerê, mirov wê êdî wê kêmesîyê di cih de his bike û bibîne.

ZIMANÊ DERÛNÎ, HIŞ Û HIŞMENDÎ Û PÊŞKETINA WAN YA DI DEMÊ DE Û BI HEVDÛ RE. ..

Ziman, bi hiş û têgihîştina wê re, ku were ser ziman, wê di bin navê çend beşan de were ser ziman. Beşa Pêşî, dibe derûnî û pêşketina wê ya bi têgihîştinê. Beşa duyemîn jî, her wusa wê bê, ziman û jîrîtî û ankû şahrazatîyê. Şahrazatî, hinekî têkiliya wê bi serdestûbûna bi ziman re heya. Mîrov, bi zanînê re jî, serwer û serdest dibê. Bo vê yekê jî, di beşa duyem de, bi ziman re jî têgihîştinê bi ber hişê wê û jîrbûn û şahrazatîyê ve, emê herin û hewl bidin ku werênina ser ziman:

Zimanê kurdî, di aslê xwe de, zimanekî derûnî ya. Di nava civatên kurdan de, hertimî li ser keseyet, kirin û bandûra wan ya li ser mirov û jîyane mirov hatîya sekin in. Dema ku mirov di şibeka nerîna derûnîyê ve dinerê, ev zimanê civatî ku di di nava civatên kurdan de hebûya, bi tememî di rengê zimanê derûnî de derdikeve li ber me. Min, ew zimanê civatî esas girt û li ser wê re xwest ku zimanê derûnîyê çawaya bi zimanê kurdî re werênima ser ziman. Ku di vê çerçoveyê de, em li dîroka zimanê kurdî binerin, di aslê xwe de, em rastî dîrokeka demdirêj a zimanê derûnîyê û pêşketina wê bi zimanê kurdî re tê. Hinekî jî, li vir, bi teybetî ku em bi zimanê derûnîyê re werênina ser ziman di kurdî de, emê hinekî bixweza wê dîroka ziman a di civatên kurdan de jî werênina ser ziman. Her wusa, bi nêzikatiya têgihîştinî û hemdem bi têgihîştinê re ku çawa dibê, emê di wê çerçoveyê de zimanê derûnîyê bi pêşketin û hemû aliyên wê re li vir hewl bidin bi sereke werênina ser ziman; .

Weke beşa Pêşî; zimanê derûnî, Sawêrî, têgihîştin û pêşketina wê...

Mîrov, jîndayekî çawa ya? **Bi vê pirsê re bidest nivîsandina wê nivîsandinê kirin, li gor min hinekî girîngiya wê heya. Di serî de, divêt ku mirov hinekî mirovatiya xwe fahm bike. Di serî de bûna mirovatiya xwe fahm bike. Mîrov, ku bûna mirovatiya xwe baş û qanc bi demên wê yên pêşketî re ku fahm kir, wê jî aliyekî ve di derbarê xwe de jî bibe xwediyê zanîn û têgihîştinaka girîng. Mîrov bi mirovî çî ya û çawa ya? Piştî wê pirsê me ya pêşî re êdî wê ev pirs xwe dana pirsînê li me bide farzkirin.**

Her dem û pêşketin, bi xwe re li gor xwe bi hişara xwe ya ku heya re xwediyê pêşketin û têgihîştinaka wê ya ku bûya. Mîrov, çawa mirov a? Di serî de divêt ku mirov tiştên ku wî dikina mirov di berçav de derbas bike û wan fahm bike. **Bi vê yekê re, mirov wê êdî mirov fahm bike û nas bike. Mîrov, heta ku hatiya û gihîştîya wê ast û rada xwe ya ku êdî bûya mirov, pîrr pêvajoyê û demên pêşveçûnê buhurandina. Di serî de, ku mirov li ser wan demena di hizirê, mirov dîrokaka mazin ya ku mîrov wê divêt ku bêne ser ziman û bi teybetî bi aqil re û bûna wê re, xwe dide berçavên mirov. Mîrov, ku bidest hizirandinê kir û hizirî û hinekî jî wijdan pêre çêbû, hinekî mirov karê bêje ku êdî mirov a. Bi vê yekê re hinek destûrên ku mirov di demê de dikina mirov, mirov wan bi mirovbûna mirov re wan kifş dike.**

Mîrov, heta ku hatiya wê demê, di dîrokê de, di demê de pîrr demên pêşketinê ên ku buhurandina hene. **Bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku ew demên wê yên ku mirov wan fahm bike. Di serî de, hin bi hin pêşketina mirov wê derxina ber mirov. Mîrov, bi pêşketina mirov re ku pêşket, hingî, pêşî, bi mejiyê xwe re pêşket. Bi vê yekê re, di temenê pêşketina mirov de di serî de bûn û pêşketina mejî û bi teybetî jî xêv heya. Xêv, di aslê xwe de, ew mirov û an jî dunya û cihana me ya ku di me de ku veşartî ya. Bi vê yekê re mirov karê bibêje ku mejî, di aslê xwe de, bi aqil re, êdî temenê bûna mirovtiya mirov diafirêne. Di naqabîna mirov û mirovatiya mirov de, hin pêvajoyên ku bi aqil pêşketina û fêr, cerb û**

aqilê wê ku di mejiyê me de xwegirtiya û hatiya qaydkirin heya. Bi vê gotina me ya dawiyê re, êdî bikin û nekin, weke ku xêv êdî weke aliyekî pirr giring derdikeve ber mirov ku mirov bi teybetî wê fahm bike. Heta ku mirov wê bi teybetî fahmnekê, êdî mirov wê nikaribê bi teybetî li ser vê yekê bi teybetî bi sekinê.

Meji, di xwe de, di deme ku bidest girtina dîmenên ji derve ku di hundur de kir, êdî bi wê qaydkirina di xwe de ku xêv çêbû, êdî hin bi hin, wê jîr jî, hiş û hişar jî û bîr û bîrewerî jî wê bi afir in. Ev pêvajoyê hemû jî, bi xwe re di mejî de di aslê xwe de xwediyê hin pêşvajoyîna ku mirov wan bi teybetî fahm bike û bêne ser ziman in. Di serî de, jîr çî ya, bîr çî ya û çî têne ser ziman, bîrewerî bi çî re çî dibe, û hwd, ev pirs hemû di vê pêvajoyê de bersivên xwe yên ku mirov wan bide wan, diafir in û dibin. Aqil jî, di aslê xwe de di vir de divêt ku mirov bibêje ku xwediyê pêşketinaka teybet ya ku mirov wê bi teybetî di vir de hilde li dest a.

Ku mijara me xewn bê, bi teybetî, hingî, bi teybetî, divêt ku mirov pêşî, weke pêvajoyaka giring ya fahmkirinê di temenê wê de wê fahm bike. Aqil, weke aliyekî giring û yê ji temen, ku mirov di vir de wê fahmbike ya. Di çerçova xewnê Sawêrîyê (xiyal) de, wê aqil, ji du aliyan ve bi teybetî û sereke were fahm kirin. Aliyê pêşî, bi bûna aqil re çêbûna xêvê û bi wê re hin bi hin dîmenkirin di tê de ku dibê ya. Bi wê re, di aslê xwe de, aliyê dîn yê duyemin jî, bêî ku aqil û bûna xêvê hebe, mirov wê nikaribê xewnê bike. Bi vê yekê re, weke ardeke ku xewn li ser weke gayeyê beyer ku şîn dibe û dibe ya. Bi vê yekê re, êdî mirov karê wê yekê re bi teybetî wê bêne ser ziman.

Xewn, di vir de, weke pêvajoyîna ku mirov di serî de berî ku were û bigihijê xwe xewnê ku mirov wan fahm bike ên bi aqil û bûna xêve re hene. Bi vê yekê re, hevdû gotin, bi teybetî, di mejî de, bi pêvajoyên bûyinê re weke ku şenber in. Bi wê şenberiya wan re, mirov karê bahse wan bike. Ji ber ku wilo û wilqasî şenber in, êdî karin wê bi afirênin. Di vir de, berî ku em bi buhur in, em tiştêkî din bin xatkin û bibêjin di derbarê xewnê de. Xewn, ji aliyekî wê ve bi hêz û jîrbûna xêvê re jî heya. Bi vê yekê re mirov karê wê yekê jî her weha bi teybetî kifş bike û bêne ser ziman. Xêv ku bi hêz bû bi zaninê re êdî weke ku kirdetiya xwe ya bi jîrê re di afirêne û awayê bîrkirina xwe ya teybet di mejî de bi bîrewerî di afirêne û radixe li berçav. Bi vê yekê re, mirov karê tiştêkî din yê duyemin jî bi teybetî bibêje. Ew jî, her weha ev a ku xêv bi mejî re û bi aqil re êdî a frînertiya wê ya bi aqilî û hêzbûna wê weke ku afirîya û derketiya li pêş. Bi vê yekê re mirov fahm bike. Du gotinên ku di temenê xewnê de bi teybetî ya pêşî ew e ku ew xêv bixwe ya. Ya duyemin jî ew aqilê wê yê ku têde bi dîmenê hatiya qaydkirin a.

Ku mirov ji aliyê genetîkî ve karibê herê û bikeve hundurê xêvê de û waqas sentezbîûnê wê hemûkan jê bifelişîne û yek bi yek wan fahm bike, bi wê re, mirov wê hin bi hin wan afirîneriyên jîndî ku êdî bi xewnî tîn berbîra mirov, mirov wê êdî wan bibîne û bûna wan û bûna pêvajoyên wan fahm bike. Beşa mejî ya ku î ro jê re tê gotin "Amîgdala" ya ku têde zanîn tê tepokirin û bi wê re di wir de, ku gelek zanîn ji demên me yên jîyanên berê hene, mirov bi wan re digihijê temenekî aqilî û hîssî. Di vir de, divêt ku mirov bibêje ku her hîssa ku mirov wê hîs dike, tenê ew zanîn û fahmkirina mirov wê di wê kêfîkê de bi tenê têde nîn a. Gelek pêvajoyên zanînê ên berê jî têde û pêre hene. Bi vê yekê re mirov karê bahse pêvajoyên wê bike.

Di demeka jîyane mirovan de gotina "reankarnasyonê" derket û ket jîyane mirovan de, ev gotin, çendî ku mirov ji gelek aliyên zanistî ve î ro ku nikaribê bi tememî wê bi temen bike jî, lê hîsekê dide me ku ew bi xwe re û bi wê gotinîya xwe re hîsaka ku mirov ji wê

rakentîfîya ku bi sentezî mirov mîrete ji dê û bavê xwe di hilde û bi mirov re mazin dibe û pişte mirov jî wê di buhurêne li zaroyên xwe, mirov wê hinekî bi wê re hîs dike. Bi vê yekê re, aliyekî vê gotinê yê zanistî, weke ku bi rêzikên genetikî yên ku di şaneyên mirov de hene re dihê ser ziman û ku mirov wan di wê di wê çerçovê de fahm bike.

Hemû zanistîya ku di roja me de pêşketîya ku evqas teknoloji pêşxistîya û bi wê re biologî pêşve birîya bi zanistî, ma mirov karê wê ji wê dîtîniya ku mirov di demên xwe yên jîyanê de di xêva xwe de lihevkiya û berhevkiya, ji wê dûr bêne ser ziman. Dem bi dem, pêşketin û bi tégihîştin bûn, û piştê her demên jîyanê ên bi jîndatî ku di buhur in, bi wan re ew sentezbûnên ku di mirov de bi jîndatî dibin û weke rakendiyekê mirov karê wan bi teybetî bêne ser ziman, di temenê wê de pêşketinê cih û war digir in. Bi vê yekê re, mirov her pêşketina ku di roja me de bibe û yên ku bûna, divêt ku mirov weke ancama pêvajoyina pêşketinê ên pîrr mazin ên bi demî bi hasibêne û bêne ser ziman.

Zanistîfî, di vir de, êdî wê bi rastî li cihê xwe rûnihê. Zanistîfî, di serî de, rastiyê ji mirov dixwezê. Çawa tevger bûna û hatina û bûna, tégihîştina wan yên demên buhurî, dike ku fahm bike. Weke xataka rohnîyê ku di reşiyê de ku tê lêgerandin û cihê ku têre hatiya birin, şûnpêya xwe li şûn xwe dihêle, mirov karê bi vê yekê û tégihîştinê, lê bînerê û wê fahm bike. Demên pêşketinê bi vê yekê re mirov karê wan bi teybetî fahm bike û bêne ser ziman.

Xewn, di demên wê yên berê de, yanî di demên zaroktiya mirov û aqilê mirov de, serwerîya wê ya ku ew bi wê leyisti, mirov karê bêje ku wê dîrok nivîsandîya. Ku mirov li ser xewnê dihizirê û diçê ta deme medyalîyan, mirov fahm dike ku wan remildarên wan çûma wilqasî li ser xewnê serî wastandina. Weke bireke ku avê ya ku mirov dêwla avê avêtîyê de ku wê dêwlê tişî av bike û bikişîne, wan jî, hertimî dêwla xwe avêtinê de û kişnadina û her deme ku dêwlê wan hatiya destê wan, vala jî ne hatiya destê wan. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku wan bi vê yekê, her tevgerên xewnê kiirna ku salix bikin.

Bi vê yekê re, xewnê, weke manifestoyaka ku rê nîşanî jîyanê dide bi wan re, bûya û bûya xwediyê weyke xwe ya dîrokî. Ew pêvajoya xewnî ya ku bûya, mirov divêt ku bi vê yekê re, weke pêvajoyaka aqil ya ku bûya a teybet ku dijî wê bêne ser ziman. Piştî wê pêvajoyê de, deme sawêran(Mîtosan) ku weke deme "mîtoloji"yê jî dihê ser ziman, ku mirov divêt ku weke deme wê deme aqil ya bixewnê re ya dawiyê bêne ser ziman a. Bi wê deme xwe ya dawiyê ya aqil re, her tevger û kiirn, weke xew kirina ku bèn salixkirin. Bi vê yekê re, divêt ku mirov ew weke xwe salixkirina bi wêneyî, afrînerîya herî mazin ya mirov û ya deme wê derxistîya li holê. Xewn û mîtoloji, bi vê yekê re weke du pêşketinên jev cuda na. Lê weke du pêşketinên ku hevdu çêkiirna jî. Bi vê yekê re, mirov divêt ku bi teybetî li ser wê bisekinê û wê fahm bike. Aqilê ku di wê deme xewnê de pêşketibû, di wê demê de destûra wê ya ku hebû li ser temenê dîtî û dîmenkirinê bû. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, divêt ku mirov bi vê demê re demeke girîng di meji de kifş bike ku êdî meji, bi teybetî û hişarî bidest girtinê ya di meji de kiriya. Bi vê yekê re, êdî pêşketina ku bûya, êdî hatiya parastin. Sembol bo wê girtinê û ku kibîna temenê afîrîna û bûna. Sembol, hem bi tégihîştina xwe ya tégihîştinî û hem ya di derbarê xwe de bi hişarî re heya. Di aslê xwe de, aliyê dîyemî yê tégihîştina derbarê de, temenê çêbûna sembolê ya. Bi vê re, dêî mirov dikarê bêje ku sembol, destûra wê ya bingîhîn ku bi wê ew afîrîya, hişarî û tégihîştin a. Nivîsandina herî mazin ya ku bûya bi vê yekê re ya di xêve mirov de bûya ya.

Ev pêvajoya pêşî ya ku êdî mirov karê weke pêvajoya bûna aqil ya teybet bêne ser ziman, bi wê pêvajoyê re, pêşketinaka mazin ya ji temenê û ku weke bîngeha di afîrê. Ew

dîmenên ku di afir in û tèn qaydkîrn di xêvê de tişteki didina mirov a. Ajo û hîskiirn wê bi wê re bi afirê. Lê berî wê, wê dagerîti bi afirê. Yanî, her dîmen, wê bê sembolaka ku bi wê re êdî salixkirinek dihê kiirn. Bi vê yekê re, êdî bi bûna wê salixkiirnê re, wê xewn ji xewnê derkeve û bibe aqilek û jîyandinaka rast ya teybet ya di jîyanê de. Dagerîtiyên ku di afirin, teybetmendiyên wan yên ajoyî û hîsî, wê xewnê bi demê re ji xewniyê derxin. Wê êdî hin bi hin hişariyê pêş bixin û bi wê re, wê demne pêşketinê ên aqil û saf bidina pêşxistin bi demê re. Ku mirov li sedeme buhurina deme mîtolojiyê lê bigirê, divêt ku mirov hinekî di vir de lê bigirihê.

Demên destpêkê ên pêşketina aqil, hinekî jî, divêt ku mirov bibêje ku weke ên destpêka pêşketina meji na. Meji, di van deman de bi teybetî, bi xwe re û di xwe de hinek levkirinna dide kirin. Xewn, di aslê xwe de, ji aliyê aqil ve di vir de, mirov karê ji bo wê bêje ku weke ku aliyekî hêza meji ya bi wê re dihêne ser ziman. Aliyê din yê duyemin ku mirov bi vir ve girêdayî bêne ser ziman, ew a ku meji êdî karê pêşnûma xwe ya aqil çê bike. Bi vê yekê re, mirov karê fahm bike, êdî meji, bi kirin û çêkirin pêşnûmaya aqilî re, êdî bi teybetî, di wê çerçovê de bi wê re hêzek dihêne ser ziman.

Meji, heta ku were wê kirin û karinê, bi teybetî, demne pêşketinê ên teybet di xwe de di buhurêne. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku ew demên ku buhurandina, wê bi wê re êdî bi teybetî, wê di wê pêşketina meji de sentezbûnên ku bi xwe re dana çêkirin di meji de, wê bi wan re, wê êdî meji, karîna çêkirinê çê bike. Lê divêt ku mirov bibêje ku xêv, hertimî, aliyekî wê yê giring û ku di bingihê wê pêşketina bi dîmenkirin û çêkirina aqil de çê digirê ya.

Xêv, temen e. Meji, heta ku tê wê astê ku karê di xwe de êdî bigirê, wê ji wir û pê de, êdî wê bidest pêşketina xwe li ser wê girtinê re bike. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku xêv, pêvajoyên wê yên pêşketinê hene. Pêvajoya pêşî, bi dîtin û nerînê re ya. Pêvajoya duyemin bi fahmkirin û hişarkirina di derbarê dîmenê de ya. Pêvajoya sêyemin, ku weke di xwe de hin pêvajona ji bingihên jî di parêzê, weke ya sentezkirin û hwd, wê di xêvê de bi wê re bikeve pêvajoyaka nû de ya. Lê divêt ku mirov bibêje ku her jîndaya ku deng dike, dibinê û biy û yan jî raçîna wê heya, wê bi wê re hin bi hin xêv bi afirê û wê hin bi hin mejiyê wê karibê xwe êdî bide afirandin bi wê aliyê ve.

Dîtin û meji, bi hev re, têtikiya wan ya ji aliyê fizîkê ve, ku mirov lê di hizirê, mirov dibîne ku bi hev re di pêşketinaka ku bi wê re hevdû çê dikin in. Meji, ji derve dîmenan di hildê li hundurê xwe. Meji, ku hilda li hundurê xwe, wê êdî karîna hişarê ku di derbarê wê de di xwe de çê bike, wê hin bi hin bidest bixe. Dubara kirin, wê ji bo meji, metodaka ku tişteki natijbihîyê de ya. Dubara kirin, temenê hişarkirinê ya jî di meji de. Her dubara kirin, têtikiya têtikiyê jî di meji de dide afirandin û bi hişar jî dike. Yanî têtikiya dîbarakirinê û ya afirîna hişariyê jî bi hev re heya. Dubara kirin, pêşî wêna û ankû dîmena ku heyî û dubara dibe, saftir bike. Bi wê re jî, her saftûn û ankû zelal bûn, temenê bûna hem hişariya xwe ya û hem jî hişariya di derbarê de ya. Weke ku, deme ku mirov li wênayê nerî û mirov fahm kir çî di wêna de heya û me ew di serê xwe de bihişar kir û bi wê re cih kir, ku hebe, hin jîyandin û serboryên me jî bi xatên wê wênayê re, ew jî wê hin bi hin derkevina li ser rû.

Divêt ku mirov bibêje ku dubara kirin, di meji de, wê bike ku meji, êdî di xwe de hin bi hin, dîmenê jiber bike. Ew jiberkirin, wê bike ku meji di xwe de wê êdî fahm bike. Jiberkirin, hinekî jî zelal kirina jî. Lê wê bandûra wê dubarakirinê di meji de ji aliyê din

ên fizîkî ve jî di meji de bibe. Meji, wê bi wê re, êdî hin bi hin di xwe de bidest pêşketina bi wê re bike.

Xêv, di aslê xwe de, bûna wê weke pêşketinaka mazin ku mirov êdî di temenê pîrr pêşketin û pêşveçûnên di meji de bi hasibêne ya. Xêv, dîmenên ku hatina hilde li meji, wê wan di xwe de bicih bicih bikê. Lê wê her dubarakirina dîmenan jî, wê dimejî de dubarakirina wan jî di xêv de bicih bike. Ya farqî, ev a ku wê meji bi wê dubara kirinê re bi wê re êdî xwe bi afirêne bi hiş û ankû hişkirinê re. Lê dubarakirin, wê çend ku weke ku ducaran di xêvê de hatibê wênekin, ku wilo jî bê li holê bê, lê di aslê xwe de wê ne wilo bû. Ew dubarakirina duyemin, hinekî jî du aliyan ve wê meji wê bixwêne. Aliye pêşî, di temenê wê wekhevîyê de ku wê dîmenê bi ya cara pêşî re bi bîr dike. Lê ji aliyê din ve jî, wê weke aliyekî têgihîştinî û an jî xiyalî ku bûya jî bê di meji de. Wê dubarabûna duyemin, weke aliyê kirdeya dîmene ku cara pêşî hati wênekin di xêvê de jî bike. Bi vê ye kê re, wê meji, di serî de, vê yekê nexwêne. Lê piştire, ku hin bi hin dubarabûna duyemin, di meji de bicihkir û ew bicihbûn ku bû, êdî piştire wê meji, wê dubarabûnê nas bike. Ew nas bûn, wê temenê wê kirdeftiya dubarabûna duyemin wê bi afirêne. Bi vê yekê re, wê êdî ew tenê weke cara duyemin ya dubarayî jî, nemenê. Wê ji wê bêhtirî xwediyê wateyekê bê ku dikarin bi gotina "xwemal(orjînal)" re bînina ser ziman jî bê..

Mejî, di xewnê de jî, vê metodê bi kar dihêne. Lê meji, wê metodê bi awayekî afrîner û çêker, ku li gor rewşê û deme ku hatiya çêkirin û bi rewş û dîmenê re şeklê xwe standiya, bi wê û bi wê re biçêkeriyaka wê ya afrîner wê hebe. Bi vê yekê re, wê mejî, di vê xalê de xewn, weke sûdekê bê. Meji, ji xewnê jî sê aliyan ve wê wê sûd bigirê. Heta ku ev sê aliyên ku jî wê sûd girtê heya ku zêdetir jî bibin. Lê wê di aliyê pêşî de, çendî ku hin dîmenên berê ku di xêvê de hatina sentezkirin, ji hin aliyna ve ku meji wan jî nû ve çêkirîya û weke hin çêkerna nû ên ku hatina û afirîna di meji de na, wê bi xewnê re di aliyê xwe de, wê hîsa meji ya ku wê di laş de di wê demê de çê bike ku weke ku ne dubara na, wê êdî wê jî bide hîskiirn. Lê ew hîs, wê pîrr jî kûratiyekê ve wê hebe. Bi vê yekê re, wê tenê, ew rewşa xewnê ya ku bi çêkeriya meji re ya ku mirov karê bi bêje ku pîrr jîr a, wê bi wê re, êdî wê tenê xewn, xwe û xwemalîya xwe bide der bi wê re. Bi vê yekê re, ew xwemalîya xewnê, wê hin bi hin derkeve derve û derkeve li pêş. Ew xwemalîya xewnê wê serwerî têgihîştin û têgihîştina bi xewnê re bê. Lê wê ji bin ve, weke kirdeyeke veşartî jî, wê hîseke "ku ev xewn ji çî bûya" wê bi wê re bi mirov re wê hebe.

Ev hîs, ji du aliyan ve mirov karê wê bixwêne. Aliyê pêşî, têgihîştinên dimenî ku di xêvê de hene û êdî tenê ew pêşnûma wan maya û ew bixwe derketina dervî hişarîya mirov in, wê ew bin. Aliyê din jî, wê ew bê ku ew dîmen û têgihîştina wê ya ku derketiya dervî hişariyê ku êdî hin bi hin, weke ku dihê û dike ku xwe bide hişarkirin bi mirov re. Bi vê yekê re, di aslê xwe de wê xwe xwestina xwe dana hişarkirinê, mirov weke hewldanaka wê ya kîrîna ku were bîrê jî, mirov karê wê bixwêne. Bi vê yekê re, wê êdî xewn, weke ku ji aliyê xwe yê din ve êdî hin bi hin têgihîştina xwe çê bike. Lê di vir de, ev heya. Rewşaka din bi xewnê re afirîya. Çendî ku pêşnûma, ya dimenekê û an jî jî dimenekê jî bê, bi xewnê re meji çêkeriyek çêkirîya û ew çêkertî, êdî weke ku bi xewnê re bûya û hatiya dîtin, di meji de êdî bi dîtin û têgihîştin bûya. Meji, êdî bi vê yekê re dijî. Di bin wê de, weke ku ew dîmene wê pêşnûmê, êdî weke ku dike ku bi wê pêşnûmaya xewnê û navaroka wê re di tekoşinekê de bê, dihê li holê li berçav. Bandûra her xewnê, weke wê xewna bixolubatî mirov dît û çendî ku li ser mirov bi bandûr bû, her wusa ku li ser laşê mirov hemûyî bi bandûr dibê ya. Çawa dema ku em 'filmekî' tîrsê temaşa dike û piştire carna bi roja bandûra wê di serê mirov de li

ser mirov dimêne, her wusa bi wê awayê wê bandûra wê ya pirr mazin a li ser laşê mirov re mirov dikarê bandûra xêvê jî bêne ser ziman.

Meji, di vir de, divêt ku mirov bibêje ku di vê rewşê de, herdu rewşan jî di xwe de diparêzê. Lê mejî, ya ku di wê demê de serdest û serwer di wê de, ew xewn û navaroka wê ya.

Meji, di aslê xwe de, di vir de, herdû aliyên jî bi hev re di xwe de diparêzê. Wan nabardê. Bi vê yekê re bi wê pêşnûma ku ji xewnê re bûya çerçova û bi wê xewn bûya, ew hîsa wê ya jibin ku weke ku ji tiştêkî dîya, wê bike ku ew xewn timûdayimî, di bin ve bi wê hîsê ve girêdayî jî bê. Bi vê yekê re, xewn, êdî weke ku bi temen a. Lê ji ser ve yan jî di asta wê ya bilind ve de jî, ew xewn, êdî weke ku tiştêkî nû yê ku mejî ew afirandîya ya. Bi vê yekê re, ew êdî weke ku heya.

Meji, ku mirov bi vê yekê re û bi vê rewşê re li ser di hizirê, mirov fahm dike ku weke pergaliyaka teybet bi têgihîştinê di afirêne. Ji her aliyên xwe ve ku bi hev re bûnek heya û bi hev ve bûne jî ku heya, di vê rewşê de bi mejî re derdikeve li holê. Meji, di derbarê pêşnûma wê de xwediyê zanînê ya. Bi vê yekê re divêt ku mirov bibêje ku mejî, dizanê ku kîjan alî bi kîjan aliyê ve girêdayî ya. Ji ber ku hemû dîmenên ku hatîna dîtî bi çav, di mejî û ankû xêvê de têkiliya wan bi hev re heya. Lê xêv, piştî xayd kirinê, ji dû aliyên ve demê û gotina 'demê' jî bikar dihêne, Yek, weke ya jîyanê û ya dîn jî, ya di temenê qaydkirina di xêvê de ya. Pêvajoyên hildana dîmenan ya li mejî di hundurê xêvê de, di vir de, hinekî bi teybetî, pêvajoyên teybetî, piştî wê hildanê di afirên in. Ku em di farqê de bin û ne di farqê de bin, piştî dîmeneke ku mejî hilde hundurê wê xêvê xwe, wê di hundurê wê de, Meji êdî wê ew dîmen di wê de bi têgihîştin bibe, çerçova wê were naskiirn, wê rengê wê zanînê û û ast û rada wê were fahmkirin, wê piştê li ser wê re ku ji hemû aliyên ve bi wî rengê naskiirn bû, êdî wê xêvkirin bibe. Bi wê re, ew rewşa ku me bi zimên re ji wê re nav dîtîya jî, ew nav jî di vir de, wateyeka wê weke ya miftêyê deriyekî heya. Ew navkîrin, wê bi gotina naskirinê re reng û hebûna xwe bi guharêne. Bi wê re, êdî çendî û çawayî, ku mirov ew nav hilda û an jî bi bîrxist, wê êdî ew were bibîrkiirin. Li vir, çawa ku dema ku em nivîsekê dixwênin û wê şîrove dikin, her wusa, xêv jî, awayekî wê yê teybet ê şîrove kirinê heya. Ew jî, şîrove kirina xêvê ya. Jindîtîya dîmenên xêvê, her wusa, wan dîmenên ku pêşî bi dîtîna hildeyî referans digirê û şîrove kirinê dike. Her wusa, mîmarîyaka teybetî bi wê şîrove kirinê re derdikeve li holê di mejî de.

Di vir de, mejî, ev pêvajoyên ku ew di nava xwe de wan dijî, bi wan jînkîrinê xwe re jî, wê qaydkîrinê wê bibin. Bi vê yekê re, ew pêvajo, cerb in û wê di xêvê de bicih bibin. Ew cerb, bi pêşnûmayî û çêkerîttî û çerçove yên xwe re wê êdî bina temenê pêşketinna dîn ên ku wê bibin. Lê bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku ew têkiliyên di mejî de ku di nava beşên wê de û di laş de dibin bi sînîran û hwd, ji aliyên wan ve jî, divêt ku mirov hinekî li ser wê xewnê bisekinê. Ew sînîrên barkirinê, di wan de wê ew çerçova û an jî pêşnûmayên ku bûna ên bi xewnê re jî bi wan re heya. Ji xewnê, ketina tirsê ya di dilê mirov de, tavzînokên ku di laşê mirov de dibin û gîzlînokên ku bi laşên mirov de tîr xwerê û hwd, hemû jî, wê di ancama wan û bandûra wan ya ku ew di laş de çê dikin de wê bibin. Bi xate mirov a jîyane re, xate dîmenkîrin û xêvê jî bi wê re heya. Ji ber vê yekê, dema ku mirov berî 30 salîya xwe jî û heta wê, ku tiştêk xirab jîya û piştê ku jîyane wî guharî û li berçav weke ku baş û êdî ew xirabî û rewşên xirab nejiya, piştê, her tiştê ku jîya jî, wê bi şîroveya mejî û ankû ya xêvê, wê têkiliya wan bi yên berê re di çerçoyekê û xateka de li dûv hevdu bibin. Dio şîrovkîrinê de, ji xaleka baş dest pê kirin û piştê hatina li ser serborîyên xirab û ankû vajî

wê, ji xaleka xirab dest pê kirin û hatina li xaleka baş, weke wê 'dîyalektîka' li dûv hevdu ku î ro di psikolojiyê de bi navê "flashback" dihê ser ziman a.

Li ser wan sinîrên ku di laş de na, mirov divêt ku çend gotinan bibêje. Ew jî, heyînaka wan ya di wan xewnan ku bi bi bandûr a heya. Lê ew jî, divêt ku mirov bibêje ku di temenê têkiliyê de ew bandûrî heya. Ew têkîlîya ku bû ya di navaroka mejî de, ew têkîlî, di aslê xwe de, weke têkîliyaka giring ku mirov karê wê bi şenber bêne ser ziman û fahm bike ya.

Di vir de, ku mirov bahse wan têkiliyan bike jî, disan mirov hêdî hêdî dibîne ku dihê û digihîjê xêvê û aqilê ku di wê de ya. Di xêvê wê de, dîmenên ku hatina qaydkîrn û mayinda bûna, di aslê xwe de, ew êdî weke aqil in. Bi vê yekê re, mirov wan li berçav bigirê û ew rewşên ku ew dîmen ji wan hatina girtin ku wan bêne berçav û li wan bînerê û an jî, wan dîmen û wan dîmênen wan dîmenan ku di xêvê de bûna, mirov wê bibîne ku aliyek wê weke ku kirde ya din bê, wê were ber me. Hingî, mirov wê bibîne ku ew aliyê dîmenî ê ku di xêvê de bi awayê dîmenî bicih bûya û heya, ew weke kirdeya dîmenî ya. Mirov karê wê dîmenê, weke kirdeya dîmenî û yan jî dîmene kirdeyî bi nav bike. Ji ber ku ev yek wilo ya. Bi teybetî, piştî ku ew dîmen ketina xêvê de, wê hişariya wan bi afirê. Ew hişariya wan ku afirî, bi wê re ew hişê ku me bi dest kir û bi wê hişê re ew jîra ku me girtîya, ji wê mirov karê bahse têgihîştinê bike. Têgihîştina dîmenê, bi vê yekê re, bi wênebûna wê ya di hundurê xêvê de ya. Bi vê yekê re çerçova wê rewşa dîmenî ya ku heya, ew heyîniya wê ya çerçeveyî ku hatiya xêvîkirin û di xêvê de ya, ew wê êdî nirxekê bi afirênin. Ew heyîna wan, wê êdî wê nirxtiyê bi afirêne û bêne ser ziman. Bi wê re, êdî wê ew nirxtî, di aslê xwe de, wê weke temenekî bê bi mirov re. Mirov, xêve mrov, çendî di farqa wê de ya? Di zana min de, î ro, bizanyariyên ku me bi dest xistin bi wê têgihîştina me ya demê re, ez karim bêjim ku hê jî, ew heyîn, hebûn, weyn û rola xêvê bi temenî ne hatiya fahm kirin û têgihîştin kirin.

Xêv, di wê dema xewn dîtinê de, cihê wê weke astaka bingihûn di wê xewnê de haya. Di aslê wê de, ew xêv, heyîna wê, di bîne wê de cih digirê. Ew sentezbûnên ku bûn, di ancama wê senteziyê de awayê zanîne ê ku derketa li holê, wê hem ji aliyê pêşketina aqil ve bê û wê hem ji aliyê pêşketina fizîkî ve bê, wê bandûra wê hebe. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku mejî, wê di wê demê de ji wê astê û radê êdî gava xwe bi avêje. Du awayê pêşketinê mirov karê bi gotinaka matamatîlê bêne ser ziman. Yek, weke awayê geometriyê pêşketin dibêt. Yanî, ji ast û awayê ku heya, bi wê levqatkirina wê re, asta piştîre dide çêkirin. Bi wê re, aliyê din jî, her weha mirov karê bêje ku hertimî, ji nuqta dawiyê ya ku heya, wê pêşketin, heyîna wê hebûna xwe bide domandin di têgihîştina sentezbûnê de. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku ew ast û rada, hertimî, wê bibe. Bi vê yekê re, mirov k arê minaqekê bide. Di deme ku mirov herê deme dînazoran ku jîndayên wê demê yên ku bûna destpêkê ji bûna mirov re, ji wê destpêkê ku em bidina dest pê kirin, mirov karê dem bi dem ast û rada pêşketinê bide berçav û bêne ser ziman. Ji deme û buhurîna li demê, wê bi vê yekê re, di deme ku lê hatiya buhur in, di wê de, wê hertimî, ew asta wê ya ku bi wê lê hatiya buhur in, wê bi wê re destpêka wê demê û pêşketina wê bibe. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku ev ast, wê kifş bike. Ev gotin, ne gotinaka yekalî ya û ne gotinaka ku pêşketinê demên berî wê demê înkâr jî dike ya. Tenê, di vaca wê de, ev heya ku ast û sentezbûn bi hev re de vera ku hatinê de, ew dibîna destpêkê êdî ji wê deme nû re. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku dem êdî li gor zanîna nû dimeşê. Deme nû, di aslê xwe de, hertimî, destpêka nû ya. Bi vê yekê re, mirov karê bahse wê bike. Lê divêt ku mirov bibêje ku ew destpêk, berî wê, ew sentezbûnên ku bûna, bi wan, di rê û rewîtiya xwe de di dimeşê. Her senteziyên ku bûna, di wê ku mirov bibêje ku ew astên binî ku di senteziyê lev civîna ku jev werina felişandin, wê hingî, di wê de û an jî bi wan re were dîtin ku xwediyê çî awayê pêşketinê ên demên berê jî na.

Di vir de, ezê gotinaka din jî di berdewama gotina xwe ya ku min di paragrafa ser de hanî ser ziman ya di derbarê sentezê de bînina ser ziman. Di roja me de, di derbarê têgihîştina senteziyê de, ku bahse senteziyê dihê kirin, bi zanîna roja me "tez" û "dij-tez" tê fahmkirin. Lê divêt ku ez bibêjim ku ev awayê têgihîştinê ê sentezê, tenê aliyekî wê têgihîştina senteziyê û têgihîştina wê ê ku afirî û ku dihê ser ziman a. Di her rewşê de, mirov nikarê, wilo bêne ser ziman. Di hin rewşna de ku bi "tez" û "dij-tez" ku fahmkirin bibe. Lê di deme sentezkirina di xêvê de ku mirov wê bêne ser ziman, divêt ku mirov hinekî ji vê têgihîştinê derkeve li ser re û li ser re xwediye têgihîştinekê bê. Bi teybetî, awayê sentezkirina xêvê, ku mirov lê bînerê, mirov karê bi teybetî, wê bêne ser ziman. Dema ku ez lê dihizir im, ez dibînim û fahm dikim ku awayê wê t eybet ku mirov bi teybet li ser bisekinê û wê bêne ser ziman heya. Weke tez û dij-tez, awayê pêşketinê ê bi çapûrastê ve û an jî bi rastûçapê ve çûyinê dihêne ser ziman. Lê bi jêr û jor de çûyin jî di wê de heya û ew jî bi awayê xwe yê têgihîştinê bi wê re dihê ser ziman.

Di vir de, di xêvê de, di deme ku mirov bahse zanîne û sentezkirina wê bike,, divêt ku mirov tiştêkî din jî li berçav bigirê. Di roja me de pîrr li ser "fosil"ên ku ji di demên berê mana lêkolîn dihên kirin û dihê xwestin ku rastiya wan demna were fahm kirin. Bi wê re, mirov karê bibêje ku mirov bi wê re hinekî zanîne digihîjîyê de jî. Lê divêt ku mirov bibêje ku jîndafî û jîyan, bi xwe re, hin rewşên xêvî ku hene ku wan diparêzê. Ku jîyan, ji wê jîndayê bi dawî bû, wê êdî ew jînda, bi xwe re di hundurê demeke kin de, wê bixwe re wînda bike. Tenê beşa ku bûya malê fizîkê, mirov wê karibê xwe bigihênîyê de. Fizîkîyê jî, mirov karê di vir de beşî duyan bike. Bi vê yekê re, fizîka ku bi jînda û jîyanîya wê re dihê jîyin û ya ku piştî wê re di rewşna parastinê dihê jîyin heya. Yanî, bi afirîna laş re ku dihê dîtin a. Rewşa beşa pêşî, bi awayekê peresendin û senteziyên dawiyê re ku di bin, bi ber beşa duyem ya fizîkê ve diçêt û êdî tîrîtiyeka ku mirov wê bi navê hişkîtiyê û ankû fizîkê dihêne ser ziman derdikeve ber mirov. Lê divêt ku mirov bibêje ku ev beşa laş (fizîkê) ya duyemin a, û minaq, weke ya laşê me û hwd, bi wê re dihê ser ziman û salixkirina xwe distêne. Lê beşa duyemin, minaq bi xêvê re ku di wê de bi dîmenî şenberî heya û ew hin bi hin fizîkê jî bi demê re bi peresendinê ku di laş de dide çêkiirn re diafirêne re heya. Dervî jîyanîya jînda, wê xêv, nikaribê bijî. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku beşa pêşî ya fizîka mirov, dervî jîyanê najî.

Peresendin û tîkiliya di navbare wê beşa yekem û ya duyem ya fizîkîya (tevgerîya) mirov de ku heya, ku mirov li wê dihizirê, ew peresendin û tîkilî, di aslê xwe de, bi teybetî, divêt ku mirov wê fahmbike. Ew peresendin jî û tîkilî jî, teybetmendîya wan ya fizîkî heya. Minaq, ji zanîne bi ber afirîna têgihîştinê ve û hwd de, awayê pêşketina tîkiliyê ya bi peresendinê re dihêne serr ziman. Lê peresendin, di aslê xwe de, bi wê rewşê re tîkiliya wê ya ku heya, li ser temenê fizîkîyê (tevgerîyê), ku mirov li wê dihizirê, mirov fahm bike, ku aliyê pêşî yê tîkiliyê di temenê wê de ya. Tîkilî, li ser sinîr û signalê ku di wan de hene û di buhur in, heya wan şenber a.

Fizîkîya laş, bi jîndayekî ku li jîyanê re, ez karim bêjim ku bi temenîya xwe re li jîyanê ya. Lê mir û jîyan jê çû, hingî, wê nêvî fizîkîya (tevgerîya) xwe wînda bike. Piştê wê laş jî, ew jî wê bi demê re wînda bibe.

Bi vê yekê re, bi jîyanê re tiştên ku mirov wan fahm bike dayimî hena. Bi vê yekê re, aliyê jîyanê ê fizîkî re, tiştên ku mirov bi vê yekê re fahm bike hena. Minaq, bûna xewnan, aliyekî fizîkî ku di ancama wê aliyê pêşî yê fizîkîya mirov de ya. Fizîk, wateyeka wê ya din jî, tevgerî ya. Yekî ku mirov, tenê wê laşê wî li holê bimêne di demê de. Ew xewnê nabîne. Ji

ber ku xêva wê, weke çirayaka ku mirov mirivandî û rohnîya wê çûyî û êdî wê xêva wê ya ku di temenê xewnên wî de ya jî, wê ji holê rabê ji wî. Fîzîkîtî û jîyantî, bi hev re, bi vê yekê re ku mirov karê yekê bi ya din salix bike, di wê temenê de, heyîna wan ya bi teybet ya bi hev re ya ji hevdû re heya. Jîyan, di temenê wê de fîzîkîyek heya. Bê ku fîzîkîyek hebe, wê jîyantî, nebe. Jîyan û fîzîkîtî, bi vê yekê re mirov karê bibêje ku bi hev re têtîliyek wan ya bi hev re ya teybet heya. Peresendin û têtîlî, aw a û bûn, bi hev re di wê fîzîkîyê de hin teybetmendiyên ku mirov wan bi teybetî bêne ser ziman in.

Jîyan, ku mirov lê dihizirê, bi jîndatîya xwe ya zîndî re xwediyê heyîna fîzîkî ya ku mirov wê di vir de kifş dike ya. Ew fîzîkîya wê, bi pergali, di çerçova heyîna hebûna jîndatîyê de, pêşketin û pêşveçûna xwe dide kirin. Mînaq, xêvê, mirov karê bi teybetî, di deme fîzîkîya jîndî de, karê wê bigirê li dest û li ser lêkolînê bike. Çendî, piştî mirina jîndatîyê re mirov karê hinekî beşên meji ên ku di ancama wê jîndatîya fîzîkî de ku bûna bi şenber hilde li dest û li wan lêkolîn bike jî, ew hildana li dest û lêkolînkirin, wê tenê, bi hewldana fahmkirina, ew tişt û an jî perçeye ku me hilda li destê xwe ve bimêne. Jîyan, di aslê xwe de, xêvê, pergaliya di deme fîzîkîya jîndî de ku heya, bi xwe re dihawêne. Lê ku ew jîndatî ji holê rabû û tenê laş bê jîndatî ma, êdî ew jî, wê bi teybetî, weke ku ji holê rabê. Di vir de, hinekî, mirov karê balê bi gotinê bikişîne ser gotî na "gîyanê" bixwe jî, Ji ber ku di vir de, hinek tiştên ku mirov di vir de bi wê re fahm bike hene.

D demên berê de, hertimî, mirov hatiya dûbeşkirin. Bi teybetî, di dûalîsmê û têtîhiştina wê de, ew dûbeşkirin hatiya salixkirin jî. Ew dûbeşkirin, di deme ku barî qada felsefê bû û bi wê re felsefê jî pêşket, êdî bi gotina "laş" û "gîyanê" li ser hat hizirkirin û hewl hat dayin ku were fahm kirin. Li ser gîyanê, hertimî, çendî ku bi têtîhiştinê kûrbûn bû jî, di dawiyê de hertimî li ser pirsê "kokê" pîrsekê xwe da rû û ne hişt ku dawî li nîqaşên li ser werina kirin. Bi vê yekê re, di roja me de, ev nîqaş, çendî ku bi wê re zaniyarî pêşketîya jî, dîsa, bi heman awayê ew pîrsên ku hatina pîrsîn di serî de ji bo kokê, weke ku bêbersiv in. Jîyan û jîyandin bi gîyanê re, hertimî li aliyekê wî hat danîn. Laş û heyîna wê jî, li aliyê din hat danîn. Bi vê yekê re dûtîya ku hat afirandin, piştê bi awa û rengên cuda ên din re hat ser ziman û têtîhiştin li ser bûn.

Di serî de, destpêka pêşketina jîyanê ku mirov wê hildê li dest, di destpêka pêşketina fezeyê û wê destpêka ku bahse wê dihê kirin, ji wê xalê, heta wê demê ku em tede na, jîyan, bi pêşketina wê re hertimî di xatekê de bûya. Lê ew xeta wê, hertimî, jî bi vê rengê bi dûtîya wê re bi têtîhiştinê re hatiya ser ziman. Lê ku mirov hinekî li ser dihizirê, mirov bi faktora demê re dibîne ku aliyê duyemîn ê laş jî yanî yê heyîna jî, bi demê re halandina wê ya ku heya, bi wê re ji holê dirabê. Bi vê yekê re, êdî tenê têtîhiştina wê dimêne. Têtîhiştina wê bi hizir re, tenê weke kirdetîya wê li holê dimêne. Ew têtîhiştin, bi darêjk û awayê xwe yê jîyanê re, pêşketina têtîhiştinê a darêjkî ya.

Fîzîkîya jîyanê, aliyê têtîhiştinê ku mirov bi tevgeriyê û hwd re dihêne ser ziman jî, ji aliyekî wê ve dike nava xwe de. Bi vê yekê re, şenberkirina pêzawarîya hizirî, bi wê re bi jîyanê û fîzîkîya wê ya tevgerî ku heya re mirov karê wê bêne ser ziman. Lê ku ew jîyan û tevgerîya wê ji holê rabû, wê bi xwe re, wê têtîhiştinê jî holê rabike. Ev ji holê rakiirn, çendî ku di çerçova jîndatîya jîndîya ku ew jîyanê wê miirîya jî ya, mirov karê lê di hizirê mirov fahm bike ku wê xêva wê êdî neji. Ew nejiandin, bi xwe re ji holê rabûnaka. Xêv, ku bi demênên girtî bê, gelo ku mirov piştê, mirov wê çawa xwe bigihêne wan dîmenan? Û an jî, derfeta wê, ma heya?

Sentezbûnên ku di xêvê de bûna û di wê de bi wan sentezbûnên ku bûna re ku laşîya ku afirîya jî, ew laşîfî, di aslê wê de, di wê de têrbûnaka ku mirov ji wê demê û astabûyinê ya ku bûya ku karê wê fahm bike heya. Di wê de, heta wê demê bilaşî, çi afirî û çiqas û çawa afirîya, tenê aliyê wê yê laşî, mirov wê bibîne. Lê aliyê wê yê fizîkîya jîyanî û bi wê re heyînî, wê nêvî wê re bi mirina jîyanê re ji holê rabê. Jîyandin, şaneyên me yên ku li ser lingan digirê ji aliya wê ve, ku mirov li wê di hizirê, mirov wê fahm bikê, ew fizîkî û heyînîya jîyanî çendî giring a.

Mirîyek, wê xewnê nebinê. Wê, nerebê û li ser lingên xwe negerihê. Wê nexwe û nevxwe. Ev kirinên fizîkî, hemû, tenê bi hêze jîyanî ya fizîkî ku mirov bi fizîkîya jîyanî dijî karê bike. Ji vê yekê, mirov karê gav biavêje, her weha gotinaka bingeh bibêje. Ji fizîkîya jîyanî ya laşî, bi ber hevdû de peresendine wan ya hevdû afirandinê bi hev re heya. Piştî ku heyîn bi tiştayî çêbû û mirov ew dît û bidest girt, êdî mirov wê di derbarê wê de di serê xwe de bibe xwediyê hizrekê jî. Bi wê re mirov wê têgihîştina wê di serê xwe de bide çêkirin. Bi wê çêkirinê re, êdî di serê mirov de wê hizre wê biafirê di serê mirov de. Hizre wê, kirdetiya wê ya ku mirov di serê xwe de digirê ya. Bi vê yekê re, ev aliyê têgihîştinî ku weke car bi car bi gotina gîyanê re hatiya ser ziman, mirov divêt ku bibêje ku weke aliyekî duyemin ê bi têgihîştinî ê ku afirîya. Bi tememî mirov nikarê wê bi tememî weke gîyane şenber bêne ser ziman. Lê mirov nikarê dervî wê jî bêne ser ziman. Di temenê wê de, fizîkîya jîyandinê li ser tevgeran re bi wate heya. Ya ku bi wate dike jî, ew hişkirin û ankû hişarî ya mirov a. Mirov karê ji vir gavê binavêje û bibêje ku xatên têgihîştinê û ankû dîtî û dîman bi hev re, heyîna wan ya fizîkî heya. Her dîmen ku bi darêjkîya wê re, di xêvê de bicih bû, hingî ew çerçova wê ya ku heya, xêv kirde wê darêjkê di xwe de bihişarê şenber dike û piştre êdî di temenê xwemaliyekê de bikar dihêne. Lê divê dema ku ew dibê û ankû ew pêşnûma dîmenî dihê bikarhanîn jî, tişî kirina navaroka wê, hem ji dîtînen demên nêz de ku hatina dîtî û yên berî ku hatîna dîtî bi hev re di rêya ku berê pêşnûma xewê lê ya de wê tişî dike. Ya ku wê berê û ankû aliyê dide kifşkirin jî, xwestek in. Wê rewşa ku em bi gotina 'xwestekê' re bînina ser ziman, dikarê bibe temenê xewnkirinaka ku em ti carî nikarin bi wê bi salix bikin. Li vir, divê ku mirov ji bîr nekê ku efrînerîya xêvê û afirandina wê ya. Weke ku tê dîtî, beşên ku hişarîyê çê dikin hena dervî xêvê. Lê jî, di hundurê xwe de, çerçova wê heya. Xêv, ji xwe çerçoveyeka wê ya ku biaqil kirî heya. Lê hişarî, bi beşên din ên mejî re dibê ku weke ku cuda bê. em dibêjin ku dibê ku weke ku cuda bê. Wekkirin jî, hinekî jî jîrbûna mirov dihêne ser ziman. Ji wekkirinê, ya ku mirov divê ku fahm bike jî, ne kirina wekhevdû hevdû ya. Her wusa, hişkirin a. Carna, xêva mirov, ji mirov bêhtirî di derbarê xwesteka mirov ku mirov dixwezê de bi hişar a. Minaq, xewneka ku bi darêjkeka ku mirov dibîne, carna, ji ber ku mirov wê fahm nekê, mirov yan wê weke peyeman tişteki din dibîne û yan jî dikarê xwestekeka din ku di dilê me de rûdaya di demên berê de û weke ku hatîya jibîr kirin, di wê demê de dihê bîra me û ew wê dihêne ser ziman. Ev, bi rewşê re tevlihev çêdike. Tişta ku mirov di demeke jîyane xwe de bibîr kir, ku çendî ku weke ku mirov ji bîr bike jî, xêv wê ji bîrnakê di xwe de. Lê bi demê re û bi dîtînen û dîmenên n û ên ku dihên li berçav re, ew weke ku rêza xwe ya bihişkirinê winda dike. Lê divê ku mirov ji bîr nekê ku her xewne mirov, weke ku xwestineke me ya ku xêv wê dihêne li cih a jî ku ew çendî hişê wê de bin û ne dihişê wê de jî bin. Li vir, divê ku em dîyalektîka di nava bûyîna xewnê û xêvê de bibîne û fahm bike. Mirovê ku di xewnê de xwew dibîne ku "difirê", "dê û an jî bavê wî dimirê, di xweşiyekê û dewlemendiyekê dijî, ankû vajî wê di xizanîyekê de ya, û hwd, ew ajoya di temenê xwestekê de ku heya, bixortbûna xwe re derdikeve li holê û dide kifş kirin. Minaq, têkiliya zayendefî û hwd, bi xwe re, pêvajoyaka ku ji piçûkatîya me re û heta mazinatîya me bi wê re heya. Ajo, bi afrînerîya xêvê re, weke ku xwediyê wê afsûnkariya ji afsûnê ya. Ku telîya xwe hejand û gotin "biba!" û ew jî ku dibe, her wusa, bi rewşeka wê ya bi hişkirinê re heya. Ajo, bi reng û navê 'xwestekê, weke ku serokê rêveberinê ê xêva me ya.

Ajoya xwestekê û ankû zayendeîfîyê û sembola aqil a bi dîmenîyê û hwd re, di rengekî de çendî ku digihijina li hevdû û hevdû şîr didin jî, bi rewş û pêşketinê re xwediyê nîrxandinên xwe yên teybet in. Lê divê ku mirov bibêje ku her simbol û ankû dager, heyîniyeka ajoyî ya jî. Ajo, bêhiş a. Lê bi dagerê re bihiş a.

Hiş û ajo, li vir, weke zeytonekê ku yek sîsik û ya din jî kalikê li ser a. Herdû, hevdû di afirênin û pêşdixin. Lê ajo, ne hişbûna wê, hinekî jî gürngiya hişê me de dide li der.

Di xewnan de vêşartin, tenê bi rewşa ku bi wê darêjka ku xêvê afirîya û kirîya xewn re heya. Ew, çendî em dikarin wê bi wate bikin, ew vêşarîbûna wê jî ji holê radibê. Mirovê ku zor û tûndûtûjî dîti ku heman rewşê bi dîmenên cûda dibîne, û hwd, rewşên ku mirov nikarê tenê bi wê jîyandina wî û ankû wê ya wê demê re jî bêne ser ziman in. Lê ji wê, xêvê referanse ku derxistî û bi wê darêjk xewna wê afirandî jî, li vir, di wê de hinekî jî ew hêza mirov a bi xêvê re jî, hinekî jî çêkerîya wê jî têde heya. Di rewşên bi vî rengî de, xêva mirov dikarê were û bibe weke girtîgehaka ku mirov nikarê jê derkeve jî. Li vir, bi vir ve girêdayê em vê jî bibêjin ku weke ku Sigmond Freud di pirtûka xwe ya binavê "The Interpretation of Dreams" de hanîya ser ziman ku piştî xewn dîtinê re bihêstbûn, bikêfxweşbûn û an jî kû bidilêş bûn, hinekî jî bi têkiliya wê darêjka wê ya dixêvê re heya. Bo darêjka xewnê, xêvê çî dîmen bikarhanîya û çawa ew darêjk tişî kirîya, hinekî jî bi koka wan jêderkên wê ve girêdayî ya. Li vir, mela xwestekê û awayê wê jî, giringiya wê divê ku mirov ji bîrnekê ku dide nîşandin ku wê çawa ji wan jêderkan wê sûd bigrê û ankû bikarbêne.

Xêv, wê pêşnûma û ankû darêjka ku di çerçova xewnê de dihê ber me û dikeve hişê me de û mirov ku weke xewnê dibîne jî, di derbarê wê de bi têgihiştin a. Hişarîya xêvê di derbarê de heya. Lê ya dîtinê di wê kêfîkê û demê de tûna ya. Reng û pêşnûma xewnê, bi gotinên ku xêv dibijêrê ku dixwezê bi wan bêne ser ziman re diafirê. Li vir, ji bo şîrove û ankû terçûma kirina xewnê jî, di serî de, divê ku mirov, di xêvê de wateya wan dîmenên ku xêv bi wan dihêne ser ziman jî bizanibê. Lê xêv dizanê. Di wê demê de, wate ku li wan dîmenên ku hatina kirin, xêv bi wan bi têgihiştin a. Li vir, ew rewşa ku dihê gotin "binhişar" û an jî "serhişar" jî, hinekî jî li vir hin bi hin wate xwe distênin. Aqilê me yê meji ê giştî, bi teybetî, li vir, li ser hemû dîmenên di nava xewnê de na, li ser wan ne bi têgihiştin a. Lê têgihiştina wan, di xêvê de heya. Li vir, minaq, salixkirina deng, çawa ya di xêvê de? Xêv, pêşketina bi wê re, gihiştîya wê qûdretê ku wan bi reng bi salix bike. Lê hişarîya wê bi tememî, hertimî bi mirov re nabê. Ku fîzîkîya jîdîtîya jîyanê neba, wê ew jî neba. Bi vê yekê re, di serî de divê ku mirov bibêje ku jîyan, bi vê yekê re, di serî de bi aliyê xwe jîyanî ve di serî de divê ku mirov wê fahmbike. Ji ber ku di temenê wê ev heya. Hin destûrên ku bi fîzîkîya (tevgerîya) jîyandinê re werina ser ziman jî di serî de ev in. Hizirkirin, jîyandin û hwd in.

Di çerçova wê hizirkirinê de weke xalên destûrî ên li bin wê na, xewn û hwd jî hene. Hizirkirin jî, rewşa mirov a bişîyarî ya. Di vir de, xêv, heyîna wê, divê ku mirov weke destûraka giring ya teybet ya jîyanê û aliyê wê yê fîzîkî bi teybetî bêne ser ziman a. Xêv, ew mirovê di me de ku em bahse wî û jîyaneka wî ya sermed a bi wê re dikin in jî ya. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, weke darêjka wê bixwe ya. Xêv, rakendîtîya wê ku di buhurê xwe û heyîna xwe dide berdeham kirin, bi wê re mirov karê vê yekê bêne ser ziman. Bi teybetî, ew nemirîtî û hwd, bi wê rakendîtîyê re heyîna xwe dide domandin. Lê divê ku mirov bibêje ku ji xêvê û wan heyînen wê, wan demên berê ên ku bi sentezbûnan heyîna xwe dana domandin jî mirov karê bixwêne. Ev, xal, wê ne li dijî xale pêşî ya ku me di mirintîya

jîyanîya jîndî a fizîkî bê.Lê di vir de, bi çendî kûrbûn di sentezbûnê de bûya, li gor demê dîmenîtî pêşxistina wê jî, weke pêwîstîtiyaka mazin ya gihiştina wê têgihîştinê jî ya.

Xêv, di aslê xwe de, heyîna mirov ya jîyanî bixwe jî bi hişarî û hwd, bi xwe re dihêne li holê. Temnê xewn û têgihîştinê, bi hev re ew a. Xewn, ji wan têgihîştinên berê ên ku bi dîmenî di xêvê de biqaydin, ji wan a. Bi wê re mirov karê bibêje ku ew dîmenîtî, ku mirov di wê de kûr û dûr herê, mirov divêt ku hinekî di vir de darêjkên dîmenî ên ku di xêvê bi girtina dîmenan re ku bûya, mirov divêt ku hinekî weke xalaka bingeh ku di bingihê xewn û bûna wan de lêbikolê, divêt ku mirov li berçav bigirê. Li ser perspektîfa bûna xewnê bi wê darêjkê re, di aslê xwe de, hinekî jî bi teybetî, weke xalaka din ya ku mirov lê bikolê û wê fahm bikê ya. Xêv, darêjk û xewn, li dûv hevdu û bi hevdu re, divêt ku mirov wê têkiliya wan ya bi hevdu re baş fahm bike. Bi vê yekê re, mirov wê hin sîgnalna têgihîştinê ên ji demên berê ku di wan senteziyên me de hene re, mirov wê fahm bikê.

Xewn, bi teybetî, di vir de, bi xêvê re û darêjkîya dîmenî ya ku hatiya hildan li hundurê wê re, bi vê yekê re, weke ku aliyekî wê yê bîolojîkî jî mirov kifş dike. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku çendî ku bi xêvê re ev aliyê ku em bahsê bike dihê li holê, bi wê re ew heyîna xewnê û darêjkîya wê, mirov bi wê re kifş dike ku xwediyê wê astê ya. Her jînda ku bi pêre xêv pêşketîya dîmenkirin û an jî xewnkirin, pêre pêş dikeve. Xewnkirin, weke karîna pêşnûmakirina bi aqil êdî karê bike. Ev yek, weke destûreka fizîkîya jîyanî ya ku bi wê re dihê li holê û diafirê ya.

Ji vir, têkiliya di naqabîna fizîkîyê û kirdetîya wê de, mirov kifş dike. Mirov karê bêje ku ji fizîkîya jîyanî bi ber fizîkîya laşî de peresendina ku bû, wê bi wê re pêvajoyaka pêşketin û pêşveçûnê wê bibe. Êdî piştî, ew fizîkîya laşî ku afirî û ji wê kirdebûn ku bû û hat têgihîştinkirin, ji wê jî êdî ew gîyanîya ku em bahse wê bikin, êdî mirov wê kifşa wê bike. Bi vê yekê re, aliyekî wê kirdetîya wê gîyanê, bi aqil û jîrê re di vir de dihê li holê û ser ziman. Her wusa aqil û jîr û hişar, weke hin awayên gîyanê na jî.

Hişarî, di vir de, mirov karê bêje ku ew têgihîştina ku mirov di wê demê de di derbarê de bidest kirîya ya. Bi vê yekê re, ew hişarîtî, êdî bi wê re, pêşketina wê, wê li ser kifşkirinê re wê bi meşê. Lê di vir de, divêt ku mirov bibêje ku hiş û hişarî, bi hev re, divêt ku mirov wan hilde li dest. Lê divêt herdu jî, cuda bi cuda têgihîştina wan bi mirov re hebe. Bi vê yekê re, mirov wê êdî jîre xwe bidest bixe û pêş bixe. Mirov, ku weke pirtûkxaneyê me ya keseyefî ya, xêve mirov, di aslê xwe de di temenê wê de ya. Meji, di deme ku aqil girt de, wê hingê, li ser wê re pêşnûmakirina jîrî bike. Pêşnûmakirin û çêkiirna gelaleyên ku meji wan diafirêne, bi wê re, wê êdî jîr û birwerîya wê biafirê. Lê di vir de, tekiliya tevlihev di nava van afirandinan de di meji de heya. Meji, weke warxanên ku bi hev re di têkiliyê de û tevne xwe ya bi têkiliyê ya bi hev re çêkiri na û xêv ji aliyê temen ve gelûya(center) wan ya navenedî ya, li ser wê re êdî wê afirandin bibêt. Di meji de, di hundurê beşa zanînê de ya ku ew têde tepokirin de jî û di dervî wê de jî, beşên xewnê ku di temenê wê de cih digirin hene. Her tevgerîya di meji de bi sîgnalan di meji de giştî de bandûra xwe dide li der. Di deme ku xewn bû û li gorî çî û çawa bû û di çî awayê û şeklê de bû, wê ew darêjka wê, bi tevne wê ya têkîlî re, her kirin û tevgerên di xewnê de, hem qayd bike û hem jî radigihêne beşin din ên meji. Di vê temenê de, weke ku bi hev re karkirina meji ya pîrr levkîrî û baş heya. Di xewnê de, ev yek bi teybetî xwe dide li der.

Dîtina xewnan û bi wê re 'hişarî', 'binhişarî' û 'serhişarî'..

Xewn, ji aliyê wê û cûrayên wê ve gelek aliyên wê ên ku mirov dikarê wan bêne ser ziman hena. Li vir, dema ku em bahse awayên wê dikin, em bi du wateyan bahsê dikin. Awayê pêşî, ew a ku bi me jî dîtîna a û awayê dîn jî bihiş kirin a. Li vir, ji xewnê zêdetir, bi awayekî jîyanî re, emê minaqê bidin. Li jîyane xwe, em mînaqa mirovekî ku di rê de dimeşê û di dema ku dimeşê de, lingê wê li keviyekî di aliqê û dikeve ardê de. Li vir, ew minaq, hinekî jî, ji du aliyên ve emê li ser bisekin in. Aliyê pêşî bibîrkinê re emê li ser bisekin in. Lê aliyê dîn jî, emê hişariya ku bi wê re bi xêvê re çê dibe, emê li ser bisekin in.

Mirovê ku di rê de dimeşê, ku dema ku di rêyê de meşî û lingê wê li keviyekî ku bi ardê ve ya ku aliqî û ket, piştê wê çî bike? Ev mirovê me, wê pêşî, dema ku ket, wê laşê wî bieşihê, Piştê jî, wê di demekê de, tenê li êşên xwe bihizirê. Lê ew mirov, bi heman rengî, wê di mejiyê wî de, hişariyêk jî çê bibe. Li vir, hişari û hişari, hinekî di temen û awayekî ku hevdû dihoşî de dihe li ber me. Wê pêşî meji, li ser hişariyê re heyîderbûnêka mazin bi mirov re çê bike. Wê bike ku mirovê me, dema ku di rê de meşî, heta demeka dirêj jî, pîrr bi heyîdar bimeşê. Di dema ku meşî de jî, pîrr bi heyî bê. Ev heybûn, meji bi mirov re çê dike. Li vir, meji, ew heyîderbûn, ji wê ketinê daye çê kirin. Ew rewşa ketinê, di serê mirov de bûya temenê hişariyê. Lê bi awayekî dîn jî, di mejî de bûya fêrek ji mirov re.

Mirov, li vir, bi wê fêrê re dîmenekê ku bi hişar di serê wî de afirîya. Ev mirov, di wê demê de, her dema ku ew were wê cihê ku lê lingê wê aliqîya û ketîya, wê di cih de beşa mejiyê wê ê heyîderiyê wê bikeve dewrê de. Di wê di cih de sînyalan bide wî. Bi wê re, mirov, dema ku hat wê cihê ku lê ew bûyar hatîya cihê wî, wê li wir, dilê wî zûrtir biavêje, xwûna di rayên wî de zûrtir herê û were. Dilê wî, wê zûrtir biavêje. Bi vê yekê re, wê rewşek, bi wî re hin bi hin biafirê. Lê mirov, di wê demê de pîrr bi heyîder a. Mejiyê wî jî, ew hişar kirîya. Bi wê hişar kirinê, bi wê heyîderiyê tevdigerihê. Li ser wê jî, êdî bo tiştêkî ê wusa neji, her gava xwe ya ku diavêje jî, pîrr bi bal diavêje. Lê di wê demê de jî, dema ku hatî wê derê, dilê wî zû avêt û ket wê rewşê de.

Hingî, dema ku mirov di cara pêşî de ku ew hat wir, pêşî, dema ku ewder dît, mejiyê wî pêşî gotiyê de, "ha meyizêne, va dera ku tû lê ketî". Bi wê yekê re, wî agahdar dike. Li ser wê re jî, mejî jî, êdî li gorî wê rewşê wî dike heletekî giyanî û rûhî de.

Ya ku temenê wê rewşê û hişariya bi mirov re çî ya? Ew dîmena cara pêşî di dema ku ew hatîya wir û li wir lingê wî hiltapilî ya û ketîya. Meji, ew rewş, bi heman rengî bi cih re di hundurê xwe de di xêvê de bi wêne û dîmen kirîya. Bi wê re, mejî, xwediya rewşeka xweparastinê ya. Divê ku mirov bibêje ku mejî, bi lefleks û kompleksa xwe re, beş laşê me yê herî ku di keve rewşa xwe parastinê de. Meji, mirov di rewşan de, diparêzê. Di wê rewşê de, mejî, bo çî ew mirov agahdar kir? Bo ku wî di serî de ji rewşa ku berî wî jîyan kirî bide parastin. Bo ku heman rewş, carek dîn newê serê wî. Ji ber ku cih û 'mekan' di mejî de bi rewşê re hatîya dîmen kirin, ew hişari û agahdarkirina mejî, herî zêde li wî cihê ku mirov li cihê ku ew rewş jîn kirîya dijî. Ev rewş, dema ku bi mirov bicih bû û bi wê re tirs ket dilê mirov de, wê hingî 'psîkozaka' teybet bi mirov re bide çê kirin. Weke ancama wê rewşê tirs, û hwd, derdikevina li holê. Lê mejî, li vir, bi vê re bi sînor namênê. Ji wê zidetir, wê ji wê rewşê bi mirov re pergela xwe parastinê bide çê kirin. Bi demê re, wê hin bi hin, bi hizirkirinê û tefkîrkirinê re, wê pîrr aliyên dîn ê wê rewşê wê bi mirov re biafir in. Meji, wê bi demê re, ji wê rewşê, piştî ku xwe di mejî de bi pergala kir, wê 'kodên' xwe yên bi rewşa ketinê re bide afirandin. Minaq, koda pêşî, heya ku tirs bê. Piştê, ku dema ku mirov li cihê ku lê ketîya ku navê wê pêşî zanibê û an jî ku piştê fêr bûbe, êdî ew navê wê bi wî re di temenê psîkozêkê de bibe kodeke wî di mejiyê wî de. Her cara ku bahse wêderê hat kirin, bi

wê re ew rewş hemû di mejiyê wî jîndî bibê û were bîra wî. Bi wê re jî, hin bi hin, rewş û helete gîyanî ya wî bide guharandin.

Minaq, dema ku mirov li cihekî din li nava çend hevalên xwe rûniştîya, ku ew bi hev re li ser rewşna û ankû meseleya din diaxivin. Lê gotinek ji nava axiftinan, dikarê şibandinekê dimejî de bi rewşê re bide çê kirin û di cih de wê rewşê bêne birê.

Gotina ku li vir, ji axiftinê ku di mejiyê xwe de, bûya temenê birîqînekê. Ji wê gotinê, êdî ew rewş hemû cardin di mejî şaq daye. Li vir, yê ku ew gotin gotina, dibê ku heya wan jî ji wê nebê. Dibê ku dema ku ew rewş bi mirov re dîtina, fahm kirina ku rewşa wî guharî. Lê wê nizanibin ku gotinek ji gotinên ku wan bikarhanîya ew ji wir biirîya û birîya devereka din û kirîya rewşeka din de.

Wê rewşê, ku mirov bi şibandinekê bêne ser ziman, dema ku yekî leşker çû şer û piştre ku ji şer vegeirîya û piştre di jîyane xwe ya asayî de di heman rewşa leşkerî û parastina wê de xwe bi gîyane xwe re bihêle ya. Yanî li vir, rewş, weke psîkozekê lê hatîya bi mirov re. Temenê vê rewşê, herî zêde, beşa mejiyê mirov ya ku têde zanîn û dîmenkirin diafirê wê dike. Bi wê re jî, ew beş, di dema ku dikeve dewrê de, hemû beşên din ên mejî dike tevgerîyê û heyîderiyê de.

Mejî, temenê wê yê ku xwe bike wê rewşê de, bi rewşê re afirîya. Mejî, pêşî rewş bi xwe re kirîya bipergal. Her wusa bi wê re jî, mejî, êdî li ser wê re xwe parastinekê dike.

Bi vê re, dema ku bi ser rewşê re 5 sal buhur in û mirov di wan salan hemûyan de, heman bêja her roj, ew rewş, bi awayekî bi xwe re da li rû, êdî ew ew her dayina li rû û ankû bibîr kirin, biawayê bi wê bîrkerî wê di mejiyê wî de bêfêra wê rewşê. Êdî piştî 5 salan re, wê gele fêra wê rewşê bi mirov re çê bibe. Her wusa, ew rewş, bi minaqaka bi vî rengî wê baştir were fahm kirin. Minaq, yekî ku hatî girtin û ketin girtîgehê de û di girtîgehê de 10 salan mayî û di wan deh salan de her roj êşkence dîfîya, ew mirov wê piştre, ku ji girtîgehê derket, wê pergale xwe parastinê ya ji wê wê bi wî re biafirê.

Di vê rewşê de, wê mirov xwediyê gîyaneka çawa bêt? Ew mirovê ku di vê rewşê de, wê di serî de xwediyê gîyaneka bi wî rengî bê, ku her dema ku wî ew êşkence bibîrkerin, wê hêst û ramana ku bi wî re wê çê bibe, ew a ku wê êşkence lê were kirin. Li vir, rewş hemû her yekê ku çawa hatî jîn kirin, pîrr girîng a. Minaq, çawa lê muamele hatîya kirin, piştre çawa êşkence hatîya, çend cûreyên êşkenceyê lê hatîna kirin, hemû jî, dimejî de zîndî na.

Li vir, mejî, di serî de, di hundurê wan salan de, pîrr dîmen di xwe de biwêne kirina. Her wêna kirin jî, zîndî ya. Di dema ku jîndîbûn bû, wê hingî, wê ew rewş jî dimejî de zîndî bibin.

Di wê dema ku mirov dihat êşkence kirin, di çî rewşê de bû, xwediyê çî hizrê bû, di dema ku êşkence lê dikirin, çî gotin jê re dihatina gotin, hemû jî, di mejî de di xêvê de jîndî û zîndî na. Bi wê re jî, her cara ku wî di jîyanê de, di wê demê de çend gotin bihîstina, ku ji wan gotinan, gotinek di çî rewşê de bê bila bibe, ku bihîst û dengê wê hata mejiyê wî mirovî, wê ew bibîr kirin bibe. Bi vê re jî, wê mirov, li dûv hevdu çî jîyan kirîya bi wê rewşê re, wê were bîra wî. Bibîr kirin, li vir, di temenê xwe de, hişarbûn diparêzê. Ew hişarbûn jî, hişarbûnê bî gotina ku mejî bihîstî re didê çê kirin. Li vir, beşa mejî ya k udi xwe de dîmenan û ankû

zaninê depo dike, ew tişî dîmen a. Bi wê vê yekê, her hişarbûn, wê bi xwe re ne tenê yekê wê pirr dîmenan jî derxe ser rû û bide bibîr kirin. Ew bibîr kirin, di temenê ku dihê bibîr kirin de, hin aliyana wê yên te ybet hena ku divê ku mirov wan fahm bike. Di serî de, mejî, di dema ku weke mifteya deriyekî ku gotin bihistî, wê wan rewşên ku mirov jîn kiri li dûv hevdû bide bibîr kirin. Ev bibîr kiirn, ji bo mejî û bibîr kirina wê, wate wê ew a ku mejî wê psikoza xwe ya xweparastinê dike dewrê de. Pergale xwe parastinê ya mejî, pirr kompleks a û pirr xort a. Bi wê re, her bibîr kirin jî, wê bike ku germbûna di laş de bê, zûavêtina dil bê, raharîna dest bê, dest negirtina tişteki bê û hwd bê, wê pirr ancamên wê bi laş re xwe bidina dîyar kirin. Lê ev rewşên ku weke ku mirov dikarê di temenê gotina "tirs"ê de bêne ser ziman, mirov nikarê tenê di wê temenê de biwate bêne ser ziman. Her wusa, bi wê re jî. Divê ku mirov bibêje ku ji wê hewldane mejî ya xweparastinê rû didin. Mejî, bo ku heman rewş, carek din newê jîn kirin dikeve rewşa xweparastinê de. Di wê rewşê de, her bibîr kirin, weke sînyalekê ya ji mejî re ku mejî bawer bike ku heman rewş wê bi şûn ve were.

Kompleksa mejî, her wusa bo parastina mejî dikeve dewrê de. Ji xwe her hişarbûn, di mejî de dibê temenê hişyarbûnê ku mejî agahdar bê û ku bi wê re ku karibê di cih de xwe biparêzê. Li vir, mejî, ew psikoza xwe parastinê ya dikeviyê de, bo xwe parastinê ya. Mejî, bi beşa xwe ya ku têde hemû jîyan kirin û fêrên wê têde bicih bûna, ku wan bikardihêne û dike temenê fêr û hişariyê bi wê re hişariyê dide çê kirin.

Di dema civate komînalê de, dema ku yek çû çolê û ku destê xwe avêt ardê û destê wî li ardê ket nava komek stîrî de û êş bi laşê wî ket, wê piştre wê tişî carek nekê. Lê dema ku hat heman cihî ku ew tişt hatîya serê wî, wê di cih de weke ku di serî wî de rohniyek pêkeve wê lê were û wê bibîr bike. Bi vê re jî, dema ku destê xwe avêt ardê, wê balder bê. Lê dema ku destê xwe avêt li ardê ku kevirek û yan jî tişteki din li destê wî ket û ku ke sitirî jî bê, wê di cih de ew rewşa berê were bîra wî û wê di cih de bi lefleksê destê xwe bi şûn de bi ber xwe ve bide kişandin. Ev rewş, bo xweparastinê ya.

Bi vê rewşê, mirov dikarê hinekî dî baştir jî rewşa mirovê ku di girtîgehê de rastî êşkencê hatî fahm bike. Mirov, wê heman rewşê wek eya mirovê dema civate komînalê ku destê xwe avêti sitirîyan û piştre ku sitirî di destê wî re çûna û piştre ku êşeheya û piştre cara düyemin ku destê xwe avêtiya û ku wê cara düyemin ku ne sitirî jî bin ku tişteki din gihişt destê wî, wê heman êş û rewşa ku stîrî di destê wî re çûna wî bike bîra wî de û wî di cih de mejiyê wî, xwe û wî bike rewşa xweparastinê de.

Li vir, xale hevbeş bo mirovê civate komînal û mirovê ku rastî êşkencê hatî, ew a ku di mejiyê wan de herdûyan de jî, ew rewş bi fêrî êdî heya. Bi wê re, di dema ku karekî xwe kirin, wê di kevîya mejiyê wan de, hertimî, aliyek zindî wê bimêne. Ew alî jî, wê hertimî bi wî re di rewşa xwe parastinê de bê. Ew rewşa xweparastinê jî, mirov dikarê bi rewşa jineka ku dema ku li malê rûniştîya û mêrê wê dest lê rakirîya ya. Mêrê wê, ku dest lê rakir, wê rewş, pêşî wê bi wê re bê fêr, cara düyemin ku mêrê wê hat bi ber wê ve, ku wê cara düyemin dest lê nerakê jî, wê jin pêşî li mîmîkê rûyê wî bînerê ku ka ew bi çi gîyanê tê bi ber wê de. Bi wê re jî, hê ku mêrê wê ne gihiştî cem wê, wê mejiyê wê, wê bike rewşa xwe parastinê de. Mêrê zalim, wê di serê jina magdûr de bi wê wêneyê wê hebe. Her cara ku lê nerî, ew dest rakirina li lê wê were bîra wê.

Ew rewş, rewşa ku mejî wê diafirêne. Mejî, her tişt a ku dîtî bi xwe re bi tîgîhiştin dike. Bi wê tîgîhiştinê re, êdî hin bi hin ji wê hişariyekê bi xwe re derdixe li holê. Her hişarî û zanîna ku afirî û derket tîgîhiştinê jî, wê bê temenê pergale mejî ya xwe parastinê jî.

Mejî, bi teybetî, beşa wê ya ku têde depokirin dibê, temenê kompleksa xwe parastinê pîrr xort diafirêne. Gelek zanînên ku têde na, ku weke ku em ne difarqê de jî bin, di hundurê mejî de bi hişar û tégihîştin hena. Mejî, ji herkesekê zêdetir, yê ku di farqê de ya. Bi vê yekê, ew farqîya wê ya ku ew têde ya, bi wê re rewşa xweparastinê dide afirandin. Lê vir, em carek din, rewşa mirovê ku ser 10 salî re di girtgihê de maya û êşkence dîtîya bibîr bixin. Ew jî, bi heman rengî di rewşa xwe de ya. Mejîyê wî, herî zêde wê di heyîderbûnê de bê. Wî di hundurê wê rewşa ku jîyankirî de, ku pîrr bihîstîya û dîtîya. Bi wê re jî, dayimî wê mejî, di temenê xwe hoyandinekê de li ser pîyan bigirê bi wî re. Bi wê re jî, wî rewşa mejîyê wî, di parastina wî de xwe dîyar bike. Li vir, mejî, rewşên ku jîn kirina, tenê weke rewşên ku hatina çon kirin û buhurîna û çûna lê na nerê. Ji wê zêdetir, mejî, wê li ser wê rê, wê rewşa xwe parastinê bide çê kirin. Wê xwe li dijî wan rewşên ku hatina jinkirin bi wî re jî, wê xwe bide parastin. Li vir, heyîderbûn, divê ku mirov bibêje ku hertimî hoyandina xwe dide çê kirin. Hoyandina bi rewşan û mejî re, weke awayekî xweza derdikeve li ber mirov. Mejî, di naqabîna xwe rewşan de, hoyandina ku dide çê kirin, di temenê girêdanekê de dide li der. Girêdana di mejî de, di temenê girtina di girtgihê de ya. Bi heman rengî, mirov dihê girêdan. Mirov, xwe bi awayekî hatî girêdan dibîne û bi wê re dikeve wê hîsê de ku "ti carî wê xwe ji wê girêdanê xilas nekê." Mejî, ku xwe bi wê girêdanê da bawer kirin, êdî piştre laş, weke girtîyê bindestê wê, li gorî wê di di rewşekê de dijî.

Li vir, divê ku mirov bibêje ku girêdane mejî teybet a. Girêdane wê, bi xwe re pîrr hoyandinan dihêne û didê afirandin. Mejî, di serî de, di temenê wê girêdanê de, ew zanîn û beşa girtinê ya zanînê heya. Lê li vir, farqîyek heya. Ew jî, ew a ku pergaliya wê beşa mejî, di nava xwe de zanîna ku bicih kirîya hem bi awayê wê yê dîmenî ku dîtî salixkiriya û hem jî bi awayê pergale beşa mejî a zanînê re jî gihandiya salixkiriya. Ew jî, hoyandinê di mejî de bi wê re didê çê kirin. Hoyandin, awayê wê di mejî de, di temenê kompleksîya wê de ya.

Li vir, berî hertiştî mejî, deme ku em bahse wê dikin, em ne tenê bahse beşeke wê dikin. Di mejî de pîrr beşên wê yên bi hev re di di ahangekê de na hena. Her yekê, çend ku karê wan cûda bi cûda hebe jî, her wusa, bi hev re di temenê wê têkilî û têkildanînê de jî bi pergali karûbarekî wê yê ku bike jî heya. Li gorî wê jî hoyandina wê dihê kirin. Ew awayê hoyandinê di du temenan de dibê. Temenê pêşî, ew a ku di hundurê beşê de ku hoyandina pergaliya teybet heya. Temenê duyemîn jî, bi têkildanînê re ew hoyandin dibê. Di nava wan beş û wê hoyandinê de beşa zanînê û girtinê û ankû ya xêvê jî, karekî wê yê pîrr giring heya. Ew jî, bi pergali, ew karê wê ew a ku wê têkiliyê bi nirx bike û bi wê re jî, hoyandinê bi wê nirxîtiyê re bide pêşxistin. Li ser wê re, hişarîbûn diafirê. Ew hişarîbûn, pêşî ya di nava xwe de ya. Piştre jî, ya giştî ya.

Li vir, divê ku mirov bibêje ku hoyandin, têkildanîn û girêdanbûn, bi hev re di ahangekê de dihên dibin. Lê ev hersê gotin jî, di temenê watekirin hevdu de hoyandinaka teybet ya di nava wan de jî heya.

Li vir, mejî, divê ku mirov fahm bike ku serdestê pêşî ê laşê mirov a. Bi wê re jî, mirov dikarê bêje ku yê rewşê ya. Mejî, di her rewşê de, serdest a. Di rewşa yekî ku ketî zorê de, mirov dihizirê ku xwe bide parastin. Di dema ku mirovê ket bin êşkencê de ku derbe hatinê û lê ketin, ku derfeta wî hebe, wê pêşî destê xwe rakê bide ber serê xwe da qana ji derbeyan serê xwe bide parastin. Ew xweparastin, di aslê xwe de, xweparastina mejî bixwe ya jî derbeyan. Mejî, wan dibîne. Di heman rewşê de, di mejî de derba bi tégihîştin a. Fêra derbeyê heya ku derbe li laş ket, wê çawa biêşene û êşe bide çê kirin. Ew fêr, di temenê wê xweparastinê û rewşa rakirina dest û dayîna ber serê xwe ku serê xwe ji derbeyê biparêzê.

Mejî, di wê parastinê de, zanîna xwe ya di xwe de ku afirandî bikar dihêne. Li vir, ew zanîna mejî jî, bi pergala di beşa wê ya ku t êde zanîn levkom a di wir de ya.

Mejî, li vir, re ew rewşa ku em bi gotina lefleksê re bînina ser ziman, rewşa mejî ya xweparastinê ya bipergala a. Mejî li vir, divê ku mirov bibêje ku rewşa ku ew têde ya, bi wê zanînê dizanê. Dema ku yekî li yekî du derbe lê xist. Ku derbeya pêşî li yê ku wê derbe lê bikeve ku derbe lê ket, hê ku derbeya din lê neketî wê xwe bike rewşa parastinê de ji wê.

Li vir, ku ne derbeya düyemin, lê ku di derbeya pêşî de heman rewşa xweparastina da nîşandin, hingî mirov wê çawa fahm bike? Hingî, divê ku mirov wê fahm bike ku mejî, berî wê, xwediyê zanîna wê ya? Yanî, xêv û ankû beşa zanîna wê ne vala ya. Di derbarê wê de, berê yan jîn kiriya û yan jî dîtîya ku hatî jîn kirin. Bi wê re jî, ancama wê jî dizanê.

Li vir, dema ku em bi vî rengî di berdeyama hanîna xwe ya ser ziman de dihizir in, ew mînaqa me ya mirovê ku lingê wî hiltapilî û ketî ardê de tê bîra me. Bi wî re, rewşa ku piştî afirî dihê berbîra me. Mirov, dema ku cara duyemin dihê heman cihî, li wir, hişyarî dimejiyê wî de dibê. Bi carekê re, dihê û dikeve rewşeka nû de. Li vir, di cih de ketina wî ya di wê rewşê de çiqasî hişarî û hiştî heya? Li vir, ev pirsîn di aslê xwe de, weke pirsînaka li navikê ya. Bersiva vê pirsê, teybetmendiyên wê pîrr mazin hena. Di serî de, ez bûn û ezîtîya mirov û ankû ya keseyetiyê, mirov wê bi wê re kifş bike. Mînaqa me ya mirovê ku ketî, emê bi wê re mînaqaka din bidin bo ku wê rewşa wî fahm bikin. Li qadakê ku dema ku keçîkêka piçûk û yeka mazin ku herdû xwûşkên hevdu na, bi hev re dimeşin, bi carekê re taqînêk dibê û hê ku ti kesekî nizanî ku çi bûyî, di cih de herkesek, beyî ku li ti kesekî bihizirê, di cih de dixwezê ku ewlakarîya xwe bide çê kirin. Herkesek, bêî ku kesek li kesekî din bibê xwedî bazdide bi rêya xwe de. Ti kesek nizanê ku ka kî bi kuderê ve bazdide. Lê di wê heyemê de, mejî, tenê dihizirê ku xwe ji qada ku lê bûyar bûya xwe derxe. Bi wê re jî, dikeve rewşa parastinê de.

Herdû keçîkên xwûşk jî, di wê kêlîka ku taqîn hat bihîstin de, yekî jî ji wan ya din bibîr nekir, herdüyan, her yekê jî aliyê xwe ve da xwe ku xwe xilas bike. Piştî deng bi çend kêlîkên ne zêdetir re, di cih de xwûşka mazin hat hişê wê û li xwûşka xwe ya piçûk hizirî û lê zivirî. Piştî wê rewşê wê taqînê ku bi ser ve dakîkayak jî ne buhurtî, di demeka pîrr kin de, herkesekî herkesek ji bîr kir. Herkesek, di wê demê de tenê li wê hizirî ku xwe hilde cihekî ewla.

Bi vê mînaqa me re, tişta ku dihê dîtin ew a ku hêst û ajoya xwe xweparastinê di wê demê de di cih de ketîya dewrê de. Bi wê re, pêşî, di wê dem û kêlîka ku ketîya dewrê de jî, ti tiştêk û ti kesek ne hatîya bîra ti kesekî. Di wê demê de, gelo hebûna mirov bixwe dihê bîra mirov bixwe jî? Ew jî, bersiva wê, bi şideta taqînê re dihê fahm kirin.

Li kurdistanê, dema ku hêzên dewleta tirk taqamenîyan diavêjin nava gel, mirov li wê rewşê dibîne. Piştî ku bandûra taqînê ji ser mejhî çû, mejî, piştî weke ku were xwe lê tê. Lê di wê rewşê de, zaroyên piçûk, di mejiyê wan de, weke ku tiştêkî pîrr giran biser de bikeve lê tê. Meji, bi vê rewşê re, di wê kêlîka pêşî de, weke ku xwe jî ji bîr dike.

Lê mejî, xwe ji bîr nakê. Mejî, ew parastina pergala ya mejî, dikeve dewrê de. Ew dike ku mirov jî rewşê rizgar bike. Mejî, bi pergale xwe yta parastinê, pêşî li ewlabûnê digerihe. Mînaqa, dema ku care duyemin heman rewş çêbû, wê hingî mejî çî bike. Hingî

herdû keçik wê çî bikin. Herdû keçik xwûşkêin hevdû na. Yek piçûk û yek mazin a. Ya mazin, divê ku li ya piçûk xwedî derkeve. Ew, hem berpisîyarîya wê ya ji xwûşkîtîya wê tê û hem jî ji mazinatîya wê tê. Lê di wê rewşê de, wê mejî çiqasî karibê, berpirsîyarîya xwe bibîr bike.? Mejî, di dema û deng kirinê de, pêşî bi lefleksêka pirr zû, pergale wê ya xweparastine dikeve dewrê de. Bi wê re jî, ti tiştek di wê kêlîka pêşî ya di dema deng de di mejî de nabê. Hingî mejî, bixwe jî nahizirê. Lê ew rewşa xwe parastinê rewşa ajoyî ya ji bo wê. Bi wê rewşê û ajotiyê, di cih de mejî xwe dike rewş û psikoza parastinê de. Bi wê re jî, xwe ji rewşa deng dike ku xilas bike. An jî, dike ku xwe bike rewşeka ewla de. Piştî, ku mejî, bidest hizirkirinê kir, wê hingî, piştî keçika mazin xwûşka xwe ya piçûk bi hizirkirina xwe ya pêşî de wê bibîr bike. Piştî ku ew bibîr kir, êdî wê bike ku wê hilde bin parastina xwe.

Mejî, di dema ku deng hatîyê de di wê dem û kêlîka pêşî de, weke ku weke demeke pirr piçûk ji rewşa xwe ya hizirkirinê jî dûr dikeve. Hingî, weke ku li tiştekî na hizirê. Lê xwe diparêzê. Ma ew ne hizir a. Ew dema ku deng hat, bi wê re, weke yê ku xwe di cih de biavêje ardê, wê bike xwe biparêzê. Ew rewş, rewşa xwe parastinê ya. Ew rewş, di wê kêlîka ku bû de, tenê ajoya mirov ya xweparastinê serdest a. Ajo, jîndayî ya.

Wê dema ku deng dihê de, mejî nahizirê. Ya rastî ew a ku mejî derfeta hizirkirinê nabînê. Di cih de pergale wê ya xwe parastinê bi hîs, hêst dikeve dewrê de. Hîs û hêst, li vir, li pêşîya ramanê û ankû hizirkirinê na. Tefkîr kirin, ankû hizirkirin, demekê dixwezê. Ku kêlîkêka ku ne zêde dirêj jî bê, wê dixwez bo xwe bo ku bihizirê. Di wê rewşê de jî rewş bi heman rengî ya. Li vir, ancama ku derdikeve li holê ew a ku xweparastin ajoyî ya. Yanî, hizirkirin, çendî ku di temenê wê de heya jî, lê dema ku ket dewrê de, herwusa divê ku mirov wê bixwezabûna re li ser ajoyê re fahm bike. Hêst jî, bihîsê re di temenê xwe de ajo dihawênê.

Hêsta xwe parastinê, bi vê rengê awayekî wê yê xweza ê ketina dewrê de heya. Di serî de, hêsta xweparastinê, mejî dema ku wê dide nişandin, di asta pêşî de li xwe bixwe ya. Pêşî, dixwezê ku xwe biparêzê. Bi vê yekê, mejî, ew hebûna xwe ya ku di xwe de bi hebûna laşê mirov re bi hişar kirîya û ew hişarîya wê, bi zanîna wê re di cihê zaninê de bicih kirîya, bi wê re, temenê qada xweparastinê ya mirov bi mirov re daye afirandin. Bi vî rengî, hêsta xwe parastinê psikoza ku dide afirandin, li ser vê temenê re bi heyînî dihê li berbîrê. Lê di dem û kêlîka xweparastinê de, ew zanîn ne didewrê de ya. Weke li dervî mirov û hîskirina mirov a. Mejî, bi pergale xweparastinê, di temenê xwe salixkirinê de, ezîtîya wê derdikeve li pêş. Ew ezîtî, bi vê yekê re, hingî, dema ku mejî ket parastinê de, wê ezîtîyê dide nişandin. Ezîtî û kompleks'a mejî, bi hev re hevdû sal ix dikin.

Li vir, hinekî jî, divê ku mirov fahm bike ku mejî, xwediyê ezîtîya xwe ya. Mejî, temenê wê hişarîya ezîtîya wê jî, xêv û hişarîya wê diafirîne. Mejî, hêsta parastinê, bi wê re pêşdixe. Hêsta xwe parastinê, hinekî jî, divê ku mirov biteybetî li ser bisekin ê. Salixkirina wê, mejî, hinekî jî, bi teybetî, bi têgihîştinekê dihêne ber mirov. Li vir, dema ku em bahse wê hêsta xweparastinê dikin, divê ku em bibêjin ku ew ezîtî bi wê re hinekî xwe bisalix dike. Ezîtî û ankû keseyet, dema ku mirov wê şrove bike, divê ku mirov bi teybetî bi dû awayan divê ku mirov wê şrove bike. Herdû alî jî, piştî ku hatina salixkirin, êdî bi hev re werina fahm kirin. Aliyê pêşî. biheyînê re di temenê ajoyîyê de dihê fahm kirin. Aliyê din jî, bi hişarîyê dihê fahm kirin. Zanîna ku dimejî de bivcîh bûyî, mejî, wê di xwe de bi salixkirina ku wê derdixe li hişarîyê re wê aliyê düyemiin fahm dike. Lê divê ku mirov bibêje ku mejî, hertimî û dayimî, hewldana wê ya fahm kirinê û bi hişarkirinê heya. Mejî, li vir, dema ku em bahse

bihiş ar kirina wê dikin, divê ku em ji bîr nekin ku du aliyan divê ku em bi teybetî bi wê re bînina ser ziman. Aliyek, bi xêv û zanîn û hişarîya wê ya ku diafirê re ya. Aliyê din jî, bi dîmenên ku mirov bi nerîna xwe ya biçav dibîne ya. Meji, pêjna dîtî û hwd, bi wan nîrxandina ku dike, bi wê re salix kirinê dike. Pêjn û ankû hes, bi teybetî, bihêstê re dihê ser ziman. Lê hesa bînerînê re ku daifirê divê ku mirov wê ji bîr nekê. Hesa nerînê, dîmenê qayd dike li mejî. Ew dîmen, salixkirina wan heya. Meji, ji wê bi nîrxandinê dikarê xwe bigihîjinê dîmenekî şîrove kirinê. Wê dikê jî. Her wusa, hesa deng û ankû hesa dengdayînê, dema ku dihê bihîstin, mejî, wê deng pêşî bi dîmenî bisalix bike. Ew dîmenîtiya ku hat salix kirin, ew hinekî jî, dîmenekî xwemalî e mejî ku wê daye afirandina jî. Bi vê rengê, ev teybetmendîya wê jî heya.

Meji, li ser wê re xatê diafirêne. Ew dîmen, dikevina hundurê xêvê de. Ew dîmen, di dema ku hatina dîtî û salix kirin, hingî weke hişarîyeka wan bi mejî re çêbûya. Meji, ew hişarîya wan derxistîya li holê di xwe de. Lê ew hişarî, bibîrkirina wê, ji bo wê jî hin kodên ku mejî bo bîrkirinê diafirêne hena. Di dema ku ew kod ketina bîrê de, hingî ew hişkirin dibê. Li vir, divê ku em bibêjin ku Hiş, salixkirina wê, di temenê ketina farqûnê de ya. Hişarî, derxistina têgihîştinê ya. Bîrkirin jî, hanîna li pêş bizanînê re ya. Bîrkirin, ditijbîhê, wê ku dema ku mirov dêwla xwe diavêje binê bîreka avê û ku ji dêwla xwe tişî av dike û dikişîne ya. Lê her cara ku me dêwla xwe kişand, em bi tememî nizanin ku dêwla me çendî û çiqasî tişî ya. Hinekî li vir, weke xaleka piçûk ya ku dibê ku em ne difarqê de bin wê hebê.

Hiş, salixkirina wê ya dîyemin jî, bi hebûna zanîna ku hafî salixkirin û darêjka wê hafî kifşkirin ji aliyê mejî ve jî ya. Yanî, ew zanîn, bi reng û darêjka wê re hafîya naskirin. Naskirin, weke gotinaka ku divê ku weke kirdeya vêsartî û ku di hundurê gotina 'hişê' de hertimî ku wê bibîr bikin a. Li vir, hişkirin, ji dû aliyan ve divê ku mirov wê fahm bike. Aliyê pêşî bi kirdeya bîrkirinê re ku dihê ser ziman a. Yanî, zanîna ku heyî hanîna li bîrê û hwd. Lê aliyê din ê dîyemin ê gotina hişê jî, ew a ku ew dîmen û ankû zanîna ku di xêvê de bicîhbû ku mejî wê nas dike û di derbarê wê deaqil bixwe re çê dike, bi wî aqilê re têgihîştinê di derbarê wê zanînê de di xwe de diafirinê, darêjka wê derdixê, çerçova wêya ku heyî dibîne û hwd, dihê berbîra me. Bi vê rengê, mejî, hişarkirinê dike. Hişarkirin, ya ku herî zêde mejî serdest û serwer dikê ya.

Meji, wê yê fahm bike. Bi aliyê pêşî ê hişê re, ku mirov lê dinerê, her wusa, bibîrkirin ku dihê kirin, hingî, mirov dikarê bêje ku ew hişarbûn afirîya. Bi wê re, xêv, bi beşên xwe yên zanînê re xwediyê wê zalefîya ku dixwezê ku çê bike ya. Bi wê rengê, êdî bi wê hişarîyê re dimeji de disekinê. Lê ew bi demê re, çendî ku mejî dibîne û dîmenan dihildê li nava xwe û pêvajoyên nû bi wê rengê li ser xêvê re dibin û di buhur in, êdî pêvajoyên pêşî ên ku bûna, ew weke ku tên jibîrkin. Ew weke jibîrkinê, ne ji bîrkin a. Lê ketina beşa arşivkirinê a xêvê ya. Li wir jî, car bicar, heta ku ew gotina weke kod ku mejî wê edixwezê ku wê bibîrkinê ku newê bîrê û ankû hesek di derbarê wê de di mejî de neafirê, wê ew weke hafî jibîrê wê bimêne. Bi wê rengê, wê ew weke xwe bimêne. Lê ew jî, di xwe de, bi wê jîndîtiya xwe re dewrûdayimtiyekê jî diji. Ew jî, di hundurê xêvê de ya. Hundurê xêvê bixwe jî, weke hundurê pirtûkxaneyaka hemdem xwediyê beşên xwe ên teybet ku mejî ew bi darêjk kirina na. Her beş, karûbarê wê yê teybet ê ku bike heya.

Hişkirin, li vir, divê ku mirov wê dûbara salix bike. Ji ber ku ew rewşa ku weke ku hafî jibîrkin, ew ne ji bîrkirî ya. Lê ew dibêşa binde ya. Li vir, gotina 'binhişarê' gotina ku pêşî dihê bîra me ku em li vir wê bikarbênin a. Gotina binhişarî, ku em bigotinakê wê salix bikin, emê bibêjin ku ne zanîna jibîrkirî lê zanîna hewceyî binavkirina wê heya ku bo ku

were bîrkinê û bikarhanînê û hwd a. Di dema ku em herina pirtûkxaneyekê ku qarta me ya deynkirina pirtûkan hebeê, lê ku me qarta xwe li malê jibîr kiribê û em li pirtûkxanê nikaribin navê xwe derxina li holê û em nikaribin deyn bikin, ev nayê wê wate ku ew pirtûka ku emê wê deyn bikin tûna ya. Ew heya, lê bo gihandina wê jî, ev pêvajoya pêşî pêwîst a.

Li vir, dema ku em gotina binhişar herê bikin, divê ku em gotina 'demê' jî weke kirdeyeka vêşartî dikevîya wê de û dikevîya mejiyê de xwe kifş bikin û bibîr bênin. Li vir, gotina demê, li ser wê re weke ku salixkirinekê bi heyîna mirov a jîndî û heyînî û wê afirîneriyê re heya. Bi vê rengê, divê ku mirov bibêje ku binhişarî, hinekî jî, weke ku bi temenê binhişariyê re hoyandina wê ya bi demê re dihê dîtîn. Her wusa, weke gotina beremberî wê lê ku em nikarin di temenê dijberî wê de bênina ser ziman gotina 'serhişar' êdî dihê bîra me. Ev jî, salixkirina wê, aqil û ankû zanîna ku dibîrê de ya. Yanî, di hişê mirov de ya. Hiş, ew bi zalefîya wê re kirîya birê.

Ku em vê aqilê rewşa hişkirina pîrr rewşan di temenê serborîya mirovê ku me li jor bahsê kir ê ku di girtîgehê de mayî bênina ser ziman, divê ku mirov bibêje ku ew dubarabîrkin, hinekî wê di temenê hişkirinê de were ber me. Lê li vir, mekana ku têde serborî bûya, hêtên ku mirov di nav de maya, ew jî, mejî wan bi zalefî di xwe de salix dike. Çend ku piştî demekê re, ew jîyîna ku mirov ji mirov re ji rêzê tê, ew d aslê xwe de dimeji de bi tememî ne ji rêzê ya. Mejî, her carê bi xemalîyekê dijî. Bi vê rengê, di nava xwe de bicih dike.

Lê mirovê ku 10 salan di girtîgehê de mayî, ku êdî dem weke ku jibîrkirîya û nezanê ku dem çawa di buhurê, û bi awayekî dûbare, tenê ew serborya wî bi wî re dubare dibe, li wir, wê mejî di xêvê de, wê li dûvhevdû bicih bike. Lê mejî, di dû temenan de wê bike. Yek, li dûv hevdû ya. Ya din jî, her care ku ew jînkirin bû, wê wê çerçova jînkirinê xorttir û bi pîrr-xoslet bike. Bi wê re jî, bi deme re jî, wê çerçoveyeka serborî mejî wê biafirîne ku êdî ew di dawîya dawî de karibê di pîrr rewşan de serdestî bike. Divê ku mirov herê bike ku her darêjk û çerçova ku mejî çekir, wê aqilîyaka wê ya bi zanebûn wê hebe. Ya ku wê hertimî wê jîndî bike û serdest û serwer bike jî ev a. Ew çerçova ku mejî afirandî, wê di temenê de, hemû serborîyan bi hev re bidirîyê. Bi wê re jî, wê qalibekî zelal derxe li holê. Mejî, wê bihişar dike. Bi wê re jî, ew nayê jibîr kirin. Ew dema dirêj ku mejî bi wê re jîya ya û ew afirandîya, dibe sedem ku ew newê jibîr kirin. Mejî, bi teybetî, xêva mirov bi wê re jîndî dike.

Divê çerçovê de, minaq, mirovê ku ji girtîgehê derketî, piştî jîyanê xwe re dikarê ku di çerçovê de bînerê, weke ku li girtîgehê girtî, demên xwe yê derve jî bijî. Minaq, dema ku di rê de meşî, mirovê ku li pêşiyê dimeşê weke gardîyanê xwe yê girtîgehê bibîne. Dikarê, dema ku li male xwe ya ku têde dijî li her car hêtên male bînerê û bibêje "mezele ku ez têde bûn di girtîgehê de jî bi vê rengê bû." Dikarê, hemû jîyane xwe û jîyandina xwe wê çerçoveyê weke kiras lê bike û wê cardin bijî. Ji ber ku bi wê çerçovê, mirov dimejiyê xwe de wê dijî. Ew rewş, rewşeka teybet a. Di ancama wê de, weke ku dilê mirov disekinê bêhn çikîn, bêhn ne standin, hejîna destan, dervî vîna xwe destavêtina tiştan, bi hêstbûn, ji xwe re bêh ku ti kesekî tişteke gotî bi hêrsbûn, ji xwe re bêh ku ti kesekî tişteke gotî bişabûn, bêh ku di farqê de bê ji xwe biaxivê, û hwd rewşên ku weke bertekên rewşê na wê xwe bidina li der. Bi vê re jî, wê hê gelek rewşên din ê weke van ku me li vir ne hanîna ser ziman, wê bibin. Ew, nişanaka tişteki ya. Nişanaka wê ya ku ew çerçova ku bi salan afirî û her kirin û kirya ji wê re bûya weke xosletekî, serdest a û ew bi rê ve dibê ya. Di rewşên weha de, mirov rewşên xirab ku

jîn kirina, di wan demên ku ew rewş jîn kirina de cardin wan bibîr bike û weke wê dema pêşî bijî. Ew jî, di temenê gotina 'Flashback'ê dihê ser ziman.

Ew, ji ber çî wusa ya? Ji ber ku mejî, nikarê derkeve wê çerçovêyê û têkiliyê bi derve û dîmenên derve bi awayekî ku mirovek dike êdî bike ya. Dema ku mejî, nikaribê wê bike, êdî di xwe de dijî. Ya ku li derve were jîyîn, wê di xwe de dijî. Bi wê re mejî, tevgerî û afrînerî û çêkerîyeka bêminaq dide nîşandin. Di hundurê xwe de, weke ku li derve dunyeka çawa heya, bi heman rengê dikeve nava hizirkirinê de û wê dunya hundurê xwe di afirîne. Ev, ji ber ku di ancama afirîna wê çerçovê de, êdî mirov mêla wî ne li derve ya. Mêl hemû, li hundurê wê ya. Hemû têkiliyên xwe di hundurê xwe de dihêne bi xwe re. Di vê rewşê de, dikarê hevalên xwe yên ku bi wan re diaxivê, yên ku bi wan diçê sûkê û digerihe û hwd jî ku dide çê kirin. Yanî, hertiştê ku li derve bi mirov û hevalê xwe re bike, artarnatîfa wan di hundurê xwe de bi xwe re dide çê kirin û bi wan re dijî. Ew, êdî artarnatîfa wî ya ku weke artarnatîfa derve ya.

Mirov, hemû afrînerîya xwe di vir de dide nîşandin. Li vir, dema ku mirov li vê rewşê dinerê, ew çerçova ku mejî afirandî, bi wê re, weke ku mejî serdestî kirîya destê xwe de bi rê ve dibê. Yanî, ew hişariya jîyanê ya mirov, mêl, cih û rengê xwe guharandîya.

Mejiyê wê çerçovê, mejiyê mirov a. Lê ew mejiyê mirov, di çerçovê de hişariya mirov jî diafirîne. Hêstên şabûn, xamgîn, û hwd, hemû rengê wan jî kifş dike û li wir bihişar dike û bicih dike. Bi vê rengê, ew rewşa ku berê mirov jîyane di girtûgehê de, bi awayekî din di wê xate jîyanê de wê bi regekî din ku di temenê zihniyeta wê de dide domandin a. Ew rewşa ku êdî li derve jî bi wê zihniyetê domîya ya, ew êdî bi vê rengî mirov jî kirîya regekî din de. Mirov, bi mejiyê xwe re, mêl, cih, mekan, û heta ku rastiyên xwe yên bi çerçovaya di serê xwe de kifşkirina wan dijî Ew rewş, bi tememî êdî qûtbûna jîyanê jî bi demê re dikarê bi xwe re bêne. Mêl, hinekî jî li vir, bihişarî di wê çerçovê de bi jîyan e.

Li vir, ma mirov nikarê derkeve dervî wê? Mirov, li vir, derketina dervî wê jî, weke xale herî zor ya ku derdikeve ber û dihê jîyin a. Mirov, ew cihane ku xwe ya ku afirandî wê dijî. Weke mirovê ku dema ku di rê de meşî û lingê wê li kevir ket û hiltapilî û ketardê û hwd de. Mirov, dema ku piştî carek din rêya wî ket wî cihî û li wir kir ku bi buhurê û herê, wê li wir, bi dîtina mekanê re, wê mejî, bi tememî wî dîmenî aktîv bike. Mirov, wê hingî pergale parastinê a mejî wî bikeve dewrê de. Mejî, wê di cih de, wê rewşa care pêşî bi hemû aliyê wê re û piştî ku ketî êşa ku jîyayî, wê hemû bike bîra wî de. Hingî, wê cih, weke cihekî "talûka" wî di serê wî de bi wate bibe. Mejî, wê bike ku ew jî, pîrr bi heyîder bê. Heta ku cihê gavavêtinên xwe bide guharandin û di heman cihî ve neçê jî, wê li mirov bike.

Ew rewş, bo fahm kirina ketina dewrê ya pergale xweparastinê a mejî giring a. Mejî, mirov, hertimî dixwezê ku biparêzê. An jî, xwe dixwezê ku ji telûkeyan biparêzê. Tişt a ku berê mirov jîyayî û êş daye mirov, bo ku mirov wê neji, wê carek din mejî bikeve dewrê de. Mejî, wê ji bo ku ew rewş carek din newê û neji wê tedbîrên xwe bide girtin. Her tedbîr jî, di çerçova pergale xweparastinê a mejî de ya. Mejî, rewşa berê ya ku hafî jîn kirin, wê şîrove dike, ji pîrr aliyan ve bihişar dike û dike bîrê de.

Lê li vir, dema ku mirov vê rewşê hewl bide fahm bike, divê ku mirov hinekî zêdetir jî li ser bisekinê û wê fahm bike. Mejî, di çerçova wê rewşa ketinê û rewşa wê de, rewş weke rewşeka 'telûka' dîfîya, derxistîya hişariyê û bi wate kirîya. Gotina "telûka" û ankû "ne

baş" bi wê re di mejî de bi wate bûna. Bi wê re jî, ya rast û ya baş çî ya û vajî wê, ya ne baş û ya xirab û ankû telûka çî ya, ew jî şîrove kirina. Di çerçova wê şîrove kirinê de. Mejî, di şîrovekirina xwe de, bi wê mijarê ketinê re bi şînor namêne. Wê her wusa, hemû rewşên xatera û telûka ên ku berê wî jîn kiirna û mejî ew bi awayê 'xatera' û 'telûka' salixkirina û bi wate kirina jî, wê li dûv hevdû bikevina rêzê de û wê pergeleka xaterê jî bidina afirandin. Ew pergale, wê hin bi hin, xwe serdest jî bike. Bi wê re jî, wê ji hemû aliyên ve guharandina bi mirov re bide çê kirin. Bi vê rê, her rewşa bi xatera û ankû telûka ku mirov wê bijî û ku mirov bihîzê û ku mirov tenê bihîstî jî wê karibê di wê çerçova de bandûrê li mirov bike. Mînaq, ew mirovê ku di rêde meşî û lingê wî hiltapilî û ket, piştî ku ew pêvajoyê jîn kirin û ku piştî carekê ku heya wî jî tiştêkî tûnayî ku di rêyekê de meşî û çû û ku dît ku wa yekî din wê li pêşîya wa ket û ankû erebeyek hat bi ser wî de û û hindik ma ku ew di qazaya trefikê bi buhurêne, ew mijarê dibê ku bandûra wê li ser yê jînkirî zêdetir li ser wî mirovê ku ew bi çavê xwe dîtî bike. Wê carek din, ew mirov wê rewşa xwe bibîr bike. Her wusa, bi rewşê re, heta wê demê çendî hizîrîya û çî di bin navê telûkeyê de bibîr kirîya di dimejiyê de salixkirîya û bicih kirîya, ew jî wê yek bi yek li berçavên wî zindî bibin û bivejin. Bi wê re jî, ew, wê êdî xwe di bin 'telûke' yê de bibîne û hîs bike.

Li vir, bi wê dîtîne û bi bîrkirina bi vî rengî re, wê mejî ji mirovê ku berê jînkirî û di wê demê de wê rewşê dibîne re bibêje ku "tû dibin telûkeyê de yî:" Mejî, k ev got û wî jî di serê xwe carek û an jî dû caran bi xwe re dûbara kir, êdî ew wê hin bi hin bi wê bawer bike. Li vir, mejî, wê hin bi hin di demeka kin de bike ku bide bawer kirin. Ji xwe karê mejî yê sereke jî li vir wê ew bê bo mirov bi wî re bike rewşa xweparastinê de. Mirovê ku ew jîn kir, êdî wê ne di rewşeka asayî de bê. Wê xwe di bin ewlatiyê ne binê û wê hewl bide ku xwe pêşî hilde ewlatiyê û biparêzê. Bi vê re, mejî wê mirov bike rewşa lêgerîna xwe parastinê de. Wê mirov bikeve nava bihestbûnê teybet de. Ew bihestbûna ku mirov ket navê de jî, wê di temenê xwe parastinê de bê. Mirov, ew bihestbûna wî, bo xweparastinê ya. Li vir, mejî, karê yê wê yê sereka ew a ku telûkeya ku were ser mirov dît pêşî mirov ji wê agahdar bike. Mejî, bi awayekî ku mirov dike wê psikozê de wê dike.

Ji ber çî mejî, dike wê psikozê de? Ji ber ku berê mirov ew rewş jîn kirîya: Mejî, naxwezê ku wê rewşê cardin bide jîn kirin. Mirov dema ku ketîya êş kişandiya, birîndar bûya. Xwûn ji laşê wî hatîya. Ev hemû rewşên ku mirov dikina rewşa bihestbûnê de.

Rastî li vir ew a ku mirov di serî de li ser pergale xwe parastinê a mejî rawastihê ya. Li vir, ya ku van rewşan hemûyan dide kirin jî ew pergale xweparastinê a mejî ya. Mejî, karekî wê yê giring jî ew a ku mirov biparêzê ya. Ji ber vê yekê çavê me heya ku em bi wê dibînin. Guhê me heya ku em bi wê his dikin. Biyên me hena ku em bi wan hîs dikin dema ku pelandin û ankû destlêdan ku bû. Mejî bi van biyên me dibîne. His dike. Bi wê re jî, agahîyan di derbarê cihane dervî me de digirê. Bi wê re jî, êdî bi wê re dikeve nava ahangekê de û dijî. Ya ku di naqabîna me û cihane dervî me de ahangekê bi me re dide çê kirin jî ev a.

Cihane dervî me, ew giring a bo me. Mejî, wê bi wê rengê dibîne. Mejî, her tiştê ku bi çav dît bi xwe re qayd dike. An jî, em bi vî rengî bibêjin, hertiştê ku nihêrîn û ankû awirên me lê ketin, ew tişt ku çî bila bê, wê bê weke sînyaleka ku çûyî û li mejîyê me jî ketî bê. Bi vê rengê, dive ku mirov bibêje ku têkiliya derve û ya hundur, bi hev re ya. Mejî, wan sînyalên ku bi dîmenî ku mejî bi çav digirê, mejî wan dahûr û ankû 'analîz' dike. Bi wê re jî, wan di xêvê de bicih dike. Wan pêşî nas dike, şîrove dike û piştî di xêvê de bicih dike. Bicihkirin, di hê wê wate jî ku hatîya hişarkirin jî. Xêv, hertiştê ku bicihkirina dîtêde, bi wê re di xwe de

hişar dimejî de daye çê kirin. Bi vê rengê û bi wê re dive ku mirov bibêje ku hinekî jî, wateya xêvê ew a ku bi naskirin û hişarkirinê re jî dihê ser ziman a. Naskirin, wê bi demê re bê temenê wê pêşketina pergale xweparastinê a mejî jî. Meji, her wusa, li ser wê re pêşketîya. Naskirin, ku bû, wê hingî mejî bibêje ku ka çi çiya û çawa ya jî. Bi wê re jî, wê wasifê wê jî bide kifşkirin ku ka telûka ya bo mirov û an jî ku ka ne telûka ya. Her wusa, bi vî rengî mejî, di xwe de xwediyê pergale dahûrkinê ku di temenê pergale parastina a mejî de ya. Di rewşa li ser ku me hanî ser ziman de jî, heman rewşa xweparastinê derdikeve li hole. Meji, bo vê yekê, her wusa, bi wê re, salixkiriya û şirove kiriya û fahm kiriya ku 'telûke'ya. Bi wê re jî, êdî bi têgihîştin û hişariya xwe re ji mirov dixwezê ku mirov tedbîrên xwe bigirê. Xwe biparêzê. Mirov, li dijî her rewşa ku weke telûka dibîne, li ber xwe dikeve rewşa xwe parastinê de. Her hêrîşkirin jî, di aslê xwe de, di temenê wê rewşa xweparastinê de, wate distêne. Bi vê yekê re, divê ku mirov di serî de fahm bike ku rewşa xwe parastinê, weke pergale mejî ya xwezayî ya jîndî û heyînî ya. Meji, bi wê re xwe dijî û diparêzê. Rewşa xweparastinê, psikoza mejî ya xweparastinê ya. Bi vê re, divê ku mirov, bi mejî re bêne ser ziman. Meji, serdestê laşê mirov a. Bi vê yekê, ew bi ferman û di wê temenê de sînyalîn ku li ser tevna tûran re û ankû sînîran re ku dişêne li beşên laş re, fermanariya xwe dike.

Li vir, dema ku mirov ji aliyê xêvê ve û weyn û karê ve hildê li dest. Divê ku mirov hinekî din jî di temenê bandûr, heyîn û têkiliya fîzyolojîkî ve jî hilde li dest. Li vir, Newrolojî, di serî de ku weke pergale tûran û ankû pergale sînîran re xwe bi wate dike, divê ku mirov ji aliyê wê ve jî hilde li dest. Mînaq, li jor, ew bertekên ku me bahse wan di çerçova wê pêşnûmeya ku mejî weke darêjk afirandî bi wê serdestî mirov dibê re jî, wê fahm bike. Her beşa laşê mirov, dema ku em hasab bikin ku ji mejî tê bi rê ve birin, Wê çaxê, divê ku mirov ji bîr jî nekê ku her pêşveçûn û bandûra li ser mejî û pêşketina ku têde bû jî, bandûra wê li wan têkilî, bi rêvebirin û pergale tûran a mejî û laş jî heya. Dema ku mirov çû bi çolekê de û li colê mînaq ku em rastî şêrekî hatin. Şêr, di serê me de, tefsîra wî ya ku mejî kirîya û di xêvê de bicih kiriya, di wê te bi 'telûka' dihê dîtî û ser ziman. Li gorî wê jî, dema ku mirov rastî wê were û şêr dît, bêgûman, wê ew gotina 'telûkê' bi rengê ku li şer şêr re hatî salix kirin jî, wê were bîra me. Şêr, kodeka pîrr xort û bihêza ji bo mejî, xêv û hişariya mirov. Dema ku mirov lê hizirî, mirovê wê pîrr tiştan di nava hevdu bi awayekî pîrr dîmenî bihiş bike. Lê dibê ku mirov wilqasî zêde bibîr bike, heya ku mirov tê derneke ku ka mirov çawa jî bibîr kirîya. Heya ku di wê demê de, mejiyê me, weke ku di dîmeneka din bijî lê were û her bîrkirinê di wê demê de bi wê dîmenê re bibîr dike. Lê piştre ku şêr hinekî ji me dûrket, heya ku ew dîmen, weke ku holê rabê, Wê çaxê, ewqas tiştên ku di wê demê de ku hatibûbûna bîre me, dibê ku em ji wan ji sadî 2'an jî bibîr nekin. Piştre, weke ku em bi tememî ji dîmenekê bi buhurina li dîmeneka din li mirov were.

Ew rewş, di xwe di serî de sê tiştan bi giringayî didêne li berçav. Tiştê pêşî ew e ku rewşa nû ku ya ku mirov têde ya. Rewşa dîyemin ew a ku tiştê ku mirov bibîr dike ku tenê bi wê dîmenê û ankû bi wê rewşê re ya. Rewşa sêyemin jî, ew a ku dema ku em ji wê rewşê rizgar bûn, heya ku ew newina bîra me. Gelo, em li vir dikarin bêjin ku ew mejiyê me yê li bin, di vê rewşê de rastrast ketîya dewrê de bi wê hêzê ku rêya tîrsê re bê bi bandûrî ku li ser bûya? Ev jî, li vir, weke pîrseka ku bersiva wê, di aslê xwe de, di derbarê pergale rêvebirina mejî bixwe de jî, mirov ji hin aliyna nû ve bi têgihîştin bike ya.

Lê li vir, em carek din vegehihina li ser rewşa ku em rastî şêr hatina. Şêr, di wê rewşê de, mirov ji rewşekê derdixê û dibe û dike rewşeka din de. Ew rewş jî li vir, divê ku mirov wê bibêje ku rewşeka teybet a. Ew rewş, di temenê wê de, gotina 'telûkê' û ya 'tîrsê' heya.

Ev rewşên ku hena, em dikarin li gorî rewşê û dîtîne hin gotinên din jî li van gotinan zêde bikin.

Mejî, li vir, dema ku şêr dît, bi wê re aliyê neyînî ê ku bi tememî em dikarin bi gotina 'nagatîf'ê re bînina ser ziman ku gotina 'telûka' dibê weke koda û ankû mifta wê û serdest dibê. Bi wê re jî, êdî mirov dikeve rewşaka din de. Li vir, mejî, ew rewş, ku buhurand, wê weke ku ji dîmenekê bi buhurê li dîmeneka din. Bi wê re jî, wê gelek tiştên ku di wê demê de bibîr kirina bibîr nekê. Wê piştê ne wina bîra wî. Carna, dema ku em rastî rewşna tên, dilê mirov zû diavêje û dilperî mirov digrê, tirs bi mirov re çêdibe û hwd, ev hemû rewş, bi wê re di dema ku di bin, di mejî de weke jîneka ku welfîdî û zaroya wê çêbû û di dema çêbûnê ku xwûn û av ji ber diçê di dema welidandinê de, her wusa bi heman rengî, mejî jî avekê bi wê "heraretê" dide afirandin. Ew av jî, wê piştê bandûra wê pîrr li mejî bibe. Ji ber çî, mirovekî hêstiyarîti û ankû di dema ku hêstî yar a, pîrr dikarê bi awayekî xwemalî kûr bihizirê. Hingî, dikarê jîra hêstiyar û ankû 'hişê hêstiyar' diafirêne. Ev, bi navê 'aqilê hêstiyar' jî dihê binav kirin. Lê ev aqil, di wê dema bihêstbûnê de bûya. Aqil, hingî, hinekî jî rewşa ku tirs dide çê kirin, hinekî jî ji wê rewşa hêstiyarî ku bi navê 'aqilê hêstiyar' dihê ser ziman, ji wê necûdatira. Her rewşa ku bandûra wê heya, bandûra wê li mejî heya. Bandûr, gotinaka çend ku dijîyanê de dîtbar jî bê, lê ji bo mejî, pîrr şenber a. Bandûra tirsê, dilşabûnê, xamgîniyê, û hwd, li gorî rewşan di wan de guharîn heya û bi wê re bandûra wê heya. Ew jî, bi hêstiyariyê û ankû hêstiyariya ji rewşê ve girêdayî ya. Î ro, ya ku em li vir, bi vir ve li ser mejî re bînina ser ziman jî, bi vir ve girêdayî ya. Mejî, wê bandûrê tenê hîs nakê. Wê dijî. Lê ew bandûr, beşên mejî, bi teybetî weke xêvê û hwd dike dewrê de û bi tevgêr dike. Mejî, bi wê, pîrr tiştan ji nû ve bi awayekî nû û di dema nû de bibîr dike.

Li vir, li ser vê rewşê de dema ku em babse xêvê bikin, hinekî jî, gotina dikeve çerçova newrolojiyê de jî. Ji ber vê yekê, divê ku mirov di vê çerçovê de bêne ser ziman. Di çerçova newrolojiyê de, her wusa bertekên bi vî rengî, mirov dikarê wan bêne ser ziman. Newrolojî, her zêde bi saptom'ên ku li ser rewşan re ku dide jîn kirin re ku hewê dide ku wan fahm bike, bi wê re hewldane xwe ya fahm kirinê re pergale tûran a sînîran û navenda mejî û an jî xêvê ji xwe re dike mijar. Xêv, weke navenda zanînê ku zanîn têde lev dicivê û beşa wê ya şîrovekirinê û arşivkirinê û hwd heya, bandûra wê li ser laşê mirov pîrr mazin heya.

Li vir, ew rewşa ku me li jor bi rasthatina li şêr re ku hanî ser ziman a 'weke ku di dîmenekî din ê dûyemin de dijî' jî, hinekî li vir dibe weke mijaraka newrolojiyê ya hişariyê. Di vê çerçovê de dema ku mirov lê dinerê, û mirov dikarê wê rewşê fahm bike, mirov wê li gorî ahangeê mejî û laşê me û pêveçûna me ya li jîyanê, wê ew rewş bibe rewşeka ku dervî hişariyê ku bi mirov bûya. Yanî, bi gotinaka din, weke ku mirov bêhiş bê di wê demê de. Tekî bêhiş, dema ku li cem wî tiştêk bû, wê ne di farqê de bê. Minaq, car bi car, di jîyane me de, mirovê ku dema ku hazinîya û car bi car dema ku bi wî re hatîya axiftin û ku hişê wî li devera din bûya û bi wê re tiştta ku ji wî re hatîya gotin yan his ne kirîya û ne bihîstîya û yan jî di cih de piştê ji bîr kirîya. Hingî, dema ku mirov gotina xwe got û ku wî hizir kirîya ku me lê hisandîya û her gotina wî ya ku gotîya ku me lê hisandîya em di bîra wê de na, wê hingî bi ser gotina xwe ve bike û bibêje ku "ma ne wusa ya", yanî, wê bi wê gotinê ji me bixwezê ku em biperejirênin. Pejirendin, li vir dihê dûwateyan. Wateya pêşî, ew a ku me lê hisandîya û em zizanin ku wî çî gotîya. Wate ya din jî, li gorî nêrîna yê ku lê hisandî ka ew rast dibîne yan jî nabîne ya. Li gorî van herdû wateyan dibê.

Hingî, dema ku mirov li nave çavê wî bi çavekî xarîb ku weke ku fahm nerî nerî, hingî demek kî wî fahm nekiriya. Lê mirov, di wê rewşê de, heya ku li gorî rewîst(ahlaq)ê xwe

rast nebêne ku bêje min lê ne hisandiya û rast nebêje, ne bi gotina xwe û ne jî, bi nêrîna xwe. Hingî, wê yan wê bêyî ku fahm kirî wê bêje herê û ku nizanê ji çi re gotîya herê û yan jî wê rastî bêje û bibêje ku heya wî ne li wir lê li devera din bê û wê jê bixwezê ku carek din ji wi re bêne ser ziman. Li vir, rewşa bêhişiyê û ankû bêhişariyê û hwd, ew a ku mirov di dawiyê de ne di farqê de bê ya. Yanî bi gotinaka din, rewş li vir, divê rewşa rêzkariyê jî bo mejî. Mejî, rêzkariya xwe ya ahagî di rewşan de winda kiriya. Ew rewş, yan ji ber ku hin beşên mejî karên xwe baş nakin û yan jî ji binî nakin a. Yan jî, ev ji ber ku mejî, pêşnûma û ankû darêjka ku afirandî weke çerçova ji rewşê, ku mirov di çerçova wê de girtîya û mirov bi nêrîn, nirxandin û hewldanên xwe re nikarê derkeve dervî wê ya. Li vir, mejî, di serî de, divê ku mirov bibêje ku di her rewşê de serdest a. Lê heya mirov ne li wir a. Hey û mêl, bi awayekî rêzkarî li ser xaleka din a. Ji xwe re, navendaka din çê kiriya. Derketina dervî wê navendê jî, mejî wê herê nakê.

Lê li vir, berî hertiştî divê ku mirov herê û bigihijî xêvê û ankû beşa mejî ya bi navê 'Amîgdala' hwd. Li vir, herî zêde cihên ku zanîn û dûmenên ku em ji jîyanê digirin wê de bicih dibin.

Li vir, wê çaxê, divê ku mirov vê jî kifş bike ku xêv di xwe de, xwediyê pergaliyeka ku di xwe de dijî ya. Derketina dervî wê jî, weke rewşa derketina dervî hiş dibê û mirov bêhiş dibê. Li vir, herî zêde ya ku dihê fahm kirin, ew a ku ew rewş ya ji pirsgirêka fîzyolojikî ku di wê demê de di temenê 'nexweşiyekê' de ku xêv dijî ya û yan jî, divê ku mirov wê têkiliya pergale tûran ku têkiliyê didêne wê fahm bike. Mînaq, dema ku morîk di binê lingê mirov de bûn. Dema ku rû û ankû cihekî din ê laş me xwarîya û ankû gîzlonêk bi laşê mirov de hatina xwerê û hwd, ew rewş, hemû li ser têkiliya ku pergale tûran re ku dibê re dibê. Ew bertekên ku didina dervî me. Lê dema ku heman pirsgirêk di hundurê laş de û ankû di hundurê mejî û hwd bû, hingî wê bi wê re rewşên din bi rengên din derkevina li holê. Mînaq, dilxalîn, mirov di meş û gavavêtina xwe ahang(balans)a xwe w inda bike, qasên û ankû 'mûskûlatorên' laş hişk bikin û karê xwe nekin. Qayimbûna di laş de û hwd jî, ancamen wê na. Li vir, weke lastîkeka ku jev were velzenden û kişandin û ku were û hişk bibe, qasên di laşê mirov de hişk dibin. Ew darêjka ku wê hişk dike, bêgûman ji navenda mejî ya. Lê ew zanîna ku wê dide kirin jî ku heya, bi wê re ew darêjka ku afirîya, di temenê wê de ya. Bi vê re jî, li ser wê re sînyalên ku bi rêya pergale tûran dihê şandin re li beşên laş, êdî wê ahangê dikarê ji holê ra bike. Ew bi navê çi dibê? Ev bi navê ku ji darêjkekê were bike darêjkaka din de dibê. Mejî, navenda wê, vê koordîna dike.

Li vir, dema ku em li temenê wê binerin, emê dîsa herin û bigihijina beşa zanîne ku têde zan in levgihiştîya li hevdu. Newrolojî, bi serdestîya li xêvê re li wê dikarê serdestî were kirin. Di aslê xwe de, pirsgirêkên ku em î ro weke "pirsgirêkên newrolojikî" dihênin ser ziman, hinekî jî, pirsgirêkên ku di hundurê mejîyê me de di navende wê de li ser pergale têkiliyan a tûran de ku di afirê a xêva me û zanîna di hundurê wê de jî ya. Di vê temenê de, di vê çerçovê de, ku mirov pirsgirêkên ku hena ku bi gotina 'nexweşiyê' ku em bînina ser ziman, divê ku em pirsgirêkên li ser genetikê re ku rûdidin hemûyan jî di wê çerçovê de bibes bikin. Mînaq, nexweşîya penceşêrê û hwd jî, pirsgirêka ji rêzkirina genan ku rûdidê ya. Bo vê yekê, mirov divê ku bibêje ku ev pirsgirêkên bi vî rengî rakendiyeka wan jî, weke ku çawa ku ji demên buhurî li dema ku em têde dijî heya, her wusa ji wê demê jî li demên ku werina jî wê hebe. Çareya vê nîn a? Balê, heya. Ew jî, bi kifşkirin û pêşketina zanîn û têgihiştina genan re ya.

Ji ber vê yekê, divê ku mirov xêve xwe ji weke navendeka giring wî hilde li dest û fahm bike. Li vir, genetîk û kifşkirina wê, tenê gavaka ji wê xelaka wê ya. Xelaka dûyemîn ya ku wê wê bi watetir bike kifşên xêvê na. Li vir, divê ku em li ser deroniyê û tevgeran re jî, vê gotinê bibêjin ku deronî û ankû 'psikoloji', li ser tevgeran re dike ku kifş bike. Ew aliyekî wê ya. Bi teybetî, awayê me yî pêşketinî ku heta nûha hertimî xêva me ew kifş kirîya, di xate wê de dimeşê. Ji xwe, ji wê zêdetir jî, heta ku navaroka xêvê newê zanîn, wê ti çareya wê jî nebê.

Xêv, li vir, dema ku em wê fahm dikin, em fahm dikin ku ew di temenê hemû kirin û kiryarên mejî de ya. Me, di destpêkê de mijare xwe bi şîrovekirina xewnan re dest pê kir. Xewn, ji ber çî û çawa çî dibin? Mirov ji ber çî wan dibîne? Ev pirsên ku em ji du aliyan ve an jî dibêt hê bêhtirî aliyan ve ku divêt ku werina şîrove kirin û bi wate kirin, didina nişandin ku têkilî herî zêde bi xêvê re heya. Her wusa, yekî ku xewnê dibîne û di xwene xwe de dibîne ku weke ku çawa ku xwestîya dike û hwd, piştî ku ji xewê dirabê, êdî ew rabûna wî ji wî re dibê weke xolubatekê. Her wusa vajî wê jî, dema ku yekî di xwe de xewneka pirr xirab û ne baş dît û di xewnê de dijî û ne di hişê de ya ku ew dervî wê xewnê xwediyê jîyanekê ya, ku ew rabû ser xwe, wê pêşî bi wê rabûna xwe re 'şokekê' bijî. Lê ew şoka wî, wê bandûra wê ji ser wî demeka dirêj neçê. Het a ku heya ku ew di farqê de bê û ne difarqê de bê, heta ku ew li jîyanê bijî, ew bandûra wê xewnê li ser wî hebe.

Xewn, aliyekî teybet ê mejiyê me ya. An jî, divê ku mirov bibêje ku aliyekî din ê xwe hanîna li ser ziman ê din ê xêva me ya. Xeva me, ji sê awayan xwe dihêne ser ziman. Yek, bi gotin û axiftina me re, ya din jî, di hundurê mejî de li ser pergale tûrayan re ya. Bi têkilîya wê ya beşên din ê laş û zanîna ku dişêna li wan a re ya. Aliyê din ê sêyemîn jî, her wusa bi xewnan a. Awayê xewnan, her wusa, teybetmendîya wê ew a ku weke ku çawa ku mirovek, hertimî hecewîyî pê heya ku têkiliyê dêne û bidê û bistêne bi dora xwe re. Her wusa, bi awayekî, lê di heman çerçovêyê de mirov dikarê xewnan weke wê rewşa me ya têkilî û hwd, ku bi dorê re ku xêv jî bi dora xwe re didêne ya. Roj, ya me ya. Lê di xewê de bûyîn jî ya xêvê ya. Herwusa, divê ku mirov bibêje ku dema ku mirov dirazihê û ankû dikeve xewê de, mirov namirê. Hemû beşên mejiyê me, dîsa dikar de na. Lê hinekî bi cûdahiyekê re. Di wê demê de, em devê xwe û zimanê xwe bi karnayênin û têkiliyê na deynin. Lê di hundurê mejî de jî xêv, wê tevgeriyê di nava xwe de bi beşên din ên mejî re dike. Her wusa, rola xewnan, ew a ku dîmenên ku di rojê de bi dîtîne bê û hwd me hildane, dihên rastkirin û dikevina rêzkariyekê de di hundurê xêvê de. Ew tevgerî û karkirin jî bi wê re heya. Lê mejî, ji wê zêdetir, di nava xwe de, dihisêna. Bi dîtîne re, his û ankû deng kirinê re, bi destlêdanê re biyên me û hwd, rojê hertimî dikar de na. Lê ev rewş û tevgerî, herî zêde mejî jî di wastênin.

Li vir, divê ku mirov hinekî li ser hiş jî bisekinê. Ji ber ku ev gotin, pirr gotinaka ku di roja me de jî di çerçova deroniyê de pirr li ser dihê sekinandin a. Ev gotina hiş, pêşî salix kirina wê giring a. Ji ber ku dema ku mirov pêde herê, mirov wê li ser wê salixkirinê re pêde herê. Ji ber vê yekê, ew giringiya wê heya.

Hiş, bityebetî, dema ku em di çerçova mejî de hildana li dest, divê ku em bibêjin ku di mejî de, beşa zanîne, ew zanîna ku têde afirîya û ankû bicih bûya, têgihiştina derbarê wê de bi nasîna wê re ku di mejî de bi me re çêdibe, her wusa rê jî şanî me dide di pêdeçûnê de. Li vir, hiş, hinekî jî, wate wê dibe ew ku gihiştina hişariyê di derbarê wê zanîna xivê de jî ya. Bi wê re, mirov dikarê bêje ku zanîna zanîne jî ya. Bi vê re, ew rewş dihê li holê. Li vir, dema

ku em dîmen dibînin, bi wê re nasîn bi dîmen re bi me re diafirê. Hingî jî, ew zanîn, weke hiş derdikeve li ber me. Lê ev aliyek a. Aliyên din jî, ên ku em divê ku wan kifş bikin hena.

Dema ku em li ser gotinê re herin, hiş, ew hişariya di derbarê wê dîmenê û ankû piştî ku di xêvê de bicih bû şrove wê di wir de mejî kir, hingî dibe zanînê ya. Zanîna di derbarê wê de, bi nasîna wê re ya. Ew nasîn, serweriya mirov di hundurê mejî de jî li ser rewşê û ankû rewşên ku mirov li rastî wan re çê dike. Li vir, ew gotina hiş, di temenê nasînê de xwediyê kirdeya xwe ya. 'ya ku tê nasîn' jî ew jî ya di hundurê xêvê de ya. Yanî ew zanîna ku têde bicih bûya. Li vir, dema ku em ji gotinê gav biavêjin û şrove bikin, divê ku em bibêjin ku hişkirin, ankû ketina farqê de, dihê dîtin. Ketina farqê, hingî, dema ku mirov bi carekê re di dema ku mirov hizir dike, hatina berbîra mirov dihêne ser ziman. Hatina berbîrê, bibîrkin a. Bibîrkin jî, hişkirin a. Ew zanîna ku bi hişkirinê û ankû nasînê re bi mirov re çêdibe jî, ew jî 'jîr' a. Jîr, êdî di temenê pêşketina teveriyên mirov de ya. Mînaq, gotinên weke şahrazatî, jîrewerî û hwd jî, piştî vê re dihên êdî gavavêtinaka bi aqilî dihênina ser ziman.

Ya ku were hişkirin, ku bi hiş re hat û gihîşt hişarê, êdî ew jîre wê çê dibe. Lê li vir, êdî ew jîr a. Ji wê re, piştêre bi carek din salixkirina gotina hiş re jê re hiş jî hatîya gotin. Hiş û ankû hişar, êdî li vir, diafir in. Lê li vir, dema ku ew zanîn bahse wê dihê kirin, hingî jî, car bi car, bahsa wê dihê kirin ku ew nayê bîrê. Yanî, dihê zanîn ku heya, gotinên wê dihên zanîn. Lê dibê ku gotinek jî weke kod ji wê re bes a ku ew êdî were zanîn û ser ziman. Hingî, mirov dibêje ku "yahoo, ez wê dizanin û li ser zimanê min a, lê nayê bîra min." Bi vê gotinê re, binhişbûna wê dihê ser ziman. Binhişbûna wê jî, dema ku bahse wê were kirin, hingî bahse zanîna ku neyî nayê kirin. Bahse zanîna ku heyî dihê kirin. Lê di wê demê de 'kurnayê kirin, ku ew were bîrê.' Di wê demê de û an î di demeka piştêre, bi gotinekê, êdî weke ferîşîna kenze li dûv hevdû bidest hatina wê y a li bîrê dibê. Carna, dema ku mirov bi hevdû re diaxivê, hin gotinna mirov ku dixwezê ku bibêje, ew gotin ji aliyekî ve ew bîrewerî bi me re heya ku emê çawa bibêjin. Lê em nikarin bi gotinan bînina ser ziman. Gotina destpêk, divê ku em kifş bikin. Bi qasta gotina destpêkê, yanî gotinaka weke 'kod' ku dema ku ew hat bîrê bi wê re êdî ew jî hemû were bîrkin û hwd, qast dihê kirin.

Lê carna, tevî ku dema ku çend ku mirov hevdû re diaxivin û çendî ku mijare ku ew li ser diaxivin, di wê demê de di serê yekî de dervî mijarê 'tiştêk dihê bîrê' û piştêre weke ku ew gotinên ku di serê xwe li ser mijarê ku li ser diaxivin ku amede kirin jî, hin bi hin jê belav dibin. Ji ber ku bal êdî ji ser wê diherikê diçê ser ya din. Êdî bal, li ser wê ya ku ku tê gotin 'ne cihê wê ya lê hat bîrê' ya. Li vir, ew bîrkin, tîkiliya bi zanîna di mejiyê bin de ya. Bi zanîna wê re, tîkiliya ku hatîya danîn a. Li vir, dema ku em bahse xewnê biikin jî, li vir, divê ku em ji hin aliyê ve jî jî vê rewşê cuda lê ne hizir in. Xewn, ji aliyekî, ve weke pêwîstiyekê jî ya. Ew jî, teveriya beşa xêvê ya ku bi wê re xwe û awayê dikarê bi wê rengê ku avakirî bide parastin. Lê her xewn, dîmenên ku ji gelek perçeyan pêktênin. Xêvê, dibê ku bi dehan û ank û bi hezaran perçeyên zanîn û ankû dîmenan bi hev ve kirina û ew çerçova wê xewnê afirandîya. Bi vê rengê, di aslê xwe de, ku di çerçova darêjka xewnê de kifşkirin bi wan perçeyan re bibe, wê were dîtin ku tîkiliya wê bi gelek beş, dîmen û awayên pêşketinî ên ku bi xêvê re bûna re heya.

Li vir, ya ku wê darêjka xewnê diafirêne û wan perçeyan di wê de dihêne cem hevdû û bi hev ve dike û wê 'hepotezê' dide afirandin jî, hinekî di temenê wê de, xwestêk, mîl, hizirkirina di çerçova wê mîlê de, û hwd jî hena. Yanî, ya ku armanca wê xewnê kifş dike jî

ev in. Bi vê yekê, çendî ku car bi car em armanca wê xewnê di vê temenê de nizabin jî, lê xêva me wê dizanê û di têgihîştin û bawerîya wê de ya.

Xêv, beşa wê ya zanîne jî di hundurê xwe dejev dibe malik. Her malika wê karekî wê heya. Lê ya ku dihizirê û weke ku çawa ku dema ku em dihizirin, hiş dikin û hizra xwe dihênina ser ziman li ser mijarekê û hwd, di wê demê de, pro-tîpa wê heya ku wê di xêvê de û ankû di navenda mejî de wê dike heya.

Li vir, xewn jî, her wusa, dema ku mirov ew dît û piştî ku buhurî, û êdî ku weke ku bi ser wê dîtina wê xewnê re demek jî weke ku buhurt jî, wê xewn, di xêvê de hebe. Yanî wê wînda nebê. Ev jî, wê ji aliyekî ve temenê wê pêşketina hişî û hişarî a di mejî bixwe de bê. Mejî, hem ji wê dimeniya di hundurê xewê de sîd digirê û hem ji jî darêjka wê sîd digrê. Bi vê re, xewn, sentezeka xêvê ya ku mejî di hişkirinê de jê sîd girê jî ya. Li vir, divê ku mirov wê fahm bike. Lê mêl, xwestek, xamgînî, şabûn, û hwd, ên ku mirov jîyane û piştî buhurîna jî, bi mirov re û di temenê wê xewnê de hena. Bi wê re jî, bi mêlê re hişare mêle, bi xwestekê re hişare xwestekê, bi xamgîniyê re hişare xamgîniyê, bi şabûnê re hişare şabûnê û hwd, jî afirîna û ew jî hena.

Lê li vir, divê ku mirov li ser xewnê vê jî bibêje ku di çerçova darêjka xwe de xwediyê vac û ankû 'mantîqê' xwe ya. Lê di hundurê xewnê de gelek beşên ku hevdû nagrin û weke ku her yekê jî deverkê ku hena jî, ne tenê perçebûna û perçeyên di çerçova darêjka xewnê de ku hatina cem hevdû dihêne ser ziman, her wusa, bi wê re pîrr-dîmeniyeka ku mirov divê ku wê kifş bike jî hena. Her perçe, bi koka xwe ya ku bi wê te ji hin aliyê ve di tîkiliyê de ya, li ser wan tîkiliyan jî dide nîşandin. Lê li vir, dema ku em tenê di vê çerçovê de nêz bibe jî, wê dîsa nêzîkbûn pîrr teng bê. Ji ber ku em di çerçova jîyaneka xwe de nêz dibin. Lê ku li vir, gotina 'rakendîtîyê' jî weke gotinaka kok herê bikin, divê ku em ji jîyane wî mirovê ku ew xewn dîtîya gelek jîyanan bi şûn de herin û wan jî û pêşketinên wan li berçav bigirin di xateka teherî û dîyalektîkî de û wê bêne ser ziman. Li vir, dema ku em di vê çerçovê de nêzîkatiyê bidina nîşandin, wê çaxê wê jîyaneka 60 û ankû 70 salî tenê ne li ber me bê. Wê jîyaneka ku herî kême hezar û ankû duhezar li ber me bê.

Li vir, êdî dema ku di vê çerçovê de li temenê xewnê bigirihîn, emê bina xwediyê temenekî pîrr dirêj ku divê ku mirov wê fahm bike. Mejî, û ankû xêv, dervî me û hişarîya me ya ku em bi wê dijîn, di xwe de xwediyê heyîna jî wê mazzir in. Zanîna me jî, di hundurê çerçoveya wê de dimenê. Minaq, yekî ku qazayaka trafikê a pîrr xirab buhurandî û ankû di temenê minaq me ya li jor ku me hanî ser ziman de bibêjin ku yekî ku 10 salan di girtîgehê de mayî û pîrr êşkence dîtî, wê pîrr dîmen di serê wî de hebin. Di dema ku ew xewnê bibîne, dibê ku xewna ku dît, car bi car girtîgehê tede nebê, lê ku bi çî awayê jî bê, wê wê di temenê gotina 'telûka' a mejî de bê. Bi wê re, wê mejî, di wê temenê de darêjkê biafirîne û navaroka wê werêne li holê. Lê li vir, ev jî, hena. Di dema ku em diaxivîn, em di jîyanê de li gorî gotinên me yê ziman ên ku me salix kirina û biwate kirin û em wate wan bi kirdeya wan re nas dikin diaxivîn. Lê mejî jî û ankû navenda wê ya zanîne jî, salixkirinên nû dike ku em di pirranîya wan de dema ku em wan dixewnan de jî bin ku em dibînînin em tînegihîn. Li vir, weke ku em di bin bandûr û rênîşana xêvê de na. Lê em wê bi tememî fahm nakin. Yekî kurd, dema ku bi kurdî mazin bûbê, dema ku cara pêşî rastî pirtûkeka bîni farsî hat, wê fahm nekê, Ji ber ku ziman cûda ya. Herwusa, bi heman rengî, jî bo mirovê faris jî mirov dikarê heman tiştî bilêv bike. Lê ku herdû di zimanekî de bi perwerde bin, wê karibin hevdû fahm bikin. Li vir, ew minaq ku me li ser ziman re da, hinekî jî ku ne ji

hemû aliyan ve jî bê, ji hin aliyna ve nêzîkatîya afirandinê a xêva me û navenda zanînê a mejiyê me ku xewnê çê dike dihêne ser ziman.

Lê xewn, her wusa, weke ku çawa tirs dikarê wê çê bike wê heraretê û ankû 'adranalîn'ê jî didêt çê kirin. Ev jî, di tevgerîya mejî de, giringiya wê ya teybet di temenê pergaliya wê de heya. Pergale tûran, ku weke rê û ankû agahdarvanîn jîndî û heyînî na. Ew bixwe jî, di temenê afirîna wan de ku mirov li wan bihizirê, divê ku mirov wan li gorî wê weke 'jîndî'yekî hilde li dest û fahm bike ku bi wê xosletê afirî na. Rast dikin, bar dikin, li gorî zanîna bi wan re a darêjkî ew jî sînyalê barî beşên dikin û dikin ku di ahangekê de bi hev re were jîyîn.

Dema ku em hewl bidinku xewnan fahm bikin, divê ku vana piştguh nekin. Di serî de, divê ku em bibêjin ku tîkiliya pergale tûran, biqasî ya navendîya mejî li ser wê afirînê a xewnê heya.

Bi wê re jî, hinekî jî, divê ku mirov bi hişariyê re xewnê hilde li dest. Xewn, hertimî, weke aliyekî giring hatîya ser ziman. Aliyê hişî û ankû hişarî, ku mirov li ser wê dihizirê, di serî de divê ku mirov bi teybetî bi xêvê re lê bihizirê. Ji xwe, di wê çerçova wê de jê, ku mirov lê dihizirê, mirov nikarê bêje ku ti beyenbûn û ankû ti fahm nekirin bi wê re di xêvê de hena.

Dîroka xewnan, bi wan perçebûn û tîkiliyên wan ên bi kokî ku hena re dihê ser ziman. Li vir jî, mirov dikarê wê bêne ser ziman. Li vir, hevokaka bi vî rengî divê ku mirov wê biafirîne û hewl bide ku wê fahm bike. Di serî de, xewn û rêzîna genetîkî çendî û çiqasî bi tîkiliya bi hev re? Li vir, ev aliyê wê jî heya, ku divêt ku mirov wê hewl bide ku fahm bike.

Genên me, hem awa û hem jî di dema ku di rêzîna de dihên cem hevdû, awakirin û avakirinê dihênin li holê. Di dema ku mirov ji hebûna mirov ya li berçav, piç bi piç pêde herê û hertimî hewl bide ku xwe bidigihijêne xatkên li bin ên bîngeh û ankû perççikên ên li bin ku bîngeh in, mirov wê ji hebûnekê herî û ber tûnabûnekê ve herê. Piç bi piç, ku jev hat felîşandin, mirov wê hingî ku di nava wan de çû, wê hin bi hin mirov ji ber mavan xawr bibêt. Bi vê re jî, ev çî didêt nîşandin? Ev didêt nîşandin weke ku bi rêzîna genetîkî re ku gen dihên cem hevdû û heyînekê diafirênine û dihênin li holê, mirov jî bi wê re bi heman rengî hatîya li holê. Yanî mirov bixwe jî, jîndîyekî ku her wusa pîrrheyînî ya.

Li vir, ji bo ku mirov hinekî li vir, pêde herê, di dema ku mirov ji pêvajoyên pêşî ên DNA'yê hilde li dest û bi wan re demên pêşî hewl bide ku fahm bike, weke ku çawa bi RNA re rakendîtîyê diparêzê û biwê re xwediyê pêvajoyên demdirêj û ku xwedîafirîne ya, her wusa bi wê re jî, mirov wê rastî demna giring were. Li vir, ev minaq, hinekî, ji bo fahm kirina xewnê jî bo giring a. Hinek hizirna didêt me. Di serî de ew hatîna wê ya li cem hevdû û rêzîna wê ya pêçok û hwd, bi hev re dema ku diafirê, di wê temenê de teybetmendiyê diafirîne. Xewnek ku genetika wê were kifşkirin, mirov wê bi wê kifşkirina wê re rastî çî were? Bersiva wê pîrsê, biqasî pîrsê giring a. Pîrs, giringiya wê, divê ku mirov fahm bike ku dide nîşandin ku perçebûn(qatbûn)ên ku hatîna cem hevdû û bi hev re di çerçovekê de weke ki jîndîyekî û ankû heyînekê biafirênin xewn hatîya afirandin. Bi vê yekê re, ew RNA, zanî na ku di xwe de dihawêne, ji wê rakendîtîya wê, hin bi hin mirov pêre diçêt. Li vir jî, dihê dîtîna ku bi hev re diahangekê de xewn bi wê yekê di temenê pergaliya hizrî ya navendî a mejî de xwediyê afirîneka li holê ya.

Bi vê rengê, dema ku em ji aliyê gotina newrolojiyê ve ji lê dihizir in, ku weke ku çawa ku xirabûn pêşî di wê de bi rêzîna pêçokî a genetîkî a bi gena re dest pê dike, ku mirov wê kifş dike, her wusa rewşa ku derdikeve li holê li berçav, wê rastiyê dihêne li holê li berçav. Newrolojikî, li vir, li ser tevgerîyan re kifşa wê dihê kirin, li vir, ew derdikeve li holê. Mînaq, pêvandîna xêvê û bibîrkirinê, dirêj hizirkirinê, di aqil de hiştinê, ji berkirina dîmenên ku dihê dîtîna li berçav û dûbara kirina wan, û hwd, hingî, mirov kifş dike ku mirov, nikarê zêde di aqil de bigrê, zû jibîr dike, konsentra mirov ne li hevdu ya, nikarê dîmen di aqilde bigrê û hwd, dihên li holê. Ev, nîşanakên ku ji aliyê nevrolojikî ve mirov ne baş û ne li ser xwe ya. Mînaq, li vir, weke pîrsgîrêk û ankû nexweşiyaka newrolojikî, zû jibîrkirin, zêde dirêj nikarîna hizirkirinê, nebûna konsentrabûnê û hwd, aliyên ku bêhtirî li ser dihên sekinandin in. Konsentrabûn, hinekî jî, hêza mejî û ankû ya xêvê didê nîşandin. Li wir, mirov çiqasî dikarê wê bikar bêne, ew derdikeve li holê. Mirovekî ku di testên konsentrabûnê de bi sernekeve, gelo xewnên dirêj dikarê bibîne û piştî ku dît hemû xewna ji serî heya dawiyê dikarê bêne ser ziman? Li gorî vê nêzîkatîya newrolojikî ku hatî kifşkirin, divêtu ku ev nebê. Lê ku ev bibe, mirov hingî, divê ku vê weke xatek û pêvajoyaka din bihasibêne û yan jî, jev cuda bihasibêne. Di dema ku di ceribandînan de biser nekeve û di ya xewnê de bi serbikeve, hingî, wê ev awayê temenê ceribandîna (test)ê û teorîkî jî bikeve awayekî din de. Ceribandîna, bo pîvana serwerîya hiş û jira wê dihê kirin.

Li vir, sîptomên ku hena, mirov dema ku li wan nerî, mirov wê fahmbike ku xêv li vir çendî li pêş a. Lê dema ku em di vê temenê de nêz bibin û bibêjin ku ew pîrsgîrêkên newrolojikî ku bebin, hingî jî, divê ku mirov wê weke nîşanaka xirabûnê ya xêvê jî bibîne. Xêv, li vir, li gorî jîyankirin û serborîyan xewnan jî diafirîne. Xewn, hinekî jî nîşanakên wê bi xwe re dihêne ser ziman. Her xewn, bi mêl û xwestek û armanca xwe ya ku wê dihêne ser ziman re heya. Bi wê re diafirê. Mirov nikarê, belesebep xewnê bêne ser ziman. Sedeme xewnê ya ku di nava darêjka xewnê de dihê dîtîna jî, ew jî aliyên ên jev cûda ku mirov divêtu ku li ser wan bisekinê na.

Li vir, di çerçova darêjkê de bê, ma mirov dikarê mudahaleyî xewnan bike? Ku di çerçova darêjkê de bê, mirov dikarê wê mudahaleyê bike. Ew jî, di aslê xwe de, bêtu ku xêv û naqşaya wê newê derxistin û nasîn û ji hemû aliyên xwe ve newê zanîn, wê nikaribê were kirin. Lê xewn, divê ku mirov fahm bike ku çerçova wê ya darêjkî ku diafirê jî, ew jî di xêvê de bi zanîna wê re ya. Li vir, nasîna wê, ku mirov li ser dihizirê, mirov kifş dike ku di temenê xwemalîyekê de ew afirînerî di mejî de heya. Bi wê re jî, her darêjka ku hatî derxistin, her wusa, bi hev ve girêdayî, û ku di temenê wê de temenek û astek heyî bi wê re heya û diafirê. Li vir, xewn, darêjka wê, di çerçova aqil û vaca û ankû mantiqê navendî ê mejî de jî ya. Li jîyanê, dema ku em li vacê dihiizir in, em wê kifş dikin ku di temenê ahangekîyê de em wê kifş dikin. Lê mejî, bi çerçova wê re we bi vaca wê re heya. Li vir, vaca navendî ya mejî, ku xêv di wê temenê de xwediyê rêzîna heyîni ya, darêjk û tişkirîna navaroka wê ji perçeyên dîmenên aqil, bi wê re dihê kirin.

Lê divê ku mirov kifş bike ku xateka mirov a jîndî û heyîni ya ji destpêkê ku li ser aqil û mejiyê me re dimeşe û bînavber û bê ku ti qûtbûn têde bûbin, heya. Ew jî, her wusa, bi wê re, tehereke wê ya dayimî heya. Hinekî jî, ya ku mirov digihîjinê dayimîyekê bi demê re jî ev a. Xewn, li ser wê xate dihê û dibin. Di temenê wê de xêv û serborî û jîyandinên mirov ên buhurî hena. Bi wê re jî, her dema ku mirov diji jî, wesifbûna wê baştir û çêtir dibêtu. Bi vê re jî, jîyane berdewamîya wê bi mirov re heya. Guharîn, li vir ku mirov bahse wê bike jî, hinekî jî wate xwe û vaca jî ji vir digirê û distêne. Guharîn, bi têgihîştina ku Zerdest, berî zayîne di sadsalên 6 min û hwd de hamîya ser ziman di temenê 'dûalîsmê' de, dewrûdayim bi

wê re dihê û dijî. Yanî, ya ku dimiirê, di aslê xwe de namirê. Ew diguherê. Wê bi darêjkaka din carek din li jîyanê biafirê û bijî. Ew darêjk jî, wê rastî heman baxtî were. Di vê temenê de, 'sermendiyeka' bi demê re wê xate hizirî hanîya ser ziman. Lê di wê de jî, hertimî guharîn fahm kirîya û hanîya ser ziman.

Ew dewrûdayimtiya 'dûalismê', li ser xateka ku wê ji xwe re kirîya weke ard û li ser re meşîya û xwe hanîya ser ziman re hatîya ser ziman. Bi vê re jî, guharîn, dewrûdayimti, sermendîti, di temenê hiyererşiyekê û dîmenîtiyekê de bi hev re hatina ser ziman.

Ew xate ku em bahse wê dikin, di serî de, temenê wê bi mirov re û jîndatiya wî re heya û didomê. Li ser wê re, dema ku mirov bahse jîndatiyê kir, mirov wê bahse wê bike. Ev herdû, hevdû temem dikin. Li vir, heyîna jînda û ankû mirov, di temenê wê afirîneriya wî de hatiya li holê. Genetik, weke kevirê wî yê bingeh a. Li ser wê re afirîn bûya. Piştî jî, mirov dem bi dem pêşketîya. Her dem ku bûya û buhurîya, di dema piştî ku hatîya de jî, pêşketin û pêşveçûnê xwe li ser wê asta dema berî xwe êdî xwe demezrandîya û daye pêşxistin û domandin. Ev rewş, di pêşketinê de, awayekî gaometrikî di temenê 1. 2. 4. 8. û hwd de dihêne berçavê me. Bi vê re wesifbûn jî bûya. Her wusa, dema ku mirov xêva mirov girtina zanînê ku bahse wê bike, hinekî jî divê ku mirov di vê temenê de wê fahm bike.

Xewn û jîyan

Li vir, divê ku mirov pêşî hinekî bi dîrokê ve girêdayî jî bahse xewnê bike. Ji ber ku xewn, di dîroka mirovatîyê de, xwediye cih û warekê pirr girîng a. Dema ku mirov dîrokekê ji bo xewnê bi dîrokê re û bi demê re binivîsîne, divê ku mirov ji destpêka pêşketina mirovatîyê hilde li dest. Xewn, dem bi dem di jîyan û pêşketina mirov de pirr bi wate û weyn bûya. Weyn û rola ku xewnê di dîroka mirovetîyê de leyistîya, ku mirov wê bêne ser ziman, divê ku mirov ji destpêkê dîroka mirov ji destpêkê bi wê re bide nivîsandin.

Mirov, di destpêkê de, di dema ku bidest pê ketinê kir, pêşî, di mejiyê xwe de hin bi hin bidest dîtîne kir. Dem bi dem, dema ku di dît, ew dîtina wî ji wî re bû xewn. Di destpêkê de, dema ku mirov li dora xwe dinerî, pêşî xweza kifş kir. Bi xwezayê sawal û ajalên ku hena nas kir. Bi wan re, hin bi hin hevnaşîn kir. Bi wê hevnaşînê re, pêşî awa û şeklê wan çawa ya, ew mirov di serê xwe de girt. Teybetmendîya ku mirov ya pêşketina wî, ku di temenê wê de ya pêş xêva wî pêşket. Pêşî, di destpêkê hin bi hin di mejiyê xwe de, ew dîtînen xwe bi wêne kirin. Xezalek çawa ya, ga'yek çawa ya. Şêrek çawa ya. Xwediye çi teybetmendîyan in, çawa dihên dîtîni li berçav, bi dîtînê re pêşî ew hatina dîtîni bi mejî re. Di aslê xwe de ya ku di rastiyê de dibîne mejiyê mirov a. Ji ber vê yekê di destpêkê de, ku mirov bibêje ku mejî bidest dîtînê kir, wê ne xelat bê, wê rast bê. Mirov, mejiyê wê bi pêşketina xêva wî re bidest dîtînê kir. Çav, tenê rêya dîtînê diafirênin.

Mirov, biwê re hin bi hin di dîtîna xwe de pêşket. Pêşî, sawalek û ankû ajaleka ku dît, ew di serê xwe de dîmenê wê girt. Dema ku di serê xwe de ew girt, piştî xîz kir û tefsîr kir. Bi wê re, di aslê xwe de, ew weke destpêkeka dîrokî ya pirr girîng a. Mirov, ew yek hin bi hin di serê xwe de pêk hanî. Piştî jî, çend ku dem têve çû, hin bi hin ew pêşketin di mejî de pêşket. Bi wê re, hin bi hin mejî, bidest qaydkirinê kir. Bi wê re jî, êdî hin bi hin pêşketin bû di mejî de. Mejî, ku bidest dîtînê kir, êdî piştî hin bi hin pêşketina mirov dest pê kir.

Ew pêşketina ku dest pê kir jî, wê hin bi hin bandûra wê li jîyane mirov bike. Mirov, wê hin bi hin di jîyane de, bi wê re bicih bibe. Mirov ku bicih bû, wê êdî hin bi hin, di serê xwe de bigrê. Di aslê xwe de, bicihbûn, temenê bûyîn û pêşketina xêva mirov ji pirr aliyan ve pêşdixe. Bi vê yekê û rengê êdî pêşketina wê dest pê kir. Mirov hin bi hin, ku bi aqilê xwe re nas kir, êdî di serê xwe de bi dîmen û wêne kir. Ew jî, wê mirov bike biserê xwe. Ya ku mirov ji wê cihane sawala derdixê û dikeve mirov jî bi wê re êdî mejî pêşketina wê ya. Mejî, çendî ku bi xwe re bidest girtinê kir û biser wê girtinê re bi mirov re û bi jîyane mirov re nîş bi nîş buhurî, êdî hin bi hin weke ku rewşê wê pêşketina di mejîyê mirov de jî zelal û kifş dibêt. Bi wê re mejî, pêş dikeve. Mejî, êdî bi demê re wê hêza dîmenkirinê ya di xwe de digirê. Di xwe de, bi dîmen kirin, astaka giring a mejîyê mirov a.

Dem bi wê re di buhur in. Mejî, bi wê re xwe dem bi dem di afirêne. Piştî, êdî hin bi hin wêne kirin û bi mejî re dîtî diafirê. Mejî, ku dibîne, êdî bi wê re bi wênekirina wê re, êdî pêşketina wê jî dest pê dike. Wênekirin, wê weke destpêka pêşî ya ku mirov ji xwezayê di vaqatên ya. Mirov, piştî vê re, wê êdî li ser wê pêşketina xêvê û bi wêne kirina wê re bidest pêşketinê bike. Bi wênekirina mejî, wê bê temenê hizirkirina wî jî. Bi wê re, bi demê re bi wênekirina mejî, ku darêjka wê bi mejî re afirî jî, wê mejî, hin bi hin li ser wê re pêvajoyên pêşketinê bijî. Aqil, êdî wê hin bi hin pêş bikeve. Mirov dikarê, vê, bi gotina din jî bêne ser ziman. Ew gotin jî, her wusa ew a ku mejî êdî dibîne. Çavê mirov ê sereke mejîyê wî bixwe ya. Bi vê re dem ku di buhurê, êdî mejî bi hildan û girtinê re bi sînor namêne. Êdî depokirina dîmenan û ankû aqil jî dike. Ew jî, wê bi demê re mejî, wan dîmenên ku hildane û girtin û ankû qayd kirina, wê hêza şîrovekirina wan bidest bixe. Ev jî, wate wê, ew a ku mejî weke wan dîmenên ku mejî dîtina û bi wêne hildane û girtina û di mejî bi wêne kirina, wê karibê jî wan êdî wêneyên xwe yê xwemalî bidest afirandinê bike. Yanî êdî mejî dihizirê. Bi wê re, êdî ev jî diafirin û derdikevina li pêş û li hole. Ew rewş, wê demna dirêj ên pêşketinê bi xwe re bide buhurandin. Lê wê di dawiyê de êdî mejî wê pêşbixê û wê êdî hizirkirinê bike. Wê xiyakirin pêş bikeve. Xiyal kirin, xewn dîtina bişiyarî jî ya.

Sawêr(xiyal) kirin, di temenê wê hizirkirin û biçerçovakirin bi hevdû re heya. Yanî, çerçova aqil êdî dihê derxistin. Lê xiyal bixwe jî, di temenê biaqilbûnê de ya. Bi vê re jî, demên ku di buhur in, Ew xiyal kirin, mejî wê êdî wê bike. Ew xiyal kirin, wê mejî di nava xwe de bike. Xewn, wê êdî hin bi hin li ser wê xiyal kirinê re bèn dîtî. Xewn, ji xiyalan cûdatir dihên li mirovan di dema ku dibînin. Mirov jî, wê vê yekê kifş bike. Li ser wê re, wê aqil biwastêne. Mejî, darêjkên xewnê ên ku di afirêne, bi dîmen û navarokna nû ku mirov li jîyanê ew ne dîtina, bi wan re wê êdî wan xewnan bibîne. Ew jî, wê di sere mirov de bina temenê hem gûmanan û hem jî, tirs û hem jî hizirkirinan. Mirov, wê bihizirê ku ka xewn ji kûva tê. Ew yek, weke ku xwediyê nepeniyeka ku hertimî ser wê vêşartî dimêne û dernekeve li hole ya. Mirov vê yekê êdî li ser dihizirê.

Mirov, bi demê re, wê êdî xewnên xwe birijêne ser rûpel. Wê tefsîrna ku bi xêzekê bin û ankû bi gotinekê bin û hwd, wê bike ku wan bêne ser ziman. Bi vê yekê re, bi demê re wê di xewnan de were kifş kirin ku peyam hena. Lê berî wî, hin pêvajoyên pêşketinê dihên jîn kirin û mirov bi wê nepeniyê di sere xwe de digihîjê têgihîştinekê bi nave "xwûdê". Ev jî, êdî wê bê temenê wê vegotinê. "Xwûdê, wan xewnan di afirêne û dike sere mirov de ku bi wan rê şanî me mirovan bide." Ev hizir, wê bi pirr aliyê wê kifşkirin û fahm kirin. Ev gotin, wê bê temenê pirr aqil, têgihîştin, hiş û hwd jî. Di jîyanê de, wê ev jî pêş bikevin. Lê piştî, wê xewn, bi awayekî safî wê "werina ser ziman." Piştî jî, wê "ji wan xewnan, peyamên ku xwûdê ji mirovan re şandîya wê were kifşkirin û li gorî wê gav were avêtin.

Xewn, bi vê rengê, dive ku mirov bibêje ku wê bê destpêka pirr şoreşên ku wê bi demê re di nava mirovan de û bidestê mirovan ku wê bibin jî.

Bi vî rengê, ji wan xewnan, wê wusa were dîtîn ku pirr referansên ku jîyane mirov rêya wê ya tere diçê wê werina derxistin û bibina temen. "Xewn, weke rêya têkiliya bi xwûdê re jî ya", hatiya dîtîn û şîrove kirin. Bi wê re jî, hatiya gotin ku "xwûdê, bi xewnan re têkiliyê bi mirovan didêne." Her wusa, div ê temenê de, ku pêşî weke hizrekê ya û piştê ew hizir bi rengê xwe dibeê hizreka bawerîyê jî. Bi wê re, mirov di jîyane xwe de pêşve diçê. Î ro, gelek, dîmenên ku hatina xizkirin di destpêka pêşketina mirovatîyê de, ji aliyekî ve temenê wan ji jîyanê û mirov , lê ji aliyekî ve jî temenê wê hinekî li ser wan xewnan ava ya. Piştê, wê aqil jî, li ser xewnan re bidest pêşketina xwe bike. Wê, awayê dîtina xewnê, weke rengê peyamê were dîtîn. Heta ku, mirov dikarê bêje ku ew reng û awayê ku xewn bi wê hatiya dîtîn wê bê sedeme kuştin û ji destkirina jîyane mirovan jî. Em li werina demeka şaristaniyê ya pirr pêşketî. Lê emê dîsa vegehirin û hin aliyên din jî ji demên berî wê werênina ser ziman. Minaq, dema Medîya, ku weke demeka şaristaniyê ya herî pêşketî dihê şîrove kirin jî, di wê demê de herî zêde mijare xewnan weke mijareka mirovatîyê hatiya girtin li dest. Medî, rêmildaran diafirênin. Reêmildar, ji mirovên nava civatê ên zane pêk tên. Ew jî, bi wê zanebûna xwe, wê xewnên mirovan wê şîrove bikin.

Medî, wê xewnan, bi rengê wan ê ku bi wê hatiina dîtîn re wê wan şîrove bikin. Minaq, çend gotinên ku weke gotinên tefsîrên xewnan in û pirr hatina nasîn di nava civate wan de û ku heta roja me jî di nava kurdan de dihên nasîn û car bi car jî dihên bikarhanîn jî ev in.

"Dema ku mirov di xewna mar dît, hingî, ew jî dihê wê watê ku mirov tiştin xwarina li berçavên hin mirovna û di dema ku me ew di xwar, me ew bi wî re par ne kirîya". Ku yekî di xewnê de dît ku wa yekî ku ew nas dike û an jî nasnekê tewne dike, ew êdî wê wate ku wê yek jî malê ya ku tev dikir wê bimirê. Yek ku dinanê wî di xewnê de laqaha, ew wê tiştêkî xirab bêî ku ew li bendê bê, wê were serê wê. Ku di xewnê de dinan ket, wê di wê tiştê ne baş ku were serî de, wê yekî ku ew pirr hijê dike bi mirê. De ne, di nav kurdan de hete roje me jî tê bawer kirin ku "yekî, ku nan û an jî xwarinek xwar û ku miro vên birçî li dora mirov hebin û wan nexwaribê, divêt ku bi wan re wê xwarina ku ti bixwê divêt ku wê parve bike". Dihê gotin û bawer kirin ku marê bircîbûnê heya. Dema ku mirov xwarinek li ber çavên hin mirovna xwar û ew xwarin bi wan re parve ne kir û an jî ne got wan 'kerem kin win bi me re bixwûn', wê marê wan were me." "Darek, bereketê bi wate dike û dihêne ser ziman." "Genim, bereketê nimînêr dike, ku mirov wê di xewnê de dibîne." "Nan, mirov ew di xewnê de dît, ew xêrekê ku mirov herê kirina wê ya ji aliyê xwe ve nimînêr dike" û yan jî xêreke ku em bike lê ku me hê ew ne kiribê, nimînêr dike." " Ce, xalayê nimînêr dike, ku mirov wê di xewnê de dibîne". "Nîsk, ku mirov ew di xewnê de dît, mirov hingî ji wê karê fahm bike, ku mirov çiqasî xwara û dilbirçîya". "Tirs, di xewnê de, mênîyê nimînêr dike." Derew kirin, di xewnê de jî û ne di xewnê de jî, ne ji dilbûna mirov û ne dilpaqijîya mirov nimînêr dike." Di xewnê de xwandin, jîrbûna mirov nimînêr dike". ..

Ev, tenê çend gotinên ku me nivîsandin û hanîn ser ziman. Bi vî rengî, emê karibin hê bisadan gotinên wê demê ku hertimî di aqilan de welke gotinên pîroz hatina hiştin emê bibînin. Ev gotim tiştêk bi me didina rewya kirin û fahm kirin. Ew jî, ew a ku navaroka xewnê ji aliyê wan ve çawa hatiya şîrove kirin. Her rewş, gavavêtin, reng, awayê cil li xwe kirin, awayê cil li xwe kirinê ku li ser mirov heya di xewnê de û hwd, mirov dikarê bêne ser ziman. Ev jî, wê tene ser ziman ku tevger û awa navaroka xewnan hatiya şîrove kirin û tefsîr kirin.

Keyê Medî Qîyakser, di xewna xwe de dibîne ku "keça wî li ber latekî rûniştîya û dimizê. Piştê ew mîza wê, di çem û diharîkê Piştê çiya li ber dirabin." Ev dema ku rêmildarên Medî ji wî re şîrove dikin, ew jî dibêjine de ku wê ji keça te kurek çê bibe, wê desthilatdarî û ya miletê te ji holê rabike. Ew jî, weke key, di rabê ku tedbîrên xwe bigirê. Piştî ku zaroya keça wî çê dibe ew jî dibêe wezîrê xwe Harpagos ku herê wî zaroyî hilde û bikujê. Harpagos, wê zaroyê dihilde û dibe lê nakujê. Piştê ku key ji wê biagahdar dibe, piştê key kurê Harpagos bixwe dide kuştin û bi wî dide xwarin. Piştê Harpagos jî, tola wê dihilde û dawiyê li desthilatdarîya key key Qîyakser Astîyag dihêne. Key, tedbîra xwe hilda bo ku keyaniya xwe biparêze. Lê li ser wê tedbîr û bertekên wî re ew keyaniya wî ji holê dirabê. Di her rewşê de, dema ku em li rewşê dinerîn, mirov digih ijê wê qanaatê ku xewn dîsa bûya sedema rabûna keyaniya wî ji holê.

Ew tenê rewşeka ku me hanî ser ziman. Weke vê, pîrr rewşên ku em dikarin bînina ser ziman hena. Ew rewş jî di nav de, hemû rewş, didina nîşandin û dîyar kirin ku weyn û rola xewnê çendî mazin a û kifşkar a di jîyanê de. Li vir, tefsîrkirina xewnê, dema ku dihê kirin, weke peymakê dihê kirin. Weke peymaka pîroz a agahdarkirinê ku ji xwûdê dihê dîtin. Bi wê re jî, xewn, êdî kifş dike. Bi wê re jî, her rewşên ku di xewnê de dihên din, dihên şîrove kirin. Xewn, li vir, divê ku mirov hinekî li ser navaroka wê jî bihizirê. Ew dîmenên ku di hundurê xewnê de dihên dîtin, ew şîrove kirina wan, divê ku mirov li ser wê bisekinê. Her tevgerî û gavavêtina di xewnê de hatîya tefsîr kirin û bi wate kirin. An jî, mirovan karîna ku wan tefsîr bikin û bînina ser ziman. Bi vî rengî, mejiyê tefsîrkirinê, bi wê rengê afirandina û bi wê tefsîrkirina û bi wê re jî hanîna ser ziman.

Dîroka xewnê, bi vî rengî divê ku mirov bibêje ku bi teybetî, li ser xate pîroz û ankû ya olê re piştî demekê re êdî bidest dewamiya xwe kirîya. Piştê, xewn, di temenê olî de hatina şîrove kirin. "Xewnên pîroz", piştê hatina dîtin. Ew xewnên pîroz jî, piştê bûna temenê pêşketina nava olî bixwe jî. Ji ber ku ji navaroka wê peyama û hwd hatina derxistin. Gotin û ankû rengê pêşveçûna xewnê û bûyîna wê, hatina şîrove kirin û ji wê "peyama pîroz" hatîya derxistin. Xewn, piştê jî, ew rewşa xwe ya ku weke "rêya têkiliyê a bi xwûdê re" parastîya. Li ser wê re nîqaş jî ne hatina kirin. Bi vî re, dema ku mirov hewl bide xewnê fahm bike, divê ku mirov bibêje ku di jîyanê de bi ancamenê wê re dîrokek derdikeve ber me ku ew divê ku wê fahm bikin. Lê ji aliyê wê şîrove kirinê re jî, dîmenekî din jî, derketiya ber me. Ew jî, bi "jinên ku bîafsûn", "pîrik", jinn ku li fala n dimeyîzandin û ji wan re "falvan" û ankû "jinên ku li falê dimeyîzênin" ku dihat gotin, û hwd, derdikevin. Li ser wan re jî, hertimî, xewn bûna temenê lêgerînekê bi wan re. Hinekî, dihê dîtin ku mirov dixwezê ku di derbarê xwe de û di derbarê jîyane xwe ya li pêşîya xwe de ku wê çî were serê wî û ankû wê çî were pêşîya wî, bi wan peyamên ku ji xewnê derxin, xwestina ku wê fahm bikin. Ji ber vî yekê, ya ku ji rêmildarên Medî re dihat gotin ku "ew pêşarojê dibînin". "Dizanînin ku wê di pêşarojê de çî bibe û çî were pêşî û serê mirov." Ji ber ku hinekî jî, "ew gotina "peyamê" di vî temenê de têgihîştinek û wate lêkirineka wê hebû.

Car bi car, di jîyane xwe de, yekî ji me ku ne bihistîya tûna ya. Carna, hin mirovna li dora ku diaxivin û bahse xewna ku dîtina dikin, dibêjin ku "min di xewnê de dît ku dayika min a mirî bi ber min ve hat û piştê bi carekê ji berçavên min winda bû." An jî, dihê gotin ku "min dît ku wa bi ber min ve hat û di wê demê de ez nizam çî bû û di cih de ez ji xewê rabûn ser xwe." Bi vî rengî, bahs dihê kirin. Ew, birrînen di xewê de jî, hinekî bi dîmenên ku di xewê de hatina bicih kirin re dihê ser ziman. Ji ber ku her dîmen perçe na û xêvê di çerçova wê darêjkê de hanîna berhevdû, êdî di wê temenê de ew hatina bi ber wî de, heta wir perçe ya. Yan jî, di cih de ji xewê rabûn jî, mirov nikarê tenê sedemê di çerçova heta

de bêne ser ziman. Mirov nikarê wê jî înkâr bike. Lê mirov nikarê tenê bi wê re jî bêne ser ziman. Ji wê zêdetir, hin sedemên din ên bi mejî re û ankû bi dervî me ve girêdayî hena. Bandûra wan jî li wê rabûna li ser xwe ji xewê hena.

Li vir, di hemû rewşan de, diyarkariya xêvê diyar a. Di serî de, divê ku mirov vê yekê kifş bike. Minaq, li vir, bi vir ve girêdayî, em bahse reng bikin. Minaq, rengê sor giringiya wê heya. Ji ber ku xort a û bi bandûr a. Di dema ku di mejî de bi zanîne ew dihê afirandin, bandûra wê bi heraretêkê pîrr mazin re li mejî jî heya. Bi wê re, mirov divê ku vê jî bibêje ku dema ku reng hat afirandin, têkiliya rengan bi laş ve giring a. Minaq, xwûn sor a. Ew jî, aliyekî têkildanîne û bandûrê ya.

Lê ez vê jî bibêjim, pîrr caran min bixwe jî ev bihîstîya. Di dema ku hinekan xewn dîtîya, û piştî hanîna ser ziman, gotina ku " di wê demê de min dît ku laşê min di nava xwûnê de mabû bû. Piştî min nizanibû ku ezê çî bikim. Lê piştî, weke ku taqînaka pîrr jidahlî li berguhê min bibe û ew bi wê re ji xewê rabûm." Li vir, pîrr caran, dema ku hatîya guhê min jî, hatîya gotin û gotina "xwûnê" û ya "taqîn"ê bi hev re di nava axiftina xwe ya bi hev re di ahangekê de hanîya ser ziman. Ew herdû gotin, dema ku mejî wan bibîr bike, gotîna ku di çerçova 'telûke' yê ku wê mejî wan bibîr bike na. Yanî, mejî, di cih de, bi wê re, dema ku bisînyal kir kir ku ew 'telûke' ya, hingî wê bi teybetî, pîrr beşên din ên mejî jî bikevina devrê de. Gelo re ketina dewrê de ji xewê bi wê re dirakê? Ew jî, aliyekî din ê ku mirov li ser bisekinê ya. Lê Mejî, dema ku di dîmenekî de saffî û ankû zelaltî çêkir, ew êdî li ser wê re mejî, pîrr zelal dimeşê. Ew jî, dibê temenê jidandinekê jî. Lê reng, divê ku mirov bibêje ku bandûra wê pîrr zêde heya. Minaq, weke rengê sor, rengê şîn û zer û sipî jî, bi heman rengî divê ku mirov bahsê bike. Bi teybetî, rengê sipî, bandûra wê, pîrr mazin heya. Mejî, beremberê wê, rengê reş jî diafirîne, ji ber ku têgihîştin û zanîna wê bi wê re heya. Lê rengê sipî û reş, bi hevdu re di mejî de jî hin nêzikatîyên newrolojîkî jî dikarê bibe sedema wan. Her wusa, minaq, weke ji holê rakirina konsentrabûnê, pêşî lê girtin li ser xalekê bale xwe lev dayîna li hevdu, ji bîrkirin, bihîstbûn, û ankû bihêrs bûn û hwd jî, çend ji wan ancamenê ku pîrr gelekin ji wan in.

Li vir, divê ku mirov vê jî bibêje. Dema ku mirov di jiyane xwe ya ku buhurandî de ku serborîyên ku mejî dîmenên wan ên ku di xwe de qayd kirin ku di çerçova gotina 'telûke' de zêdetir bin, hingî, ew wê hertimî di wê çerçovê û mêlê û rengê de çerçovêyên xewnan jî bidîna diyar kirin. Bi heman rengî, mirovê ku hîç serborîyên wî ne di wê çerçovêyê de na jî, bi heman rengî wê çerçovêyên baş bijî. Lê yekî ku her dayimî di mejîyê wî de hertimî dîmen û dîtînen baş û xweşik qayd bûna, piştî ku tenê carekê jî bê, ku dîmeneka xirab jîn kir û mejî ew qayd kir, mejî, wê pîrr zêde li ser wê jî rawastîhê. Ji ber ku ew dîmen bi tenê ya. Wê mejî, ji wî dîmenê bi tenê, biqasî peyamên ku ji wanqas dîmenên baş peyamên ku derxistina û ancamenê ku bidest xistina, wê nêzî wan, tenê li ser wê dîmenê bi tenê re jî, bike ku ahangekê bi wanqas, peyam û ancamenê baş re ahagekê bide çê kirin. Mejî, li vir, n e kû xirabe wî xwezê ku wê bike. Jiber ku ew cûrahî heya. Bi wê cûrabûna dîmen, sedema wê ya.

Yekî oldar û bawermend, dema ku di mejîyê de hizirî li ser hizrên xwe yên pîroz û piştî re ku çû serê xwe danî ser balgîh û razaha, û ku xewn dît û di xewna wî de tenê jinên rût û ku ew jî di nava wan de ya ku dît, gelo ew tenê mirov wê bi hizirkirina wî ve girêbide? Mejî, di rewşên hizirkirinê de, gotînen me yên ku em li wan dihizir in, carna ancama ku em di serê xwe de jê derdixin û zelalbûna ku di serê xwe de dikin, ji wê zêdetir jî, ji hin aliyên din ve jî mejî bixwe ancama ku em dibê tenegehîh û ankû farq nekin wê derxe bi wan bigihijê ancamê. Minaq, dema ku di axiftinê gotina "jin"ê buhurt, hewce nakê ku mirov bihizirê û

bahse laşê wê bike û di temenê zayendîtî de lê bihizirê. Lê mejî, wê fêr û cerbên wê ên di vî warî de jî hena û wê ji wan jî sûd bigir. Bo vê yekê, tenê gotineka ku di wê demê de bi navê "jin" ê ku di axiftinê bûhurtî, dibe bes bû ku mejî wê hizirkiri nê û ancamê derxê li holê bidîmen bike.

Li vir, divê ku mirov wê jî bibêje, tenê ji vê minaqê jî dihê fahm kirin û derdikeve li holê ku mejî, dema ku dîmenekî diafirêne di xwe de û ankû darêjkê pêşdixe û navarokê bidîmen dike, ji serborîyên berê ên jînbûyîna jî sûd werdigirê. Wan jî, bikardihêne. Ji ber vê yekê, carna, dîmena ku dihê li berçav, heya ku heya ku bi tememî ji me re xarîb were. Lê ew jî mejî û ankû xêvê re, hîç jî ne xarîb a.

Di demên berê ên jîyanê de, dema ku mirovan xewn didîtin, ser wan dihizir in. Diçûn û xewna xwe bi rêmildaran didan şîrove kirin. Dixwesin ku peyame ku ji wan re hatî di xewnê de çî ya. Ev yek, dema ku şîrove li ser xewnê di hat kirin, ku bigotina baş dihat kirin, ew li ser deronîyê jî bi bandûr dibû. Lê vajî wê jî, bi awayê neyînî jî, li ser deronîyê bandûra wê pîrr çê dibû. Bi wê re jî, êdî mejî, ku bi kîjan aliyê de ket hizirkirinê, wê hemû harerate xwe bide wî alî û bi wir ve bihizirê û ancaman di wê temenê de ji wê hizirkirinê bide derxistin. Bi wê re jî, êdî ev jî, wê hin bi hin bi demê re keseyetîyê jî nû ve weke ku bide afirandin, wê ancamenê wê mazin wê hebin.

Minaq, dema ku dema ku Firawûn xewna xwe bi Yusuf da şîrove kirin û piştê li gorî ancama wê li welatê xwe bergir ('tedbir')ên xwe girtin, hingî tenê li gorî şîrove kirinê bû? Şert û mercên demê jî divê ku mirov wan ji bîr nekê. Bandûra wan jî, hem li ser kirinên me û hem jî dîtinên me ên xewnê de jî hena. Min, pîrr caran bixwe bihîstiya ku mirovên ku pîrr birçî û bi rojan ku xwarin nexwarin, gotina ku "me di xewnê de dît ku wa em li deverkê na, û sofreyeka pîrr mazin û ku tî çî bixwezê jî li ser hatibû danîn hebû. Lê çendî ku te jê dixwar jî, ew xwarin bi xwarinê kêmedibû. Dema ku te di rahişt hasimek tîr û lib bi lib jê dixwar, li cihê her liba ku te ji hasim dikir, libek din dîyar dibû û bi wê rengê hasim, dîsa weke xwe dima." Mirovê ku ev ji min re gotî, yekî ku bi salan di girtîgehê de mabû û bo ku maf û rûmeta xwe ji dibin êşkenceya ku li wan dihat kirin de biparêzên û ew êşkenceya ku rayadarên tîrk li wan dikir ku dawî li wan werênin ketibûbûn 'girêva birçîbûnê' de û ser 58 heft rojan re ew girêv domandibûn. Li vir, dema ku ew xewn ji min re hat gotin, hingî dû mirovên din jî li cem me bûn û yekî ji wan gotî û hanak kir û got ku "nexwe mejiyê de bi te re şer dike bo ku wîna te bide şikandin." Bi wê re jî, herkesek bi hev re beşîşî û kenî. Lê ma gelo rastî tenê ev bû?

Dema ku mirov ji aliyê deronî û xêvê û wê eferînerîya wê ve lê dihizir in, mirov pîrr aliyên din ên ku divê ku mirov wan fahm bike, mirov rastî wan tê. Lê aliyek ji wan aliyên jî ev a ku dema ku mirov birçîya, ew hêst û ajoya berçîbûnê ya mirov dikeve dewrê de û pîrr beşên mejî ên weke xêvê dike dewrê de. Mejî, di derbarê xwarin xwarinê de û hebûna xwarinê û cûreyên wan de pîrr dîmen û fêrên wê hena. Êdî mejî, bi xêvê re, dîmenê wê diafirêne. Li vir, ew, ne kû weke tenê bîr kirinekê ya. Ji wê zêdetir, weke pêwîstiyekê jî ya ku mejî wê bidîmen dike. Çerçova wê derdixe. Bi wê re jî, divê ku mirov bibêje ku dema ku mejî dîmenekî xwarinê çê dike, hemû aliyên wê dihizirê, heta ku ew bêhna ku ji wan xwarinê cûda bi cûda dihat û têj û tehma wan çawa bû, wê jî di wê çerçova dîmenê ya wê xewnê ku tede xwarin hatîya dîtin de bicih dike. Bi wê re, mejî, hinekî, xwe têr dike. Di minaq 'mîrovê oldar' û di xewnê de dîtina 'jina rût' de jî reş bi heman rengî ya. Li vir, ne tenê hizir di dewrê de na. Bi teybetî divê ku mirov bibêje ku ajo di dewrê de na. Ajoya zayendîtîyê û ya xwarinê jî heya. Pêdivî, mêl, xwestek û hwd, hertimî di temenê dîmenên ku

mejî wan diafirêne de di hemûyan de jî hena. Di her dîmenê de, wê kîjan, bi teybetî bihiş pêşî di wê kêlikê de were kifşkirin û hişkirin jî, ew jî, dîyarkirina wê jî, dîsa di destê mejî û navenda wê û kifşkariya wê de ya.

Ajoya zayendîtîyê û ya xwarinê jî, bi jîndatîya mirov re hena. Di temenê wê de jî, heyîna jînda heya. Ajo, hinekî jî wê nimînêr dike. Li vir, mirov vê jî bibêje, xewn jî ji hin aliyan ve ajoyan di temenê xwe de bi parastinê re bikardihêne. Li ser wan re, dikarê xwe bêne ser ziman. Ji xwe, her mêl, pêdîvî, xwestek û hwd, bêî ku di temenê wan de ajo newê ser ziman, mirov nikarê bi jîndatîya heyîni re wê fahm bike. Xewn, li vir, li ser wê re, weke dîmenekî ku darêjkî ku di afirandina wê de ew ajo jî bi weyne, dihê ber me. Lê li vir, xewn, teybetmendiyên wê ên ku mirov bi jîndatîyê re wan bêne ser ziman pirr in. Hem ji aliyê mejî û xêvê ve û hem jî dervî wê li jîyanî bi pêşketina dîrokê a dem bi dem re jî, ew heya. Her wusa, divê ku mirov vê yekê bi teybetî fahm bike.

Li jîyanê, weyne xewnan di çerçova wê darêjka xewnê û tişkirina navaroka wê ji aliyê navenda mejî a zanîne ve jî, dihê dîtin. Li vir, xewn, afrînerîyên mejî ên xwemalî na. Li jîyane, dema ku mirov dijî, mirov wê xewnê jî bibîne. Hinekî jîyandina mirov nimînêr dikin. Lê li vir, bi teybetî çawa mirov dijî jî, wê jî di temenê referansên ku xewn bi dîmenên ku xwe bi wan diafirêne re dihê dîtin û li berçav. Mirov, bi vîna xwe nikarê bêje ku ezê xewna xwe ji despêka ku razana xwe heta berê sibehê û rabûna xwe bidima domandin. Mirov, dema ku dirazihê, hinekî têtikiliya ji jîyanê û dervî me re qût a. Hemû mêl û berê têtikiliyên me, di hundurê mejî de ji navendê bi ber heşa zanîn û ankû xêvê û hwd ve dihên danîn. Li ser wan têtikiliyan re ew xewn êdî bidest afirandina xwe dikin. Li vir, sînorê xewnê û dîrojbûna wê jî, ew sînorê me yê ku em di wê demê de razahîna û têtikiliya me ji dervî ve ji jîyanê qût a. Ew sînorê afrînerîya wê jî ya. Mejî, zanîn xwe, ji wan çerçova û darêjka xewnê dide afirandin û piştre bidest nişandinê dikin. Dema ku di xewnê de, 'mîrov xwe wîsa dibîne ku hertimî di valahîyekê de dikeve û çend ku dikeve nagihîjê ardê', dema ku 'mîrov dibîne ku mirov li çolekê bi tenê ya', dema ku 'mîrov dibîne ku deverekê ya û diçe ku herê male xwe ê çî dike û nakê ku nikarê herê û xwe bigihîjênê malê', dema ku 'mîrov di nava xewne xolubatê de bê, ku mirov dibîne ku azman bi avr a, ji her cihî û derî ve deng dihên guhê mirov û bi wê re dilê mirov li ser hevdu zû bi zû lê dixê', mirovekî ku li gund mazîn bûya lê barî bajêr kirîya û biser wê barkirina wî re dehsal û an jî kû bîstsal buhurtîna ku dibîne ku ew li gund a li navenda wê ya û hizrek di serê wî de heya ku ew herê male, lê nizanê ku male wî li kuderê ya. Lê çendî ku ew li gund xwe dibîne re, hundûrê male xwe weke ya xwe ya li bajêr ku ew têde dijî dibîne', û hwd, ku mirov dikarê bi vî rengî bi hezaran hevokan binivîsîne, hemû jî, dîmenên berhevkirî ên xêvê na.

Em şîroveyekê li ser hevoka xwe ya dawî bikin. Di hevoka xwe ya dawî de me got ku 'mîrov li gund hatîya dunyê lê ku ew bîst salin ku barî bajêr kirîya û li bajêr mazîn bûya û lê xewnê dibîne û xwe li li gund dibîne û hêsta çûma malê pêre heya lê ku tê û xwe li malê dibîne jî, çend ku dihizirê ku ew li gund a jî hundurê male wî weke ya li bajêr ku ew têde dijî ya.' ev gotin û ankû hevok, dirêj a û di wê de pirr rewşê bi hev re bi dîmenî hena. Dema ku em hewl bidin ku wê dahûr bikin, divê ku mirov bibêje ku tenê ev hevok wê pirtûkaka bi hezar rûpelî li şûn xwe bihêle bi şîrovekirinê lê wê dîsa bi tememê newê ser ziman. Ji ber ku hevok, û dîmenên di wê de bi koka wan re hena û koka wan jî, serborî û ankû jîyandin in. Ew jî, li ser wan re hena. Ti dîmen, bi serê xwe tûna ya. Li vir, divê ku em bibîr bikin ku aheng di nava hizran de bi têtikîlî heya. Hertimî jî ev heya. Carna, dîmenek dixewnê de ku tenê weke "qatek" a jî, ew tenê ku mirov di xewnê wusa dibîne jî, ew dîmen şûnpêya wê heya. Lê ew dîmen li wir, di xewnê de bicih bûya. Darêjka xewnê, bi bicihkirina wê dîmenê

di xewnê de çi xwestîya ku werêne sewr ziman? Li vir, salixkirina me ya jîyanî ku em li ser gotinan re dikin û ya mejî ku li ser dûmenên ku weke di xewnê de dike û hwd, bi wate lê kirina wan re cûdahî di nava wan de hena. Bo vê yekê, nasnekirin û ankû ji me re beyenî hatina wê dihê û dibêt.

Vê rewşa bi wateyên cuda naskirin û ankû ji me re beyenî hatinê, mirov dikarê bi minaqaka li ser gotinên zimên ên bi demê re bide û bêne ser ziman. Mînaq di dema hûrîyan de, gotinên ku zimanê kurdî ên ku hena, wate û kirdeya ku li wan hatîya kirin, gelek em nizanin. Her wusa, lê gelek gotinên ji wê demê jî bi çend ku bi wate xwe re hatina ta roja me, jî lê gelek gotin jî hatina lê di demên piştî wan re de bi wateyên cuda hatina bi wate kirin û bi kirde kirin. Bi wê rengî, dema ku em rêwîtiyekê di demê re bikin û herina dema hûrîyan û heman gotina ku em di roja xwe bi wate wê re ku bikardihênin ku em di roja wan de jî bikarbênin û lê ku wate wan yek jî bê, dema ku me hanî ser ziman, ew wekhevîya gotinê wê hevnasînekê bide çê kirin. Lê ne wê wê li ser gotinê re fahm bikin ku em bi gotinê re kîjan kirdeyê dihênina ser ziman û ne jî wê em dizanin ku ew di çi wateyê de dihênin ser ziman. Li vir, wê beyenibûn li ser heman gotinê re di nava herdû aliyên de jî wê bibêt. Mînaq, gotinên ku di wê demê de bi roja me re di heman wateyê de dihên bikarhanîn jî hena hinek ji wan jî ev in: "wa-aş-şa-a-ri:" ku di wate vêşariyê de ya, "şi-it-tar(şittar)" û ankû "şi-it-tar-ti" ku di wate sittariyê(ewlatî û ankû parastin) de ya, "hu-u-wa-ar" ku di wate hawariyê û hwd de dihên ser ziman. Î ro jî, ev gotin hena û di heman wateyê de na. Heman rewşê li ser xewnê re di dema ku dûmen dihên dîtîn de jî dihê dîtîn û kifş kirin. Mînaq, yekî ku xwe li ser çiyeyekî bi tenê dît di xewna xwe de, wê çi wateyê bidîyê de? Rêmidarên Medî, hertimî ev jî bi wate kirina. Lê ev dûmen hemû jî, di vê çerçovê de, divê ku mirov di çerçova xêvê de fahm bike. Mirov nikarê "tenê weke listika xêvê me ya ku bi em dike" jî bêne ser ziman.

Di dema hûrîyan û mîttanîyan de, hin tefsîrên ku bi sawalan û ajalan hatina kirin û ku ti minaqên wan di jîyanê de ne hatina dîtîn hena. Mînaq, "berxika ku ji serî ve zaroyek piçûk û ling û laşê bi xwerê ve jî yê wê sawalê ya"."Mirovê ku serê baz weke serê wî hatîya çê kirin". "Şêrê ku serê wî serê mêr a." û hwd, ev rewş û hê gelek rewşên din ên weke van jî, ku mirov dikarê wan bêne ser ziman, di afirandina wan a di jîyanê de bi vac û awayê xewnê û dîtina wê hatîna çê kirin. Di xewnê de, sînorê afirandinê tûna ya. Dikarê bifirê, tû dikarê xwe xwe di her rewşê û li her derî bibîne. Vaca darêjka xewnê, di temenê jînda û ankû aferîdeyên mîtolojikî ku hatina afirandin de dihên dîtîn. Her wusa "mirovê ser baz", "şêrê ser mêr" û hwd di wê de dihên ser ziman. Li ser tevger û gavavêtina mirov re jî, sînor têde tûna ya. Herwusa, "komleks'a Oîdîpus" ku Freud dihêne ser ziman ku sînorê ew çerçova ya. Oîdîpus, bi bawerîya ku weke ku bawer dike ku xwûdana di baxtê wî de nivîsandîya ku "kur bi dayika xwe zewicîya", hinekî jî wê dihêne ser ziman. Li vir, vaca di hundurê wê gotina 'komleks'ê de jî, temenê wê ew temenê li ser vê darêjka diafirê ya. Li vir, ew ji aliyê vac û ankû 'mantîq' ve di temenê vaca xewnê de dihê li holê. Mirovê ku di xewna xwe de "bav û ankû dayika rût dibîne", her wusa dihêne berçav. Li vir, ya ku mirov nikarê bike jî, ew a ku serdestiyê li xêva xwe bike. Xêv lê serdest a. Ji ber vê yekê jî, dema ku mirov xwe û an jî ku xizmên xwe yê malbatî di xewna xwe rût dît in, nikarê wî dûmenî ji xewne derxe û jî dêla wî dûmenekî ku têde ne rût a bicih bike.

Li vir, di serî de, ya ku dihê dîtîn, weke ku me li jor jî hanî ser ziman, mêl ku di têgihîştîyê aliyê wê de bê û ne di têgihîştina wê de bê, pêdîvîya ku mirov wê bi zanî bê û ne bizanîbê ku hîs dike, xwesteka ku dihişê wê de bê û ne hişê wê de bê û hwd, bi hwd di temenê wê de na. Lê li vir, ew di hişbûn û ne dihişbûnê de bê, û ankû di têgihîştinê de bûyîn

û ne di têgihîştinê de bûyîn û an jî kû di zanîne de bûyîn û ne di zanînê de bûyîn û hwd jî, bo me di buhurê. Bo xewnê, ev jî mijareka ku divê ku mirov li ser niqaş bikin a. Ji ber ku ya ku dihê dîtî û hîs kirin û weke hişekê bi me re bi têgihîştin dibe jî, ew a ku weke ku xêv hertimî di têgihîştin, zanîn û hişê wê de ya. Yanî tişteki bi wê re ku ew ne di têgihîştin, zanîn û hişê wê de tûna ya. Çend ku ew zanîn, hiş û têgihîştin ketibê binhişiyekê de jî. Li vir, bi vir ve girêdayî, em vê jî bibêjin. Çawa ku dem a ku em bi têgihîştinê dixwezîn ku hizrekê bibêjin û em pêşî dihizirin, ew awayê 'hizirkirinê' di xêvê de û ankû navenda beşa mejî a zanînê de di temenê 'hîskirinê' de heya û ew hîskirin, di reng û awayê gotina hizirkirinê a ku em bikardihênin de ya. Hizirkirin bixwe jî, di aslê xwe de ji aliyekî ve hîskirina jî. Lê dema ku pîrr hîskirin bû û hêstîya bû, hingî jî ew hîsa hêstîyar û ankû hizra hêstîyarî derdikeve li holê.

Dîmen û ankû wênayên xewnê, jîndî na. Bi vê yekê, divê ku mirov bibêje ku hem mekana ku di wêne dihê afirandin, hem tevger û rengê ku mirov bi wê di wêne de bicih dibe û hwd jî, di wê de dihê kirin. 'Mirovê bi stirh', 'mêrê ku serê wî yê mêr û laş yê şêr û li ser piştê jî pîrr û ankû baskên baz lê heya jî', û hwd, her wusa awayekî wê afrîneriyê dide li berçav. Mirovê bi bask hena û ku difirê, û hwd, dihê afirandin. Bi vî rengî, mîtolojî jî pêşketîya, ew vac û rengê wê û afrînerîya wê sînorê û hwd, hemû di temenê darêjka xewnê de na. Lê wêne û dîmenîna mîtolojîkî, ên ku hatina cemidandin in, ew hizir û têgihîştina jîndî ya zîndî jê weke dîmenekî ku hatîya derxistin a.

Bo dîtî û fahm kirina rengê hişariyê, hanakkirin û ankû aqilê hanakê

Her wusa, divê ku mirov li vir, divêt ku em hinek li ser hanakkirina xwe jî bisekin in. Hanak, hinekî jî, hem mirov dikarê dervî hişarî û ankû bi zanîna mejiyê bin re şîrove bike û bêne ser zîman û hem jî mirov divê ku bi wê re di hişariyê de şîrove bike. Bi hanakê re hem hişarî û hem binhişarî hevdu temem dikin. Hanak, hinekî jî, zanîna xêvê û ya ku derketî li hiş jî dike temenê xwe de. Bi wê re jî, xwe diafirîne. Lê hanak, hinek bi qasî ku hinek aliyên wê yên bi hiş, jîr, aqilê hêstîyar, aqil û afirîna wê re heyam her wusa, di çerçoveyekê de mirov divêt ku bêne ser zîman ku gîyane me re jî tîkiliya wê heya. Hanak, jî aqilê baş û ê hêstîyar diafirê. Di temenê wê de jî jîra xêvê û ya mejiyê piçûk heya. Di nava hanakan de, gelek jîrên bi hev re ku bi pîrr-dîmenîti hena jî divê ku mirov bahse wan bike. Hanakek, dema ku mirov hilde li dest, di wê de peyam, mêl, xwestek û nîyet bi wê re heya. Nîyet jî, aliyekî mêlê ku dikarê bi wê re biherikê herê ya.

Bi teybetî, ew gotinên ku dibîna temenê hanakan, gotinên ku hevbeş in. Hem mejiyê ku wan dibêje û hem jî ê ku li wan dihisîne xwediyê wan gotinan a. Lê awa û mêle ku bi wê re dihê ser zîman, ew bi hanakiyê re cûda ya. Mînaq, dema ku yekî di nava kurdan de karek da berxwe û bike û ku berê jî karna weke wê û ankû nêzî wê dabûbûna ber xwe û ku bike û ku di wan de bi serneketibû, hingî jê re dihat gotin "te yê berê kir lewzik, vêca niha dora vê ya." Ev gotin, di wê de rexneyek jî heya. Yanî, hinekî jî bi gotinê re weke kirdeyeka vîşarî jî tê gotin ku "yekê berê da ber xwe û te ne kir, te ev jî daye berxwe yanî tê di wê de jî bi sernekeve." Her wusa, peyamek jî tede heya. Yanî, ji vê dihê fahm kirin ku her hanak di wê de peyameka jidil jî heya. Dema ku gotina "te yê berê kir lewzik .." hat gotin, li vir, bal dihê kişandin li ser barê wî yê berê ku wî dayî berxwe dihê kirin. Ji wê kirina wî ya berê bi serkevtin û biserneketina wê re gotin ji bo wî dem û karê nû dihê gotin. Li ser wê re serneketina berê re bêbawerîya li serkevtina wî ya dikarê wî yê di wê dema piştê de jî dihê ser zîman.

Bi teybetî, kurdekî ku zimanê xwe baş dizanê û çanda xwe baş fahm kiriya, ne bi derfet a ku gotina "te kir lewzik!" carekê an ne bihîstibê û an jî kû bi xwe bikarne hanî bê. Weke gotinaka xalkê a di nava kurdan de tê gotin ku "te ew kir lewzik, vêca niha dora vê ya." Gotina "te kir lewzik?", bi serê xwe re jî dihê bikarhanîn. Lê dema ku dihê bikarhanîn jî, bi wateya vê gotina xalkê dihê bikarhanîn. Lê li vir, bi karhanîna wê re û awayê wê re, hanak tê kirin. Hanakkirina bi vê gotinê re, hinekî jî jîrekê jî dide li berçav. Yê ku wê dike mijare hanakê, wî hem rewşa berê di serê xwe de bi wêna kiriya û li ser wê re karê ku wi di wê demê de daye berxwe jî kifşkiriya û hêza mirov ya kirinê jî dîtîya. Van aliyan hemûyan, bi hizirkirina xwe re di jîra wan de ya. Yanî, gotina ku weke gotina hanakê hat ser ziman, hertimî kirdeyeka vêşartî di xwe de dihawêne.

Ziman û jîra hanakan, hemû gotinên li ser ziman ê ku dihên bi karhanîn bi kirdeyeka nû jî nû ve salix dike û dihê ser ziman. Mejî, dema ku li wan dihêse, wan fahm dike. Di temenê fahm kirina wan de, hinekî jî ku weke pêwîstiyekê divê ku hebûna wê hebe, jîra hanakan afîriya heya. Minaq; di civatên kurdan de, dihê gotin "dan ber keviran." Ev gotin, dema ku em lê dihezir in, weke gotinaka ji rêzê ya. Lê di wê demê de divê ku mirov mijara ku li ser dihê axiftin jî li berçav bigrê û mîmîkên hinerîkên mirovê ku ew gotin gotî jî li berçav bigrê.

Em li ser gotina "dan ber keviran" re rewşekê bixwe biafirênin. Dema ku yekî karek kir û bi serneket û piştê dev ji kar berda û hat li nava mirovan rûnişt û ew karkirina wî û bi serneketina wî ya dikar de mijare gotinê û herkesekê li dora wî ku rûniştîya gotinek li ser got, wê hingî, bê gelek gotin ku ji wî re hatina gotin. Bila ew karê wî jî, listika kişikê bê. Ji ber ku di nava kurdan de berê pîrr dihat leyistin. Yek, bêje "ji ber ku tu ne amede bûyî", Yê din jî, bêje, "hişê wî li malê bû." Piştê gotina din li dûv vê hat û yê sêyemîn got ku "hişê wî li ser malîya wî bû", piştê yê çaremîn got ku "de ne, bîra wê kiriya" û hwd. Bi vî rengî gotin li dûv gotin hatin û dirêj bûn. Hingî, mirovê pêncemîn ku heta wê demê bêdeng a, piştî ku ew hinekî ji xwe re axiftin û piştê ku jê belav bûn, piştê çend mirovên hatin û li cem yê bêdeng mayî rûniştin. Piştê ku jê pîrsin, wê bêjin û bi pîrsin ku "çi bû?", Ew jî, wê navê mirovê ku gotin li ser hatina gotin hildê û bêje ku "ew, dan ber keviran". Li vir, qasta dane ber keviran, ne ew a ku kevir hatina avêtin li lê. Qast, ew a ku pîrr gotin jê re hatina gotin a. Bi vê re, hingî ew gotin, bi wate û kirdeya ku weke ku di sere hemû mirovên ku di wê demê de ew pîrs pîrsin, wê ji wê gotina piçûk jî, wê fahm bikin ku li wî yê ku hanak lê hatina kirin, lê hanakkirin bûna. Ev yek, wê di wê demê de, were fahm kirin. Ti kesek, ji wan mirovên li wir, fahm nakê ku yekî ji ardê rahiştîya kevirê û avêtiya wî û li serê wî xistîya û serê şikandîya.

Hanak, di temenê civaknasiyekê de jîrekê dixwezê. Lê ziman û gotinên hanakê jî bi teybetî bi rengê jîra wê hatina dîtin, fahm kirin û bi wate kirin. Li vir, kirde û wate gotinê ya esas, bi jîra gotina hanakê re weke ku dihê perde kirin. Li ser wê re, bi regekî din dihê dayîn nîşandin. Ew jî, bi teybetî, dema ku mirov lê dihezirê, hinekî serdestîya mirov bi gotinê û her wusa jîrê ji mirov dixwezê.

Weke gotina "te kir lewzik!", gotinaka din jî her wusa gotina "malxwe malê!" ya. Gotina malxwe malê, bi teybetî, di malbatê de, zarok tîdî dînyê û mazin dibin. Li malê bav heya û dê heya û ev herdu mazinên malê na. Li malê dimeyîzênin û pêdivî û pêwîstiyên malê dihênin li cih. Gotina "malxwe malê.." ji mirovê xwedîyê malê û ku dabara male dikê re dihê gotin. Piştê ku zaro hinekî mazin bû û hat û gihişt pêncsalîya xwe û an dê û an jî bav ew hilda rex xwe û bîra li cihê ku karê xwe kir, hingî ku yekî sêyemîn hat û lê nerî, wê bêje

û qasta zaro bike û bêje "ew jî alî te dike!" Mirovê bav jî wê bêje "herê, ew jî mazin bûya êdî!" Bi vê rengê, wê têkiliyek li ser gotinan re bi hanakî bi hev re dêynin. Bi wê gotin gotinê re, wê hem bi hev re têkiliyê dênin û hem bi axivîn û hem jî wê hanakaka xwe bi zarokê bikin. Ew jî, wê wan bi hevdû re bide kenandin. Hanak, dema ku tê kirin, pîrr kirdeyên gotinî ku di mejî de û ankû di xêvê de berê hatina bihişkirin û piştî weke demekê êdî ne hatina bikarhanî jî, weke ku êdî jî nû ve bi hin awayna di vejîn û dihên ser ziman. Bi wê re jî, jîrek ji wan diafirê di wê awayê axiftinê de û dihê bikarhanîn.

Aqilê hanakan aqilê hêstîyar a. Teybetmendîya wê, ew têkiliyên di nava wê de ku hena û wê dike aqilê hevbeş a li ser gotinan re. Li ser gotinan re, dema ku li hanakan tê hisandin jî, ew hêstatî li ser gotinan re têkiliyê bi mejiyê hevdû re didêne. Ew têkilî û hêstatî, dide kenandin, girîn, û bihêrskirin û hwd. Hanak, bi vî rengî, weke ku jî nû ve salixkirina jîyanê re li sere ji nû ve bi wate û kirde kirinê re. Hanak, nêrîneka dîn ya teybet a ku bi wê mirov li jîyanê dinerê ya. Aqilê wê jî, ji hem civaknas a û hem jî jîra a. Bi vê re jî aliyekî wê yê jîrî dervî hişê me ya. Weke ku çawa ku em dem bi dem li ser kodan û ankû sembolan re zanîna demên buhîrî ên xêvê û dervî hişê bi hişê dikin û derxistina li hiş, her wusa, ew jî, pêvajoyan wê yê ên teybet ên bi vî rengî hena. Yanî, weke ku dervî me bê dihê li berçav. Lê li dervî hiş a bi vî rengê ku me hanî ser ziman. Ew jî, bi rengê aqilê hanakê, bi demê re çend ku hat derxistin li têgihîştinê re êdî wê bihiş bê û wê êdî weke ku dervî hiş bê wê nemêne. Bi vê re jî, her hanaka ku me fahmkir, wê bê hişek di vê çerçovê de. Her hanaka ku me fahm ne kir jî, dervî hiş bûnak a. Di vê temenê de, di hiş de bûn û dervî hiş bûn, dihê li holê bi gotina 'hanakê' re.

Hanak, teybetmendiyeka giring ya ku bi wê re dihê li holê û li berçav, ew a ku bi wê dihê dîtîna ku mirov dikarê rengê bide hiş û jêra mirov ya ku afirî û wê bi awayekî din bêne ser ziman. Ew jî, hinekî jî, bi gotinên hevbeş ên civatî pêk tê. Ji nû ve salixkirin û rengê li kirdeya wan kirin re dihê û dibê.

Bi teybetî, divê ku mirov bibêje ku çend ku bi hiş û jîra ku mirov wê hanakê dike û dihêne ser ziman jî, heya ku mirov bi tememî ne di hişê wê de jî bê. Heya ku hişê me, di wê de, ne di wê farqê de bê. Lê awayê bikarhanînê jî, mirov dide hizirkirin. Li ser wê hizirkirinê re, çend ku ew gotin bi awayê wate xwe ya rast dihê kirin di temenê zanîna wê ya ku me berê dizanî de di serê xwe de, her wusa wê bi wê re di temenê jîrekî din de jî ew gotin bi rengê xwe yê nû ve jî wê were dîtîna û fahm kirin. Li vir, hîsa mirov a şeşemin ku dihê gotin û bahse wê dihê kirin, bi awayekî weke ku rengê wê li ser hêst û hîskirinê re dihê dîtîna. Li vir, dema ku zanîna di xêva me de bû û hişariya wê afirî jî, wê jîra wê û ankû hişê wê bi afirê. Ji wê jî, hişek jî diafirê. Ew jî, bi hizir û hişê ku me girtî re rengê wê yê hêstîyarî jî dihêne ser ziman. Hêst, li ser hiş û jîrekê re diafirê û xwe dihêne ser ziman.

Hanak, awayê zanîna wê ê civatî ya. Li ser gotinên civatê ê hevbeş re diafirê û dihê ser ziman. Her wusa hanak bixwe jî, dema ku bû û ankû hat kirin, hingî, xîtabî pîrr kesekan dikê. Bi wê re jî, weke nîrxeka hevbeş jî mirov dikarê wê di çerçova aqilê civatê de hilde li dest û bêne ser ziman. Her wusa, hanak bixwe jî, di aslê xwe de, ancama pêşketîna civatî bixwe ya. Hanak, bi teybetî, di temenê wê de, her wusa, civatî heya, her wusa, herî zêde mejiyê me yê li bin bi zanîna wê ya têde afirîya re dibinê wê de ya. Li ser jîra wê re jî dimeşe. Hanak, her gotinê wê, di wê de mêl, xwestek, armanç û hwd, bi hev re mirov dikarê bêje ku hena. Bi awa û rengê xwe yê jîrî û aqilî û nêrînî, dikarê mirov dikarê hemû gotinên me yê zimanî û hwd bike navê de û bi wê rengê wê bêne ser ziman. Jîra hanakan, hinekî jî, di temenê wê de aqilê ku heya û dihê bikarhanîn ji aliyê mejî ve, pîrranîya wan bi

binhişariyekê hena. Ew jî, bi rengê têkil ne danîna di temenê awayê jîra hanakê jî mirov dikarê wê fahm bike. Minaq, dema ku yekî ji yekî re got "çavî li derî ya .." mirovê duyemin pirsî ji yê sêyemin "haa, ma li bendî hinek mirov a ku werin!" Yê ku jê hatî pirsî, wê bêje ku "na kuro, ew li bendî firsandekê ya ku ew bigrê û ji nave civatê herê". Hingî yê d in jî, "hiii, min ji nû fahmkir!". Hanak, hinekî jî, bi jîra wê re, gotin, dubare li ser wate û kirde xwe ya ku heyî re dihê biwate û kirde kirin. Bi wê re, lê wate û kirdeyên wan ên pêşî jî dihên zanîn. Bi wê re, ew jî, weke aliyekî din ê fahm kirinê ê ji gotinê û hwd, in. Weke vê gotinê gotina "mal lê viritî!" jî, her wusa, mirov dikarê bêne ser ziman. Ew gotinên ku em dihibbijêrên, gotinên ku her wusa, dervî wateya xwe bi wateya duyemin ya li ser jîra hanakê re ku bi wê hanak dihên kirin in.

Hanak, ew têgihîştina wê ya li ser gotinan re ku bi jîra wê re dihê gotin a civatî, di pêxistina hevbeşbûna civatî giringiya wan heya. Ji xwe, ew çendî ku ji wê hevbeşbûnê afirîna, her wusa bi wê rengê jî dibîna temenê pêşketinekê jî. Di guharîn û hwd, ên civatî, rewîst(ahlaq) û hwd de jî, ev gotin, bandûraka wan ya teybet heya. Aqil û jîra hanakê û yê xewnê, li vir, dema ku mirov ji aliyê vacê û hwd ve lê dîner, mirov di temenekê hevbeşiyên wan ên wekhevî jî dibîne. Hanak, li ser gotina jîrê re ku mirov lê dihizirê, ew awayê hişî û ankû hişarî ê ku mirov di mejî de dike dihêne berbîra me. Li vir, bi fahm kirina hanakê re, aliyekî rengê wê hişê bi jîrîya hanakê re mirov fahm bike bo ku hanak saf aqilê hiş a ku çend ku di temenê wê de binhişên ku em ne di farqê de bi wê re hebin jî. Hanak, dema ku hat kirin, yê ku lê hisand, bi awayekî vekirî, armanca wê, ew gotinên mejî ên bi hiş ên ku dihên zanîn û dibîrê de na bihiş. Bi wê re, weke ku carek din, bi bi wê jîra hanakê re tén nas kirin. Lê hanakkirin, carek din ji aliyekî din ve farqîfîya me di derbarê heman gotin û hişê ku di serê me de ji nû ve didê çê kirin. Hanak, her wusa aqilê me yê pêşketî jî ya.

Lê dema ku em bahse aqilê hanakê bikin, bêgûman di cih de ew dayîna berhevdû ya di dengbêjiya kurdî de ya. Ew bi hezar salan bi wî re pêşketîya. Her helbesta dengbêjan, di wê de, piçûk xistin, an jî mazin kirin û wasfê yê ku bahs dihê kirin dayîn û hwd, wê awayê aqilê û hêstiyariya wê didê nîşandin li berçav. Bi dengbêjiyê, kenedin, girandin, bihêst kirin û bihaznkirin û ankû dilxweş kirin û hwd, çend ji awayê wê aqilê ên teybet ku di wan helbestên dengbêjan de dihên ser ziman in. Ku mirov bahse aqilê civatê bike jî, divê ku mirov bi wan û hinekî li ser wan re bahse aqilê civatê di nava kurdan de bike. Ku em zêde dîr û kevn neçin, minaq, di demên dawiyê bi dengbêjê evîna adûlê û Dewrêş, mêrenîya Alîkê batê û hwd, çend ji wan minaqana ku bi wê aqilê hatina afirandin in. Dengbêj, dema ku bahse yekî dikin, yan bi kêmesiyên wî re hanakê xwe pê dikin, yan î li ser m îrenî û qancîya wî re û bi aqilê wî re bahse wî dikin û wî mazin didina nîşandin û mazin dikin. Her wusa, helbestên dengbêjan jî li gorî wê pîrê dirêj bûn. Ên ku li ser şeran bûn, bi seatan dihatin gotin. Di hundurê wan de jî, hem hanakkirin jî hebû û hem jî biwesfdayîne biqadr û mazin nîşandin jî bi hev re hebû.

Xewn, şîrove û bûyîna wê.

Li ser xewnê, dema ku mirov dihizirê, di serî de, tiştê ku dihê dîtin û ankû dihê xwestin ku were fahm kirin, wate û ankû peyame wê xewnê ku di wê de vêşartî çî ya. Xewn, bi rastî peyamê dihêne ser ziman? Ew pîr bi bersivdayîna herênî re bi hezar salan bûya ew wusa hatîya bawer kirin. Li vir, emê vê bînin ser ziman. Gelo dema ku yekî di xewnê de dît ku bavê û ankû dîya mir, ew dihê çî wate yê? Bersiva vê pirsê ya pêşî ji demên buhurî mirov digirê. Heta roja me jî, di nava kurdan de, jî dema medîya û heta vê demê jî, hatîya bawer kirin ku "yekî ku mirov di xewnê de dît ku mir, ew temenê dirêj a." bi wê rengî, ew tefsîr wê

dihê kirin. Yanî, hinekî, di temenê vajîbûna wê de dihê ser ziman. Medîyalîyan li dûalîsmê bawer dikir û di wê temenê awayê hizirkirina wê de dihizir in. Dema ku em li temenê wê awayê hizirkirinê jî dinerin, ya ku mirov di serî de kifş dike ku dûalîsmeka ku dihê ser ziman. Mirov û jîyan dihê danîn li berhevdû, vajî hevdu dihên ser ziman. "Yekî ku mirov di xewnê de dît ku mir, ew temen dirêj a", ev gotin, dema ku em bi teybetî li wê dihizir in jî, em wê kifş dikin. Mirin û jîyan, hatîya danîn li berhevdû. Li vir, pergale hizrî ya di temenê şîrove kirinê de bi awayekî derdikeve li holê û mirov wê kifş dike.

"Yekî ku mirov di xewnê de dît ku mir, ew temen dirêj a", mirin, vajî wê 'jîyan' a. Yanî, dema ku te di xewnê de dît ku yek mir ew temen dirêj a. Li vir, lê vaca hizrî ya ku bi vê re dihê ser ziman jî wusa ya. Minaq, dema ku "Darek, bereketê bi wate dike û dihêne ser ziman." "Tirs, di xewnê de, mênîyê nimînêr dike." Ew gotin jî, her wusa wê temenê dihênin ser ziman. Minaq; gotina; Ku di xewnê de dinan ket, wê di wê tiştê ne baş ku were serî de, wê yekî ku ew pîr hijê dike bi mirê" li vir bi dîtina ketina dinan re dihê gotin ku peyame mirinê dihê dayîn. Li vir, ji wê ketina dinan di xewnê de, ew peyame dihê derxistin. Li vir, dema ku mirov li ser vê re dihizirê, li vir, têgihîştina ku di temenê ketina dinan de, 'mirin' heya. Dema ku ji xwe dinan ket, ew êdî mîrîya ji me. Her wusa, ev hizirkirin bi vacî mirov dikarê ji wê bigihîjîyê de. Li vir, em bihasibênin ku mejî ji ev alf kifş kiriya û bi gotina 'telûke' re ew hanîya ser ziman. Li vir, êdî dema ku ew di xewnê de hafî dîtîn, êdî bi wê re ew dihêne ser ziman. Lê minaq, hinek, hizrên din jî tefsîr kirinê ên di wate mirinê de hatina tefsîr kirin hena. Minaq, tê gotin ku "dema ku te di xewnê de dît ku gora di lingê te de ku serê telîya wê qatîya bê, ew tê wate ku wê tiştêkî xirab were serê yekî ji mirovên li dora te." Bi wê re jî, tê gotin "ku te di xewnê de dît ku tu li ser marşekê bi xweşîyî, ew jî dihê wate ku wê windahîyek ji malbate bibe". Bi wê re jî tê gotin ku "ku tu bi hazn li ser marşê rûniştî xwe bibîne di xewnê de, ew jî dihê wate ku wê yek bi mirê ji dora te". Her wusa, di wate firînê de jî" ku di xewnê de ev hatîya şîrove kirin. Minaq, dihê bawer kirin, "ku yekî dît ku di xewnê de difirê, ew nişanaka tiştêkî ne baş ku wê bibe ya." Bi vî rengî, t evger, rewş û her wusa nêzîkatî di xewnê de hatina şîrove kirin. Li ser wê şîrove kirinê re jî, hewl hatîya dayin ku dema pêşî ya ku wê were û bijî ew derwê dîtîn û kifş kirin. Weke ku tê gotin ku "dema ku yek di xewnê de difirê", ew weke çûyina û ankû goçkirin li axiretê ya" hatîya şîrove kirin- Bi wê re jî, her wusa, ev mirina ku bi vê gotinê re dihê şîrove kirin, weke "mirina kalekê ji nava malbatê ku di xweşîyê bimirê dihê û dibe" tê şîrove kirin. Li vir, awa û berê û ankû mêla tevgerê jî bi awayekî weke ku hatîya dîtîn kirin di şîroveyê de. Bi vê re jî, êdî ew dihê ser ziman.

Li vir, gotina "mirinê" her wusa, weke gotinaka navend a gotinên ku me hîlbijart in. Gelek gotinên din jî hebûn, li ser rewş û her wusa nêzîkatîyên din ên jîyanî. Lê me, tenê gotinên di çerçova gotina 'mirinê' de ku werina şîrove kirin bijartin. Ji ber li pîrşîrêk, di jîyanê de bi navê mirinê dibuhurê. Her wusa, ev temen û vegotin û tefsîrkirinên ku bûna bixwe jî, bandûra wan li holê jî hatîya kirin. Minaq, di olan de ku bo oldarên ku di olê de herî baş dihên dîtîn dihê gotin ku "dizanî ku wê kengî goçî axiretê bike." An jî, dihê gotin ku "wî xwe amede kiribû ji mirinê re." Ew gotin, her wusa, dema ku em temenê wan lédikol in, ya ku vir em di serî de kifş dikin jî ew a.

Dîtina mirinê di xewnê, mirov dikarê di temenê mêl, xwestekê û hwd de, şîrove bike? Ew pîrs, di temenê pêvajoyên jîyandinê ku jî piçûkatîyê heta mazinbûnê û ankû balixbûna mirov ku hatina şîrove kirin de, hinekî jî di vê temenê de hatina şîrove kirin. Li vir, mêl û xwestek, ku mirov wan şîrove bike, wê çaxê divê ku mirov xewnên di vê çerçovê de bi dubeşan şîrove bike û bêne ser ziman. Yek, weke beşa pêşî di temenê mêlê de ku di di

temenê afirîna darêjkê de ku afirîya, û wê darêjk û afirîna wê ew alî û rêya mêlê daye kifşkirin, di wê temenê de hilde li dest û kifş bike. Lê aliyê din jî, her wusa weke ku dema ku mirovek pirr li mirinê bihizirê bo yekî û ankû bo xwe bixwe, êdî heya ku ew mêle afirîna darêjkê bide kifşkirin û dîmen û zanên bi wê hizirkirinê ve girêdayî, dervê li pêş di xêvê de û di wê de bicih bike û bike ku mirov wê dixewnê de bibîne. Li vir, hizirkirin û di nava wê hizirkirinê de, mayin û piştire razihîn, hinekî jî, dibêt ku temenê afirîneka bi vî rengê bê. Li vir, tişta ku dihê dîtin, ew a ku weke ku aliyekî ku mirov hîs dike di vir de, bi gotina "mêl"ê re dihê ser ziman. Yanî, mêl, bi hizirkirinê re darêjka xewnê ku diafirê, di wê de weyn liyistina wê heya.

Li vir, bi hizirkirinê re xale ku lê hatîya girêdan bi hizirkirinê jî, ew jî, weke xaleka din û aliyekî din ê ku mirov li ser bisekinê ya. Xêva me, heta ku tû bibêje dewlemend a ji aliyê dîmen û ankû zanînê ve. Li vir, di serî de, ew wê didêt kifş kirin. Her wusa bi wê re mereq, pêwendî û hwd jî, aliyên din ên ku divê ku mirov wan bibîr kê na li vir di vê xalê de.

Hizrên di derbarê mirinê de, pirr di xêva me de hena. Dema ku mirov piçûk a, bêgûman, mirov mirina mirovên li dora xwe dibîne. Minaq, dapîr û ankû bapîr û hwd, mirov mirina wan dibîne. Ev mirina wan, bi awayekê mirov wê dibîne, her wusa, bandûra wê di temenê velistinekê de mirov wê bandûrê dîji. Bi wê re, di demên piçûkatîyê de, ti carî, bi hesanî mirov wan ji bîr nakê. Ku yekî ku xêva wînda kir û ankû pîrsgirêk bi bîrkirinê re jîyan, wê di wê dema wî de ku bê bîra wî û hiş bike, wê herî zêde ji wan demên xwe yên zarokîyê bibîr bike. Ji ber ku demên herî zêde bi esasî dihên jîyîn in bi mirov re.

Lê dema ku mirov li vir, wê şîrove bike, di serî de ew çerçova demî a bi pîrsgirêkî ku hafî jîyîn, divê ku mirov herî zêde li wê mişraqî bibe. Bi wê re, divê ku mirov wê di temen de bêne ser ziman. Lê li vir, xêv û ankû navenda mejî û zanînê, herwusa, bi teybetî, di rewşan, ew xalên me di piçûkatîya xwe de bê û ankû demek hinekî piştire re bi velistinê re jîyan, ew jî, wê piştire gotin û ankû serborîyên me, dibina sedem ku ew ew carek din werina li bîrê. Ew, weke xalna mişraqî derkevina li pêş. Bi wê re jî, êdî xêv li dora wan wê bihunandinê bike. Bi wê hunandinê re ku ew bîrkirinên ku bûna xalna navikî ên bi mişraqî, êdî li dora wan kombûn û bi wê re ji derketina li holê darêjka wê çerçova lê kombûnê dihê ku bibe. Li vir, mejî û ankû xêv, herî zêde mijar, dîmen, hizir, zanîna û hwd, ên ku bi wê re di ahangekê de dikarê bêne û şîrove bike dihêne ser ziman. Weke ku me di destpêkê de hanî ser ziman. Dema ku mirov lingê wî hiltapilî li kevir û ket, piştire wê pergale wî ya xwe parastinê wê pêş bikeve, û her rewşa ku bi telûka hatîya salixkirin di xêvê de û di navenda mejî û ya zanînê de, wê derxe li pêş bi hiş û têgihîştin bike. Li ser wê xwe hanîna ser ziman wê bike. Nêrîna mirov, wê di wê çerçovê de biafirê. Yê ku ew rewşa 'telûka' jîyayî, her ku rewşeka telûka bihîst, wê bi hêstiyarî û hîsî, wê telûkeyê ku li yekî dervî wî jî bûbê, wê li xwe jî bibîne. An jî, wê ji xwe re bibêje ku "ez jî di telûkê de me" û wê bi xwe re bikeve rewşa xwe parastinê de. Her rewşa telûka, wê bê sedem ku pergale xweparastinê bikeve dewrê de bo ku mirov biparêzê.

Li vir, berî hertiştî, şîrove kirina li ser gotinan re dihê kirin, bi wê re jî dihê dîtin ku ya ku herî zêde bi weyn û rol a jî, xêv û navenda mejî a zanînê ya. Herî zêde ev derdikevina li pêş. Bi gotinên berê ên di temenê tefsîrkirina xewnan de ku hatîna gotin û bûna malê xalkê û hê jî, bi hin awayna di nava xalkê de dihên ser ziman jî, didin nîşandin ku di vê xalê de hizirkirin û têgihîştinaka teorîkî jî ji aliyê rêmildaran û hwd ve hatîya kirin û pêşxistin. Di wê çerçovê de tîplojiya jîyanê a ku hatîya xêzkirin û naqşkirin, ku mirov wê hin bi hin dibîne û fahm bike, mirov wê bi wê re fahm bike, heta roja me jî, ku î ro jî, çendî ku gotinên

ku di temenê tefsîrkin û şîrovekirina xewnan de hatina gotin, hê jî mêla mirov didina dîyar kirin. Bi vê yekê re, mirov dikarê vê jî bibêje ku deronîya wan gotin, hîs û bawerîya wan, hê jî bi bandûr heya. Ol, tenê awayekî hizirkî û felsefîkî ku di temenî vacê de hafî şîrovekirin ê wê ya.

Li vir, bi vir ve girêdayî, divê ku mirov vê jî bibêje ku xewn, şîrove kirina wê, û di ancama wê şîrovekirinê de gotinên ku hatina gotin weke "gotinên pîroz" bûna malên xalkê û di nava xalkê de bi hin awayna hebûna xwe parastina. Ji vê re mirov dikarê du sedemên giring bibîne. Ji ber ku ser xewnê re hatina gotin bi awayekî tefsîrîkî. Û her wusa, weke awayê û aliyê düyemin jî, mirov dikarê bêje ku li ser wan pêvajoyên pêşketinê ên bawerîyê û hwd ku bi olê re bê û hwd, ku li ser buhurî na. Gotinên li ser xewnê re ku hatina gotin, ji ber ku ew xewn, darêjkên wan xwezatîyaka wan ya bi xêvê re heya. Di temenê wê de ajo'ya mejî û ankû ya darêjkê heya. Di temenê wê de jî xêv weke weynkar heya.

Gotin, dema ku ji xewnê bin û hatina gotin, piştê bi awayê ku di jîyanê de hat gotin ji hinek mirovên din re, bi heman rengî têkiliyeka teybetî dikarê bi wê deronîya xwe ya ku hafî gotin a li ser xewnê re bi mejî û xêva yê ku lê hisandî re jî dêne. Ew jî, aliyekî din ê gotinê li ser xêvê û ankû mejî re di temenê hevbeşbûnê de ku bi mejî re dide afirandin a. Li vir, weke ku heyîneka 'telepatîkî' di nava wê gotin gotinê de dervî mirov li ser rêyeka din di nava xêvan re diafirê dihê li ber me. Bi vê rengê jî, mejî wê fahm bike. Dema ku mirov nêzî hwdû dibe, ji wê hilda ku diberdina li berhevdu jî, weke ku têkiliyek dihê danîn.

Mejî, û ankû xêv, li vir, weke rol û weyna wê di vir de bi serê xwe heya. Ya ku li vir, dihê dîtî bi rewşeka bi vî rengî weke dîmenekî düyemin ê têkildanîne dihê li ber me. Li vir, em vegerihina ser gotinan û wate wan ya ku xêv li wan dike. Li vir, xêv, weke ku me li jor jî hanî ser ziman, wate lêkirina xwe ya teybet heya. Li ser wê re, dema ku em bimesîn, em dikarin bêjin ku emê wê çaxê wê nepenîya piştî dîtina xewnê ku bi dîtina xewnê re ku bi mirov re çêdibe, mirov wê bi awayekî vekirî êdî bibîne û fahm bike. Li vir, rewş hinekî, weke ku teybetmendîyeka wê ya teybet heya. Ya ku li vir, dihê dîtî û xûya kirin ew a.

Lê her gotina ku dema ku wate lê dihê kirin jî, divê ku mirov bêne ser ziman, ku weke hîsekê heyîna ya xêvî û ku di kifşkarîya awayê wê de li berçav a, mirov wê dibîne. Li vir, dema ku em dibêjin dibêtu ku were fahm kirin ku heya ku em bahse zaroktiyê û çûyina û gihîştina wê dikin. Em vê jî li berçav bigrin lê rewşa ku em bahs dikin, her wusa, rewş, xêv û zanîna têde, ew hîsa zanîna têde, divê ku mirov ji berçav dûrnekê. Her gotin û ankû zanîna ku di xêvê de bi dîmen e û heya, bi heyîniya wê re hîseka teybet ya ji bin ve heya. Ew hîsa teybet, temenê wê bi zanîna ku bi dîmen bûna wê re û ku di xêvê de bicih bûya re afirîya û heya. Temenê wê jî, ev diafirêne. Ev, temenê xewnê jî diafirêne. Her wusa, divê ku mirov bêne ser ziman ku xewn, çerçova wê yê ya heya, bi vê yekê re pêş jî dikeve. Xewn, serdestbûna mirov, hin bi hin hinekî jî li ser wê bûya. Ew serdestbûn, bi zanîne me ya ku me di jîyanê de pêşxistî re bûya. Bi vê yekê re, nasîn û hiş afirîya. Bi vê yekê re, bandûra wê ya ku weke ya demên berê ku wê li ser me bûba, me xwe hinekî ji bin wê derxistîya. Li vir, divê ku mirov bibêje ku ne kû ew xewn bandûra wê di nava mejî û xêvê de kêmbûya. Vajî wê, zêdetir bûya. Lê zanîne li dorê bi nasîna li dorê re, ew bandûr fahm kirin bûya. Êdî mirov jî, karîya bi ser wê bandûra wê ve were. Xewn, têkiliye wê ya bi jîyanê re, divê ku mirov wê li vir cardin bi lêv bike ku li pêş a. Weke beşên mekinayan ên fabrîqayekê ku gelek makîna bi hev re kar dikin û rewşa fabrîqê pêşve dibin, her wusa, rewşaka bi vî rengî li ser xewnê re jî û aqilbûna wê re heya. Her gotin, di mejî de wateyeka wî jîndî û zîndî heya di xêvê de.

Minaq, gotina ´miriné´ û hwd, ku mejî, wê dihilde li dest di temenê dûmen de. Gotin, dikarê mëlê bide kifşkirin.

Rêmildarên medî, dibêt ku ev yek fahmkiribin ku ber ku wilqasî li ser tefsîrkirina xewnê rawastîyan. Wan, aqil ji xewnê derdixistin û serdestî jîyanê dikirin. Xewn, hertimî bûya çerçova, darêjk û pêşnûmeyeka hizrî û felsefîkî bo mirov. Ew çerçova, darêjk û pêşnûma, hertimî di asta xwe ya mirov ya herî pêşketî de bûya. Di demeke weke destpêka pêşketina şariştaniyê de, xewnê, weke felsefê û xate wê ya pêşketinê di ahangekê de bi pergali leyistîya. Vê yekê, dema ku em li ser dihizirin, ji mirov re pirr zor tê ku mirov fahm bike ji pirr aliyên ve. Ji ber ku hertimî xewnê bi wê rewşê re, xwe kirîya rêvebervanê kirdeyî ê ku bi rê ve dibe ê herî zane. Zaneyên civatê jî, li dora wê kideyê civîyan û bûna şewîrmend, aqilmend û hwd ên bo wê ku wê tefsîr, şîrove û fahm dikin in. Ji bo rêmildarên Medî, du tişt weke rêyên tékiliyê ên bi ´xwûdê´ re bûn. Yek agir û ya din jî xewn bû ya. Li ser wê re, hewldane fahm kirinê. Xewn, weke kirdeyeka ji mirov ku ya herî bizane ya. Hemû jîra mirov di wê de û di temenê wê yê ku ew jê afirî di xêvê de levdicivê. Bi vê yekê, jîr, êdî bi pêşketina wê re kifş kirina. Li ser wê re, her awayê ku bi gotinî, hizrî, dûmenê û wêneyî kifşkirina, xîz û naqşa kirina. Ji dema Gûfî, Hûrî û mîtannî û hwd, heta ku dihê dema Mîedyayê, ew rewş bi pêşketinaka di nava mirov de li ser xewnê re didomê. Berî wê jî di demên sûmerîyan û hwd de hena.

Lê ew demên aqil in. Ji ber vê yekê giring in. Nêzikatîya wan demên aqil, ji xewnê re çawa bû, fahm kirina wê, giringiya wê mazintir dike. Xewn, li vir vaca wê hin bi hin bi felsefê hatîya fahm kirin. Li jîyanê, mîtoloji û hwd, hatina bikarhanîn. Lê di serê mirov de jî, xewn, xîyal, û hwd, derketina li pêş. Li jîyanê, di rojê de, mirov dema ku dixwezê ku li ser tiştêkî bihizirê û hizrên xwe li ser wê bînina ser ziman, em xîyal dikin. Bi wê re, bi deman, weke ku em ´filmekî´ temaşa bikin, em dihizirin û dihênin li berçavên xwe. Ew rewş, rewşeka ku bi hizir a. Lê ew xewne bi rojê ku em şîyarin em dikin in. Di wê de, em dikarin kifşkar bin. Wê kifş bikin. Çawa bê, navaroka wê çawa bê, hizirkirin û hwd, hemû aliyên wê em dikarin hizir bikin û bidina kifşkirin ku ka wê çawa bê. Ji xewnen rojê re, em dibêjin xîyal. Lê yê şevê jî, em dibêji xewn. Em di wê demê de razahî na. Serdestîya me lê nîn a. Ew xewn a. Serdestî xêvê lê wê û mirov bi hev re heya. Mirov, hingî, wê çawa bê, kifş nakê. Lê xêv, hingî rabûyî ya û diafirêne. Xewn, afirandina wê ya wê demê ya giring a. Xewn, aferindêrê wê xêv a.

Hemû zanîna me ya deman bi jîyandin, serborî û hwd re ku bûna û hena têde, di xizmeta wê afirandinê de na. Li vir, xewn, dema ku diafirê, hingî jî tiştê ku berî hingî ne bi demeke dirêj re ku em li ser hizirîna, dikarê di wê de û di temenê de bibe mël û aliyê wê bi ber ve bide kifş kirin. Li vir, bi teybetî, hizirkirina ku bi hêstî ya ku bû, ew bandûra wê di vê temenê û awayê û afirandinê zêdetir weke ku heya. Xîyal yanî xewne me ya ku em dikarin ji pirr aliyên ve lê serwer bin û xewn ya ku em nikarin lê serwer bin, li vir, di dûmenekî de em bînina li berçav. Em xwe bi şîyarîya xwe re û xêvê bi razahîya xwe re bikina yek mirov, wê hingî, xewn û xîyal jî bina yek. Li vir, hingî, emê serwerî wê bin. Bi vê re, emê bina xwediyê hemû zanîn û nasîna bi xêvê re jî. Ji xwe ya ku herî zêde wê bê temenê serdestîyê Medîyalîyan, rewşeka bi vî rengî a tevlihev afirand in. Xewn, bi şewîrmend û rêmildaran kirina tégîhiştinek û li jîyanê serwer kirin. Wan rêmildaran, xwe dide şîrove kirina xewnan. Bi wê re jî, hertimî wan ew şîrove kir. Kê xewna ku kû dît û çawa dît, wate wê, di temenê peyamekê de ji wî re hanîn ser ziman. Bi wê re jî, pergale rêmildariyê li ser wê esasê ava kirin. Rengê jîyanê, wê û gelek xweşikatiyên jîyanê jî ji wê derhanîn. Bi wê re, pêşket in dan çê kirin. Hizir, xort kirin. Hizir, bi şîrovekirina xewnan re pêvajoya xwe ya giring a

pêşketinê a bi xwe re buhurand. Xewn, xîyalkirin û hizir û ankû hizirkirin û hwd, bi hev re hevdû şîr dan bi wan re û pêşketin. Hevdû afirandin. Bûna aferîndêrê hevdû di jîyanê de.

Beşa duyem; Li ser ziman re têgihîştin û bi wê re di mejî de bi ber hişê jîrbûnê û şahrazatîyê ve:

Weke beşa du: Li ser mejî û teorîya jîrî û şahrazatîvî: Cihana wêje, mijaraka ku pir kur e. Deme ku mirov li ser bidest hizirandinê dike, bi pê re, gelek aliyên wê yên ku mirov bibîne mirov dibîne. Bi teybetî, wêje roje me ye deme, çawa bê, mirov bi wê wê yekê kifş dike. Di serî de, wêje, çawa divêt ku were ser ziman, ew aliyekî wê ya. Lê ne hemû aliyê wê ya. Aliyê wê ye ku mirov bi teybetî bi serdeme wê ye roje me re li ser bisekinê, hebûna estetîkê bi xwe re weke têgihîştina ku divêt ku hebe ji mirov dixwezê. Estetîzîm, bi nêzîkatîya wê têgihîştinî, mirov karê çawa wê bêne ser ziman? Bi teybetî, di vir de, ev ji mijaraka sereke ya. Di wêjê û cihana wê de estetîzîm û têgihîştina wê, mirov divêt ku ji bo pêşketineke di deme xwe de wê fahm bike û bêne ser ziman. Wêje, têgihîştina wê ye felsefî ye ku ew bixwe diafirîne û têgihîştin û felsefe ku mirov wê pê dihêne ser ziman, divêt ku mirov wan li hevdû bide xwarin. Ev yek her weha pir girîng e, ji bo awayê pêşketinê, yê wêjê. Emê, awayê hizirkirinê yê Êlî Herîrî bi teybetî di serê xwe de bigirin û hewlbidin ku awayê wêjê ye ku têde hebûna wê bi têgihîştina estetîkî bînine ser ziman. Êlî Herîrî, çend ku î ro, ev aliyê wî wilo zêde ne hatibe fahm kirin ji, aliyê wê ku mirov jê felsefeyeke estetîkî ye pir mazin pê bêne ser ziman heya. Wî, bi wî û têgihîştina wî re têgihîştin û felsefe estetîkê heya. Di serî de. em divêt ku bi çend gotinan ji bê bi nêzîkatîya wî ku estetîk çawa dihê ser ziman bînine ser ziman. Ew bi nêzîkatîya bi baldarî ku daraza xwe dihêne ser ziman, pir mazin guh dide xweşik hanna li ser ziman. Pê re ji, pir mazin guh dide naskirin û di ahangekê de ku bi hev re ku hevdû temem kirin bi hevokên ku dihêne ser ziman re pêre heya. Bi vê re, sê gotinên giring yên ku wê têgihîştina wî ji aliyekî di ji bi temen dikin hene. Ew jî, jêhatîbûn, jîrebûn û kêrhatîbûn in. Bi jêhatîbûnê nîşandina hunerê û serhêzîya xwe, bi jîrebûnê re di fahmkirin û kirinê de ku bi têgihîştinaka ku serhêz re bê xwe dana nîşandin û her weha bi kêrhatîbûnê re ji, xwe di rewşan de ne berdan û karîna ku pê kare di ahangekê de jiyana xwe bi rê ve bibe û bêde berdewam kirin.

Pê nîrxandin, weke xalaka girîng dihê berçav. Mirov ku li nîrxandinê di hizirê, mirov pêre pir mazin digihê têgihîştinaka mazin ye ku mirov wê bêne ser ziman. Fahmkirina bi demê re ji, mirov divêt ku ji wê têgihîştina wî ye estetîkî dîr nehêne ser ziman. Têgihîştin, di vir de hebûna wê girînge ku mirov bahse wê bike. Wêje, di aslê xwe de, bi demê re dihê ser ziman. Lê bi hevok û bi wan hevokan re têgihîştina hizirî ye ku bi xwe re dihêne ser ziman, hebûna di xwe de bi pir afî dihêne ser ziman. Mirov karê wê bi teybet bêne ser ziman. Dem, ku demên ku li şûn mana, hanîna wan ye li ser ziman, di deme ku têde tê jînkirin de, bi wê re wê deme di demê de bi wêjê bide jînkirin. Wêje di hanîna xwe ye li ser ziman de, têgihîştinaka deme ye pirralî ji mirov dixwezê. Ev yek ji bo hebûn û afirandina wê pir girîng e. Wêjê, bi demê re di nav civakê xwe bi kevneşopî û di nav jiyana xwe de ji bi nîrxî xwezabûnaka bi pêşketine ku di jîyanê de bûya ji mirov dixwezê. Nerîn û afirandin, di afirandina nerînê bi jîyanê li jîyanê de dihê ser ziman. Di vê yekê de wêje têgihîştina xwe ye felsefî

ji dihêne ser ziman.

Dîrok, hebûna wê divêt ku mirov bi vê yekê re li ser bisekinê û wê fahm bike. Dîrok, rastiya wê ye ku hatiya jînkirin, awayê wêjê de nirxeke wê ye ku bi kevneşopîyên jênkiirne bin û an ji bi têgihîştinê bê dihê ser ziman. Wêje, di hizirkirinê de, xiyalkirinaka ku pê bê afirandin ji mirov dixwezê. Lê ew xiyalkirin, ne tenê wilo xiyalkirinaka ku mirov wê tenê wilo weke xiyalkirinekê bêne ser ziman e. Ji wê zêdetir, hebûna wê ye nîrxî ye ku mirov li ser bisekinê heya. Di wê hebûna xiyalkiirînê de têgihîştin, felsefe, dîrok û hwd, hê ku gelek aliyên din yên weha dihêne ser ziman. Xiyalkirin, ahange wê ye wêjeyî, her weha bi wê dihê

ser ziman. Teverger, hatina wê ye li ser ziman bi hebûna wê re di wêjê re nirxeke. Lê kengî ew teverger li gor jiyانبûniya xwe hate li ser ziman, hingî ew nirxitiya wê dihê ser ziman. Di vir de, jiyankirin û jiyانبûn, bi tevergerê re di çerçova jiyانبûnê ye di jiyane de bi wêjê re giringiyeke wê ye ku mirov wê ji pir aliyan ve bêne ser ziman. Nerîn, deme ku li tevergerê ku hatiya jînkirin bû û ew mirov ku bêne ser ziman, hingî wê wêjê, di wir de bi hanîna wê tevergerê re wê nirxeke ku dîrokî bi parezê bi xwe re. Ew nirx, ku hate ser ziman, êdî wê hebûna wê, were salixkirin. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku wêjê salixkirina jiyane ye bi gotinê re ji ya. Lê wêjê, ji wê zêdetir, mirov karê bêje ku awayê civakê yê ku afiriya dixwe de dihêne ser ziman. Çendî ku baş û qanc ew awayê civakê yê ku jînbûya ku li ser wê hebûna wê ye ku hatî jînkirin û bi kevneşopîyên wê hanî li ser ziman, wê di wê çerçova wê ku hanî li ser ziman re bi nivîsandina dîroka wê re wê bidest nivîsandina dîroka civakê ye paşerojê ji bike. Wêjê, rastiya civakê ye ku paşerojê wê di afirêne di xwe de di hanîna xwe ye li ser ziman de bi kirdeyî kifş dike bi wê û wê hanîna xwe ye li ser ziman re.

Wêjê, di aslê xwe de, berî nahaka bi nivîsên din yên ku di vî çerçovê de me nivîsandin de bi sereke ji bê, me hinekî ji aliye têgihîştina wê ve hanî li ser ziman. Lê ji aliye cihana wê ve divêt ku mirov hê pir mazin li ser bisekinê. Ew cihana wê ye ku mirov wê bike û bêne ser ziman, wê cihana civaka ku mirov ew pê haniya li ser ziman bê. Cihana wêjê, mijaraka civakî ya. Ew mijara civakî ji gelek aliyan ve têgihîştina wê, wê bê temenê pêşketine felsefeyeke civakî ji. Civak, bi wêjê re têgihîştina xwe diji. Divêt ku mirov vê yekê ji her weha wê bêne ser ziman. Bi kar hanîna wêjê ji bo pêşketinê, wê wêjê, kê ji bo bi têgihîştinakerina civakê bi hebûn û dîroka xwe re. Divêt ku mirov wê bêne ser ziman ku wêjê, di aslê xwe de, mirov wê çawa bi kar bêne wê bi wî awayî re û bi wê re bi gelek awayên din re wê ancamen wê yên ku derkevin wê hebin. Wê, têgihîştina wê, di vir de ji mirov re dibêje ku ew bi armanc e. Armanca wê ji her weha ew e ku têgihîştinekê bi pêşketinê re bêne holê. Lê dem bi dem weyn û kariya wêjê di guharê. Ew ji bi pêşketinê re ya. Bi kifşkirina pêşketinê ku bûn û nivîsandina wan re, wêjê awayê demê yê civakê ji wê bi wê re di xwe de biafirêne û bêne ser ziman.

Ku mirov li wêjê li gor nirxekê bihizirê, mirov wê bîne ku ew bi hebûna xwe re bi nirxe e. Ku mirov wilo bi hizirê, mirov wê wêjê tene wilo bibîne. Lê vir de, divêt ku mirov mijaraka herî mazin ye sereke ye wêjê ye ku ye civakê ye ku wêjê bi xwe re wê dihêne ser ziman, mirov wê bêne ser ziman. Wêje, di xwe de hanîna li ser ziman re ye bi nirxan re, wê nirxan bi hanîna bi xwe re ye li ser ziman re, wê kê gerdûnî. Her weha hebûna wêjê û têgihîştina wê ye ku ew wê bike gerdûnî he re di aslê xwe de dibine gerdûnî. Wêjê bi kirina gerdûnî, di aslê xwe de gerdûntiya xwe di denezêne. Her weha divêt ku mirov vê yekê bi tebet bêne ser ziman.

Gerdûntî, jiyana ku hatiya jînkirin, wê di çerçove wê hanîna wê ye li ser ziman de, ku li gor wê rastiya wê ye ku pê jînbûya ku bi wê ve girêdayî bimêne, hebûna wê rastiya ku hanî li ser ziman, bi wê rastiya xwe ye demê diafirêne. Lê wêjê, di aslê xwe de bi wê rastiye re rastiya xwe ye hizirî diafirêne. Mijara wêjê, ye ku ew rastiya ku hatiya jînkirin, bi têgihîştina xwe ye felsefik re, jê re birhanekê bi deme re diafirêne. Kifşkirina demê, her weha bi wêjê re di wêjê de, rastiya ku ew dihê ser ziman bi awayê jînkirin û deme wê ve girêdayî mayîn ji, wê wêjê ji hebûna wê zêdetir weke rastiya dîrokî ya jiyani ye civakî bêne holê. Têde, çi hizir û awayê pêşketinê pê hate li ser ziman? Ew fahmkirina wê û serî li ser wê êşandin, wê wêjê di wê hebûna wê ye ku di ahangekê de dihêne ser ziman re wê têgihîştina wê ye tede ku sentefîk bêne ser ziman. Jiyana civakê, bi teverger û hunerên mirov re di ahangekê de hebûnaka wê ye bi têkilî heya.

Şaxsiyet û teverger, teverger û huner, huner û aqil, aqil û jîr û hwd, li duv hevdu bi wêjê re di hanîna wê ye li ser ziman de, xwediyê hebûneke ne. Ew hebûn, ne tenê bi hanîna wan ye li ser ziman re ya. Bi têgihîştin ji ya. Di vê yekê de sentefîk, têgihîştina wê, di wêjê de hizre xwe ye estetîkî bi dest afirandina wê dike. Di wêjê de, di nivîsandinê de bi rastî ji, wêjê, ji dêle li hizirkirina li nivîsandina wê, ji mirov hizirkirina li jiyana ku hatiya jînkirinê

dixwezê ji mirov. Di vir de, rastiya ku ew di xwe de kifş dike, her weha ji ye ku mirov wê fahm bike, ji wê zêdetir, bi pêşketineke dîrokî ya. Li jîyanê nerîntin û kifşkirina tevgerên têde yên li berçav di wê heyemê de, têgihîştina wê ye ku mirov di serê xwe de bi wê bi wêne kiriya, ew hebûna wê ye ku têgihîştinaka mazin ye dîrokî ya. Di vir de, di naqabîna rastî û hanîna li ser ziman de, bi wêjê re têkiliyê mazin ye ku pê dihê ser ziman heya. Têkiliya rastiye û hanîna li ser ziman, di çerçova jîyana jînbûyî de kifşkirina wê ye ku mirov di xwe de kiriya dibêt. Rastiya jîyanê, bi qeydkirina wê ye bi wêjê re bi nivîsandina bi wê re ji re, wê bê rastiya ku êdî hatiya nivîsandin. Wêjê, di wê heyemê de, ew wêneye jîyanê ye ku di xwe de afirand û hanî li ser ziman, hebûna wê bi têgihîştina wê re, mayinda dibe. Lê ew mayindabûn, ne mayindabûnaka pêdandî ya. Ew mayindabûn, bi wêjê re mayindabûnaka biherîkîn e. Herîkîna wê, di têgihîştinê de ya. Rewşeke ku hate nivîsandin, berî nahaka bi çend serdeman re, ku piştê bi çend serdeman re hate xwandin, wê têgihîştinaka ji ye deme xwe cuda bide mirov di wê deme xwandinê de. Ya ku wê cudabûnê di afirîne, ne tenê pêşketin û pêşçûna di jîyanê de ya, her weha ew bixwe ji ya.

Li ser wêjê sekinandin, di deme li ser wê sekinandinê de, weke ku mirov li ser hebûnaka civakî bisekinê li mirov tê. Herweha wê hizrê bi mirov re dide çê kirin. Li ser wêjê sekinandin, bi teybetî, di çerçova hebûna civakê û pêşketina wê ye dem bi dem de, weke ku mirov li ser hebûna wê bisekinê ya. Civak, hebûna wê, bi cihana wê ye ku ew bi xwe re diafirîne re bi têgihîştinê re, hebûna wê bi wêjê re dihê ser ziman. Ji ber vê yekê, deme ku mirov li ser wêjê sekinî, mirov divêt ku zanibe ku mirov li ser çî di sekinê. Nirx û kevneşopî, hizir û raman, bawerî û ol û hwd, bi hev re têde bi nirx dihêne ser ziman. Wêjê, her weha, bi vê yekê, bi hebûna xwe re weke kirdeye civakî ye têgihîştina wê ku bi xwe re bi hebûna xwe re diafirîne ya. Wilo hebûna wê dihê ser ziman. Hizir û raman, deme ku dihê ser ziman, gotin hebûna wê pir girînge ku wê dihêne ser ziman. Gotin, astaka wê ye bi hebûna wê re ku heya mirov karê wê bi wê bêne ser ziman. Gotin, etîmolojiya wê, bi nerîne lê der re diafirê. Ew gotin, deme ku afirî, hebûna wê, têgihîştinaka xwe ye hizrî di afirîne. Ew gotin, bi bûn û hebûna xwe re xwediyê têgihîştinaka ku pê û jê bûya ya. Her weha ew têgihîştin, bi mejî re nerîne derî mirov ya ku heya ye xwezê ya. Ew xweza, hebûna wê, wênebûna wê, bêjebûna di mejiyê me de ya. Bêjebûna di mejiyê me de ji, kirdebûna wê ye ku bûya ye bi têgihîştin ku mirov bi navê jîrê ji bêne ser ziman.

Di vir de, di naqabîna mejî û hebûn û mirov de têkiliyeka ku mirov wê her weha bêne ser ziman heya. Ew têklîf, bi hebûna xwe re, pir bi pergal e. Lê tevlihevîyaka wê ye ku di temenê wê de jîrkirina mejiyê mirov ji heya ya. Ew tevlihevî, bigotin, dihê ser ziman. Gotin, bi bêjetya wê re, bi wê hebûna wê ye ku afiriya re, bûya xwediyê nirxeke ku wê bi xwe re bi hebûna wê bixwe re ku dihêne ser ziman e ji. Mirov, ku wê hebûna xwezê ye ku bigotinkirin hatiya bi bêjekirin re, jîre wê jê hildê û ji wê jîre çerçoveyekê derxe û wê çerçoveyê li civakê bike, wê civak pê bibe xwediyê têgihîştina xwezayî ya xwe bi xwe re. Bi wê re, ku mirov wê awayê bi heman awayî li civake bike, mirov wê dise bi wê re bigihê têgihîştina wê ye ji wê ku mirov bidest dixê di wê heyemê de. Bi têgihîştina, estefkî ku mirov lê li rewşê dimeyîzenê, di vir de, ahangbûna di nav gotin û hebûnê de giringiye wê bi rathatîna wê ye li ser ziman re xwe dide berçav. Di wêjê de, ku mirov li civakê dimeyîzêne, mirov bi têgihîştina wê re rastî hebûna wê ye têgihîştî ku hinekî li pêşya hebûna xwe dimeşê dihêt. Wêjê, di vir de, bi wê gotina me ye ku bi têgihîştina xwe ye bi wêjê re ku me bi wê re hanî ser ziman re, divêt ku em ji sê aliyan ve teybetmeniyên wê bêne ser ziman. Aliyekî têgihîştinê yê ku mirov wê kifş dike, biwesifî li paşerojê meyîzendinekê û an ji dîqkirinekê didekirin heya. Ew meyîzandin û an ji dîqkirin, bi têgihîştinê ya. Lê ew wê tenê bi gavekê li pêşê û hwd. Ji wê pêde, wê nebe. Di wê hebûna wê têgihîştinê de, bi afirandin têgihîştine û kifşkirina jîriya wê re û bi kifşkirina xoslet û teybetmendiyên xwe re di riya xwe paşerojê de çûyin ji civakê re hê hinekî hesantir dibêt.

Wêjê, ji aliyekî ve ji temen ve afirandinake wê ye bi civakê re heya. Mirov divêt ku divir de wê ji kifş bike. Wêjê, hebûna wê, bi pêşketine di wê de, gerdûntiyaka hebûna civakî ye ku

bi demê re diafirê heya. Civak, pê, xoslet û teybetmendî, tevger û hunertiya xwe û hwd dide kifşkirin bi xwe re di xwe de. Wêjê, bi gotinî, tenê bi serê xwe re, ku mirov wê dihêne ser ziman, gotinaka ku lêkerîya wê her demê li gor pêşketina ku di demê de bi civakê re û an ji bi mirov re bû, divêt ku lê bê kirin e. Di wêjê de kirdebûna civakê heya. Civak, bi kifşkirina wê kirdebûna xwe re, hebûna, ji cihê ku lê ya bi gavekê bi pêş de dibêt. Kirdebûn, di aslê xwe de, bitêgihîştinbûnê ji di wate xwe dihêne ser ziman. Bi hebûna xwe re gihîştina nerîne xwe ye bi xwe re, bi civakê re, pêşketineke ku li gor demê diafirêne. Wêjê di aslê xwe de, di xwe de, xwediyê cihana xwe ye ku mirov wê ji gelek aliyên ve bêne ser ziman. Di vir de, bi hebûna wê pêşketine têgihîştina wê re li ser vacê wê sekinandin ji giring e. Civak, bi xwe re, xwediyekê vacê xwe ya. Bi kevneşopî û têgihîştina xwe re xwe hanîna li ser ziman, wê çerçova wê ye ku wê diafirêne bi têgihîştina wê re dihêne ser ziman.

Wêje, ku mirov li dîroke wê ye ku pêşketiyê mirov dibîne ku pêşketineke jîrî di demên xwe yê piştre bi pêş dixê. Di demên piştre de, ku mirov dihê demê Ahmedê xanê, mirov bi berheme wî ye Mem û Zînê re ku weke vebêjine ku kurdan e netewî ji î ro dihê herêkirin, rastî û serrastî bi hev re di ahangekê mirov têde dibîne. Rastî, di çerçova wê de, xwediyê hebûne xwe ya xweza ye bitêgihîştinî ya. Ji wê mirov karê bêne ser ziman, ku bi vacî hunandinaka wî ye pir mazin ye pêşketî heya di serî de. Di hundurê vebêjinê de, mirov dibîne ku vebêjin di çerçeve heyn û hebûne xwe de xwediyê vacaka xwe ye teybet e. Mirov karê wê ji serê vebêjine ji aliyekî wê şîrove bike û bêne ser ziman û di berde wama vebêjinê de ji aliyekî ve wê bi vacakê bêne ser ziman. Lê bigîştî vebêjin, vacaka xwe ye ku bitêgihîştin û felsefe û bi heyîne xwe re ku bêkêmesiya dihêne holê.

Mirov divê ku hinekî li ser Mem û Zînê bisekinê. Mem û Zîn, bi heyîne xwe re, wê hinek pêşketinên girîng yê deme wê bi me bidina têgihîştin. Di serî de, mirov ji awa û hanîna li ser ziman ye jiyane ye têde, fahm dike ku vacbûnek di jiyane de di tevger û kirinê ku tene kirin de dibîne. Bi wê re, serrastîyên ku dihêne ser ziman ji, di çerçova wê vaca jiyane ye ku bi têgihîştin di serê mirov de bicih bûya û jîre jê afiriya dibêt. Ahmedê Xanê, li nêzikatiya xwe ye serrastîyê kiresekî jîrî ê bi vac lê dike û dihêne ser ziman. Bi vê yekê, mirov karê bêje ku ew di têgihîştine xwe de, bi têgihîştina xwe ye ji jiyane xwediyê serweriyaka xwe ye ku teybet e. Bi wê re, ew mazin dihêne ser ziman.

Di çerçova gotina nêzikatiya Ahmedê xanê de, mirov li ser gotina rastîyê e ku bi felsefe re ji dihê ser ziman li ser bisekin e. Bi wê re, bi wan nêzikatiyên wî yê serrastîyê re ji, mirov karê metafîzîka kurdan e ku xwe li jiyana wan serwer kirîya, wê bi gotinî bi felsefê bêne ser ziman. Di vir de, gotina rastîyê û ye metafîzîkê ji, hanînyaka bi xwe ye teybet ji me dixwezîn. Em nahaka hinekî li ser wan bisekin in. Lê berî wê, divêt ku em hinekî li ser awayê pêşketin û têgihîştina Ahmedê Xanê ye ku ji bo pêşketine wêje kurdan pir girîng e, em bisekin in. Di serî de, di çerçova awayê hanîna ser ziman ye wî ye Mem û Zînê em dibisekin in. Di wê awayê vegotina wî de, ji xaynî wê hêjatiya ku têde dihêne ser ziman, ji aliyê hizir ve jî awayekî ku mirov wê fahm bike bike heya. Ahmedê Xanê, bi Mem û Zînê re, awayekî têgihîştinê ê civakî dihêne ser ziman. Di wê çerçovê de pergalbûnaka ku bûya awayê li hanîna xwe ye ku pê dihêne ser ziman lê dide xwarin û wê dihêne ser ziman. Weke ku me li jor hinekî hanî ser ziman, wî di vegotina xwe de, di nav hevdû de di awayê vegotinê yê ku mir'ov bi têgihîştinê bêne ser ziman daya rû di vegotinê de. Di serî de, ji awayekî serrastîyê dest pê dike. Afsûnkarî pê re di vegotina wî ye destpêkê de heya. Bi wê re, ew awayê wî ye ku dihê vegotin, di xwe de li jiyane ku dihê ser ziman ew pê dibe xwediyê awayekê serrastîyê ê bi xwe re. Ew vacakê di wê serrastîtiya xwe de dihêne holê. Bi wê, wê diafirêne û dihêne ser ziman.

Awayê wê hanîna wî ye li ser ziman, ji vacaka xwe ye jiyane û jiyana ku têde dijî ne dûr û bêpar e. Serrastî, bi gotinekê ji bê, deme ku dihê ser ziman, weke serxwezatiyê dihê ser ziman. Ew serxwezati, bi têgihîştina ku bi xwe re ku hatiya holê û bi pergale e dihê holê. Li gor wê, di jiyane de hin bawerî û awayê jiyandinê ên ku bi wê baweriyê re dihêne ser ziman hene. Bi wan re, jiyandina xwe awayê wê jê bisûd dike. Serrastî, weke herîkîneke wêje yî

ku di sadsala 18. û wan de derdikeve holê ya. Lê di kurdî de, deme Ahmedê Xanê û ye hinekî berî wî, têde ew afirîya û heya. Ahmedê xanê, ew wê yekê û pêşketin û awayê di hanîna xwe ye li ser ziman de dide berrû û dide têgihîştin. Di wê de, di aslê xwe de, awayekî serrastîya teybet ku mirov wê bi wêjeye kurdî re bêne ser ziman heya. Ew awa, wê di paşeroja kurdan de ji, wê temenê pêşketinaka mazin ye hizrî di wê qadê û ji wê wîrdetir ji di qada felsefe wê de wê biafirîne. Serrastîtî, di aslê xwe de, dio xwe de bê awayekî mîtolojîkî ê afrîner e. Lê deme ku ew awa, deme ku bi hizir hate ser ziman, hingî, ji wê awayê awayekî teybet ê şîrovekirinê û bûnê distêne ku pê were ser ziman û pê were şîrovekirin. Serrastîtî, ne bê nerîne xwe ye li jîyanê ya. Lê ew nerîne wê ye li jîyanê ji dereke xiyalî dest pê dike. Ew destpêkirin, di hanîna li ser ziman de, xwediyê awayê xwe yê teybet e.

Bi wê awayê hizrî û serrastîtîyê re, ku mirov li wê deme Ahmedê xanê dinerê, mirov bi nerîne xwe re dibîne ku di wê çerçova têgihîştin û hanîna li ser ziman e serrastîtîyê de, bi têgihîştinî cihanak hatiya avakirin. Ew cihan, serweriya wê li jîyanê li têgihîştin û hanîna mirov e li ser ziman ji heya. Navê "Acinîyan" di wê cihanê de dihê ser ziman. Lê di demên berê de ji heya. Cihanaka bêkêmesî hatiya avakirin. Ew cihan, di awa û avabûna xwe de ji ye necuda ya. Lê ji ya ji aliyekî xwe ve cudaya. Ew biafsûn e. Ti tiştê ji bo wan ne bêderfet e. Hemû tişt ji bo wan bi derfet e. Mirov, di serê xwe de, tevî ku xwediyê kurdbûnekê û bi wê kurbûnê weke ku di serê xwe de xwediyê wê kurbûnê ya û bi wê kurdbûnê ji cihanekê dijî ji, tevî wê jî, ew cihana biafsûn di hundurê wê cihanê de hatiya afirandin û dihê jînkirin. Cihana ku bi hizir hatiya avakirin, vaca wê bi hizir hatiya afirandin û serwerkirin. Cihana din ye di hundurê wê de ye biafsûn ji, vaca wê bi hizir hatiya avakirin û serwerkirin di wê de. Her vac ji, her yekê bi serê xwe çendî ku di xwe de xwediyê ahangekê bê bi xwe re, her weha herdû vac ji bi hev re di ahangekê de na. Mirov divêt ku vê yekê ji wilo bêne ser ziman.

Bi vê yekê, bi gotineên ku ew cihan pê dihêne ser ziman ji, divêt ku mirov li ser wan bisekinê. Ev ji, aliyekî wê yê hemî têgihîştin û felsefîke û hem ji yê wêjeyî ya. Bi gotinên cihana hizir ên cihana biafsûn levkirina wan heya. Ew levkirin, di hanîna li ser ziman de wilo ya. Bi teybetî, li vegotina Şahmaran, ku mirov lê dimeyîzêne, mirov wê yekê pir baş fahm dike. Wekî din ji, ew cihana biafsûn, di hanîna nîrx û felsefe olî de dihê bi kar hanîn.

Jîyan, wêjandina wê, wê jîrîyaka jîyanî e ku civak bike temenê xwe de ji bo ku pê bi pêpelok bi pêpelok bi pêş ve herê wê biafirîne. Temenê wê wilo ya. Wêja, ji mirov dixwezê, ku derkeve dervî nerîne xwe ye li jîyanê. Ji mirov dixwezê ku derkeve ser nerîne xwe ye li jîyanê. Ji ser re meyîzandin û dîtin û hanîna li ser ziman, her weha karekî wêjeyî ya jî. Di vir de, deme ku em bahse ji ser re meyîzandinê dikin, serrastîtî dihê bîre me di cih de. Ji ber ku di wê rewşê de ji hinekî serrastîtî heya. D jîyanê de jîyandinaka pir dem dirêj, di deme ji ser re meyîzandinê de, di nav wê jîyanê de çûnaka serrastî ji mirov dixwezê. Mirov, wê wê jîyanê, li awaye wê yê ku dihê jîyandin û an ji li awayê jîyana xwe ku mirov bixwe dijî lê meyîzêne û jê bigihê hîn ancamna. Bi wê re, di çerçova wê pêdeçûna di jîyanê de, demên berê, çendî û çawa gav hantina avêtin, hizre di derbarê wê de jî di serê mirov de çê dibe. Ya ku di wê heyemê de li mirov dikeve jî hanîna wê ye li ser ziman e. Di wîr de, rastî ya hanîna li ser ziman ye ku di wê hatina li ser ziman de dihê ser ziman, di awayê wê de vacaka wê ye jîyanî heya. Lê ew vac, bi wê, wê ew demên berê ji wê pê di wê xate wê ye ku dihêne ser ziman de wê werêne ser ziman. Serrastîtî, di hanîna li ser ziman de, hate ku mirov xwe bigihêne wê rastiya ku wê bê ser ziman e. Ku ew hate ser ziman, êdî wê bê rastiya jîyanî ye ku jîn bûya. Bi vê yekê, tehereke ku di nav serrastîtî û rastiya de heya, mirov karê bahse wê bike. Her weha vajî wê jî, mirov karê bahse tehereke ji rastiya li serrastîtîyê bahse wê bike. Ev yek, bitêgihîştinê felsefekirinekê jî ji mirov dixwezê.

Wêje, di aslê xwe de, mirov divêt ku bêne ser ziman, ku pê re bi heyîne wê re serrastîtîyak ji xwe heya. Ew serrastîtî, heyîne wê bi hatina wê ye li ser ziman re, gerdûntiya wê di afirîne. Ew gerdûntiya wê, di wê awayê jîyanê ê ku di wê de dihê ser ziman de, xwe bi kirine nerînekê li jîyanê e hizrî re diafirîne. Serrastîtî, di wê awayê wêjeya kurdî e wê demê de, bi bêkêmesî bi cihan bûya. Wêjeya devkî e ku pêşketiya, mirov ku vê pêşketine bi vî awayê

neke temen û hîmê wê de, mirov wê nikaribe wê bêne ser ziman. Wêja, ku cihana wê afirî, êdî bire wê ye ku diafirê, bi jîrîya wê re bi bîrkirinê hê zûtir û baştir dike û didekirin. Di bire de hiştin û pir xurt jiberkirin ji, têkiliyeke wê biqasî ku bi bêjeyên zimên re heya, wilqasî ji bi wêjebûnê û afirîne cihana wê ve ji girêdayî ya. Mejiyê wêje, wê divêt ku mirov wê di vir de fahm bike. Mejiyê wêjê, bi du awayan bi xwe re mirov karê bêne ser ziman. Yek, ji nerîne li jîyanê ye ku weke xwe karê digirê û ew şiyana wê ye bi wê yekê ye girtinê ye. Ya din ji, bi pêşnûmatiya mejiyê wêjeyî re hişyariya ku di mejî de diafirê ku bi wê û hîmê wê re jîr heya ya. Di vê çerçovê de, em bêjin ku em awayê wêjaye wê demê en kurdan baş û qanc li gor xwe fahm nekin, emê wê pêşketine bi Ahmedê xanê û di berî wî de bi Meleyî Cizîrî û Feqiyê Teyran re ji fahm nekin. Serrastîti, di wêjê de, xwediyê awayê heyîne xwe ye ku mirov wê fahm bike ya. Di wêje kurdî de serrastîti, awayê wê, di sadsala 15. min de rû dide. Berî wê ji, hinekî nîşanekên wê yên ku mirov wan kifş bike û bêne ser ziman hene. Lê bi yên weke Ahmedê Xanê re, ew awayê wê, xwe dide der. ..

Di wêje kurdî de ziman, bi wê di aslê xwe de, mijaraka teybet ye ku mirov li ser bisekinê ya. Ziman, awayê wêjê yê pêşketine wê bi pêşketin û têgihîştina cihakê re radixe berçav. Di wêje kurdî de, ziman afrînertiyeka wê ye di wêje de heya. Ev yek ji, li ser hîmê pêşketine zimên ye bi hezar salan e. Ziman, di aslê xwe de ku zimanê zikmakî bû, bi mirov re temenê jiberkirin û bibîrkirinaka xurt ji di mirov de diafiêne. Bêje nasiyaka wan ye bi mirov re wê çaxê heya. Ew nasî, di afirandinê de, ku em di farqê de bin û ne farqê de ji bin, afrînertiyeka wê ye pir mazin di deme afirandinê de heya. Di vê xala afirandinê de, deronîti ji wê ku mirov bigirê hate ku digihê biolojîkê, ev yek ji wê re ji wê afirandinê de weke xalna hîmê çêkirina afirandinê diafirînen bi xwe re. Serrastîti, di aslê xwe de, di çerçova wê ye ku mirov wê pê fahm bike de, xwediyê heyîne xwe ye bi pergala e. Têgihîştina wê ye ku diafirê, bi pergala e. Di çerçova xwe de nêzîkatî û metoda pê hanîna li ser ziman ji di wê de teybet e. Bi vê yekê, heyîne hebûne serrastîtiyê, di aslê xwe de weke têgihîştinaka felsefî çawa ku xwediyê awaya, wilo ji bi heyîne xwe ye ku pê dihê ser ziman ji, pê bi cihan e. Pergala serrastîtiyê têgihîştina wê, di çerçova wê wêje de, ku afirî û hate ser ziman, wê weke serweriya têgihîştina wêje ye li civaka xwe ye ku jê afirîya ji dihê holê.

Serrastîti, têgihîştina wê, deme ku mirov bi wêjê re lê bihizirê mirov wê bi cihana wê û awayê wê ye afirandinê re lê bihizirê. Çawa hate ser ziman û çawa bi gotin dihê kirin, her weha di fahmkirina awayê de giringiyeke wê heya. Bi teybetî, deme ku mirov li ser rastî û serrastîtiyê di hizirê di vê qadê de, mirov bi awayekî felsefîk dibîne ku serrastbûn çawa bi pêş dikeve. Serrastbûn, di wêje de ku were ser ziman, wê bi astaka wê ye ku bûyî re û di xwe de ku wê xwe naskiriyak bi xwe re çêkirîya, wê pê were ser ziman. Berî hertiştî, têgihîştin û nerîn û awayê dinye wêje, mirov karê ku di wêje û bi bêje wêje re wê bihêne ser ziman. Di destpêka Mem û Zîne de, Ahmedê Xanê bi serrastbûnekê dihêne ser ziman. Lê piştî, wê serrastbûnê dike rastî û dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, vacaka wê ye ku ew pê dihêne ser ziman heya. Ahmedê xanê, nêzîkatîya wî ye wêjeyî divêt ku mirov wê baş fahm bike. Ew, jîyanê di awayekî xwe yê xweza de bi wê hanîya xwe ye li ser ziman re, di rastîya xwe ya ku pê dihêne ser ziman de bi nêzîkatîyaka bi têgihîştine serrastbûnê re dike ku derkeve dervî wê pêşketin û aste ku bi radaye xwe re heya ya. Bi vê yekê, ew wê nêzîkatîya serrastbûna xwe di têgihîştina wî de û bi wê di têgihîştinaka sereke ye ser re de ya. Bi wê lê dimeyîzêne û jîyanê hemûkî di çerçova hizirkirina xwe de weke ku dibîne di çerçoveyekê de dihêne ser ziman û bi wêne dike. Her weha ev yek bi wî re dihê dîtin. Di wêje de, nêzîkatîyaka ku di demên berê de di bi kurdî û wêjevaniye wê de xwe daya der ji mirov karê weha bêne ser ziman. Bi fahmkirina wê dem û rewşê ku ew têde ne re gihîştina çerçoveyekê û bi wê çerçovê re bidestxistina rastîya wê rewşê di jîyanê dihêkirin. Di deme lê hizirkirinê de bi çerçova wê re çendî ku gihîştina wê hebe ji, bi wê re ji wê rewşê rewşa wê rewşê ye ji wê çêtirtir dihê hizirkirin. Ev yek, hizreke ku dide ku di pêşketine wêjevanî û jîrîya bi wê re, xwediyê astaka mazin in. Bi wê re, bi karhanîna têgihîştin û felsefe gotina rastîyê û serrastîyê, di vir de wate xwe distêne. Jîr, çêkeriyaka wê ye ji hîmê di vê xalê de

heya. Wêjewanî, ji mirov dixwezê ku mirov bi têgihîştin û jîriya wê karibe derkeve dervî xwe û rewşe ku mirov têde ya û wê bibîne. Ew dîtî, kirina rewşe ye jîrî ye bi wêjê ya.

Wêje, heyîne wê bi gotina rastiyê digihê zanîn û têgihîştina hizrî ye ku di xwe de pir kur e. Bi serrastbûnê re ji, heyîne xwe ye li pêş dihêne ser ziman. Têgihîştina rastiyê, ye ku mirov wê pir baş fahm bike ya. Bi vê yekê, divêt ku bi gotina rastiyê re em divêt ku ji aliyê hizrî ve şîroveyekê bi aliyê wê felsefîk re ji ku bi heyîne wê ye xwe bi wate dike re bikin. Gotina rastiyê, di aslê xwe de, bi serê xwe gotinaka ku mirov li ser bisekinê ya jî. Bi vê yekê, em hinekî li ser wê bisekin in. Rastî, di jîyanê de bi wate ya. Wêje deme ku wê dihêne ser ziman bi awayekî afrîner jî, wê heyîne wê ye bi jîyanê re li berçav digirê û wê xwe diafirêne. Wêje, ku rast were fahmkirin, wê bê dîtî ku di xwe de aliyê wê yê afrîner ê wê jî, wê bê dîtî ku di wê çerçova xwe ye ku pê heya ser wê re diafirêne. Bi vê yekê re, di xwe de afirneriya wê bi jîre wê re heya. Pirtûkaka ku pir baş hatî pêşnûmakirin bi çerçova û rêzandina rêzên xwe re, ew çerçova wê, di heyîne vaca xwe ye ku pêre heya de çendî ku di deme xwe ye ku têde dijî de ku bi vacî bû, wê ew pêşnûma wê ji têgihîştina deme xwe bê û an jî bi gihîştina jîre çerçova pêşnûma wê re bê, bii rewşên nû yên ku dihêne têgihîştin re dikeve afirandinekê de bi mejî re. Sîyana mejî ye xiyalkirinê e di xwe de, bi wê re di temenê wê afirandinê de ya. Çerçova û pêşnûma pirtûkê ye ku bi pêre ya, jîreke ku mirov wê bêne ser ziman e. Ji wê jîrê, jîr afirandin, êdî di wê rewşê de karê mejî ya. Di vê xalê de, ku mirov gotinak ji bê li ser têkiliye mejî û jîyanê ne hêne ser ziman, wê aliyekê vê mijarê kêmbimêne. Di wê rewşê de jîre ku di jîrê de diafirê, mirov wê nikaribe fahm bike. Ji bo ku mirov wê jîra jîrê fahm bike, ev yek pêdivî pê heya.

.. Gotina rastiyê, gotinaka têgihîştinê û felsefê ye bingeh e. Hate nahaka pir li ser hatiya sekinandin. Hê ji li ser dihê sekinandin. Di kurdî de gotina rastiyê, gotinaka teybet e ku li berçav rastiyê ji nerîn û dîtîne dihêne ser ziman. Ku mirov di temenê hîmzaniyê de li gotinê di hizirê, ji aliyê têgihîştinê ve mirov ji sê aliyan ve wê fahm dike. Yek bi rastiya ku dihê dîtî li berçav e. Ye dîn, bi wê rastiyê re heyîn û hebûne darêjkitiyê ya. Ye sêyem ji, gihîştina serzaniya wê çerçova heyîn û hebûne ku heya ya. Lê çerçovabûna rewş û heyîne ye li jîyanê ye bi rewşê re, hebûne rastiyê diafirêne. Rastî, bigotinî, ji heyîne û hebûne wê nerînekê bi dîtîne re dixwezê bi çerçova wê re. Çerçova aliyekî ku bi teybet ê rastiyê ya. Di wê temenê de rastî, hebûna wê, ye ku dihê dîtî. Di vê çerçovê de rastî, heyîne wê, divêt ku mirov hinekî li ser aqil bimesêne. Heyîn hebûna wê ye rast e. Neyîn ji, hebûne wê ye ku mirov bi gotina rastiyê re bêne ser ziman heya. Rastî, ye ku heya û bi heyîne û mirov karê wê bigirê, jê sûd bigirê û wê fahmbike ya.

Di çerçova heyîne de jîr, heyîneke wê ye rast heya. Jîr, ji temenê xwe yê ku jê bûya, êdî pişt wî re bûya heyîneke rast ye ku mirov bi wê re bêne ser ziman e. Jîrî, di vir de, heyîne ku li berçav dihê dîtî, wê çerçova wê, mejîyê me digirê û di xwe de di xêvê de bicih dike. Ew bicihkirine ku hatî kirin û tişte ku hatî bicihkirin, bi hev re dihêne ser ziman. Gotina "ew bicihkirine ku hatî kirin" ye ku me di hevokê xwe pêşî de di serî de bi kar hanî, berî gotina ku me di heman hevokê hanî ser ziman e "tişte ku hatî bicihkirin" wê newê ser ziman. Wê newê holf jî. Ji ber ku deme ku bahse bicihkirinê hate kirin, hingî, mirov bahse tişteki dike. Ew tişte tişteki ku mirov karê dest lê de û an ji mirov nikarê dest lê de ya. Lê têgihîştina ku bigotina tişte ku hatî bicihkirin re dihê ser ziman, wê temenê afirîna gotina ew bicihkirina ku hatîkirin ji wê biafirêne bi xwe re. Bi vê yekê re, ye ku li pêş di sekinê di gotinê de û bi teybetî ji di têgihîştinê û zanîna wê de, tişte ku hatiya bicihkirin e. Di wê gotinê de bêja "tişt" temenê wê gotinê di afirêne. Di aslê xwe de hîmê gotina ew bicihkirina ku hatî kirin ji diafirêne. Ew gotina "ew bicihkirina ku hatî kirin" di xwe de bi wateyî du lêkeran di hawêne. Lêkeriya pêşî, ye rewşe ye bi bicihbûnê re ku diafirê ya. Lêkere din ji, her weha ye tişte ku hatiya bicihkirin e. Di gotina din e "tişte ku hatî bicihkirin" de ji, bi lêkere heyîne tiştê ye di xwe de ku bi kirde kirîya lêkeriyeke xwe ye ku dihêne ser ziman bi xwe re diafirêne û lêkerêke din ji, her weha bi hebûne heyîne re bi xwe re ku mirov li ser bihizirê dihêne ser ziman.

Di vir de, rastî, aliye wê ye bi gotina 'ew bicihkirina ku hatî kirin' re aliye xwe ye ku bûya dihêne ser ziman. Lê di gotina 'tişte ku hatî bicih kirin' de, gavekê li pêşya wê, heyîna rastiyê bi tégihîştîna ku pê wê tomar dike re wê dihêne ser ziman. Bi wê re, aliye wê ye din ji her weha ew e ku êdî rastî jîrîya wê, bi bicihkirina wê re û bi wê bikirina wê re bûna tégihîştîna bicihkirinê ye bi pêre re jîrîya xwe ye kirdeyî ku jê bê afirandin diafirêne. Tişte heyî dihê bicihkirin. Tişte ku nîn e, wê newê bicihkirin. Lê ber ku nîn e. Nîniye wê, nebûna heyîne hebûnê dihêne ser ziman. Nebûna hebûnê, di aslê xwe de, ku mirov bi pê re dihizirê, bi tégihîştîna zanîne e li ber wê re tégihîştîne heyînî bi pêre dihê ser ziman. Heyîn û hebûne wê, wê gotina rastiyê birast bike. Heyîn, hebûne wê, ku heya rastiyê birast dike. Rastî, bi wê, ye ku heya dihê ser ziman. Ye ku nîn e ji jî ber ku nîn e nayê ser ziman. Neyîn, wê xwe bi heyîne hebûnê re bi hebûn bike û bibe hebûn û rastiyê bêne ser ziman.

Meleyê Cîzirî, di pîrse ku "ma ku tişte ku nebe, mirov wê çawa karibe bêje ku ew heya(?)". Ew di gotina xwe de, xatekê di nava hebûn û nebûnê de dixîzêne. Ew xîzandina wî, wî digihêne tégihîştînekê ku "her tişte ku heya" li aliye xatê ye ku heya dijî û heya. Ew, bigotîne, dihêne ser ziman ku "piştî ku bûn bû, êdî wê nebûn bi wê bûnê re newê ser ziman". Nebûn, hebûnê nikarê şerîn bike. Ji ber ku hebûn bi hebûne heyînê re heya. Heyîn, di hebûne xwe de rastiyekê bi hebûne xwe re dihêne ser ziman. Ew wê rastiyê dihêne ser ziman. Di tégihîştîna xwe de, ew weke ku xwediyê metafîzîkeke camidî ya. Mirov wê jê fahm bike.

Li ser rastiyê hizirkirin, temenê her pêşketine hizrê ye ku hate nahaka afriya afirandiya. Gotina rastiyê, çi tégihîştînê lêkeriya wê li xwe bike ji, ew tégihîştîn jîrîyaka wê ye ku fahm bike heya. Jîr, zîrebûnê bi pêş dixê. Zîrebûna ku diafirê ji, weke ancamaka jîre bixwe ya. Jîr û zîrebûn, li ser zanîne re di jîyanê de bi tevgeriya ku diafirê re lev dikin. Rastî, li ser wê hizirkirin, ji bo wê, pêşî rastî çiya, bersive wê hatiya dayîn. Di çerçova rêzkariyekê de, li di jîyanê de li bersiva wê hatiya lêgerîn. Rastî, di aslê xwe de, di pêşketinên ku bûn de, temenê mazin ye ku afirandiya. Di jîyanê de, heyîn û hebûne wê ye ku heya, ew di çerçova wê hebûne wê de ew hatiya kifşkirin û ew hizre rastiyê ye ku hatiya ser ziman ji, ji wê hatiya deranîn. Di çerçova heyîn û hebûne wê ye şênberî e camidî de, rastî bi heyînî hatiya salixkirin. Rastî, ku heyîne hebûnê e têrkerî ji dike nava xwe de bi rêzkariyekê ku çerçova wê hatiya afirandin re heya. Pergalbûn, rêzkariyê û darêjk, bi bûna wan ye bi hev re heyîne rastiyê diafirê. Hizir û hizirkirin, hest û hestbûn, gotin û gotinandin û hwd, bi heyîn û rewşê bi wan re rastî heya. Rastî, ne bê heyîn e. Bi heyîn e. Hizirkirin, ji heyîne ku jê re şênber e û bi wê şênbertiyê ku xwediyê camidîtiyekê ya heya. Bi wê heyîne ku heya re, rastî hebûne wê bi heyîn dibe.

Di naqabîna rastî û heyînê de, ku bi rastî bi hebûne heyînê dihê ser ziman, heya. Rastî, çiya? Ev pîrs, di çerçova heyîne ku heya de ku hemû tiştên ku hene, di kevine ber wê hebûnîtiya wê de. Meleyê Cîzirî, deme ku mirov bahse gotina rastiyê bike, mirov divêt ku bêne ser ziman ku gotinaka wî ye pîr rast hebû. Li ser tégihîştîne wî ku mirov dihizirê, mirov wê tégihîştîna wî ye ku di çerçova gotîna rastiyê de bûya mirov wê dibîne. Ew rastiyê, ji heyînê di hasibêne. Lê ew rastiyê bi tégihîştîna xwe ye ku hanîya li ser ziman de, ku mirov li ser dihizirê, mirov dibîne û fahm dike ku wî rastî di çerçova rêzkariyekê de bi jîyanê re dîtîya. Ew rêzkariya ku wî hizirkirîya, wî bi pergala wî di çerçova hanîya ser ziman. Bi wê re, wî rastî, bi awayê heyînî ye ku hanîya li ser ziman re bi jîrîyaka jêdarî hanîya ser ziman.

Rastî, bi wê tégihîştîna wî ku mirov lê di hizirê, mirov dibîne ku bi çerçova û pergalbûnekê re wî bi darêjkîyaka ku bijîrî ku dihê holê hanîya ser ziman. Di vê yekê de awayê ku hatiya konsantrakirin, wê awayê tégihîştîna gotîna wî ya rastiyê dihêne ser ziman. Di gotina rastiyê de dem, wê bi qorsîyaka kişînê re ku bi wê kişîna wê re bi hev re û bi hev ve xwe girtîya wî dihanî ser ziman. Bi vê yekê re, gotîna wî ya rastiyê, ne bê xosletîya demî ya. Ew gotîna wî ya rastiyê, bi du awayan di pêşketîna xwe de ya. Aliyekî wê bi demê re ya. Ew aliye demê ji dibê dualî. Aliyek, bi berdewambûna demê re hebûne wê, ku di wê demê de di çerçova xwe de bi pergala ku konsantrabûyî ya, bi demê re û berdewambûna wê ye ku

têde mazinbûnaka bi firehî dihêne holê re, ew ji bi wê re di mazinbûna xwe ye li gor wê de ya dihê holê. Aliyê duyem ji, bi hebûna rastiye ye bi dem ve ya. Bi vê yekê re herdu aliyên bi demê re dihêne ser ziman. Lê aliyê din yê rastiye ji her weha bi heyîn û hebûne wê ye bi di ahange xwe de dihêne ser ziman. Di aslê xwe de gotina rastiye, bi vê awa û heyîne xwe ye ku pê dihê holê û têgihîştin re, xwediye camidîtîyaka ku bi heyîne di jiyane de ya.

Dem ku hate ku dihê sadsala 15 û wan pêde, li Kurdistanê di pêşketine têgihîştinê de, gelek pêvajoyên ku bûna hene. Aliyekî wan pêşketina bi gotina rastiye re dihê ser ziman. Bi gotina rastiye re weke ku bi nerîne re ji şênberiyak bi kevneşopîyan re hatiya afirandin. Li civatan deme ku kurd li hevdu di rûniştin, jevre, hertimî hewldanaka wan ye ku rastî çiya wê bi hev re kifş bikin û bidina bi têgihîştin hebû. Di temenê rastiye de, deme ku em li wê awayê hizirkirina wan dihizirin, em di bînin ku bi du awayan wan rastî di xwe de û bi xwe re şênber kiriya. Aliyek bi heyînen weke bûna barana baranê û berfina berfê û hwd, dihê ser ziman. Aliyê din ji, bi baweriye dihê ser ziman. Ew ji bi hîyerarşiyekê dihê ser ziman. Metafizîka wan ji, mirov karê bêne ser ziman û êmin baje ku têde camidîyek bi têgihîştin bi pêvajoyên pêşketinê yên dem bi dem re afiriya. Awayê Metafizîka kurdan, xwediye xosletekî xwe yê teybet e dîrokî ya. Mirov ku wê kifşnekê, mirov wê wê pêşketine wan ye hizirî awa û hebûne wê ji pir baş fahm neke.

Deme ku mirov li metafizîka wan hizirkirinê bike, mirov divêt ku wê gotina wan ye ku ji her zanist û filozofên wan demên berê re bûya temen ji hanîna wan ye li ser ziman re e bi navê rastteqniye ji fahm bike. Ew ji, fahmkirina wê, bi serê xwe, di çerçova heyîne pergala pergaltînekê de dibê. Ew gotina wan, di aslê xwe de, awayê pêşketina felsefe ya wan ye têgihîştinê haniya holê. Bi wê gotinê re, metafizîka wan jîyan ji xwe re dîtîya. Di xwe de, hate ku çûya kur çûya. Metafizîka kurdan, ji sê aliyan ve bi sê pêvajoyên xwe yên sereke re dihê ser ziman. Pêvajoya pêşî, ji destpêkê ku bûna wê ya li jiyane bi têgihîştinê xwe re ya. Di wê demê wê de ji, demne bi afirandin, pîrozkirin û bawerkirin, di çerçovayekê de adilandina cihanaka bi nirx ye di serî de û di wê cihanê de têgihîştin û hizir û felsefeye wê ku wê dinye me ye derve ji wê bide adilandin û kifşkirin hatiya afirandin, bi wê bixwe re dihê ser ziman. Deme duyemin, li ser wê demê, bi felsefebûna wê re dihê ser ziman. ..

Bikevneşopîbûna civakê ji mirov karê bi wê re bêne ser ziman. Bi pergaltîna bûna wê ya. Di wê demê de, metafizîka wan tene bi felsefêkirinê re dihê ser ziman. Gotinên weke gotinên rastteqniye yên wê demê na. Lê berî hertiştî mirov karê baje ku tede, di wê deme wê ye duyemin de hizirkirina li ser rastiye û saffkirina wê heya. Deme ku metafizîka wan pir afrîner dibe di xwe de, ew deme wê ya. Bi wê afrînerîya wê re, mirov karê wê bêne ser ziman. Ji Nebî Nuh, hate ku digihê lut, Yusif, Yunis û Birehim xelîl û hwd, li gor wê xala wê ye duyemin dijîn. Bi pê re ji, felsefêkirin, ye wê demê ya. Di wê demê de, hinek pêvajoyên wê yên ku di çerçova heyîne deme duyem ye wê de dibin hene. Xwûdê û an ji bi navê xwe yê yazdanî serweriya wî di wê demê de diafirê.

Deme wê ye sêyemin ji, bi tîrîti û tîrîtiya di wê deme duyemin de bi pêşketine wê re, bi serwerîya xwe ye ku afirandîya û adilandîya re derdikeve pêş. Ew dem, demeke pir mazin ye pêşketiya jîrîya ji. Di wê demê de pêşketinaka mazin ye dîrokî dihê jînkirin. Ew pêşketin, weke ku çawa ku mirov hizre xwe birijene ser rûpelekî ew di awayê kevneşopîyan ji xwe dike rûpel û dirijîê ser wê û di jiyane de hebûna xwe bi jiyandina xwe re dide berdevam kirin. Dem hate ku dihê deme Meleyê cizîrî û hwd, mirov dibîne ku ew û yên weke wî, aliyekî wan yê zanistvanîtiye yê wê xalê ji heya. Ew ji, weke di bîr û bîrewerîya wê de ne. Mirov wê yekê bi wan re wilo fahm dike. ziman, wê hem hesantir bê û hem jî, wê baştir were fahm û têgihîştin. di serî de, di çerçova wê cihane wê ku di wê wêjê de dihê sewr ziman de, mirov divêt ku fahm bike, ku pîrr dem û pêvajoyên pêşketinê yên pêşketinê bi ser hev ve buhurîna. Ji ber vê yekê, ku mirov bixwezê wê bi awayekî rast û pak fahm bike, di serî de divêt ku mirov wan demên ku buhurîna jî, bi serê xwe hilde li dest û bêne ser ziman. ev yek, wê di vir de pîrr giring bê. Wêje, bi gotina xwe re, di çerçova pêşnûma aqilê xwe de, xwediye awayekî xwe yê teybet yê aqil a. di vê çerçovê de divêt ku mirov wê bi vî rengî salix

bike

û

fahm

bike.

Gotina wêjê, di serî de, ku mirov di çerçova gotina wêke kurd de hilde li dest û bêne ser ziman, mirov wê pîrr tiştan bi hizir bi dîrokaka wê ya pîrr demdirêj re bêne ser ziman. Bi vê yekê re, divêt ku mirov bibêje ku dîrokaka wê ya pîrr dem dirêjk heya. Di serî de, dîrokaka ku mirov bi aqilê wêjeyî re bêne ser ziman, demne wê yên ku mirov ji demên sumerîyan û gûtîyan bide dest pê kirin hene. Di serî de dema gûtîyan, weke demeka teybet di vir de divêt ku mirov bi awayekî nomîneyî hilde li dest û wê bêne ser ziman. Dema gûtîyan, ku mirov lê dînerê û lê di hizirê, mirov pîrr rastîyên ku mirov di vir de bi hizir kifş bike û bêne ser ziman, kifşdike. Di serî de, divêt ku mirov bibêje ku di wê demê de, aqil, di mejîyê wêyeya kurd de biicîh bûya. Dema ku di mejîyê wêjeyê de bicîhbûya, di wê demê de pêşketinên ku bibin jî, wê li gor zagon û destûrên êqil bin. Di wê demê de jî, ev yek bûya. Mînaq, vegotina Şahmaran, di wê demê de pîrr mazin dihê jîyîn. Di awa û rewşa oleka yek-xwûdeyî de ew dijî. Ku mirov ji bo vegotinê û bi wê re bibêje ku oleka yekxwûdayî ya, wê pîrr rast û di cihê xwe de bê. vegotin, di wê demê de biaqil hatîya şîştin. Awayê hanîna li ser ziman wê demê, bi aqil a. Mîrov nikarê bi wê awayê vegotinê weke wê awayê ku bahse wê dihê kirin û dihê gotin Mitoloji, wê bêne ser ziman. Ji xwe, di wê demê de jî, wilo nayê ser ziman, Ji wê zêdetir û wîrdetir bi aqil dihê ser ziman.

Ji awayê vegotina Şahmaran tîne mirov karê bibêje ku aqil, hate ku hatîya wê demê bi demên pêşketinê re, pîrr demên pêşketinê bi ser xwe ve buhurandina. Bi teybetî, ku mirov tenê li vegotina Gilgamêş bixwe jî bînerê, mirov wê bibîne ku demeka aqil dihê jîyîn. Dema ku weke ku dihê jîyîn, demaka pîrr mazin ya aqil a ku bi awayê pergala mitolojikî dihê jî kirin. Ji ber vê yelê jî, ku mirov vegotina Gilgamêş dixwêne, hizir û pîrsên ku di serê mirov de çê dibin, ev in ku ew di demeka aqil dihê jîyîn. Awayê jîyanê yê ku têde dihê ser ziman, di aslê xwe de biaqil û felsefekiirna wê re bi pêşnûmakiirna wê re dihê li berçav. Bi vê yekê re, mirov karê bibêje ku di demeka xwe ya pîrr mazin ya pêşketinê de dijî. Gûtî, wê di dema xwe de, aqil, pîrr baş û qanc bikar bînin. Ew aqil, bi awayekî teherî yê pîrr pêşketî dihê dihênina ser ziman. di civatên wan de, vegotinên wan, bi rengê êqil dihêne ser ziman. Vegotinên biaqil dihêne vegotin. Dema gûtîyan, bi awa û pêşketinê dema xwe re, demeka antîkî ya herême ya. Bandûra wê, li ser hemû demên pêşketinên ku wê piştê werin dibêt. Divêt ku mirov vê yekê di serî de kifş bike.

Gotinên weke ên "bawerîyê", "aqil", "zanebûn", "keseyet", "rêz", "jîyan", "mal", "dê û bavî", "dil" û hwd, gotinên weke van gotinan bicîhbûn bitêgihîştin bûna û bi pêşketinê û têgihîştina civatî re, di temenê wan de bi zanebûnê û bîrewerî xêvek û temenek afirîya. Li ser wê xêv û temenê re, ew bîrewerîya ku afirîya jî, li ser wê re, êdî jîyîn û jîyandin dihê kirin. Lev nerîn dihê kirin. Bi hev re jîyîn dihê kirin. Di wê demê de, tiştêkî din jî, bi berçav dikeve. Ew jî, her weha ev a ku her pîrs û tiştê ku du serî de rû dide û di derbarê wê de nezanbûn hebe, hewldanaka gihîştina zanebûnekê ya di derbarê wê de xwe dide li der. Hewldana, bêbersiv nehiştina pîrsên ku di serî de dibin û dihên pîrsîn pîrr mazin derdikeve li pêş. di vê çerçovê de, bawerîyak, bi têgihîştinê bi gelemperî heya. Ew jî, her weha ev a ku dihê bawer kirin ku "karin ku ji hemû hewldan û gavavêtinên xwe re bersivê bibînin. Bi vê yekê re, bawerîyek heya. Gotinaka ku heta î ro di nava kurdan de dihê ser ziman, di aslê xwe de, wê rastîyê hem piştrast dike û hem jî radike li berçav. Ew jî, her weha ev a ku dihê gotin ku "her pîrs bi bersiva wê ya ku mirov bidîyêde re heya." Ji vê gotinê, mirov karê pîrr ancemên biaqil derxe. Lê di serî de, ancama ku mirov derxe, ew e ku dihê bawer kirin ku bi aqil re li jîyanê, mirov ku hinekî tahbê bide xwe biaqil, mirov wê bersivan ji xwe re bibîne.

Di vê yekê û çerçovê de, aqil derketîya li pêş. di hanîna li ser ziman, bi hev re û di ahangekê hanîna li ser ziman, rastî dihat dîtîn. Ji ber vê yekê, di dema hanîna li ser ziman de, hem mirovên ku dihisandin û hem jî yên ku divegotin, bi hev re diketina axiftinê de jî di dema ku axiftin dibûn de. Her gotina ku mirov wê hanî ser ziman, ji wê demê ku hate wê demê maya ku divêt ku mirov karibê ku ew weke pîrs hate ber mirov, ku mirov karibê

bibersivêne. Bi vê yekê re, serwaxtî di gotinê de bi zanebûna mirov re ji mirov dihat xwestin.

Wêjeya kurd, di vê çerçovê de, biawayekî biaqil dem bi dem bi çivatan re pêşketina didomênin. Hin mirovên ku di gotin û vegotinê de ku pirr xweşik karibûn levbênin û lev dihanîn jî, derdiketina pêş. Ew mirov, mirovna ku bi xêva xwe re jî pirr xort bûn. Di jiberkiirne re di kesekî ne dikarî derbiketa li pêşîya wan. Ew mirovna civatan yên ku çendî ku navê wan dernediketa li pêş jî, mirovna ku wêjeyanê civatê yê herî mazin bûn. Ew, yên ku ew nirx li ser lingan dihiştin bûn. Di wêjeya kurdî de, di aslê xwe de, bi wan mirovan re, bi sadsalan pêşveçûn û pêşketin dibêt. Ew, yên ku di civatan de hin nirx li ser lingan dihiştin bûn. Hin mirovna ku mejiyê re, pêşketinaka mazin dida afirandin bûn. Weyne wan ya di pêşveçûna civatî ya li kurdistanê de, bêgûman pirr mazin a.

Gotina wêje, bi aqil ku hatî hunandin li ser pîya ya. Bi aqil re di rê de dimeşê û pêş dikeve. Awayekî jîyanê yê pirr pêşketî yê demê dikeve nava xwe de. Di hundurê de, gotinna wê yên weke ên felsefe, zanebûn, aqil, xêv û hwd, yên teybet hena. Lê wêjeya kurd, divê ku mirov wê hertimî, bi du awayan şrove bike. Awayek jî wan awayan, hertimî ku li ser pişt aqil dimeşê ya. Ya din jî, ew a ku di her demê de, pirr dîmenîftî bi hev re daya jîn kirin. Di cihana wêjeya kurd de, cihaneka din jî heya. Ew cihan jî, kurd, bi navê "cihana acinîyan" dihanî ser ziman. Ew cihan jî, di hundurê xwe de, bi awayekî pirr baş û qanc û xweşik, biaqil hatîya rastkiirn. Li gor bawerîya kurdan jî, herdû cihan bi hev re dijîn. "Lê ji bo ku mirov wê cihane duyemin ya acinîyan bibînê, hewceyî bi çavekî afsûnî heya." ..

Di derbarê acinîyan de jî, vegotina sereka ya bi bawerî ku dihê ser ziman ev a. dihê gotin û bawer kiirin ku "ji deme adam û hawa ve hene". Bi vê yekê re, ev vegotin bi bawerî dihê vegotin. Dihê gotin ku "ew jî, weke me mirovan ji bavê me adam û dayika me hawa na. Lê dema ku ew bûn, ew ne weke me jî axê bûn. Ew ji hewayê bûn. Ji ber vê yekê, bi perdeyeka ku dayika me hewa kira naqabîna me de em bi hev re jîn. Em di bin *cilikê* jîn û ew jî li ser *cilikê* jîn. Piştî bi jîyîna demê re, cihane wan jî ya me cudatir bû. Ew, bûna xosletne teybet ji me mirovan. Ew karin, bi afsûnê xwe bi qûlûbênina her tiştî. Ew karin bi firin û ji berçav winda bibin. Bi wê re jî, ew karin, bi afsûnê hemû tiştî bikin". Bi vê gotinê re, pirr niqaş jîç bûna. Ew niqaş jî, her weha ev bûn. Di derbarê ku ka dayika me "hawa bêhtirî qadr daye me mirovan û an jî daya wan". Li ser teybetmedî û xosletan re, niqaşak bi vî rengî li ser wê dihat kirin. ev niqaş, di nav mirovên zane û aliman de dibû. Li kurdistanê, jîyane ku ava bû, di temenê wê de nirxîti li pêş bû. Kevneşopî pirr mazin li pêş bû. Li ser kevneşopiyê re gav avêtin dibû. Hertimî, zanebûnek bi temenê xûy û tevgeran re ji mirov dihat xwestin. Mirovê ku bi aqilê xwe mazin bû, mirovê ku herî zêde bi kevneşopiyên xwe ve girêdayî bû. Mirovê ku li gor wan dijî û pêdiviyên wan bi cih dihanîn bû. Bi vê yekê, re bahs dihat kirin. "bişopî", bizanebûnî bû. "Bêşopî" jî, nezani bû. Ev jî, di vê çerçovê de dihatina ser ziman. Bi vê yekê re, divê ku mirov bibêje ku awayekî civatî hebû. Civatîfî, di aslê xwe de civaktî bû. Di wê watê de dihat ser ziman. Lê di naqabîna gotina 'civatîyê' û ya 'civaktiyê' de, bi nirxî di wate wan jecudabûnek jî hebû. Civatîfî, di wate û temenê levcivîbûnê de dihat ser ziman. Civaktî jî, levcivîbûneka ku bûyî, dihanî ser ziman. Lê civatîfî, ne tenê di wateyekê de dihat ser ziman. Civatîfî, di wate levcivînên ku her şev kurd di malên xwe de bi hev re û bi çûne li hevdû ku ji bo rûniştinê û lev dirûniştin de dihat ser ziman. Bi vê yekê re, cudabûneka wê jî hebû. Di hevokekê de bikar hanîna herdû bêjeyan ya bi hev re jî, car bi car dîsan weke ku di civatên levcivînî de dibû, weha bû. Dihat gotin ku "civak di civatên xwe de xwe dihêne ser ziman.

Mejî, rengê wê yê ku bi wê kardike, divê ku mirov di serî de kifş bike. Her gavake û tevgerak, xatek û ankû 'rêyekê' di mejî de çê dike. Ew jî, xêva me, wê di xwe de qayd dike. Êdî ew qaydkirin, zanîn a. Heta ku xêva me pêşneket, mirov bi pêşketina xwe re nekerî ku zanîne bidest bixe. Piştî ku xêv pêşket, êdî zanîn jî pêşket. Lê di nava xêvê û pêşketina

zanînê de jî ziman heya. Gotinên ziman hena. Her gotinek ziman, di xêvê de, bi wê qadkirinê re dibe kodek û ankû 'şifreyek'. Bo vê yekê, em divê ku zimên di nava vê têkiliya xêvê û pêşketina wê û her wusa pêşketina zanîn de hildina li dest û şîrove bikin.

Jîrî, gotinaka ku di kurdî de bi teybetî xwediyê hebûnaka xwe ye sehî ya. Mirovên jîr, mirov ku karin riya xwe ye qanciye bibînin. Bi aqilê xwe karin bi ser pirsgirêkên ku derkevina pêşiya van ve werin. Deme ku pirsgirêkê derkete pêşiya wan, wê bi aqilê xwe re jê re çareseriyekê bibînin û pê bi ser ve werin. *Deme ku gavên xwe avêtin bi kirina tiştêkî re, wê zanibîn ku ka wê çawa gava xwe biavêjin.* Wê ye qanc û neqanc jev derxin û nas bikin. Li ser tevger û xûyan re naskirina ku dibê, hebûna têgihiştina jîriyê dihêne ser ziman. Naskirina tevgeran û fahmkirina wan, di aslê xwe de bi xwe re têgihiştinaka ku mirov bi demên pêşketinê re bidest xistiya ya. Mejiyê mirov çendî ku bi mînaqî mirov bêne ser ziman ku ew weke aqilê camid e, her weha jîrî ji aqilê kirde ya. Mirov, deme ku di hizirê, hizir diafirêne. Ew hizir, têde ji aqil heya. Aqil, bi du wateyên wê yên ku pê bê salixkiirî re mirov karê wê bêne ser ziman Yek, bi mejî re dihê ser ziman. Ye din ji her weha bi hizir bixwe re dihê ser ziman. Jîrî, di vê yekê re dibê aqilê hizir bixwe re. Jîrî, di hizirê êqil de, têgihiştina êqil dihêne ser ziman. Aqilê jîr, hingî dihê ser ziman. Aqilê jîr ji, aqilê biaqil e. Aqilê bi aqil ji, aqilê ku di xwe de bi têgihiştina. Aqil kê biaqil e? Aqilê mirovê ku şahraza ya. Mirovê şahraza, mirovê biaqil e. Aqilê şahraza ji, aqilê bijîr e. Di kurdî de gotina şahrazatiyê, gotinaka ku têde têgihiştinaka bi aqil e jîrî heya. Ji şahrazabûnê aqilbûn bijîriyê dihê fahm kirin. "Ew mirov, mirovekî çî jîr e". Ev gotin, di aslê xwe de ji bo mirovên ku karin bi aqilê xwe bi afirênin û bîr û bîrewer dihê bikar hanîn. Pê re ji bahs tê kirin û tê gotin, ku ew mirovekî çendî şahraza ya. Bi vê gotinê re ji, bahs tê kirin ku ew mirovekî ku biaqil e û wî gelekî dîtîya û di rewş û cihan de zane ku wê çawa bike û gava xwe biavêje û xwe bi ser bixe. Mirovê di rewşan de karê xwe bi serbike ew mirov mirovê ku şahraza ya. Kurd, giringiyê didina aqiliyê bi bîr û bîreweriyê re. Li zaro û dordora xwe ji dimeyîzênin û li kirinênin wan dimeyîzênin û ku li gor aqil rast dîtin, êdî ji wan re gotina şahrazatiyê bikar dihênin. Li duv hevdû, mirov, aqil, jîrî û şahrazatî tê.

Di deme ku bahse şahrazatiyê tê kirin de, pê re, aqilê ku tê ser ziman, ew aqil, aqilekî bizan e. Zanebûna wî aqilî heya. Ew zanebûna wî aqilî bi bîr, bîrxistin û bîreweriyê dihê ser ziman. Bi wê re, mirov divêt ku bêje ku şahrazatiyê biaqilê jîrî dihê ser ziman. Weke ancamaka wê dihê ser ziman. Jîrî û şahrazatî, bi hev re, ku şahrazatî bi jîriyê diafirê dihê ser ziman. Di şahrazatiyê de, nerîne bi aqil û kirina bizanebûn û tevgera rast heya. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku şahraza, gotinaka ku ji aqilê jîrî ya. Aqilê kirde wê ye ku mirov wê fahm bike, di vir de mirov bi têgihiştinekê digihêne têgihiştina jîrî.

Jîrî, deme ku mirov li ser bihizihê, divêt ku mirov ji bîr neke û bêne ser ziman ku çerçova êqil ye bi bitêgihiştin hatiya afirandin bixwe ya ji. Aqil, deme ku li ser çêkirina xwarinekê hizirî, hingî, wê çawa ew xwarin were çêkirin û wê bi çî û çî awayê bê çêkirin ji wê li ser bihizirê û wê wan aliyan hemûkan bi hev re di çerçova gotina xwarinê de di xwe de bi lêkerkirinê bi hawêne. Lê yekî ku ne dîtibe û nizanibe ji, wê di serê wî de ew çerçova ji nebe. Ji ber vê yekê, mirov divêt ku ji vê yekê gav bi avêje û bêje ku jîrî bi mejî re xwediyê çêkirîya aqilî ji ya.

Aqil, di mejî de, bi pir têkiliyên bi hev re diafirê. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman. Dîtin, hiskirin û pêlandan û hwd, mirovên ku bi mejî re di têkiliyê de ne û yên ku afrîner in. Mirov, deme ku deng hiskir, ew deng bandûraka wê ye li ser mirov heya. Lê di deng de çê gotin tene çêkiirî û tene ser ziman ji, wê bandûre bêhtirî zêdetir dike. Mirov divêt ku wê yekê ji her weha bêne ser ziman. Gotin, ku deme ku mirov lê hisand, di dilê mirov de dilperiyekê dide çêkirin. Ew dilperî, bi deng re ji gotinê ku mejî daya çêkiirî a. Deng, têde, ji ye ku em dizanin bêhtirî xwediyê hinek levhanîna ya. Bi genetîkê mirov re, ew levhanîna wê ye ku deng dihêne ser ziman bi mejî re têkiliya wê ya. Mirov hinekî weha ku xiyala xwe

bi pêşnûmayekê bi kar bêne mirov wê weha bêne ser ziman. Minaqa me ew e, ku axiftinaka ku em bikin em çerçova wê pir baş bi gotinên di hundurê wê de bi afirênin û birijênin ser rûpel. Deme ku me axiftina xwe bi pêşnûmakiiri ku rijanda ser rûpel, hingî, mirov wê axiftinê hildê berçav û lê meyizenê û jê ji çerçova wê nivîsandina axiftinê xiyalekê ku di serî de hatî pêşnûmakirin jê di serî de bike. Mirov wilo hizir ji bike ku deme ku me hizir kir, ji wê çerçova nivîsa me, dii deme hizirkiirne li ser de, me kopîyeka wê békêmesî yeke li gor wê nivîsa nivîsandî ye li ser rûpel hatiya kopîkirin. Nivîsak li ser rûpel û ya din ji bi pêşnûma xwe re bi aqilê me re heya. Di wê rewşê de, wê ew herdû pêşnûmeyên wekhev yên nivîsê wê çerçova wê aqilê me yê di wê nivîsê de bin. Lê herdû yek in. Lê ka ma gelo herdû yek in? Mirov karê wê pirsê bi pirsê. Di deme ku ew herdû pêşnûma wilo hatina afirandin, piştê êdî ma mirov karê bêje ku herdû wekhevdu ne? Herdû pêşnûma yên êqil in. Lê ye ji ya din e. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman.

Pêşnûmeye me ye pêşî ye ku hatiya nivîsandin, ew pêşnûma, pêşnûmeyeke ku hatiya afirandin û êdî ew ji ber wê deme afirandina aqilê me derketiya. Ew êdî bûya aqilek bi serê xwe ku ew wilo êdî were fahmkirin. Weke ku nahaka em vê nivîsê di nivîsênin. Lê me bidawî kir, êdî ew aqilekî bi xwe yê ji me qût e. Em divêt ku vê ji her weha bênine ser ziman.

Di wê çerçova pêşnûmê de, bi aqilê wê re sînorê wê heya. Vaca wê ye ku têde heya. Bi du awayan vaca wê heya. Yek; aliyek, aliyê bigotinan re ku sînorê hatiya nivîsandin û ye din ji her weha ye çerçova pêşnûmê ya. Di vir de, sînorê çerçova pêşnûma nivîsê û ye tégihîştina têde, bi nivîsê re çendî ku weke ku dihê ser ziman ku di wekheviyekê de ya jî, di aslê xwe de, bi gotinên di çerçova pêşnûmê re farqîbûnak weke ye hebûna kahniyeka avê ku ji aliyê binê xwe ve bi kurbûn û dirêjbûna wê kurbûnê ve diçê û kur diçê ku heya û bi deve wê yê ku bi sînorê xwe re ne weke wê dirêjbûn û firehbûna kurbûnê re ya dihê herbîra mirov. Çerçova hebûne êqil, hebûna tégihîştine mirov ye bi mirov re dihêne ser ziman. Mejî, wê çerçova mirov, bi nerîne ku mirov li derv û dora xwe dike re diafirîne. Hebûna nerîne, di aslê xwe de gelale mirov ye hizirkirinê ya. Nerîne mirov sînorê wê ne mejî de xwe bi dawî dike. Mirov nikarê bêje ku bi qutkirina nerîne re ew bi dawî dibe.

Hizirkirin, deme ku dibe bi mirov re, mirov di serê xwe de li ser tiştêkî di hizirê. Ew tişt, aqilê me di tégihîştina wê de ya. Lê cerna heya ku bîre mirov ne di wê farqê de bê. Bîra mirov, di aslê xwe de di vir de, bi jîrîya mirov re aliyekî wê yê aqilî heya. Jîrî, bi du awayan hebûna wê mirov divêt ku fahm bike. Yek, aliyê wê yê hebûnî ya ku ew tégihîştina wê dihêne ser ziman e. Ye din jî, her weha tégihîştina wê ya bîrî ya têde bixwe ya. Aliyê bîrî, bi mejî re di bîrê de hiştinê û pê bi tevgerketinê re hebûna xwe bi salix dike. Lê aliyê din, her weha wê tégihîştina ku têde bi pêdeçûnê re hebûna bi afirandina têde ye bi tégihîştinê re dihêne ser ziman. Çerçova pêşnûma rewşekê, bi jîrî ku tégihîştin bi dîtîne û fêrbûnê re serwerî pê bi mirov re bû, êdî ew çerçova dibe çerçoveyeka jîrî ji. Hizirkirina li ser rewşê, wê bi serweriya bifahmkirina bi rewşê re bibe. Bi vê yekê re, ew serwerî, ji ber ku berî hingî bûya û bûya xwediye tégihîştinê, êdî ew çerçova wê bi tégihîştin wê çareserîya jê re weke aqilekî jîrî bêne holê. Lê tégihîştina çareseriyê ye pîrgirêkekê, wê pîrgirêkê bi buhurandina wê re ew dibe deme wê ye piştê re bi ast. Di çareserkirina rewşekê de tégihîştina rewşê pîrgirêkî, bi kirdetiye xwe re tégihîştina xwe ye ku çêkirîya ye çêkerî e bisehî û bi kirdeyî wê tégihîştinê navende xwe ye ku çêkirîya ku pê bûya kirdeyeke têrkerî, êdî bi bûna rewşê re, bitêrkertiya rewşê, ji wê bi tégihîştin afirandina xwe li gor wê tégihîştina wê ye jîrî diafirîne. Mirov, divêt ku zanibe ku lêkere ku gotina çareserkirinê re dihê kirin, jîrîya ku di çerçova hebûna xwe de navenda xwe bitégihîştina xwe afirandiya ya. Pêşnûma jîrî ye mejî jî, ji bo çareserkirinê ji jî jîrîya êqil e. Di vir de, vaca rewşê ye rewşî kifşkirina wê û vaca jîrîya ku li gor tégihîştinê ku bibe tégihîştina wê bijîrî çerçovakirina wê hizre çareseriyê

di afirîne.
Di aslê xwe de, bi fahm kirina her aliyî ye rewş re, rewş bi mirov re dibe çerçoveyaka hizirî ye bi me re. Ew çerçove, bi hebûna xwe re dibe jîrî ji. Mirov karê wê ji bêne ser ziman.

Bi vê yekê re bêje rewşê bi kirde xwe re hizre jîrî di xwe de dihawêne. Ji wê çerçova di serê mirov ye hizire wê hizirkirinê de jî, weke ji jîrîyekê bi hizirkirin bê û bi wê hizirkirinê ji biafirê ji diafirê. Rewş, bi hebûna xwe ye ku heya re, weke mirovekî ku di bin rojê de bi seh e, mejiyê mirov ji jê bi têgihîştin e. Jîrîya mirov ye ku di wê rewşê de dibê ji, ji wê biriqîna wê têgihîştina wê rewşê ye wê ya.

Rewş, di aslê xwe de, bi wê biriqîna xwe ye li mejiyê mirov de, bi hizirkirinê re ku çerçova wê diafirê di mejî de pê re afirandina wê heya. Lê ew afirandina wê, di çerçova wê çerçova rewşê de ya. Biriqîna wê ye ku bûya û di mejî de ya, jê jîrî bidest afirandina xwe dike. Di aslê xwe de, ew biriqîn bi rewşê ku jê biriqîya û dîtina wê ye ku bûya re di mejî de hebûneka têrkerî bi xwe re û bi wê biriqînê re bi xwe re têrkeriyeka razberî diafirêne. Jîrî, di vir de, hem wê hebûna têrketiya razberî dihêne ser ziman û hem ji aqilê wê yê undurê wê yê ku bi têgihîştine dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, ku em gotinaka gelemper bênine ser ziman û bêjin ji, em karin bêjin ku jîr aqilê wî aqilê di serê me de ya. Jîra aqilê aqile me ya, bi me re deme ku hebûna xwe dihêne ser ziman, bi têgihîştina mirov ye bîrewerî û bîrbûnê dihêne ser ziman.

Ji rewşê, biriqîna ku bû, ew biriqîn, bi hebûna xwe ye kirdeyê re di temenê çerçova nerîne li rewşê de bi hebûna rewşê ye ku bi têgihîştin kirîya aqilê xwe ji çêdike. Di vir de, rewş ew kirde wê ye ku jê bûya ku têgihîştin di derbarê wê de afirî ji, weke ku aqilê rewşê bi afirê lê tê. Kirde, wê lêkeriya têgihîştiniyê bi xwe re li ser lingan dihêle. Bi wê têgihîştinê re lêkere kirde ye rewşê salixkirina xwe ye bi xwe re dide kirin. Bi salixkirinê re, jîrîya ku mirov wê dihêne ser ziman ji, êdî bi wê salixkirinê re ku ew salixkirin têrkertiyekê bi saffibûna bi wê salixkirinê re ku hatiya girtin re diafirê. Salixkirin, di du awayan de xwe dide der. Yek, bi salixbûnê re kirdeye ku bitêgihîştin bûya dendika xwe ye bi xwe re diafirêne. Ew bûn û afirandin, dike ku mirov wê bi têrkertiyaka razberî bi nav bike. Di vir de aliyê din ji, bi bi teneserê xwe bûna kirde ye bi têgihîştine xwe re dibe. Weke çîçikeke ku ji nû ve ji hêke derketiya û êdî piştre ku derket êdî bidest mazinbûna xwe dike û êdî piştre ne bi gelekî re karê bixwe bijî dibê. Çîçik, wê weke maka xwe bê mirîşk. Lê wê bê yeke ji wê cuda. Piştre, wê çîçik ji, wê biriqîna ji xwe ye xwe bide çêkirin. Ew kirde wê ya. Kirde wê, pêşî bi wê şênber e. Lê piştre ku wilo dendika xwe ya navikî çêkir, êdî ew şênbertî bi deme peresendinê ye di têgihîştinê de wê bê li wê bixwe ji. Ew biriqîna ji wê ye duyemin ji, dibe biriqîna biriqînê.

Bi dirokê pêşketinê re mirov, bi sadsalan bi xwezayê re jîrîti jîr kir. Jê, ji awayê wê, bi nerîn û dîtîna re hizirkir. Ew destpêkirin û hizirkirin, jîrîya mirov pêşketina wê ye destpêkê ya. Têgihîştina biriqînê, di vir de bi kirde xwe re mirov di nav têgihîştina aqilî ye bi xwe re ku bi mirov re dide afirandin û ku temen pêşketin û hebûna jîrîyê diafirenê dihêne ser ziman. Biriqîn, jîrîya mirov ye biaqil dihê ser ziman e. Biriqîn, kirde wê têgihîştine ku dide mirov, ew ku ew jîrîya xwe ye xas û safî ya ji derv ku ji rewşê û tişt ku bi dîtîna û nerîne re dihê girtin e. Lê ew safîti, piştre bi saffibûna kirdeyê ye re ku êdî dibe xwediyê kirdeye xwe têrkerî diguharê.

Kirde têrkerî, kirde ku hate têrkerî ye ku bû, ji wê kirde wê ye ku heya diafirê. Têrkertiya kirde û bûna wê, bi girtina teybetmendiyê xwe yên ku ew xwe êdî pê dihêne ser ziman re dibê. Divir de, rastiya kirde, ye ku wê dihêne ser ziman, bi çerçova xwe ye ku bû re, êdî têrkeriyê kirdeyî ye ku wê bi navendî ku bûya ku dihêne ser ziman dibê. Aliyê kirdeyî, her weha ku mirov bi vê yekê li ser dihzirê, em dibînin ku weke ku xwediyê rewşêke bi pergala ku gelek kombînasyonên wê yên ku bi hev ve hene dihê berçav. Aliyê têrkerê ê deronî, di vir de yê ku mirov bi wê teybetmendiyê kirdê di deme kirdetiya têrkerî de bi navê têrkeriya kirdeyî mirov wê karê bêne ser ziman. Jîr, bi vê yekê re, emê êdî bi têgihîştinaka bi pergali ku êdî diafirêne bênine ser ziman. Ku ew kombînasyone wê newê fahm kirin, wê di rastiya de ew newê fahm kirin. Bûna wê, di awayê wê teorîk de ji bûna kirdetiya wê bi berçûna têrkertiya wê ku diafirê re, her weha têgihîştinaka mazin bi me re dide çê kirin. Emê nahaka wê aliyê wê bênine ser ziman.

Gotinaka ku em di vir de jê pir sûd bigirin heya. Ew ji, deme ku em di jiyana xwe ye xweza de dibêjin ku "mejiye me şiyar bû"(bi bîr lê bibîrbûn) ya. Ew gotin, di aslê xwe de, têgihîştinaka ku bi bîreweriyê re bi bîr dihê ser ziman bi xwe re dide me. Bi vê yekê re mirov divbêt ku li ser wê bisekinê. Têgihîştina jîre, gotinên ku dibin û dihêne ser ziman, saffibûna bi wan re ye ku meji dike bi xwe re, li ser wê re têgihîştina kirdeyê ye ku mirov wê bi teybet bêne ser ziman dihêne holê. Gotina aqil, lêkeriya li wê, kirdetiya êqil dihêne ser ziman. Ew kirdetiya wê, ne tenê hizirkirinê bi xwe re dihêne ser ziman. Ji wê zêdetir bi xwe re têgihîştinaka hizrî ye ku mirov bi wê ji awayê wê hizirkirinê wê têgihîştina wê hizirkiirnê ku bigirê ji dide me. Di vir de hizirkirin, ne tenê bi xwe re heya. Bi awayê xwe yê ku bi têgihîştinî dide hizirkiirn re hebûna xwe ye jîrî dide holê li ber me.

Di deme hizirkiirne li ser pirsgirêkekê de, mirov bi wê hizirkirina wê hizirkirinê re hêze jîrîya aqilê dibînê. Di rastiye de, li ser pirsgirêkê hizirkirin, wê pirsgirêke bi me re bi têgihîştin bike. Ew têgihîştin ku bi me re bû, êdî mirov li wê têgihîştinê bi hizirê bi jîrî, wê biriqîna wê têgihîştina ku kirdeye pirsgirêkê ya, wê bi me re wê têgihîştina bi awayekî dî yê pirsgirêkê re bi me re bike hêzeke hizirkiirnê ye têrkeriyaka razberî. Lê ew razbertî, kirde wê ji, wê jîrîya wê têgihîştine bi wê têrkertiya kirdê bibe bigihê têgihîştina xweye kirdeyî. Bi vê yekê re, mirov karê weke berdeyam bike û weke ku mirov di pêpelokên sêlmekê de yek bi yek bi jor diçê, wê ew ji afirandina xwe ye bi xwe re bi hizirkirina me re ye pê re wê bi afirêne û bide berdeyam kirin. Di vê de, çendî ku mirov bi kirdekiirn û bi têrkerina kirdê re em herin ji, wê her gav bi çûne me re gavak bin me re têrkeriya ku wê zaxmîtiya pêpelokê dide çêkirin ku mirov bide herê ji, wê bi afirêne. Ew çûn û bilind bûn, bi çavderiyeka ku mirov derkeve dervî xwe û û an ji dervî wê çûna xwe û li şûn xwe meyîzenê û li pêdeçûnê xwe lê meyîzenê, mirov wê bibîne ku şênberî bi têgihîştine têrkerkirbûna kirdê re ye ku bû re bi saffibûnê re ew zexmbûn û saffibûn di afirê.

Pêdeçûnbûn, di rastiye de, di serê mirov de ya. Lê ew saffibûna bi wê re ku weke xwe ye û em derketina dervî wê, ew ji bi çêkeriyaka jîrî derdikeve dervî mejiye me yê ku ew dihizir û bi hizirkirinê bi pêde diçê. Rastiya wê têgihîştinê, lêkeriyaka xwe ye teybet, di wê demê de ji wê hebûna xwe ye razber diafirêne û wê bi têgihîştine hizirkiirnê re şênber dike.

Bi vê yekê re, ma ku em hebûna têgihîştinê bi têgihîştina fêrbûnê re ne hênine ser ziman qey dibê. Ew ji bi teybetmendiyê xwe ye re heya. Divêt ku em wê fahm bikin. Rastiya kirdeê ye ji têrkerê her weha bi awayê çêkirin û pêdeçûnê re di xwe de û bi hebûna xwe re di fezeyê ku tere diçê re jê fêrbûna wê heya. Ew qada ku hizirkirin tede diçê feze ya. Ew bûna feze û feze bûna me, di vir de, hizirkirina wê ya ku heya re, bi kirde û têrkerkirina wê ye ku dibê re xwediyê têgihîştineke razber e. Mejiyê me, fezeyê wê ye ku em di wê gotina ew bûna feze û bûna feze ye me re hênine ser ziman de, têgihîştineka wê ye ku bi demê re bi pêşdikeve bi têvger bûna demê re xwediyê salixkirinê re ya, hebûna jîrîya me ji ji aliyê wê yê razberî bi xwe re ji aliyekî ve şênber dike. Di deme fêrbûnê de, ev rewşê salixkirinê rewşê me ye têgihîştinê

ya.

Di leyistikekê de, wê çawa bê leyistin? ew leyistin, bi kijan zagonan û xalan tê leyistin? Ew dihêne zanîna. Lê awayê leyistikê wê rewşê hinekî dî ji bi jîrî dike. Bi teybetî ku di nav kurdan de weke kevneşopîyeke bi hezar salane ya di leyistike santrancê de, awayên leyistina kevîrên wê jîrîya mirov divêt. Ku mirov leyistikeke santrancê ji serî hate dawiyê temaşaya bike û hemû gavên kevîran bixarîte bike, mirov wê şênberiyaka jîrîya xwe bi wê bidest bixe. Di vir de, em bêjin ku ye ku wê têrkeriyaka ku em jê kirdeye jîrî jê derxin wê ne kevîr bixwe bin. Wê leyistike kevîran ye ji cihên xwe bê. Di vir de di deme leyistikê de, gelek elemetên ku awayê hizirkirinê kifş dikin hene. Lê hemû ji, ahangekeke wan ye di çerçova leyistikê de bi hev re bi pergala heya ya. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bi teybet bi têgihîştinekê bêne ser ziman. Di leyistikê de xarîta karkirin û bûna aqilê me dibê. Ew bûn, kirde wê jîrîya me dihêne ser ziman.

Di vir de, emê ji leyistikê ne vaqatihin û ji wê hanîna xwe ye li ser ziman berdeyam bikin. Di deme leyistikê de, ti kevîrê ku leyistikvan dileyizêne ne bi hizirkiirine dileyizêne.

Hemûkan ji bi hizirkirinekê di leyizêne. Leyistik, bi demên pêdeçûnê re, du aqil bi hev re didina kifş kirin. Di deme kevir avêtinê de, di serî de bi jîrî têgihîştin safibûnak heya ji aliyê yê ku dileyizê ve. Ew wilo wê wilo dizenê ne. Bi wê yekê û zene wî leyistikevanî re mirov karê bêje ku ew di serê xwe de di deme ku wê kijan kevirî bi leyizê safiya. Ev safibûn û an ji têgihîştin, aqilê mirov bi wê demê re bi têgihîştineke têrkerî dihêne ber çavên me. Kirde wê ji ew awa yê hizikiirnê yê me got bisaffi ya.

Di wê heyemê de, pergalbûna kirde aqilkirinê ye jîrî dileyistikê de dihê kifş kirin. Mirov nikarê ji destpêka leyistikê bi awayekî awla bêje ku wê qizînc bike. Bi demê re mirov nikarê herê deme pêş ye dawiyê û bibîne ku wa kê qizînc kiriya. Wekî din ji, pergala hizirkirinê ye ku bi hizirkirna di leyistikê de diafirê, ji ew ye wê leyistikê ya. Ku mirov wê xarîte hizirkirinê ye ku bi leyistikê re hate ku afiriya, ku mirov wê lê dimeyîzenê û dihizirê, mirov wê razberiyaka aqilê me ku şênber bûya ya. Mejî, jê bi aqil û hizirkirinê karê dem bi deme gelek afirandinên wilo yên bi aqil bike. Ji ber ku jîrîya me bi aqil me bi mejîye me ye, sîra wê ji di wê de cih digirê. Ew ji bi awayê demî ye ku ew deme ku afirandiya û ji wê demê pêde ku ka wê aqil çawa berdewam bike, pê dihê ser ziman. Mejîyê me, weke mirovekî ku sadhezar safiya di xwe de bi biryar a. Bi gotinê ev demdirêjîya ku me ji bo mejî hanî ser ziman, mirov jîre bîra xwe ye di xwe de ku li ser wê dihizirê, ji wê weke hizrekê zêdetir, weke kombînasyoneke bi demê re ku pêş dikeve bi me re bi têgihîştin dihê.

Deme ku em mejî bêne ser ziman bi gotinê, ew gihîştîya wê ye ku heya ji, weke xalekê dibêt ku mirov bi bîr bixe. Mejî, bi jîrî ku mirov gotinekê pê bêje, mirov karê bêje ku biqasî hebûne mejîyê me gihîştîya wê ji weke mejîyêkî di xwe de di mejî de heya. Weke wêneyekî rontgenê ku mirov hizirkirna mejîyê xwe karibe ji ser hilde, wê mejîyê me, ji wê deme ku ew hiltan hate hildan pêde, wê berdewam bûna wê ji wê demê û xalê hebe. Ev rewş, bi têgihîştin dide nîşandin ku rewşê jîrîyê bi mejî ve girdayi ya. Ew *xarîta hizirkirinê* û hizirkirine leyistikê ye di leyistikê de, weke wê wêneyê rontgenê yê mejî ku jê hatiya hildan e. Di vir de, hizirkirin kirde wê ku em weke awayê jîrîyê ji bînine ser ziman, ku ji serûbin bi hev re bê, ji gelek aliyên ve bihizirkirinê rewşên di leyistikê de kifş dîke û di serê xwe de safî dîke û bi wê safîkirinê gava di avêje. Ku haspê xwe li aliyê çapê ji cihê wî ji G1 bi avêjê F3'an û ne bîne ku wa yê li ber wî file xwe ji C8 ê hanîya B7'an, wê haspê wî ku li wir bê ster bê, wê bê lêxistin. Divêt ku hasabê G4 û her weha aliyên din ji bike û i hasibêne. Ev hemû, xalên ku di serî de bêne hizirkirin in.

Di deme wê hizirkirinê re bi serê xwe gelek xatên bi hizirkirinê ku di serî de bi hatina hizirkirin dibin. Bi vê yekê em vê ji bêjin, ku jîr, bi vê yekê re bi leyistikê re şîyanaka şaxsiyete me ya ku şaxsiyet pê dijî ya.

Di vir de, bi jîrîyê re eme bînine ser ziman ku vacê wê ye bixwe heya. Li jîyanê, li gor rewşê mirov, hate î ro, mirovekî ku bi pîrr bûya û firîya ne hatiya dîtin. Lê tenê ev di çirok û çivanokan de hatiya dîtin. Lê li gor têgihîştina bi jîre re ew rewş ji, vacaka wê bi pêre heya. Mirov divêt u vê yekê bêne ser ziman. Ew bi teybetî bi aqilê jîrî hatiya çêkirin. Çêkirina bi aqilê jîrî, di çerçova nerîn û hizirkirina xwe de. Di jîra bîra me de, pîrr rewşê wilo ku weke aqilna hîpotez werine ser ziman karin werine afirandin. Wekî dîn ji, deme ku afîrîn ji, êdî wê bi tambûnekî werine dîtin û wê piştê ji wan mirov karê jîreke ku hatî qatalîzkirin ji bi afirêde. Mînaq, mirovê ku difirê ku çawa ku weke ku hizir kir xoslet û teybetmendiyên wî ji bide afirandin. An ji, bi têgihîştina di jîrê de ku awayekî peresendî ku karê dem bi dem were afirandin. Di wê aqilê jîrî de ji peresendin bi afirandinê û pêde çêbûna bi li gor vacê wê re diafirê. Ew ji, mirov karê bi jîre fêrbûnê re bi hizirkirinê re pêde herê û wê bêne ser ziman. Nerîn ku tede bi firehî dîtin û hiskirin ku tede bi firehî hiskirin, di vir de, bi wê rewşê re hinekî girêdayi ya. Jîrîya mirov ye ku hate afirandin ku di jîyanê de bi çêkirina hate şênberkirin, bi wê re wê dagerên bi hizirkirinê re yên ku di mejî de, di deme ku dengê hate pêre gelek tişt hanîna bîre mirov û an ji deme ku tişte hate dîtin li berçav ku pê re gelek têgihîştin û demên berê yên ku hatina jînkirin û an ji ku hatina hiskirin û di deme hiskirinê de ku hatina wênekirin bi xiyalkirin û pê re bi pêşnûmakirinê re ku hatina

bîra mirov, dibin. Bi vê yekê re mirov karê vê ji bêne ser ziman û bêje ku wênêkirina di derî de bi serê xwe awayekî wê yê hizirkirî heya û ew ji deme ku biçav hate dîtîn û lê hate nerîn, wê jîrîyekê bi wê re bi mirov çê bibe. Ew wêne bixwe ji yê ku hate dîtîn li berçav, hebûnaka hizirkirî ya. An ji mirov karê bêje ku awayekî jîrî ya.

Jîrbûn, di aslê xwe de ji rawiştîna şaxsiyete mirov cuda nayê ser ziman. Mirov divêt ku vê yekê her weha bêne ser ziman. Mirovêkî ku di nav malbate xwe de bi malbatê mazin bû, çawa ku jîrîya wî ji ya yê din cuda ya. her weha bi vê re mirov rewşê bêne ser ziman, ku xosletên şaxsî ji têde bandûra wan heya. Rewş, bi vê yekê re mirov karê bêje ku bandûra wê ji, pir mazin heya. Mirov çawa û di çî şert û mercê de mazin bû, ew ji xwediyê bandûrekê ya. Lê di aslê xwe de, ye ku di rewşê de mêlê dide nîşandin ji, ku çendî dordor bi hebûna xwe bandûra wê hebe ji, şaxsiyet, hebûna wê nayê şerînkirin.

Mirov di jiyana xwe de bi nerîn û hizirkirina xwe re xwediyê jîrîyeka ku bi pêre ya. Jîrîya mirov bîre wê, ye ku mazin dike ji, di aslê xwe de, têgihîştina balbûna mirov a. Wekî din ji, deme ku mirov li ser bîre jîrê di hizirê, mirov pir mazin rewşê ku di nav hev de li ber mirov li berçavên mirov di ahangekê de ne û hene ji, hebûna wê bandûra wê heya. Bîre jîre mirov, ji jîre bîra mirov ne dîr xwedî hebûn e. Di rewşan deme ku bi carekê re tişte hate berçavên mirov, heya ku bala mirov pir mazin bikişîne ser xwe û bi wê yekê re di serê mirov de bi jîrîya mirov re werexwebûnekê ji bi afirêne. Lê di vir de, bîre jîre, çendî ku ew rewş bandûra wê heya ji, heya ku wê şiyarbûna jîrî neke. Ji ber ku di wê heyeme nerînê de gelek sinyelênku diçina mejiyê mirov û diçina bîra mirov bixwe ji hene. Ew sinyelên ku diçin ji, êdî di wê demê de di hundurê bîrê de têkilbûnên ku bi xwe re di wê heyeme çûnê de çêkirine, dikin ku şiyarî di aslê xwe de bi bîra me re çê bibe. Ew ji, êdî wê xwe di hizirkirine me de bi jîrîye mirov re xwe bide nîşandin.

Li ser jîrîya mirov, ku mirov dihizirê, mirov ji gelek aliyên ve aliyên ku wê bînine ser ziman dibîne. Jîrî, deme ku mirov wê afirandina wê bêne ser ziman, mirov divêt ku çav li mejî bide û mejî di wê heyemê de pir baş û qanc fahm bike. Ew ji her weha pir giring e. Meji, pergala sînîran e navendî, bi tîkiliyên wê yê ku hene di laş de hemûkan re mirov divêt ku wê bêne ser ziman. Bandûra wê heya. Tevergêrbûn û handêrî, hebûna wê di deme di rewşê de pir giring e. Handêrî, deme ku bû ji, êdî mejî bi wê handêrîyê weke ku pergaltîna rewşî ye di deme wê handêrbûnê de dibê ji diafirêne di xwe de. Ew hebûna wê rewşê, dike ku mejî, di xwe de hişyariyaka mazin çê bike. Ew hişyarî ji, dike ku tevergêrbûn bi hizirkirîna biafirê. Di hizirkirîna de, mejî, biqasî nerînên ji derve yê ku di wê heyemê de ji nû ve girtin de, wilqasî ji nerîn û tîgihîştinên di xwe de ku bi wê re bi tîgihîştin û weke ku bipergalekê hene ji bi wê re bi kar dihêne. Di vê rewşê de mirov divêt ku hebûna hizirkirîna, di çerçova pergaltîna re fahm bike û bêne ser ziman. Meji, deme hizirkirîna ye ku hezîr afirand, bi xwe re bi afirandina bi hizir ku kir re bi tîgihîştin ku hizire ku çêkir ku di xwe de safîbûnê ku pê re çêkir, êdî wê hizrê ku bîr afirandin ku bi xwe re bi wê awayê afirandina xwe re ku bi xwaserîya xwe re bi teybet kir, êdî wê bêne ser ziman. BI vê yekê re, mirov karê bêne ser ziman, ku rewşên ku bi nerînê ne dahûrkiirî di mejî de, di deme afirandin û bûna hizir de ye bi pê re, ew safîbûna ku bi afirandina hizir re bi mirov re çêbû re, bi ye bi wê re ne tenê tîgihîştina ku bi wê nerîna di wê heyemê re hatiya girtin tîde bi tene heya. Ji wê zêdetir ji, mejî, ji xwe hinek tîgihîştinên ku tevî kirina hene. Ew hizire ku diafirê, di aslê xwe de di pêvajoyaka afirandinê de ku bi nîzkatîyaka mejî ye bi pergaltîna re ku hinek tevlihevîyên ku tîde levbûna hene. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew tîgihîştin, bi serê xwe re di xwe de hipotezeke ku pê afirîya û xwe safî kiriya heya.

Meji, di aslê xwe de, bi vê yekê re, mirov divêt ku hinekî li ser pêvajoyên wê yê afirandina aqil yê ku tîde û pê re hene wan fahm bike. Aqil, ji hinek pêvajoyên pêk te bi deme xwe ye bûnê re. Ew pêvajo, her weha mirov karê wan bi sereke bêne ser ziman. Di serî de, bi nerînê re bi dîtîna re rewş û tişte ku hate dîtîn, ku bi lê nerînê re pêvajoya pêşî ye wê destpê dike. Ya din ji ya duyemîn, di mejî de berdewam dike. Di mejî de bi wê pêvajoya pêşî, bi nerînê nerîna ku hate hildan tî tîgihîşt kirin. Li gor wê mejî di xwe de hinek

xwandinna dike. Bi wan xwandinan re, temenê hizirbûnê diafirê. Temenê hizirbûnê, weke ye destpêka bûna hizir e. Lê ew destpêk e û hê mirov nikarê wê bi tememî weke hizir bêne ser ziman. Di mejî de, wê li ser wê temenê hizirbûnê re wê qalib bi afirê. Ew qalib, wê temenê hizirbûnê ku mirov karê bi weke potansiyala hizirkiirne re bêne ser ziman, wê tede bitirîtiyaka bi xwe re wê bi ber bûna hizirbûnê ve herê. Ev pêvajoyê ye wê, wê di deme bûna xwe de, têriya potansiyala wê ji bîra me ye ku heya bigirê. Bîra mirov, di vir de, di vê deme pêvajoyê ye duyemin de her weha karekî wî yê girîng di bûnê de bi hebûna wê re heya. Wê bi pergalbûn ji, di çerçova wê hebûna jîra bîra me de, bi wê jîra bîra me re wê ji wê komplekse wê ye hizirî wê çerçova xwe ye hizirî biafêne ji hizirbûna wê re. Mejî, di wê demê re, pir mazin bi tevger e. Çûn û hatinên tede yên bi hebûna sîniran re, wê bandûra xwe li wê ji bikin. Ew sînir pir ziz in. Ew rewşê di bûna hizir de ji wilo ziz e. Ew zîzbûnên wan herdû aliyên ji bandûra wan di wê deme afirandin û bûnê de jevre dibin. Ew bûna hizir ku hate asta ku wê edî bê hizir, wê di wê beşe ku tede ya, wê di vir de, bi tevger bê. Wê di vir de, sînirên nerînê wê yên ku bi nerîn in bandûrkiirna, di wê heyemê de bandûra wan heya. Hizire rewşê di afirênin. Lê hizre wê rewşê ku jê afirî, ku ew hizir afirî ji, wê ew hizir, bi serê xwe bê hizreke rewşê. Ev gotina bi serê xwe bûna hizreke rewşê girîngiyeke wê ye ku mirov wê fahm bike heya. Hizire ku bûya, wê di xwe de saffibûnak afirandiya. Ew saffibûn, bi di deme ku afriya de, bi hinek bandûrna ku lê bûne ji afirî ya. Bi vê yekê re, ew hizir, bi hebûne jîre xwe ye gelemperî ye rewşê ya. Lê bi hebûna xwe ye ne gelemperî ji, mirov nikarê wilo zêde bi rewşê tenê re wê bêne ser ziman.

Di vir de, rewşê ku bi hizire ku afriya re diafirê ji, rewşê ku teybet e. Divêt ku ji mirov wê bi teybet bêne ser ziman. Ku mirov bi tégihîştina ku ji hesantiya bi ber tevlihevbûnê ve herê wê şrove bike, divêt ku mirov ne tenê bi rewşê re wê hizre bêne ser ziman. Di vir de ji aliyê matodê ve ku mirov li ser di hizirê, hinekî rewşêke dû alî derdikeve holê. Mirov ku hebûna wê hizre ku afriya bi hizirkiirne re bi aliyê gelemperî bi şrove bêne ser ziman, mirov wê rewşê di hizirê de tene aliyekî wê bibîne. Deme ku mirov ji aliyê teybet ve ji were ser ziman, wê bi pergali pêvajoyên ku wê hizirê afirandina re mirov wê rastî gelek elementan were. Bi vê yekê re mirov wê rastî pêvajoyaka afirandinê ye hizirê were, ku mirov bi minaq bêne ser ziman, weke cûmbûşêke rengan mirov rastî hebûnên afirandinên tê.

çendî ku deme ku mirov di nerîne de weke ku di deme lê dihê nerîn de xwediyê handêriyekê ya, mirov hebûna handêriyê di deme bûna hizir de ji dibîne. Ji du aliyên ve hebûna handêriyê girîngiye wê heya di deme bûna hizir de. Aliyê pêşî, bi handêrbûna li hebûnê bi bûnê re ya. Ya din ji, di deme bûna hizir de handêriya ku hebûna wê di wê pêvajoyê de weke hebûnaka kompleksî dide berçav mirov dibîne. Lê herdû alî ji bi hev re diahangekê de na. Ya wê ahangê di destpê de li ser lingan digirê ji du beş ji wan hemû beşên din yek jîra bîra mirov e. Û ya din ji her weha beşe ku mirov jê re weke ye hizirandinê ji bahs bike ye ku tede pêvajoyên bûna hizirbûnê bi rê ve diçin e. Ji wan zêdetir pir beşên din ji hene ku ew di wê pêvajoya bûna hizir de xwedî weyn in. Di deme dîtîne de ne tenê beşek bi dîtîne re di deme lê nerînê de wê nerînê di xwe de bi cih dikin.

Hizirkiirina, deme ku bû ji, weke bûjeneke ku di xwe de xwedî navende, ew ji di xwe de bi wê saffibûna bi xwe re xwedî navend e. Bi wê yekê re, ew hizir, bi xwe re xwediyê tégihîştina xwe ya. Bi wê tégihîştina xwe re ji, xwediyê hebûna xwe ya ku wê tégihîştina wê di afirîne ya. Tégihîştina wê ye ku di afirê, di wê heyemê de wê hebûna wê hizirê dike hebûna kirde têrkerî. Kirde têrkeriya wê, di aslê xwe de wê bi navkirina wê re, weke ku mirov hebûna jîriya mirov awayê wê şênber bike ya. Ew hizre rewşê, bi vê yekê re, deme ku tê cem rewşê xwe ye ku jê afriya ji, bi rewşê nabe EW. Ew, dibe yeke li cem wê rewşê ya. Rewş û an ji tişt, di wê heyemê de hebûna wê ye ku heya ji, li ber wê hizire ku afriya ji wê û hatiya li cem wê sekîniya ji, li gor rewşê kare pergala komplekse xwe ji li gor wê hebûna wê hizirê bike peresandinaka rastbûnê de. Di vir de, hizire ku ji wê afriya, di cewherê xwe de ji ber ku pir bi tevgerê bandûra wê mazin e. vê rewşê ji, mirov karê her weha bi nav kê, ku rewş û an ji tişt, ji hizre xwe rastkirina xwe ye hê başî di xwe de çê dike. Ya ku ew hizir bi vê yekê

re li gor wê rewşê û an ji tiştê baştir kiriya ji, di deme bûna hizire de di wan pêvajoyên wê de ew tevlibûnên ku lê bûna na. Bi wan re hizir awayê ku standiya, bi awayê xwe re ji ya rewş û an ji tiştê cudatira. Di wê deme ku hatina li cem hevdu de ji, ku rewş dike ku xwe li gor wê bêne ser ziman ji, wê hingî têgihîştina hizirê ku li rewşê serwer e, wê hebûn xwe bi afirêne. Peresendina rewşê, her weha di demê de bi hizire wê ye bi mejî de êdî dem bi dem bi ber pêşbûnekê ve diçêt.

Di vir de, bi wê têgihîştina peresendina rewşê re hinekî bi gotina fêrbûnê re mirov karê hinekî di ji pêde herê û bêne ser ziman. Fêrbûn, bi tevger, huner, mël û çêtirdîtîne re gotinaka ku bi hebûna xwe re xwediyê awayê sentezîya zanîna. Temenê fêrbûnê di her jîndiyê zîndî de heya. Bi heywenet û ajalan re ji heya. Fêrbûn, xosletê wê ye sereke di jîyanê de ku mirov karê wê çêkê ya. Minaq, ku robotên ku makinên ku têne çêkirin ew ku karin bi awayê di xwe de hem fêrbûnê bi şenberî bicih bikin û hem ji karin bi xwe re bi pêş bixin. Mejî, hate dijê, fêr dike. Mirov nikarê bêje ku sînorê fêrbûnê heya. Awayê fêrbûnê di hebûna keseyetiyê de bi xûyan re bi awayê wan re xwe dide der. Di deme leyistikeke de ku zarok, bi listokan re ku di leyizê, pêşî fêrdike ku wê çawa bi wan listokan re bileyizê. Di deme leyistikê de bi ceribandînen bi car bi car re bi xûy têgihê bi xwe re diafirêne. Di leyistikê de zarok, bi ceribandîne bi car bi car re fêrî leyistina bi listokan re bi leyistikê re dibe. Leyistik, xûyên wê yên bi tevgerên paş û pêş û bi di rê de birin û hanîn re û hwd, zarok, di serê xwe de di derbarê listokan û leyistikê de dibe xwediyê têgih û têgihîştin û zanîna wan. Mejîyê zarok, ew listok, çend caran pê hatiya leyistin, wan hemûkan di çerçova wê leyistikeke ku pê tê leyistin de şirove dike û her cara ku di leyistikê de di çerçova leyistikê de tevgerê rast bû, wê wê tevgerê bi wê tevgerê wê leyistikê ye ku di mejî de qeyde wê heya re wê qeyd bike. Di leyistikekê de zarok ku 10 caran bi leyizê bi listokan û her carê ku 10 mafê wê yên rastiyê û 10 mafên wê yên xelatkirinê ku hebûn, ku zarok, di leyistikeke de 9 xelatiya bike û rastiyekê bike, wê ew rastî têgihîştina wê xate rast ye di leyistikê de ye rast di wê heyemê de di mejî de bi bîr bixe. Lê ew ew 9 tevgerên din yên xalet ji bêne kiirn û ew ji wê bêne bi têgihkirin ku li gor leyistikê ne rast in. Ku 10 cara leyistik bê leyistin û 100 carî tevger bê kirin û ji 10 tevgerên leyistikê yên rast 9 ji wan rast hatibin di nav her 100 tevgerî de, wê ew 9 tevgerên rast yên leyistikê bi bîr bikevin û wê têgihîştinaka li gor pergala leyistikê ku rast wê bi afirênin û wê mejî bi bîrê ji zarokê bêje ku ew tevger rast in. Êdî zarok bi wan bidest gihîna rastiyên xwe yên di rîya iyanê de bi ceribandînen bi car bi car dike.

Tevgerên xûy, yên ku bi leyistikê re di mejî de hatina qeyd kirin, wê têgihîştina rastiyê di mejî de êdî bidest afirandinê bikin. Bi demê re bi pêvajoyên nû yên fêrbûnê re wê zarok, wê wê têgihîştina ku bidest kir, wê pergala wê pergala leyistikê de ji ku pêşnîpîmaya wê ji di xw de mejî çêkiriya û jê fêr digirê, wê bidest pêşxistina têgihîştina wê xala rast ye li gor zaro bike. Lê di vir de, zaro, hê ku bibe, ji dê û bavê xwe, hinek rakendiyên ku di wê deme pêşketina pêvajoya têgihîştina bi kar bêne ji hene. Ew ji, bi genan hebûna wan hene. RNA mirov, di vir de, pir mazin xwediyê teybetmendiyêke mazin ku mirov wê di çerova wê xalê de wê fahm bike. Zaro, ku bû, bi bîraka ku ne vala ye bi xwe re dibe. Mejî, di deme merîne de, bi zarokê re pir mazin di xwêne. Nerînen demên pêşî, yên ku weke yên hê bêtêgihîştin in. Hê têgihîştina wan bi bîr nebûna. Lê di demên piştre de wê ew bi rewşên ku bêne bi bîrkirin re wê teybetmendiyên xwe bînine ser ziman. Wê di nav têgihîştina rewşê de ew hebin.

Mejî deme ku di hizirê, bi hizirkirinê re eqil diafirêne. Aqil, ji tevger û çûnûhatînen ku bûn awayê xwe distêne. Mirov têgihîştine xwe ye bi hizirkirinê re ku hêne ser ziman, ew awayê wê yê ku weke ku li ser laylonêke ku bi awa hatibe xarîtekirin re, ku ew xîzên xatên çûnûhatîne lê hene û wê hebûne wê dihênine ser ziman, ku mirov wan dêne ser mejî, wê bi mejî re bibe yek û têne xîzên xatên çûnûhatîne yên ku bûna wê bêne berçav bi dana kifşkirine bixwe re. Me, di deme nivîsandina xwe de bi têgihîştinê cerbek bi vaca xwe re kir. Me bi motîvêbûna xwe re bala pir hişk da derekê. Me bala xwe da devê derî. Lê berî ku em bidin, me tiştêkî di ji di aqilê xwe de bi yên dora xwe re bi pergala da kifşkirin. Ev ji her

weha ev bû. Me got ku deme ku em hinekî ji bi lez çûna berdevê derî ji bo ku meyîzênin ku ka lê kî heya, di wê heyemê de yên ku li cem min weke zarokan ji, li şûn min bi mênin. Di wê demê de, berî ku em herine devê derî, min ji zarokan re got ku hate ku destê min yê çapê ku li ber min re berdayîya, ku bi teliya min ye herî biçûk ya destê ye qilçandkê re nişanekê neda we, winê ji cihê xwe newine bi berdevê derî ve. Ew ji ji wê gotina min bi bal bûn li min.

Ev kifşkirina min, di serê min de bi bernema bû. Piştî ku ez hatina devê derî, min dît ku wa yek ji devê derîya derve wê ket hundur de. Hingî, ew, deme ku min dît, bala min pir mazin li ser wî mabû. Min, ji zarokan re gotibû ku hate wê demê ku min nişanak da we, êdî winê karibin werina cem min li devê derî. Ew ji bla çavên wan li ser min e û çavên wan li teliye min e. Ev ji têngihîştin di serê min de ya. Ku ez çûme devê derî û li wir ku hinekî mam û êdî dem ji hinekî buhurt, piştire, ku ew kêlike ku min wan re dabû kifşkirin ji ku hat, êdî weke ku bernemayak bi teybetî bikeve devrê de di mejiyê min de bi jixwe re bi otomatîkî re bala min çû ser teliya min û hizre ku ez wê bilabitênim ji, bi hêzekê bidest dana zorê li min kir ku ez wê bi labitênim. Bi vê yekê re motîvatiya min ye li wir ku pir xurt ku li devê derî li wî mirovê ku hatibû hundur bû jî, hêze wê ket û ew hêz, wê xwe di wê xwestina labitandina teliyê de bihêzkirinekê da diyar kirin. Di vir de, weke ku mirov bi du aqilan du mirov bê li min hat. Herdû ji, piştire di deme ku min bidest li berxwewana bi xwestina ne labitandina teliyê kir re di wê heyemê de, herdû aqil bi safî hatina berçav. Lê xwestina labitandina teliyê, di wê heyemê de weke ku bi bernemabûna xwe re bi di dawiyê de labitandina teliyê re rehethûnak da kirin. Ew rewş, piştire di aqil de man. Piştire ku çend bi ser ve çû ji ji aqil derneket in. Ku ew rewş di hate bîra min, piştire, êdî ew rewş hemû ji bi wê re ji xwe re bi çerçovaya xwe re di hatina berçav di mejiyê min de. Ew zanîna, ku bi wê çerçova ku bi min re bi bîr bû re, êdî wilo di aqilê min de ma. Ew çerçova, êdî aqilak bû bi min re. Ew aqil, di aslê xwe de jîre aqilê min bû. Ji ber ku wê afirandibû ew rewş.

Ev rewş, weke rewşe leyistike zarokê ye bi listokan re li ser temen xîzên xatkirina bi hizir re ava ye di mejî de. Mejî, ew xîz bi xarîtakirina wan re têngihîştinekê hebûna wê bi aqil di mejî de diafirêne. Mejî, di vir de, hebûna wê, ew xîzkirinên ku bûn, hemûçkan di bîra mirov re biaqil dîke û bi bîr dîke û dihilêne. Çerçova leyistikê ye bi listokan û xîzên xatkên wê û rewşê ku me di serê xwe de pêşî bi çerçova kir û hanî ser ziman ye me li devê derî meyîzandiba û piştire nişan bi teliye qilçankê bide zaroyan ji, her weha bi hev re di wê bîra mirov de dihêne hawandin. Ku piştire ku demek têve çû, wê ew rewş weke ku ji hişê mirov herin. Bi wê re, wê weke ku bêne jîbîrkinin. Lê ew di mejî de ne. Di berdewamiya jiyana me de, ku gotinak ji bê û an ji tevgerê ji bê ku li me weke tijbandinaka li yên bi wan re ku me jîn kirina re hat, wê bi bîrkininekê bêne holê. Ew wê karê miftekirinekê bi xwe re bibîne. Di vir de, e vê ji bêjin. Ya ku wê rewşê di deme tijbandina ku weke ku wekehevdû ya dihêne holê ji, jîre bîra mirov bixwe ya. Ew rewşên ku di bîra me de hatina bicihbûn, hemû ji di jîre bîre me de hene. Bîra mirov, biqasî ku ji wê bîra ya bixwe, her rewşê weke xwe diparezê di xwe de, wilqasî ji wê hebûna wê ye bigîştî jîre xwe ye bîrî diafirêne. Rewşên ku zanînê di afirêne di bîre me de bi sê awayan hebûna wan mirov karê bêje ku bi tevger û di afirênîn. Yek bi aqilê bîre yê ku weke yê wê hatiya afirandin e. Ya din ji, her weha rewş ku weke xwe bi xwe bixwe ya. Û ya sêyemin ji, di deme afirandina hizirkinê de karkirina wê heya. Bîra mirov, bi jîre xwe re ji wan rewşên afirandinê û yên ku pêne ji ji hemûyan re weke navend e. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi teybet ji bêne ser ziman.

Jîrî, hebûna wê, pir mazin xwediyê têngihîştina bîreweriyê ya. Jîrî, deme ku mirov bahse wê bike, du aliyê aqilê wê yên ku mirov wan di vir de bi sereke bêne ser ziman hene. Yek, hebûna êqil bixwe ya. Ya din ji bi wesîfe jîrîya êqil ve girêdayî ya. Ev aliyê dawiyê yê jîrîya êqil, di hewldana fahmkirina wê de bi pêdeçûnê re wê mirov bi aqil bigihê jîrîya hestî ji. Jîrîya hestî, wesîftiya êqil pir mazin jê bi hebûn e. Di wesîftiyê de bawerkirin û hwd, awayên wê yê ku mirov weke aliyekî wê bêne ser ziman e. Bi teybetî, jîrîya hestî, bi aliyê xwe yê bi keseyetî li pêş e. Her tişte ku li berçav me tê dîtin ku em lê dimeyîzenên û wesîfe wê fahm

dikin, em jê bihest dibin. Hestbûn, her weha bi hebûnê ya. Lê her weha bi hebûna fahm kirina wê, aliyekê wê ya. Aliyê din ji her weha bi aqilê kirde re girêdayî dihê ser ziman. Nerîna li têrkerê, mirov ne tenê di deme nerîne de bi hebûna têrkerê rû bi rû dihê. Ji xaynî wê ji, mirov bi wesîfe wê ye ku bi hebûna wê re li berçav û dihê fahm kirin re ji dihê. Wesîfbûn, aliyekî din yê kirdeyî yê têrkeriyê ya. Di jiyana mirov de, mirov deme ku di jiyana xwe de xwe bi plan û program dike û probleman digihêne çareseriyê û hwd, bi me re diyar dike. Di planbûnê de di kêlfike xwe de kirin û çûyin, hesteke jîrîya me ye ku mirov nikarê ji wê dûr şîroveye bike heya. Jîrîya hestî, di wê rewşê de ku ji hebûna jîrîyaka civaknasî newê ser ziman, pê xwediyê tevgeriyekê ya. Mirovê ku jîrîya wî ya hestî asta wê li pêş bû, di balbûnê de xwediyê huner û teybetmendiyên xwe yê şaxsî ku karê pê daraza xwe ye şaxsî bêhtirî bide nîşandin e jî.

Jîrîya hestî, di sehêtkirinê de ji xwediyê teybetmendiye ku mirov wan bi teybetî bêne ser ziman e. Bi teybetî, jîrîya hestî di tekiliyaka ku bi modelê de ji mirov nêzikatiyê di xwezê. Hestbûn, bi bersivdanê têrîya xwe dike. Bi wê ji, ji ser naskirin û kifşkirinê re mirov karê wê bike. Derkandina hestî, bi kifşkirin û hestên ji rû, wêne û her weha bi deng re ku bêne kifşkirin û eşkerekirina re dihê ser ziman. Zanista hestî, deme ku mirov li nîgarekî ku hatiya çêkirin ku lê meyîzend, di xwe de bi tégihîştina wêne re pêşketina xwe ye şaxsî diyar dike. Bi wê re, karhanîna hestan, bi fahmkirina dibêt. Hestbûn, di jîrîya hizir de di deme hizirkirinê de balbûnaka teybet dide mirov ku mirov pê karê mazin bibîne û di wê dîtîne de bibîrbîne. Di aslê xwe de bi wê re mirov karê bêje, ku hest xwediyê hebûna xwe ye ku pê bi teybet fahm dikin in. Bi têkîlî û fahmkirina awa û tégîhe wê ye bifahmbikirine re ku mirov karê bi wesîf û curaya awayan re bêne ser ziman û li berçav bigirê re hebûna awayê fahmkirina wê dihê holê. Her weha bi wê bi rêvebirine hestan ji ku bi rastkirinekê li gor wê fahmkirine hestî re dibêt. Di gotinên helbestvanekî de helbestvan li gor gotinên ku hevbeş yên hestî digerihe. Ku dîtîn û hate gotin, êdî wê bandûra wê helbestê li ser yên ku dihisênin wê bibe. Lê deng di vir de awayê wê û ew zîzbûn û hebûna fîzandina di tê de ji, bandûra wê ji ye ku em dizanin bêhtirî di bûna hestan û balbûna hestî de heya. Helbestek, berhemeke hestî ya. Ew berhem, di aslê xwe de berheme jîrîya hestî e civaknasî ya. Helbest, hebûna kirdeye têrkerî e jîrîya hestî di xwe de diparezê. Mînaq, ku mirov bi helbest û gotina wê re, wê ahange di nav deng, gotin û estrûmentên ku lê têne xistin de ku heya ku lê dihisêne, hebûnaka pergali ya tégihîştina jîrîyê ye ku dihê ser ziman, hem bi hiskirin ji deng re û hem ji bi nerînê re dibîne. Deng, jîrîya hestî, wê bi naskirinê re weke ku mirov bi çavê xwe re dibîne dibêt. Hest, ku hest naskir, bi hev re yek in êdî. Bi levkirinaka bi hev re, bi hev re dijîn. Lê ew levkirin jîrîya û bitégihîştinê ya. Ew jîr û tégihîştin ji, hestî ya. Helbest, kirdeye jîrî e têrkerî ya. Estrûment ji, têrkereke. Lê deme ku lê têne xistin, dengê ku derdixê ji levhatiya anîn a. Ahangek tède heya. Ew ahang, pergalbûna wê bi çerçova wê re xwediyê hebûnaka ku mirov bi têrkeriyaka kirdî bêne ser ziman.

Jîrî, di aslê xwe de, bi pêşketine wê re dibe xwediyê beyenîbûnekê ji xwezê ji. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman. Beyenîbûn, tégihîştina wê ye ku bi bûnê re bi bûna bixwe re ku vênêbûn bîaqil afirî tède, êdî jê dûrketin dibêt. Mirov jîra wî, aliyekî wê beyenîbûnê yê bi pêşketine wê re diafirê. Bi jîre rawîştê re tégihîştinaka dervî xwezayê ye mirov ku pîrozî ji dinav de ya diafirê heya. Pîroz, aliyê wê yê tégihîştinî ku mirov ji wir gav biavêje û wê bêne ser ziman, mirov wê bibîne ku jîr di temenê wê de ya. Bi qîlê xwe bûn, mirov bixwe dike. Tégihîştina aqil ye jîrî, hebûna naskirinê ku di xwe de bidest rûnandinê dike bi hizir re, êdî her weha ev pêşketin mazintir bidest pêşketina xwe ye dîrokî dike. Bi jîre re di aslê xwe de ku mirov bi zanebûnaka tégihîştinî re awayekî aqil û hwd dihêne ser ziman, mirov dibîne ku aqilê mirov bi jîr û afirandina wê re qada xwezê ye bi mirov re didagirê. Ew dagirtin, mirov bi jîra aqilê wî re ji aliyekî ve didêne ber xwezê ji. Xwezê, weke ku bi pêşketina aqil re bi mirov re û bi aqilê wî û jîre wê re beremberê xwe bixwe re diafirê. Xwezê bi mirov re hebûna xwe di jîre êqîl de dihêne ser ziman. Her weha mirov karê ji bo mirov ji bêne ser ziman. Kifşkirinên bi genetîkê û yên din yên wilo re, her weha ew dihê ser ziman. Aliyê wan

pêşketinên weha, di aslê xwe de hebûna mirov ye bi jiyana wî re ye di jîre wî de bicihbûna wê(jiyan+mê) û wî ya. Jîr, bi jiyane û hebûna wê re hebûna xwe ye çêkerî ji afirandiya. Pêre ji, *jîre çêkerî* haniya holê. Jîre çêkerî, êdî di jiyana mirov de xwedi weyne di pêşketin û bi bûna wê ye bi pêşveçûne wê re. Mirov, hebûna xwe ye têrkerî, bi jîre xwe re kiriya kirde ji. Mirov, kirdetiya xwe ye ku çêkiriya, bi wê kirdetiye, bi ser wê re bi pêdeçûna bi êqil re têrkeriyeka xwe ye bi demê re êdî bi jîr û aqilê wê re afirandiya. Ev pêşketin, di aslê xwe de awayê pêşketina paşerojê ya ji. Bi mirov re di jiyana wê de hem ji bo pêşketine bi wê re û hem ji ye ku wê bi dê fahmkirin re, aqilê jîrî pêşketine wê û bi pêre bîmazinbûne wê xala herî giring e. Dinya, mirov bixwe ji ye ku ew têde dijî bi wê re, jîr hebûna wê serweriya wê lê pêşketiya. Ji bo ku wê di wê dinye xwe de ji serweriyekê bidest bixe ji, î ro, xala herî giring perwerdebûn û kirina zanistî derketiya pêş. Tevger û huner, awayên jiyane yên bi plan û programên bixwe re, î ro, bi aqilê jîr re hatina şîştin. Di zanîna wan bixwe de ji bi tégihîştinên weke yên deroniyê û hwd, pêde çûyin heya. Ku mirov li zanista deroniyê dihizirê, mirov dibîne ku weke balonaka ku ji avê çêbûya û mirov têde dijî û ew balon her ku dem pêde diçê ji, bi pêş dikeve û mazin dibe û di xwe de tîrîtiyekê çê dike dihê berçav. Zanista deronê, zanista demên pêş ye şîştin û levkirina tevger û hunerên mirov yên li gor demê na. Qadên wê, yên ku hê wê bi pêşketinên weke genetikê re werine kifşkirin ji hene. Ev pêdeçûn hemû ji, divêt ku mirov sûwarvanekî jîriya êqil bê, hate ku mirov bi ser ve were. Jîr, ji aqil afirî. Lê î ro, bi pêşketin û pêşveçûna bixwere re aqilê xwe diafirîne û bi pêşve dibê. Bi vê yekê, mirov afrînertiya xwe ye deman bîaqilê jîre bi pêş dixê.

BÛNA QAT JÎRE(QJ); Li ser bûna jîrê sekinandin, di serî de ji mirov tégihîştinekê ji her aliyê ku xwedî hiş dixwezê. Jîr, ku mirov bahse wê dike, mirov dizane ku mirov bahse bîr û bîreweriyê dike. Di kurdî de jîr, pir mazin dihê ser ziman. Di demên berê de li tevgerên mirov meyîzandin û ew li gor kirinên xwe jîr û an ji nejrî dihate hasibandin. Jîrtî, berî hertîştî di nav xalkê de bi bîr û bîreweriyê yên zane re mirov karîbû bi bihasibanda. Hasibandina jîrê, deme ku dihate kirin, ji gotin û kirinên ku dihatina nîşandin, mirov her weha karê bêne ser ziman. Di serî de, weke heyîne rakendî ku deme ku mirov bû ku bi mirov re heya dihate hasibandin. "Zarok di (qaqa)hêka xwe de kifşe", gotinaka ku her weha wê rakendiya ku lê dihate bawer dikirin dihanî ser ziman. Ev gotin, pir dihate gotin.

Jîrtî, ji aliyê xwandinê ve bifahmbûn û bi wê re ji bizûgirtinê re, ku wê karek bihate kirin bê ku yekî ji yê ku wê ew kariba ku jê re bigota ku wê ew kifş bikira û bidestkirina wê kiriba, di deme axittina li ber mazinên xwe de hem li ber bi bal ba û li wan hisandiba û di hisandina xwe de ew û gotinên wan fahmkiriba û her weha di rewş û tevgerên xwe de ne kasûlkî ba, hingî wê ew jîr û bi wê re li xwe bihate hasibandin. Mirovên kasûlkî, yên ku ji kar û kirinê pir mazin bêxîret bûn. Ji yên wilo ev gotin dihate gotin. Ji wê jî zêdetir, ew mirovê kasûlkî xam ji dihate dîtin. Bi gotina kasûlkîyê re du awayê tevgerên mirov yên ku mirov bi haniya ser ziman dihatina vegotin. Yek, ji mirovekên ku ji wan re dihatina gotin ku "hir" in ku bizanebûn û jîr dihatina hasibandin lê hertimî di cihê xwe de bi bêdeng û kar û lal bûn dihatina hasibandin. Lê aliyê wê yê din ji bi gotina "şevkerî" dihate ser ziman. Ev alî jî, mirovên ku weke ku di xewê de bê dimeş û kirina xwe de, li ber wî ji tiştêk bibe ne di farq û zanîna wê de bê, ku li ber çavên wî ji bibe û ew bixwe ji bibîne, ne di wê zanîna wê de be û hwd dihate ser ziman. Bi awayekî din ji weke ku di nav xalkê de dihate vegotin, yên ku "ji hişê xwe ve kêmbûn" bûn. Her weha ew dihatina ser ziman.

Di deme ku har weha bahs dihate kirin de ji, dihate ser ziman ku divêt ku yekî bîaqil û bi aqilê xwe re bihiş ku çawa ji ba. Ew ji her weha dihate ser ziman. Diwê hatina li ser ziman de, tevger û hunerên mirov bi kirinên mirov re dihate ser ziman. Ezîfîya mirov, bi tevgerên xwe re xwediye ast û radayaka kirinê ye bi mirov re ya. Têvgerên mirov, di mejiyê mirov de, hiş bi wan re diafirê. Ew hiş, di deme kirin û gav avêtinê de xwe bi kirinên mirov dihêne ser ziman. Di deme kirinê de, ew rewşê kirinê ku wê têde çî bihate kirin, di serê xwe de ku mirov karîba bi çerçova û pêşnûma bikira û piştê di wê çerçova û pêşnûmayê de xwediye hişbûnekê ji ba, hingî mirov karîbû ku bahse jîrtîtiyekê bikira. Di nav wê çerçove û

pêşnûmakirinê de, hişkirinaka ku bi mirov re hişyariyaka mazin di rewşe kirinê de çêdike ji, di wê rewşê de xwediyê awayê aqilê me yê ku mirov karê wê bi navê jîre re bêne ser ziman e. Jîr, di rewşe kirinê de, bi hişkirinê re ku zû bi bîrkirinê û kirin, hişkirin û hişyarî û her weha aqilkirin û aqildaniyê, bi hev re heyîne wan di xwe de di rewşê de digihêne hevdî.

Aqil, heyîne wê, hebûne wê ye ku afrîner e, ji wê heyîne wê, bi rewşê re aqil diafirê. Rewş di mejî de bicihkirin û an ji bi navekî din ji bi pêşnûmakirin re aqil wê bê holê. Ew aqil, bi rewşê û tevgerên ku bi mirov û bi di rewşê de hene re dihê holê. Ew aqil, bi pêşnûmatiya xwe re jîrtiyê û bi hişiya xwe ye ku bi mirov re hişyariyê diafirîne re bîre dihêne holê. Bîr, wê bi wê rewşê re, du rewşan bi xwe re bi wate bike û bêne ser ziman. Yek, hişiyê jîre ya û ye din ji her weha jîrtiya hişê ya. Di wir de qatjîr(QJ) diafirê. Qatjîr, bi tevger û huner, xûy û keseyetiyê mirov re ezitiya mirov bi bîr û hişê mirov yê ku heya re dihêne ser ziman. Her tevgerê mirov heyîneke jîrî ye mirov e. Jîr, bi wê re, heya. Di naqabîna tevger û mejiyê mirov de, têkiliya ku heya, mirov nikarê tenê bi hişkirinê û bîrê û bîrewerîya wê re bêne ser ziman. Ji wê zêdetir rakendiyeka ku pê bi mirov re were ser ziman heya.

Di vir de, bi awayekî geometrikî ku mirov hasibandinakê di nav heyîne mirov ye ku bi rakenditîyê re dihê ser ziman, tevgerên mirov û her weha vejene mirov de xariyekê dernexe, wê aliyê wê hanîna me ye hanîna li ser ziman ye jîre wê kê m bibêne. Vejene mirov, di laşê mirov re ew felîtîyê ku çêdike, di hîmê bûna hişkirinê û bîrkirinê de xwediyê heyîneke pîr hîmî ya. Rewşên ku wê vejênê diafirînin ji, bi qasî wê girîng in. Ew heyîniya bi mirov re aliyekî wê diafirîne. Wekî din ji, xate pêşketine mirov her weha pîr girîng e. Xate pêşketine mirov, weke wê xêve ku bîrên me têde ne û girîne, xwediyê hebûnekê ya. Mirovekî ku di nav malbate xwe de, ku ji aliyê hestê û ramana xwe ve xwediyê aramiyeka ku bi xwe re ya, wê ji yekî ku dervî malbatitîyê mazin bûya wê bêhtir xwediyê têgihîştina ku têde ku wê vejene wê wî bi pê re diafirîne bê. Mirovê ku dervî malbatitîyê mazinbûya, wê pê re pûtepêdanîyak hebe. Ew pûtepêdanî, wê vejene wî nehêle ku bikeve riyekê de û di aramiyekê de biherikî û biafirîne bi pê re. Pêşnûma jîre yekî sêwî ku afrîya, di laşê wî de weke yekî ku ne sêwî mazinbûya wê ne di ahangekê de bê. Ev yek, wê bandûrê li kirinê û afirandina mejiyê wî ji bike.

Mirovê sêwî, bi aqilê wî re ew pêşnûma jîrî ye ku bi pê re afrîya, ew kalsûltiya ku pê re ya, wê xwe bide nîşandin. Ev yek, ne ji bêvejentîyê dihê holê. Ji nebûne tevgeritîya ku di temenê wê de heya ya. Ew tevgerî, weke heyîne rojê ku di fezeyê de heya û dora xwe bi rohnîya xwe re bi bandûr dike ya. Lê di ew rohnî, bi xwe re di qade xwe de tevgerêkê di afirîne. Ew tevgerî, di wê qada fezeyê ye ku rohnî lê heya de ku dibê, wê di çerçova heyîne rohnîyê de ew qad bi rohnîyê re tevgeriyekê bi afirîne. Ew tevgerî, wê bi qadê re ku mirov ji dûr lê meyîzend ku weke xalaka ku di bariqênê ya û di xwe de bitevger e û heya, bi wî awayê ku mirov li keseyetiyê dimeyîzêne, mirov wê herweha wê xala di hîmê tevgeritîya keseyetiyê de ye ku bi heyîne rohnîyê heya, mirov wê xate mazinbûnê re bibîne. Jîrîya mirov, ji rewşê û tevgerên ku bûn û heyîne wan bûyînan di mejiyê me de bi xarîte kirina rewşê re ku jîriyê diafirîne, heyîne wê bi pêşnûmakirina wê re awayê jîre mirov diafirê.

Tevgerê mirov, bi heyîne vejene mirov re girêdayî ya. Vejene mirov, tevgeritîya ku mirov re diafirîne. Jîr, ji tevgeriyê ji dihê zanîn. Tevgerî jîrî, zû bibîrkirinê û hişkirinê re zû fahmkirinê ji dike nava xwe de. Jîr, bi heyîne xwe ye ku bi pêşnûmabûyî re bi heyîneke bi pergala dihê holê. Êdî ew pêşnûma ku bû, di wê de, serwerbûn, jîrtiya jîre dihêne holê. Di wê pêşnûmabûnê de, bi heyînê û awa re çend rewş, qatk û reng bixaml hene, ew ji zanîna wan hebûne wê, wê jîrtiya jîre bêne holê. Zarokê ku di nav listokên xwe de dileyîzê, wê listokên xwe jêvê qatê û piştê wê wan qatkan her yekê ku cihê wan bi hev ve kifş bike û wan dise bi hev ve bike, heyîne jîre dihêne holê. Lê di wir de, çendî zû karê wan qatkên ku jêvkirine bi hev ve bike û wê kirinê zû ji bike, wê jîrtiya jîre wî bêne ser ziman. Zû, bi hev ve kirina wan, ji zarok dixwezê ku ew cihê û wê rewşê ku ew pê berê bi hev ve bûn, wê di serê xwe de bi pêşnûma wê zanibe. Li gor wê pêşnûmayiyê bi bîrkirinekê bike û hiş bike ku ew

her yekê ku li ku derê na. Jîre mirov e di serê mirov de bi pêşnûma ku heya, bi wan listokan heyîne xwe li jîyanê diafirîne û dihêne holê. Tevger û çûn û hatina nava listokan û an ji qatkan xarîta wê bi pêşnûma jîre listokê re di mejiyê zaro de pêşnûmakirî ya. Ew kifşkirina wê û li gor wê levkirina listokan wê zarokê bigihêne jîre wê pêşnûmê. Bi wê re, ku ew bi pêk hanî ji, êdî ew jîr jîre wî ya.

Di naqabîna pêşnûma listikê û heyîne listokan ye bi hev re de, bîrkirina zaro ye bi hiş weyn dileyizê. Ew leyistin, di mejî de bi vejene mejiyê me re xwediyê hin tevgerne ku mirov wan karê di çerçova wê jîre de bêne ser ziman e. Zaro, hê mejiyê wê, ne mazin bi pêşnûma ya. Lê hate ku mazin bû, ku di deme ku mazin bû de, wê hin bi hin mejiyê wê bi pêşnûma bibe. Ew pêşnûmabûn, wê êdî hin bi hin darazên şaxsî ên mirov wê bi xwe re bi afirênin. Bi wê re, wê mirov êdî ku mazin bû, wê bi xal û zagonên xwe yên ku ji wan pêşnûmayên jîrî ên ku wê di serê xwe de dana çêkirin û afirandin re wê bijî. Derketina dervî wan, wê mejî neke. Meji, wan pêşnûmayên ku di xwe de bi tevger re dana rûnandin, wê ji gelek aliyên ve wan bi girêdankan wê di xwe de bich bike. Di nava wan xat û girêdankan de, heyîne mirov e jîrî û an ji, ku mirov karê hê ji pêve herê zêde bike û bêne ser ziman ku wê awayê keseyetiye mirov bi xûyên xwe re wê biafirê. Mirov, ku awayê tevnepirekê bêne berçav û hê ku ji wê tevlihevîr ku mirov tevnekirinekê bike, ew heyîne wan girêdankan ya. Mejî, di xwe de di xêve xwe de, ew hemû heyîn û girêdank bi salixkirina. Di derbarê wan de, di xwe de bi bîr e jî. Ji wê bîrê ew hişê ku diafirê bi rewşên piştre ên li berçavên mirov re bi bûna pêşnûme rewşê re, jîr ji temen û hîmê xwe yê ji mirov diafirê.

Jîr, di temenê bûn û pêşketine wê de û bi pêşketine wê re pêşveçûna heyîne mirov re jî, xwediyê tehereke dîrokî ku dem bi dem xwediyê pêşketineka bê ku qût e. Di wê temenê de, deme ku mirov bahse vê awayê pêşketinê ê jîre bike, mirov bike û neke, divêt ku navê genan hidê. Ev yek pêdivî pê heya. Ye ku di heyîne jîndî e mirov de, wê pêşketin dem bi dem diafirîne û di buhurêne ji, her weha ew e. Di destpêke mirov de, mirov deme ku jîre bi êqil girt di xwe de, ew wê bi me re hinek levketinne bi hinek genne levbixê û biafirîne û wê pêşketine ku heya, bi xwe re bi wê afirandina bi xwe re wê wê mayînda bike. Ev yek, her weha êdî wê piştre xwe bide der. Deme ku mirov di wê deme ku mirov têde dijî ku di wê de pêşketine jîr kir, ew pêşketin, bi rakendiyeka ku ji me dimêne û di yên pişt me re de heyîne xwe dide berdeyam re wê bijî. Ew jîyandin, wê berdewamiya wê hebe. Ew potansiyalî jî, wê di demên piştre de bi hildan û dahûrkirinên ku mirov di xwe de di mejiyê xwe de dike de wê xwe bide der. Bi wê xwe dana der re, wê êdî pêşketin heyîne wê were holê. Lê em ev ji bêjin. Hertimî weke pîrsekê hatiya pîrsîn ku gelo mirov jîre xwe ji yê berî xwe digirê, gelo? Ev pîrs pîrskirin, di deme bersivdana wê de, em divêt ku bînine li ser ziman ku di perpgala pêşketineke bi pergal û tevliheviyeke wê de bersiva wê dihê dayîn.

Mirov, xwediyê heyîneke genetîkî ya. Ew, di xwe de bi hin sentezkirinna girtinna dide kirin. Genên mirov, pêşnûmayaka ku mirov bi wê jîre bêne ser ziman, lê ku temenê wê heyîne jîrî ji dihêne ser ziman, di xwe de diafirîne û dihêne holê. Pêşnûma jîrî, bi potansiyalî heya. Lê ew potansiyalî, bi rewş û kirinên mirov û gavavêtinên mirov zelalîyekê bi xwe re diafirîne. Bi wê heyîne re jîr, xwediyê qadeke ku xwe bi pê dihêne holê ya. Lê jîr, bi teybetî, bi girêdankên ku hatina afirandin re heya. Tevneke ku bi girândakan heya heyîne jîre dihêne ser ziman. Lê di wê tevn û girêdankê de, zanîna ku heya, ew jî, bi tégihîştina xwe ye ku bi pê afirîya ji, xwediyê heyînekê ya. Mirov, divêt ku wê heyîne fahm bike û wê bêne ser ziman. Ew heyîn, ye ku heyîne jîre dihêne ser ziman e. Jîr, di wê heyîne xwe de, xwediyê hin şûnpêyne ye ku weke riyekê mirov karê di wê şûnpêtiyê de karê bi şûn wê re tere herê bi fahmkirinê re. Dem bi dem tégihîştin û zanîna wê, di wê şûnpêtiyê de heya. Her dem xwediyê heyîne xwe ye ku deme ku mirov ji demeke buhurt demekê ku li şûn me dimêne lê ku şûnpêye wê heya bi me re. Bi vê yekê re tehereke wê ye ku mirov bi heyîne jîre ku dem bi dem û ku mirov jev qût nehêne ser ziman heya. Di serî de, bi aqil û jîrî, pêşnûmaya ku afirî bi mirov re, wê piştre li wê heyîne wê afirîne zêdebûn ku dibe bi wê awayê wê pêşketin bibe. Bi wê re, wê dem bi dem bê ku qûtûn bibe wê pêşketin biafirê.

Divêt ku mirov herê bike ku ji destpêka bûna aqilê mirov ve, pêşnûmayaka jîrî ye ku afirîya û di demên piştê de ji ku hertimî dem bi dem em têde kur û dûr diçina heya. Ew pêşnûma, jîndiya mirov bi wê re heya. Ew pêşnûma, weke xarîta dinyê, ku her derê wê têde heya û bicih e, ew jî, tevgerên me yên dem bi dem pêşketine bi awayên xwe yên ku jînbûna û bi wê jînbûnê re bi pêşnûma bûna re, bi wan re ku mirovbûya xwediyê pêşzaniyekê, heyîne wê dihê ser ziman. Ku mirov, bi tevger û xûyên re bahse pêşzaniyekê bike, divêt ku mirov bi vê yekê re bahs bike. Heyîne rakenditîyê e bi mirov re û ku biqasî wê girînge û xwediyê wateyekê ye, kevneşopîyên me yên ku ew rakendîtî di bin wê de ya jî, mirov karê bi wê re bêne ser ziman. Kevneşopî, awayê wê pêşketine jîrî e li jîyanê ku bi mirov re jîya ya. Di naqabîna heyîne mejiyê mirov û wan kevneşopîyan de, rakendiyek heya ku mirov wê di temen de fahm bike û bêne ser ziman heya. Jîr jî, ew naqabîna ku me bahskir, wê bi pergal bi jîyanîya me re dihêne ser ziman. Berdewambûn, çawa ku ji bo jîndê ye hîme, her weha ew berdewambûn bê wê heyîne jîre bi mirov re nîn e.

-XII-

CIVAKNASÎYA CIVAKA KURD Û KURDISTANÊ, BI DÎROK, TÊGIHIŞTIN Û ZIMANÊ WÊ

Gotinên weke yên "civaknasîyê", "pêşketinê", "dîrokê" û "dîroka hizir", çend ji wan gotinên ku mirov bi teybetî hildê dest û wan dahûr bike. Di rastiye de, ev yek her weha hewceyî pê heya. Di roje me de, ev gotin, û her weha gelek gotinên weke van gotinan û ku hinek gotinên din ji ku bi pergal ji nû ve diafir in, hewceyê fahmkirina wan e. Dîrok, î ro, pêşketine wê ye bi hizir re, li ser wan re dimeşê. Ku mirov, î ro, pêşketine ku bixwe re dijî, ku baş fahmnekê, wê bi pêş ve neçê gavekê. Çendî ku bixwezê bigavekê bi pêş ve herê, hewceyê wê heya ku fahmkirinaka ku beremberî gotina naskirinê di jîyanê de tê, pêdivîyên wê bêne bicih. Î ro, ev yek. ji bo pêşketinê xaleke pir girîng e. Zanebûn, bi vê yekê bidest dihê xistin. Di roje me de, mirov bi gotina pêşketinê re ku em bînine ser ziman, divêt ku em bêjin ku pêşketineke pir mazin bi xwe re daya çêkiirn. Bi vê yekê re jî, mirov karê bêje ku di jîyana xwe de, çendî ku bi wê pêşketinê dijî jî, di aslê xwe de, ji aliyê jîyanî û serweriyê ve neserweriyaka wî ye li jîyanê ji heya.

Mirov di pêşketine aqilê de, weke ku windabûbê lê hatiya. Mirov ku li wê pêşketine ku ew dijî di jîyana xwe de, ku mirov li wê dimeyîzêne û ayîşene, mirov vê yekê her weha pir baş

fahm dike. Di roje me de, gotina civaknasiyê, bi pêşketine bi hizir re weke ku cihê gotina civakiyatê bi hin xosletne girtiya. Ya ku me digihêne vê têgihîştinê jî, pêşketinên ji aliyê jîrî ve ku bûne û serweri wî û jiyana wî bûna na. Naskirin, gotinaka ku gotina fahmkirinê bi têrkerîya wê re di wate xwe ya di xwe de digirê ya. Di roje me de, bi pêşketinên weke yên bi têknolojiyê re ev yek hatiya holê û bûya. Ji ber vê yekê, em hinekî li ser vê yekê pir kur herin. Em di serî de, bêjin ku ev gotin, wate wan ye di roje me de baş newine salixkirin bi zanebûnê û jîrê re, wê serweriyaka baş bi aqil jî nebe. Di roje me de, weke xosletekî serweriyê, gihiştina binwateye gotinan jî heya. Ji xwe, ye ku temenê pêşketine bi pêşveçûnê diafirêne

ji, her weha ev yek bi xwe ye.
 Di aslê xwe de, ku mirov bahse zanebûnê dike, mirov gelek hizirên ku bêne ser ziman, di serê xwe de digihîjîyê de. Ev yek, ji pirralitiya wê ku î ro, di roje me de afiriya tê. Zanebûn, bûna xwediyê wê, ji aliyê civakê ve bi civaknasiyê, ji aliyê mirov ve bi deroniyê, ji aliyê û hwd, divêt ku were holê. Di roje me de, ev yek her weha giring e. Xoslet û teybetmendiyên zanist û rewşenbîrên roje me ji her weha li gor vê yekê şin bûna. Gotinên zanist û rewşenbîrtî, yê ku wê di wê gihiştina va pêşketinan ve pêşevaniyê bike ya. Lê ew ji, hate ku bi zanebûna xwe, ji aliyê zanebûna xwe ve ku xwe ne derxe ser wê aste ku ew di nav de heya, wê nikaribe wê yekê ji bike.

Ev yek ji, weke xaleke pir giring e ku mirov wê bêne ser ziman. Xosletên civaknasiyê yên sadsala ku em ji nû ve ketinê de û yên sadsala berî ve sadsalê ji jev cuda na. Fahmkirina wan jî, wê bê aliyekê fahmkirinê yê li gor roje me bixwe jî. Zanebûn, ji aliyê pêşketinê ve, weke ku Êlî Herîrî haniya li ser ziman û gotiya ku "riya bidîtinê ye ku tere tê meşin" e. Ew rê, î ro, di roje me de, xoslet û teybetmendiyên wê yên bi pêşketine ku bûya re afirîna, pirr mazin cudatiyaka wan ji ye demên berê heya û afiriya. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bêne ser ziman. Civaknasiya roje me ku xosletên wê ji yên deme berê cudatir bin, wê çaxê mirov karê bêje ku xosletên civakê ên ku pêşketinê ji li gor wê cudatiyê na.

Mirov karê ve yekê ji her weha bêne ser ziman. Aliyê pêşketinê ê hizrî, bi hizra zanîna zaninê re dihê ser ziman. Civaknasî, aliyê wê pêşketinê, mirov nikarê dût û dervî pêşketinê jîrê bêne ser ziman. Ji ber vê yekê, wê di hanina li ser ziman ve pêşketine civaknasiyê ye roje me de gotina jîrîyê wê pir mazin ji her aliyê xwe ve bi civakê û pêşketine wê re were ser ziman. Awayê civakê ê ku afiriya, mirov ku wê pêşketine wê ye bi pergali fahm bike, Mirov dibîne ku zanebûn bi heyîn û aliyên xwe yên ku weke civaknasiyê, deroniyê, zaniste û hwd, pergala xwe ye demî afirandiya. Li ser xwe naskirinê re wesiftî bi mirov re û her weha ji mirov re jî bi pêşdikeve. Mirov karê ve yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Di roje me de, aliyê pêşketinê ê civaknasiyê, mirov wê fahm nekê mirov wê di pêşketinê de û di pêşveçûnê de nebe. Ji bo ku mirov wê jê fahm bike, divêt ku mirov çav li difrokê bixwe. Ji bo wê jî zanînaka mazin di roje me de, ji mirov divêt.

Bi çênd gotinan, î ro, di roje me de mirov ne dikarê dinye xwe bi rê ve bibe. Her gotina zanebûnê jî, wesiftiya wê ye ku bi zanî tede hatiya salixkirin û bi pê dihê ser ziman jî, her weha giringiye wê heya. Bi vê yekê re mirov karê hinekî bahse awayê pêşketinê ji bike. Wê hingî ev hanina me ye li ser ziman wê baştir were têgihîştin. Zanîne mirov e ku afiriya, î ro, bi awayê xwe yê ku heya, weke perdeyekê xwe bi ser mirov de û nerîne wî ye li dinyê de berde ya û serweriya xwe denezandiya. Serweriya wê, î ro, pir mazin e. Jîrîya afiriya pir mazin afiriya. Wê jîrîya, heyîne bi afirînê re bi sînor ne hiştiya. Ji wê buhurtiya û bidest afirandina di jiyane de kiriya. Jîrî aqil, êdî bi wê û wê yekê re aqilê xwe ji afirandiya. Bi vê yekê re formula me ye ku em ji bo vê xalê bînine ser ziman, her weha ya. Aqil= >jîr = > aqil= > -- e. Lê li vir, divê ku em vê jî li dûv wê gotinê bibêjin ku di temenê gotina "jîr"ê de pêşketina 'hiş' û 'gotina hiş' heya. Hiş jî, di temenê wê de, salixkirin û piştre wê re fahm kirin heya. Fahmkirin ku bû, êdî ew bûyîna fahmkirinê bi 'şenberîya' wê re bi gotina 'têgihîştinê' di hê ser ziman.

Jîrê ku aqilê xwe afirand, her weha êdî pêşketine li jiyane, serweriya wê diafirê. Ancamên wê yên ku diafirin hene. Weke yên bi têknolojiyê re bûna. Weke yên bi biolojiyê

re diafir in û hwd. Zanistê wê bi van aliyan û û aliyên din ên weke fizîkê re wê di demên pêş de pir mazin werine holê û serweriyaka mazin bi zanî wê biafirênin. Mirov karê vê yekê ji her weha bêne ser ziman. Wê formula ku me bi aqil-jîrê-aqilê hanî ser ziman, ji aliyê civaknasiyê ji, biqasî ku em dibînin heyîne wê ye bi serwerî ku mirov bêne ser ziman heya. Civaknasi ji, î ro, bi êqil dihê şîştin û di pêşketine xwe ye piştê de berdeyam dike di rîya xwe de. Zanebûn, bi têgihîştin û wesiftiya xwe re serweriya wê di hanina li ser ziman û şirovekirinê de heyîne wê heya. Mirov divêt ku wê bi teybet bêne ser ziman. Civak, vê yekê, bi pêşketine xwe re dide berdeyam kirin. Zanebûn, ji aliyê civakê ve ye ku wê di roje me de mazin bi pêş dixê, pêşketine wêjê, hizre civaknasiyê û deroniyê û hwd heya. Bi wan re di mêltî û hevaltiye de ya pêşketine wê ye di roje me de.

Civaknasi, aliyê wê di roje me de, bi deroniyê re di hevaltiyeke de di rê de dimeşe. Deronî, bi fahmkirin û naskirina mirov re di rê de dimeşe û diçe. Civaknasi ji, her weha bi komên di nav civakê de ne, bi wan re eleqeder dibe û wan bi xoslet û teybetmendiyê xwe re kirina mijara xwe û dike ku wan fahm bike û bêne ser ziman. Herdû ji di asta civakatiyê û fahmkirina wê ye ji aliyê pêşketinê ve de bi zanebûne re di gihîştina jîrîyê de lev dikin. Bi vê yekê re, mirov karê herduyan ji bi hev re bêne ser ziman. Deronî, di fahmkirina mirov de, civaknasiya ku di xwe de di hundurê xwe de afirandiya û çêkiriya, zanebûna wê ji awayê pêşketine zanebûna civaknasiyê dihê holê. Bi vê yekê re, bi hev re di riyekê de dimeşin û diçin. Deronî, heyîne wê ye hizrî, di felsefe xwe ye ku xwe pê dihêne ser ziman de, di roje me de, argûmanên felsefe civaknasiyê bi mijar û bûyariyên xwe re di temenê wê de hêma digirin. Vê yekê, her weha bi heman awayê mirov karê ji bo pêşketine civaknasiyê ye di roje me de

jî bênine ser ziman.

Ji gelemperiyê bi ber mirov ve bi kurbûnaka ku di xwe de bi jîrî û aqilê re çê dike diçe û dimeşe. Mirov karê vê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Ji aliyê deroniyê ve jî, ji mirov gihîştina komên civakê û ji wê ji gihîştina civakê awayê wê ye ku heya ji, weke awayê pêşketine wê dihê holê û berçav. Lê zanebûnen ku herdû alî ji diheine holê, di asta civakatiyê de lev digihine hevdû. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Deronî ji mirov bi ber asta civakatiyê ve diherikê û diçe bi zanebûne xwe re. Civaknasi, ji wê heyîne têgihîştina xwe bi ber mirov û dinye wî ye hundurî ve diherikê û diçe û bi wê yekê ji awayekî deronî ji demekê pê de di pêşketine xwe ye demê de dike awayê xwe ye ku pê di rîya xwe de bi mirov re diçe. Dînye derve e civakê ye nava wê û ye mirov ye di hundurê wî de bi hest û ramanên wî re hevdû dihoynên. Bi wê hoyandinê re deronî û civaknasi li hevdû diqalibin û bi hev re bi hevalî dimeşin. Aqil û jîr, civaknasi û deronî, mirov û pêşketin, di wê xate pêşketinê de bi hev

re na.

Jîr, serweriya wê ye li jîyanê e bi pêşketine êqil re diafirê, di vir de, divêt ku mirov bahse wê bike. Jîr, heyîne wê, bi aqilê xwe re, wê weke civaknasiyê û deroniyê pêşketina ku çêdike re ku çawa ku di kurbûnaka bi mirov re di jîyan de bi jîyanê re dihêne holê, her weha jîr pergaltiyekê bi êqil diafirêne û serweriyê mirov dike. Ma ku mirov bêje ku têkiliya deroniyê û bilojîyê re pir xurt e wê xelat bê? Di deme kurbûna fahmkirina di nav mijarê de e deroniyê, di rîya ku têde kur diçe, tê hate ku dihê mejî û hundurê wê. BI wê re, têkiliyek wê, bi fahmkirin û pêşketine bilojîyê re ji heya. Pêşketinê bilojîyê, têkiliya wê ye pê re, ku jê re di fahmkirin û naskirinê re dibe temen e. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku deronî, di wê qadê de, aliyekî wê ye din ji dihê kifşkirin bi wê gotinê re. Aliyê wê ye bi pergala komplekse mirov e jîndî re ya. Jîr, têkiliya wê ye bi mirov bixwe re, ji ya ku em î ro dizanin bêhîra. Ji wê zêdetir a. Jîr, di heyîne mirov de bi wê heyîne xwe ye bi mirov re ew komplekse mirov e jîndî ji aliyekî ve heyîne wê ye ku mirov bi têrkerîyekê bêne ser ziman bi hîm dike. Kompleksên laşên mirov, bi heyîne mirov re tevgerên mirov yên ku mirov dide nîşandin, wan bi konsantra dike. Bi wê re yekê re temenê wê heyîne deronî ji diafirêne. Bi wê re, cihê mirov ê di nav kome mirov e civakê xwe de bi bandûr dike.

Dî roje me de, awayê civaknasiyê ê ku heya, bi hebûn û awayê heyîne xwe ye civakî re divêt ku were fahm kirin. Ev yek her weha girîng e. Zanebûn, di pêşketinê de cihekî mazin

girtiya. Pêşketine wê pir mazin e. Zanebûna ku î ro heya bi hebûn, heyîn û awayê xwe re pir mazin bi pergal bûya. Li ser wê pergalê re pêşketinên civakî êdî dibin û rû didin. Mirov karê vê yekê bi pêşketine aqilê jîre bêne ser ziman. Di roje me de, aqil, em mirov ast û gavê wê ye pêşketin e sêyemîn dijîn. Gavê pêşî, ji destpêkê bûn û pêşketine aqil bû. Piştre, weke ku di demeke dîrokê de bi bûn û derketine felsefê û pêşketine wê û her weha gelek aliyên in ên hizrî de bidest pêşketina jîre xwe dike. Ev gave wê ye duyemîn e. Ye sêyemîn ji, her weha ye ku em karin bi pêşketine aqilê jîrê bênine ser ziman e. Ev aliyê pêşketinê, weke pêşketine xwe, wê awayê civakê û asta wê ji bide guharandin. Bi vê yekê re, bi vê astê re qadên hizrên ên weke civaknasiyê ên ku pêşkevin û ên ku wê hê derkevîne holê û bidest pêşketine xwe bikin hene. Her weha mirov karê pêşketinên bi genetîkê re, ku çendî hê di destpêka wê de ji bê mirov, wê di demên pêş de, pir mazin wê pêşketinê bi ancamen wê re bijî.

Civaknasiya roje me, bi aliyê wê mirovî ku mirov bi hev re têkiliyê di jîyanê de didênin û pêşdixin, ji wê cuda jî bi awayên weke yên bi internete re dibin û derdikvine holê. Civaknasî, hin bi hin bi vê yekê wê awayê xwe ye ku mirov bi hev re li cem hevdu bi têkiliyekê bi pêşdixe, wê aliyê bi hinek aliyên din jî dihêne holê. Ev awayên têkiliyê, ên demî, bi ancamen jîrê ên weke internete wan re heya. Di roje me de, ev yek, pir mazin derketiya pêş. Wê hê ji weke ku wê derkeve pêş. Ev yek wilo dihê xuyakirin. Lê civaknasî, awayekî bi pergalê pêşketinê ji xwe re dixwezê di roje me de. Bi vê yekê re, ku mirov wê awayê pêşketinê ye ku dixwezê ku mirov wê bisalix bike, mirov karê vê weha bêne ser ziman. Di serî de, pêşketine êqil û di jîyanê de bi kar hanîna wê ye bizanebûn, naskirin û her weha kurbûn dihê holê. Mirov karê bi van aliyên ve hê ji bêne ser ziman. Lê yên ku mirov bi teybetî wan bêne ser ziman û li ser bisekinê bi serekê ev in.

Civaknasî û deronî û hwd, qadên weha bûna qadna biêqil. Bi jîrê êdî dimeşin. Mirov divêt ku wê yekê ji bêne ser ziman. Civaknasî, her dem, di awayê xwe de bi pêşketine bi xwe re guharandinan bi jîyanê civakê re dihêne holê. Mirov vê yekê her weha karê bêne ser ziman. Di sadsalên Neolitikê re jîyana ku hebû, bi xoslet û teybetmendiyên xwe re cudabû. Jîn di wê jîyanê de di rastkirina jîyanê de li pêş bû. Xweza û jê fêzgirîtin pir mazin hebû û li pêş bû. Piştre bi pêşketine ku di wê de bû, bi awayê peresendinê buhurîna deme şaristaniyê heya. Deme şaristaniyê, demeke nû ya. Awayê jîyana wê cuda ya. Êdî bi awayê xwe ye ku pêşdikeve re di riya xwe de diçêt. Lê divêt ku mirov bêje ku bi şaristaniyê re serwerî û serdestiya êqil di jîyanê de hin bi hin êdî diafirê û derdikeve holê. Mirov, êdî bi wê pêşketine xwe dide berdeyam kirin. bi vê yekê re, hêjaya ku mirov dem bi dem ji wê deme Neolitikê bidest hanîna li ser ziman ye pêşketine wê bike Ev yek pêdivî pê heya. Wê bi wê deme me pêşketine wê baştir were fahm kirin. ..

Deme Neolitikê: Ku mirov bahse deme Neolitikê bike, divêt ku mirov hinekî bahse deme berî wê ji bike. Ev dem (peleolitik), fahmkirine wê, wê bêhetirî têgihîştina mazin e bi ber rastiyê ve wê bi me re biafirêne. Ev yeke her weha girînge ku mirov bêne ser ziman. Deme Neolitikê, deme ku êdî jîyan di xwe de û bi mirov re bi pergal bûya di derbarê wê de bi wê re êdî pêşketinek di meji de afiriya ya. Demên pêşketinê hate ku têne wê deme pêşketinê e bi hizir, pir deme mazin ên dem dirêj di buhurênin. Deme berî wê demê, deme ku mirov hê bicih nebûya. Di vir de, deme ku em gotina "bicihbûnê" bênine ser ziman, em di serî de bêjine ser ziman ku ev gotina bicihbûnê e deme neolitikê di xwe de têgihîştineke jîrî e deme xwe de ku tede afiriya dihêne ser ziman di xwe de. Mirov divêt ku wê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Mirov, ku deme wî ye mirovtiyê dihê ser ziman, li gotine pêşketinê û ye mirov bixwe ji, lêkerê têgihîştî e ku bi jîrî afiriya lê tê kirin û dihê ser ziman. Ev hatina li ser ziman, êdî hebûn û heyine hizir e di jîyanê de ku serwerî bidest xistiya dihêne ser ziman. Bi vê yekê re ev gotin, her weha wê dihêne ser ziman.

Bi gotinên ku wê deme neolitikê dihêne ser ziman re têgihîştineke hizrî heya. Lê ku mirov bahse wê têgihîştinê bi gotinekê ji bê kir, divêt ku mirov bêne ser ziman, ku xoslet û teybetmendiyê wê têgihîştinê ew e, ku mirov di derbarê xwe û jîyan xwe ye ku tede dijî de bi xwe re di serê xwe de bi wê jîriya xwe ye ku bi xwe re afirandiya, pêre têgihîştineke bi

nasîn afirîya. An jî, mirov karê weha bêne ser ziman û bêje ku wê gotine têgihîştinê û an jî bi awayekî dî e zanebûnê, di xwe de û bi mirov re naskirinak hişî bi mirov re afirandîya. Bi wê re jîyan û heyînên têde hatina naskirin. Jîr "Şêr" re şêr tê gotin. Her heyîn û hebûn bi xosletekî xwe yê ku dihê li berçav re nav ji xwe re distêne. Bi vê yekê re, êdî jîyan, pêşketine wê ketiya asteka dîn e pêşketine bi xwe re de. Jîyan, bi naskirina ku têde bi pê re bû re heyîne xwe ye mazin dihêne holê. Naskirin, wê di jîyanê de bi têgihîştin, êdî bi mirov re têgihîştina ku çî di jîyanê de bijîn heya wê jêre bê bersiv. Naskirin, bi binaskirinê re diafirê. Naskirin û bi navkirin, destpêka pêşketinê ya. Di aslê xwe de, destpêka pêşketine e bi aqil e pir girîng mirov karê binavkê û bêne ser ziman. Bi navkirin, di aslê xwe de temenê naskirinê ya. Di wê de, temenê wê bi navkirinê jî, her weha bi mirov re bûn û hebûne xêvê bixwe ya. Xêv, ku di xwe de bidest girtinê kir, êdî hewldana wê ye salixkirinê wê bi navkirinê bêne holê.

Naskirin, asta û heyîne têgihîştina ku heya, bi temenbûna navkirinê e wê re, heyîne wê diafirê. Di jîyanê de çî êdî çîya jî wê re bersiv bidest dayinê dihê kirin. Naskirin, gotinaka ku mirov wê di vir de jî gelek aliyan ve bêne ser ziman e. Naskirin, heyîne jîyanê e ku mirov bi jîndayî têde dijî, wê bi heyîne wê re êdî bi navkirin û hewldanên wilo û hwd re bijîr dike. Jîr, di aslê xwe de ev bixwe ya jî. Ku mirov bahse bûna rewist û sincê bike, mirov karê di vir de, wan derkên ku xêvê me di xwe de girtina bi sentezkirinê bi wê re bêne ser ziman. Ew sentezkirin, heyîna wan, jî ya ku em di zanin, bi vê yekê di dîrokê de di pêşketine me ye li jîyanê de jî weyneke mazin e dîrokî leyistîya. Mirov karê wê jî bi teybet û her weha pir mazin êne ser ziman. Naskirin, bi binavkirin û navlêkirinê re, heyîne wê ye ku bi wê girtina di xêvê de ku êdî bi heyîne mirov re konsantrayaka xwe ye jîndî bi me re diafirêne re bi wê re dihê holê. Lê di vir de ku mirov bi bahse binaskirinê û navlêkirinê bike, divêt ku mirov hinekî dî jî kur û dîr herê. Bi aliyê xêve me ve mirov divêt wilo herê. Bi wir ve çûyin jî, wê me bigihêne hin pêşketinên ku bi wan sentezbûnên ku bûna re hatina holê wê bi me bide têgihîştin.

Zanebûn, destpêka wê ye di jîyanê de e pêşketinê di vir de, heyîneke wê ye ku mirov bi teybet bêne ser ziman heya, êdî. Ew heyîne wê, mirov divêt ku bi teybetî li ser bisekinê û wê bêne ser ziman. Ew zanebûne ku di jîyanê de êdî wê weyne di bûn û heyîne wê pêşveçûne bi mirov re bileyizê jî, ew bixwe ya. Di jîyanê de, temenê bicihbûnê bi wê naskirina jîrî e hişî e ku bi mirov re bûya re diafirê û dihê holê. Mirov vê yekê jî, her weha bi pêşketinê hizri e bi mirov re karê bêne ser ziman. Mirov, deme ku bicihbû, êdî bi wê bicihbûnê re wê çawa bijî, di derbarê wê de têgihîştin pêre afirî. Ew têgihîştin, wê wî di jîyane wê ye bi cihbûyî re wê bi tevger bike. Têgihîştine bicihbûnê, wê bi tevgerên bi pê re wê bi pêş bikeve. Mirov wê, jîyane xwe ye ku têde dijî, wê di wê bicihbûnê de wê nasbike. Bi naskirina wê re wê dor û hevirdora xwe nasbike. Wê di demeke dirêj e bicihbûnê de hişê lê xwedîbûnê û lê xwedi derketinê wê derkeve holê. Ev hiş heyîne wê, jîreke nû ye di jîyanê de di wê demê de bi pêşdikevê ya. Wê ew têgihîştin bixwe, wê bibe destpêka çûna bi ber şaristantiyê ve. Bicihbûn, hizre wê ye ku diafirê, di aslê xwe de di şert û mercên xwe yê ku mirov têde dijî de diafirê. Ew şert û mercên ku diafir in jî, wê pêşketineke mazin e demê bi wê re xwe bide holê. Dem, ku bicihbûn dibe, êdî piştre bi awayekî geometrikê pêşketinekê ku bi mirov re bi wê re dimeşe.

Gotina naskirinê, gotinaka ku di serî de mirov di xwe de pêdiviyên wê bicih dihêne, lê ew bixwe ne di farq û hişê wê de ya. Lê ji destpêka bicih hanînê re wê bi demê re kevê farq û hişê wê de. Ketine farq û hişîya wê de, wê bi demê re êdî bi jîrê bi pêşketinê kê ku mirov di rîya xwe de bi meşe. Her weha ev yek pir girîng e ku mirov wê bêne ser ziman bi têgihîştin. Fahmkirin, di wê naskirinê de, bi binavkirin û navlêkirin re dihê holê. Di serî de, nerîn di afirê. Di wê bi navlêkirinê de dîtîn û nerîn xwediyê cihekî pir girîng in. Mirov karê wê bi teybet bêne ser ziman. Di dîtîne de, nerîne ku lê li jîndayê ku dihê dîtîn tê kirin de, dengê ku tê derxistin, wê bi xêvî bi mirov re bicih bigirê û wê piştre êdî ku ew jînda hate dîtîn, êdî ew deng wê bê bîrkin. Ew bi bîrkin, wê êdî temenê binavkirin û navlêkirinê wê biafirêne. Bi

wê yekê re, êdî wê temenkê mazin ji pêşketinê re bi afirê. Di aslê xwe de, têgihîştina ku di derbarê wê binavkirin û navlêkirinê de dibê, wê bê sedeme buhurîna deme şaristaniyê. Binavkirin û navlêkirin, ku bû û pêşketin û ew bi têgihîştin bû û derbarê wê de têgihîştin bi mirov re bû, wê êdî pergalbûn, ew û têgihîştina wê di afirandina xwe de pêvajoyaka nû bide dest pê kirin.

Di jîyanê de ew pêşketin, pêşketineke mazin e dîrokî ya. Gelek pêvajoyên pêşketinê e di serê mirov de hate ku bi demî mirov tê û digihê wê, dibin. Mirov divêt ku wê yekê her weha bi wê yekê û wan pêvajoyan re li ser bisekinê. Bicîhbûn, di aslê xwe de, gotina naskirin û di hîmê wê de ye binavkirin û navlêkirinê, xwediyê heyîneke felsefîk in. Bi wan gotinan ku mirov felsefeyê wê demê ye pêşketinê bêne ser ziman, wê xelat nebe. Gotina naskirinê, di bicîhbûnê de, pêvajoyên pêşketinê ên ku mirov wê êdî "xwe yê wir" bibîne dihêne holê. Yanî, wê mirov êdî xwe bi wê cihê ku lê bicîhbûya wê xwe bidestnasînê bike. Ew nasîne wê, wê bê temenê lê xwedî derketinê. Bi wê re, wê pêdiviyên wê bêne bicîh. Parastin, cohtkirin û çandin, nêçîrtî û şivantî û her weha malbûn, wê weke xosletên wê demê û pêşketinê wê werinê holê ku mirov wan fahm bike û bêne ser ziman. Ev gotinên ku me hanîna ser ziman, ew ji di wan de bi demê re demne pêvajoyan pêşketinê hene. Her gotinak ji van gotinan, di xwe de awayekî jîyanê di xwe de bi wesifên xwe de dihêne ser ziman.

Deme pêşî e berî ye neolotîkê, deme ku ji du qatan zêdetir ji ye wê deme neolotîkê dirêjtir dikişîne ya. Hate ku mirov karê bêje ku ji duqatan zêdetir ku digihê sê qatan jî. Ew dem, demeke ku mirov xosletên wê hin bi hin ên mirovî şîn dibin û di jîyanê de tene nasîn. Bi komî bi hev re gerîn li arê û bergan, wê pêşketine mirov e ku mirov bi xwe re daya der, wê bêne berçavên mirovên din ên ku bi hev re na bi xoslet û teybetmendiyên xwe re. Mirov wê yekê, weke ji hevdû weke nerîngirtinê bêne ser ziman. Ew nerîngirtin, di aslê xwe de, wê bi wê bihevrebûnê re, wê xosletên mirovî wê di serê mirov de bidîne rûnandin bi têgihîştin. Naskirina mirov e pêşî, e ku bi hev re ya. Ew naskirin. bi nerîne ya. Nerîn pêşî çinîkirina wê ye dihê kirin. Bi çinîkirine nerîne bi rewş û tevgeran re, wê xosletan bêne holê û bide têgihîştin. Jîyane mirov, wê ji mirov her weha bê holê. Mirov, ku bidest dîtine e bi mejî kir, êdî ew nerîne li hevdû ye bi hevdû re wê heyîne mirov bi mirov bidest bitêgihîştinê bike.

Di jîyane komî e bi hev re, kombûn, wê bê temenê jîyane bi hev re bûnê. Di aslê xwe de, têgihîştin û civaknasîya komî e mirov di mejî de ji wê pêşketine wê ye demê re wê bê temen. Mirov wê, bi wê bi hev re bûnê re wê bijî. Li cihên ku lê tê bicîhkirin jî, êdî li wir, mazin dibe. Lê di aslê xwe de, di bicîhbûnê de, têgihîştine bicîhbûnê, wê di wê deme li cihê ku lê hatiya bicîhbûn lê zaroyên ku dibin û mazin dibin, wê temenê wê bi xwe re bidina afirandin. Wê di aslê xwe de, êdî li ser wan re wê jîyan bê berdeham kirin bi bicîhbûnê re. Di bicîhbûnê de, malbatî, têgihîştina wê, bi cihê ku lê tê jîn kirin û dabar lê tê kirin re diafirê. Li cihê ku lê cohtkirin û çandin tê kirin, wê li wir têgihîştina malî e mirov wê biafirê. Li wir, wê ew xwe yê wir bibîne. Bi wê xwe dîtine re bi demên ku bi ser wê re diçin re, wê pêşketin bi afirê. Kom bi kom cihên ku li bicîhbûn dibe, li wir wê bi buhurîna nîfş û an ji du nîfşan re wê pêşketin tede bibe. Li cihê ku lê bûn bû, piştî re çendî ji wir çayin û dûrketin bû jî, wê ewder bi têgihîştinekê di serî de hebe û wê ew têgihîştin kê ku vegefirne li wir bibe. Bi wê re, temenê bi bicîhbûnê e bitêgihîştin diafiê. Bi vê re deme neolotîkê salixkirine wê ye jîrî e wê ye teybet dihê holê. Deme berî wê, deme ku mirov çawa ku karê weke demeke bi serê xwe bêne ser ziman jî, mirov karê wê demê weke demeke buhurîne wê demê ji ye bi vî awayî jî bêne ser ziman.

Piştî nerîn û dîtine bi mejî re êdî gotina nîfşitiyê giringiye wê di pêşketinê de dihê holê. Nîfşitî, dem bi dem wê pêşketine deme xwe e bi xwe re wê mazin bike. Her dem wê biawayekî u mirov karê bi awayê geometrikê bi hasibinê wê pêşketinê di jîyanê de bide çêkirin. Nîfş, di wê pêşketinê de heyîne wê ye ku mirov ji hinek aliyen ve bêne ser ziman heya. Nerîne dîtine e mejî, wê di ji nîfşekê buhurîne nîfşeke dîn de wê sentezbûnê bixêvbûnê bide çêkirin. Ev jî, weke ku pirtûka mirov e jîrî bi hişî êdî bidest nivîsandina xwe dike bi mirov re ya. Di vir de, ku mirov bi deme dîtine bi mejî re bêne ser ziman, êdî heyîne nîfşê û

jîrîyê bi xêv û hişiyê re wê di pêşketine ku bi mirov re ya wê weyne xwe bileyizê. Pêşketine bijîrî, êdî ev aliyê wê, wê bê holê. Nerîne bi mejî, pêşî, weke ku tê dîtîn, tê wêne kirin. Nişanaka wê wênebûnê çêkirina wêneyên ajalan ên li ser kevîran û bi kevîran e. Ew çêkirin, êdî çêkirina biêqil e pêşî dihêne ser ziman. Di aslê xwe de ew çêkirin, çêkirineke jîrî e mirov bixwe ya jî. Ew çêkirin, ji xaynî ku ji vî aliyê ve xwediyê wateyekê ye jî, ew ew çêkirin, wê bine bûne dest pê kirinekê jî. Wê ew çêkirinê wêneyî ên nîgarî, wê bine dagar û di heyîne pêşketinê de wê weyneke wan ye dîrokî di pêşketine mirov re hebe.

Mînaq; çêkirine sawalekê ku yek mê û yek nêr e û çêlikên wan bi wan re na ku li dûv van in û berê wan li derkê ya dikin ku herin, wê bê temenê hizreke bimalbatî di heyîne jîyane mirov de bi mirov ra. Mirov, wê di jîyanê xwe de ji awayê wê, wê heyîne wê têgihîştin şênber bike. Bi wê şênberkirinê re, wê têgihîştina malbatîyê wê bê holê bi bîr û hiş. Ev têgihîştin, wê bi xwe re êdî hin bi hin di demê de wê zagonên xwe yên ku mirov di jîyanê de lê meyzîne jî wê bêne holê û serwerî jîyane mirov bike. Bi wê re, wê pergaldûn wê bi afirê. Di têkiliya malbatîyê de, ji dînya ajaltîyê dûrbûn û beyenîbûna li wê, wê di têkiliyên mirov ên zayendî de jî wê xwe bide nişandin. Di deme berî neolotîkê de, dem bi dem û an jî çih bi çih, wê zayendîtî cûr bi cûr bê kirin. Jinek bi çend mêran re karê bikeve têkiliyê de. Mêrek karê bi çend jinan re bikeve têkiliyê de. Di wê têkiliyê de, *barîbûna* mêr heya. Yanî, li zaroyên ku dibûn ji jî wê têkiliyê, wê kom lê xwedî derketibane. Lê di wê lê xwedî derketinê de jin û an jî bi gotîna têkildanîne re *dayik* lê xwedî derdiket. Ew, hêzeke wê ye li ser ye mirovên di nav komê de hebû. Ew bigotîna xwe re serweriya wê hebû. Di têkildanîne de, heyîne mirov wê ber zêdebûnê ve herê. Di wê zêdebûnê de, wê heyîne mirov, wê di pêşketineke bi xwe re de wê heyîne xwe bide berdevam kirin.

Barîbûna mêr, û nebarîbûna jinê, temenê wê jîyanê diafirîne. Di wê zagona komî de, du tişt girin in. Yek, ji bo jînbûnê ya. Ya dîn jî, malbatîtî ya. Her yê ku di nav komê de ya, yên ku ji komî na bi xwûna xwe re. Ew yek, wê bê benê girêdanê ê mirov bi komê ve. Di deme dûrketinê de jî, weke ku tawizandinak di yê ku dûrketiya û yên ku di komê de =weke dayikê= wê bi wan re bibe. Ev yek, wê wan bi awayekî êdî bikişîne hevdû. Ev temenê malbatîyê ya. Ev wê piştre bi dîtine mejî re, wê bi têgihîştin bibe. Deme ku buhurîne deme neolotîkê dibe jî, wê di vê benê de wê têgihîştin bi afirê. Ev ben, weke wê bene deme ku zaro di zikê dayîka xwe de û bi wê rovîya ku ew di zikê xwe de bi pêve girêdayî ya. Mirov karê weke wê bi mînaq bêne ser ziman. Di deme buhurîne deme neolotîkê de, wê ne tenê ev ben bi têgihîştin bibe. Wê bi nerîne dîtine malbatîyê re wê lê xwedî derketin bibe. Wê ew deme dîtîne wê barîbûna mêr ji holê rake. Ev deme rakirina barîbûnê jî, wê bê deme neolotîkê. Di vir de ji bo ku mirov şaş fahm neke, em têkiliya mêr ye bi malbatî re li ser wê çend gotinan bêne ser ziman. Deme ku mirov li ajalekê dimeyzîne, mirov ajala mê û ye nêr ji li çêlikên xwe xwedî derdikevin û wan diparezên. Lê, ajale mê ji ya nêr bêhtirî lê xwedî derdikeve. Ev zêdebûna lê xwedî derketine ajala mê, wê nebarîbûna wê dihêne ser ziman. Lê ji ye mê kêm lê xwedî derketine ye nêr jî, barîbûna wê dihêne ser ziman.

Deme buhurîne deme neolotîkê, wê xwe di heyîn û bûna têkiliyê e zayendîtîyê de bide nişandin. Wê mêr nikaribe êdî weke berê bi çend jinên di nav komê de bikeve têkiliyê de. Her weha wê sînor ji bo jinê jî were holê. Ew, sînor, wê yek bi yekê re wê bi ber malbatîyê ve çûyîne leztir bike. Ji aliyê jinê ve ku yek bi dîyan re, wê dibê. Ew, di heyîne ajo û bichî hanîna pêdiviyên wê de heyîne wê dihê ser ziman. Ji bo mêr, yek bi dîyan re, dihê kirin. Ew jî ev aliyê wê yê ajo biqasî ku heya, ji wê zêdetir aliyê wê serweriya wê bi hêzî ji heya û weyn dileyizê. Jin, di hêze laşê xwe de ne weke mêr e. Ji mêr hêze wê hindiktira. Bi wê re, ew piştre têkiliya wî, wê êdî heyîne hêze bi vê yekê re bike nava xwe de. Lê di serî de ew kifşkariya ku hatiya kirin e bi nexwestinê re, wê çendî ku ji holê raneke ji, temenê wê ji holê di rakê. Di aslê xwe de, ye ku wê temenê malbatîyê bi sinc wê re êdî bi pergaldûn bi afirîne û wê bêne holê ji ev yek bi xwe ya ku mirov wê fahm bike. Di serî de sentezbûne ku bi nerînan re di mejî de bi xêvî bûya wê temenê malbatîyê êdî bi sincekê bike rê de û bide berdevam kirin. Ev yek, wê heyîne awayê pêşketine deme neolotîkê wê bêne ser ziman.

Di deme neolitikê de pîrrjînitî, ji holê ranebê. Ji bo jinê re pîrrmêritî ji holê ranebe. Lê wê awa biguharênin. Ew awa guharandin ji, wê di naqabîna têtikiliyê mirov û komê û ye mirov û jina ku pê re ketiya têtikiliya zayendî de wê guharînê bêne. Lê xwedî derketin, wê derkeve holê. Di komê de, wê ev bê mesele û pîrsgirêk û wê temenê pîr pevçûnan jî. Serokê komê, ku weke yazdanekî komê ya, ew hêz û qudrete wî heya ku wê bide guharandin. Ew karê bide sekinandin. Ji komê jin navandina li komeke dîn ji, her weha bi wî awaye wê bê temenê pevçûnan. Di vir de, lê di nava komê de, êdî bi zagonên sincî ku êdî wê biafirin, wê deme malbatitîyê de, wê ji van rewşan re bike bersiv. Lê wê ji holê ranebê. Di koma xwe de jina ku bi du mirovan re ketiye têtikiliyê de, wê bê pîrsgirêka komê. Ji ber ku wê herdû ji lê xwedî derkevin û an ji bixwezîna ku careke din bi jinê re bi kevine têtikiliya zayendî de. ..

Jîreke ku êdî pêş dikeve, wê hêzeke wê kifşkariyê di vî awarî de wê hebe. Ew ew hêz, wê kifşkariyên di temenê nêzikatiyên li hevdû de wê bide kirin. Hêkel û pêkelkên ku hatina çêkirin, hizreke wan ye ku mazin dihê holê. Çendî ku ew çêkirina bi kevîr re bi balkeşî û baldarî were çêkirin, wê hêze wê ye kifşkirinê wê mazîr be. Ew, ew bêne pîrozkirin û wê ku hê ew têtigihîştina pîrozbûnê ku hê nebe jî, wê ku wê pêdivîya ku bi pîrozîyê re dihê bicih, wê bi tîrsê re were bicih. Ev yek, her weha, wê di têtikiliyan de ji heyîne xwe bide nîşandin. Têtikiliya zayendî, e ku mirov pîr mazin li ser bisekinê ya. Ev têtikiliya komî, di aslê xwe de weke malbateke mazin heyîne wê dihê holê. Di nav komê de, di destpêkê de têtikiliçêkirin, serbestbûna wê heya. Hate ast û derekê jî, ew serbestbûna wê heya. Lê ji dereke û demekê pêde êdî bidest ji holê rabûna wê dibe. Jîn, di destpêkê de, deme ku bi du û an ji bi sê û an ji ku hê zêdetîr bi mêran di kete têtikiliyê de, zaroyên ku ji wê têtikiliyê çêdibûn, pêşî zaroya jinê û piştîre ya komê bû. Di nav komê de, ew hebû. Hebûna wê/wî hebû. Bi hev re lê xwedî derketin hebû. Li bav ne dihate lêgerîn. Lê navê dayikê hebû. Bi dayikê ew dihate naskirin. Ev jî her weha hebû. Jinê ku destûr dide ji têtikiliyê re, wê hingî kî naqadiba di komê de bi wî re karîbû ku bi keta têtikiliyê de. Ev kifşkariya wê jî hebû.

Di jîyane komî de, bi hev re bûn bi xwezabûnekî jîyanî dibû. Her weha têtikiliyê mêr e bi jinê re û ye jinê bi mêr re ji wîlo bû. Ji wê nasîna jinê e ji dayikîyê, serweriyaka wê ye ku mirov bi teybet bêne ser zîman hebû. Têtikiliya zayendî ye wê, ew di wê demê de kifşkariyaka wê hebû. Di deme buhurîne neolitikê de, çendî ku ew serbestîfî hebû jî, deme neolitikê, weke deme ji wê demê buhurîne deme dawîyê ye wê heyîne awayê têtikiliyê bû. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bi teybet, bi pêşketinên ku bi jîrî diafirin re karê bi teybet aliyekî wê bêne ser zîman. Di hanîna li ser zîman de, ku aqil afirî, êdî hin bi hin ew pêşketin, wê di jîyanê de, wê awayê pêşketinê bi qalib û bi wê re bi nirx bike bi awayekî sincî. Bi vê yekê re, mirov rengê wê ye li jîyanê, dihê guharandin. Serweriya aqil di wê deme pêşî de li ser wî heya, çendî ku hê di destpêka pêşketina xwe de ji bê. Deme neolitikê, mirov karê bi vê yekê weke demeke buhurîne jî bêne ser zîman. Awayê jîyana wê du dîmentîyê wê heya. Dîmenek, bi awayê xwe ye ku hê ji wê deme berî wê maya ku bi xweza jînbûnê dike nava xwe de ya. Lê dîmenê din ji, bi pergalbûna jîyanê de serweriya ku diafirê ku êdî mirov bi wê jîyana xwe dide berdewam kirin e.

Jîyana berî wê demê, jîyanaka ku mirov bêhtîrî bi xweza ji ya deme neolitikê bêne ser zîman e. Lê deme neolitikê xosletê wê sereke bi jîrîyê û awayê jîyanê re, ew pergalbûna ku diafirê, serwerê wê bi malbatê re jîn e. Ew kifşkariyaka wê heya. Di nav malê de û di nav komê de cihê wê ne bin ye mêr re ya. Deme neolitikê, demeke ku di wê awa têtikiliyê de deme dawîyê ku bi êqil jî diji ya. Bi wê re bi malbatîyê re, pergalbûn afirîya. Heyîne malbatê, temenê wê pergalbûnê ê di jîyanê de ê pêşî ê ku mirov bi xwe re di jîyane de pêşî diafirênê ya. Jîn, heyîne wê, hate wê demê heyîne wê ye serdest heya. Di têtikiliyên xwe de û di jîyane xwe de kifşkariya wê di destê wê de ya. Di wê deme pêşketine pergaliyê de, wê nirxên sincî ku perdeyekê li pêşîyê wê ji bikişînin wê biafirin. Ew perde, wê bi jîre û bi awayê sincê re pêşî xwe bide berçav. Çav, ku êdî dibîne bi reng dibîne. Ew reng, heyîne jîrê dihêne ser zîman. Bi jîrî dîtin, di aslê xwe de, qûtbûnaka wê ye ji xwezê ji heya. Mirov karê vê yekê ji bi sincê bi birhan bike. Sinc, awayê wê ye ku afirîya ya. Pergalbûn bi wê pergale re êdî bi

hev ve girtin, wê bi sincê bi afirê. Di wê demê de, tevlîhevbûna koman jî êdî hin bi hin dihê holê. Bi vê yekê, nîrxek jî êdî diguharanê. Hate wê demê, wê pergala komî e bi xwûnê ye destpêkê heyîneke bihevreyî li ser lingan digirt. Lê ew êdî weke dihê guharandin. Bi wê re, nîrxekê ku êdî wê bi hev ve û bi hev re bigirê, ku sinc e. Sinc, bi jîr û pêşketine wê ye aqilî re cihê wê hev girtine bi xwûnê e ku bi pergalbûna xweza e bi mirov re heya digirê.

Ku mirov deme neolotîkê fahm bike, divêt ku mirov weke sereke mijarî heyîne malbatitîyê bêne ser ziman. Ev yek, wê rastiyekê demê bi xwe re bêne ser ziman. Bidestbûna derketine heyîne malbatitîyê, wê bêne ser ziman. Malbatitî, heyîne wê ye ku mirov bêne ser ziman, wê weke mijara sereke ye demê bê. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, wê heyîne pergalbûnê jî bêne ser ziman. Pergalbûn, bi heyîne pêşketine malbatitîyê re derdikeve holê û pêş dikeve. Mirov karê vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Têkiliyên demê ên malbatitîye ku derketiya holê. Hê, jî aliyê sinc û her weha jîrê ve nayê kifşkirin. Lê bi ber wê ve diçêt. Ji xwe, deme ku êdî ev serwerbûn bû, êdî wê jî demê buhurîn wê biafirê û wê deme şaristaniyê derkeve holê. Deme neolotîkê, pergala wê ye ku heya, mirov bi malbatitîyê re wê kifş dike. Lê jî wê zêdetir, heyîna têkiliyan, e sinor li wan kişandin êdî diafirê û derdikeve holê. Ev yek, bi heyîne pêşketine sincî dihê holê. Ku mirov bahse wê demê bike û têkiliya malbatitîyê neyêne ser ziman, wê kemesiyak di hanîna li ser ziman bê. Divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Ew hanîna wî ye li ser ziman jî, wê awayê pergaltiya demê ye ku heya û afriya wê raxe berçav. Malbatitî, têkiliya wê ye ku heya, serwerê wê ye ku heya jî di nav koma ku bi ber xalkitîyê ve diçê, jin bixwe ya. Têkiliya jinê, di malbate wê de, bi zaroyên wê re mazin e. Mêr, hin bi hin di wê bicihbûnê de weke ku tevî wê malbatbûnê dibe, rewşek dihê berçav û mirov wilo dibîne. Mêr, weke ku ahlbûna wî ye bi malbatî dihê holê. Ahlbûn, di tevgeran de fahmkirina ku dibe, bi wê dihê holê. Mirov karê vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman.

Jin, di malbatê de, heyîna wê kifşkar e. Ew kifş dike. Lê di wê demê de, ku mêr tevî malbatitîye hundur e malî dibe, êdî di malê xwe de bi jinê re, cenge wî ye pêşî heya. Di rastkirina têkiliyan de serweriyê bi serekbûnê bidest dixê. Hêze wî ye jî laşê wî tê, wê derfetê jê re diafirêne. Jin, di wê demê de, ku biqasî aqiltiya roje me bi kar dihêne hîse xwe bi aqilî bi kar dihêne. Mirov wê jî kifş dike. Di wê kifşkirinê de derketina wê ye pêş heya. Piştî ku malbat ava dibe, bi wê re bi mirov re di jîyane mirov de zanînek diafirê. Mirov, êdî bi dagarên ku dihêne afirandin û holê re, hin bi hin wê di jîyane de serweriya sincî diafirê. Zagonên sincî diafirin in. Piştî ku diafirin jî, serweriya wan li jîyane dibe. Mirov, êdî bi jîr û aqilê re dimeyîzêne li dinye. Meyîzendîne pêşî, wê bi derxistin û serwerkirina zagonên ku pêşketine di jîyanê de kifş dikin re dibe. Wê Ew meyîzandin, êdî mirov di jîyane mirov de, bi pêşketine ku mirov jîn dike, wê beyenibûnekê bi wê di jîyane mirov de bi mirov re li berxwezayê biafirêne. Xewn û sawêr(xiyel), diafirê. Xewn û xiyel, heyîne wan, di wê destpêkê de, jî zanîna ku em di zanîn bêhtir di pêşketine mirov ye di jîyane de xwedî weyn e. Bi aqil meyîzandin, weke mirov êdî hertimî di jîyane xwe ye dijî de bi çavikeke meyîzêne lê tê. Ev yek, wilo derdikeve pêş û dihê berçav. Sinc, bi vê pêşketine mirovî re destpêkeke wê ye ku mirov bêne ser ziman e. Sinc, wê malbatitîya xwezayî ye mirov, bi zagon dike. Di nav malbatê bixwe de jî, wê çawa bê têkilkirin û wê çawa têkiliyek hebe, ew jî dihê kifşkirin.

Di malê de, jin û mêr û zarokên wan dihêne ser ziman. Têkiliya wan ye pevne, dihê kifşkirin. Ji her aliyê ve kifşkirinak bi sincî dihê kirin. Di malbatê de, kifşkirine jîne heya. Wê piştî, hin bi hin, bi pêşketina since re, ajo weke aliyê li hemberê wê derkeve li hole û şerê xwe bi since re li ser keseyitîyê re pêş bixe. Di dema pêşketina aqil de, û piştî jî, wê ajo, hertimî di nava hewldane tekoşîna serdest bûnê de bê. Ajo, berî pêşketina aqil re, bihîsîyetê bû. Berî wê jî, di temenê heyîna jîyanê de bû. Lê piştî ku aqil pêşket, êdî di dîtina aqil re ajo jî xort bû. Li şûna ku bi aqil lê serdestî were kirin, lê tenê aqil û pêşketina wê, bi ajoyê re dualî afirand, û şerê xwe bi wê re pêşxist. Ajo, jî aqil re jî, bû weke gîyane wê ya vêşarî. Bû hastûyê ku goştê laş li ser lingan digrê ê aqil. Aqil, çendî ku bi wê re şer bike jî, wê nikaribê ajo jî hole rake. Kengî xwe û jîyan jî hole rakir, wê wê jî jî hole rake. Ji ber ku, hoyandinaka heyîmî di nava ajo û aqil de di temenê pêşketinê de heya. Lê bi fahm kirinê, di

şerê bi ajo re, çend ku ajo newê ji hole rakirin jî, di temenê xwe zordayîna xwe de, wê serdestiyaka dîbarî heya ku lê biafirê. Di temenê pêşketina aqil de, yek ji wan lingê wê ê ku ew li ser re pêşdikeve 'xwest' a. Lingê duyemin jî, mêl a. Ev jî, bi ajo hastû na. Bi wê van lîngan û lîngên dîn ên weke vê re, ajo di temenê malbatê de jî, bicih bibe. Piştî avabûna malbatîtiyê, hate demekê jî kifşkariya jinê ye di mal de dimêne. Lê ew kifşkarî, êdî ji derve barî hundurî hatiya kirin. Li derve, mêr serdestiya wî hatiya holê. Ew, parastan û xwedî ya. Lê dem bi pêşketinê re hate ku hatiya wê demê, di komê de herikîn bi ber helînê ve bûya. Hin bi hin, ew herikîn dibe. Kombûn, êdî ne asteka giştî e mazin e ku mirov wê bêne ser ziman. Pergalbûn ku diafirê, êdî ew pergalbûn, ne komekê lê çend koman digihêne hevdu. Komîfî, piştî ku pergalbûn afirî, bi awayekî ahlbûnê ve heyîne wê berdewam dibe. Lê di nav de berdewam dibe. Ev gotina navbûnê, êdî weke ku jê jî dihê fahmkirin, kombûnê bi xwûntiyê di nav wê pêşketine pergali teybet dike. Civaknasiyaka ku diafirê, ew di nav wê de ya. Di nav wê de, ew kom bi komî xwe bi hev re digirê û mazin dibêt. Demên ku wê di berdewama wê demê de wê werin jî, êdî bawerkirina û gelemperbûna wê ye li giştî ya. Wê êdî bi vê yekê, wê bi ber şaristanîtiyê ve herikîn bibe. Wê pêşketine şaristanîtiyê, di aslê xwe de, ast û pêvajoyaka nû ye pêşketinê pêşketine bi pergali e ku pêşketiya ya. Weke ku ji demekê buhurîne demekê ye di wê de. Bi bawer pêşketine bawerbûnê û hwd, gelemperbûna ku diafirê û serwer dibe, jî, wê di pergalbûnê de jî, wê gelekbûnekê bêne holê. Ya rastî, ew e ku ew gelemperbûn, bixwe pêşketin û derketine şaristanîtiyê ya. Mirov, karê wê wilo bêne ser ziman. Êdî ji vir pêde, mirov wê di hanîna ser ziman e civaknasî û pêşketinê de ye deme şaristanîtiyê û pêşketine wê bêne ser ziman.

..**Malbat û hîs:** Piştî deme neolotikê, deme şaristanîtiyê, hatin û ghiştina wê demê, weke pêşketineka mazin ye bi demê re ya. Di deme neolotikê de, pêşketine bi malbatî, di heyîne xwe de ghiştîya ast û radayaka mazin ye xwe ku di xwe de çêkiriya. Deme herî mazin ye ku wê bi pêşketine mazin ye bi pergali derkeve holê jî, deme şaristanîtiyê ya. Di deme şaristanîtiyê hatina wê demê, wê bi pirralibûna pêşketinê re wê bibe. Di pêşketine bi pergali de aqil bi jîriya xwe derdikeve pêş. Bi heyîne xwe re serweriyeka xwe ye pir mazin diafirêne. Ew serweriya wê ye ku dibe jî, wê bi pêşketinên xalkîtiyê ên bi pergali re wê xwe bide der. Jîyana malbatî, jî gelek aliyên xwe ve bidest pêketine xwe kiriya. Serweriyak êdî bi jîyana malbatî weke *jîyane şaristanî* heyîne wê serdestiya wê derketiya holê. Jîyane komî hate ku hatibû deme neolotikê, di wê demê de pergalbûn bi xwe re afirandibû. Di wê pergalbûnê de jin serdestiyeka wê ye bijîyanî hebû. Di jîyanê de heyîne wê bi malbatîtiyê re serdest bû. Malbat, heyîne wê, hate wê demê, pêşketinekê dijî. Pêşketine ku dijî, bi awayê wê re, ew pêşketinê li ser bûn û hebûne sincê re bi pergalbûn û di jîyanê de derketin û serweriya zagonan e. Mirov, wê çawa bijî, bi wan zagonên sincî dihêne kifşkirin. Xosletekî jîyane şaristanîtiyê jî her weha ew bixwe ya. Bi zagon û xal jînbûn e. Ew jînbûn jî, heyîne wê, heyîna awayê şaristanîtiyê dihêne ser ziman.

Di deme neolotikê de, malbatîfî, awayê wê ye jîyanî, bi jinê re û bi mêr re serbestbûnek hebû. Jin, bi wê serweriya xwe re serweriya wê hebû. Lê ew, di jîyane neolotikê de, hin bi hin, bi pergalbûnê re, sînorbûna wê bi xal û zagonên sincî re diafirê. Serwerî û serdestiya wê, ji derve barî hundur dibe. Lê divêt ku mirov bêje ku ew hê jî serdest e. Di deme pêşketine demên şaristanîtiyê de, bi tememî demên neolotikî ji holê ne rabûna. Hê jî bi xoslet û teybetmendiyên xwe te dihêne jîn kirin. Ew jînkirin, di deme pêşketine şaristanîtiyê de, bi awayê pergali e bi jîrî û aqilî e serdesti e şaristani, bi wê re di li berhevdukbûnekê de heyîne wê pêşketinê dihê jîn kirin. Li Kurdistanê, ew awayê wê hate bi gelekî jî xosletên wê dihêne jîn kirin. Bicihî herême botanê û ye Rehayê, li wanderan hê ew teybetmendiyên wê jîyenê dihêne jînkirin. Di jîyanê koçertiyê de ew xoslet hê jî tene parastin. Koçerti, di awayê xwe ye jîyanê de, hê ku bi temenî î rojî, ne hatibê fahm kirin jî, mirov karê bêje ku di awayê jîyanê wê de, pergale neolotikî bi gelek xoslet û teybetmendiyên xwe re bi wê hê di jîyenê de dijî. Bi vê yekê re, ku hê ew jîyanê koçertiyê ku weke jîyane xas ye wê pêşketinê di deme şaristanîtiyê de dihê kirin, mirov karê wê bêne ser ziman. Di aslê xwe de, jîyane koçertiyê ye li

kurdistanê, awayekî jîyanê neolotikê ku hate wê demê hatiya û di deme şaristaniyê de bi hinek mudahaleyên şaristani hinek deformeyên ku bi demê re têde bûne ji mirov karê bêne ser ziman. Ew jîyanê koçertiyê, awayê jîyane neolotikê e ku bi hewldana li gor rewş, şert û mercên deme şaristaniyê bi xosletên xwe bêjîyîn e. Mirov karê vê yekê her weha bi gelek teybetmendiyên wê yên ku hê hate vê demê mana wê bêne ser ziman.

Jîyane koçertiyê li kurdistanê, ji gelek aliyên ve, xosletên jîyane neolotikî dide mirov. Di awayê pergala wê jîyanê de ev yek heya. Lê di wê awayê jîyane de, hewldan û kirina li gor deme şaristaniyê bi wan xosletên xwe yên demî ên neolotikî ên xweza bijîn jî, rewşek heya. Ew rewş jî, di jîyanê de, bi heyîn û neyîne xwe ye bixwere re, ji gelek aliyên ve perspektîfêkê dide mirov di fahm kirinê de. Fahmkirina wê jîyanê, hê wilo baş ne hatiya fahm kirin. Di wê jîyane koçertiyê de, du awayê jîyanê bi teybet derdikevine pêş. Yek nêçîrvanî û şivantiya. Ya din ji her weha cohtkarî û çandin e. Lê bi teybetî, şivanti û nêçîrtî derdikevê pêş. Di wê jîyanê de, xoslet û teybetmendiyên xwezayê pir baş û qanc hatina fahmkirin û zanîn. Bi wê zanîne ji bi xwezayê re jînbûn heya. Ew jînbûn jî, pir mazin bi hinek xosletên şaristaniyê ên deme buhurînê li wê re hatina şîştin. Di aslê xwe de, jîyane koçertiyê, di xosletên xwe de, ne ku li gor jîyane şaristaniyê dijî û ne jî karê êdî bi wê jîyane xwe ya neolotikî bijî. Qûtbûnak her weha hem bi wê re ji temenê wê yê neolotikî bûya. Lê bi tememî jî, bi wê jîyane şaristaniyê re jî nebûya yekî û ne ketiya nava wê de. Pê re jînbûn jî, ye ku nikarê bi tememî bikê ya. Ew deme kin e ku hê ji nû ve xosletên deme neolotikê hindik bi hindik di buhurine deme şaristaniyê û êdî yên deme şaristaniyê serwer û serdest dibin, her weha jîyane koçertiyê xoslet û teybetmeniyên wê deme dide nîşandin. Ji bo ku mirov wê jîyane koçertiyê ye li kurdistanê fahm bike, divêt ku mirov xosletên deme neolotikê bizanibe û piştre ku wan ji bike nav de bi awayekî û yên deme şaristaniyê bêne ser ziman, bi wê deme buhurînê re wê bêne ser ziman, wê hingê bi hinekî bi wê pergala jîyane xwe were têgihiştin.

Jîyane neolotikê ku mirov li ser wê dihizirê, mirov dibîne ku çawa ku xwediyê pêşketine xwe ye di xwe de ya. Di aslê xwe de, awayê wê jîyane, yê ku mirov pir mazin li ser bisekinê ya. Di wê demê de, awayê jîyane malbate neolotikê, hê wilo zêde kirase sincî li xwe ne kiriya. Lê bi xwezaya xwe ye jîndî û xwezayî re dijî. Ew xwezabûna wê, rastiya wê ye ku bê fahm kirin dide berçav. Di wê demê de, çawa ku hê rûtbûnek heya, wilo jî, miro vkarê bêje ku di nerînê de rûtbûneka ku mirov bêne ser ziman. Dervî nerîne bi jîrî lev meyîzêndin heya. Awayê jîyanê de, xal û zagonên ku jîyane wê kifş dikin, di xwezatiya wê ye ku mirov bêne ser ziman de, kifş dibin û dihêne û serwer dibin. awayê malbatîtiyê e bi hev re xwe girtin û jînbûn di wê demê de, bi şert û mercên xwe re afirîya. Bi vê yekê re hin bi hin dihê holê. Di malbatê de, sînorê bi hev re jîndbûn û têkildanîne de ajo û hîs weyn dileyizîn. Di wê weyn leyistina wan de, bi wan têkilî dihê danîn. Di rastiya de ku mirov lê dimeyîzenê, mirov nikarê bêne ser ziman ku di têkiliya zayendî de ji ev yek nîn e. Ev yek heya. Têkildanîna bi pîrmêrtiyê û pîrrjintiyê re û ketine têkiliyê e keç û kurkên di hundurê malbatekê de bi hev re û hwd, ji we re sînorê wê nîn e. Di wê rewşê wan de, ajo û hîs xwesteke ku diafirîne bicih hanîna wê dihê holê. Di wê têkiliyê de, heyîne têkiliyê, e zayendî, heyîne wê biajotiya xwe re hîse wê ye ku heya, di xwe de li gor teybetmendiyên xwe awayekî ajoyî dihêne holê.

Rewşê têkiliyê, serbestbûna wê, wê di wê berdewamiya xwe de, bi xwezabûna xwe re berdewam bike. Pêşketine mirov e ji wan demên wê yên berê, di heyîna wê ye xêvî de hinek dîmennên ku di wan rewşan de bi kar bêne weke mînaq ji xwe re, hena. Ew mînaq, di jîyane berê ye ku hate wê demê di afirandinaka bi xwe re ya, mînaqe awayê wê di wê demê de weke perspektîfêkê heyîna xwe dihê holê û dike ku mirov li ser wê gava xwe biavêje. Di wê de, di aslê xwe de gavavêtîna ajoyî heya. Di wê gavavêtin heyîna wê di xwezabûna xwe de diê holê. Rastiya, ku mirov li gor wê dijî, çend ku di wê demê hîs û ajo serdestiya wan hebe û bi wê di jîyan û gavavêtin û têkildanîne de serbestbûnek hebe jî, di wê awayê gavavêtinê de, pêşnûmeyeke ku di serî de heya, mirov nikarê heyîna ji berçav ji şîroveya xwe dûr bike. Têkilî, heyîna wê xwezabûna wê, heya. Lê ew di wê pêşnûmetiya wê ye ku ew rewşê wê dihêne holê de, pêşnûme wê ye ku afirîya hinek sentezbûnn ji dîmenên

demên jîyane berê ye wê jîyane ku di wê xate jîyane e pêre hatine jînkirin hene. Ev yek, heyîna wê, pêşnûme wê ye jîrî ê rakendî, di aslê xwe de gavavêtin û kirin û çûn û hatinê bi nirxî dihêne holê. Lê di aslê xwe de, di vir de, di gav avêtinê de, mirov êdî bi pêşnûme ya. Ev pêşnûme, destpêka jîre mirov ye pêşdikeve ya. Mirov karê wê destpêkê weke destpêka pêşketina jîyane mirov ye ku pêş diket ji bêne ser ziman.

Mirov, ew pêşnûme wê ye di wî/wê de ye ku pêşiya wî/wê dide kifşkirin, wê çend demên pêşketinê ên di jîyane de bi buhurêne hate ku di xwe de ew bidest pêşxistina jîre xwe ye nirxî e zagonî ku bi afirêne bike. Lê di aslê xwe de, ew deme jîyane wê destpêka wê ya ku heya, mirov wê hîse wê ya ku heya, mirov karê weke aqilê wê demê jî bêne ser ziman. Hîskirine wê demê, xoslet û teybetmendiyên xwe yên ku hene jî, hinek xosletên jîre di nav xwe de bi xwe re didina berçav. Bi vê yekê re, bi mirov re ew tégihîştina pêşnûmeyê diafirê. Pêşnûme, weke tevneke jîre ku hin bi hin bi mirov re dibe û bi deme re tevgerên wê zêdetir û bi dîmen dibin e. Di wê rewşê de, ew bi demê re bi dîmenbûn jî, dem bi dem pêşketine hizirî e demê e bi mirov re ya. Têkiliya, ku di nav wê rewşê de dihê danîn jî, ajoyaka bihîsî ya. Bi vê yekê, mirov ku hinekî çav li wê heyîna ajoyê dide, mirov fahm dike ku ew ajo, bi awayê xwe re ji ye deme ajaltiyê buhrîne xwe jîn kiriya. Bi awayê hîsê re jînkirin wê radixe li berçav. Di wê rewşê de pêşketine hîsî, wê di demê de du rewşan di wê rewşê de diafirêne û bêne holê. Rewşe pêşî, ew e ku peresendina bi hîsî e ku di wê hîse de dibê ya. Ew peresandin, wê di demê de bi temenekî aqilkirinê hin bi hin bide afirandin. Bi wê re, di aslê xwe de, wê derketina wê ye li ser ajo re wê bibe. Ajo, weke kevirekî di nav avê de wê di nav hizire de winda bibe. Lê wê heyîna xwe biparezê.

Malbat, di aslê xwe de, bi hev re di temenê bi hev re jînbûnê de, pêşketine wê, di wê demê de derdikeve pêş. Di temen bihevrebûnê de, ajoya dayiktiyê li pêş e. Dayikti, heyîne wê, divêt ku mirov di vir de wê fahm bike. Ji heyîne xwe ve dayiktî, aliyê wê ajotî bi hîsîya bi xwe re ye ku diafirêne re dihê holê û bihevrebûnê diafirêne. Dayiktî, deme ku mirov wê di vir de bêne ser ziman, di zikê xwe de mazinkirina zarokê, wê bi hevrebûna wê ye di vir de ku diafirê, temenê wê bi hîm dike. Ev aliyê heyîni, girêdanaka ajoyî diafirêne. Di vir de ajo, heyîne wê, hîsîya ku bi bihevrebûnê re diafirêne re heyîne wê, wê bi hevrebûnê temenê wê diafirêne. Ajo, bûna wê ye di temenê xwestinekê de, hîsîyate ku diafirêne, bi wê hîsîyatê re çerçove malbatitiyê dihêne holê jî. Di vir de, mirov dibîne ku ye ku di temenê bûna malbatitiyê de ye, jin e. Ev girêdana wê, temenê wê pêşketine bi malbatî ya. Mêr, weke ku piştê tevîbûna wî li malbate bibe rewşek dihê berçavên mirov. Bi vê yekê re, temenê wê bûna malbatitiyê jî ku mirov li ser dihizirê, weke hizre wê ye pêşî hîsîyate wê ye ku di temenê xwe de bîajoya, weyn dileyize. Hîskirin e li ser ajo re, weke mejiyekî ku hizir bike û bi wê hizirkirina xwe re aqilekî bi jîr bi afirêne ya. Di wê astê de ew bi wate û weyn e.

Di temenê wê naskirin hevdu de jî, ev yek heya. Ajoya dayiktiyê li pêş e. Bi wê re, ew ajo hîs çê dike. Ew hîs, weke hizireke ku afiriya bi aqilî heyîne wê ye ku mirov bêne ser ziman heya. Hîs, weke jîreke ajoya di wê rewşê de. Lê di vir de, deme ku mirov wê bi dayiktiyê de bêne ser ziman, mirov divêt ku di hanîna li ser ziman e dayiktiyê de hinekî dî ji kur û dûr herê. Dayik, deme ku zarok jê re çê dike, gelek guharandinên biolojîkî bi wê re çêdibin. Ew guharandin, di aslê xwe de bûyinên keseyetiyê na. Jinaka ku hê zarokên wê çênebûna û yeke ku zarokên wê çêbûna, di wê rewşê de ji ti carî nabina wek hevdu. Di wê hîse ajoyî e pêşî de, nirxeke ku mirov wê di vir de fahm bike heya. Lê di ye yeke ku bûyî dayik de, di hundurê wê hîse wê de jî hîsekê teybet ye ku mirov wê fahm bike heya. Di vir de dayik, di temenê wê hîse wê de ajoyek heya. Lê ew bi hîseke hîsî ku xurt e ji yên din. Ajoya wê, di hîse wê de di ast û radayaka wekhevde ya. Di ye ku ne dayik de jî ajo, li pêşe hîse xwe ya. Di vir de, ew hîs, heyîne wê mirov karê wê fahm bike. Di deme têkildanîna zayendî de jin, wê hesteke xurt bijî di laşe xwe de. Ew hîs, hingî, di deme wê têkiliyê de derdikeve pêşiya ajoyê û wê weke duyekî ku ji êqir derketiya û bi zêdebûna xwe re dora êqir girtiya û aqir di nav de windabûya ya. Bi vê yekê re jin, wê hîse ku carekê jîn bû, wê bixwezê wê careke din bijî. Di wê jînkirinê de, hîseke ku mejî têde heya dijî.

Ew hîs, mejiyê wê, weke mejiyê me yê giştî ya. Di temenê wê mejitîyê de mejiyê mirov yê giştî heya. Lê di wê rewşê de mejî, di xwe de girtinê hê xurttir dike bi wê rewşê re. Têkiliya zayendî, di digirtina mejî û bûna xêvî de, bandûraka wê heya. Di wê demê de, ew dijî. Lê deme ku jin bû dayik, wê ew hîse ku bi têkiliya zayendî ye ku ji ajoyê hate jîn kirin, ew ê, bi wê re hîseke di ye li ser wê hîsê re ji bijî. Ew jî, hîse ku ji hîse ajoyê ya. Piştî jin ku bû dayik, wê awayê ajoya wê ji biguharê û wê hîse wê ji zêde bibe. Bi wê re, ew hîs, pêşnûmeyeke xwe ye ku bi xwe re diafirêne dihêne holê. Ew pêşnûme, çerçove wê ye ku diafirê, heyîne wê ye ajoyî ji heya. Lê êdî mirov nikarê wê bi tememî bi ajotiyê bêne ser ziman. Guharandinên di deme bûna dayikîyê bûna, wê bi awayê wê re ku bûna, wê pêşnûme li gor wê bê. Destpêka pêşî, ew ye bûna dayik, wê pir mazin bi hîseke ku pir xurt bê. Di wê rewşê de, ew hîse ji ajoyê ku bûna, wê di xwe de xurtbûnaka ajoyî ya bi xwe re wê biafirêne. Xurtbûna wê hîsê jî, ye ku dihêne ser ziman ev e.

Hîs, guharîna wan, di wê deme bûna dayik de dibin. Deme berî wê, çi hîs hene, ew nayêne ji bir kirin, Lê wê derketina nerînî ye li ser wan re wê biafirê di wê heyemê de. Ew derketina li ser wê re jî, weke yekî ku derkeve serê daraka bilind û li bin xwe re meyzêne û yên bin xwe re bibîne û wan bi salix bike ya. Bi wê re, dayik, di aslê xwe de bi bûna dayik, derketiya ser dora xwe re. Karê êdî li dora xwe li ser re meyzêne. Ew pêre di wê rewşê de bi hîsî diafirê. Hîsên jinî, û yên dayikîyê, wê di wê rewşê de bigihine hevdû. Hîsên jinî, eên ku di wê demê de hene, ew di deme têkildanînê de, dikevîne pêvajoya din de. Ew ketin ji bi ast û rada dibê. Bûna dayikê jî, ast û radayaka pêvajoyî e hê li ser wê re ya. Di wê rewşê de, astên rewşan, weke ku di gotinê de aliyek wate bê û aliyek kirde û lêkere lê bê, rewşekê ji bi mejî re dihêne holê. Ew rewş, wê pêşnûmeye ku ku me berî nahaka li jor hanî li ser ziman, heyîne wê ye ku hatiya afirandin û an ji ku wê biafirê di wê rewşê de, heyîneke wê ye ku pê bê salixkirin dibê. Pêşnûme hîsî, di wê rewşê de şenberiyaka xwe ye ku mirov karê wê bêne ser ziman diafirêne. Di vir de, ev heyîne hîsî, piştî ku ew pêşnûmetiya xwe afirand jî, wê ajotiya wê hebe û li pêş bê. Lê weke hizre wê, wê hîs jî hebe. Ev jî, êdî rewşeke din e ku bê salixkirin e. Ew rewş, giringiye wê pir mazin heya.

Jin, wê pêvajoya ku jîn kir, wê ew pêvajoya ku jînkirîya, bi ser wê de hîs bike. Ew hîskirin, wê hin bi hin hestiyê bêne holê. Hestetî, destpêkeke bi wê re ya. Ew hestetî, pêvajoyaka mazin ye wê heyîne hîsî ye bi wê re ya. Hest, bi heyîne xwe ye ajoyî re, wê bi temen bibe. Lê bi awayê xwe yê hîsî re jî, wê bijîyan bê. Bi wê re, wê rewşeke nû di mejî de biafirê. Mejî, di vir de, hestkirina wê, wê afirandinên nû bide kirin. Lê bûna hêstê, nîşanaka heyîne xêvê bixwe ya jî. Ku xêv nebe û tede tiştêkî girtî nebe, wê hestbûn ne afirê. Ajo, hîs û jî wê re çûna bi ber hestbûnê ve, awayê pêvajoya pêşketinê e bi jinê re dihêne ser ziman. Piştî dayikîyê re, têkiliya wê ye zayendî, tîrtiyê û tîrtiyê di wan hîsên wê de dide kirin. Ew tîrtî û tîrtî, wê êdî di wê de temenê pêvajoyana nû yên din bê. Wê bi wê re, ew pêşketinên nû ku bûn, wê pir mazin bin. Di wê demê de, farqîtiya bi pêşketinê ye di wê demê de ye wê û ye mêr, wê bi farq bibe. Jin, di deme têkiliya zayendî de ku bi pirmêrtî bê û bi yekmêrtî bê çawa ku wê ji wê rewşê bihîs bê, wilo mêr jî ê weke wê bi hîse xwe ye zayendiyê re bi cudatiya xwe re hîskirinê bide nîşandin. Ew, di wê pêvajoya xwe jînkirinê e bi hîsî de, awayekî ku pê karê bibîne li ser hîsên xwe re diafirêne.

Jin, bihîsê xwe re di demê de derdikeve pêş. Hîs, bûna wê, di temenê wê de, aliyekî wê ye ajoyî heya. Hîs, ku afirî, êdî piştêre gava bûnê ye piştêre hestbûn e. Hestbûn, êdî heyîne wê ye ku heya, mirov karê tevlihevtiya mirov, jîndatî û tîgihkiirna derveyî ye mirov wê bêne ser ziman. Ajo, wê di wê demê de, wê hê bêhtrî derkevîne pêş. Ajo, heyîna wan, ji heyîna jîndatiya mirov dihên holê. Jîndatî, bi heyîna xwe re temen û hîmî wê û di aslê xwe de heyîna bûna wê jî dihêne ser ziman. Ajo, bi mirov re, di wê demê de bi têkiliyên ku dihêne danîn ên mirov re afrîneriya wê dihê holê. Ajo, rastiya wê ye ku mirov li ser bisekinê ye bi jîndatiyê re aliyê wê bi jînbûnê re ku hîsê dihêne holê ya di vir de. Jin, pêvajoyên wê yên bûnê, di vir de, ku mirov wan li berçav digirê li demê û pêvajoyên wê yên pêşketinê ku dihêne holê li wan dimeyîzenê, mirov dibîne ku bi heyîneka bihişî bi wê hîse xwe re dijî.

Ev hîse ku dihê holê, ji gelek aliyên wê ve fahm kirina wê giring e. Li ser wê sekinandin giring e. Pêvajoya ku wê herê û bigihê pêvajoya bidest hizirkirinê jî, wê li dûv wê pêvajoyê were holê. Xewn dîtin, wê ne nerîne ji dinyê dûr bê. Wê ew bi hîskiirîne re were holê. Xewn, wê bi temenê xêvgirtinê wê were holê. Bi vê yekê re xewn dîtin, biqasî ku ancama pêvajoyîna demdirêj ên pêşketinê ne, wilqasî jî pêvajoyîna pêşketinê ên giring dihêne holê bi xwe re. Wê heyîna hîsan bi xewnan re bi wesiftiyakê werine holê. Xewn, heyîna wan ji xwe wesiftiyak in. Mirov karê wê bêne ser ziman. Di mêjî de weke xateke avê ku di coke xwe ye avê de herikîn heya di mejî de, xewn heyîna wan weke marê di wan cokan de ya. Ku mirov, li pêşnûme ku xewn pê dihên holê li wê karibe meyîzenê, mirov wê bibîne ku xewn, têrkeriyaka wan ye bi tevger e ku di mejî de bi xatê di gerîneke di nav mejî de ku bi rêya xwe re hene, mirov wan dibîne. Xewn, wê heyîna ku bi wê rewşê re dihê ser ziman re, pêşnûmeyeke jîrî e jîndî ku heya, weke ancama wê ye jîrî ya. Xewn, wê têkiliyan wan bi hîsan re bi du awayan bin. Awayek, wê bi ku hîs bi wê re di temenê wê de ya û wê jî aliyê ve diafrêne ya û aliyê din jî, her weha bi wesiftiya nîrxî e di xewnê ya. Xewn, wênekirina hîsan jî dike. Bi wê re, têkiliya xewnê û hîsê, weke ye jin û merêkî ku bi hev re dikevîne têkiliyê de û ew têkili di herduyan de bi ajo ku ji wê weke ancama e û di wê de xurtbûna hîsî heya û piştîre ku ew têkili bû, êdî di jinê de zarok heyîna wê bidest afirîna xwe dike, wilo di wê de ku afirîne hîsê heya bi wê heyîne xewnê dihê holê li berçav.

Di vir de xewn, mirov karê wê bi teybet bêne ser ziman. Di mejî de, sentezkirina xêvî ku bi wê sentezkirinê re êdî pêşnûmeyerê jîrî afirîya û ew êdî hatiya salixkirin, wê dihêne holê û ser ziman. Bi wê yekê re, salixkirina xewnan, wê bê salixkirina hin jîrên mirovî ên ku afirîn e. Bi vê yekê re mirov karê wê bêne ser ziman. Asta mirov ye serî ku gihîştîya xewnkirin û dîtîne, êdî astaka ku mazin e. Ew ast, asta mirovê roje me ya. Gihîştîna wî mirovî ya. Bi wê yekê re, mirov karê bêje ku peresendîna bi hîsan re ye ku heya, xewn bi pêvajoyî, weke demeke wê peresendîne ye ku di mirov de bi pêşketine xwe re gihîştîyê de. Ku mirov heyîna hîsan bi şênberî û pêvajoyên pêşketinê ên peresendîne ên bi mirov re fahm nekê, mirov wê di fahm kirina vê mijarê de aliyê wê kêmbimêne. Yê ku di wê demê de hîse wê pir xurt jî bû, jin bû. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku ye ku pêşavaniya wê demê bi hîsan kirîya, weke zanistên roje me ên ku şoraşan di qadên zanistê dikin di roje me de ew in. Bi vê yekê re, divêt ku mirov wê demê baş fahm bike. Jin, aliyê wê hîsî jî mêtîya wê tê. Mêtî, heyîne wê, aliyekî wê bi hîsê re bi wate û salix dibê. Mêtî, ji ya ku em î ro bi zanîna xwe dizanîn ji wê bêhtirî xwediyê heyînaka bi bandûr e di jîyane de. Heyîna mêtîyê, heyîna jinê ya. Heyîna nêrtiyê jî ye mêr e. Mêtî û jin, û nêrtî û mêr, salixkirina wan bi hevdu re ya. Jînda û ajo, ajo û hîs, hîs û hest, hest û xewn û hwd, pêvajoyên jîndatiya mirov e pêvajoyên wê yên pêşketine ku dihêne ser ziman, bi wan re dihêne ser ziman. Ajo, heyîna mirov e jîndayî, dagariye wê dike. Bi wê re, hate ku heyîne mirov e zayendî hebe, wê ew jî hebe. Bi wê ve girîdayî heyîne wê heya. zayendîtiya jîndatiya mirov, heyîna wê dihêne holê. Zayendîti jî, teybetmendiyekî jîndî e herî giring e.

.. Malbat, pergal û pêşketine şaristanê: Jîyane mirov, ji demeke xwe ye pêşketine wê bi hîsê û hestîyê re, êdî ji demekê pêde, pêşketinê nû wê rû bidin. Wê pêşketinê hîzrî ên rewşî wê rû bidin. Ev pêşketin jî, pêşketinê giring in. Bi hîskirinê re, pêşketine dîmenkirinê ew xewnî pêşketine wê, wê peresendinekê bi xwe re bide çêkirin. Ew peresendine bi xewnê re, di aslê xwe de senteztiye xêvî ya. Wê ew pêşkeve. Ew senteztî, wê bê temenê pêşketineke mazin. Dîmenê derveyî ên ku hatina wênekirin û xêvkirin, wê pêşnûmeyî jîrî êdî kin biine çêkirin. Ev êdî wê bê wê wateyê ku xewn, êdî pêşketineke mazin ye jîndî ya. Xewn, heyîne wê, hîsê ku diafirê wê bi wê re bibê. Di aslê xwe de, xewn, têgihîştînaka ku hatiya salixkirin bi xêvkirin û salixkirina bi mejî re. Bi vê yekê re, mirov bûn û bûna xewnê pir mazin weke pêşketine mazin bibîne wê ne xelat bê. Mirov wê pêşketinê, wê pêre, di jîyane xwe de pir mazin pêşketineke mazin bijî. Ew pêşketin, di aslê xwe de, pêşketineke ku mirov karê bêje ku wê temenê pêşnûmenkirina di jîyanê li jîyane jî. Pêşnûmekirina di jîyane de li jîyane, di rastkirina jîyane de destpêka pêşî e mirov e jîrîya. Mirov karê wê pêşketinê jî mazin bêne

ser ziman. Xewnkirin, du awayên wê hene. Yek di awayê pêşnûmekirinê de ya. Ya din jî, di bîrkinê de ya. Lê herdû ji hevdû temen dikin di jîyane de di herîkîne jîyane de.

Herîkîna di jîyane de, e hate wê demê xewnkirinê, demne pir mazin ên ku mirov weke pêvajoyên pêşketinê giring ku bi mirov re ne, bêne ser ziman. Xewnkirin, di aslê xwe de, tiştekî di jî bi me dide têgihîştin. Ew jî, her weha bûn û hebûne xiyalkirinê ya. Xiyalkirin, di aslê xwe de, destpêka jîyane bi aqil ye ku mirov karê di serê xwe de bi hizirkirina xwe ye ku êdî hin bi hin bidest dixe, ku bi wê bi afirîne. Her weha weke hêzeke mirovî e afirandinê ji mirov karê bêne ser ziman. Di jîyane de, ev wê bê temenekî mazin ê pêşketine mirov e mazin. Mirov wê êdî bidest afirandinê bike. Afirandina herî mazin ye pêşî, di aslê xwe de, pêşîya wê di serê mirov de ya. Ew hêz û qûdrete wê, pêşî di serê mirov de diafirê. Hîs, heyîne, ku weke hizrekirine pêşîka jî em karin bînine ser ziman, wê êdî xurtbûna di wê de, wê bi heyîne wesiftiya wê ye ku diafirê re wê bê holê. Hîs, wê aliyekî jîrê bi bêne ser ziman bi xwe re. Ku mirov li ser hîse re li jîre û bi bigîştî ji li hizirkirînê meyzenê, mirov wê aliyekî wê ye bi teybetmendiyê jîndî jî bibîne. Jîndîbûn, di aslê xwe de, jîr hîse wê ye jîyanî ya. Jîr, hizirkirîn e. Hizirkirin jî, fahmkirin e. Fahmkirin, ku bû, êdî wê pêşketine mirov e di jîyane de wê bê holê. Lê ew pêvajoyên pêşketinê ên mirov ên ku hate ku dihêne vê pêvajoyê jî, hin bi hin in û pir demdirêjîyeka wan heya. Wê jî, divêt ku mirov fahm bike û bêne ser ziman.

Demên aqil, di vir de, berî ku em mijara xwe ye civaknastiya wê pêşketinê bînine ser ziman, em bi çend gotinan ku hîs di temen û hîmê wê de ya, em bînine ser ziman. Ev yek, di vir de pêdiviya me di çerçove mijare me de ku ji bo ku baş were fahmkirin, pêdivî pê heya. Rastiya hizirkirinê e ku î ro em dikin, astaka pir mazin e. Şênberiya hîsî e ku bi jîre re afirîya, pêvajoyên pêşketinê yên ku li ser wê re afirîne û bûna, bi ast û dîmentiya wan re, pêşketine wan di xwe de dihêne ser ziman. Di rastiye de pêşketinê hizrî ye ku î ro heya jî, mirov ku wê bêne ser ziman, mirov nikarê bê hê bêne ser ziman. Di hizirkirin, ne bê hîs e. Ti hîs jî, mirov nikarê dûrî pariyak hizir şrove bike û bêne ser ziman. Ev yek, her weha pir giringe mirov wê bêne ser ziman. Di demên pêşketinê, ên ku hate ku dihêne deme şaristaniyê, pêşketineke mazin di xwe de dijîn. Ew pêşketin, pêşketine ziman ji jî her aliyê ve di nav de heya. Mirov divêt ku wê jî bi teybetî bêne ser ziman. Ziman, hîse wê heya. Sînûrên di laşên me de, tevne wan ye ku heya, têgihîştina bi wê tevbûnê re ku heya, wê jîriyeka pêşnûmeyî e ku em kifş bikin û bînine ser ziman wê biafirîne. Ev pêşketine wê ye ku wê bibe jî, her weha pir giring ku mirov wê bêne ser ziman.

Ziman, di aslê xwe de ji du awayan ve mirov karê wê kifş bike. Yek, bi bûna zimanê me re, ew hîsên me yên ku bûna hatina ser ziman. Ye in jî, ew hîs bi wê ku hatina ser ziman, bi wan re, di jîyanê de weyne wan afirî. Lê bi vê xale duyemin re, pêvajoyeka pêşketinê e hatina li ser ziman dihê holê û ku mirov wê bêne ser ziman. Bi bûna ziman re, laşê mirov jî, jî aliyê qirîqê ve bê û ji hinek aliyên din ve bin, rastbûnên ku di wê de dibin hene. Ew bi hev re wê temenê axiftinê bi afirînin. Di serî de, ew dengên ku wê derkevin ji me, awa dana wan û bi wan avakirin bêjeyan, di vir de bi axiftinê re awa û awa herdû bi hev re tementiyeke wan ye ku hevdû temen dikin dihê holê. Mirov karê wê yekê pir mazin bêne ser ziman. Ziman, bi awayê xwe ye ku mirov pê diaxivê re, aliyê wê adilîna blolojîkî e bi mirov re heya. Ew alî, rastbûna wê, dem û pêvajoyana pêşketinê di xwe de di buhurîne, hate ku mirov digihê wê deme axiftina xwe ye ku dike. Bi temembûna van pêvajoyan re wê demên şaristaniyê êdî hin bi hin dest pê bikin. Demên şaristaniyê destpêkirina wan, aliyekî wan ye bi wê rastkirin bi bûna zimên e bi mirov re heya. Şaristanî, demeke pêşketinê e mirov e herî pêşketî ya. Ew hîs û sehên xwe yên ku dikê, êdî karê wan bêne ser ziman. Ew hanîna li ser ziman, di wê destpêkirinê de heyîn û destpêkirina şaristaniyê dihêne ser ziman.

Ziman, di wê demê de pêûketine wê û bidest hanîna li ser ziman kirin e bi dengî e hîsan, wê destpêkeka mazin e demê bê. Ziman, di derî de, rastkirin û pêşnûmekirina deng de di awadana deng de û bi wê avakirina bêjeyê destpêkirine wê, pêşketineka mazin ye demê ya. Di vir de ziman, di aslê xwe de, ku mirov heyîne wê bêne ser ziman, mirov kifşdike ku bi

hîsê re pêşketin û derketine li pêşbûnê xêvê bi heyîn û heyînên ku têde ne re jî, wê ziman di nav tevliheviyeke pergali e di wê rewşê de wê bêne holê û bike ku bêne ser ziman. Hîs û ziman, di asteka heyînî de en jîndî re di wê rewşê de lev dikin. Di wê levkirinê de, pêşketinekê bi xwe re dijî. awayê zimên, di dengdana rewşan de û bi rewşan re afirandina deng û bi salixkirina wan denga bi awa û çerçovekirine di wê dengîtyîyê de, wê ziman pergala wê bi jîndîtyê re bêne holê û bike ku pê were ser ziman. Ziman, aliyekî wê pêşketinê ê di ya. Her weha mirov divêt ku wê bêne ser ziman.

Wê dayîk, bêhtir, wî zimanî û pêşketine wê bi awayê wê re di xwe de bi pêşxistinê re bicih bike. Hîse wê ye zêde, di wê rewşê de di fahmkirinê de wê alî wê bike. Hîs, aqilekî wê yê de ku weke ku veşartîya têde heya. Mirov karê wê yekê wilo bi teybet bêne ser ziman. Hîs, jî ber ku ne bê bin xêv e, êdî ew rewşe weke ku aqilekî wê yê de ê veşartî heya, dike ku mirov kifş bike. Ev yek, bi me dide fahm kirin ku aqilê xêvê ê bi heyîne di xêvê de ku heya re, di mirov de bi jîndatiya mirov re dide hîskirin. Hîskirin, aliyê wê jîndîtî wê zîndîtîya ku bi aqilê e ku di xêvîyê jî mirov di nav bêne ser ziman, dihêne holê. Jîndatî, ku jî holê rabe, wê ne jîndatî bi afirê û ne jîndatî jî, wê wê rewşê jî holê rakê. Di aslê xwe de, hertîste ku bi heyîne û heya, hîseke ku jî heyîne wê dihê holê û an jî dide jîndatiya mirov heya. Ew hîs, deme ku jî heyîne ku jê hate mirov, wê ne bê zanîna wê tişte ku jê hîs hat û bû bi me re wê bê. Di vir de, aliyê hîskirinê bi wê yekê du alî ya. Yek, jî heyîne têrkerî e li berçavîyê dihê û diafirê ya. Ya din jîn, ew heyîn ku jînda bû û jîndatiya wê têde hebe, wê ew jî di xwe de hîs bike. Weke xosletekî her jîndatî hîs, heyîne wê mirov karê bi wê yekê bêne ser ziman.

Di deme nerînê de, ev yek wilo heya. Di deme nerînê de, hîs heya. Hîs, têde, di deme hate mirov, ajoyekê ku jî heyîne ku jê hat ji weke ku dihêne bi xwe re û bi mirov dide hîs kirin. Di vir de, ew pêvajoya pêşî e ku jînda di deme ajoya xwe de hîse ku dihilda di xwe de bi xwe re, ew di deme wê asta pêşketinê de wê aliyekî wê yê ku têde jî heyîne ku jê bîriqîn heya wê bê û bê holê. Di vir de, ajo, heyîne wê, weke ku dihê fahm kirin jî heyîne têrker e. Bi wê re, bi dagaerên xwe re ew jî weke têrkertiyekekê dagaerên xwe bikar dihêne di xwe de. Lê piştî ku hîs bi ziman bi aqil dibe, ajo jî, her weha pêvajoyeka nû ye di xwe de bi awayê pêşketinê dijî. Ew jî, her weha di xwe de bi hîskirinê dimênî re dagerkirina têrkerî ya. Wê yekê jî, mirov karê weha bisalix bike. Ajo, heyîne wê, piştî wê pêşketine hanîna li ser ziman e hîsî re, wê dagerên wê ajoyê wê werine ser ziman. Dager, polayên ajoyê na û jî ajoyê na jî û her weha ajoyî na jî. Bi hîskirineka ku êdî têde fahmkirin, bi awayekî heya, wê ajo, têde weke stûn bin. Wê heyîna wan, di wê rewşê de, bi têrkeriyeka di wê rewşê de bicih bibin. Heyîna wan ye têrkerî, wê wan hê bêhtir bi weyn bike. Wê bi têrkirinê re salixkirina wan bê xwestin jî mirov. Ew salixkirin, di aslê xwe de wê heyînekê jîndî e mirov wê di çerçove wê bê.

Hîs, bi zimanîya wê re, wê salixkirin pêş bike. Di wê rewşê de ew heyîne xewne e ku me di cihên pêş de hanî li ser ziman, wê salixkirina wan bidagerçêkirinan wê bê kirin. Dager çêkirin, heyîneka mirov e hîsî wê têde were holê. Ew hanînen li ser ziman, ên pêşî ne û ên pir saf û xas in. Dagerçêkirin, di wan de weyn û heyîna ajoyan mazin bicih e. Di aslê xwe de jî xwe, ew ajo bixwe ne jî. Awayekî hanîna li ser ziman e, ku ajo rût û bi wê rûtîtya dihêne ser ziman. Wênekirine wê ajoyê, wê di wê pêşketinê de û an jî di wê xate hîskirinê de ku gaveke dîn li pêşiyê wê aqil bibe, wê jê re bê temen, Lê di vir de, ew wênekirin, ye derveyî, aliyê wê yê ku weke ku ancem e. Di aslê xwe de, di serî de bi hîskirinê re gihîştina wê ast û rada wênekîrnê, di vir de ye herî giring ku mirov fahm bike û bêne ser ziman. Zimanê pêşî ew bixwe ya jî. Zimanê pêşîka, ê ku mirov karê di serê xwe de bi wêne bike ya. Ew wêne kirin, wê temenê pêşketine deme nû biafirêne û bêne holê. Ziman, pêşketine wê, di hanîna li ser ziman de, wê destpêkeka giring e jîrî bê. Di vir de ziman, weke wê pêşnumekirine pêşîka e jîrî e ku bi destpêka hanîna li ser ziman e ajoya re destpêkirîya û hate wê demê û ast û qadê hatiya ya. Mirov karê wê wilo bi teybet, bi jîrîya ku bi hîsî bêne ser ziman. Î ro, em bahse jîre aqil dikin. Ew jîre wê destpêkê, mirov jîre karê bêje jîre hîsî e jî nû ve bûna aqiliyê re bêne ser ziman.

Hîs, ew hîskirina wê ye destpêkê, heyîne wê ya ku mirov wê bêne ser ziman, ew jîre hîs

e. Jîre hîsê jî, jîreke ku di temen û hîmê wê de ajo heya û jê hîs tê girtin e. Ajo, di wê demê de, di afirandina wê de, heyîne wê ye giring, bi jîndatiya mirov re ku pêşketinekê bi xwe re dihêne holê, hîsê weke wê pêşketine wê mirov karê bi jîndatiya jîndî û bi teybetî jî e mirov bêne ser ziman. Deme piştî wê demê re e ku êdî ew jîr wê bi jîre aqilekî were ser ziman, wê bê deme şaristaniyê. Êdî astbûn û dimenbûna sêyem û çarem e di hîskirinê de biaqilbûnê re dihê holê. Aqilkirin, astaka nû ya. Ew asta ku em î ro weke mirov wê bikar dihênin e. Ev ast, asta ku hîs êdî ne aqilê jînda û bi teybetî jî ê mirov e. Pêvajoyê wê pêşketine bi awayê peresendinê e bi mirov re, heyîne wê, piştê wê bi awayê aqilî re bi awayekî geometrikî pêşveçûna bi pêşketine xwe re bide berdewam kirin. Aqil, awayê pêşketine wê, li gor wê awayê aqilê pêşî ê hîsî, bi awayekî geometrikî xwediyê pêşketinê ya li gor heyîn û pêşketine hîsî. Ji ber ku di aqilekî de dimenkirina hîsî heya. Ew dimenkirin, wê her dimen heyîna wê hebe û wê di pêşketin û pêşveçûnê de bi heyîn bê. Weke çend lûleyên ku di xateke bi carekê re bêne kişandin û di wan lûleyan hemûkan de bi hev re bi carekê re av were berdan û bi herikê ya. Lê deme ku mirov li ser wan lûleyan re lê dimeyîzêne, mirov dibîne ku weke ku ew yek bin dihêne berçavên me. Lê di aslê xwe de, ew ne yek in. Ew gelek lûle bi hev re dirêjkirina û di wan de herîkîn heya. Têkiliya wan lûleyan û ya nava wan ye bi hev re jî, di wê heyîne aqilî e heyînî de di bûna wê de weynkar e.

Ziman, têkiliya wê bi pergaltûna di jîyane de heya. Ziman, heyîne wê ye destpêkê, bi afirandina di xwe de re wê pergaltûnê dihê holê. Pergaltûn, bi zimên re ku malbat di temenê wê de yem dihê holê. Malbat, heyîna wê, di wê asta zimanpêşketiyê de, heyîne wê pir mazin dihê holê bi pêşketine mazin re. Bi vê yekê re, mirov karê wê bêne ser ziman. Ziman, di malê de li ser jinê û zaroyên wê re pergaltûna wê ye bi hîsî re diafirê. Bi wê re, pêşketine xwe dide berdewam kirin. Malbatiti, di aslê xwe de, bi vê yekê re, em aliyekî wê yê din jî kifş dikin. Ew jî her weha malbatitiya zimên e. Ziman, temenê wê pêşketine wê, weke hîseke ku wê pêş dixê, heyîne hîsî e malbatî ya. Bi vê yekê re, têkiliya malbatê û zimên di aslê xwe de jî ya ku em dizanin girîngtira. Dem, hate ku dihê deme şaristaniyê, wê ew pêşketin, pir mazin biafirê. Di zimên de, ew civaknasiya nav komê e di jîyane de di zimên de dirûnihê bi hanîna xwe ye têde li ser ziman. Bi vê yekê re, temenê wê pergaltûna zimên, bi civaknasiye komî û heyîna malbatî re heya.

Di deme şaristaniyê de, mirov tê wê demê, mirov pêşketine dijî, li ser wê pêşketinê re ya. Mirov divêt ku vê yekê jî her weha bi teybet bêne ser ziman. Ew asta zimên e ku pêşketiya, wê bê temenê wê bûna pêşketine şaristaniyê jî. Mirov divêt ku vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman, ku ziman heyîne wê, bi astbûna dîmentiya di hîsê de ya. Bi vê yekê re têkiliya wê jîrîya hîsî e pêşî û derketin û pêşketina ziman e bi mirov re bi hev re pir mazin heya. Ew jîre hîsî, aqilê wê deme bêzamaniyê ya. Mirov divêt û vê yekê jî her weha bi teybet bêne ser ziman, ziman, heyîne wê, hîsîya ku têde heya, bi pêşketineke nû re dide berdewam kirin. Di vir de formûlasyona ku em karin bi vê rewşê bi wê pêşketinê bikin jî her weha ya. *Heyîn û hebûne ajo e bi jînda û bikirin û kirariya wê re hîsê jîndî e ku heya, di xwe de afirandinaka hîsî dike, ew afirandina hîsî jî jê, wê hîskirine hîsî wê biafirê û bê holê. Têkildanîna zayendî û hwd, wê di wê hîskirine hîsî de xurtbûnê çêbike. Ew xurtbûn, wê hin bi hin bi hîskirinê re zêdebibe. Di asta xwe ye hîskirinê de ew hîs, wê jîre xwe ye hîsî biafirêne. Ew jîre hîsî ku mirov karê weke aqilê hîsî jî bêne ser ziman e, wê pêvajoyên peresendinê bi awayê pêşveçûnê û birinê re bêne holê. Hate ku dem tê deme deng derxistina bi awayî û ku wê jê zimanê şaristaniyê jê biafirê jî, wê êdî ew jîrîya hîsî wê bi wê zimanê re bê jîrîyaka aqilî jî. Her weha êdî wê pêşketinê mazin ên ku wê temenê wê pêşketine şaristaniyê biafirênin weke malbatitiyê û hwd, wê bi pêşketine wan û dimen bi dimen astkirina pêşketin û têngihîştina hîsî ew wê ye ku heya û diafirê re, wê şaristan bê holê.*

Di vir de, awayê wê civaknasiya komî û heyîne malbatê û têkiliyên nava malbatê bixwe jî, aliyên ku mirov li ser wan bisekinê na. Di wan de, kurbûn û tedeçûyin e bi zanî, wê temenê zanîna şaristaniyê biafirêne û bêne holê. Di deme şaristaniyê de, pêşketine ku heya, bi du dimen heya. Ew du dîmentiya wê, pir mazin pêşketine jîyana neolotikî e civaknasî û

derketina wê asta şaristanî ya. Şaristanî, aliyê wê yê rêzanî û ramyarî pir mazin ji her aliyê ve li pêş ve. Ji ku derê ve mirov lê meyîzêne, mirov dibêne ku di civaknasiyê de kuşandinê dike. Ew kusandine ku dikê jî, bi awayê pergalbûn û pergalkirina xwe dike. Pergalbûn, di aslê xwe de, yekalîtiya wê ye formelî heya. Bi wê yekê re pirralîtiya ku heya dikusêne. Şaristanî, di xwe de li xwe û jîyane xwe pirralîtiya xwe diafirêne. Wê dike cihê wê piralîtiya deme neolotikê de. Ev yek û alfî e deme neolotikê û ye deme şaristaniyê e jevcuda jî, divêt ku mirov wê di vir de fahm bike. Pirralîtiya deme neolotikê, di civaknasiyeka xweza de ya. bi jîrê nayê kifşkirin. Lê di deme şaristaniyê de, ne wilo ya. Di deme şaristaniyê de bi jîre tê kifşkirin. Ev e, farq û cudatiya di naqabîna wan de. Di wê deme despêkê de, ku hê bi tememî deme neolotikê ji holê ne rabûya û ku deme şaristaniyê destpêkîriya, wê xate, mirov divêt ku pir baş fahm bike. Di aslê xwe de, hemû pêşketinê tégihîştina wê û navende wê jî di wir de ya. Di wê destpêka buhurîna deme şaristaniyê de, deme ku mirov biqasî wê heyîne şaristaniyê bi teybet bêne ser ziman e ku di deme neolotikê de heya mirov dibîne. Deme neolotikê bi awa û pergaliya xwe ye xweza re, di aslê xwe de şaristanaka ku navê şaristaniyê lê nahatiya kirin e. An jî ku nav lê hatibe kirin di wê demê de ne gihîştîya me û deme me, ji ber vê yekê jî em nizan îm.

Di wê demê de, deme buhurînê de heyîne Îştar hanîna li ser ziman û fahmkirina wê, wê pir giring bê. Îştar, jina neolotikê e di deme şaristaniyê de ku hewldide li gor xwe û jîyana xwe bijî ya. Mirov wê hewldana wê û kifşkirinê wê yên zagonî ku li wan dimeyîzênê û li ser wan dihizirê, mirov wê dibîne. Di serê Îştar de, lêgerîneke ku wê jîyane di nav wan xalên xwe yên ku dinivîsandina bîne ser ziman heya. Mirov ku li wan kêvalbarên wê yên nivîsandî ku li wan dihizirê mirov wê dibîne. Jin, di aslê xwe de, hîse ye ku mirov fahm bike, pirr xurt e. Wilqasî xurt e, ku karê di wê xate pêşketine xwe de bi şûn xwe ve herê û wan demên ku li pişt(şûn) xwe hiştîya, herê û bigihê wan di rêwaniya xwe ye hîsî de. Hîsê wê, di aslê xwe de di deme pêşketine aqil de jî aqilê wê ya bingeh e. Îştar, di fahmkirina van xalan de di wê destpêkê de, heyîne zanî û tégihîştin bi hîsiya xwe re dide me. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Di hin kêvalbaran de, îştar, weke yazdanaka jîn heya. Ev jî, wê serweriya wê ye demê dihêne ser ziman. Mirov karê bêje ku hate deme wê jî, hê jî, ew serweriya wê heya. Lê ew, bi wê nivîsandin û hewldana xwe re, weke ku têkoşinekê ji bo wê û parastina wê dide. Îştar, bixwe jî, ew di tégihîştin û jîre wê de ya. Nirxên ku ew bi xwe re dike ku bi parezê bi jînê re mal û malbatitî, serweriya wê ye di malbatê de nekêmbûna wê û heyîne wê ye serdest e. Ew, dike ku van bêne ser ziman. Di deme ku jîr û zanîn bîdest pêşketinê dike, ew di aslê xwe de li pêş e. Bi nivîsandina xwe re, wê dide nîşandin. Bûna wê ya yazdan û herê kirina wê ya bi wê awayê jî, radixe li berçav ku jîn di civaknasiya ku heya de, bi heyîne xwe heya û kifşkar e. Wê radixe li berçav.

Îştar, ji bo fahmkirina wê xate ku jê tê buhurîn li deme şaristaniyê pir giring e. Heyîne wê, di vir de bi civaknasiya wê re divêt ku were ser ziman. Di vir de, bi îştar re, du civaknasi lev diqalibin û weke ku dikevîne berhevdû de. Mirov wê jî, wilo bi wê re kifş dike û dibîne. Buhurîna deme şaristaniyê, her weha wê yekê bi me pir baş û qanc dide tégihîştin. Şaristanî, pêşketine wê û deme wê, wê bi xwe re, zagon û xalên ku li gor wan bê jînkirin wê bêne. Îştar jî, hewldana wê ye jîyane xwe ye bixwe dana berdewam kirinê bi nivîsandina wan zagonên wê re dihê holê. Di vir de, di wê nivîsandinê de xalên şaristaniyê ên ku wê ew li gor wan bi pêş bikeve dihêne kifşkirin. Lê piştre mêr, hêze wî ya ku heya. bi wê hêze wan xalan gelek ji wan dide guharandin. Di vir de, êdî dubentitî dihê holê. Ev di aslê xwe de, heyîne rastiya şaristaniyê dihêne holê. Ew rastiya wê jî, çi ya? Ew jî, serwerî, serdestî û kifşkariya ku dest guharandiya.

.. **Destpêkirina Şaristanîwê û aqilê:** Gihîştine deme şaristaniyê wê demeke nû bê. Ew deme nû, wê xoset û teybetmendiyên wê hê cuda û pêşketir bin. Wê pêşketine bi zimên re jî, wê di deme şaristaniyê de, bi ber pêşketine nivîsandbûnê ve jî herê. Ev çûyin û piştre gihîştine wê, wê demeke nû ye pêşketinê ku êdî temenê deme me ye î ro jî wê bi xwe re bi afirêne bê. Ew dem, demeke ku mirov wê bi teybet bêne ser ziman e. Deme şaristaniyê buhurîne li wê, wê

di civaknasiye komên hene de, guharîne bide kirin. Wê pêşketinên nû bi wan re bêne holê. Wê pergalbûnê bi wan re bi pêş bixe. Wê di meşîna di rê de ye bi pêşketine re, wê dem bi dem pêşketinek derkeve holê. Lê di vir de, ye ku herî giring ku di deme şaristaniyê de mirov kifş bike ji, pêşketine aqil û pergalbûn bi hev re ya. Pêşketine wan ye di deme şaristaniyê de, wê bê temen û himê şaristaniyê di pêşketine wê de. Pêşketine hizirê e ku wê bi afirê jî, di wê ne tenê bi hîs û mirov re bê. Wê ji wê bi buhurê û wê bi rijihê ser rûpel(ku di wê demê de wê kevir û bi teybetî ji "kêvalbar" wê ji dêle werine bi kar hanîn) jî. Ew rijandina li ser rûpel, wê di pêşketinê de bi wê awayê xwe yê ku rijahî ser rûpel jî. Wê pêşketine pêre were holê. Ew ji, gerdûntiya pêşketinê e di hizir de ya. Bi vê yekê re, êdî hizir, ne tenê hizre mirov bi xwe ya. Hizre mirov, wê bê hizre mirovan. Bi vê yekê re, demeke nû wê dest pê bike. Bi teybetî, ku mirov şaristaniyê wê destpêke wê û pêşketine wê bêne ser ziman di dirokê de, mirov wê weha kurt bêne ser ziman.

Di vir de, berî ku em wilqasî dirêj herîn û bînine ser ziman, hê berî wê, pêşketinê ku mirov wan bêne ser ziman hene. Divêt ku bi wan re em bi lêze pêde herîn. Ev yek her weha giring e, ji bo pêşketine û fahm kirina wê. Di serî de, em divêt ku wê deme dawiyê e neolotikê ji hinekî di di vir de wê bînine ser ziman. Ew dem, deme wê ye dawiyê, deme ku pêşketiya. Deme ku mirov wê bi teybetî bêne ser ziman e. Ew dem, demeke ku mirov wê bi teybetî fahm bike û bêne ser ziman. Di wê demê de, pergalbûna di jîyane de heya. Ji xwe, pergalbûna deme şaristaniyê ye destpêkê, ji wê dest pê dike. Vê jî, her weha divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Lê di wê demê de, awayê jîyanê e ku civaknasiya wê heya, me di çerçove mijara me de eleqeder dike. Divêt ku em wê lê meyîzênin û fahm bikin.

Aliyê wê pêşketine wê demê, ku mirov lê dinerê û hewldide ku fahm bike, tişte ku mirov jê fahm dike, jîyaneke ku mirov têde bi hev re di xwezabûnekê di nav xwezê de dijî. Lê ew jîyane di nav xwezê de jî, têgihîştinek têde bûya. Zanîn hîsî, di wê deme dawiyê de ji wê hatiya buhurîn. Gihîştina aqil e di serî de bûya. Mirov karê wê yekê jî, weke pêşketineke wê demê bêne ser ziman. Jîr, di wê demê de heyîne wê bi heyîneke bi xwe re ya. Mirov karê wê yekê jî her weha bêne ser ziman. Di wê demê de aqil, bidest karhanîna wê dihê kirin. Çawa ku bidest bikarhanîna wê dihê kirin, êdî di jîyane de, mirov karê bahse weyn û weynkariya êqil e di jîyane de bike. Di wê demê de, bi teybetî bi vê yekê re mirov karê bahsê bike. Ku mirov bahsê bike û bêne ser ziman. wê rast û di cih de bê. Di vir de, lê ye ku mirov wê fahm bike di serî de, ew e ku aqil di jîyane de bidest rê nîşane mirov e di jîyane de dike. Ev yek, her weha mirov karê wê weke pêşketineke mazin bêne ser ziman. Di jîyanê de jin, heyîne wê li pêş e. Navê wê, li cem bi wê pîrozî û yazdantiya ku em di roje me de bahsê dikin re dihê ser ziman. Di vir de, ew wê rastiyeke bêne ser ziman. Ew rastî jî, her weha heyîn û hebûne wê ye bi weyn ku di jîyane de bi weynkariya xwe re heya.

Di jîyane de aqil, pêşketine wê di jîyane de bê destpêka adilandina di jîyanê de. Ev yek, her weha giring e. Mirov, bicih bûya. Di bicihbûnê de, aqilê dabarakirinê derdikeye û pêş dikeye. Cohtkirin û çand û hwd, di wê demê de derdikeye pêş. Şivanti, pêş dikeye. Ahlkirin û kedkirine heywanan destpêdike. Bi wan re, jîyane xwe bi rê ve birin dibê. Di nav xwezayê de mirov wê êdî bi vê yekê bê kirdeyek. Ew kirdetiya wê, wê bi aqilê wê bê. Di jîyane de, her weha pêşketinên ku dibin, di jîyanê de, mazin dihêne holê. Wê jin, li pêş bê. Lê di wê deme dawiyê e neolotikê de, hizirkirin û bi hizirkirinê fahmkirin ku pêş dikeye, êdî jin li gor heyîne wê di jîyanê de dihê ser ziman. Bi wê re, karê wê yê di jîyanê de mazin e. Di serî de, dayiktiya wê heya. Vê yekê, mirov divêt ku bi teybet bêne ser ziman. Ew wê, wê di jîyane de derxe pêş. Bi wê re, Lipît Îştar, deme ku zagonên di nivîsê û dihêne ser ziman, bi wan hest û hisên xwe yên jinî di nivîsêna û dihêne ser ziman. Bi wan re, ew mazin dihêne ser ziman. Di wê hanîna wê ye li ser ziman, de bi heyîne jinê re, di deme şaristaniyê de jin cihê wê tê kifşkirin. Bi wê cih kifşkirinê re jin, li pêş dibê. Lipît Îştar, bi xwe jin e û ew di deme destpêka derketin û pêşketine şaristaniyê de, ew yazdan e. Ew yazdanê di jîyanê de e jîyanê de ya. Di wê destpêkê de, di vê xalê de fahm kirina wê giring e. Di wê deme derketin û pêşketine heyîne şaristaniyê de hê ew nirx û heyîne deme neolotikê bi temenê ne rabûya ji

holê. Hê wilo zêde di wan de guharandin ne bûya. Bi vê yekê re, hê şaristani jî, weke ku di destpêka xwe de, weke mirovekî ku di nav daristanekê de ji rê derketî û windabûyî ya.

Deme dawiyê e deme neolotikê, bi wê pêşketine xwe re ku dihê holê, bi awayekî jîyanî dihê holê. Mirov wê demê jîyanê de, bi xwe diji. Di wê demê de, ye ku dide nîşandin ku ew dem hatiya deme xwe ye dawiyê, serekîtiya serokên koman ên di nav koman de ya. Serekîtiya wan pir mazin derketiya holê û mazin bûya. Serweri, bûya. Bi wan re serwerî dihê holê. Di komê de, çend mirov hene, ew bi wî v girêdayîna. Serekê komê, bi hêze re xwe ji bi hêz e. Ew bi wê hêze xwe re di nav komê de derdikeve pêş. Bi vê yekê, heyîna hêze wî, serweriya wî dihêne holê. Ew serwerîya wî jî, wê li ser serê komê mazin û bi nirx bike. Wê di wê deme dawiyê ye neolotikê de, wê awayekî bergîtiyê ku ji wî re dihê kirin wê were holê. Ev yek, wê di hate hatina deme derketin û pêşketine şaristaniyê, wê pêşketinekê bi awayê peresendinê di xwe de bike û çêke. Ew hêze wî ye ku serwerî hanî, wê wî kê keyê deme şaristaniyê. Ji serekîtiya komê buhurîne keytiya deme û derê, wê weke xosletekî deme şaristaniyê wê bi wî re xwe bide nîşandin. Di civaknasiya komê de jin, wê bi derketina mêr e bi wê hêze xwe re, wê li ber wê bê holê. Wê di deme dawiyê e neolotikê de ahangekê di naqabîna wan de were holê. Jin, di jiyane de bi hîs û dayikîtiya xwe re heya. Mêr bi hêz û mêrentiya xwe re heya.

Di wê demê de, ye ku temenê zagontiyê afirêne û dihêne, di mirov de bi pêşketine xêvê re nejbîrîkirine mirov û gotinên ji devê serekê serokê komê ên ku derketine ku hatina hiskirin û ne hatina jibîrîkirin in. Pîrbûn û kaltî ji, hîseke wê/wî ye ku ji wê jînkirina xwe pêre çêbûya heya. Di nav komê de, pîrbûn û kaltî jî, ew aliyên pîrbûn û kaltiyê wê di wê girtinê de û di dana hisandinê de wê derkevîne pêş. Mirovên pîr, bi teybetî û xweza, serweriyeka wan ye teybet hebû. Di wê bîrîkirinê de û hanîna li ser ziman û di deme hanîna li ser ziman ku mirovên din lê dihisandin, mirovên kal û pîr li ber wan sekininek hebû. Di nav komê de, cihe wan bi zanîna wan hebû. Di demeke dirêj de jînkirin, di serê mirov de, tîrîti û tîrtiyek dide çêkirin. Yê ku ew tîrîti û tîrtî bi wan çêdibû ji, kal û pîrê komê bûn. Li cem serekê komê ji di rûniştin û wan gotin digot û gotina wan ne dihate hiştin li ardê. Dem bi dem û cih bicih, serkê komê ji li ber gotina wan gotina wê/wî nebû. Ew awayê jîayne, wê peresendinekê bi xwe re çêke hate ku were deme şaristaniyê. Dii deme şaristaniyê de, wê serek çawa ku wê bine key, ew ji wê bina aqildan.

Jin, wê di wê demê de di wê rewşê de ji xwedî hebûn bê. Lê wê hate ku dem dihê deme şaristaniyê, wê di deme şaristaniyê de cihê wê were kifşîkirin. Jin, di malê de ya. Zarok, mazinkirina wan û avakirina malê û di malê de çêkirina xawerînê û hwd, dibê karê wê. Mêr, li derve ya. Şivanti û serweriya derve yê din ku hene, wê di destê wî de bê. Hin bi hin bi pêşketine êqil re, wê zagonên rastkirinên sincî di jîyanê de dihênine holê wê werine holê û serwer bibin. Wê, kevnêşopî û şûnwerî biafirê. Wê, rewist û sinc hin bi hin derkeve û serwer bibe. Rewist û sinc jî, weke kevnêşopî û şûnwerîyan heyîne jîrî ku ew jê afiriya, bi wê wê di jîyanê de kifşkariya wê serwerî bihê holê. Şop, wê bê serekê jîrî û nirxê jîyanî. Jîr, wêbi van derketin û pêşketinan û her weha yê din yê wilo re wê heyîne xwe ye di jîyanê de bi serwer bike. Jîr, aqilê mirov, êdî ku wê êdî mirov bi rê ve bibe ya. Mirov wê karibe bi wê êdî bibîne ya. Xêvê mirov weke pirtûkxaneykê ku tişya, temenê wê jîre afrîner di afirêne di jîyanê de. Xêv, temenê wê pêşketine demê jî ya. Mirov divêt ku heyîne xêvê bi teybet bîne ser ziman. Ew, wê pêşketinê bi nirx û jîr dike. Mirov, ku wê êdî aqilê xwe bi kar bîne. Hîse mirov, di jîre mirov de bi dûmenî heya. Lê hîs, bi awayê ku têde heya, divêt ku mirov li ser bisekinê. Hîs, wê di wê demê de derkeve pêş. Wê bê temenê nirxên mirov ên ku miroviya wî dihênine ser ziman ku wan biafirêne û bîne ser ziman.

Dayik, ji ber ku jîndayaka ku jê jînda dibe, bi wê re ew hîs wê, ji wê rewşê bi wê re pir mazin pêşketineke mazin dijî di wê de. Hîs, di deme despêka neolotikê de, weke aqilê pêşî ya. Di wê de, piştê hîseke dî ji diafirê. Ew ji, hîse di hîs de ya. Wê, mirov karê weke aqilê êqil ji mirov karê bîne ser ziman. Di wê demê de, laş, di hîskirinê de ziman e. Laş, biyên mirov, hê ji nû ve dihêne holê. Ziman, heya. Ziman, tehîbûnê û tuzbûnê hîs dike. Guh, dangan his dike. Di wê hiskirinê (Bihîstinê) de, hîsek heya. Mirov, wê hin bi hin wê hîsê ji

fahm bike. Ew hîs, heyîne wê, pêş bikeve. Wê ew hîskirin, wê hin bi hin bi wê pêşketine bi xwe re, wê ew biye ku jê bûya, wê wê biye bike rê ji xwe re di jîyanê de. Ev di aslê xwe de, pêşketineke jîrîya hîsî ya. Jin, ye ku di wê de herî pêşketiya. Hîs bi wê re, pêşketine wê bihtîra. Heyîna wan hormonên wê yên ku zarok dihênine holê, wê hîsê bi xwe re temenkî jê re

Di deme şaristaniyê de, civaknasiya şaristaniyê de diafirê. civaknasiya deme şaristaniyê, divêt ku mirov wê bi serê xwe û bi xwe bêne ser ziman. Ew teybetmendiyên wê ji ya deme berê wê pîrr cuda na. Di deme berî wê de wê civaknasî, bi heyîne xwe re bi xawezê re bi mirov re di nav hevdû de bê. Wê bi wê re, jîyane, temenê xwe bide afirandin. Li ber diclê û fratê ku temenê bicihbûna jîyanê pir mazin û xurt bû, li derên wilo wê pêşketineke mazin hebe. Li wanderan wê biichbûn hebe. Herêm, gişkê wê, hema bêja, bi daristan e. Diclê û firatê hingî pîrr mazin bilindaiyeka wan heya. Bi wê bilindaiya xwe re, li herême bi firehbûna xwe re qadeka mazin digirin. Li ber bicih bûn, pir mazin dibe. Şaristan, li wir, wê pêş temenê xwe biavêje. Ku mirov hate ku herê deme neolitikê û bahse wê heyîne van herdû çemên mazin bike, mirov wê karibê bêne ser ziman, ku ew pir mazin li qadekê fireh belav dibû. Bi wê yekê re, qadeke mazin li wê herême dibê. Li ber bahre reş, ku î ro, di roje me de ew cihên pêşî di wê deme neolitikê de lê bicihbûn bûya î ro di bin bahre reş de ya, ji mirov karê bahse wê bike. Li wir, ku ne weke ber diclê û firatê ji bê. Pêşketineke mazin dibe. Lê bi halîna kaş, tilman û çiyayên qaşayê, ku wê wan herêmên ku lê bicihbûn heya wê di bin avê de bihêle re, av wê bilind bê û wê qadeke mazin li wê herême di bin avê de bihêle. Bi vê yekê, ew cihên ku li jîyane bicih bûbû, bi wê sedemê re êdî wê şaristan li wê derê pêşnekeve. Piştîre bi gelekî re, êdî wê pêşketineke mazin li wir bibe.

Qadên rojava, ku hate wê demê jî hê hinek herêmên wê di bin qaşayê de na, wê hin bi hin bi germbûnê re wê halîn lê pêk were û wê êdî temn û derfetên jîyanê lê biafir in. Li ber diclê û firatê, temenê jîyanê ji demên berê ve bûya. Ku mirov ji aliyê jêolojîyê ve ji li van herêman dimeyîzêne, mirov dibîne ku li vanderan, şînbûnên ku bûna peresendineka mazin di xwe de jînkirina. Ew peresendine wê şînbûna herêmê jî, weke birhan û diyariyeka herêmê e ku çendî ji demên berê ve li jîyanê ji bo jîyanê ve vebûya. Bandûra çeman, bi awa wan re, li ser vebûna wê qadê ji jîyanê de ji du aliyên ve heya. Aliyek, weke ku dihê ser ziman, piştî ku çem bûn, êdî li ber ku mirov hate wê asta xwe ye bicihbûnê êdî lê bicih dibe. Ev rast e. Lê, bandûra wê heyîne çeman, ji aliyê jêolojîkî ve jî heya. Ew ji, di destpêkê de çendî ku xwediyê qadeke mazin bû. Ew divêt ku mirov bi teybet bêne ser ziman. Ew av, heyîne wê bi bûna hilm bi germe ku heya re, wê hem ji bin ve di nav axê ve û hem jî di hewayê de, wê bandûra wê li zû halîna qaşayê bibe. Bi vê yekê re, temenê jîyandinê ku mirov li ber diclê û firatê lê dihizirê, mirov têdîgihê ku di berî deme ku berî deme neolitikê ji

Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku di van herêman de temenê jîyandinê ê wan deman ji heya. Herêm, ji du aliyên ve xwediyê axekê jêvcuda ya. Yek, bi ye sor, ku wê kîlî ya. Ev ax, harîbûna wê, wê tîrîtiya bi jidabbûnê re ku tède û pêre heya, wê di bin axê de kê ku cihên avê werne afirandin. Bi wê re jî, herîne avê li herêmên li dora wê û bûna hilm li wan deran, di halîn qaşayan de û bi wê halînê re vebûna wan herêman ji jîyandinê re, hê zûtir dibê. Aliyê wê herêmê, ê ku temenê jîyanê diafirêne, mirov karê weha bi gelek aliyên re bêne ser ziman. Di hanîna wan ye li ser ziman de, têgihîştineke wê ye ku ji bo fahm kirina, pêşketine herêmê dide me, me digihêne hinek hizrên din ên ku pêşketine herême û bi wê re e mirov dihênine ser ziman jî. Bi vê yekê û ji ber vê yekê, hewceyî, fahmkirineke ku tède aliyê wê ye jêolojîkî jî heya. Li ber diclê û firatê bi vê yekê re fahmkirine şaristaniyê û pêşketine wê giring e. Di aslê xwe de, ev herdû çem, dihênine li berçav ku di deme neolitikê de jî hê maztir û bilindtir bûn. Ev jî dide têgihîştin ku heya ku di deme wê deme berî wê de hê maztir bin. Bi vê yekê re, têgihîştina ku bi mirov re çêdibe jî, ew e, ku hin bi hin ku ji deme neolitikê û berî ve jî kêmbûna wê bûya.

Herikîn û şamitînên jêolojîkî, weke ku yên ku bûna, bi dana çêkirina şatna din ên ku bi

çeman ve av kêrn kirina. Û her weha aliyekî dî ê ku mirov têdigihê ku qadên herêmê ên ku ji jîyanê ve vebûna, mirov wê avîya binardî fahm dike ku belavbûn jî di wê de weke ku bûya. Qalîkên ardê, ên li ser rû, ên ku hena, ji ye serî hate ye bin û ye bin wê wê bi çend tebeqeyan jî, hişkûn(zûwabûn) li gor hin xalna bûya. Zûwabûna ardê, wê wê temenê jîyanê li ser bêne holê. Lê di tebeqeye serî ye pêşî de, axbûn diafirê. Lê ew axbûn, ne bê hilme ji qad û astekê pêde. Di hewayê de mulekûlên oqsîjenê jî, yên ku hene, mirov fahm dike ku peresendinek di wan de heya. Ew peresendin, bi ber awayekî ku bi ardê re ji hilmê avê re zêde wilo temen ne hiştiya. Hilma, li herêmê zêde nîn e. Lê di bin ardê de avîti heya. Ev rewş, rewşeke teybet e herêmê ya. Di wê axe herêmê e sor de, elementên ku hene, di avê de girikiya ku çêdikin, ji wê mirov fahm dike ku xurtbûnak di wan de heya. Bandûra heyîne birehê jî, divêt ku wê li berçav bigirê û wê jî li ser bihizirê. Guharandinên ku di birehê de ji wê deme berî deme neolitikê ku bûna hate wê demê, bandûra wê li ser herême heya. Zûgihîştineke ku mirov kifş dike heya. Di wê guharandina birehî de, bandûra wê ye li ser mirov û çermê laşê mirovan ji mirov karê bêne ser ziman. Dem, ku ji deme neolitikê di buhurê û dihê deme şaristaniyê, mirov karê bêje ku nezî wê awayê deme me awayek di hawayê de diafirê.

.. Deme şaristaniyê, ji aliyê civaknasiya wê ve, emê bênine li ser ziman. Ew dem, heyîne wê, ji vî aliyê ve, mijare di mijare me de. Ji ber vê yekê, li ser wê aliyê, emê zêde ne sekn in. Di dem ku dihê deme şaristaniyê, êdî bi awayê pêşketin û bi teybetî jî bi pêşketine xwe re, şaristanî ku di afirê, heyîn û navê wê dihê ser ziman. awayê jîyane wê dihê ser ziman. Ji î ro, li wê demê meyzendin û şrovekiirne wê deme şaristaniyê, dihê kirin. Î ro, em mirov, di demeke şaristaniyê de dijîn. Ji wê jîyane me, ne biderfet e ku hizrek di derbarê heyîna şaristaniyê û awayê pêşketine wê bi me re çênebe. Ji vê yekê, em karin, bêjin ku em karin wê demê bênine ser ziman. Lê bi vî awayî hanîna li ser ziman jî, wê şroveveke gelemper bê. Mirov karê vê yekê jî pêre bêne ser ziman vebêje. Ku mirov dihê wê deme û şaristaniyê, bi teybetî, êdî pêşketineke wê ye ku mirov bêne ser ziman heya. Ew pêşketine, pêşketine şaristaniyê û di wê pêşketinê de pêşveçûne wê ye bixwe ya. Şaristanî, deme ku mirov bahse deme wê ye pêşketinê bike û pêre bahse wê civaknasiya wê bike, divêt ku mirov çavdariyeke çavî li wê deme wê ye berî wê ji bixe. Ev yek jî, weke pêvidvîyekê ya. Deme şaristaniyê, her deme ku civaknasiya wê hete ser ziman, vê yekê weke pêdîvîyekê ji mirov dixwezê. Em jî, ji bo ku têgihîştineka baş bênine holê li ser ziman danberheviyekê, bi vî rengî emê bikin. Ev yek, giring e. Di aslê xwe de şaristani, ji gelek aliyên ve, civaknasiya wê, hêjaya ku were ser ziman.

Deme neolitikê awayê jîyane wê, deme ku mirov wê dihêne ser ziman di vê deme dawiyê ye deme neolitikê de, bi ye deme şaristaniyê ku pêş diket re bi hev re dihê ser ziman. Ev yek jî, wê danberheviyê dihêne holê bi hanîna li ser ziman re. Nahaka divêt ku em hinekî dî bi teybetî awayê jîyane neolitikê têde kur herin û wê bênine li ser ziman. Di vir de, di deme demê de hanîna li ser ziman, wê pêre guharandinên ku dibin jî wê bihê li ser ziman. Ev yek jî, her weha giring e ku mirov bêne ser ziman. Di demê de, jîyane neolitikî, di wê demê de, têde awayê jîyane şaristaniyê bidest afirandina xwe dike. Têde, ku weke ancamaka wê pêşketine wê jî dihê berçav, lê di aslê xwe de ku mirov hinekî kur û bi zanebûn lê dimeyîzêne, mirov dibêne ku deme şaristaniyê, piştî pêşketine xwe re, weke demeke ku êdî li ser milê rêveber û rêzanîn ku bi rê ve dibin ve dimeşê. Wilo dihê li berçav. Ev yek jî, wê hinekî bi teybet ji wê asayîya jîyane, ye ku hate wê deme hebû hinefî êdî dîr dike. Bi wê dîrkiirne re, neasayiti, êdî diafirê û dihê holê. Şaristani, ew ne asayitî, weke ku weke xosletekî wê ye dihê holê li berçav. Lê şaristani, di wê asayiyê de, wê neasayitîyê dide berçavên mirov. Bi vê yekê re, heyîne wê, bi teybetî, bi xatna hinekî stûr hê ku di wê serê deme pêşketine xwe de ya, awayê bi cudatîyeka xwe re dihêne holê û bi mirov dide têgihîştin.

Deme neolitikê, ku aqilê mirov hê bi wê hisîya xwe re ya, di wê demê de, ew jîrîya ku ji wê hisîyê diafirê, wê di wê pêşketine şaristaniyê de bibe aqilek û wê ew aqil ku jîrîya xwe diafirêne, êdî wê ew jîr, heyîn û hebûne şaristaniyê bidest pêşxistinê û hanîna li holê û ser

ziman bike. Di vir de, ew pêşketine bi aqil e ku awayekî peresendinê ji di xwe de dihêne ser ziman, wê êdî di wê demê de heyîna xwe bi heyîna deme şaristaniyê bêne holê. Şaristanî, bi nirxkirinê bi xwe re dihêne holê. Hizirkîrn û nirxandin, nirxne wê yên ku pêşdikevin û wê pêş dixin in. Di vir de, heyîna nirxtiyê, deme ku dihê ser ziman, êdî bi awayê jîrîyê ew yek dibe û dihê holê. Ew gotina *awayê jîrîyê* mirov divêt ku bînî xat bike û wê bêne ser ziman. Ji ber ku ev yek giring e. Di binxatkirine wê de, têgihîştineke ku têde veşarti heya. Ew ji, wê di deme şaristaniyê de, bi salixkirina wê û pêşketine wê re wê were holê û kifşkirin. Jîyane deme neolotikê e ku bi reng û xeml dibe, di deme şaristaniyê de, wê bê xeml û rengkirin. Di vir de gotina *kirinê* weke gotinaka teybet e deme şaristaniyê dihê ser ziman. Mirov karê wê wilo bêne holê û ser ziman. Gotina kirinê, di xwe de biqasî ku heyîne dihêne ser ziman, wilqasî jî bi kirinekê ji dihêne holê. Ev, di aslê xwe de rastiya pêşketine şaristaniyê wê ji aliyekî ve bêne ser ziman. Ev gotina kirinê, di deme şaristaniyê de lêkeriyeka *danakirinê* ku li xwe kiriya dihê ser ziman. Ku mirov heyîne pêşketine jîre êqil, di vir de fahm neke, mirov wê çendî ku wê gotinê baş fahmnekê, mirov wê ewçendî ji awayê pêşketine şaristaniyê jî baş û qanc fahm nekê. Di vir de, ev herdû gotin, bi vê yekê re bi hev re ne û bi hev ve girêdayî ne. Mirov karê wê bi tebet, weke teybetmendiyeye deme şaristaniyê û pêşketine wê bêne ser ziman. Afrînerî, xosletê wê yê ku heya, di wê demê de dihê holê bi jîrê û bi jîr danakirinê re.

Jîyane deme neolotikê, deme ku mirov wê û wan guharandinên dawiyê yên têde bêne ser ziman, mirov nikarê dîrî van gotinên ku me binî xatkirin bê têgihîştine wan bêne ser ziman. Bi van ve girêdayî hatina wê ye li ser ziman, wê hem biqasî ku wê pêşketinekê bi xwe re bêne ser ziman wê hem jî wilqasî jî ji holê rabûna wê û sedemên wê bi me bide fahm kirin. Di aslê xwe de, di vê têgihîştin û şîrove ye xwe de, têgihîştine ku bi me re çêdibe, ew e ku şaristanî, deme ku pêşketiya, bi wê pêşketine xwe re, ku diviyabû ku bi awayekî peresendinê ku di berdewamiya wê pêşketine deme pêşketine deme neolotikê de bana, lê di deme pêşketine şaristaniyê e piştê de, weke ku êdî ji wê peresendinê qûtbûn dihê holê. Bi vê yekê re, êdî pêşketinekê nû ye bi serê xwe ku dihê holê mirov karê wê bêne ser ziman. Di wê demê de jin, awayê jîyane wê, divêt ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman. Ew awayê jîyane wê, di deme piştê de, peresendinekê di wê berdewamiye pêşketine deme xwe de dixwezê. Lê ew nabe. Lipît Îştâr, bûna zagonên wê û nivîsandine wam, hewldanakê dihêne holê û bi me didina fahm kirin.

Civaknasiya wê demê ye ku heya, awayê wê, hê ji nû ve ketiya deme şaristaniyê de, Şaristani, qalibê wê dihildê û pê xwe pêş dixê. Bi wê qalibê re piştê jîre xwe diafirîne û pê, guharandina bi xwe re di wê de dide çêkirin. Bi wê yekê re, pêşketin rû didin. Lipît Îştâr, serweriya wê, bûna wê û li jîyane heyîn û hebûne wê, wê di pêşketine deme şaristaniyê de ji bê temen. Ew bixwe, di aslê xwe de, bi têgihîştine deme neolotikê tevdiqerihê. Lê pêşketinên ku dibin, ne li gor wê tevgerinê û hizre wê dibin û berdewam dibin. Bi wê yekê re, ku demek têve diçê û ew pêşketin deme bi ser xwe de di buhurêne, êdî Lipît Îştâr jî, ku nikarê li ber wê bisekinê ya. Bi vê yekê re, binketina wê heya. Di deme şaristaniyê de li ber wê pêşketine wê civaknasiya wê ya ku dihê afirandin bidest, ew bin dikeve. Civaknasî, êdî awayekî jîrîya. Deme şaristaniyê, vê yekê pir baş dihêne holê. Di dem şaristaniyê de, kombûne deme neolotikê ji holê bi awayekî xwe dirabê. Ew awayê wê, yê jîyane wê ya. Kombûn, cihê wê, aşîrbûn digirê. Bi wê êdî gund û û wê piştê êdî wê bajark, derkevina holê. Ew, êdî wê bi xwe re dewletbûnê blnina holê.

Ev awayê pêşketinê, wê civaknasiyê, di jîyanê de bi nirx bêne holê û bide meşandin. Mînaq, bûna şopan û deketin û serwerbûna sinc û rewistiya wê, wê tene hinek aliyên ji wan aliyên ku wê bêne holê bin. Civaknasî, wê bê bi awakirin. Sop û sinc, heyîne wê, di aslê xwe de, awayên destûrî ên pêşketine şaristaniyê na. Jîre wan, jîre jîyanê ya. Di jîre wan de pêşnûmebûn û bi wê re bi nirxbûna jîyanê heya. Naskirin, bûna wê, di temenê wê de şop xwediyê weyneke dîrokî na. Ji vir pêde, ku mirov awayê civaknasiyê ê deme şaristaniyê bêne ser ziman, mirov wê bi nirx û teybetmendiyên wê yên jîrî û pergali bêne ser ziman.

.. Şaristani û civaknasiya wê ve bi êqil: Ku mirov dihê deme şaristaniyê, mirov êdî dibêne ku wa êdî jîyan bi awayekî ku jîrek ku heya û bi wê bi rê ve dihê birin heya. Lê jîyan, êdî mirov karê wê û pêşketine wê ye ku dibe, biazil bêne ser ziman. Di wê demê de, hate ku deme şaristaniyê pêşketineke mazin bi xwe re dijî jî, ew pêşketine wê deme berê wê jî holê ranabe. Lê awayê wê dihê guharandin. Di jîyanê de, di deme şaristaniyê de, weyndayin dihê holê. Weyndayin, weke gotinaka teybet, êdî mirov karê wê bêne ser ziman. Jin, di jîyanê de weyne wê û hêviyên ku jê hene di jîyanê de hene. Bi wê re jî, wê ew çawa bijî û xwediyê çi xoslet û ew xoslet jî wê çawa bin dihêne kifşkirin. Pêşnûme wê bi jîrekê jîyanî dihê derxistin. Hêze deme şaristaniyê xwe di vir de dide nîşandin. Lê mirov ku mirov bahse wê bike, divêt ku mirov hê hinek aliyên din ên deme neolotikê bêne ser ziman. Di jîyanê de, wê ev yek, bê temenê têgihîştinekê. Fahmkrin jî, di vî awarî de wê temenê wê têgihîştinê wê demê nû jî bê. Deme neolotikê, ew jîyane wê ye bihevreyî, mirov karê wê fahm bike û wê bêne ser ziman. Li ser wê hinekî dî bisekinê. Di wê bihevrebûne de, pêşketine ku heya, wê di deme dawiyê de deme neolotikê de pêşketinekê bide çêkirin. Di bihevrejînbûnê de, awayê jîyanê ê deme neolotikê, jîyane komî, di wê deme dawiya xwe de, piştî ku hin bi hin hîsên wan jîr digirin û bi wê pêşketinekê bi xwe re dijî, piştî hin bi hin êdî awayê sincî dihê holê. Di bi hevrejînbûnê de û di bihevrekînetîkîlbûnê de jî ev yekê wê wilo bê. Di wê têkiliya nav malî de, wê sînor jî wê re were kifşkirin. Têkildanîna komî, hin bi hin holê rabûna wê, wê têkildanîna yek bi yekî wê bêne holê.

Jin û mîr, wê bi hev re di têkiliyekê malî de bin. Ew dihê kifşkirin. Lê wê çawa bê, ew jî dihê kifş kirin. Di wê deme dawiyê de, jîre ku diafirê, wê sînorê jî wê re bêne holê. Wê sinc, hin bi hin derkeve holê. Baweriyên pêşî ên deme, wê bi vî rengî êdî wê hin bi hin werine holê. Di wan baweriyên de, awayê jîyane ku wê çawa bê, dihê holê û kifşkiirn. Di wê pêşketinê de, jî awayê pêşketine pergafî e eme neolotikê e dawiyê ku bûya, jin li pêşbûna wê heya. Bi vê yekê re, bûna Lipî Îştar û zagonên wê, mirov karê weke yên jî wê demê bêne ser ziman. Ku mirov zagonên wê bêne ser ziman, bi sê awayan mirov karê wan bêne ser ziman. Yek di destpêkiirna şaristaniyê de derketbûna wan e. Bi wê, weke xalna deme şaristaniyê û pêşketine wê ku kifş dikin in. Di têgihîştin wê ye deme berê ya. Bi vê yekê jî, xala wê ye duyemîn dihê holê. Bi têgihîştine deme berî deme şaristaniyê, nêzikatiyeka Lipî Îştar heya. Ew, lê têgihîştina ku dide nîşandin, ne bê bandûra wê pêşketine deme şaristaniyê ya. Weke demeke ku ew jî, divêt ku li gor wê bijî, dihê holê û li ber wê jî. Mirov, vê yekê jî zagonên wê fahm dike. Ew bi teybetî li ser awayê jîyanê ê ku wê were jînkirin di sekinê. Çendî ku Lipî Îştar dihê ku gotin gotin di demên şaristaniyê ên hinekî pêşketî ên bi vir de jîya ya jî, mirov karê bêje ku ew hinekî jî wê deme ku bahs tê kirin ku ew tede jîya ya, jî wê wirdetir jîya ya. Em vê yekê bi teybet bênine ser ziman.

Di awayê hanîna wê ye li ser ziman e zagonên wê de, ku mirov di nav têgihîştin û zanîn û jîre wê de xwe dibêrdê û diçê, mirov dibêne ku ew di serê xwe de, bi wê awayê deme xwe re lev e. Mirov wê fahm dike û kifş dike. Bi wê re, ew dikê ku awayê xwe yê ku ew rast dibîne dike ku bêne ser ziman. Ew bandûra wê heya. Serweriya wê weke jinekê heya. Gotina wê giring e û bi bandûr e. Bi vê yekê re, ew dihêne ser ziman. Di jîyanê de, ku dem dihê deme şaristaniyê, êdî weke teybemendiyekî jîyane deme şaristaniyê, têkiliya nava mêr û jinê jî, li ser pir mazin dihê sekin in û zagonê dihê kifşkirin. Zewek, destpêka pêşketine xalên sincî ên bi mirov di jîyanê de. Wê bi wê re, di têkiliya zayendî de, wê awadan bihê holê. Di awadanê de, Lipî Îştar, bi wê jîre xwe dihê holê û diaxivê. Ew zagonên xwe li ser wê dihêne holê. Têkiliya nava mêr û jinê, jin û zarokê û bav û zarokê dihêne ser ziman. Li ser wan disekinê. Dem, jî ber ku deme şaristaniyê ya û keyitî pêşketiya û serweriyaka wî heya, êdî weke ku bi navê wê hanîna li ser ziman jî, êdî dest pê dike. Di nav malê de, cihê jinê dihê kifşkirin. Mêr, xwediyê malê ya. Ev gotina xwedîtiyê, wê bê temenekî mazin jî wê awayê pêşketinê re. Bi pêşketine bi wê gotinê re, êdî wê jin li şûn bi mêne.

Di awayê wê jîyanê de, hin bi hin wê hizreke serwerî û serdestbûnê bihê holê û pêş bikeve. Bi wê re, wê awayê jîyanê were holê. Key û an jî jî serekê komê, yê herî mazin ku wê

piştî mirina xwe re weke yazdan were denezandin e. Bi wê re, yên di nav komê de, êdî wê bine berdest û yên ku pêvegirêdayî. Wê berî hertiştî bine yên wî. Ew bûna yên wî, wê êdî hin bi hin di jiyane şaristaniyê de, temenê koletiyê biafirêne û bêne holê. Lipîî Îştar, bi vê yekê, tégîhiştine ku pêş dikeve, ew biqasî ku mirov ji wan zagonên wê fahmdike, di tégîhiştine xwe de ku wê bi serwer bike ew bi sernakkeve. Mirov karê vê yekê her weha bêne ser iman. Awayê jiyane şaristaniyê, di wê deme xwe ye pêşketinê de, hin bi hin ku demên wê têve diçin, êdî hiyererşiyêke dîmenî di jiyane de diafirê. Mirovên serdest, an ji ku mirov bi gotinekê din bêne ser ziman ên serwer dihêne holê. Ew xalkê, ên ku li ser wan in, wan bi rê ve dibin. Bi wê re hizre olî e pêşî, ku di destpêka şaristaniyê diafirê jî, mîtolojî ya. Ew êdî dihê holê. Awayê pergale ê pêşî ji di aslê xwe de ev e. Jîr jî, pêşketî ya. Di jiyane de bikarhanîna wê jî, pir mazin êdî derketiya holê. Wênekin bi xewn re ku destpêkiriya êdî ghiştîya asteke xiyalkirinê e mejîyî. Mirov, bi wê pêşketinê re, di jîyanê de, êdî bi jîr, cihê wê/wî dihê kifşirin. Bi wê kifşirinê re, jiyane demê bi rê ve diçêt.

Deme şaristaniyê, mirov wê ji destpêkê bêne ser ziman, mirov divêt ku wê di pêşketine wê de dem bi dem li gor pêvajoyina pêşketinê ên wê, wê bêne ser ziman. Ev yek, wê hingî hanîna wê û pêşketine wê ye li ser ziman werêne ser ziman. Deme pêşî e şaristaniyê, di destpêka xwe de, bi nixên sincî ên deme berî xwe ku li ser dagariyan bi temen avaya, ji xwe re dike temen û bi wan bidest pêşketine xwe ye demê demê dibe. Ew dageriyên ku hene, bi hev re, ku mirov bi mirov re lê dinerê, mirov dibêne ku weke ku bi awayekî jîrî e ku bi hîsê heya, pergaltiyekê ji dihêne li berçav. Bi wê re, mirov karê wê bêne ser ziman. Dager, heyna wan e bi mirov re ku bi ajoyê heya, wê bê temenê wê pêşketine jîrî e wê demê ku diafirê ya. Di deme şaristaniyê de, bisazîbûn û her weha bi wê pêşketinê jî, wê bi vê yekê bibe. Ajo û ku bi awayê jîrî yê wê dager, ku ne di binê wê sazîbûnê de bin, wê pêşketinê wilo mazin ne afirê. Ajo, bi dageriyê xêvekê ji diafirêne bi mirov re di jîyanê de bi pêşketinê tégîhiştinê wê re. Ev yek jî, wê di deme şaristaniyê de bi tégîhiştinekê heyîne xwe bêne ser ziman. Sazîbûn, bi vê yekê, wê pêşî bijîrî pêk were. Bi jîrî ku pêk hat, êdî wê di jiyane de pêk were. Di vir de, bijîrî pêkhatina wê, ku mirov li ser bihizirê, bi heynê xêvî re mirov karê bêje ku temenekî mazin ê ku bi pêşketinê bi cerb û bi sentezbûnê bi xwe re û bi pêşnumekirinê û ghiştine hêze pêşnumekirinê re heya, mirov dibîne. Ev pêşketinê jî, wê pêşketine xwe ye mazin di deme şaristaniyê û bi sazîkirine wê de bide nîşandin. Di serî de, di jîrê de sazîbûn, wê bi pergaltîbûnê re were holê. Nirxdayin û pêre tégîhiştinê rêzdayinê, wê bi xwe re ku êdî baweriyekê û pêre pîrozbûna wê bêne holê û pê re heyîne navê xwûdê wê di deme piştîre de bêne holê, diafirêne.

Ku mirov bahse deme şaristaniyê dike, bi teybetî mirov bahse demeke ku bi jîrê re pêşdikeve dike. Ji her vê yekê, hêjaye ku mirov vê xalê de hinekî bêne ser ziman. Di jiyane de şaristaniyê de, hertiştî û heyîn û hebûn bi jîre ku pêş diekve, dihê pêşnumekirinê û di wê de pê tê jîm kirin. Bi vê yekê re heyîna sazîbûnê û pêşketine wê dihê ser ziman. Saziyên deme şaristaniyê, divêt ku mirov bêne ser ziman ku yên weke ancama pêşketine jîrê na. Mirov karê vê yekê ji bi teybet bêne ser ziman. Jîyan, di awayê jîyanbûnê û kirina xwe de dihê wênekin. Ew pêşnumetiya wê, jîreke ku mirov wê di vê xalê de bêne ser ziman, dihêne holê. Ku mirov bi awayê pêşketine re dihê deme şaristaniyê, êdî şaristani, bi vê yekê, weke deme ku mirov karê wê bisalix bike dihê hole, mirov wê dibîne. Di vê yekê de, heyna êqil kifşkariya wê heya. Pêşketinê deme şaristaniyê, yên wê deme ku weke yê destpêkê yên deme sumeriyîyan (Kengîr), ji me re mînaq in. Ew dem, wê bi heyîne wê re divêt ku mirov wê fah bike. Di deme sumeriyîyan de, pêşketine dibê jî, mirov karê wê weke ye demeke pêşketî û ku bi pêşketine xwe re ji ye deme ne cuda bêne ser ziman. Deme me, bi awayê pergaltîbûnê û pêşketine xwe re, bi xwandina wê demê û demên piştî wê re pêşketine de dide berdewam kirin. Mirov karê vê jî bi teybet bêne ser ziman.

Ku mirov î ro, li mirovên li berdiclê û firatê ku li wan dimeyîzêne, mirov pêşketinekê ku ew bi teybetî di serê xwe de çêdikin dibîne. Ew cihanekî di serê xwe de bi békemesî diafirên in û tede dijîn. Ev yek, ne bê bê sebeb e. Divêt ku mirov vê pêşketinê ji awayê wê pêşketine

ku bûya ji pêvajoyên wê yên pêşketine pêşketin û peresendine di hizir û bi teybetî ji di pêşketine jîre de ku heya, bi wê di berdewam wê de fahm bike. Wê hingî ev yek yek rast bibe. Sedeme wê awayê pêşketinê, di teybetmendiyên pêşketinê mirovên herêmê de veşartîya. Ji deme neolotikê, hate buhurîne deme şaristaniyê ji, çendê ku hêzên cuda ji herêmên ji dora herêmê hatibin herêmê û heyîneke xwe dabîn nîşandin ji, ew ji, piştire bi demê re li gor wê pêşketinê ketine awayekî de. Bi vê yekê re, guharinê. Lê heyîne wan mayînda nemaya. Lê heyîne xalkên herême bi teybetî di hev de mayîndîyaka wê ye ku mirov bi rêz bêne ser ziman, heyîne wê xwe daya berdewam kirin. Di deme şaristaniyê de, weke deme sumeriyân, bi kom bi kom mazin bûn û bûna xalk û ji wê ji buhurîne demên din ên pêşketinê bi xwe re, mirov karê bêne ser ziman. Ji kombûnê buhurîne xakbûnê, wê welatbûnê û keytîyê bi xwe re bêne holê.

Xalkbûn, heyîne wê, wê bi awayekê pêşketine wê hebe. Ew ji, wê li ser xwûnê bê. Xwûntî(xizmtî) û an jî tûxmtî û nîştî, wê temenê wê biafirêne. Bi zêdebûnê re, wê ew biafirê. Bi wê re, wê di demê de, komên ji koman ku li herêmên din bi cihbûna wê bi wan re xalkbûnên cuda biafirin. Ew xalkbûn jî, wê hin bi hin mazin bibe û wê bi heman awayê temen û hîmê pêşketinê û pêşveçûnên weke yên bi xwe re wê bi xwe re bi afirêne. Weke dareke ku çandî û dem bi dem mazin dibe û her demê hinek çaqil pêre û pêve zêdetir dibin e. Bi wî awayê mazin bûn, wê awayekî pêşketinê e bi mirovan re û zêdebûna wan re bê. Lê di vir de, bi du awayan, wê awayê pêşketine bi hizir ji, wê bi wan re heyîna xwe bide berdewam kirin. Awayek, wê bi wê awayê pêşketine ku heya, bi peresendina wê di jîyane de ku heya, wê bi wê be. Awayê din, wê bi xêv û bîre mirov re wê bê holê. Ew awayê duyemin, wê bi awayekî rakendî wê buhurîne bêne holê. Her koma ku ji koma xwe û an ji ew koma xwe ye ku bûbûna xalk re mazin ya ku jê veqateha, wê demekê bi xwe re bide destpê kirin. Wê hizir û ramenê wê yê jîrî ku were holê, wê di şert û mercên xwe de xwediyê cudatiya herêmî bin. Lê ew awa, wê destpêkek ji bê. Ew destpêk, wê destpêkeke bûnê ew mirovî e bi berkomî û ji komî bi ber xalkitîyê ve bê. Di serê xwe de, wê ew ji wilo bê. Jîre ku di wê demê de, dihê holê, wê awayekî pêşketinê bi xwe re bêne holê. Lê ew komka biçûk e ku ji kome mazin qûtbûya, ew, deme ku ketine destpêka xwe de, wê bi astekê bikeve destpêka xwe de. Ew aste ku ew kome wê mazin gihiştîyê de dawîye wê, wê bê destpêka wê bi xwe di wê deme bûn û mazinbûna wê de.

Di deme sumeriyân de ji ev yek wilo dihê holê. Lê awayê pêşketine sumeriyân ê ku em î ro dihênine li berçavên xwe, awayekî ku pêşketî ya. Divêt ku mirov hinekî li ser awayê pêşketinê e herêmê bi wê re li ser bisekinê. Ji ber vê yekê, mirov karê bêje ku ew pêşketine ku bi navê sumeriyân di kêvalbarên wan dihê ser ziman, çerçove heyîne demî e ku ji bo wê dihê ser ziman, ji wê zêdetir demek hatiya jînkirin. Gelek awayên pêşketinên wan em î ro nizanîn. Ji ber şer û pêvçûnên deme şaristaniyê, gelek ji wan ji holê rabûna. Bi vê yekê re mirov karê bêje ku ew mazitir jînbûna. Deme neolotikê jî li vê herêmê, li gor hinek xosletên xwe jîn bûna. Di aslê xwe de destpêka wê li vê herêmê ya. Li rojava, dem hate ku demên weke yên 15 hezarsalan ên berî zayîne ji, gelek herêmên wê yên ku î ro jîyan li wan pêşketîya di bin qaşayê de bûn. Hinek herêmên ku qaşîna wan halfîya bê jî, ji ber serme û nebûne zêde ye derfetên jîyanê, wilo zêde pêşketinek di wî warî de di wê demê de nebûya. Lê li rojhilat, ne wilo ya. Ew hê, di demên berî wê de, ji jîyanê ve webûya. Deyîne diclê û firatê, wê wî temenî mazin biafirêne. Jîyana neolotik, ji ber diclê hate ku digihê berfiratê û ji wir jî hate ku digihê ber araretê û çiyayê zagrosê ku pir avîbûn, jîyan derfetê wê, cihên ku lê hene jîyandin pêş dikeve. Di wê demê de, herêmê weke navende dinyê dîtine wê, ne têgihiştinaka vala ya. Ew dananîşandin, bi wê germbûna wê ye ku herêm bi vê yekê ji jîyanê re vekirîya.

Di deme sumeriyân de, herêmê, bi çem û daristanên xwe re, herêmeke ku bi wan xamilandî bû. Di nav wê de, bi wê şînbûnê re, temenê jîyanê bi şînatîyê û hem jî bi çeman bi avê hebû. Bi vê yekê bi hev re, ew rewş, temenê jîyandinê dihênine holê. Nêçîrî û şivantî bi vê yekê li herêmê heya. Piştire, çandîn weke teybetmendiyek jîyanê e deme şaristaniyê pêş dikeve. Çandîn, wê jîyanê ji gelek alîyan ve bi pêş bixe. Çandîn û kedîkrin, bi xwe re wê di

jîyanê de pir mazin pêşketinekê bi jîyane rûniştî re bêne holê. Bi wê re wê temenê civaknasiyaka pir xurt ji bi afirê. Mirov, êdî di jîyanê de bi çekirin û afirandinê re dabere xwe dike. Ev yek, di aslê xwe de, temen û xosletekî civaknasiya herêmê ye dîrokî ya.

Bi wê re, dem bi dem wê sazîbûn wê bi afirê. Sazîbûn, wê êdî wê jîyanê ji bi hinek awayan bike nava xwe de. Di aslê xwe de, wê sazîbûnak ava bibe ku pêşketine wê li ser wê awayê pêşketinê ya. Di deme çandinê de, piştîre ku levdana li hevdû bû, ji wê zad û qûtê ku hate hate bidestkirin, wê beşan ji wê li wan sazîyan bê dayin. Zagurat, hene û ew sazîna ku êdî ew zad li wan digihê hevdû na. Ewder, cihne ku di wan de, hizir û jîr têde tê afirandin in. Bi vê yekê re, cihne ku temenê wê sazîbûnê bi pêş ji dixin in. Têde, wê pîrozî pêş bikeve. Wê di wan de, levghiştina li hevdû bibe. Wê ewder, bi wê yekê, bêne holê. Lê ewder, wê hiyererşiyeka ku afriya wê bi heyîne xwe bênine holê di jîyanê de. Ew hiyererşî e di jîyane de ya. Mirov, bi wanderan, gihê têngiştineka gihiştî. Ew têngiştina giştî, wê bi levdana li hevdû e mirovan re wê giştîbûnekê di nav xalkê de bide afirandin. Ew afirandin, wê mirovan hemûyan bike nava xwe de. Mirov, wê di nav û hundurê jîreke xwe de wê bijîn. Ew jîr, jîre ku bi wan hatiya têngiştin e. Mirov, bi wê re, ne weke wê deme neolotikê di jîyanê de dijî. Ew, weke ku ji jîyanê barî wê hundurê jîre kiribe û têde mala xwe ava kiribe û têde bijî ya. Wilo ew di deme şaristaniyê de bi awayê xwe re dihê holê li berçav.

Di wê jîrê de, mirov gihiştîya xwezabûnekê. Lê ew ew xwezabûn, ne xwezabûne wan ye deme berê ya. Jin, bi teybetî ku çend nîş ji bi wê re herin ew wê farqê pir dijwar bi xwe re di jîyanê êdî hîs dike û dijî. Farqê jîyanê ye di deme şaristaniyê de, ew hîse wê bi pêşketinekê karê wê cihana şaristaniyê de jî xwe bijî. Serdestiya hîse wê ji zayendîtiya wê ye mêyî dihê holê. Mêyîtiya wê, mejîyê wê di jîyanê de serdest e. Bi hîsê serdest e. Bi wê re, mirov karê karê bêje ku di deme şaristaniyê de şapolabûnak heya. Ew, di xweza xwe de xwezabûnê dixwezê. Ew wê nabîne. Di wê de, farqê wê xwe bi vê yekê dide der. Jîyane komî, piştî ku wê pêşketine deme şaristaniyê di wê de bi ber xalkitiyê ve diçê û wê pêşketinê jîn dike, êdî piştîre, zagonên ku jîyanê kifş dikin dihêne holê û ji her aliyê tê hate ku digihê tékiliya mirov e zayendî, kifşkirinekê têde dihêne holê. Ewqas kevneşopîyên me yên ku hene, mirov nikarê ji berdeamiya wan pêşketinan dîr bêne ser ziman. Şaristaniya sumeriyân, mirov ku lê bihizir dimeyîzenê, mirov dibîne ku jîr di wê de bûya û gihiştîya dudîmenîtiyêke bi xwe re ku mirov wê kifş bike û bêne ser ziman e. Yek, bi wê nîrxbûna bi şopî e ku bi jîyanê xalkitiyê re pêş dikeve ya. Ya din jî, her weha jîre ser wê jîre re ku karê wê bi rê ve bibe ya. Piştîre, di demeke pêşketine e şaristaniyê de ew jîre serek e li ser ye bin re, êdî karê jîre xwe bixwe bi afirêne û bêne holê. Weke xiyeletek ku karê êdî bi hizire û bêne holê û ew xiyelet êdî bi hanîna xwe ye li ser ziman re pêşketinên li jîyanê û bi heyîne şopî e xalkî êdî ji binî ve karê li gor xwe bide guharandin û pêre jî afirandin. Ew xiyelet waletîfî bixwe ya. Wê piştîre ew pir safî were holê û wê were kifşkirin.

Di vir de, divêt ku mirov hinekî wî jîrîya ku bi welatî dihê holê fahm bike. Ew, wê pêşbikeve û wê êdî wê jîyane xalkê bi xwe re bide kifşkirin. Wê, bi gihiştine dewletbûnê, wê têde jînbûn biê holê. Lê ew, êdî welat, bi xwe wê di demê de wê hiyererşiyêke xwe ye ku mirov bi navê wê bêne ser ziman wê bi afirêne. Wê ew hiyererşiyê wê, fahmkirina wê, wê pêşketine bi wê re ku wê bi wê fahmkirinê re were fahmkirin, wê bigihêne, aliyê wê ku rêzanî. Bi vê yekê re, emê fahm bikin ku ew ancama çî pêşketinê ya. Li jor, ew gotina me ye dudîmetiyê ye ku me ji wê hanîna li ser ziman e jîrê ku hanîn li ser ziman, ew fahmkirine wê, wê di vir de, giringiyê wê bi heyîne welêt dihê holê. BI teybetî ji di wê dudîmetiyê de dîmenê duyemin her weha bi heyîne bûna welêt ku mirov wê fahm bike, wê di vir de, vê têngiştinê aliyekî wê bêne ser ziman. Welatî, di wê demê de bûna wê û pêşketine wê û bi wê pêşketinê re afirandina wê hiyererşiyê xwe ye ku bi xwe re, fahm kirina wê giring e. Aliyê wê ye rêzanî, fahmkirine wê giring e. Di vir de, ew aliyê wê derketine wê ye li pêş, di pêşketinê û ne pêşketine awayê civaknasiyê de giringiyêke wê heya. Bi welêt re hiyererşî û bi xalkê re civaknasî, di wê qadê jîyanê de car bi car ew ne levkirina wan, wê bê temenê pir levxistinên mazin ên dîrokî. Welat, ji ber ku ew pêdandîya wê ye bi heyîne wê ye rêzanî re û herîkîna

civakî e bi civaknasiya wê re, dikevîne ber hevdû de. Sumeriyan, ew vekirina di navbeyna van herdû nêzikatî û heyînan de di jîyanê de bi pêşketineke dîrokî ku bi olê re dihê bi nav kirin, digirin. Bi wê re ol, weke pêdivîya bi wê pêwendiyê ku hatiya holê dihêne ser ziman. Weke ancama wê ya. Lê di aslê xwe de, pergalbûna wê hem ji heyîne wê ku bûya ve û hem ji aliyê pîrozkirina bi keyan re bûya ku lê hatiya kirin ve giringiye wê dihê holê.

Welat, ku ew pîrozî lê hate kirin, êdî ew civaknasiya ku bû, cihê wê di jîyanê de teng kir. Ku hate astekê, êdî weke ku ji holê ji rakir. Sumeriyan, welat pêşxist û pêşketiya wê olî jî çêkir. Bi wê re, weke ku demeke nû di aslê xwe de dihê holê heyîne olî re. Di wê demê de ev yek wilo ya. Deme sumeriyan, wê demê lê ew civaknasiya ji deme neolotikê hê hemû awayên wê ji holê ne rabûna. Awayekî sumeriyan, bi rê ve birinê ê ku mirov fahm bike e teybet heya. Ew, hewldanaka bi wê pêşketine ku ji wê demê hate wê demê hê ku hemû awayên wê ji holê ne rabûna, li derne demê, weke ku levkirinê dihê kirin. Bi wê re ew rewş, bi wê re jî dihê ser ziman. Lê di asta rêzanîyê de, rêvebirvanên ku ew derfetên serekbûnê kirine destê xwe de wê ji wê naxwezin ku êdî ji dest berdin. Bi wê yekê, şîrovekirina olî e ku wê wê rewşê wan bide berdewamkirin afirandina. Çendî ku mirov wê awayê weletî sumeriyan, ji serî ve bi hiyererşî ku pir pêşketî bêne ser ziman û şîrove bike jî, mirov ji temen bi wê re nikarê heman awayê bêne ser ziman. Civaknasiyaka ku ji wê rewşê cuda û ku pêş dikeve heya. Bi wê re, ew rêvebirvan, di nav rêveberiya xwe û wê civaknasiya xalkê de ji ahangê karin çêkin. Dem bi dem bi xwenûkirin (reform)ên ku danakirin bi xwe re, ew heyîna xwe ye rêzanî bi kevneşopî dana nîşandin. Ew awayê xwenûkirinê jî, dem bi dem bi wê pêşketine ku bûya li gor xwe hanîna li ser ziman re, rewşeke wê afirîya û bûya. Bi wê re, kusandin jî, dana kirin di hizrên civaknasi ên xalkê ên ku hene.

Ew rewş, di nav pergalbûnê de di hanîna li ser ziman de dihê ser ziman. Sumeriyan, awayekî wê çanda wan, li ser şivantî û çandinê ya. Ew herdû alî, du aliyên ku pir giring in ji bo wan û pêşketine wan. Di aslê xwe de ew herdû awa, mirov karê wê pir mazin bêne ser ziman. Wê saziyên ku hene ên weke zagûratan ji wê hemû xwe li gor wê biafirênin. Ew awayê çandî, ê civaknasî ku hate wê demê hatiye ê ji deme neolotikê derfetê nadê welêt ku kolederiyê weke karekî kirin û firotinê bêne holê. Lê awayekî ku ji wê ne dûr, wê bi xwe re bênine holê. Di nav bakarkwelatên sumeriyan de, şerên ku hene jî, ew şerê di nav yazdanên wan de ya. Ew şer, wê heyîne serên di nav wan de dihêne ser ziman. Yazdantî, ku diafirê, êdî ji bo serweriya yazdana şerek dihê kirin. Ew şer jî, her weha şerê wê ya. Di aslê xwe de, wan çûnûhatinên di nav mîtolojîya sumeriyan ku heya, ew ye serwerî û şerê di nav sumeriyan ê serwerî û serdestiyê de ya. Sumeri, çendî ku di nav xwe de, wê şerê serweriyê û serdestiyê dihêne holê jî, mirov nikarê wê bi tememî weke bûna serweriyeka ku bi kolederî jî bêne ser ziman. Lê mirov karê bi hiyererşiyeka mazin ku mirov kiriya nava xwe de û di nav xwe pir jidahlî zentkiriya bêne ser ziman. Hiyererşiyê sumeriyan, dem bi dem pêşketinên wê, ku mirov wê bêne ser ziman, mirov wê bibîne ku bi awayekî ku têkiliya mirov û hiyererşiyê ku pir baş hatiya danîn û bi wê re bi rêvebirin dihê kirin. Di wê têkiliyê de, awayekî teybet ku di roje me de jî hê gihiştina wê astê nebûya heya. Wê civaknasiya wan fahmkirina wê, wê bi jîrekê bê. Ji ber vê yekê, awayê aqilê wan fahmkirina wê pir giring e.

Di demê de, ew heyîna hiyererşiyê e rêzanî û rêveberiyê û ew civaknasiya xalkê e ku hinekî bi tégihîştin û awayê xwe re cudabûnaka wê heya. Wê di deme Nebî Nuh de, wê cudabûna xwe bêne holê. Di wê demê aqil êdî bi jîrî ku mirov karê wê pêşnûmetiya wê pir xurt çêbike, mirovên weke Nebî Nuh, wê bi tégihîştineke ku li gor wê civaknasiyê lê ku ji wê heyîne hiyererşiyê ne dur, wê bêne holê. Bi wê re, êdî wê awayekî di ê pêşketine wê were holê. Di aslê xwe de, ew temenê ku Nebî Nuh hanîya holê, mirov nikarê ji wê heyîna civaknasiya ku weke xatekê heyîna ji ji deme berî ye şaristaniyê heyîna daya berdewamkirin di nav xalkê de ji wê dûr û cuda bêne ser ziman. Ku mirov ji aliyê hiyererşiya rêveberî ve lê meyizênê, wê ew derketina wî weke xwenûkirine bi jîre were holê. Li mirov ji wê aliyê civaknasiyê ve ku mirov lê dimeyizêne, mirov wê derketinê, weke pêvajoyeka pêşketinê ku wê civaknasiyê bi wê pêşketine wê heyîna hiyererşiyê ku derxistiya

holê, mirov karê bêne ser ziman. Lê ku bi aqil, mirov lê meyîzêne, mirov wê bîne ku ew û ew bixwe ji, weke xwenûkirinaka giştî ji dihê holê. Bi vê yekê re mirov karê wê, weke awayekî pêşketinê ê nû ku li herêmê bêne ser ziman. Teybetmendiyên wê derketinê hene. Mirov divêt ku wê bi zanîn bêne ser ziman.

Sumeri, ku mirov ji kîjen aliyê ve li welatîtiya wan imeyîzêne, mirov dibîne ku ew di nav de tégîhiştin û nêzîkatiya de di pêşketine xwe de ya. Di aslê xwe de, ew şerên ku di nav wê de hene, aliyekî wan yê civaknasî ji heya. Mirov karê wê ji bêne ser ziman. Pêşketinên xwe yên ku jînkirin ji bi têr û bar jînkirin. Lê ew di wê pêşketine xwe de wê demê ne bînin û jînkirin ku wê çanda civaknasîyê e ku heya, derxina asteke pêşketinê. Tenê, derketina Nebî Nuh mirov karê weke destpêkekê wê bêne ser ziman. Lê ew ji, wê piştî wî re, xwe ji radestkirine hiyererşiyê xilas nekê. Hiyererşî e ku diafirê bi rêveberiyê hêzeke wê ye ku pir mazin heya. Ew piştî xwe nadê xalkê, Pişte xwe dide heyîna xwûdê û xalkê ji ji xwe re li gor xwe bi xwe re brêxistin dike. Bi wê yekê re pêşketinê heya. Lê awayê pêşketine herême, bi wê tégîhiştina xwe ye ku têde weke ku ji deme neolotikê qûtbûnek nûn e, wê temenê wan cudabûnên ku ne li gor welat û hiyererşiyê wê pêş dikeve diafirêne. Piştî wê demê bi çend hezar salan ku mirov bi wê demê re gotinekê li ser bêne ser ziman, heyîna Manî, ne li gor wê kevneşopîyê derketina wî, ku mirov vê pêşketinê bi tégîhiştina wê re fahm nekê, mirov wê wê ji baş û qanc fahm neke.

.. Di deme şaristaniyê de Civaknasî û jîr: Li ser pêşketine deme sumeriyîyan sekin in, ji gelek aliyên ve pêdivî pê heya. Lê ji aliyê civaknasîyê ve li ser sekin in, ji bo pêşketine wê ye civakî û hizrî girîngîyê wê ye pir mazin ji heya. Ji ber vê yekê, divêt ku mirov li ser bisekinê. Ji deme sumeriyîyan, pêşketina welêt wê weke pêşketineke mazin ye dîrokî ku wê minaqe wê di her awayên şaristanên ku li pişt wê re derkevîne wê ji temen ve cih bigirê. Bi tégîhiştin wê cih bigirê. Di rojê me de ew pêşketine mazin ye dîrokî bixwe jî, ne bê tégîhiştina wê pêş dikeve. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Ku mirov gotina şaristaniyê û ye civaknasîyê bêne ber hevdu û na ji bi hev re bêne ser ziman, wê awayekî ku î roje me de dijî wê weke awayê wê yê herî pêşketî ku hate î ro pêşketiya wê were holê. Ev awa jî, ku mirov li ser dihezirê, mirov karê bêje ku di afirandinê de heyîna welêt û saziyên wê xwedî weyn in. Bi gotinaka din jî, saziyên şaristanî têde di pêşxistina wê de xwedî weyn in. Mirov, wê yekê ji awayê pêşketine wê ji karê fahm bike û bêne ser ziman. Lê divêt ku em di vê xala nivîsa xwe de di serî de bînin li ser ziman ku ew civaknasîya ku ji wê demê hate î ro bi awayekî pêşketine xwe daya berdewam kirin, bi aliyê wê yê rêzanî û hiyererşîk ve bêhtirî pêşketineke xwe ye bi rêveberiyê ve jîya ya, heya. Lê di aslê xwe de, ku mirov î ro jî, li herêmê dimeyîzêne, mirov dibîne ku du awayên civaknasîyê h jî birhanîn wê hene. Aliyê wê civaknasîyê e ku ji deme herî şaristaniyê heyîna xwe bi jîyanê re daya berdewam kirin, ji awayê jîyane kurdistanê e li herême botanê û rihayê mirov karê fahm bike. Ew herdû der û herêmên ku me navên wan hanî ser ziman, ji bo vê xalê û mijarê ji cihna ku teybetiya wan heya. Botan, bi qastkirina me ye wê re li berdicle û bi rihayê re ji biqastkirina me ye li ber firatê dihêne li ser ziman. Bi vê yekê re, ev herdû der û dever, bi wan û pêşketine wan re ji mirov karê li ser heyînaka civaknasîyê ye dîrokî ye xalkê kur û dûr herê.

Li ber diclê û firatê, ku mirov bahse wan bike bi pêşketine wan re, mirov wê rasti dîrokeke ku bi du alî were. Ew herdû alî jî, aliyek ji wan bi rêzanî û rêveberiyê re bi hiyererşiyê re dihê ser ziman. Lê aliyê din ji her weha bi civaknasîyê ku di nav xalkê de hertimî heyîn û hebûne xwe parastiya dihê ser ziman. Ji xwe, di vê xalê de, ev herdû alî, di demne de di pêşketine herêmê de bi awayekî ku mirov bi teybet bêne ser ziman, ji dûr ku mirov lê dimeyîzêne, mirov dibîne ku hiyererşiyêke bi dîmentî dihêne bi xwe re. Rêveber, ji wê deme sumeriyîyan ye destpêkê pêde, hate ku hatiya wan demên piştî ji, bi awayekî ku mirov bi xwenûkirina welatîyê bêne ser ziman, bûya xwediyê berdewamiyêkî. Ev xal jî, her weha divêt ku mirov li ser bisekinê û wê fahm bike. Di dîrokê de, heyîne pêşketinê e hizrî, ku deme dikeve deme şaristaniyê de, êdî bi jîrî ku awayekî xweyê jîrî ku di jîyane de

diafirêne û mirovan ji bi jîyane wan re dixwe nava wê de û heyîne xwe dide berdewam kirin. Lê di vir de, divêt ku em bêjin ku pêşketine hizrî, di jîyanê de, weke ku mirov d xiyetelekê de bijî bûya. Jîr, her weha di jîyanê ve bûya.

Sumeriyan, hate ku demên wan dihê deme derketina Nebî Nuh, wê pêşketineke mazin ye hiyererşîk bi xwe re çêbikin. Nebî Nuh bixwe ji, di nav wê hiyererşîyê de mazin bûya. Bi wê mazin bûya. Ew bixwe ji, di parastgahê de mazin bûya. Bi wê re mirov karê bêne ser ziman ku ew bi jîreke mazin ye bi xwe re mazin bûya. Di nav kurdan de ku hate roje me maya û dihê gotin ku "mirov u xwand, ku di xwandina xwe de bi zanebûn û pêşketine xwe re gavekê ji yê ku wê bi zanî dike ne buhurê, wê ew wê çaxê xiyaneî li wê zanebûne bike". Bi vê yekê re, hertimî bi gavekê bi pêşve çûyin, weke pêdivî û nirxekê hatiya dîtin û nirxandin û nîşandin. Bi vê yekê re, bi wê têgihîştinê ku em li wê demê û wê deme wî û perwerdebûna Nebî Nuh dimeyîzênin, em dibînin ku wî bi gavekê ji ji yê ku jê fêrgirtiya buhuraniya ji deme xwe buhurandiya. Bi wê re dihêne ser ziman. Bi wê zanebûnê re wê hanîya li ser ziman. Hanîna wî ye li ser ziman, di çerçove wê hiyererşîye pîroz de ya. Lê ew pîroziyê weke ku ji destekî digirê û dihêne û dixwe destekî de. Mirov vê yekê her weha dihêne ser ziman. Ew, serpehatiya wî û hanîna wî ye li ser ziman, ji du aliyan ve wê pêşketine têgihîştina wî dihêne li ser ziman. Di deme ku dibîne ku xirabûn heya û ew dixwezê wê bêne ser ziman û dihêne li ser ziman, hingî ku rastî bertekan dihê, bi heyîna hiyererşîyê dikeve tekoşînê de. Lê bi têgihîştinaka xwe ye ku ji binî girtiya bi rê ve dimeşê. Bi vê yekê re, mirov karê bêne ser ziman, ku ew heyîna hiyererşîyê ku bi awayekî xwenûkirinê bi têgihîştin têde bicih dike dihêne

li ser ziman.

Ew awayê hanîna wî ye li ser ziman, weke sentezeke ku di wê demê de ew pêşketine civaknasî e ku ji wê deme berî wî û şaristaniyê ji hatiya hate wê deme wî, ew bi awayekî hiyererşîk bi felsefe dike. Bi vê yekê re, ew bi awayê hanîna li ser ziman, ye bi xwe re, mazin bi pêşketinekê heyîna xwe dide berdewam kirin. Bi awayê wê têgihîştina wî wê pêşî olên yek-xwûdayî ên weke yên Êzîdîtîyê werine holê û piştre wê berdewamiye wê bibe û wê dem bi dem wê pêşketinên din ên olî bibin. Di asta bilind de, ew awayê hiyererşîk di rêveberiyê de heyîna dide berdewam kirina, Wê hate derketina deme şariataniya misre kevn wê were. Wê ew şaristan ji, weke zarokeke wê ji wê hiyererşîyê şîr bixwe û mazin bibe û piştre wê ew awayê hiyererşîyê wê hinekî hi holê winda bibe. Li ber diclê û fratê wê, wê awayê ku Nebî Nuh hanîya li ser ziman, wê heyîna bêne ser ziman. Weke ku ew demeke dide girtin û yekê ji dide vekirin. Bi vê yekê re, mirov karê karê bêje ku di xate pêşketinê e şaristaniyê û bi wê re de, wê bi awayekî ku li ser heyîna jîrî re meşîn wê bi vê awayê ku weke ku Nebî Nuh kir, wê bibe. Bi wê re, awayê civaknasîyê jî, wê êdî wê wilo heyênêk bi dem bi dem heyîne wê berdewam bibe. Di vir de, hate deme nebî Nuh jî, pêşketine ku dibe, bi jîrî, di awayê xweyê jîrî û hîsî de, bi pêşketine xwe re ne weke ye deme pêşketî ye berî deme şaristaniye ye neolotikê e deme wê ye dawiyê ya. Di wê awayê de, weke ku bi mirov re hîskirinek heya. Lê ew hîskirî, tenê bi jîyandinê re heyîne wê dimêne. Piştre wê pêşketinên ku bibin, ên mazin wê hertimî ew hîs wê bi awayê ku weke nirxeke wijdanî ku bang lê tê kirin lê ew nayê kirin, w heyînek were holê.

Deme şaristaniyê, di aslê xwe de, ku mirov bahse wê awayê wê ye civaknasîyê bike. Divêt ku mirov bahse awayekî civaknasîyê ê ku di bin dest û sehête dihê girtin bike. Bi vê yekê re civaknasî, heyîna wê ku mirov bêne ser ziman di wê demê de, wê bi awayekî bixwe bê. Di deme şaristaniyê de, ji ber ku hertişt bi jîre hate kifşkirin, ew xwezabûn ji holê rabû. Ew xwezabûn, bi civaknasî nema. Mirov nikarê bahse wê bike. Lê çendî ku bi şaristaniyê pêşketin bû, êdî bi sazîbûn bû û bi wê pêşketin bû. Civaknasî, êdî bi wê têkiliya di nav wan û têkiliya mirov e ku hatiya kifşkirin bi awayekî di ji ye ku hatiya pêşnumekirin re bû. Bi wê re, ew bû civaknasiya deme şaristaniyê. Ku mirov bahse, pêşketine deme şaristaniyê bike, mirov divêt ku pêşî, bahse çavikeke jîrî ku tere dihê meyîzandin bike. Ew çavik, di aslê xwe de heyîna nerîne şaristaniyê e bi aqil e. Di çerçoveyekê de meyîzandin, mirov ji xwezabûna xwe û dora xwe dûr kir. Lê divêt ku mirov bêne ser ziman ku meke ku me di serî de bahse

kir heyîna hîsî, hertimî heyînaka wê ye dervî heyîna jîre şaristaniyê ya û di meyzendinê de.

Di aslê xwe de, di deme şaristaniyê de, derketina olan ne çendî ku weke pêdivîyaka civaknasî e deme şaristaniyê ye ku bi wê hevgrîneke were çêkirin e jî, mirov karê bêje ku di temenê wê heyîna wê ye hizrî de, ji şaristaniyê wêde, hizreke wê destpêka deme neolotikê e ku bi gotina bihuştê têde hatiya hîskîrn û bicihkirin heya. Mirov karê wê gotina olî e bihuştê bi teybetî wê di wê xalê de dahûr bike û bêne ser ziman. Bi wê gotinê re cihanak hatiya afirandin. Hê di wê demê de ew yek hatiya kirin. Ew cihana ku hatiya afirandin, li gor nîrxên wê demê hatiya afirandin. Lê bi heyîna hiyererşik e rêzanî e demê ji ew cihan hatiya şîştin. Gotinên xweşiyê û rehetiyê û bidilxwebûnê û hwd, gotinên ku di aslê xwe de mirov wan dihêne berhevdu û bi wan re li wê dihizirê, mirov nêzîkatiya bi pergali di vê xalê de bi wê re kifş dike. Nebî Nuh, destpêka wî, bi tûfanekî ya. Piştî tufanê re dînya ji nû ava dibe û dihê rastkirin û ajal û her jînda û hwd, careke din têde dihê bicih kirin. Berî wê demê, yanî berî tufanê, deme ku mirov bi şîrovekirinê li ser bihizirê û bêne ser ziman, wê ne nebûnê heyîne wê were holê. Wê ji heyîne û hebûne heyîne wê were holê. Di vir de, têgihîştina ku mirov kifş bike jî, her weha di serî de, ew gotina ku wê di "dawiye jîyanê hemûkî" de, ku wê were holê, awayekî ku hîsî ku ji wê deme berî şaristaniyê ku hatiya pergalkirine û hiyererşîkkirin e. Bi vê yekê re, di deme şaristaniyê de ew civaknasiyê ku di wê xiyalkirinê re hatiya ser ziman, ji ya ku di deme şaristaniyê de di jîyane de dihê jînkirin pêşkeftir û baştira. Bi vê yekê re, weke armançekê ku li pêşiya pêşketiya şaristaniyê ku bigihê wê civaknasiyê bixwe jî. Gotina bihuştê, deme şaristaniyê, têgihîştin û hizre wê, digihêne du civaknasiyan bi vê yekê. Ew civaknasiya berê di hîs de ji holê ne rabûya. Bi vê yekê re ew dihê li ser ziman.

Di deme şaristaniyê de, ji ber çî gotina pêxembertiyê din xwûdatiyê de hatiya holê? Navê xwûde dihê li ser ziman û bi wî ew sermediya ku wî afirandiya dihê holê. Ew sermedî, têde wê di dawiyê jîyanê de wê jîyaneke ku weke dihê li ser ziman "bêkemesî" "wê hebe" û wê mirov têde bijî. Ew cihan, deme ku li ser dihê hizirkirin, î ro, dihê gotin ku ew cihan xiyalî ya. Lê ew ew cihana ku hîse wê jê bûya jî, ew deme berî şaristaniyê e hîsî bixwe ya jî. Tenê, ew cihan hatiya hîskîrn û jîreke wê hîsê hatiya çêkirin û hatiya ser ziman. Bi vê yekê re, cerbe wê civaknasiya ku di wê gotinê de dihê li ser ziman heya. Ji ber vê yekê, mirov karîya ku wê xweşik rayîxê û bêne holê. Ew civaknasiya wê demê berî şaristaniyê, bi vê yekê mirov karê bi rehetî bêje ku weke xiyetelekî hertimî li ser heyîn û hebûne şaristaniyê firîya. Ew pêxemberên ku hatina, têgihîştinaka ku hîse wê cihanê têde hatiya bicihbûn ew kifşkirina, di aslê xwe de ye ku ew kirina pêxember ji ew yek bi xwe ya. Wan ji dinye û nebaşiyên ku bûna, li ber wê ew hîs jîre wê hanîna li ser ziman û bi wê dilê mirov di nav wê zilmê de jî xweşkirina û ew dilxweşkirina. ..

Bi vê yekê re, di jîyanê de di deme şaristaniyê de di têgihîştinê de, bi wê civaknasiya ku di wê gotina bihuştê de hatiya afirandin, bi civaknasiya deme şaristaniyê re tekoşîn dihê kirin. Di vir de, ew gotina bihuştê ku tenê xiyelekba, wê wilqasî mazin nikariba ku bi deme şaristaniyê şer bikira. Hê di wê deme destpêka deme şaristaniyê de heyîna wê hatiya holê û bidest wê tekoşîna xwe kiriya. Di vir de, di aslê xwe de ew têgihîştine wê deme ya ku bi deme şaristaniyê re hê di halifandinekê ku bi pêre de ya. civaknasiya deme şaristaniyê di heyîn û hebûne xwe de di wê astê de ku bi wê re bikeve ber wê de. Ew, bi awayê jîyandina bi xwe re, awayekî mirov têde bixwezaye ya. Heyîne wê ye hîsî, hertimî bi mirov re ya. Mirov ji ber ku ew jînkiriya, di xêve wê de ji destpêke ku bi wê xwediyê hin dîmenne ye, êdî ji wê xilasbûna wê nîn e. Lê hewldanaka ku xwe gihandina wê heya. Li dinyê, bi başbûnê re ew weke xelatekê ji mirov re ya. Ji ber çî ji başbûna mirov re weke xelatekê ya? Ji ber ku ew bi wê awayê di mirov de bi hîs e. Bi vê yekê re, civaknasiya deme şaristaniyê, di tevgeriyaka bi ber wê de ye bi mirov re ya. Ew dem, ji ber ku xêve me mirovan xwediyê hinek cerbên wê yên ku têde bisentez in, dîsa ew sentezkirin bi awayekî ku dibe mirov bi wê bi hîs dike û ew hîs ku em hevalê wê ye di riyekê de na, bi wê re bi wê awayê ku bi wê sentezbûnê re dihê holê re, mirov bi têgihîştin e. Aliyekî mirovî ê ku bi başiyê dihê li ser ziman, di temenê wê de ew

civaknasiya wê demê hîse wê heya. Bi vê yekê re, di deme şaristaniyê de qancî û xirabî, hertimî li berhvdû ya di mirov de.

Ku bi vê yekê û awayê dihêne li ser ziman, hingî mirov rasti rastiya awayê pêşketinê dihê. Ku ji deme deme sumerîyan, her weha mirov dihêne ser ziman, mirov awayê pêşketine wan ji aliyekî ve dihêne li ser ziman, Lê ew pêşketine wan ye ku di deme wan e bûya ji gelek aliyan ve xwediye pêşketineka ku mirov wê werêne li ser ziman a. Lê çawa ku ew pêşketine wan, weke ku me hanî li ser ziman ku ji gelek aliyan ve divêt ku were li ser ziman, divêt ku mirov bi wê re werêne li ser ziman, ku ew aliyan wê jî çî û çawa na. Deme sumerîyan, hanîna wê ye li ser ziman, ku ew dihê li ser ziman, bi demên şaristaniyê ên ku piştî ku derketina holê û jînbûna re, mirov dibêne ku awayê şaristaniyê, li ser temenekî sentezî ya. Ew sentezên ku mirov wan kifş dike, temenê wan digihê deme neolotikê. Mirov wê ji kifş bike. Bi wê re awayê neolotikê bi pêşketine wê jî divêt ku were li ser ziman. Lê ku dem dihê deme şaristaniyê û di wê de hanîna li ser ziman dibe de, divêt ku mirov bêne ser ziman, ku di wê demê de rastkirinaka bi jîrî a bi aqil heya. Divêt ku mirov wê demê û pêşketine wê bi wê re bêne ser ziman. Di deme şaristaniya sumerîyan de, ew nîrxên deme berî wê, di wê de dihêne li ser ziman. Lê li gor ku ew ew dihêne li ser ziman dihêne li ser ziman. Mirov wê jî her weha kifş dike.

Awayê jîyanê û rengdana wê ye bi hizir, di wê demê de derdikeve pêş. Pêşketinên wê demê, yên ku bûna, mirov divêt ku wan bêne ser ziman. Ew pêşketinên wê demê bi yên baş û yên ne baş ên xwe re ji wê hizrekê ji bo deme me û pêşketine wê bidine me. Sumerîyan, kariyan ku li gor xwe pêşketine bi têgihîştina xwe re bînine li ser ziman. Ew weke xosletekî wan derdikeve holê û dihê li berçav. Di wê demê de, awayê jîyane, di wê de ku mirov lê dimeyîzêne, mirov dibîne ku xal û zagonên şopî û sincî ên ku hatina holê jîyane bi rê ve dibin. Bi wê re, deme ku mirov li jîyane dimeyîzêne, mirov dibêne ku bi nîrxî di pêşketinekê de berdewamî heya. Lê cih û weyne mirov ye di jîyane de ye li pêş cih guharandiya, mirov vê yekê kifş dike. Lê ew dem, dise jin ew hîse wê holê li jîyanê ya. Mirov wê kifş dike. Di jîyanê de ew hîse wê di weyn de ya. Bi teybetî jî, divêt ku mirov wê jî bêne ser ziman û bêje ku têgihîştina deme şaristaniyê, ew weynkariya wê jî holê ne rakiriya. Ji xwe ew yek weke xalekê ku bêderfet e jî. Bi vê yekê re, ye ku jî holê ne hatiya rakirin, bi weyndayinê û li piştê kirinê re di jîyanê de bicih kiriya. Têgihîştin û jîre ku heya, wê di awayê şaristaniyê de bi vê yekê herê kiriya. Demên deme şaristaniya sumerîyan ên piştî ku mirov li wan dihizirê, mirov bi wê yekê re pêşketinekê dibîne. Pêşketine olî û her weha e awayên din ji heya û bi wê yekê heya. Mirov wê yekê kifş dike û dibîne.

Deme Nebî Nuh, mirov ku lê dihizirê, mirov wê dibîne ku deme şaristaniyê bi têgihîştina xwe re ne bin pêşketine deme me re ye î ro re ya. Mirov wê yekê pêre ku lê dimeyîzêne mirov kifş dike. Ji deme wî, hate ku dem dihê deme Birehim Xelîl û pişt wî re ji mirov wê dibîne. Piştî pêşketinên ku dibin û dihêne holê, yên wê pêşketinê weke pêvajoyên wê na. mirov divêt ku wê jî her weha bi teybet bêne ser ziman. Deme şariataniyê, ku weke destûra wê ye bingîhîn e şop û kevesop û her weha şûnpêfî jî ku mirov karê bi wê re bêne ser ziman, demên xwe yê civakî ên peresendinê dijîn. Mirov wê yekê dibîne. Deme Birehim Xelîl, her weha wê yekê radixe li berçav. Ji deme Nebî Nuh hate deme Birehimê ku weke ku di kurdî de dihê li ser ziman 12 bavik ku her yekê weke pêxeberekî dihê li ser ziman û her weha deme wê jî weke deme pêxebber dihê li ser ziman, dibuhur in. Ew dem, her yekê, ku mirov dihêne li ser ziman, divêt ku mirov ji du aliyan ve bêne li ser ziman. Aliyê pêşî, her weha bi heyîn û pêşketine wê re ya. Ya din jî, ew dembidembûna ku bûya ku ne tenê di berdewamiyê de bi wate ya di dîmenkirin û ast û radakirin û bûna wê de ji xwedi wate ya, divêt ku mirov bi vê yekê wê bêne ser ziman. .. Bi vê yekê re, ew pêşketin wê hingî rast û pak wê li ser ziman. Demên ku buhurîna, her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Lê demên şaristaniyê, bi awayê xwe ye olî re bi du dîmenan ku bi hev re di têgihîştinekê re ku bi hev re di rê de dimeşe. Mirov divêt ku wê yekê ji her weha bi teybet bêne li ser ziman.

Demên olî, ênku li ber diclê û li ber firatê jînbûna, divêt ku mirov wan bi teybet bêne ser

ziman. Di têgihîştina wan de, ew teybetî heya. Di hanîna li ser ziman e wê de, divêt ku mirov li ser awa, metod û teheriya wê ye bihevreyîya wê pir baş bisekinê û wê bêne ser ziman. Ji deme neolitikê ve bi vir ve, çendî ku di pêşketinên deman ên demên şaristaniyê de dest guharandin bibin jî, dîse tehereke pêşketinê û hizrî ku ji hev ne qût heyîne berdewam bûya. Li ber dîclê, di deme Gâtîyan de, pêşketine ku hebû, ew pêşketine şaristani û serwerî û serdestiyê, pêşketineke ku mirov divêt ku weke sentzeke deme demên berî wê jî pêre bêne li ser ziman e. Di kevneşopîyên wê de, cihê jînê bi teybet heya. Lê li gor têgihîştina deme xwe ye ku hatiya kifşkirin e. Jin, bi pîrbûna xwe re di nav wan de xwediyê nirxtiya pîroz û mazin bû. Bi heyîna xwe ye giştî re ku mirov wê dihêne li ser ziman, mirov wê bi kevneşopîyekê dihêne li ser ziman. Kurd, î ro jî xwe re dibêjin û dipirsin "ku ewqas kevneşopîyan wan çawa afirina". Ku dîroka ye pir dem dirêj bizanibin, wê bixwe re wê bersiva wê pirse xwe bixwe bidin. Demên Hûrî û Mîtaniyan, ku tê demên Gûtî û naîrîyan di nav de, dîrok bi wan, li herêmê bi serwerî û serdestiya gihiştî dimeşê. Ew dîrok, her deme wê bi kevneşopîya. Ew kevneşopî hemû jî, bi hev re di civake ku heyîna wê hate roje me bi wan re hatiya de, weke zagonên destûraka bingihîn e di wan de. Î ro, ku wê pêşketine xwe ya mazin dijîn, hinekî bi wê, mirov karê karê bêje ku dendarê wê dîroka xwe na jî.

Demên olî, divêt ku mirov wê bêne ser ziman, Demên olî, divêt ku ew ji destpêkê werine li ser ziman. Hate nahaka hê jî bi tememî bi hev re li duv hevdû di teherekê de ne hatiya li ser ziman. Mirov divêt ku wê bêne ser ziman. Ku mirovo bahse dîroka olî e hemdem e yek xwûdayî wê bêne ser ziman, divêt ku mirov weke destpêkeke, destpêkeke ji deme Nebî Nuh bide kirin û bêne hate vê roje me. Piştî Nebî Nuh re, ole pêşî e yek-xwûdatî e êzîdiyê bû. Piştî wê re, wê hê olîn din ên yek-xwûdayî derkevin. Ew hemû jî, mirov karê weke demne wê pêşketine û an jî wê xatê bêne ser ziman. Olê, ku mirov bi dîroka wê re bêne li ser ziman, mirov divêt ku wê jî dû aliyan ve bêne ser ziman, Aliyê pêşî, bi hiyererşik ji aliye statûqûya rêveberiyê ve bêne li ser ziman. Bi aliye din bi kevneşopîya civakî e ku êdî dihê holê wê bêne ser ziman. Destpêka buhurîna ji deme xalkitiyê e li deme civakatiyê, bi destpêka olên yek-xwûdayîyê re dihê holê. Ew herdû mijar û xal bi hev re û bi hev ve girêdayîna. Lê ew bûn û derketina wê dîroka olî e yek-xwûdayîyê, mirov divêt ku bi astbûn û radabûna kevneşopîyê re jî bêne li ser ziman. Di vir de, bi teybetî, divêt ku em bahse jîreke teybet e kevneşopîyê bikin. Ew mijar, wê di vir de hatina wê ye li ser ziman, wê bi wate bê. Wê di cihê xwe de bê. Di fahmkirinê de jî, wê bê xaleke serke. Bi vê yekê re li ser jîre kevneşopîyê divêt ku mirov bisekinê.

Jîre, kevneşopîyê heyîna wê, ku mirov li ser dihizirê, wê bi aliye wê yê sincî ve pir mazin kifş dike. Ew sincbûna wê, wê rewistitiya xwe ye civakî bêne holê. Têkiliyan nav mirovan e civakînasî, di wê de bi wê jîrê re aliye wê deronî bi jîrekê dihê holê. Di wê jîrê de, wê aliye deronî hin bi hin pêş bikeve. Aliyê deronî, wê xalên wê yên pêşketinê di çerçova heyîna xalên şopî de biafirin. Wê deronî, heyînaka mirov e jîrî ku bi heyîna mirov e fîzîkî re bi fîzîk dike wê bi wê re zexmbûna xwe biafirîne û bi wê were li ser ziman. Di bûna olê û pêşketine wê de, ew deronîya ku bi kevneşopîyê dihê li ser ziman, bandûra wê pir mazin e. kevneşopî, ku bi deroniyê re hate cem hevdû, weke jin û mêrekê ku bikevine têkiliyaka zayendî de û jî wê têkiliyê êdî zarokeka wan biafirê û were holê û bibe, wê ew êdî were holê. .. Lê di vir de, aliye olî bi wê re hanîna li ser ziman, bi kevneşopîyê re, wê awayê pêşketine e pêşketina wê bi du awayan wê derxe ber me. Yê pêşî bi dimetiya pêşketinê e di deman de ku bûya ya. Ye din jî, têkiliyên di nav heyîna û hebûna kevneşopîyan bixwe de ya. Ku têgihîştinaka salixkirî newê kirin û çêkirin jî, wê ew çûnûhatina di nav xûyên kevneşopîyê wê nebe. Ev yekî jî her weha weke xalek girîng ku divir de, girîng e. Heyîna kevneşopîyê, di deme şaristaniyê de di awayê pêşketine wê ye bidestûrî ji binî ve ji bo wê girîng e. Ol, di aslê xwe de ew têkiliya kevneşopî e demî ye ku bûya ya. Lê pergalbûna bi jîre wê ya. Deme Nebî Nuh, divê yekê de, di vê pergalbûn û kiirî de destpêkaka. Bi vê yekê re, mirov karê wê bêne ser ziman.

Deme şaristaniyê e deme olên yek-xwûdatiyê, demne ku mirov wan biteybet bi pergala bêne li ser ziman e. Di wê demê de, êdî pergala giştî e şaristanê dihê holê û diafirê. Di bin wê

de, çend şaristan biafirin û werine holê jî, wê di çerçova wê pergaltîyê û kevneşopîya wê de bê. Bi vê yekê re, wê pêşketine xwe bide berdewam kirin. Deme Nebî Nuh, ku bi wî re dihê li ser ziman, demeke ku hatiya sentezkirin e. Wî ew sentezkirin, kiriya. Pişt wî re, wê li ser wê pêşketine bi wî re wê çend dem bi buhur in û herin. Ew dem, wê têgihîştina wî, li jîyanê bidina rayixistin û bi pêşketin bikin. Pişt wî re, mirovên weke Birehim Xelîl wê werine holê. Ew jî, wê pêşketin û kevneşopîyaka ku di wê rayixistinê de ku bûya wê bînine holê û bidina berdewamkirin. Aqilê mirov, jî wê astê pêde, êdî bi jîrî tevdiqerihê. Bi jîrî dibîne û bi jîrî dihêne li ser ziman. Bi wê re, di nav jîrîyê de, ew deme ku mirov wê bêne ser ziman e. Deme Birehim xelîl, demeke jîrî ew di kevneşopîyê de ya. Di wê pêşketin û pêşveçûnê e demên şaristaniyê de, pêşketine ku bû û hate holê, êdî demeke nû dihê holê. Wê jî wê demê pêde, wê demek weke ku wê were girtin û wê demek were vekirin. Ji deme sumerîyan ve, bi vê yekê re, deme Birehim xelîl, demeke ku mirov karê wê her weha bi teybet bêne ser ziman. Di naqabîna diclê ji Cizîra bota û hate ku digihê ber firatê ku digihê Rihayê, di wê navberê de,

ev çand dihê jînkirin.

.. **Pêvajovên demên şaristaniyê ên ku êdî bikevneşopî û demên nû:** Di deme şaristaniyê de, pêşketinên demên pişt, pêşketinên ku mirov wan bi awaykî ku bijîrî bêne ser ziman in. Di deme Birehim Xelîl de, pêşketinên ku wî bi xwe re bi kevneşopî dana destpêkirin, wê pişt de di pêşketinên pişt de temen biafirînin. Di aslê xwe de, wî civaknasiyeka ku têde nîrx bi kevneşopî bi xalkê di hate ser ziman, hanî li ser ziman. Awayê ku wî pê hanî li ser ziman, awayekî ku mirov wê bi nîrxî jîreke demên berê deme şaristaniyê ku têde bi kevneşopî bûya mirov kifş dike. Ew, têgihîştina qanciye bi felsefe dike ji bo mirov. Di wê felsefe kirinê de, rastî çiya li ser wê dihezirê. Birehim Xelîl, ew bixwe jî, ji biçûka xwe, hate ku digihê deme xurtaniya xwe di şikevtekê de mazin dibe. Ew jîyane ku ew têde dijî, hem di serê wî de û hem jî di awayê hizre wî de ye ku wî hanîya li ser ziman têde bandûra wê heya. Mirov karê vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Birehim Xelîl, kevneşopîya wî, têde hinek aliyên ku mirov wan kifş bike û bêne li ser ziman hene. Ew wê pêşketine demên pişt xwe re wê bidine kifşkirin. Di aslê xwe de, Bi rêveberiyê û hiyererşîya wê ya ku bi statûqû bûya û têde wilo zêde cihê civaknasiyaka mazin ye ku xwe bêne ser ziman nemaya, ew ew xwûdayê ku navê wî dihê li ser ziman, ew navê wî kirde dike û wê têgihîştine civaknasî e ku nayê li ser ziman têde bicih dike û dihêne li ser ziman. Bi vê yekê re, awayê ku ew ji bo wê şer dike, ne durrî pergaltiyaka xwezayî ya. Mirov karê vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Bi vê yekê re, wê rastiya wî pir baştir were ser ziman.

Di wê demê de, civaknasiya ku heya, mirov divêt ku çend gotinan li ser wê jî bêne ser ziman. Ev yek jî, her weha weke ku di vir de pêdivî pê heya. Ew civaknasî, ku were ser ziman, wê bi têkiltiya di nav mirovan de ye ku bi hiyererşîk re wê were ser ziman. Di wê têkiliyê de, ji dêla xwezayê jîr pêşnûmêbûna wê ye ku cihê wê girtiya heya. Bi awayekî din jî, mirov karê bêje ku aqilê ku ketî cihê xwezayê de dihê li ser ziman. Di êqil de, cihê wê dihê afirandin. Bi vê yekê re, mirov karê gotinaka weha jî bêne ser ziman, mirov ne di xwezayê de êdî dijî, Lê di xwezayeka ku di serê xwe de biaqil çêkiriya di wê de dijî. Ew, di çerçoveyêke hizrî de xwediyê heyînaka hiyererşîk e. Ew hiyererşîk jî, heyîna wê, di aslê xwe de ji ser kevneşopîya rêz-zanîyê ku bi kevneşopîyê re dihê ser ziman. Bi vê yekê re, têgihîştina ku dihê ser ziman, di aslê xwe de, bi navê civaknasiyê di wê deme şaristaniyê de civaknasiyeka çêker e bi jîr û aqil e. Di vir de, ku mirov bahse civaknasiya deme şaristaniyê bike, bi aqil ew çêkertîya ku di jîyane de gihiştîya herderî, di wê heyînê de di çerçova wê pêşketinê şaristaniyê de ew xwezayê wê ku weke "xweza" ye, mirov kifş dike. Di wê demê de, ji ber ku ev yek wê bêhtirî were holê û li berçav, êdî mirov di vir de di serî de divêt ku bahsê bike û wê bêne ser ziman. Deme Şaristaniyê, ku mirov bi wê pêşketinê bêne ser ziman, di aslê xwe de, bi kevneşopîya birehim Xelîl, weke şer û tekoşîneke bi wê çêkeriya ku dihê holê ya.

Bi vê yekê, mirov ku wê kevneşopîyê Birehim xelîl wê li ser dihezirê, mirov wê weke tekoşîneke ku bi wê hewl dihê dayîn ku xwe bigihêne wê xwezatiya demên berê ên berî deme

şaristaniyê.Mirov, wê dibîne.Di jiyane de, bi kar û bartiyê û kirinê re de, ew xwezatiya ku heya, bi wê ew têgihîştin temenê xwe yê bi kevneşopî jî diafirêne. Bi vê yekê re, weke ku Birehim Xefil, di deme şaristaniyê de, li ber awayê şaristaniyê bi heyîna xwezayî di ber wê de ya. Ye ku mirov, ji wê awa û hewldana wî fahm dike ji ji wê yekê ne dîr e. Di deme şaristaniyê de, şaristanî civaknasiya wê, ne ew civaknasiya deme berî şaristaniye e xweza ya. Lê mirov, di jîyanê de dijî. Bi vê yekê re, ji awayê jîyanê û ew xwezaya ku di nav de dihê jînkirin û ew çûnûhatin, hizreke xwezayî bi wê xwezaya ku di nav ew çûnûhatin heya, bi wê diafirê û dihê holê bi mirov re, Bi vê yekê re, xwezabûn, têgihîştina wê dihê holê. Ji xwezayê, ew jîre ku afirî, hin bi hin bi ber xwezabûnekê ve çûna wê heya. Wê hewldide, ku fahm bike. Deme şaristaniyê, çêkeriyaka wê heya. Ew awayê xwe yê ku ew jîyane xwe têde dijî, wê bicivaknasî dihêne ser ziman.Civaknasiya deme şaristaniyê, bi vê yekê, mirov karê bêje ku ew xwezatiya wê ye ku dihê li ser ziman, ne ew xwezatiya deme berê deme şaristaniyê de. Piştî deme Birehim xefil re, wê felsefe weke awayê êqil were holê. Ew ji, wê hewldana wê be bê ku wê kifş bike.

Felsefe, derketin û pêşketine wê, wê demeke nû di awa û pêşketine deme şaristaniyê de bêne holê. Wê jîyanê, ji awayekî wê hilde û bibe awayekî din ê ku pê bê jîyîn. Felsefe, di aslê xwe de wê di êqil de pir mazin heyîna hîsan bi kar bêne. Wê bi wê, ketina nava afirandinekê de pêre bibe.Felsefe, wê aqilê demê biafirêne. Lê wê biqasî ku demên piştî xwe re wê biafirêne, wê demên berî xwe ku hatna jînkirin jî, wê têde werine ser ziman û wê bi wê temenekî xwe biafirêne. Mirovê ku ew pêşketin jînkiriya, bi awayê pêşketine di serê xwe de, bi jîr û zanîna ku di xêve wî de heya, wê di wê demê de felsefe weke sentezeke wê were holê.Felsefe, weke asteka dîmenî ew hizirkiirnê e çaremin e. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Aste pêşî e hîsî bû. Aste dûyemin, bi jîrkirine wê û bûna jîre wê bû. Aste sêyemin afrîne mît û mîtolojiyê û bi jîrkiirna wê bû. Ew herçar ast jî, di aslê xwe de, bi mirov û jîndatiya mirov xwe pergaltiya wan heya. Felsefe, wê di wê xate pêşketinê de derketineke nû ye wê pêşketinê ye bi êqil bê.Felsefe,wê pergaliya ku heya wê awayê wê ji bide guharandin. Wê hertiştî êdî ji êqil bidest derxistinê bike. Jîr, her weha çendî ku heyîna felsefe dihêne ser ziman; wê felsefe jî, bi heyîne xwe re û aqilê xwe yê ku diafirêne re wê jîreke nû ye demî biafirêne û bêne holê û ser ziman.

felsefe, hate ku dem were wê, wê demne pêşketinê bi deme mîtan re bijî. ew demên ew ku dijî jî, wê kevneşopîyeke hizrî bide afirandina. Felsefe, di aslê xwe de, ew kevneşopî hizirkirine wê bixwe ya. Mirov divêt ku vê biteybet bêne ser ziman. Ji deme sumeriyan, hate dem tê wê demê derketina wê, her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Wê pir hanînên li ser ziman bibin. Lê di aslê xwe de, kifşkirin nivîsandinê û bidest nivîsandinê kirin, wê di wê pêvajoya pêşketine e hizrî de di pêşketin û pêşveçûna wê de demê zûtir bike. Her nivîsandina ku hate nivîsandin, wê di wê de, awayekî hizrî ê xweza wê were holê. Nivîsandina demên berê û ye demên piştî di awayê xwe yê nivîsandin û hebûne xwezatiyê ye têde, cudabûnak têde heya. Ew dengbêjên, ku bi devkî pir xweşik dizanîn ku levbênin, piştî, deme ku nivîsandin hate kirin, wê bi wî awayê ku di gotinê de levdihanên wê bi wî awayî birijênin li nivîsandinê jî. Bi wê yekê re, deme ku jîyangerîyek bidestanî dihat nivîsandin, wê weke ku helbestek were nivîsandin, wê were nivîsandin. Bi vê yekê re, wê awayekê ji bi xwe re wê bi afirê. Ew awayê devkî hate roje me jî bi awayekî xwe parastiya û hanîya.

Di deme mîtan de, jîyangerîya mazinên li nav xalkê û an ji yên komê derdikeve pêş. Mirovên ku dihênin li ser ziman, çendî ku bi zimanên xwe bizane dihênin li ser ziman û bizane na jî, wê navê wan newê holê. Weke ku hate î ro, di wan "civatên kurdan" de hatiya hate roje me wê bibe. Bi wê yekê re, wê heyînak biafirê û were holê. Di aslê xwe de, ew hemû kirin ku mirov awayê hanîna li ser ziman ji bixwe nav de, mirov karê wê bi awayekî pergali bêne ser ziman. Divêt ku ji mirov wê wê bêne ser ziman. Ev yek her weha weke giringîyeke wê pêşketinê ya. Di nav civatan de, "wê li dora ´mîr´ bihate rûniştandin" û wê lê bihate hisandin. Lê li dora wî jî, weke ku li dora keyekî wê pir mirovên bizane heban. Wan

ji, wê bi wê re li duv hanîna wî ye li ser ziman bihaniya li ser ziman. Ew hanîna li ser ziman, wê bi awayekî pirr xweşik û levhantî bihate kirin. Her şev wê levbate rûniştin. Ew rewş, wê di demê de pir mazin di nav kurdan kevneşopîyna mazin bide afirandin. Ew kevneşopîyên wan yên civatîtiyê pir xurt hate î ro jî, bi wê yekê hatina û mana. Bi vê yekê re, mirov divêt ku kevneşopî ji hinekî bi pêşketine felsefê re weke temenekî û aliyekî wê yê ku pêş jî dike bêne ser ziman. Kevneşopî ji ber çi wilqasî giring e? Ji ber ku nîrxê civakî ê bi pergaltîyê û jîrî ê wê bi xwe re dihe ser ziman. Kevneşopî, temenê wê pergaltîyê civakîyê ji ya. Mirov divêt ku wê ji bêne ser ziman. Çûnûhatina ku dibû ji, wê bi wê kevneşopîyê re civaknasiyeka xwe bide afirandin.

Kevneşopî, wê bê rengê awayê civaknasiyê ji. Ew reng, wê di demê de bi pêşketinê re ku di awayê pergaltîyê de di nav xalkê de bi kurbûnekê diçe, êdî wê bi xwe re temenê civakîyê biafirîne û bideafirandin. Destpêka pêşketine civakîyê her weha bi vê yekê w, destpê bike. Civakî, wê nîrxên wê yên ku wê êdî wê bînine li ser ziman, wê di nîrxîtiya xwe û pêşketine xwe ye jîrî de, wê xwediyê ast û radayaka pêşketî e di nav xalkê de be. Ew ast û rada, wê temenê wê pêşketinê biafirîne. Di destpêka şaristaniyê ku weke di deme sumerîyan de bû, wê ji wê jidandina xwe ye ku bûya de wê bi ber nejdinbûnekê ve wê herê. Bi wê yekê re, wê di benên jidahî de weke ku wê felîşandinek were holê. Lê ew felîşandin, wê di aslê xwe de awayekê peresendinê ê wê xate pêşketine e bi jîyane şaristaniyê re bê. Dem ku pêde diçe, wê hê bêhtirî, kevneşopî biafir in û wê jîyanê bikina nava xwe de. Ew zêdebûna xal û zagonan di jîyanê de weke awayekî pêşketinê e deme şaristaniyê ya. Di roje me de, çawa ku pirzagonî û destûrtî weke xaleke jîyanê e ku pêdivî pê heya dihe dîtin, her weha ew awayê wê yê pêşî, li ber dîclî û firatê bi kevneşopîyan û xûyên mirovan ên ku hatina wêne kirin bi nivîsandinê re dihe kirin. Bi vê yekê re, jîyane şaristaniyê digihê pir xalên mazin ên giring.

Di vir de, di pêşketine wê kevneşopîtiyê de û pergaltîyê wê ye giştî di jîyanê û derketine pêşketine hizre felsefe de tîkiliya wan ye bi hev re heya. Ew tîkilî, wê awayekî civaknasiyê ê şaristaniyê bêne holê. Mirov divêt ku li ser wê ji bisekinê û wê fahm bike. Nahaka bi wê pêşketine kevneşopîyê re, mirov divêt ku li ser wê bisekinê. Di aslê xwe de, ew destûrên di roje me de, awayekî wan kevneşopîyan ên ku ne weke wan dijîniyî de na. Kevneşopî, di jîyanê de di peresendine xwe de ya. Lê ew destûr, pêdandîya wê, weke ancama wê ye di roje me de ku dibîna temenê pir xirabûnên pir mazin û ji holê rabûna kevneşopî, ziman û nîrxên berê ên kevn, mirov karê wê bêne ser ziman. Bi vê bi vê yekê re, ji aliyê wê ku wê piştî di deme felsefê de ew pêşketine kevneşopî tenê ku bi awayê xaltiyê xwe re bi navê tîgîhiştineka dadî were holê û wê bê ser ziman, bi vê re mirov divêt ku li ser bisekinê û wê ji bêne ser ziman. Bi vê yekê re, wê di wê pêşketinê de pir alîti wê were holê. Ew ji, wê jîrekê bi xwe re bêne. Lê di vir de, bi jîyane re bûyin û nebûyin jî, wê êdî weke xaleke din ye wê were ber me. Em nahaka, bi vê aliyê divêt ku di wê civaknasiya kevneşopî de êdî ku wê kevneşopîyeka civaknasi ji wê bi wê re bê tîgîhiştin û were holê, divêt ku em kur herin û bi wê û awayê civaknasiya deme şaristaniyê bînine ser ziman.

Di aslê xwe de, bi vê hanîna me ye li ser ziman ku li ser kevneşopîyê re dihe û dibe, bi wê re em divêt ku bi tîkilî û bûyinên nav mirov ên bi tîkilî em bînine ser ziman. Di demê de wê ev ji, wê me bigihênine tîgîhiştinekê. Di nav jîyane de, awayê jîyanê de bi awayekî şaristanî bixal û zagon dihe kifşkirin. Ew kifşkirin, bi kevneşopîyan dihe kirin. Di vir de kevneşopî, awayê wê yê civakî ê demê ê ku dihe jîn kirin, wê bi jîyane şaristaniyê ve wê bi gelek aliyên xwe re were ser ziman. Me hinekî li jor, bi gotinekî bahse dadiyê û pêşketine wê kir. Di deme jîyane şaristanê de, dadî û pêşketine wê, wele xalekê sereke ye deme şaristaniyê bê. Em karin vê yekê her weha bi teybet û bi êmin bînine ser ziman. Di vir de, ji vê deme şaristaniyê pê ve, divêt ku em vî aliyê ku wê pêş bikeve jî, wê bînine li ser ziman. Ew yek, her weha wê giring bê. Ew aliyê ku were ser ziman, wê di jîyane civakî de heyna awayê kevneşopî û xûyên civakî û ku civaknasiya wê didine kifşkirin û wê bi xal werine ser ziman. Bi wan re, wê di demê de awayekî civakî bi heyn û pêşketin û nîrx û awayê xwe re were kifşkirin û ser ziman. Lê di wê deme hanîna li ser ziman e bi xalî de, ew pêdanîdyê ku di

wan xalan de ku weke ku di demê de dem û awa hatiya cemidandin, ji wê buhurin jî, weke xalake sereke ku wê bê temenê pirr pîrsgirêkên civakî ji di demên wê yên pêşketinê de dihê holê. Di vê yekê de, bi wê kifşkirinê re bi aliyekî ve pêşketine civakî û bi teybetî ji e mirov dihê leqemkirin. Ew leqemkirin, êdî wê aliyên din ên pêşketinê ên civakê an wê bi temenê wan re ji holê rake û na ji wê bi di hev de di wê leqemê de bi yekkirinekê re bi hev re bi halêne. Ew halandin, aslê xwe de weke ku di roje me de bi wê gotina bişavtinê re ew salixkirine dihêkirinê di kiirnê de dihê ser ziman.

Pêşketin, bi vê yekê, bi awayê pergalkirinê dihê maqaskirin û qusandin. Di jîayne de, ev di aslê xwe de aliyekê pergaltinê û pergaltiya deme şaristaniyê ye ku di her demê wê de mirov li ser bisekinê û wê fahm bike ya. Ji ber ku mirov di her deme ku dijî de, xwediya awayekî pêşketinê e di xwe de ya. Bi vê yekê re, wê li ser wê bê sekinandin. Bi vê yekê re, mirov karê wê ji bêne ser ziman. Awayê xwezayê ê xwezayî, ew heyîna wê ye jîyanî e di jîyanê de, ku mirov wê bi pêşnûme bike û bêne berçav, wê pergaltinê bi wê pêşnûme wê ye ku weke jîrekê dihê holê wê were holê. Di vir de, ev yek, ji bo pêşketinê û pêşveçûneke rast û pak, de her demê de ev yek kirin û çêkirina wê giringiya wê heya. Bi vê yekê re, wê her dem, êdî di pêşketinê de ji qusandine pêşketine civakatiyê e civaknasiyê xwe rizgar bike.

Em divêt ku divir de bînine li ser ziman ku pêşketine deme şaristaniyê, awayê pêşketine xwe bi pêşnûmekirinê re ku qeydkirîya, bi wê awayê jîyane xwe ye di demên xwe yên pêş de ji bo wê temenê tîgîhiştinekê diafirîne. Di wê vegotina destana kurd e şahmaran de, awayekî vegotinê e ku bi di du awayên pêşketinê heya. Civaknasiya şahmaran, di aslê xwe de, ye xwezayî ya. Lê ew civaknasiya wê ye ku bi xwezê re dijî. bi jîre xwezê ku wê di xwe de bitîgîhiştin kiriya dijî. Lê di jîyanê de, ew awayê rêveberbirinê ê keyên demê di aslê xwe de, ew ji aliyekî dihêne ser ziman. Lê ew awayê wê ji ji aliyekî dihê ser ziman. Ew civaknasiya wan tevî hev nabe. Ji ber çî ew tevîhev bûn ne bûya? Ji ber ku bi awayê jîre xwe re jêv dîrketin heya. Mirov wê fahm dike. Şahmaran, nikarê di nav wê awayê civaknasiya ku mirov ji xwe re afirandiya, bi xwe û navê xwe bijî. Ew, ji wê dîr dijî. Di cihaneke xwe ye ku ji bo wê ye di wê de dijî. Di wê cihane wê de, ew awayê ku weke yê serrastîyê dihê li ser ziman, di aslê xwe de, ew awayê xwezayî ê jîyanê ê ku berê bi awayekî hatiya jînkirin e. Şahmaran, jine deme berî deme şaristaniyê ya. Di demên şaristaniyê de, hin demne derketiya holê. Lê her cara ku derketiya ji, jê re baş nebûya û ew dîsa çûya û wê di wê cihane xwe yê ku ew tîde ji mirov û cihane mirovan dîr e, li wir dijî.

Jîyane deme şaristaniyê, e ku xwe êdî bi jîre diafirîne ya. Mirov karê wê yekê her weha bîteybet bêne ser ziman. Bi vê yekê re, di tîkiliyan de, ew heyîna jîrî e ji temen ku bi kevneşopîyan heya, mirov divêt ku wê fahm bike. Di demên piştê de ên demên şaristaniyê de, hêzeke jîrî e aqilî ji jîyandinê re divê. Ev divîbûn jî, wê temenê aliyê wê pêşketinê bêne ser ziman. Di deme felsefêbûnê de ê jîyanê, destûrtî û zagontî ye herî giring e ku wê derkeve holê. Berî wê mirov nikarê bahse destûr û an jî her weha tiştêkî bike. Di demên sumerîyan ên dawiyê de felsefe pêşketiya. Bi Gûtfî, Mîtannî, Hûrî, Naîriyan û hwd re, mirov awayekî felsefê ku hatiya jîrkirin dibîne. Wan, di felsefê de kevneşopî afirandiya. Mirov karê wê yekê bi teybet bêne ser ziman. Pêşketinê piştî wan û demên wan, yên ku wê ew kevneşopî di temenê wê de bê û bi pêşbikêvin in. Mirov karê wê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Deme Nebî Nuh li ber diclê li Cizîra bota, di aslê xwe de demeke ku mirov wê weke pêvajoyeka destpêka wê felsefêbûne bêne ser ziman e. Pişt wî re, ji xwe her pêşketinê û derketinê û herîkînen ku derdikevin jî, wê ji wê derketine wê fêr û peyxam bigirin û wê werin holê û derkevin. Ji deme wî hate ku dem dihê deme Birehim Xelîl, demeke ku di wê kevneşopîya Nebî Nuh de, demne pêşketinê û jîrbûnê diafrin û dihêne holê na. Wê Birehim Xelîl, zanist û bawermendê wê kevneşopîyê bê. Di wê demê de wilo mazin derketinê û weyn leyistin, tiştêkî ji mirov dixwezê. Ew ji, her weha zanîna ku bi wan çûnûhatinên ku di nav wê kevneşopîyê de bûna ya.

Kevneşopî, di aslê xwe de di wê deme wî de, dîmetiya xwe ye jîrî afirandiya. Ew wê, ji kevneşopîyê bi dîmenekî derkeve pêş û wê jîrekê ji wê jîre wê kevneşopîya ku heya, wê bi

afirène û bêne holê. Her cihê ku wê herîyê de ji, wê ew wê hizre bêne ser ziman. Bi vê yekê re, mirov karê wê bêne ser ziman. Di aslê xwe de, çawa ku Nebî Nuh di denezêne ku biazil demeke jîrî e ku wê êdî hertişt bi aqil were ser ziman di denezêne, wê Birehim Xelîl jî, demeke ku kevneşopî êdî di serî de bi mirov re bi wê kevneşoptiyê re ku awayekî xwe yê civaknasi ji afirandiya wê bêne holê. Ya ku herî zêde hate roje me ji ne hatiya fahm kirin ev bixwe ya. Deme şaristaniyê e hate deme derketina Birehim xelîl, demeke giştî e ku wê pêşketinên jîrî û ku êdî di wê û deme wê de nivîsandin ji destpêkiriya ya. Dem, êdî wê wê bi wê re derkeve pêş. Di vir de, di aslê xwe de hate wê demê û hinekî piştî wê re mirov karê li ser awayê şaristaniyê bisekinê. Ev yek, her weha giring e. Di rêzaniyê de, serwerî û serdestî awayê wê afirîya û weke awayekî şaristaniyê ê demî di dîrokê de cih girtiya. Lê wê êdî aqil, pêşketinên wê, wê bi heyîna xwe re, êdî di fahmkirinê de pêşketinên ku wê çêke, wê bi wan, wê wê awayê raxe li berçav. Ew raxistin, wê êdî di çerçove jîyane mirov û jîyandine mirov e di jîyanê de wê di çerçove têgihîştine başî û ne başiyê de wê bi şikbarî lê nêzikatiyê bi mirov bide kirin. Bi vê re, wê mirov ji, di çerçove jîyaneka baş û nêzikatiyaka baş de, wê di lêgerînekê de bê. Ew lêgerîn û awayê ku heya, wê di têgihîştinê de bêne bitêgihîştinkirin ku ew levnakin. Bi vê yekê re, wê li awayekî levkirinê di çerçove heyîna jîrî e kevneşopî û têgihîştine şaristaniyê de wê di lêgerînekê de bê mayin.

Demên piştî, ên ku wê êdî pergalbûn bi jîrî wê pêş bikeve û wê têde kurbûn bibe na. Wê di xwezabûna mirov de di çerçove wê de wê lêgerînek wê hebe. Ew lêgerîn, wê mirov, hin bi hin di çerçove wê pêşketine şaristaniyê de wê kê ku nêzî xwezê û têgihîştine wê bike. Lê wê têgihîştina şaristaniyê, bi wê pêşketinê re, wê dem bi dem wê xwe ji bi buhurêne. Her deme şaristaniyê, demeke wê ye ku ew xwe ji xwe di buhurêne ya. Bi wê yekê re xwe afirandin û buhurandina wê heya. Lê wê di deme şaristaniyê de derketine dervî wê pêşnûmebûna wê ye ku pergaltiya wê dihêne holê û li ser ziman jî, wê jê newê buhurîn. Wê herdem bi awayekî peresendinê ku xwe ji xwe di buhurêne wê pêşketine şaristaniyê ji demê bi buhurêne demê. Mirov karê vê yekê her weha bi teybet bêne ser ziman. Her dem, bi têgihîştine xwe, ji xwe, xwe ji xwe di buhurêne û bi wê deme xwe ye nû di afirêne. Bi vê yekê re temenê pêşketine demî dihê afirandin. Ku dem buhurîne lê bû jî, di deme wê buhurîne de, çi awayê pêşketî û yê civakê bi hev re heya. wênekirina wê awayê, wê awayê pêşketine demê bi asta wê re bêne ser ziman. Wê li ser wê deme ku jê hatiya buhurin, wê deme nû temen û hîmê xwe bide afirandin. Di wê pêşketinê û awayê wê de di çerçova jîyana civakê de mirov karê wê civaknasiya demî ji heyîna wê di vir de bi nav bike û bêne ser ziman. Di aslê xwe de, ew pergalbûna civakî e deme şaristaniyê, civaknasî, wê bi heyîna xwe ye hizrî re ji wê çerçove ne buhurê. Wê bi wê re xwe bêne ser ziman. Di aslê xwe de, di vir de, di deme şaristaniyê de, pêşketine demî di fahmkirina wê de xale herî giring û ye herî zor ji di vir de veşartîya şaristani, bi rêveberiyê statûqûtîyê, diafirêne. Ew statûqûtî, heyîna wê, derketina dervî wê, di aslê xwe de, weke ku şerekî tekoşarî bi şaristaniyê re weke ku dixwezê. Her weha ev yek wilo dihê holê. Lê dem bi dem jî, wê şaristan jî di wê têgihîştina xwe de bi wê tîrîfî û tîrtîya ku diafirênê re wê bi wê zanebûna ku bi mirov re diafirê re jî, wê pêşketinê bi dîmentir mazin bide afirandin. Wê temenê wê statûtiya ku me li jor bahs kir jî, wê bi wê tîrîfî û tîrtîyê wê hin bi hin kêmîtir bibe. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, wê ne şerê tekoşarî ê komên civakê bi teybetî derkeve pêş. wê şerê komên rêveberîyan wê li ber komên covakên ên

Di vir de divêt ku em sikê ji karîna civaknasiyê û jîrîya wê ye ku di deme şaristaniyê de dibe ji nekin. Ew, di wê de hêzeke tevgerî di wê heyîna wê ye bi awa e civakî de heya. Mirov karê wê jî bêne ser ziman. Di vê yekê de, xale ku derdikeve pêş, ew e ku zanîn û bi kar hanîna wê ya. Civaknasi, di rastiyê de, hîmê zanînê û afirîna wê ye bi aqil diafirêne. Civaknasî, ji holê rakirina wê =ku ew yek bêderfet e, di çerçova heyîna jîyanê de= û an ji weke haspekê ku hatibe xasandin û bi wê re êdî nikaribe wilo zêde bazbide û ji bazdana xwe bikeve, ew ji wê hingî civakatiyê bi ber ji holê rakiirne ve bibe. Civak, bi civaknasiya xwe re heya. Bê wê, mirov nikarê bahse wê civakatiya wê û pêşketine wê ye bi wê bike. Ku mirov bi

têgihîstineke jîrî û aqilî e civaknasiyê li gotine felsefê meyzîzene û gotinekê li ser wê ji bêne ser ziman, mirov wê weha bêne ser ziman û bêje. Gotina felsefe, di aslê xwe de, di wê jîyanê ve bi aqil, pêşketine jîrîya civakê e ku êdî ew pêşnûme pergali e ku ew têde bi wê dijî, afirandina wê ya. Ew hêzeke wê ye şênber e. Hate deme me, ew hêze wê di destê rêveberan de ya. Rêveber wê bikar dihênin. Di vê yekê de, ku mirov birastî bêne ser ziman, civak, ew karîna wê heya ku wê bike destê xwe de. Lê divêt ku wê rêxstîniya xwe ya aqilî hem di serê xwe de û hem ji di nava xwe de bi hev re bike û bide kirin. Di vir de gotina felsefê, ew malîtiya wê ye civaknasiyê, kifşkirina wê, wê êdî wê di wê rewşê de bi wê civaknasiyê civakê re pêşbixwe û bêne ser ziman.

Civaknasî, weke ku dihê jînkirin, mirov karê wê bêne ser ziman. Têkiliya wê û gotina felsefê, di vir de bi wê jînkirina hanîna li ser ziman re dihê holê. Bi vê yekê re, mirov karê wê kifş bike ku felsefe, bi hanîna li ser ziman têkiliyên mirov ên bi hev re û bi dervî wî ê bi tiştên din re awayê jîrîya wê dihêne holê bi xwe re. Aqil, di asta felsefê de, mirov karê bêje ku hamandinaka wê heya. Ew hamandin, heman awayê ku di civaknasiya civakê de dihê jînkirin, ji wê fêr û fêze wê heya. Ev yek, di her demê de weke xaleke giring e dîrokî e pêşketinê di hizir de ya. Mirov, ku mirov çûnûhatinên nava civakê ên deme derketina felsefê fahm bike, mirov wê di serî de bibîne û fahm bike ku pêşnûmekirine jîyanê, awayê wê heyîna wê felsefê dihêne holê.

Di aslê xwe de, di deme felsefê de civaknasiyê bi mirov re bi statûqûtiyê re şerê tekoşarî daya. Di deme şaristaniyê de, demên wê yê piştîre ên pêşketî ku di wan de afirîne xûy û kevneşopîyan û bi wan re bûna jîrê, wê heyîna hizrê felsefê bi wê re ku biqasî wê di demên şaristaniyê de di pêşketine wê de wê giringiye wê hebe û hate ku wê temenê wê statûqûtiya wê jê biafirîne, bixalkirin û zagonkirin a bîdestûrî a ku di demê de ya. Di vir de, mirov heyîna kevneşopîyê bi xûyên wê re divêt ku baş fahm bike. Di çerçova heyîna xalên ku hena ên şaristaniyê de, kevneşopî, bi têgihîstîne re, hem xwe ji xwe di buhurêne û pêşketine xwe dide berdewam kirin û hem ji wê temenê wê destûrtiyê diafirîne. Di vir de, di aslê xwe de, di heyîna civakê de bi civaknasiya wê re kevneşopî bi demê re hatina wê ye li beremberî hevdu ye bi civaknasiyê re bi xwe û ji xwe buhurêne dihê buhurîn. Lê xalên wê yên demî ên ku bûna destûr jî, di statûqûtiya rêveberiyê de, ew wê bi hêze rêveberiyê di wê pêşketine bi civaknasiyê re wê were berhevdu. Hêze wê rêveberiyê, di deme şaristaniyê de, bi wê zanîna ku afirê re bi wan kevneşopîyên ku hatina destûrkirin re bûya xale herî giring ku ew pişte xwe jî didiyê de ya. Bi vê yekê re, di aslê xwe de, weke ku ketineke wê ye li beremberî civakê heyîna wê de jî heya. Lê ew rewş, hemû demî na. Wê di jîyanê de, mayîndatiya wan nebe. Ew aliyê wê yê xalê ku me bi destûrî bi navkir, em divêt ku hinekî li ser wê bisekin in. Ew alî, gelek aliyên ku werine fahmkirin di xwe de dihawêne. Di serî de, destûrkirin, bi pêşnûme kirine pêşketinê e ku bûya ya. Di wê de, di aslê xwe de ew demeke pêşketinê ya. Lê destûrkirin, û an ji bi gotinaka din jî pêşnûmekirin, ku dem bi dem nûkirina wê nehêkirin wê êdî weke xalna ku bi zorî civak li gor wan dihê dayin û wê bibin. Bi vê yekê re, wê civak, êdî di wê bixwe de ji, wê şerkirin û kiirnen din wê bibin. Lê wê ew pêşnûme, li bin pêşketine civakê bikeve. Mirov karê wê yekê ji bi teybet bêne ser ziman.

Aliyê kevneşopîyê ê ku bûya destûrî ê ku bi rêveberiyê re bûya xalên temenê rêveberbirinê. Ew alî, heyîna wê dem bi dem pêşnûme wê ye ku mirov dibêne, weke nivîsaraka civakî e deme şaristaniyê ya. Rêveber, wê di nav civakê de, wan xalên destûrî ên ku kifşkirine, li gor wan bide jînkirin. Bi vê yekê re, wê ew li ser wê destûrê bi wê bê hêze wê ye rêveberiyê. Xalên ku weke xalên wê destûrê dihêne ser ziman, wê bi navkirina piştîre ku dihêkirin wê ên dadî bin. Ew xal, bi wan bi rêvebirin, rêvebirvanê wan xalan ku çendî di zihniyete xwe de li pêş bê û an ji li paş bê, ku li gor wan xalan çû, ku ew xal ne li pêş bû wê wate wê heyîna wî nemêne. Her weha ji bo aliyê din ê wê xalê ji wilo ya. Li ber wan xalan, weke ku bi gotinaka hemdemî dihê gotin ku diî wekhevîyê de hebûn hebe jî li ber mirovan, gelo li ber pêşketinê ew wekhevî heya? Aliyê xalî, aliyekî dîmenî ê kevneşopîyê ya.

Lê

ne

hemû

ya.

.. Demên şaristaniyê, pêşketin, jîr û hemdemî: Em di hanîna xwe ye li ser ziman de, dihêne demeke ku em êdî divêt ku bi dahûrkirine dîmenên jîrî ên şaristaniyê wê bînine ser ziman. Deme felsefe û bi kevneşopîbûna wê û dem bi ser wê pêşketine wê ye bi deman re buhurtina wê re, wê kê ku êdî awayê pêşketinê bi dîmen bibe. Di vir de, êdî mijarên sereke ên ku di hundurê şaristaniyê de werine kifşkirin û ser ziman hene. Bi felsefê re wê jîre felsefe bi afirê. Bi wê re ziman, dad, teknoloji û hwd, wê bi civaknasiyê re di hanîna li ser ziman de wê yekserî herin. Hanîna wan ji, di hanîna li ser ziman ye şaristaniyê de giring e. Di vir de, deme ku em bêjin, ku emê civaknasiyê bînine ser ziman, bê şîrove û dahûrîya bê van xalan êdî wê bi şaristaniyê re newê kirin. An ji, ku bê wan were kirin, wê aliyekî wê ye fahmkirin û tégîhiştinê wê kêmbêne. Ji ber vê yekê, bi teybetî, hanîna wan ji di çerçova heyîna şaristaniyê, pêşketin û dîroka wê ye pêşketinê e bi mirov re de giring dibe. Di dîrokê de, pêşketine felsefê weke xaleke giring e. Deme ku mirov bi awayê pêşketinê wê bîne ser ziman, di xateke peresendinê de wê bi hanîna li ser ziman ye pêşketine şaristaniyê de wê giring be. Di aslê xwe de, di fahmkirina civaknasiya şaristaniyê ye wê demê de ev ji her weha giring e ku mirov wê ji bi fahm bîne ser ziman.

Piştî deme Nebî Nuh re deme Birehim xelîl pêşket û pêşketineke mazin bi kevneşopî kir û hanî ser ziman. Bi wê re deme Birehim xelîl, di aslê xwe de, di vir de ji bo wê dahûrkirine wê deme şaristaniyê û fahmkirina wê, giringiya wê di awayê tégîhiştine wê de dihê ser ziman. Bi vê yekê re mirov karê wê fahm bike. Piştî deme wî re, êdî demên şaristaniyê bi fahm bidest pêşketine xwe kirin. Di serî de, di jîyane de hewldana fahmkirinê bi hewirdorê re destpêkir. Ku mirov mijare felsefê di vir de, weke mijareke hîzrî ye ku wê bide fahmkirin di vir de bîne ser ziman, wê rast bê. Lê bi wê pêşketine wê re, bi aqilîya ku afirî û jîrîya ku derkete holê re, êdî rêzkariyek ji di awayê jîyane deme bi wê re dem bi dem diafirê. Ev, êdî nîşanaka demeke nû ye di ya. Mirov karê êdî wê wilo bi rehetî bîne ser ziman. Di vir de, wê ew rêzkarî bi xwe re di jîyanê de ew lihevdanahevdu ye wê, wê kê ku mirov êdî dora ne tenê bi naskirinekê bi pêşde herê, wê kê ku mirov bi wê naskirinê re êdî serweriya xwe ji biafirîne û bîne holê. Naskirin, wê pirralî bî bi mirov re. Ji her aliyê ve wê ev yek bibe. Bi wê re, wê xwe naskirin, bi wê re ew ye ku afirîya, wê kê ku mirov êdî di jîyanê de bi aqilî têkeve tégîhiştinê xwe de jî. Wê civaknasiya wê demê ji, bi hîzrî wê pêşve. Wê civaknasî, weke mijareke tégîhiştin û konsantrekirina civakê bi naskirina wê re wê heyîna wê jîrîya wê heyîna xwe bide berdewam kirin.

Civaknasiya wê demê, wê bi hîzrî û bi teybetî ji bi felsefê wê were şîştin. Bi wê re wê êdî jîyan ji weke ku bi pê re were şîştin. Mirov wê, di tégîlî û hanîna li ser ziman de, wê hê hinekî di bi pêş bikeve. Ya rastî, ku mirov, êdî bi ber demên şaristaniyê ên ku bi navê hemdemîyê dihêne ser ziman, bi ber wan ve diçê, êdî divêt ku mirov fahm bike ku êdî aqil, serweriyeka wê ye pir mazin ye dîrokî bi demê re heya. Di şaristaniyê de weke ku mirov di demê de çawa ku weke di pêwistinîyekê de bi demê re dimeşê, her weha ew awa wê bi heyîna şaristaniyê re were ser ziman. Civaknasî, ne tenê bi kifşkirina xwe re dihêne ser ziman. Ya ku dihêne ser ziman, ew bandûra wê biqasî ku li ser gîyane mirov heya, wilqasî ji bi wê re li ser pêvajoyên ku mirov êdî dijî ji heya. Di vir de pêşketin, heyîna wê ye ku mirov bîne ser ziman, di aslê xwe de wê civaknasiyeka şaristaniyê ye ku bi aqil bê. Aqilû civaknasî, civaknasî û mirov, mirov û jîyan û hwd, bi hev re girêdaniya wan, wê di wê berdewamiya di demê de ye bi şaristaniyê û di peresendine di wî de ye bi aqil û heyîna wî re, wî paşeroja wî bide kifşkirin. Di deme şaristaniyê e hemdem de wê xuyên kevneşopî ên wê ji wê cuda bin. Jîyan, wê di rêzbariyekê de bi wê re di aslê xwe de bi mirov re wê bimeşê. Lê bi kuderê ve dimeşê? Ew pirs ji pirsê ku wê di demên paşerojê de her cihê gihandina mirov lê dibe, wê bi wê derê were dayin. Bi teybetî, mirov bahse demên hemdem bike, ji deme Medan mirov karê bide dest pê kirin.

Bi teybetî, ku mirov demên şaristaniyê hate deme Medîyan û her weha wê pêşketine wê demê dihêne lê dimeyîzêne, mirov dibîne ku wa pêşketineka mazin heya. Ew pêşketine şaristanî, pêşketineke ku ji her aliyê ve, pêşketineke mazin e. Medîyan, di aslê xwe de, ew

deme pêşketine e civakî e ku wê êdf bi demên hizrê re heyîna xwe bide berdewamkirin, deme pêşketine ye ku wê bibe temem û hîm jê re dirêj jînkiriya. Bi wê re mirov karê bêje ku pêşketineke main her weha derketiya holê. Di wê demê de, êdf mirov karê bêje ku tégihîştin bi pêşketine şaristaniyê re gihîştîya pîrrdîmeniyeka xwe ye demî. Di wê demê de, êdf mirov karê bêje ku hizir êdf mirov û wî û jîyane wî bi rê ve dibê. Bi vê yekê re, di derbarê hewirdorê û mirov de û aqilê wî bixwe de, ku ew aqilê ku pêşdikeve bixwe de ji pêşketineka mazin derketiya holê. Êdf bi êqil bi rê ve çûyin, wê bibe. Şaristani, bi vê yekê pêşketiya. Di wê demê de civaknasî, bi asteka jîrî e bi xwe re pêşketiya. Di wê pêşketiya ku heya de di nav xalkê de pêşketin derdikevine holê. Bi herêmi pêşketinên civakî bi wê civaknasiyê re dihêne holê. Civaknasî, bi gotinî di kurdî de ji jîyane civakîyetê dihê holê. Bi vê yekê re, têkilî û heyîna wê ye di nav civakê de dihêne ser ziman. Lê ku demên berî wê dihê ser ziman ji di kurdiya berê de xalkîti û ku bi wê awayê civaknasiyê ku mirov bêne ser ziman xalknasîti dihê holê. Ev gotin ji, vegotin û hayîna tégihîştina wê ye li ser ziman heya. Biqasî ku ew salixkirina wê ye ku di nav xalkê kurd de di civatên wan de dihatina li ser ziman weha dihat

salixkirin:

Xalknasî, di deme ku hê civakati, nebûyî û dernekti, holê têkiliyên ku di nav mirovan ên bi komî wê dihêne li ser ziman. Berî deme civakatiyê, kom hebûn, Ew kombûn ji, bi awayê tuxmîtiyê û hwd bi hev ve girêdayîbûn, Bi wê girandbûnê ve dihatina ser ziman. Ew kom ji, bi têkiliyê û aqil û hişê xwe de re xwediyê pergaliyeka ku mirov wê bêne ser ziman bûn. Di li hevdu meyîzêndinê de û bi hev re ketine têkiliyê de, ew bi hev re di bi heviriyekê de bûn. BI heviriyekîti, di aslê xwe de, heyîna pergaliyan wan dihêne ser ziman. Di wê demê de, aqil û baweriya wan ye ku hebû bi wê pergaliyeka wan ye li ser pîyan hebû. Ew pergali, heyîna wê ye bitêkilî dihê hatina wê ye li ser ziman bi xalknasiyê re bû. Xalknasî, bi awa û salixkirine civaknasiyê re away heyîna wê ye ku dihatê ser ziman, bi wê awa û rengê awa û civaknasiya deme xalkitiyê dihanî ser ziman. Bi teyefî ji heyîna wê ye ku mirov li ser bisekinê û wê bêne ser ziman di vir de, heyîna pêşketine ku hebû bi wê û jîrîya wê re têkiliya ku dihatê dayin hebû. Di çerçova gotina xalkitiyê de, pêşketineke hizrî e ku mirov wê bi êqil bêne ser ziman hebû. Jîreke wê hebû. Ew aqilê wê, bi jîre xwe re heyîna wê ye pergali diafirand. Di vir de, pêşketina aqilî, heyîna wê, divêt ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman.

Lê xalkti, divêt ku mirov wê baş fahm bike, di deme mediyana de, bi xoslet û teybetmendiyên xalkitiyê re pêşketineke civaknasiyê hebû. Wê ji divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Lê ew xoslet û teybetmendiyên xalkitiyê, bi awayekî ku bi bi ber yên civakatiyê re diçin awayekê peresendine wan hebû. Ew awayê peresendina wan ji her weha divêt ku mirov wê fahm bike û bêne ser ziman. awayê peresendina wan, bi jîre êqil bi teybet dihê holê. Aqil, di vir de, fahmkirina wê bi wê fahmkîrîn, wê fahmkirina rast û pak bi wê bi me re çêke û bêne holê. Xalkitiyê, teybetmendiyên wê, pêşketin û derketina têkiliyên bi hev re ên ku bi pergali ên xalkî, ji temenê xwe ve ku werine ser ziman, wê awayê jîyane xwe ye gundîtiyê werine ser ziman. Biqasî ku awayekî peresendinê ê ku heyîna civakatiyê bi tégihîştina wê re derdixê holê, her weha awayekî wê ye ku herdû aliyên pêşketî bi hev re didê jînkirin heya. Xalkitî, weke bajariyên wê gund di deme civakatiyê de bajartiye wê dihêne holê. Ew gunditî, heyîna wê û awayê jîyane wê û têkiliya wê û pergalbûna wê ye ku heya, bi xalknasiyeka ku mirov wê di demê de bi wê pêşketine wê re bi asteka bilind bêne ser ziman, bi heyîna xwe re heya. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Civakati, di aslê xwe de, wê di destpêka pêşketina xwe de, wê bi dest avakirina bajariyê bike, civakati, bi temenê civaknasiya wê de, bi heyîna awayê xwe re pergalbûna jîrî e ku bi awayekî pergali bi pêşnûmetiya xwe re dihê holê heya. Rêvenerî û satûqûtiya wê û kevneşopîya wê, temenê civaknasiyê pergalbûna wê diafirêne.

Civaknasî, bi kevneşopîya rêveberiyê re û rêzaniya wê re ku bi mirovan re di demê de bi kevneşopî û tégihîştineka jîrî ku levkomkirine çêdike, bi wê dihê holê. Bi wê re, mirov karê bêje ku civaknasî aliyê wê ye ku pêşketî bi rêveberiyê û jîrîya civakî û bi kevneşopî ku wê ji dikeve temenê xwe de bi wê re heya. Bi vê yekê re bi aliyekî tégihîştina xwe re civaknasiyê, ji heyîna tégihîştine xalknasiyê vaqatineka wê heya. Xalknasî, di temenê xwe de bi bêhtirî jîyaneke

xwezayî û di nav xwezayê de dikeve nava xwe de û bi teybetî ji bi wê re mazin dibe. Têkiliya kevneşopîya rêveberiyê bi wê re wilo zêde ne xurt e. Ew bi xwe, di têkiliya xweza bi xwe re bi awayekî peresendinê têkiliyeka xwe ya xwe za diafirêne. Di wê afirandinê peresendina wê de, awayê rêveberiya xalknasiyê bi mirovên ji nava xalkê ku xwedî vin û weyn in, bi wan dihê holê. Ew erk û heyîna xwe bi xwe re di xwe de diafirênen bi têgihîştina xwe re xalkitî û bi wê re pêdiviyên wê bi cih dihênin. Bi vê yekê re xalknasî, di aslê xwe de, awayekî rêveberbirine wê ye

xwezayî ye di nav xwezayê de heya.

Civaknasî, di aslê xwe de, ew kevneşopîya rêveberiyê û statûqûya wê ye ku diafirê, gund, xalk û xxalknasiye wê dike nava xwe de û li gor xwe û pêşketine xwe bi awakirinê re diadilêne. Di wê adilandinê de, wê pêşketine wê bihêne holê û çêbike. Di wê rewşê de wê hingî xalknasî peresendineka bi bi ber civaknasiyê re bijî. Xalknasî, wê hêze û karinê nikarê bide nişadin ku li ber civaknasîya rêveberî, bikevneşopî û statûqû yê. Ne ku ji ber ku ew li pêş wê ya. Di aslê xwe de di têgihîştina xalknasiyê de li pêşbûneka ku têde veşartî heya. Lê ew hate ku di xwe de peresendineka hizrî û kirinî nede kirin wê wê dernexê li holê û serwer û serdest bibe. Ji bo coivaknasiyê ev yek nîn e. Civaknasî, di aslê xwe de, ji ber ku kevneşopîya rêveberiyê têde û li pêş e. wê ew zû wê heyîna xwe bide nişadin. Ew awayê têkiliyan ê ku bi civaknasiyeka ji bo demên berî şarstaniyê dihêne ser ziman, di aslê xwe de di xalknasiyê de wate û heyîna distênin û dihênine li ser ziman. Di wê de bi wate dikin. Civaknasî, hêze wê ye kevneşopî e rêveberî heya. Ew jîre weke temenekî jîrî ê wê ya ku mirov wê bêne ser ziman û fahm bike ya. Di aslê xwe de, di vir de, ew civaknasiya ku mrov wê her weha bêne ser ziman, bê ku rêveberî û kevneşopî û statûqûya wê hebe wê nikaribe xwe ji bijî. Lê xalknasî ew karê bijî. Cerb û heyîna xalknasiyê di xwezê de, wê karina wê bi xwezajîndinê re wê dihêne holê û dide jînkirin.

Civaknasî, di vir de, di aslê xwe de ji kîjen aliyê mirov lê dimeyîzêne, mirov kevneşopîyeka rêveberî bi wê re dibîne. Divêt ku mirov vê yekê her weha pêre kifş bike û wêne ser ziman û li holê. Di pêşketine civaknasiyê de heyîna civakiyetê heya. Di xalknasiyê de heyîna xalkî heya. Di civaknasiyê de, jîriya kevneşopî û xûyan e rêveberî, statûqûyî û hwd temenê wê diafirênin. Rêveberî û jîriya wê bi civakiyetî re wateyaka wê ye bingihîn heya. Bi sazûbûn û rêveberbirin û têkiliyên bi vê yekê re ku hene xalkên civaknasiyê ne. Lê di aslê xwe de, yên ku di wê astê û qadê de mirov bêne ser ziman û dervî civaknasiyê dimênin û di xalknasiyê de dihêne ser ziman û ku wê di deme herî pêşketî e civaknasiyê de jî wê bêjîn xalknasiya bejî ya. Xalknasî, bejîtyeka wê heya. Lê ew wê bejîtya xwe bi buhurêne. Ew deme ku mirov wê bêne ser ziman û bêje ku civaknasî, bi tememî êdî di êqil û jîre wê de dijî, wê di wê demê de wê bi tememîtiya di êqil de jîndinê nehêle bike jî xalknasî ya ku heya ya. Wê ew wê bi parezê. Bi vê yekê re, wê civaknasiyê ku bi hêle ku ew civaknasîtiya xwe û bi teybetî ji civak ku civakatiya xwe bijî, wê xalknasî û têgihîştina wê ye ku di jîyanê kirîniya xwe çêkirîya ya. Xalknasî, di aslê xwe de, divêt ku mirov wê fahm bike aliyekî wê yê bi di nav civaknasiyê de dihê li ser ziman heya. Ew aliyî ku bi xalkê de ku ji jîyane komî hate ku hatiya deme xalkitiyê û ji wê jî hate ku dihê deme civakatiyê de heyîna wê dihêne ser ziman. Aliyê êqil ê ku bi rêveberiyê re ku civakê bi rê ve dibe û xalk dike nava xwe de civaknasiyê dihêne ser ziman. Lê aliyê ku bi xalkê pêş dikeve û rêveberiyê dike nava xwe de xalknasiyê dihêne ser ziman.

Di vir de, ye ku mirov bi teybetî fahm bike jî, aqiltiya ku mirov wê bêne ser ziman, temenê wê û pêşketine wê bi xalkê ya. Rêveberî, weke senteze wê ye ku heya ya, ku mirov karê wê bêne ser ziman. divir de, rêveberî mirov divêt ku wê weke sentezeke xalkê ye sereke ku bûya serok wê bêne ser ziman. Ew seroktî, êdî wê aqilê xwe bi afirêne û wê xalkê bi wê re bibe. Lê hate nahaka bi cerbên ku bûna, wê seroktiya rêveberî, aqilê xwe yê ku çêkirîya, kirîya serwer û serdestê xalk û civakê. Ya ku ew naxwezin jî her weha ev yek bi xwe ya. Lê ye ku wê vê yekê bi buhurêne ji, her weha aqilê xalkî ê ku pêş diket e. Mirov divêt ku vê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Bîqasî ku me hate nahaka dîrok û pêşketina civaknasiyê bi şaristaniyê û pêşketine wê re ji hanî li ser ziman wilqasî û bi heman awayê mirov karê yê xalkê û xalkitiyê û xalknasiyê ji bêne li holê û ser ziman. Di Aslê xwe de, civak, hertimî xwediyê pêşketineke ku bi du awayan bi dîmen e. Yek ye bi demê re ku bi

pêşketinê bixwe re ku dîmentiya ku bi pêşketine xwe re ku ast bi ast afirandiya ya. Ya in ji her weha di heman demê de ji herêm û deran ku bi dîmentiyeka jevcuda ku bi ast bi ast dihê holê ya. Wê bi pêşketinê û çendî ku pêşketin mazin bû, wê ev yek hê çêtir were holê û dîtin. Ku mirov demên pêşketinê ên civaknasiyê dihêne hate deme şaristaniya Mediyān, mirov di wê demê de hate herdû xatên pêşketinê ên xalknasiyê û civaknasiyê, mirov dibêne ku îdn bi êqil û hewldana rêveberiyê ye bi hizrê re dikeve riyekê bi hev re de. Mirov wê yekê wilo dibîne. Mediyān, aqilekî civaknasî afirandi bû. Ew pier xweşik ji hanîn li ser ziman. Ew ailê wan, çendî ku xalktiya wê zêdetir ji bû, bi rêveberî û satqûqûtiyê û her weha kevneşopiyê re civakati û civaknasî bû. Di vir de, divêt ku mirov vê yekê her weha di serî de kifş bike.

Ku dem dihê deme Mediyān, êdî mirov karê bêje ku demeke nû ye biêqil destpêkiriya. Di aslê xwe de, deme mediyān, wê bê demeke ku êdî destpêka deme êqil ye ku li ber bahre reş û li keviyên anatolia wê bibe jî. Mirov, vê yekê ji karê wilo bêne ser ziman. Pêşketine ku wê Medî di xwe de çêkin û wê bênine ser ziman, ji aliyê hizir ve weke sentezeke demên berê yên ku hatina jînkirin e. Mirov karê wê yekê wilo bêne ser ziman. Ji aliyê civaknasiyê ve jî, ew yek wilo ya. Medî, di xwe de, ji aliyê zaniste ve jî, wê li pêş bin. Di aste astronomiyê, werza, hizir û bi teybetî felsefe, wêje û hwd, wê hê di gelek qadên din de jî wê hizrên xwe bênine li ser ziman û wê pêşketinekê di xwe de çêkin û wê bi qasî ku di xwe de çêkin, wê wilo jî, li dora xwe li qadên li dora xwe bidina çêkin. Bi teybetî, di wan de civaknasiyeka pêşketî heya. Wan kevneşopîya xwe bi teybetî di astekê ku bi xûyên wê yên bi têtikiliyê re ku civaknasiyeka xurt dihêne holê, ew bi têtigihştin dihênine li ser ziman. Keyê wan yê bi navê dayeqos, hê ku keyekî ciwan e, ku pêşîniyara keytiyax ji rêveberiyê jê re tê û dibêjin ku ew dibêje ku "ezê xwe bidima pêşxistina civaknasiyê". Herweha ev gotin li ser navê wê heredit dihêne li ser ziman. Mediyayî, civaknasiya wan ye xurt, wê pêşketinekê bihizirî ji bi wan re bide çêkin. Divêt ku mirov vê yekê wilo bêne ser ziman. Di wê demê de di aslê xwe de felsefe, ne di destpêka xwe de ya. Di despêkêka xwe ye ku bi dîmenî û astî ye pêvajoyeka pêşketî de pêvajoyeka nû de ya. Her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Hizir, hate ku hatiya wê deme xwe ye ku mirov bi sadsalên 7. min û bi vir de û hwd, bêne ser ziman, pêşketineke mazin di xwe de afirandiya. Aqil, êdî jîriya xwe diafirêne. Felsefe, di aslê xwe de, ancama sentezbûna pêşketine jîriyên demî yên ku hate wê demê pêşketineke mazin di xwe de dana çêkin e. Sentezkirina zanîne e bitêgihştin e. Her weha mirov karê wê bi astekê bêne ser ziman. Hizir, wê bi wê demê û pêşketine wê ye bi pêre re, wê êdî bê hizre bi pergale şaristaniyê Wê pêşketineke mazin bi xwe re bêne ser ziman. Di aslê xwe de çendî ku ancama pêşketineka mazin e dîrokî ya, wê wilo û wilqasî ji wê pêşketineke mazin e bi dîmenî wê êdî bi awayekî geometrikê bi pêşketin derxe holê.

Ji vir pêde, mirov wê êdî bi hizir û pêşketinê bi pêre wê bijî. Wê li gor wan pêşketinê xwe bide jînkirin. Hizir, pêşketine wê, di aslê xwe de, di jêyane de bi civaknasiyeka mazin re heya. Hiizir, civaknasî, bi têtikildanî mirov ên demî ên ku hene re heya. Di wê demê de awayê pêşketinê wê bi dîmenê bê. Wê hizir serwerî û serdestiya wê bi şaristaniyê re hebe. Lê di vir de, wê ew heyîna wê ye serdestî wê bi rêzaniya rêveberiyê re wê bê xwediyê serdestiyeka mazin li ser mirov. Mirov, wê bi rêveberiyê re, wê êdî piştê di bin serwerî û serestiya êqil de bijî. Awayê şaristaniyê êdî weha diguharê. Aqilî, awayê wê, wê bêne holê û li ser ziman. Di vir de, bi vê yekî û êqil, êdî divêt ku mirov heyîna civaknasiya wê bêne ser ziman. Di vir de bi deme êqil re, wê civaknasî pir mazin were holê. Wê bi aqil were holê. Wê têtikiliyên ku hatina holê û di jîyanê de cih û war girtine bi mirov û jîyane mirov re wê werine holê. Aqil, Heyîna wê, giring e. Şaristani, wê wê civaknasiyê pêşî di hizir de biu awayê jîyanê e ku dihê jînkirin re wê bêne holê û li ser ziman. bi aqilkirinê re w, perwerde derkeve holê. Ew aliyekî ku li gor zanîn, têtigihştin, nîrxên şaristaniyê bê jîyandin wê giring bê. Perwerde, aliyekî pêşketinê e biaqilkirinê ya. Li gor pêşketine ku heyî, biaqilbûnê dihêne li ser ziman. Perwerde, wê pêşî, xûy û nîrxên şaristaniyê bi zanîn bike di mirov de. Wê fêrî mirov bike ku mirov di şaristaniyê de çawa karê xwe li ser lingên xwe bigirê û çawa karê

baş û bi zanî tède bijî. Wê, wekî din jî, aliyekî gihandina mirov e li jîyanê ye li gor kevneşopîya rêzanî û statûqûya wê ya. Têkiliya perwerde û statûqûyê, bi hev re di rêvebirbirine şaristaniyê de bi serweerbûnê re dihê holê. Di vir de, mirov divêt ku mirov vî aliyê perwerde di deme şaristaniyê de ji gelek aliyan bêne ser ziman. Wê ji her aliyê ve gihandina xal û xûyan bi wê wê bibe. Vê yekê ji mirov karê bi teybet bi vê yekê bêne ser ziman.

Civaknasiya, deme êqil, wê bi aqil bê. Wê kevneşopî û nirxên statûqûyê tède bi jînbûnê xwe re cih bigirin. Wê awayê rêzanî û rêveberiyê bi kevneşopîya xwe ye ku jînbûya, wê tède were ser ziman. Wê wekî din jî, bi vê yekê re, bi wê jînkirinê re civaknasî, wê pergaltiya civakî bi xalên wê re wê kifş bike û bêne ser ziman. Wê di wê xate rêveberiyê de, kevneşopîye wê ye ku heya, wê bizanebûn bûn. Bi vê yekê re, wê ji aliyekî ve zanebûna wê zanebûnê ji bê. Mirov vê yekê ji, bi zanebûnekê karê bêne ser ziman. Civaknasî, di aslê xwe e, wê wênepêkî pergala şaristaniyê di xwe de bi aqil bike û bêne û dene li berçav. Ev yek ji, wê weke zanebûnê civaknasî were holê û bê ser ziman. Di vir de, ev awayê civaknasiyê, wê awayekî serwerî û serdestiyê bê. Civaknasî, di aslê xwe de, ji bo serwerî û serdestiyê û afirandin û avakirina wê û berî hertiştî ji awadana wê giringiye wê heya. Di vir de aliyê civaknasî ê rêzanî dihê holê. Mirov, di nav şaristaniyê de wê rêveberiyê berî hertiştî wê nas bike. Lê ev aliyekî wê ya. Di aslê xwe de, civaknasiya girseyê û her weha xalkê, ye ku mirov li ser bisekinê ya. Wê ew vê yekê çawa fahm bike. Dervî têkiliyên rêveberî, heyîna vê gotinê ji bo wê di deme êqil dihê çî wate, di vir de ew ji divêt ku were salixkirin. Bi vê yekê ji, ji bo fahmkirina wê, derketina dervî heyîna rêzaniya rêveberiyê û têkiliyên wê, wê mirov ji aliyekî ve bigihênîyê de.

Di deme êqil de bi civaknasiyê re têkil, rêveberî, sinc, hizir mirov, zayendîti û hwd, ku mirov karê hê gelek xalên din her weh rêzkê û bêne ser ziman, yên ku mirov wan biqasî ku bi civaknasiyê re dihêne ser ziman, wilqasî ji, di wê bixwe de ji hanîniyeka wan ye li ser ziman bi awayekî heya. Lê di deme êqil de, têkilî û bandûrbûn û bandûrkirin, xalekê herî giring ye ku mirov wê bêne ser ziman. Gotin, di wê de aqile heya. Deme ku mirov ew hiskir, wê hingê ew aqilê wê ye tède, wê bîrbûnekê bi me re di serê me de di mejiyê me de bide kirin. Ew di aslê xwe de, destpêka bibandûrbûnê ya. Bibandûrbûn, bidengkirinê re hiskirin, guhdarkirin, nerîn û dîtîn û hwd, xalna ku wê wate û heyîna wan derkeve pêş in. Di deme êqil de, wê bi van xalan re wê gelek xalên bandûrkirinê yên weke teknolojiyê wê biafirin û bêne holê. Bi êqil re li ser civaknasiyê sekinin, dîrokeke wê ye bi bandûrkiirne û bandûrbûnê re heya. Mirov karê vê dîrokê bi dîtîn û hiskirine bi deng re, ji demên berî şaristaniyê ji hilde dest û bi dahûrkirinê re şrove bike û bêne ser ziman. Di demên berî şaristaniyê de, mirov deme ku hê nû ve dikeve deme xwe ye pêşketinê de, hiskirin, pê re pêşî diafirê. Dengên ku his dike, wê ew deng pêre di serî wî de di mejiyê wî de, heyînekê bidina afirandin. Ew wê di xêve mirov de qeyde xwe bike û wê ew qeyd êdî heyîne aqilî e jîrî bêne holê ji wê deng û an ji bi nerînê û dîtînê re. Nerîn û dîtîn (bi aqil re dîtîn û ankû fahmkirin û tégihistin), hingê bi biaqil dibê. Nerîne bi aqil bû, wê di serê mirov de jîreke wê hebe. Ew jîre wê, wê bi mirov re pêşnûme wê biafirê. Ew pêşnûme, wê di demê de têkiliyên xwe yên mirov re ku bi rewşî wê bi afirênin û bènine li holkê. Ew hatina li holkê, wê di jîyanê de ew çûnûhatinên mirov yên dibin wê ji wan bibin. Ev yek ji aliyekî wê civaknasiye hizirî ye mirov ye di serê mirov de ya. Mirov, di wê civaknasiya hizirî de, di serê xwe de pir mazin xwediyê afirêneriyeka xwe ye dîrokî ye bi xwe re ya. Mirov û têkilî, têkilî û rewş, rewş û xêve mirov û hwd, bi hev re di çerçove tehereke jîrî de hene. Ew teher, heyîna wê ye ku heya, wê bi pêşketinekê re hebe. Timûdayim, wê pêşketineke wê ye ku bi mirov re wê hebe.

Di demê de, ew aqilê mirov ê ku diafirê, di serê mirov de civaknasiyêkê bi rewşên ku bi mirov re di xêve mirov de bicihbûna re diafirêne. Ew civaknasiye mirov e ji hizirî ya. Ew civaknasî lê hizirî ya. Ew civaknasiya hizirî, wê çerçoveye ku heya, wê di jîyanê ve bi aqilê mirov ê ku mirov diafirêne re wê pêşketine wê hebe. Lê wê bi rewşên ku diafirin re, wê ew jî, wê afrîneriyê wê bi êqil re û pêşketine êqil û di jîyanê de bi karhanîna êqil re wê bibe.

Civaknasiya hizrî, di serî de, destpêka wê, wê bi xewnkirin û xiyalkirnê re dihê û dibê. Ew destpêkên wê diçina hate despêka mirovahiyê. Di demên pêşketinên de ên weke yên neolitikê û şaristaniyê, demên wê yên pêşketî û pêşketinê na. Xewnkirin, di wê demê rewşeke tevlihev heya. Xewn, bi heyîne mirov ye bi mejiyê mirov re heya. Xewn, xwediyê têkiliyeka tevlihev e. Sentezbûnên xêvê ên di meji de, di wê de û pêşnûmêbûna wê ye di meji de xwedî weyne e. Her xewn, pêşnûme wê ye ku afiriya heya. Lê her rewşên ku meji di demên jîyanê de hildana nava xwe û kirina rewşeke afirandinê de, ew in yên ku di wê heyîne wê de xwedî weyn in. Xewn, çawa ku mirov di jîyane xwe de bi kifşkirine biaqilî kifş dike û piştê di jîyanê de bi wê kifşkirinê re dike, wilo ew ji afrînerên ku ji xêve me ne, ku bi di ancama wan sentezbûnan de afirîna. Temen û hîm, her weha xêv, civaknasiya mirov e hizrî, aliyê mirov ê deronî ji wê dihê holê. Di wê aliyê mirov ê deronî de, ku mirov ew kifşkir û hanî ser ziman, wê êdî ew aliyê deronî ji wê civaknasiyeka wê ye di jîyanê de wê were holê. Bi vê yekê re, bi awayekî yek ji ye din, wê afirandin, heyîna wê bê berdewam kirin.

Di aslê xwe de di vir de, bi gotina civaknasiye hizrî re, em bi kevneşopî û xûyên wê biêqil re, em aliyekê di yê wê civaknasiya hizrî bijînkirinê kifş dikin. Ew ji, bi heyîna kevneşopiyê dihê holê, Kevneşopî, hayîna wê, ji ye ku em dizanîn bêhtirî xwediyê aqilekî ku di xwe de ya. Kevneşopî, kifşkirina wê hanîna wê ye li ser ziman re, wê biaqil bê. Jîyandina wê ye biaqil, bi heyîna mirov e di deme hizirkirinê de ya. Hizirkirin, di jîyanê de pê dikeve. Hizirkirin, heyîna wê, di çerçoveyekê de dibê. Ew çerçova, ku em di farqê de bin û ne difarqê de bin, bi kevneşopîyan û xûyên wê re heya. Ew çerçova kevneşopî, çerçova heyîna û pêşketine şaristaniyê e bi pergal e. Wate kevneşopî û xûyên wê ye di deme şaristaniyê de, dadîfî û hizre wê ya. Kevneşopî, di wê de di nav wê têkiliya wê de jîyandin, heyîna civaknasiyeka wê ye hizrî heya. Awayê wê yê li jîyanê ê bi çûn û hatinê re dihê li berçav, civaknasiya kirinî dihêne holê.

Civaknasi û rêveberî û têgihîştin û statûqûtiya rêveberiyê û rêzaniya wê, di jîyanê de, pir deman ye ku dihê li ber hevdu disekinê ya. Ev aliyê civaknasiyê ku were ser ziman, ku were ser ziman, bi teybetî, wê di çerçova dahûriyeteka ku rêveberî bi dîrok û kevneşopîya xwe re têde dihê li ser ziman, wê were ser ziman. Rêveberî, zanîna wê ye rêveberî, li gor wê heyîna wê ye birêvebirinê diafirê û dihê holê. Ew aliyê wê, bi teybetî li ser xal û zagonên ku dihêne kifşkirin bi rê ve diçê. Lê di vir de, deme ku mirov wê kifş bike, divêt ku mirov pêre vê yekê ji kifş bike ku ka ew li gor wê pêşketine wê civake ku bi rê ve dibê ya. Civak, bi heyîna xwe re hertimî di afirandinaka bi xwe ye demî de ya. Bi vê yekê re, guharandin, di wê de heya. Rêveberî mirov nikarê vê yekê her weha ji bo wê bêne ser ziman. Di vê xalê de jêv vaqatîneke wê heya. Rêveberî, wê li ser wan xal û zagonên ku ji bo xwe dana kifşkirin, wê li ser wan re bi rê ve herê. Deme ku wê re xal û zagonên xwe kifşkirine, heya ku li gor wê heyîna wê civake ku ew wê bi rê ve bibe bê. Lê wê hin bi hin ew pêşketine ku civak bi xwe re di xwe de çêdike, wê bi wê re farq û jêvdûrbûn wê bikeve naqabîna wan de. Di vê yekê de, her demê hewceyî pê heya ku rêveberî xwe li gor wê rewşê pêşketî û heya ye civak xwe ji nû ve biafirêne. Di aslê xwe de, nerîne civake ye ku bi dem bi dem bi pê re heya, ji ye rêveberiyê ye ku heya, ji wê cuda ya. Mirov karê vê yekê bi teybet bêne ser ziman. Rêveberî, wê di nerîne wan xal û zagonên ku ji bo rêveberinê afirandine, wê ji wan ve binerê. Di wê nerîne de jî, wê pêşketin û pêşveçûne civakê ye ku bi demê re bibe wê nebe. Bi vê yekê re, wê ew rêveber, wê bikeve beremberî heyîna civakê de û pêre êdî bitekoşê. Di vê xalê de, mirov karê vê yekê bêne ser ziman. Pêdandîtiya xal û zagonan yên ku hena, mirov divêt ku bêne ser ziman, ku temenê wê statûqûtiya wê ye ku diafirê ya.

Di vir de, mirov karê vê yekê ji kifş bike. Çawa ku civak û bi teybetî ji mirov, bi demê re pêşketinekê bi xwe re çêdike û pêşve diçê, bi wê vê yekê re di demê de hizreke xwe ye demî diafirêne, wê rêveberî ji bi wê nerîne xwe ye xalî û zagonî, wê bi heman awayê afirandinekê di xwe de çê bike. Di rêveberiyê de, ye ku wê rêveber bi rêveberiyê re di nerîne rêvebertiyê de derxe asteke ser civakê re, di vir de diafirê. Civak, mirovên nava wê, wê bi wê pêşketine di xwe de wê li ber wê bisekin in. Ew ji, wê bi wê pêşketine wê ye kevneşopî ku di aslê xwe

de statûqûtîyekê dihêne holê, wê bi wê bisekinê. Ev yek, her weha xaleke giring e ku mirov wê fahm bike. Mirov, wê di nav jîyane xwe ye komî û civakî de, wê di nerîne xwe ye xwe ye ku li gor wê pêşketine ku wê demê civake di xwe de çêkiriya bê. Bi wê re, wê xwediyê nerînekê ji bê. Mirov û civak, wê di wê levkirinê de wê bi hev re bin. Lê civak ew heyîna wê ye ku bi kevneşopî dihê ser ziman, yê ku wê di demê de wê bi gavekê bi pêş ve bibe ji, ew pêşketine ku mirov bi xwe re çêdike ya. Mirov, têgihîştine wî di wê pêşketinê de giring e. Weke saziyeka civakî e hîmî malbat, wê nîrxê ku di wê kevneşopîyê de dihê li ser ziman dijî. Mirov, wê malbate xwe li ser lingan digirê. Bi wê re, wê nîrxê civakê di aslê xwe de bi parastinekê li ser lingan digirê. Kevneşopî û xûy, di aslê xwe de, rêvebirvanîn xweza ên civakê û jîyane wê na. Rêveberî, deme ku xwe di afirêne di demê de, dike ku wan kevneşopîyan kifş bike û li gor wan bi rê ve bibe. Di jîyane kurdan de, mîr heyîna wan pir baş di vir de ji me re dibê mînaq. Mirov karê wî bi mînaq di vir de bîne ser ziman. Ew di jîyanê de, bi wê heyîna xwe ye jîyanî re xwediyê kevneşopîyeka ku bi wî û rêveberiya wî re derketibû asteke statûqûtîyê. Ew, heyîna wî, xwediyê kevneşopîyê bû. Li dora wî pir mirov lev digihîştine hevdu. Wî, hinek nîrxên ku di jîyanê de ji wê mîrtûya wî dihate xwestin hebûn. Pêşî, wî pêşavaniyeka kevneşopî ji civakê re dikir. Destûreka wê ye bigihin ku nivîsandî nebû. Lê di aslê xwe de, weke ku destûreka wî ye nivîsandî hebû, ew di jîyanê de bi mesûl û erk bû. Jê tişte ku dihate xwestin û ye ku wî dikir ji, di çerçova kevneşopîyeka ku tê de civak kom bi kom bi wê re bi rê ve dihate birin bû.

Jîyana civakê, wî, li gor hinek xalna bi rê ve dibir. Destûra wî, di aslê xwe de bi kevneşopî nivîsandî bû. Ku ji zarokê ji bihate pîrsîn ku ka mîr kî bû û çi wesif û erkên wî hebûn û wate wî çi bû wê bi şîroveyek ku wî li gor wê kevneşopîya ku wî bi rê ve dibir wê bersiv bida. Di jîyanê de, di vê çerçovê de, civaknasiyeka ku têde dihate jîyin hebû. Ew civaknasi, biqasî wê aliyê xwe yê ku bi êqil û kevneşopîyê ku bi herduyan hebû re wilqasî ji, bi têgihîştinekê re ji ew civaknasi hebû. Têkildanîn, xat û nîrxên wê hatibûn kifşkirin. Derketine dervî wan, wê bihate lêpîrsîn. Ku derketina dervî wê çêdibû ji, wê jê bihate pîrsîn ku ka çima û sedema wê çibû derkete dervî wê.. Wê yê ku derketibû dervî wê ji, wê bersiva xwe bida. Bi wê re, wê lê bihate hisandin. Ku bersiva wî rast hatiba dîtin, êdî ew ji wê bihate bimafkirin û wê ew kirin ji, êdî kirine wê ye di jîyanê de wê xelat ne hatiba dîtin. Bi vê yekê re, wê êdî hin bi hin kevneşopîyeka din bi wê nîrxî ji wê bi hate afirandin. Di civake kurd de, mîr rêvebirvanê kevneşopî bû. Wî, civak bi nîrxên xwe yên ku bi kevneşopîyê re bi rê ve birinê re dide bi rê ve birin. Bi vê yekê re, wî pêşketinek bi xwe re dide çêkirin. Ji mîr, xoslet û teybetmendiyên ku dihatina xwestin ji, meyîzendine wî ye li nîrx û kevneşopîyê û zanebûna wan ye bi deman re bû. Kevneşopî, bi rêveberbirinê re statûqûtî, bi nîrx û wesifîyê wê re têgihîştine hizrî e awayê jîyane civakî û bi xal û zagonên ku li gor wan di jîyanê de gav dihê avêtin re bi dadîtiyeka xwezayî re di wê de bi têgihîştin heya. Bi hanîna wê ye li ser ziman e bi hizir re, piştî ji wê hizre ku hatiya li ser ziman, hem awayê rêveberbirinê û hem ji yê heyîna wê bi xwe dihê fahmkirin. Kevneşopî, di aslê xwe de, di civakekê de weke ku bi awayê rêveberiyê û jîyane wê û hwd, ji hemû aliyên wê ve nîrxitiya wê ye ku bi hev re hatiya sentezkirin e. Her civak, ku dijî, ji demekê û pê de, nîrxitiya wê ku mirov weke kevneşopîyeka wê ye heyîna ku mirov wê bêne ser ziman diafirê. Hebûn û awayê têkildanîne, heyîneka nîrxî ye civakê ye kevneşopî aliyekî wê ya.

Kevneşopî, ku mirov bi gotineka gihiştî wê bêne ser ziman, çerçova wê ye giştî pergala şaristaniyê e demî ye giştî ya. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Ew pergala, têde ji awayê têkildanîne hate ku digihê her gavavêtinên mirov ên ku pêdivî bi wan heya, di nav wê de dihê ser ziman. Mirov, di deme civakiyê de pêdiviyên wî yên ku bicih bêne ji di wê kevneşopîyê de hene. Di nav civakê de, aliyê wê yê ku wê diguharêne bi perwerdebûn û kirinê re ya. Temenê guharandinê di aslê xwe de bi vê yekê re bi wê heya. Hate ku nêzîkatî û têgihîştina mirov e dîrokî û li dîrokê bi xwe ji, bi awayekî kifşkirineke wê ye bi wê re heya. Civakati, di aslê xwe de, ku mirov bi awayekî gihiştî û gelemperî bêne ser ziman, mirov wê bêje ku bi wê kevneşopî û dîroke wê ye ku wê jînkiriya heya. Bi wê re pergala bûna û jîr û

sehe wê bi mirov diafirê û dibê. Bi vê yekê re, mirov divêt ku heyîna kevneşopîyan ji pîrr aliyan ve werêne ser ziman û hewlbide ku fahm bike. Bi rêveberiyê re ji mirov karê bahse wê bike. Ya ku statûqûtîyê rêveberî pişte xwe di diyê de di aslê xwe de, ew kevneşoptiye ku bi demê re afiriya. Kevneşopî, di jîyane de, sînoren heyîna civaknasiyê ye ku dide kifşkirin ji bi xal û zagonan re ew e. Kevneşopî, xal, zagon û destûra bingihîn e civakê e ku ew li gor wê bi xweza dijî bi heyîna xwe re dihîne ser ziman. Destûrên ku hatina nivîsandin ji, tenê xalên ku ew kevneşopî di rêya xwe ye ku têde di herikîne xwe de wê dijî ya. Kevneperestiyê ji di vir de mirov karê bi gotinekê bêne ser ziman. Kevneperestî, di aslê xwe de, ew xalên kevneşopî ên ku bi nivîsî li jîyanê ku rêveber di jîyandina wan de xwediyê isrerekê ya bi wê dihê ser ziman.

.. Civaknasiya demên şaristaniyê ên pêşketî: Ku mirov bahse demên şaristaniyê dike û wan dihêne li ser ziman, bi awayekî xweza ji, hatinaka li ser ziman e civaknasî dihê û dibe. Mirov, ku li jîyanê û pêşketinên wê meyzêne û wê bêne ser ziman, ev yek wilo ya. Jîyan, awayê wê yê dihê jîyankirin, her weha xwediyê civaknasiya xwe ye ku mirov re dihê jînkirin e. Mirov karê wê civaknasiyê bêne ser ziman. Lê deme ku mirov wê bi demên şaristaniyê ên pêşketî bêne ser ziman, hingî jî, di çerçova pergaliyeka civakî de divêt ku mirov wê bêne ser ziman. Demên felsefê ên hizrî, civaknasiya wê e civakî û civaketiye ya. Mirov karê wê bi wê awayê û wê rengê bêne ser ziman. Felsefe, di deme ku derketiya de, weke pêdiviyeka wê deme ku derketiye ji dihê holê. Divêt ku mirov wê wilo bêne ser ziman. Felsefe, awayê wê û pergaliye wê ye ku pê dihê ser ziman, mirov karê ji wê bixwe ji wê awayê civakî ê demê fahm bike û bêne ser ziman. Tenê ye ku di wê demê de hecewî pê heya, kifşkirin û fahmkirina wê pergaliya ku ew pê dihê li ser ziman. Wê hingî baş û qanc were fahm kirin. Felsefe, hizir û têgihîştine deme şaristaniyê, di jîyanê de pir mazin fahmkirin û têgihîştineka mazin e bi nasîna hewîrdorê re bûya ya. Li jîyanê nerîn û fahmkirina wê, di wê demê de bi awayekî jîrî ê têgihîştî dihê û dibê. Di wê demê de, pêşketinên ku hene, hem ên rîzanî û rêveberî û hem jî, ên di nav xalkê de û bi giştî ji di civakê de hemû ji, bi awayekî, bi hizir û pêşketinên û bi teybetî ji bi jîre wê ye ku bi mirov re bûya ya re, hatina rawekirin û rastkirin û adilandin.

Demên piştî deme Birehim Xefil û bi vir de, li ber diclê û firatê, di awayê pêşketine di nav xalkê de pêşketineka bi pergali û ku êdî bi hesanî ku mirov karê bi awayekî ku yekkirin di bûn û pêşketine xwe de daya kirin e. Yekkirin, awayekî pêşketinê ê deme şaristaniyê ku êdî demên wê yên pêşketinê û bi rêveçûna wê jî ku di nav de ji hemû aliyan xwe ve xwediyê awayekî bi rêveçûnê ê hiyererşik e. Yekkirin, wê di deme wê pêşketine ku felsefe derdikevê de, wê di bûn û derketine olê de xwe bêne ser ziman. Wê ew yekkirin, wê di temen û hîmê yekbûneka civakî û têgihîştinî de were holê. Wê dîmentî di pêşketin û di rêveberiyê bixwe de ji bi awayê wê re derkeve holê û pêşketinan bi xwe re bide afirandin. Her weha mirov karê wê bêne ser ziman. Ew pêşketinên wê demê, ên deme şaristaniyê ku şaristaniyê bi sazî û sazûna xwe re pir mazin bi têgihîştin bi rêxistin bûya ya. Şaristanî, di pêşketine wê de ziman heyîneka bingeh e dîrokî ya. Ziman, weke awayekî heyînî ê wê bixwe ya. Mirov karê wê wilo bêne ser ziman. Di aslê xwe de, şaristanî e ku wê pêşdixe û pêşve dibe ji, wê bi zimên û têgihîştinên ku di zimên de bêne li ser ziman re wê bibe. Ziman, di aslê xwe de, ku mirov wê bêne ser ziman wê ew wê çerçova heyîna şaristaniyê hem ye bi heyînê fîzîkî û hem ji bi awayê têgihîştinê wê weke sînorekî ji bê. Ziman, wê bi pêşketinên ku bibin û ku wa di xwe de hanî li ser ziman, wê bi wan xwe bi gav bi gav bi pêş ve bibe.

Bi wê pêşketinê re wê êdî şaristan ji bi pêş ve herê. Ku mirov ziman, weke xalkê giring ye dem û pêşketine şaristaniyê hilde dest û wê bêne ser ziman, wê pir rast û di cihê xwe de bê. Di zimên de, ji hevoke wê hate ku digihê bêjeyekê wê û her weha ji wê wîrdetir hevokeka wê ji, têgihîştineka wê şaristaniyê ku ew bi xwe re dihêne holê dihemêne. Ew hemendin, bi di zimên de kur çûyinê re wê weke pêpelokên sêlmekê wê gav bi gav pêşketinekê bidina çêkirin û bînine li ser ziman. Ziman, heyîneke wê ye jîndî heya. Bi jînda mirov re re ew dihê li ser ziman. Jînda mirov, wê doi jîr û hanîna li ser ziman û hate ku di dîtinê de ji, zimên di

xwe de giringiye wê bi me dide têgihîştine. Gotin, her gotineka ku mirov dihêne li ser ziman, têde pergalbûnek heya. Ew pergalbûn, pergalbûna aste şaristaniyê yê biçûk e. Di hanîna li ser ziman de ziman, bi wê nerîn û dîtina ku bi wê re civaknasiyek di wê de heya û dihê li ser ziman re, jîriyeka civaknasî dihêne holê. Ew pêşnûmeyerê ku heya. Ziman, gotinên wê, civaknasî di wê de pêşnûmêbûneka wê heya. Mirov karê vê yekê ji her weha bi teybet bêne ser ziman. Ziman, aliyê civaknasiyê ê ku mirov wê pê çûn û hatinên di jîyanê de ên ku dihêne jînkirin bêne ser ziman e. Di wê hanîna li ser ziman de, wê ew awayê civaknasiya şaristaniyê jî têde awayekî pêşketine wê bicih bibe.

Ji dema buhurîne demê jî, wê di wê rewşê de bi gotinê re civaknasiyek hebe. Ku mirov gotinên demên berî xwe yên ku hene, ku di çî rewşê û demê de û bi çî awayê mirov di derbarê wê de xwedî têgihîştin bê, mirov wê ne tenê jîre wê demê pêre fahm bike, pêre mirov wê wê awayê civaknasî ê demê jî pêre fahm bike û di derbarê wê de bê xwedî zanîn û têgihîştin. Têkiliya di nav bêjeyan de e ku bi hin pêvokan dihê kirin, wê rewşê bi xwe re diafirîne. Her dem, di xwe de bi pêşketin û têgihîştine xwe ye ku bûya ya re, xwediyê wê awayê pêvekirinê ê teybet e ji. Mirov karê vê yekê jî her weha bi teybet bêne ser ziman. Ziman, bêjeyên wê, bi wê dengê ku têde bi kosastra hatiya kirin re, hem xwediyê têgihîştinê ya û hem jî deme ku lêkerkirin lê hate kirin, wê hingî di dîmentiyekê de têgihîştineka din jî di xwe de bi xwe re bêne ser ziman. Dengê gotinê ên ku bi wê rewşê re dibê têrker, her weha ew têrkeriya wê, wê di bin xwe de jî wê asteka têgihîştinê ye binî biafirîne. Di wê ketine wê binê de, wê hingî, têgihîştine ku mirov gihîştîyê de, mirov wê kirdeyekê li bin wê jî bibîne. Wê hingî, ew kirdeye li ser wê têrkertiyeke wê jî wê re ku bizaniya me wê li binê wê kifşîriya re wê bibe. Ziman, pergaliya şaristaniyê awayê wê bijîrî têde ku bi pêşketine ku heya têde veşartiya. Mirov, karê awayê wê pergala zimên, jî wê awayekî pergala şaristaniyê jî fêr bibe. Ziman, awayê wê, divêt ku mirov bêne ser ziman ku di pêşketine wê de civaknasî biqasî ku xwedî ew weyn e, wilqasî jî ew jî di pêşketine civaknasiyê de weyneke wê heya.

Di demên pêşketinê de ku êqil êdî jîre xwe afirandiya û ew jîr êdî serweriya wê ku li jîyanê afiriya di wan demên şaristaniyê de. Pêşketina civaknasiyê, di wê awayê jîrîyê de di wê pêşnûme jîrî e wê de, bi şinor û tuxûbên ku hatina afirîn û danîn re, wê heyîna pêşketine wê ye demî wê hebe. Di vir de, mirov ku bahse awayê civaknasiya demên pêşketî ên di demê de bike, mirov divêt ku hinekî bizane û têgihîştine lê meyzekê û wilo bêne ser ziman. Ev yek wê di aslê xwe de, weke pêdivîyêke pêşketine şaristanî e demî jî bê. Dem, heyîna wê, mirov karê wê bi pêşketine ku bûyî û dibê re bi tevger û kirinên têde, pêre bêne ser ziman. Di wê heyîna civaknasî e deme şaristaniyê de, di aslê xwe de li ser sekinin wê jî gelek aliyên ve bê. Lê wê bi têkilî û çûnûhatinên demî ên rêzanî û rêveberî jî ku di nav de wê bi wê awayê jîyanê e mirov were ser ziman. Ziman, heyîna wê, di vê beşê de, emê pir li ser bisekin in. Ji ber ku ev yek, giring e. Di demên piştê ên şaristaniyê ên pêşketî de, ziman heyîna wê pir giring e. Ziman, li vir, em gotinekê li ser bêjin û bibuhurin li hanîna wê ye bi pêşketine wê ye li jîyanê de. Ku mirov zimên bi rastîya wê û bifahm bêne ser ziman, mirov wê bibîne ku weke wan kêvalbarên sumeriyên ên ku têde dem û têgihîştinên xwe têde nivîsandina, wê wilo bi heyîneka ku di xwe de pêvajoyên pêşketinê bi wêne dihawanê, mirov wê bibîne. Ziman, her weha, ne tenê nîrx û zimanê mirov ê ku mirov pê dihêne li ser ziman e. Weke pirtûkeka jîndî û zîndî e dîrokî ku dem bi dem têde dihêne nivîsandin e. Her weha mirov karê wê bi teybet bêne ser ziman.

Di jîyanê de, mirov xwediyê heyîneke xwe ye ku ew heyîn li ser têkildanîne biadilî heya. Ew adilî, di jîyanê de b hev re biaxiftin û hanîna li ser ziman re dihê li ser ziman. Ev aliyê mirov ê civaktî ya. Ev aliyê mirov ê civaktî, di aslê xwe de, di deme têkildanîne de, mirov hem jî aliyê hest û raman ve bigihandinaka gihandî tê digihêne û hem jî mirov di wê têkiliya mirov dike de dike aliyekê civaktî ku mirov pê heya pêş dixê. Mirov, hewceyê axiftinê û xwe hanîna li ser ziman dibîne. Ev hanîna li ser ziman, rahatbûneka civaknasî bi mirov re çêdike. Mirov, ew aliyê mirov ê civaknasî ê mirov bixwe ya. Mirov, di nav koma xwe ye civakî de bi du awayan bi heyînaka civaknasî heya. Aliyê pêşî ê ew bixwe bi xwe re ya. Aliyê

din jî, ê ku mirov bi dora xwe re bi têkiliyê de ya. Aliyê mirov ê ku mirov bixwe bi xwe re ya, ew aliyê mirov, bi temenê xwe ve û heyîna xwe ve bi wê heyîna derkî e mirov ku bi mirov jî wê re bi xêvî xêve xwe afirandiya heya. Mirov, ew aliyê wî yê civaknasî, ne bê heyînaka civakî û jî wê bê civaknasî ya. Ew aliyê mirov, weke ku mirov di nav civakê de di têkiliyekê de bê, mirov wê bi wê bijî. Bi wê awayîtîyê wê awaytîyek bihê holê. Ew awayîtî, wê heyîna wê bi temen û hîm li ser wê cihane me ye ku em dibêjin ku bi mirov re di serê mirov de heya. Di wê heyîna ku mirov de, têkildanînen mirov bi pêşnûme hene. Ya ku vê yekê her weha dihêne holê û bi pêş dixê jî, xêv bixwe ya. Xêv, di wê heyîn û afirandina wê de jî du aliyan ve heya. Aliyê pêşî, bi temenbûnê heya. Aliyê din jî, yê ku mirov bi wê weke ku di dinye xwe de dijî di wê de dijî ya. Ew jî, ew cihane mirov e. Cihane mirov, di vir de, wate wê çiya û divêt ku mirov wê çawa û bi çi rengî fahm bike? Ev pirs divêt ku mirov bi pirsê û bi bersivê.

Ku mirov, ew cihane wê nebe, mirov wê di aslê xwe de nikarê bêje ku mirov xwediyê heyînaka civaknasî ya. Di temenê wê civaknasîtiya ku mirov li dervî xwe dijî, temenê wê diafirêne. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku teherêk di naqabîna wê cihane derveyî û ye hundurayî ye mirov de heya. Cihane hundurayî ye mirov, mirov di wê de, bi nirxî dijî. Hîskirin û bi wan hîsan bi nirxkirin heya. Hîsên deng, hîskirinê, pêlandin(biyandin), dîtîne û hwd, di wê de hena. Ew hîsên di wê de, weke ku mirov çawa ku di cihane xwe ye li derve de, his dike, dibîne, bi destlêdanê re biyan dike û hwd, di wê de jî, hin awayîna wan rewşan ên teybet di wê cihane mirov de hena. Lê yên di cihane mirov de, ji yên li derve de, cudatîyaka wan heya. Ên li derve, bi têkiliyeka mirov e yekî di re û an jî bi his(deng)kirineke ku mirov hiskir re wê nirxitiyeka wê hebe. Ye di hundur de jî, di afirandina rewşna ku beremberî van rewşan e di mirov de, xwediyê afirandinaka nirxî ye bi mirov re ya. Lê heyîna dervayî ye ku mirov wê bi teybet di vir de bêne ser ziman, di aslê xwe de, di wê afirandinê de, temen û hîmtiyeka wê ye teybet heya. Xweza derî(dervî) mirov, pêşnûma wê di mirov de heya. Mirov ku piştê cû dereka din jî wê ew pêşnûma bi me re hebe. Mirov, wê karibe di têkildanînekê de rewşê wê bi kar bêne. Her rewş ji wê ew hisê wê ye ku bi mirov re diafirê û ku bi awayekî kirdeyî weke gîyanekê bi mirov re dijî, heyîna wê heya. Ew hîs, têtêje wê ye ku mirov bi mejîyê xwe re his dike heya. Ew têtêje wê, ew pêşnûma wê, bi me re heya, wê bi wê re heyîna wê hate ku mirov hebe wê hebe. Hîse jî têrkeriyê, di vir de, nirxitiyeka ku mirov bi teybet têtê jê kifşbike heya. Ew hîs, di aslê xwe de, wê êdî wê heyîna wê têrkeriyê wê bi wê heyîne wê têrkeriyê re bi têrkertiyekekê nirxîna wê bi me re çê bike.

Mirov, çawa ku karê bi aqilê dahûr û şîrove bike, her weha jî aliyê nirxitiyê ve jî xwediyê heyînaka ku karê wê bi heman awayê bide kirin e. Dahûrkirin û şîrovekirine nirxî, ji ye bi hizirkiirne re weke ku xwediyê aliyekî cuda ya. Lê jê qût ji nayê ser ziman. Nirxîti, di bûna wê de, têkildanîn ku bûna têkiliyê, giringiye wê ye ku heya, wê di vir de were holê. Ziman jî, her weha xwediyê heyîna hîsî ya. Ew heyîna wê ye hîsî bê ku mirov bahse civaknasîyê û heyîna wê bike, mirov wê nikaribe bahse wê bike. Hîse zimên, bi civaknasîyeka ku dihê jînkirin û di aslê xwe de bi wê re jî bi awayekî bi pêşnûme bûya, heya. Ku mirov bêjeyek hanî li ser ziman, mirov di wê deme ku mirov ew bêje hanî li ser ziman de, mirov çi his dike û çi hest di wê heyemê de bi mirov de çêdibe? Mirov, ku wê pirsê bi bersivê, mirov wê bi wê bersivandina wê re kifş bike, têkiliya jîyanî e ku mirov bi civaknasî bêne ser ziman, heyîna wê, nirxekê wê di wê rewşê de heyîna wê dihê holê û mirov bi wê hîskirinê re dide der. Ew dana derî, wê bi têkilî bê. Meyîzendin, ma gelo tenê di wê de nerîneke bi dîtîni heya? Na. jî wê zêdetir heya. Hestek jî bi nerîne re heya. Lê bi wê heste ku mirov bi nerîne re dide der, ne tenê heyîne wê derke ku dihê derkkirin heya. Hin nirxne ku di mirov de di mejîyê mirov de bixêvî hene, ew jî, biriqîna wan di wê de heya. Lê tenê jî wê heste bi nerîne re ku bi dîtîne mirov re bi mirov re diafirê, mirov karê jî sê aliyan ve heyîneka pergali cuda bi cuda jev kifş bike. Aliyê mirov ê di serê mirov de e bi pêşnûmeyî, rewşê derve e ku dihê dîtîni û bi nerîne hildane wê ye ku mirov bi awayekî dihildê.

Mirov, mejiyê mirov çawa dibîne, mirov wê ji wilo hildide. Lê jîr û tégihîştina wê ji di vir de, kifşkariyeka wê ye bi dîmenî heya. Di dema nerîne de, ew heste ku weke perspektîfêkê ji ya, di wê de çî jîr û nirxtiya jîrî heya, wê ew kifşkariyeka wê hebê. Di dema nerîne de, ku du mirov bi hev re li heman rewşê meyzîzênin, yek ji wan ku berî hingî, ne ketibê nav rewşê wilo de, wê bi dîtine wî re wêneyek di serî wî de bi afirê. Wê mejiyê wî, ji ber ku ew ji wî re care pêşîya, wê bitevgertir bê. Heya ku ew pir rewşan di nav hevde kifş bike. Lê yê duyemin ku wî berî hingî hin rewşên bi heman awayî dîtine, di dema dîtine de, wê nîrxên wan rewşên berî hingî ên bi nerînkirine ji w, di wê rewşê de jîreke wî çê bikin. Ew jî, wê di dîtine xwe de çudatiyêkê bibîne. Ew yê duyemin, dibê ku weke yê pêşî yê ku wî ew rewş ku ew care pêşî dibîne, ne bi dilper bê. Lê wê nerîne wî ye ku hinekî bê dilperbûya, wê bi jîre wî ye di wê demê de bibîne. Çerçova wê jîre wî e pêşnûmeyî, wê kifşkariya wê hebe. Lê pêşî, wê di wê care de, hem pêşnûmekirîne di xwe de bide kirin û hem jî wê pîre hizirkirîne bide çêkirin. Wê bi wê re wê ew tégihîştine wî, di çerçova pêşnûme fahmkirîne de bê. Lê yê din, bi jîrê re wê dîmentiyêkê ji bide kirin mejiyê wî bi wî re. Yê pêşî, heya ku du dîmentiyê ji di nav hevde di serê xwe de kifş bike. Lê wê ew ne di wê tégihîştine wê de bê di wê demê de. Ew wê piştre wê an bi hizirkirîne û an ji bi jîr û dubarekirîne wê re wê kifşkirina wî bibe. Jîre civaknasî, di vir de, heyîna wê, di rewşê de heya. Lê di naqabîna wî û rewşê de ji aliyekî wê heya. Wekî din jî, piştî ku pêşnûmekirîna bû, êdî wê ew pêşnûmekirîna jî, awayekî dîmenî e di wê de e civaknasî bi jîrî heya. Di vir de, ji aliyê jîrî ve kifşkirina wê, ji bo wê tégihîştineka wê ye ku ji wê re bibe miftetiyeka hîmî lezimiye wê heya.

Ziman, biqasî wê heyîna ku bi jîreke mirov re bi mirov re heya, wilqasî jî, bi tégildanîne re bi wê pêşnûme tégiliyê e ku bi gotin û axiftinên bi xwe re dihêne holê re xwediyê awayekî civaknasî ya. Di tégiliyeka di navbeyna mirovan de ziman, heyîna wê, wê tégiliya ku bû, wê bi wê awayê tégiliyê yê ku bûya re, bi bêjeyên ku bûna hevok û rêzîna wan bûya û ew rêzîna wan ye ku derketiya holê re pêşnûma jîriya civaknasî dihêne holê. Bêje, di wê de bi wê awayê wê yê ku tede wate lê hatiya lêkerkirîne re xwediyê awayekî ya. Ew awa, ji wê navber û navdera ku jê bi berhevkirîne re dihê holê re û ew pêşnûmetiya ku dihê holê, ji wê bi wan tégiliyên tevneyî ên ku hene re, bi wê navbeyntiya wan tégiliyan re civaknasîya jîrî awayê dihê wê bi wê fahmkirîne bi wê xat û tégiliyên xatên pêşnûmê ên bihev re dihê holê. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku civaknasî, awayekî wê yê jîrî ku mirov bi awayê kirdekirina gotinê re bêne ser ziman heya. Gotin, deme ku dihê li ser ziman, wê konsantrabûna ku bi wê tégilî diafirê, dihêne holê. Di aslê xwe de, xwest û bi levkirîne tégihîştinê re baldariyên li hevdû bi gotinê re wê rewşê pêşî temenê wê di serî de diafirînin. Ku mirov wê tégiliyê civaknasî e di nav mirovan de di jîyanê de bi tîjbehêna qadeke ku hinek tirimbêl bi çûnûhatinên xwe re cihên ku tere çûna xatên xwe di cihên ku tere çûne de berdana, mirov wê bi gelek çûnûhatinan pir xat û çûnûhatinên ku levqilbîne ji di wê rewşê de bibîne. Qad, wê bi tavakîya xwe wê bê xat. Di dawîya wê çûnûhatinê de ku mirov êdî li qadê meyzîzend, mirov wê tenê wê xate bibîne. Ew xat, wê di ast xwe ye di dawiyê de ku bûna re, wê pêşnûmeyekê derxina holê bi qadê re. Ku mirov di dawiyê de li qadê meyzîzend, weke ku mirov li xarîteyêkê meyzîzêne, mirov wê êdî wê tevne çûnûhatinê e ku afiriya bibîne. Ew awa, yê ku hatiya afirîn. Wê ne bê tégihîştineke li bin xwe jî bê. Di deme ajotinê de, hizirkirîna wî di serî de pêşnûmekirîna cih û riya ku wê tere bêçûyin ji, hemû ji aqil û jîrê bin wê tevne giştî e qadê na. Di tégiliya nav û beyna mirov de jî, her weha di deme tégiliyê de ew tégiliya ku dibê, bi pêşnûmeyekî serî e jîrî dibê. Bi vê yekê jîr, heyîneka wê ye ji temen di vir de ku mirov fahm bike heya.

Di aslê xwe de tégilî, di serî de, heyîna wê ye giştî e di nav mirovan de ku mirov wê fahm bike, berî wê, mirov divê ku wê pêşnûme di bin wê tégiliyê de ku ew tégilî li gor wê dibê, wê jî fahm bike. Tégilî, deme ku bû û bi wê bûna xwe re hate li berçav û mirov ew awayê tégiliyê bi tégilî dît, êdî wê tégihîştin û fahmbûnak bi nasîna wê ye bi mirov ye di serê mirov de wê bibe. Bi wê re, wê ew tégilî, were salixkirin. Di salixkirina tégiliyê de, ji temen jîr û pêşnûmêbûntiya wê, di rewşê tégiliyê de di derbarê tégiliyê de nasîna ku bi tevgeran re

li ser wan dibê û her weha ew jîre bi wan tevgeran re bi mirov re diafirê re dihê holê. Mirov, aliyê wî yê civaknasî ê hundurayî ê wî/wê, bi serwerî aliyê wê yê deronî heya. Ew derontî, wê her weha bûnên di wê dinyê de ku bûna, wê bi fahmkirina wan bi wan re û bisalixkirina wan re fahmkirina wan esas bigirê. Lê aliyê dervayî ê civaknasiya mirov ku mirov wê bi têkiliyan re û çûnûhatînen di nav mirovan de bigîştî û di asta bilind de esas digirê, wê vajî aliyê hundurayî, wê bi têkiltiyê li pêşya deronîya wê ye ku heya bê. Biqasî ku aliyê hundurayî heyîna xwe ye deronî re xwediyê civaknastiyeka xwe ya, wilqasî ji aliyê dervayî jî bi têkiltiya xwe ya giştî re xwediyê derontiyaka xwe ye giştî ya. Bi vê yekê, bi gavavêtînen mirov re ew pergaltûna ku dihê holê, ew jîre mejî e ku di bin hîmê wê de ya ku mirov divêt ku wê bi pêşnûmeyî fahm bike, di vir de, bi wê hatina mirovan e li berhevdû û hevdu dîtî û axiftî û destdana hevdu û hwd re, nirxtiyaka ku ew diafirêne bi jîre mirov re heya. Gîyane mirov ye ku ji wê rewşê fêz û fêr, sûd û fûr digirê jî, jîndîtî û zîndîtîya mirov e ku bi wê heya, temenê wê dihêne holê. Di vir de, ku mirov bi wê jîre re gotinekê bêje, divêt ku mirov bi xêve re gotinekê bêje di vir de. Xêv, pêvajoyên pêşketîne ên ku nîş bi nîş buhurandina û bi peresendine ku buhurandiya, bi wê ew sentezbûnen ku çêkirina, wê temenê civaknasiya hîzrî e mirov diafirê bi wê bixwe re.

Xêve mirov, di vir de, divêt ku mirov gotinaka gelemperî li ser bêje û bêne ser ziman, ku xêv ne bi bûna mirovekî re dibe û ne ji bi mirine mirovekî re dimirê. Her mirovê ku dihê û diçê, ji wê bi wê jîyandina xwe re bi jînkirinê re di wê de zêdedike û diçê. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku xêve mirov bi wê rewşê ku ew dijî re cihaneka ku hê ne hatiya kifşkirin e. Ew xiyalkirin û xewnîkirin hemû jî, ji wê ya. Ku mirov civaknasîyê bi heyîna jîndê re bisalixbike û bêne ser ziman, mirov êdî karê bêje ku ew cihan di aslê xwe de ji cihane ku em têde dijîn ku ji wê maztira, heya. Xiyalkirinê mirov ên ku weke xewnên me ne, ku xewnên me yên ku me di deme ku ne li xwe ne di razandinê de ne, jîyane wê cihane xêvî ji wê dihêne li ser ziman. Ew xiyalkirin û xewn jî, di mejiyê me de bi awayekî afirandî hene. Peresendina mirov e di demê de, di temenê wê de ji ew xêv û jîre wê ye ku sentez dibe heya. Peresendin, encama wê sentezîyê ya. Bi xêvê re, mirov ku li ser wê cihane mirov bisekinê, mirov wê pir bisekinê. Demên wê yên ku buhurîna û ku di demên nû de bi sentez hene, karîna wan deman ye afirandinê heya. Ku ne hemû caran jî bê, hin carna hem xewn û hem ji sawêrkirin(xiyalkirin), pêşnûme wê ye ku diafirê û di wê çerçova wê pêşnûmê de weke ku filmek were leyistin dibe li mirov bi wan re, ji demên berê jî hebûneka wan heya. Ew afirandinê xêvî ên ku bûna, piştî demekê, weke mejiyê me yê ku piştî deme karîna hizirkirinê afirandiya, ew jî afrînerîyaka wê dihê holê. Bi vê yekê re, mirov karê wê ji bêne ser ziman, hate ku heyîne mirov e bi jîndîtî nîş bi nîş berdewam bê, wê ew rewş jî berdewam bê.

Mirov bi xêve xwe re di aslê xwe de xwediyê civaknasîyeka xwe ye kesî e teybet e jî. Lê ew civaknasî, bi wê xêve me re, ji wê dinye me ye ku em têde dijîn bêhtir jî xwediyê heyîna mazin e. Peresendine mirov e di berdewame wê de ku dem bi dem dibe û bi berdewamiyeka bi xwe re ku bi me re heya, mirov, di deme afirandinê de weke ku qatek ji wê jîre û qatek ji wê goştê laşê me bi hev re dike mirov. Lê ku mirov bi xêvê re wê awayê û wê cihanê û pê re ji wê civaknaskiya mirov bêne ser ziman, mirov wê bîne ku konsatrabûnak heya û ew bi pergaltî wê konsatrabûnê bi xêvî heya. Ew ew jî, pergale wê cihane mirov e. Gîyane mirov, di çerçova wê pergaltî de bi sînor û an ji bêsînor e. Mirov, ku di çerçova heyîna gîyanê de gotinekê bêne ser ziman û bêje, mirov wê bêje ku gîyan bi heyîna xwe re bi jîndîtîyê re hîsekê bijîr û jîrî ya. Mirov karê wîlo jî bêne ser ziman. Lê di çerçova wê cihane mirov e ku bi mirov re heya de, heyîna wê, weke ku ew heyîna mirov e bi deman re ku hertimûdayimî ku bê navber û sekn pêşketiya ya. Mirov wê wîlo jî hîs dike. di aslê xwe de, di çerçova jîre de bi heyîna xêvê re ku mirov li ser bihizirê, mirov wê bîne ku bi awayê jîrê û jîrîyê re ew pêşnûmetiya ku pêş dikeve bi hizir re nîrxekê wê jî bi wê re dihê ser ziman. Mirov, ku gîyane mirov bêne ser ziman, wê di çerçova kirdeyê jîrî û bijîrê wê bêne ser ziman. Gîyan, di vir de, divêt ku mirov bi heyîna jîndî mirov re bi teybet ji aliyekê wê bêne ser ziman. Ew

civaknasiya mirovî ji heyîna xwe ve temenê wê û heyîna wê diafirêne. Mirov ku ji vî aliyê ve lê meyîzêne, mirov wê fahm bike ku weke ancama wê civaknasiya mirov e deronî û bitêkilî ya.

Civak, awayê jîyana wê bi kevneşopî û nîrxên wê re bi destûr û zagon û her weha xal dibe. Ew bûyîn, mirov divêt ku wê bi jîrekê bêne ser ziman. Kifşkirinek jî, di wê de di awayê wê de heya. Pergalbûn, berî hertîştî bi wê re di wê de dihê ser ziman. Ew pergalbûn, pergalbûna civakatiyê ku bi civaknasîyê afirîya ya. Civakati, ku bi bixwezatiya xwe re bi wê kevneşopî û zagon û nîrxên xwe re bijî, wê hêdî hêdî li gor demê bi guharîne nûdem bike. Ew nûdemî, wê ew pêşketine wê ye demî ye wê demê bê. Lê bi awayê roje me ku bi nivîsandî bi heyîneka destûrî dihê holê û kifşkariya wê bi hêze rêveberiyê ye wê ye statûqûtiyê dihê kifşkirin, çendî ku di demeke xwe ye nûdem û pêşketî de bê jî, mirov nikarê wê weke heyîneka hemdem û pêşketî bi danazor(bi kotekî)kirina wê re bêne ser ziman. Di sadsale me de, bi vê yekê li ser weyne hêz û zora wê, têgihîstineka ku bi danazorkirinê re zû kirin û pêşveçûn dihê kirin hate hole. Lê zor, ku di çî awa û aste û radayê de jî bê kirin, ku hate nîşandin, wê bi heyîna xwe re zordestî bê. Bi vê yekê re, mirov karê bêje ku nûdemî û hemdemîya zordestiyê ti carî nîn e. Minaq; ku mirov minaqekê ji roje me de bide, mirov karê weha bêje, ku li herême rojhilat, î ro pergalên ku hene ên weke Îranê, Tirkîyê û Sûriyê, bi piştgiriyên ku distênin re dikin ku kurdan ji dîrokê bibin. Ev kirin, êdî di roje me de di deme ku weke awayekî rêveberiyê bahse "Demokrasiyê" dihê kirin de dihê kirin. Bi wê re, deme ku dibêjin ku "zor û şidet ne tiştêkî raste" jî, bi wan zordayînen xwe re zor û şidetê dikin. Weke minaq û ancama wê jî, mirov karê qadaxakirina zimanê kurdi li jîyanê e jî aliyê van pergalan ve bide. Di temenê vê qadaxakirinê zimanê kurdi de, weke ku konsensûseke herêmê bi hevgerîna hatiya afirandin. Di deme ku herî zêde bahse maf û mirov bi hev re ji bo hevdû dihê kirin de; ewropa jî, ji dem û navendên xwe yê herî pêşketî bi nêzîkatiye xwe re piştgiriyê ji vê yekê re dide nîşandin.

Çavkanîyên pirtûkê:

1-HURRIANS AND HURRIAN NAMES IN THE MARI TEXTS (by Jack M. Sasson - Chapel Hill, North Carolina)

2- The Kassite Language In a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean(Arnaud Fournet)

3- Ilse wegner---Introduction to the Hurrian Language

4- destana gilgamêş

5- Rêzimana kurdi(kurmancî) ya "Celadet Alî Bedirxan

6- Şeklê nivîsandina "Mem û Zîn"a Ahmedî Xanî ya, rêzimanîya wê ya orjînal li berçav hat girtin.

--- ---

***(1)- HURRIANS AND HURRIAN NAMES IN THE MARI TEXTS (by Jack M. Sasson - Chapel Hill, North Carolina) (rûpel 372)**

(*)------ (rûpel 395)

(*)------ (rûpel 397)

(*)------ (rûpel 397)

(*)------ (rûpel 363)

*** Akhenaten, Surya, and the Rgveda(July 17, 2003-Subhash Kak)**

***Bo beşa zimanê avesta, (avestan dictionary, 1995)Dictionary of most common AVESTA words by (Joseph H. Peterson)**

Pirtûkên ku weke çavkanî, di dema nivîsandinê de li wan hatîya nerîn

***Ilse wegner---Introduction to the Hurrian Language**

***The indo-eurpean elements in hurrian by Arnaut Fournet and Allan R. Bomhard**

***samuel noah kramer, history begins at sumer**

***destana gilgamêş**

***H. Crag Melchert,---"Cunneiform Luvian Lexicon**

***Nîşeyek li ser çavkanîya me ya pirtûka "H. Crag Melchert, ya bi navê "Cunneiform Luvian Lexicon"(1)**

Nîşe: (1): Zimanê hûrîyan, zimanekî pîrr kevn a. Heta nûha gelek nivîsên bizmarî ên ku hatîna terçûme kirin ên di derbarê zimanê wan de, dane nîşandin ku zimanê wan pêşketî ya û xwediyê pergaleka dewlemend a. Merchert, di pirtûka xwe de gelek bêjeyên ku em î ro jî di zimanê kurdî de dibînin, di temenê zimanê hîtîtî de hanîya ser ziman. Li vir, dema ku em lê dihizir in, em dibînin ku di vir de, pîrranîya bêjeyên ku têna kifşkirin ên zimanê hûrîyan in. Di lêkolîna xwe ya pîrr dirêj ya bi navê "THE UNIVERSITY OF CHICAGO MOOD AND MODALITY IN HURRIAN VOLUME ONE A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE DIVISION OF THE HUMANITIES IN ANDIDACY FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY DEPARTMENT OF NEAR EASTERN LANGUAGES AND CIVILIZATIONS" de DENNIS R. M. CAMPBELL, dide nîşandin û

dibêje ku "... ya rast ew a ku ev xwandinên bi navê hittîtan em bi navê hûrîyan bicih bikin in==Instead of forcing the Hurrian to match one possible analysis of the Hittite, it would be better to base our reading of the Hittite on the Hurrian= (rûpel ,41)". Bi vê gotinê dixwezê bêje ku nivîsên bizmarî ên dema hûrîyan bi navê hittîtan hatîna kifş kirin. Bi teybetî, em jî vê gotinê bi ser gotina DENNIS R. M. CAMPBELL bikin ku gotinên weke "gullustan", "laleş" û hwd, bi zêdeyî em di wan terçûmeyên li ser navê hittîtan ku hatina kirin dibînin.

Bi wê re, em vê jî bibêjin, Ilse wegner bixwe jî dibêje ku "...temenê hittî û luvîyan li ser hûrîyan hatîya avakirin= ...while awand- can theoretically be a Hittite-Luwian formation based on the Hurrian root.". Ji bo vê jî, pîrr nivîsên ku hatina dîtî li herême, di bin van navan de hatina terçûme kirin û hatina xwandin. Bi vî rengî, hertimî, bi teorîyên ku hatina çê kirin jî, hatîya xwestin jî têkiliyek were danîn. Lê weke tezekê jî, ya ku heta nûha jî ne hatîya bibingihkirin jî ev a. Ev jî, dike û dide xwestin ku ji nû ve ew nivîsên bizmarî ên hûrîyan ku bi serê xwe werina xwandin. Di vir, de çîyayê toros', weke navend ku hatîya bijartin, teorîya temenê hittî û luvî hewl hatîya danîn. Zimanê hûrîyan, ji aliyê morfolojîya wê ve, î ro jî, ku di kurdî de awa û teybetmendiyên hena, jî têkilî di nava wê de ne hatîya danîn û ti lêkolîn jî li ser ne hatîya kirin. Gotinên weke "gullustan", "Laleş" û hwd, gotinên ku hûrîyan in û ên bingihîn in. Bi wê re, ji bo têkiliya di nava di nava dema sûmerîyan û hûrîyan de jî gotinên weke "tabûrê" ku tene wate "tişte ku li ser tê rûniştin" jî, hena. Di vir de, ya ku mirov dibîne, ew a ku bi isrerî nivîsên bizmarî ên dema hûrîyan, di temenekî bi vî rengî de hatina terçûme kirin. Bi vî rengî li ser wê terçûmekirinê re jî teorî hatina pêşxistin. Ez vê jî bibêjim ku berî vê lêlokîna li ser zimanê hûrîyan, min jî bawer dikir ku zimanê hûrîyan zimanekî ku mirî ya. Lê piştî lêkolînê re ev hizra min di serê mind e guharî. Ku ez bi teybetî, li awayê kurdî ê kurmançî dinarim û heta ku ev awayê kurdî bijî jî, ez nikarim bibêjim ku mirîya. Têde, bi peresandinên ku bi demê re di xwe de daye çê kirin û guharînên ku têde bûna, bi demê re pîrr guharîn têde bûya, lê mirin nebûya.

*Ji bo beşa destpêkê û ya Urîyan weke çavkanî: ""THE AMORITES OF THE UR III PERIOD(GIORGIO BUCCELLATI) "

*Mem û Zîn(metne orjînal)(Ahmedî Xanî)

*Hemû berhemên Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Mela Hisênê Bateyî, Faqa Xalîlê Sêrîfî, di dema nivîsandinê de ji wan sîd hatîya wergirtin.

*Berhmên Şêx Faxrê Adîyanî (hemûk)

`* Beşên pirtûkên pîroz ên olên kurdî, Avesta(Zerdeşt), ku hatina qaydkirin û Pirtûkên pîroz ên ola êzîdîyê 'mishafa reş' û 'kitêba celwê' . Û hizrên Manî ên ku bi devkî û nivîskî, ku qaydên wan hena. ..

*Pirtûka "Dîroka kurdistanê" ya M. Emin Zekî.

*Pirtûka dîroka heredot

** Hani-Rabbat as the Semitic name of Mitanni(Miguel Valerio/New University of Lisbon)

****:::MITTANI EMPIRE AND THE QUESTION OF ABSOLUTE CHRONOLOGY:SOME
ARCHAEOLOGICAL CONSIDERATIONS(Mirko Novák)**

*** Totem Und Totem(Sigmund Freud)**

***Moses und die Monotheismus(Sigmund Freud)**

*** Kritik der praktischen Vernunft (Immanuel Kant)**

***THE UNIVERSITY OF CHICAGO MOOD AND MODALITY IN HURRIAN VOLUME
ONE A DISSERTATION SUBMITTED TO THE FACULTY OF THE DIVISION OF THE
HUMANITIES IN CANDIDACY FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF NEAR EASTERN LANGUAGES AND CIVILIZATIONS(DENNIS R.
M. CAMPBELL)**

*** "Plant Ornament in the Ancient Near East(H. J. Kantor)"**

26.10.2013/Abdusamet Yigit, Cizîra bota/Kurdistan....

.....

Di roja ku min ev pirtûka xwe bi dawî kir de, agahîya bi darvekirina ciwanê kurd Hebîullah Gûlperîpûr hat guhê min ji aliyê rejîma Îranê ve. Vê agahîyê, min pîrê eşand. Di serî de, di keseyetîya vî ciwanê gelê kurd de hemû ciwanên gelê kurd rejîma Îranê hatina bi darvekirin bibîr tînim û di keseyetîya wan ya bi rûmet de jî, hemû ciwanên kurd ên ku li rojhilat, başûr, rojava û bakûrê kurdistanê canê xwe bo gelê xwe û civate fedakirina, bibîr tînim û vê pirtûkê atfî wan û rûmet wan û tekoşîna wan ya azadiyê ya birûmet dikim./26.10.2013/Abdusamet Yigit/Cizîra bota